VladimiRus
de juxta
Hornad

DEJINY GRÉCKOKATOLÍKOV PODKARPATSKA

(9.–18. storočie)

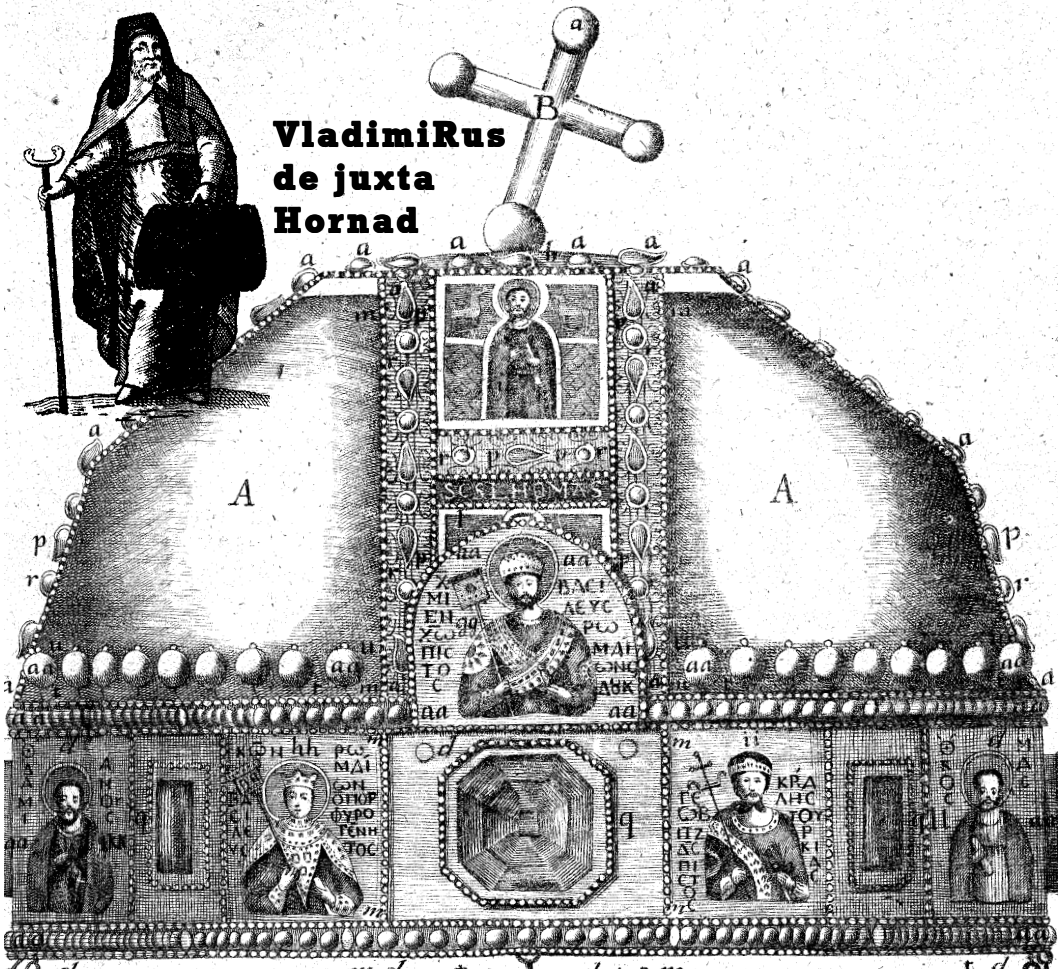

DEJINY

GRÉCKOKATOLÍKOV PODKARPATSKA

(9.–18. storočie)

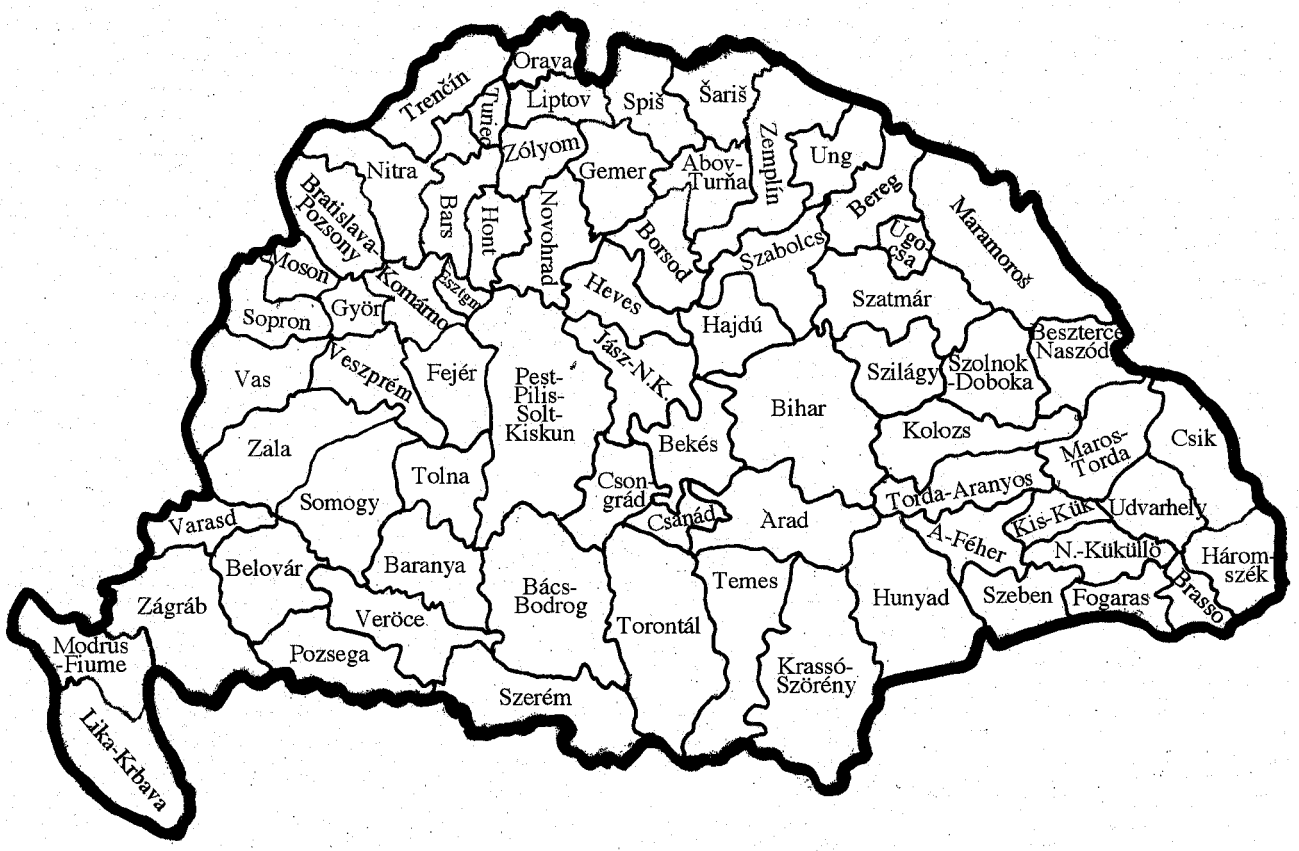

Uhorsko so svojimi župami koncom 19. storočia.

Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska
(9.–18. storočie)

800.
výročie

(1204-2004)

Táto kniha vychádza s vrúcnym želaním nastolenia jednoty sv. Cirkvi práve v jubilejnom roku 2004, keď si celý svet pripomína tragické udalosti útoku latinských vojsk 4. križiackej výpravy na vtedy ešte s Rímom zjednotený Konštantinopol. Takto, roku 1204 vznikla praktická a definitívna schizma Západ-Východ vo sv. Cirkvi, ktorá trvá dodnes.

Kniha «Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie)» je odborným pohľadom rusínskeho gréckokatolíka na dejiny Uhorska s aplikáciou na súčasnosť a budúcnosť.

Nie je vôbec dôležité, kto túto historickú knihu napísal, ale dôležité je, aký je jej obsah, a či je pravdou, čo je v nej napísané. Teda nie «kto», ale «čo»!

Túto knihu autor venuje svetlej pamiatke najväčších dobrodincov gréckokatolíkov: apoštolskej kráľovne Márii Terézii (1740-1780) a jej synovi cisárovi Jozefovi II. (1780-1790), v nádeji na skoré zjednotenie sv. Cirkvi (katolíkov a pravoslávnych).

Vladimirus de juxta Hornad

DEJINY
gréckokatolíkov Podkarpatska
(9.–18. storočie)

KOŠICE
2004

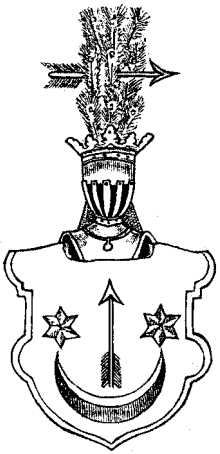

Rodový erb autora tejto
knihy zvaný Sas.
Jeho pôvod je z 13. st.

Vydané v júni 2004.

Autor uverejňuje túto knihu pod pseudonymom: "Vladimirus de juxta Hornad" podobne, ako to urobil pred viac ako 250 rokmi baziliánsky mních "Gabriele de juxta Hornad" (nebol to totiž G. Schwarcz ako sa často mylne uvádza) vo svojej knihe: *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, v ktorej okrem iného dokázal, že celé Uhorsko bolo pôvodne byzantského obradu, a to až do začiatku 14. storočia.

Súčasný «Vladimirus de juxta Hornad» svojho predchodcu značne dopĺňa a podobne ako Gabriele de juxta Hornad, aj on si volí pseudonym z obavy pred prípadnou persekúciou zo strany nepriateľov pravdy.

ISBN 80-969168-0-7

Na titulnej strane knihy:

Hore: Kaluger – baziliánsky mních v 16. storočí.

V centre: Unikátny pohľad na svätoštefanskú gréckokatolícku korunu zo zadu. Perokresba z roku 1800.

Dole vpravo: Erb slovanského arpádovského Uhorska.

Na zadnej strane knihy:

Mária Terézia – mamka gréckokatolíkov a presadzovateľka spravodlivosti (Iustitiae).

OBSAH

1. Terminológia 9
— Archimandrit-episkop 9
— Baziliáni 12
— Biele Uhorsko…, tj. slovanské Uhorsko 14
— Čierne Uhorsko, tj. kumánske, alebo maďarské Uhorsko 20
— Gréckokatolíci 22
— Historické Podkarpatsko – marchia Ruizorum 24
— Kalugeri, tj. baziliánski mnísi 30
— Kumáni-Kuni – predkovia súčasných Maďarov 32
— Monastyrská eparchia 37
— OSBM 38
— Pleban 38
— Pomocný biskup 39
— Rusíni-Ruteni-Rutheni 40
— Sobor 50
— Stara vira 51
— Vlachovia-Valasi 54
— Župa-išpanstvo 55
2. Monastyrská štruktúra Cirkvi najstarších čias v Uhorsku 79
2.1. Úvod – čierne a biele kňazstvo 79
2.2. Monastyrské eparchie u gréckokatolíkov v Uhorsku… .. 99
2.2.1. Gréckokatolícka Cirkev bez desiatkového systému ... 118
2.2.2. Gréckokatolícka Cirkev bez farského systému 126
2.2.3. Dejiny gr. kat. eparchií na území bývalého… 136
— **Báčska** gréckokatolícka monastyrská eparchia 136
— **Čanádska** gréckokatolícka monastyrská eparchia 136
— **Egerská** gréckokatolícka monastyrská eparchia 138
— **Kaločská** gréckokatolícka monastyrská eparchia 139
— **Nitrianska** gréckokatolícka monastyrská eparchia 141
— **Ostrihomská** gréckokatolícka monastyrská eparchia 142
— **Päťkostolná** gréckokatolícka monastyrská eparchia 143
— **Veľkovaradínska** gréckokatolícka monastyrská eparchia .. 144

— **Vesprímska** gréckokatolícka monastyrská eparchia 163
— **Vyšehrádska** gréckokatolícka monastyrská eparchia 165
3. Letopis dejín gréckokatolíkov na hist. Podkarpatsku 193
3.0. Najstaršie dejiny (**9.-10. st.**) 193
3.1. Rozkvet gréckokatolíckeho Uhorska v **11.-12. st.** 199
3.2. Prvá ofenzíva latinizácie v Uhorsku (**13. st.**) 239
3.3. Druhá ofenzíva latinizácie Uhorska… (**14.-15. st.**) 275
3.4. Storočie úľavy (**16. st.**) 348
3.5. Tretia ofenzíva latinizácie Uhorska… (**17. st.**) 385
3.6. Byť či nebyť?… (**18. st.**) 437
4. Niektoré monastyrské eparchie Uhorska 469
4.1. Mukačevská gréckokatolícka monastyrská eparchia… . 469
4.1.1. Všeobecné dejiny Mukačevskej eparchie a tzv. únia . 469
4.1.2. Voľba archimandritu-episkopa v dejinách Mukačevskej 517
4.1.3. Úpadok a poroba Mukačevskej ep. v prvej pol. 18. st. 609
4.1.4. Boj o výchovu budúceho gr. kat. duchovenstva 651
4.1.5. Vzkriesenie Mukačevskej eparchie v roku 1771 673
4.2. Iné mon. eparchie neskôr začlenené do Muk. ep. 709
4.2.1. Spišská gréckokatolícka monastyrská eparchia 729
4.2.2. Uhoľská gréckokatolícka monastyrská eparchia 793
4.2.3. Hruševský stavropihijský monastyr – exarchát 813
4.3. Marčanská-Križevacká gr. kat. mon. eparchia 831
5. Zhrnutie spôsobov likvidácie monastyrských eparchií… 853
6. Praktické závery štúdie s víziou skorej jednoty
medzi Západom a Východom 859
Documenta inedita 865
Resumé *po slovensky* 873
Резюме *по русиньски* 879
Resumé *in English* 886
Resumé *in Français* 893
Zussamenfassung *ins Deutsch* 899
Použitá literatúra 907
Analytický index 923

Predhovor

«*Historia est magistra vitae*» — Dejiny sú učiteľkou života.

Dejiny sú učiteľkou dobrého života, aby sme sa na základe nich vyvarovali chýb, ktoré urobili naši predkovia… Dejiny gréckokatolíkov zachytené v tejto práci objasňujú, prečo v Christovej Cirkvi vznikla tzv. «východná schizma», a prečo táto schizma existuje dodnes! Hlavným cieľom tejto práce je odhaliť častokrát úmyselne zakrývané dejinné skutočnosti a predložiť praktický návrh, uvedením ktorého do života je možné skoré zjednotenie Východnej (pravoslávnej) a Západnej (latinskej) Cirkvi.

Sv. Cirkev je Telom Isusa Christa, je Christom samým. Cirkev je všade tam, kde je Christos prítomný vo svojej plnosti, kde je materiálne prítomný v Božej Eucharistii pod spôsobom chleba a vína. Christos je vo svojej eucharistickej plnosti prítomný len u katolíkov (gréckokatolíkov a rímskokatolíkov) a u pravoslávnych. Katolíci i pravoslávni majú teda k sebe, čo sa týka viery, veľmi blízko…

Táto práca dokazuje, že hlavným delivým momentom medzi katolíkmi a pravoslávnymi a kameňom úrazu spôsobujúcim dodnes trvajúci cirkevný rozkol je cirkevné právo a kánonické myslenie užívané v latinskej Cirkvi, a to najmä jeho základný kánonický prvok: **menovanie všetkých gréckokatolíckych biskupov na svete priamo pápežom** (s malou výnimkou patriarchálnych východných katolíckych Cirkví svojho práva, kde sa toto priame menovanie nahrádza ovpyvňovaním voľby).

Isus Christos vyzýva všetkých kresťanov k jednote: «*Aby všetci boli jedno, ako ty Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás* (skrze Božiu Eucharistiu)*, aby svet uveril, že si ma ty poslal*», (Jn 17,21). II. Vatikánsky koncil tiež naliehavo vyzýva k modlitbe za jednotu: «*… všetci východní i západní kresťania sa naliehavo žiadajú, aby vrúcne a vytrvalo, ba denne prosili Boha v modlitbách, aby sa na prí-*

hovor presvätej Bohorodičky všetci stali jedno», (OE, 30). Avšak jednota neznamená «jednu uniformu» – «*l'unità non significa l'uniformità*», hovoril istý taliansky teológ. Jednota neznamená, že na svete bude existovať jediný, a to latinský obrad, ktorý pohltí všetky ostatné. Isus Christos nezaložil latinskú, ale katolícku Cirkev!

Táto práca odhaľuje skoro tisíc rokov starú kánonickú chorobu vo vnútri sv. Cirkvi a robí praktické závery v cirkevno-právnom zmysle na vyliečenie tejto choroby, aby modlitba miliónov kresťanov po celom svete bola skutočne vyslyšaná. Ak sa katolíci a pravoslávni chcú zjednotiť a spoločne dávať svedectvo o zmŕtvychvstaní Isusa Christa, katolíci musia urobiť prvý krok, tj. musia ako prví napraviť chybu, ktorá bola urobená po roku 1204, po dobytí a vyplienení Konštantinopola IV. križiackou výpravou, keď latinská Cirkev s expanzívnymi cieľmi menovala latinských biskupov na ešte stále obsadené byzantské gréckokatolícke episkopské katedry. Latinská Cirkev musí zmeniť cirkevné právo, a to hlavne čo sa týka menovania biskupov vo vzťahu k východným Cirkvám. Latinské cirkevné právo sa v tomto ohľade musí vrátiť do stavu prvého tisícročia, kedy si **soborné Cirkvi** – údy jediného mystického Tela Isusa Christa zjednocované Božou Eucharistiou, vyberali, volili a ustanovovali episkopov sami. Ak k tomu nedôjde, jednota vo sv. Cirkvi naďalej zostane len teóriou veľmi vzdialenou a nikdy neuskutočniteľnou.

Slová *Vyznania viery*: «Viruju vo jedinuju, svjatuju, **sobornuju** i apostolskuju Cerkov» — sa musia stať skutočnosťou! Jedine vtedy bude opäť jednota.

1. Terminológia

«Archimandrit-episkop»

Archimandrit je baziliánsky mních doživotne zvolený za predstaveného baziliánskeho soborného monastyra, ktorý po právoplatnej voľbe dostával zároveň vždy aj episkopskú hodnosť. Slovo «archimandrit», po grécky «*ἀρχίμανδρίτης*», je odvodené od gr. «*ἀρχή*» *začiatok* (> *ἀρχός vodca, hlava*) a gr. «*μάνδρα*» *ohrada, košiar (pre ovce)*, teda doslovne znamená *hlava* alebo *vodca košiara oviec*. Teda nielen oviec ako takých, ale i miesta, kde ovce prebývajú, čo je mimochodom synonymom sídelného episkopa, ktorý dozerá nielen na ovce-veriacich, ale i nad krajinou-teritóriom, kde žijú – má úplnú jurisdikciu nielen nad osobami, ale i nad presne stanovenými územiami.

Archimandrit, teda episkop spravoval nielen monastyr (materský-soborný s filiálnymi), ale aj veriacich z okolitých dedín, tj. celú monastyrskú eparchiu.

Príkladom z dejín je napr. Mukačevský baziliánsky monastyr, kde ešte na začiatku 18. storočia sídlil takýto archimandrit-episkop. Potvrdzuje to r. **1675** napr. mukačevský ihumen Michail Serbin, ktorý sa podpisoval ako **archimandrit**: «*Михаил Сербинъ Милостию Бжіею* ***Архимандрита*** *Властитель Столицѣ мункачовской… Михаил Сербинъ* ***Архи Мандрита***…».[1]

F. Klobušický, administrátor všetkých Rákoczyovských majetkov, roku **1692** v jednom zo svojich listov napísaných na Mukačevskom hrade tiež tituluje s úplnou samozrejmosťou mukačevského episkopa ako archimandritu: «… *ja, hore menovaného* ***episkopa*** *de Camellisa,* ***archimandritu*** *vznešeného monastyra sv. Nikolaja…*».[2] F. Klobušický sídlil na Mukačevskom hrade v tesnej blízkosti Mukačevského baziliánskeho monastyra, a preto veľmi dobre poznal tituly predstaveného monastyra. A tituloval ho «archimandritom».

Skutočnosť, že episkop Mukačevského monastyra vlastnil po stáročia titul «archimandrit», dokazuje okrem iného napr. aj list grófa-episkopa Josifa Rogu de Camellisa[3] z roku 1696 kardinálovi Koloničovi: «… ***Eppi autem residebant in monasterio Munkacziensi et in quantum archimandritae*** *sive abbates fruebantur fundatione facta pro monachis a quodam Theodoro Kiriatowicz Rutheno olim duce Munkacziense…*».[4]

Josif Hodermarskyj sa v jednom zachovanom dekréte z 25. júna 1714 podpí-

sal: «*Joan Josif Hodermarskyj,* ***episkop*** *gréckeho zjednoteného obradu,* ***archimandrit*** *Mukačevského monastyra sv. Nikolaja pri Mukačeve*».[5]

Archimandriti nesídlili na historickom Podkarpatsku len v Mukačeve, ale i v iných soborných monastyroch, napr. v Imstičeve. Svedčí o tom napr. marginálny zápis z roku 1687 v rukou písanom *Cerkovnom Oku* z polovice 16. storočia, v ktorom sa menovite spomína archimandrit Atanasij:

«Сїꙗ кнїга рекомаꙗ ѹставъ йли ѡ́ко цр҃ковное манастира ѝмстичьвскаго властнаꙗ:· ·:еще ѿ небоцика величка салдобьскаго замѣнꙗна за пѹлѹста велїкїй при ї҆еромонахѣ ѿцѹ ї҆ромонѹхѹ дороѳеѥ ї҆гѹмѹнѹ і при а҆́рхїмандритѣ а҆ѳанасїи҃ ѝ при ї҆ромонахѹ ѳеѡфилѣ ю҆рканичѹ бѣлоцко҃въ рб҃:а ах҃пз:· во славѹ бг҃ѹ въ троѝцѣ єдиномѹ а҆́минъ:·».

Začiatkom 18. storočia však už existovali i takí gréckokatolícki “archimandriti” baziliánskych monastyrov, ktorí neboli episko-

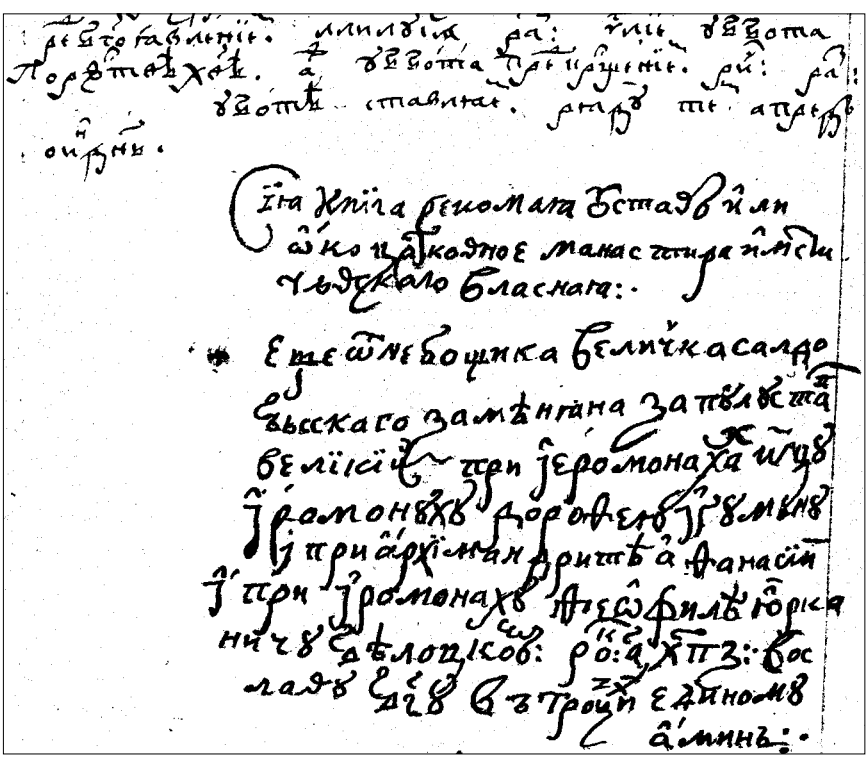

Marginálny zápis z roku 1687 potvrdzujúci, že v tomto roku aj Imstičevský baziliánsky monastyr na Podkarpatskej Rusi mal ešte stále svojho archimandritu.

pami. Postupne sa totiž archimandritom obmedzovala jurisdikčná moc a neskôr aj vonkajšie insígnie-znamenia episkopskej moci (mitra, žezlo, sakkos, omofor…). Mali však ešte stále zvláštne privilégiá a povinnosti, ktoré opäť dokazujú, že úrad archimandritu a episkopa boli kedysi totožné a viazané na jednu osobu.

Mukačevský episkop H. Bizancij vo svojej knihe vydanej v Trnave r. 1727 uvádza s absolútnou samozrejmosťou, že archimandriti, aj keď už prípadne neboli episkopmi, na území historického Podkarpatska (konflikt Hodermarskyj-Bizancij a oddelenie funkcií archimandrit a episkop v Mukačevskej monastyrskej eparchii, pozri kapitolu 4.1.) mali ešte roku 1727 privilégium počas Služby Božej užívať episkopskú mitru, žezlo a nabedernik, ale len vo svojej monastyrskej cerkvi. Mimo monastyra, napr. v procesiách, mitru už nesmeli mať na hlave, ani nesmela byť nesená verejne pred nimi… obliekať sa tiež už nemohli, ako to liturgický obyčaj predpisuje pred prestolom naprostred cerkvi, ale len v sakristii…, keď vstupovali do cerkvi, už sa nezvonilo na zvonoch, ako sa obyčajne zvoní pri vstupe episkopa… atď., atď. Pri slovách «*budi blahoslovénije Hospodne na vsích vas*», však ešte smeli blahosloviť ako episkopi (teda oboma rukami a dikyrionom a trikyrionom), ale iba vtedy, ak skutočný episkop nebol prítomný v cerkvi…[6]

Pod vplyvom uznesení latinizačného Zamojského synodu (r. 1720) v ďalších rokoch 18. storočia (po roku 1733) bol doživotný úrad baziliánskych archimandritov na území Mukačevskej eparchie zrušený a nahradený novou, už len na dobu troch rokov udeľovanou funkciou nazvanou «protoihumen».

Stratou doživotne ustanovených archimandritov dostalo východné cyrilometodejské baziliánske mníšstvo, na ktorom takmer jedno tisícročie stál celý duchovný život Uhorska, smrteľnú ranu, z ktorej sa dodnes nespamätalo. Z prepodobných duchovných otcov (starcov) a pastierov sa totiž stali nikým neuznávaní a nikým nevážení «trojroční úradníci», volení každé tri roky na kapitule-sobore. Na tri roky volený «protoihumen» totiž už nikdy, a to ani pri najlepšej vôli, nemôže byť «otcom-starcom» monastyra. Tým bol definitívne zlomený veľký duchovný prínos baziliánskych soborných monastyrov na život gréckokatolíckej Cirkvi v Uhorsku.

Kým sa do roku 1733 o voľbu toho-ktorého nového archimandritu zaujímal sám uhorský kráľ, a žiarlivo si hájil právo potvrdzo-

vať archimandritu v jeho doživotnom úrade, po roku 1733 sa voľba «protoihumena s trojročnou kadenciou» stala v živote Cirkvi i štátu takmer úplne bezvýznamnou udalosťou a takou je dodnes.

«Baziliáni»

Baziliáni sú najstarší a jediný «*čin*» na svete. V nebi existuje deväť anjelských činov (zborov), na čele ktorých stoja «*činonačalnici vyšnich sil*», ako spievame v tropároch. Na zemi je desiaty anjelský čin – východní mnísi, pretože len oni, ako najstaršie mníšske spoločenstvo na svete prijímajú tzv. «veľký anjelský obraz» (veľká schima). Veľký anjelský obraz mohli a môžu prijať len veľmi dokonalí mnísi (obyčajne len krátko pred smrťou), ktorí sa ním zaviazali k veľmi strohým pôstom, modlitbe a mimoriadným podvižnickým skutkom sebažertvy, tj. spejúci k anjelskej dokonalosti, žijúc na zemi v ľudskom tele akoby bez tela (tj. ako anjeli). Podobne ako anjeli v nebi, i oni v monastyroch už «nejedia, nepijú, neženia sa, nemajú pokušení tela… vzdávajú neprestajnú a večnú slávu Bohu…». Sv. Cyril – apoštol Slovanov i Európy, prijal veľký anjelský obraz, ako to čítame v jeho životopise, len 50 dní pred svojou smrťou.

Keďže na Východe, a vôbec na celom svete existuje len jeden jediný čin s veľkým anjelským obrazom,[7] pôvodne baziliáni (až do 11. storočia) nemali žiadne meno. Označovali sa len jednoducho ako «mnísi», «černorizci», «černci» (чернцы), či «kalugeri», v latinských dokumentoch sa tiež označovali ako «nigri» – teda opäť v preklade *čierni,* teda *oblečení do čierneho*… Meno je dôležité na odlíšenie jednej veci od druhej. Keďže východní mnísi tvorili len jeden-jediný čin na svete snažiaci sa o anjelský obraz (podobnosť k anjelom), nepotrebovali meno na odlíšenie od iného mníšskeho spoločenstva. Podobne ako i náš Boh-Stvoriteľ nemá meno, lebo je len jeden-jediný.

Baziliáni sa preto pôvodne nevolali «baziliánmi», ale vždy jednoducho «mníchmi»,[8] lebo na Východe dodnes neexistujú iní reholníci, ako tí, ktorí žijú podľa pravidiel sv. Bazila Veľkého (+379), a preto tiež nikdy nebolo potrebné ich nejako špecifikovať-odlíšiť od iných mníchov. Preto s takou ľahkosťou, ale zároveň historic-

kou nezodpovednosťou dejiny baziliánov – mníchov v danom čase bez mena – sú mnohokrát nezodpovedne pripisované dejinám benediktínov,[9] či iným reholiam, ako napr.: františkánom, či dokonca na niektorých našich územiach vo fantázii vysnívaným templárom.

Do 20. storočia všetci historici uznávali tieto najstaršie dejiny baziliánom. Táto umelá konfúzia, či nezdarilý pokus zamieňania baziliánov za benediktínov, či iných, má svoje korene v historicky dokázanom postupnom transformovaní dôležitých uhorských baziliánskych soborných monastyrov na benediktínske, či neskôr aj iné (iných latinských reholí), zmenou archimandritu baziliána za benediktínskeho abbasa (opáta). Teórie privlastňujúce slávne baziliánske dejiny latinským benediktínom sa objavujú medzi prolatínskymi historikmi až v 20. storočí (!), čo je «trošku neskoro» a je tiež jedným z logických dôkazov ich nevieryhodnosti.

Keď na Západe začalo vznikať veľké množstvo reholí, realita si vynútila potrebu nazvať východných mníchov «baziliánmi». V Taliansku sa meno «bazilián» na označenie týchto východných byzantských mníchov začína po prvýkrát, avšak ešte len veľmi zriedkavo, používať už v 11. storočí.[10] Ale i to sa takto neoznačovali samotní baziliáni, ale takto ich v Taliansku volali len rímskokatolíci. V Kalábrii sa samotní baziliáni začali sami označovať baziliánmi až od roku 1382.[11]

Rímskokatolíci v Uhorsku baziliánov začali volať «baziliánmi» ešte neskôr, a to až od začiatku 17. storočia. Ešte v roku 1570 ich volali, a to i v oficiálnych správach pre cisársky dvor, jednoducho «*kalugermi*».[12] Neskôr písali o mukačevskom episkopovi a archimandritovi Mukačevského baziliánskeho monastyra Kyr Vasiľovi Tarasovičovi už takto: «*Basilius Tarasovicz, Munkacziensis et Maramorisensis ritus graeci episcopus,* ***Ordinis Sti. Basiliii****, consecratus in presbyterum ab Joanne Gregorovicz antecessore Munkacziensi episcopo, anno 1627…*».[13] Starší záznam o mene «bazilián» v Uhorsku sa zatiaľ nepodarilo nájsť.

Zatiaľ s určitosťou môžeme poznamenať, že zo samotných baziliánov v písomnej forme po prvýkrát menom «bazilián» sám seba na historickom Podkarpatsku označil P.P. Petrovič, episkop a zároveň archimandrit mukačevský (1651-1665) sídliaci väčšinu času (od roku 1651 do r. 1664) v baziliánskom monastyre v Krásnom Brode. Po podpísaní tzv. Užhorodskej "únie" (roku 1646) sa totiž takto baziliáni prispôsobili rímskokatolíckemu tlaku a terminológii a začali i sami seba volať «baziliánmi» na odlíšenie od rímskokatolíckych reholníkov pôsobiacich v tom čase v Uhorsku.

Pre zjednodušenie a zachovanie kontinuity hlavných hrdinov tejto knihy (spájajúcich jednotlivé storočia v priebehu popisovanej tisícročnej histórie) termín «baziliáni» sa užíva v tejto práci od najstarších čias bez ohľadu na hore uvedené fakty. Hlavný dôvod tohto zjednodušenia je i vôľa odstrániť "pokušenie" tendenčných historikov rozumieť pod «*mníchmi*», «*gréckymi mníchmi*» či «*kalugermi*» uvádzanými v starodávnych dokumentoch členov nejakej novšej latinskej rehole a takto kamuflovať cyrilometodejský pôvod Uhorska.

«Biele Uhorsko» (= Býčie Uhorsko = Turie Uhorsko = Turkia), tj. slovanské Uhorsko*

V dejinách sa «bielym»[14] označuje arpádovské Uhorsko (správnejšie Vuhorsko[15]), ktoré vzniklo ešte pred príchodom Maďarov a bolo, čo sa týka etnickej príslušnosti, čisto slovanské. Pôvodným srdcom a centrom (V)uhorskej ríše v čase jej zrodu (10.-11. storočie), tj. Uhorskom v úzkom a pôvodnom slova zmysle, bola okrem iných oblastí i oblasť dnešného východného Slovenska.

Z tejto doby pochádza napr. dnešný názov východoslovenského pohoria «Vyhor-lat» (Vihor-lat) = «**вγгор-латъ**» (Vuhor-lat) = «Byharské vrchy»,[16] tj. (V)uhorské vrchy.

Do pôvodného centra Uhorskej ríše ďalej patrila oblasť dnešného severovýchodného Maďarska spolu s územím dnešnej Podkarpatskej Rusi, s Uh-hradom (Užhorodom) ako centrom a Transylvánia (Byharsko = **Вγгорско** = *Vuhorsko*) s centrálnym hradom Byhar[17] (Nagy Varád,[18] Oradea-Mare). Názov tisíc rokov trvajúcej Uhorskej ríše «Uhorsko» (Vuhorsko) je odvodený od názvu podkarpatskej rieky Uh (Vuh),[19] kde bola kolíska slovanskej arpádovskej (= karpatskej) dynastie.[20] Práve z územia v povodí rieky Uh pochádzali arpádovskí králi…

---

* «Biele a Čierne Uhorsko» spolu s mapami boli prevzaté z knihy J.V. Timkovič, *Letopis Bukovského monastyra (Bukovej Hory) a historické zmienky o iných baziliánskych monastyroch na východnom Slovensku*, Prešov, 2004, str. 13-30.

V rusínskych dedinkách ležiacich v povodí rieky Uh, napríklad v gréckokatolíckom Kolbasove a Uliči-Krivom na dnešnom východnom Slovensku, sa zachovali starodávne vyobrazenia uhorských arpádovských kráľov, rodákov z tejto oblasti, a to priamo na Cárskych dverách ikonostasov.

«Biele» Uhorsko bolo ríšou podkarpatských Rusínov-(V)uhrov – praslovanského moscho-iberského plemena sídliaceho pri rieke (V)uh[21] – ríšou, ktorá pôvodne vznikla na troskách dvoch zaniknutých držav: Veľkomoravskej a Bulharskej. Anonymus odvodzuje názov «Hungaria» (Uhorsko, Uhry) od názvu rieky, ako aj od názvu rovnomenného na nej vybudovaného slovanského hradišťa Hung (Uh), tj. dnešného Už-horodu.[22] Biele-slovanské Uhorsko existovalo od pádu Veľkej Moravy až po vymretie Arpádovcov, teda do roku 1301.

Slovo «**ѹгръ**» *uh-or* označuje hada, plaza, uhra, tj. predhistorické božstvo Slovanov,[23] ktoré bolo po vyhynutí veľjašterov u Keltov nahradené kohútom, u Skýtov levom (koňom) a u Moscho-Iberov býkom-turom. Slovo «uh-or» pochádza z praslovanského «*/~**ѣгръ**»; – Zo skýtskej varianty «*/~**8гръ**» [čítaj *ʰwuhъ*] pochádzajú názvy: «Uhria», «Uhorsko», po palatalizácii *h*>*ž* : «Už-horod», tiež ukrajinské «вуж» *had*, slovenské «už-ovka»; – Z keltskej nosovej výslovnosti «*/~**ѫгь**» [čítaj *ʰwu$_n$gь* alebo *ʰwa$_n$gь*] pochádza názov «(H)ungaria», latinské «ang-uis» *had*, «ang-uilla» *úhor*, poľské «węgier» [čítaj *we$_n$gier*], veľkoruské «венгр», ako i do latinčiny prevzaté «Hung-(arus)» a po palatalizácii *h* >*ž* i poľské «wąż» [čítaj *we$_n$ž*] *had*…

Dobové zmienky o tom, že Uhorsko až do 12. st. bolo slovanským

- *Kniha Stepennaja* uvádza, že v polovici 9. storočia «bieli Uhri» (*Ungari albi*) boli Slovania (*Slavoni*) a týchto «bielych Uhrov» s úplnou samozrejmosťou zaradzuje medzi také slovanské národy ako sú Česi, Poliaci, Bulhari a pod. Sasinek na základe hore uvedeného konštatuje: «… *teda Uhorsko i po rozklade Veľkomoravskej državy bolo slovanským, a len po prisťahovaní sa Maďarov (… Kumánov) utratilo svoju tvárnosť slovanskú…*».[24]
- Bavorskí (nemeckí) latinskí biskupi (Teotmar – arcibiskup soľnohradský (873-907), Waldo – biskup frizinský (884-906), Erchanbald – biskup eichstättský (888-912), Zachariáš – biskup säbenský (893-907), Tuto – biskup rezenský (893-930), Richard –

biskup pasovský (899-902)) dávajú v roku 900 vo svojom oficiálnom liste pápežovi Jánovi IX. (+900) neoceniteľné dobové svedectvo o tom, že Uhri (*Ungarios*) zakladajúci Uhorskú ríšu sú Slovanmi (*Sclauis*): «*Keď sme sa dozvedeli, že* ***Uhri*** *vtrhli do Talianska, veľmi sem túžili, Boh je našim spoločným svedkom, uzavrieť* ***s týmito Slovanmi*** *mier sľubujúc pri Bohu všemohúcemu, že im úplne odpustíme všetky neprávosti, ktoré spáchali proti nám a našim ľudom a že im vrátime všetky ich veci, o ktorých je známe, že ich majú naši ľudia, len aby nás nechali na pokoji…*».[25]

- Pasovský latinský biskup Piligrim napísal pápežovi Benediktovi VI. roku 973 správu o svojej misii v Uhorsku. Vo svojej správe priradzuje Uhorsko k slovanským krajinám a tam žijúcich Uhrov s úplnou samozrejmosťou pokladá za Slovanov. Vo svojej správe napísal:

«*Faktom je teda, že podobne ako aj iné provincie Slovanov, skoro celý národ Uhrov je pripravený prijať svätú vieru*».[26] Teda Piligrim pokladal Uhorsko za slovanskú provinciu.

- Uhri v «bielom» Uhorsku v čase vlády arpádovskej dynastie neboli Maďarmi, ale Slovanmi, hovorili slovanskou rečou a mali aj slovanské zvyky. Dosvedčuje to aj súčasník, mních Helmold, ktorý žil v 12. storočí a zomrel po roku 1177. Helmold vo svojej *Kronike* píše:

«*Ak pridáme k slovanskému územiu Uhorsko, ako niektorí chcú, pretože sa* (jej obyvateľstvo) *nelíši* (od Slovanov) *ani zvykmi, ani jazykom, rozrastá sa rozloha slovanskej reči tak veľmi, že ju takmer nemožno odhadnúť… Ale ktorí učitelia ich (Uhrov) priviedli k viere, nie je mi známe, vo všetkých svojich záležitostiach však zdá sa, nasledujú skôr Grékov ako Latiníkov*».[27]

Uhorsko bolo do 12. storočia označované názvom «Turkia»

Pretože v časoch pohanských, tj. ešte pred prijatím cyrilometodejského kresťanstva bieli (V)uhri, ako všetky moscho-iberské plemená, si ctili jediné božstvo v podobe býka-tura,[28] byzantské písomné zdroje ich často ešte aj v prvých storočiach kresťanstva nazývali «Turkami»[29] a Uhorská ríša (ríša bielych podkarpatských

Uhrov) bola byzantskými zdrojmi označovaná až do 12. storočia ako «Turkia»[30] (ríša ctiteľov tura-býka). Víťazné kmene slovanských (V)uhrov (bielych) sídliace pôvodne predovšetkým na území (V)uhorlatu (Vyhorlat, Vihorlat)[31] v povodí podkarpatskej rieky (V)uh,[32] získajúc pri vytvorení novej ríše privilegované postavenie, osídľovali predovšetkým dovtedy relatívne málo obývanú pohraničnú zónu oddeľujúcu dve bývalé ríše (Veľkú Moravu a Bulharsko), tj. územie dnešného stredného Slovenska – hlavne povodie horného Váhu.[33] Osídliac povodie horného Váhu (dnešné stredné Slovensko), spolu so svojím pôvodným «vyhorlatským» územím (teda terajším východným Slovenskom a Podkarpatskou Rusou) a transylvánskym Vuhorskom (teda Byharskom) vzniklo privilegované uhorské rusínske-kráľovské územie v latinských písomnostiach zvané «*marchia Ruizorum*».

Od staroslovanského slova «**тȣръ**» *tur, býk* majú dodnes pomenovanie aj v tom čase osídlené dnešné stredoslovenské lokality, ba celá župa v okolí rieky «Turiec» (ľavý prítok horného Váhu (= Vu-

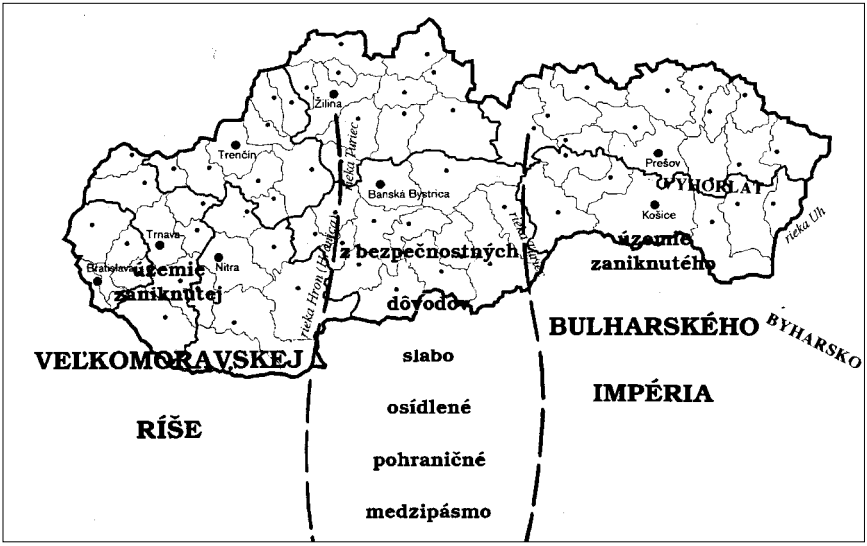

Pohraničná zóna dvoch bývalých dŕžav: zaniknutej Veľkomoravskej a Bulharskej ríše po vzniku Uhorska (v 10. storočí). Zóna bola v danom období osídlená karpatskými Uhrami, prezývanými v tom čase i «Turkami».

Privilegované územie Rusínov: «Marchia Ruizorum» – srdce pôvodne bieleho-slovanského Uhorska.

hu), tj. stará Turčianska išpania-župa, ako aj okolie inej juhovýchodnej rieky «Turiec» (pravý prítok Slanej), tj. stará išpania-župa Malohontská. Obe rieky zvané «Turiec» svojimi tokmi prakticky vymedzujú územie dnešného stredného Slovenska – bývalého, v danom čase existencie Veľkomoravskej a Bulharskej ríše z bezpečnostných dôvodov, takmer pustého[34] pohraničného pásma medzi týmito veľríšami. Toto územie bolo novoosídlené práve podkarpatskými moscho-iberskými Uhrami pri vzniku a rozširovaní sa Uhorskej ríše po páde Veľkej Moravy a zmenšení Bulharskej ríše.

Na prítomnosť Slovanov moscho-iberského plemena v tomto stredoslovenskom kraji upozorňuje i dedina zvaná «Moskovská Ves» («Moskfalua»[35] ležiaca pod turčianskym hradom – Znievom, vedľa Turčianskeho svätého Jura(ja)[36]). Kultúrny jazyk a hlavne mäkká výslovnosť obyvateľstva stredného Slovenska dodnes prezrádza jazykové prvky moscho-iberského (mosko-sibírskeho) praslovanského jazyka, a to i napriek pozdejšej násilnej re-kolonizácii slovanského obyvateľstva v neskorších storočiach po príchode Ku-

mánov-Maďarov, z úrodných nížin Uhorska do hôr (tzv. *Valašská kolonizácia*), ktorou sa slovanské etnikum premiešalo aj na dnešnom strednom Slovensku.

Podkarpatskí Uhri, podobne ako i všetci moscho-iberskí (mosko-sibírski) Slovania – ctitelia tura-býka – titulovali svojich vládcov a pohlavárov-rusov ešte i v časoch prvokresťanských pohanským výrazom «tur», prípadne «bujak-tur», dôkazom čoho je napr. historická povesť-epos pohanského pisateľa z konca 12. storočia zvaná *Slovo o polku Igoreve*, v ktorej sa užívajú napr. takéto výrazy, oslovenia a tituly:

«... **бȣи тȣръ всеволодъ...**» — «... *buj(ak) tur Vsevolod...*»; «... **гаръ тȣре всеволоде...**» — «... *jarý tur Vsevolod...*»; «... **камо, тȣръ поскочише...**» — «... *kamkoľvek tur poskočíš...*»; «... **а ты бȣи рюриче и давыде...**» — «... *a ty buj(ak) Rjurik a Dávid...*».[37]

Podobne Praslovania-Kelti – ctitelia kohúta, napr. v Panónii titulovali svojich vládcov titulom «**кѵрь = кѵрь**» *kohút* (odtiaľ i grécke «*κύριος*»),[38] ktorý sa dodnes zachoval v gréckokatolíckych bohoslužbách pri titulovaní episkopa. Keďže u Keltov sa v staroveku úcta kohúta pretransformovala do úcty orla, episkopi titulovaní termínom «**кѵрь**» na znak svojej moci dodnes stoja počas bohoslužieb na «orlovi» vyšitom na koberci. Ešte v tridsiatych rokoch 20. storočia užíval tento symbol dokonca aj rímsky pápež.

Byzantský vojak-pešiak v 12. storočí.

Kumáni (Maďari)[39] po svojom príchode do bieleho arpádovského Uhorska prevzali a privlastnili si nielen názov «Uhor» (pozri ďalej «Čierne Uhorsko»), ale i starý moscho-iberský titul «tur» a užívajú ho dodnes v tvare: «(t)úr» *pán* (porov. latinské «urus» *tur, bujak*, ktoré je tiež praslovanského moscho-iberského pôvodu).

«Čierne Uhorsko», tj. kumánske, alebo maďarské Uhorsko (od 14. storočia)

«Čiernym» Uhorskom sa v dejinách označuje už novšie – maďarské (kumánske) Uhorsko, v čase poarpádovskom (teda po roku 1301), ktorého definitívnym centrom sa stalo tentokrát územie dolného Dunaja a územie medzi Dunajom a Tisou, tj. zem predtým (v čase existencie Veľkej Moravy) slabo obývaná, súc v onom čase pohraničnou zónou medzi Veľkou Moravou a Bulharskom pokrytou navyše nepriechodnými močiarmi. Tam schudobnelí uhorskí králi (ktorí inú zem v priamom vlastníctve už nemali, usadzovali príšelcov Kumánov (Maďarov) za ich služby v kráľovom vojsku. Ide o časť centrálneho územia dnešného Maďarska, ešte aj v 16. storočí (r. 1528), ba aj v polovici 18. st. (r. 1750) označovaného ako «*Cumanorum Campus*»[40] alebo komitáty: «*capit. Cumanorum*» a «*capit. Cun*».[41] Po vymretí slovanskej dynastie Arpádovcov a expanzii – imigrácii cudzincov Kumánov (Maďarov) ako takzvanej jobbagiónskej[42] šľachty, sa títo cudzinci, hlavne po nástupe nearpádovskej dynastie, úplne zmocňujú celého verejného života v Uhorsku.

Okrem ruskej-rusínskej zeme («*oroszság» > «ország»)[43] a rusínskej kultúry sa Kumáni (Maďari) zmocnili i slovanského domáceho rusínskeho názvu «**Оγг-ъ**» *Uh-or*,[44] a keďže sa usadili práve v Panónii prevažne osídlenej Slovanmi keltského pôvodu, prevzali i tento názov v jeho keltskej podobe «(H)ung-ar» (Hungaria) za svoj názov. O kumánskom pôvode Maďarov, ako aj o prevzatí slovanského názvu za svoj vlastný píše aj Anonymus vo svojej kronike *Gesta Hungarorum*, kde však tento autor úmyselne, či nevedomky robí konfúziu medzi pôvodnými slovanskými (bielymi) Uhrami a maďarskými tmavovlasými príšelcami «čiernymi Uhrami»:

«… *Uhri* (čierni kumánski - pozn. redakcie) *boli nazvaní podľa pevnosti Hung* (= Užhorod), *pretože sa tam po podrobení Slovanov dlhšiu dobu zdržalo ich sedem predákov pred vstupom do panónskej zeme… Vtedy sa tých sedem* ***kumánskych*** *vojvodov rozhodlo prísť do Panónie so ženami a so svojimi synmi a tiež s veľ-*

kým množstvom. Podobne s nimi prišli do Panónie (z historického Podkarpatska – pozn. redakcie) *i mnohí z Rusínov* (tj. kolaboranti z radov arpádovských Slovanov – bielych Uhrov, pozn. redakcie), *ktorí sa pridali k vojvodovi Almošovi…*».[45]

Baziliánsky mních Nestor (+ cca 1136) o príchode «čiernych Uhrov», tj. Kumánov (Maďarov), do bieleho slovanského Uhorska píše:

«*Keď ale slovanský národ, ako sme pravili, prebýval na Dunaji, prišli od Skýtov, totiž od Kozarov, rečení Bulhari, usadili sa po Dunaji… a potom prišli* (z Vuhorlatu, tj. povodia podkarpatskej rieky Uh – pozn. redakcie) *Bieli Uhri a ujali po nich slovanskú zem vyhnavše Vlachy* (= Hunov, Avarov – pozn. redakcie), *ktorí boli prve zaujali slovanskú zem. Tí Uhri totižto počali byť povestnými za cisára Heraklia (610-641)… a potom opäť tiahli Čierni Uhri* (Maďari) *mimo Kyjeva posledne za Olega (879-912)*».[46]

Podľa Nestorovej letopisnej správy boli teda «bieli Uhri» v povedomí Európy známi už za gréckeho cisára Heraklia (610-641), tj. už v prvej polovici 7. st., kým tzv. «čierni Uhri» sa objavili, a aj

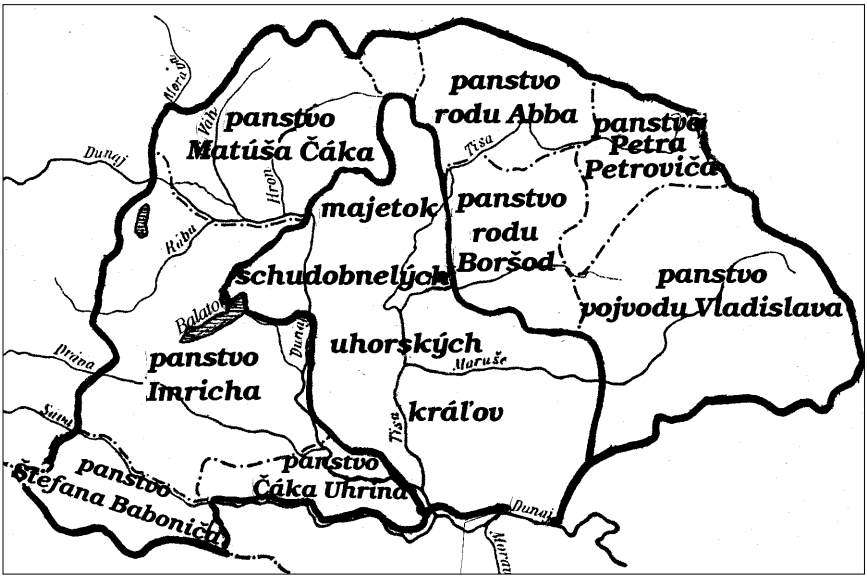

Uhorské kráľovstvo podelené medzi zbohatlými oligarchami a chudobným kráľom začiatkom 14. storočia.

to ešte len v okolí Kyjeva, za vlády Olega (879-912), tj. až koncom 9. a zač. 10. storočia. Prvé nájazdy do Uhorska (vtedy ešte «bieleho» – slovanského) začali Kumáni-Maďari, teda neslovania, robiť až v 11. storočí. K plnej moci v Uhorsku sa dostávajú až po *Zlatej bule* Ondreja II. r. 1222 a definitívne až po vymretí slovanských Arpádovcov, tj. po roku 1301. Od toho času už Uhorsko nie je «biele», tj. blonďavé, čiže slovanské, ale začína byť «čierne», tj. tmavovlasé, maďarské (kumánske) a pôvodná slovanská reč je postupne vytlačená kumánčinou-maďarčinou.

«Gréckokatolíci»

V celej práci sa označujú veriaci byzantského cyrilometodejského obradu v Uhorsku ako «gréckokatolíci». Opäť ide o zjednodušený metodologický postup snažiaci sa zabrániť konfúzii. Chce podčiarknuť skutočnosť, že masa gréckokatolíkov existujúcich kedysi v Uhorsku nikdy nepretrhla jednotu s pápežom rímskym. Neskoršia únia z roku 1646 nebola uznaním pápeža za svoju hlavu, lebo ňou bol uznávaný i predtým, ale len uznaním nadriadenosti nad sebou egerského latinského biskupa v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

V jednom z dokumentov Egerskej latinskej kapituly napísanom v Jasove pri Košiciach roku 1641 v ktorom sa opisuje násilné odvlečenie mukačevského episkopa Vasilija Tarasoviča od prestola v jeho katedre, sa Cirkev, ktorú riadi tento episkop označuje (i keď to bolo päť rokov pred oficiálnou Užhorodskou úniou, pred rokom 1646!) ako «grécko-katolícka».[47]

Z toho istého obdobia sa Cirkev riadená episkopom Vasilijom Tarasovičom označuje doslovne ako «grécko-katolícka» i v dokumentoch svetskej moci: v liste humenského šľachtica Jána Drugetha z 9. júna 1641 napísanom v Užhorode.[48] I na týchto faktoch je vidno relatívnosť Užhorodskej únie z roku 1646 a nesprávnosť prílišného premršťovania jej pozitívneho významu v dejinách gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska.

Termín «gréckokatolíci» (grécko-katolíci) ako analógia k výra-

zu «rímskokatolíci» (rímsko-katolíci) sa v historických dokumentoch používa predovšetkým od čias kráľovny Márie Terézie (1740-1780), ktorá tento termín uprednostňovala s úmyslom i terminologicky zrovnoprávniť «*staru viru*»[49] (gréckokatolícku, cyrilometodejskú) s novou protestantskou a po nej rímskokatolíckou. Oficiálnym sa stal tento názov najmä od 24. apríla 1773, keď gréckokatolícki episkopi Mukačevskej, Fogarašskej[50] a Svidníckej[51] eparchie na svojom synode vo Viedni, požiadali uhorskú kráľovnú Máriu Teréziu, aby v oficiálnych dokumentoch v Uhorsku i Rakúsku sa prestal užívať hanlivý a nepravdivý[52] výraz «uniati» a namiesto neho sa začal užívať výraz «gréckokatolíci».[53] Následne sa vôli Márie Terézie podriadil aj egerský latinský biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha, keď 3. októbra 1773 prikázal svojmu latinskému kňazstvu na území Egerskej diecézy, aby prestalo volať gréckokatolíkov hanlivým termínom «*uniati*», ale pravdu viac vystihujúcim termínom «*gréckokatolíci*»…[54]

Ešte raz je potrebné podčiarknuť, že na zdôraznenie historickej pravdy ale tiež aj pre zjednodušenie terminológie používame v tejto práci názov: «gréckokatolíci» bez ohľadu na hore uvedené časové ohraničenie. Veriaci gréckeho byzantského obradu totiž na území Uhorska, ako aj ich hierarchia nikdy nepodpísali nijaké oficiálne odtrhnutie sa od Ríma. Za pravoslávnych-schizmatikov, ba i za nevercov či pohanov (a to až do 16. st.) boli považovaní bez vlastnej viny a spontánne, len zo strany rímskokatolíckej, latinskej, v prevažnej miere cudzincami zastúpenej hierarchie. S termínom «pravoslávni» sa identifikovali len niektorí, a aj to len v dobrom význame tohto slova, tj. bez zaprenia viery, v obrannom reflexe, ktorý mal za cieľ zachovanie cyrilometodejského obradu (podrobnejšie ďalej v štúdii). Nehovoriac už o tom, že pravoslávnymi v «nie schizmatickom» slova zmysle gréckokatolíci sami seba bežne označovali už od nepamäti a to hlavne v liturgických modlitbách takmer do polovice 20. storočia. Výrazy «gréckokatolík» a «pravoslávny» boli do toho času v Uhorsku bežne synonymami. Dnešní pravoslávni v zmysle «neuznávajúci pápeža» na území Slovenska vznikli až začiatkom 20. storočia po Októbrovej revolúcii v Rusku…

«Historické Podkarpatsko» («marchia Ruizorum»)

Pod pojmom «**historické Podkarpatsko**» sa rozumie politické centrum, srdce a zároveň kolíska ríše slovanských Arpádovcov – centrum arpádovského Uhorska, čiže kráľovské územie bielych Uhrov. «Historické Podkarpatsko» je, čo sa týka územného členenia, teritórium dnešného východoslovenského Vyhorlatu (**Вꙋгорлат8**) a transylvánskeho Byharska (**Вꙋгорска**), ktoré od seba rozdeľuje, či lepšie povedané, ktoré spája koryto rieky (V)uh (**Вꙋг**) – toto územie rozšírené o bývalú veľkomoravsko-bulharskú pohraničnú zónu (dnešné stredné Slovensko) a povodie rieky Vuh (Váh) tvorí centrum bieleho Uhorska. Toto územie zaberajúce temer 1/3 celkovej plochy Uhorska sa bežne označovalo jediným slovom: «**Podkarpatsko**» alebo «**Podkarpatská Rus**»,[55] lebo išlo o privilegované územie slovanských kráľov = rosov, rusov[56] – pri zrode Uhorska sa stali «rosami», «rusami» (kráľmi), vládnucou vrstvou Slovanov bieli Uhri podkarpatskí Rusíni z povodia rieky Uh – príslušníci prevažne moscho-iberského plemena.

V starších dobách (5.-10. storočie) bolo toto územie často označované ako «**Karpatorusia**», prípadne ešte jednoduchšie ako «**Rusia**», (červená, karpatská, na rozdiel od kyjevskej a moskovskej), čo západní kronikári v stredoveku pod vplyvom francúzštiny často komolili ako «**Ruzia**», «**Ružia**», «**Ruža**»,[57] zapisujúc to germánskym, prípadne galikánskym (franským-francúzskym) pravopisným spôsobom ako «**Rougia**» alebo «**Rugia**»[58] (porov. fr. «rouge» [čítaj *rúž*] *červený*, francúzske kantóny «rougue» s ruténskym-rusínskym obyvateľstvom!).[59] Toto územie starodávnej podkarpatskej «**Rugie**», nami označované ako «historické Podkarpatsko», leží vo vnútri Karpatského oblúka, ktorý začína pri Bratislave (západné Slovensko) a končí v južnom Rumunsku – jeho integrálnou časťou bolo teda i takmer celé územie dnešného Slovenska. František Sasinek (rímskokatolícky kňaz a dlhoročný pracovník Matice Slovenskej) o tom píše toto:

«*K doplneniu a objasneniu toho, že naše Slovensko v drievných dejepisných žriedlach prichodilo pod menom Ruska poskytuje nám zprávu Tomáš, arcidekan Splitský, keď o cisárovi Diokle-*

ciánovi píše: 'Krem iných mnohých totižto budovisk… v stráňach Pannonie, pri hraniciach Ruthenie, založil jednu budovu z porphyrových kameňov, dosť vznešenú, ktora ešte, bar zrúcaná, preca poskytuje odtial prechodiacim veľké divadlo obdivovania' (*Scriptores Rerum Hungaricarum* etc. Schwandtner, Vindob. 1748, p. 537). *Najdeme-li oné miesto v Pannonii, kde ukrutný kresťanobijca, cisár Dioklecian, vystavil spomenutú a za času arcidekana Tomáša v zrúcaninách ležiacu budovu, tým činom dostupíme i hranice, za ktorými ležalo územie, jaké Tomáš nazýva Rutheniou* (teda Rusínskom). *Isto je, že Dioklecian, potom keď sa roku 304 zriekol cisárstva, požíval odpočinok v Carnuntum* (*Annales ecclestiastici Henr. Spondani*, Lugduni, 1686, p. 318), *kde sa i predtým zdržiaval* (*J. Severini Pannonia*, Lipsiae, 1770, p. 158). – *No známo je, že mesto Carnuntum (=Petronella) ležalo na pannonskom brehu Dunaja, naproti Bretislave=Prešporku: teda Bretislava* (= Bratislava) *ležala na území, ktoré Tomáš splitský nazýva Rutheniou. Že Rugia, Ruzia, Ruthenia atď. sú mena totožné, o tom nás presvedčujú i dejepisné zprávy o drievnych slovanských obyvateľoch terajšej pribaltickej Rýgy…».*[60]

Prítomnosť starodávnej Rugie-Rusie-Ruthenie pri Bratislave dokumentuje okrem iného i dodnes zachovaný názov riečky «Russ-Bach» (Ruský potok) vlievajúcej sa z rakúskej strany neďaleko od Bratislavy do Moravy a Dunaja.

Neskôr v časoch arpádovského Uhorska, tj. v 10.-13. storočí sa územie «historického Podkarpatska» zahŕňajúce v sebe i územie dnešného Slovenska v kráľovských dokumentoch označovalo ako «**marchia Ruizorum**», «**marchia Ruthenorum**», teda v preklade do slovenčiny «Rusínska marka», či «Rusínska krajina», na čele ktorej stál vždy «dux Ruizorum», ktorým bol vždy budúci následník uhorského trónu (!), a obyvateľstvo ktorej malo v arpádovskom Uhorsku mimoriadné privilégiá (podobne ako rímski občania, tj. Rímania v Rímskom impériu).

o. F.V. Sasinek, významný historik 19. st.

Nemecká *Letopis Hildesheimensis* má pod rokom 1031 napríklad zapísané, že syn uhorského kráľa sv. Štefana I. zvaný Emerik (Heinrich = Imrich), ako budúci následník trónu bol vodcom Rusínov («*dux Ruizorum*») a zomrel pri poľovačke: «*Heinricus, Stephani regis filius,* ***dux Ruizorum****, in venatione ab apro discissus perit flebiliter mortuus*».[61] Uhorsko-poľská kronika užíva v tom istom zmysle pre tohto istého Emerika titul: «*Heinricus nobilis* ***dux Sclavoniae***».[62] Teda Rusíni, ktorým vládol dux Emerik boli určite Slovanmi.

V životopise Konráda, biskupa salzburgského sa v zápise pod rokom 1128 (1131) tiež hovorí o existencii uhorskej «***marchia Ruthenorum***», v ktorej bol tento biskup ako vyslanec v neustálom styku s tamojším gréckokatolíckym archiepiskopom, ktorý sa svojho času nachádzal pri dvore uhorského kráľa Štefana II.: «*Nuncius ad regem dirigitur, qui tunc in* ***marchia Ruthenorum*** *morabatur*».[63]

Existuje aj iná, oveľa pozdejšia historická zmienka, a to až zo začiatku 14. storočia (!), že napríklad v Berežskej župe v rokoch 1299-1307 bol išpánom-županom akýsi Hrihorij (Gregor). Bol Rusínom a ako vysoký úradník-oficiál rusínskeho vodcu — mal titul: «***officialis dux Ruthenorum***», teda v preklade *(vysoký) úradník Rusínskeho vodcu*.[64] Iné zdroje z roku 1299 udávajú dokonca aj meno tohto (hlavného) rusínskeho vodcu (*dux Ruthenorum*), pod ktorého patril oficiál Hrihorij (*officialis dux Ruthenorum*). Rusínsky «duče» sa volal Lev a vládol nad celou Rusínskou markou.[65]

V pozdnom stredoveku, tj. po príchode a usadení Kumánov-Maďarov, sa veľká časť územia bývalej «Rusínskej marky» začala označovať «horným Uhorskom», a to až do I. svetovej vojny. Terajší názov «**Slovensko**» je úplne nový – pochádza z minulého storočia.[66]

Slovenský náučný slovník k vzniku súčasného názvu «Slovensko», alebo «Slovenská krajina» veľavýznamne poznamenáva toto:

«*Názov Slovák, vyskytuje sa v starých pamiatkach vždy vo zmysle Slovan, až Bernolák ho obmedzil na dnešných Slovákov. Slovensko*

bolo nazývané Horným Uhorskom, až r. 1848 vyskytuje sa prvý raz názov 'Slovenská krajina'. Názov Slovensko v dnešnom smysle pochodí z r. 1809 od Dobrovského».[67]

Treba ešte poznamenať, že ešte počas celého 19. storočia sa Dobrovským vytvorený termín «Slovensko» vzťahoval len a len na západné a časť stredného (dnešného) Slovenska. Dnešné, tzv. východné Slovensko a aj to nie celé sa dostalo do pojmu «Slovensko» až v 20. storočí, po vytvorení Československého štátu (r. 1918).

Čo sa týka etnického obsadenia, «historické Podkarpatsko» bolo pôvodne obývané výlučne Slovanmi-Rusínmi (Maďari-Kumáni začali svoje výboje do tejto oblasti až v 11. storočí a Slovákov v dnešnom zmysle vtedy ešte nebolo, pozri v kap. 3.5.), a preto bolo v dobových dokumentoch na uhorskom kráľovskom dvore označované ako «***krajina Rusínov***» (***marchia Ruthenorum***) alebo «ducatus» *kniežatstvo-vojvodstvo* (porov. zemplínske «duka» *titul hradného pána, knieža*,[68] či grécke «*δυκα*», alebo latinské «dux» *vodca*). Táto «**krajina Rusínov**» zaberajúca až jednu tretinu (1/3) celkového územia Uhorska v sebe obsahovala takmer celé dnešné Slovensko[69] a horné Potisie, tj. Byharsko a razila vlastné (!) mince (odtiaľ svetoznámy názov «dukáty»). V dobových dokumentoch sa toto kniežatstvo vždy uvádza pod týmto názvom, ktorý jasne prezrádza, že sa jednalo o «marku», v ktorej sa obyvateľstvo etnicky identifikovalo ako Rusíni. V neskoršej dobe prisťahovaní tmavovlasí Kumáni (Maďari) sa usádzali hlavne v oblasti medzi Dunajom a Tisou[70] (centrum čierneho Uhorska), ktorá ako bývalá pohraničná oblasť medzi Veľkou Moravou a Bulharskom bola pôvodne ľudoprázdna a navyše plná neprístupných močiarov.[71]

Najnovšia slovenská dejepisná literatúra sa úzkostlivo vyhýba originálnemu výrazu «*marchia Ruizorum*», či «*marchia Ruthenorum*» (alebo «*ducatus – dux Ruizorum*»)[72] a zavádza novú terminológiu. Pôvodnú, historickými dokumentami doloženú terminológiu svojvoľne nahrádza novodobým nehistorickým, ba úplne vymysleným termínom: «Nitrianske údelné vojvodstvo»,[73] «Nitrianske vojvodstvo», «Pohraničné vojvodstvo», «Nitrianske kniežatstvo», «nitrianska tretina kráľovstva», či dokonca úplne do historického

nezmyslu doťuknuté: «Slovenské vojvodstvo».[74] V skutočnosti ešte nie je dokázané, kde táto «Rusínska marka» mala svoje hlavné sídlo, preto je nehistorické a nevedecké označovať ju ako «Nitriansku», keď je celkom možné, ba dokonca i pravdepodobnejšie, že jej sídlo bolo v hrade Uh (Hung), tj. v Užhorode, alebo niekde v Potisí (v Byharsku), napr. v Byhare, tj. vo Veľkom Varadíne (Oradea-Mare) alebo v Egeri (Eger = Ager = Uher, pozri kap. 2.2., Egerská gr. kat. eparchia)… ktovie…, na toto sa nikto zo serióznych historikov dodnes neodváži dať 100% odpoveď, pretože dokumenty chýbajú.

Ako bolo už vyššie naznačené, pod termínom «historické Podkarpatsko» sa v tejto práci rozumie územie ležiace v oblúku pohoria Karpaty, ktoré je obývané Slovanmi všetkých troch praslovanských plemien, skýtskeho, keltského i moscho-iberského pôvodu. Horský chrbát Karpát je prirodzenou a veľmi tažko priechodnou hranicou, ktorá prechádza severne ponad územie dnešného Slovenska, tiahne sa na východ na dnešnú Ukrajinu, potom sa točí smerom na juh a obíduc dnešnú Transylvániu-Sedmohradsko[75] končí hlboko v Rumunsku. Vo vnútri tohto poloblúka – teda priamo «pod-Karpatami» sa nachádza «historické Podkarpatsko» – odtiaľ vlastne pochádza i tento jeho názov. Po rozpade Rakúsko-Uhorského cisárstva (po I. svetovej vojne) bolo toto územie politickým rozhodnutím rozdelené medzi novovzniknuté Československo, Maďarsko, Rumunsko a Poľsko (a po II. svetovej vojne časť pripadla aj Sovietskemu Zväzu-Ukrajine).

Nepatrná časť historického Podkarpatska s centrom v Chuste (dnešná Zakarpatská Ukrajina) vyhlásila po mnohých storočiach (v roku 1939) opäť nezávislosť (tentoraz už druhýkrát, po zániku arpádovského Uhorska a vymretí arpádovskej dynastie r. 1301). «Nezávislosť» však trvala len niekoľko dní, pretože toto územie bolo hneď nato vojensky anektované Maďarmi.[76] Po II. svetovej vojne sa toto maličké územie z územno-strategických dôvodov[77] stalo integrálnou súčasťou Sovietskeho zväzu (dnes Ukrajina).[78]

Územie označované v tejto štúdii ako «historické Podkarpat-

sko» teda pokrýva, ako bolo vyššie viackrát zdôrazňované, takmer celé územie súčasného Slovenska (až po Trenčín a Bratislavu), zakarpatský výbežok Ukrajiny (exSovietsky Zväz), severovýchodnú časť Maďarska a Sedmohradsko v Rumunsku.

Niektorí historici výraz «Podkarpatsko» zamieňajú výrazom «Zakarpatsko». Ide predovšetkým o ukrajinských autorov, pretože z hľadiska Ukrajiny táto zemepisná oblasť leží «za» Karpatami. Čo sa týka politického aspektu, toto územie však historicky nebolo súčasťou Ukrajiny, pretože Karpaty od vekov tvorili a tvoria málo priechodnú a v dávnych dobách často úplne nepriechodnú oddeľujúcu prirodzenú hranicu. Čo sa však týka demografického hľadiska, na oboch stranách Karpát, ako i v samotných Karpatoch žilo to isté praslovanské obyvateľstvo troch praslovanských plemien Skýtov (Rusínov), Keltov a Moscho-Iberov.[79] V dejinách sa toto územie označovalo vždy správne «Podkarpatskom» (Subcarpathia) a Zakarpatskom sa začala jeho časť označovať len v najnovšej dobe, tj. až po integrovaní do Sovietskeho zväzu.[80]

V časoch existencie Veľkej Moravy sa cirkevná právomoc, tj. archiepiskopská jurisdikcia sv. Metoda (+885) — pôvodne sídelného episkopa nie moravského, ale episkopa Sriemskej Mitrovice[81] — rozprestierala nielen na území samotnej Veľkomoravskej ríše, ale zasahovala i do severných častí susedného Bulharského impéria. Preto sa v mnohých dobových záznamoch stretávame so zápismi, že sv. Cyril a Metod pokrstili nielen Slovanov veľkomoravských (tj. Hornú a Dolnú Moravu s Panónskou Rusou),[82] ale i "Bulharov" (tj. v skutočnosti Rusínov východnej časti Podkarpatskej Rusi v Potisí, ktorá bola v tom čase ešte súčasťou Bulharskej ríše a preto sa volali aj «Bulharmi» – podobne i dnes napr. všetci obyvatelia Slovenska sú štátnou príslušnosťou Slováci, majú slovenský pas i keď sú rozličných národností).

Po rozpade Veľkej Moravy a takmer súčasnom zániku Bulharskej ríše sa na troskách týchto dvoch kolosov vytvorila ríša (bielych!) Uhrov (arpád(ov)ských = (k)arpatských Bojkov od nepamäti síd-

liacich pri rieke Uh), ktorá opäť zjednotila tentoraz nielen cirkevne, ale i politicky celé územie pôvodnej Metodovej jurisdikcie na východe. Arpádovské Uhorsko (biele, vtedy ešte vždy slovanské) odrazilo historickú skutočnosť svojho vzniku – totiž, že vzniklo na troskách území dvoch bývalých veľmocí – vytvorením dvoch gréckokatolíckych metropolií, neskôr archieparchií (latinského typu), ktorých územia kopírovali staré teritoriálne politické delenie:

● 1.) archiepiskopstvo Gran-Hron (= Ostrihom a jemu podriadené episkopstvá: Györ = Raab, Veszprém, Pécs, Vácz, Eger) vzniklo na území bývalej Veľkomoravskej ríše a

● 2.) archiepiskopstvo Kaloča (s episkopstvami: Vuhor = Byhar = Nagy Varád (Veľký Varadín), tj. Vel(i)Grad = Velehrad, Transylvánia, Marošvár = Čanád) vzniklo na území bývalej Bulharskej ríše. Toto základné delenie (i za predpokladu, že hranice eparchií sa mohli zmeniť) sa zachovávalo i za existencie kráľovstva «čiernych» Uhrov (Kumánov), tj. po roku 1301, v ktorom však pri vláde už boli Maďari (Kumáni). Ešte i po vyhnaní Turkov z Uhorska, roku 1723 existovali v Uhorsku dva politické dištrikty, sledujúce historicitu územia: dištrikt preddunajský (Districtus Cis-Danubiani Posoniensi) a predtisský dištrikt (Cis-Tibisciani Districtus).[83]

«Kalugeri», tj. baziliánski mnísi

Slovo «kaluger» je udomácnený grécky výraz označujúci *starca, reholníka, baziliánskeho mnícha*.[84] Je odvodené z gréckeho «*καλογήρος*», čo je od «*καλὸς γέρων*», čo doslovne znamená *dobrý starec*, či *mních v gréckej Cirkvi*.[85]

Rusky: «калуголръ, калуеръ», staroslovansky: «**калоуґеръ** (**мниχъ, монаχъ, ѝнокъ**)», bulharsky: «калугер, монах», srbsky: «калуђер», česky: «řeholník, klášterník, mnich», poľsky: «czerniec», francúzsky: «le caloyer (**moine grec**)», nemecky: «der **Basiliusmönch**».[86] Kalugeri boli označovaní aj ako «čierni mnísi» (černci), ale i po latinsky «nigri», a hlavne neskoršie v latinčinou zkomolenej interpretácii, ako «červení» (doslova *ruskí*) mnísi.[87]

Po grécky sa kamilavka, ktorú baziliánski mnísi nosia na hlavách, volá: «*καλυμμαύχιον*» od «*κάλυμμα*» *pokrýva* a «*αυχήν*» *krk, šija, zátylok*… Iné formy toho istého slova v gréčtine sú «*καμιλαύχιον*» a «*καμιλαυ'κι*», od «*κάμηλος*» *ťava*, lebo kedysi sa vyrábala z ťavej vlny… Okrem toho baziliánski dnes už len pravoslávni mnísi dodnes nosia analabos «*ανάλαβος*», ktorý im visí zo šije dolu a má na sebe viaceré kríže, preto sa niekedy volá i polystaurionom «*πολυσταυριον*», ktorý spolu s kapucňou-koukolionom je symbolom veľkého anjelského obrazu – megaloschemy (od «*μέγας*» *veľký* a «*σχεμα*» *habit*). Ten baziliánsky mních, ktorý má veľký anjelský obraz,[88] je už pokladaným od ostatných za dokonalého mnícha: «*τέλειος μοναχος*» alebo v súčasnej gréčtine: «*καλόγερος*» ***kalógeros, kaluger***…[89]

Na bohoslužbách používajú gréckokatolícki baziliánski mnísi napr. melchiti ešte dodnes kamilavku, ktorá im pokrýva hlavu a je to vlastne klobúk prechádzajúci v závoj, ktorý im voľne padá na plecia a takto prikrýva dlhé nikdy (po vstupe do monastyra, tj. po postrižení) nestrihané vlasy. Kamilavka je farby čiernej. Baziliánski mnísi na území historického Podkarpatska prestali užívať túto typicky mníšsku pokrývku hlavy niekedy koncom 17. storočia, po príchode Josifa Rogu de Camellisa na historické Podkarpatsko, či začiatkom 18. storočia, teda po Užhoroskej únii, keď dochádza i u nich k cieľavedomej latinizácii.

«Kalugeri» (baziliánski mnísi) sa spomínajú napr. v latinsky písanej listine zo 17. januára 1438 v Budíne ohľadom «kalugerov» žijúcich v Hruševskom monastyre sv. Michala Archanjela v Maramoroši.[90] Baziliánskych mníchov žijúcich na Černečej Hore pri Mukačeve označuje ako «kalugerov» napr. uhorský kráľ Ján II. roku 1567.[91] V 16. storočí (z roku 1570) máme zmienku o «kalugeroch» (*Callugeros*) vysluhujúcich gréckokatolícke obyvateľstvo Uhorska od Mukačeva až po Trenčín.[92]

Kalugerov spomína i mukačevský gréckokatolícky episkop Sergej (1600-1616) roku 1604. Vo svojom liste spomína, že veriacich v jeho eparchii vysluhujú «*kalugeri a kňazi*»,[93] pričom pod «*kalugermi*» rozumie svojich baziliánskych jeromonachov a pod «*kňazmi*» kňazov-biľcov. Je to jeden z dôkazov o tom, že termím «*kaluger*» vo význame «baziliánskeho mnícha» sa užíval v Mukačeve ešte i v roku 1604 a nie je to nejaký cudzí pojem neznámy na historickom Podkarpatsku, ale pojem a výraz bežne používaný i v slovníku miestneho episkopa.

V darovacej hramote Imstičevskému baziliánskemu monastyru z roku 1644 sa tiež s úplnou samozrejmosťou baziliáni označujú

ako kalugeri «**калꙋґорі**».[94] Tak isto v hramote toho istého monastyra z roku 1657 sa spomínajú baziliáni ako «kalugeri».[95]

Dokonca ešte i v roku 1705 sa na historickom Podkarpatsku bežne užíval výraz «*калугери*» v aktách obhliadky majetkov-pozemkov Uhoľského baziliánskeho monastyra: «… *всѣм извѣстно творим… оже нас во сей вармеди во Уголском монастыри живущіи* **калугери**, *чрез инштанцію выпросили…*».[96]

S úpadkom baziliánskeho mníšstva čo do počtu i významu v následných storočiach po ich prvej reforme v roku 1733 a neskôr i po druhej reforme roku 1921, sa postupne tento výraz na historickom Podkarpatsku prestal bežne používať a aj baziliáni po nariadení «zhora» stratili svoj pôvodný východný mníšsky charakter.

«Kumáni» («Kuni») – predkovia súčasných Maďarov

Je to staroslovanský moskovský názov, ktorým Uhri, ako moscho-iberské slovanské plemeno, označovali kočovné kmene Maďarov.[97] Maďari boli totiž v čase, keď začínali ich sporadické nájazdy do Uhorska (druhá polovica 11. storočia), ešte len kočovným plemenom, žili na koňoch a prichádzali **koňmo** v čase, keď uhorské slovanské obyvateľstvo už dávno zanechalo kočovné spôsoby života. Názov «Kumán» je odvodený od staroslovanského moskovského «**комонь**» *bojový kôň, jazdec na koni*.[98]

Staroruský spis z konca 12. storočia *Slovo o polku Igoreve* prezrádzajúci prvky pskovského nárečia (moskovská rečová oblasť), užíva výraz «**комонь**» s úplnou samozrejmosťou, a to na označenie *bojového koňa*:

«**… комони ржꙋть за сꙋлою – звенитъ слава въ кыєвѣ…**»[99] — «*… kone erdžia za Sulou - na slávu zvonia v Kyjeve*»; «**… братиє, на своѣ бързыѣ комони…**»[100] — «*… bratia, na svoje rýchle kone…*».

Maďarmi dodnes užívaná varianta v tvare «kun», prípadne «kún», je odvodená zo staroslovanského keltského výrazu «**конь**» *kôň*, porov. české «kůň»; na rozdiel od iberského (sibírskeho) «**ло-**

шадь» (odtiaľ pochádza zas dnešné maďarské «ló» *kôň* a slovenské «los» *ťažné zviera na Sibíri*) a skýtskeho «*кавалъ» *kobyla* (porov. perzské – "iránske" «kaval»[101]). Keďže sa Kumáni (Maďari) natrvalo usadili práve v Panónii medzi panónskymi slovanskými Keltami, maďarčina si osvojila práve panónsko-keltskú variantu názvu. Oba výrazy (Kuni, Kumáni) označujú to isté maďarské plemeno Kunov, tj. Kumánov. Prídavné mená «kúnsky» a «kumánsky» sú preto tiež synonymá.[102]

Prvý veľký kumánsky (maďarský) útok na slovanské arpádovské Uhorsko bol v roku 1068.[103] Vtedy Kumáni (dnes označovaní ako Maďari) vyplienili, čo stihli a odcválali. V neskorších desaťročiach sa kumánske (maďarské) nájazdy množili čo do počtu a aj čo do intenzity, a Kumáni (Maďari) už tak ľahko a úplne neopúšťali aspoň pohraničné oblasti Uhorska. Príčinou toho nebola len neschopnosť kráľa vyhnať nepriateľa, ale čoraz častejšie tajné dohovory medzi samotným kráľom Uhorska (napr. zosadeným kráľom Šalamúnom[104]) a plieniacimi kočovnými hordami, ktoré slabí a v 12.-13. storočí už veľmi chudobní králi mali často nielen pokušenie, ale i snahu použiť proti, v tom čase veľmi mocnej slovanskej-arpádovskej oligarchii v Uhorsku. Rastúca sila domácej slovanskej vysokej arpádovskej šľachty, ktorá v krajine uchopila takmer všetkú moc (a pozemky) do svojich rúk na jednej strane a na druhej strane chudobný kráľ, ktorý, ako z dejín vieme, už porozdával takmer všetku kráľovskú pôdu a všetky kráľovské majetky, spôsobili, že kráľ bol nútený hľadať čoraz častejšie pomoc a oporu u cudzincov. Preto podporoval vznik nemeckých miest, ktorým dával kráľovské výsady, začo ony platili dane nie šľachte, ale iba kráľovi. Preto kráľ podporoval i Kumánov (Maďarov), príšelcov-tulákov, ktorí postupne vstupujú do kráľovských služieb (ako kráľovskí a hradní služobníci-*servienti*) a hlavne do kráľovského vojska (*miles*).

Rozhodujúci zlom v prospech príšelcov Kumánov (Maďarov) nastáva roku 1222, keď kráľ Ondrej II. vydáva tzv. *Zlatú bulu*, v ktorej sa «kráľovskí služobníci» a drobní «iobbagióni» – všetko cudzinci kumánskeho (maďarského) pôvodu, povyšujú do stavu, teraz už «strednej šľachty».

Sčítanie ľudu v Uhorsku roku 1720 ukazuje prekvapujúci údaj, aký nemá obdoby v iných okolitých krajinách Európy: každý pätnásty človek v Uhorsku bol šľachticom, alebo zemanom.[105] Keď sa koncom 20. storočia vytvoril «spolok potomkov šľachticov v Čechách», na otázku, prečo podobný spolok nevytvoria i na území Slovenska (= bývalé horné Uhorsko), predstavitelia českých šľachticov odpovedali, že by to bolo veľmi tažko realizovateľné, lebo dnes každému desiatemu obyvateľovi žijúcemu na území bývalého Uhorska koluje v žilách šľachtická krv. To všetko sú väčšinou potomkovia privilegovaných Kumánov z 13. storočia…

Politický význam «kráľovských služobníkov» (Kumánov) po vydaní *Zlatej buly* sa veľmi zvýšil. *Zlatá bula* Ondreja II. je v skutočnosti oficiálnym uvedením príšelcov maďarského živlu do vlády a vlastníctva pôdy v Uhorskom kráľovstve. *Zlatá bula*, ako aj všetky jej neskoršie novelizácie (r. 1231, r. 1233, r. 1267, r. 1351…) bola namierená proti starej domácej vysokej slovanskej arpádovskej šľachte a zvýhodňovala drobnú a strednú šľachtu (iobbagiónov) vytvorenú z cudzincov-Kumánov.

Pôvodná slovanská oligarchia arpádovskej uhorskej dynastie (tj. starí Slovania – príbuzní prvých Arpádovcov – Gejzu a Štefana) sledovala vývoj situácie v Uhorsku s nedôverou, avšak výsady kumánskym-maďarským príšelcom potvrdzovali i ďalší a ďalší uhorskí králi (i napriek tomu, že i sami boli ešte stále Slovanmi) v snahe nájsť ekonomickú i vojenskú oporu a protiváhu proti domácej arpádovskej šľachte; avšak neuvedomujúc si, aké katastrofálne dôsledky bude mať pripustenie cudzincov (Kumánov-Maďarov) k moci pre slovanské Uhorsko v ďalšej budúcnosti. Následníci Ondreja II., ako napr. Bela IV. a iní, pokračovali v jeho šľapajách, usilujúc sa čím viac rozmnožiť, zvýhodniť a upevniť strednú vrstvu šľachty (kumánskych iobbagiónov), závislú len a len od kráľa – na zvýšenie svojej autority a moci v kráľovstve.

Ako prvý oficiálne prijal Kumánov do Uhorska kráľ Bela IV. (1235-1270). Jednalo sa o sedem kumánskych kmeňov, ktoré sa usídlili na Tatármi spustošenom území. Aby si ich k sebe ešte viac priviazal, oženil svojho najstaršieho syna Štefana (neskoršieho kráľa v rokoch 1270-1272) s kumánskou princeznou Alžbetou.[106] Kráľ im dával do úžitku maličké pozemky (v bažinách, lebo inú

pôdu už nemal, jednalo sa o močaristú či piesčitú pôdu medzi Dunajom a Tisou a úvaly rieky Kríž a Maroš)[107] a rozličné výsady, čím vzniká úplne nová, dosiaľ nikdy predtým neexistujúca vrstva drobnej, tentoraz už kumánskej-maďarskej šľachty (tzv. **iobbagiones**!, tj. *dobrí tuláci*, bezzemkovia, poddaní povýšení do šľachtického stavu).

Kým predošlí uhorskí králi usídľovali Kumánov v centre Uhorska (medzi Dunajom a Tisou) len sporadicky a v malých skupinkách, Bela IV. predbehol všetkých aj v tejto oblasti.

V obnovenej *Zlatej bule* Bélu IV. dostali kráľovskí služobníci-servienti, inými slovami Kumáni v službách kráľa, ďalšie a ďalšie výsady a privilégiá… To isté v *Zlatej bule* Ondreja III. … Keď sa na uhorský trón dostáva predposledný Arpádovec: maloletý Ladislav IV. s prímením «Kumán» (!) (1272-1290), Uhorsko dočasne spravovala jeho kumánska (maďarská) matka Alžbeta. Ako ukazujú dejiny, vzápätí sa objavuje v Uhorsku ďalšia spoločenská vrstva, tzv. «filii iobbagiones» (synovia-potomkovia iobbagiónov), tj. už úplne udomácnení Kumáni-Maďari, konajúci hlavne vojenskú službu v kráľových službách v Uhorsku, vrstva bola masovo zastúpená opäť kumánskym-maďarským živlom. Maďarský živel sa tentoraz začína zmocňovať všetkých sfér verejného života v Uhorsku, čo sa ihneď prejavilo najmä po vymretí arpádovskej dynastie (r. 1301).

Moc poslednej slovanskej arpádovskej oligarchie (v zastúpení východoslovenských Omodejovcov z rodu uhorského arpádovského kráľa Aba Samuela (1038-1046) i slovanského Matúša Čáka Trenčianskeho, ktorí spolu ovládali temer celú historickú marku «Ruizorum» – tretinu Uhorska), bola zlomená v historickej bitke pri Rozhanovciach roku 1312 (Matúš Čák prišiel s vojskom neskoro, už po bitke). Odvtedy uchopili moc v krajine cudzie neslovanské dynastie spolupracujúc ruka v ruke s iobbagiónmi, ktorých úradnou ideológiou sa stáva latinský rímskokatolícky obrad. Uhorsko od toho času prestáva byť slovanským a začína v ňom prevládať stále viac a viac maďarský element (asimilácia slovanského obyvateľstva). Obnovenie *Zlatej buly* r. 1351 dokonca postavilo

strednú kumánsku-maďarskú šľachtu na roveň vysokej šľachty, avšak zatiaľ len teoreticky. Prakticky strednú kumánsku šľachtu na roveň vysokej Anjouovcami dosadenej šľachty uviedlo až Werbóczyho *Tripartitum* r. 1514. Všetko slovanské obyvateľstvo centrálneho Uhorska (= dnešné Maďarsko), čo v tom čase (ešte pred nástupom protestantizmu) prešlo na rímskokatolícky obrad (spontánne či násilne) hlavne v Panónii a v medziriečí Dunaj-Tisa, tj. v centrálnom Uhorsku, sa stalo kumánskym (maďarským). Definitívne polatinčenie soborných baziliánskych monastyrov (ich zmenou na benediktínske), na ktorých stál celý duchovný život Uhorska, spôsobilo, že takmer všetko slovanské obyvateľstvo centrálneho Uhorska nielen že stratilo cyrilometodejskú «staru viru», ale zmenilo i svoju národnú identitu na kumánsku-maďarskú,[108] alebo bolo vysťahované na pohraničie (tzv. *Valašská kolonizácia* – v skutočnosti nie kolonizácia spoza hraníc, ale presídlenie-vysídlenie z úrodnej pôdy centrálneho Uhorska na neúrodné pohraničie, zalesnené svahy Karpatských hôr, na kopanice). Slovanské zvyšky na území centrálneho Uhorska s cyrilometodejským gréckokatolíckym obradom odolávali ešte takmer do pol. 18. storočia napríklad na juhozápade Balatónu v rusínskom regióne (castrum Ruthenor),[109] odkiaľ neboli vysťahovaní len vďaka ťažko obrábateľnej, bažinatej a močaristej zemi (názov «Balaton» je odvodený od staroslovanského slova moscho-iberského pôvodu «**болото**», na rozdiel od skýtskej-staroslovanskej varianty toho istého slova «**блато**» *blato*).

V pohraničných župách "po celom obvode" Uhorska zostal však autochtónny slovanský rusínsky živel, ako i cyrilometodejský obrad v tomto období v podstate ešte nedotknutý, a to až do času kým nenastala III. fáza latinizácie (pozri podrobnejšie v kap. 3.5.), ktorá zasiahla i horné oblasti Uhorska (dnešné Slovensko a severné Maďarsko).

Chustský hrad

«Monastyrská eparchia»
(staroslovansky «ѿбласть»)

Termín «monastyrská eparchia» v tejto práci označuje eparchiu (**владычєствїє**), ktorej episkop (**владыка**) je mníchom-archimandritom a má svoje episkopské sídlo (rezidenciu) v sobornom monastyre (podrobnejšie viď v kap. 2.2.).

Napríklad v Mukačevskej monastyrskej eparchii, podobne, ako i v každej inej, bol jeromních-archimandrit zároveň episkopom-vladykom. V Aktách Kongregácie Propaganda Fide sa roku 1666 píše: «… *na Mukačevský monastyr je od nepamätných časov naviazaná hodnosť biskupská a to takým spôsobom, že episkop je predstaveným monastyra*».[110] Preto aj mukačevský episkop ako vladyka a zároveň predstavený mníchov, využíval na svoje udržanie (tj. na udržanie eparchie) úplne samozrejme všetky majetky sv. Nikolajského baziliánskeho monastyra na Černečej Hore, ktorými tento monastyr obdarovalo knieža Teodor Koriatovič ešte v 14. storočí.[111]

Každý archimandrit-episkop sídliac v sobornom monastyre **ovládal**, tj. **mal moc** (staroslovansky **ѿбласть = ѿвласть** *moc*, porov. súčasné ruské «власть» *moc*) nielen nad všetkými jemu podriadenými mníchmi-baziliánmi, ako soborného, tak i filiálnych monastyrov, ale mal moc i nad všetkými veriacimi celého jemu podliehajúceho teritória: monastyrskej eparchie. Toto teritórium sa nazývalo aj «**ѿбласть**» *oblasť*. Porov. odtiaľ odvodené slovenské «vlasť», či «naša vlasť», teda miesto-teritórium, kde máme moc, kde si sami zariadzujeme život a všetko robíme tak, ako my sami chceme, teda inými slovami povedané, «vlasť» je územie, kde máme vlasť=moc. Staroslovanský termín «**ѿбласть**» sa významovo plne zhoduje so staroslovanským termínom «**владычєствїє**», s gréckym «*επαρχια*» *eparchia* a latinským «dioecesis» *diecéza*!

Keď však bolo územie gréckokatolíckeho Uhorska nespravodlivou aplikáciou 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu rozdelené na niekoľko málo, čo do územia však obrovských latinských diecéz, každá takto vzniknutá latinská diecéza obsahovala veľké množstvo územne menších gréckokatolíckych monastyrských eparchií-oblastí. A tak v dôsledku toho, slovo «oblasť», ktoré pôvodne označovalo samostatnú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, dostalo

dnešný sekundárny význam niečoho územne malého-zanedbateľného. Teda územia, ktoré je súčasťou akéhosi väčšieho a dôležitejšieho územného celku. V tomto podradnom slova zmysle chápali a označovali napr. Mukačevskú monastyrskú eparchiu hlavne po tzv. únii (v 18. storočí) egerskí latinskí biskupi.

«OSBM»

Skratky príslušnosti k tomu či onému Rádu si začali písať ako prví mnísi na Západe, kde začiatkom druhého tisícročia vzniklo veľké množstvo odlišných Rádov-Reholí. Ako prví si začali za meno písať skratku označujúcu ich príslušnosť k Rádu benediktíni («OSB») a františkáni («OFM») v 14. storočí.[112]

«OSBM» je skratkou z latinského «Ordo Sancti Basilii Magni», v preklade «Rád sv. Bazila Veľkého». Na historickom Podkarpatsku si baziliáni začali písať za meno v latinčine túto skratku až v druhej polovici 17. storočia. Predtým sa volali jednoducho «mníchmi» alebo «kalugermi». V staroslovančine či rusínčine sa adekvátny zápis «OSBM» vyjadruje slovami: «**Чинъ Свѧта́го Васі́лиѧ Вели́каго**», v skratke «**ЧС҃ВВ**».

«Pleban»

V latinskej Cirkvi boli biskupom určovaní niektorí kňazi, ktorí im pomáhali v nadhliadaní nad ostatnými kňazmi. Volali sa «plebani» alebo «archipresbyteri». Od 15. storočia meno «plebanus» v niektorých častiach Európy získalo všeobecný význam na označovanie každého latinského kňaza. Stalo sa tak hlavne na území Poľska a horného Uhorska (teda i dnešného Slovenska). A tak v Poľsku a na území horného Uhorska je každý latinský farár «plebanom». Dnešného latinského dekana volali archipresbyterom.[113]

«Pomocný biskup»

Čo učí katolícka Cirkev o tzv. *sídelných* a tzv. *pomocných* biskupoch dnes

II. Vatikánsky koncil (šesťdesiate roky 20. storočia) hovorí o sídelných, teda plnoprávnych biskupoch v katolíckej Cirkvi toto:

«*Jednotliví* ***biskupi****, ktorým bola zverená do starostlivosti partikulárna Cirkev pod pápežovou autoritou,* ***pasú jej ovce v mene Hospodinovom, ako skutoční, riadni a bezprostrední pastieri*** *a plnia vo vzťahu k veriacim úrad: učiť, posväcovať a viesť*» (*Christus Dominus*, č. 11).

Teda sídelný episkop riadi nejakú zverenú eparchiu v mene Isusa Christa a za svoje zverené ovečky je priamo zodpovedný samému Isusovi Christovi (porov. Sk 20,28; 1Pt 5,2-4).

Episkop, ktorý neriadi nejakú eparchiu, sa volá «titulárny biskup» (porov. can. 179 CCEO). Môžu byť:

1.) titulárni biskupi koadjutori, ktorí «*sú menovaní s právom nástupníctva*» a nastupujú na miesto nejakého sídelného episkopa v prípade jeho smrti, alebo odstúpenia (porov. *Christus Dominus*, č. 26),

2.) titulárni episkopi pomocní (pomáhajú sídelnému biskupovi bez práva nástupníctva).

Titulárny biskup dostáva ako svoj «*titulus*» (titul) meno nejakej starodávnej eparchie, ktorá už dnes neexistuje.

II. Vatikánsky koncil poučuje, že «***pomocní biskupi sú povolaní k účasti na starostiach diecézneho biskupa, svoju službu majú vykonávať tak, aby vo všetkých záležitostiach postupovali v plnom súlade s ním…***» (*Christus Dominus*, č. 25), teda pomocní biskupi sú sídelnému biskupovi skutočne len do pomoci a môžu robiť len to, čím ich on poverí.

Titulárni-pomocní episkopi, čo sa týka episkopstva, ako plnosti kňazstva, sú skutočnými episkopami – vkladaním rúk a slovami svätenia dostali plnú milosť Svätého Ducha… A predsa nemajú žiadne stádo, dokonca nemajú nijakého veriaceho zvereného do priamej opatery! Antická Cirkev pojem «titulárny-pomocný episkop»

nepoznala, ani východné pravoslávne Cirkvi tento pojem dodnes nepoznajú. Antická Cirkev problém rastu počtu veriacich v jednotlivých eparchiách, namiesto toho, aby zriadila úrad bezmocných pomocných episkopov, riešila vytváraním nových eparchií (Kartáginský snem roku 419 kánon 98.), teda veľká eparchia sa podelila na viacero nových. Tak postupujú dodnes východné Cirkvi neuznávajúce pápežský primát.

Tzv. «chór-episkopi», s ktorými sa v prvých storočiach stretávame v dejinách sv. Cirkvi, tiež neboli bez stáda, pretože boli episkopami malých dedín, či oblastí, teda mali zverené malé stádo veriacich, o ktoré sa starali a nad ktorým dohliadali (po grécky «episkopos» znamená *nadhliadač*)…

Pojem «pomocný biskup» vznikol v latinskej Cirkvi po IV. Lateránskom koncile.

«Rusíni-Ruteni-Rutheni»

V časoch sv. Štefana (okolo r. 1000), tj. v dobe pocyrilometodejskej sa Rusínmi (Ruthenmi) označovalo všetko slovanské obyvateľstvo arpádovského Uhorska. Z nich sa neskôr vyčlenili novodobé slovanské národy, napr. Srbi (Ruska država) a Slováci (západné časti «marchia Ruizorum»)…

Rusínmi sa označovalo všetko slovanské obyvateľstvo historického Podkarpatska bez rozdielu minimálne do nástupu protestantizmu:

● Rusínske osídlenie je už v 11. storočí doložené najmä na území Mošoňského komitátu (župy), tj. k sídlam Rusínov v tom čase patrila i dnešná Bratislava (porov. názov súčasnej mestskej časti Bratislavy «Rusovce», kde kedysi stál tzv. Ruský hrad (Oroszvár)).[114] Rusínske osídlenie v danej oblasti potvrdzuje i potok, ktorý sa dodnes oficiálne označuje ako Ruský potok (Russbach). Nachádza sa západne od Bratislavy, dnes už na území Rakúska.

● Cennú historickú zmienku máme z roku 1260, kde je zaznamenané, že vo vojsku uhorského kráľa Bélu IV., keď bojoval proti českému kráľovi Otokarovi II. bojovali aj «*Rusíni* (oroszok)». Ur-

čite sa nejednalo o obyvateľstvo Kyjevskej Rusi a Haliče, ale išlo o Rusínov z Uhorska, tj. z Rusínskej marky (z horného Uhorska), teda i z územia dnešného Slovenska, pretože autor tejto dobovej historickej zmienky krátko predtým píše, že tam boli prítomní i zástupcovia spojencov z Haličiny a Poľska, ale títo veľmoži, keďže boli porazení Tatármi, nemali so sebou vojsko…[115]

● Existuje hramota, v ktorej sa píše, že roku 1262 v samotnej Nitre žili Rusíni.[116]

● Z roku 1500 máme historickú zmienku o tom, že v blízkosti Vyšehradu pri Dunaji (dnes v Maďarsku) žili Rusíni: «*Rutheni Regiae majestatis in Nagy Oroszfalvu residentes*», ktorí neplatili cirkevné desiatky…[117]

● V roku 1570 rakúsky cisár Maximilián II. (1564-1576) poslal komisiu štyroch cisárskych úradníkov do horného Uhorska, aby preskúmali cisárske dôchodky v týchto severných častiach ríše. Títo vo svojej správe z Košíc píšu, že od Mukačeva až skoro do Trenčína (!) («vnnd von Munkhatsch an biss gegen Trentschyn») žijú Rusíni («Raissen»).[118]

● Z listu Kataríny Zrínskej, vdovy po Františkovi Thurzovi, adresovanom roku 1576 cisárovi Maximiliánovi sa dozvedáme, že na Orave (*Arwa*) vtedy žili len Rusíni: «*Sunt binae vel ternae possessiones in comitatu Arwensi ad castrum Arwa… pertinentes, quas* ***Rutheni*** *vel alio nomine Volachii inhabitant, qui a divis quondam regibus Hungariae praerogativa quadam donati fuerunt…*».[119] Slovákov, ako samostatného národa, totiž vtedy ešte nebolo, vyvinuli sa až neskôr pod vplyvom protestantizmu, a to z Rusínov odpadlých na protestantizmus (tj. ľudí duchovne mŕtvych – v nemčine Habsburgovskej monarchie označovaných «toth», preto Slováci boli donedávna Maďarmi pohrdlivo prezývaní «tótmi»).

● V urbári oravského panstva sa roku 1626 pôda pridelená Rusínom (slobodným!) volá «oroszok földei», teda *ruská zem* a Valašská Bzina sa označuje ako osada «az kiben oroszok laknak», *v ktorej Rusíni bývajú*, na rozdiel od Sedliackej Bziny, o ktorej sa hovorí, že v nej už žijú «dedinskí poddaní» (tj. už nevoľníci).[120]

● Existuje písomná zmienka o tom, že napr. na Orave (dnešné

západné Slovensko), na jednom zvone v Dolnom Kubíne (Alsó Kubin) sa nachádzal nápis v cyrilike. Zvon pochádzal z pôvodnej gréckokatolíckej cerkvi.[121]

Roku 1864 boli v rímskokatolíckom kostole v Dolnom Kubíne (odkiaľ pochádza slávny slovenský protestantský básnik 19. storočia Pavol Országh Hviezdoslav) náhodne objavené: «*Dva starožitné drevené obrazy* (rozumej ikony maľované na dreve – pozn. autora), *predstavujúce Krista Pána a bl. Pannu Mariu s nápisami kyrilskými: не рукотворенны образъ. Oba tieto obrazy nalezené sú v r. kat. kostole v Dolnom Kubíne. Kroj obrazov je cele slovanský*».[122] – Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o ikony z pôvodného dreveného gréckokatolíckeho ikonostasu, z časov, keď ešte v Dolnom Kubíne boli všetci obyvatelia gréckokatolíkmi.

● Dodnes sa všetci gréckokatolíci na území bývalého Uhorska nazývajú «rusnakami», lebo ostatní stratili «staru viru» a s ňou i vlastnú cyrilometodejskú identitu.

Rusíni, ako potomkovia – pozostatok starého privilegovaného obyvateľstva arpádovského bieleho Uhorska ešte dlhú dobu i po vymretí Arpádovcov neboli poddanými, ale slobodnými[123] (mali svoje staré privilégia, v neskoršom období známe ako tzv. valašské privilégia (valašské právo) – a to podobne ako v Rímskom impériu existovalo rímske právo a privilégiá len pre Rímanov). Medzi privilégiá Rusínov[124] patrilo napríklad, že: neplatili dane, mali migračnú slobodu, vysoký stupeň vlastnej samosprávy, mali právo nosiť zbraň – každý z nich bol vyzbrojený lukom či kušou a neskôr, po objavení pušného prachu, na príkaz kráľa i ručnicou-puškou (*sclopos manuales pro praesentis temporis ratione*). Časť Rusínov na území starej marky «*Ruizorum*», tj. historického Podkarpatska chránila ešte dlhé storočia hranice s Poľskom a starala sa aj o bezpečnosť obchodných ciest. Katarína Zrínska vo svojom liste z roku 1576 cisárovi Maximiliánovi napísala (v latinčine):

«*Úlohou (Rusínov) je a podľa ich starých privilégií sú (aj) povinní so zbraňou vždycky, koľko ráz to potreba bude vyžadovať, byť pohotove nielen na ochranu hradu, ale i strážiť hranice krajiny v týchto končinách proti Poliakom, aby súsední pomedzní Poliaci niečo*

potajme a klamlive neodcudzili s hraníc. Okrem toho strážili všetky cesty, ktorými sa tade chodí do Poľska, proti zlodejom a zločincom, proti lúpežníkom a zbojníkom, aby obchodníci a kupci, ktorí z tohoto kráľovstva do Poľska, alebo z Poľska do tohoto kráľovstva tovary dovážajú a vyvážajú, neboli prepadávaní…».[125]

Kavuljak o oravských Rusínoch-Valachoch hovorí toto: «*Valasi… tvorili svojrázny typ obyvateľstva Oravy od samého začiatku jej kolonizácie. Boli to pastieri* ***rusínskeho pôvodu****, žijúci polokočovným spôsobom po horách a pašienkach Oravy. Matej Huňadský, znajúc tento typ obyvateľstva už z Valaska, Rusínska a Sliezska, ujal sa zaň i v Orave. Robiac tu nové poriadky, utvoril z neho vojensky organizované mužstvo na ochranu hradu a jeho majetku. Napísal listinu, ktorá zaisťuje práva a predpisuje povinnosti valachov. Obsah listiny je tento:*

Keď kráľ Matej zčiastky dobrovoľnou dohodou, zčiastky vydobytím dostal všetky hrady, zámky a mestá, ktoré boly v rukách Petra Komorovského v stoliciach Oravskej a Liptovskej, prišli pred neho dvaja valasi z Oravy v mene svojom a v mene ostatných valachov dedín Kňažej, Medzibrodia, ktoré patrily k zámku Oravskému, a dediny Dubovej, ktorá bola vtedy pridelená k zámku Likavskému. Deputácia oznámila mu, že valasi (Rusíni) *majú od pradávnych časov privilegia a svobody, ktoré boly všeobecne uznávané a rešpektované; žiadali, aby Matej ráčil ponechať a potvrdiť tieto práva a svobody. Žiadosti bolo vyhovené. Oravským valachom* (Rusínom) *boly potvrdené tieto výsady (Listina kráľa Mateja, vystavená v Ružomberku vo štvrtok po Kvetnej nedeli roku 1474):*

✔*Valasi* (Rusíni) *neboli povinní platiť nijakej krajinskej dane.* ✔*Nemuseli konať robotu na Oravskom a Likavskom hrade.* ✔*Mali svojho spoločne voleného vojvodu. Keď niektorý valach mal spor alebo proces, hľadal si pravdu* (= spravodlivosť) *u vojvodu* (coram waywoda per universitatem ipsorum communiter electo). *S výrokom vojvodovým nespokojná stránka mala právo predniesť svoju sťažnosť královi alebo kastelánom menovaných zámkov.* ✔*Od plodov a vlastných výrobkov, ktoré na trh niesli alebo na trhu kúpili, neplatili ani cla, ani poplatku.* ✔*Mali voľné právo pásť ovce v lesoch hradu Oravského a Likavského. Pod titulom uznania zemianského*

práva každý valach, ktorý choval ovce, musel oddať ročne po päť z každých sto oviec do toho hradu, ku ktorému patril. Kto nechoval oviec, ale voly, ten platil jeden groš od každého vola… ✔Za to, že boli osvobodení od zámockých robôt a všeobecnej dane, museli strážiť cesty, vyzbrojení lukom a fundou (arcus manuales vel balistas teneantur). *Oni chránili a hájili všetky cesty proti zlodejom, lotrom a lúpežníkom; sprevádzali cestujúcich zámockých a kráľovských úradníkov a kupcov vtedy, keď im to kastelán zámku nariadil k vôli všeobecnej obchodnej a administratívnej bezpečnosti. V prípade potreby na rozkaz kastelána mládež bola povinná v zbroji ustanoviť sa v zámku na brannú službu.*

Kto sa zdráhal nosiť zbraň, trikrát bol upozornený kastelánom na svoje povinnosti. Za každé ďalšie upozornenie musel zaplatiť po 6 oviec. Ak niekto ani na štvrté upozornenie kastelána nechcel sa chytiť zbrane, kráľ mal právo svobodne disponovať nad celým jeho majetkom…».[126]

Niektoré zo starodávnych privilégií Rusínov boli znovu obnovené hlavne v čase pred bitkou pri Moháči (r. 1526), keď turecká hrozba doslova visela nad Uhorskom. Privilégiá bojových Rusínov Oravského panstva potvrdené Matejom Korvínom teda potvrdil aj Ľudovít II. vo februári roku 1526 a neskôr Ferdinand I. v roku 1550.[127] Dokumenty 16. storočia častejšie spomínajú Rusínov ako ľudí s privilégiami podobnými aké v tom čase mali už len maďarskí iobbagióni (*iobbagiones S. Majestis regis, iobbagiones regales*). Dobové dokumenty ich spomínajú aj ako «*kráľovských Rusínov*».[128] (podrobnejši pozri v kap. 3.3. a 3.4.)

Ide o potomkov bývalej arpádovskej Rugie-Rusie, marky «*Ruizorum*», či «*Ruthenorum*» na čele ktorej kedysi dlhé storočia stál rusínsky vodca, tzv. «*dux Ruizorum*», ktorý mal svojich úradníkov «*officialis dux Ruthenorum*». Jedným z «*dux Ruizorum*» bol i syn sv. Štefana I., sv. Imrich. «*Marchia Ruizorum*» bola v skutočnosti «*ducatus*», tj. vojvodstvo, a to najbohatšej a mimoriadne privilégia vlastniacej časti Uhorska, o čom svedčí i nezanedbateľný fakt, že razila vlastné zlaté mince – po nej nazvané «dukáty» v malej Kremnej, tj. v Kremnici. Poddaní sa nikdy nevyzbrojovali, aby sa nevzbúrili,[129] preto hore menovaní

Rusíni boli určite vždy slobodné privilegované obyvateľstvo.

V súčasnosti ožívajú rozličné hnutia, ktoré po páde komunizmu (po roku 1989) rozvíjajú svoju aktivitu vo všetkých, na troskách Uhorskej ríše vytvorených krajinách, a to hlavne na území historického Podkarpatska. Hnutia, ktoré sa snažia bez separatistických tendencií, tj. v zmysle kultúrnom, obnoviť svedomie rusínskej národnosti, ktorej existenciu zas iní tendenčne popierajú. Táto štúdia však nechce vstupovať do otázky rusínskej národnosti, ani do otázky teritória tohto starodávneho slovanského etnika… Chce však odkryť dejinnú pravdu a situáciu, ktorá ešte v relatívne nedávnej minulosti existovala medzi gréckokatolíkmi na území historického Podkarpatska – v čase, keď existencia Rusínov, ako národa, bola úplnou samozrejmosťou a nikomu ani na um neprišlo, aby túto otázku dával vôbec do diskusie…, v čase, keď bolo všetkým ešte jasné, že Rusíni sú národom žijúcim pod Karpatami, národom, ktorý má nielen svoje historické územie, ale i starodávny jazyk, kresťanské náboženstvo a kultúru. Táto pradávna územná uniformita historického Podkarpatska bola však v priebehu dejín často narušovaná a dnes pre politické hranice prakticky neexistuje. Dnes sa jedná o národ bez vlasti (podobne ako Kurdi, či Baskovia). Tiež obrovské množstvo príslušníkov tohto národa bolo asimilovaných ešte v 19. storočí v tzv. "jari národov" medzi príslušníkov novosformovaného rumunského[130] a novovzniklého slovenského[131] národa, ako aj ukrajinského a maďarského etnika, ktoré veľkú časť Rusínov pretransformovali temer úplne. Okrem politiky (útok Turkov) v asimilácii Rusínov hlavnú úlohu zohralo i náboženstvo, predovšetkým protestantizmus a tiež expanzia latinského obradu.

Ešte v 19. storočí bola východná polovica územia dnešného Slovenska ešte stále temer úplne gréckokatolícka a rusínska, takže po porážke maďarskej revolúcie roku 1848/49 protestantskí aktivisti (napr. S. Vozár vo svojej práci *Hlasem od Tatjer*) r. 1851, na základe rozhodnutia vlády (Haynauové nariadenie) o novom ohraničovaní uhorských administratívnych územných celkov na základe geografie a aktuálneho národopisu (!), navrhovali vytvoriť **rusínsky územný dištrikt s centrom v Košiciach**, popri slovenskom so sídlom v Prešporku (Bratislave) a nemeckom v Šoproni (pozri mapu Uhorska na nasledujúcej strane uverejnenú u Macůrka, str. 250). S tým plne súhlasili Štúr a Hurban, avšak s podmienkou úplného oddelenia týchto dištriktov od Uhorska.[132] Skutočne tejto požiadavke rakúska vláda aj vyhovela s malými úpravami. Táto jazyková sloboda však trvala veľmi krátko. Už po roku 1851 bola ústava zrušená a za Bachovho absolutizmu všade povinne zavedená nemčina.[133]

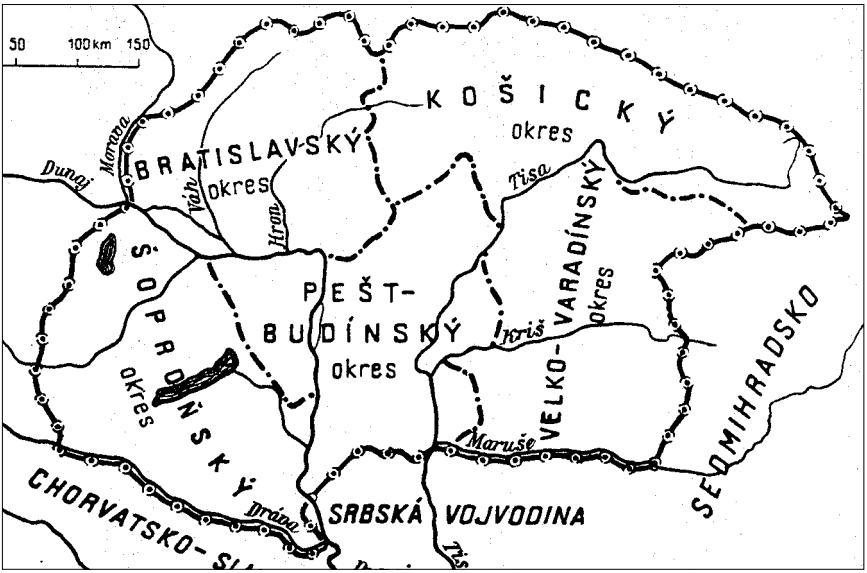

Uhorsko rozdelené v roku 1851 na národnostné dištrikty. Košický okres mal ako úradný jazyk rusínštinu, Bratislavský okres – slovenčinu.

Avšak už v druhej polovici 19. storočia sa verejne a to priamo slovenskými národovcami hovorilo o silnom «*stenčení*» rusínskeho národa asimiláciou Slovákmi a Maďarmi, napr. v *Letopise Matice* (Matky) *slovenskej* (r. 1871) čítame: «… *som presvedčený, že národ ruský na Tise a Bodrogu, v čas príchodu Magarov* (rozumej Maďarov - pozn. autora), *bol oveľa mohutnejší a rozšírenejší, nežli je teraz, a že behom času veľká jeho čiastka* ***buďto sa poslovenčila*** *v stoliciach: šarišskej, zemplínskej, abaujskej a špišskej,* ***buďto sa pomaďarčila*** *v stoliciach: boršodskej, hevešskej, sabolčskej a satmárskej…*»,[134] nehovoriac o silnej asimilácii po II. svetovej vojne.

Niederle roku 1919 napísal o asimilácii Rusínov v Zemplínskej a Šarišskej župe toto: «*Stolice zemplínská je z poloviny slovenská, z poloviny ruská* (rusínska), *jih pak je maďarský… V Zemplíně na severu u Balogha je Zubné ruské* (rusínske)*… rovněž Prituľany, Poruba, Kajňa, N. Olka, Pravrovce, Vrchovce, Repejov, Pucák, Veľkrop, Solník, Vojtovce, Potočka. Tyto všechny obce jsou dnes přihláseny za ruské* (rusínske). *Naproti tomu zase Kelbovce, Brušnica, Jakušovce, Križlovce, Mrazovce, Detrík, Valkov, Petkovce, H. Olšava, Stažkovce, Kožkovce jsou slovenské. Tím se zde hranice od r. 1890 silně změnila. Vedle*

toho změnily se ovšem i hranice ostrovů v Šaryši. A srovnejme, jak další velké změny objevují se nám na první pohled, přirovnáme-li na př. mapu Czoernigovu z r. 1855, anebo docela zprávy z let dvacátých XIX. století u Bidermanna! A r. 1910 přivedl opět změny veliké. Nicméně přes tuto libovůli úřadů a nespolehlivost úřední statistiky můžeme bezpečně souditi, že se zde Slováci nalézají na postupu proti živlu ruskému (rusínskemu), *a* ***že mnohá obce, ba i celé kraje, jež dnes slovensky hovoří a za Slováky přihlasují, byly původně kraje ruské*** (rusínske)*… Na některých končinách lze však ještě dnes viděti, jak se poslovenštují…».*[135]

Niederle roku 1924 o asimilácii Rusínov na Slovensku na konci 19. a začiatkom 20. storočia napísal: «*… Východní části Slovenska většinou jsou poslovenštělí Rusové* (Rusíni)*, ovšem tak poslovenštělí, že dnes o jejich národnosti slovenské není pochyby; odnárodnění šlo každých 10 let rychle ke předu… fakt sám, totiž stálé postupné odnárodňování na prospěch živlu slovenského, nedá se popříti*»,[136] a roku 1927 svoje svedectvo vedeckého pracovníka dopĺňa: «*… vždyť téměř očima možno bylo sledovati rychlý ústup živlu ruského* (rusínskeho)…».[137]

Slovenská oficiálna štatistika po tejto asimilácii v roku 1921 udávala tieto štatistické fakty: na Slovensku (tj. mimo územia vtedajšej Podkarpatskej Rusi) vtedy žilo 2.013.792 Slovákov a Čechov a už len 85.644 Rusínov.[138] Keď dnes, tj. v roku 2000 na Slovensku žije okolo 6.000.000 ľudí, teda skoro trikrát viac ako v r. 1921, malo by na Slovensku dnes žiť aj najmenej trikrát viac Rusínov (3x85.644), tj. okolo 250.000. Podľa sčítania z roku 1991 ich však na Slovensku žije (spolu s Ukrajincami) vraj len okolo 30.000 (!), a podľa sčítania z roku 2001 len okolo 35.000 (!).

Posledné zvyšky ešte neasimilovaných Rusínov sa dodnes zachránili v neprístupných Karpatských horách (v "zapadákovoch"). Podľa sčítania v marci roku **1991** na Slovensku žilo len 17.191 Rusínov, pričom 49.099 obyvateľov si ešte zapísalo ako svoj materinský jazyk rusínsky (kultúrny jazyk skýtskeho pôvodu[139]). Za Ukrajincov sa v tom istom sčítaní prihlásilo 13.281 osôb a z nich si len 9.480 uviedlo ako svoj materinský jazyk ukrajinčinu.[140]

Podľa sčítania obyvateľstva na Slovensku v máji **2001**, na Slovensku dnes žije 24.201 Rusínov, pričom 54.907 ľudí si uviedlo za svoj materinský jazyk rusínčinu. Za Ukrajincov sa prihlásilo 10.814 obyvateľov a 7.879 ľudí si uviedlo ukrajinský materinský jazyk.[141]

I napriek vyššie uvedeným skutočnostiam a vyše 1100-ročnej

cyrilometodejskej rusínskej tradícii (*Chiesa ruthena* = rusínska Cirkev, 863-1963) sú títo Rusíni od r. 1963 Rímskou administratívou tiež zrazu pokladaní za príslušníkov novovytvorenej "slovenskej" gréckokatolíckej Cirkvi *sui iuris*, po ktorej zasa naopak do roku 1963 nebolo ani chýru ani slychu, lebo v skutočnosti vôbec neexistovala a začala sa formovať len počas Slovenského štátu za II. svetovej vojny.[142] Pred rokom 1963 existovala len starodávna rusínska cyrilometodejská Cirkev s monastyrskými eparchiami, z ktorých dodnes existuje Mukačevská eparchia (a z nej vyčlenené episkopstvá, či exarchát: Prešov, Košice, Hajdudorog…).[143]

Najväčší národotvorný účinok u väčšiny európskych národov mala a dodnes má v dejinách Cirkev. Ona vytvára národy, ale ich aj likviduje. Avšak, keď sa to deje nespravodlivo, Boh bude vyžadovať od zodpovedných účty na strašnom súde, lebo len spravodliví sa spasia (porov. Mt 25,31-46). Pápež Ján XXIII. o tejto národnostnej nespravodlivosti (nútenej asimilácii), ktorá je ťažkým hriechom, hovorí vo svojej encyklike *Pacem in terris* z 11. 4. 1963 toto:

«*35. Sem zvlášť patrí politická tendencia, ktorá sa od 19. storočia rozšírila a rozmohla sa po celom svete, totiž že ľudia toho istého národa chcú si utvoriť svoj samostatný štát. To sa však pre rozličné príčiny nedá vždy uskutočniť. A tak sa neraz stáva, že jestvujú národnostné menšiny na štátnom území iného národa. Z toho však vznikajú veľmi vážne problémy. V súvise s tým treba jasne povedať, že* ***čokoľvek sa proti týmto národnostným menšinám podniká, aby sa podlomila ich životná sila a rast, je ťažkým priestupkom proti spravodlivosti****, a to tým viac, ak podobné úsilia smerujú* ***k zničeniu samej národnostnej menšiny****. A naopak, spravodlivosť od štátnych činiteľov zvlášť vyžaduje, aby sa účinne pričinili o to, žeby občania národnostných menšín mohli žiť v ľudských podmienkach, najmä čo sa týka ich jazyka, kultúry, dávnych obyčají i hospodárskych iniciatív*».

Po roku 1950 však pre pravoslávnu Cirkev a po roku 1963 i pre katolícku Cirkev Rusíni prestali na Slovensku oficiálne existovať a to je tiež významný faktor ovplyvňujúci ich výraznú asimiláciu v druhej polovici 20. storočia.

V južnej polovici Slovenska (napr. na Zemplíne a v Šariši), ako aj v Transylvánii žijú dnes okrem Rusínov skýtskeho, ešte aj Rusíni keltského pôvodu, tí sú však, hlavne po II. svetovej vojne (i napriek svojej starodávnej keltskej kultúrnej reči, tj. zemplínštine-šarištine) považovaní za odnož Slovákov.[144] A to i napriek tomu, že ich rusínsky pôvod dokazuje existencia vyše 50.000 starodávnych Rusínov keltského pôvodu, ktorých predkovia sa zo Zemplína vysťahovali za časov Márie Terézie do Juhoslávie (Bačka-Vojvodina) a dnes cirkevnoprávne patria do gréckokatolíckej eparchie Križevci. Jedná sa o zemplínskych Rusínov, ktorí emigrovali z územia historického Podkarpatska (dnešného Slovenska a severného Maďarska – Zemplína) asi pred 250 rokmi a dodnes si zachovali rusínske povedomie…

V Poľsku dnes žijú tiež už len malé skupinky kedysi mnohopočetných Rusínov-Lemkov: V rokoch 1944-1946 bolo totiž z územia Poľska vysťahovaných na Ukrajinu 480.000 Lemkov-Rusínov a Ukrajincov. Koľko bolo v tom čísle Lemkov a koľko Ukrajincov je dnes nezistiteľné. Poslednú bodku za Rusínmi v Poľsku mala dať tzv. «akcia Visla», ktorá mala zlikvidovať najmä Lemkov z Karpát pod zámienkou, že podporujú protipoľských partizánov. Táto akcia bola prevedená neľudským spôsobom od apríla do júla 1947 a počas nej boli Rusíni-Lemkovia násilne vysídlení a rozptýlení po celom Poľsku, ale najmä na tzv. «*ziemie odzyskane*», teda na niekdajšie nemecké teritóriá okolo Wroclawi a pri Baltickom mori, ktoré pripadli po II. svetovej vojne Poľsku. Jednalo sa o presídlenie najmenej 145.000 Lemkov-Rusínov. Takýmto spôsobom boli Lemkovia-Rusíni z poľských Karpát zlikvidovaní.[145] Ako hovoria ich dnešní potomkovia, Lemkovia boli rozptýlení satansky premysleným spôsobom, a to tak, že v jednej dedine nesmeli byť viac ako dve ich rodiny. Bolo to urobené za účelom ich definitívnej asimilácie. Opustené cintoríny, gréckokatolícke cerkvi a ich obydlia boli zrovnané so zemou buldozérmi, aby sa nemali a nevedeli (hlavne ich potomkovia) kde vrátiť. Dnes v poľských Karpatoch i napriek tomu ešte žije asi 10.000 Lemkov-Rusínov.[146]

Ďalšie, a to na dnešné rusínske pomery obrovské etnikum o sotva

zanedbateľnom počte asi 1.000.000 Rusínov – priamych potomkov Rusínov-emigrantov žije v severnej Amerike (emigrovali za prácou asi pred sto rokmi z územia historického Podkarpatska). Títo Rusíni-Američania dnes i napriek veľkej asimilácii sú zorganizovaní v rusínskej metropolii v Pittsburghu, USA (episkopstvá: Pittsburgh, Pensylvania – 1924, Passaic, New Jersey – 1963, Parma, Ohio – 1969, Van Nuys, California – 1982), okrem toho mnohí aj v samostatných pravoslávnych eparchiách.[147] Po rusínsky však americkí Rusíni už nerozprávajú, ale len po anglicky…

Dnešný stav Rusínov v Rumunsku, Zakarpatskej Ukrajine a Maďarsku nebol nikde oficiálne zverejnený, a preto sa nepozná.

«Sobor»

Slovo «sobor» *súbor, zbor* je staroslovanské slovo moskosibírskeho pôvodu a pôvodne označovalo sibírskeho divého býka, zubra (**собъ** > sobor, zubor; porov. sibír-sobor-zubor). V kresťanskej dobe sa výrazom «sobor» začala označovať základná cirkevná jednotka zoskupená okolo episkopa. Soborom sa dodnes v moskosibírskych krajoch nazýva i katedrálna episkopská cerkov.

«Sobor» tvoria baziliánski mnísi zoskupení okolo svojho archimandritu-episkopa, ktorého v prípade uprázdneného episkopského miesta i vyberajú-volia, a to spomedzi seba a na doživotie. Episkopské svätenie novozvolenému archimandritovi udeľovali archimandriti-episkopi okolitých soborov. «Sobor» baziliánskych mníchov so svojim archimandritom-episkopom tvoril základ sobornej (katolíckej) Cirkvi a jadro tzv. monastyrskej eparchie (podrobnejšie pozri v kap. 2.2.).

«Stara vira»

Od cyrilometodejských čias na území Uhorska prekvitalo kresťanstvo v gréckom obrade (v staroslovančine). V neskoršom období (v hornom Uhorsku hlavne v 16. st. a neskôr), keď sa začal, na ú-

kor starého cyrilometodejského-gréckeho obradu už masovo pretláčať cudzí latinský obrad (v latinčine), ako aj predtým úplne neznáme protestantské (kalvínske, luteránske) učenie, ľudia začali pôvodné grécke cyrilometodejské zvyky, tradíciu i obrad spontánne označovať pojmom «**stara vira**». Vieru vyjadrenú v pôvodnom gréckokatolíckom obrade volali «stara vira» a vieru vyjadrenú v cudzom latinskom obrade, či rozličné formy protestantizmu ako «nova vira»:

«*V starej východoslovenskej náboženskej literatúre nájdeme často pojem 'stara vira' znamenajúci vieru gréckokatolícku. Tak i v kalvínskom 'Katekhisme', ktorý 'na slovensky prelozsil' Imrich Šarkaň a vydal v Budíne r. 1895 je náboženstvo 'Szlovjakov' zreteľne vyznačené na str. 5: 'To szicze, zse prez zsivota szvateho szpszenye nyemozseme obsahnucz, vsiczki Kreszczanye jednak maju vericz: alye u nyekterih cslankoch v naucze rozlucsuju se jeden od druheho: to jeszt rimszki katholyici,* ***sztarej viry****, aug. a helv. viznanya szuczi evangeliczi, z kterich persi lutheranye druhe reformovani lyebo kalvinye se menuju'. — Tedy presne podľa početnosti vymenuje písateľ východo-slovenské cirkvi: katolici,* ***sztarej viry*** *(gr.-kat.), luterane, kalvine. V minulom storočí preráža tradícia o starobylosti slovanského obradu tam, kde by sme to najmenej očakávali: u kalvínov. Tradícia o úctyhodnom veku cyrilometodejskej viery v našej zemi. Ba i o tom, že oni — kalvíni a luteráni pochodia z tejto cyrilometodejskej viery, prečo ju volajú '****stara vira****' a jej terajších príslušníkov '****starovercami****'…*».[148]

Sasinek podobne hovorí o Zátisí a Sedmohradsku, že pôvodná viera vyjadrená v gréckom obrade sa tam vždy označovala ako «*stara vira*» a jej príslušníci «*staroverci*»:

«*Vedle latinské církve zůstala tam i na dále východní církev slovanská, které se tam dosavad* (tj. do roku 1885 – pozn. redakcie) *přidržují Rumuni a Maďaři. Věřící latinské církve nazývají je 'starověrci'; co jest zajisté hovornou tradicí, že tam slovanská církev starší jest, nežli latinská*».[149]

Kalvíni i luteráni nikdy nemali dôvod zakrývať svoj pôvod z gréckokatolíkov, veď každému je i dnes jasné, že vznikli reformou, tj. premenou-zmenou niečoho starého na nové. Veď preto sa aj vola-

jú: «reformované Cirkvi», «reformovaní», či od protestovania proti starému: «protestanti». Rímskokatolíci na Slovensku však, a to hlavne v poslednom období, zakrývajú svoj pôvod z gréckokatolíkov, pretože v ich prípade sa zmena obradu nedá ničím ospravedlniť, ba ani ničím pekným a povzbudivým odôvodniť. Práve pre túto príčinu aj v 19. storočí obnovený cyrilometodejský ruch na Slovensku začal práve medzi slovenskými protestantami a nie slovenskými rímskokatolíkmi, ktorí do toho času nemali a ani nechceli mať so sv. Cyrilom a sv. Metodom nič spoločné (latinská Splitská synoda sv. Metoda dokonca vyhlásila za heretika).

Aby v druhej polovici 20. storočia latinskí dejepisci, politici, či cirkevní predstavitelia nejako šikovne «zamaskovali» svoj gréckokatolícky cyrilometodejský pôvod, radšej vedome, a niektorí zas vo svojej nevedomosti, v masovokomunikačných prostriedkoch na Slovensku po roku 1989 do nemoty opakujú vymyslenú bájku, ktorá sa prieči historickým dokumentom, zdravému rozumu, logike i Tradícii, že sv. Cyril a Metod boli vraj rímskokatolíkmi a šírili na Veľkej Morave latinský obrad… a že vraj zaviedli glagoliku a že teda latinský obrad bol vraj na Slovensku pôvodným, originálnym už od samého počiatku pokresťančenia krajiny.[150] Prečo potom Cyrila a Metoda latinský benediktínsky mních Viching tak urputne celý život prenasledoval, a prečo nejeden pápež zakazoval cyrilometodejskú liturgiu a prečo Splitská rímskokatolícka synoda vyhlásila sv. Metoda za heretika… to už nevedia vysvetliť…, a preto tieto a mnohé iné historické skutočnosti neprajnosti voči všetkému originálnemu cyrilometodejskému obyčajne takticky, alebo zamlčujú, alebo neobjektívne preskakujú…

Staré ľudové porekadlo hovorí, že «tisíckrát opakovaná lož sa stáva pravdou». Smutné, ba pohoršujúce na celej veci je však to, že na Slovensku túto nepravdu hlásajú i niektorí z vysokých hodnostárov rímsko-katolíckej Cirkvi, ktorí takýmto spôsobom už nie sú viac členmi «rímskokatolíckej» Cirkvi, ale už len «rímskej», pretože svojou nespravodlivosťou likvidujúc všetko, čo nie je «rímske-latinské» zabíjajú «katolicitu» (od gréckeho «*καθολικός*» *všeobecný, soborný*), tj. «všeobecnosť, sobornosť» Cirkvi, za ktorú

Christos zomrel! Isus Christos sám o sebe povedal: «*Ja som cesta,* ***pravda*** *a život. Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa*», (Jn 14,6); «*Ak vaša* ***spravodlivosť*** *nebude väčšia ako* ***spravodlivosť*** *zákonníkov a farizejov, nevojdete do nebeského Kráľovstva*», (Mt 5,20), teda nikto sa nespasí, ak nie cez **pravdu** a ju obhajujúcu **spravodlivosť**. Diabol je otec lži. Kto teda nemiluje a nehovorí pravdu je synom diabla (porov. Jn 8,44). Na inom mieste hovorí Christos: «*… kto koná* ***pravdu****, ide na svetlo, aby bolo vidieť, že svoje skutky koná v Bohu*», (Jn 3,21). Preto na prelome tisícročí je už na čase, aby i latinská Cirkev na území bývalého Uhorska vyšla s **pravdou** na svetlo a verejne priznala nekatolícke, ba protikatolícke omyly svojich nehodných členov v minulosti, s garanciou skorej nápravy a prísľubom neopakovania sa. Ak sa bude i naďalej zakrývať **pravda**, že všade (Čechy,[151] Morava, Sliezsko, Slovensko, Maďarsko, Podkarpatská Rus) kde priamo pôsobili sv. Cyril a Metod, prekvital niekoľko storočí gréckokatolícky obrad, ktorý bol následne násilne a **nespravodlivo** vytisnutý latinským a naďalej sa budú šíriť bájky o Cyrilovi a Metodovi, ktorí vraj šírili latinský obrad, jednota v Cirkvi medzi katolíkmi a pravoslávnymi nikdy nenastane. Hospoď Boh prácu nespravodlivých pracovníkov vo svojej vinici neblahosloví, a preto nutne dochádza k úpadku Cirkvi a zmenšovaniu religiozity obyvateľstva.[152] Táto štúdia práve poodkrýva túto historickú **pravdu**…, a dokladá ju historickými faktami dávajúc recept na liečenie tisícročného neduhu (pozri praktické návrhy v 6. kapitole).

Termín «*stara vira*» vo vzťahu ku gréckokatolíkom sa okrem iného objavuje dokonca i v oficiálnych kráľovských dokumentoch 16. storočia: napr. v dokumente z roku 1567 uhorský kráľ Ján II. vládnuci v Sedmohradsku označuje gréckokatolícku vieru ako «stara vira» (antiqua fide): «*Joannes II. dei gratia electus rex Hung., Dalm., Croatiae etc. Egregie fidelis nobis dilecte salutem et gratiam. Conqueruntur… committimus tibi et mandamus firmiter, quatenus eos dein in* ***antiqua fide et cerimoniis*** *non turbes, nihilominus eos fidem christianam praedicant, illi ne impediantur, sed libere absque impedimento et metu praedicent. Secus non facias.*

Data Albae Juliae die 18. Febr. a. d. 1567. Joannes electus rex mp.».[153]

Termín «stara vira», presnejšie povedané «*svätá stará vira*», na označenie gréckokatolíckeho obradu používa i vladyka Josif Roga de Camellis roku 1695: «*Acatholici, praesertim moderni, nullum habent scrupulum jurandi falsum et fidem suam oretenus negandi et aliam profitendi.—— Ego dicere possum de Methodio, episcopo Munkacsiensi, antecessore meo, id, quod audivi, videlicet, quod solebat suis dicere haec verba: Fili mi, ego—— animam meam laesi profitendo detestandam Unionem, ut possem vivere inter vos et vos, amicos meos, salvarem, confirmando in vobis antiquam et veram fidem orientalem. Et quando abivit Munkacsino Poloniam, ubi ante duos annos mortuus est, sic ubique exorabat: patior pro* ***sancta fide antiqua, fide orientali,*** *ab impiis unitis persequuta*».[154]

«Vlachovia-Valasi»

Je to pôvodný praslovanský názov pre pohanských Hunov-Avarov-Obrov-Rómov,[155] z ktorých po prijatí cyrilometodejského kresťanstva (teda z pokrstenej časti) vznikol dnešný rumunský národ a z nepokrstenej časti vzniklo etnikum dnes známe pod názvom «Cigáni-Rómovia». Po zániku arpádovského Uhorska a po pošliapaní všetkého cyrilometodejského, po vyhlásení starej-cyrilometodejskej viery za pohanskú (pozri kap. 3.3.), tento výraz nadobudol druhotný-sekundárny význam: začal v ústach Kumánov-Maďarov, a vôbec cudzincov-rímskokatolíkov v Uhorsku označovať všetkých «starovercov», tj. pôvodné gréckokatolícke obyvateľstvo Uhorska bez ohľadu na jeho slovanský alebo neslovanský pôvod. Prichádzajúci Kumáni (Maďari), ktorí postupne uchopili takmer všetku moc v Uhorsku a orientovali sa na západný (latinský) obrad, totiž prestali rozlišovať medzi:

a) gréckokatolíkmi Rusínmi-Ruthénmi, **vyhlasovanými za pohanov** (pozri ďalej) a

b) **skutočnými pohanmi**, tj. Cigánmi (Rómami) zachovávajúcimi

naďalej, a to i v kresťanskom prostredí svoje dávne pohanské obyčaje.

Po násilnom presídlení gréckokatolíckeho obyvateľstva (zásadne odmietajúceho platiť cirkevné desiatky, tj. odmietajúceho latinský obrad ako taký) z úrodných dunajských a potiských nížin na nehostinné svahy Karpát (na základe 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, pozri ďalej), sa presídlenci-gréckokatolíci nutne, ak chceli prežiť, museli začať zaoberať chovom oviec, a tým názov «valachovia», «valasi» nadobudol tentoraz už tretí význam – označuje chovateľov oviec (porov. dnešný výraz «bača» so svojími pomocníkmi «valachmi»).

Výrazy «valachovia», «valasi», teda pôvodne označovali:

1. — Nepriateľov a zotročiteľov Slovanov, tj. Hunov = Avarov = Obrov (4. až 12. storočie).
2. — Neskôr všetkých «starovercov», tj. gréckokatolíkov s cyrilometodejským kultúrnym dedičstvom, a to bez ohľadu na ich slovanský či neslovanský (rumunský) pôvod (hlavne po 16. storočí).
3. — A najnovšie **aj** chovateľov dobytka, hlavne oviec, bez ohľadu na pôvod a náboženské vyznanie (od 14. storočia až dodnes).

«Župa» – «Išpanstvo»

Výraz «župan» je v najstarších listinách doložený vo forme «jopan» (8. storočie), «zupanos» (9. storočie),[156] «iupanos» (11. storočie).[157] Jeho modifikácia-slovo «(h)išpán» («špan») je praslovanský rusínsky výraz moscho-iberského plemena Slovanov označujúci príslušníka moscho-iberskej (mosko-sibírskej) vyššej spoločenskej vrstvy, teda rusa-pohlavára (šľachtica). V Uhorsku sa rozšíril s nástupom vlády Arpádovcov, tj. Uhrov=Praslovanov moscho-iberského plemena pôvodne sídliacich v povodí podkarpatskej rieky Uh. Územný celok vo vlastníctve, alebo správe jedného (h)išpána sa nazýval «(h)išpania» alebo «(h)išpanstvo». Adekvátny moscho-iberský praslovanský výraz «(h)išpania» > «hispania» (Španielsko, porov. lat. «Hispania») nachádzame na Iberskom poloostrove, označujúci tentoraz celú krajinu, tj. starodávne územie osídlené plemenom Moscho-Iberov; latinským ekvivalentom prastarého «(h)išpán» alebo «špán» je «comes»; «išpanstvo» («ispansag») – «comitatus» (porov. nem. «Gespan», «Gespanschaft»).

Varianta «župan», «župa» sa objavuje znova až v 19. storočí. Bernolákov slovník z konca 18. storočia vydaný v rokoch 1825-1827 slovo «župan» taktiež ešte nepozná a na jeho mieste všade píše: «išpan», «išpanství».[158] Pre lepšiu zrozumiteľnosť v slovenčine v tejto práci pri popise dejín, a to i pred 19. storočím užívame výrazy «župan» a «župa».

Najstaršia zmienka o podelení Uhorska na išpanstvá (župy) je z čias Štefana I. (997-1038). «Išpanie» = «župy-komitáty».[159]

Za Štefana I. bolo vraj Uhorsko rozdelené na 45 išpanií (žúp). Uhorsko bolo logicky podelené podľa povodí jednotlivých riek. Povodie rieky Poprad a Hornád vytvorili napr. Spišskú župu (Spiš); povodie hornej Torysy a Tople vytvorilo Šarišskú župu (Šariš); povodie strednej Tople, Ondavy a Laborca vytvorilo župu Zemplínsku (Zemplín); povodie rieky Uh vytvorilo župu Užanskú; povodie Latorice a Boršovy vytvorilo župu Berežskú; ktorá susedila so župou Uhočanskou, ktorej súčasťou bola i neskoršia župa Maramorošská. Maramoroš sa stal samostatnou župou až v 14. storočí. Hlavou každej župy bol nadžupan (*főispán*). Bol predstaviteľom kráľa v danom kraji. Mal najvyššiu administratívnu i súdnu moc. Sídlil v hlavnom tzv. župnom hrade. Každá župa mala svoju zástavu, svoje vojsko, ktoré volali do služby a udržiavali župani. Župani zbierali i daň kráľovi a za svoje služby si mohli z tejto dane zadržať pre seba jednu tretinu a dve tretiny odovzdávali kráľovi. Županom pomáhali zámkoví stotníci (*várkapitány*), ktorí rozkazovali zámkovému služobníctvu (*servientes castri*). Tu patrili i slobodní gazdovia (*libertini*)…[160]

V druhej polovici 12. storočia bol počet žúp v Uhorsku rozšírený na 72.[161] Hranice jednotlivých žúp v Uhorsku sa zachovali temer nezmenené až do I. svetovej vojny a na Slovensku až do roku 1922.[162] Od 1. januára 1923 boli hranice žúp na Slovensku a Podkarpatskej Rusi upravované a v roku 1927 boli župy definitívne zrušené.[163]

---

[1] M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 235.

[2] «… ego heri supra dicto Domino Episcopo de Camellis, **Archimandritæ**

Venerabilis Monasterii Sancti Nicolai…», (J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 11).

[3] Plné grófske meno «Jozef Roga de Camelis» uvádza J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II., Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 275.

[4] A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 391.

[5] «Die 25-a Iunii. Millesimo Septingentesimo Decimo quarto. Io. Iosephus Hodermárszky. Eppus Graeci Ritus Unitorum Archi Mandrita S. Nicolai Munkacsiensis ad Munkáts», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 155).

[6] Porov. **Г.Г. Визѧ́нтїй**, ***Кра́ткоє Припа́дковъ Мора́лныхъ, и҆лѝ Нра́вныхъ Собра́ніє Дх҃овнымъ О҆со́бамъ потре́бноє***, **Терна́ва**, ҂ѧ҃ѱкѕ (1727), str. 206-208.

[7] Všetky rády, kongregácie, rehoľné spoločnosti, ktoré vznikli neskoršie na Západe, a to v počte dnes dosahujúcom niekoľko tisíc, nemajú «veľký anjelský obraz», preto nie sú «anjelským činom».

[8] Porov. А. Пекар, «Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, str. 384.

[9] Tak to robí napr. J. Kútnik, v článku «Benedictine Missionaries in Slovakia in the 9th-11th Centuries», *Slovak Studies*, Cleveland-Rome, XXII (1982) 103, kde napr. baziliánsky monastyr v Legnave označuje za benediktínsky.

[10] Porov. P. Giannini, «Il monachesimo basiliano in Italia», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLI (1987) 5.

[11] Dokument napísaný baziliánskym archimandritom Cypriánom v monastyre S. Giovanni Teriste di Stilo, (porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 51).

[12] Porov. dokument uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 29.

[13] «Nota adiuncta epistolae praecedenti, de persona Basilii Tarasovic, 1642» v knihe: M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 205.

[14] Slovania až do príchodu Hunov=Avarov=Rómov (4.-7. storočie) mali intenzívne svetlé, tj. blonďavé (biele, bielavé) vlasy a modré (belavé) oči, v Karpatoch to platilo ešte aj v čase vzniku Uhorska, tj. v 11. storočí, ba i neskôr, (porov. G.A. Timkovič, «Pôvod 'Cigánov'», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 113); Sasinek o existencii «bieleho» a «čierneho» Uhorska uvádza okrem mnohých iných aj tento dôkaz: «Brunnus episcopus abiit in provinciam Ungariam, quae dicitur **alba Ungria** ad differentiam alteri **Ungrie nigre**, pro eo, quod populus est colore fusco velut Etiopes», (Ademari Hist. lib. 3.

Pertz SS. IV, 129 in F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 27); *Kniha Stepennaja* uvádza, že «bieli Uhri» sú Slovania: «Eo tempore tributarii (Russis) fuerunt… Kosari, Bulgari ad Danubium, **Ungari albi**, Czechi, Poloni… hi omnes olim uno nomine Slavoni dicebantur, at a Rurici tempore (= okolo r. 864) Russi dici ceperunt», (porov. F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 29); «… teda Uhorsko i po rozklade Veľkomoravskej državy bolo slovanským, a len po prisťahovaní sa Maďarov (… Kumánov) utratilo svoju tvárnosť slovanskú…», (F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 7); porov. F. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 55-57; porov. J. Záborský, «Maďari pred opanovaním terajšej vlasti – Bieli a čierni Uhri», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/1 (1874) str. 39-41.

[15] Slovo «Uhorsko» je jedným z mnohých príkladov dnes už zaniknutej praslovanskej digammy «ϝ» [čítaj *hw*], (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 45-47); U podkarpatských Rusínov, tj. Praslovanov skýtskeho plemena sa pôvodne vyslovovalo v tvare «*ϝȣгорско» [*hwouhorsko*]. Úvodné *w* sa dodnes zachovalo v poľštine «Węgry», kým úvodné prídychové *h* zasa v latinčine «Hungaria» a od nej odvodených západoeurópskych jazykoch napr. anglické «Hungary».

[16] Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, mapa v prílohe č. 2.

[17] «Vihorlat», prípadne v Moscho-Ibermi kontaminovanej výslovnosti «Bihorlat» (Byhorlat), ako aj «Byharsko» s velehradom «Byhor» (Byhar) – všetky tieto slovanské názvy sa po prepise z cyriliky do latiniky písali pôvodne s «y» (ypsilonom), (porov. mapu Uhorska z roku 1750 v G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 125; porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, kap. 102, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 72), pretože boli a sú odvodené od staroslovanského základu «(в)ꙋгоръ» *(V)uhor* zachovajúc starodávnu praslovanskú digammu (zvuk *v*) na začiatku. Ide vlastne o široký pruh podkarpatskej, slovanskými (V)uhrami od samého začiatku ovládanej zeme v povodí riek Váh, (V)uh a horná Tisa (Byharsko), (porov. F. Bokes, *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946, str. 63).

[18] Maďarský názov «Nagy Varád» je doslovným prekladom staroslovanského výrazu: «вел(икъ)-градъ», tj. «Velehrad» a označuje staroslovanské hradište Byhar, tj. hlavné, opevnené, ohradené mesto Byharska. Staroslovanské skýtske «градъ» *mesto* v moscho-iberskej forme «гарадъ» > «городъ» malo v praslovanskej výslovnosti na začiatku praslovanskú digammu «ϝ», «*ϝарадъ» [čítaj *hwarad*], odtiaľ je neskoršie maďarské «varád» (i rumunské «orad-ea»), či maďarské «város», porov. staroslovanské «варь» *palác, opevnené miesto panovníka*, (porov. *Lexicon linguae palaeoslovenicae*, I, Praha, 1958, str. 167). Pre zaujímavosť uvádzame aj keltský-zemplínsky ekvivalent «гардь» *mesto*, (porov. angl. «gard-en», maď. «kert» *ohradené miesto, záhrada*) – obyvatelia Trebi-

šova a jeho okolia dodnes nazývajú Zemplínske «Hradište» pri Trebišove keltským-zemplínskym výrazom «Hard-ište» (porov. M. Majtán, *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972, str. 145). Príbuznosť moskovského «**город**» s maďarským «varád» a rumunským «oradea» (v ktorom sa digamma stratila úplne) je ďalším dôkazom o moscho-iberskom pôvode bieleho arpádovského Uhorska. Moscho-iberský pôvod dokazujú i názvy ďalších početných lokalít, ako napr. «Balaton», ktorý je odvodený nie od skýtskeho-ruského «**блато**», ani nie od keltského «**балто**» (ako napr. Baltik, Baltické more), ale od moscho-iberského «**болото**» [čítaj *balato*].

19 Podobne ako názov «Veľká Morava» bol odvodený od rieky Moravy.

20 Arpádovské Uhorsko bolo slovanské a celá arpádovská dynastia, dodatočne nazvaná podľa "prvého" vodcu, pochádzala z Karpát od rieky Uh (porov. «(K)arpát» > «(H)-Arpád», o úvodnom prídychu v slovách začínajúcich samohláskou porov. G.A. Timkovič, «Staroslovančina je prvým spisovným jazykom podkarpatských Rusínov», *Blahovistnik*, Prešov, 5 (1998) str. 119-121); Arpádov nástupca – vojvoda Zaltas-Zoltán (+947) má slovanské meno «**золото**»… Macůrkové etymológie z turečtiny sú pritiahnuté za vlasy, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 29); Preto i slovenskí národovci pri založení Matice (Matky) Slovákov zvolili za znak Matice slovenskej a neskorší znak Slovenska pôvodne rusínsky arpádovský dvojkríž na troch vrchoch. Na slovanský pôvod bieleho Uhorska a slovanský pôvod Arpádovcov ukazuje aj skutočnosť, že zákonné nariadenia, ako ich poznáme z latinsky písaných prameňov 11.-12. storočia, obsahujú základnú slovanskú terminológiu, ktorá po príchode Kumánov (Maďarov) a ich usadení sa v Uhorsku, prešla i do maďarskej reči.

21 Praslovania-Kelti podobne ako i Praslovania-Moscho-Iberi užívali zvuk *g* všade tam, kde Praslovania-Skýti *h* a navyše, u Keltov prevládala nosová výslovnosť samohlások, preto i podkarpatská rieka so skýtskym názvom «Uh» (**оугъ**) sa panónskymi a zemplínskymi Praslovanmi-Keltami nazývala «(h)Ung», (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 66); Názov «Uhorsko», prípadne «Uhria» je praslovanskou skýtskou variantou praslovanského keltského výrazu «(H)ung(a)ria». Keďže v 12.-13. storočí prisťahovaní Kumáni (Maďari) sa usadili predovšetkým v oblasti Panónie, tj. v zemi Slovanov keltského pôvodu, udomácnila sa u nich, tj. v maďarčine, praslovanská-keltská varianta «Hung» – «Hungaria».

22 «… Nunc restat dicere quare populus de terra scythica egressus Hungari vocantur. Hungari dicti sunt a castro Hungu, eo quod subiugatis sibi Sclauis…», («Anonymi Belae regis notarii de Gestis Hungarorum liber, cap. 2» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 5); «… et uocatus est Arpad dux Hunguarie, et ab Hungu omnes sui milites uocati sunt Hunguari secundum linguam alienigenarum, et illa uocacio usque ad presens durat per totum mundum», («Anonymi Belae regis notarii de Gestis Hungarorum liber, cap. 13» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta*

Arpadiana, Sangalli, 1849, str. 15); Slovanský názov «Uhorsko» (Hungaria) ako označenie ríše-kráľovstva sa bežne používal medzi Slovanmi aj po príchode a repatrizácii Kumánov (Maďarov) a pretrval až do začiatku 20. storočia.

[23] Porov. G.A. a J.V. Timkovič, «Kríž», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 5-23.

[24] *Kniha Stepennaja* uvádza: «Eo tempore tributarii (Russis) fuerunt… Kosari, Bulgari ad Danubium, **Ungari albi**, Czechi, Poloni… hi omnes olim uno nomine Slavoni dicebantur, at a Rurici tempore (= okolo r. 864) Russi dici ceperunt», (porov. F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 7, 29).

[25] «Quando veru **Ungarios** Italiam intrasse comperimus, pacificari cum **eisdem Sclauis**, teste communi deo, multum desideravimus, promittentes eis propter deum omnipotentem ad perfectum indulgere omnia mala contra nos nostrosque facta et omnia reddere, que de suis nostros constaret habere, quatenus ex illis securos nos facerent et tam diu spatium darent…», («Epistola – Summo pontifici et universali papae… Joani», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 242).

[26] «… Factum est ergo, ut pene cuncta Ungrorum natio sit prona ad percipiendum fidem sanctam, sed et alie Sclavorum provintie ad credendum prompte…», (R. Marsina, *Corpus diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, I, Bratislava, 1971, str. 42; porov. J. Stanislav, *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*, Turčiansky sv. Martin, 1950, str. 197).

[27] «Quodsi adieceris Ungariam in partem Sclavanie, ut quidam volunt, quia nec habitu nec lingua discrepant, eousque latitudo Sclavice lingue succrescit, ut pene careat estimatione… Quibus autem doctoribus ad fidem venerint, minime compertum habeo, nisi quod in omnibus observantiis suis Graecos magis quam Latinos imitari videntur», («Helmoldi presbyteri chronica slavorum», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, I, Brno, 1966, str. 254; porov. *Helmolda kněze buzovského Slovanská kronika*, Praha, 1947, str. 13; F.V. Sasinek, «Církev cyrillomethodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 56).

[28] Slovo «Moskva» (Mosoch, Mešek) vo svojom pôvodnom význame slova «**мьхъ**» [čítaj *moschos*] označuje býka-tura-hovädo, (porov. G.A. Timkovič, «Prečo sa vo Sv. Písme kráľ a vládca diablov, tj. vládca pekla nazýva 'Belzebub', keď my ho voláme 'Luciferom'?», *Blahovistnik*, Prešov, 5 (1998) str. 124-126); V erbe podkarpatskej Bukoviny (**вꙋковина** = *bykovina*) dominuje hlava býka-vola. O Slovanoch v Uhorsku «uctievajúcich kravy» hovorí úplne jasne napr. perzský historik prvej polovice 11. storočia Mahmúd Gardízi. Podobne, ako väčšina orientálnych dobových spisovateľov semitského sveta označuje Rusov-Rusínov plemena Magog výrazom «Madžgharijatu», pretože slovo «Magog» v Oriente vyslovujú ako «madžhus»!, (porov. «Okrasa histórie od Gardízího», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 425-428). Čo však plietlo niektorých európskych historikov a viedlo ich k mylným záverom – k stotožňovaniu

starodávneho slovanského plemena «Madžgharijatu» so súčasnými «Maďarmi».

[29] O historických dôkazoch, že «Turci» na území Uhorska sú Uhri pozri podrobnejšie J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 42-50; Dokonca je historicky dokázateľné, že dnešní Turci v pravom zmysle tohto slova, tj. obyvatelia dnešného Turecka (bývalá Osmanská ríša), sa prisťahovali z Ázie v 11. storočí a dostali meno z praslovanského «**тоуръ**» *býk, vôl*, ktorého ctiteľmi boli Praslovania mosko(vsko)-iberského plemena, ktorého pradomovinou bola Malá Ázia. Poukazuje nato i názov maloázijského pohoria «Taurus» *tur-býk*, ako aj samotný «turecký pomesiac», čo nie je vlastne nič iné ako rohy praslovanského božstva tura-býka.

[30] Turkiou Uhorsko označovali grécki historici, ako napr. Theofan, Zonaras, Cedren, Kuropalat a predovšetkým cisár Konštantín Porfyrogenet (*De administrando imperio*).

[31] V areáli «historického Vihorlatu» sa nachádzajú Volovské vrchy (na východnom Slovensku západne od Košíc), ktoré svojim názvom dodnes upozorňujú na dávnu úctu k božstvu vola-býka, podobne mesto Volovec so svojim Voloveckým rajónom na východ od rieky Uh (dnes na Zakarpatskej Ukrajine).

[32] V mape Uhorska z roku 1579 je rieka Uh označená v prapôvodnej forme priamo ako «Vug», tj. aj s pôvodnou digammou (v), (porov. K. Nemes, «Vngariae loca praecipva recens emendata atqwe edita, per Ioannem Sambvcvm Pannonivm imp. ms. historicvm. 1579», *Cartographia Hungarica*, (Magyarország térképei a XVI. és XVII. századból fakszimile kiadásban), I, Budapest, 1972).

[33] Slovo «Váh» je variantou toho istého názvu «(V)uh», Praslovania Kelti mali totiž tendenciu nahrádzať výslovnosť zvuku *u* zvukom *a* (porov. názov «Russia» s keltskou anglickou výslovnosťou [*rašь*], prípadne keltský pôvod výslovnosti poľského zámena «są» *sú* , slovo «kur» *kohút* a «kar» *pohrebná hostina u Keltov-Gálov* a pod.).

[34] O neosídlení stredného Slovenska v staroveku porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 15.

[35] Listina z roku 1412: «… populis et hospites ecclesie nostre Moskfalua vocata…», (porov. M. Jeršová, «Slovenský diplomatár» in *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 30, str. 97-98); «Moskfalua» sa dnes nazýva «Moškovec» a leží 800 metrov od sútoku Polerieky a Turca.

[36] Stojí za povšimnutie, že na teritóriu bývalej Turčianskej išpanie, kde sa usadili moscho-iberskí Uhri od podkarpatskej rieky Uh, ako vládnuce plemeno v Uhrách, sa dodnes vyskytujú osady s názvami ako: «Turčiansky sv. Jur(aj)», «Turčiansky sv. Michal», «Turčiansky sv. Kozma a Damián (dnes Turčiansky sv. Martin)», čo sú všetko v gréckokatolíckej Cirkvi svätí prvej kategórie a ich vyobrazenia sa nachádzajú dokonca i na tzv. svätoštefanskej korune z 11. storočia.

[37] Д.С. Лихачев, *«Слово о полку Ігореве» і памятники древнерусской ли-*

тературы, Ленинград, 1976, стр. 38-41; J. Horáček, *Slovo o pluku Igorovom Igora syna Sviatoslava vnuka Olega*, Bratislava, 1947, str. 31-41.

[38] Priamo sa o praslovanskom-keltskom titule-hodnosti «**кѹрь**» zmieňuje napr. rímsky cisár Konštantín Porfyrogenet r. 945 v *De administrando imperio*, kap. 40., kde opisuje život Turkov (tj. Uhrov – Slovanov moscho-iberského plemena, ctiteľov tura) krátko potom, ako obsadili Panóniu obývanú prevažne Slovanmi-Keltami: «Za svoju prvú hlavu podľa postupnosti pokladajú kniežatá z rodu Arpáda a dvoch ďalších 'gylasa' a 'karchasa', ktorí vykonávajú úrad sudcu. Každý rod má tiež náčelníka. Je treba vedieť, že 'gylas' (*γιλᾶς*) a 'karchas' (*καρχᾶς*) nie sú osobné mená, ale hodnosti», (porov. *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 397; porov. tiež Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 37-38); «*καρχᾶς*» nie je nič iné ako gréckymi písmenami prepísané slovanské «**коурковс**» kohút (kur-ka), (porov. G.A. Timkovič, «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25) a Porfyrogenet ešte podotýka, že to nie je meno, ale titul-hodnosť človeka!

[39] Skutočnosť, že Maďari sú totožní s Kumánmi, dosvedčuje okrem iných aj sám Anonymus vo svojej kronike *Gesta Hungarorum*, v správe o siedmych kumánskych vojvodoch, ktorí obsadili Uhorsko… (pozri poznámku č. 45 na vedľajšej strane).

[40] Pozri najstaršiu podrobnú mapu Uhorska od Lazara Deaka (= Ďak, t.j. *spevák-kantor* na gréckokatolíckych Bohoslužbách) z roku 1528, (K. Nemes, «Magyarország legrégibb részletes térképe, 1528», *Cartographia Hungarica*, (Magyarország térképei a XVI. és XVII. századból fakszimile kiadásban), I, Budapest, 1972).

[41] «Kumáni» a «Kuni» sú rovnocenné synonymické názvy, ktorými Slovania označovali kočovné kmene príšelcov Maďarov; «Arpádem přivedený národ byl snad slovanský aneb bulharský: národ ale který jmenujeme maďarským, je vlastně kumanský», (F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 59).

[42] Slovo «iobbagiones», tak časté v historických latinsky písaných dokumentoch stredovekého Uhorska, označuje triedu bezmajetných tulákov-prišelcov povýšených za dobré služby v kráľovskom vojsku do šľachtického stavu. Výraz «jó-bbagion» vznikol kompiláciou maďarského «jó» *dobrý* a latinského «vagus» *tulák*, *prišelec* a v doslovnom preklade znamená *dobrý tulák*; Z tejto zloženiny pochádza i maďarské «jóbbagyság» *stav poddanstva, poddaní*; «jóbbágy» *poddaný*, (porov. S. Mitrák, *Magyar-orosz szótár*, Ungvar, 1922, str. 484); Príčinou viacerého významu slova «iobbagiones» je skutočnosť, že pôvodne nemajetní tuláci-prišelci Kumáni (Maďari) dostali v priebehu času *zlatými bulami* rovnaké práva ako privilegované rusínske-uhorské obyvateľstvo, čo spôsobilo, že i Rusíni-Uhri (panujúce obyvateľstvo v Uhrách) sa v konfúzii označovali tiež ako privilegovaní kráľovskí iobbagioni. Keď v priebehu storočí (hlavne po 16.

st.) Rusíni stratili privilégiá a boli uvrhnutí do poddanstva, slovo «iobbagióni», ktoré sa už v tom čase viazalo na nich, nadobudlo nový význam označujúci *nevoľníka*.

[43] Podrobnejšie pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 126.

[44] «**ъ**» sa zvykne prepisovať ako koncovka *-er*, prípadne ako *-or*, (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 58).

[45] «… Nunc restat dicere quare populus de terra scythica egressus Hungari vocantur. Hungari dicti sunt a castro Hungu, eo quod subiugatis sibi Sclauis, septem principales persone intrantes terram Pannonie diutius ibi morati sunt… Tunc hi septem duces **Cumanorum** cum uxoribus et filiis suis, nec non cum magna multitudine in Pannoniam venire concesserunt. Similiter et multi de Ruthenis Almo duci adherentes, secum in Pannoniam venerunt…», («Anonymi Belae regis notarii de Gestis Hungarorum liber, cap. 2, 10» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 5, 12; «P. Magistri, qui Anonymus dicitur, gesta Hungarorum, cap. 2, 10», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, I, Praha-Brno, 1966, str. 212-213).

[46] Porov. F. V. Sasinek, «Slovanské dejepisné žriedla (Nestor, +1136)», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/2 (1872) str. 46.

[47] «… Nostram personaliter veniens in præsentiam Nomine, & in Persona Reverendissimi Domini Basilii Taraszovits, Episcopi Ecclesiæ **Græco Catholicæ** Munkacsiensis,… Sacris operantem, violenter ab Altari raptum, per compita Civitatis contumeliose iisdem vestibus indutum duci curasset, nullaque ratione habita divinæ, & humanæ Legis incaptivari fecisset, captumque in præfatam Arcem Munkacs… Datum Jaszoviæ, Dominica quinta Trinitatis. Anno Domini Millesimo, sexcentesimo, quadragesimo primo», (J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, I, Cassovia, 1799, str. 71-73; A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 104-105).

[48] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, I, Cassovia, 1799, str. 73-76; A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 101-102.

[49] Termín «stara vira», či «staroverci» vo vzťahu ku gréckokatolíkom a ich obradu je typický len pre územie Uhorska. V Uhorsku sa užíval vždy len vo vzťahu ku kresťanom gréckeho obradu. Už len z tohto pomenovania je jasné, že grécky obrad v Uhorsku je obradom pôvodným, originálnym, že celé Uhorsko bolo pôvodne gréckeho cyrilometodejského obradu a latinský obrad (rímskokatolíci či protestanti) je obradom novým («nova vira»), nie pôvodným, (porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 203).

[50] Fogarašská gréckokatolícka eparchia je identická s pôvodnou eparchiou Alba Julia (Belehrad, Gyla-Fehervár, Balgrad), (porov. A.G. Welykyj, *Acta*

S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 173). Táto gréckokatolícka eparchia potom, čo uznala svoju podriadenosť miestnemu latinskému biskupovi v Alba Julia, v roku 1697 bola roku 1721 premiestnená do Fogarašu, aby v jednom meste dve katolícke eparchie neboli (latinská a grécka).

Fogarašská gréckokatolícka eparchia bola oficiálne uznaná Rímom za existujúcu uv tom istom roku, teda v roku 1721 pápežskou bulou «*Rationi congruit*», opäť na príhovor rakúskeho cisára. Bola «*ustanovená pre Grékov, Rusínov, Valachov, Rašianov (Srbov) a iných gréckeho obradu žijúcich v provincii zvanej Transylvánia* (dnešné Rumunsko)». Jej prvým oficiálnym sídelným episkopom bol Joan Pataky (1721-1727), (porov. A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, IV (1730-1758), Romae, 1957, str. 18). Jedným z episkopov tejto Fogarašskej eparchie bol aj barón Inokentij Klejn. Keď tento bol menovaný za fogarašského gréckokatolíckeho episkopa, išiel na noviciát do baziliánskeho monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve a po jeho ukončení ho roku 1743 M. M. Olšavskyj vysvätil na episkopa. Od pápeža bola udelená výnimka, že mal namiesto predpísaných troch len jediného svätiteľa: Olšavského. Fogarašský episkop Inokentij Klejn vo svojej eparchii tvrdo zachovával gréckokatolícky obrad a otvorene vystúpil i proti jezuitom, ktorí preťahovali gréckokatolíkov na latinský obrad a ktorí boli od roku 1701, neustále po boku fogarašského episkopa ako dozor (tzv. «*causarum generalis auditor*»). Tento dozor mali jezuiti nad fogarašskými gréckokatolíckymi episkopmi až do svojho zrušenia v roku 1773. Preto Klejna títo jezuiti vo Viedni krivo obvinili. Odtiaľ sa musel ísť obraňovať priamo do Ríma a i keď sa ukázalo, že obvinenia boli nepravdivé, už mu nedovolili zaujať svoje episkopské sídlo vo Fogarašskej gréckokatolíckej eparchii, ale mu prideli štipendium sto zlatých ročne na živobytie a mal ísť na "odpočinok". Fogarašský gréckokatolícky ľud sa začal búriť proti jezuitom a ich násilnej latinizácii. Spor musel urovnávať r. 1745 M. M. Olšavskyj z Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie. V biskupskej rezidencii fogarašského gréckokatolíckeho episkopa zatiaľ sídlil jeden jezuita, ktorý ňou riadil. Na episkopskú stolicu ešte stále žijúceho episkopa Innokentija Klejna bol potom menovaný Peter Aron, ktorého M. M. Olšavskyj na episkopa vysvätil roku 1745. S týmto boli už jezuiti spokojní. Po jeho smrti na jeho miesto r. 1763 M. M. Olšavskyj vysvätil Atanazija Rednika, (porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, III, Віеннъ, 1851, стр. 324-326; porov. *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1974, str. 270-271).

[51] Jedná sa o dnešnú Križevackú eparchiu v bývalej Juhoslávii. Mala podobný osud ako Mukačevská eparchia, či eparchia Veľkovaradínska. Až do zásahu Márie Terézie nebola uznávaná Rímom za existujúcu a bola podriaďovaná priamo miestnemu latinskému biskupovi (v prípade Svidníckej eparchie záhrebskému). Uznaná za existujúcu bola až v toku 1777 (pozri samostatnú kapitolu 4.3.).

[52] Gréckokatolíci v Uhorsku, ako to vyplýva z pápežskej buly z roku 1521 a

z iných autentických dokumentov obdobia "pred úniou" (pred r. 1646) nikdy neboli pravoslávnymi, teda schizmatikmi (pozri ďalej v tejto práci).

[53] Porov. О. Баран, «Синод Мукачівської, Фогарашської і Свідницької єпархії у Відні 1773-го року», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 402; Termín «gréckokatolík», či «katolík gréckeho obradu» sa používal i predtým, napr. v nominačnej listine pápeža Alexandra VIII. z 5. novembra 1689, za episkopa «Šebastského», apoštolského vikára pre Mukačevskú eparchiu, sa Josif Roga de Camellis označuje ako «Presbyterum Catholicorum Ritus Graeci», teda «katolícky kňaz gréckeho obradu», (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 657).

[54] «… Denique cum non raro eveniant, ut odiosis, aut cum despectu prolatis nominibus animi ulcescentur, ut vulneri, quod ab hinc oriri posset, opportuno remedio occurant volo ut de hinc loco Graeci ritus uniti, apellatione Graeci ritus Catholicorum…», (porov. L.T. Pietras, «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 69-71).

[55] Pozri orientačnú mapu s vyznačeným územím Podkarpatskej Rusi **v čase pred zánikom** Veľkej Moravy v článku: G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 127; Termín «**historické** Podkarpatsko» ako prvý použil Papp roku 1983. Rozumel pod ním: terajšiu Zakarpatskú oblasť Ukrajiny, východné Slovensko až po prostriedok Slovenska, povodie rieky Tisa so všetkými prítokmi až po Dunaj, pričom Dunaj tvoril západnú hranicu (dnes v Maďarsku), celú Transylvániu, ktorá sa dnes nachádza v Rumunsku, (porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 16). My toto územie ešte rozširujeme o pohraničnú zónu, plus o celé Nitransko, a časť západného Slovenska, ktoré po zániku-rozpade Veľkej Moravy a vzniku veľkého bieleho Uhorska tiež patrilo do jeho svojprávnej časti zvanej «marchia Ruizorum».

[56] Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 50-54.

[57] V slovenskej výslovnosti máme dodnes stopy tohto dávneho zkomolenia (či palatalizácie), napr. v slovách: rosa = rusa > ruža (ide o «prvú» medzi kvetinami, tj. «kráľovnú» kvetín, nakoľko slovo «ros» – «rus» totiž pôvodne označovalo *kráľa*, *prvého* v spoločnosti) – porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 49-54; Zatopené rusínske dediny v oblasti dnešnej Ružínskej priehrady nad Košicami spolu s prítokmi Hornádu mali názov «Veľký a Malý Rusín» > odtiaľ dnešné «**Ružín**-ska priehrada» (pôvodne «Rusínska»). V historických dokumentoch tieto dediny vystupujú totiž pod názvami: «villas Russen» (rok 1386), «villis… Rusynth…» (rok 1423), «vilis Orozyn» (rok 1430), pričom maďarské «orosz» označuje jednoznačne Rusína, Rusa a nie ružu (!), (porov. F. Uličný, «Osídlenie Šariša v 13.-14. storočí», *Nové Obzory*, Prešov, 12 (1970) str. 42), «Rwsyn» (=ρωсин) (1568), «Rosin» (1588), «Russin» (1695), «Rusín» (1718), «Starý

Rusin», «Nagy Rusi», «ó-Rusi» (1808), «Ruzsin» (1851), (porov. B. Varsík, *Osídlenie Košickej kotliny*, Bratislava, 1964, str. 462-463); Skýtske termálne pramene pôvodne zvané «Ruský-potok», či doslovne: «Rusínsky potok» v jazyku spišských Nemcov «Russbach», či dokonca «Rusenbach» (výraz z roku 1303, porov. J. Beňko, *Osídlenie severného Slovenska*, Košice, 1985, str. 155) > dávajú dnešné «Ružbachy» – slávne termálne kúpele (okres Stará Ľubovňa)… Dedinka Ruský Potok dodnes existuje v okrese Snina a žijú v nej Rusíni. Keď sa zasimilujú, opäť i v tomto prípade sa bude spochybňovať existencia Rusínov v tomto kraji tak ako na Spiši, či ešte ďalej pri Bratislave…

58 Ešte v 5. storočí nášho letopočtu sa územie Slovenska nazývalo «Rugia» (Rusia, Rusko, Rusínsko), (porov. F.V. Sasinek, «Rugia čili Slovensko», *Letopis Matice Slovenskej*, B. Bystrica, VI/1 (1869) 16-23); «… Otto I. vo svojom liste r. 968 hovorí takto: 'Adalbertum episcopum, **Rugis** olim praedicatorem destinatum et missum, archiepiscopum et metropolitanum tocius ultra Albiam et Salam Sclavorum gentis, modo ad Deum conversae vel convertendae, fieri decrevimus'. Pertz. leg. I. str. 561. Časť drievnej Moravy nazvaná **Rugiou** v nadaní cis. Ludvíka r. 906. Mon. Boic. XXVIII. II. 203. — Wippo Slovensko zadunajské, v ktorom Besprem – Otto, brat Mečislava II. panoval (Sommersb. II. 26), nazýva raz **Rusciou**, druhýraz **Ruhhiou**… Zdá sa, že Slovensko pre rozoznanie od Moravy nazvali Rugiou, Ruhhiou, Rusciou, Ruiziou, Ruziou, poneváč ležalo na území nekdajších Rugov. – Sr. Severini Comm. hist. de vet. inc. Hung. cis.–danub. Sopronii. 1767. C. VI. 73-75», (F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 40-41; porov. F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 57).

59 «… Ruteni, Rutheni – popoli della Gallia nella I.ª Aquitania, che abitavano un territorio poi rappresentato dal Rovergue, ora parte del dipartimento d' Aveyron in Francia. Inoltre si chiamarano Rutheni Provincialis i popoli della medesima 1ª Aquitania al sud de'Ruteni, che avevano per capitale Albiga (= Velehrad, pozn. redakcie, pozri podrobnejšie v G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 131), oggi dipartimento del Tarn…», (G.M. Romano, *Dizionario di erudizione Storico-Ecclesiastica*, 59, Venezia, 1852, str. 323).

60 Porov. F.V. Sasinek, «Ešte raz Rugia čili Slovensko», *Letopis Matice Slovenskej*, Turčiansky Sv. Martin, VII/2 (1870) str. 55-56.

61 Porov. «Annales Hildesheimenses ad a. 1031», *Monumenta Germaniae historica SS. in usum scholarum*, str. 36; porov. *Annales Hildesheimenses*, G. Hannoverae, 1878; porov. A. Gombos, «Annales Hildesheimenses ad a. 1031», *Catalogus fontium historiae Hungaricae*, I, Budapestini, 1937, str. 141.

62 «Cronica Hungarorum – incipit Cronica Hungarorum, iuncta et mixta cum Cronicis Polonorum et uita Sancti Stephani, 9», in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 76; A. Bielowski, «Chron. ungaro-polon.», *Monumenta Poloniae historica*, I, Lwów, 1864, str. 508.

[63] «Vita Chounradi archiepiscopi ad a. 1131», *Monumenta Germaniae historica SS.*, XI, str. 74; porov. Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгварь, X/3 (1894) стр. 28.

[64] O problematike «Rusínskej marky», porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 35, porov. tiež V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 40-41; porov. tiež F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 31-32.

[65] «Nos Georgius, comes de Beregh, officialis Leu, **ducis Ruthenorum**, et quatuor Iudices Nobilium de eadem, damus pro memoria: quod in octauis G. Georgii Martyris, Sapranus, Salomon, et Stephanus et Zouard, frater ipsorum ab vna parte; coram nobis personaliter constituti, Ladislaus et Donch, filii Thomae ex altera; sana mente, spontaneaque voluntate, vtrarumque partium Compositiones, omnes causas, vsque nunc inter ipsos ventilatas, seu peractas, mediantibus nobis, et aliis probis viris, in pacis vnionem taliter deuenerunt; quod ipsas causas, inter ipsos ventilatas, cassationi reddiderint, et sedari fecerint, tali obligatione interiecta; quod, si qui ex ipsis causas supradictas suscitare niterentur, super quibus in pacem deuenerunt, seu Ladislaus et Donch, frater suus, seu alius ex cognatis suis, ac Sapranus et fratres sui, ante litis ingressum centum marcas soluere teneantur. Datum in Lupret Nána in octauis supra dictis. Anno Domini millesimo, duecentesimo, nonagesimo nono. Locus quatuor sigillorum pendentium», (G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, VI/2, Budae, 1830, str. 239-240).

[66] Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131-136.

[67] *Slovenský náučný slovník*, I., Bratislava-Praha, 1932, str. 176.

[68] Porov. O.R. Halaga, *Východoslovenský slovník*, I, Košice-Prešov, 2002, str. 228.

[69] Slovania-Rusíni obývali aj územie v okolí dnešnej Bratislavy – porov. «Oroszvar» = Rusínsky-Ruský hrad (dnešná bratislavská mestská časť zvaná Rusovce), porov. V. Múcska, *Kronika anonymného notára kráľa Bela, Gesta Hungarorum*, Budmerice, 2000, str. 125; Západne od Bratislavy dodnes tečie Ruský potok «Russbach»…

[70] Boli ta usadzovaní uhorským kráľom Belom IV., (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 57).

[71] Pozri mapu Uhorska od Lazara Deaka z roku 1528, kde sa dnešné Slovensko, Vihorlat a Byharsko označuje ako krajina Uhrov, tj. Uhorsko (Ungaria) a močaristá oblasť medzi Tisou a Dunajom na východ od Panónie ako «Cumanorum Campus», (K. Nemes, «Magyarország legrégibb részletes térképe, 1528», *Cartographia Hungarica*, (Magyarország térképei a XVI. és XVII. századból fakszimile kiadásban), I, Budapest, 1972) neskôr komitát «Cumanorum», (mapa Uhorska z roku 1750, G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krás-*

nobrodský zborník, Prešov, III/1-2 (1998) str. 125).

[72] Svetlú výnimku tvorí D. Rapant vo svojom článku «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, I Provincia Wag, II Dux Ruizorum, III Filii jobagionum (Deti bojarské)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, IX/1 (1974) str. 47-74, v ktorom nepochybuje o rusínskej etnicite obyvateľstva «marchia Ruizorum», ale má strach identifikovať toto územie Rusínskej marky s územím dnešného Slovenska a nelogicky ho hľadá kdesi v ďalekom Poľsku.

[73] Porov. napr. *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 262, 26-28.

[74] Porov. M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1996, str. 21-24.

[75] Kedysi sa celé historické Podkarpatsko volalo tiež aj Sedmohradskom. Išlo o starodávne územie v správe siedmych gréckokatolíckych episkopov podriadených ešte v 9. storočí archiepiskopovi Metodovi, episkopov rovnako svätých ako bol on sám…: «… habens sub se septem eiusdem sanctitatis pontifices…» — … (Metod) ustanovený archiepiskopom majúci pod sebou sedem episkopov rovnakej svätosti, («Christianus monachus (Kristianová legenda)», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 191); Pilgrin roku 974 (teda o sto rokov pozdejšie) tiež píše pápežovi Benediktovi VII. (974-983), že východnú Panóniu v jeho čase spravovalo sedem episkopov: «quia et quondam Romanorum Gepidarumque tempore proprios VII antistites eadem orientalis Pannonia habuit et Mesia», («Pilgrinus Laureacensis de Conversione Hungarorum ad Benedictum VII. PP.» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana, Scriptores*, Sangalli, 1849, str. 132; Friedrich, *Cod. dipl. Boh.*, Pragae, 1904-1907, 36; A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 3; O.R. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947, str. 31; С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 78); *Čítania* (Lectiones) žití svätých v Pražskej a Hniezďanskej eparchiách s pôvodom zo 14. storočia tiež hovoria o Cyrilovi ako archiepiskopovi siedmych eparchií v Panónii: «Archiepiscopus Cyrillus ordinatur, cui adduntur in Pannonia septem alii suffragani…», o ktorých tak isto spomína pápež Ján VIII. v liste Metodovi: «atque hinc vix dubie una colligitur: in numero illarum dioecesium —— Munkácsensem quoque dioecesim — sive hoc, sive alio nomine —— accensendam esse», (A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 3); Sasinek sa pokúša vymenovať tieto mimoriadne strediská cyrilometodejskej byzantskej Cirkvi v Uhorsku: «**Velehrad** velel arcipastierskou stolicou pre Moravu, **Nitra** bolo svätým mestom Metodovým pre Slovanov, **Sriem** pre južných Slovanov, **Čanád** pre Bulharov, **Sobor** (mons Pannoniae) pre Slovanov zadunajských, a po organisovaní jednoty štátnej, **Ostrihom** pre kraje pred a zadunajské, kým **Belohrad** (= Byhar, Nagy Varad, Oradea Mare) v Sedmohradsku horoval nad cirkvou kmeňov slovanských v starej Dacii», (F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/1 (1864) 7); Ako vidieť z vyššie uvedených citátov, termínom «Sed-

mohradsko» sa pôvodne označovalo územie celej Metodovej jurisdikcie. Starý pojem «Sedmohradska» tj. územia siedmych episkopov bol teda omnoho širší ako je dnes. Slovo označujúce kedysi rozsiahle územia sa zcvrklo na označenie územia omnoho menšieho, podobne, ako to bolo v prípade historického Podkarpatska a dnešnej Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajiny).

[76] Niekoľko dní existujúci samostatný štát sa volal: «Karpatská Ukrajina», podrobnejšie viď П.Р. Магочій, *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)*, Ужгород, 1994, стр. 144-148.

[77] Rusko (bývalé ZSSR, dnes Ukrajina) počas II. svetovej vojny, poučené veľkými stratami na životoch i technike pri prechode cez «nepriechodné» Karpaty, si pripojením časti Podkarpatia zabezpečilo trvalú prítomnosť «v Európe», teda dosiahlo, že jeho územie zasahuje i do Poddunajskej nížiny a v prípade potreby môže vojensky kedykoľvek zasiahnuť.

[78] «… Keď sa v Poľsku (1945) a Československu (1948) nastolil komunistický režim, prijal sa (nesprávny – pozn. redakcie) sovietsky názor, že rusínske obyvateľstvo je vlastne ukrajinské. Zakázalo sa vydávanie rusínskych diel a zakázané bolo aj označenie Rusín v oficiálnych dokumentoch. Situácia v Poľsku bola obzvlášť zlá. Nielen preto, že lemkovskí Rusíni boli vyhlásení za Ukrajincov, ale aj preto, že v roku 1947 boli masovo a nasilu deportovaní zo svojej karpatskej vlasti. Rozptýlili ich po územiach, ktoré boli predtým nemecké a po roku 1945 sa označovali už ako západné a severné Poľsko.

Výhody, ktoré získali jednotlivé vlády v prípade použitia, alebo, presnejšie, zneužitia termínu Ukrajinec, sú paradoxné. Napr. vyhlásenie, že obyvateľstvo je ukrajinské, dovolilo Sovietskemu zväzu presvedčiť iných o spravodlivosti anexie Podkarpatskej Rusi v roku 1945 – územia, ktoré malo byť, na základe jeho súhlasu počas vojny, vrátené Československu. Ideológia nacionalizmu mohla teraz vhodne slúžiť Stalinovým politickým zámerom na medzinárodnej aréne. V každom prípade, ako mohol sovietsky robotnícky štát odmietnuť žiadosť priateľov "ukrajinských pracujúcich" na Zakarpatsku, ktorí sa "dobrovoľne" chceli pripojiť k "matke Ukrajine"?

V susednom Poľsku stotožnenie Lemkov s Ukrajincami uľahčilo vláde ich deportáciu. Poľská vláda tvrdila, že Lemkovia sú "Ukrajinci", a preto podporujú protikomunistickú Ukrajinskú povstaleckú armádu (UPA) pod vedením Stepana Banderu, ktorý sa zdržiaval v Karpatoch a bojoval proti poľskej a sovietskej moci po skončení druhej svetovej vojny. Na juhu pohoria, v Československu, prehnaný administratívny nátlak na požiadavku ukrajinskej identity, započatý v roku 1952, ukázal sa byť výhodou pre tých Slovákov, ktorí vždy tvrdili, že "ich Rusnaci" sú v skutočnosti "Slováci gréckokatolíckeho vyznania". V podstate násilná ukrajinizácia (v kombinácii s likvidáciou miestnej katolíckej cirkvi a násilnou kolektivizáciou) viedla v 50. a 60. rokoch k najprudšej slovakizácii a národnostnej asimilácii, akú kedy Rusíni zažili. Nepochybne je však pravdou, že počas toho istého obdobia československá komunistická vláda poskytovala veľ-

kú finančnú podporu na tvorbu celej siete kultúrnych organizácií, ktoré boli ukrajinské formou, ale socialistické obsahom. Dobre platená miestna ukrajinská inteligencia dokonca dosiahla niekoľko významných vedeckých a literárnych výsledkov. To všetko však malo reálny účinok na rusínske vidiecke masy na Slovensku. Pre tieto bol výber jednoduchý: ak človek nemôže byť Rusínom, je lepšie prihlásiť sa za Slováka ako za Ukrajinca (ktorého o. i. spájali s nenávideným východom).

Juhoslávia však bola zase výnimkou. Jej vláda poskytovala aj peňažné aj právne záruky, kým miestna inteligencia sa rozhodla prijať rusínsku orientáciu a zdokonaliť miestnu reč na sociologicky plnohodnotný rusínsky literárny jazyk. V skutočnosti sa Rusíni stali jednou z piatich oficiálnych národností v autonómnej Vojvodine. Juhoslávia však bola len výnimkou, ktorá potvrdzuje pravidlo. A pravidlom bolo, že Rusíni po roku 1945 prestali existovať. Všetky sovietske, československé a poľské dokumenty a publikácie hovorili o obyvateľstve ako o Ukrajincoch», (P.R. Magocsi, «Karpatskí Rusíni: súčasný stav a perspektívy v budúcnosti», *Diskusia*, ročník 40., 2 (1992) str. 186).

79 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 169-171.

80 O procese integrácie do Sovietskeho zväzu viď П.Р. Магочій, *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)*, Ужгород, 1994, стр. 152-154.

81 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 126, 128.

82 Porov. mapy G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 127, 129.

83 Keď skúmame najstaršie dejiny Slovenska, vidíme, že existuje veľmi veľa starých historických zmienok zo západného Slovenska i východného Slovenska, avšak skoro žiadne zo stredného Slovenska (a to až do 12.-13. st.). Príčinou je pravdepodobne skutočnosť, že územie dnešného stredného Slovenska ešte pred vznikom Uhorska, tj. v časoch Veľkej Moravy a Bulharského impéria tvorilo zväčša z bezpečnostných dôvodov málo osídlenú pohraničnú zónu medzi týmito dvoma ríšami, ktorá bola osídlená až po vzniku Uhorska moscho-iberskými kmeňmi Uhrov. Hranicu medzi dvoma bývalými ríšami v hornom Uhorsku tvorila i rieka Hron (Gron, Gran, Graan, Geron, Goron, Goran, Grona, Grana, Granua, Hran = *hrana, hranica*). Táto rieka so svojim slovanským názvom «**грань**» (Hron) sa spomína už v písomnostiach rímskeho cisára Marka Aurélia (161-180): «*ἐν Κονάδοις πρός τῷ* ***Γρανούα***», (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 13, 15, 17, 20, 22) pretože tvorila hranicu, ktorú už noha rímskych légií nikdy neprekročila. Fascinujúce na názve tejto rieky je okrem iného aj to, že jej názov je už v 2. storočí po Christovi slovanský. Čo na to povedia zástanci novodobej nemeckej teórie, dnes šírenej na všetkých základných i stredných školách na Slovensku, že vraj Slovania osídlili Európu až v 5.-6. storočí?

[84] Porov. *Lexicon linguae palaeoslovenicae*, «**калоугеръ, калоугерица, калоугерьство**», II, Praha, 1967, str. 8.

[85] Porov. F.L. Rieger, *Slovník naučný*, IV, Praha, 1865, str. 504.

[86] *Dictionnaire abrégé de six langues slaves (russe, vieux-slave, bulgare, serbe, tchèque et polonais) ainsi que français et allemand* rédigeé sous les auspices de son altesse impériale le prince Pierre d'Oldenbourg par le professeur F. Miklosich, St. Pétersbourg et Moscow, 1885, str. 280-281; Francúzska encyklopédia z roku 1965 tiež uvádza: «**caloyer** ou **caloger** n. m. (gr. moderne *calogeros*, de *kalos*, beau, bon, et *geron*, vieillard). Moine grec de l'ordre de Saint-Basile», (*Larousse Trois Volumes en couleurs*, I, Paris, 1965, str. 476).

[87] Porov. A. Kavulják, *Hrad Orava*, Turč. Sv. Martin, 1927, str. 43-46.

[88] Večné sľuby v latinskom obrade sú mikroschemou vo východnom mníšstve, megaloschema na Východe však už znamená nielen 'večné sľuby' ale 'anjelskú dokonalosť' a tú niektorí mnísi na Východe nedosiahnu nikdy ani do smrti.

[89] Porov. N.F. Robinson, *Monasticism in the orthodox churches*, London, 1916, str. 39-41.

[90] «… Dicitur nobis in personis religiosorum vivorum **kalugerorum** in claustro b. Michaelis archangeli in comitatu Maramorosiensi extructo ad modum grecorum fundato, quomodo quedam possesio ipsorum Kortvelies vocata in dicto comitatu Maramoros…», (pozri rukopis dokumentu v «Макет збірника 'Матеріали до історії василіянських монастирів на Закарпатській Україні'», том I (1368-1597), стр. 15, Центральний державний історичний архів у м. Львові).

[91] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 18-19.

[92] Porov. dokument uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 29.

[93] «… Maramarosban Hozzumezeo mellet Körtvelies neweö es Küwar videkeben Nagybania feletth valo Habra neweö monostorokban es claustromokban, kykben ü felsegek adomaniabol es engedelmebeöl az teöb **calukoroknak es papoknak** mynd oroszok, olah, tott es raczok kozeött waloknak en wagiok pwspeokeok es eleotteok jaroyok…», (dokument napísaný v Mukačevskom baziliánskom monastyre 24. novembra 1604 uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 46-47).

[94] «… І такъ вѣчними часы даю за свою д(у)шу вл(а)д(ы)цѣ Іоанікію, абы которѣ будуть калуґорі зоставати в томъ манастиры мстычовскомъ за свое о(т)пущеніе грѣховъ…», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 169).

[95] «… их м(и)л(о)сти калугеромъ…», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею ук-*

раїнської культури у Свиднику, 4/2, Prešov, 1970, str. 170).

[96] Е. Сабовъ, *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 52.

[97] Skutočnosť, že Maďari sú totožní s Kumánmi potvrdzuje i Anonymus.

[98] Porov. Ф.П. Филин, *Словарь русского языка XI-XVII вв.*, VII, Москва, 1980, стр. 266; porov. Г. Дяченко, *Полный церковно-словянскій словарь*, Москва, 1899, стр. 260-261.

[99] Д.С. Лихачев, *«Слово о полку Ігореве» і памятники древнерусской литературы*, стр. 38.

[100] Д.С. Лихачев, *«Слово о полку Ігореве» і памятники древнерусской литературы*, стр. 38.

[101] *Етимологический словарь славянских языков*, X, Москва, 1979, стр. 96; Slovania sú "iránskeho" pôvodu, (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 114).

[102] Porov. S. Mitrák, *Magyar-orosz szótár*, Ungvar, 1922, str. 598; porov. J. Hvozdzik, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*, II, Košice, 1933, str. 472; Kumánov a Kunov stotožňuje i V. Chaloupecký v práci *Staré Slovensko* (str. 377).

[103] Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 72; J. Sopko, «Obrázková kronika kap. 102», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 38, 294.

[104] Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 174.

[105] Porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 32.

[106] Uhorský kráľ Bela IV. o tom píše 11. novembra 1254 pápežovi Inocentovi IV.: «Cumanos eciam in regno nostro recepimus, et prohdolor per Paganos hodie regnum nostrum defendimus, et per Paganos infideles ecclesiae conculcamus. Amplius propter defensionem fidei christiane filio nostro primogenito Cumanam quandam thoro coniunximus maritali, ut per hoc vitaremus deterius, et ut occasionem aliquam nancisci possemus, per quam valeremus eosdem, sicut plures iam, ad baptismi lavacrum convocare», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, str. 230).

[107] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 57.

[108] *Obrázková kronika* (kap. 183) obrazne, avšak zároveň i veľmi výstižne poznamenáva, že v tom čase už bola v celom Uhorsku "móda" nosiť kumánske klobúky, (porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 129; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 62).

[109] Pozri mapu Uhorska z roku 1750, G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 125; D. Ku-

sak, *Hrady a zámky v Československu*, Bratislava, 1990, str. 232-233.

[110] «… La pretende primieramente il Prencipe Ragozzi di Transilvania per haver dato il monastero Munkacsiense, al quale Monastero è annessa da tempo immemorabile la collatione della dignità vescovale, di maniera che il Vescovo è Superiore del monastero…», (dokument z 12. januára 1666 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I (1622-1667), Romae, 1953, str. 327-328).

[111] Porov. text hramoty v A. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 212-215; tiež A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 43.

[112] Porov. *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, VIII, Roma, 1988, stĺpec 1487.

[113] Porov. Ю. Пелешь, «О деканахъ», *Рускій Сіонъ*, Львовъ, III/20 (1873) стр. 627.

[114] Porov. G. Györfy, *Az Árpád-kori Magyarország tözténeti földrajza*, IV, Budapest, 1998, str. 169-170; V. Múcska, *Kronika anonymného notára kráľa Bela, Gesta Hungarorum*, Budmerice, 2000, str. 125.

[115] Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 49.

[116] Porov. І. Меґела, «Русини й угорці: спільність долі (до постановки питання)», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 186.

[117] Vladisl. II. Decr. 4; porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 30.

[118] Porov. dokument-úradnú správu písanú pre cisára Maximiliána po nemecky zo 4. augusta roku 1570, A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, 28-30.

[119] Porov. dokument uverejnený v knihe: K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 497-500.

[120] Archív Oravského zámku fasc. 70, nr. 2, A. Kavulják, *Valasi na Slovensku*, Turčiansky Sv. Martin, 1933, str. 344 in V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 68.

[121] Porov. J. Hradszky, *Aditamenta ad Initia capituli Scepusiensis*, Szepesváralja, 1903, str. 504 in V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 71, porov. tiež M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 59.

[122] «Drobnosti», *Slovesnosť*, Skalica, II/41 (1864) str. 653.

[123] Rusíni boli slobodnými až do nástupu stredoveku. Boli podriadení priamo kráľovi. Potvrdzujú nám to napr. aj *Varadínske regestry* pod rokom 1230: «… illi autem dixerunt se esse liberos, et genere Ruthenos, et adduxerunt defensorem libertatis suae nomine Chedur, genere Ruthenum…», (porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 15-16).

[124] Starodávna výsadná listina (odvolávajúca sa však na výsady ešte staršie) napr. pre Berežskú krajinu je z roku 1364 (porov. D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 115); Privilégiá oravských Rusínov (s výnimkou troch obcí) končia až roku 1550, keď Rusíni úplne splývajú s ostatnými poddanými, (*Tamtiež*, str. 118).

[125] Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 271-272; A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 250.

[126] A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 95-97; Presný text privilegijnej hramoty kráľ Mateja Korvína oravským Rusínom z roku 1474 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 494-496, pozri tiež str. 271-272.

[127] Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 271-272; J. Beňko, *Osídlenie severného Slovenska*, Košice, 1985, str. 70.

[128] Porov. D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 111.

[129] Iba raz dali poddaným zbrane do ruky (r. 1514) a akcia skončila ako tzv. Dóžove povstanie.

[130] Porov. G.A. Timkovič, «Pôvod 'Cigánov'», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 109-110.

[131] Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131-136, poznámka 73.

[132] Porov. A. Pražák, «Slovenská otázka v době J.M. Hurbana», *Sborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, Bratislava, I/13 (1923) str. 380.

[133] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 249-250.

[134] «Uhorsko a Uhri», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/1 (1871) 71-72.

[135] L. Niederle, *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských*, Praha, 1919, str. 15, 17-18

[136] L. Niederle, *Slovanské starožitnosti IV, Původ a počátky Slovanů východních*, Praha, 1924, str. 171-172.

[137] Porov. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti III, Původ a počátky Slovanů západních*, Praha, 1927, str. 207.

[138] Porov. *Slovenský náučný slovník*, I, Bratislava-Praha, 1932, str. 195; Na Podkarpatskej Rusi, ktorá bola vtedy súčasťou Československa žilo 343.000 Rusí-

nov, teda spolu na Slovensku a Podkarpatskej Rusi žilo okolo 429.000 Rusínov, (porov. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti IV, Původ a počátky Slovanů východních*, Praha, 1924, str. 162).

139 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 170, A3b.

140 А. Зозуляк, «Пересвідчуюча штатистика», *Народны новинкы*, Пряшов, 31-32 (1993) стр. 1-2; porov. tiež. P.R. Magocsi, «Nová slovanská národnosť? Rusíni stredovýchodnej Európy», *Etnické minority na Slovensku*, Košice, 1997, str. 254.

141 Porov. denník *Národná obroda* z 31. októbra 2001, str. 8; porov. týždenník *Народны новинкы*, Пряшов, 10-11 (2002) стр. 5.

142 Je to cirkevno-právny atypický novotvar, ktorý však zohľadňuje transformáciu-asimiláciu väčšiny rusínskych gréckokatolíckych farností na slovenské. Táto transformácia prevádzaná tichým násilím sa robí cirkevnou hierarchiou menovanou-dosadenou «zhora» i dnes.

143 Porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev *sui iuris*», *Krásnobrodský zborník*, II/2 (1997) 211-219; Porov. tiež pohľad na vec z aspektu národnostného: П.Р. Магочій, «Релігія та етнічна ідентичність в Карпатах: східні християни у Польщі та Чехословаччині», *Галичина*, Львів, 1994, стр. 277-278.

144 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 173-177; Rusíni keltského pôvodu (gréckokatolíci) naopak ešte dodnes žijú a úspešne rozvíjajú svoju činnosť, ako štátom uznaná a podporovaná národnosť v dnešnej Juhoslávii vo Vojvodine. Muža ešte dodnes volajú : «Rusin» a ženu: «Ruskyňa».

145 Porov. І. Гарасим, «Нарис вибраних аспектів історії Греко-католицької Церкви (1945-1985)», *Зустрічі*, Warszawa, 5-6 (1990) 21-22; П.Р. Магочій, «Релігія та етнічна ідентичність в Карпатах: східні християни у Польщі та Чехословаччині», *Галичина*, Львів, 1994, стр. 268.

146 Porov. П.Р. Магочій, «Релігія та етнічна ідентичність в Карпатах: східні християни у Польщі та Чехословаччині», *Галичина*, Львів, 1994, стр. 271.

147 Podrobnejšie o rusínskych emigrantoch v USA a Kanade viď P.R. Magocsi, *Our People, Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America*, Toronto, 1994; Tiež C. Simon, «The First Years of Ruthenian Church Life in America», *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 60/1 (1994) 187-231; B.P. Procko, «The establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884-1907», *Pennsylvania History*, Quarterly Journal of the Pennsylvania Historical Association, XLII/2 (1975) 1-18; J. Roman, «The Establishment of the American carpatho-Russian Orthodox Greek Catholic Diocese in 1938: A Major Carpatho-Russian Uniate Return To Orthodoxy», *St. Vladimir's Theological*

Quarterly, Crestwood, New York, XX/3 (1976) str. 132-160; J. Jorgenson, «Father Alexis Toth and the Transition of the Greek Catholic Community in Minneapolis to the Russian Orthodox Church», *St. Vladimir's Theological Quarterly*, Crestwood, New York, XXXII/2 (1988) str. 119-137; M. Lacko, «Le Chiese Orientali nell'America del Nord», *Unitas*, Ed. italiana, XIX/3 (1964) 188-216; J.P. Bonchonsky, *The Other Catholics Obedient and Faithful*, Mt. Shasta, 1993, str. 128-135.

148 O.R. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947, str. 9.

149 F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 60.

150 To, že sv. Cyril a Metod priniesli Slovanom gréckokatolícky-byzantský obrad bolo už definitívne dokázané v odbornej štúdii: G.A. Timkovič, «Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili na Veľkej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 91-135; Že sv. Cyril a Metod priniesli Slovanom písmo «cyriliku» a nie «glagoliku» bolo tiež dostatočne dokázané vo vedeckej štúdii: G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 5-208.

151 Pozri v kapitole 3. na začiatku.

152 Podľa prieskumov z januára roku 2000 len 12% obyvateľov v Čechách verí v Boha, na Slovensku zatiaľ 48%, pričom sa však jedná o prestárlu generáciu; Podľa oficiáneho sčítania obyvateľstva v Českej republike v roku 2001 rímskokatolícka Cirkev v Čechách a na Morave stratila od roku 1991 do roku 2001 spolu 1.300.000 veriacich! V roku 1991 sa k nej v Českej republike hlásilo vyše štyri milióny veriacich, roku 2001 už len 2.709.900! Naproti tomu v Českej republike stúpol počet obyvateľov hlásiacich sa k ateizmu. Zatiaľ čo v roku 1991 sa k ateizmu prihlásilo v Českej republike 4.112.900 obyvateľov, v roku 2001 ich už bolo skoro 6.000.000 (presnejšie: 5.999.000)!, (porov. «Věřících lidí ubylo v celé zemi», *Katolický týdeník*, Praha, XII/29 (2001) str. 7). Ak tento trend v Českej republike bude pokračovať ďalej, po ďalších 20 rokoch nezostane tam po latinskej Cirkvi skoro ani stopy.

153 A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 18-19.

154 А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 30-31.

155 Podrobnejšie pozri G.A. Timkovič, «Pôvod Cigánov», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 101-123.

156 Porov. Porfyrogenet, *De administrando imperio*, kap. 29, porov. F.V. Sasinek, «Župa a župani», *Letopis Matice Slovenskej*, B. Bystrica, VI/2 (1869) 71-78.

157 Porov. «Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum», *Letopis Matice Slovenskej*, B. Bystrica, VI/1 (1869) str. 63.

158 Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 219.

159 Slovo «komitát» pochádza z latinského «comes», spočiatku tento názov označoval *kráľovho najbližšieho spolubojovníka, člena družiny*, neskôr *správcu komitátu* a neskôr všeobecné označenie-titul *šľachtic, gróf.*

160 Porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 26; В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 37-38.

161 Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 201.

162 Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 263.

163 «Župa», *Slovenský náučný slovník*, III, Bratislava-Praha, 1932, str. 348.

Dobová perokresba: Obliehanie hradu v 15. st.

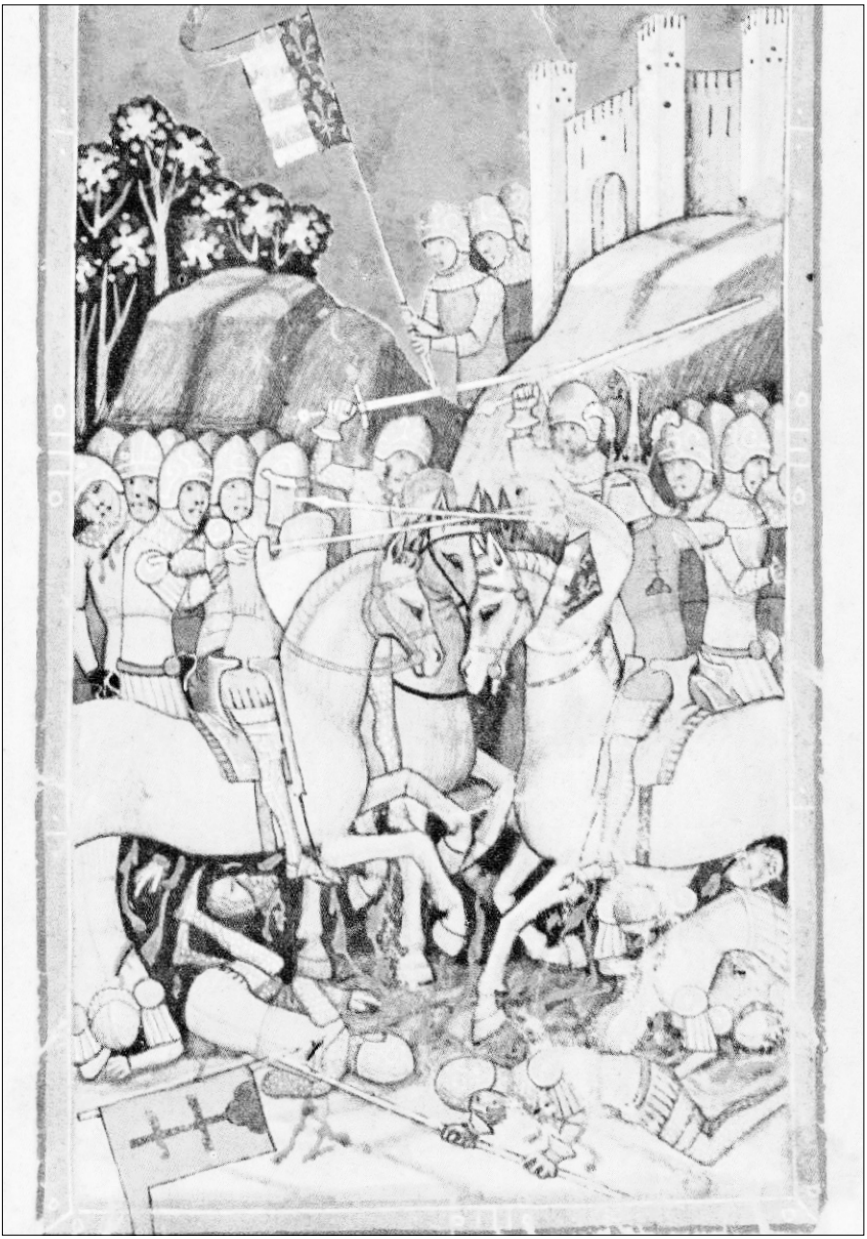

Rok 1312 - bitka pri Rozhanovciach. Na tejto kresbe z Obrázkovej kroniky je zachytená významná dobová symbolika: Slovanský arpádovský dvojkríž na troch vrchoch prehral — jeho zástava je na zemi — naopak zástava s anjouovskými ľalijami a kumánskymi-maďarskými pásmi je víťazne vztýčená.

2. Monastyrská štruktúra Cirkvi najstarších čias v Uhorsku

2.1. Úvod – čierne a biele kňazstvo

Monastyrská štruktúra gréckokatolíckej Cirkvi v Uhorsku

Takmer celé tisícročie na čele baziliánskych cyrilometodejských monastyrov v celom Uhorsku stáli doživotne volení archimandriti-episkopi. Takto každý väčší (materský) baziliánsky monastyr bol až skoro do pozdného stredoveku vlastne sídlom-rezidenciou episkopa a centrom cirkevného života (napr. Mukačevský monastyr pre Mukačevské panstvo,[1] Spišský monastyr pre Spišské panstvo, Krásnobrodský monastyr pre horný Zemplín, či Makovické panstvo, Uhoľský monastyr pre Maramorošské panstvo)… Baziliánski mnísi-černci obsluhovali bezplatne okolité dediny patriace k monastyru.

Černci a biľci

Staroslovanský názov «**бѣлєцъ**» [čítaj *bilec*] je odvodený od bielej farby ľanovej, v domácnosti utkanej rubašky, ktorou sa vo všeobecnosti zaodievali nevoľníci,[2] na rozdiel od slova «**чьрнєцъ**» [čítaj *černec*], aké označovalo a označuje mnícha, ktorý bol naopak vždy slobodný a nosil mníšsky habit čiernej farby. Do monastyrov totiž mohli už od dávnoveku byť prijímaní len slobodní.

Už *Nomokánon* sv. Cyrila a Metoda z pol. 9. storočia, na základe ktorého sa riadil celý život gréckokatolíckej Cirkvi v Uhorsku, prikazoval, že do monastyra za mnícha-černca mohol byť prijatý a následne postrihnutý len slobodný a nikdy nie otrok (poddaný):

«*… Nech neprijímajú žiadneho (otroka) v monastyroch na mníšstvo bez povolenia jeho vlastného pána. Prikazujeme, nech ten,*

kto prestúpi toto naše ustanovenie, je vyobcovaný, aby meno Božie nebolo tupené…»[3]

Podobnú normu, že do monastyra mohol byť prijatý len slobodný a nikdy nie nevoľník, potvrdzuje mukačevský vladyka H. Bizancij roku 1727 vo svojej učebnici pre kňazov vo vtedajšej rusínčine[4]: «**Ѝно́к во́лны ѐстъ ѿ всѣ́х Ѹдо́ свѣ́цких, и҆ ѿ всѣ́х пода́тко; длѧ̀ того̀ то́й, кото́рый вс҆тѹпѹ́етъ до̀ Манастырѧ̀, ма́етъ бы́ти во́лный, нѐ слѹга̀, а҆нѝ по̑даный чїйко́лвекъ**». Teda táto právna norma platila od cyrilometodejských čias určite aspoň do prvej polovice 18. storočia a najpravdepodobnejšie až do zrušenia nevoľníctva Jozefom II. v osemdesiatych rokoch 18. storočia, alebo dokonca až do celkového zrušenia poddanstva v polovici 19. storočia.

Čierne baziliánske kňazstvo (kalugeri) pastoračne obsluhovalo takmer celé územie dnešného Slovenska ešte v roku 1570

Gréckokatolícka cyrilometodejská Cirkev v Uhorsku stála takmer jedno tisícročie jednoznačne na mníšskom-černečom kňazstve a nie na latinskom desiatkovom farskom systéme a kňazoch-šľachticoch, svedčí o tom napr. dokument z roku 1570:

V roku 1570 rakúsky cisár Maximilián II. (1564-1576) poslal komisiu štyroch cisárskych úradníkov do severovýchodného Uhorska, aby preskúmali cisárske dôchodky v danej oblasti. Títo vo svojej správe z Košíc píšu, že **od Mukačeva až skoro do Trenčína** (!) («*vnnd von Munkhatsch an biss gegen Trentschyn*») žijú Rusíni («*Raissen*»), sú vraj moskovskými schizmatikmi a **majú svojich vlastných kňazov, ktorých volajú kalugerami,**[5] desiatky vrchnosti neplatia, ale si udržiavajú len vlastného episkopa a kňazov…[6]

Z obdobného času (r. 1571) sa zachovala správa z Banskej Bystrice (dnešné stredné Slovensko), v ktorej sa nemecký rektor sťažoval, že tamojší veriaci mu nechcú platiť desiatky,[7] čo je tiež nepriamym dôkazom, že neboli latinského, ale gréckeho obradu a že boli vysluhovaní kalugermi – baziliánskymi mníchmi, ktorí ľudu slúžili za dobrovoľné dary.

Tiež na Orave, na Oravskom zámku, na vrchu zvanom Mních,

ako i na skalisku Biel (tiež na Orave), žili «*červení mnísi*». I keď sa historici k tomuto stavajú rozlične, jedni ich stotožňujú s templármi (niet však o tom jediného písomného dôkazu),[8] iní to popierajú…, išlo o ruských-rusínskych mníchov, baziliánov a príčinou, že ich nazvali «červenými» je latinčina a latinsky písané dokumenty, v ktorých «russus» znamená *červený* a «Russus« znamená aj *Rus, Rusín*. Podobná situácia vznikla v súvislosti s tzv. «Červeným Kláštorom» na poľsko-slovenských hraniciach v okrese Stará Ľubovňa.[9] Teda sa nejednalo o «červených mníchov» ale «ruských-rusínskych (teda baziliánskych) mníchov», podobne ako nie o «Červený kláštor» ale «Ruský kláštor», teda opäť baziliánsky monastyr.

Ešte i dnes (na začiatku 21. storočia) v Prešove bežne počujeme i na ulici, že rímskokatolíci označujú gréckokatolícku ešte za Gojdiča i Hopku rusínsku katedrálu ako «ruský kostol»: napr. mamička hovorí svojmu synčekovi: «popaď, na druhej strane ulici rusky kostol…». Po prepise do latinčiny a opätovnom preklade do slovenčiny, by sa to dalo prekladať aj ako «červený kostol», čo by bol určite nezmysel, pretože táto pôvodne rusínska katedrála nikdy nebola natretá na červeno a s červenou farbou nemala nikdy nič spoločné.

Vznik bieleho kňazstva (biľcov) – poarpádovská špecialita

Práve po potlačení posledného slovanského arpádovského odporu v Uhorsku Anjouovcami, začali byť i rady východných baziliánskych mníchov systematicky devastované a mnohé monastyry zničené a vypálené, či transformované na latinské-benediktínske.[10] Vystupňovalo sa to za vlády uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého, ktorý pochádzal tiež z Neapola. Za jeho vlády (1342-1382) «*sa ničili i tie východné monastyre, ktoré ešte existovali a to na základe očiernenia, že sú v 'schizme' a tak útlak východného obradu sa premenil na prenasledovanie*».[11]

Episkopi-archimandriti sídliaci v ešte existujúcich monastyroch prestávali mať hojnosť jeromníchov (kňazov-mníchov) nato, aby obslúžili ľud. Preto v tomto oveľa neskoršom období (pozdný stredovek) začínajú baziliánski archimandriti-episkopi svätiť popri kňazoch-mníchoch (čiernom[12] klére, teda členoch baziliánskeho rádu) i laických kňazov (tzv. biely klérus), a to poväčšine bez vedomia

zemepánov, či s ich tichým súhlasom z radov poddaných a nevoľníkov a systémom otec-kňaz — syn-kňaz sa dopĺňal akútny nedostatok svjaščenikov. Syn sa všetkému naučil od svojho otca a potom ho archimandrit-episkop vysvätil. Je historicky dokázané, že napr. na spišskom panstve rodiny-rody Jamborských, Andrejkovičov, Mikitovičov a Smerekovskych sa niekoľko storočí striedali na jednotlivých gréckokatolíckych farnostiach a tieto sa stali akoby ich rodovým «*dedičstvom*», ktoré sa dedilo z otca na syna, alebo zaťa alebo niekoho iného v blízkom príbuzenskom vzťahu.[13]

Nevoľníkov, ako bolo už vyššie naznačené, bez súhlasu ich majiteľa nebolo dovolené nielen prijímať do monastyrov, ale im nebolo dovolené ani udeliť vyššie svätenia. Keďže vysviacať kňazov a diakonov z radov nevoľníkov bolo v Uhorsku protizákonné, núdzou pritlačený archimandrit-episkop to robil obyčajne tajne. Svätiť nevoľníkov zakazovali už apoštolské kánony, odkiaľ prevzal túto normu i zákonník-*Nomokánon* sv. Cyrila a Metoda:

«*Svätých apoštolov kánon 83: Nedovoľujeme otroka zaradzovať do kléru bez povolenia jeho pána; býva to na úkor majiteľov a (vedie to) k rozvratu domácnosti. Ak však niekedy bude otrok hodný svätenia, ako bol i náš Onisim (Filem. 10), a dovolia mu jeho páni a dajú mu slobodu a prepustia ho z domu, nech je (vysvätený)*».[14]

Svätiť nevoľníkov-poddaných zakazovala i I. Ostrihomská synoda roku 1114: «*XXIX. Nijaký sluha (otrok) nesmie byť kňazom, ak mu predtým neudelil jeho pán plnú slobodu*».[15] Teda Ostrihomská synoda potvrdila túto normu byzantského Nomokánona. Ostrihomská synoda tiež zakazovala nevoľníkom-poddaným študovať. Porušenie tohto zákazu sa prísne trestalo. Ešte aj o sto rokov neskôr kráľ Ondrej II. zakazuje ktorémukoľvek z «dvorníkov i poddaných» stať sa kňazom.[16] Tu nachádzame i jeden z dôvodov neskoršieho ponižovania týchto svjaščenikov-biľcov zo strany miestnej šľachty, ktorá uznávala za kňazov len slobodných.

U rímskokatolíkov kňazi obyčajne pochádzali zo šľachtických rodov.[17] Preto sa starodávny výraz «**КЪНѦѢЬ**» [čítaj *kňaz*] pôvodne označujúci *knieža, šľachtica* dodnes užíva na označenie príslušníka latinského svetského kléru.

Núdza (nedostatok mníchov-černcov) teda spôsobila, že u gréckokatolíkov v pozdnom stredoveku vznikol dvojaký východný klérus, charakteristický len pre Uhorsko: «biľci - **бѣлыцы**» – kňazi nevoľníci a «černci - **чьрнцы**» – slobodní jeromnísi. Biľci-nevoľníci v bielych ľanových rubaškách utkaných doma, černci-slobodní občania-mnísi, nosiaci čiernu mníšsku riasu.[18] Teda až neskôr, v priebehu pozdejších storočí, keď boli baziliánske monastyry vo vlnách latinizácie vypálené, rusínske obyvateľstvo byzantského obradu začali vysluhovať popri mníchoch-kalugeroch aj kňazi-nevoľníci. Svetskí ženatí kňazi-slobodní (nosiaci čiernu reverendu-podriasnik), boli pôvodne v gréckokatolíckej Cirkvi na území historického Podkarpatska skutočnou zriedkavosťou… A aj keď nejakí boli, patrili svojim pôvodom k nižšej šľachte, alebo šoltýsom, teda k slobodným.

K týmto výnimkám patril napríklad kňazský-šľachtický rod Zejkanovcov z Imstičeva (Podkarpatská Rus), ktorý mal vďaka svojmu vyššiemu spoločenskému postaveniu dokonca styky so samotným ruským cárom Petrom Veľkým.[19] Z tohto rodu vyšiel aj vladyka Joannikij Zejkan (1664-1686), sídlil najprv v Mukačevskom monastyre a neskôr v Uhoľskom monastyre. Bol ženatý a baziliánskym mníchom a archimandritom-episkopom sa stal po smrti svojej manželky.[20]

Alebo napríklad šľachtický rod Stojka, z ktorého boli tiež slobodní ženatí kňazi a z ktorého vyšiel i episkop J. Stojka (1690-1711).[21] K šoltýskemu-kenezskému[22] rodu patril i rod Židikov, z ktorého vyšli mukačevskí episkopi Simeon i Michail Olšavskí.[23]

Poddaní kňazi-biľci v stretnutí s episkopom-cudzincom Josifom Rogom de Camellisom

Po pozornom prečítaní predchádzajúcich stránok tejto štúdie o vzniku bieleho nevoľníckeho kňazstva v Uhorsku, neprekvapí správa Josifa Rogu de Camellisa, novomenovaného mukačevského episkopa z roku 1690:

Jedná sa o Szatmársky synod-sobor gréckokatolíckeho kňazstva zvolaný 1. mája 1690 Josifom Rogom de Camellisom za podpory miestneho zemepána, na ktorom, ako sa dozvedáme z *Denníka* Josifa Rogu de Camellisa – kňazi na tento synod prišli v bielych rubaškách a širokých bielych nohaviciach, nestrihaní, s vlasmi dl-

hými až po plecia a bradami až po brucho…[24] Na synode gréckokatolíckeho kňazstva Szatmárskej župy sa zišlo spolu 60 kňazov.[25] Jednalo sa o kňazov-nevoľníkov (biľcov), ktorí, keďže v očiach latinského zemepána boli stále nelegálnymi, obliekali sa rovnako ako ostatní poddaní. Na tomto synode im mukačevský vladyka Josif Roga de Camellis, OSBM, nariadil,[26] aby začali nosiť dlhú reverendu (čiernej farby) a aby si strihali-skracovali upravovali vlasy, bradu i fúzy.[27] Okrem iného prvýkrát v dejinách historického Podkarpatska zakázal svojim gréckokatolíckym kňazom-biľcom pri bohoslužbách nosiť kamilavky.[28] Teda kamilavky boli pred rokom 1690 bežné v obradovej tradícii i u gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku…

Tie isté nariadenia prikázal episkop Josif Roga de Camellis dodržiavať bielemu nevoľníckemu kňazstvu i na synodoch v iných panstvách a župách, ktoré zvolal za pomoci autority miestnych zemepánov ešte v tom istom roku, ale ich aktá sa nám nezachovali. Išlo o synody, ktoré sa uskutočnili: 24. apríla 1690 v Mukačeve,[29] 25. septembra 1690 v Zborove (v Rákocyovom paláci sa zišlo 90 kňazov), 8. novembra 1690 v Stanči (prišlo 40 kňazov), 17. novembra 1690 v Stropkove (prišlo 17 kňazov), 14. decembra 1690 v Humennom (prišlo 40 kňazov), 18. decembra v Trnave (prišlo 11 kňazov), 30. decembra 1690 opäť v Mukačeve (prišlo okolo 40 kňazov)…,[30] 25. (15.) júna v roku 1692 bol ďalší sobor v Zborove… Podľa vlastných slov episkopa Josifa Rogu de Camellisa: «*urobil na týchto synodoch veľa dekrétov-príkazov*» a všade sa jednalo o «*rovnaké príkazy*»,[31] teda také ako v Szatmári.

Ako spomína Kongregácia Propaganda Fide 3. augusta 1693, na týchto lokálnych synodoch Josif Roga de Camelis odstránil mnohé «protizákonnosti».[32] Pod protizákonnosťami sa rozumeli i typicky byzantské cirkevné zákony (napr. dlhé vlasy a brada), ako bolo už poukázané vyššie, lebo tieto prvky neboli súčasťou dobového latinského práva a navonok príliš ukazovali na odlišnosť gréckokatolíckeho kňazstva od kňazstva latinského.

Na synod z Makovického panstva, ktorý sa uskutočnil 25. 9. 1690 v Zborove na Makovici (dnes okr. Bardejov) tiež prišli kňa-

zi-biľci v «*kožuchoch chlpami navonok, huňach, v širokých nohaviciach z hrubého bieleho plátna, rubaškách, v hrubých kožených topánkach, máloktorí* (tj. svetskí kňazi z radov slobodných, alebo oslobodených – pozn. redakcie) *v reverendách*». Episkop-gróf Josif Roga de Camellis bývajúci v Rákoczyovom paláci im (tj. biľcom) prikázal, že kto z nich chce naďalej vykonávať kňazskú službu, musí si zabezpečiť a nosiť reverendu (*talaris*).[33] Na protiargument zo strany nevoľníckych kňazov – ako budú totiž na ich čierne kňazské oblečenie reagovať miestni zemepáni, ktorých vlastníctvom boli, Josif Roga de Camellis prisľúbil, že ak sa budú držať jeho a uznajú ho za svojho episkopa, on sám im vymôže u císára uznanie ich kňazského stavu zo strany miestnej šľachty a tiež osobnú slobodu. Avšak, i keď sa neskôr snažil splniť tento sľub, väčšinou, i keď nie jeho vinou, ostalo len pri sľuboch.

O tých, ktorí na hore spomínaný Makovický sobor prišli v reverendách-talároch, teda čiernych odevoch siahajúcich až po päty, sa dá s určitosťou povedať, že neboli poddanými, ale slobodnými. Už 27. kánon Trulského soboru z roku 691 predpisoval aj pre východných svetských kňazov nosiť kňazský odev (*ἀλλὰ στολαῖς κε χρήσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ*) v meste i na cestách pod hroz-

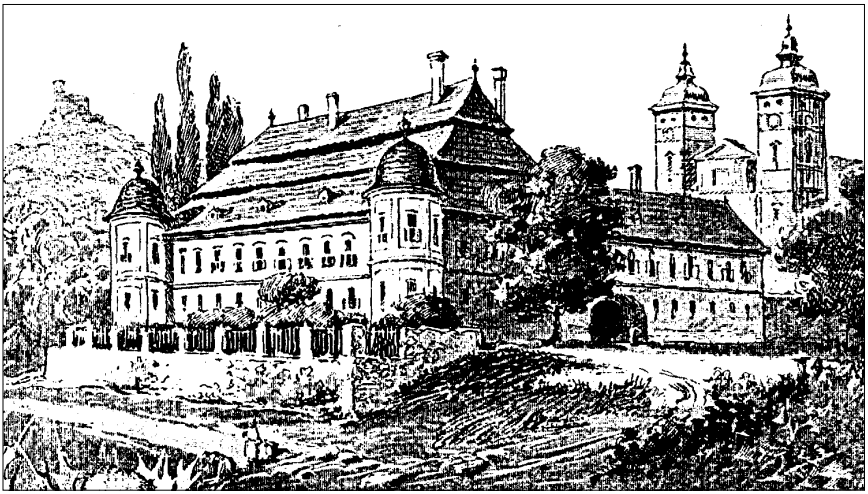

Takto vyzeral Rákoczyho kaštieľ v Zborove v roku 1690, keď tu býval Josif Roga de Camellis. Vľavo je vidno Makovický zámok.

bou trestu jeden týždeň trvajúcej exkomunikácie.[34] Ak tak kňazi-biľci na historickom Podkarpatsku oblečení nechodili a tento svätý kánon nedodržiavali, bolo to len z jedného jediného dôvodu: miestny šľachtic im to zakazoval, za kňazov ich neuznával a jednal s nimi ako s obyčajnými nevoľníkmi. Museli chodiť normálne i na panské roboty. A vari tam mali chodiť v reverendách? Ako by sa potom k nim správali pandúri naháňajúci nevoľníkov v povinné dni (bolo ich minimálne 52 do roka) na panské? Preto fakt existencie takéhoto nevoľníckeho kňazstva oblečeného ako obyčajní poddaní nie je na hanbu gréckokatolíckej Cirkvi, ale skôr latinskej šľachte podporovanej miestnou latinskou egerskou a ostrihomskou hierarchiou, ktorá likvidovala na svojich územiach všetko, čo nebolo latinské a to i takýmto krutým a kresťanstva nehodným spôsobom. Veď riešenie bolo vždy v aktuálnej ponuke: ak gréckokatolícki kňazi prestúpili na latinský obrad, poddanými prestali byť.

Episkop Josif Roga de Camellis nemohol zvolať všeobecný sobor všetkého kňazstva historického Podkarpatska a vydať všeobecný príkaz, lebo väčšina kňazov bola nevoľníkmi-biľcami a tak mala prísne zakázané opustiť hranice svojho panstva, kde náležala.[35] Okrem toho, sa ešte Mukačevská eparchia len formovala a pred Josifom Rogom de Camellisom stál cieľ upevniť svoju jurisdikciu nielen nad Mukačevským, ale i nad ostatnými panstvami, ktoré pôvodne mali svojich vlastných episkopov-archimandritov (pozri kap. 4.2.), ktorých však latinská hierarchia a ani cisár už v tom čase neuznával. Tu je hlavný dôvod lokálnych synodov koncom 17. storočia zvolávaných Josifom Rogom de Camellisom. Keď kňazi-biľci nemohli ísť za Josifom Rogom de Camellisom, musel Josif Roga de Camellis ísť za nimi na jednotlivé panstvá.

Mukačevský hrad v 17. storočí.

Josif Roga de Camellis, prijdúc z ďalekej krajiny, bol spočiatku veľmi prekvapený biednym stavom svetského-bieleho gréckokatolíckeho kňazstva a trvalo mu dosť dlho, kým pochopil, že chyba nie je na strane tohto kňazstva gréckeho obradu, ale na strane rímskokatolíckej, či protestantskej šľachty, ktorá gréckokatolíkov neuznávala, a mnohokrát ich pokladala dokonca za pohanov,[36] čo dokazovala i tým, že ich pri prijímaní do latinského obradu násilne prekrsťovala, neuznávajúc platnosť gréckokatolíckeho krstu i napriek bule *Altitudo divini* pápeža Alexandra VI. z roku 1501, ktorou pápež výrazne zakázal druhý krst v prípade prechodu z gréckokatolicizmu či pravoslávia na latinský obrad do latinskej Cirkvi.[37]

Vladyka Josif Roga de Camellis prikázal, aby odteraz gréckokatolícke nevoľnícke-biele kňazstvo chodilo v reverendách a nie inkognito, ako dovtedy: oblečení ako ostatní nevoľníci – v poddanských rubaškách. Je známe, že r. 1692 vymohol od cisára Leopolda dekrét-hramotu,[38] ktorým gréckokatolícke rusínske biele kňazstvo bolo oslobodené z nevoľníctva. Táto hramota cisára Leopolda I. tiež uvádza, a tým nám dokazuje, že gréckokatolícki kňazi (i napriek Užhorodskej únii z roku 1646!) ešte i do roku 1692 na mnohých panstvách nielen že každý deň museli ísť spolu s ostatnými poddanými na panské robotovať, ale ich aj zatvárali do klád a telesne trestali, dávali im tiež rozličné nespravodlivé peňažné pokuty a robili im rozličné príkoria, čo sa protivilo i cirkevným zákonom…[39]

Sloboda pre kňazov-biľcov z roku 1692, ale len na papieri… výsmech z gréckokatolíckych kňazov v Berežskej župe

Existuje záznam o tom, aká bola reakcia na privilegijnú hramotu cisára Leopolda I. napr. v Berežskej župe. Tento záznam je z pera baziliána o. Adrijana Kosakovského, ktorý mal funkciu episkopského vikára Josifa Rogu de Camellisa a ho napísal pre Josifa Rogu de Camellisa, ktorý sa práve vtedy nachádzal vo Viedni (Wien, Vindobona, Bécs).

Bazilián A. Kosakovskyj oznamuje vladykovi Josifovi Rogovi de Camellisovi, že keď sa páni Berežskej župy zišli 26. januára 1694 vo Váre a dozvedeli sa o cisárovom privilégiu z roku 1692

pre gréckokatolícke, dovtedy poddanské-biele kňazstvo (biľcov), oficiálne sa vyjadrili, že v ich župe toto privilégium platiť nebude, dokiaľ ho neschváli snem župy (teda oni sami) samostatným zákonom. Potom, čo vyhlásili toto svoje záverečné rozhodnutie, všetci prítomní vstali a na znamenie súhlasu a radosti, že tak šikovne obišli cisárovo privilégium, začali tlieskať. Potom sa z Kosakovského vysmievali. Jeden z prítomných: rímskokatolícky šľachtic Rimay, zakričal Kosakovskému, že keď gréckokatolícki kňazi chcú byť slobodnými, nech žijú na ulici spolu s cigánmi, alebo vo svinských chlievoch a nech nežijú na pozemkoch zemepánov… Paradoxom je, že v tom istom čase všetci kalvínski kazatelia v Berežskej župe boli slobodní a zabezpečení i materiálne, a to i napriek tomu, že ich viera bola takmer úplne odlišná od rímskokatolíckej. Rímskokatolícki páni však nechceli dať slobodu gréckokatolíckym kňazom-biľcom (ktorých viera bola rovnaká ako u rímskokatolíkov a odlišovala sa len vo svojom obradovom prejave) za žiadnu cenu.[40] Podobne zamietavo reagovali na toto cisárske privilégium zemepáni aj v iných župách historického Podkarpatska.

Neskôr latinskí zemepáni využívali ako argument, aby nemuseli zaviesť cisárovo privilégium do života na svojich panstvách: že gréckokatolíci neprijali za svoje latinské sviatky a latinský kalendár, a preto cisárske privilégium sa na nich nevzťahuje. Kardinálovi Koloničovi sa totiž podarilo tento cisárov dekrét-privilégium z roku 1692 tak ovplyvniť, že do neho bola vložená klauzula o tom, že gréckokatolíci majú užívať gregoriánsky-nový kalendár a latinské sviatky (čím sa mal urobiť ďalší krok k ich latinizácii)…[41] Cisár hramotu v dobrej viere podpísal. Veď kto iný mal zoštylizovať túto hramotu, ak nie jeho, v cirkevných veciach pravá ruka, latinský kardinál Kolonič? Gréckokatolíci latinský kalendár neprijali, a preto miestna šľachta po porade u egerského latinského biskupa i kardinála Koloniča, ktorý toto všetko «zpískal», gréckokatolícke biele kňazstvo i napriek hramote cisára Leopolda I. naďalej pokladala za nevoľníkov… A čas plynul ďalej…, samozrejme, že v neprospech gréckokatolíkov. Slobody dané cisárom Leopoldom I. gréckokatolíckemu bielemu kňazstvu takto ostali len na pa-

pieri a do praktického života všade bez rozdielu, sa dostali definitívne až v roku 1806, teda vyše o sto rokov neskôr.

Nenávisť protestantov a strach latiníkov pred čiernym kňazstvom

V jezuitskom zázname z roku 1697 sa opäť pohŕdavo píše, že oblečenie gréckokatolíckych kňazov (ide znova o biľcov-poddaných) sa v tom čase vôbec neodlišovalo od oblečenia ostatných poddaných.[42] Teda príkazy mukačevského episkopa Josifa Rogu de Camellisa na miestnych synodoch v rokoch 1690-1692, ani císárska privilegijná hramota nič nepomohli. Kňazi-biľci naďalej ostali poddanými-nevoľníkmi.

Často sa vtedy v kruhoch latinskej inteligencie pohŕdavo hovorilo o «hlúpom rusínskom poddanskom bielom kňazstve». Cyrilometodejské čierne kňazstvo, teda mnísi-černci baziliánskych monastyrov, tzv. kalugeri, ktorí svojim neobvyklým vzdelaním jezuitom konkurovali, však vzbudzovali rešpekt, preto sa obyčajne ignorovali a keď sa naskytla príležitosť, ich monastyry sa v stavovských povstaniach alebo i pri iných príležitostiach "náhodne" vypaľovali…[43]

Protestanti (hlavne protestantskí kazatelia) toto gréckokatolícke čierne kňazstvo, tj. baziliánskych mníchov, ako niekoľko storočnú oporu «*starej viry*», zo srdca tiež nenávideli a nenechali si ujsť ani jedinú príležitosť, aby im neuškodili, či ich neničili a nekonfiškovali im ich monastyry a majetok k nim patriaci. Svoju nenávisť voči čiernemu baziliánskemu mníšstvu sa snažili vštepovať rozličnými nepravdivými ohovárkami a poverami i jednoduchému ľudu, snažili sa mníchov v očiach ľudí kompromitovať a vysmievať, hlavne v predstavách mladej generácie, ktorá už mníchov po vypálení väčšiny ich monastyrov nepoznala.

Nenávisť ku gréckokatolíckym kalugerom-baziliánom dokonca zasunutá i do rozprávok pre deti

Príkladom je evanjelický farár Pavol Dobšinský (1828-1885), ktorý do ľudových rozprávok, ktoré zbieral a neskôr tlačou vydá-

val, vkladal obraz «černokňažníka» (čierneho kňaza, tj. černo-kňaza, černca), ako človeka na jednej strane veľmi vzdelaného (mal veľa kníh), avšak na druhej strane zároveň veľmi zlého, ktorého položil na roveň čarodejníka, bok po boku popri ostatných negatívnych postavách rozprávok, ako boli ježibaby, strigy, bosorky, hady, vlkodlaci a draci. V dnešnej slovenčine sa «*černokňažník*», vďaka literárnej činnosti protestantov v 19. storočí, stal synonymom negatívnych osobností ako: «*čarodejník, strigôň, bosorák (v rozprávkach)*».[44] Nasledujúci úryvok z Dobšinského rozprávky «Černokňažník» hovorí sám za seba (texty v zátvorke, kvôli vysvetleniu, včlenila redakcia):

«… *I vybrali sa* (otec so synom) *z domu tú službu hľadať. Idú, idú, horami, nájdu tam jedného* ***čierneho chlapa*** *na skale sedieť a* ***knihy čítať****. A to bol, hľaďteže,* ***černokňažník*** (= čierny kňaz, baziliánsky mních)*, ale oni o tom nevedeli…* (Otec nechal chlapca u neho slúžiť sedem rokov.) *Za sedem rokov ho* (tj. chlapca) *budem u se-*

Titulná strana humoristicko-zábavného časopisa «Černokňažník» s baziliánskym mníchom na drakovi.

ba držať (povedal černokňažník), *po siedmych rokoch si poňho prídete, a vtedy, ak si ho poznáte, bude váš, ale ak nie, tak si ho ja na večnosť* (= večné sľuby mníchov v baziliánskom monastyre) *zadržím… i zaviedol ho* (chlapca) *do chyže, kde boli samé kefy, potom do druhej, tam boli* ***samé knihy*** (= vysoká vzdelanosť mníchov)*… inú robotu nebudeš mať, len tými kefami tie knihy čistiť a ometať* (= jalový a neužitočný život v monastyre)*, a keď sa ti to zunuje, … prídu tvoji rovesníci* (= chlapci v poslušníctve-noviciáte, čo je baziliánsky dorast vychovávaný v monastyroch) *a môžeš sa s nimi do dobrej vôle ihrať… Ale jemu sa to znevidelo naveky len tie knihy čistiť. Otvoril jednu z nich a učil sa z nej čítať. Číta len, koľko číta, až sa veru vyučil z tých kníh všetky* ***čarodejstvá****…*».[45]

Na zosmiešnenie a zľahkováženie svätého mníšskeho stavu v očiach ľudí protestanti dlhší čas vydávali humoristicko-zábavný časopis s veľavravným nadpisom: «*Černokňažník*». Na jeho titulnej strane sa nachádzala ilustrácia (perokresba) bradatého baziliánskeho mnícha – černokňažníka s čarodejníckou paličkou v ruke, letiaceho ponad Slovensko na drakovi.

---

[1] V správe pápežskému nunciovi z 12. januára 1666 sa napríklad píše o Mukačevskom monastyre a jeho episkopovi a eparchii…: «Brevis informatio de monasterio Munkacziensi ejusque eppo et dioecesi praetenso…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 213); V inej správe z toho istého dňa roku 1666 sa dozvedáme: «… starodávni šľachtici založili tento grécky monastyr na čele ktorého stojí jedine episkop a po dlhú sériu rokov tohto episkopa títo páni aj menovali a dovoľovali mu užívať monastyrské majetky…», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 217).

[2] Staroslovanské slovo «bilec» sa užíva v liturgických textoch gréckokatolíkov aj dnes na označenie laikov (ako protiklad mníchov): «**Твоéю кро́вїю человѣ́ки и҆ск҃пи́вый…: цари́ же, свѧще́ники, а҆рхїере́и, мона́хи и҆ бѣльцы̀…**», («**Сла҃жба ѿ ѹ҆сто́пшихъ**» stichira na Hospody vozvach, ***Часосло́въ, Ри́мъ***, 1950, str. 617); Riegerov *Slovník naučný* z roku 1860 pod termínom «bělec» uvádza: «v rus. církvi tolik co světský (ne řeholní) kněz…», (F.L. Rieger, *Slovník naučný*, I, Praha, 1860, str. 582).

[3] «**с(вѧ)тих(ъ) ап(о)с(то)лъ… и никдиногоже приимати въ манастырехъ на мнишьство без волѣ своѥго кмоу г(о)с(поди)на · престоупающаго сиꙗ наша оуставы повелѣвакмъ безъ обьщеꙗ быти, да не имѧ**

б(ож)иѥ хоулимо боудетъ », («Nomokanonъ, Titul XXXIII», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, IV, Brno, 1971, str. 313-314).

4 Podľa príkazu Zamojského synodu (r. 1720) všetci gréckokatolícki episkopi mali vo svojich eparchiách vydať knihu učebnicu pre kňazov napísanú jednoduchou hovorovou, všetkým zrozumiteľnou rečou. Preto i Bizancij vydal svoju učebnicu pre Mukačevskú eparchiu. Hovorí to sám H. Bizancij v úvode do svojej knihy: «**… по́дъ со́вѣсти тѩже́стїю… да ѝздадꙋ́тъ ю̀ про́стымъ ꙗзы́кꙋ̀, выроѕꙋмѣ́нїꙗ ра́ди, повеле́нїе воспрїѩ́ша…**», (porov. **Г.Г. Визѧ́нтїй**, ***Кра́тко́е Припа́дковъ Мора́лныхъ, ѝлѝ Нра́вныхъ Собра́нїе Дх҃овнымъ Ѻ҃со́бамъ потре́бное***, **Терна́ва**, **ꙗ҃ѱкѕ** (1727), siedma strana v úvode, ktorý je bez číslovania strán).

5 «**калоугеры**» – išlo o baziliánskych mníchov-jeromníchov nosiacich kamilavky. Viacej o termíne «kaluger» pozri v Terminológii na začiatku práce.

6 Pozri. kap. 3.4. (16. storočie); «… Also haben sy auch vill anderer erschrokhlicher abgöttereien vnnd irrthumbs der relligion darob sy gleichwoll, dieweil inen aigne priester ires Moschkhoviterischen glauben, **die sy Callugeros haissen**, zuegelassen werden, hefftig halten, sy geben auch der obrigkheit khainen zehent von denen guetern, die sy von neuem stifften und pauen, sondern allain irem priester, den sy ainen bischoff nennen, also das lezlich der preister mer nuz und geniess von den underthonen alls die obrigkhait haben wierdet…», (dokument písaný pre cisára Maximiliána po nemecky zo 4. augusta roku 1570, A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, 28-30).

7 Porov. M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1996, str. 50.

8 Porov. A. Kavulják, *Hrad Orava*, Turč. Sv. Martin, 1927, str. 43-46.

9 Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 17.

10 Postupnú transformáciu baziliánskych monastyrov v Uhorsku najprv na monastyry «oboch obradov» a následne na «čistý» latinský obrad ako prvý otvorene podporoval smutne známy pápež Inocent III., čo potvrdzuje i historik Bárdosy: «Circa reformationem Monasteriorum (Graecanicorum Basilitanorum, mixtorumque Benedictinorum), & augmentum eorum (quae Ritum pure Latinum secuta, fundabantur) tanto potius tenemur esse solliciti, & ipsorum (Latinorum) gravaminimus praecavere, quanto ad nos specialius pertinet, & plantare Religionem in Dei Ecclesiis, & sovere plantatam», (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 202-204).

11 Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 179; tiež I. Timko, *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971, str. 368-369.

12 Východní baziliánski mnísi chodili oblečení v čiernom habite. Bol ušitý jednoducho: ako košeľa, ktorá má gombíky po pupok, avšak je dlhá až po členky. Bola vždy čiernej farby. V páse boli prepásaní koženým opaskom. Baziliánski mnísi takto chodia oblečení dodnes. To že východní-baziliánski mnísi chodia oblečení v čiernom spomína už Trulský koncil roku 691 vo svojom 42. ká-

none, (porov. В.Н. Бенешевичъ, *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906, стр. 174; D. Salachas, *La normativa del Concilio Trullano commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos*, Palermo, 1991, str. 85); O sv. Metodovi (+885) sa tiež hovorí *Pochvalné slovo* napísané tesne po jeho smrti toto: «**… и ишьдъ въ олумбъ, пострижесѧ въ чьрнъı ризъı, чаꙗ приꙗти бѣлоу и нетьлѣньноу анг(є)льскоую одежю…**» — … a odíduc na Olymp, dal sa postrihnúť do čiernych ríz (= za mnícha černorizca, černca), očakávajúc, že prijme (na druhom svete) biely a neporušiteľný anjelský odev, («Pochvalnoje slovo Kirillu i Mefodiju», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 169).

[13] «Erant scilicet quaepiam Graeci Ritus in Scepusio Familiae, ut Jamborszky, Andrejkovics, Mikitovics, Szmerekovszky, quae amplius quam per decursum Saeculi, protui memoria est, haereditate quodammodo ejates Parochias obtinebant, nec facile in aliud, nisi in filios, aut Generos, vel certe in aliquem ligamine talismodi sibi junctum easdem transmittebant…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 90).

[14] «**с(вѧ)тъıх(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) п҃г раб на причьтъ не велимъ приводити без волѣ своѥго ѥмоу г(осподи)на: на скорбъ имоущимъ и разорениѥ домомъ бъıваѥть · аще ли къгда достоинъ боудеть рабъ с(вѧ)щ(є)ниꙗ, ꙗкоже бѣ и онисимъ наш, и поустѧть г(осподь)ѥ ѥго и свободѧть и из домоу отпоустѧть и, да боудеть**», («Nomokanonъ, Titul XXXIII», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, IV, Brno, 1971, str. 314-315); Porovnaj tiež 82. (83.) Apoštolský kánon publikovaný v gréckom origináli i staroslovanskom preklade u В.Н. Бенешевичъ, *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906, стр. 80.

[15] P. Ratkoš, *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 35; porov. L. Závodszky, *A sz. István, sz. László és Kálmán korabeli törvények forrásai*, Budapest, 1904, 140-171.

[16] Porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I, Martin, 1973, str. 92.

[17] Napr. v Spišskom Podhradí r. 1693 «*sa spomína, že farárom* (teda rímskokatolíckym plebanom) *bol vtedy František Ambroz Balter, čistý Talian, nesúci na dušpastierstvo. Býval vo Veľkej, nosil krátke šaty* (teda nechodil oblečený ako kňaz)*, do Podhradia prichádzal v sprievode vojenského banderia* (v ozbrojenom sprievode). *Má nemeckého vikára vo veľkom* (rozumej, kaplána nemeckého pôvodu, hovoriaceho len po nemecky, slúžiaceho omše po latinsky) *a slovenského v menšom kostole sv. Trojice* (rozumej kaplána gréckokatolíckeho slúžiaceho staroslovansky a kážuci v spišskom nárečí v cerkvi zasvätenej typicky byzantskému patrónovi Presvätej Trojici)», (J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 297).

[18] Pri Mukačeve na Podkarpatskej Rusi existuje hora, ktorá sa volá «Černeča Hora», na ktorej stojí starodávny baziliánsky monastyr. Volá sa preto «černeča», lebo na nej žili až do polovice 20. storočia «černci», teda *čierni mnísi, baziliáni*. Černci sa spomínajú v dejinách na území Uhorska i inde. Až v polovici 20. storočia sa objavujú prolatínski historici, ktorí nehistoricky tvrdia, že

pod «černcami» možno rozumieť nielen baziliánov, ale vraj i latinských benediktínov. To preto, aby zahladili stopy po prítomnosti gréckokatolíckeho obradu v stredoveku na západnom, strednom či dokonca (!) i východnom Slovensku…, (napr. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 29). Je to však zjavný nezmysel a očividné prekrúcanie dejín.

[19] Porov. Я.І. Вараді-Штернберг, «Закарпатець Іван Зейкан в оточенні Петра І (1672-1725)», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 33-45.

[20] Porov. А. Петровъ., *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 22-23, 25.

[21] Porov. А. Петровъ., *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I, С.-Петербургъ, 1905, стр. 16.

[22] Šoltýsi boli agenti z domáceho slovanského obyvateľstva, ktorí sa starali a dozerali, aby miestny zemepán mal dostatok poddaných, preto verbovalili poddaných, aby sa presťahovali od jedného zemepána k druhému, tj. do dediny, ktorú mali sami na starosti. Sťahovaniu zabránilo až nevoľníctvo. Sťahovali sa potom už len oslobodení z nevoľníctva (libertíni). Títo agenti sa v spišskej, šarišskej a zemplínskej župe volali «šoltýsami» (od nemeckého «Schultheis», «Schulcze»; po maďarsky «soltész», po latinsky «scultetus», po rusínsky «шолтысъ») a v užanskej a berežskej župe a iných «kenezjami» (od staroslovanského «**кнѧзь**»). Možno povedať, že písomné dejiny každej poddanskej dediny sa začínajú šoltýskou alebo kenezevskou listinou (kenézlevél). Ako šikovní boli šoltýsi, tak veľká a mnohopočetná bola dedina, (porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 32; И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 95); «Šoltýšstvo» či «kňazstvo» sa dedilo, od toho je i názov «dedina». Napríklad v šoltýšskej hramote grófa Drugetha z roku 1329 sa píše: «scultetiam… jure perpetuo in filios suorum filiorum possidendam…», (porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 47); «K právam šoltýsov všeobecne patrilo právo postaviť si v dedine dom, mlyn, pivovar, vlastniť polia v rozsahu jedného lánu (okolo 30-40 ha), súdiť miestnych previnilcov za drobné priestupky, pričom im patril celý súdny poplatok (pokuta) a so zemepánom súdiť aj previnilcov za zločiny podpaľačstva, vraždy, znásilnenia, zbojstvá a z takých súdov im patrila tretina pokuty, mohli si ponechať šestinu z dane roľníkov zemepánovi, celé, či časť šoltýstva slobodne ponechať dedičom, alebo predať a odsťahovať sa. Povinnosťou šoltýsov bolo dozerať, aby roľníci riadne vyplatili ročnú daň a odovzdali naturálie zemepánom a vyplatili ročnú daň kráľovi», (J. Andrej, *Vlača (1349-1999)*, Levoča, 1999, str. 21), teda šoltýsi (kenezi, knezi) v podstate po dedinách zastávali funkciu podobnú ako neskôr richtári.

[23] Porov. И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 95.

[24] Porov. А. Годинка, «Як наші духовникы проживали», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 52; Príčiny, prečo si gréckokatolícki mnísi po vstupe do monastyra, či laickí kňazi po vysviacke nestrihali vlasy, spočívajú v obrade mníšskeho i kňazského postriženia, (podrobnejšie pozri

G.A. Timkovič, «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25-31).

[25] Porov. *Denník Josifa Rogu de Camellisa* v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 48.

[26] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 303.

[27] Tento latinizačný element odporujúci starodávnej tradícii východnej Cirkvi odôvodňoval – aby vraj «neznesväcovali krv Christovu, keď ju požívajú z čaše» (ut pretioso servatoris saugvine, quando cum calice sumant, non madefiant) – uvádza to dokument z roku 1690, z ktorého sme prebrali historický údaj, (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 301); Nesporne išlo o prvok latinizácie gréckokatolíckeho kňazstva v historickom Podkarpatsku zo strany Josifa Rogu de Camellisa vychovaného v latinskom Ríme, v Taliansku. Už Trulský sobor (koncil) roku 691 vo svojom 21. i 42. kánone uvádza, že dlhé vlasy sú znamením klerického a mníšskeho stavu a ten, kto bol pozbavený tohto stavu, bol na znamenie toho ostrihaný a nesmel nosiť dlhé vlasy, (porov. В.Н. Бенешевичъ, *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906, стр. 159-160, 174; D. Salachas, *La normativa del Concilio Trullano commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos*, Palermo, 1991, str. 54, 85).

[28] «Sacerdotes omnes vestem longam clericalem habeant, coronam radant, mistaceos tondant, ut pretioso servatoris saugvine, quando cum calice sumant, non madefiant. Et biretto, quod Graeci camilafium appellant, nullatenus careant», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 301).

[29] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 89.

[30] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 92-93; porov. *Denník Josifa Rogu de Camellisa* v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 56.

[31] «… plurima decreta feci…», «… diedi li medesimi ordini…», (porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 31).

[32] V správe z Kongregácie Propaganda Fide z 3. augusta 1693 sa sucho poznamenáva o Mukačevskom a Szatmárskom synode: «Poichè sino del 1690 nella Congregatione delli 8 Luglio si riferì d'aver egli celebrati due Sinodi, l'uno in Moncaz con l'intervento di 70 Parochi, l'altro di 80, in Zatmar, dove ha rimediato a molti abusi…», (A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 121).

[33] «… ad quam confluxit clerus ex omnibus vicinis comitatibus, alter in

schuba, alter in guba, plures in cholosnis et plurimi in peronibus, rari in veste talari. Episcopus de Camellis quarterium habuit in palatio Principis Rákóczy, sacerdotes hinc inde dispositi, singulus in canisterio provisionem secum tulit. Haec omnia cernendo de Camelis ordinavit, ut, quicunque officio parochiali fungi velit, vestem deferat talarem, munde indutus; ab illo tempore coepit cultura externa sacerdotum Ruthenicorum», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 120-121; porov. А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 8-9).

[34] Porov. В.Н. Бенешевичъ, *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906, стр. 162, 213; D. Salachas, *La normativa del Concilio Trullano commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos*, Palermo, 1991, str. 55.

[35] «V Uhorsku po potlačení Dóžovho povstania (1514) uznesenia uhorského snemu pripútali poddaných k pôde a vyhlásili ich za večných poddaných, zrušili slobodu sťahovania a určili minimálny rozsah robôt na 52 dní v roku. Ten sa na jednotlivých panstvách ešte zvyšoval, najmä pri zakladaní zemepanských majerov. Útlak poddaných sa zmiernil až po tom, čo Jozef II. vydal dekrét o zrušení nevoľníctva 1781 v rakúskych častiach monarchie vrátane českého kráľovstva a 1785 v Uhorsku», (*Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 261-262).

[36] Každý kresťan byzantského obradu, sa označoval ako «heretik», alebo «pohan». Dokazujú to i štátne zákony Uhorska, v ktorých sa až do 17. storočia Vlasi, Srbi a iní s Rímom nezjednotení označovali «pohanmi», (porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 159); Podobná situácia bola i v Poľsku. Dokazuje nám to napríklad list z roku 1145 krakovského biskupa Macjea Cholevu, ktorý bol adresovaný sv. Bernardovi z Klervo, (porov. М. Чубатий, *Історія християнства на Руси-Україні*, I, Рим-Ню Йорк, 1965, стр. 132-133; С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 148).

[37] Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 130.

[38] Cisárska hramota z 23. augusta 1692 je uverejnená v plnom znení u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 347-350.

[39] Cisár Leopold I. vo svojej hramote píše: «… dicta gens Ruthenica commoratur, personae gr. r. (uti praefertur) unitorum ecclae, non habita juris divini pariter et humani eatenus ratione, non minus quam cum in schismate existentes favoribus ecclae se indignos reddebant, adhuc serviliter tractari aeque acsi naturales eorum subditi jobbagionesque forent, usque adeo, ut praefati d(omi)ni eorumque officiales veros dei sacerdotes legitime ordinatos et consecratos non tantum ad quotidianos labores serviles instar aliorum colonorum suorum compellere, verum etiam captivare, verberibus et mulctis afficere aliaque aperte et directe immunitati eccltcae prorsus et injuriosissime repugnantia non tantum circa personas eccltcas, verum etiam circa ecclas aliaque loca de jure exempta et res ipsorum attentare et perpetrare audeant, quod sane non tantum in populi hujusmodi ad gremium ecclae revertentis, verum etiam in totius chrtianitatis

scandalum gravissimum vergit justamque dei omnipotentis ac regiam vindictam merito provocat…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 348).

[40] «… et scandalo d(omi)ni com. Bercseny, ad cujus normam praedictam resolutionem mihidederunt, publice in cottus congregatione cum maximo mei rubore et coeterorum applausu, ut supra dixi, respenderunt… Et alius pariter (proh dolor) catholicus, nomine Rimay, subjunxit: si volunt esse liberi, in plateis cum Zingaris et in stabulis porcorum habitent, non in fundis. Haec d(omi)ni catholici sunt et d. vicecomes Komlosy calvinista exhortabatur illos, ut propisciant sibi, quod faciunt et dicunt. Quod magnum est. Illme ac revme d., praedicantes calvinistici liberi manent, quamvis bonis gaudeant et nos oppressi et jam exhausti opprimimur a dnis terribus, qui dicunt obligatos nos esse servire illorum subditis gratis, quia subditi sumus. V. illmae et revmae dnationis d. et patr. nostri celsmi hummus servus et cliens cum toto clero Munkacsiensi Adrianus Koszakovszky capellanus ac vicarius illmi eppi Munkacsiensi pro nunc. Datum in claustro s. Nicolai Munkacsini die 29. Jan. 1694», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 376-378).

[41] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 349-350.

[42] Jezutiti sa o gréckokatolíkych kňazoch-biľcoch v roku 1697 takto pohŕdavo vyjadrovali: «… in veste etiam non differunt a ruricolis laicis, melotis pellibusque caprinis amicti, soloque tegmine capitis a vulgo discreti, qod popis caeruleum est, protopopis seu archidiaconis nigrum, nec nisi ad virorum primae auctoritatis occursum deponitur», (Miss. castrens. Societtis Jesu ad an. 1697, А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 8).

[43] Napr. roku 1603 bol vypálený Krásnobrodský baziliánsky monastyr len preto, že sa kone protestantského humenského pána Valentína Drugetha splašili v blízkosti monastyra, keď sa nastrašili od spievajúcej procesie veriacich idúcej na odpust a Drugeth si pritom zlomil ruku, (porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 25-27).

[44] Porov. *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, 1997, str. 92.

[45] P. Dobšinský, «Černokňažník», *Slovenské rozprávky (Prostonárodné slovenské povesti)*, Praha, 1960, str. 163-164.

Bazilián-kaluger-prichodnik — pred nástupom Josifa Rogu de Camellisa do Uhorska, teda pred rokom 1690.

2.2. Monastyrské eparchie u gréckokatolíkov v Uhorsku a monastyrský systém vysluhovania veriacich

Rozkvet gréckokatolíckeho baziliánskeho mníšstva v časoch sv. Cyrila a Metoda na území Veľkej Moravy a Uhorska

Keďže sv. Cyril a Metod, ktorí priniesli v 9. storočí kresťanstvo[1] do historického Podkarpatska,[2] boli baziliánski mnísi, aj ich žiaci, ktorí pokračovali v šírení Christovej blahozvesti medzi Uhrami-Rusínmi,[3] boli tiež baziliánskymi mníchmi. Už v *Žití Metodovom* sa píše toto:

«*Od toho dňa* (tj. od dňa príchodu sv. Cyrila a Metoda medzi Slovanov) *začalo veľmi rásť Božie učenie,* ***postrižnici*** *sa začali na všetkých miestach množiť* (zväčšoval sa počet baziliánskych mníchov – žiakov sv. Cyrila a Metoda) *a pohania začali veriť v pravého Boha*».[4]

Mnísi-postrižnici žili v monastyroch, teda už *Žitie Metodovo* potvrdzuje existenciu veľkého množstva baziliánskych monastyrov «*na všetkých miestach*» pôsobenia sv. Cyrila a Metoda v 9. storočí.

Soborné monastyry – soborná Cirkev

V najstarších časoch (9. st.) svojho pôsobenia neboli baziliánski mnísi na území historického Podkarpatska, ba neskôr celého Uhorska, organizovaní do centralizovaného baziliánskeho Rádu, ako je tomu dnes. Baziliánske monastyry, ktoré existovali na historickom Podkarpatsku už od čias sv. Cyrila a Metoda (druhá pol. 9. st.), boli podobne ako všetky monastyry na Východe juridicky-právne úplne samostatné a svojprávne, pretože na čele každého väčšieho baziliánskeho monastyra stál doživotne volený archimandrit, ktorý s týmto svojim doživotným úradom dostával vždy automaticky i hodnosť episkopa. Podľa obyčaju východnej Cirkvi epis-

kopi sa museli vyberať z mníchov a prebývali v monastyroch. Dá sa ľahko dokázať, že podobne tomu bolo napr. i v Mukačevskom baziliánskom monastyre a eparchii až do najnovších čias 18. storočia.[5] To zaručovalo, že i napriek jednomyseľnosti vo viere a úplnej zhode v učení, boli jednotlivé baziliánske monastyry administratívne i juridicky od seba navzájom úplne nezávislé. Ku každému materskému-archimandritskému monastyru, v závislosti od počtu jeho mníchov, prislúchalo obyčajne niekoľko menších, z neho vyčlenených a v priebehu času ním založených dcérskych filiálnych monastyrov-*obytelí*,[6] ktoré s materským vytvárali vždy jeden samostatný juridický celok (právnu osobu), tzv. «sobor».[7]

«Sobory» boli zomknuté okolo svojho episkopa-archimandritu. «Sobor» vznikal a mohol vzniknúť, ba dokonca i Služba Božia sa pôvodne mohla slúžiť len a len okolo episkopa.[8] Bez episkopa nikdy nebolo dovolené vytvoriť «sobor». Zabraňuje to už aj cyrilometodejský *Nomokánon* (Titul XXII) odvolávajúc sa na ešte staršie predpisy sv. Cirkvi, napr. na 5. kánon Antiochijského koncilu, alebo na 31. kánon sv. Apoštolov:

«*Svätých apoštolov kánon 31. Ak nedbá niektorý kňaz na svojho episkopa a* ***bez episkopa utvorí sobor****…, nech je zbavený svojej hodnosti ako ctižiadostivec a násilník. Podobne i všetci ostatní klerici, ktorí sa k nemu pridali…*»;

«*Antiochijského koncilu kánon 5. Ak opovrhne nejaký kňaz alebo diakon svojim episkopom a odlúči sa od cerkvi a* ***utvorí si zvlášť svoj sobor*** *a postaví prestol (oltár) a keď ho episkop povolá, neuposlúchne a nechce sa mu podrobiť a počúvnuť, keď ho volá po prvé a po druhé, nech je úplne degradovaný a nech už nedostane službu a nemôže opäť nadobudnúť tejže hodnosti. Ak naďalej spôsobuje nepokoje a zmätky v Cirkvi, nech je ako burič svetskou mocou napravený*».[9]

V prípade smrti doživotne voleného archimandritu-episkopa, sobor – tj. všetci mnísi monastyra (materského, pri tejto príležitosti prichádzali aj mnísi z filiálnych obytelí) zvolili spomedzi seba nového archimandritu a archimandriti-episkopi okolitých soborov ho

vysvätili na episkopa. Obyčaj, že aj rímskokatolíckych biskupov na začiatku ich existencie v Uhorsku volila kapitula vybraných kňazov, je vlastne obyčajom zdedeným z baziliánskych monastyrov, kde archimandritu si vyberali mnísi – ich sobor, tj. kapitula, lebo pôvodne celé Uhorsko (v cyrilometodejských časoch i v storočiach tesne potom, minimálne do 13. storočia) bolo čisto byzantského obradu. Dodnes sa napríklad aj sídlo rímskokatolíckeho biskupa na Spiši volá Spišská **Kapitula** originálne Spišský **Sobor**. Tomko v tejto súvislosti píše:

«*… aj v Uhorsku začala voliť biskupov kapitula. Až do roku 1350 máme na to viac než dosť dokladov; ba ešte aj v r. 1417 sa uvádza jedna voľba, ktorá sa konala proti kráľovej vôli. Na základe rozličných svedectiev vyzeral praktický postup asi takto: Po biskupovej smrti vyslala kapitula ku kráľovi delegáciu, aby mu to oznámila a aby si súčasne vyžiadala povolenie môcť pristúpiť k voľbe nástupcu. Kráľ označil často aj osobnosti, ktoré by mu vyhovovali. Keď kapitula vykonala voľbu, požiadala kráľa o súhlas pre zvolenú osobu, ako aj Rím o pápežské potvrdenie* (…) *Kráľ Žigmund sa r. 1417 pokúsil priamo vymenovať veszprémskeho biskupa, ale narazil na rozhodný odpor kapituly a musel ustúpiť…*».[10]

Episkopi u gréckokatolíkov v Uhorsku boli už od cyrilometodejských čias baziliánski mnísi.

Ako bolo vyššie naznačené, mnísi si pôvodne archimandritu-episkopa vyberali sami a k tomuto účelu sa po smrti starého episkopa-archimandritu schádzali v materskom monastyre i z okolitých filiálnych obytelí na tzv. monastyrskom sobore-kapitule. Pre tento dôvod sa archimandritský materský monastyr nazýval aj «soborným» monastyrom alebo jednoducho «soborom»

Baziliánsky mních v 14. stor.

(prípadne neskôr, po obsadení latinskými benediktínmi «kapitulou»), na rozdiel od filiálnych obytelí, ktoré nemali episkopa a boli podriadené materskému sobornému monastyru, z ktorého vznikli.[11] Aj «katedrálna cerkov», tj. «chrám, v ktorom je katedra» – sídlo episkopa, sa u Slovanov dodnes nazýva «sobor». Tak poznáme napr. *собор Успенский, собор Архангельский…* v Moskve, v Petrohrade… všade tam, kde sídlil archimandrit-episkop. Tieto názvy, ako «sobor», či «kapitula» sa nám zachovali dodnes na miestach starodávnych baziliánskych soborných monastyrov, a to napr. v Nitre (Sobor – dnes známy ako «Zobor»[12]), či na Spiši tzv. Spišská Kapitula-Sobor, alebo na Makovici (pri Bardejove pod Makovickým hradom) – obec Sobor (dnes poslovenčené Zbor-ov)… V jednom z takýchto soborných monastyrov (konkrétne v Stoličnom Belehrade – v Székesfehérvári) bol pochovaný i sv. Metod, ako sa to píše v *Žití Metodovom*: «*… uložili ho v sobornej cerkvi…*».[13] Tiež slávna Panónska hora (Pannonhalm, mons Pannoniae), pôvodne zasvätená sv. bezsrebrenikom Kozmovi a Damiánovi a baziliánsky monastyr na nej, sa volal «Soborom».[14]

V českej terminológii sa na označenie «*soborného monastyra*» často užíval výraz «*arciklášter*».

«Kromě toho uvážiti dlužno, že slovo 'arciklášter' ve smyslu východní církve má zcela jiný význam nežli v církvi západní. V arciklášteře nazýva se představený archimandritem, v jiných klášterech 'igumenem'… Takovým arciopatstvím slovanským byl původně klášter benediktinský 'sacer Mons Pannonio' (Hora sv. Martina) v Uhřích, v němž podnes (tj. ešte v roku 1885 – pozn. redakcie) *v podzemním chrámu najdeš zazděný i k o n o s t a s (oltář východní církve z přehradou, plnou obrazů svatých) mezi dvěma otevřenými dveřmi (třetí dvéře jsou zazděny), zřejmý to důkaz, že klášter ten jest slovanského původu a že v něm původně slavíván obřad církve řeckoslovanské».*[15]

V Báčke-Vojvodine (južné Uhorsko, dnes Srbsko), kde dodnes žijú gréckokatolíci i pravoslávni, signalizuje existenciu soborného monastyra-soboru mesto Sobor (dnes zkomolené na Sombor)…[16] Podobne Sambor pri Peremyšli (juhovýchodné Poľsko).[17]

Sasinek o existencii uhorských soborných baziliánskych monastyrov-soborov hovorí toto:

«… menšie stanice života cirkevného v prvej dobe uvádzania kresťanstva v Uhrách – volajú sa napospol dľa obyčaja réckeho 'monastýrmi'; tak hlavnejšie strediská jeho nosia u Slovanov napospol meno 'sobormi'. Z týchto stredísk, tj. soborov cirkevných, povstaly pozdejšie stolice biskupské a opátske, a niet pochyby, že na všetkých tých miestach, na ktorých podľa podania sv. Štefan stolicu biskupskú založil – ***nachodil sa prv sobor slovanský****, a že pozdejšie opátstva maly za pôvod takže tieto prvotné strediská cirkve kresťansko-slovanskej, z ktorých nektoré zadržaly aj napotom prvotný názov 'monastír'. Tak na pr. z historie známe, že* ***v Nitre, nad Marušou – stály takéto sobory****; že meno toto zdedil vrch nad Nitrou až do dneská, a že zo soboru nad Marušou – zrodilo sa biskupstvo Čanádske. Z dejopisu cirkevného známe, že cirkev v Sobore (v terajšej Sabarii) už roku 875 stála, teda ešte za časov Methodových. Toto je nám zase dôkazom, že strediská prvotných cirkví – nazývali boli: 'sobormi'. Tak volajú sa ony aj dneská u Srbov, Bulharov a Rusov. – Poťažmo na predmet náš spomeniem cirkve tieto:* ***Sobor****, dedina v župe Šopronskej, s chrámom k pocte sv. Michala Archanjela;* ***Sobor*** *Horní a Dolní v tejže stolici, s chrámom sv. Martina; podobne* ***Sobor*** *Horní a Dolní v župe satmárskej, s chrámom sv. Michala Archanjela u pravoslávnych;* ***Sabar*** *v baraňanskej, v železnej a salandskej župe;* ***Soboršín*** *v Báčke atď. Od Soboru zadunajského – prejdime na Sobor preddunajský; zo svätého vrchu paniarskeho, od jeho svätého prameňa i riečky Panošy, zaberme sa na svätý vrch slovenský, – na* ***Sobor Nitriansky****, i k jeho rieke Nitre – nám Slovanom svätoslávnej».*[18]

Život cyrilometodejského gréckokatolíckeho kresťanstva v Uhorsku úplne závisel na dokonalosti alebo nedokonalosti baziliánskeho mníšstva. Keď mníšstvo upadalo (po násilnej latinizácii), upadal aj duchovný život v Uhorsku (napr. odstrašujúcim príkladom je ostrihomský latinský primas Uhorska Mikuláš Oláh v 16. storočí a pod. – pozri. kap. 3.4.), a naopak, keď prekvitali monastyry, kvitol i duchovný život Uhorska. Cirkev teda stála na soboroch. Preto vo vyznaní viery sa v cyrilometodejskom texte dodnes modlí: «*Viruju… vo jedinu svjatuju,* ***sobornuju*** *i apostolskuju Cer-*

kov…».[19] «Sobornuju», to znamená založenú a stojacu na soboroch, ktorým v Uhorsku predsedali baziliánski episkopi-archimandriti, následníci Christových apoštolov. Biskupstvá latinského typu neexistovali, boli však monastyrské sobory, teda monastyrské eparchie.

Monastyrské eparchie

Na čele každého takéhoto celku-soboru, tj. materského-soborného monastyra a jemu podriadených filiálnych obytelí, ako bolo už vyššie naznačené, stál archimandrit. Bol vyberaný doživotne a mal vždy zároveň episkopskú hodnosť. Petrov poznamenáva, že u Rumunov a Rusov bol ešte donedávna zvláštny «obyčaj», že každého ihumena väčšieho a váženejšieho monastyra titulovali episkopským titulom: «vladyka». Na bohoslužbách sa takíto ihumeni titulovali tiež «vladyka» a kňazi-biľci pôsobiaci a žijúci na farnostiach, uznávali týmto 'ihumenom' nad sebou episkopskú jurisdikciu.[20] Ide tu v skutočnosti nie o obyčajných ihumenov, ale o archimandritov-episkopov, ktorí spravovali nielen svojich mníchov, ale i veriacich v bližšom či vzdialenejšom okolí.

Materský-archimandritský-soborný monastyr bol teda nutne už od čias cyrilometodejských **episkopským monastyrom**,[21] tj. sídlom (katedrou) episkopa[22] a územie spadajúce pod jeho jurisdikciu, tj. pod správu materského-soborného monastyra bolo vlastne, a to už od najstarších čias «**monastyrskou eparchiou**»![23]

Doživotne volený archimandrit baziliánskeho materského monastyra bol na svojom území monastyrským episkopom-mníchom so všetkými právami «sídelného» (v dnešnom slova zmysle) episkopa. Takéhoto archimandritu-episkopa volili baziliánski mnísi spomedzi seba a on sa stával ich najvyšším doživotným predstaveným a bol zároveň vysvätený na episkopa inými, najmenej troma archimandritmi-episkopmi,[24] čím bola voľba potvrdená a uznaná všeobecnou = katolíckou = sobornou Cirkvou.

I. Nicejský koncil už roku 325 predpisoval, že každý episkop má byť vysvätený všetkými episkopmi danej cirkevnej provincie. Ak by to však nebolo možné napr. pre rozsiahlosť daného územia, má byť posvätený aspoň tromi a od ostatných má dostať písomné

dovolenie. Nad tým, či všetko je v kánonickom poriadku mal dohliadať a dohliadal miestny metropolita.[25] **Pápež pôvodne, tj. už od apoštolských čias, v byzantskej Cirkvi nikdy nemenoval episkopov.** Prax, že gréckokatolíckeho episkopa dnes menuje-dosadzuje pápež (či presnejšie povedané jeho úradníci), je pre gréckokatolíkov na území bývalého Uhorska úplne nová a zaviedla sa až po roku 1646, presnejšie povedané, v Mukačevskej eparchii až roku 1689.

Tajuplné monastyrské eparchie a monastyrskí episkopi v Írsku

Pozoruhodným faktom je, že podobné monastyrské eparchie aké existovali bežne na Východe, sa nachádzali do 12. storočia napríklad aj v Írsku… Tieto «monastyrské eparchie» obsluhovali «monastyrskí episkopi» s titulom «abba» (abbot) sídliaci v soborných monastyroch. Vyberali ich mnísi… Inde na Západe táto typicky východná ekleziologická prax a štruktúra nebola tak markantne zachovaná, a nepretrvávala až do tak pozdného času ako v Írsku.[26]

Posledné zvyšky monastyrských eparchií na Západe v roku 2003

V roku 2003 Kathpress uverejnil správu, že Vatikán odňal ďalšiemu územnému latinskému opátstvu funkcie charakteristické pre diecézy. Jednalo sa o zrušenie «diecézneho» územia cisterciánskeho opátstva Clavaral v brazílskom spolkovom štáte Minas Gerais a začlenenie ho do diecézy Guaxupe. Opátstvu Clavaral ponechali pastoráciu len tej farnosti, na ktorej území toto opátstvo leží.

Zrušením územného opátstva Clavaral sa znížil počet územnych opátstiev rímskokatolíckej Cirkvi na svete na 13. Z nich je 7 v Taliansku, dve sú vo Švajciarsku a po jednom v Rakúsku, Maďarsku, Brazílii a v Kórei. Ako uviedla daná správa, Vatikán po II. Vatikánskom koncile cieľavedome ruší posledné územné opátstva a to preto, «*aby sa upravilo postavenie cirkevnej hierarchie a zrušilo sa vzájomné presahovanie diecéznych a kláštorných kompetencií*».[27]

Soborné monastyry 9.-10. storočia podľa Sasinka

Sasinek vymenuváva tieto ním samým zistené cyrilometodejské «sobory», teda soborné baziliánske monastyry v Uhorsku (v ktorých sídlili episkopi) existujúce už pred rokom 1000: «*Nitriansky, Hronský, Vyšehradský, Budinský, Požunský, Dmitrovský,… Panonský, Vesprímsky, St. Belohradský, Belenenský, Tychonský, Salanský,… Päťhorod (Pécsvárad),… Čanádsky, Varadinský, Turňanský… Počiatky stredísk týchto stály už pred dobou sv. Štefana, ktorý ich jako jestvujúce už svätiny, našiel, zvelebil a duchom historie za základ organisovania cirkve i štátu obnovil. To samé platí*

aj o stolici koločenskej pri Dunaji a o Kološi v Sedmohradsku…».[28]

Baziliánske monastyry v Uhorsku v 11.-12. st. podľa Sasinka

Sasinek vo svojej práci z roku 1864 uvádza, že z 311 v jeho dobe (teda v pol. 19. st.) na území Uhorska existujúcich latinských kláštorov (ktoré boli funkčnými, alebo existovali už iba ako honorárne tituly), má 223 dokázateľne svoj gréckokatolícky či podľa Sasinka pravoslávny pôvod a len 88 bolo originálne založených rímskokatolíkmi (vznikli až v pozdnom stredoveku).

Sasinek sledoval územia jednotlivých latinských diecéz v Uhorsku a podľa tohto teritoriálneho delenia vymenoval všetkých 223 pôvodne gréckokatolíckych monastyrov. Niektoré z nich však už v Sasinkovom čase mali za patrónov typicky latinských svätých, a pôvodní gréckokatolícki patróni daných monastyrov dnes už nie sú známi:

V *Banskobystrickom biskupstve*: monastyr Pokrova Prečistej Divy Marii z Turca.

V *Belohradskom biskupstve*: monastyr Pokrova Prečistej Divy Marii v Pilise, sv. Ondreja – patróna byzantskej Cirkvi pri Vyšehrade, sv. Michala Archanjela na ostrove pri Budíne, sv. Pantelejmona mučeníka na ostrove Ráckeve, sv. Jakuba na ostrove Dunaja, sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca v Hrbeči (Éresi), sv. Kríža z Vertes Keresztúra, sv. Maurícia v Bothu, Velechrámu v Belehrade, sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca pod múrmi v St. Belohrade, sv. Michala Archanjela na Sihoti dunajskej.

V *Péčskom biskupstve (Pätikostolnom)*[29]: monastyr sv. Martina (pôvodne sv. Kozmu a Damiána) z Vaškova (*de Vaško*), sv. Jakuba zo Siliš, Sv. Ducha z Monastyra, Sv. Ducha v Madoči, Prečistej Divy Marii v Madoči, sv. Michala Archanjela v Rudine, Pokrova Prečistej Divy Marii v Koppan-monoštru, v Apore, sv. Heleny – matky sv. Konstantína v Zemude (*Földvár*), sv. Michala Archanjela v Bate, v Magoči, Pokrova Prečistej Divy Marii v Ivani, čierny (černeči) monastyr (*Szekszárd*), sv. Benedikta v Pätikostoloch, sv. Kríža, sv. Jána Krstiteľa Predchodcu z Hradu Pätikostolského, sv. Benedikta v Symehu.

V *Čanádskom biskupstve*: monastyr sv. Juraja Veľkomučeníka v Čanáde, sv. Gérarda z Čanádu, sv. Martina (pôvodne sv. Kozmu a Damiána) v Bulči (*de Bulch*) pri hrade Solymoš, Pokrova Prečistej Divy Marii v Byzeri (*Kyzeri*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Egreši, Pokrova Prečistej Divy Marii v Pankote pri Svetlom hrade, Pokrova Prečistej Divy Marii v Bati, Velechrámu nad Marušou.

V *Ďakovo-Sriemskom biskupstve*: monastyr Pokrova Prečistej Divy Marii v Ilde, Presv. Trojice *de Petro-Varadino*, sv. Kataríny Veľkomučeníčky v Starengrade, sv. Dimitria Solúnskeho zo Sriemu, v Koblani v Slavónsku, v Kopan Monoštri v Sriemsku, na vrchu Petro-Hradinskom, sv. Ireny (manželky byzantského cisára Komnenosa) zo Sriemu, sv. Vladislava v Zemúne, monastyr Sv. Ducha (*de Monostra*).

V *Egerskom arcibiskupstve*: monastyr z Pastúchova, Pokrova Prečistej Divy Marii ku trom prameňom z Behelu, v Teplici (*de Typultha*), sv. Ondreja, patróna byzantskej Cirkvi – Blatný Monastyr (*Saar-Monostra*), Pokrova Prečistej Divy Marii z Bôlu, v Tomaji, Pokrova Prečistej Divy Marii neďaleko Jurkovej (*de monostra prope Vamos-Gyürki*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Tyni (de Tynie), sv. Štefana Prvomučeníka z táboru egerského, sv. Štefana Prvomučeníka na Skale nad Tisou, sv. Jána Krstiteľa Predchodcu v Zabuči, v Čudáne, v Drozove, Pokrova Prečistej Divy Marii v Topise.

Na území *Kaločského (Koločenského) arcibiskupstva*: Sv. Ducha v *Báth-monostru*, sv. Gregora Bohoslova v Kaloči, monastyr sv. Petra nad Bodrogom (*Bodrog-Monoštor*), monastyr bieleho prameňa v údolí Vatha alebo Unta (*Belli fontis de valle Vatha vel Unta*), Povýšenia sv. Kríža, Pokrova Prečistej Divy Marii v Abram, sv. Abraháma z doliny Ebron, sv. Štefana Prvomučeníka na Skale nad Tisou (*de keo ad Tibiscum*), sv. Pavla v Báči, Pokrova Prečistej Divy Marii v Joth, sv. Sofie v Titeli, v Derši, v Gajdobre, na Hrade, alebo z Hradu (*de Oront*).

V *Košickom biskupstve*: monastyr sv. Juraja Veľkomučeníka zo Srečа (*de Szerencs*), v Koproncíach, Sv. Ducha v Hrabkove, sv. Jána Bohoslova v Bardejove, Povýšenia sv. Kríža v Leleši,[30] sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca v Zemune.

V *Nitrianskom biskupstve*: monastyr sv. Hypolita na vrchu Sobor, Pokrova Prečistej Divy Marii v Kološi, sv. Benedikta zo Skalky (*de Rupibus*).

Na území *Ostrihomskej metropolie* sa nachádzali tieto pôvodne gréckokatolícke monastyry: sv. Štefana Prvomučeníka v Telku, Pokrova Prečistej Divy Marii v Kološi, sv. Margaréty Bielovej (de Belá), Pokrova Prečistej Divy Marii *de monostra supra Comarom* (pri Komárne), Pokrova Prečistej Divy Marii na poli ostrihomskom (*de campo Strigoniensi*), Pokrova Prečistej Divy Marii na vrchu Zbyhona (*de monte Zebegény*), v Kasare, Pokrova Prečistej Divy Marii v Prinove, Pokrova Prečistej Divy Marii v Rakone, sv. Martina (pôvodne sv. Kozmu a Damiána) v Pozone, sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca v Trnave,[31] sv. Juraja Veľkomučeníka zo zeleného poľa pri Ostrihome (*de campo viridi prope Strigonium*), sv. Štefana Prvomučeníka pri hrade Ostrihomskom, sv. Štefana Prvomučeníka v Bozóku, sv. Margity v Dmitrovej (*de Dömös*), sv. Michala Archanjela na ostrove Dunaja, sv. Eustachia v Čuth, Nového chrámu pred hradom na Budíne, v Grabe, v Beene, v Thoubach.

V *Rábskom biskupstve*: monastyr sv. Juraja Veľkomučeníka z Gotalu, na Dvore kráľovskom (*de loco Regali*), sv. Jakuba v Lubinej (*de Lebény*), Pokrova Prečistej Divy Marii z Lučina (*de Lucentia*), sv. Benedikta v Borši (*de Borch*), sv. Petra a Pavla v Tate, velechrámu v Rábe, sv. Vojtecha v Rábe, sv. Juraja Veľkomučeníka v Šoprone, sv. Štefana Prvomučeníka a sv. Radogundy, sv. Michala Archanjela v Čornej (*de Csorna*), v Roknici (*de Rochenitz*).

V *Rožňavskom biskupstve*: monastyr medového prameňa pod Lipami (*mellei fontis de Harskut*).

V *Sabarskom biskupstve* (Soboru-Sabaria): monastyr sv. Juraja Veľkomučeníka v Jakove, Pokrova Prečistej Divy Marii v Dmelnici (*de Dömölk*), na vrchu kniežacom (*de Kysing*), Velechrámu v Sabarii.

V *Satmárskom biskupstve*: monastyr v Preslave (*de Poroszló*), v Okre, sv. Juraja Veľkomučeníka zo Sobraniec.

V *Sedmohradskom latinskom biskupstve*: monastyr v Kološi, v Krí-

ži v zemi Fogarašskej, v Salomíne, v Egreši, sv. Kataríny Veľkomučeníčky v Brašove, sv. Juraja Veľkomučeníka (*Gyerö-monostra*), sv. Vladislava kráľa uhorského v Cibine, Pokrova Prečistej Divy Marii v Cibine.

V *Spišskom biskupstve*: monastyr Pokrova Prečistej Divy Marii zo Štiavnika, Nové Opatovice na hranici Uhorska a Haličiny, Pokrova Prečistej Divy Marii na Spiši (*de Scepus*), na Dvore kráľovskom, sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorcu v Lendaku (*Landoku*), sv. Alžbety (vdovy zo Spišského hradu).

Vo *Vacovskom biskupstve*: monastyr Pokrova Prečistej Divy Marii z Cŕn (*de Zeer-Monostra*), monastyr k teplému prameňu (*de Heovíz*), sv. Benedika v Treške (*de Teresky*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Lieskovciach (*de Mogyoród*), od Velechrámu vo Vacove, Pokrova Prečistej Divy Marii ku prameňu Vacovskému, sv. Michala Archanjela z Hatvanu, sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorcu v Kučniciach (*de Chuchnis*), v Tyrnave (*de Theneo*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Apove (*de Abei*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Dornave.

Vo *Veľkovaradínskom latinskom biskupstve*: Pokrova Prečistej Divy Marii *de s. dextra S. Stephani reg. Hungariae*, v Byhore, v Ugri, z Vápenných vrchov (de Meszes), Pokrova Prečistej Divy Marii v Tormove, sv. Michala Archanjela v Gavorjanoch, nad riekou Krížovcom (*de Curru juxta fluvium Körős*), z teplého prameňa pri Veľkom Varadíne, sv. Imricha v Torde, Pokrova Prečistej Divy Marii v Kríži, sv. Gabriela Archanjela v Telegde, sv. Petra v Cholách, Velechrámu vo Veľkom Varadíne, sv. Vladislava vo Veľkom Varadíne, sv. Štefana Prvomučeníka Rusínov (*de Ruthenis seu Rucenis*), Sv. Ducha v Dienove (*de Dienus*) nad riekou Zlatnou (*Chrysias*), sv. Juraja Veľkomučeníka vo Veľkom Várade, v Odove (*Odvu*), sv. Gabriela Archanjela v Gaborjanoch, Pokrova Prečistej Divy Marii vo Vojte (*de Aiska alebo Ochka*), sv. Pavla v Brezine (*de Nyir-Pályi*), sv. Pavla (*de Monostra Pályi*), sv. Pavla v Kri (*de Heer alebo Keer*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Abrahámovej (*de Abram* alebo *Abraham*), sv. Petra z Vrchu Veľkovaradínskeho.

Vo *Vesprímskom biskupstve*: monastyr Povýšenia sv. Kríža nad Mu-

rou (ináč *Keresztúr*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Čatári, sv. Margity v Hahote, sv. Jakuba vo Slite (*de Silisio*), sv. Maurika v Bilom Bukone, v Babolči, sv. Jakuba vo Šymihu (*de Simighio*), sv. Egídia v Symene, z doliny Vesprímskej (*de Valle Vesprimiensi*), v Almáde, v Bukoň-Šumli (*de Bocconio vel Buctati*), od prameňa Beloša (*Belae fontis*), zo Zám (*Nam* alebo *Dezan*), v Peture, sv. Jakuba pustovníka (*de Heremo*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Egreši, Pokrova Prečistej Divy Marii v Jast (*de Jaszt*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Pagrani (*de Pagrany*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Dubove (*de Dombo*), z Vrchu sv. Maurícia, Velechrámu vo Vespríme, Pokrova Prečistej Divy Marii z Ratólu, sv. Márie Magdalény v Hornej Urošovej (*de Felsö Eors*), Pokrova Prečistej Divy Marii v Turianach (*de Türje*), Všetkých Svätých z hradu Vesprímskeho, sv. Vladislava v Šymehu, sv. Michala Archanjela v Hante, v Koppani, sv. Jána Krstiteľa Predchodcu v Develiciach (…).[32]

Stovky baziliánskych monastyrov Uhorska nie sú výmyslom!

I tu je dôvod, prečo dnešní historici maskujúci gréckokatolícky pôvod Uhorska, a teda i Slovenska, tak neradi citujú Sasinka a za socializmu ho dokonca označovali «*ako buržoázneho historika*»,[33] čím bolo vlastne ideologicky zakázané Sasinka čítať, či citovať. V každom prípade je však dôležitý fakt, že keď nachádzame v niektorých pápežských dokumentoch (napr. z roku 1204 – pozri ďalej) zmienku o stovkách baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov v Uhorsku, nejedná sa o žiadne nadsadzovanie, či zveličovanie, alebo o nejaký omyl, pretože sám Sasinek ich vymenuváva minimálne 223 (!), a to už sme pri čísle vyše dvoch stovák, pričom Sasinek neuvádza tie monastyry, ktoré boli ešte stále gréckokatolíckymi i v jeho čase (napr. Mukačevský monastyr na Černečej Hore, Krásnobrodský Nagymonostor, Legnavský monastyr sv. Nikolaja, Uhoľský monastyr, Hruševský monastyr, Bukovský monastyr, Imstičevský monastyr, Maloberezňanský monastyr…) a nemenuje ani mnohé iné malé filiálne monastyry. Okrem toho, Sasinek vymenoval len tie monastyry, ku ktorým sa štúdiom archívnych materiálov dopracoval, preto jeho vyššie uvedený zoznam je určite veľmi neúplný…

Všade, kde existovala byzantská Cirkev, táto stála na mníchoch-kalugeroch, ktorí žili v monastyroch a odtiaľ vysluhovali okolitý ľud. Talianskí historici uvádzajú, že napr. na území Neapolského kráľovstva (bývalá «Magna Grecia», teda *Veľké Grécko*, gréckokatolícka oblasť na juhu Talianska) pred nástupom prolatínskych Anjouovcov na neapolský trón v 13. storočí bolo najmenej 1500 (slovom: tisíc päťsto!) baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov.

Len na ilustráciu a porovnanie možno uviesť, že z týchto 1500 baziliánskych monastyrov v Neapolskom kráľovstve bolo len na maličkom území polostrova Kalábrie minimálne 400 veľkých i malých-filiálnych monastyrov. Kalábria má rozlohu 15,1 tisíc km^2 a v porovnaní so Slovenskom, ktoré má rozlohu 49 tisíc km^2, je trikrát menšia. Teda premietnúc si to na slovenské pomery, talianská Kalábria veľká ako tretina Slovenska, tj. ako východné Slovensko, mala 400 baziliánskych monastyrov! Takýto bol stav pred príchodom Anjouovcov na neapolský trón a podobný stav bol i v Uhorsku pred príchodom tých istých Anjouovcov (teda pred rokom 1308). Z vyššie povedaného možno uzatvárať, že ak pred rokom 1308 by bolo na území celého dnešného Slovenska len okolo 1200 baziliánskych monastyrov, sme v norme!

Dokumenty dokazujú, že na tak malom území Kalábrie bolo až 23 (dvadsaťtri) monastyrských eparchií! Teda tam pôsobilo 23 sídelných episkopov archimandritov, bolo tam 23 soborných monastyrov![34] Keď si opäť premietneme tento stav na územie horného Uhorska (dnešné Slovensko) pred rokom 1308, ak v tom čase bolo na území Slovenska okolo 70 soborných monastyrov, teda 70 gréckokatolíckych monastyrských eparchií, sme v (kalábrijskej) norme!

Z talianských pomerov teda vyplýva, že i Sasinkov zoznam 223 baziliánskych monastyrov na území celého Uhorska je len čiastočný a veľmi neúplný. A keby len na území dnešného Slovenska v 12.-13. storočí existovalo len 70 monastyrských eparchií a 70 archimandritov-episkopov (!) a 1200 monastyrov (nehovoriac už o celom Uhorsku), v porovnaní so situáciou v gréckokatolíckej Kalábrii v obdobnom čase, by nebolo absolútne ničím prekvapujúcim.

Podobná situácia ako v Uhorsku bola i v Českom kráľovstve, kde bol tiež pôvodne zavedený obrad gréckokatolícky-cyrilometodejský. I v Českom kráľovstve absolútna väčšina latinských kláštorov dodatočne vznikla na mieste pôvodných baziliánskych monastyrov.[35]

Súčasné slovenské dejepisné knihy o soborných monastyroch v Uhorsku

V knihe *Dejiny Slovenska*, ktorá bola donedávna na Slovensku skoro jedinou oficiálne uznávanou a verejne dostupnou knihou slovenských dejín, nachádzame o existencii soborných monastyrov nasledovné, veľmi nenápadné konštatovanie: «*Do polovice 12. storočia spolu s biskupmi* ***na spôsob kláštora*** *žili aj sídelné kapituly*

(sobory), *pôvodne na čele s biskupom a neskoršie prepoštom*».[36] «*Žiť na spôsob monastyra-kláštora*» je veľmi jemne formulovaný výraz «žiť v monastyre». Kapituly-sobory boli monastyrmi! Teda členovia kapituly i sám episkop boli mníchmi, žili v monastyre a po monastyrsky. Dátum «*do polovice 12. storočia*» uvedený v *Dejinách Slovenska* je tiež «utiahnutý v opasku»: Episkopi v Uhorsku totiž vždy sídlili v sobornom monastyre minimálne až do roku 1204, a to všetci!

Do roku 1204 všetci episkopi Uhorska bez výnimky mali svoje sídla v soborných monastyroch

Prvú zmienku a pokus o to, žeby episkop na území Uhorska nemal sídliť v monastyre a zároveň by nemal byť archimandritom baziliánskeho monastyra, máme v liste pápeža Inocenta III. zo 16. apríla 1204, ktorý bol adresovaný monastyrskému episkopovi-archimandritovi vo Varadíne a baziliánskemu ihumenovi z «Pilis». Z listu vyplýva, že uhorský kráľ Imrich (1196-1204) požiadal pápeža, aby ustanovil v Uhorsku eparchiu, ktorá by bola nezávislá od baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov.[37] List je teda dôkazom, že najmenej **do roku 1204 všetky eparchie v Uhorsku boli len a len monastyrského typu na čele s archimandritom-episkopom**.

Niekoľko stovák baziliánskych monastyrov v Uhorsku na jeden jediný latinský

V Uhorsku, ako bolo už vyššie konštatované, existovalo niekoľko stovák soborných, a po porovnaní s podmienkami v južnom Taliansku, dokonca i niekoľko tisícok filiálnych gréckokatolíckych baziliánskych monastyrov – veď na nich v skutočnosti stál celý duchovný život krajiny. Preto pápež Inocent III., ktorý sa ku gréckokatolíkom staval veľmi nežičlivo, v roku 1204, tj. v čase po IV. križiackej výprave, ktorá zničila a obsadila Konštantinopol (pozri v kapitole 3.2.), vyčítavo píše uhorskému kráľovi Imrichovi (Emerikovi), že na jeden-jediný latinský kláštor pripadá v Uhorskom kráľovstve niekoľko stovák gréckokatolíckych soborov:

«… *Quia vero nec novum est, nec absurdum, ut in regno tuo*

diversarum Nationum (Hungarorum quippe, Germanorum, Slavorum, Ruthenorum, Valachorum & Rascianorum) *conventus* (juxta Ritum Graeco Catholicum) *uni Domino sub regulari habitu famulentur, licet* ***unum sit ibi Latinorum coenobium****, qvum tamen ibidem sint* ***multa Graecorum****…».*[38]

Materské-soborné-archimandritské monastyry boli zároveň aj sídlami eparchiálnych episkopov-archimandritov. Takéto baziliánske sídla (monastyrské eparchie) boli pôvodne napr. i v Ostrihome (Strigonia, Esztergom, Gran), v Panonhalme, vo Vyšehrade (Vyšegrád), vo Veszpréme, v Čanáde (Morošvare, Maroshrade), v Egeri (Erlau, Agria), v Báči, v Kaloči, vo Varadíne (v Byhare), na Spiši (Spišská Kapitula),[39] v Nitre (Sobor-Zobor), v Mukačeve (Černeča Hora),[40] v Krásnom Brode (Nagymonostor)[41]…

Z korešpondencie pápeža Inocenta III. vyplýva, že v roku 1204 existoval v Uhorsku ešte stále len jeden jediný čisto latinský kláštor a ten bol zasvätený sv. Egídiovi.[42] Podľa Katonu bol tento kláštor založený za uhorského kráľa sv. (V)Ladislava…[43] Bolo to v roku 1091.[44] Prvý čisto latinský kláštor zasvätený sv. Egídiovi bol filiálnym juhofrancúzskemu kláštoru St. Gilles, z ktorého pozvali benediktínskych mníchov, aby sa usídlili v tomto uhorskom kláštore. Až do začiatku 13. storočia boli tamojší benediktínski mnísi výlučne Francúzi.[45] Opát tohto kláštora, pretože to bol jediný latinský kláštor v Uhorsku, mal u pápeža už od samého počiatku existencie kláštora mimoriadné postavenie a mimoriadnú autoritu. Vykonával funkciu súčasných «apoštolských nunciov» (porov. v kap. 3.2) začiatku 21. storočia. Bol dôverníkom Rímskej Kúrie, informoval pápeža o všetkom dianí v Uhorsku a pápež mal k nemu neobmedzenú dôveru. Svedčí o tom i bula pápeža Urbana II. (1088-1099) z augusta 1096, tj.

Bazilián v 14. stor.

päť rokov po založení tohto kláštora, adresovaná kráľovi Kolomanovi, v ktorej pápež mimo iného píše:

«*Urban episkop, sluha sluhov Božích, (posiela) v Christovi milovanému synovi Kolomanovi, veľkému kráľovi Uhrov, pozdrav a apoštolské požehnanie. Nevýslovnou radosťou sme sa potešili, počujúc, že tvoja veľkomožnosť nariadením všemohúceho Boha začala vládnuť Uhorskej krajine. Náš ctihodný syn Odilo,* ***opát (kláštora) svätého Egídia, nás totiž oboznámil*** *s tvojou znalosťou cirkevných textov, ktorou vynikáš nad svetskou obyčajou učenosti a najmä znalosťou svätých kánonov, čo prináleží predovšetkým k sudcovskej moci. Preto sa ti patrí, synu v Christovi najmilší, aby si sa väčšmi než ostatní tvoji predchodcovia v tej istej (kráľovskej) vláde staral o spásu tak svoju, ako aj tebe poddaného ľudu… a zároveň* ***ustanovujeme vyššie menovaného opáta kláštora sv. Egídia za tvojho spolupracovníka****…*».[46]

Všetky ostatné uhorské monastyry boli naďalej baziliánske-gréckokatolícke,[47] i keď v niektorých, už od čias sv. Štefana boli so striedavým úspechom za archimandritov-episkopov dosadzovaní cudzinci – latinskí benediktíni. So "striedavým" úspechom preto, lebo v nasledovných Vathových povstaniach (pozri ďalej kapitolu 3.1.) boli jedni vyhnaní, iní suspendovaní, či pozabíjaní a neskôr opäť po nejakom dlhšom alebo kratšom časovom odstupe dosadzovaní noví… za účelom polatinčovania baziliánskych soborných monastyrov, tj. «soborov» a ich postupnej transformácie na benediktínske «kapituly»… a znova odstraňovaní…

Kde sa nachádzal jediný vyššie spomínaný čisto latinský kláštor sv. Egídia sa dnes s určitosťou nevie. Existuje však viacero teórií: Pázmany kladie tento kláštor do Vesprímskej diecézy, iní (napr. Bárdosy[48]) ho zas kladú do diecézy Egerskej… Pravdepodobne «*monasterium S. Aegidii de Simighio*» je latinský kláštor sv. Egídia v Šomodskom vojvodstve medzi Balatonom a riekou Drávou.[49]

Lož má «krátke nohy»

Prekvapujúci a mimoriadne dôležitý historický prvok vo vyššie spomínanom vyčítavom konštatovaní pápeža Inocenta III. nie

je ani tak počet gréckokatolíckych monastyrov, veď to bola vec samozrejmá, ako skutočnosť, že latinský bol len jeden! **Pápež teda ešte v r. 1204 v celom Uhorsku pozná len jeden-jediný latinský benediktínsky kláštor** (sv. Egídia) a aj ten mal funkciu pápežskej Apoštolskej nunciatúry (teda veľvyslanectva) v danej krajine!

Teda inými slovami povedané, v roku 1204 v Uhorsku všetky ostatné monastyry, ktorých počet, ako hovorí sám pápež, sa rátal na veľké množstvo – celé stovky, boli baziliánske, tj. gréckokatolíckeho obradu!

Ako možno potom rozumieť tvrdeniam neskorších a hlavne súčasných prolatinských historikov, že vraj už začiatkom 11. storočia sv. Štefan I. zakladal v Uhorsku latinské kláštory, a že vraj dokonca ešte za svojho života založil desať latinských biskupstiev…?[50]

Kde sa podeli v časoch pápeža Inocenta III. (roku 1204) tí "Štefanskí latinskí" biskupi a tie veľkolepé "latinské" diecézy-kláštory, v ktorých biskupi, ak vraj boli "latinskí", museli predsa sídliť? Veď na základe tvrdenia historicky nevyvrátiteľnej listiny pápeža Inocenta III. roku 1204 v celom Uhorsku existoval len jeden-jediný latinský kláštor a podľa ďalšej listiny toho istého pápeža do roku 1204 všetci episkopi v Uhorsku sídlili v monastyroch? Sú dve možnosti:

1.) Alebo je tvrdenie, že sv. Štefan I. založil desať latinských biskupstiev falzifikátom, tj. vymyslenou bájkou pozdejších kumánskychmaďarizačných storočí a všetky episkopstvá, presnejšie povedané, monastyrské eparchie Uhorska boli v 11. a 12. storočí gréckokatolícke, alebo

2.) tvrdenie, že sv. Štefan I.[51] "založil" desať rímskokatolíckych biskupstiev, sa opiera **len** o fakt vyrúbania predtým neslýchaných cirkevných desiatkov (pozri ďalej) pre niektoré soborné baziliánske monastyry, v ktorých boli súčasne za archimandritov-episkopov výmenení-dosadení cudzí benediktíni, ktorých však krátko nato vo Vathových protilatinských povstaniach 11. storočia pozabíjali alebo vyhnali (pozri ďalej) a tieto biskupstvá boli opäť vrátené do pôvodného stavu gréckokatolíckej Cirkvi a spokojne sa rozvíjali ďalej, kým sa v roku 1204 nestali tŕňom v oku pápeža Inocenta III. Tento si totiž práve v tomto roku (po križiackej výprave) juri-

dicky úplne podrobil Konštantinopol a začal, rušiac «soborné» monastyry, tj. soborné monastyrské eparchie, ničiť «sobornosť(!)», tj. katolicitu Christovej Cirkvi.[52] Začal všetko "nekatolícky" homogenizovať v latinskom obrade, a to nielen v Grécku, ale i v ostatných kresťanských krajinách Európy (pozri kap. 3.2.). «*Viruju vo jedinuju, svjatuju,* ***sobornuju*** *apoštolskuju Cerkov…*» sa dodnes vyznáva v Nicejsko-Carihradskom vyznaní viery…

Nech je to tak či onak, faktom je, že dokumenty 11. i 12. storočia o existencii «latinských» biskupstiev v Uhorsku naozaj mlčia a **výčitka pápeža Inocenta III. z roku 1204 vyvracia všetky pochybnosti: «rímskokatolícke Uhorsko» 11. a 12. storočia proste neexistovalo.** Okrem toho, i celkovo vzaté, písomností z 11.-12. storočia je veľmi málo, ba existujú dokonca len a len v neskorších latinských opisoch a prekladoch… Originály súc nepohodlné prolatínskym historikom ľahli popolom a dnes sa to odôvodňuje, že boli vraj zničené v neskoršom tatárskom vpáde. Pozdejšie latinské prekladyy a opisy sa pohybujú na hranici falzifikátov,[53] alebo sú dnes bežne pokladané za falzifikáty[54] (napr. *Anonymova kronika*). "Tatári", alebo lepšie povedané, tí, ktorí sa len správajú ako neotesaní, nevzdelaní barbarskí Tatári, žili totiž i pred tatárskym vpádom a žijú na našich územiach i dnes. Títo však na rozdiel od skutočných Tatárov dejiny menia a všetko nepohodlné pália nie z primitívnej nevedomosti, ale cieľavedome…

Pápež Inocent III.

Ohromný listinný materiál k uhorským dejinám zozbierali protestant M. Bel (1684-1749), exjezuita F.A. Kollár (+1783), Schwandtner (+1791) a hlavne jezuiti J. Pray (+1801), Š. Katona (+1811), nakoniec Fejér zo 42 zväzkami dokumentov (vydaných v rokoch 1822-1844). Opísali, a čo je najhoršie, aj "upravili" na rozličných miestach nájdenú spústu prameňov k uhorským dejinám a publikovali ich. Všetci pozdejší bádatelia sú dnes nútení čerpať z ich edícií i napriek ich ohromným nedostatkom vo vydavateľskej kritike. Hlavne edícia Fejérova «*jest nejob-*

sáhlejší publikací tohto druhu, ale zároveň obsahuje také nejvíce vad. Fejér opisoval pro svou sbírku v nejrozličnějších místech, často prameny z druhé i třetí ruky a o jejich kritiku se vůbec nestaral. Edice jeho jest přeplněná chybami a obsahuje spoustu listin nepravých…». Takto Fejéra charakterizuje Macůrek.[55] Vydavateľskú nekritičnosť, či priamo chcenú a úmyselnú "úpravu" textov, tj. falzifikáciu v plnom slova zmysle jemne nazýva «*nekritičnosťou výberu prameňov z druhej či tretej ruky…*». To všetko sa robilo s jedinou snahou: vyhodiť a zamaskovať každú zmienku a stopu o gréckokatolíkoch a urobiť dejiny Uhorska latinskými.

Žiadna lož v dejinách však nie je prevedená dokonale a časom vždy vyjde najavo, a to dokonca i vtedy, keď sa táto lož systematicky opakuje a buduje 700 i viac rokov. Stykom pravdy (= skutočnosť) s klamstvom (= výmysel) vznikajú totiž nezrovnalosti… a takou do očí bijúcou nezrovnalosťou v uhorských dejinách je i vyššie spomínaná výčitka pápeža Inocenta III. z roku 1204 uhorskému kráľovi Imrichovi upozorňujúca na existenciu v tom čase len jedného-jediného latinského kláštora v Uhorsku v porovnaní so stovkami gréckokatolíckych…!

Môžu potom latinskí falzifikátori uhorských dejín, nevedno akým duchom vedení, tvrdiť, že pred rokom 1204, napr. na nitrianskom Sobore bol vraj benediktínsky kláštor už v roku 1000, vo sv. Beňadiku pri Nitre vraj boli latinskí benediktíni už v roku 1075, v Krásnej nad Hornádom (Opátka) pri Košiciach vraj už v roku 1143…,[56] latinskí cisterciáni boli vraj v Lipovníku už od roku 1141, premonštráti vraj mali latinský kláštor v Bzovíku už roku 1130…,[57] atď., atď., atď.

Každý, kto si uvedomí hore uvedené historické fakty a svedectvá pápeža z roku 1204 sa takýmto tvrdeniam musí s poľutovaním zasmiať.

2.2.1. Gréckokatolícka Cirkev bez desiatkového systému

Čo treba rozumieť pod výrazom: «desiatok»

«*Desiatok* (lat. «decima», slovansky «dežma») – *cirkevná daň v hodnote jednej desatiny úrody poľnohospodárskych produktov… Desiatok patril biskupom… Od platenia desiatkov boli oslobodení šľachtici a majetky určené na cirkevné… účely.* ***Desiatok neodvádzali príslušníci východných cirkví…*** *schizmatici (Srbi,* ***Rusíni****, Jazygovia…)… Desiatok sa mal odvádzať súčasne s deviatkom patriacim zemepánovi. Mal sa vyberať v naturáliách, ale niekedy sa vyberal aj v peniazoch… Platenie desiatkov zaniklo s ostatnými povinnosťami poddaných voči vrchnosti r. 1848, spolu so zrušením poddanstva… Prax pri vyberaní deviatku a desiatku bola taká, že úroda sa musela nechať na poli a najskôr sa vybral cirkevný desiatok. Z toho, čo ostalo, vybral sa zemepanský deviatok. Poddaní tak odviedli dve desatiny, tj. 20 percent celkovej úrody. Deviatky a desiatky sa vybrali v určitom časovom limite po zbere plodín, resp. po žatve. Pôvodne bol tento limit pomerne dlhý a úroda bola vystavená značným škodám. V prvej polovici 19. stor. bol skrátený na osem a neskôr na tri dni…».*[58]

To, že sa v rímskokatolíckej Cirkvi najprv vyberal cirkevný desiatok a až potom šľachtický deviatok, znova potvrdil, a to dokonca pod hrozbou uvalenia všetkých cirkevných trestov aj IV. Lateránsky koncil roku 1215 vo svojej 54. konštitúcii pod vedením pápeža-politika Inocenta III.[59]

Poddaní pod jurisdikciou rímskokatolíckych biskupov okrem desiatkov a deviatkov z prenajatej pôdy museli odrobiť i veľké množstvo dní na panskom, teda na pozemkoch pod priamou správou rímskokatolíckeho biskupa, kňaza či i svetského zemepána.

Desiatkový systém pre gréckokatolíkov neznámym pojmom

Zvláštnou a zároveň charakteristickou črtou cirkevnej organi-

zácie v gréckokatolíckom bielom Uhorsku bola skutočnosť, že medzi gréckokatolíkmi pôvodne nikdy neexistovala nielen farská organizácia (pozri ďalej), ale ani desiatkový systém, aký sa praktizoval v západnej Európe v latinskej Cirkvi.

Kým na Západe, tj. v rímskokatolíckej Cirkvi, sa už od nepamäti užíval farský desiatkový systém (farárom sa každoročne odvádzala desatina z úrody), v byzantskej Cirkvi cyrilometodejskí baziliánski mnísi (tzv. kalugeri – **калоуґеръі**) žijúci «soborne» v «soboroch-monastyroch» zoskupení pod vedením svojho archimandritu-episkopa ľudí vysluhovali (bez akejkoľvek desiatkovej povinnosti) za dobrovoľné dary.[60]

Halaga túto skutočnosť komentuje nasledovne:

«*Príťažlivou výhodou slovanskej cirkvi v ľudových vrstvách bola nielen zrozumiteľnosť jazyka a aktívnejšia účasť v bohoslužbe než v ríte latinskom, ale i materiálne ohľady. Latinský rítus v Uhorsku bazíroval na farskom systéme a na strohej výmere desiatkov.*[61] *Naproti tomu grécko-slovanský rítus sa v Uhorsku opieral hlavne o mníchov a východnú cirkev, dlho charakterizoval zmysel pre dobročinnosť veriacich… V zmysle tradícií východnej cirkvi* (obsluhujúci kňaz, jeromních-kaluger) *dostával od veriacich len munera-dary…*[62] *Nie decimy, ako ich vymedzil zákon Štefana I. Svätého. Obdobný stav bol pôvodne aj u slovanských veriacich na území salzburskej diecézy… Trvanie tohto stavu v Uhorsku dokladá výzva pápeža Inocenta III. z roku 1198,*[63] *aby kráľ Imrich sa nezdráhal použiť aj silu k donúteniu slovanských obcí v kaločskej arcidiecéze, keď nechcú odviesť kompletný desiatok svojmu diecezánovi*».[64]

Pápež Inocent VI. vo svojom liste z 3. júla 1354 tiež vyzýva uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého, aby zasiahol proti «*schizmatickým laikom*» (tak vtedy v Uhorsku označovali gréckokatolíkov) v tej istej Kaločskej latinskej arcidiecéze a priviedol ich k tomu, aby platili miestnemu latinskému arcibiskupovi cirkevné desiatky.[65] V praxi to znamenalo aj u nich prevedenie na latinský obrad.

Podobnej výzvy sme svedkami v novozaloženej latinskej diecéze Vác, v ktorej tamojší Kumáni (Maďari) už vyznávali vieru v gréc-

kokatolíckom obrade, a preto tiež neplatili desiatky. Pápež Urban V. roku 1364 žiadal uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého, aby zabezpečil pre vácovského latinského biskupa desiatky od gréckokatolíckych Kumánov.[66]

Pápežský nuncius Julio Ruggiero sídliaci vo Varšave vo svojom opise stavu Poľského kráľovstva z roku 1565 uvádza o Rusínoch skutočnosť, že ich episkopi, podobne ako aj ich kňazi, nemali na rozdiel od talianských latinských kňazov nijaké príjmy okrem dobrovoľných darov od veriacich.[67] Latinskí kňazi vyberali povinné cirkevné desiatky. Teda opäť potvrdenie všeobecnej normy, že na Východe Cirkev nikdy nevyberala povinné cirkevné desiatky.

Latinské kňazstvo na čele so svojimi biskupmi sa nepretržite, a to až do konca 18. storočia i na území Poľského kráľovstva snažilo ekonomicky porobiť gréckokatolícke obyvateľstvo tým, že uvaľovalo naň povinnosť platiť desiatky…[68] Latinské kňazstvo to robilo v honbe za majetkom a vysokým životným štandardom. Čím viac mal totiž latinský kňaz platičov desiatkov, tým viac mal peňazí aj pre vlastnú potrebu.

Dôležitý kľúč pre orientáciu v dejinách:

Preto, kdekoľvek sa v dejinách Uhorska stretneme so skutočnosťou, že obyvateľstvo daného mesta, dediny, či oblasti neplatilo desiatky Cirkvi, prezrádza to historickú skutočnosť, že dané miesto, dedina, či oblasť neboli latinského, ale gréckeho obradu. A na túto pravdu zabudla väčšina stredovekých falzifikátorov. Pri opisoch kroník, listín a iných písomných dokumentov vynechali totiž každú zmienku o gréckokatolíkoch, avšak na stopu – «*platenie desiatkov*», či lepšie povedané na «*neplatenie desiatkov*» zabudli.

Prvé pokusy o zavedenie desiatku v centrálnom Uhorsku

Prvý pokus o zavedenie desiatkového systému, a teda nepriamo a nevedomky i prvý pokus o zakladanie fár (biskupstiev) latinského typu urobil uhorský kráľ sv. Štefan I. (997-1038),[69] ktorý bol pod veľkým tlakom nemeckého cisára a vplyvom svojej nemeckej manželky Gizely. Gizela bola dcérou bavorského vojvodu Henricha II. a sestrou nemecko-rímskeho cisára Henricha II. (1002-1024). Ďalší jej vlastný brat Bruno bol biskupom augsburgským a neskôr

sa stal pápežom, ktorý si vybral meno Gregor V. (996-999),[70] a preto jeho nástupca pápež Silvester II. tak ochotne korunoval sv. Štefana (manžela Gizely) za uhorského kráľa.

Gizela sa vydala za Štefana I., uhorského kráľa, ako desaťročná. Dala mu syna Imricha. Na území Uhorska sa pod jej vplyvom urobili prvé pokusy o zavedenie latinského obradu. Keď sv. Štefan I. roku 1038 zomrel, proti Gizele a proti jej dvoranom, ktorí boli napospol všetko Nemcami, vypuklo povstanie, v ktorom bola Gizela zajatá prívržencami slovanskej arpádovskej dynastie. Z väzenia ju až roku 1045 vyslobodil nemecko-rímsky cisár Henrich III. Keď sa presťahovala do Pasova, stala sa predstavenou miestneho latinského ženského benediktínskeho kláštora. Zomrela okolo r. 1060. Tým zavedenie desiatkov zostalo iba pri pokuse, plán latinizácie sa zatiaľ nevydaril.

Desiatková povinnosť u gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie sa objavuje prvýkrát až po roku 1693 = vznik prvých gréckokatolíckych fár (latinského typu-vzoru)

Ešte, mukačevský episkop dosadený «zhora», Josif Roga de Camellis, krátko po tom, ako pricestoval z Ríma, si hneď na začiatku svojho episkopstva (r. 1690) vo svojom *Denníku* so smútkom poznamenal, že Mukačevský monastyr na Černečej Hore, ktorý sa stal jeho sídlom, má len nepravidelné a náhodné príjmy. Jednalo sa totiž len o milodary, alebo príležitostné príjmy z nevelikého hospodárstva a episkop vôbec nemal nijaký iný pravidelný príjem…[71]

18. januára 1692 dostal od F. Klobušického (správcu majetku Rákoczyových sirôt) naspäť nejaké pozemky, ktoré monastyr vlastnil ešte v dobe Teodora (Fedora) Koriatoviča, tj. od 14. storočia, ale ešte ani vtedy sa nejednalo o príjmy z desiatkovej povinnosti.[72]

Desiatková povinnosť nebola v Mukačevskej monastyrskej eparchii známa od samých cyrilometodejských čias až po rok 1693, kedy Josif Roga de Camellis po prvýkrát v histórii (ako gréckokatolícky episkop od gréckokatolíckych veriacich) podľa latinského vzoru vyrúbal cirkevné desiatky, a aj to ešte len akoby skúšobne, iba v niektorých usadlostiach.

Z jeho *Denníka* sa dozvedáme, že práve on, prakticky prvý episkop-cudzinec, zaviedol v treťom roku po svojom nástupe (r. 1693) v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii desiatkovú povinnosť i pre gréckokatolíckych veriacich. Skúšobne vybrané dediny museli po sviatku Uspenia Prečistej Divy Marii (tj. koncom augusta) odvádzať nasledovné desiatky: z každých desať veľkých prasiat, museli episkopovi odovzdať jedno…, desiatky sa brali i za ovce i kozy… Gréckokatolícki kňazi neplatili episkopovi desatinu, ale mu odvádzali tzv. «*katedralikum*», ktoré v tom čase činilo jeden florén do roka.[73]

Ešte i v roku 1727 cirkevné desiatky u gréckokatolíkov neboli nijakou samozrejmosťou

Dokazuje to učebnica pre bohoslovcov a kňazov mukačevského episkopa H. Bizancija z roku 1727, kde sa s úplnou samozrejmosťou uvádza desiatková povinnosť v latinskej Cirkvi, a to ako svetlý vzor hodný nasledovania. Latinskí kňazi boli veľmi dobre materiálne zabezpečení nielen preto, že boli napospol takmer všetko šľachtici, ale i vďaka finančným príjmom plynúcim z poberania desiatkov. Latinskí kňazi boli povinní z cirkevných desiatkov, ktoré vyberali od svojich veriacich-nevoľníkov, jednu štvrtinu posielať svojmu latinskému biskupovi (tri štvrtiny si ponechali), okrem toho platili latinskému biskupovi «*katedralikum*» (pevnú ročnú taxu), ďalej štvrtinu zisku z pohrebov, poplatok pri preberaní farnosti… Po smrti latinského kňaza (bol neženatý) všetok jeho nadobudnutý majetok pripadol biskupovi, tj. biskupstvu. Vyššie spomenutá učebnica nenápadne uvádza túto latinskú finančno-ekonomickú prax ako príklad hodný nasledovania pre gréckokatolícke duchovenstvo, ktoré svojmu episkopovi (v tom čase H. Bizancijovi) platilo len ročné «*katedralikum*» a akýsi poplatok pri preberaní farnosti.[74]

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v roku 1727 sa cirkevné desiatky od gréckokatolíckych veriacich vo všeobecnosti nevyberali a prax zavedená Josifom Rogom de Camellisom sa vo väčšine oblastí Mukačevskej eparchie neujala. Ešte i v roku 1727 gréckokatolícke kňazstvo na historickom Podkarpatsku žilo len z dobrovoľ-

ných darov veriacich, pretože i taxy za jednotlivé cirkevné úkony (krsty, sobáše, pohreby, Služby Božie…) u gréckokatolíkov boli zavedené až niekedy v polovici 18. storočia a aj to príkazom zo strany latinských egerských biskupov, pretože oni, ako sídelní episkopi (v tom čase i pre gréckokatolíkov) mali z toho tiež veľmi pekné finančné zisky (jednu štvrtinu).

Je veľmi potešujúcou skutočnosťou, že gréckokatolícke duchovenstvo sa vo vzťahu ku svojim veriacim správalo (žilo a trpelo spolu s nimi) skutočne ako v prvokresťanských časoch, keď veriaci apoštolom **dobrovoľne** prinášali k nohám dary (porov. Sk 4,32-36). Tak tomu bolo medzi gréckokatolíkmi až do druhej polovice 18. storočia! Preto sa u gréckokatolíkov dodnes užíva na označenie kňaza výraz «svjaščenik» – v doslovnom preklade *osoba svetlá (svätá), svietiaca dobrým príkladom, osoba prinášajúca svetlo* (porov. srbské: «свещеник» a «свеща» *svieca*). Naopak, v latinskej Cirkvi sa používal a prakticky i dodnes na Slovensku používa termín «kňaz», čo v doslovnom preklade znamená *šľachtic, knieža* (porov. ženský tvar «kňažná»). V gréckokatolíckom obrade svjaščenik bol súčasťou ľudu – otec medzi svojimi deťmi; v latinskom obrade medzi kňazom a ľudom bola priepasť, ktorú sa nešťastne snažil preklenúť už protestantizmus…

Rok 1848 – zrušenie desiatkovej povinnosti v celom Uhorsku

Postupom času násilne zavedená latinská cirkevná desiatková povinnosť u gréckokatolíkov úplne pokazila ľudí. Kým gréckokatolíci v priebehu takmer celého tisícročia dobrovoľne, s láskou a veľkou obetavosťou podporovali a vydržiavali «dobrých starcov» = «kalu-gerov» («kaluger» v preklade znamená *dobrý starec*), tj. baziliánskych mníchov dochádzajúcich k nim z gréckokatolíckych soborných monastyrov, či gréckokatolíckych kňazov-biľcov, po zavedení desiatkov v polovici 18. storočia boli nútení odvádzať dávky násilne, pod korbáčmi pandúrov… A výsledok bol taký, že keď po takmer 150 rokoch (18. marca r. 1848) bola úradnym dekrétom (zákonný článok č. IX zrušil štátne a zákonný článok č. XIII zrušil cirkevné dežmy-desiatky) zrušená desiatková povinnosť v celom Uhorsku, to znamená, i na území Mukačevskej eparchie a bolo zároveň zrušené i poddanstvo, veriaci prestali materiálne podporovať svoju Cirkev a gréckokatolícki svjaščenici nemali z čoho žiť. Proti tomuto neduhu vystúpil okrem iných aj prešovský gréckokatolícky episkop vladyka Kyr Josif Gaganec v rusínsky písanom *Obežníku* z 4./16. apríla 1849, ktorý bol verejne prečítaný po všetkých cerkvách Prešovskej eparchie:

«Возлюбленым Сыном и вѣрныкам нашым Соборꙋ Маковицкаго

Неизмѣрный жалѣ поꙗл серце наше, ꙗк нам вѣрнѣ ознамено было, же въ нынѣшнѣм неспокойнѣм часѣ и между вами Маковицкаго Собора вѣрныма нахождаютсꙗ мнози, которы духом сего свѣта наполнены противо духовних своих Пастырей безумно повстали, нехотꙗще имъ ани повинновати, ани робити, ани рочную роковину въ снопах, или въ зернѣ воздати, ани рочную штолу, колꙗду, а иный им прислухающий доходок, ꙗки вы передъ тим сте давали, ꙋдати; понеже имъ сꙗ вѣритъ; лебо через иных злобливо и хибно тако нагварены сут, ꙗк бы сїѧ роботы, податкы а плацѣ через Угꙗдъ Крайнский предешлего року цилком стерты, а ихъ болше Пастырем душевним ꙋдавати не повиновалисꙗ.

Сїе неблагодарное ꙋ менованых повиностꙗх упитаніе ваше тѣм барже ест нам противне, кам менше есмесꙗ того, найменше же ꙋ васъ сподѣвали там барже нам скорбне, ꙗко болше каждому праву противитсꙗ, тим барже нам болѣзне, кам болше свѣту видомо ест, же Рускокаѳолическій народ въ Угерской Крайнѣ, ꙗк най ꙗснѣшому Царю, так каждей Власти свѣтской, и духовной ꙋ бытꙗ своего всегда вѣрный и послушный постоꙗл аж до сего часу. Вы есте первы, которы готовы есте дурливым противенством Плꙗтеніе ваше потоптати, памꙗть покорных Праꙋцив вашых изничижити, славное ихъ Імꙗ посквернити.

Прото заумиили есме через сей Архи-пастырский Лист нашъ васъ ꙋ тѣм научити, и напомꙗнути же вы повиновати есте Пастырем вашым духовным всѣ роботы творити, и ꙗки колвек ꙋдатки, которы перед тѣм есте давали, ꙋдавати доколѣ най-ꙗснѣший Царъ и верхност Крайнска ꙋ сего инач неспорꙗдаетъ. ...

Научит васъ о сей повиности с. писмо ꙗк стараго так новаго закона, въ старом законѣ повелѣл Бгъ абы дванадесꙗт поколѣна Іюдейскїꙗ ꙋ землей себи предѣленных истую част, ꙗкошто первенства каждого урожаꙗ Сщеником, и Левитом воздали, так глаголюще къ Первосщенику Аароновi, и сїе да будет тебѣ ꙋ начатковъ даꙗнів Сыновъ Ілевых; прото тебі дах ꙗ и Сыном твоим и дщерем твоим стобою. законно вѣчно; всꙗк начаток елеꙗ, и всꙗк начаток вина, и пшеницї, начаток их елика аще ꙋдадꙗт Гду тебі дах ꙗ. - Первороднаꙗ всꙗ, елика въ землѣ ихъ, елика аще принесутъ Гду тебі да будут, всꙗк чистый въ домі твоем да ꙗст ꙗ. Кедъ тогда вѣрні с. закона своим Свꙗщеником и Левѣтом воздали приказанны даꙗніꙗ, тим барже повиновати суть вѣрні новаго закона общі братꙗ в Хтѣ воздати даꙗніꙗ Сщеником своимъ.

Прото в новом законѣ с. апостол Павел напоминает: ... достойн дѣлатель мзды своеꙗ, кто бо войнствует своими оброки, когда или кто насаждает віноград и ꙋ плода его не ꙗстъ, или ...

А вы первы есте, которы противитесꙗ духовним ꙋцемъ вашим то мало робити, и ꙋдати что предтим ꙗк ꙋці ваша, так вы робили и воздали; алебо нѣнѣ менеи достигнете на то, ꙗк во перед того? Ці вы не

ти йсти ролѣ, полга, й йнага добра имѣете, которы вы пред тѣмы есте имили? Алебо з тым болше збогатѣете? Нѣтъ милй Сынове! понеже богатство й благодать токмо ѿ Бога найвышшаго изходит съ выше, которую ѿтягнет Ѻцъ небесный ѿ тых, которй изненавѣдгат, й квилгат, й окривдают Сщеникох его, которы день й ноць старяютсга о спасений душах вашихъ.

Не творите вы сіе самй ѿ себе, но побуждений через негакйх из неспокойнаго духа збудителей, котры безумно мудрствуют й глаголют вам: гак бы духовным творенны роботй, всга податкй, плацы лонскаго року черезъ новй права Крайнскага в цѣлѣ излічений былй й васъ болше неповелѣвалй.

Нато напоминаме васъ словами с. апост Павла не вѣруйте каждому духу но еже от Бога ест.

Обаче повиновати есте духовным вашым Пастырем робити а й тепер, небо перешлаго року токмо робота Урбарскага то ест Панска стерта ест. – Повиновати есте роковину в зернѣ воздатй, небо перешлаго року токмо десгатина краловска на духовных пренесена й девгатина панска дарована ест. Чи то йсте Ургад Крайнскій, й самй о той правдѣ пресвѣчитесга повиновати есте ѿдавати штолу, й так йнше что до тепер есте давалй, бо то установленно ест давным приказом Царскым въ цѣлой крайнѣ, а нич того через новое право Крайнске не изчезло.

Возлюблений Сынове нашы! Вѣруйте словесем нашим, а не дакоторим безумнимъ, лебо злобнымъ збудителем которых злага нагвара вам на шкоду вашу служити будет, лебо придет часъ гдѣ за вшитко перемешкане нараз задостучинити присѣлений будете на векшу жалост вашу. – Дувѣрностъ имите въ насъ, которы анй самй бы есме не допустилй абы васъ протй права утискалй диховнй вашй, але то нынѣ ожидати ѿ васъ мусѣме понеже до тепер жаднйм правом й уставом не есте ослебожденны. – Вѣруйте также й духовным Пастырем вашим, которй вамъ едино правду повидаютъ й васъ пред цилу Крайну скламати бы не смѣлй.

Надѣйтесга на нйхъ, которых поволаніе духовное не допустит абы васъ оскорбилй. Наслѣдуйте йхъ не протйвтесга властй духовной, небо каждага власть ѿ Бога ест, а кто властй сга протйвит, Богу протйвитсга. Воздайте тогда Цареви, йже ест Царове; Богу йже ест Боже й Свгащенйком йже ест Свгащенйков, й Бог мира будетъ съ вамй.

Выдано въ Прагашовѣ въ Резиденций нашой Єпской дне 4/16 Априлга 1849 року добрѣжичливый Ѻцъ Іосиф Гаганецъ (okrúhla pečiatka)».[75]

Povinná desiatková povinnosť veriacich voči svojim kňazom a episkopom sa po roku 1848 pretransformovala na tzv. koblyny a rokoviny, ktoré už boli len fragmentom z pôvodných desiatkov (pozri v kap. 4.1.3.) a boli na území Československa definitívne zrušené roku 1920.

2.2.2. Gréckokatolícka Cirkev bez farského systému

Celé Uhorsko bolo od prvopočiatku vysluhované z baziliánskych soborných monastyrov, fary – ako ich poznáme dnes, neexistovali – filologické dôkazy

Linguistický svedok: «приходъ», «приходникъ»

Ešte do roku 1950 u gréckokatolíkov a dodnes u pravoslávnych na historickom Podkarpatsku sa farský úrad nazýva «***prichod***» a farár «***prichodnik***». Jedná sa o cyrilometodejskú terminológiu zachovanú i v staroslovančine.[76]

Filologickým svedkom toho, že gréckokatolícki veriaci v Uhorsku v minulosti neboli nikdy organizovaní do farností latinského typu (s povinnosťou desiatkového typu) na aké sme zvyklí dnes, ale boli pôvodne obsluhovaní bezplatne kalugermi, tj. baziliánskymi mníchmi žijúcimi v spoločných monastyroch, je staroslovanský výraz «приходъ» [čítaj *prichod*]. Kalugeri totiž každodenne dochádzali do okolia svojich monastyrov vysluhovať veriacich (Služby Božie, pohreby, sobáše…). Mních-kaluger v pravidelných intervaloch všedných dní, nedieľ a sviatkov, alebo podľa akútnej potreby (krst, sobáš, pohreb…) prichádzal na vopred určené a s ľuďmi dohovorené stabilné miesto v obci (= prichod), a keď urobil všetko, čo bolo treba, vracal sa odtiaľ späť do monastyra.[77] Nežil teda trvalo v dedine, na fare, ako farári latinskej Cirkvi a nevymáhal desiatky z úrody, ale «prichádzal» z inokadiaľ, z monastyra a žil z dobrovoľných príležitostných darov. Preto sa dodnes miesto, kde účinkuje gréckokatolícky kňaz, nazýva «*prichod*» a on «*prichodnik*», a to i napriek tomu, že v súčasnosti už na danom mieste žije trvalo.

Podobným filologickým vývinom (analogicky k výrazom «*prichod*» a «*prichodnik*») vznikli i slová «*obchod*» a «*obchodník*», označujúce činnosť a človeka, ktorý «obchádza» dookola jednotlivé mestá a dediny za účelom výmeny, predaja, alebo nákupu tovaru. Obchodník obchádzal ľudské obydlia robiac svoje obchody, až sa vrátil domov, teda tam, odkiaľ vyšiel. V súčasnosti výrazy «obchod-obchodník», ktoré pôvodne označovali človeka v neustálom pohybe, stratili svoj prvotný význam a dnes vo väčšine prípadov označujú tiež stabilné miesto predaja so stabilným predavačom tovaru.

Linguistický svedok: «egyház»

Ďalším filologickým svedkom gréckokatolíckej minulosti Uhorska a svedkom toho, že všetky obce a ľuďmi zasídlené lokality v Uhorsku boli pôvodne obsluhované z monastyrov kalugermi, teda baziliánskymi mníchmi, je maďarčina, v ktorej dodnes významy «cirkev» (= cerkov) a «monastyr» (= samostan) sú vyjadrené jedným a tým istým slovom «***egyház***». V najstarších časoch Uhorska, a to dokonca i v počínajúcej tzv. kumánskej dobe (12.-13. storočie), totiž bez monastyrov a ich baziliánskych mníchov ani Cirkvi, ani cerkví (ako budov), ani žiadneho duchovného života v Uhorsku nebolo.

Filologicky i historicky je dokázané, že rímskokatolíci, napr. v Čechách, na Morave, v Sliezsku, na Slovensku, v Krakovsku… užívajú výraz «kostol» (od latinského «castellum» *hrad*), lebo prvé latinské kostoly, na týchto pôvodne gréckokatolíckych cyrilometodejských územiach, boli práve na hradoch[78] obývaných cudzincami (Nemcami a Talianmi). Zatiaľ, čo v maďarčine sa označuje kostol výrazom «**egyház**», v doslovnom preklade *samostan,* tj. *osamelé stanovište, osamelý dom, jeden dom*, *osamelé obydlie* («**egy**» v maďarčine znamená *jeden* a «**ház**» znamená *dom*), čo je doslovným ekvivalentom-prekladom staroslovanského «**монастырь**» [čítaj *monastyr*], resp. gréckeho slova «*μοναστήριον*» [čítaj *monastérion*] (od «*μόνος*» *jeden, jediný, osamelý* a «*στηρίζω – στήσω – ἵστημι*» *umiestniť, miesto*). Je to jeden z priamych a unikátnych filologických dôkazov o existencii monastyrských eparchií. Je to pozostatok z čias, keď celé Uhorsko (nevynímajúc dnešného Maďarska) vysluhovali baziliánski mnísi-kalugeri z gréckokatolíckych monastyrov.[79]

V súčasnej maďarčine slovo «egyház» označuje *spoločenstvo ľudí*, tj. *Cirkev*, ako aj *kultovú budovu*, tj. *cerkov*,[80] presne, ako staroslovanské «**церковъ**» [čítaj *cerkov*]. Podobne v taliančine (vplyv bývalej *Magna Graecia*) výrazy: «Chiesa» a «chiesa» označujú *Cirkev* (spoločenstvo) i *cerkov* (kostol – kultové miesto).

Moderná maďarčina pod vplyvom latinského obradu medzičasom vymyslela aj latinský ekvivalentný termín «*templom*», samozrejme, že prebratím, zkade inde, ako z pohanského-latinského «*templum*» a

starý, pôvodne jediný gréckokatolícky výraz «*egyház*», dnes už vraj nie je "spisovný". To preto, aby sa zahladili aj lingvistické stopy dokazujúce, že Maďarsko, ako súčasť Uhorska, bolo pôvodne gréckokatolíckeho – monastyrského typu. Radšej sa preberie nejaké slovo z pohanstva, ako keby sa malo ponechať to pôvodné, originálne – gréckokatolícke. Avšak aj napriek tejto údajnej nespisovnosti sa v súčasnej spisovnej maďarčine ešte stále užívajú výrazy, ako napr.: «**egyház**fi, templom-szolga, sekrestyés»,[81] označujúce *osobu, ktorá sa stará o kostol.*

Tajuplné osamelé cerkvi z 13-tého storočia s typicky východnými patrónmi na Liptove – starodávne gréckokatolícke «prichody»

Uličný uvádza zaujímavý historický fakt z Liptovskej župy – medzi dedinami Revúca a Štiavnica asi v 13. storočí stála cerkov Všechsvätých, ktorá slúžila ich obyvateľom. V daných dedinách cerkvi nestáli… Podobnú funkciu mala cerkov sv. Michala Archanjela pre Ľupču, Malatín a Sliače, cerkov sv. Kozmu a Damiána (sv. Martina) pre Likavu a Liskovú, cerkov zasvätenú akémusi sviatku Prečistej Divy Márii pre Sielnicu a Teplú, cerkov sv. Mikuláša Myrlykíjskeho Čudotvorcu pre Bobrovec, Vrbicu, Ploštín a Okoličné a pravdepodobne aj cerkov sv. Petra (a Pavla) pre Belsko a Jamník, prípadne aj dedinu Hybe.[82]

I existencia týchto cerkví (s typicky gréckokatolíckymi svätými patrónmi) postavených mimo osídlených dedín na Liptove je dôkazom, že na daných miestach, alebo existovali baziliánske monastyry kalugerov, alebo na dané miesta prichádzali «*prichodnici*» – baziliánski jeromnísi zo svojich blízkych či vzdialenejších monastyrov v nedele a sviatky, alebo podľa potreby a tam duchovne vysluhovali veriaci ľud.

Podobne i dnes na miestach starodávnych baziliánskych monastyrov, ktoré boli medzičasom zničené, sa nachádzajú len osamelé cerkvi, či kaplnky. Napríklad osamelá baziliánska cerkov v poli na Bukovej Hore pri Bukovciach (okr. Stropkov), či neďaleko Legnavy (okr. Stará Ľubovňa), v lese pri Jarabine (okr. Stará Ľubovňa) a pod. Gréckokatolícki veriaci dodnes tieto miesta volajú «monastyrami» a na týchto miestach sa každý rok konajú odpustové slávnosti, i keď

sa nachádzajú na odľahlých a nezaľudnených miestach… Takýchto «z neznámych dôvodov» na pustých a nikým neobývaných lokalitách na Slovensku vybudovaných cerkví je veľmi veľa.

Pokus o "založenie" prvých desiatich latinských biskupstiev

Sv. Štefan je prvým uhorským kráľom, ktorý svojvoľne, tj. v rozpore so starodávnymi cirkevnými predpismi a starodávnou cirkevnou tradíciou porušil právo baziliánskych archimandritov-episkopov na doživotný úrad a dovolil svojvoľne vymeniť desiatich archimandritov-episkopov významnejších baziliánskych materských-soborných monastyrov v Uhorsku, nahradiac ich cudzincami-benediktínmi (Nemcami, alebo Talianmi) rímskokatolíckeho latinského obradu. **Na území bývalej Bulharskej ríše** sa jedná pravdepodobne o tieto episkopské sídla: ❶ Kaloča (arcibiskupstvo), ❷ Byhar (Nagy Várad = Oradea-Mare či Velehrad = Belgrad = Belehrad), ❸ Transylvania (Alba altransilvana), ❹ Eger (= Jager = Erlau), ❺ Marošvár (Marosvár, Čanád = Csanád); **na území bývalej Veľkomoravskej ríše** sa jednalo pravdepodobne o tieto episkopské sídla: ❻ Hron (arcibiskupstvo Gran, Ister-hron, Ostrihom, Esztergom), ❼ Györ (Raab), ❽ Veszprém, ❾ Pécs (Fünfkirchen) a ❿ Vácz (Waitzen).[83]

Sv. Štefan (alebo jeho dvor vedený intrigami Gizely) pre tieto monastyry zároveň vyrúbal od gréckokatolíckych poddaných okolitých dedín prvé cirkevné desiatky. Takto vznikol, hoci aj len nakrátko, zárodok-záblesk prvých episkopstiev s farským a desiatkovým systémom rímskokatolíckeho typu. *Uhorsko-poľská kronika* o tom hovorí toto:

«*Po prijatí odkazu kráľovskej hodnosti blahoslavený muž Boží kráľ Štefan; kráľovsky* ***zriadil biskupské sídla*** (latinského typu s farami – pozn. redakcie) *i krížmi a nádobami a inými potrebnými k* ***Službe Božej*** (pozor! ešte stále byzantská Služba Božia, nie omša! – pozn. redakcie) *patriacimi vecami podľa potreby jedného každého, nadostač ozdobil…*».[84]

Prítomnosť latinských benediktínov ako archimandritov-episkopov desiatich baziliánskych soborných monastyrov spô-

sobila, že v análoch pápežskej Kúrie sa tieto, ešte stále plne gréckokatolícke baziliánske sobory uvádzajú už ako sídla latinských biskupov. Teda, rozumie sa samo sebou, keď «sídla latinských biskupov», tak to boli predsa "latinské rímskokatolícke biskupstvá"…?! Toto je "vznik" a "založenie" prvých desiatich rímskokatolíckych biskupstiev v Uhorsku, v skutočnosti však len dosadenie a výmena desiatich ľudí – cirkevných hodnostárov.

To, že krátko nato boli dotyční votrelci-príšelci vo Vathových povstaniach pozbavení úradu, vyhnaní alebo pozabíjaní (porov. nasledujúcu kapitolu 3.1.) a na ich miesta opäť navrátení regulárne zvolení domáci gréckokatolícki archimandriti-episkopi, a že teda sobory ostali naďalej gréckokatolíckymi monastyrskými eparchiami ešte celé storočia, a to všade v Uhorsku minimálne do roku 1204, sa v histórii prehliada, alebo úmyselne zamlčuje.

Po čase (najmä po vymretí Arpádovcov po roku 1301, teda v dobe Anjouovcov) sa opäť dostávali na archimandritské-episkopské miesta cudzinci-benediktíni. Dovtedy v Uhorsku boli rímskokatolíkmi len ojedinelí cudzinci – hostia na kráľovskom dvore (obyčajne Nemci a Taliani). Všetko ostatné, slovanské obyvateľstvo bolo gréckeho obradu (Maďari-Kumáni do Uhorska vtedy ešte len prichádzali a aj oni spočiatku prijímali vieru v gréckokatolíckom obrade). Noví, kde-tu dosadení latinskí archimandriti-biskupi svoje gréckokatolícke monastyry pomaly premieňali na spoločenstvá užívajúce benediktínsku regulu a latinský obrad.[85] A odtiaľ sa latinizácia v priebehu nasledujúcich storočí šírila i na obsluhovaný ľud.

Pokus o prvé fary latinského typu v Uhorsku

V gréckokatolíckom arpádovskom Uhorsku pôvodne farský systém neexistoval. Veriacich bezplatne vysluhovali baziliánski mnísi-kalugeri dochádzajúci z monastyrov.

Príkaz na založenie prvej primitívnej fary (parochie) latinského typu (tj. so stabilným latinským farárom-parochom) v Uhorsku nachádzame v *Druhej knihe nariadení* sv. Štefana:

«*XXXIV. Desať osád nech postaví kostol a venuje dva hony poľa a toľko otrokov, koňa a dobytka: šesť volov a dve kravy a 34 drobných zvierat. Odev* (rozumie sa bohoslužobný) *však a prikrývadlá* (tiež bohoslužobné) *obstará kráľ, kňaza a knihy* (rozumie sa liturgické) *biskupi*».[86]

Takto mala vzniknúť, v dnešnej terminológii, fara latinského typu s deviatimi filiálkami. V týchto desiatich osadách-prichodoch však už dávno predtým pôsobili gréckokatolícki kňazi, mnísi-prichodnici, teda tieto obce už boli predtým obsluhované baziliánskymi kalugermi ktorí pravidelne prichádzali z početných okolitých baziliánskych monastyrov, pretože v tak pozdnej dobe sa už určite nejednalo o misijné územie a o pohanské obyvateľstvo. Veď, ako dokazujú vizitačné protokoly arcibiskupa Mikuláša Oláha, ešte v druhej polovici 16. storočia takmer tretina obcí na území dnešného západného Slovenska nemala stabilného farára (pozri kap. 3.4.) – boli totiž obsluhovaní baziliánskymi kalugermi.

Pokus o vyrúbanie prvých typicky latinských cirkevných desiatkov nachádzame tiež v tej istej *Druhej knihe nariadení*:

«*LII. Ak Boh niekomu dal desať* (častí úrody) *v roku, desiatu nech dá Bohu a ak niekto svoju desiatu časť skryje, nech platí deviatu. A ak niekto desiatky vydelené biskupovi* (rozumie sa latinskému) *bol ukradol, nech sa odsúdi ako zlodej a dohoda tohto spôsobu celá patrí biskupovi*».[87]

II. Ostrihomská synoda sankcionuje časté snahy o únik spod novozavádzanej latinskej desiatkovej povinnosti:

«*XIII. Aby sa dedina, v ktorej je cerkov nevzdiaľovala od cerkvi. Pretože, ak sa vzdiali, musí zaplatiť* (pokutu) *desať zlatých a vrátiť sa*».[88]

Vathove povstania, ako i nástup gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa Kolomana na uhorský trón však zamedzili i vzniku trvalého farského systému v Uhorsku. Boli to len pokusy s krátkodobým úspechom.

Prvé rímskokatolícke fary v Uhorsku boli zakladané na panských hradoch

Neskôr sa prvé novozaložené rímskokatolícke farnosti, tzv. parochie (najmä od éry Anjouovcov) obyčajne kryli s teritóriom celého panstva-župy. Územie jedinej farnosti (parochie) s jedným latinským farárom (parochom) sa rovnalo územiu jednej župy. Volali sa «*parrochia castri*», tj. tzv. *hradné farnosti*. Napríklad v roku 1156 sa spomína «*parrochia Stigranensi*» (teda Ostrihomská farnosť) so **sedemdesiatimi** filiálnymi obcami (!), či pozdejšie «*parrochia Nitriensi*», «*parrochia Bors*», «*parrochia Chunt*»…[89] *Obrázková kronika* (vznikla v rokoch 1342-1382) spomína «*parochia castri Bihor*».[90]

Ako mohla mať jedna farnosť sedemdesiat filiálok? I tu je jasný dôkaz, že to bola novozaložená latinská hradná farnosť a v tých 70 filiálkach ešte stále boli a pôsobili baziliánski kalugeri-prichodnici, prípadne slobodní gréckokatolícki kňazi.

Špirko toto obdobie komentuje veľmi stroho: «*Farnosti boly veľmi rozsiahle (veľkofarná organizácia). Sídla maly obyčajne v dôležitejších strategických centrách (parochia castri). Väčšiu časť pastorácie vykonávaly kláštory*».[91] Samozrejme, že latinský Špirko nenapísal, že v tom čase išlo o gréckokatolícke baziliánske monastyry.

Podobnú situáciu vidíme i dnes, na začiatku 21. storočia:

V celom gréckokatolícko-pravoslávnom okrese Medzilaborce je len jedna jediná rímskokatolícka farnosť **v Medzilaborciach**, ktorá má však až **pätnásť (!) filiálok** s minimálnym alebo priamo nulovým počtom latinských veriacich. Na celý okres teda pripadá len jediná latinská farnosť s 15 filiálkami! Z týchto pätnástich "latinských filiálok" je dvanásť gréckokatolíckymi farnosťami so samostatnými gréckokatolíckymi kňazmi! A ďalšie tri sú tiež gréckokatolíkmi plne osídlenými gréckokatolíckymi filiálkami. Nespomíname tu pritom súčasné miestne pravoslávne farnosti. Vo všetkých pätnástich "latinských filiálkach" je dokopy (podľa sčítania z roku 1991) len 187 rímskokatolíkov, teda v priemere len 12 latinských veriacich na jednu obec.[92] To však nemení nič na tom, že «latinská farnosť v Medzilaborciach má 15 filiálok».

Rímskokatolícka farnosť **Snina** je na tom ešte horšie, má dokonca až **dvadsaťdva (22) "filiálok"**.[93] Ba, rímskokatolícka farnosť **v Stropkove** má až **dvadsaťpäť (25) "filiálok"**. V niektorých z týchto filiálok nemá ani jediného

veriaceho, v iných minimálny počet…[94] Rímskokatolícka farnosť **Svidník** mala roku 1995 až dokonca, na naše pomery, rekordných **tridsaťtri (33) "filiálok"**, vo väčšine ktorých sú plne fungujúce gréckokatolícke fary s gréckokatolíckymi farármi a skutočne minimálny, alebo priamo nulový počet rímskokatolíkov.[95]

Podobne v roku 1156 hradná latinská farnosť «Stigranensi» (Ostrihom) mala až 70 filiálok a v nich (nepočítajúc cudzincov-hostí) nulový počet rímskokatolíkov…! Podobne obrovský počet filiálok mala pri svojom vzniku aj nitrianska hradná latinská farnosť… V týchto latinských filiálkach, ako bolo už vyššie naznačené, bol počet rímskokatolíkov minimálny, či nulový a naopak žili v nich takmer výlučne gréckokatolíci obsluhovaní svojimi svjaščenikmi či kalugermi. Analogicky, ako je tomu i dnes na severovýchode Slovenska, v hore menovaných okresoch, kde pôvodných baziliánskych mníchov-kalugerov, v priebehu storočí vystriedali gréckokatolícki kňazi žijúci na farách príslušných dedín.

Kostol = «castellum» = *hrad*

Chaloupecký k vzniku latinských fár poznamenáva: «*Z kmenových území, patřících ke hradu, jenž byl jakýmsi ústředím náboženské, politické, vojenské a zejména soudní správy, staly se hradské fary, neb jak se v německé literatuře zpravidla píše, velkofary. Jejich hranice shodují se s hranicemi starých komitátů a to tak, že jména 'parochia' nebo 'comitatus' užíva se vůbec… v stejném smyslu. Jestli kde shoda mezi politickým a církevním rozdělením země je téměř úplná, je to právě na Slovensku*». Niekedy sa funkcia latinského farára priamo stotožňovala s funkciou miestneho najvyššieho hradného šľachtica. Vtedy sa takýto označoval «*comes parrochialis*».[96]

Odtiaľ je v slovenčine slovo «kňaz» (vo význame svjaščenik) a jeho ženská forma «kňažná», ktorým slovom sa v starých časoch pôvodne označoval šľachtic, pán hradu a jeho manželka.

Miestny šľachtic bol obyčajne nejaký cudzinec latinského, Slovanom cudzieho obradu (od doby Anjouovcov, teda od 14. st. je to už pravidlom), ktorý si so sebou priviedol latinského kňaza, alebo sám ním bol a na svojom hrade založil prvý latinský «**kostol**» (porov. dnešný slovenský výraz «kostol», ktorý vznikol z latinského «**castellum**» *hrad*). Územie, ktoré bolo novému latinskému kňazovi podriadené (tj. tzv. jeho farnosť) sa spočiatku krylo s celým

panstvom. Na dedinách, ktoré patrili do panstva, však naďalej pôsobili gréckokatolícki kalugeri, baziliánski mnísi, prípadne v ich nedostatku neskôr i gréckokatolícki kňazi-biľci. Postupom dlhého času, úmerne napredujúcej latinizácii, však boli transformovaní, či nahrádzaní pribúdajúcim latinským klérom. Tak začali vznikať i nové a nové latinské farnosti a obrovské územie jedinej hradnej latinskej farnosti sa začalo deliť na menšie a menšie latinské farnosti do dnešnej podoby a rozlohy.

Podobnú situáciu (teda latinizáciu podľa toho istého receptu) vidíme dnes na prelome 20. a 21. storočia, kedy po páde komunizmu bolo obrovské teritórium Ruska ustanovením latinských diecéz, a to dokonca «až po Kamčatku», rozdelené medzi jednotlivé gigantické latinské «farnosti», zatiaľ však ešte bez vlastných veriacich, vraj pre cudzincov latinského obradu žijúcich na teritórii bývalého ZSSR… To je počiatok pre chystanú expanziu a neskoršie zakladanie početnejších a početnejších a zároveň rozlohou menších a menších latinských farností.[97]

Príklad oravskej latinskej hradnej farnosti

Kavuljak nepoznajúc mentalitu dobovej sobornosti gréckokatolíckej cyrilometodejskej Cirkvi, s počudovaním konštatuje, že na celej Orave, ako to vyplýva z pápežských registrov, bola až do 14. storočia len jedna jediná rímskokatolícka farnosť (!), ktorá sa nachádzala priamo na Oravskom hrade…[98] a na Orave vtedy žili ľudia, tak ako hocikde inde, a neboli pohanmi. Bolo tam v tom čase niekoľko desiatok gréckokatolíckych osád-obcí – prichodov obsluhovaných kalugermi-baziliánmi, alebo ženatými gréckokatolíckymi kňazmi-biľcami. Tak tomu bolo dovtedy, kým si «obrátením» gréckokatolíkov, tj. pretiahnutím z gréckokatolíckeho obradu na latinský, "misijná" oravská latinská hradná farnosť podporovaná miestnym zemepánom-cudzincom rozličnými spôsobmi, nevynímajúc ani násilné metódy, nezískala dostatočný počet veriacich. Potom sa zvýšil i počet latinských farností na Oravskom panstve.

Konkrétne – prvá latinská fara v Oravskej župe sa spomína až v roku 1334, teda v časoch po nástupe Anjouovcov (!). Svoje sídlo mala, ako bolo už vyššie naznačené, na hrade.[99] Dá sa predpokladať, že vznikla hneď potom, čo arpádovskí vládcovia Oravy boli

proanjouovským klanom vytlačení. Na konci latinizačnej anjouovskej éry (roku 1397) na celom Oravskom panstve bolo už päť farností…[100] Tieto farnosti zostali v tomto počte (tj. bolo ich len 5) ešte ďalších 150 rokov, tj. až do roku 1559! Potvrdzuje to prvá historicky známa kanonická vizitácia vykonaná na Orave v rokoch 1559-1560. A ešte pri tom všetkom zaujímavým prvkom tejto vizitácie bolo, že takmer všetci na Orave trvale pôsobiaci katolícki kňazi (išlo už o biľcov, teda nie o mníchov-kalugerov) boli ženatí a dávali sv. príčastie pod obojím spôsobom, teda inými slovami povedané, boli gréckokatolíkmi. Niektorí historici sa snažia dokázať, že sa jednalo už o protestantských farárov,[101] avšak túto falošnú tzv. «protestantskú interpretáciu» z gruntu vyvracajú samotné vizitačné protokoly (pozri kapitolu 3.4.), ktoré hodnotia, čo do katolíckosti, týchto ženatých kňazov veľmi pochvalne.

Kavuljak sa fakt zväčšenia počtu latinských farností na Orave z jednej na päť, snažil vysvetliť hypotézou o údajnom prvotnom nedostatku obyvateľstva na Orave a o pristáhovalectve nového obyvateľstva. Jeho teória je však nelogická, pretože ak by bol do 14. storočia naozaj tak veľký nedostatok obyvateľstva na Orave, Oravský hrad by nemal kto finančne i robotne udržiavať, preto hypotéza o malom počte obyvateľstva pod Oravským hradom na Orave absolútne neobstojí.

Birituálne monastyry

Biskupi-cudzinci dosadení nezákonne na čelo baziliánskych soborných monastyrov presadzovali latinský obrad. Neišlo to však tak jednoducho, teda zo dňa na deň, a preto v niektorých z baziliánskych monastyrov dlhý čas existovali vedľa seba, paralelne, mnísi slúžiaci v oboch obradoch (tzv. birituálne monastyry), kým sa definitívne nepretransformovali za latinských benediktínov, tým, že prestali slúžiť gréckokatolícke bohoslužby a prijali benediktínsku regulu úplne za svoju. Svedkami podobného javu sme v 10.-11. storočí i v samotnom Ríme, keď sa pôvodné gréckokatolícke baziliánske monastyry takýmto spôsobom pretransformovali na latinské benediktínske (napr. monastyr sv. Alexia na Aventíne, či monastyr sv. Praxedy pri bazilike Santa Maria Maggiore[102]). Takýto osud postihol napr. aj baziliánsky monastyr vo Vyšehrade pri Dunaji, ktorý sa oficiálne pretransformoval na benediktínsky až niekedy po roku

1221,[103] alebo baziliánsky monastyr v Krásnej nad Hornádom pri Košiciach, kde bol dosadený cudzí predstavený až roku 1217…[104]

2.2.3. Dejiny gr. kat. eparchií na území bývalého Uhorska na troskách ktorých vznikli latinské diecézy

✠ Báčska gréckokatolícka monastyrská eparchia

(☠ dnes už neexistuje)

Ešte v roku 1198 bolo v Báči gréckokatolícke archiepiskopstvo. Sasinek o tom hovorí toto: «*Keď kyrillské arcibiskupstvo v Báči bolo potlačené a na latinského biskupa kaločského prenesené, Sloveni spierali sa platiť desiatky tomu arcibiskupovi kaločskému*».[105] Proti gréckokatolíckemu archiepiskopstvu v Báči tvrdo vystúpil (obviniac ho zo schizmy) práve pápež Inocent III.,[106] ktorý potláčal a transformoval gréckokatolícky obrad na latinský, kde len mohol. Podľa svedectva spisu *Ungarie dominium* z čias uhorského kráľa Bela III. (1173-1196) vysvitá, že keď Kaločskému arcibiskupstvu bolo podriadené Báčske episkopstvo východného obradu, Kaločské arcibiskupstvo premiestnilo svoje sídlo do Báču.[107] Jedným z prvých latinizátorov tejto oblasti bol gréckokatolícky metropolit zvaný Ugolinus (Ugrinus), ktorý sám prijal latinský obrad a snažil sa ho čo najviac rozšíriť.[108]

✠ Čanádska gréckokatolícka monastyrská eparchia[109] (☠ dnes už neexistuje)

Mesto Čanád sa nachádza v nižnom Potisí pri Segedíne na rieke Maroš, preto sa nazýva i Maroshradom. Maroshrad bol hlavným mestom (velehradom) kniežatstva rusínskeho kniežaťa-vojvodu Achtuma, ktorý bol bezpochyby gréckeho (gréckokatolíckeho) obradu, pretože v gréckokatolíckom obrade bol v Budíne i pokrstený. V Čanáde sa nachádzal baziliánsky soborný monastyr sv. Já-

na Krstiteľa-Predchodcu a tešil sa zvláštnej priazni Achtuma.[110] Keďže šlo o soborný monastyr, sídlil v ňom baziliánsky episkop-archimandrit juridicky spravujúci toto panstvo. Mnísi žijúci v monastyre robili funkciu «kanonikov» sobora-kapituly episkopa.[111]

Achtum bol porazený vojvodom zvaným Čanád, ktorý bol v tom čase vo vojenských službách uhorského kráľa sv. Štefana I. Po porážke Achtuma, kráľ sv. Štefan I. zmenil meno hlavného mesta tohto kniežatstva-panstva na Čanád a dal ho do vlastníctva Čanádovi. Stalo sa to začiatkom 11. storočia. Vojvoda Čanád, ktorý odvtedy vládol nad Marošhradom (teraz už Čanádom), vyhnal zo svojho hlavného mesta baziliánov a na ich miesto zavolal Taliana Gérarda (okolo r. 1035, čo sa zvykne uvádzať ako "vznik" rímskokatolíckeho Čanádskeho biskupstva[112]) a s ním dvanástich benediktínov, taktiež cudzincov, ktorí už boli napospol všetko latinského obradu. Vyhnaní baziliánski mnísi sa usadili v Orosláňoši («Oroszlany» v preklade *Ruské Dievča*),[113] ale i odtiaľ ich neskôr opäť vyhnali a na ich miesto taktiež uviedli benediktínov… Archeologické vykopávky v roku 1868 potvrdili v Čanáde základy starodávneho monastyra gréckokatolíckeho obradu. Základy boli datované na 10. storočie. Medzi objavmi bola i typická byzantská krstiteľnica…[114]

O týchto «predsvätogérardských mníchoch» Horvát píše takto: «*Márosvárt, meli Ochtum legyözetése után Csanádnak neveztetett, már elébb is létezett egy görög* (tj. gréckokatolícky) *klastrom. Gellért püspök – a görög barátokat Oroszlánostra a Csanád vezér altal épitett klastromba helyesvén át*».[115] Sasinek priamo konštatuje: «*… zo soboru* (soborného monastyra – pozn. redakcie) *nad Marušou – zrodilo sa biskupstvo Čanádske…*».[116] V prvom Vathovom gréckokatolíckom povstaní, v ktorom gréckokatolíci bránili cyrilometodejskú «staru viru», bol roku 1047 Talian Gérard[117] zabitý,[118] a jeho latinskí mnísi vyhnaní. A neskôr, v čase, keď sa na gréckokatolíkov latinský svet díval už ako na pohanov, tj. nekresťanov (lebo neuznával ich krst za platný pre odlišnú formulu), bol Gérard vyhlásený za svätého, ako mučeník zabitý "pohanmi".

✠ Egerská gréckokatolícka monastyrská eparchia

(☠ dnes už neexistuje)

Slovanské a grécke mená prvých egerských episkopov dosvedčujú, že to boli gréckokatolícki archimandriti-episkopi egerského soborného baziliánskeho monastyra:

Catapranos (1009), Bonifác (latinský protibiskup Buldus zabitý vo Vathovom gréckokatolíckom povstaní - 1047), Petro (1048), Jakub (Kubo = Kupa, 1094), Prokop (1103), Vavrinec (1104-1105), Martyrios I. (1106), Volferus (1112), Kletos (1114-1131), Andrej (1132), Bystrík (1135), Martyrios II. (1141-1150), Luka (1151-1158), Chema (1162), Nikolaj (1180), Toma (1217-1224), Kletos II. (1225-1242), Lampert (1242-1275), Andrej (1275-1305).[119]

Ešte v čase Arpádovcov mali v Egeri všetky cerkvi nejakého východného patróna: sv. Nikolaja Čudotvorcu, sv. archistratiha Michala, sv. veľkomučeníka Dimitrija a sv. Kozmu a Damiána.[120]

Egerský baziliánsky soborný monastyr a jemu podliehajúca monastyrská gréckokatolícka eparchia mali popri Byhorskej (**Вѵгорскей**), tj. Veľkovaradínskej, kľúčovú roľu medzi (v)uhorskými monastyrskými eparchiami. Obidva, Eger i Byhor (Veľkovaradín), ležali a ležia totiž v bývalom srdci Uhorska v Rusínskom vojvodstve následníka uhorského trónu (tzv. *marchia Ruizorum*). Preto nielen pri zrode Uhorska, ale i v časoch Anjouovcov (14. st.), ba ešte i neskôr, egerský biskup (tentoraz už latinského obradu) bol vždy automaticky nástupcom ostrihomského arcibiskupa-primasa, keď sa uprázdnil jeho trón.

Obidve slová «Eger» i «Byhor» majú rovnaký, ba jeden a ten istý slovný základ «(v)uhor», s tým rozdielom, že prvé vzniklo z keltskej či skôr moskosibírskej a druhé zo skýtskej praslovanskej výslovnosti. Slovo «Eger» (Ager, Agria) je moskosibírskou výslovnosťou staroslovanského «**вȣгъ**» *(v)uhor, (v)uher*. – Ide o moskosibírsku (či keltskú) výslovnosť, kde je zvuk *h* nahrádzaný zvukom *g* a hláska *u* často hláskou *a*: «*ѦГ-ъ» [čítaj *(hw)a(n)ger*] = «Ager», porovnaj ekvivalentnú výslovnosť zachovanú napr. v anglickom Hungary [*hangыri*].

Pozoruhodnú zmienku o prekvitajúcej egerskej (uherskej) gréckokatolíckej farnosti, avšak už priamo v sídle latinského biskupa, máme ešte z roku 1693 v *Denníku* Josifa Rogu de Camellisa, ktorý už naširoko otvoril dvere jej latinizácii:

«*14. mája 1693 som navštívil* (gréckokatolícku) *cerkov v Egeri a prikázal veriacim: 1.) aby neprijímali iného kňaza, ako toho, ktorého im stále ja menujem, 2.) aby sa počas bohoslužieb spomínalo meno najsvätejšieho pápeža, 3.) aby sa v latinských procesiách zúčastňovali* (aj gréckokatolícki) *kňazi i ľud, 4.) aby štyrikrát do roka kázal latinský pleban (farár) v gréckej* (gréckokatolíckej) *cerkvi, 5.) aby v* (gréckokatolíckej) *cerkvi mohol latinský pleban aspoň raz do roka slúžiť* (omšu)».[121]

Na vtedajší čas sa jednalo o veľké ústupky voči latinskému obradu, aké nikde inde v Mukačevskej eparchii nemali obdobu, pretože by ich gréckokatolícky ľud aj tak neprijal. Gréckokatolíci žijúci priamo v srdci latinskej Egerskej diecézy «v symbióze» s rímskokatolíkmi, boli však už nato pripravení… Dnes už v Egeri pôvodných gréckokatolíkov nieto – stali sa rímskokatolíkmi a z pôvodnej cerkvi je len múzeum byzantského umenia… Tak končí každá medziobradová symbióza, či biritualizmus… – tak učia dejiny.

Podobnej "evolúcie" sme boli svedkami i na konci 20. storočia, keď život «v symbióze» a spoločnom užívaní gréckokatolíckej cerkvi gréckokatolíkmi a «priateľskými» rímskokatolíkmi vedie priamo k prechodu na latinský obrad (napr. Hraničné, filiálka gréckokatolíckej farnosti Kremná pri Starej Ľubovni,[122] Nižná Olšava pri Stropkove,[123] Pusté Pole, okres Stará Ľubovňa,[124] Brežany pri Prešove, či pokus o násilné prebratie gréckokatolíckej cerkvi v Čižaticiach (filiálka gréckokatolíckej farnosti Kráľovce pri Košiciach) rímskokatolíkmi v osemdesiatych rokoch 20. storočia…

✠ Kaločská gréckokatolícka monastyrská eparchia

(☠ dnes už neexistuje)

List pápeža Mikuláša IV. (1288-1292) z r. 1291 episkopovi kaločskému dokazuje, že onoho času ešte v blízkosti Kaloča, či priamo v ňom existovala gréckokatolícka monastyrská eparchia. Označovaná je však už ako schizmaticko-pohanská, pretože v tom

čase (koniec 13. a zač. 14. st.) sa pohanmi začali označovať gréckokatolíci, pretože neplatili desiatky, neboli latinského obradu a formula ich krstu, i keď je už dnes všeobecne latiníkmi uznávaná, vtedy bola pokladaná za neplatnú. Pre tento dôvod i keď niekto bol pokrstený gréckokatolíckou formulou, latiníci ho pokladali naďalej za pohana.[125] Menovaný arcibiskup bol pravdepodobne dosadený benediktín na čelo soborného baziliánskeho monastyra, ktorý sa však zrejme dlho neudržal.

Na území pôvodne gréckokatolíckej Kaločskej eparchie sa prevádzala tiež cieľavedomá latinizácia.

Theiner napr. uvádza list pápeža Klementa VI. (1342-1352) z 15. apríla roku 1344 adresovaný nitrianskemu biskupovi Vítovi, ktorý je ukážkovým príkladom, ako sa likvidovali baziliánske monastyry a transformovali na benediktínske v Uhorskom kráľovstve za vlády Anjouovcov. V tomto liste pápež priamo vyzýva a svojou apoštolskou mocou poveruje nitrianskeho biskupa-benediktína, aby prevzal všetky právomoci a vládu nad soborným baziliánskym monastyrom sv. Dimitrija Solúnskeho na území novovytváranej Kaločskej (latinskej) diecézy, ktorá však bola ešte stále bez svojho trvalého latinského biskupa. Gréckokatolícky archimandrit-episkop soborného monastyra sv. Dimitrija Solúnskeho, ako vysvitá z listu, pred desiatimi rokmi umrel a i napriek tomu, že Anjouovci blokovali intronizáciu novozvoleného gréckokatolíckeho episkopa, gréckokatolícky obrad v monastyre sa rozvíjal a žil naďalej normálne. Preto pápež poveruje nitrianského biskupa, aby potlačil gréckokatolícky obrad v monastyre sv. Dimitrija Solúnskeho v Kaloči. Priamo ho vyzýva k tomu, aby reformoval tamojších gréckokatolíckych černcov-baziliánov na latinských benediktínov. Za odmenu mu dáva všetky majetky a príjmy monastyra až do smrti. Po jeho smrti si benediktíni v bývalom baziliánskom monastyre už navždy budú vyberať svojho abbasa spomedzi seba.[126]

Mimochodom, sv. veľkomučeník Dimitrij Solúnsky – patrón tohto soborného baziliánskeho monastyra odsúdeného pápežom na zánik sa spomína v Proskomídii každej gréckokatolíckej Liturgie sv. Jána Zlatoústeho. V dokumente pápež označuje gréckokatolíkov

za schizmatikov. Ak by však boli skutočnými schizmatikmi v dnešnom slova zmysle, pápeža by vôbec nepočúvali a boli by sa na neho «vykašľali» a nie čakali, kedy ich pred ich vlastnými očami zlikviduje.

✠ Nitrianska gréckokatolícka monastyrská eparchia

(☠ dnes už neexistuje)

Soborný baziliánsky monastyr v Nitre sa r. 1113 označuje ako «*Gan villa episcopi*». V rokoch 1105-1116 tam sídlil baziliánsky archimandrit-episkop Hervasij, r. 1134 archimandrit-episkop Nikolaj a r. 1156 episkop Joan… V roku 1624 vtedy už rímskokatolícke Nitrianske biskupstvo malo už spolu 73 farností (!).[127]

Podľa *Ústavu* (tj. zbierky monastyrských predpisov) Nitrianskeho sobora, ktorý pochádza z obdobia okolo roku 1116 (avšak opis je o mnoho mladší po roku 1204 a originál sa nezachoval), sa zakazovalo vysvätiť na kňaza toho, kto nevie po latinsky čítať a písať.[128] Keďže gréckokatolícki adepti na kňazstvo (černci) perfektne ovládali staroslovanské písomníctvo (cyriliku), čo denno-denne užívali pri prepisovaní kníh a vysluhovaní sv. tajomstiev v gréckokatolíckom obrade, tento *Ústav* ich nútil, aby sa začali učiť aj latinsky. Potom už bolo len otázkou času zaviesť aj príkaz, aby slúžili omše po latinsky. Kým však nevedeli čítať latinkou, nikto im takýto príkaz dať nemohol.

Dokumenty o najdávnejšej histórii Nitrianskej monastyrskej eparchie, tak ako skoro všade inde zmizli… Poeticky, avšak so žiaľom v srdci sa o tom zmieňuje (roku 1864) dlhoročný pracovník Matice slovenskej F. Sasinek takto:

«*Nič som si tak nežiadal, jako abych deje Nitry v smeru tomto vyskúmať mohol. I tu ale zavisnul nad nami osud slovenský. Letopisy, jakoby sa boly uriekly, mlčia o hlavních príbehoch. A hľa! toto jich mlčanie dôvodom nám je toho, že sa tu nečo konalo, a že to, čo sa dialo, bolo i telom i duchom slovenské. Verte mi, že tam, kde kroniky o našej minulosti mlčia: stalo sa to zo závisti proti, v ničom nezavinivšiemu sa menu i národu slovenskému. A tak to máš*

aj pri Nitre – jakoby sa prepadly jej deje od roku 885 až 1135. Všade ticho, všade hlucho. Obledla sláva Nitry, jako sláva Jeruzalema pod návalom Saracenov».[129]

✠ Ostrihomská gréckokatolícka monastyrská eparchia (☠ dnes už neexistuje)

Ostrihom (Ister-hron – veľkomoravské mesto na sútoku riek Istra a Hrona, tj. Dunaja a Hrona – zkomolene Strigonia, Esztergom alebo jednoducho Hron = Gran[130]). Jedným z gréckokatolíckych archimandritov-episkopov sídliacich v baziliánskom sobornom monastyre v Ostrihome bol archiepiskop Jerotej. Okolo roku 940 ho vysvätil[131] na episkopa konštantinopolský patriarcha Teofilakt (933-956).[132] Spomínajú to grécki historici z 10. a 11. storočia ako: Kedrin, Zonaras, Kuropalates, Skylites i Konštantín Porfyrogenet.[133]

Jedným z gréckokatolíckych nástupcov Jeroteja na mieste archimandritu-episkopa v sobornom monastyre v Ostrihome bol Teofilakt. V štyridsiatych rokoch 20. storočia na výstave starožitností v New Yorku bol prezentovaný drahocenný exponát – pečať tohto gréckokatolíckeho episkopa. Na pečati bol staroslovanský nápis cyrilikou: «*Господи, спомагай Теофілакта, єпископа Турків*». Gréci v tom čase totiž slovanských Uhrov (bielych) volali Turkami.[134]

Iný ostrihomský archimandrit-episkop bol archiepiskop Serafín, ktorý roku 1099 vysvätil pražského episkopa Hermana. V dobových dokumentoch bol preto Herman Nemcami označovaný ako schizmatický, čo jednoducho svedčí o jeho byzantskom obrade, ako i byzantskom obrade jeho svätiteľa.[135]

Z neskoršieho zlatinizovania Ostrihomského soborného baziliánskeho monastyra a jeho transformácie na rímskokatolícky obviňuje Škultéty hlavne benediktína sv. Vojtecha (+997): «*Možno povedať, že nebyť Vojtechovej práce ostrihomskej, Maďari by ostali pri východnej cirkvi… boli by sa poslovančili. Ich reč, i keď odvrátili sa od slovanskej cirkvi, bola až do 14. storočia hodne nema-*

ďarská, (Szamota István, A schlägli magyar szójegyzék a 15. század első negyedéből, Budapest, 1894)…».[136]

Ak je pravdivé hore uvedené tvrdenie Škultétyho, že Ostrihom zlatinizoval benediktín sv. Vojtech už koncom prvého tisícročia, toto zlatinizovanie však tiež bolo len prechodné. Bodku za ním urobilo Vathovo povstanie. Latinizácia Ostrihomu bola dovŕšená až v 14. storočí za Anjouovcov.

V konštantinopolských zoznamoch archieparchií a eparchií od cisára Leva VI. (896-912) až do cisára Andronika (1183-1185) je medzi byzantskými eparchiami pravidelne zaznačovaná Sriemská a Ostrihomská eparchia (*Σύρμιον, ἤ νῦν Οὔγγρια, καὶ Στρίωμος* v preklade: *Sriem, ktorý je teraz v Uhorsku a Ostrihom*).[137] Teda minimálne od konca 9. až do konca 12. storočia Ostrihom bol sídlom gréckokatolíckeho episkopa.

Ešte na konci 13. a na zač. 14. storočia, tj. v časoch spišského gréckokatolíckeho episkopa Jakuba, bol ostrihomský soborný monastyr ešte stále tak veľmi baziliánsky a tak veľmi gréckokatolícky, že dokonca i ostrihomský archiepiskop Volodimir (Lodomerius, +1297) musel slúžiť bituálne, tj. v latinskom i gréckom obrade.[138]

✠ Päťkostolná gréckokatolícka monastyrská eparchia (☠ dnes už neexistuje)

Živný spomína, že k východnému byzantskému obradu patril i päťkostolný episkop Dimitrij (+1301). Tento päťkostolný (*πενταη κλησιοτην*) episkop podľa svedectva dejín o Andronikovi Paleologovi staršom, ktoré napísal *Pachimér* v gréckom jazyku (L.I, cap. XXXV. L.II. cap. III., VI., i IX.), zúčastnil sa udatne v gréckom ťažení proti carihradskému patriarchovi Kipriovi, a vedľa xartophilaxa carihradskej cerkvi Mošampara bol v roku 1290 hlavným pôvodcom zosadenia tohto patriarchu. Okolo tej istej doby (od roku 1279 do 1302) Päťkostolie už malo i latinského protibiskupa menom Pavla, ktorý sa v šiestich listinách (z rokov 1279, 1290, 1294, 1296, 1297 a 1302) síce uvádza ako biskup päťkostolný, avšak v kráľovskom diplome pod rokom 1287 sa nazýva len «*Prae-*

positus, legum Doctor Administrator quinqueecclesiensis episcopatus» a v druhom kráľovskom diplome pod rokom 1295 sa spomína ako «*Praepositus strigoniensis, legum Doctor, Administrator quinqueecclesiensis episcopatus*». Táto posledná vážna okolnosť ho predstavuje podľa všetkej vierohodnosti ako iba protibiskupa menovaného Rímom, ktorý však nikdy nemohol zaujať pätkostolné episkopstvo (lebo episkop gréckeho obradu Dimitrij mal ešte veľké a silné pozície)… Svoj život skončil len ako prepošt v Ostrihome, a nebol ani pochovaný v pätkostolnej katedrálnej cerkvi. Naopak v tejto cerkvi je pochovaný episkop gréckeho obradu: Slovan – Dimitrij.[139]

Podobnej situácie striedania episkopov a protibiskupov sme svedkami i na Spiši (pozri v kap. 4.2.1.).

✠ Veľkovaradínska gréckokatolícka monastyrská eparchia (vďaka Márii Terézii existuje dodnes)

Veľký Varadín (doslovne «Veľký Hrad», «Velehrad», dnes «Oradea Mare») zvaný tiež Byhar (**Вѵгор**) v kraji zvanom Byharsko (= **Вѵгорско**), bol srdcom «bieleho Uhorska» – mal už v pohanských časoch veľký kultový význam. Žili tu Rusíni, tj. Uhri (bieli) – vládnuce privilegované etnikum «bieleho» arpádovského Uhorska. Už z roku 1031 je doložená v latinsky písaných dokumentoch historická zmienka, že Imrich – syn uhorského kráľa sv. Štefana bol rusínskym vodcom «*dux Ruizorum*» (*Annales Hildesheimenses* ad a. 1031) a ovládal práve toto územie, ktoré spolu s územím Podkarpatskej Rusi a dnešného Slovenska, predstavujúcim svojou rozlohou tretinu Uhorska, sa r. 1131 označuje ako «Rusínska marka» ('*marchia Ruizorum*', alebo '*marchia Ruthenorum*' - Vita Chounradi Mon. Germ. SS. XI, 74).[140]

Uhorský kráľ Koloman (1095-1116) bol gr. kat. episkopom

Vo Veľkom Varadíne, tj. v Byhare[141] bolo sídlo gréckokatolíckej monastyrskej eparchie v baziliánskom sobornom monastyre zasvätenom Prečistej Dive Marii. Keďže Veľký Varadín (Byhar) bol jedným z centier bieleho Uhorska (Byharska), význam Varadínskeho bazilián-

skeho soborného monastyra ešte vzrástol, keď sa v druhej polovici 11. st. stal veľkovaradínskym gréckokatolíckym archimandritom-episkopom Koloman – syn uhorského kráľa Gejzu I. Veľkého (1074-1077) a neskorší uhorský kráľ (1095-1116) v jednej osobe.

Kolomanova matka – dcéra byzantského cisára Teodula Synadema bola Grékyňa, a ako taká, dala svojim deťom grécke mená: prvorodený dostal meno «Koloman» (v preklade *dobročinec*, doslova *šialený do dobrých skutkov*), druhý dostal meno «Almoš» (grécky «*ἅλμας*», čo v preklade znamená *slaný*).[142]

Koloman (Gejzovič, často označovaný aj ako Koloman «číslo II»), i napriek tomu, že bol archimandritom-episkopom, po smrti svojho strýka, uhorského kráľa sv. (V)Ladislava (1077-1095), ktorý nezanechal mužského potomka,[143] v zúfalej snahe uhorskej, ba i európskej šľachty, aby nevymrela arpádovská dynastia, nastúpil roku 1095 na uhorský trón. Od pápeža Urbana II. (1088-1099) (na rozdiel od Abbu Samuela) obdržal dišpenz vzhľadom na mníšske sľuby, ktoré zabraňovali mníchovi účasť v civilných úradoch.[144] V bule z augusta 1096 pápež vyjadruje veľkú radosť, že episkop Koloman poslúchol «*nariadenie všemohúceho Boha*», tj. nariadenie svojho predstaveného (episkop poslúchol pápeža) a prijal vládu i kráľovskú korunu. V monastyroch totiž platí zásada, že plniť vôľu pred-

Rodostrom
kráľa-episkopa Kolomana

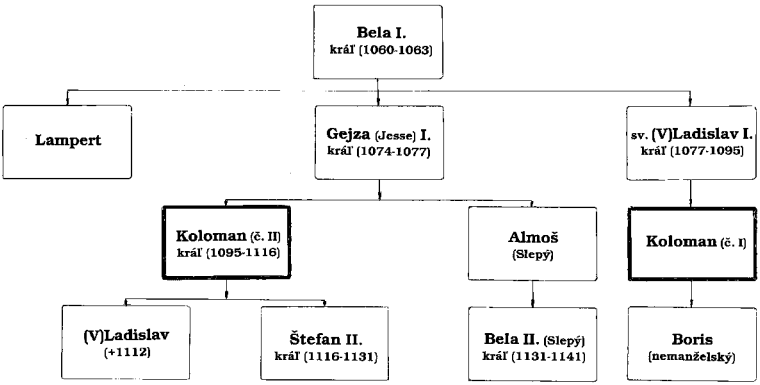

staveného (vo všetkom okrem hriechu) znamená plniť vôľu Božiu:

«*Urban biskup, sluha sluhov Božích… v Christovi milovanému synovi Kolomanovi, veľkému kráľovi Uhrov… nevýslovnou radosťou sme sa potešili, počujúc, že tvoja veľkomožnosť* ***nariadením všemohúceho Boha*** *začala vládnuť…*».[145]

Ako černec – baziliánsky mních (kaluger) bol vysoko vzdelaný[146] a inteligentný, o jeho múdrosti svedčili i jeho zákony… Napríklad zákonné nariadenie č. LVII, v ktorom na území Uhorska vôbec nedovolil inkvizíciu proti čarodejniciam a tým vo svojej rozumnosti predbehol západný svet (Taliansko a Španielsko) o 500-600 rokov:

«*Strigy, keďže neexistujú, nech nie sú súdené*».[147]

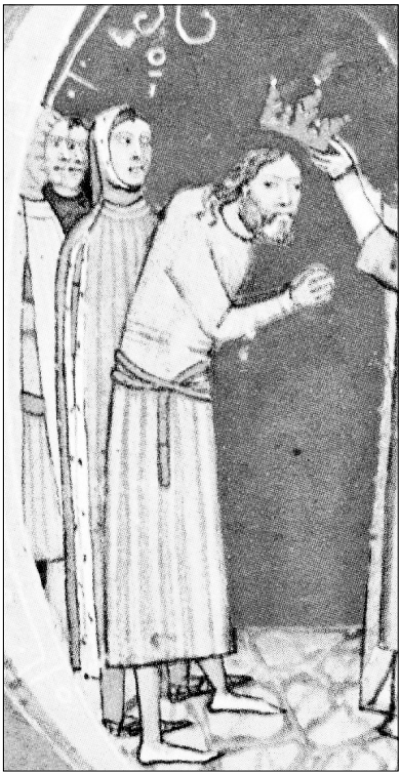

Korunovácia baziliánskeho mnícha Kolomana z Obrázkovej kroniky.

Pre svoju mimoriadnú vzdelanosť dostal prímenie «**книжный коломанъ**» *Knižný Koloman*.[148] Pozdejšie kroniky doslovne prevzali tento jeho staroslovanský gréckokatolícky titul, avšak už v maďarizovanej forme «Cunues Calman» (*Könyves Kálman*).

Obrázková kronika (Chronicon Pictum) napríklad píše:

«*Tento Koloman, ako niektorí vravia, bol varadínskym biskupom. Pretože jeho bratia ho predišli smrťou, na základe pápežského povolenia bol nútený vládnuť. Uhri ho nazývali Knižný Koloman (Cunues Calman), lebo mal knihy, ktoré mu slúžili ako biskupovi na každodenné* (= pravidelné) *odbavovanie Časoslova…*».[149] Teda Koloman i potom, ako sa stal uhorským kráľom, si plne uvedomoval svoje mníšske a kňazské povola-

nie, a preto nikdy nezanedbával svoje mníšske pravidlo z Časoslova.

Všetky latinské stredoveké kroniky (ako napr. i vyššie spomenutá *Obrázková kronika*) sa ku kráľovi Kolomanovi, ako i k jeho vláde stavajú veľmi negatívne,[150] a to práve kvôli jeho obradovej gréckokatolíckej príslušnosti (boli totiž napísané o niekoľko storočí neskôr, v čase, keď gréckokatolíci Uhorska boli považovaní už len za pohanov).

Kráľ Koloman (1095–1116) i napriek tomu, že bol kráľom, chodil oblečený v mníšskom habite – tak ho znázorňuje i Obrázková kronika, ktorá bola napísaná o niekoľko storočí pozdejšie.

Uhorský kráľ Koloman (Gejzovič) bol ženatý len raz, a to v skorej mladosti, ešte pred vstupom do monastyra, a teda i pred následnou vysviackou na episkopa-archimandritu. Do baziliánskeho monastyra vo Veľkom Varadíne vstúpil alebo po smrti svojej manželky, alebo ešte za jej života, v ktorom však prípade jeho manželka po jej náležitom a dobrovoľnom rozhodnutí nutne tiež vstúpila do ženského baziliánskeho monastyra.[151] Preto nie div, že stredoveké kroniky zaznamenali udalosť, ako za jedného kumánskeho (maďarského) útoku sv. (V)Ladislav prenasledoval istého Kumána unášajúceho dievča v domnení, že je to «*dcéra veľkovaradínskeho episkopa*».[152] Domnieval sa totiž, že ide o dcéru jeho synovca, tj. episkopa Kolomana (Gejzoviča). Úzky príbuzenský vzťah s predošlým uhorským kráľom (V)Ladislavom a arpádovský kráľovský pôvod veľkovaradínskeho archimandritu-episkopa Kolomana vysvetľuje i fakt, prečo kráľ sv. (V)Ladislav v časoch svojej vlády tak štedro fundoval, ba od základov i obnovil Veľkovaradínsky monastyr.[153] Vysvetľuje tiež aj to, prečo ešte za vlády Gejzu I. Veľkého vystupoval veľkovaradínsky archimandrit-episkop v dôležitých jednaniach svojho otca (Gejzu I. Veľkého) bok po boku s vodcom II. Vathovho povstania Jánom Vathom.[154]

Nepriamym dôkazom, že uhorský kráľ Koloman bol zároveň gréckokatolíckym episkopom-archimandritom je i jeho zákon tvoriaci prvý článok II. Ostrihomského soboru (synody), kde sa prvýkrát v histórii Uhorska nariaďuje, aby sa začala v každej cerkvi a pri každej Službe Božej modliť zvláštna jekténia za kráľa:

«*Z apoštolskej autority nariaďujeme a prísne prikazujeme, aby sa každý deň a v každej cerkvi modlilo za zdravie nášho kráľa a za pevnosť kráľovstva*».[155]

V byzantskej Cirkvi v Liturgii sv. Jána Zlatoústeho, či sv. Bazila Veľkého sa totižto každý kňaz eparchie každý deň automaticky modlí jekténiu za svojho episkopa (archimandritu), ktorému patrí eparchia. Keď sa archimandrita-episkop Koloman stal uhorským kráľom, ako vládca-vladyka tentoraz už nielen jednej monastyrskej eparchie, ale celého kráľovstva, je prirodzené, že si želal, aby sa zaň a za jeho spravodlivú vládu modlilo v celom kráľovstve.

Tento liturgický obyčaj sa zachoval i pre jeho nástupcov, i keď už neboli episkopmi.

Svätoštefanská koruna

Ďalším «korunným» dôkazom, že uhorský kráľ Koloman (syn Gejzu I. Veľkého) bol gréckokatolíckym episkopom, je najdrahší a najznámejší uhorský korunovačný klenot, totižto samotná tzv. *svätoštefanská koruna*, na ktorej je vyobrazený kráľ Koloman s titulom «vladyka»![156] Titul «vladyka» (gr. «δεσπότης») do dnešného dňa užívajú všetci gréckokatolícki episkopi. Táto skutočnosť je tak veľmi evidentným dôkazom gréckokatolíckosti, a to nielen gréckokatolíckosti episkopa-kráľa Kolomana, ale i gréckokatolíckosti celého Uhorského kráľovstva, ktorému vládol, že súčasná prolatínska literatúra sa obyčajne vyhýba grafickým vyobrazeniam zadnej strany *svätoštefanskej koruny*, kde sa spomínaný nápis nachádza. Ak sa v zriedkavých prípadoch predsa len niekedy hovorí, alebo píše o nápisoch na korune, slovo «vladyka», po grécky «δεσπότης» napísané na tejto korune, sa zamlčuje![157]

Svätoštefanská koruna – pohľad zpredu.

Archimandrit-episkop Koloman Gejzovič, uhorský kráľ (1095-1116), syn uhorského kráľa Gejzu I. Veľkého, dal príkaz vyhotoviť spodnú časť tejto drahocennej koruny na večnú pamiatku nielen svojej vlastnej korunovácie, ale i na pamiatku svojho svätého deda (po matke) – byzantského cisára Teodula Synadema – sv. Michala VII. Dukasa

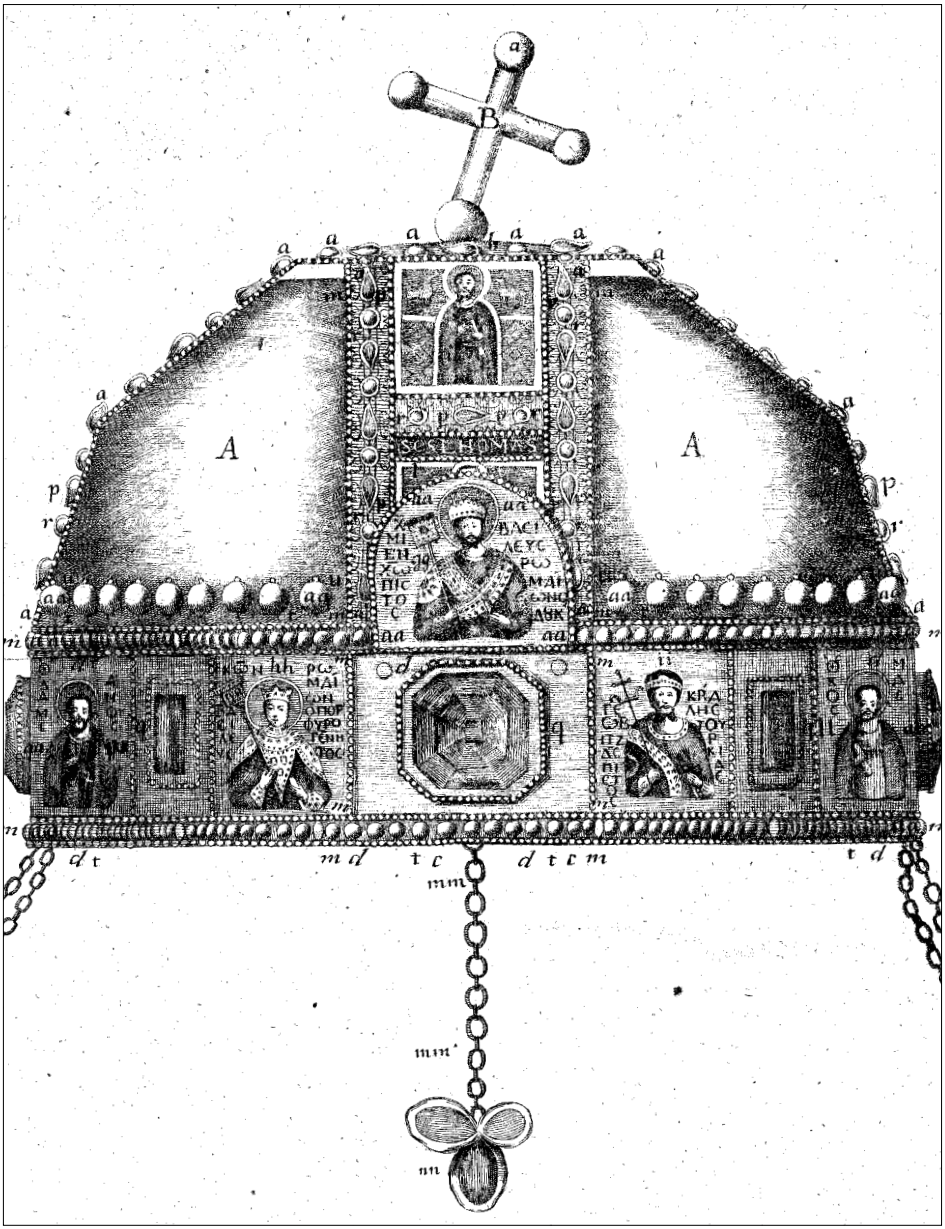

Svätoštefanská koruna – zriedkavo publikovaný pohľad zo zadu.
Presná perokresba z roku 1800.

(1071-1078)[158] a svojho tiež svätého ujka (matkinho brata a syna Michala VII. Dukasa) Konštantína Porfyrogeneta (nar. 1074 už v cisárskom purpure[159] – zomrel maloletý), ktorí sú obaja na korune vyobrazení už so svätožiarami na hlavách. Svätožiary na ich hlavách sú dôkazom, že koruna nebola vyhotovená v žiadnom prípade ešte za ich života, tj. v čase kraľovania uhorského kráľa Gejzu I. Veľkého (1074-1077), ako sa doteraz mylne nazdávali niektorí prolatínski historici, ale neskôr, v čase kraľovania Gejzovho syna (= Gejzoviča) Kolomana.[160] Preto na korune (vedľa miniatúry episkopa-kráľa Kolomana, ktorý jediný na korune nemá svätožiaru okolo hlavy a jeho meno je napísané modrými písmenami) je gréckymi písmenami uvedený slovansko-grécky nápis:
«*ΓΕωΒΙΤΖ ΔC*[161] *ΠΙCΤΟC ΚΡΑΛΗC ΤΟΥΡΚΙΑC*» = «*Γεοβιτζ δεσπότης πιστός κραλης Τȣρκιας*»[162], [čítaj: *Ge(z)ovič d(espote)s pistos krales Turkias*], čo je doslovným prepisom staroslovanského keltského: «**ге(з)овіч** *δεσπότης πιστος* **краль**[163] **тȣркїе**», v preklade: *vladyka Ge(jz)ovič, veriaci kráľ Turkie*.

Je totiž starodávnym, typicky slovanským a dodnes užívaným zvykom, že syn sa označuje otcovým menom s koncovkou «-vič». Napr. «kráľ», jeho syn je «kráľovič»; keď otec bol «Marko», syn je Markovič; keď otec bol «Miloš», syn je «Miloševič»;… «Petro» – «Petrovič»;… Napr. z mena «Vladimír Iľjič Lenin-Uľjanov» je jasné, že Lenin mal otca menom «Ilija»…

Ďalej o slovanskosti nápisu svedčí aj slovanské slovo «**краль**», čo v gréčtine by sa písalo «*βασιλεος*».

Na korune sú vyobrazení aj archanjeli, a to:
— archanjel Michal s gréckym nápisom «*Ο ΑΡΧ ΜΙΧ*» = «*ὁ ἀρχαγγελος Μιχαηλ*»;
— archanjel Gabriel s gréckym nápisom «*Ο ΑΡΧ ΓΑΒΡΙΗΛ*» = «*ὁ ἀρχαγγελος Γαβριηλ*»;
— a byzantskí svätci-mučeníci: sv. Juraj Veľkomučeník s gréckym nápisom: «*Θ ΓΕωΡΓΙΟC*» = «*ὁ ἅγιος*[164] *Γεωργιος*»;
— sv. Dimitrij Solúnsky s gréckym nápisom «*Θ ΔΗΜΗΤΡΙΟC*» = «*ὁ ἅγιος Δημητριος*»;
— sv. Kozma a Damián s gréckymi nápismi «*Θ ΔΑΜΙΑΝΟC*» = «*ὁ ἅγιος Δαμιανος*», «*Θ ΚΟCΜΑC*» = «*ὁ ἅγιος Κοσμας*»[165]

s medicínskymi predmetmi v rukách, lebo obaja boli lekári bezsrebrenici[166] (liečiaci zdarma).

Všetci vyššie uvedení svätí boli a sú v gréckokatolíckej Cirkvi stále v mimoriadnej úcte.

Len v Prešovskej gréckokatolíckej eparchii je dodnes sv. Dimitrijovi Solúnskemu zasvätených 16 chrámov, sv. Kozmovi a Damiánovi 26 (dvadsatšesť) chrámov, sv. archanjelovi Michalovi minimálne 69 (šesťdesiatdeväť!) chrámov[167] – a to i napriek prudkej latinizácii v posledných storočiach, kedy mnoho gréckokatolíckych cerkví zmenilo svoje patrocínia.

Vzadu, taktiež červenými písmenami, je napísané (okolo podobizne samotného byzantského cisára): «*MIX EN X̄Ѡ ΠICTOC BACIΛEYC PѠMAIѠN O Δ8K*» = «*Μιχαηλ ἐν Χριστω πιστος βασιλευς Ρωμαιων ὁ Δ8κας*».[168] V preklade: *Michal Dukas, rímsky kráľ, veriaci v Christa*. Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o cisára Michala VII. Dukasa, ktorý bol na cisárskom tróne od roku 1071 do roku 1079 (v byzantskej Cirkvi je svätý), ktorý získal prezývku 'Parapinakes', z čoho sa vo všeobecnosti aj mylne datoval vznik tejto časti *svätoštefanskej koruny* do rokov 1071-1079. Na tej istej korune je aj iná podobizeň, plus ďalší červený (!) nápis: «*K̄ѠN BACIΛEYC PѠMAIѠN O ΠΟΡΦΥΡΟΓ̄ΕΝΗΤΟC*» = «*Κων σταντινος βασιλευς Ρωμαιων ὁ πορφυρογεννητος*»,[169] v preklade: *Konštantín, rímsky kráľ narodený v purpure*. Ide o cisárovho syna Konštantína, ktorý sa narodil v roku 1074 a zomrel maloletý (tiež s čnosťami svätca). Ďalej na tej istej korune je tretí, už vyššie spomínaný nápis, tentoraz však modrý (!) (pretože už neišlo o svätého, ani nie o osobu cisára): «*ΓEѠBIΤZ Δ̄C ΠICTOC KPAΛHC ΤΟΥΡΚIAC*» – *vladyka Ge(z)ovič (= syn Gejzu), veriaci kráľ Turkie*.[170]

Na ikonách sa nápisy označujúce svätých dodnes píšu krvavočervenou farbou, lebo táto farba je nielen kráľovská, ale v ikonografii znázorňuje Božiu prirodzenosť, teda zbožstvenie svätých v Božej Eucharistii v Isusovi Christovi.

Do 12. storočia sa v byzantských listinách Uhri (bieli) označovali ako «Turci» (ctitelia tura) a Uhorsko ako «Turkia» (krajina ctiteľov tura).[171]

Meno «Ge(jz)ovič» na korune okrem iného vysvetľuje i záhadu, prečo sa koruna už od najstarších čias nazýva «svätoštefanskou korunou», i keď sv. Štefan – prvý uhorský kráľ dostal od pápeža len jej vrchnú časť a jej spodnú časť, aj s vlastným nápisom «Ge(jz)ovič» zhotovil gréckokatolícky episkop-kráľ Koloman Gejzovič. Sv. Štefan, prvý uhorský kráľ, bol totiž tiež «synom Gejzu (= Jesseho)», teda tiež «Ge(jz)ovičom».[172]

História vzniku svätoštefanskej koruny

Do r. 1790 nikto nepochyboval o pravosti *svätoštefanskej koruny*. V roku 1790 však istý Alexius Horányi si pri jednej príležitosti všimol, že koruna sa skladá z dvoch rozličných častí vytvorených v rozličných obdobiach a že vrchná časť vôbec nie je korunou v plnom slova zmysle, ale akýmsi upraveným liturgickým predmetom. Myslel si, že je to časť Evanjeliára. Alexius Horányi posmelený osvieteneckými myšlienkami rakúskeho cisára Jozefa II. (ktorý chcel definitívne potlačiť separatistické tendencie Uhorska), prvýkrát vyslovil mylný názor, že vraj sv. Štefan túto korunu nikdy ani nevidel…[173] Aká je však skutočná pravda?

Súčasná *svätoštefanská koruna* sa bezpochyby skladá z dvoch častí. Svedčí o tom, okrem iného, i dvojnásobné znázornenie Isusa Christa sediaceho na tróne:

1.) vrchná časť, tzv. latinská, obsahuje iba latinské nápisy;

2.) spodná časť, tzv. grécka, či grécko-slovanská – Kolomanova, obsahuje iba grécko-slovanské nápisy.

Vrchná časť pôvodne, nebola nijakou kráľovskou korunou, ale liturgickým bohoslužobným predmetom, tj. zlatou «hviezdicou» užívanou na Proskomídii a Službe Božej sv. Jána Zlatoústeho. Prikrývali sa ňou Dary – konkrétne chlieb, ktorý sa počas Služby Božej premieňa na Božiu Eucharistiu. «Hviezdica» sa dodnes užíva na Proskomídii (úvodná časť Služby Božej) u gréckokatolíkov i v celej byzantskej Cirkvi. Podobné «hviezdice» sa v priebehu prvého tisícročia užívali i v Ríme, ba celej Itálii.[174] Keďže v Taliansku sa postupom času (od 8. storočia) začali užívať pri omši hostie, postupne sa z latinskej omše vytratil i obrad Proskomídie a s ňou i použí-

vanie «hviezdice». V roku 1000 menoval pápež Silvester II. (999-1003) sv. Štefana za kráľa a po pápežskom legátovi mu poslal, takúto pápežom na pontifikálnych bohoslužbách už nepoužívanú zlatú «hviez-

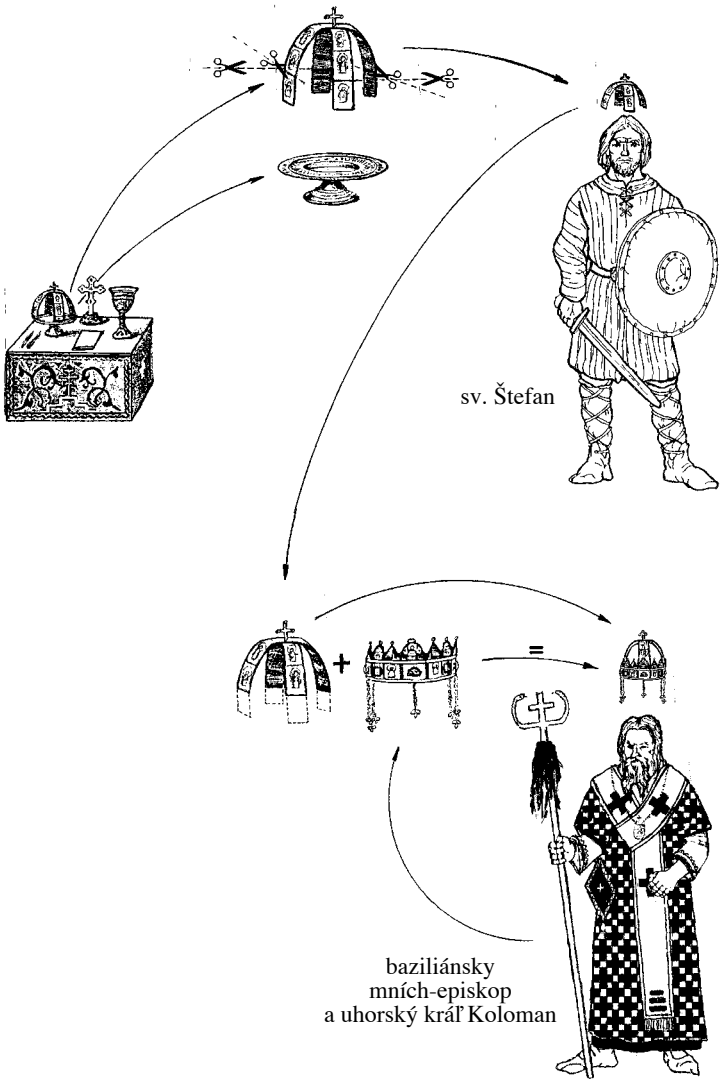

Schématické znázornenie, ako vznikla uhorská svätoštefanská koruna z liturgickej hviezdice dodnes bežne užívanej pri byzantských bohoslužbách. Hore sv. Štefan, dole episkop-kráľ Koloman, ktorý korunu upravil.

dicu», ako znak kráľovskej hodnosti.

Už v prvotnej sv. Cirkvi bol obyčaj rozoznávať dva typy sv. ostatkov mučeníkov: prvým typom ostatkov boli ostatky «priame» (tzv. mošči, tj. čiastočky tela svätého, jeho kostí, vlasov a pod.), druhým typom boli sv. ostatky «nepriame», ktoré vznikali dotknutím sa priamych ostatkov, napr. pútnik sa svojou šatkou dotkol kostí sv. mučeníka a táto šatka sa stala reliqiou druhého stupňa. Dodnes sa na Východe posväcujú ikony špeciálnym spôsobom, a to tak, že istý čas ležia na prestole, na ktorom sa slúžia Služby Božie a takýmto spôsobom sa dotykom posvätia a stávajú sa svätými ikonami. Hviezdica, ktorá sa mnoho rokov užívala pri mnohých Službách Božích a veľakrát stála na sv. diskose, či na sv. prestole (oltári), položením počas korunovácie na hlavu budúceho kráľa, ho takto isto svojim dotykom posvätila. Korunovácia takýmto predmetom symbolicky vyjadrovala svätosť-posvätnosť kráľovského úradu.

Takýto cenný-liturgický dar zo strany pápeža svetskému hodnostárovi v danej dobe nebol vôbec zriedkavý.

Dejiny Českého kráľovstva zaznamenali pozoruhodnú udalosť: Spytihnev II. (1055-1061) túžil, aby sa mohol vyrovnať svojou dôstojnosťou uhorskému a poľskému kráľovi, a aby i on bol menovaný pápežom za kráľa s tým, že od neho dostane «*svätú korunu*» (liturgickú hviezdicu). Nemecký cisár Henrich IV. však nesúhlasil, aby priamo od neho závislý a jemu podriadený lénnik Spytihnev II. bol povýšený do stavu kráľovského, a preto zo slávnostnej korunovácie nebolo nič. Aby si však pápež Mikuláš II. (1059-1061) české knieža nepohneval, poslal mu roku 1059 namiesto kráľovskej koruny biskupskú mitru s privilégiom, že ju tento český šľachtic smie nosiť na hlave namiesto kráľovskej koruny. Za toto privilégium mal Spytihnev II. odvádzať Rímskej Kúrii ročne 100 hrivien na jej udržanie.[175] Teda opäť liturgický znak cirkevnej duchovnej moci podarovaný svetskému šľachticovi ako znamenie jeho svetskej moci «požehnanej zhora».

Pretože «hviezdica» bola pôvodne bohoslužobným predmetom, dobové dokumenty aj uhorskú korunu, ktorá bola z nej vytvorená, nazývajú «svätou», ba i «svätosvätou» štefanskou korunou («*sacra*», «*sancta*», «*sacrosancta*»…).[176]

Dôkaz gréckokatolíckosti koruny – dierka na spodku koruny

O tom, že vrchná časť koruny bola naozaj pôvodne liturgickou «hviezdicou», svedčí aj spôsob upevnenia krížika. Je upevnený v dierke, ktorá bola prevŕtaná skrz naskrz,[177] pretože na spodnej časti hviezdice u gréckokatolíkov je vždy umiestnená ešte iná malá visiaca hviezdička označujúca betlehemskú maštaľ – tú samozrejme pri prispôsobovaní «hviezdice» na korunu odstránili.

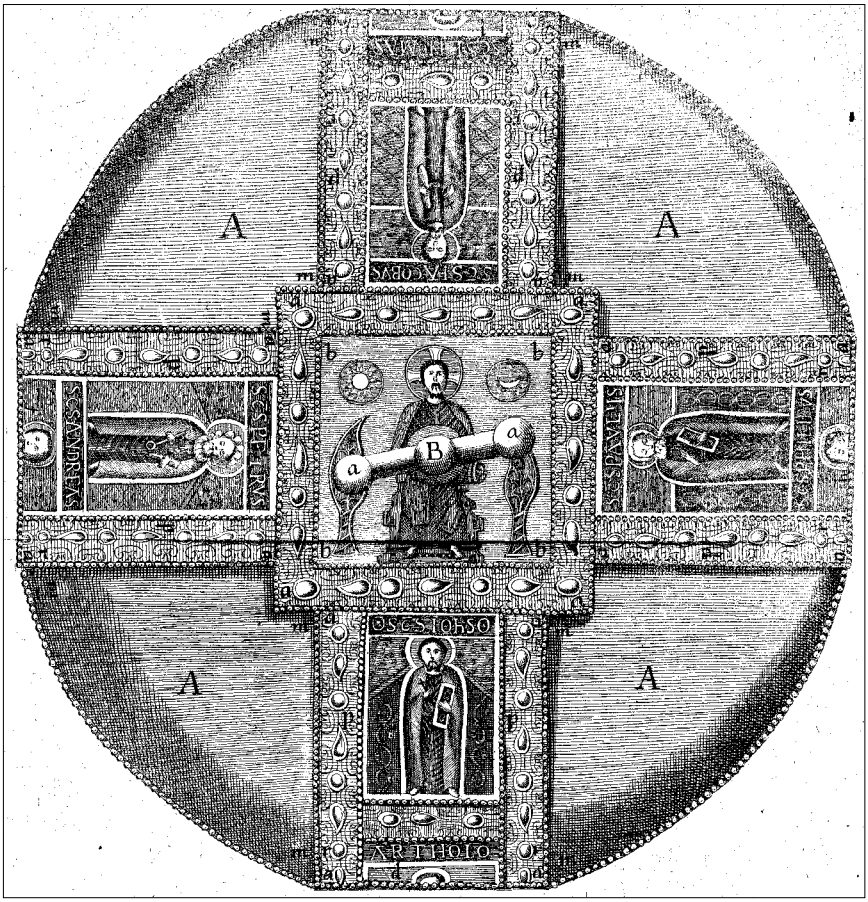

Svätoštefanská koruna – zriedkavo publikovaný pohľad zhora. Perokresba z roku 1800.

Dôkaz gréckokatolíckosti svätoštefanskej koruny – rozmery koruny

O tom, že vrchná časť koruny bola naozaj gréckokatolíckou liturgickou «hviezdicou», svedčí aj ďalší priamy dôkaz, a totiž, že jej horizontálny rozmer zpredu do zadu je takmer o dva centimetre väčší než rozmer zľava do prava – teda inými slovami povedané, svätoštefanská koruna nie je okrúhla, ale elipsovitá. To je spoločná charakteristická vlastnosť všetkých gréckokatolíckych liturgických hviezdic užívaných na gréckokatolíckych Liturgiách dodnes, pretože sa hviezdice podľa liturgického predpisu ešte počas Liturgie po odložení z diskosa rituálne skladajú, a to tak, že priečne kratšie rameno sa pootočením zasunie pod dlhšie pozdĺžne. Hviezdica, ako taká, slúži totiž ako liturgický predobraz narodenia (Betlehem) a smrti (Golgota) Isusa Christa, ale len dotiaľ, kým sa tento predobraz nestane počas premenenia na prestole skutočnosťou. Preto počas premenenia (tj. uskutočnenia), predobraz (symbol) musí ustúpiť (hviezdica sa musí poskladať a odložiť). Liturgická hviezdica, tj. symbol narodenia a smrti Christa z Proskomídie je počas premenenia na Službe Božej, kde nastáva už uskutočnenie-sprítomnenie tohto narodenia a smrti, nahradená baldachínom, ktorý pokrýva celý prestol i slúžiaceho svjaščenika. V mnohých gréckokatolíckych cerkvách, ba i v samotnom Ríme v bazilike sv. Petra, majú baldachíny dodnes tvar obrovskej liturgickej hviezdice.

Na liturgickej «hviezdici», tj. hornej časti *svätoštefanskej koruny* (na samom vrchu pod krížikom) je znázornený Isus Christos – Pantokrator a okolo neho ôsmi apoštoli: sv. Ján, pod ním sv. (B)artolomej, napravo sv. Peter a pod ním sv. Andrej, naľavo sv. Pavol a pod ním sv. Filip a za Pantokratorom sv. Jakub a pod ním sv. Tomáš.[178] Štyria zvyšní apoštoli chýbajú, lebo každé zo štyroch ramien bohoslužobnej «hviezdice» bolo o jednu tretinu skrátené, aby sa dala nasadiť pri korunovácii na hlavu.

Takáto koruna, to znamená upravená-skrátená bohoslužobná «hviezdica», slúžila pri korunovácii arpádovských podkarpatských Uhrov až do roku 1095, kedy bol na uhorský trón s pápežovým dišpenzom dosadený gréckokatolícky baziliánsky mních episkop Koloman Ge(jz)ovič. Tento, zhodou okolností, podobne ako i prvý

uhorský kráľ sv. Štefan, bol tiež synom Gejzu, preto dal na spodok pôvodnej pápežom sv. Štefanovi darovanej bohoslužobnej «hviezdice» dorobiť pevnú okrúhlu časť koruny a na nej popri tradičných gréckokatolíckych svätých (sv. Jurajovi, sv. Dimitrijovi, sv. Kozmovi a Damiánovi a dvoch archanjeloch) a popri svojich rodinných príslušníkoch (cisárovi Michalovi VII. Dukasovi a jeho maloletom synovi Konštantínovi Porfyrogenetovi) znázornil aj seba, tj. uhorského kráľa s uhorským arpádovským krížom – episkopskou palicou v rukách.[179]

Okolo svojho vyobrazenia dal Koloman vyhotoviť modrý nápis «Ge(jz)ovič» (= syn Gejzu), čo sa vlastne rovnako dobre vzťahovalo tak na neho, ako aj na prvého kráľa Uhorska sv. Štefana. To však, že podobizeň je jeho, teda Kolomanova a nie sv. Štefana, ticho prezrádza nielen samotná episkopská palica, ale i titul «vladyka» (*δεσπότης*), tj. že zobrazený je episkopom a skutočnosť, že je to jediná podobizeň, ktorá nemá svätožiaru a jej nápis na rozdiel od všetkých ostatných je napísaný modrou farbou.[180]

Na čelnej strane takto vytvorenej, teraz už skutočnej kráľovskej koruny dal episkop-kráľ Koloman vyhotoviť opäť sediaceho Isusa Christa – Pantokratora s typickým gréckokatolíckym označením «*ІС ХС*». Porovnaním oboch Pantokratorov z vrchnej (hviezdica) i spodnej časti koruny dochádzame k evidentnému záveru, že sú viac ako podobné, teda že jeden obraz slúžil ako predlohavzor pre vytvorenie druhého. Remeselníci, ktorí zhotovovali spodnú časť mali teda k dispozícii vrchnú časť ako predlohu, inými slovami povedané, k vrchnej, pôvodne bohoslužobnej «hviezdici» bola dorobená spodná časť. Ak by bola pravdivá pseudoteória, že jednu časť koruny daroval pápež a druhú časť daroval grécky cisár, a to nezávisle od seba, ba s časovým odstupom takmer jedného storočia, takáto podoba by sotva mohla vzniknúť a vôbec už nehovoriac o tom, že cisár by sa nenechal znázorniť so svätožiarou…, a ako bolo už vyššie zdokumentované, neoznačil by Gejzu I. Veľkého, ktorému bola údajne koruna určená, menom jeho syna (Gejzovič)…

Dôkaz gréckokatolíckosti koruny — mince so svätoštefanskou korunou

Gréckokatolícka liturgická «hviezdica», ktorú pápež Silvester II. poslal na korunovanie prvého uhorského kráľa sv. Štefana, teda vrchná časť dnes známej *svätoštefanskej koruny*, bola zobrazená na všetkých minciach sv. Štefana a ostatných arpádovských uhorských kráľov až po kráľa Štefana III. (1162-1172), tj. takmer 200 rokov a vo viac-menej deformovanej podobe ešte i dlho po ňom a prakticky je na maďarských minciach i dnes. Predtým svätoštefanská koruna na minciach bola znázorňovaná v pohľade zhora, dnes je z boku…

Na rube väčšiny arpádovských mincí je zobrazená *svätoštefanská koruna v tvare liturgickej hviezdice* položenej priamo na liturgickom diskose (pohľad zhora) počas gréckokatolíckej Liturgie (Proskomídie a Liturgie sv. Jána Zlatoústeho, alebo sv. Bazila Veľkého). Sú zreteľne naznačené i trojúholníkové čiastočky chleba.

Je totiž veľmi pravdepodobné, že gréckokatolícka *koruna-hviezdica*, ktorou bol korunovaný sv. Štefan sa aj naďalej, a to až do roku 1095 (kým nebola dorobená jej spodná Kolomanova časť)

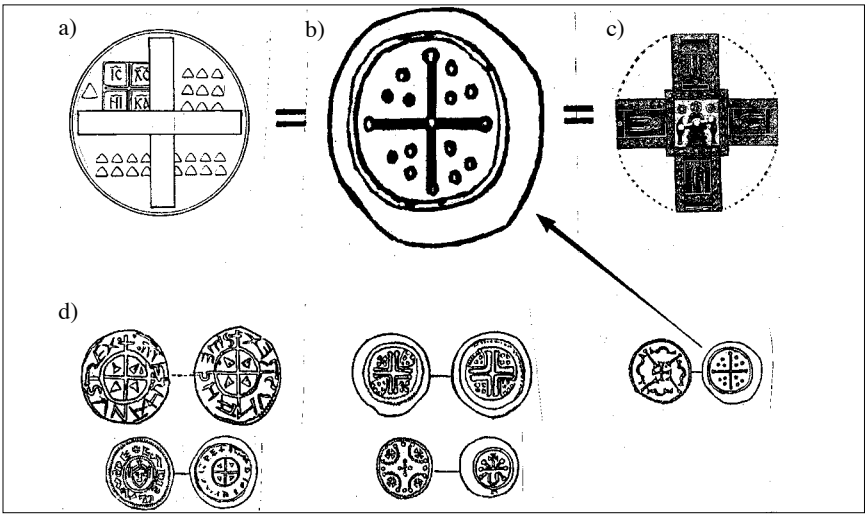

a) Gréckokatolícky diskos s ahncom, časticami a hviezdicou v pohľade zhora; b) zväčšená arpádovská minca; c) pohľad na svätoštefanskú korunu zhora; d) rozličné arpádovské mince.
Podobnosť liturgického námetu je vo všetkých prípadoch do očí bijúca.

používala okrem korunovácie aj na slúženie gréckokatolíckych archijerejských Služieb Božích v Stoličnom Belehrade (Székesfehérvár) v prítomnosti uhorského kráľa. Stála teda striedavo raz na hlave panovníkov a raz na prestole počas gréckokatolíckych bohoslužieb, preto je v celej histórii označovaná ako *svätá – presvätá – svätosvätá*… Kráľovské koruny v iných kráľovstvách Európy takéto tituly nikdy nemali.

Sláva uhorskej «svätosvätej» koruny bola tak veľká, že ako bolo v tom čase zvykom, i uhorské mince s jej motívom boli napodobňované inými krajinami, hlavne tými, ktoré s Uhorskom susedili a od Uhorska nejako ekonomicky či politicky záviseli (napr. český denár 11. storočia, saský fenig 11. storočia…).

Falzifikácia histórie

Keďže Uhorské arpádovské kráľovstvo (biele Uhorsko) bolo slovanské a gréckokatolícke, vlastniace cyrilometodejskú kultúru, i nápisy na uhorských minciach tohto obdobia, hlavne začiatku arpádovskej éry, podobne ako nápisy na spodnej-Kolomanovej časti uhorskej koruny, boli alebo grécke, alebo staroslovanské-cyrilské. Žiaľ, že z mincí toho času sa zachovalo len veľmi málo kusov a často zubom času veľmi zničených a opotrebovaných. Mince sa totiž periodicky roztavovali, a preto sa z nich dnes zachovalo len torzo.

Napríklad uhorský kráľ Šalamún (1063-1074) za desať rokov vymenil-pretavil mince v Uhorsku pätkrát. Bela II. (Slepý) (1131-1141) zaviedol dokonca každoročnú výmenu: od 15. marca do Juraja (do 23. apríla). Mince boli v obehu rok a po 15. marci stratili 25% nominálnej hodnoty a pred výmenou dokonca až 50%, teda jeden nový denár sa v deň sv. Juraja Veľkomučeníka menil za dva staré. To je jeden z hlavných dôvodov, prečo sa staršie mince prakticky takmer vôbec nezachovali.[181]

Navyše príležitostné cyrilské, alebo grécke nápisy prvých uhorských mincí sú v novších promaďarsky a prolatínsky orientovaných publikáciách zväčša falzifikované, tj. grécka, alebo cyrilská abeceda sa v publikovaných obrázkoch a nápisoch úmyselne nahrádza latinskými písmenami.

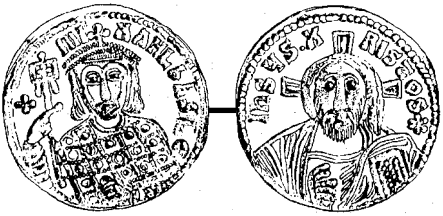

Falzifikovaná perokresba byzantského solidu, kde grécke písmená sú nahradené latinskými.

Ako školácky-ukážkový príklad takejto falzifikácie nápisov na starých minciach možno uviesť grafickú reprodukciu zlatého byzantského solidu byzantského cisára Michala III. (842-867) nájdeného v Mikulčiciach na Morave, ktorá bola s falzifikovaným nápisom uverejnená v roku 1983.[182] Grécke písmena v tejto reprodukcii byzantskej gréckej mince boli nahradené latinskými:

MIXAHΛ > MIXAHL
IHCYC > IhSUS
XPICTOC > KRISTOS

Podobne je to, žiaľ, i s väčšinou staroslovanských nálezov z veľkomoravského obdobia i z obdobia arpádovského Uhorského kráľovstva… To všetko s jediným cieľom, aby sa zamaskoval gréckokatolícky pôvod naších predkov.

Uhorská *svätoštefanská koruna*, ktorej centrom a podstatnou časťou je gréckokatolícka liturgická «hviezdica», ako i uhorské mince prvých storočí druhého tisícročia sú unikátnym a neopakovateľným svedectvom o gréckokatolíckom Uhorsku a gréckokatolíckych uhorských panovníkoch ešte i na prelome 11. a 12. storočia. Svätoštefanská koruna je najstarším a nezabudnuteľným drahocenným historickým klenotom podkarpatských Uhrov-Rusínov a privilegovanej marky *Ruizorum*. Koruna sa zachovala až dodnes len vďaka tomu, že jej nápisy neboli urobené cyrilikou, a že sa jednalo o korunovačný klenot opradený mnohými skutočnými či neskutočnými legendami, klenot, bez ktorého by Uhorské kráľovstvo, či vlastne kráľovská hodnosť v Uhorsku, ako taká pravdepodobne zanikla.

Celé dejiny Uhorska sú poznačené bojom o túto korunu. V Uhorsku medzi šľachtou i jednoduchým ľudom panovalo presvedčenie, že len ten je skutočným posväteným kráľom Uhorska, kto bol korunovaný touto *svätoštefanskou korunou*. Preto, keď ju niekto v dejinách ukradol, čo bolo nezriedka (napr. Přemysl Otakar II. v 13. storočí, alebo cisár Fridrich v čase nástupu Mateja Korvína na uhorský trón…), viedli sa urputné boje, aby bola získaná späť. Počas tureckej invázie bola ukrytá v hornom Uhorsku…

Ďalšie osudy Veľkovaradínskej gréckokatolíckej eparchie

Neskôr, v pozdejších storočiach boli veľkovaradínski baziliáni, ktorí odmietali stať sa latinskými benediktínmi, prinútení spolu so svojim gréckokatolíckym archimandritom-episkopom opustiť Varadín a na tom istom mieste bolo založené latinské Veľkovaradínske biskupstvo. Baziliánsky Veľkovaradínsky monastyr s episkopom-archimandritom sa premiestnil do neďalekého Velijneša.[183]

Názov «Veľkovaradínska monastyrská eparchia» je synonymom názvu: «Byharská monastyrská eparchia». Pod týmto druhým názvom sa spomína rusínske episkopstvo dokonca ešte aj v roku 1184: «*Episcopus Biarch* (= Bychar) *cuius sedes dicitur orosiensis*».[184] V ďalšom období sa začínajú nad Veľkovaradínskou monastyrskou eparchiou kopiť mraky latinizácie a snáh o jej úplnú likvidáciu.

Až vďaka priamému zásahu a intervencii uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie, pápež uznal roku 1777 túto starodávnu a slávnu monastyrskú gréckokatolícku eparchiu za existujúcu. Pretože do tohto času miestny gréckokatolícky archimandrit-episkop bol vždy pokladaný len za «obradového vikára» miestneho latinského veľkovaradínskeho biskupa i keď tento bol historicky o mnoho mladší.

Ako príklad možno uviesť gréckokatolíckeho episkopa Meletija Kováča, ktorý bol určený za episkopa «obradového vikára» pre miestnych veľkovaradínskych gréckokatolíkov ešte roku 1740. Podriadený bol latinskému veľkovaradínskemu biskupovi Sinesijovi, ktorý usilovne latinizoval gréckokatolíkov a preťahoval ich na latinský obrad. Meletij Kováč bol vysvätený na episkopa M. M. Olšavským, mukačevským vladykom až o 8 rokov neskôr roku 1748 a zomrel roku 1770. Keď Mária Terézia chcela ustanoviť samostatnú gréckokatolícku eparchiu vo Veľkom Varadíne, miestny veľkovaradínsky latinský biskup bol prvý proti a ako argument uvádzal, že on sám má málo latinských veriacich, že on sám sa preto dokáže "dobre" postarať o gréckokatolíkov, že netreba gréckokatolícku eparchiu. Mária Terézia (z titulu apoštolský kráľ) i napriek tomu sama zriadila, lepšie povedané oficiálne zaregistrovala, Veľkovaradínske gréckokatolícke episkopstvo a určila aj samostatného gréckoka-

tolíckeho episkopa v osobe Mojseja Dragoša. Pápež Pius VI. s tým najprv nesúhlasil, ale konečne roku 1777 túto starodávnu monastyrskú eparchiu uznal za existujúcu a potvrdil aj jej sídelného episkopa Mojseja Dragoša. Cisár Jozef II. (syn Márie Terézie) odobral miestnemu rímskokatolíckemu biskupovi pôvodné gréckokatolícke majetky vo Velijneši a vrátil ich gréckokatolíckemu episkopovi. Vtedy však už bol veľkovaradínskym gréckokatolíckym episkopom Samujil Vulkan.[185]

Keďže vo veľkovaradínskej oblasti latinizácia a likvidácia gréckokatolíkov prebiehala úspešnejšie ako v susednej Mukačevskej eparchii, v roku 1823 bola Veľkovaradínska gréckokatolícka eparchia «obohatená» o 72 gréckokatolíckych farností na úkor Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie,[186] ktorá týmto aktom bola oslabená.

Zaujímavá je štatistika z roku 1844, vtedy: Veľkovaradínska latinská diecéza mala len 66.482 veriacich, Veľkovaradínska gréckokatolícka eparchia mala 125.213 veriacich a «pravoslávni» (tj. gréckokatolíci, ktorí sa za žiadnu cenu nechceli podriadiť latinizačným zásahom a preto ani jurisdikcii pápeža) 139.272 veriacich.[187] Teda veriacich gréckeho obradu spolu bolo v roku 1844 na území Veľkovaradínskej latinskej diecézy 264.485, tj. štyrikrát (4x!) viac než rímskokatolíkov, a to i napriek násilnej latinizácii trvajúcej niekoľko storočí. I z tejto štatistiky je jasné, že pôvodným obradom na území Veľkého Varadína (dnes Oradea-Mare v Rumunsku) bol obrad grécky a nie latinský.

✠ Vesprímska gréckokatolícka monastyrská eparchia (☠ dnes už neexistuje)

Uhorský kráľ Štefan I. urobil z pôvodnej cyrilometodejskej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie vo Vespríme biskupstvo latinského typu a to tak, že pri zachovaní pôvodného gréckokatolíckeho charakteru monastyra vymenil jeho hlavu – predstaveného baziliánskeho archimandritu-episkopa za latinského biskupa-cudzinca (Nemca, alebo Taliana) a ekonomicky tento monastyr zabezpečil

platením desiatkov z okolia. Takúto ekonomickú transformáciu gréckokatolíckej monastyrskej eparchie na gréckokatolícky monastyr s latinskou hlavou poberajúci desiatky z okolia obyčajne história uvádza ako "založenie rímskokatolíckeho biskupstva" Štefanom kráľom Uhorským. Takto bolo (teda výmenou v podstate len jednej osoby) kráľom Štefanom I. "založené" i dávno predtým existujúce Vesprímske episkopstvo.[188] Opäť toto "latinské biskupstvo" nemalo dlhé trvanie a bolo ukončené Vathovým ľudovým povstaním, kedy dosadeného cudzinca-biskupa zabili, alebo vyhnali (respektíve ušiel sám). Ako latinské bolo obnovené až v 13. storočí.

Ešte v 13. storočí sa v poklade tohto už latinského biskupstva nachádzal väčší počet gréckokatolíckych-byzantských archimandrických-episkopských mitier (korún).[189] Vo Vespríme sa nachádzal i ženský gréckokatolícky monastyr baziliánok.[190]

Korunovačný plášť uhorských kráľov, ktorý nechala vyhotoviť Gizela, žena uhorského kráľa Štefana I. (997-1038) v monastyre baziliánok vo Vespríme (Veszpréme) r. 1031 je v podstate byzantskou mníšskou mantiou. Sú na nej hodvábom a zlatom vyšité byzantské ikony, aké sa bežne vidia na gréckokatolíckych ikonostasoch. Pôvodne bol tento plášť určený do sobornej cerkvi do stoličného Velehradu (Székesfehérvár) na liturgické účely. Až neskôr ho začali používať pre korunovačné úkony…[191] Na tomto korunovačnom plášti ozdobenom vyšívanými gréckymi ikonami a vykladanom drahokamami, ešte i dnes možno čítať vyšité staroslovanské slová cyrilikou: «*Буди Господи милость твоя на насъ нынѣ и въ вѣки*» a na jeho spodku slová: «*Господи ущедри ны, и благослови ны, просвѣти лице твое на ны, помилуй ны*». Ešte v polovici 19. storočia sa tento korunovačný plášť uhorských kráľov nachádzal v kláštore kapucínov vo Viedni.[192]

Sasinek o monastyre baziliánov a neskôr i baziliánok vo Vespríme dokazuje, že i keď jeho zakladajúca listina sa dnes ukazuje po grécky, originál bol napísaný po staroslovansky cyrilikou, a len Maďari ju neskôr prepísali do gréčtiny, aby zahladili stopy slovanskosti kraja, ktorý je dnes už maďarským. Sasinek o tom hovorí doslovne: «*I sám sloh récky listiny tej poukazuje na preklad. Napr.*

Štefan volá sa vraj 'Κράλ πάβης Οὔγγριαζ' a tak kráľom celej Ugrie… Ďalej v listine tej dvaraz prichádza meno Dunaja: 'Δοὺ ναον'… Historici naši, aby nemuseli preukázať – k porážke to svojej listinu, vyhovárajú sa tým, že pôvodina listiny vraj skapala…». V gréckej listine sa nachádzajú typicky slovanské výrazy ako «kráľ», či «Dunaj», ktoré sa v gréčtine v takomto tvare neužívajú. Tieto prezrádzajú, že originál listiny bol napísaný nie po grécky, ale po staroslovansky. I podľa Sasinka vo Vespríme sídlili baziliáni a bolo tu monastyrské episkopstvo, ktoré roku 1009 potvrdil kráľ sv. Štefan I.[193] Tieto monastyry boli čo do národnosti slovanské a nie grécke.

✠ Vyšehrádska gréckokatolícka monastyrská eparchia (☠ dnes už neexistuje)

Jedná sa o «dunajský» Vyšehrad (Vyšegrád) ležiaci v dnešnom Maďarsku a nie ten pražský.

Uhorský kráľ Ondrej I., ktorý mal za manželku ruskú kňažnú Anastáziu, bol veľkým benefaktorom (dobročincom) tohto baziliánskeho monastyra. V roku 1056 sa práve vďaka tomuto kráľovi uskutočnili v tomto gréckokatolíckom monastyre veľké prestavby.[194]

Podľa údajov *Vita S. Procopii maior* vo Vyšehrádskom gréckokatolíckom monastyre (východne od Ostrihomu) našli útulok i vyhnaní baziliánski mnísi zo Sázavského monastyra v Čechách v rokoch 1055-1056:[195]

«(Ich nepriatelia) *tvrdili vytrvale, že se rozhodně sluší je* (= gréckokatolíckych mníchov) *proto vyhnati a na jejich místo ustanoviti opáta a bratří podléhajíci latinské právomoci*».[196] «*A tak tedy abbas Vít* (Vatha), *vzav s sebou své bratry, které jednota lásky ve svornosti spojila, odešel do ciziny, do země Uherské*».[197]

A vo Vyšehrádskom monastyre sa učil mníšskemu životu i svetským vedám aj gréckokatolícky baziliánsky mních sv. Prokop:

«*… dali ho na hrade Vyšehrade učiť sa slobodným vedám, aby ich štúdiom bol vzdelaný v náukách nebeských. Tam totiž kvitla*

slávna škola jazyka slovanského…».[198]

Tento soborný monastyr bol baziliánskym s gréckokatolíckym obradom ešte v roku 1221, keď pápež Honórius III. prikazuje arcibiskupovi ostrihomskému, **aby na Vyšehrade umiestnil namiesto gréckokatolíckych baziliánov latinských mníchov, s tým, aby to nevyvolalo priveľké rozhorčenie medzi tamojším ľudom**. Už aj táto ostražitosť upozorňuje nato, že i celé okolie monastyra bolo gréckokatolícke a ľud lipol na kalugeroch (dobrých starcoch) z tohto monastyra. Pápež žiada ostrihomského arcibiskupa, aby gréckokatolíckych baziliánskych mníchov, tam «blahosklonne» nechal dožiť[199] (tu je pôvod "slávnych" birituálnych monastyrov v Uhorsku!). A Vyšehrádsky monastyr sa stal skutočne tiež birituálnym a určitý čas v ňom prebývali baziliánski gréckokatolícki mnísi spolu s latinskými benediktínskymi, kým gréckokatolícki nevymreli…[200] Ďurica tvrdí, že mnísi i napriek tomu na Vyšehrade ešte žili podľa gréckeho obradu až do roku 1342, a až od tohto roku, teda za vlády francúzskych Anjouovcov (Karola Róberta a Ľudovíta Veľkého) prešli definitívne na latinský obrad,[201] čo sa dá vysvetliť i tým, že príkaz pápeža Honória III. ostal len na papieri, poprípade sa neujal: slovanskí Arpádovci ho nedovolili uviesť do života a plne sa previedol až za protislovanských a protibyzantských Anjouovcov.

V rokoch 1342, 1348, 1372 sa podľa Živného už Vyšehrádsky monastyr v dokumentoch uvádza ako latinský a benediktínsky.[202]

---

[1] Sv. Cyril a Metod priniesli Slovanom a šírili medzi nimi byzantský (grécky) obrad. Práve pre tento dôvod boli prenasledovaní franskou latinskou hierarchiou i podlým a ničoho sa neštítiacim benediktínskym mníchom Vichingom, (porov. G.A. Timkovič, «Svätý Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 53-90; tiež G.A. Timkovič, «Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili na Veľkej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 91-135).

[2] Porov. správu o pokrstení podkarpatských Rusínov v encyklike patriarchu Fotia z roku 867, (Migne, *Patrologia graeca*, CII, 736D; porov. G.A. Timkovič, «Pôvod 'Cigánov'», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 114).

[3] Slováci v tom čase ešte ako národ v dnešnom slova zmysle neexistovali.

Začali sa formovať až za reformácie počnúc 16. storočím, a to práve z lona Rusínov odpadlých na protestantizmus.

4 «... от того же д(ь)не вельми начатъ расти оучениѥ б(о)жиѥ и стрижьници множитисѧ въ высѣхъ градѣхъ и погании вѣровати въ истиньныи б(ог)ъ...», («Žitije Mefodija, kap. X», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 154); «Postrižnik» = baziliánsky mních, (porov. G.A. Timkovič, «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25-31).

5 Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 54; «Во первыхъ будь и нельзя узнати, подъ каковыми условіями введенъ 1-ый русскій Еппъ въ на чернецкой горѣ въ близи Мукачева стоящій Мукачевскимъ прозванный Монастырь, а всетаки явно, что онъ отъ начала своего существованія имѣлъ тамъ и свою резиденцію, и монастырская церковь почиталась каѳедральною отъ Иноковъ, которыми и для славы Божія и въ свои услуги даже пользовался», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 226).

6 O tom, že na celom území Uhorska existoval ešte v 13. storočí systém organizácie baziliánskych monastyrov, tj. nezávislý materský-soborný monastyr a od neho priamo závislé dcérske monastyry, porov. G. Papp, «I monaci dell' Ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta OSBM*, Roma, I,1 (1949) str. 13-14.

7 Napr. pod Krásnobrodský soborný monastyr pri Medzilaborciach patril filiálny monastyr Jasenovský, založený pri panskom hrade Jasenov pri Humennom.

8 Liturgia sv. Jána Zlatoústeho sa dodnes začína slovami diakona: «Blahosloví vladyko» (porov. ***Божéственнаѧ Лїтꙋргїа йже во свѧтыíхъ ѻ҆тца̀ нáшегѡ Ї҆ѡáнна Златоꙋстагѡ***, **Римъ**, 1970, str. 25), pričom titul «vladyka» sa dáva len a len episkopovi. Aj «horneje sidališče» za prestolom je rezervované len a len episkopovi-archimandritovi, ktorý predsedal každej Službe Božej v sobornom monastyre, (porov. ***Божéственнаѧ Лїтꙋргїа йже во свѧтыíхъ ѻ҆тца̀ нáшегѡ Ї҆ѡáнна Златоꙋстагѡ***, **Римъ**, 1970, str. 37).

9 «XXII. с(вѧ)т(ы)хъ ап(о)с(то)лъ кан(онъ) ѧ҃ла · аще которъи попъ небрежеть о своѥмь еп(и)с(ко)пѣ, безъ кп(и)с(ко)па сборъ творить..., да извержеть с(ѧ), ꙗко прозоривъ и обидливъ ѥсть · такоже и прочии причтеници с(вѧ)щ(е)ниꙗ, кликоже сѧ ѥмь и приложило ихъ... антиохииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) е҃ · аще которъии попъ ли диꙗконъ нерожь о кп(и)с(ко)пѣ своѥмь отлоучить сѧ от ц(ь)рк(ъ)ве и особь створить сборъ олтарь поставивъ, еп(и)с(ко)поу призывающю и не послоушаѥть и не рачить повиноути сѧ ѥмоу и послоушати пьрвѣѥ, второѥ зовоущю ѥго, отврѣщи и отиноуть и к томоу слоужениꙗ не оулоучити ни же моци приꙗти тоꙗже ч(ь)сти · аще ли пребываѥть мълвѧ и мѧты ц(ь)р-

к(ъ)вь, вънѣшнею властъю ꙗко мѧтежьника отвращати сѧ ѥго», («Nomokanonъ», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, IV, Brno, 1971, str. 294-295).

10 J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995, str. 30-31.

11 «Ігумен – у православній церкві титул управителів монастирів. … Ігуменами називались управителі лише невеликих (третьокласных) монастирів. Більші монастири очолювали архимандрити», (*Українська радянска енциклопедія*, V, Київ, 1961, стр. 363).

12 «A Sobor ten žije aj dnes v podaní a v pamäti vďačného národu. Nie len vrch, na ktorom stojí biskupstvo nitrianske, prechováva posvätné meno toto: ale sama stolica biskupská je s ním totožná. Zablúdil teda bárs ďaleko p. učbár Lány, keď vypráva, že vrch Sobor dostal meno od slovenského vodca Sobora, pri Nitre od Maďarov obeseného. Sobor nebol vodcom – ale Sobor bol Soborom, t. j. sborom cirkevným = chrámom, cirkvou, duchovným predstavenstvom. A toľko by jeden učbár a spisovateľ historie predca bol mal vedieť. Pôvod Soboru nitrianskeho – padá do časov Cyrillo-Methodových…», (F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/17 (1864) str. 262-263).

13 «**… положиша и въ съборьнѣи цер(ь)къви…**», («Žitije Mefodija, kap. XVII.», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 162).

14 Porov. F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkev v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/12 (1864) str. 183-187.

15 M. Procházka, «Papež Rehoř VIII. a zánik slovanské liturgie v Čechách i na Moravě», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 24.

16 Slovania-Kelti vyslovovali slovo «sobor» s nosovkou «ѫ» (**сѫборь**) ako *So^{m}bor*.

17 O existencii celého radu miest s názvom «Sambor» (Sobor) porov. M. Скорик, «Походження назви міста Самбора», *Літопис Бойківщини*, 5 (1935) стр. 40-50.

18 F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/14 (1864) str. 217.

19 «**Вѣрꙋю… во ѐдѝнꙋ свѧтꙋю, собо́рнꙋю и҆ апо́стольскꙋю Це́рковь…**», (***Божéственнаѧ Лїтꙋргі́а и҆́же во свѧты́хъ ѻ҆тца̀ на́шегѡ І҆ѡа́нна Златоꙋстагѡ***, **Римъ**, 1970, str. 64).

20 Porov. A. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 140.

21 V dokumente z 14. septembra 1674 napr. mukačevský episkop-archimandrit Josif Vološinovskyj v závere píše, že listinu potvrdzuje «pečaťou *našej monastyrskej katedry…*» (**сїе со притисненїем печате нашеѧ монастырскїѧ ка-**

тедры нашой изволилисмо рꙋкою всѧ Архїерейско пѡдписати…), (І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, str. 125), teda Mukačevský monastyr na Černečej Hore bol «monastyrskou katedrou» – episkopským monastyrom a takým zostal až do 18. storočia; Podobne napr. aj mukačevský episkop a zároveň archimandrit H. H. Bizancij v menovacom dekréte nového ihumena pre baziliánsky monastyr v Malom Bereznom z 18. februára 1730 píše: «**Всѣмъ, которимъ ѡ томъ вѣдати належи҃, симъ писаніѡ҃ ниѡ҃ архиерейскимъ вѣдомо҃тъ творимъ, иж сего патѣ҃тꙋ оуказателꙗ чтⷭ҇го ѡ҃ца ієромонаха Гедеѡна посилаемо з монастыра катѣ҃ралного мꙋкачо҃ского до монастыра Березницкаго за ігꙋмена…**», (rukopisné dokumenty: «Макет збірника ‘Матеріали до історії василіянських монастирів на Закарпатській Україні’», том IV (1730-1739) стр. 5-6, Центральний державний історичний архів у м. Львові).

22 Takéto starodávne episkopské sídlo v monastyre sa zachovalo i do najnovších čias, teda do roku 1766, napr. v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve. Černeča Hora sa preto volá «Černeča», lebo tam žili «černci», teda baziliánski mnísi oblečení v čiernom habite.

23 V staroslovanských textoch, napr. už v cyrilometodejskom *Nomokánone* sa právnicky nazýva monastyrská eparchia «**ѳ-власть**», tj. územie, kde archimandrit-episkop mal «**власть**» *moc, právomoc*, tj. uplatňoval plnú episkopskú jurisdikciu.

24 Napr. v prípade mukačevského archimandritu-episkopa: «Proto-Hegumeni hi, quorum stabilis Sedes Monasterium de Monte Csernek erat apud nos, ad annum usque 1715, iidem semper erant, qui Eppi Dioecesani, electi enim in Proto-Hegumenos Religiosi, eodem ipso actu Eppi una creati sunt, parique auctoritate Ordini simul ac Dioecesi praefuerunt», (*Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini 1878*, Ungvarini, 1878, str. 365).

25 Porov. 4. kánon I. Nicejského koncilu, В.Н. Бенешевичъ, *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906, str. 84-85; *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 7.

26 «… in the Irish Church all jurisdiction was in the hands of the **abbots** of the great monasteries. … The nearest parallel to the Irish monastic bishop is the modern mission bishop of regular orders. All his clergy belong to the same order and have as their immediate head a superior nominated by the order. … It is noteworthy that, when the Synod of Rathbresail (1111) divided Ireland into dioceses on the continental model, more than 50 bishops were present…», (porov. J. Ryan, «Bishop, monastic», *The Catholic Encyclopedia*, pp. 593-594).

27 Porov. *Život Cirkvi*, Bratislava, 25 (2003) str. 5.

28 F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/40 (1864) str. 630.

[29] Bárdosy uvádza, že v samotnom Budíne bol soborný baziliánsky monastyr: «… praeteramus, S. Ladislaus Vetero-Budensem Graeci Ritus Praeposituram, a S. Stephano aedificari coeptam…», (Turótz. P. II. C. 31., J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 195-196).

[30] Latinskí premonštráti vytlačili a nahradili v tomto monastyre gréckokatolíckych baziliánov v roku 1270, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 172).

[31] V Trnave sa dodnes nachádza kostol sv. Mikuláša Myrlykijského Čudotvorcu, typicky to byzantského svätého, ktorý stojí pravdepodobne na mieste pôvodného baziliánskeho monastyra, ktorý spomína Sasinek; V Trnave však boli i iné baziliánske monastyry: «Do mesta (Trnavy) prišli (latinskí) františkáni niekedy okolo roku 1240. Po svojom príchode sa pravdepodobne usadili v opustenom (? – baziliánski mnísi-kalugeri boli vyhnaní – pozn. redakcie) kláštore neznámeho rádu (= baziliánskeho – pozn. redakcie), najskôr benediktínov (tendenčná špekulácia a hypotéza zakrývajúca pôvodnú cyrilometodejskosť Trnavy – pozn. redakcie). Staré františkánske anály o kláštore tvrdili, že to bolo kedysi opátstvo (= archimandria – pozn. redakcie). Roku 1303 (po vymretí Arpádovcov) sa v Trnave spomínajú aj dominikáni… Usadili sa v kláštore sv. Jána Krstiteľa (typicky byzantský svätý, išlo opäť o pôvodne baziliánsky monastyr), ktorý stál neďaleko tzv. Sladovníckej brány…», (*Dejiny Trnavy*, Bratislava, 1989, str. 43); V Trnave sídlili i baziliánky v monastyre sv. bezsrebrenikov a lekárov Kozmu a Damiána, opäť typicky to byzantských svätých. Niektorí súčasní historici robia z nich vyfantazírovaný rád sv. Damiána, ktorý má vraj svoj pôvod v Assisi. Vychádzajú z faktu, že patrónom monastyra boli sv. Kozma a Damián. Potom by sestričky Damiánky museli byť na Slovensku všade tam, kde sa typicky byzantskí svätí Kozma a Damián len spomenú, čo by bolo však absurdum. Neskôr boli trnavské baziliánky pretransformované na latinské klarisky. Posledný krát sa baziliánky žijúce v monastyre sv. Kozmu a Damiána spomínajú v listine ostrihomského arcibiskupa roku 1309, keď ich už úplne pretransformovali na klarisky – «splynuli s klariskami», (porov. *Dejiny Trnavy*, Bratislava, 1989, str. 42-43), staré baziliánky sa nechali dožiť, nové sa už neprijímali – jednoduchá to metodika «splynutia» (tzv. prechodne birituálne kláštory)…

[32] Porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/41-45 (1864) 640-643, 657-660, 689-692, 701-705.

[33] Porov. O.R. Halaga, «Soľné hrady v Potisí a ranofeudálne pohraničie», *Nové obzory*, Bratislava, V (1962) str. 77.

[34] Ferrante vymenuváva neúplný zoznam baziliánskych monastyrov Kalábrie. Menovite uvádza zoznam 350 monastyrov a vyzýva historikov, aby jeho zoznam ešte doplnili z ďalších nájdených dokumentov, (porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 18, 255-278).

[35] Napr. monastyr sv. Klimenta u Osvětiman (nachádza sa na Morave v blíz-

kosti dnešných slovenských hraníc), ktorý bol pôvodne baziliánskym a augustiniánskym (latinským) sa stal až roku 1357. Na Buchlovskom hrade bol v 19. storočí objavený P. Juganom vzácny rukopis-kronika so znakom č. 10. Litt. K. 17, ktorý bol napísaný v kláštore sv. Klimenta augustiniánskym mníchom a obsahuje v sebe zápisy významnejších udalostí v rokoch 1357-1421. V tejto kronike je pod rokom 1358 napísané: «Sv. Cyrill a Method založili klášter svatoklimentský. Mniši byli Basiliané», (porov. F. Přikryl, Sv. Kliment u Osvětiman, Brno, 1890, str. 23).

36 *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 203.

37 «Da una lettera del Papa Innocenzo III del 16 aprile 1204 indirizzata al vescovo di Várad (Várad = maďarský výraz na označenie Varadína, dnes Oradea-Mare v Rumunsku - pozn. redakcie) e all'Abate di Pilis, apprendiamo che… il re ungherese Emerico… aveva chiesto al Papa Innocenzo III di costituire un vescovato separato dei monasteri greci in Ungheria: Significavit nobis… rex Ungarorum illustris, quod quedam ecclesie monachorum Grecorum in regno Ungarie constitute, per incuriam diocesanorum episcoporum, et per ipsos Grecos, qui valde sunt, sicut asserit, dissoluti, penitus destruuntur, a nobis supplicans… ut auctoritate nostra unus fieret episcopatus ex ipsis, qui nobis nullo mediante subesset, vel abbates seu prepositi Latini constituerentur in illis, per quorum studium et diligentiam earundem ecclesiarum status posse in melius reformari. Mandamus, quatinus ad predictas ecclesias accedentes, inquiratis…, utrum per ipsos monachos Grecos eadem monasteria in religionis observantia valeant reformari utrumne, de diocesanorum episcoporum consensu, unus fieri poterit episcopatus ex illis, qui nobis immediate sit subiectus, et quod super iis inveneritis, fideliter conscribentes… ad nostram presentiam destinetis, ut… securius in eodem negotio procedere valeamus», (G. Papp, «I monaci dell'Ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta OSBM*, Roma, I/1 (1949) str. 3).

38 S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, IV, Bratislava-Košice, 1781, str. 736-737; Vysvetlivky v zátvorkách sú od J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 196-197; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 242-243; Porov. tiež iný pápežský list-dokument «A.Ch. 1204. Emericus R. H. Abbates ad S. Aegidium in Simigio eligi vult Hungaros» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 447; porov. O.R. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947, str. 34; porov. tiež G. Papp, «I monaci dell'Ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta OSBM*, Roma, I,1 (1949) str. 3; Podrobnejšie – plný text pápežovej výčitky pozri ďalej v kapitole 3.2.

39 Pozri samostatnú kapitolu 4.2.1.

40 Pozri samostatnú kapitolu 4.1.

41 Pozri v kap. 4.2.

42 «S. Egidii Monachorum Ordinis S. Benedicti Coenobium, olim unicum in

Hungaria pure Latinorum fuit», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 476).

43 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 199, 202.

44 Porov. «A.Ch. 1091, … Ladislaus monasterium S. Aegidii de Simighio fundat» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, I, Budae, 1829, str. 468-471.

45 Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 73.

46 «Vrbanus Episcopus, Seruus Seruorum Dei, dilecto in Christo Filio Columbano, magnifico Vngarorum Regi, salutem, et apostolicam benedictionem. Audientes magnificentiam tuam, Omnipotentis Dei dispositione ad Vngarici regni regimen esse prouectam, gaudio non modico exultamus. **Retulit enim nobis Venerabilis filius noster Odilo, S. Egidii Abbas**, strenuitatem tuam praeter secularem, qua praecellis industriam, scripturis etiam ecclesiasticis eruditam, et quod potissimum iudiciariam condecet potestatem, sanctorum canonum pollere scientia. Vnde oportet te fili in Christo carissime, supra ceteros, qui te in eiusdem regni regimine praecesserunt tam pro tua, quam pro commissorum tibi populorum salute curam gerere… Ad cuius videlicet operis ministerium **supradictum beati Egidii Abbatem cooperatorem destinauimus**… Datum IV. Kal. Augusti», («A.Ch. 1096, Vrbanus PP. II. Colomanno, Regi Hungariae, de obtento regno, ac scientiarum praesertim ecclesiasticarum laude, gratulatur; vt schismati Guiberti antipapae, cui regnum diu adhaesit, finem ponat, monet, legatumque causa ea mittendum offert» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 13-16; porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 76).

47 Porov. pápežské listy: *Significavit nobis* z 26. apríla r. 1204 a *Viventes ad Apostolicam* z 14. septembra 1204, (porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 172, 179-180; T. Haluščinskyj, *Acta Innocentii P.P. III. (1198-1216)*, Vaticano (Pont. Commissio CICO), 1944, str. 269-270.

48 Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 197.

49 Porov. F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 90.

50 O menách týchto fiktívnych latinských biskupstiev, dodnes existujú len domnienky, pretože o ich "založení" sa nezachovali žiadne zakladacie hramoty, (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 215).

51 Iné latinské zdroje zachytávajú historický fakt, že sv. Štefan I. bol podporovateľom, či priamo zakladateľom niektorých baziliánskych monastyrov v Jeruzaleme, Ríme, či dokonca i v samotnom Carihrade (Konštantinopole), čo je

určite kontradikciou tvrdeniam filolatínskych historikov o tom, že bol zakladateľom desiatich latinských biskupstiev a tým likvidátorom gréckeho obradu v Uhorsku: «… Construxit enim in ipsa conuersacionis Christi secundum humanitatem ciuitate Herusalem monachorum cenobium, prediis ditauit et uineis ad uictum cottidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Roma sub tytulo prothomartyris Stephani, duodecim canonicorum congregacionem cunctis pertinenciis habundantem statuit, et maceriam in circuitu lapide muratam, cum domibus et hospiciis Hungarorum, oracionis causa beati principis apostolorum Petri limina querencium condidit. Ipsam quoque regiam urbem Constantinopolim beneficiorum munere non priuauit, in qua ecclesiam mirifici operis, omnibus necessariis suis donauit…», («Hartvici episcopi vita S. Stephani Regis, 13» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 177).

[52] Katolícky = soborný.

[53] Uličný vo svojom článku «Výsady spišských miest z roku 1271» rozoznáva napr. až tri verzie tej istej výsadnej listiny z roku 1271 v pozdejších opisoch. Originál listiny z 25. augusta 1271 sa pravdepodobne stratil. Existuju z nej tri neskoršie opisy s overenou pravosťou z rokov: 1321, 1420, 1574 a 1771. Verzia opisu z roku 1321 sa tiež stratila. Ostali len verzie z roku 1420, 1574 a 1771. Znenia jednotlivých «presných» opisov sú však vďaka nepozornosti pisára odlišné, a to aj čo sa týka obsahu a zmyslu príslušných viet, (porov. F. Uličný, «Výsady spišských miest z roku 1271», *Slovenská archivistika*, XVI/1 (1981) str. 88-96); Keď overené odpisy z rokov 1420, 1574 a 1771 majú navzájom odlišnosti vo významovom obsahu a pritom sa jedná o netendenčný odpis odpisu z roku 1321 (keď nastala éra prolatínskych Anjouovcov), aký bol vlastne originál listiny arpádovského kráľa Štefana V. z roku 1271? I na tomto príklade vidno relatívnosť historicity pozdejších «overených» opisov.

[54] Mnohé "dokumenty" z dejín severného Uhorska údajne akoby z 11.-13. storočia, majúce však svoj pôvod až v 14. storočí, či pozdejšie, a sú preto falošnými, vymenúvava a ich falošnosť študuje a dokazuje napr. R. Marsina, «Štúdie k Slovenskému diplomatáru I, Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235», *Historické štúdie*, Bratislava, XVIII (1973) str. 5-113.

[55] J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 11-12.

[56] O tom, že benediktínsky kláštor v Krásnej nad Hornádom bol založený už roku 1143 píše Lacko, (porov. M. Lacko, «Slovacchia», *Enciclopedia cattolica*, XI, Città del Vaticano, 1948-1954, str. 807). Hodnovernejší Piker naproti tomu obsadenie monastyra v Krásnej (Červenej, tj. Ruskej) nad Hornádom pri Košiciach benediktínmi posúva až do roku 1217 a pritom nehovorí o «založení» tohto monastyra, ale o «zabratí» (possidebant) už existujúceho monastyra latinskými benediktínmi: «Pari fere distantia, Mislam, Cassoviamque inter, nonnihil ad ortum declinat SZEPLAKIENSIS Abbatia quam ad annum MCCXVII. Benedictini possidebant. Transiit subinde in jura V. Capituli Strigoniensis, jamque

Tyrnaviensi S. Stephani Clericorum Seminario alimenta praebet, reddita memorabilis Marci Crisini, sui Praefecti, gloriosa pro fide morte Cassoviae obita», (J. B. Piker, *Topographia magni regni Hungariae*, Viennae, 1750, str. 502).

57 Porov. M. Lacko, «Slovacchia», *Enciclopedia cattolica*, XI, Città del Vaticano, 1948-1954, str. 807; J. Kútnik, «Benedictine Missionaries in Slovakia in the 9th-11th Centuries», *Slovak Studies*, Cleveland-Rome, XXII (1982) 79-131.

58 *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 202-203.

59 Porov. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta,* Bologna, 1991, str. 260.

60 Takto fungoval, ako vysvitá z historicky doložených dokumentov, Mukačevský baziliánsky monastyr na Černečej Hore ešte v druhej polovici 16. storočia. Baziliánski jeromnísi z tohto monastyra pastoračne vysluhovali rusínske dediny, ktoré spadali pod šľachtica zemepána – Mukačevského panstva. Z roku 1567 máme zmienku, že miestny zemepán im v tom čase túto činnosť zabraňoval, pretože preferoval latinský obrad a latinské kňazstvo, ktoré by videl na mieste baziliánov radšej. Preto uhorský kráľ Ján II. vládnuci v Sedmohradsku musel zasiahnuť v prospech baziliánskych kalugerov-černcov: «Joannes II. dei gratia electus rex Hung., Dalm., Croatiae etc. Egregie fidelis nobis dilecte salutem et gratiam. Conqueruntur nobis ad domum nostram Munkacsiensem spectantes **kalugerii**, quod tu eisdem sacrum celebrare et alia antiqua eccltica servitia praestare interdixisses, quod iisdem magno scandalo esset. Supplicuerunt nobis, permitteremus libere eos suis antiquis usitatis cerimoniis fungi. Nolentes itaque, ut ex hoc scandalisentur, committimus tibi et mandamus firmiter, quatenus eos dein in antiqua fide et cerimoniis non turbes, **nihilominus eos fidem christianam praedicant, illi ne impediantur, sed libere absque impedimento et metu praedicent**. Secus non facias. Data Albae Juliae die 18. Febr. a. d. 1567. Joannes electus rex mp.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 18-19); Pozoruhodným faktom v listine je aj to, že vieru v gréckokatolíckom obrade v dokumente z roku 1567 kráľ Ján II. označuje ako «**stara vira**» (antiqua fide).

61 Porov. S. Stephanii decretum II, cap. 52, *Corpus iuris Hungarici*, Budapest, 1899, 42.

62 Porov. Vita s. Gerhardi, cap. 11.

63 «Illustri regi Vngariae. Significante venerabili Fratre nostro, Colocensi Archiepiscopo, ad audientiam apostolatus nostri noueris peruenisse, quod quum in Diaecesi sua **sint quam plures villae, in quibus Sclaui habitant; iidem Sclaui praefato Archiepiscopo decimas exhibere contemnunt**. Quoniam igitur de regia Serenitate confidimus et speramus, vt ecclesias, et earum ministros diligas, et earum commodis, exemplo progenitorum tuorum diligenter intendas; **excellentiam tuam rogamus, atque monemus, per apostolica scripta mandantes, quatenus memoratos Sclauos, vt decimas debitas praefato Archiepiscopo sine diminutione persoluant, tradita tibi potestate compellere non omittas.** Datum Laterani XI. Cal Ianu.», (G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvnga-*

riae ecclesiasticvs ac civilis, II, Budae, 1829, str. 328-329).

64 O.R. Halaga, «Cyrilometodejské dedičstvo po príchode Maďarov», *Slávia*, Praha, XLI/3 (1972) str. 291.

65 «… Innocentius Episcopus etc. Carissimo in Christo filio Ludovico Regi Ungarie Illustri, Salutem… Archiepiscopo Colocensi conquerente, percepimus, quod nonnulli laici schismatici sue diocesis decimas, ad quas tenentur, eidem solvere sibi contumaciter contradicunt, et quod processus… quatinus eidem Archiepiscopo circa decimarum exactionem huiusmodi tuum pro reverentia Dei et nostre interventionis obtentu impertiaris iuste auxilium et favorem…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 7).

66 «… populi Cumanorum fidem reciperent orthodoxam, in qua perseverare dicuntur, sed quod nondum solvunt decimam suorum proventuum eidem episcopo animarum suarum pastori precipuo, ut tenentur. Nos igitur gerentes in votis, quod iidem Cumani in solutione huiusmodo decimarum sanctam recognoscant ecclesiam… … Cumanos ipsos ad solvendam dictam decimam prefato episcopo secndum prudenciam tibi datam a domino digneris inducere, ac inductos continue conservare…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 59-60).

67 «… (pre ich episkopa) non gli è lecito haver moglie, ne mangiar mai carne, con tutto ciò sia concesso a gl'altri preti, i quali come il Vescovo, non hanno altra entrata, che le elemosine, che fa loro il popolo Ruteno (Questi sacerdoti sono il contrario delli Italiani)», (A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 22).

68 Podrobne problematiku uvaľovania latinských desiatkov na gréckokatolícke obyvateľstvo latinskou hierarchiou vysvetľuje a dokumentačne dokazuje J. Pociej vo svojej knihe: *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów…*, Warszawa, 1845.

69 Prvé cirkevné desiatky v Uhorsku dal príkaz vyrúbať kráľ sv. Štefan pre baziliánsky monastyr sv. Kozmu a Damiána (neskôr premenovaný na benediktínsky kláštor sv. Martina v Pannonhalme) krátko potom, čo v ňom bol vymenený baziliánsky archimandrit za benediktínskeho opáta: «Vojvoda sv. Štefan… nariadil, aby všetok ľud žijúci na území vojvodu Kopáňa dával na večné časy Kláštoru sv. Martina desiatok úrody a dobytka…», (J. Sopko, «Obrázková kronika kap. 64», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 33-34); «Stephanus, ancipiti praelio congressurus, votum de condendis in Monarchia sua Episcopatibus & Coenobiis, Decimisque omnium rerum, juxta Concilii Sandionysiani, anno priore 997 de abolitarum Decimarum restitutione (Petav. Rat. tempp. T. II. p. 606) celebrati…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 15).

70 Porov. J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 65.

71 Porov. *Denník Josifa Rogu de Camellisa* v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 34.

72 Porov. *Denník Josifa Rogu de Camellisa* v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 47, tiež str. 35.

73 Porov. *Denník Josifa Rogu de Camellisa* v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 47, tiež str. 68.

74 Porov. **Г.Г. Визѧнтїй**, ***Кра́ткоє Припа́дковъ Мора́лныхъ, и҆лѝ Нра́вныхъ Собра́ніє Дх҃овнымъ Ѻ҆со́бамъ потре́бноє***, **Терна́ва**, **ꙗ҃ѱ҃кз** (1727), str. 172-173.

75 Rukopis *Obežníka* Makovického soboru z archíva otcov baziliánov soborného monastyra v Prešove.

76 Pozri. napr. fototypične vydaný dokument z roku 1951 od pravoslávneho episkopa prešovského Doroteja v «Documenta inedita», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/2 (1997) str. 221-222; V Rímskom staroslovanskom *Časoslove* sa strikne rozlišujú modlitby «**въ приходскихъ храмѣхъ**» alebo «**въ монастырѣхъ**», (porov. ***Часосло́въ***, ***Ри́мъ***, 1950, str. 134).

77 «Приходъ = церковная община, принадлежащая къ одной церкви. Отправляюшій въ нем службу и требы церковныя священникъ называется *приходскій* для различія отъ соборного…», (Г. Дьяченко, *Полный церковно-славянскій словарь*, Москва, 1899, стр. 503) – tj. «prichodskyj» alebo «prichodnik» je ten, čo slúžil mimo monastyra, na rozdiel od toho, ktorý slúžil vo vnútri monastyrského sobora.

78 Napr. o prvej rímskokatolíckej farnosti «castellum = kostol» v Spišskej išpanii umiestnenej práve na hrade Spiš pod ochranou vysokých múrov i žoldnierov hovorí Vencko: «Župan (spišský) mal v hrade vojenskú posádku s (latinským) kňazom, ktorý spravoval celé územie: parochiu», (J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 29), jedná sa o 13.-14. storočie.

79 Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 196, 269, 296; Typickým príkladom, ktorý sa uvádza bez patričného vysvetlenia, je Spišská Kapitula, ktorá duchovne obhospodarovala okolité dediny. V novodobo písaných dejinách sa s počudovaním konštatuje o zvláštnosti Spiša, že najbližšie dediny pri Spišskej Kapitule (napr. Bijacovce a iné) duchovne obhospodarovali kanonici Spišskej Kapituly, (porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941); Nikto nevie vysvetliť prečo, avšak odpoveď je veľmi jednoduchá. Pôvodne na Spišskej Kapitule bol baziliánsky gréckoka-

tolícky monastyr, v ktorom sídlil archimandrita-episkop, tento mal pod sebou jeromníchov (kňazov-starcov) i mníchov (bratov). «Starci» mu boli poradcami-konzultormi. Boli mu stálym «soborom» (kapitulou). Títo «starci» doslovne «dobrí starci» (grécky: «kalugeri») dochádzali do okolia a vysluhovali okolité dediny. Neskôr, keď pod intrigami cudzincov šľachticov z blízkeho Spišského hradu boli baziliánski mnísi vytisnutí zo Spišskej Kapituly, túto funkciu vysluhovania okolitých obcí dlhé roky praktizovali už miestni latinskí kňazi, organizovaní do «bratstiev» (ďalšia špecialita Spišskej župy) či kanonici, (porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 80, 343 a iné). Podrobnejšie o Spišskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchii pozri v kapitole 4.2.1.

[80] Porovnaj maďarské «egyház = церковъ, храмъ (Божій)», (S. Mitrák, *Magyar-orosz szótár*, Ungvar, 1922, str. 195).

[81] Porov. M.T. Gőbel, *Szlovák-magyar szótár*, Budapest, 1962; Porov. B.M. Newman, *Greek-English Dictionary of the New Testament*, Stuttgart, 1988; D.P Simpson, *Cassel's Latin and English Dictionary*, New York, 1987.

[82] Porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, IX (1987) str. 136-137.

[83] Porov. A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 549; Sasinek uvádza, že tieto latinské biskupstvá boli založené presne na mieste pôvodných cyrilometodejských-byzantských: «Hore vyššie povedal som, za jaké stredištia biskupie sv. Štefanom ustálené mám. Všetky, jako ich historia menuje, boly už pred dobou Štefanovou – cirkevnými stredištiami kresťanstva, od časov Methodových v Ugrii rozšíreného. Takým strediskom boly Ostrihom, Koloča, Báč, Vacov, Jáger, Vesprím, Pätkostoly, Ráb, Čanád, Nitra, v Uhrách, a Belohrad v Sedmohradsku», (F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/21 (1864) str. 331); Lučkaj, historik z prvej pol. 19. storočia, poukazuje nato, že čo sa týka toho, o ktorých desať episkopstiev sa jednalo, existujú medzi historikmi nezhody, pretože priamy dokument o tom neexistuje, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 158).

[84] Ide o citát z prekladu uhorsko-poľskej kroniky z konca 13. storočia, ktorej autorom bol kňaz pochádzajúci z Dalmácie: «Post acceptum regalis excellencie signum beatissimus uir Dei Stephanus Hungarorum rex **episcopales ecclesias** amplians regaliter disposuit, crucibusque et uasis, aliisque supellectilibus ad **ministerium dei** pertinentibus, secundum quod unicuique opus erat, sufficienter decorauit», («Cronica Hungarorum, 7» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 71; porov. tiež P. Ratkoš, *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 35).

[85] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 193.

[86] «XXXIV. Decem villae Ecclesiam aedificent, quam duabus mansionibus, totidemque mancipijs dotent, equo & jumento, sex bobus, & duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestijs. Vestimenta veró & corporalia & coopertoria Rex provideat, presbyterum & libros Episcopi», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 11).

[87] «LII. Si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat. Et si quis decimationem Episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad Episcopum», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 13).

[88] «(13) ut uilla in qua est ecclesia, ab ecclesia longius non recedat, quod si recesserit X pensas persoluat et redeat», («Synodus altera habita sub Colomanno rege» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 374; porov. tiež P. Ratkoš, «Uhorské zákony v 11. storočí (1000-1116)», *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 35).

[89] Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 190-191, 196-197, 221, 294.

[90] *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 139, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 99.

[91] J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 364.

[92] Porov. *Schematizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 101.

[93] Porov. *Schematizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 103.

[94] Porov. *Schematizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 94.

[95] Porov. *Schematizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 95.

[96] Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 190-191, 196-197, 221, 294.

[97] Porov. «Národ Ruský chce sa vrátiť do lona rímskokatolíckej cirkvi (referát o dnešných náboženských pomeroch a dnešnom stave cirkvi v Rusku, prednesený dňa 3. júla 1940, na katechetickom kurze Veladôstojného duchovenstva v Ružomberku, usporiadanom pod protektorátom J. E. Najdôst. pána biskupa Jozefa Čárskeho» in G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 196-203.

[98] Porov. A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 48.

[99] Porov. A. Kavuljak, *Miestopis Oravy*, Bratislava, 1955, str. 20.

[100] Porov. A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 80.

[101] Porov. A. Kavuljak, *Miestopis Oravy*, Bratislava, 1955, str. 20-21.

[102] Birituálizmom, birituálnymi cerkvami a birituálnymi monastyrmi v Ríme

desiateho storočia sa «rozplýva» a veľmi pozitívne na význam biritualizmu (teda na spolužitie dvoch obradov pod jednou strechou) v dejinách Cirkvi díva napr. Hamilton. Tento autor sa rozplýva nad krásnou symbiózou života baziliánskych a benediktínskych mníchov v monastyre sv. Alexia na Aventínskom pahorku v Ríme v 10. storočí na mnohých stránkach svojho článku. Je však len samozrejmý historický fakt, že tento baziliánsky monastyr po pár desaťročiach svojho biritualizmu, skončil ako latinský, čo autor odôvodňuje «prirodzeným vymretím baziliánov»…, (porov. B. Hamilton, «The City of Rome and the Eastern Churches in the Tenth Century», *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, XXVII (1961) str. 5-26).

[103] Porov. В. Гаджега, «Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в жупѣ Уґоча», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1925*, Ужгород, 1925, стр. 120-121.

[104] Pozri poznámku č. 56 na str. 173-174.

[105] F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 8; «Innocentius… Colocensi archiepiscopo… quod quum in dioecesi sua sint quam plures villae, in quibus Sclavi habitant, iidem Sclavi praefato archiepiscopo decimas exhibere contemnunt», (porov. F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 30; G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 328).

[106] Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 202.

[107] Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 23-24; porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 105.

[108] Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 24.

[109] Porov. В. Гаджега, *Додатки к історіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 23-24.

[110] Životopis sv. Gérarda nám hovorí: «In diebus illis erat quidam Princeps in urbe Morossena (Morisena), nomine Achtum, potens valde, qui secundum ritum Graecorum in Civitate Budin fuerat baptisatus. Hic… Regi Stephano honorem (praeceptae unioni resragrando) minime impendebat, confidens in multitudine militum & Nobilium suorum supra quos dominium exercebat. … Accepta autem potestate a Graecis, et construxit in praefata urbe Morossena monasterium in honore S. Joannis Baptiste constituens in eodem Abbatem cum Monachis Graecis, juxta ordinem et ritum ipsorum…», (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 358; porov. «Vita S. Gerardi, Moresanae Ecclesiae episcopi, 10» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 214; porov. F. Sasinek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 32 (1864) str. 497-498).

[111] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 166.

[112] Porov. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin, 1958, str. 104.

[113] «… igitur Chandinus noctem illam ducens insompnem, orabat ad sanctum Georgium martyrem, ut sibi a domino celi auxilium impetraret… in honore eius monasterium edifecaret… et eadem nocte mox exercitus Achtum, qui iacebat in campo, alter ad alterum irruerunt, qui terga uertens iniit fugam. Achtum uero interfectus est in loco prelii ab exercitu Chanadini. cuius caput auferentes, miserunt regi, et acceperunt in die illa spolia multa, repletique sunt gaudio magno, eo quod inimicus regi cecidisset. corpora uero Christianorum qui ceciderunt in prelio, tollentes duxerunt in Moroswar, et sepelierunt in cimiterio s. Ioannis Baptiste in monasterio Grecorum, quia in eadem prouincia aliud monasterium illis temporibus non erat.… quo facto Chandinus assumens abbatem dicti monasterii cum aliquibus monasterii fratribus, uenit ad locum in quo ei leo apparuerat, ubi fecit signum, quatenus uotum quod sancto Georgio uouerat, adimpleret… iam uero caput Achtum appensum erat super turrim porte ciuitatis… ait enim rex ab hac die urbs illa non uocabitur Morisena, sed urbs Chanadina, pro eo quod inimicum meum interfecisti de medio eius… in honorem beati Georgii martiris monasterium edificauit, introducens illuc memoratos Grecos monachos de monasterio beati Ioannis Baptiste una cum abbate… episcopus autem inito consilio cum comite Chanadino eundem grecum abbatem cum monachis suis transtulit in Orozlanos, monasterium uero ipsorum episcopo cum fratribus suis assignauit, qui in eodem habitauerunt donec monasterium beati Georgii martiris perficeretur…», («Vita s. Gerardi, 10, 11» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 215-219).

[114] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 153-154; tiež G. Fehér, «A nagyszentmiklósi kincs-rejtély megfejtésének útja», *Archeológiai Értesítő*, 77 (1950) 34-49; I. Timko, *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971, str. 391, 394; porov. tiež F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/39 (1864) str. 610.

[115] I. k. 132. l., F. Sasinek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 32 (1864) str. 498.

[116] F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/14 (1864) str. 217.

[117] Gérard sa predtým, ako sa stal latinským benediktínskym mníchom, volal Juraj-Heorhij (porov. «Vita S. Gerardi, Moresanae Ecclesiae episcopi, 2» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 206). Narodil sa v Benátkach. Dokázateľne, najstaršia cerkov v Benátkach zasvätená sv. Jurajovi Veľkomučeníkovi, typickému to gréckokatolíckemu svä-

tému bola pôvodne tiež gréckokatolíckeho obradu. Preto je celkom možné, že Gérard bol pôvodne gréckokatolíckeho obradu a po vstupe k benediktínom zmenil obrad na latinský a ako taký všade tento latinský obrad šíril.

118 Takto opisuje smrť Gérarda jeho najstarší latinský životopis: «… beatus autem Gerhardus cum esset breuis statura, omnesque uires suas in seruicio dei funditus consumpsisset, currus subuectione utebatur. cum autem ad portum Pest uenisset, ecce quinque **uiri impii Vata** et complices eius demonibus pleni, quibus se ipsos dedicauerunt, irruerunt in episcopos et socios eorum, et eos lapidibus obruerunt. beatus uero Gerhardus eos quos lapidabant, indesinenter signo crucis insigniebat, more prothomartiris Stephani, primus in Pannonia martir, positis in terra genibus, clamauit uoce magna dicens: domine Iesu Christe, ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt quod faciunt. at illi hoc uiso multo magis seuiebant, et impetum fecerunt in eum, et euerterunt currum eius in ripam Danubii… in pectore lancea percussus, ac deinde super unum lapidem ipsum trahentes, contriuerunt cerebrum eius. sicque gloriosus martir Christi ex erumpnis huius mundi ad eternam beatitudinem transmigrauit in anno domini millesimo quadragesimo septimo», («Vita S. Gerardi, Moresanae Ecclesiae episcopi, 20» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 229); Ako je vidno z hore citovaného úryvku, je len samozrejmé, že životopis-legenda idealizuje latinského Gérarda a jeho vrahov z Vathovho povstania stavia čo do najhoršieho svetla.

119 Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 425.

120 Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 163.

121 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 72.

122 Porov. «Paradoxy z našej histórie – kauza Hraničné, filiálka farnosti Kremná, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1997) str. 296-297.

123 Porov. «Paradoxy z našej histórie – kauza Vyšná Olšava (s filiálkou Nižná Olšava), dekanát Stropkov», *Blahovistnik*, Prešov, 9 (1997) str. 246.

124 Porov. «Paradoxy z našej histórie – kauza Pusté Pole, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1997) str. 266-267.

125 «Nicolaus episcopus… Venerabili fratri… Archiepiscopo Colocensi salutem… Occurit nostris sensibus non immerito admirandum, quod post obitum quondam Ladislai Regis Vngariae de statu regni et nouitatibus plurimis inibi subsecutis, nihil ad apostolicae sedis notitiam perduxisti, de quibus varia et diuersa sedes ipsa percepit, relatibus exprimentibus plurimorum; quamquam sibi super hoc nondum plena innotuerit certitudo, et praecipue cum nonnunquam retroactis temporibus dispendia grauia, et iacturas quae diaecesi et Prouinciae Colocensi intulit truculenta saeuitia **Schismaticorum et etiam Paganorum**, eidem sedi per tuas duxeris litteras intimandum; post praefati tamen regis obitum, vtrum huiusmodi mala, periculaue cessauerint, aut inualuisse noscantur: et an ip-

sius regni status pacis et quietis commodis affluat, nuncio nobis aut litteris nullatenus expressisti…», («A.Ch. 1291. Nicolaus PP. IV. eiusdem tenoris litteras dat ad A. Episcopum Colocensem» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, VI/1, Budae, 1830, str. 87-88); O tom, že v Kaloči bola gréckokatolícka monastyrská eparchia, porov. F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/40 (1864) str. 625.

126 «Clemens Episcopus etc. Venerabili fratri Vito Episcopo Nitriensi, administratori in spiritualibus et temporalibus Monasterii Grecorum sancti Demetrii Colocensis diocesis, salutem etc. … Nuper siquidem ad notitiam apostolatus nostri pervenit, quod in confinibus Regni Ungarie iuxta Schismaticos Regni Rasie (Rasciae) versus Graeciam in diocesi Colocensi quoddam Monasterium sancti Demetrii nuncupatum, in quo ex primaria institutione ipsius Greci, Ungari et Sclavi servire debebant, et cuilibet nationum huiusmodi fuerunt inibi distincte ac disposite mansiones, et ibi ponebatur **Abbas Grecus per patriarcham Grecorum**: qui Abbas non obediebat in Regno Ungriae alicui praelatorum, sed solum Patriarche predicto: **quodque ultimo Abbate Greco Monasterii predicti defuncto**, prefatus Patriarcha extunct Abbatem non posuit in Monasterio memorato, nec de Abbatia ipsius Monasterii prelatus aliquis se intromisit, et sic dictum Monasterium per decem annos vel circa vacavit et vacat, eiusque bona dissipavit et occupavit potentia laicalis, **et cultus divinus in ipso Monasterio iuxta tamen Grecorum ritum interim est non modicum diminutus**. **Nos igitur cupientes dictum Monasterium de personis catholicis et fidelibus reformari**… qui tempore dicto Monasterio prefuerunt, obtinebant, in spiritualibus et temporalibus fraternitati tue auctoritate apostolica commendamus, curam et administrationem plenam… ita quod de fructibus, redditibus, proventibus eiusdem Monasterii ordines et disponas… **Volumus tamen, quod tu prefatum Monasterium de Monachis nigris Latinis Catholicis ordinis sancti Benedicti professoribus reformare**, ac in eo certum ipsorum Monachorum numerum iuxta ipsius Monasterii facultatum exigentiam, super quo tuam oneramus conscientiam, ponere et tenere ad divinum ibidem celebrandum offitium et perpetuum famulatum altissimo impendendum, eisque in necessariis providere congrue de bonis dicti Monasterii continue tenearis: quodque ipsi Monachi post obitum tuum et eorum posteri imperpetuum personam ydoneam eiusdem ordinis S. Benedicti iuxta canonica instituta in Abbatem dicti Monasterii eligant…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, str. 667-668; porov. tiež Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/9 (1894) стр. 103).

127 Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 206, 208.

128 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 197.

129 F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/16 (1864) str. 249-250.

[130] Pôvodne sa Ostrihom nazýval v skýtskej výslovnosti: «Hran» alebo v keltskej výslovnosti: «Gran» (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 187, 242), čo je identické s novším slovom «Hron», pretože leží pri ústi rieky Hron do Dunaja (Istra).

[131] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 189.

[132] «Turciae (= Uhorsko) Episcopus a Theophylacto Patriarcha CPolitano Hierotheus ordinatur», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 283, 488).

[133] Presné citáty z týchto dobových gréckych historikov ohľadom tejto témy uverejnil vo svojom gréckom origináli i latinskom preklade Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 20-27.

[134] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 148, tiež I. Timko, *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971, str. 387-388; o pečati: V. Laurent, «L'Évéque des Turques et le proédre de Turquie», *Académie Roumaine*, Bull. de Sect. Hist., Bucuresti, 23/2 (1942) str. 287.

[135] Porov. Büdinger, *Ein Buch ungarischer Geschichte*, Lipsko, 1886, str. 139-140; porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 11.

[136] Porov. J. Škultéty, «Visľania a Veľká Morava», *Slovenské pohľady*, 2 (1929) str. 91-101; Škultéty tu Maďarmi mylne nazýva slovanských bielych Uhrov, preto však správne podotýka, že ich reč bola **nemaďarská**!

[137] Porov. J.N. Mathes, *Veteris arcis Strigoniensis monumentorum descriptio*, Strigonii, 1827, str. 24, 88; porov. Migne, *Patrologia Graeca*, CVII, Paris, 1863, str. 396; porov. F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 62.

[138] «Attigimus, non modo Jacobus Praepositum – paulopost futurum Scepusiensem Episcopum, Graeco Ritui addictum fuisse, verum etiam Lodomerium AEpiscopum Strigoniensem, Ritum mutuasse; Attigimus praeterea, primis duobus Hungariae Seculis Ritum Graeco-Catholicum, exclusis hospitibus Latinis & Captivis occidentalibus, fere generatim in Hungaria, & partibus, eidem adnexis, viguisse…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 348).

[139] Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 15.

[140] Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 273-274.

[141] Byhar a Veľký Varadín sú pôvodne dve lokality umiestnené neďaleko seba.

[142] Podrobnejšie pozri v kap. 3.1., poznámku č. 60 na str. 228-230.

143 Uhorský kráľ (V)Ladislav mal, podobne ako jeho rodný brat a predchodca na uhorskom tróne kráľ Gejza I., tiež syna menom Kolomana (obyčajne sa označuje v histórii ako Koloman «číslo I»), ktorý bol dvakrát ženatý: prvýkrát s gréckou Bazilou zo Sicílie a druhýkrát s ruskou Preslavou, ktorú svojho času odohnal pre podozrenie z nevery, aj s jej údajne nemanželským synom Borisom (porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 143, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 106). Prolatínski kronikári neúmyselne, či úmyselne, pravdepodobne z nenávisti ku Kolomanovi – gréckokatolíckemu episkopovi (označovanom často ako Koloman «číslo II») synovi uhorského kráľa Gejzu I., týchto dvoch Kolomanov vzájomne pletú a zamieňajú, takže sa niekedy zdá, akoby episkop bol dvakrát ženatý…!

144 «**Colomanus filius Geysae**… fuit **Episcopus Varadiensis**. Postea veró per dispensationem Papae Urbani secundi, S. Regi Ladislao successit… Sepultus in Alba regali», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 27).

145 «A.Ch. 1096, Vrbanus PP. II. Colomanno, Regi Hungariae, de obtento regno, ac scientiarum praesertim ecclesiasticarum laude, gratulatur; vt schismati Guiberti antipapae, cui regnum diu adhaesit, finem ponat, monet, legatumque causa ea mittendum offert» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 13-16; porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 76.

146 Krásne svedectvo o jeho vzdelanosti dáva i sám pápež Urban II.: «… **Audientes magnificentiam tuam**, Omnipotentis Dei dispositione ad Vngarici regni regimen esse prouectam, gaudio non modico exultamus. Retulit enim nobis Venerabilis filius noster Odilo, S. Egidii Abbas, **strenuitatem tuam praeter secularem, qua praecellis industriam, scripturis etiam ecclesiasticis eruditam, et quod potissimum iudiciariam condecet potestatem, sanctorum canonum pollere scientia**…», («A.Ch. 1096, Vrbanus PP. II. Colomanno, Regi Hungariae, de obtento regno, ac scientiarum praesertim ecclesiasticarum laude, gratulatur; vt schismati Guiberti antipapae, cui regnum diu adhaesit, finem ponat, monet, legatumque causa ea mittendum offert» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 13-16).

147 «De strigis veró quae non sunt, nulla quaestio fiat», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 34).

148 V staroslovanských cyrilometodejských liturgických textoch u gréckokatolíkov na Sošestvije Sv. Ducha sa výraz «**нѣкнижныѩ апостолы**» – *nevzdelaní apoštoli*, teda doslovne *apoštoli neznajúci kníh*, nachádza veľmi často, (porov. stichiry na Hospody vozvach na Večurni).

149 «Iste Colomanus, sicut quidam dicunt, fuit episcopus Waradiensis, sed

quia fratres, quos habebat, morte sunt preventi, ideo summo pontifice cum eo dispensante regnare conpellitur. Qui ab Hungaris Cunues Calman appellatur, eo quod libros habebat, in quibus horas canonicas ut episcopus persolvebat», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 152, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 108; porov. J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 55).

150 Prolatínske kroniky ho s obľubou zamieňajú za jeho dvakrát ženatého bratranca, zhodou okolností tiež Kolomana (číslo I), tentoraz však Vladislaviča – syna sv. (V)Ladislava I. a pripisujú mu i jeho vraždy, tj. oslepenie jeho soka Almoša Gejzoviča a oslepenie a nepodarené vykastrovanie Almošovho syna Bélu; Situácia na uhorskom kráľovskom tróne na konci 11. storočia bola totižto nasledovná: Následníkom trónu po sv. (V)Ladislavovi I. podľa starešinovského práva mal byť jeho prvorodený syn Koloman (číslo I) – Vladislavič. Konkurentami boli však jeho mladší bratranci, tj. synovia predošlého uhorského kráľa Gejzu I. Veľkého, a to: jeho prvorodený Koloman (číslo II) Gejzovič a Almoš Gejzovič. Keďže však Koloman (číslo II) Gejzovič vstúpil do baziliánskeho monastyra a zanedlho sa stal dokonca jeho archimandritom-episkopom, *ipso facto* nemohol už nikdy nastúpiť na trón. Preto protikandidátom zostal teda už len Almoš Gejzovič so svojim neplnoletým synčekom Belom. Koloman (číslo I) Vladislavič ho preto, ako nebezpečného konkurenta, dal spolu s jeho synom Belom oslepiť, ba synčeka zvaného Bela i vykastrovať. Ako dejiny ďalej ukazujú, kastrácia sa nevydarila (kroniky hovoria, že dotyčný, ktorý mal kastráciu previesť, nevykastroval chlapča, ale psíča, ktorého semenníky ukázal Kolomanovi) a chlapec Bela, ako kráľ Bela II., i keď tentoraz už slepý, nastúpil o pár desaťročí neskôr (r. 1131) na uhorský trón: «Confirmata autem pace tandem rex cepit ducem (= Almos) et filium eius Belam infantulum et obcecavit eos. Sed et Belam infantulum preceperat castrare. Sed obcecator timens Deum et regni sterilitatem, castravit catulum, cuius testiculos tulit regi», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 150, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 106).

151 Porov. 48. pravidlo Trulského soboru.

152 «Vidit denique beatissimus Ladizlaus dux unum paganorum, qui super dorsum equi sui ducebat unam puellam Hungaram speciosam. Sanctus ergo dux Ladizlaus putans illam esse **filiam episcopi Waradiensis**, et quamvis esset graviter vulneratus, tamen illum celerrime persecutus est super equum illum, quem Zug nominabat… Sed illa **filia episcopi** non fuit», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 103, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 73-74); «Vojvoda sv. Ladislav si všimol pohana, ktorý vliekol na svojom koni prekrásnu uhorskú devu. Nazdával sa, že je to **dcéra varadínskeho episkopa**, a hoci bol ťažko ranený, dal sa ho čo najrýchlejšie prenasledovať na koni pomenovanom Zug (= «žuk» = po staroslovansky, a dnes aj ukrajinsky «chrobák»)… Deva však nebola **episkopovou dcérou**», (J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 39); Scéna, ako sv. (V)Ladislav prenasleduje Ku-

mána (Maďara) unášajúceho episkopovu dcéru je vyobrazovaná v mnohých uhorských kostoloch, ako aj na Slovensku, napr. vo Veľkej Lomnici, alebo v Bijacovciach na Spiši, (porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 70).

153 Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 139, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 99; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 53.

154 Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 79, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 79; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 43.

155 «(1) Ex auctoritate Apostoli pro regis nostri salute et regni eius stabilitate in omnibus cotidie ecclesiis orandum censemus et districte precipimus», («Synodus altera habita sub Colomanno rege» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 373).

156 Pozri ďalej; porov. J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 68.

157 Titul «vladyka», grécky «*δεσπότης*» zo svätoštefanskej koruny sa úmyselne, či neúmyselne zamlčuje napr. v nasledovnej literatúre: J. Moravcsik, *The Holy Crown of Hungary*, Budapest, 1938, str. 3-4; F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 10; *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 67-68; M. Smoláková, P. Pevný, *Slávne korunovačné klenoty*, Bratislava, 2001, str. 79.

158 V posledných rokoch svojho života opustil rušný svetský život a utiahol sa do baziliánskeho monastyra, kde aj umrel a bol pochovaný.

159 V byzantských dynastických záležitostiach malo vždy veľký význam, ktorý zo synov sa narodil cisárovi ako prvý po jeho nastúpení na trón. Takýto, narodený v špeciálnej komnate purpurovo červenej farby potomok dostal niekoľkokrát v dejinách Byzancie prednosť i pred svojim starším prvorodeným bratom, (porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, Praha, 1988, str. 359).

160 Svätožiary nad hlavami sv. Michala VII. Dukasa a chlapca sv. Konštantína Porfyrogeneta zgruntu vyvracajú doteraz známu pseudoteóriu o «darovaní» koruny. Podľa tejto, vraj Michal VII. Dukas, už ako byzantský-rímsky cisár, dal vyhotoviť korunu pre uhorského kráľa Gejzu I. Veľkého. Absurdom je totiž skutočnosť, že na tejto korune je znázornený Michal VII. Dukas so svätožiarou naokolo hlavy. Svätožiara je jasným dôkazom, že korunu nemohol vyhotoviť tento byzantský cisár a bola vyhotovená najskôr až po jeho smrti. Pseudoteória o «darovaní» slúžila nato, aby presvedčila svet, že táto koruna, hlavne jej spodná časť, celá grécka-gréckokatolícka, bola vyhotovená mimo územia Uhorska, aby náhodou nesvedčila o prítomnosti gréckokatolíckeho obradu i na uhorskom kráľovskom dvore v danom čase.

161 «*ΔC̄*» je skratkou (prvým a posledným písmenom) gréckeho slova

«*δεσπότης*» (písaného veľkými písmenami «*ΔΕCΠΟΤΗC*»). Skutočnosť, že ide o skratku, signalizuje vodorovná čiarka (tzv. titla) nad týmito dvoma písmenami, podobne ako «*IC*» (pozri čelnú stranu koruny) je skratkou (prvým a posledným písmenom) slova «*Ιησȣς*» a «*XC*» je skratkou slova «*Χριστος*»: «… ita *ΔC*, dignitatis nomen esse. *ΔC* verisimile est par esse duobus aliis *IC XC* compendium: nimirum quod prima & ultima vocis littera contineatur, quemadmodum *IC Ιησȣς XC Χριστος*. *ΔC* interpretor *ΔΕCΠΟΤΗC*…», (J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 68).

162 J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 9.

163 Mäkký znak (ь), zvaný «jus», nahrádza koncovku *-us, -es,* (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 58-61).

164 «*Θ*», tj. krúžok s vpísaným písmenom «a» je skratkou gréckeho slova «*ο άγιος*», čo znamená *svätý*, (porov. J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 8).

165 Stojí za úvahu a pozornosť, že na svätoštefanskej korune nie je žiadny sv. Martin.

166 Neprijímali od pacientov za vyliečenie nijaké dary, totiž žiadne striebro, ani peniaze.

167 Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXXXIX*, Eperiessini, 1839, str. 175-176.

168 J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 8.

169 J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 9.

170 Porov. J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 7-11; porov. J. Moravcsik, *The Holy Crown of Hungary*, Budapest, 1938, str. 3-4.

171 «Turcia Ungariam significat» – Podrobnejšie, s bohatou historickou dokumentáciou pozri J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 42-50.

172 «Anonymus in Chronica Polonorum saeculo XIV. desinente perscripta: ‘Hic legitur in quadam Cronica, quod anno 995. Lampertus episcopus Cracoviensis ad eundem Episcopatum promotus est adhuc Boleslao praedicto vivente, quem filius suus Messico postea misit ad Dominum Papam Sylvestrum Secundum pro Corona Regia petenda. Anno Domini millesimo, eodem tempore misit Rex Stephanus de Hungaria pro simili negocio post obitum Yesse patris sui anno quarto Astricum episcopum, sed Dominus Papa per Angelum admonitus, coronam, quam tunc Messikoni paraverat mitti, Stephano Regi Hungariae trans-

misit' (Apud Sommersberg Scriptor. Rer. Silesiac. T. I. p. 21)», (J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 111).

173 Porov. Š. Holčík, *Prešporské korunovácie*, Bratislava, 1992, str. 8.

174 Pozri napr. obrovské bohoslužobné hviezdice a diskosy na nožičke, ozdobené emailovými znázorneniami byzantských svätých, s gréckymi, alebo latinskými nápismi, ktoré sú súčasťou zlatého pokladu v múzeu chrámu sv. Marka v Benátkach.

175 Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, 1933, str. 61.

176 Prvá písomná zmienka o tom, že je «sancta» je z roku 1057. «Sacra» za Belu IV. z roku 1269, (porov. J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 118-119).

177 Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 68.

178 Porov. J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 4.

179 Kríž je nielen krížom, ale i gréckokatolíckou episkopskou palicou, na ktorej dve zmije nie sú, ako obyčajne, pozerajúce na kríž, ale odvrátené. Zmije sú odvrátené, čo znázorňuje, že ako episkop Koloman dostal dišpenz od pápeža, aby sa mohol stať uhorským kráľom. Episkopom pred Hospodom Bohom však zostal naďalej (nezmazateľná pečať rukopoloženia na episkopa).

180 Modrá, či modrozelená farba na gréckokatolíckych ikonách je farbou znázorňujúcou stvorený svet. Červená farba znázorňuje Boha. Preto svätí, teda tí, ktorí žili ako Christos, ako to predpisuje dodnes ikonografia majú nápisy urobené červenou farbou, nie svätí majú nápisy modrou alebo modrozelenou farbou.

181 Porov. D. Kováč, *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998, str. 123.

182 Porov. obrázok byzantského solidu v knihe B. Hlinka, P. Radoměrský, *Peniaze celého sveta*, Bratislava, 1983, str. 47.

183 Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 163.

184 Marczali, *Enchiridion*, str. 129; porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 123, 274.

185 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, III, Віеннъ, 1851, стр. 323-325.

186 Stalo sa to dekrétom pápeža Piusa VII. 3. júla 1823. V dekréte sú vymenované všetky farnosti, ktoré boli podriadené Veľkovaradínskemu gréckokatolíckemu episkopstvu, (porov. dokument uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 337-339).

[187] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 210.

[188] «In nomine Patris, et Filii, et Sancti Spiritus iubeo ego Stephanus christianus, et rex totius Vngariae erigendum, administrandum, et constabiliendum Monasterium Sanctissimae Dei Genitricis Metropolitanum in Vesprem, et in eo perennem multitudinem Monialium pro spirituali salute mea, coniugis, ac prolium mearum, et Patriae totius; et do annuas eidem monasterio nonas cum villis perpetuo possidentis. Nomina vero duarum istarum villarum sunt haec: prima Sagarbren: habens mansiones quadriginta octo, et piscatores sex. Et altera villa est Sanaton: habens mansiones triginta, quae est ad Danubium; et viginti Vduarnicos in dedicationem sanctissimae Dei Genitricis, et traiectum Obada vna cum naucleris septem…», («A.Ch. 1025. Stephanus monialibus Graecis in Valle Veszprimiensi Parthenon fundat, diplomateque Graeco munit», in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, I, Budae, 1829, str. 312).

[189] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 163, 168.

[190] «Ut enim S. Stephanum Regem, qui A. 1011 Graecas Moniales de Valle Vesprimiensi sundaverat…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 195; porov. S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, I, Pestini, 1779, str. 168; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 241).

[191] Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 25-26.

[192] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 194-195, tiež І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 40; Л. Явдыкъ, *Исторія Угорской Руси*, Варшава, 1904, стр. 4.

[193] Porov. V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/2 (1864) 18-20.

[194] Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 196, M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 167; porov. «Vita S. Gerardi, Moresanae Ecclesiae episcopi, 21» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 230; porov. J. Škultéty, «Visľania a Veľká Morava», *Slovenské pohľady*, 2 (1929) str. 97-98; porov. R. Marsina, «Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi Východom a Západom», *Historický časopis*, Bratislava, 40/4 (1992) str. 419.

[195] Porov. *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 252.

[196] «Quam ob rem eiectis eis in loco eorum Latine auctoritatis abbatem et fratres constituere omnino esse honestur constanter affirmabant», («Vita S. Pro-

copii minor», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 239).

197 «Vitus itaque abbas assumptis fratribus suis, quos unitas caritatis concordaverat, peregre profectus est in terram Hunorum», («Vita S. Procopii minor», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 239).

198 «… commendaverunt eum in castro Wyssegradensi magisterio liberalium artium studiis, ut eorum informacione celestibus instrueretur disciplinis, ubi tunc temporis famosus studium Sclavonice lingue vigebat…», («Vita S. Procopii maior», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 238).

199 «Honorius Episcopus etc. Venerabili fratri… Archiepiscopo Strigoniensi, et Dilecto filio… Abbati de Pilis (Pelis), Vesprimiensis dioecesis, salutem et apostolicam benedictionem. Carissimus in Christo filius noster… Rex Vngariae illustris, nobis insinuare curauit, quod **Abbatia de Wissegrad**, Vesprimiensis dioecesis, **in qua** ius obtinet patronatus, **Graecos habet monachos et habuit ab antiquo**, in quorum manibus abbatia ipsa adeo in spiritualibus et temporalibus est collapsa (všetko čo nebolo latinského obradu bolo «collapsa» i keď vo svojom obrade prekvitalo - pozn. redakcie), quod nisi personae instituantur ibidem vicinis ecclesiis lingua et vita conformes; vix, aut numquam adiiciet, vt refurgat. Quare postulauit instanter, **vt ibu monachos Latinos institui de nostra permissione liceret**. **Ideoque discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus solum Deum habentes prae oculis, ea, quae fuerint in huiusmodi consideranda negocio, diligenter considerare curetis**. Et, si, pensatis omnibus, expedire videritis, et fieri poterit **absque graui scandalo** et iuris praeiudicio alieni, **Latinos monachos istitui permittatis ibidem**, prouiso, quod Graecis monachis, nunc exsistentibus ibi, prouisio congrua toto vitae suae tempore assignetur. Datum Laterani XII. Kal. Maii, pontificat. nostri anno V.», (S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, V., Bratislava-Košice, 1783, str. 348-349, porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 241; porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, str. 29; porov. F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/40 (1864) str. 627-628, porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 51; porov. *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 252; porov. G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, III/1, Budae, 1829, str. 310-311).

200 «Andreas I., testante S. Gerardi Biographo, Tychoniense ac Visegradiense Monasteria construxit, quorum illud Benedictinorum, ex Latino-Graecis Monachis mixtum fuit, posterius vero Monachos pure Graecos, ac diserte Basilitas (alii enim utrisque sexus religiosi Ordines primis duobus filis fere Seculis in Hungaria nondum erant) anno adhuc 1221 aluisse, probatur ex Literis Honorii III. (ap. Kat. T. V. p. 348), quibus Joanni, AEpiscopo Strigoniensi, erga praeviam Andreae II. Regis, infinnationem, in hac rerum Occidentis contra Orientem consensione factam, admitter, ut Graecis Visegradiensibus Monachis latini (quorum novelli aliquot Ordines, ac diserte Cistercienses, Sacri Sepulchri Hie-

rosolymitani, Praemonstratenses, Dominicani, Franciscani, in suas classes divisi, &c. se in Hungaria Partesque adnexas jam insinuarunt) si absque gravi scandalo fieri potuerit, sufficiantur», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 196).

201 Porov. M.S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1996, str. 35.

202 Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 14.

Perokresba znázorňujúca chlapca, ktorý nesie kvasený chlieb s nápisom **IC XC NIKA** *určený na premenenie na Službe Božej v byzantskom obrade. Vedľa neho žehnajúci bazilián-kaluger s voľne prehodeným kabátom a odvrátenou tvárou (perokresba z roku 1730).*

Obrady na území Uhorska v 11. a 12. storočí

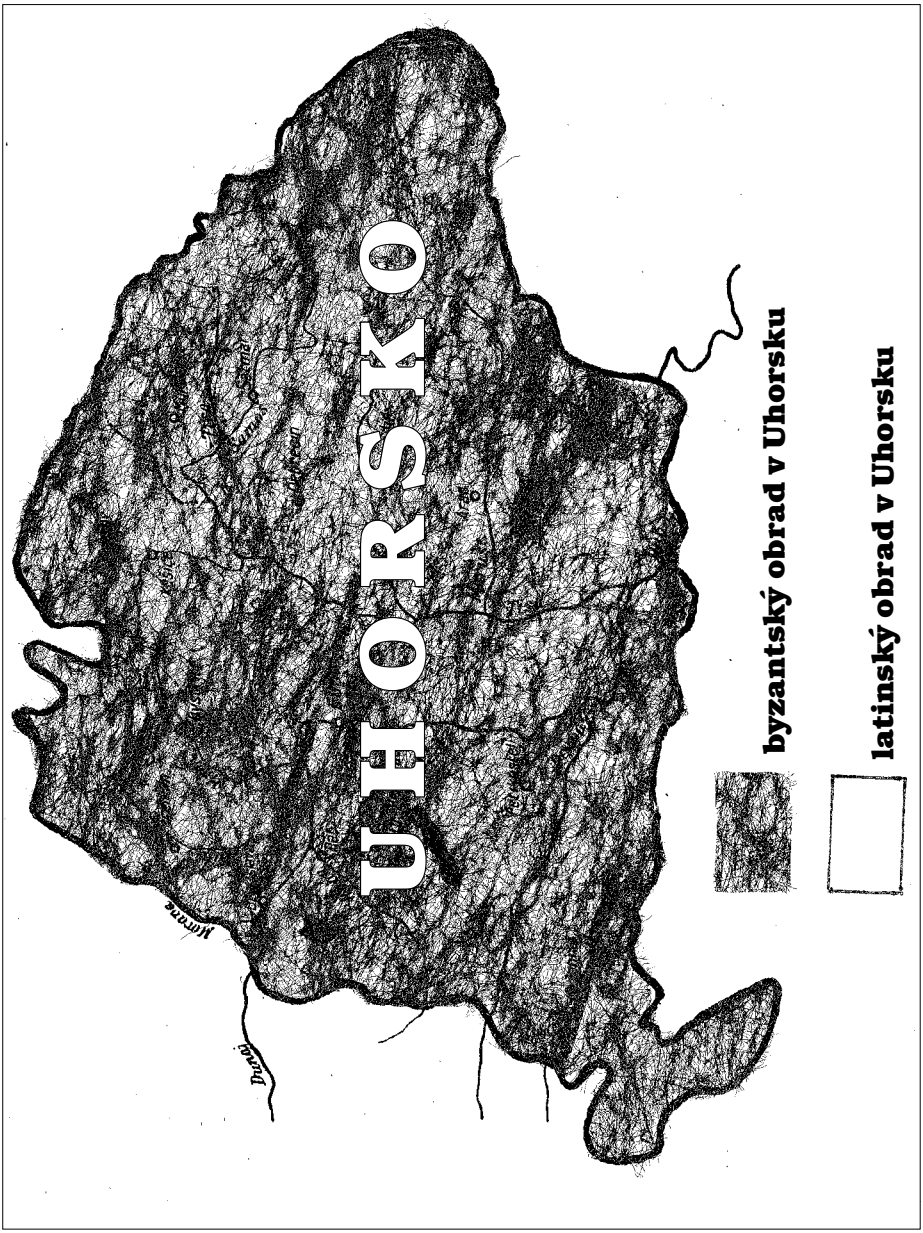

Spravodlivosť

Na gréckokatolíkoch Uhorska bol v priebehu posledného tisícročia spáchaný zločin nespravodlivosti. «*Neviete, že **nespravodliví** nebudú dedičmi Božieho Kráľovstva?*», (1Kor 6,9). Na konci sveta, na strašnom súde nebude Hospoď Boh prostredníctvom svojich anjelov oddeľovať «zlých» od «dobrých», ale jeho anjeli «*oddelia zlých od **spravodlivých** a hodia ich do ohnivej pece. Tam bude plač a škrípanie zubami…*», (Mt 13,49-50).

Nato, aby človek dobre obstál na strašnom súde, nestačí, aby bol len dobrým, treba, aby bol predovšetkým spravodlivým. Isus Christos totiž povedal: «*Preto vám hovorím: Ak vaša **spravodlivosť** nebude väčšia ako spravodlivosť zákonníkov a farizejov, nevojdete do nebeského Kráľovstva*», (Mt 5,20). Sv. Ján vo svojom liste píše: «*Podľa tohto sa dajú rozoznať Božie deti od detí diablových: **kto nekoná spravodlivo, nie je z Boha**; ani ten, kto nemiluje svojho brata*», (1Jn 3,10).

Preto nespravodlivým nezostáva nič iné, len biť sa do pŕs, ľutovať spáchané krivdy, napraviť ich, ak sa to ešte dá, vyspovedať sa a začať nový život… A to platí i o aktéroch nespravodlivostí a ich potomkoch v dejinách gréckokatolíkov v Uhorsku…

3. Letopis dejín gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku (9.-18. storočie)

9.-10. storočie

3.0. Najstaršie dejiny

Biele Uhorsko (Podkarpatská Rus) bolo gréckokatolícke už v pol. 9. storočia

Žitie Metodovo (bolo napísané krátko po smrti sv. Metoda, +885) uvádza, že sv. Metod sa ešte za svojho pôsobenia na Veľkej Morave stretol s uhorským (= pochádzajúcim z podkarpatskej oblasti od rie-

ky Uh) vojvodom, ktorého spoznal a pokrstil ešte pri svojej ceste na Veľkú Moravu, tj. pred rokom 863. Ich stretnutie bolo veľmi srdečné, prebehlo v plne kresťanskom duchu. Ako vyplýva zo samotného životopisu, je veľmi pravdepodobné, že obaja sa zhovárali v staroslovanskej reči podkarpatských Rusínov, teda uhorský vojvoda nebol Maďar! *Žitie Metodovo* veľavýznamne poznamenáva:

«*Keď prišiel do dunajských krajín uhorský kráľ* (teda pôvodne nežil pri Dunaji, ale niekde blízko – v potiských krajoch pri rieke Uh), *zachcelo sa mu ho* (tj. Metoda) *vidieť. I keď sa niektorí nazdávali a hovorili, že to nebude bez mučenia, predsa k nemu* (Metod) *išiel. On však, ako je dôstojné na vladára, prijal ho: s úctou, slávou a veselím. A besedujúc s nim, ako je dôstojné sa takým mužom rozprávať, prepustil ho obľúbiac ho a obozkajúc, s veľkými darmi. I riekol mu: spomínaj si na mňa stále, čestný otče, vo svojich svätých modlitbách…*».[1]

Stretnutie sv. Metoda s vládcom od rieky Uh je v plnom kontraste so správou toho istého *Žitia*, v ktorej sa hovorí o posolstve Metodovom k pohanskému slovanskému kniežaťu sídliacemu na rieke Visle z druhej strany Karpát (uvádzame len v slovenskom preklade):

«*Veľmi mocné pohanské knieža sídliace na Visle hanobilo kresťanov a robilo im nepríjemnosti. I poslal* (Metod) *k nemu posolstvo hovoriac: 'Bolo by dobré synu, aby si sa dal dobrovoľne pokrstiť vo svojej zemi, aby si nebol pokrstený v zajatí v cudzej zemi; však si na mňa* (ešte) *spomenieš', čo sa aj stalo*».[2]

Z hore uvedených historických textov je jasné, že podkarpatskí Uhri (= obyvatelia žijúci v povodí rieky Uh) v danom čase už boli kresťanmi, a keďže kresťanstvo prijali od byzantskej misie solúnskych bratov, boli gréckokatolíkmi, Vislania (= obyvatelia žijúci v povodí rieky Visla) boli ešte pohanmi.

Veľkomoravský archiepiskop sv. Gorazd-Agathon

Z Podkarpatskej Rusi pochádzal, a tam i pastoračne pôsobil bezprostredný Metodov nástupca – baziliánsky mních – gréckokatolícky archi(mandrit)-episkop sv. Gorazd. Meno «Gorazd» dokumentuje jeho rusínsky pôvod.

Etymológia mena «Gorazd»

«Gorazd» je rusínske meno užívané u podkarpatských Rusínov – Praslovanov plemena Magog. Pôvod samotného slova, ako takého, má však korene u podkarpatských Rusínov-Uhrov, tj. podkarpatských Praslovanov plemena Mosoch-Tubal. V slovníku troch plemien Praslovanov (tj. Skýtov-Rusínov plemena Magog, Keltov-Gálov plemena Gomer a Moscho-Iberov, tj. Moskosibírčanov plemena Mosoch-Tubal) existujú totiž tri synonymá slova *dobrý*: keltské «**добръ**» = skýtske «**благъ**» = moskosibírske «**хорошь**» (grécka varianta týchto slov je «ἀγατος»). Tretí tvar «**хорошь**», «**хорошо**» [čítaj *charašo*] je mosko-sibírskeho pôvodu. Bol odvodený z prahistorického názvu praslovanského božstva slnka (ohňa) a vody – personifikovaného Dobra – zvaného «Chors»,[3] ktoré sa u Praslovanov-Keltov uctievalo v podobe kohúta (neskôr orla).[4] V rusínskej-skýtskej výslovnosti (po zámene zvukov *ch* > *h*, *š* > *zd*) slovo «**хорошо**» [čítaj *charašo*], popri zachovaní svojho pôvodného významu dostalo modifikovaný rusínsky-skýtsky tvar «**гараздъ**» [čítaj *harazd*] (porov. ukr. «гаразд» *dobre*),[5] odkiaľ pochádza dnešný na Slovensku užívaný tvar «Gorazd»[6].

Že výrazy «Chors» = «**хорошо**» = «**гараздъ**» = «Gorazd» v minulosti naozaj označovali keltské božstvo-vtáka – stelesnené Dobro – a to bez ohľadu nato, či to bol kohút, alebo neskorší orol, dokazuje literárny dokument z 12. storočia *Slovo o polku Igoreve*: «**… боѧнъ и пьрвое припѣвк8 смысленыи рече: ни хытр8, ни горазд8, ни пытьц8** (= птицу) **горазд8 с8да божиѧ не мин8ти…**»[7] — … *múdry Bojan kedysi bol povedal príslovie: 'ani chytrého, ani chrabrého, ani vtáka dobrého (zdatného) súd boží neminie…*[8]

Meno «Gorazd» vzniklo zo slova «Chors» («**хорс**» > «**хорошо**» > «**гараздъ**» > «**гораздъ**») rovnakým spôsobom ako meno «Blažej» bolo odvodené zo slova «**б(л)агъ**» = «**балгъ**» = «**богъ**» («**ба(л)гъ**» > «**благъ**» > «**блажей**»).[9] «Gorazd» je meno prvého rusínskeho a vôbec prvého slovanského svätca – učeníka sv. Cyrila a Metoda – ktorý spolu so solúnskymi bratmi pôsobil na historickom Podkarpatsku, ako i na Veľkej Morave a neskôr sa vrátil (bol vyhnaný) späť do svojej otčiny na Podkarpatskú Rus k rieke Uh. Podkarpatská Rus bola v tom čase najsevernejšou provinciou Bulharského impéria, preto kroniky hovoria, že bol vyhnaný do Bulharska. Keďže v slovenčine slová «gorazd», «horazd», «harazd» a pod. nemali a nemajú absolútne nijaký význam, čo nemožno však povedať o rusínštine či ukrajinčine, akékoľvek hypotézy o "slovenskom" pôvode Gorazda vytvárané na základe jeho mena, či dedín na Slovensku nosiacich toto meno, neprichádzajú ani do úvahy.

Na Podkarpatskej Rusi sú dodnes evidentné najmenej dve lokality nosiace meno tohto svätca: *Goraždivka Velká* a *Goraždivka Malá* v Berežskom rajóne, južne od Mukačeva, kde bol mimo iného r. 1957 objavený poklad obsahujúci vyše stovky záhadných strieborných mincí[10] podobného druhu ako takzvané *biateky* (pozri vyobrazenie *biateku* na súčasných slovenských pätkorunových minciach).

Donedávna prevládal názor, že sv. Gorazd po vyhnaní učení-

kov sv. Cyrila a Metoda z Veľkej Moravy zmizol bez stopy. Avšak skutočnosť je práve opačná. Archimandrit-episkop sv. Gorazd vôbec nezmizol bez stopy, ale jeho ďalšie pôsobenie bolo tak evidentne gréckokatolícke a byzantské, že prolatínski historici nevediac ho polatinčiť, ani poslovenčiť (tak ako sa to snažia urobiť so sv. Cyrilom a Metodom) ho jednoducho zamlčali a odtajili.

Všetky domáce dokumenty spomínajúce gréckokatolíckeho Gorazda boli zničené a v cudzincami písaných dokumentoch sa skrýva pod gréckym menom Agathon, čo nie je nič iné ako grécky preklad (*ἀγατος*) jeho slovanského mena.

Gorazd-Agathon sa po svojom episkopskom vysvätení v roku 868 v Ríme[11] stal archimandritom-episkopom v sobornom monastyre na Hornej Morave (dnešné územie Moravy a západného Slovenska), kým sv. Metod sa stal metropolitom všetkých slovanských krajov sídliac v sobornom monastyre sv. Dimitrija Solúnskeho v Sriemskej (Di)Mitrovici (dnešná Juhoslávia). V čase väznenia sv. Metoda franskými latinskými biskupmi bol sv. Gorazd = Agathon hlavným vyjednávačom ohľadom jeho oslobodenia, poslaným priamo byzantským cisárom a byzantským patriarchom. O nadväzovaní priateľských stykov v súvislosti s oslobodením sv. Metoda svedčí správa *Fuldských Análov* z roku 873 hovoriaca, že episkop Gorazd = Agathon priniesol posolstvo byzantského cisára Bazilea I. franskému kráľovi Ludvíkovi Nemcovi.[12]

Roku 879 (to znamená, že ešte za života sv. Metoda) sa sv. Gorazd-Agathon ako archi(mandrit)-episkop moravský zúčastnil priamo na Konštantinopolskom sobore (podpísaný je pod záverečnými aktami soboru medzi ostatnými koncilovými otcami ako «*Ἀγαθῶνος Μοράβων*» *Agathon Moravský*),[13] na ktorom sobore nastalo, a to práve jeho pričinením, historické zmierenie-ukončenie mnohoročného sporu medzi Rímom a Byzanciou ohľadom jurisdikcie v Bulharsku.[14]

Zmierenie bolo tak hlboké a úplné, že patriarcha Fotios bol vzápätí pápežom uznaný za patriarchu a vysvetlilo sa nedorozumenie ohľadom «exkomunikácie pápeža» – nedorozumenie ohľadom exkomunikácie, ktorú v skutočnosti Fotios nezapríčinil. Všetky zúčastnené

strany v spore o Bulharsko (okrem Frankov) boli misijou sv. Gorazda-Agatona na koncile vrcholne spokojné:[15]

a) Bulharský cár bol vrcholne spokojný, lebo jeho ľud prijal kresťanstvo od vlastných slovanských cyrilometodejských kňazov (tým sa vyhol politickému vplyvu cudzincov z Nemecka, z Ríma aj z Byzancie);

b) byzantský cisár a patriarcha boli vrcholne spokojní, lebo Bulharsko prijatím kresťanstva od cyrilometodejských kňazov dostalo byzantský obrad a kultúru, čím sa vplyv Frankov (uzurpujúcim cisársky titul) nepriblížil ku hraniciam Byzancie;

c) pápež bol vrcholne spokojný, lebo sv. Cyril a Metod, a s nimi i všetky misijné kraje, padli priamo pod jurisdikciu Ríma.

Jedinými nespokojnými zostali Frankovia, pretože franskí-latinskí misionári museli opustiť Bulharsko pod hrozbou trestu exkomunikácie.

Prolatínski historici však, v stredoveku, eliminujúc existenciu sv. Gorazda-Agathona, ako i činnosť sv. Cyrila a Metoda a ich učeníkov, ignorujúc gréckokatolícku Podkarpatskú Rus, jej kresťanstvo a misijnú činnosť, nevedeli pochopiť, ani vysvetliť, ako je to možné, že roku 879 na Konštantinopolskom koncile sa Bulharsko dostalo pod priamu jurisdikciu Ríma a pritom si naďalej zachovalo byzantský obrad a neprešlo automaticky na obrad latinský. Preto bola vymyslená lož, že vraj patriarcha Fotios na koncile roku 879 oklamal pápežových legátov: sľúbil vraj, ale nesplnil odchod gréckych misionárov z Bulharska (lebo aj tí museli podľa dohody popri franských odísť), a preto ho vraj pápež druhýkrát exkomunikoval. Túto historickú lož, ktorá sa medzičasom stala všeobecným názorom, však Dvorník už elegantne vyvrátil.[16]

V 10. storočí gréckokatolícky obrad prekvital ešte i v Čechách a na Morave

V Čechách a na Morave gréckokatolícky obrad a rusínsky ľud vôbec nebol kedysi tak neznámy a cudzí ako dnes, pretože v liste pápeža Jána XIII. Boleslavovi II. **z roku 972**, ktorý list spomína a cituje i *Kronika Kozmu Pražského*,[17] sa gréckokatolícky cyrilometodejský obrad nazýva «*sectam Bulgariae gentis vel Ruziae*». Pápež v tomto svojom liste nariaďuje, aby pri príležitosti založenia (latinského) biskupstva sv. Víta v Prahe a zriadení ženského benediktínskeho kláštora na mieste pôvodného ženského baziliánskeho monastyra zasväteného

sv. veľkomučeníkovi Jurajovi, tieto v žiadnom prípade neboli vedené v duchu gréckokatolíckeho obradu, teda obradu, ktorý v tom čase (r. 972) fungoval v Bulharsku a Ruzii (tj. na území dnešného Slovenska).[18] Pozor! Treba si uvedomiť, že sa tu pod «*Ruziou*» nerozumie Kyjevská Rus, ktorá bola pokrstená až v roku 988 (teda až o 16 rokov neskôr)! Jedná sa teda nepochybne o Uhorskú Rus. Rusínsky gréckokatolícky cyrilometodejský obrad v Čechách teda v 10. storočí nebol až tak neznámy, keď ho pápež preferujúc všetko latinské musel výslovne zakazovať![19]

Kronika Kozmu Pražského o tom pod rokom 969 doslovne hovorí toto:

«*… aby při kostele swatého Wíta a Wácslawa bylo sídlo biskupské, při kostele pak sw. Jiří mučenníka aby pod prawidlem swatého Benedikta a pod poslušenstwím dcery naší, – abatyše Marie, zřízen byl sbor swatých panen. Wšak ale ne dle řádu neb sekty lidu bulharského neb ruského aneb jazyka slowanského, nýbrž spíše zachowáwaje řády a nařízní apoštolské, wywol k tomu účelu jednoho z lepších duchowních se schwálením celé církwe hlawně w latinském písmě wzdělaného, který by dowedl rádlem slowa aulehel srdce pohanů probrati…*».[20]

Procházka k všetkému hore uvedenému dodáva:

«*… My pak dokládáme, že Kosmas dal z ú m y s l a* (= úmyselne) *papežskému listu barvitosť takovou, v níž se zračí názor Latiníků z poslední doby jeho života (1125) čili brýle, jimiž tehdáž Latiníci západní nazírali na Bulhary i na Rusy už ke Kristu obrácené a vesměs na všechny Slovany řeckoslovanského obřadu jako na nějakou sektu, kteráž nemá celistvého křesťanství, jejíž křest jest neúplný, tak že třeba ho doplňovati p o d m í n ě č n ě l a t i n s k ý m k ř t e m …*».[21]

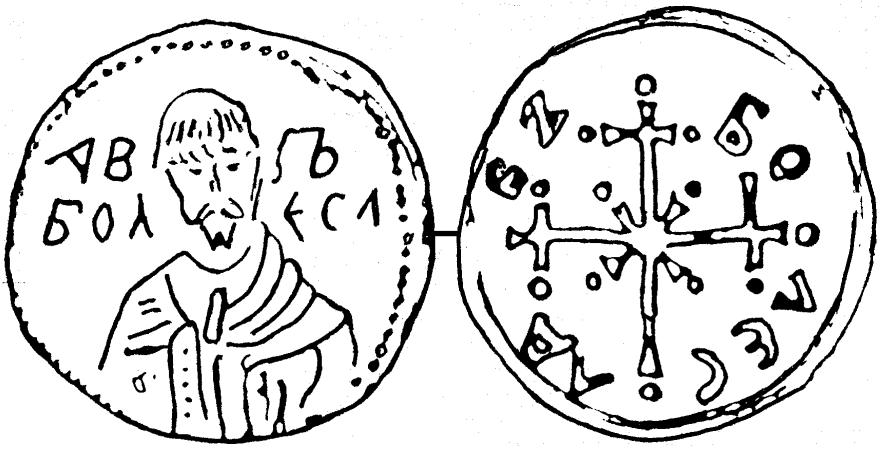

V začiatkoch Českého i Poľského kráľovstva, podobne ako i v Uhorsku, sa písalo cyrilikou, lebo tieto kráľovstvá boli pôvodne cyrilometodejského-byzantského obradu. Dôkazom toho sú napr. mince Boleslavovcov s cyrilskými nápismi: «**болеславъ**», porov. *Słownik starożytności słowiańskich*, III/1, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, str. 284.

11. storočie

3.1. Rozkvet gréckokatolíckeho Uhorska v 11. a 12. st.

Korunovácia sv. Štefana

Sv. Štefan I. bol korunovaný za prvého uhorského kráľa 25. decembra roku 1000. Pápež Silvester II. mu udelil nielen kráľovský titul, ale na znak kráľovskej hodnosti mu poslal liturgický sakrálny predmet užívaný pri pontifikálnych bohoslužbách – «hviezdicu», ktorú mu pri korunovácii položili na hlavu. Je to vrchná časť dnešnej svätoštefanskej koruny (pozri v kap. 2.2.). Od toho času sa táto «hviezdica» spolu s diskosom a časticami chleba, v pohľade zhora, zobrazuje na všetkých minciach uhorských kráľov nepretržite až do kráľa Štefana III. (1162-1172), ba i neskôr, avšak už v zdeformovanom tvare, ba aj dnes, ale už v pohľade zboku.

Vatha-Abba – záhadný syn sv. Štefana

Sv. Štefan bol ženatý dvakrát[22] a mal viacej synov,[23] najmenej dvoch[24] – od každej manželky jedného. Od prvej manželky, pravdepodobne slovanskej, mal syna – zachovalo sa nám len jeho meno, či lepšie povedané titul: «Vatha».[25] Od druhej, tentoraz už nemeckej manželky Gizely mal syna Henricha (Imricha, Emerica). Prvý syn Vatha bol potisským vojvodom – išpánom Marky Ruizorum,[26] neskôr však zavrhol svetskú kariéru, vstúpil do baziliánskeho gréckokatolíckeho monastyra v Šariši (Šaryš, Sarus – dnes v okrese Prešov), stal sa svjaščenikom (s najväčšou pravdepodobnosťou i episkopom, tj. archimandritom) a prijal mníšske meno Samuel (v histórii je známy ako «otec Samuel», tj. «abba Samuel», či «Aba Samuel»[27]). Druhá Štefanova manželka Gizela[28] porodila, ako bolo vyššie spomenuté, tiež syna menom Henricha (Imricha), ktorý sa mal stať následníkom kráľovského trónu, pretože prvorodenému Vathovi – otcovi Samuelovi mníšske sľuby za-

braňovali prijímať svetské hodnosti a úrady.[29] Henrich bol tiež svätého života. Ako budúci kráľ sa stal vojvodom (staroslovanské **дȣка**) privilegovaných rusínskych území (srdca a kolísky Uhorskej ríše), tzv. marky Ruizorum. Skôr však, ako stihol zaujať zdediť kráľovský trón, náhle zomrel zranený na poľovačke.

Roku 1031, tj. krátko po smrti svojho syna Henricha (nástupníka trónu), dala Gizela oslepiť manželovho (Štefanovho) bratranca Vasiľa (Vasiľ – maďarsky Vazul), pretože bol po jej mŕtvom synovi Henrichovi jediným vážnym kandidátom na uhorský trón. Syn sv. Štefana od prvej manželky, známy pod prímením «Vatha», nemohol zaujať kráľovský trón, lebo bol baziliánskym mníchom a staré kánony to zakazovali. To mu vlastne i zachránilo život, že Gizela (jeho macocha) nedala zavraždiť i jeho. *Obrázková kronika* (*Chronicon pictum*, cap. 69) zaznamenáva o tom toto:

«*S veľkým zármutkom ho* (tj. Henricha) *oplakával kráľ sv. Štefan i celé Uhorsko. Bôľny žiaľ spôsobil sv. Štefanovi veľmi ťažkú chorobu… Medzitým ho začala opúšťať telesná sila a ťažila ho veľká ochablosť. Preto poslal rýchlo posla Budu, Egiruchovho syna, aby priviedol z nitrianského žalára Vasiľa, bratranca, ktorého dal kráľ zavrieť pre jeho mladícku roztopašnosť a pochabosť, a tak mu dal možnosť polepšiť sa. Ešte pred svojou smrťou ho chcel ustanoviť za kráľa. Keď sa o tom dopočula kráľovná Gizela, poradila sa so zločinným mužom Budom a urýchlene poslala do väzenia, kde zadržiavali Vasiľa, Budovho syna Šebeša. Šebeš teda predišiel kráľovského posla, vylúpol Vasiľovi oči, do ušných dutín mu nalial olovo a potom ušiel do Čiech. Keď dorazil kráľov posol, našiel Vasiľa bez očí a s ranami v ušiach ho priviedol ku kráľovi. Pri pohľade naňho, na jeho biedne dokaličenie, vyhŕkli kráľovi sv. Štefanovi slzy, no ťažká choroba mu nedovolila zaslúžene potrestať zločincov…*».[30]

Uhorským kráľom sa roku 1039 stal Peter Orseolo. Bol synom Štefanovej sestry, ktorá sa vydala za benátskeho Ota Orseola.[31] Od prvého momentu svojej vlády začal Peter likvidovať starú cyrilometodejskú vieru a zavádzať latinské obyčaje, dosadzovať cudzincov do vládnych kruhov krajiny. Jeho chovanie vyvolalo nevídaný odpor v celej krajine.

Prvé Vathove povstanie (1041-1047)

V kráľovstve podkarpatských Uhrov arpádovskej dynastie, tj. v Uhorsku, vypuklo v rokoch 1041-1047 masové povstanie tzv. «starovercov» (gréckokatolíkov). Povstanie vzbľklo pod vedením prvého Štefanovho syna Vathu-Abbu Samuela (otca Samuela), a malo za cieľ brániť «starú vieru» a zlomiť moc latinsky orientovaného Petra Orseola dosadeného na uhorský trón po smrti kráľa sv. Štefana (+15. august 1038) intrigami Štefanovej druhej manželky Gizely. Abba Samuel bol akoby stvorený stať sa vodcom povstania proti okupantom a cudzincom, jednak preto, že v jeho žilách kolovala kráľovská krv syna kráľa sv. Štefana a okrem toho, ako mních a ihumen (archimandrit) monastyra mal morálnu povinnosť brániť «staru viru», vyjadrenú v cyrilometodejskom gréckokatolíckom obrade. Preto mal v očiach uhorského ľudu prenesmiernu autoritu. Ak by nebola ohrozená viera, otec-abba Samuel by nikdy neopustil múry svojho Šarišského baziliánskeho monastyra a nikdy by sa nepostavil na čelo povstalcov.

Povstanie podporované širokými masami ľudu malo nezvyčajný úspech. Vatha (= Abba) so vzbúrencami brániac starú vieru vyhnal Petra Orseola a ten bol nútený utiecť do Nemecka. Vatha bol vyhlásený za uhorského kráľa (história ho spomína pod menom kráľ Abba Samuel), avšak ako mních verný svojim sľubom odmietal kráľovskú korunu a kráľovskú hodnosť. Uvolnenie trvalo až do roku 1044, kedy Peter Orseolo podporovaný nemeckým Henrichom III. opäť vtrhol, tentoraz už s nemeckým vojskom do Uhorska a v tom istom roku znova zaujal uhorský trón. Povstanie prešlo znova do otvorenej formy a nadobudlo opäť masový charakter.

Tzv. Vathovo povstanie (1041-1047) malo za cieľ definitívne ukončiť rozpínajúcu sa moc cudzincov: Nemcov a Talianov v cirkevných kruhoch a na kráľovskom dvore, kde ich uviedla Gizela, a to ešte za života sv. Štefana. Po smrti sv. Štefana mnohí z týchto cudzincov (benediktínov) podporovaní Petrom Orseolom boli hromadne dosadzovaní dokonca i na episkopské miesta do všetkých významnejších materských-soborných baziliánskych monastyrov

v Uhorsku. Uhorský kráľ Peter Orseolo – sám cudzinec – Benátčan, horlivo podporoval týchto cudzincov, a tým na území Uhorska nepriamo vytváral podmienky pre chystaný zrod latinskej Cirkvi.

Obnovený pokus o likvidáciu «*starej viry*» (cyrilometodejského gréckokatolíckeho obradu) v Uhorsku a pokus o zavádzanie «*novej viry*» (latinskej, rímskokatolíckej), ako aj vyrubovanie dosiaľ v Uhorsku nechýrovaných cirkevných desiatkov zapríčinilo, že vzbúrení Slovania v Uhorsku vedení vyššie spomínaným Vathom (Abbom) povolali na pomoc Ondreja (Vasiloviča), ktorý svojho času krátko po oslepení svojho otca Vasiľa[32] ušiel na Kyjevskú Rus. Tento sa medzitým na Kyjevskej Rusi stal zaťom kyjevského kniežaťa Jaroslava Múdreho, vezmúc si jeho dcéru Anastáziu za manželku.[33] Povstalci medzitým chytili cudzincami nelegálne dosadeného kráľa Petra Orseola, oslepili ho a keďže Vatha (Abba Samuel) ako baziliánsky mních odmietal kráľovskú korunu, ba dokonca, ako hovoria kroniky, bol zradne zabitý, vyhlásili roku 1046 za kráľa Vasiľovho syna Ondreja (v dejinách známeho ako Ondrej I.). Tým bolo zavádzanie latinského cirkevného poriadku v Uhorsku načas zastavené.

Už samotný fakt «oslepenia» svedčí, že povstalci neboli pohanmi, ako to zlomyseľne udávali neskorší prolatínski kronikári. Pohania by ho totiž boli nekompromisne zabili. Povstalci vo Vathovom povstaní boli Slovania gréckeho obradu, bránili svoj obrad pred latinizáciou. Latinský historik Thuróczy (14. storočie) ich označuje za «heretikov» (haeretici), lebo v jeho časoch, kto nebol latinského obradu, bol automaticky pokladaný za heretika. Historik Štefan Katona (na konci 18. st.) ich charakteristiku už «pritvrdil» z «heretikov» na «pohanov». Thuróczy zaznamenal dokonca i inú udalosť z Vathovho povstania, že totiž, keď išpán Solnockyj od vzbúrencov utekal, skočil i s koňom do Dunaja a nejaký Mutimír (slovanské meno) plaviaci sa práve loďou po Dunaji ho prijal na loď. Keď to vzbúrenci («heretici» podľa Thuróczyho a «pohania» podľa Katonu) z brehu videli, hrozili Mutimírovi, že ho zabijú, ak im Solnockého nevydá. Mutimír podľa Thuróczyho bol tiež kresťan. Preto je jasné, že Vathovi povstalci neprenasledovali všetkých kresťanov, ale len latiníkov. A skutočne, v čase tohto povstania utekali z Uhorska len Nemci a Taliani.[34]

Rozhodujúca bitka Ondreja I. podporovaného povstalcami pod vedením Vathu (Abbu Samuela) sa uskutočnila pravdepodobne pri Ko-

šiciach nad riekou Hornád.[35] Stalo sa to pod Vathovým-Abovským (Košickým) hradom,[36] kde sa Ondrej stojaci na čele svojej, z Ruska privedenej družiny spojil s povstalcami.[37]

V areáli Košického hradu rozprestierajúceho sa priamo nad riekou Hornád, ktorého vlastníkom bol prvý syn sv. Štefana otec (= vatha = abba) Samuel a neskôr jeho potomkovia – Abovci, sa nachádza nevýrazný nápis vytesaný na skale, ktorý podľa niektorých pripomína pravdepodobne práve túto bitku. Rekonštrukcia nápisu znie: «(**слава**) **о**(**т**)**цꙋ** (**и сынꙋ и свѧтомꙋ дꙋхꙋ**)... **к**... **ъ въѳъ б**(**о**)**г**(**о**)**лꙋбъ п**(**о**)**бѣд**(**и**)**л**(**ъ**)... **є ан**(**др**)**и**(**й**) **ꙋг**(**о**)**т**(**овалъ**) **п**(**рестолъ свой**)... (**на**) **сълвꙋ**» — v preklade: *Sláva Otcu i Synu i Svätému Duchu… Vatha Boholľub zvíťazil… Ondrej si pripravil* (trón?)… *na slávu…* Autor tejto štúdie však považuje tento nápis (podľa spôsobu jeho prevedenia) za falsum novšej doby.

Bez ohľadu na to, či je nápis pravý, alebo nie, pozoruhodné je, že slovanské prímenie «Boho-ľub»[38] znie v preklade do taliančiny «Ama-deo» (doslovne: *ten, ktorý miluje Boha*, resp. *milovník Boha*, lat. «Amadeus»). Je to základ dnes známej latinskej zkomoleniny «Omodej»,[39] ktorá sa v latinsky písaných kronikách zachovala ako prímenie pozdejších vlastníkov Košického hradu až do jeho totálneho zničenia v roku 1312 po tzv. bitke pri Rozhanovciach. Meno «Abba» prežilo celé tisícročie v názve košickej Abovskej župy.

A skutočne, dobové dokumenty dokazujú, že Omodejovci boli hodní svojho mena a k sv. Cirkvi sa správali veľmi priaznivo. O jednom z Omodejovcov čítame:

«… *vieme, že na rozdiel od Matúša Čáka sa východoslovenský*

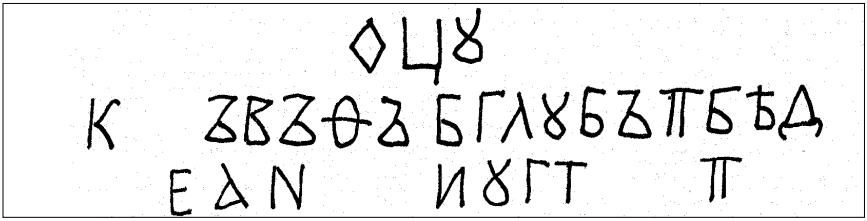

Nápis vytesaný v skale na Košickom hrade.

oligarcha (Omodej) *neprejavoval ako násilník a uzurpátor práv cirkvi v akejkoľvek podobe, naopak, na základe dochovaných dokladov ho možno skôr považovať za veriaceho človeka, ktorý neupieral cirkvi a jej korporáciám ich práva*».[40]

Vatha-Abba-Otec Samuel – svätý?

Samotná postava Vathu (otca Samuela – abbu Samuela) je nanajvýš záhadná a patrí k najväčším hrdinom našich dejín, a to o to viac, že prolatinskí kronikári sa o jeho osobe vyjadrujú s netajenou nenávisťou. Bol to človek mimoriadných schopností a kvalít. Miloval spravodlivosť, čo je najväčšia morálna čnosť medzi všetkými ľudskými čnosťami. Autor *Obrázkovej kroniky*, i keď sa k jeho osobe stavia negatívne, podal o ňom, okrem iného, i túto charakteristiku: Abba Samuel hájil názor, «*že každý je rovnaký: páni so sluhami, ba čo viac, za nič nepokladal* (ľudské ohľady a) *sľuby, odkláňal sa od šľachty a vždy držal so sedliakmi…*».[41]

S najväčšou pravdepodobnosťou bol Vatha "Ot(c)om"[42] tajomným prvorodeným synom sv. Štefana od jeho prvej manželky, zhodou okolností, ako tvrdia niektorí, tiež Gizely, ktorý vstúpil, ako bolo už vyššie naznačené, do baziliánskeho monastyra, prijal mníšske meno Samuel, stal sa dokonca i svjaščenikom a predstaveným, a preto ho dejiny nazývajú Abom (abbom, ot(c)om) Samuelom.

Pápež mu nedal dišpenz od prekážky mníšskych sľubov, aby sa mohol stať kráľom, ako sa to stalo v prípade gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu kráľa Kolomana o 50 rokov neskôr, pretože pápež veľmi podporoval benátskeho Petra Orseola. *Obrázková kronika* dokonca konštatuje, že «*hovorí sa aj to, že Svätý otec už skôr preklial Uhrov, že svojho kráľa Petra obrali o dôstojnosť…*».[43] Pravdepodobné je, že Vatha-Abba pápeža ani nežiadal o dišpenz, ale to na veci nič nemení. Bol v nemilosti pápeža, lebo sa rozhodne postavil proti latinizácii. To vysvetľuje i skutočnosť, že i napriek tomu, že žil a umrel ako svätec, nebol verejne zapísaný-kanonizovaný do zoznamu svätých. *Obrázková kronika* totiž jasne naznačuje, že keď bol Abba Samuel zradne zavraždený, narýchlo

ho pochovali pri akejsi cerkvi a neskôr po utíšení povstania telo exhumovali. Bolo, ako konštatuje kronika, neporušené-nerozložené-netlinne,[44] čo je na Východe dodnes hlavným vonkajším znamením svätosti! — pochovali ho v «*jeho vlastnom monastyre v Šariši* (pri Prešove!)»,[45] z čoho okrem iného jasne vyplýva, že predsa bol mníchom (pozri jeho náhrobný kameň na str. 237). Na svätosť a mníšsku nábožnosť Abbu Samuela poukazuje i tzv. *Anonymova kronika*, v ktorej sa doslovne hovorí toto: «… *kráľ Samuel, ktorý bol pre svoju zbožnosť nazývaný Aba*».[46] Svätý Štefan, sám horliaci za spravodlivosť, vychoval teda dvoch synov rovnako svätých a spravodlivých ako bol on sám: sv. Henricha (zomrel predčasne po zranení) a (sv. Štefana ?) Vathu (Ot(c)a, Abbu), ktorý zasvätil svoj život v baziliánskom monastyre pod menom Samuel, avšak prolatínsky orientovaná história ho zahaľuje rúškom tajomnosti.

Vlastné krstné meno prvého Štefanovho syna nepoznáme, avšak podľa zásady byzantskej Cirkvi platiacej vo všetkých baziliánskych monastyroch, mnísi dostávali mníšske meno vždy začínajúce na to isté písmeno na aké začínalo ich krstné meno. Na základe toho sa dá predpokladať, že jeho krstné meno by mohlo byť podľa otca: «**стєфанъ**» (Štefan), a preto, keď vstúpil do monastyra, dostal meno «**самꙋилъ**» (Samuel). Ak je pravda, že Abba Samuel mal krstné meno Štefan, potom je celkom možné, že jeho kult (ako kult svätého) v priebehu stáročí splynul s kultom sv. Štefana, jeho otca, a to najmä vtedy, keď oficiálne rímskokatolícke kruhy svätosť Štefana mladšieho ignorovali. Štefan – prvý uhorský kráľ bol kanonizovaný, tj. zapísaný do zoznamu (kánonu) svätých roku 1083. Pritom je veľavravné a nanajvýš zaujímavé, že v rímskokatolíckych uhorských kalendároch mal ešte v roku 1808 až dva sviatky — prvý sviatok 20. augusta (Stephani Reg. & Pat. Reg. Hung.) a druhý sviatok 2. septembra (Stephani secundo).[47] Nejedná sa o dva sviatky dvoch sv. Štefanov uhorských, otca a syna?

Podľa niektorých Abba bol totožný s (V)Otom (Vathom) Vesprémom – synom Judity (sestry sv. Štefana) a Boleslava Chrabrého; podľa iných Abba je manželom inej sestry sv. Štefana[48] (Šarolty). Kroniky (*Herimannova, Altaišské* a *Hildesheimské anály*)

však spomínajú záhadného «*fratruelis*» kráľa Štefana, avšak jeho meno neuvádzajú.[49] Tento «*fratruelis*» nosil na vyholenej hlave tri vrkoče,[50] čo bolo obyčajom u slovanských predákov, podobne i gréckokatolícki cyrilometodejskí mnísi mali postriženie a nechávali si dlhé vlasy na postrihnutej hlave.[51] Posledná zmienka o «Vathovi», kde sa uvádza jeho meno-titul v tejto praslovanskej podobe (Vatha), pochádza z roku 1248. Hovorí sa v nej o prešovských Nemcoch, ktorým kráľ Bela IV. daroval zem v okolí Prešova patriacu kedysi Vathovi (Batha).[52] Čo je opäť ďalším dôkazom, že kolíska Vathovcov-Abovcov je na území dnešného východného Slovenska (bývalej Podkarpatskej Rusi).

Ondrej I. potvrdzuje «staru viru» v Uhorsku

Nový uhorský kráľ Ondrej I. (1046-1061), zvaný tiež «Biely» = «Býčí» (Albus[53]), povolal z Poľska aj svojho brata Bela,[54] ktorý tiež svojho času ušiel pred intrigami Gizely a medzičasom sa tam tiež oženil s dcérou, tentoraz poľského kniežaťa Mieška II.[55] Po prípadnej smrti kráľa Ondreja I. sa mal následníkom uhorského trónu automaticky (podľa tzv. starešinovského práva platného medzi uhorskými Slovanmi) stať jeho brat Bela. Preto, ako to bolo v Uhorsku v tom čase zvykom, Bela dostal titul «*vojvoda* (**дȣка**) *Rusínov*» (dux Ruizorum) a dostal od svojho rodného brata, podobne ako kedysi sv. Imrich od sv. Štefana, do vlastníctva «*ducatus*» – jednu tretinu Uhorska (pôvodné Biele Uhorsko), tzv. marku «*Rusínov*» (Ruizorum), tj. oblasť Slovanmi nazývanú Vihorlat, resp. Biharsko (správnejšie: Byharsko = «**вѹгорско**»), čiže tradičné domovské sídla Rusínov – Bielych Uhrov arpádovskej dynastie, ktoré sa nachádzali na severovýchode Uhorska.

Po úspešnom I. Vathovom povstaní Ondrej I. vo svojom *Edikte* (*Andreae I. edictum, sive constitutiones*) nariadil, aby boli v Uhorsku opäť v plnosti zachovávané staré obyčaje a starodávny cyrilometodejský cirkevný poriadok (tj. «stara vira» čiže gréckokatolícky cyrilometodejský obrad), aký platil ešte za doby sv. Štefana, tj. pred nástupom uzurpátora trónu Petra Orseola.[56] V uverejnenom dekréte Ondreja I. u Werbóczyho (r. 1696) i napriek pozdejšej pro-

latínskej falzifikácii sa zachovali tieto prvky pôvodného znenia dekrétu:

1.) V monastyroch baziliánskych mníchov-kalugerov, kde Peter Orseolo dosadzoval latinských benediktínov za predstavených, Ondrej I. znovu obnovil funkciu a všetky právomoci starého, sv. Cyrilom a Metodom zavedeného systému soborov so slobodnou voľbou archimandritu-episkopa: «… *hierarchovia* (episkopi-archimandriti) *a sobory svjaščenikov nech sú zachované podľa starých zvyklostí a nech sa im všetci podriaďujú, nech je obnovený* (starodávny – gréckokatolícky) *obrad v celosti*».[57]

2.-3.) V prípade usmrtenia, čo v povstaní nebýva zriedkavosťou, niektorých z Petrom Orseolom na čelné posty baziliánskych soborných monastyrov novodosadených latinských benediktínov[58] a vyberačov latinského desiatku, Ondrej I. dáva amnestiu previnilcom: «… *Ktokoľvek zabil človeka oddaného posvätným veciam* (= latinského benediktína), *alebo aj civilným* (vyberač cirkevného latinského desiatku), *a podľa spôsobov starých to nejak zahladil* (urobil cirkevné pokánie), *tak všetci nakoniec od vrážd, zbojníčenia, alebo iných krívd a násilia nech sa zdržujú…*».[59]

Uvedené nariadenia Ondreja I. sa vlastne zhodujú s troma hlavnými požiadavkami oboch Vathových protilatínskych povstaní (pozri ďalej).

Bratovražedná vojna a druhé Vathove povstanie (rok 1060)

Kráľ Ondrej I. však neskôr nedodržal normu starešinského práva, podľa ktorej jeho nástupcom mal byť jeho rodný brat Bela, nositeľ titulu «*dux Ruizorum*» (vojvoda-duka Rusínov) a ešte za svojho života nechal nelegálne korunovať za uhorského kráľa svojho maloletého syna Šalamúna,[60] z čoho samozrejme nutne vypukla bratovražedná občianska vojna.

V bratovražednej vojne Ondreja I., ktorý bojoval v záujmoch svojho neplnoletého syna Šalamúna proti svojmu vlastnému bratovi a legálnemu následníkovi trónu Bélovi I., vypuklo v roku 1060 v poradí už druhé Vathovo povstanie. Tentoraz však na jeho čele

stál Vathov syn menom Ján.[61] Obyvateľstvo Uhorska si totiž ešte veľmi dobre pamätalo na vyčíňanie Nemky Gizely, manželky sv. Štefana, ako i na vyčíňanie benátskeho Petra Orseola a tentoraz bola hrozba ešte zjavnejšia, lebo každému bolo nad slnko jasné, čo bude so «*starou virou*» i so samotným Uhorskom, veď za Šalamúnom stál opäť Nemec, totiž jeho svokor – tentoraz dokonca priamo nemecký cisár. Je ironiou osudu (alebo logickou reakciou pudu sebazáchovy?[62]), že povstanie potlačil sám novodosadený kráľ Bela I. (1060-1063), a to i napriek tomu, že mu povstanie dopomohlo k víťazstvu. Bela I. s pomocou masového povstania totiž zvíťazil a bol korunovaný za kráľa. Uzurpátor trónu Šalamún ušiel do Nemecka, majúc za manželku, ako bolo už vyššie naznačené, Juditu, dcéru nemeckého cisára Henricha III.

Bela I. pri svojom taktizovaní s povstaním, ktoré najprv využil vo svoj prospech a potom potlačil, zrejme sľúbil niektorým latinským benediktínom-biskupom dosadeným za Šalamúnovej medzivlády na archimandritské-episkopské katedry v baziliánskych monastyroch, že ich ponechá (nedovolí povstalcom zosadiť ich), ak ho budú podporovať. Svedčí o tom napríklad i správa *Obrázkovej kroniky*, kde sa hovorí, že v istom monastyre (sv. Spasiteľa), kde sa mnísi modlili každý deň Utreňu i Večurňu (= bol to gréckokatolícky monastyr), bol abbasom, tj. abbom latiník menom Willerm, ktorý z vďačnosti Belovi I. (pravdepodobne zato, že ho ponechal vo funkcii abbasa) zachránil život jeho synovi Gejzovi (neskoršiemu uhorskému kráľovi Gejzovi I. Veľkému).[63]

Požiadavky vzbúrencov vo Vathových povstaniach

Sasinek o II. Vathovom povstaní píše toto:

«(Kráľ Bela I.)…*aby sa zavďačil národnej stránke, oznámil snem, nie na základe nemecko-feudálnych, lež na základe slovansko-demokratických zákonov povolajúc dvoch starešinov z každej obce. Medzitým okrem povolaných nahrnul sa veľký počet ľudu k stolnému* (stoličnému) *Belehradu* (Székesfehérvár – hlavné mesto bývalej Veľkomoravskej ríše[64]), *tak, že sa kráľ* (Bela I.), *biskupi* (za Šalamúnovej medzi-vlády opäť povolaní latinskí cudzinci, Nemci a Ta-

liani – všetko Slovanom cudzieho rímskokatolíckeho obradu) *a veľmoži zhrozili. Nechýbalo i na buričoch, na čele ktorých stál Ján, syn niekdajšieho Vathu;*[65] *ktorí vyslali tlumačov svojich ku kráľovi, biskupom a veľmožom s požadavkou: aby dovoleno bolo* (**1.**) *pridržať sa starej viery* (tj. gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu),[66] (**2.**) *zavražďiť* (latinských) *biskupov a kňazov a* (**3.**) *obesiť vyberačov desiatku… Belaslav* (kráľ Bela I.) *zasľúbil im dať odpoveď na tretí deň; medzitým rukou činiac poriadky k potlačeniu buričov. Na tretí deň uderilo vojsko na zástup a pochytajúc buričov zaviedlo pokoj…*».[67]

Vyššie uvedené Sasinkove slová sú v skutočnosti voľným prekladom správy, ktorú o udalosti podáva *Thuróczyho kronika* (kap. 46), kde doslovne píše (uvádzame aj s poznámkami Bárdosyho z roku 1802), že povstalci:

«*… žiadali: ponechať nám, rítus otcov našich v pohanstve žijúcich (grécky obrad), episkopov (latinských) ukameňovať, kňazov (do Nemecka, odkiaľ prišli) vyhostiť, klerikov (Uhrov) zadusiť, vyberačov desiatku obesiť, kostoly (latinské) zbúrať, zvony umlčať…*».[68]

Vzbúrenci v obidvoch Vathových povstaniach žiadali v podstate jedno a to isté:

➤ Žiadali záruku, že sa budú môcť naďalej **pridržať «starej viry»**, ktorú priniesli sv. Cyril a Metod, tj. starodávneho gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu.

➤ **Žiadali zastaviť likvidáciu cyrilometodejských eparchií**, čo nemeckými manželkami ovplyvňovaní králi robili zavádzaním latinskej desiatkovej povinnosti a dosadzovaním cudzincov, tj. Nemcov a Talianov (benediktínskych mníchov) na miesta archimandritov-episkopov baziliánskych cyrilometodejských monastyrov.

Významy «zadusiť», «obesiť», «vyhostiť» sú v skutočnosti nedôsledným a nepochopeným prekladom latinského slova «suspendo», ktoré doslovne znamená *obesiť* (porov. talianské «sospendere»), avšak v cirkevnej terminológii znamená *suspendovať*, tj. *pozbaviť* funkcie a *zosadiť* z úradu, *zastaviť* doterajšiu právomoc. Suspendovaný (doslova obesený) kňaz nesmie vykonávať viac svoju kňazskú činnosť… Teda udalosti Vathových povstaní vôbec neboli

také strašné a krvavé, ako to vykreslili pozdejší prolatínski, gréckokatolícky obrad nenávidiaci kronikári, i keď nemožno poprieť a ani to nikto nechce popierať, že v ozbrojenom konflikte revolty sú aj ľudské obete, a to vo väčšom či menšom počte!

Neúspešný pokus o zavádzanie cirkevných desiatkov v centrálnom Uhorsku

Zavádzanie desiatkov a dosadzovanie cudzincov-latiníkov (benediktínskych mníchov) na vedúce archimandritské miesta baziliánskych monastyrov bolo vlastne pokusom o založenie diecézbiskupstiev latinského typu v Uhorsku. Veď, keď na čele soborného baziliánskeho monastyra stál archimandrit-episkop a po jeho nelegálnom zosadení bol na jeho miesto (episkopské) dosadený latinský benediktín, v tom momente jemu podliehajúca monastyrská eparchia dostala v jeho osobe latinského biskupa. Keďže v monastyroch vždy platila a dodnes platí zásada absolútnej poslušnosti predstavenému, cudzí predstavení (latiníci) postupom času pomaly, ale isto likvidovali v monastyroch všetko cyrilometodejské a slovanské, zavádzajúc benediktínsku regulu a nový latinský obrad. Darilo sa im to o to viac, že benediktínska regula je veľmi podobná baziliánskym pravidlám, veď sv. Benedikt svoju regulu prevzal od sv. Bazila Veľkého. Nástup latinských predstavených niesol ruka v ruke i zavedenie povinnej desiatkovej povinnosti (odovzdávanie desatiny úrody), čo v latinskom svete bolo zvykom.

Slovanské gréckokatolícke obyvateľstvo Uhorska sa vo Vathových povstaniach už od samého počiatku búrilo voči týmto prvým pokusom zaviesť desiatkovú povinnosť,[69] a húževnate odporovalo akémukoľvek zavádzaniu cudzieho neslovanského latinského elementu.

Kroniky, ktoré spomínajú Vathove vzbury, ako napr. *Thuróczyho kronika*, boli napísané až v 14. storočí, tj. 250-300 rokov po udalosti, tj. v čase, keď do Uhorska novoprisťahovaný maďarský živel (Kumáni), ako aj latinizácia a likvidácia všetkého cyrilometodejského v jeho centrálnej časti boli už v takom stupni, že pôvodné slovanské domáce obyvateľstvo Uhorska – gréckokatolíci so «sta-

rou vierou» Cyrila a Metoda – boli už pokladaní za heretikov a neskôr dokonca priamo za pohanov. Preto kroniky označujú Vathové povstania za heretické, ba i pohanské… a bielych Uhrov – staré privilegované obyvateľstvo Uhorska – začínajú stotožňovať so skutočnými pohanmi, tj. s nepokrstenými Rómami-Valachami.

Napríklad o podpore Vathovho povstania zo strany Ondreja I. a jeho ďalšieho brata Leventheho *Budínska kronika* píše toto: «*Petiverunt ab Endre et Leventhe: quod permitterent universum populum ritu paganorum (?) vivere, episcopos et clericos occidere, ecclesias destruere, christianam fidem abiicere et ydola colere (Chron. Budense ap. Podhraczky pag. 92)*»[70] a Sasinek k tejto správe dodáva:

«*Je v tom per auxesim vyslovená zášť proti východnej cirkvi, ktorú premrštenci mali za pohanstvo*».[71] Ďalej píše:

«*O povstaní Vathovom ovšem píšu uhorsko-latinskí dejopisci, že na konci panovania Petra navráteného kr. uh.* (kráľa uhorského) *chopil sa zbroje za pohanstvo; medzitým zdá sa mi, že tuná p. Z. (Annal. T. XI. ad an. 1002. n. 17) ovšem u pravdy stál, keď pravil, že to bolo povstanie za cirkev slovanskú, poneváč v listine Kolomana kr. uh. od roku 1113* (správne má byť rok 1103 – Sasinek mylný rok prevzal od Fuxhoffera, čo aj sám uznáva[72]) *stojí: 'quum ego Godofredus, Zuburiensis ecclesiae Abbas…, seditione Ducis Atha Moraviensium sedata, ipsa praedia magno labore in unum collegissem etc.'*[73] *(Fuxhoffer Monasterol. P. I. p. 97) Že tuná Atha je totožný s oným Vatha, jako aj povstanie 'Athovo' totožné je z 'povstaním Vathovým', sotva kto pochybovať bude… polatinčenie a porimančenie kresťanov récko-slovanských toľko platilo, jako pokresťanenie…*», Dubravius (Dubravius Hist. Bojem. L. XVII, p. 160) píše o vojne uhorskej z roku 1260, ktorá bola vedená proti Otokarovi toto: «*'(Bela) Coactis nouis viribus ex gentibus vicinis, quas nunc appellant Valachos, Ruthenos, Rascianos, Bosnenses, Bulgaros et alios* ***Christianis inimicos****' Že tieto národy boly kresťanské, o tom sme istí, prečo ale ich menuje 'christianis inimicos' (nepriateľmi kresťanov)? Snáď preto, že nepatrili k cirkvi latinskej. – Na druhom ale mieste pripisuje im porážku jako kresťanom v nepravom zmysle (male christianis) (ako zlých kresťanov)*».[74]

§§§ Uhorské zákony – dôkaz gréckokatolíckeho Uhorska 11-teho storočia

§ ☛ východná pôstna disciplína

Vďaka dvom vyššie spomenutým Vathovým povstaniam zostalo v 11. storočí celé Uhorsko ešte stále gréckokatolícke. A to nielen celá krajina, ale i uhorský panovnícky dvor i samotný panovník – uhorský kráľ bol Slovanom a kresťanom východného cyrilometodejského gréckokatolíckeho obradu. Svedčia o tom okrem iného dokonca i uhorské zákony 11. storočia,[75] ako napr.:

✔ *Zákonné nariadenie kráľa sv. (V)Ladislava*[76] *I.* (1077-1095) *č. 31* prijaté na baziliánskom sobore v Sabolči roku 1092 a týkajúce sa v Uhorsku zaužívanej pôstnej disciplíny. Kráľ sv. (V)Ladislav I. v tomto zákone bráni gréckokatolícku cyrilometodejskú pôstnu disciplínu proti cudzincom-latiníkom. Pre pochopenie je treba vedieť, ako správne komentuje tento zákon Gabriele de juxta Hornad, že gréckokatolícky tzv. *Veľký pôst* na našich územiach i na celom Východe už od cyrilometodejských čias začína vždy v pondelok, kým latiníci sa v období *Veľkého pôstu* začínajú postiť až o dva dni neskôr, tj. až v tzv. popolcovú stredu.[77] Vyššie spomínané zákonné nariadenie znie:

«*XXXI. Latiníci* (tj. cudzinci Nemci a Taliani, dosadení namiesto niektorých pôvodných domácich gréckokatolíckych archimandritov-episkopov, či cudzí kupci a remeselníci), *ktorí nechcú súhlasiť so zákonnými zvykmi Uhrov* (to znamená, nie s pohanskými, ale s gréckokatolíckymi zvykmi Uhrov, lebo pohania nemajú zdržanlivosť od mäsa), *podľa ktorých sa Uhri postia od mäsa už v pondelok a utorok, a v tieto dni by hýrili; ak nechcú s našimi* (tj. gréckokatolíckymi-uhorskými) *lepšími zvykmi súhlasiť, môžu sa pobrať kamkoľvek chcú* (tu je zrejmé, že išlo o príšelcov-cudzincov-latiníkov). *Peniaze však, ktoré tuná* (teda v Uhorskej zemi) *získali, nech nechajú tu.* (Môžu zostať v našej krajine) *iba vtedy, ak by náhodou* (medzičasom) *prišli k rozumu a začali sa postiť od mäsa spolu s nami*».[78]

Ako vidieť z textu tohto zákona, najvyšší uhorský zákonodarca – kráľ sv. (V)Ladislav I. v ňom hovorí v prvej osobe množného čísla «*s našimi zvykmi*», «*s nami sa zriekli mäsa*», teda sa úplne stotožnuje so «*starou virou*», tj. s cyrilometodejským gréckokatolíckym obradom a jeho pôstnou disciplínou, kde *Veľký pôst* sa začína v pondelok (ako dodnes u gréckokatolíkov) a nie v stredu (ako u rímskokatolíkov). Kráľ sv. (V)Ladislav bol teda jednoznačne gréckokatolík.[79]

Potom, čo v 20. storočí a na prelome 20. a 21. storočia sme svedkami demagogického a ničím historicky nepodloženého vyhlasovania sv. Cyrila a Metoda, typicky to byzantských a gréckokatolíckych vierozvestcov, za údajných šíriteľov latinského obradu na Veľkej Morave,[80] nemôže nás prekvapiť, že sa Maďarom podarilo tak sfalšovať dejiny, že sv. Štefan i sv. (V)Ladislav sú dnes automaticky pokladaní za latinských svätých, i keď latinskými v skutočnosti nikdy neboli a ich národnosť bola tiež zmenená z pôvodnej rusínskej na maďarskú.

4. novembra roku 2001 pápež Ján Pavol II. vyhlásil za blahoslaveného (beato) vladyku Prešovskej gréckokatolíckej eparchie Pavla Gojdiča, OSBM (+1960). Gojdič bol národnostne výnimočne vyhranenou osobou. Bol Rusínom, o čom sa viackrát oficiálne vyjadril a existujú o tom i oficiálne dokumenty, nehovoriac už o ešte žijúcich svedkoch. Zomrel roku 1960, za blahoslaveného bol vyhlásený roku 2001. Teda od jeho mučeníckej smrti ubehlo len 41 rokov… I napriek tak krátkemu časovému úseku po jeho smrti, slovenská tlač i slovenská latinská cirkevná hierarchia latinského obradu ho začala označovať za prvého blahorečeného Slováka, či dokonca prvého blahoslaveného «*rýdzeho Slováka*».[81] Ukrajinci vyhlasovali blahoslaveného svjaščenomučenika Pavla Gojdiča za Ukrajinca.[82] Rusíni naopak upozorňovali na všeobecne chcený omyl a prekrúcanie dejinných skutočností citovaním vlastných slov blahoslaveného Gojdiča.[83] Nikoho z falzifikátorov nezaujíma, čo by jednotlivým nespravodlivým prekrúcateľom dejín povedal Gojdič, keby žil. Pravda nezaujíma nikoho, každého zaujíma len jeho vlastný osoh a každý rozmýšľa, ako využiť beatifikáciu Gojdiča pre svoj vlastný osobný záujem. Keď je dnes možné, že už po necelých 41 rokoch od smrti Gojdiča sa tendenčne zmenila jeho národnosť z rusínskej na slovenskú, či ukrajinskú, a to i napriek rozpakom väčšiny veriacich, ktorí ho osobne poznali, o čo viac je možné, že niekto zmení obradovú príslušnosť a národnosť sv. Štefana či sv. (V)Ladislava… Robí sa to o to smelšie, že časový rozdiel od smrti sv. Štefana, či sv. Ladislava je už skoro 1000 rokov!

§ **východná pôstna a pohrebná disciplína**

✔ V *Zákonnom nariadení č. 25* uhorský kráľ sv. (V)Ladislav zasa postihuje tých, ktorí nedodržiavajú gréckokatolícky cyrilome-

todejský obyčaj postiť sa v štyri ročné obdobia (Filipovka, Veľký pôst, Petrivka a Spasivka, tj. Uspenský pôst, a v navečeria pred danými sviatkami) a nepochovávajú zomrelých pri cerkvi:

«*XXV. Ak niekto nezachováva nedeľu a sviatočné dni nesvätí, alebo sa nepostí v štyroch obdobiach a navečeriach ich sviatkov, alebo mŕtvych svojich nepochová pri cerkvi, nech sa kajá 12 dní o chlebe a vode na náhrobku. Ak pán telo sluhu, alebo predstavený chudobného hosťa či dedinčana nepochoval pri cerkvi, nech sa tak isto potresce*».[84]

Starodávny byzantský obyčaj je totiž vždy pochovávať zosnulých pri cerkvách.

§ ☙ východné bohoslužobné zvyky

Že kráľ sv. (V)Ladislav bol staroverec, tj. gréckokatolík, svedčí i ďalší z jeho dekrétov (11. dekrét *Prvej knihy nariadení*),[85] v ktorom prikazuje, že ak niektoré dediny sú veľmi vzdialené od cerkvi (cerkvi sa obyčajne nachádzali v monastyroch-samostanoch, a tie sa budovali na pustých miestach, tj. mimo dedín[86] – odtiaľ slovenský ekvivalent slova «monastyr» – «samostan»[87]), nech tam posielajú v nedeľu aspoň nejakých svojich zástupcov, ktorí tam majú priniesť tri chleby a jednu sviečku ako žertvu, aby tí, ktorí nemôžu prísť na bohoslužby, mali aspoň duchovnú účasť na Nekrvavej Žertve. Vo vyššie spomínanom nariadení sa jedná o predkladné kvasené chleby (tzv. prosfory) pečené z pšeničnej múky, určené na Božiu Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho, ktoré sa v gréckokatolíckom obrade užívaju dodnes na liturgické účely, na rozdiel od rímskokatolíkov, ktorí pri omši užívajú nekvasené «hostie» (oplátky), a to už od 8. storočia.[88] Časť z vyššie spomínaných chlebov sa totiž mala, ako vyplýva z dekrétu, použiť na Božiu Eucharistiu, čo je tiež, ako bolo už vyššie povedané, jasným dôkazom, že sa jednalo o Proskomídiu, integrálnu to súčasť gréckokatolíckych Služieb Božích, pri ktorých sa používa výlučne kvasený chlieb.[89] Keď sa chlebov prinesených na Službu Božiu nazbieralo veľa, a preto sa nespotrebovali na premenenie, na Východe bol vždy obyčaj, že sa použili na udržanie kňaza (aby mal z čoho žiť) a v prípade prítom-

nosti chudobných, boli tieto chleby po Službe Božej rozdelené núdznym.

Tiež historickým faktom je ten, že kráľ sv. (V)Ladislav sa na smrteľnej posteli pričaščal pod obojím spôsobom ako gréckokatolíci dodnes.[90]

Gréckokatolícky episkop na uhorskom tróne (kráľ Koloman)

Rozkvet cyrilometodejského gréckokatolíckeho kresťanstva v Uhorsku na konci 11. storočia okrem Vathových povstaní posilnila ešte jedna mimoriadná skutočnosť. Po smrti uhorského kráľa sv. (V)Ladislava, ktorý zomrel bez mužského potomka, sa kráľom (s pápežovým dišpenzom od prekážky mníšskych sľubov) stal jeho synovec Koloman (1095-1116), ktorý bol toho času, tj. pred zaujatím uhorského trónu gréckokatolíckym archimandritom-episkopom baziliánskeho soborného monastyra vo Veľkom Varadíne (Byhar). A to je práve dôvod, prečo sa pozdejší maďarskí historici a kronikári, v čase, keď sa na gréckokatolíkov v Uhorsku pozeralo už ako na pohanov, vyjadrujú o Kolomanovi len v negatívnych a pejoratívnych prívlastkoch ako: «*kulhavý, jednooký…, zavraždil…, oslepil…*».[91] Pre jeho mimoriadne veľkú vzdelanosť a nadpriemerné intelektuálne schopnosti ho však história označuje aj veľavravným prímením «Koloman Knižný» (*Könyves Kálman*). Ako baziliánsky mních totiž svojou vzdelanosťou predstihol svoju dobu. Nečakané objavenie sa gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu baziliánskeho monastyra na čele Uhorského kráľovstva na prelome 11. a 12. storočia v osobe kráľa Kolomana úplne paralyzovalo latinizačné tendencie a zastavilo prvé pokusy o asimiláciu Slovanov zo strany do Uhorska prenikajúcich cudzincov. Počas Kolomanovej vlády sa všetky eparchie – soborné monastyry dostali späť do rúk Slovanov-starovercov (gréckokatolíkov). Preto toľká nenávisť prolatínskych dejepiscov proti jeho osobe. Podrobnejšie pozri v kapitole 2.2.

Arpádovci sa často ženili s ruskými a gréckymi princeznami

Udržaniu gréckokatolíckeho cyrilometodejského obradu v Uhorskom kráľovstve do značnej miery pomáhala i "sobášna politi-

ka" tohto obdobia. Viacerí arpádovskí uhorskí králi súc sami gréckokatolíkmi-Slovanmi uzavierali manželstvá s dcérami kyjevských slovanských alebo gréckych-byzantských kniežat. Napr.:

✸ kráľ Ondrej I. (1047-1060) si vzal za ženu dcéru kyjevského veľkokniežaťa Jaroslava Múdreho (1019-1054) menom Anastáziu[92] (Nastasija Rurikova);

✸ kráľ Gejza Veľký I. (1074-1077) mal manželku byzantskú Synadene;[93]

✸ kráľ sv. (V)Ladislav I. (1077-1095) mal za manželku dcéru haličského kniežaťa Mstislava;[94]

✸ uhorský kráľ Koloman (1095-1114) si ešte pred vstupom do monastyra, a teda ešte pred kňazskou a episkopskou vysviackou zobral za manželku ruskú kňažnú Evfímiu, ktorá bola sesternicou Svätopluka (Svjatopolka) II., kniežaťa kyjevského a dcérou Vladimíra II. Monomacha, kniežaťa Perejaslavľa a Suzdaľa;

✸ uhorský kráľ Bela, tzv. Slepý (1131-1141), mal za manželku grécku kňažnú Helenu;

✸ uhorský kráľ Gejza II. (1141-1161) si zobral za manželku Evfroziniju, ktorá bola sestrou kyjevského kniežaťa Izjaslava[95] a dcérou kyjevsko-ruského veľkokniežaťa Mstislava I.;[96]

✸ uhorský (proti)kráľ Štefan IV. (1163) mal za manželku byzantskú princeznú Máriu, dcéru byzantského Izáka Komnena;[97]

✸ uhorský kráľ Bela III. (1173-1196) – po grécky zvaný Alexios, ktorý žil tesne predtým ako sa stal uhorským kráľom jedenásť rokov na byzantskom cisárskom dvore v Konštantinopole (Carihrade), sa oženil s gréckou princeznou Agnesou (Annou) a prisahal byzantskému cisárovi Manuelovi I. (1143-1180), že bude podporovať byzantské záujmy v Uhorsku, čo aj určite v prvých rokoch svojho kraľovania plnil.[98]

✸ uhorský kráľ Bela IV. (1235-1270) si zobral za manželku Máriu, dcéru byzantského cisára Teodora I. (1204-1222) sídliaceho v Nicey.[99]

I tieto manželské zväzky mali nezanedbateľný vplyv na rozkvet gréckokatolíckeho cyrilometodejského dedičstva i slovanskosti v Uhorsku, a to práve tak, ako manželstvá s Nemkami: sv. Štefan s Gizelou

(bola sestrou nemeckého cisára Henricha II.), Šalamún s Juditou (bola dcérou nemeckého cisára Henricha III)…, mali pre slovanské cyrilometodejské Uhorsko neblahé dôsledky v zmysle latinizácie a otvárali dvere neskoršiemu úpadku, ba úplnej strate slovanskej národnej identity i byzantského cyrilometodejského obradu.

12. storočie

Uhorské zákony – dôkaz gréckokatolíckeho Uhorska 12. storočia

● ženaté gréckokatolícke kňazstvo v Uhorsku

V 12. storočí[100] bolo celé Uhorsko ešte stále plne gréckokatolícke[101] a latiníkmi boli len ojedinelí cudzinci (Taliani a Nemci). Svedčia o tom napríklad i všeobecne platné uhorské zákony tohto obdobia, ktoré dokazujú existenciu ženatého kňazstva v Uhorsku i v čase, keď všade v latinskej Cirkvi platil už prísny celibát.

✔ V *Prvej knihe nariadení kráľa sv. (V)Ladislava* z roku 1092 sa nachádza napríklad nariadenie proti kňazom-bigamom (tj. tým, ktorí pred kňazskou vysviackou vstúpili do manželstva-bigamie a boli vysvätení).[102] Pre pochopenie treba uviesť, že (podľa mukačevského vladyku H. Bizancija (+1733)) sa rozoznávajú tri typy bigamie:

1.) ak sa muž po smrti prvej ženy ožení druhýkrát (tj. tzv. skutočná bigamia – «**правди́ваꙗ биґа́мїꙗ**»),

2.) keď si muž vezme za ženu vdovu (tj. tzv. sprostredkovaná bigamia – «**толкова́ннаꙗ биґа́мїꙗ**»). Takýchto, ako hovorí Bizancij, môže episkop vysvätiť na kňazov len s dovolením od pápeža rímskeho, a to na základe slov sv. apoštola Pavla, že kandidát posvätený na kňaza má byť mužom len jednej ženy.

3.) Ak sa mních, zabudnúc na svoje sľuby Bohu, ožení, označovalo sa to tiež ako bigamia (tzv. bigamia, v ktorej mních prestal byť verným Bohu a podobným Isusovi Christovi – «**подобстве́ннаꙗ биґа́мїꙗ**»).[103] Ako vidieť z vyššie uvedeného, «kresťanská bigamia», o ktorej hovorí vo svojich zákonoch kráľ (V)Ladislav, nemala nič spoločné s «pohanskou bigamiou», tj. stavom, keď muž vlast-

nil dve ženy súčasne.

Vyššie spomínaný zákon je jasným svedectvom o všeobecnej ženitbe kandidátov kňazstva pred svojou vysviackou, čo je normálnym zjavom a privilégiom od samých apoštolských čias, zachovávaným v gréckokatolíckej Cirkvi a je dôkazom, že sa jednalo o kňazstvo gréckokatolíckeho obradu.

✔ Že neišlo len o ojedinelú alebo o malichernú a jednorázovú záležitosť, svedčí obnovenie tohto zákona o pár rokov nato kráľom-episkopom Kolomanom. V *Prvej knihe nariadení uhorského kráľa Kolomana* (začiatok 12. st.) sa totiž opäť nachádza dekrétnariadenie proti kňazom-bigamom a vdovcom.[104] O kňazoch-bigamoch existuje ďalšie nariadenie i v *Druhej knihe nariadení kráľa Kolomana*.[105]

Zmienka o legálnom ženatom gréckokatolíckom kňazstve Uhorska priamo, a to dokonca bez akejkoľvek pochybnosti, sa nachádza v zákonnom nariadení kráľa Kolomana číslo 10, v ktorom pre kňazskú vysviacku a kňazskú službu vôbec, sa vyžaduje súhlas manželky:

«*X. Žiaden ženatý kňaz alebo diakon nech neslúži prestolu, iba ak s predchodzím súhlasom manželky, a keď skladá sľub zdržanlivosti* (tj. chcel by vstúpiť do monastyra – pozn. red.), *postará sa jej o oddelené bývanie a nutné životné potreby, aby podľa apoštola, ten čo má ženu, považoval sa ako bezženatý*».[106]

Táto právna zásada vyžadujúca súhlas manželky platí u gréckokatolíkov dodnes, pretože ešte i dnes, ak je u gréckokatolíkov vysviacaný na diakona alebo kňaza ženatý kandidát, je pozývaná na episkopský úrad aj jeho manželka, aby zjavne i pred svedkami vyjadrila svoj súhlas (ústny i písomný) s vysviackou svojho manžela. Tieto a mnohé iné kráľovské zákony dokazujú, že v 11.-12. storočí bolo v Uhorsku ženaté kňazstvo každodenným a normálnym javom.

● episkopi mohli byť vyberaní aj spomedzi ženatého kňazstva

✔ Synod z roku 1114 zvolaný za uhorského kráľa Kolomana, pod predsedníctvom gréckokatolíckeho archiepiskopa Lavrentija

vo svojej 33. hlave nariaďuje, že sa zakazuje manželkám episkopov bývať spolu s episkopmi[107] – ide opäť o zákonnú aplikáciu byzantského kánona – 48. pravidla Trulského koncilu.

Keďže Uhorsko bolo v čase kráľa-episkopa Kolomana celé gréckokatolícke, za episkopa mohol byť v tom čase (popri mníchoch), a to s nemalou pravdepodobnosťou vybratý aj ženatý kňaz. Kroniky napríklad spomínajú legálnu dcéru veľkovaradínskeho episkopa, ktorú zachraňoval sv. (V)Ladislav – neskorší uhorský kráľ (pozri kap. 2.2.). Keďže v Uhorsku boli v činnosti len episkopstvá monastyrského typu, ak sa stalo, že bol za episkopa vybraný kňaz majúci právoplatnú manželku, musel dostať k svojej episkopskej vysviacke, a teda tým samým i k vstupu do baziliánskeho monastyra, podľa príkazu Trulského koncilu z roku 691, povolenie-súhlas od svojej manželky, ktorá sa tým však automaticky zaväzovala, že i ona dobrovoľne, ihneď po jeho vysvätení, sa od neho vzdiali a odíde žiť do nejakého vzdialeného baziliánskeho ženského monastyra taktiež ako mníška. Všetko sa mohlo samozrejme udiať len za podmienky a predpokladu, že ich deti už boli odrastené, teda boli v poriadku. I toto nariadenie synodu z roku 1114 je dôkazom, že v tom čase bolo v Uhorsku okrem mníchov-baziliánov výlučne ženaté gréckokatolícke kňazstvo, ktoré sa neriadilo zákazovými kánonickými nariadeniami o celibáte stanovenými pápežom pre latinský svet. V latinskej Cirkvi v tom čase už okolo 40 rokov platilo prísne nariadenie celibátu, a to tak prísne, že manželky rímskokatolíckych kňazov neuposlúchnuvších a nerešpektujúcich celibátne nariadenie sa predávali do otroctva (pozri ďalej).

● pre gréckokatolíckych kňazov v Uhorsku neplatil latinský celibát

«*Všeobecne záväzný príkaz celibátu, ktorý platí v rímskokatolíckej Cirkvi dodnes, bol zavedený pápežom Gregorom VII. (1073-1085). Pápež Urban II. (1088-1099) na synode v Melfi roku 1089 dal príkaz potrestať tých, ktorí neuposlúchli nariadenie celibátu – ženatých subdiakonov stratou úradu a ich manželky boli vyhlásené otrokyňami feudálneho pána*».[108]

✔ Uhorský kráľ sv. (V)Ladislav ako staroverec-gréckokatolík promulgoval, i napriek všetkým celibátnym nariadeniam vyššie uvedených pápežov,[109] ešte 13. júna roku 1092 na synode v gréckokatolíckom sobornom baziliánskom monastyre Sabolč zákon na ochranu práv ženatého gréckokatolíckeho kňazstva v Uhorsku, neskôr uverejnený v *Prvej knihe nariadení sv. Ladislava* pod číslom 3, ktorý hovorí doslovne toto:

«*III. Kňazom, ktorí prv a legitímne uzavreli manželstvo* (tj. pred vysviackou) *sa nato dáva nateraz povolenie* (tj. i napriek najnovším pápežovým vyhláseniam môžu žiť i naďalej v manželstve) *pre zachovanie pokoja a jednoty Svätého Ducha, do tej miery ako nám pán pápež neskôr poradí*»,[110] čím celý príkaz pápeža Gregora VII. (nevzťahujúci sa na gréckokatolícku Cirkev) diplomaticky zahral do ofsaidu (odložil na neskoršie časy).

● okolo každého episkopa v Uhorsku 12. storočia pôsobil mníšsky «sobor» (neskoršie latiníkmi nazvaný «kapitula»)

✔ Dokazuje to, vyššie spomínaný synod uskutočnený za Kolomana roku 1114, ktorý prikazuje, že kanonici (radcovia) episkopa musia bývať spolu s ním v monastyre a žiť ako mnísi.

✔ V jednom dokumente uhorského kráľa Imricha (Emerika) z roku 1201 určenom pre ostrihomskú cerkov sa kanonici miestneho episkopa titulujú dokonca priamo «*bratmi*», čo je tiež jasným dôkazom, že sa jednalo o mníchov-baziliánov,[111] a že episkopstvá boli i na začiatku 13. storočia v Uhorsku ešte stále monastyrského typu.

Najstaršie uhorské zákony 11. a 12. storočia boli vo svojich originálocb písané staroslovansky

Najstaršie uhorské zákony boli s úplnou samozrejmosťou písané v ľudovej, všetkým zrozumiteľnej reči, ktorou bola v danom čase, ako reč kodifikovaná sv. Cyrilom a Metodom, staroslovančina:

«*… i zákony uherské byly napsány i prohlášeny ve dřevně-slovanském jazyku a teprv z tohoto jazyka převáděny na latinský jazyk…*»,[112] bolo tomu tak ešte v časoch uhorského kráľa Kolomana.[113]

Ba je dokázané, že ešte v 17. storočí latinská listina týkajúca sa následníctva uhorského trónu musela byť v uhorskom sneme preložená do staroslovančiny a v tomto jazyku prečítaná, aby jej porozumel každý:

«*Ještě v XVII. století dřevně-slovanský jazyk čítal se všem srozumitelným obcovacím jazykem netoliko v zemích uherské koruny, nýbrž i na celém východu evropském, kde mu rozuměli a jím mluvili i Turci v Cařihrade, ba i Mameluci v Egyptě*».[114]

Sekretár benátskej ambašády v Konštantinopole roku 1454 (tj. necelý rok po dobytí mesta Turkami) podal správu pre Benátský senát, v ktorej okrem iného uvádza, že dokonca i Veľký Turek a sultán Mehmed II. Fatih-Dobyvateľ ovládal tri jazyky: hovoril turecky, grécky a slovansky![115]

Gréckokatolícke Uhorsko 11. a 12. storočia poskytovalo útočište gréckokatolíckym baziliánskym mníchom v tom čase už vyháňaným z Čiech a z Moravy

«*V bohatých slovanských monastýrech v Uhrách nacházeli bezpečný útulek všichni pronásledovaní slovanští mniši Čech i Moravy, kteří v národě nazývali se černými (черницы, nigri), a obzvláště mniši, vyhnaní bud německými Benediktiny, buď Premonstráty i Augustiniány ze svých monastýrů: Břevnov, Kladruby, Litomyšl, Želiva, Hradisko, Obrovice, Osvětimany, Jevíč i Sázava. Po svědectví Ginzela (čti jeho 'Slavenapostel') přicházelo nejedenkráte i igumenu sázavského monastýra sv. Prokopu útulku toho hledati*».[116]

Celé Poľsko bolo ešte do 12. storočia tiež gréckokatolícke

Nekompromisným zástancom a dokazovateľom teórie, že nielen celé Slovensko a Uhorsko boli pôvodne gréckeho obradu, ale i Poľsko, je rímskokatolícky kňaz a historik Sasinek (+1914).[117] Sasinek dokazuje, že celé Poľsko bolo pôvodne gréckokatolícke, a to minimálne až do polovice 12. storočia:

«*Konečne jestli by kto pochyboval o tom, že začiatky kresťanstva v Poľsku východnej cirkvi pripísať nádobno, ten nech nezabudne, že Adam Bremenský (o. r. 1076) a za ním Helmold (o. r. 1167) ešte o veku svojom napísal: '… in omnibus observantis suis Graecos magis, quam Latinos imitari videntur'*».[118]

Gréckokatolíckosť Poľska v časoch kráľov Boleslavov (Boleslava I. (992-1025), Boleslava II. (1058-1079), Boleslava III. (1102-1138), Boleslava IV. (1146-1173), Boleslava V. (1227-1279)) dokazujú i nálezy mincí s cyrilským nápisom «**болеславъ**» (pozri jednu z nich znázornenú na str. 198).[119]

Smutne známy pápež Inocent III. (+1216) prikázal archiepiskopovi Heinrichovi z poľského Gniezna a jeho vikárom-episkopom (gréckokatolíckeho obra-

du), aby na svojom území ženatým kňazom nedávali nijaké cirkevné úrady.[120] Išlo o tendenčnú likvidáciu starého cirkevného obyčaju, dodnes typického pre východné Cirkvi, že na kňazov môžu byť vysviacaní i ženatí muži.

Baluďanskyj, opierajúc sa o anály z roku 1587 tiež podčiarkuje, že ešte v 13. storočí hlavná cerkov v Krakowe v Poľsku bola gréckeho obradu a bola zasvätená sv. Krížu. Ten istý autor tiež uvádza, že Poliaci sa až do polovice 13. storočia postili povinne v stredy a piatky cez rok a sv. Štyridsiatnicu (Veľký pôst) držali podľa východného spôsobu plných sedem týždňov, až kým im to pápež Inocent IV. (1243-1254) nezrušil a neprikázal postiť sa podľa latinského spôsobu od popolcovej stredy. Aj celibát kňazov bol v Poľsku zavádzaný až koncom 12. storočia nunciom pápeža Celestína III. (1191-1198).[121]

Sasinek tiež uvádza, že najstaršia cerkov v Krakove bola byzantského obradu, a nachádzala sa na Klepari. Písomné zmienky potvrdzujú, že minimálne od počiatku 10. storočia sa v nej konali gréckokatolícke bohoslužby v staroslovančine. V Krakove boli tlačené už roku 1491 i najstaršie knihy písané cyrilikou.[122] Roku 1491 bol v Krakove vytlačený *Časoslovec* (**Ча́сосло́ве́ць**) v staroslovančine.[123](o latinizácii Poľska v nasledujúcich storočiach, pozri na konci kapitoly 3.3.).

---

[1] «**пришьдьшю же на странъı доунаискъıꙗ королю оугърьскомоу, въсхотѣ и видѣти, и етеромъ гл(агол)ющемъ и непьщюющемъ, ꙗко не избоудетъ ѥго без моукъı, иде къ немоу · онъ же, ꙗко достоить вл(а)д(ъı)цѣ, тако и приѧтъ чьстьно и славьно съ веселиѥмь · и бесѣдовавъ съ нимь, ꙗкоже достоꙗше тацѣма моужема бесѣды гл(агола)ти, отпоусти и, оулюбль и облобъызавъ, съ даръı великъıими · рекъ ѥмоу: помѧни мѧ, чьстьнъıи о(ть)че, въ с(вѧ)тъıихъ молитвахъ твоихъ присно**», («Žitije Mefodija, kap. XVI», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 160-161).

[2] Porov. «Žitije Mefodija, kap. XI», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, II, Brno, 1967, str. 156.

[3] Dvojica «**хорс**» – «**хорошо**» vznikla podobne ako i dvojica anglických «god» (*boh*) – «good» (*dobrý*), nemeckých «Gott» (*boh*) – «gut» (*dobrý*), slovansko-skýtskych «**богъ**» (*boh*) – «**б(л)агъ**» (*dobrý*) a pod.; U Praslovanov-Skýtov sa toto božstvo uctievalo v podobe koňa – odtiaľ dnešné anglické «horse» («Chors» > «horse») *kôň*; U Praslovanov-Moskosibírčanov sa uctievalo to isté božstvo v podobe býka – odtiaľ poľské «karw» («Chors» > «charw» > «karw») *starý vôl*, anglické cow [čítaj *ka(r)w*], moskovské «корова» *krava*.

[4] Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 121.

[5] O príbuznosti spoluhlások «**ш**» a «**зд**» (**жд**), (pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 49).

[6] Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 82.

[7] Porov. Д.С. Лихачев, *«Слово о полку Ігореве» і памятники древнерусской литературы*, Ленинград, 1976, стр. 42.

[8] Porov. J. Horáček, *Slovo o pluku Igorovom Igora syna Sviatoslava vnuka Olega*, Bratislava, 1947, str. 44.

[9] Porov. G.A. Timkovič, «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 26.

[10] Porov. Б.І. Бідзіля, *Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери*, Київ, 1971, стр. 85; Porov. П. Сова-Гмитров, «Великогараздовский клад варварских монет», *Študijné zvesti A.Ú. SAV*, Nitra, IV (1961) str. 134-137.

[11] Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 68-69.

[12] «Mense Novembrio Agathon archiepiscopus, Basilii Grecorum imperatoris legatus, ad renovandam pristinam amicitiam cum epistolis et muneribus ad Hludowicum regem Radesbonam venit; quem rex honorifice suscepit et absolvit», (*Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 174; porov. *Magnae Moraviae Fontes Historici*, I, Praha-Brno, 1966, str. 108).

[13] Porov. J.D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nove et Amplissime Collectio*, vol. XVII, Florentiae et Venetiis, str. 373.

[14] Porov. knihu-štúdiu latinského redemptoristu: J. Meijer, *A successful council of union (A theological Analysis of the Photian synod of 879-880)*, Thessaloniki, 1975.

[15] Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 85.

[16] Porov. F. Dvornik, *Lo scisma di Fozio*, Roma, 1953.

[17] Porov. *Cosmas Pragensis*, kniha I,22.

[18] Porov. А.С. Петрушевичь, *О введеніи христіянства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирилла и Мефодія тихже учениками и проповѣдниками*, Львовъ, 1882, стр. 6.

[19] «Ad ecclesiam Sancti Georgii congregatis sancti monialium, verumtamen non **secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis, vel Ruziae aut Slavonicae linguae**, sed magis sequens decreta apostolorum», (Ep. Joan XIII. R. P. ad Boleslaum II. Boh. Ducem. a. circ. 972. Ginzel. *Gesch. der Slawenap. Monum.* p. 79; М. Чубатий, *Історія християнства на Руси-Україні*, I, Рим-Ню Йорк, 1965, стр. 93; *Magnae Moraviae Fontes Historici*, III, Brno, 1969, str. 272-273; F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 9-10); Sasinek pod «Ruziou» nerozumie len Slovensko, ale dokonca i Moravu, (porov. F.V. Sasinek, «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 57).

[20] *Kosmůw letopis český s pokračowáními kanowníka wyšehradského a mnicha sázawského*, Praha, 1882, str. 28-29.

[21] M. Procházka, «Papež Rehoř VIII. a zánik slovanské liturgie v Čechách i na Moravě», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 16-17.

[22] Meno prvej manželky nie je známe. Niektorí predpokladajú, že jej meno bolo tiež «Gizela», (porov. J. Mellen, *Series Regvm Hvngariae e nvmmis avreis*, Bresslau-Leipzig, 1750, str. 4); Jezuita Stiltingus sa tento všeobecný názor snažil vyvrátiť odôvodnením, že šlo o konfúziu s matkou Gizely, tiež Gizelou, alebo sesternicou Gizelou, (porov. J. Stiltingus, *Vita Sancti Stephani regis Hungariae ex latinis et graecis, aliarumque gentium monumentis collecta, digesta, commentariis et observationibus illustrata*, Cassoviae, 1767, str. 145).

[23] Porov. «Legenda o svätom Štefanovi kráľovi napísaná biskupom Hartvikom» in R. Marsina, *Legendy stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1997, str. 114.

[24] Sv. Štefan mal dvoch synov: jeden sa volal Oto (Vatha) a druhý sv. Imrich (Emerik), (porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 41, 53).

[25] Slovo «vatha» – znamená doslovne *vodca (*tj. v plnom slova zmysle *otec* – náčelník rodu*), voda* (*voda* – v zdrobnelom tvare *vod(i)ca* > *vodca*, skýtsky «вождь») – ide totiž o latinsky píšucími kronikármi upravené staroslovanské «*ватъ», tj. «вода» [čítaj v moscho-iberskej výslovnosti *vada* > *vatha*], porov. angl. «water», z ktorého vznikli aj varianty: nem. «Vater», angl. «father»…, ktoré však už znamenajú *otec*, (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 138); Teda «otec» a «voda» bolo u Praslovanov to isté, podobne ako «matka» a «zem» (porov. veľkoruské «материк» *zem, pevnina*). Zánikom praslovanskej digammy (úvodného zvuku *v*) vzniklo neskoršie Kumánmi (Maďarmi) prevzaté a dnes za maďarské považované «atya» [čítaj *ať'a*], tj. *otec*, ako aj osobné meno «Oto», tak časté v oných časoch. «Vatha» je staršia a pôvodnejšia forma novšieho tvaru «(V)otho», (porov. varianty «Ot(h)ak-ar», «Odoak-ar» a srbské «отац(-ъ)»); «… že Atha je Otto, Atto… to znalcom dejepisu netreba dokazovať. V domácich našich dejeprameňoch prichodí pod menom Vatha; čo opäť je totožné s menom Atha, Atto, Otto…, práve tak jako otec, votec; oko, voko; ocel, vocel…», (F. Sasinek, «Samuel, údelné knieža Slovenska», *Letopis Matice Slovenskej*, Banská Bystrica, VII/1 (1870) str. 86); «… *Atha* = *Vatha*… kyrilské ВАТЬА ľahko vo *Vatha* (jako k.p. ВАСИЛ = Basil = Vasil) premenené byť mohlo: za to mám, že ono meno pôvodne ВАТЬА čili *Bať'a* znelo. Teraz je tuná pozoruhodno, že staroslovanské a ruské *Bať'a*, ktoré sa na našich slovenských salašoch v patriarchálnom výraze «Bača» zachovalo, je totožné s maďarským *Atya* a so slovenským *Otac* = *Otec*. Z tohto vidno teda, že jako *Bať'a* vo *Vatha*, tak aj v *Atya* a v *Atha* zmenené byť mohlo, …», (F.V. Sasinek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 45 (1864) str. 711); Treba poznamenať, že v čase, keď gréckokatolí-

kov-starovercov začali vyháňať z centrálneho Uhorska na neúrodné kopanice Karpatských hôr a keď ich začali prezývať potupným názvom «Valasi», títo sa na neúrodnej zemi kvôli obžive nutne museli začať zaoberať chovom dobytka a oviec. Takto gréckokatolíci «Valasi» so svojim otcom duchovným (svjaščenikom) dali vznik tretiemu významu slova «Valach» (tj. chovateľ oviec) a náčelník Valachov (svjaščenik) otec > baťko > baťa > bača.

26 Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 171.

27 Biblické «*ἀββᾶ*» *otec*, je grécke slovo aramejského pôvodu, (porov. J.B. Souček, *Řecko-český slovník k Novému Zákonu*, Praha, 1994, str. 15), je biblickým ekvivalentom slovanského výrazu «vatha» *otec* a užívalo sa na označenie mnícha-svjaščenika (odtiaľ neskoršie «abbas» = *ihumen, predstavený monastyra*, zkomolené na «opát»; porov. anglické «abbot», «abbey» *opát, opátstvo*); porov. Mk 14,36; Rim 8,15; Gal 4,6; «… Ergo *Samuel* Rex pro sua pietate *Aba, Apa*, id est PATER, est appellatus», (G. Schwarz, *Samuel rex Hvngariae qui vulgo Aba audit*, Lemgoviae, 1761, str. 52) — *Teda kráľ Samuel je pre svoju nábožnosť oslovovaný Aba-Apa, čo znamená OTEC.*

28 Gizela bola dcérou bavorského vojvodu Henricha II. a sestrou neskoršieho nemecko-rímskeho cisára Henricha II. (1002-1024).

29 Cyrilometodejský byzantský *Nomokánon*, ktorým sa riadil cirkevný život v Uhorsku, odvolávajúc sa na ešte staršie cirkevné kánony hovorí: «Chalcedonského snemu kánon 7.: O tých, ktorí boli raz prijatí do kléru, alebo sa stali mníchmi, sme rozhodli, že nesmú vstupovať ani do vojska, ani do svetského úradu. Ak by sa opovážili to učiniť, a nebudú sa z toho kajať, tak, aby sa vrátili k tomu, čo si na začiatku vybrali pre Boha, nech sú exkomunikovaní (prekliati)», (porov. «Nomokanonъ», *Magnae Moraviae Fontes Historici*, IV, Brno, 1971, str. 282).

30 J. Sopko, «Obrázková kronika kap. 69», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 34-35; porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 45.

31 Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 170.

32 Wazul = Bazil = Vasiľ, (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 315); Chaloupecký taktiež ztotožňuje osobné meno «Vazul» s «Vasiľ». «Vazul» je cudzinecká maďarská zkomolenina pôvodného, len u byzantíncov-gréckokatolíkov užívaného: «Vasiľ» (po slovensky, či v keltskej výslovnosti: «Bazil»), (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 35, 41).

33 Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 172.

34 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 201.

35 Porov. P.Z. Hostinský, «Boriš, knieža Haliče a Bodriče», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/I (1871) str. 56-57.

36 Abovský (Košický) hrad bol postavený už v predcyrilometodejských ča-

soch. Ako hovorí starodávna *Košická kronika* (označovaná ako *Kronika richtára Wassa* z roku 1631), hrad pochádzal z roku 805, (porov. S. Timon, *Cassovia vetus ac nova*, Cassovia, 1732, str. 9-27).

37 Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 53.

38 Staroslovanské «**бого-люб(єц)ъ**», rovnako ako «**человѣколюб(єц)ъ**», alebo «**христолюб(єц)ъ**» sú v staroslovančine bežne užívanými zvratmi. Gréckokatolíci dodnes takto titulujú svojho vladyku-episkopa na každej Službe Božej sv. Jána Zlatoústeho v modlitbe Veľkého vchodu: «… **боголюбиваго єпі́скопа на́шего…**».

39 «Omodej» = «Amadeus», (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 87).

40 B. Brezováková, «Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317)», *Historický časopis*, Bratislava, 41/4 (1993) str. 364; porov. texty vydaných listín 7. a 8. októbra 1312 v V. Sedlák, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*, I., Bratislava, 1980, str. 394-395, č. 917 a č. 918.

41 Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 75, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 51.

42 Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 41, 53; Meno «Oto», «Vatha» a «Abba» sú len rozličné varianty jeho jedného a toho istého mníšskeho titulu «otec».

43 Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52.

44 «… et villa quadam in scoobe (scrobe) veteri… crudeliter iugulatur. Cuius quidem corpus est sepultum in ecclesia, que fuerat prope ipsam villam. Post aliquos autem annos, cum esset effosum de sepulchro, sudarium et ipsius vestimenta invenerunt incorrupta et loca vulnerum resanata», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52) — … Nemilosrdne ho v starej jaskyni zavraždili. Jeho mŕtvolu pochovali vedľa cerkvi pri dedine. Po niekoľkých rokoch ho z hrobu vykopali. Umrlčie prestieradlo a šaty našli nepoškodené a poranené miesta (neporušeného tela) zahojené…

45 «… Tandem sepelierunt corpus in proprio monasterio in Sarus…», (*Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 76, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 52); Vo Veľkom Šariši pri Prešove existoval kedysi starodávny monastyr, tesne pod Šarišským hradom. Neskôr bola na jeho mieste vybudovaná dnešná "Rákoczyova" kaplnka. Roku 2003 pri zemných prácach vo Veľkom Šariši (pri oprave štátnej cesty medzi Veľkým Šarišom a Medzanmi) archeológovia objavili základy akéhosi rozsiahleho starodávneho kamenného monastyra. Monastyrské budovy boli mimoriadne vysoké, múry majú totiž pri svojich základoch šírku až 140 centimetrov, (porov. «Archeológovia objavili kláštor augustiniánov», *Pravda*, Bratislava, 20. 6. 2003, tiež v *Život Cirkvi*, Bratislava, 26 (2003) str. 4).

[46] «… rex Samuel descendit, qui pro sua pietate Oba vocabatur», (V. Múcska, *Kronika anonymného notára kráľa Bela, Gesta Hungarorum*, cap. 32, Budmerice, 2000, str. 78); Múcska to komentuje nasledovne: «Anonymovo odvodenie mena Aba od zbožnosti súvisí pravdepodobne s ľudovým uctievaním tohto panovníka ako svätca. V skutočnosti toto meno… znamená otec», (*tamtiež*, str. 133).

[47] Porov. Calendarium dioecesis Cleri Cassoviensis ad annum Jesu Christi MDCCCVIII; v novšej dobe (po rozpade Uhorska) v slovenskom rímskokatolíckom misáli mal už len jeden sviatok, a to 2. septembra (sv. Štefana kráľa a vyznavača), (*Misál latinsko-slovenský*, Trnava, 1952, str. 1110), ktorý bol v roku 2000 preložený na 16. augusta (sv. Štefan Uhorský), (*Pútnik svätovojtešský – Kalendár na rok 2000*, Trnava, str. 18).

[48] Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 72, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 48.

[49] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 50.

[50] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 52.

[51] Napr. aj u záporožských kozákov ešte v 17. storočí nosili na vyholenej hlave dlhý vrkoč nestrihaných vlasov, tzv. kiku (**кѫкъ**), (porov. G.A. Timkovič, «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25-31).

[52] Porov. P. Švorc, *Sprievodca po historickom Prešove*, Prešov, 1997, str. 14.

[53] «… iste quidem rex Albus Andreas et Catholicus est vocatus…», (Szentpetéry, *Scriptores Rérum Hungaricarum*, I, Budapestini, 1937, str. 344); O tom, že lat. «albus» označuje nielen *bielu farbu*, ale i *býka-vola*, pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131.

[54] Staroslovanské osobné meno «Bela» *biely, beláčik, beľuš* je novodobý prepis staroslovanského «**бѣлъ**» (keltské «**бѣл-ь**» *beľ-uš*) a je podobne ako tzv. *Bele-hrady*, v skýtskej výslovnosti *Vele-hrady* (teda Volie-hrady)… typickým označením pre Slovanov, tj. pôvodných svetlovlasých obyvateľov Uhorska, ktorých Nestor vo svojej *Povesti vremennych let* nazýva «Bielymi Uhrami» v kontraste k neskôr pristťahovaným a v Uhorsku sa usadiacim tmavovlasým Maďarom («Čiernym Uhrom»), (porov. *Повесть временных лет*, I, Москва-Ленинград, 1950, стр. 14); Staroslovanské «**бѣлъ**», v skýtskej výslovnosti «**вѣлъ**» > «**вôлъ**» *vôl, býk* je okrem iného starodávny moscho-iberský symbol boha, ktorého Arpádovci, ako plemeno moscho-iberské, veľmi dobre poznali; Analogicky k slovanskému menu «Bela» patrí latinské osobné meno «Alb-ert» (prípadne «Ad-alb-ert»), (porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 12); kde základom slova je latinské «albus» *biely*, (ale zároveň i *krava, vôl* – pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131)

prípadne germánskou či anglosaskou variantou toho istého mena je «Vojt-ech» odvodené z anglického «white» [čítaj *vajt*] *biely*, (porov. F. Sasinek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 45-46).

[55] Meno «Mieško» je odvodené od slova «Mosoch» («Mešek») a svedčí o tom, že nielen arpádovská, ale i mieškovská dynastia bola dynastiou Slovanov moscho-iberského pôvodu.

[56] «In omnibus secundum legem illam viverent, quam sanctus rex Stephanus eos docuerat», (Chron. Bud. p. 101), «Gave enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantiam exstiteris regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinos graecos latinis regeret moribus? Nullus», (Monita s. Stephani pro s. Emerico ap. stilting: Vita s. Steph. p. 148. n. 3. 361., porov. F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 9, 32) — Gavus, pretože tebe patrí držať vládu nad týmto kráľovstvom, ibaže sa budeš pretvarovať pred prevzatím kraľovania. Ktorý to Grék by vládol Latiníkom na grécky spôsob? Alebo ktorý Latiník ovláda Grékov na latinský spôsob? Nikto (Rady sv. Štefana (svojmu synovi, budúcemu nástupcovi trónu) sv. Imrichovi).

[57] «… Pontifices & collegia Sacerdotum, pristino more observarentur, & illis parerent. Ritus omnes Christiani revocarentur…», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 14).

[58] Medzi zabitých benediktínskych mníchov nelegálne dosadených «zhora» a likvidujúcich gréckokatolícky obrad patril i benediktínsky mních talianského pôvodu Gérard z kláštora v Bakonybéli (pochádzal z Benátok). Bol dosadený na miesto baziliánskeho archimandritu-episkopa v Marošvárskej (Čanádskej) monastyrskej eparchii, kde ho zastihlo prvé Vathovo povstanie a s ním i násilná smrť (r. 1046/47), (porov. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin, 1958, str. 281; porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 47); Macůrek hovorí, že vo Vathovom povstaní boli zabití celkovo štyria cudzinecký latinskí biskupi, medzi ktorými bol i Gérard, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 45).

[59] «… Quicunque sacris addictum, aut etiam prophanum hominem occidisset, peccatum more veteri expiaret, omnes demúm á caedibus, latrocinijs, ac caeteris injurijs & vi, abstinerent…», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 14).

[60] Uhorskí Arpádovci, i keď boli Slovanmi moscho-iberského plemena, po prijatí kresťanskej viery a hlavne po nástupe na kráľovský trón, ako prví uhorskí králi uznaní aj pápežom, z úcty ku kresťanstvu dávali svojim deťom – hlavne budúcim následníkom trónu biblické mená prvých židovských kráľov, ako napr. Šalamún (syn kráľa Ondreja I.), Dávid (druhý syn kráľa Ondreja I. a zároveň Šala-

múnov brat), Jesse = Gessa = Geza = Gejza (syn kráľa Bela I.)… Ostatné mená príslušníkov rodín arpádovskej dynastie sú v prevažnej miere mená čisto slovanské, ako napr. Domoslav (brat kráľa Bela I.), (V)Ladislav (druhý syn kráľa Bela I.), Vasiľ (otec kráľa Bela I.)… Sem tam sa vyskytli aj cudzie, napríklad nemecké mená, ktoré dávali matky-Nemky svojim deťom, napr. Gizela, manželka Štefana I. dala svojmu synovi meno Imrich (= Henrich). V závislosti, aké ženy si Arpádovci brali, objavili sa často i grécke mená: grécke matky dávali svojim deťom grécke mená. Napríklad žena Gejzu I. Veľkého dala svojim synom mená: Koloman (= *καλός μανία*, v doslovnom preklade *horlivý do dobrých skutkov, dobročinec*), Almoš (= *ἅλμας* v preklade *slaný*, to znamená *cenný ako soľ*)… Životne dôležitá soľ bola totiž v oných časoch drahšia ako zlato. Soľou sa dokonca platilo. Ešte dodnes sa hovorí «vysoliť» (peniaze), čo je synonymom výrazu «vyplatiť, a to bez akýchkoľvek okolkov určitú čiastku», odtiaľ existuje i výraz «oldomáš», to znamená *mimoriadne dobrá odmena* za vykonanú prácu; Na Podkarpatsku majú mnohé rieky a potoky (bývalé obchodné cesty so soľou) toto meno, napr. «Алмаш поток», v Chustskom rajóne Zakarpatskej oblasti ako pravý prítok rieky Osavy, je doložený už zo 14. storočia, (porov. *Словник гідронімів України*, Київ, 1979, стр. 21); Na Spiši sa celá zem volá «Almaš» (terra Almas), čo znamená «slaná» zem, (porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 62); Na západnom území bieleho Uhorska (dnešného Vihorlatu) je rieka «Slaná», «Slanské pohorie», «Solivar pri Prešove», «Slanský hrad»… grécky povedané Almoš hrad… V okrese Levice sa dodnes nachádzajú obce «Horný a Dolný Almaš», dnes však pod maďarským vplyvom premenované na tzv. Jabloňovce. To, že grécke «*ἅλμας*», dostalo v maďarčine význam *jablčný* («almás»), však ešte vôbec nesvedčí o maďarskom pôvode tohto slova, pretože z gréčtiny bolo toto slovo prevzaté nielen do maďarčiny, ale napríklad i do latinčiny v tvare «almus» *životodárny, oživujúci* – veď soľ je taká, bez nej nemožno žiť; Čo sa týka mena «Gejza», prípadne «Geza» – vôbec neide o maďarské meno, ako sa donedávna mylne predpokladalo, ale ide o stredovekú zkomoleninu (vplyv taliančiny) pôvodného biblického «Jesse» (tak sa totiž vo Svätom Písme volá otec židovského kráľa Dávida – porov. M. Homza, «Pokus o interpretáciu úlohy kňažnej Adelaidy v Uhorsko-poľskej kronike», *Historický časopis*, Bratislava, 47/3 (1999) str. 374). Zapisovanie zvuku *j* písmenom «g» v stredovekých listinách, a to hlavne pri zavádzaní latinskej abecedy, je viac ako doložené. Podobným spôsobom došlo k vytvoreniu dvojtvarov, ako napr. anjel – taliansky «angelo», Ježiš (Jesus) – taliansky «Gesú», Jeremiáš – taliansky «Geremia», Janov – taliansky «Genova», Jericho – taliansky «Gerico» a pod., (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 157-158); Temer všetci poľskí kronikári zapisujú vo svojich kronikách meno «Gejza» v originálnom tvare «Jesse», napr. tzv. Uhorsko-poľská kronika: «Jesse accepit uxorem de regione Polonia de civitate Cracovia, sororem Meschonis ducis, nomine Ethelgidam…», (Mon. Pol. hist., 498). «Adulto pater uxorem accepit Juditham, Jessae, Ungarorum principis, affinis sui, filiam, ex priore

uxore susceptam», (Cromer. Hist. Pol. III. 2, J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turčianský Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 58); Podobne *Cronica Hungarorum* vo svojej 4. kapitole užíva meno «Jesse» namiesto «Gejza»: «De primo Christiano Jesse», («Chronica Hungarorum, 4» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 66); «In Vocabulo Geisa variant etiam nostri: Scribunt enim *Geysa, Geyza, Geycha*; Carolus Robertus de Geisa II. Rege: 'Postea vero quum piissimus rex *Jesse*, Belae (II.) regis filius hoc comperisset… coram Rege Stephano, regis *Jesse* filio' (Ap. Katona Hist. Crit. Reg. T. II, p. 281)», (J. Koller, *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800, str. 66); Šalamún už ako sedemročný bol zasnúbený a neskôr si aj zobral za manželku Juditu, dcéru nemeckého cisára Henricha III., (porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 172).

61 Porov. *Dejiny Slovenska*, I., Bratislava, 1986, str. 173; Vatha-Abba Samuel bol, ako bolo už vyššie spomenuté, pred vstupom do monastyra potiským županom-išpánom a bol ako väčšina svetských ľudí ženatý a teda zanechal i potomkov.

62 Ak Vatha starší (vodca prvého povstania) bol "kráľom" Abbom Samuelom, on, a teda i jeho syn Ján (vodca druhého povstania) boli blízkymi príbuznými sv. Štefana, a z toho plynuli i nároky na uhorský trón. Potom by konanie Bélu I. (potlačenie povstania), ktorý už mal trón na dosah ruky, bolo plne logické (znemožnil tým konkurenta).

63 Kronika výslovne poznamenáva, že Willerm bol latiník, z čoho sa dá vydedukovať, že ostatní mnísi v monastyre sv. Spasiteľa neboli latiníkmi, teda boli to gréckokatolícki baziliáni. Ináč by kronikár Willermovi tento prívlastok (že bol «latiník») nedával: «in monasterio Sancti Salvatoris… abbas autem eiusdem loci nomine Willermus latinus…», (*Chronicon Pictum,* cap. 114, *(Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 80).

64 Székesfehérvár sa nachádza severovýchodne od Balatonu. O tom, že Székesfehérvár a Stoličný Belehrad (či Velehrad) je jedno a to isté mesto, a že Stoličný Belehrad bol kedysi slovanský, pozri štúdiu F.V. Sasinek, «Stolný Belohrad», *Slovesnosť*, Skalica, II/37 (1864) 585-586.

65 Na tomto mieste Sasinek uvádza s veľmi trefnými pripomienkami (v zátvorkách) tento citát z *Thuróczyho kroniky*: «Cuius filius, nomine Janus, multum postmodum tempore **ritum patris sequendo**, congregavit ad se multos magos et pithonissas et aruspices (*a ešte čo?*), per quorum incantationes valde gratiosus erat apud dominos (*?*). De multis autem deabus (*smejme sa!*) suis una nomine Rasdi (*quam Varasolo apellabant. Bonfin. Varázsoló – vražodelnica – čiarodelnica*) capta fuit a Christianissimo rege Bela», (Chron. Thur. II. c. 39, F.V. Sasinek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 46-47); Pozdejší kronikári v časoch, keď sa cyrilometodejský gréckokatolícky obrad nepokladal už ani len za kresťanský, písali o gréckokatolíckom pov-

staní Vathu ako o povstaní pohanskom.

66 Pod starou vierou (antiqua fide), či obradom otcov (ritum patris) sa rozumie gréckokatolícka-cyrilometodejská viera a obrad. Pozri «Stara vira» v kap. 1. Terminológia, str. 50-54.

67 F.V. Sasinek, *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869, str. 46-47.

68 «Misit (Bela I, ita Turotz. C. 46) – per totam Hungariam praecones, ut de singulis villis vocarentur duo seniores, secundiam habentes ad Regis consilium. Quo audito, non tautum hi, qui vocati fuerant, sed etiam omnes Rustici, & Servi, cum universa plebe Hungariae, venerunt ad Regem, in Albam (Regalem). rex autem & Episcopi cunstique Proceres (partim Latini, partim uniti), videntes immensam multitudinem, timuerunt, ne forte irraerent in eos; & intrantes Civitatem, observarunt eam. Plebs autem constituit sibi praepositos, quibus praeparaverunt orcistram de lignis, unde ab hominibus possent videri & audiri, praepositi vero miserunt ad Regem & ad Proceres nuncios, dicentes: **Concede nobis, ritu (Graecanico) patrum nostrorum in paganismo vivere, Episcopos (Latinos) lapidare, Presbyteros (in Germaniam, unde venerunt) exterminare, clericos (Hungaros) strangulare, Decimatores suspendere, Ecclesias (Latinorum) destruere, campanas constringere.** His auditis contristatus est Rex, & petivit inducias dierum trium, ad deliberandum super negotio. Interim vero praepositi plebis, in eminenti suggestu residentes, praedicabant nefanda carmina contra fidem (Romano-Catholicam); plebs autem tota congratulanter affirmabat: fiat, fiat. Cum autem tertia die responsum exspectarent, milites armati, ex praecepto Regis, irruorunt super eos, & aliquos ex eis obtruncavernt, praepositosque eorum, ab altis praecipitando, contriverunt, reliquo autem ligatos, duris verberibus flagellaverunt, & sic occidendo, ligando, flagellando, seditionem eorum, milites vix edomuerunt. Postquam enim S. Rex Stephanus convertit Hungariam ad Christum, bis ad paganismum (…) versa est; semel: tempore Regis Andreae, secundo: tempore Regis Belae, sicut nunc scriptum est», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 364-365).

69 «Innocentius… Colocensi archiepiscopo… quod quum in dioecesi sua sint quam plures villae, in quibus Sclavi habitant, iidem Sclavi praefato archiepiscopo decimas exhibere contemnunt», (F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 8; porov. G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 328).

70 F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 32.

71 F.V. Sasinek, *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902, str. 32.

72 Porov. F.V. Sasinek, «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 45 (1864) str. 706.

73 Fejér tiež cituje tento list uhorského kráľa Kolomana, avšak datuje ho už

správne rokom 1103: «Temporibus gloriosissimi Colomanni Regis, quem Deus maestimabili temporalis et aeternae gloriae sanctitatis gratia perfuderat, et illustris viri Laurentii, Strigoniensis Archiepiscopi, **quum ego Godofredus, Zuburiensis Ecclesiae abbas**, omnia praedia, hominesque eius Ecclesiae in pace possiderem; … seditione Atha, Ducis Moauiensium, sedata, ipsa praedia magno labore in vnum collegissem…», (G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 41-42).

74 Porov. F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/6 (1864) str. 82-83.

75 «Annotare libet, principio nascentis Ecclesiae multa apud nos Byzantinum ad ritum fuisse instituta, quemadmodum e Decretis S. Ladislai elucet; attamen isthinc perperam quisquam conficeret conversionem Ungariae Ecclesiae Graecae adscribendam», (G. Schwartzius, *Introductio ad historiam Ungariae critico politicam*, Viennae, 1770, str. 74).

76 Meno «Vladi-slav», ako aj jeho novšia zkomolenina «Ladi-slav» je slovanské meno a doslovne znamená «vládca Slovanov».

77 Pozri Gorazd, «Prečo sa veľký pôst začína v pondelok?», *Blahovistnik*, Prešov, 2 (1998) str. 45-47; porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 196; «Jejunium autem nullum aliud commode intelligi potest, quam quadragesimale; quod Hungari moribus Graecorum, statim post Dominicam quinquagesimae, die lunae, auspicabantur, die martis, sequentibusque diebus, ad ferias usque paschatis continuandum. *Latini* contra feria demum quarta, post dominicam quinquagesimae, id est die mercurii, illud inchoabant; quem diem ideo caput *quadragesimae* vocarunt, & a Cineribus, quibus populus, eodem die ad Ecclesias confluens, conspergebatur, *diem* item *cinerum*, ad nostram usque aetatem appellant», (Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 70); Gabriele de juxta Hornad potom dodáva: «Id enim vero evidenter ex verbis legis colligitur, quantopere Latinos, duobus illis ante diem cinerum diebus carnes comedentes, exsecrati fuerint Hungari, licet Latinae tunc jam Ecclesiae placita sequerentur. Quod non fecissent, nisi alieno ab institutis Latinae Ecclesiae ritu primitus fuissent imbuti, eidemque id temporis mordicus adhuc inhaesissent», (*tamtiež*).

78 «XXXI. Latini, qui Ungarorum consuetudini legitime consentire noluerint, scilicet postquam Ungari carnes dimiserint, ipsi iterum in secunda & tertia feria comederint, si se nostrae consuetudini meliori non consentire dixerint, quocinque volunt eo vadant: pecuniam veró, quam hic acquisierunt, hic relinquant, nisiforte resipuerint, & carnes nobiscum dimiserint», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 18; porov. Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 69; po-

rov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 42); «Druhý a tretí deň» (secunda & tertia feria) v latinskom texte zákona znamená *pondelok a utorok*, pretože v textoch prvých uhorských zákonov nedeľa bola prvým dňom v týždni, pondelok - druhým, utorok - tretím, streda - štvrtým… piatok - šiestym… Vidíme to napríklad i v 10. zákone *Druhej knihy nariadení sv. Štefana*, kde sa pod «šiestym dňom» (sexta feria) rozumie piatok, keď je zakázané jesť mäso: «Si quis in sexta feria ab omni Christianitate observata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam inclusus jejunet», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 7).

[79] O tom, že uhorský kráľ sv. (V)ladislav bol gréckokatolík pozri J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 357; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 30.

[80] Porov. napr. R. Marsina, «Cyril-Konštantín, sv.», *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava, 2000, stľp. 189-191.

[81] Porov. «Pápež blahorečil», *Zrno*, Prešov, 46 (2001) str. 12; či: «Svedectvo vernosti a víťazstvo ducha», *Katolické noviny*, Bratislava, 46 (2001) Príloha str. VIII.

[82] Porov. napr. článok O. Гаврош, «Першим словацьким святим став Українець», *Старий Замок*, Мукачево, 3-4 (2002) стр. 12.

[83] Porov. П. Громяк, «Не єм Рус, не єм Українець, єм Русин…», *Русиньскый народный календарь на рік 2002*, Пряшов, 2001, стр. 108-112; porov. tiež Ю. Думнич, «Осторожно! Плачені фальсифікаторы русинської минувшины», *Подкарпатська Русь*, Ужгород, 2 (2002) стр. 2.

[84] «XXV. Si quis Dominicum diem non observaverit, & dies festos non servaverit, aut quatuor tempora & vigilias non jejunaverit, aut mortuos suos ad Ecclesiam suam non sepelierit, duodecim diebus pane & acqua poeniteat in cippo. Si dominus servi sui corpus, aut villicus pauperis villani, vel hospitis, ad Ecclesiam non detulerit, tantundem poeniteat», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 18).

[85] «XI. Si quis in Dominicis diebus, aut in majoribus festivitatibus, ad Ecclesiam non venerit Parochialem verberibus corripiatur. Si veró villae remotae fuerint, & ad Ecclesiam suam Parochialem villani venire non potuerint: unustamen ex eis nomine omnium, cum baculo ad Ecclesiam veniat, & tres panes & candelam ad altare afferat», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 16).

[86] V maďarčine sú výrazy «cerkov» a «monastyr» označované tým istým slovom «egyház», (pozri v kap. 2.2.2., str. 127-128).

[87] Užívali ho predovšetkým slovenskí národovci napr. v Letopise Matice Slovenskej.

[88] Porov. K. Bihlmeyer – H. Tuechle, *Storia della Chiesa, II: Il Medioevo*, Brescia, 1969, str. 138.

[89] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 196.

[90] Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 155, 357.

[91] Napr. jezuita Werboczy častuje Kolomana takýmito prívlastkami prevzatými z latinských kroník: «luscus, gibbosus, claudus & blesus… ac naturam secutus suam, magnam in suos crudelitatem excertuit ut corpore, ita animo S. Ladislao patruo dissimilis. Nam Ducem Almum et Belam filium ejus oculis privavit…», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 27); *Obrázková kronika* (z rokov 1342-1382) o Kolomanovi hovorí toto: «Erat namque habitu corporis contemptibilis, sed astutus et docilis, ispidus, pilosus, luscus, gibosus, claudus et blessus», (*Chronicon Pictum*, cap. 143, *(Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 102).

[92] «Anastázia» je grécke meno a v preklade znamená *vzkriesenie*.

[93] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 65.

[94] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 69.

[95] Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 28-29, M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 168-169.

[96] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 89.

[97] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 97.

[98] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 51; J. Hunka, «Medené mince Bela III. – dôsledok menovej reformy v Uhorsku?», *Historický časopis*, Bratislava, 42/4 (1994) str. 611.

[99] Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 117.

[100] Pre zaujímavosť uvádzame, že koncom 12. storočia sa celkový počet obyvateľstva v Uhorsku odhaduje len na dva milióny, (*Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 243); Chaloupecký odhaduje, že v 12. storočí na území dnešné-

ho západného a stredného Slovenska (staré Slovensko) žilo len okolo 200.000 obyvateľov, v Čechách v tom istom čase žilo 500.000 obyvateľov a na Morave 200.000. Na 200.000 obyvateľov odhaduje v prípade vojny 8.000 až 30.000 bojaschopných mužov, (porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 246-247).

101 «Primis duobus hodiernae Hungariae seculis, Abbatias quoque ac Regales Prepositurаs potissimum Graeci Ritus Catholicas fuisse, Diplomata & rerum adjuncta testantur…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 195; porov. Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740).

102 «I. Bigamos presbyteros, & diaconos, & viduarum, vel repudiatarum maritos, jubemus separari, & peracta poenitentia, ad ordinem suum reverti. Et qui noluerint illicita conjugia dimittere, secundum instituta Canonis debeant degradari. Separatas autem foeminas parentibus reddi jubemus suis: & quia non erant legitimae, si voluerint, liceat eis maritari», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 15).

103 Porov. **Г.Г. Визѧ́нті́й, *Кра́ткоє Припа́дковъ Мора́лныхъ, и҆лѝ Нра́вныхъ Собра́ніє Дх҃овнымъ Ѻ҆со́бамъ потре́бноє*, Терна́ва, ҂а҃ѱ҃кз** (1727), str. 181-182.

104 «LXVII. Bigami & viduarum, vel repudiatarum mariti á cunjugijs cessent illicitis, vel á cleri excludantur consortijs», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 35).

105 «IV. Si quis bigamus Presbyter, propter uxorem, divinum officium reliquerit, omni Ecclesiastica dignitate, & inter Laicos deputetur», «IX. Ut Clerici bigami, & viduarum, aut repudiatarum mariti, temporalibus Ecclesiae beneficijs, & cunctis dignitatibus Ecclesiasticis priventur. Nullus Episcopus aliquem promoveat Clericorum ad Diaconatum, & ultra, nisi prius continentiam + voverit, & si uxorem habuerit, ex ejus fiat consensu idem promittentis», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 37, 38).

106 «X. Nullus conjugatus Presbyter, aut Diaconus altari deserviat, nisi prius uxore concedente, & continentiam vovente, locum separatum, & necessaria vitae temporalis ei provideat, ut secundum Apostolum, uxorem habens non habentem seesse intelligat», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 38)

107 «… (33) uxores episcoporum episcopalia predia non inhabitent…», («Synodus Strigoniensis prior habita sub Colomano Rege» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 353; porov.

А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 196-197; tiež porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 43).

108 Porov. K. Bihlmeier, H. Tuechle, *Storia della Chiesa*, II., Il Medioevo, Brescia, 1969, str. 175; porov. G.A. Timkovič, «Najstaršia listina Košíc z roku 1230 svedčí o tom, že Košice boli gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckym farárom», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1998) str. 291-294.

109 Porov. Ch.E. Little, *The Cyclopedia of classified dates*, Austria-Hungary New York, London, 1900, str. 502.

110 «De indulgentia ad tempus facta presbyteris, ut cum uxoribus maneant: Cap. III. Presbyteris autem, qui prima et legitima duxere conjugia, indulgentia ad tempus datur, propter vinculum pacis, et unitatem Spiritus Sancti, quousque nobis in hoc Domini Apostolici paternitas consilietur», (S. de Werbocz, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696, str. 15).

111 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 197.

112 Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 9-10; To isté dokazuje i Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 76.

113 Büdinger vo svojom diele *Ein Buch ungarischer Geschichte* (Lipsko, 1886, str. 150) nemohol nepriznať skutočnosť, že zákony ešte v časoch kráľa Kolomana boli spísané a prehlásené v národnom jazyku a až neskôr boli preložené do latinčiny.

114 Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 10; Gabriele de juxta Hornad dokazuje, že Uhri písali cyrilikou až do 16. storočia: «Enimvero fuisse tempus, quo Hungari sermonem vernaculum charactere scriberent Sclavonico…», (Gabriele de juxta Hornad, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740, str. 77).

115 Porov. Z. Żygulski, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988, str. 83.

116 Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 10.

117 Porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II (1864) – ide o článok na pokračovanie, ktorý sa tiahne v celom ročníku 1864.

118 Porov. F.V. Sasinek, «Pokresťanenie Poľska», *Slovesnosť*, Skalica, II/42 (1864) 665-668.

[119] Porov. *Słownik starożytności słowiańskich*, III/1, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, str. 284.

[120] Porov. Innocent III, *Epistola* IX. in I. Нагаєвський, *Історія Римських вселенських архиєреїв*, I, München, 1964, str. 296.

[121] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 177-183.

[122] Porov. F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 30.

[123] Porov. Е. Сабовъ, *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 9-10, 180.

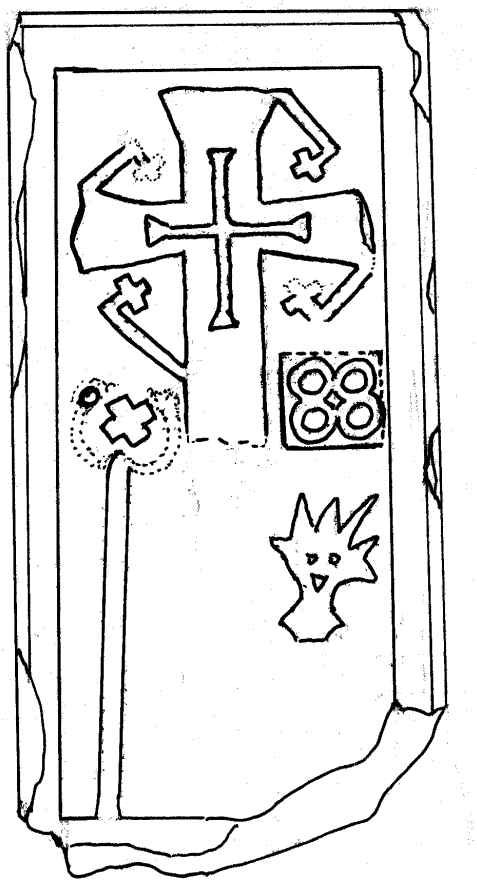

Náhrobný kameň uhorského kráľa Abbu Samuela pochovaného v starodávnom baziliánskom monastyre vo Veľkom Šariši (pozri str. 205).

Obrady na území Uhorska v 13. storočí

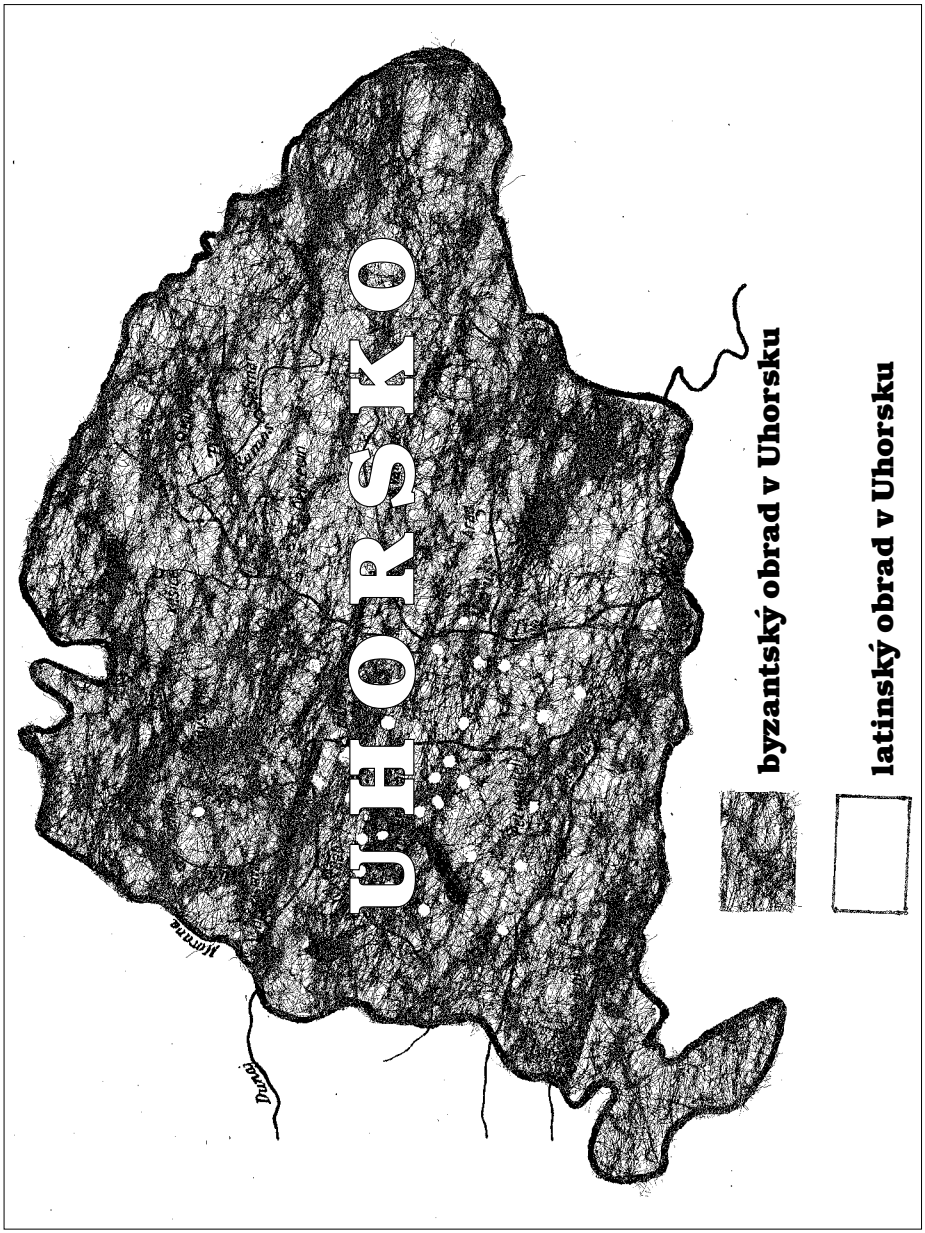

13. storočie

3.2. Prvá ofenzíva latinizácie v Uhorsku

V pápežských dokumentoch 13.-16. storočia ohľadom Uhorska sa píše nie o «gréckokatolíkoch», ani nie o «gréckokatolíckom obrade», ale jednoducho o «*Grékoch*» na území Uhorska. Niektorí tendenční historici, najmä maďarského pôvodu, alebo tí, ktorí úmyselne zakrývajú latinizáciu, tvrdia, že sa vraj jednalo o príslušníkov «gréckej» národnosti, ktorí boli vraj len akousi národnostnou menšinou v Uhorsku. Tendenčne však prehliadajú, že v tých istých dokumentoch sa obyvateľstvo latinského obradu v Uhorsku, a to bez ohľadu na národnosť neoznačuje ako «rímskokatolíci», ale tiež len krátko ako «*Latini*» (Latiníci). Teda tí istí tendenční historici užívajúci národnostné okuliare, by potom mali spochybňovať existenciu aj všetkých ostatných národov na území Uhorska, pretože podľa tejto nesprávnej teórie by potom v danom období v Uhorsku mali žiť len dve národnosti, a to Gréci a Latini, čo je absolútny nezmysel. Preto dané **dokumenty, v ktorých sa spomínajú na území Uhorska «Gréci» a «Latini», treba chápať nie v zmysle národnostnom, ale obradovom**.

Pád Konštantinopola (r. 1204) – počiatok I. ofenzívy latinizácie v Uhorsku – počiatok najväčšej schizmy v dejinách sv. Cirkvi

Štvrtá križiacka výprava proti Arabom je **praktickým** začiatkom dodnes trvajúcej celosvetovej schizmy medzi Východom a Západom. Táto križiacka výprava sa uskutočnila v rokoch 1202-1204 a skončila sa tragicky. V roku 1204 totiž križiaci zneužití benátskymi kupcami – vlastníkmi lodí prepravujúcich križiakov do Svätej zeme, dobyli hlavné mesto Východorímskej ríše Konštantinopol (Carihrad, dnešný Istanbul). Pôvodne mali ísť oslobodiť Svätú zem (Palestínu) od Arabov (konkrétne obsadiť strategicky dôležitý Egypt), avšak lode dopravili vojsko nie do Egypta, ale do úžiny Bospor a Dardanely ku Konštantinopolu (Carihradu).

Potom, ako sa križiacke vojsko po útrapách dlhej niekoľkomesačnej plavby vylodilo na brehu Konštantinopola, stačila len maličká štvavá iniciatíva podporená vidinou veľkého bohatstva… a Be-

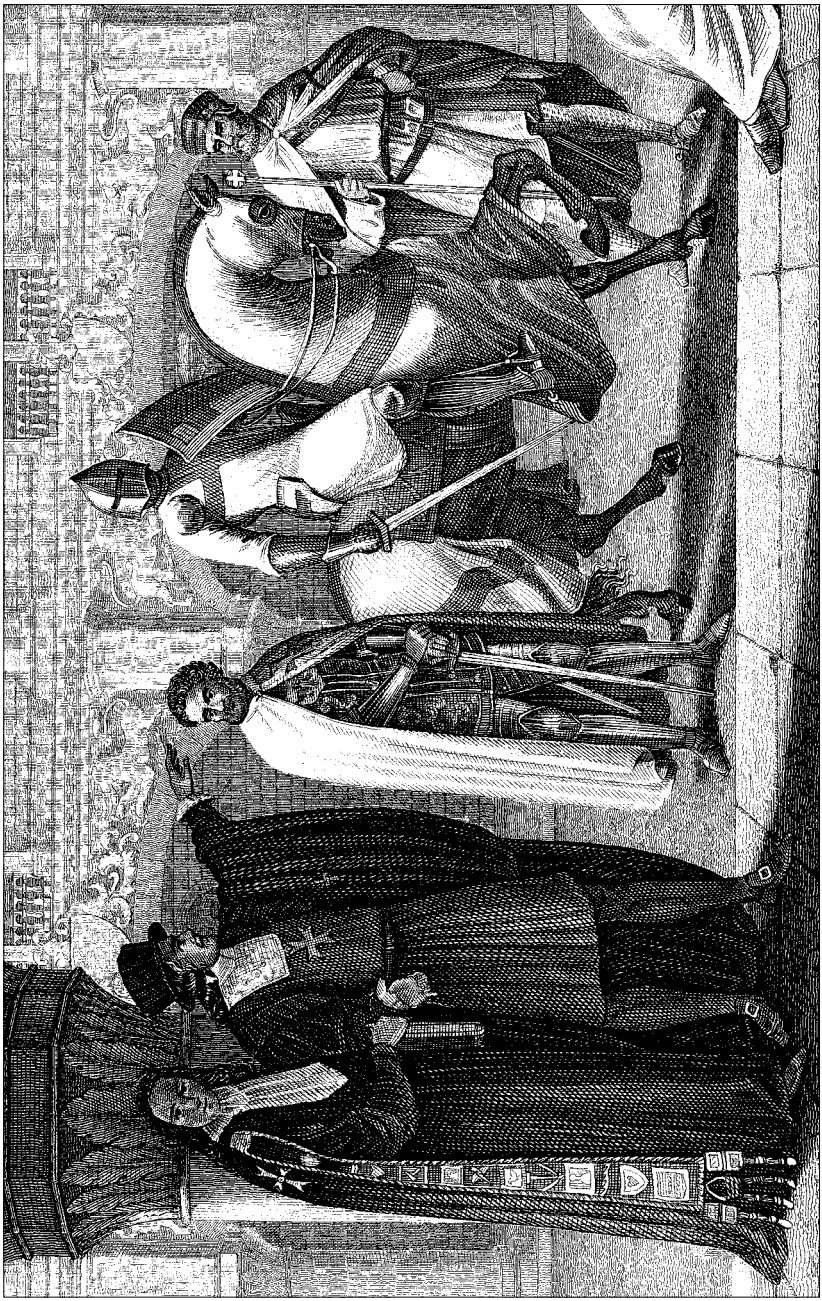

Križiaci s koňmi v cerkvi.

nátčanmi poštvaní križiaci vyrabovali v tom čase bezbranný Konštantinopol, ktorý takýto útok od vlastných nečakal. Dopustili sa pritom mnohých ohavných zločinov a ukrutností a najmä Benátčania ukrutne plienili mesto a odnášali, čo sa len dalo…[1] Po troch dňoch rabovania a svojvôle vojska bol v Konštantinopole obnovený aký-taký poriadok[2] a krátko nato (13. apríla 1204) bolo založené namiesto pôvodného gréckeho, tzv. «*Latinské cisárstvo*», nanucujúc, v priamom rozpore s vôľou Isusa Christa a s učením sv. Cirkvi, všade medzi Grékmi latinský obrad a stanoviac podvojnú hierarchiu: kde bol predtým právoplatný episkop gréckokatolíckeho (orthodoxného) obradu, vedľa neho, alebo lepšie povedané, priamo na jeho miesto (lebo on bol v tom čase už uväznený, alebo stihol ujsť do exilu) bol menovaný biskup latinského obradu. A to sme už pri schizme v praxi.

Prvým nelegálne dosadeným patriarchom latinského obradu v Konštantinopole sa stal Benátčan Thomas Morosini. Hneď po svojej intronizácii tento latinský patriarcha v Konštantinopole korunoval "prvého latinského cisára", pôvodne francúzskeho grófa Balduina Flanderského, jedného z vodcov križiackej výpravy…[3] Do histórie sa navždy zapísal čiernymi písmenami krátko nato prevedený akt násilnej likvidácie gréckeho obradu v Konštantinopole, keď roku 1213 boli v Konštantinopole zakázané všetky grécke (ešte vtedy gréckokatolícke, lebo schizmy v praxi nebolo) bohoslužby…[4] Bolo to jasné znamenie skutočnej schizmy, totiž, že existujú dve rozdielne Cirkvi: grécka a rímska, veď každé stádo veriacich malo odrazu až dve hlavy (gréckeho i latinského biskupa). Pôvodnému obyvateľstvu bolo zrazu zakazované modliť sa v gréckom obrade, v ktorom sa modlievalo takmer 1000 rokov… I keď sa Latinské cisárstvo v Konštantinopole udržalo len do roku 1261 (keď Gréci Benátčanov vyhnali), jeho ustanovenie spôsobilo v ľudských dušiach katastrofálne dôsledky… Konštantinopol sa zo svojho dobytia spôsobeného nie Turkami, ale vlastnými bratmi-kresťanmi latinského obradu, už nikdy nespamätal, a od toho času Gréci začali nenávidieť všetko, čo bolo latinské. Odvtedy prestali mať chuť na hocičo spoločné s latinskou Cirkvou a odvtedy začal dodnes trvajúci

vzťah pravoslávni–rímskokatolíci, vzťah plný nedôvery, opatrnosti a horkej žlče…

Keď sa pápež Inocent III. (1198-1216) dozvedel o úskoku benátskeho loďstva a nečakanom zničení Konštantinopola, horko zaplakal, avšak tragické na celej veci je, že na jeho príkaz, alebo aspoň s jeho vedomím bola popri platnej, viac ako jedno tisícročie existujúcej gréckokatolíckej hierarchii ustanovená hierarchia podvojná, latinská. Na každom episkopskom stolci od tohto momentu sedeli dvaja episkopi… To bol signál a začiatok dodnes trvajúceho praktického rozkolu. **V roku 1204 ustanovením podvojnej hierarchie vznikli totiž dve Cirkvi…** Každé «stádo» veriacich v Grécku začalo mať dvoch pastierov (latinského a gréckeho)… Z tohto pohľadu **praktickú** schizmu nezapríčinil Východ, ale Západ.

Spočiatku, ako bolo už vyššie spomínané, bol pápež Inocent III. rozhorčený zneužitím križiackej výpravy. V liste svojmu legátovi Petrovi v tom čase vyčítavo napísal:

«*… Dali ste sľub, že sa budete snažiť oslobodiť Svätú zem z rúk neveriacich, a namiesto toho ste nerozumne pošpinili svoj sľub. So zbraňou ste vystúpili nie proti neveriacim, ale proti kresťanom, zatúžili ste nie po Svätej zemi, ale po vláde nad Carihradom, dajúc prednosť bohatstvu pozemskému pred nebeským. A najhoršie je to, že niektorí z vás sa nezľutovali ani nad náboženstvom, ani nad starobou, ani nad telom, a páchali pred očami všetkých smilstvo a roztopaš, znásilňujúc nielen obyčajné ženy, ale i panny, ktoré sa zasvätili Bohu* (mníšky-baziliánky). *Nestačili vám cisárske poklady a majetky ľudí urodzených a prostých, vy ste siahli svojimi rukami i na bohatstvo cirkevné – a čo je najväčším zločinom – na posvätné veci, lebo ste lúpili posvätné rúcha a vynášali ikony a sväté ostatky…*».[5]

Hore uvedený list pápeža vymenuváva zverstvá, ktoré vykonali križiaci v dobytom Konštantinopole.

Pápeža Inocenta III., nie ako pápeža, ale ako politika, však práve po dobytí Konštantinopola napadla (nekatolícka!) myšlienka, že prišiel čas, keď v katolíckej (= všeobecnej) Cirkvi bude len jeden jediný obrad – a to latinský (= ide o hriech proti všeobecnosti, tj. proti katolíckosti Cirkvi): pápež Inocent III. preto čoskoro nato

zmenil svoj názor na vec a «*v pretransformovaní sa cisárstva gréckeho na latinské videl zásah Božej Prozreteľnosti, ktorá si chcela práve takýmto spôsobom poslúžiť pri znovunastolení* (nekatolíckej) *jednoty* (a homogenity) *v Cirkvi*»,[6] a že práve takýmto spôsobom už raz navždy bude konečne v Cirkvi pokoj, jednota a uniformita. Dovtedy (tj. od čias konštantinopolského patriarchu Fotia - 9. st.) boli problémy typu Východ-Západ vo vnútri jedinej Cirkvi – teraz však, už bolo každému jasné (dvojitá hierarchia), že ide o dve Cirkvi.

Rok 1204 – schizma «Východ contra Západ»

Donedávna pretrvával mylný názor, že schizma medzi Východom a Západom začala roku 1054 za patriarchu Kerularia (1043-1058), pretože vraj v diptychoch byzantskej Cirkvi v tom čase chýbala spomienka pápeža rímskeho. Avšak, ako sa v súčasnosti zistilo,[7] už pár rokov potom (po roku 1054) sa pápež ako rímsky patriarcha v byzantských liturgických diptychoch opäť objavuje a vynechaný bol nie kvôli schizme, ktorá v tom čase ešte nebola, ale kvôli viaznucej výmene informácií medzi Východom a Západom. V diptychoch gréckokatolíckej byzantskej Cirkvi sa totiž pápež i patriarchovia spomínajú menovite, a práve v čase Kerulária sa však pápeži na Rímskom prestole striedali tak rýchlo, že pri niekoľko mesiacov trvajúcej plavbe po Stredozemnom mori, obmedzovanej jarnými a jesennými protivnými vetrami, chýbala informovanosť o novom pápežovi. Vedelo sa napríklad, že starý pápež zomrel, avšak nový, ktorého meno bolo oznámené, už tiež nežije, lebo medzičasom je už tretí… Takto sa čakalo na príchod ďalšej lode z Talianska, ktorá priplávala po skončení zimy až o pol roka…

Pápež Benedikt IX. (8. XI. 1047 – 17. VII. 1048) sa po ôsmych mesiacoch zriekol pápežstva a odišiel do baziliánskeho monastyra Grottaferrata, kde aj zomrel a je pochovaný. Jeho nástupca Damassus II. (17. VII. 1048 – 9. VIII. 1048) bol pápežom len 23 dní! Ďalší pápež sv. Lev IX. (12. III. 1049 – 18. IV. 1054) zomrel práve v roku údajnej schizmy (r. 1054) a po ňom bol pápežský stolec neobsadený takmer jeden rok, lebo pápež Viktor II. bol zvolený až 16. IV. 1055 (+28. VI. 1057) — a tu je vlastne dôvod, prečo sa v diptychoch roku 1054 nespomínal nijaký pápež…

Rok 1204 – začiatok prvej ofenzívy latinizácie v Uhorsku

Rok 1204 za, v tomto ohľade nehodného a neschopného pápeža Inocenta III., je prakticky rokom vzniku najväčšej a dodnes trvajúcej schizmy v dejinách sv. Cirkvi a **je oficiálnym začiatkom otvorenej, často i násilnej fyzickej likvidácie byzantského obradu (vypaľovanie gréckokatolíckych monastyrov…) na všetkých styčných plochách medzi Východom a Západom**. Bezpochyby aj preto, práve **v tom istom roku 1204 začal pápež Inocent III. podporovať aj intenzívnu latinizáciu v Uhorsku (= I. ofenzíva latinizácie v histórii Uhorska)**, o čom svedčí jeho vlastná bula-list (z 18. októbra 1204), v ktorej nepriamo vyzýval uhorského kráľa, aby začal vo svojej zemi zakladať latinské benediktínske kláštory a rušil grécke (cyrilometodejské) baziliánske monastyry, na ktorých dovtedy stál celý duchovný život Uhorska. Inocent III. v tomto liste vyčíta uhorskému kráľovi, že v Uhorsku prekvitá gréckokatolícky a nie latinský obrad:

«*Innocentius* (III.)… … *Carissimo in Christo filio H.* (Henrico vel Emerico, ap. Kat. T. IV. p. 731) *Illustri Regi Ungariae, salutem & Apostolicam Bened. Venientes ad Apostolicam Sedem dilecti filii H. G. A. & B, Monachi S. Egidii* (Ordinit S. Benedicti) *de Ungaria* (serius de Simigio, Vesprimiensis Dioecesis — Péters. Concil. P. II. p. 274 — rectius tamen, e Somos. Agriensis Dioecesis dicendi)*, nobis lacrimabiliter istimarunt, quod eorum Abbate defuncto, a ium sibi, secundum antiqvum & approbatum morem sui Monasterii elegerunt, quod hactenus tam Abbates quam Monachi consveverunt habere Latini; sed tu, Fili carissime, … Regium sibi noluisti praebere consensum, affirmaus, quod in alium, quam Hungarum* (Graeco, ut Paulo infra patebit, Ritui addictum)*, minime consentires. Venerabilis autem Frater noster B.* (Bernardus) *Spalatensis Archiepiscopus, hoc attendens, ad praesentiam tuae Serenitatis accessit, & Monasterium ipsum velociter impetravit* (erat enim Emerico, quem antea — cf. Kat. T. I. c. p. 577. 595 — instituebat, acceptissimus, & Graeco Ritui perinde addictus)*; … Qui non multo post… Monachos Ungaros pro sua instituit voluntate, appellationi non deferens, quam memorati Monasterii Monachi*

super tanto gravamine ad Sedem Apostolicam emiserunt. … Quia vero nec novum est, nec absurdum, ut in regno tuo diversarum Nationum (Hungarorum quippe, Germanorum, Slavorum, Ruthenorum, Valachorum & Rascianorum) *Conventus* (juxta Ritum Graeco Catholicum) *uni Domino sub regulari habitu famulentur, licet* ***unum sit ibi Latinorum Coenobium****, qvum tamen ibidem sint* ***multa Graecorum****… Datum Romae XVIII Cal. Octobr. Pontificatus nostri A. VII* (1204)…»[8] — «… nie je ani nové, ani absurdné, že v tvojom kráľovstve mnísi rozličných národností (Uhri, Nemci, Slovania, Rusíni, Valachovia a Srbi) slúžia jedinému Bohu (v gréckokatolíckom obrade) a len jeden latinský kláštor tam pripadá na také množstvo gréckych…».

O tom, že v celom Uhorsku je len jeden jediný latinský monastyr na obrovské množstvo baziliánskych, sú zachované až dve rozličné dôkazové pápežské listiny Inocenta III. z toho istého dňa, tj. 18. októbra 1204, adresované dvom rozličným osobám:

1.) jedna (hore uvedená) adresovaná priamo uhorskému kráľovi

2.) a druhá latinskému abbasovi kláštora sv. Egídia.[9]

Teda až dva historické dokumenty, dve listiny, potvrdzujú tú istú pravdu: **V roku 1204 bolo v Uhorsku nespočetné množstvo baziliánskych monastyrov a len jeden-jediný latinský**!

a) Rok 1215 – cirkevnoprávna likvidácia gréckokatolíkov: likvidácia gréckokatolíckych sídelných archimandritov-episkopov degradovaním na tzv. *pomocných biskupov*, a teda začiatok likvidácie starodávnych gréckokatolíckych monastyrských eparchií (9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu)

Treba vedieť, že pojem «po-mocný episkop» je vo sv. Cirkvi úplne nový a netradičný a správnejšie, podľa pravdy, by ho mal nahradiť výraz «bez-mocný episkop», pretože «pomocný episkop» je vládca (vladyka) bez vlády, pastier bez stáda, a preto, skutočne bez akejkoľvek autonómnej moci. Pomocný episkop nemá svoju vlastnú eparchiu. Funkcia pomocného biskupa a pojem «pomoc-

ného episkopa» boli vytvorené po IV. Lateránskom koncile ako prostriedok na zamaskovanie likvidácie právoplatných gréckokatolíckych monastyrských episkopov.

Pomocný biskup je v skutočnosti na tom jurisdikčne horšie ako obyčajný kňaz-paroch (farár), pretože i ten najobyčajnejší paroch (farár) má zverené nejaké, hoci len maličké stádo veriacich. Pomocný-titulárny biskup však nemá zverené nijaké stádo. Je to pastier bez stáda. Aj titul dostáva po nejakej dávno zaniknutej eparchii (odtiaľ aj názov «titulárny»), čiže sa stáva "vládcom" a "pastierom" neexistujúcej eparchie!

Práve IV. Lateránsky koncil (z r. 1215) vo svojej 9. konštitúcii zaviedol pod patronátom (vo vzťahu ku gréckokatolíkom smutne presláveného) Inocenta III. novú normu, podľa ktorej v jednom meste či diecéze (!), kde žijú rímskokatolíci a gréckokatolíci, nesmú byť dvaja katolícki episkopi rozličných obradov, ale len jeden – samozrejme, že latinský, a ten môže mať svojho obradového vikára (pomocného episkopa), ktorý mu má byť vo všetkom absolútne podriadený, a ktorý sa má "starať" o gréckokatolíkov.[10] Teda každý gréckokatolícky episkop sa vďaka tejto kánonickej norme automaticky stal pomocným svojmu latinskému kolegovi,[11] to bol aj prvotný význam vzniku pomocných biskupov v katolíckej Cirkvi. Až neskôr začali vznikať «pomocní biskupi» i na Západe – do pomoci sídelným biskupom.

Je potrebné si uvedomiť, že IV. Lateránsky koncil sa uskutočnil roku 1215, tj. jedenásť rokov po zničení Konštantinopola (r. 1204), tj. presnejšie povedané, 11 rokov po ustanovení (s učením Isusa Christa nezlúčiteľnej) podvojnej hierarchie, teda v čase, keď Byzantská ríša zruinovaná IV. križiackou výpravou bola na kolenách, v čase, keď v gréckych eparchiách na pôde novovzniknutých latinských kniežatstiev na území celej Byzancie boli popri právoplatných gréckych katolíckych episkopoch, nastolení podvojní latinskí rímskokatolícki biskupi. Takto na každom episkopskom kresle (katedre) zrazu sedeli nie jeden, ale dvaja katolícki episkopi (jeden grécky a jeden latinský). Je len jasné, že vyššie spomínaná 9. konštitúcia mala za svoj cieľ ukončiť jedenásť rokov trvajúcu, a učeniu

Isusa Christa i predchádzajúcich ekumenických koncilov sv. Cirkvi sa protiviacu dvojitú hierarchiu, avšak opäť nespravodlivo a v neprospech gréckych katolíkov porazenej Byzancie. Mala za cieľ znelegálniť prítomnosť viac ako tisícročie existujúcich legálnych episkopov gréckeho obradu na miestach, kde križiakmi dosadený latinský patriarcha Konštantinopola svojvoľne dosadil biskupov latinského obradu, ktorí pod ochranou zbraní križiakov začali latinizovať ľud, a preto ich ľud neprijímal, ba i znenávidel. Práve v tomto čase sa v Grécku rodí skutočné pravoslávie v dnešnom slova zmysle nechcejúce mať nič do činenia s pápežom rímskym.

To, čo sa v roku 1204 urobilo v dobytom Konštantinopole, začalo sa po IV. Lateránskom koncile, avšak hlavne po vymretí slovanských Arpádovcov praktizovať i v Uhorsku. Postup bol nasledovný:

Najprv sa príkazom «zhora» dosadil v jednom zo soborných baziliánskych monastyrov nový latinský biskup (v skutočnosti benediktínsky protibiskup k pôvodnému gréckokatolíckemu archimandritovi-episkopovi[12]) a na mape sa vytýčili hranice jeho novej, ešte len fiktívnej latinskej diecézy, a potom všetci gréckokatolícki episkopi-archimandriti sídliaci v soborných monastyroch vo vnútri takto novovytvorenej latinskej diecézy obrovských rozmerov a bez latinských veriacich sa stali len jeho pomocnými episkopami (obradovými vikármi), episkopami bez akýchkoľvek právomocí. Inými slovami povedané, boli zdegradovaní z doterajšej funkcie sídelných episkopov na pomocných-bezmocných episkopov. Na začiatku 13. storočia bola však v Uhorsku situácia o to jednoduchšia, že už z predchádzajúceho obdobia boli v niektorých baziliánskych soborných monastyroch vymenení pôvodní gréckokatolícki archimandriti-episkopi za latinských benediktínov-biskupov (legenda o desiatich biskupstvách založených sv. Štefanom), títo dostali 9. konštitúciou IV. Lateránskeho koncilu v jednom okamihu plnú moc (jurisdikciu) nad celým Uhorskom a gréckokatolícki episkopi Uhorska sa v tom istom okamihu ak to uznali, stali ich pomocnými biskupmi.

Takto, a to hlavne po úplnom vymretí slovanských Arpádov-

cov, bolo celé Uhorsko 'podelené' medzi niekoľko latinských diecéz, a to tak, že nezostalo nijakého voľného miestočka, ktoré by bolo bez latinskej jurisdikcie, a to i napriek tomu, že na väčšine územia veriacich latinského obradu ešte vôbec nebolo. Takýmto spôsobom na báze IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215, všetci gréckokatolícki episkopi sa v jednom momente stali v očiach latinskej Cirkvi nelegálnymi, nie sídelnými, ale len «obradovými vikármi», ktorých úrad bol po dlhšom či kratšom čase úplne zrušený ako nepotrebný. Takto v priebehu ďalších storočí zanikali gréckokatolícke monastyrské episkopstvá (eparchie) v Uhorsku jedno po druhom a rusínske autochtónne gréckokatolícke obyvateľstvo bez pastierov sa stávalo ľahkou korisťou latinizácie a následnej maďarizácie (pretože v tom čase sa už v Uhorsku hromadne usídľovali hordy Kumánov[13] a získavali nové a nové významné privilégiá).

Gréckokatolícki archimandriti-episkopi, ktorí sa dobrovoľne podriadili tejto nespravodlivej degradácii, v krátkej dobe bez stopy zanikli a zanikol aj ich úrad. Tí však, čo za žiadnu cenu nechceli ustúpiť (nechceli sa za žiadnu cenu stať pomocnými biskupmi, teda obradovými vikármi latinského biskupa) a zradiť poslanie a príkaz Isusa Christa: «*Choďte a učte všetky národy…*», ako i zradiť cyrilometodejskú prvokresťanskú tradíciu, boli prezývaní schizmatikmi a pseudoepiskopmi… Tak – latinská Cirkev umelo vytvorila v Uhorsku pravoslávie a schizmu.

Napríklad hranice Egerskej latinskej diecézy boli utvorené tak, aby táto diecéza prekrývala celé územie Mukačevskej eparchie v hornom Uhorsku. Ani egerský latinský biskup, ani uhorský primas sídliaci v Ostrihome, a ani pápež na báze IV. Lateránskeho koncilu neuznávali mukačevského monastyrského gréckokatolíckeho episkopa za sídelného, ale ho len trpeli ako «obradového vikára», resp. «pomocného (bezmocného) episkopa», a to až do zásahu silnej uhorskej kráľovnej Márie Terézie, ktorá roku 1771 prinútila latinskú hierachiu k uznaniu Mukačevskej eparchie za existujúcu. Podobná situácia bola i s veľkovaradínskym a marčanským gréckokatolíckym episkopom, ktorí boli obaja uznaní ako sídelní (legalizovaní ako svojprávni) až v roku 1777, tiež na zásah Márie Terézie.

Mnohé gréckokatolícke eparchie a ich veriaci v Uhorsku aplikáciou 9. konštitúcie z roku 1215 v priebehu nasledujúcich storočí úplne zanikli, iné však zanikli pretransformovaním sa na latinské diecézy, a to tiež o pár storočí nato, ako na ich čelo boli «zhora» dosadení latinskí a odstránení ich pôvodní gréckoka-

tolícki episkopi-archimandriti (napr. Nitra, Ostrihom, Vyšehrad,[14] Čanád, Eger…). Títo latinskí biskupi spočiatku držali-trpeli pri sebe svojich «obradových vikárov», a to kvôli uspokojeniu starovercov-gréckokatolíkov. Natoľko ich však obmedzovali, či na ich miesta menovali tak neschopných jedincov-karieristov, že nakoniec títo stratili gréckokatolíckych veriacich (veriaci im postupne prešli na latinský obrad), a preto ich funkcia bola postupom času tiež zrušená. Práve z daného obdobia máme zmienky o existencii «birituálnych» kláštorov, o «birituálnych» kapitulách, či «birituálnych» kostoloch a modlitbách (porov. napr. tzv. *Spišské modlitby* zo 14. storočia)… Všade, kde sa v stredoveku objavuje čosi «birituálne», jedná sa práve o moment-medzistupeň prechodu z gréckokatolíckeho na latinský obrad pokojnou nekrvavou cestou.[15] To znamená, že v takých prípadoch gréckokatolícky baziliánsky soborný monastyr nebol vypálený, ako obyčajne, ale tichou cestou pretransformovaný na benediktínsky kláštor, ktorý, ako taký, existoval ďalej, s tým, že jeho vznik sa šikovne "posunul" do «cyrilometodejských časov» a gréckokatolícka perióda vymazala z dejín spálením, či sfalšovaním príslušných listín.

Na tomto mieste je potrebné podčiarknuť, že 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu hovoriac o medziobradových vzťahoch, myslí na episkopov dvoch odlišných obradov tej istej katolíckej Cirkvi, pričom uprednostňuje latinský a dáva iba tomuto právo žiť a voľne sa rozvíjať. Táto diskriminácia sa objavuje, v tak otvorenej forme, roku 1215 po prvýkrát v dejinách katolíckej Cirkvi. Všetky predchádzajúce koncily, ktoré zakazovali existenciu dvoch episkopov na jednom mieste, totiž nejednali o medziobradových vzťahoch vo vnútri katolíckej Cirkvi, ale len o heretikoch (napr. 8. kánon I. Nicejského koncilu),[16] alebo v inom zmysle (delenie eparchií a metropolií cisárom, napr. 12. kánon Chalcedonského koncilu).

b) Rok 1215 – cirkevnoprávna ekonomická likvidácia jednotlivých gréckokatolíckych veriacich: zákaz prenajímať pôdu (53. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu) a následná, tzv. Valašská kolonizácia

Rok 1215 bol ďalším tragickým rokom 13. storočia a predzvesťou pre blížiacu sa násilnú ekonomicko-existenciálnu i hierarchickú likvidáciu gréckokatolíkov v centrálnom Uhorsku i všade inde na svete. V tomto roku sa totiž uskutočnil pod vedením nehodného pápeža Inocenta III. (+1216) už vyššie spomínaný IV. Lateránsky koncil, ktorý vo svojej 53. konštitúcii zakázal zemepánom-šľachticom prenajímať pôdu gréckokatolíckym poddaným i gréckokatolíckym slobodným, pretože títo (majúc svojich bezplatne slúžiacich baziliánskych mníchov-kalu-

gerov) neplatili cirkevné desiatky a takto sa vraj v danom regióne ochudobňovala novozakladaná latinská Cirkev. Bolo stanovené, že v prípade, ak by nejaký zemepán pôdu aj napriek tomuto zákazu prenajal gréckokatolíkovi, desiatky bude musieť namiesto neho zaplatiť zemepán (i keď samotní zemepáni, ako takí, desiatky nikdy neplatili). Ak by sa tomuto kánonu niektorý zemepán nepodvolil a na svojom panstve ho neuviedol do praxe, bol k tomu prinútený uvalením cirkevných trestov (nevynímajúc exkomunikáciu).[17]

Výsledkom tejto 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu bolo vyháňanie tvrdých starovercov-gréckokatolíkov z dobrej úrodnej pôdy dunajsko-potiskej nížiny (tj. z centrálneho Uhorska) do hôr, na neúrodné kamenisté kopanice (tzv. *Valašská kolonizácia*). Našťastie však v Uhorsku bola táto 53. konštitúcia uvedená do praxe až zač. 14. storočia po vymretí slovanských Arpádovcov. Teda 100-150 rokov po vyhlásení tejto konštitúcie gréckokatolíci v Uhorsku žili v relatívnom pokoji a to až do nástupu Anjouovcov v 14. storočí…

Cieľavedomo ustanovené latinské kanonické právo z roku 1215 na príčine dodnes trvajúcej schizmy

Na príčine praktickej schizmy Východ-Západ je latinské kanonické právo a jeho normy z roku 1215. Jedná sa o **9. konštitúciu** IV. Lateránskeho koncilu, ktorá od roku 1215 minimálne 500 až 600 rokov **ekleziologicky** likvidovala gréckokatolícku hierarchiu na celom svete a **53. konštitúciu** toho istého IV. Lateránskeho koncilu, ktorá cieľavedomo **ekonomicky** likvidovala gréckokatolíckych veriacich na celom svete.

Ak sa mal grécky obrad niekde zachovať, nezostávalo celým krajinám nič iné, ako ignorovať tieto kánonické závery IV. Lateránskeho koncilu, či dokonca prerušiť kontakty s rímskym pápežom, ktorý 9. a 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu pretláčal na celom svete. Tak vzniklo dnešné pravoslávie…, ktoré sa za 500-600 rokov takéhoto stavu utvrdilo v presvedčení, že «s pápežom je najlepšie nemať nič do činenia».

Keď pri vzniku praktickej nejednoty v Cirkvi bola nespravodlivosť latinského kánonického práva, pri vzniku budúcej tak chcenej jednoty vo sv. Cirkvi medzi

Východom a Západom musí byť spravodlivé kánonické právo vyhlásené pápežom rímskym pre latinskú Cirkev, ktoré bude mimoriadne tolerantné voči existencii a rozvoju východných Cirkví (ide najmä o princíp menovania-volenia episkopov či teritorialitu).

Prelomenie diskriminačných bariér 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu nastalo až v 18. storočí

9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215 sa síce začala úzkostlivo praktizovať na území celého Uhorska až od 14. storočia (teda od nástupu prolatínskych Anjouovcov na trón), avšak od toho času neprestala byť určujúcou a smerodajnou až do čias pápeža Klementa XIV. (1769-1774), teda v Uhorsku bola v praxi vyše 450 rokov!

Klement XIV. pod tlakom uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie prestal brať ohľad na túto nespravodlivú a diskriminačnú právnu normu a uznal v Uhorsku za existujúcu starodávnu Mukačevskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, jednu z posledných monastyrských eparchií, ktorá sa rozprestierala na severovýchodnom pohraničí Uhorska (i keď jej územie už bolo prekryté latinským Egerským biskupstvom) a neskorší pápež Pius VI. (1775-1799) uznal r. 1777 (tiež pod tlakom Márie Terézie) v Uhorsku za existujúce i zbytky gréckokatolíckych eparchií: Veľkovaradínsku – rozprestierajúcu sa na východnom pohraničí Uhorska a Marčanskú-Svidnícku-Križevackú – nachádzajúcu sa na južnom pohraničí Uhorska… Dovtedy ich gréckokatolícki episkopi v Uhorsku boli pokladaní len za «obradových vikárov» **vo všetkom** podriadených miestnym latinským biskupom, či si toho boli vedomí alebo nie (skoršiu výnimku tvoril len fogarašský episkop, ktorý sa stal sídelným po zásahu cisára už roku 1721).

To, čo sa obnovilo koncom 18. storočia na pohraničiach Uhorska, boli však už len žalostné zbytky (i keď ešte stále s väčšinovým (!) gréckokatolíckym obyvateľstvom) kedysi celého gréckokatolíckeho Uhorska. Gréckokatolíkom v Uhorsku začalo svitať opäť na lepšie časy… avšak len zdanlivo. Od konca 18. storočia gréckokatolícki episkopi totiž tiež neboli úplne samostatnými: rozdiel bol len v tom, že predtým boli priamo podriadení, každý zvlášť, miestnemu latinskému biskupovi a teraz, všetci spoločne (uznaní pápežom), priamo latinskému ostrihomskému archibiskupovi-primasovi Uhorska.

Cirkev latinského obradu má dnes svojimi diecézami pokrytý celý svet, a to tak, že nieto miesta na zemeguli, ktoré by nebolo bez nejakej latinskej jurisdikcie. Ak by táto norma, tj. 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu platila napr. dnes, tak by na svete smeli existovať len latinské diecézy a len latinskí biskupi. 9. konštitúcia bola preto čisto dobyvateľskou kánonickou normou určenou na likvidáciu samostatnosti všetkého nie latinského, a ako ukázala prax mnohých storočí, poslúžila nielen na likvidáciu samostatnosti, ale viedla následne i ku genocíde, teda úplne násilnej likvidácii celých národov a ich obradu na mnohých územiach (napr. Sicília, južné Taliansko – Gréci, Chorvátsko – Srbi, Uhorsko – Rusíni, Poľsko – Rusíni a Ukrajinci…).

Nekresťanské praktiky likvidácie gréckeho obradu nepriamo spomínané dokonca i IV. Lateránskym koncilom

Nekresťanské praktiky ničenia gréckokatolíckeho obradu v Byzancii v priebehu jedenástich rokov (od porážky Konštantinopola po IV. Lateránsky koncil, ktoré sa prevádzali s odstupom času i v Uhorsku) približuje aj sám IV. Lateránsky koncil vo svojej 4. konštitúcii,[18] kde sa spomína skutočnosť, že "*pohŕdanie*" Grékov voči latinským príšelcom v Byzantskej ríši bolo tak veľké, že keď v gréckokatolíckej cerkvi nejaký latinský kňaz odslúžil na prestole omšu, Gréci daný prestol poumývali, a tak slúžili svoju Službu Božiu… Vysvetlenie tejto smutnej skutočnosti je nasledovné:

Podľa starodávneho cirkevného pravidla platného v celej Christovej Cirkvi, aby sa podčiarklo jediné kňazstvo Isusa Christa a jednota jedinej Cirkvi, v jeden deň mohla byť odslúžená v cerkvi, či kostole na jednom prestole len jedna jediná nekrvavá Žertva – Služba Božia.[19] Táto praktika platila donedávna aj v latinskej Cirkvi, preto aj rímskokatolícki kňazi museli slúžiť všetci spolu. Ak chcel niektorý z nich obísť toto starodávne, hlboko symbolické pravidlo a z pohodlnosti slúžiť zvlášť sám, tj. v ľubovoľnom čase a nezávisle od ostatných, musel mať "vlastný oltár". Len pre tento dôvod v latinských kostoloch vznikli a boli zavedené bočné oltáre.

Odstrašujúcu situáciu vidíme i v Košiciach v rímskokatolíckom Dóme sv. Alžbety v 16. storočí, ba i neskôr, kde bolo priamo v priestore lodí umiestnených niekoľko desiatok bočných oltárov. Wick podľa protokolu *Protocollum parochiae Cassoviensis* (str. 119-120) uvádza menovitý zoznam niektorých z nich.[20] Podľa Korabinského v roku 1786 ich bolo ešte 27 (dvadsaťsedem).[21] Roku 1808 ich bolo ešte 18 (osemnásť)… a to už bolo po zákonných nariadeniach Jozefa II., ktorý zakázal vo všetkých kostoloch najmä tie bočné oltáre, ktoré stáli pri stĺpoch… Archívne záznamy zachovali dokonca i mená mnohých latinských kňazov, tzv. *altaristov*, ktorí slúžili pravidelne omše na tom-ktorom oltári: «*Joannes de Epperies, altarista are beate Anna*» (1473); «*Paulus magister de Znoyma, altarista are beate Virginis*»…[22]

Na niektorých miestach to viedlo až k extrémom, ktorých stopy sú zachované až dodnes napr. v pápežskom českom kolégiu *Nepomucenum* na Via Concordia v Ríme, kde, keďže miestna kaplnka neposkytovala dostatok priestoru na dostatočný počet bočných oltárov, majú ešte dodnes v suteréne zachované v dvoch radoch, ako lavice pre žiakov v triedach, tesne za sebou umiestnených asi 10-16 kamenných oltárov, oddelených od seba malou priehradkou, aby jeden kňaz nepozeral tomu druhé-

mu na chrbát… Omše na daných oltároch pred II. Vatikánskym koncilom slúžili českí kňazi latinského obradu, ktorí boli ubytovaní v tomto Kolégiu. Vznik a zavedenie tzv. bočných oltárov v latinských kostoloch po dobytí Konštantinopola (1204) a po IV. Lateránskom koncile (1215) signalizuje smutnú skutočnosť, že na Západe sa naozaj začal vytrácať prvokresťanský zmysel a cit pre jednotu Cirkvi, čo sa prejavilo rozličným spôsobom i vo vzniku dodnes trvajúcej schizmy. Dnes (na prelome 20. a 21. storočia) vyššie spomínaná norma jedinej Služby Božej na jednom prestole už nie je striktne záväzná, a preto sa ani nezachováva a vyššie spomínané oltáre v Kolégiu, podobne ako bočné oltáre v kostoloch či zlatinštených gréckokatolíckych cerkvách, sa už nepoužívajú, a zachovali si už len dekoratívny význam.

Toto pravidlo platilo v časoch dobytia Konštantinopola pre celú Christovu Cirkev bez výnimky. Všetci kňazi, hoci koľko by ich bolo na danom mieste, slúžili Službu Božiu spolu, obyčajne so svojím episkopom. Bol to prekrásny dogmaticko-teologický symbol jednoty a vyjadrenie jediného Christovho kňazstva v jedinej Christovej Cirkvi. Nehodní latinskí kňazi – "misionári medzi gréckokatolíckymi Grékmi" po dobytí Konštantinopola však zneužívali tento fakt nato, aby vytlačili gréckokatolícku bohoslužbu, a aby donútili gréckokatolícke obyvateľstvo byť účastným latinských omší a takto ich zlatinizovali. V sviatky, či nedele, pod ochranou križiakov vnikali do gréckokatolíckych cerkví, odslúžili skoro ráno na gréckokatolíckom prestole (ktorý bol v cerkvách odjakživa jediným prestolom) ráno latinskú omšu, a keď prišiel čas slúženia v nedeľu predtým ohlásenej gréckokatolíckej Služby Božej, táto už v ten deň slúžená byť nemohla. Proti takejto svojvôli a trestuhodnej nespravodlivosti latiníkov nebolo iného riešenia, len, alebo nechať pohoršených veriacich bez nedeľných a sviatočných bohoslužieb (lebo na latinské neprišli), alebo porušiť tisícročný úzus a slúžiť na tom istom prestole, v ten istý deň druhú Službu Božiu. Volila sa tá druhá varianta spojená so symbolickým očisťovaním prestola umývaním. V niektorých byzantských farnostiach Grécka to pred rokom 1215 riešili teda tak, že jednoducho kňaz symbolicky umyl prestol a odslúžil v daný sviatok ľuďom Službu Božiu vo vlastnom gréckokatolíckom obrade. Avšak to už je znak, že po dobytí Konštantinopola trestuhodným správaním latiníkov už neexistovala

jedna, ale odrazu dve Cirkvi. A to je už i vonkajší znak dodnes trvajúceho rozkolu.

Podobného odstrašujúceho javu a do neba volajúcej nespravodlivosti zo strany latiníkov je história svedkom i v Uhorsku, a to dokonca ešte i zač. 16. storočia, keď latinskí kňazi svojvoľne vnikali do gréckokatolíckych cerkví a slúžili v nich latinské omše, aby znemožnili gréckokatolíckemu ľudu v daný deň vo vlastnej cerkvi zúčastniť sa vlastnej gréckokatolíckej Služby Božej. Dokazuje to napr. pápežská bula, v ktorej pápež Lev X. roku 1521 svojim latinským kňazom prísne zakazuje takéto odsúdeniahodné praktiky (text buly pozri v kap. 3.4., str. 349-351).

Úpadok mravov medzi latinskou hierarchiou začiatkom 13. storočia

Vo vyrvare IV. križiackej výpravy, ktorá dobyla roku 1204 namiesto moslimského Egypta kresťanský Konštantinopol, dochádza k úpadku mravov latinskej hierarchie (biskupov-grófov a kňazov) skoro v celej Európe. Následkom toho musel na danú situáciu reagovať už roku 1215 aj IV. Lateránsky koncil snažiaci sa vykoreniť niektoré neduhy. S úpadkom nábožnosti nutne dochádza k úpadku Eucharistického kultu a Služby Božej. IV. Lateránsky koncil vo svojej 17. konštitúcii o tomto úpadku na začiatku 13. storočia hovorí:

«… *Sú niektorí* (latinskí biskupi a kňazi), *ktorí slúžia omšu len štyrikrát do roka a čo je ešte horšie, nechcú sa na nej ani viackrát ani pasívne zúčastňovať. Keď sú náhodne účastní omše…, rozprávajú sa počas nej o svetských veciach s ostatnými veriacimi a zatiaľ, čo sa takto bavia, vôbec nevenujú pozornosť bohoslužbám. Zakazujeme preto pod trestom suspendácie absolútnym spôsobom tieto a iné podobné zneužitia…*».[23]

Inocent III. – úspešný politik a veľký svetský mocnár, avšak i pôvodca schizmy medzi Východom a Západom

Jezuita W. de Vries o politike tohto v tomto ohľade nehodného pápeža Inocenta III. (1198-1216) píše:

«*Práve Inocent III. po nastolení Latinského cisárstva v Grécku začal vyžadovať od gréckych episkopov, aby prisahali poslušnosť rímskemu pápežovi. Kto nechcel prisahať, musel odísť do vyhnan-*

stva. Tí grécki episkopi, ktorí prisahali vernosť pápežovi, boli automaticky podriadení v Grécku novonastolenému latinskému patriarchovi a latinským arcibiskupom (stali sa pomocnými obradovými vikármi – pozn. redakcie). *Svojim kardinálom tento pápež pri jednej príležitosti povedal: 'Grécka cirkev musí byť zreformovaná (…) vo svojej nábožnosti a čistote viery v súlade s obradom svätej cirkvi rímskej'. Inocent III. si skutočne myslel, že sa mu podarí nahradiť grécky obrad obradom latinským*».[24]

Teda opäť tu neišlo o poslušnosť pápežovi, tá bola len vonkajším krycím rúškom. Jednalo sa o poslušnosť miestnej latinskej hierarchii, podobne ako roku 1646 v tzv. Užhorodskej únii sa nejednalo o poslušnosť pápežovi v otázkach viery, ale o administratívne podriadenie sa miestnemu latinskému egerskému biskupovi (pozri v kap. 4.1.).

Pápež Inocent III., ináč pôvodne vlastným menom gróf Lotár de Conti Segni, bol na svoju dobu svetovládcom. Všetci vtedajší panovníci mu kľačali pri nohách a on viedol svet nielen vo veciach cirkevných, ale i svetských. Jemu sa pripisujú i slová: «*Pápež je menej ako Boh, ale viac ako človek*».[25]

Potiaľ o politike nehodných cirkevných hodnostárov ohľadom Grécka. Ako z dejín vidíme, podobnú politiku (ako v Grécku), presadzoval ten istý pápež i v Uhorsku. V tomto období (po IV. križiackej výprave), teraz už hromadne, avšak iba v centrálnom Uhorsku, sú nahrádzaní baziliánski gréckokatolícki archimandriti-episkopi latinskými benediktínmi, čo sa veľmi zintenzívnilo za Anjouovcov v 14. storočí. Bol to hriech proti katolicite (= všeobecnosti) Christovej Cirkvi, ktorý spôsobil a udržuje schizmu až do dnešného času, pretože ho nikto verejne nepriznáva a sa zaň ani neospravedlňuje. Takto sa všetky grécke (gréckokatolícke) monastyry, ale zatiaľ iba v centrálnom Uhorsku, zmenou hlavy-predstaveného začali pomaly, ale iste transformovať na latinské (benediktínske) a obyvateľstvo naokolo nich tak isto.

4. mája 2001 pri návšteve Grécka pápež Ján Pavol II. o IV. križiackej výprave a následných rokoch 13. storočia či i ďalších storočí sa ospravedlnil Grékom a povedal:

«*Je tu zreteľná potreba slobodného procesu očistenia pamäte za prípady v minulosti i súčasnosti, keď synovia a dcéry katolíckej Cirkvi zhrešili skutkami alebo zanedbávaním dobra voči svojim pravoslávnym bratom a sestrám. Nech nám Hospoď Boh udelí odpustenie, ktoré od neho vyprosujeme*».

Potom pápež Ján Pavol II. pripomenul strašné plienenie Konštantinopola (Carihradu), ktorý bol tak dlho baštou kresťanstva na Východe a zdôraznil:

«*Je tragické, že útočníci, ktorí sa vydali zabezpečiť slobodný prístup kresťanov do Svätej zeme, sa obrátili proti vlastným bratom vo viere. Skutočnosť, že to boli latinskí kresťania, naplňa katolíkov hlbokou ľútosťou… Iba Bohu prináleží súdiť, a preto zverujeme ťažké bremeno minulosti jeho nekonečnému milosrdenstvu a vzývame ho, aby zahojil rany, ktoré ešte stále spôsobujú utrpenie ducha gréckemu národu*».[26]

Nástupci Inocenta III. – pápeži Honórius III. a Gregor IX. išli verne v šľapajách svojho predchodcu:

Rok 1221 – pápež Honórius III. prikazuje latinizáciu Vyšehrádskeho baziliánskeho soborného monastyra

Pápež Honorius III. (1216-1227) žiadal 12. mája 1221 ostrihomského arcibiskupa, aby do gréckokatolíckeho monastyra na Vyšehrade, kde gréckokatolícki mnísi «*žili a žijú od nepamäti*»[27] uviedli latinských mníchov, avšak gréckokatolíckych mníchov aby ponechali v monastyre do konca života, so zákazom prijímať dorastnovicov, aby vyhynuli. Ide o typický príklad likvidácie baziliánskeho soborného monastyra a jeho tichej transformácie na latinský kláštor. Jednalo sa určite o grécko**katolíkov** a nie o pravoslávnych-schizmatikov, pretože schizmatici by pápeža a jeho likvidačný príkaz nerešpektovali a rímskokatolícki mnísi by s nimi určite spolu nežili v birituálnom monastyre…

Rok 1229 – pápež Gregor IX. vyzýva, aby gréckokatolíci Uhorska boli prevedení na latinský obrad

O pár rokov nato, ďalší pápež, Gregor IX. (1227-1241), vo svojom liste nunciovi v Uhorsku napísal roku 1229 toto:

«*… česť Apoštolskej Stolice si vyžaduje, aby Gréci i Slovania žijúci na danom území, v pôstnej disciplíne, bohoslužbách i cirkevných sviatostiach boli prevedení na latinský obrad v poslušnosti Rímskej Cirkvi…*».[28]

V tom istom liste pápež nunciovi píše, že v Sirmiu sídliaci episkop gréckeho obradu sa má tiež podriadiť miestnemu latinskému biskupovi ako jeho obradový vikár, teda má byť inými slovami povedané degradovaný zo sídelného na pomocného (bezmocného) biskupa.

Konštantinopol padol, a preto sa zdalo, že nastal čas, hoci i násilne zlikvidovať grécky obrad a "zjednotiť" Cirkev v latinskom obrade… Ovce bez pastiera sa rozpŕchajú a gréckokatolíci bez vlastných sídelných episkopov sa ľahko transformujú na rímskokatolíkov… Následné dejiny Uhorska to potvrdili… A práve pre tento dôvod v obrannom reflexe na Východe vznikla skutočná schizma a pravoslávie. Ak by schizma nebola vznikla, dnes by už na svete východné obrady tak ospevované poslednými pápežmi 20. a začiatku 21. storočia by už neexistovali a na celom svete by bol existoval len jeden jediný obrad a to latinský.

Začiatok 13. storočia – byzantský krst je vraj neplatný

V čase po IV. Lateránskom koncile, v dobe sv. Tomáša Akvinského,[29] sa medzi niektorými v tomto zmysle nehodnými západnými teológami začína vynárať dokonca nesprávny názor, že **gréckokatolícky krst je neplatný pre vraj chybnú (od latinskej odlišnú) formu(lu)**. Na Východe totiž vtedy (ale i dnes) gréckokatolíci i pravoslávni krstili formulou: «*Kreščajetsja…*» a nie latinskou formulou: «*Ja tebe kreščaju…*».

K tomu istému názoru (údajnej neplatnosti krstu formulou «*kreščajetsja…*») sa neoficiálne (tj. ako súkromná osoba) prikláňal i pápež Inocent IV. (1243-1254).[30] Výsledkom toho bola skutočnosť, že o niečo neskôr boli platne pokrstení staroverci-gréckokatolíci všade na svete prekrsťovaní v latinskom obrade (začali ich totiž pokladať za pohanov!). V Uhorsku však vlna násilného prekrsťovania v plnosti prepukla až po vymretí slovanských Arpádovcov, tj. približne o sto rokov pozdejšie.

Situácia išla až tak ďaleko, že neskôr, na začiatku 16. storočia (r. 1521), pápež Lev. X. vo svojej bule musel prekrsťovanie gréckokatolíkov zakazovať až pod trestami exkomunikácie (pozri ďalej na str. 349-351).

Gréckokatolíci sa začínajú pokladať za falošných kresťanov, ba dokonca priamo za pohanov-neveriacich, pretože vraj «nemajú platný krst»

Sasinek o období stredoveku, keď gréckokatolíci sa na území Uhorska vo všeobecnosti začali zo strany cudzincov-rímskokatolíkov označovať za «pohanov», píše:

«*Čo si aj hlavu lámať nad tým, že Latináci* (= rímskokatolíci) *v rozdávaní 'paganus'* (teda 'pohan') *tak štedrí boli? Veď ich katolíkami nazývať nemohli; názov 'christianus' mnoho vznešenejší bol, nežli aby ho šismatickým Rékom* (= Grékom, tj. gréckokatolíkom) *boli privlastňovali. Za jak vznešený význam mali latináci názov 'christianus', poznať to z listu Innocenta III. k Imrichovi kr. uh. r. 1200, v ktorom proti Kulinovi bánovi Bosny, patarenov = Bogumilov sa ujímajúcemu píše: 'Perversitati eorum terram suam et se ipsum exponens pro Catholicis, immo ultra Catholicos honoravit, vocant eos (Patarenos) autonomastice Christianos'…*».[31]

Vyššie uvedený úryvok z listu Inocenta III. hovoril o heretikoch – patarénoch. Inocent III. však ešte stále pokladal pravoverných, v Konštantinopole žijúcich gréckokatolíkov-byzantíncov za «*veriacich a za kresťanov*».[32] Avšak v čase po IV. križiackej výprave a po IV. Lateránskom koncile sa situácia začala rapídne zhoršovať.

Rok 1232 – gréckokatolíci na Spiši označovaní ako «nepraví kresťania»

Roku 1232 ostrihomský arcibiskup Róbert vo svojom vyhlásení, ktorým exkomunikoval Uhorsko a arpádovského kráľa Ondreja II., spomína územie Spiša, kde žijú gréckokatolíci, ktorých jeho listina označuje ako «falošných-nepravých kresťanov» (*falsi christiani*), lebo nechcú platiť desiatky a tým poškodzujú príjmy latinských farárov v zmysle IV. Lateránskeho koncilu. Svetská vrchnosť (v tom čase ešte arpádovská slovanská gréckokatolícka šľachta) gréckokatolíkov však chránila a poskytovala im oporu.[33]

Rok 1234 – prísaha kráľa Bela IV., že zlikviduje gréckokatolícky obrad z Uhorska

Ak sa chcel stať Bela IV. uhorským kráľom, 7. marca roku 1234 musel zložiť do rúk apoštolského legáta-nuncia v Ostrihome prísahu, v ktorej sľuboval, že zlikviduje z územia svojho kráľovstva «falošných kresťanov» (*falsos christianos*) a že zavedie jediný správny rímsky (latinský) obrad.[34] Teda inými slovami povedané, zložil prísahu, že zlikviduje gréckokatolícky obrad a nahradí ho latinským.

Aplikácia nesprávne pochopených tomistických teórií o «matérii a forme» spôsobila, že po usadení Kumánov (Maďarov) v Uhorsku a po ich uvedení (ako tzv. iobbagiónov!) do štátnych úradov (Zlatá bula Ondreja II. roku 1222) – kto nebol rímskokatolíkom, tj. nebol latinského obradu, ale bol obradu cyrilometodejského-gréckeho, sa pokladal v oficiálnych štátnych dokumentoch za neveriaceho (*infidelium*), tj. pohana. Udomácňovanie tohto nesprávneho názoru potvrdzuje napríklad i listina samého uhorského kráľa Bélu IV. z roku 1254:

«*Cum regnum Hungariae – quasi ovile sepibus – sit diversis* ***infidelium*** *generibus circumseptum, ut pote: Ruthenorum, Cumanorum, Brodnicorum a parte orientalis; Bulgarorum et Bosnensium haereticorum a parte meridiei etc.*»[35]

Uhorský kráľ Bela IV. i napriek tomu, že sám bol gréckokatolíkom a Slovanom-Arpádovcom, v snahe získať finančnú i vojenskú pomoc od pápeža proti Tatárom, chcel sa blysnúť v očiach Rímskej Kúrie, preto užíva výraz «*infidelium*» (neveriaci) na označenie vlastného domáceho obyvateľstva, ktoré v Uhorsku nebolo latinského obradu.[36]

Tatári i napriek relatívne krátkej dobe svojich nájazdov (1241-1242) nepredstaviteľne sťažili život gréckokatolíckeho rusínskeho uhorského obyvateľstva (hlavne v oblasti historickej marky *Ruizorum*) a nepriamo podporili latinizáciu celej krajiny. Uhorský kráľ Bela IV. po katastrofálnej porážke, ktorú utrpel od Tatárov roku 1241 (útekom si zachránil len holý život), bol absolútne odkázaný na pomoc zo Západu. V dôsledku čoho musel robiť i nemalé ústupky v neprospech svojho gréckokatolíckeho obyvateľstva. Slovo «Tat-ar» pochádza zo staroslovanského «**тат-ъ**» (po prepise tvrdého «(j)**er**-u» latinkou) a v staroslovančine označuje

zlo-deja, tj. toho, čo *robí zle*. Z toho istého slovného základu pochádza i staroslovanské «**тътъ**» > «**тартар**» *peklo*.

Rok 1234 – gréckokatolícki episkopi potupne označovaní ako «pseudoepiskopi», teda fiktívni episkopi

Pápež Gregor IX. (1227-1241) v liste z roku 1234 označoval gréckokatolíckych archimandritov-episkopov pôsobiacich v soborných monastyroch Uhorského kráľovstva za «*pseudoepiskopov*», teda fiktívnych-neskutočných episkopov, ktorí vraj nemajú právo na svoju existenciu, a to preto, že sa nechceli podriadiť-degradovať do funkcie «obradových vikárov» latinským biskupom podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, teda v praxi do funkcie «panákov bez akejkoľvek jurisdikcie».

Pápež Gregor IX. v hore uvedenom liste z roku 1234 zazlieval uhorským kresťanom oboch obradov, že neprijímajú sviatosti od novodosadeného latinského biskupa, ale od týchto «*pseudoepiskopov*» gréckeho obradu. Pápež sa pozastavoval i nad tým, «*že niektorí z Uhorského kráľovstva, a to tak Uhri ako Nemci a iní pravoverní, ktorí sa usadzujú medzi Valachmi, stávajú sa s nimi akoby jeden národ a prijímajú spolu s nimi sviatosti* (od gréckokatolíckych episkopov – pozn. redakcie) *na nemalý škandál a hanbu kresťanskej viery* (teda latinského obradu)». Nariadil preto, aby uvedený latinský biskup ustanovil týmto Valachom svojho zástupcu-vikára (obradového vikára) z ich národnosti, ktorý by mu vo všetkom podliehal. Súčasne nariadil kráľovi Belovi IV., aby pred pápežským legátom prisľúbil, že poženie (*compulsurum*) všetkých príslušníkov východnej cirkvi v Uhorsku k "poslušnosti Rímu" v zmysle IV. Lateránskeho koncilu, teda podriadenosti miestnym novodosadeným latinským biskupom, a že daní Valachovia (= hanlivý výraz na označenie gréckokatolíkov) na celom území Uhorska prijmú latinského biskupa za svojho,[37] a teda v najbližšom čase prejdú na latinský obrad.

Ponižujúci termín «pseudoepiskop» sa užíval ešte aj v 17.-18. storočí…

Pohŕdavý termín «*pseudoepiscopos*» vo vzťahu ku každému gréckokatolíckemu episkopovi, ktorý sa nechcel podriadiť miestnemu latinskému biskupovi a vo všetkom ho počúvať ako jeho «obradový vikár», nachádzame ešte i r. 1624, teda začiatkom 17. storočia, tj. 400 rokov neskôr (!) použitý zo strany pápeža

Urbana VIII. v Poľskom kráľovstve…[38] Teda tento nespravodlivý postoj pápežov voči gréckokatolíckym episkopom trval s malými prestávkami takmer 450 rokov!

Ak sa k problematike takto staval pápež, nutne sa rovnako stavali aj latinskí biskupi po jednotlivých diecézach… Latinský egerský biskup G. Fenesy vo svojom liste z 21. novembra 1692 tiež píše o existencii «*schizmatického* ***pseudoepiskopa*** *v Maramorošskom panstve*» na území latinskej Egerskej diecézy![39]

V snahe urobiť na latinskú hierarchiu dobrý dojem, podobnú terminológiu vo vzťahu k suverénnemu sídelnému archimandritovi-episkopovi maramorošskému používal v roku 1715 i gréckokatolík J. Hodermarskyj (horúci kandidát na mukačevské vladyčestvo, očakávajúci svoje potvrdenie v episkopskom úrade od latinského ostrihomského primasa i Ríma). Hodermarskyj o maramorošskom episkopovi hovoril: «… *scandalosis* ***pseudoepporum*** *facinoribus… … praesertim vero scandalosis Seraphini* ***ficti eppi****…*».[40]

Niet sa potom čo čudovať, že dnes sú skoro celé Čechy, Morava, Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko i Poľsko i napriek tomu, že pôvodne prijali Christovu vieru a Evanjelium v cyrilometodejskom gréckokatolíckom obrade, úplne rímskokatolícke-latinské s výnimkou protestantov. Je to totiž výsledok a plod neúnavnej, systematickej latinizácie dlhých storočí… a to nielen násilnými metódami zo strany miestnej cudzineckej (maďarskej) rímskokatolíckej šľachty, ale i juridickými cirkevno-právnymi obmedzeniami (najmä obojstrane ostrým mečom 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215, ktorý «sekal hlava-nehlava» a ničil gréckokatolícky obrad všade na svete až do konca 18. storočia, teda vyše 550 rokov)… A to je práve príčina, že práve tieto roky majú v cirkevných dejinách strednej a južnej Európy najviac bielych nepopísaných miest… O čom svedčí ich veľavravné mlčanie? Zakrývajú špinu a nespravodlivosť, za ktorú rýchlo prišiel Boží trest, ďalšia schizma v katolíckej Cirkvi, ktorá tentoraz prerástla až v herézu protestantizmu – «protestujúcemu» proti všetkým nakopeným nešvárom zohyzďujúcim sv. Christovu Cirkev v latinskom obrade.

Rok 1261 – pád Latinského cisárstva

Ako bolo už vyššie spomenuté, križiaci roku 1204 dobyli Konštantinopol a proti akejkoľvek spravodlivosti, protiprávne dosadili na miesto byzantského patriarchu – patriarchu latinského a zriadili tzv. Latinské cisárstvo s latinským obradom. Latinské cisárstvo trvalo 57 rokov, teda až do roku 1261, keď Gréci ozbrojenou silou vyhnali latinských okupantov z Konštantinopola a obnovili grécky obrad i Byzantské cisárstvo.

Rok 1274 – tzv. Lyonský koncil a únia

Roku 1274 sa uskutočnil tzv. Lyonský koncil, na ktorom byzantský cisár Michal VIII. Palaiologos podpísal úniu s pápežom. Táto únia trvala len do roku 1284, kedy Byzantínci úniu prerušili. Následne pápež Martin IV. (1281-1285) nahovorený Karolom z Anjou, ktorý túžil po byzantskej korune, exkomunikoval cisára Michala VIII. Palaiologosa z Cirkvi…[41]

Rok 1278 – Rudolf I. označuje gréckokatolíckych Uhrov za «polokresťanov»

Pred bitkou s uhorskými vojskami Ladislava Kumánskeho roku 1278 vydal rímsky cisár Rudolf I. (1273-1291) svojmu vojsku heslo-slogan, v ktorom Kumánov (Maďarov) bojujúcich pod zástavami uhorského kráľa označoval ako neveriacich (*incredulis*) a samotných Uhrov ako akýchsi «polo-kresťanov» (*semichristianis*). Plnými kresťanmi podľa Rudolfa I. boli teda len rímskokatolíci.[42] Kumáni boli skutočnými pohanmi, teda nepokrstenými a pod «polokresťanmi» Rudolf I. rozumel Uhrov (Slovanov) vyznávajúcich Christa v gréckokatolíckom obrade.

Rok 1279 – zákaz ženatých gréckokatolíckych «kaplánov» v Budíne

Pozoruhodným faktom z konca 13. storočia je, čo mimochodom odráža stav po jedno storočie trvajúcom latinizačnom tlaku, že na Budínskom (Budapeštianskom) sobore, ktorý sa konal r. 1279, sa v 10. kánone zakazuje menovať za «kaplána» ženatého kňaza.[43] Samozrejme, že sa tu pod «ženatým kaplánom» rozumel gréckokatolícky kňaz, lebo rímskokatolícki v tom čase už okolo 200 rokov (!) nemohli byť ženatými.[44]

Ako sa už v tejto práci spomínalo, pápež Inocent III. (+1216) prikázal aj archiepiskopovi z poľského Gniezna a jeho obradovým vikárom, aby na svojom území nedával nijaké cirkevné úrady ženatým gréckokatolíckym kňazom…[45]

Zákonné normy Budínskeho soboru dokazujú, že pred rokom 1279 v Budíne a jeho okolí bežne pôsobili ženatí "kapláni". Je to

jasný dôkaz, že sa jednalo o gréckokatolícke kňazstvo, pretože prísne zákazy ženatého kňazstva v latinskej Cirkvi – zákazy pápežov Gregora VII. a Urbana II. z druhej polovice 11. storočia, medzičasom už podčiarkli a potvrdili začiatkom 12. storočia aj dva ekumenické koncily: I. Lateránsky koncil roku 1123 vo svojom 7. kánone a II. Lateránsky koncil roku 1139 vo svojom 6., 7. a 21. kánone.[46] Teda i napriek prísnym zákazom z konca 11. a začiatku 12. storočia, v Uhorsku, v jeho samotnom srdci – v Budíne, ešte o 140 rokov (!) pozdejšie bolo ženaté kňazstvo bežnou záležitosťou… Ak by sa jednalo o latinské kňazstvo, nebolo by ženaté 140 rokov potom, čo to pápež v latinskej Cirkvi zakázal…[47] To, čo sa v poľskom Gniezne robilo pred rokom 1216, od roku 1279 sa začalo robiť i v samotnom centre Uhorska v Budíne a jeho okolí…

Na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu (r. 1215) boli, ako bolo už vyššie naznačené, gréckokatolícki episkopi zdegradovaní na pomocných-titulárnych episkopov (tzv. obradových vikárov) "pomocníkov" novozriadených rímskokatolíckych sídelných biskupov. Čo sa dialo s episkopami, to isté sa dialo i na úrovni pôvodných gréckokatolíckych prichodov (farností v dnešnom slova význame), ktorým bol do čela najprv menovaný latinský paroch (v počiatkoch jeden na miestnom hrade-*castellum* i na niekoľko sto! gréckokatolíckych po dedinách) a všetci pôvodní gréckokatolícki (ženatí) kňazi boli na jeho teritórii v tej chvíli degradovaní len za jeho pomocníkov, tj. za kaplánov, a potom, r. 1279 už úplne eliminovaní, lebo Budínsky sobor úplne zakázal vytváranie nových «ženatých kaplánov». Takto boli gréckokatolícki "kapláni" (pôvodne parochovia) v okolí Budapešti 10. kánonom Budínskeho sobora definitívne zlikvidovaní pod hrozbou exkomunikácie, zatiaľ čo gréckokatolíci v danej oblasti zostali ako ovce bez pastiera, a boli i napriek svojej vytrvalosti v «starej vire» (tzv. "tvrdí Rusnáci") ostražitým manévrovaním latinského biskupa a jeho plebanov pomaličky pomaly, veľmi citlivo a prefíkane postupne latinizovaní a transformovaní na latinský obrad (s tým, že sa im i po prechode na latinský obrad na nejaký čas ponechali i typicky gréckokatolícke byzantské obyčaje, ako napríklad svätenie Paschy, svätenie Jordánskej

vody a posväcovanie obydlí na Bohojavlenie, čo okrem iného dostalo pohanský názov «Tri krále», obchod okolo cerkvi…).[48]

Ešte šťastie, že I. ofenzíva latinizácie zasiahla len centrálne Uhorsko a periférne župy po obvode zostali naďalej plne gréckokatolícke, bezplatne obsluhované v prevažnej miere naďalej kalugermi-baziliánskymi mníchmi.

Neposlušní poslední Arpádovci

Niektorí arpádovskí králi Uhorska v 13. storočí počúvali a plnili tieto latinizačné príkazy viacej, iní menej, alebo vôbec nie. Je všeobecne známy fakt, že Arpádovci druhej polovice a konca 13. storočia boli už v nemilosti Rímskej Kúrie, čoho príčinou bola aj ich ignorácia rozličných latinizačných príkazov pápežských legátov.

Pre tento dôvod niektorí z Arpádovcov boli dokonca pápežským legátom exkomunikovaní (napr. kráľ (V)Ladislav IV. Kumánsky r. 1279, a opakovane v roku 1282), iní boli v trvalej nepriazni Rímskej Kúrie (napr. kráľ Ondrej III. Benátsky). Roku 1287 sa mala dokonca organizovať križiacka výprava na pokorenie uhorského kráľa, ktorý «*potláča kresťanov*» (rozumej nepodporuje latinský obrad)…

(V)Ladislav Kumánsky je v listoch Rímskej Kúrie označovaný ako «pohanský kráľ» (pohanský v zmysle: «nie latinský, ale grécky» – pozn. redakcie), podporujúci heretikov (rozumej gréckokatolíkov – pozn. redakcie) a Kumánov. Ten istý (V)Ladislav IV. mal za manželku dcéru neapolského kráľa Karola I. z Anjou menom Izabellu (Alžbetu), ktorú však všestranne ignoroval, ba dokonca ju dal i uväzniť,[49] lebo sa mu miešala do vlády a presadzovala anjouovskú politiku likvidácie starovercov-gréckokatolíkov (podobne ako nemecká Gizela v časoch sv. Štefana). Manželské nezhody spôsobili, ak nie priamo vyprovokovali, že mladý kráľovič (kráľom sa stal už ako deväťročný) si našiel kumánske (maďarské) milenky. Jeho matka Alžbeta s prímením «Kumánska» bola totiž tiež Kumánka-Maďarka.

Záverečná rekapitulácia prvej ofenzívy latinizácie v Uhorsku

Keby sme chceli rozlíšiť a charakterizovať dianie v Uhorsku pred rokom 1204 a po roku 1204, kedy započal prvý veľký útok (ofenzíva) polatinčovania, môžeme konštatovať, že:

1.) Do roku 1204, tj. viac ako 200 rokov gréckokatolícky obrad v Uhorsku kvitol. Jednotlivé pokusy o latinizáciu nemali príliš veľký, a v žiadnom prípade hromadný-masový úspech. Uhorsko bolo a zostávalo počas celého 11. i 12. storočia úplne slovanské a gréckokatolícke. Cudzincov bolo relatívne málo, Kumáni (Maďari) v tom čase ešte len prichádzali, nemecká kolonizácia, v plnom význame tohto slova, ešte nezačala (začína až za Bela IV. (1235-1270)). Do toho času so striedavým úspechom boli na miesta pôvodných baziliánskych archimandritov-episkopov dosadzovaní do významnejších soborných baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov latinskí benediktíni, avšak bez markantných zmien a mimoriadnejšieho vplyvu na samotné monastyry (pre krátkosť času ich nestihli zlatinizovať), ako i na okolité obyvateľstvo, ktoré po celý ten čas zostávalo verné «*starej vire*», i keď kde-tu (v centrálnom Uhorsku), opäť so striedavým úspechom, boli vyrubované a opätovne zrušované latinské cirkevné desiatky.

2.) Po roku 1204 sa situácia v centrálnom Uhorsku mení (ale len v centrálnom Uhorsku!) – po dobytí Konštantinopola a v dôsledku konštitúcií IV. Lateránskeho koncilu a tomistických či posttomistických teórií sa začínajú v očiach zahraničných predstaviteľov latinskej Cirkvi považovať «staroverci», tj. gréckokatolíci Uhorska, verní «starej cyrilometodejskej viere», najprv za menejcenných kresťanov, pseudokresťanov, ba neskoršie už priamo za pohanov, ktorých treba hoc aj násilne prekrsťovať na rímskokatolíkov…, alebo v opačnom prípade vysťahovať na neúrodnú kamenistú zem v horách, kde nebolo inej obživy ako chov dobytka a hlavne oviec (tzv. *Valašská kolonizácia*). Všetko toto platilo však v Uhorsku len v teórii, a aj to len zahraničnej, pretože arpádovská dynastia, ktorá bola v Uhorsku pri moci ešte počas celého 13. storočia, vyznávajúc «*staru viru*» blokovala výraznejšie uvedenie záverov IV. Lateránskeho koncilu do praxe.

Súčasný slovenský historik Marsina hovorí:

«*Oficiálna cirkev v uhorskom kráľovstve* (rozumej latinská-rímskokatolícka – pozn. redakcie) *sa v zhode s pápežskou kúriou v Ríme, usilovala všetky grécke kostoly* (rozumej cerkvi – pozn. redakcie) *a kláštory* (baziliánske monastyry –

pozn. redakcie) *postupne latinizovať a do prvej tretiny 13. storočia bol tento proces v podstate dovŕšený*».[50]

Nasledujúce dôkazy uvedené v štúdii, ktorú práve držíte v rukách, však dokazujú nepresnosť príliš zjednodušeného časového ohraničenia latinizácie Uhorska podľa Marsinu a posúvajú toto hore uvedené ohraničenie nielen do 18. storočia, ale dokonca až do súčasnosti, lebo Uhorské kráľovstvo v sebe zahrňovalo nielen teritórium naokolo Budapešti, ale i súčasné Slovensko, zakarpatskú Ukrajinu, Rumunsko, Juhosláviu, Chorvátsko, Slovinsko…

Prvý útok-ofenzíva latinizácie, ktorý začína po roku 1204 postihol len monastyry a cirkevnú hierarchiu, a aj to v prevažnej väčšine len centrálneho Uhorska. Archimandriti-episkopi baziliánskych monastyrov centrálneho Uhorska, ktorí kapitulovali a chceli sa podriadiť paralelne novoustanovenej latinskej hierarchii, sú degradovaní (na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu) na po-

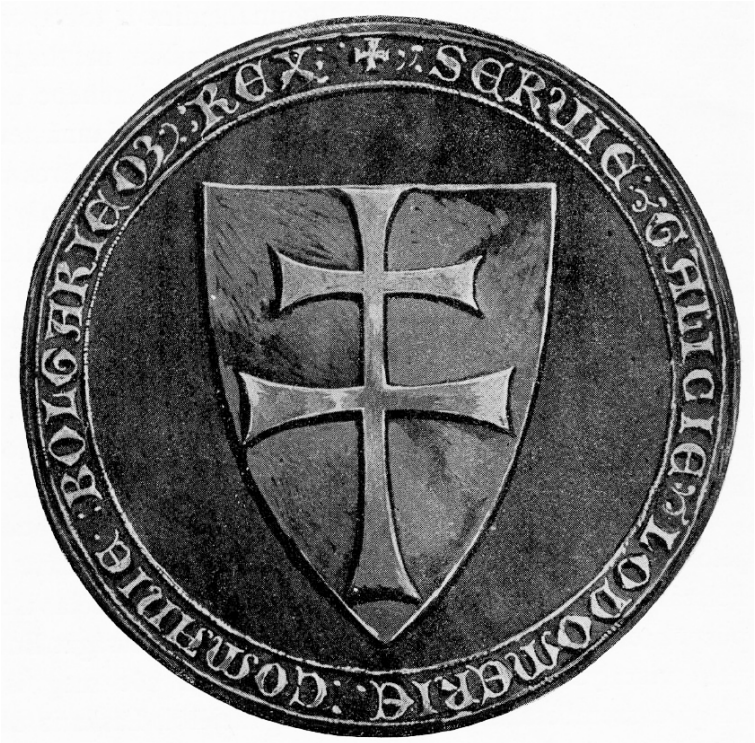

Pečať uhorských kráľov v 14. storočí.

mocných episkopov (obradových vikárov, teda prakticky «bezmocných kaplánov») latinským benediktínskym biskupom-cudzincom; a tí, čo sa nechceli podriadiť, sú ako «*pseudoepiskopi*» ignorovaní a likvidovaní. Prvá ofenzíva latinizácie centrálneho Uhorska, ktorá sa diala na poli cirkevnom a kultúrnom, bola podporená i politicky a materiálne hromadným prílevom cudzincov Kumánov-Maďarov, ktorých práve v tomto čase slabý kráľ Ondrej II. (r. 1222), ako bývalých «tulákov-príšelcov-privandrovalcov» povýšil do šľachtického stavu a jeho nástupca Bela IV. hromadne usídľoval.

Výsledkom I. ofenzívy latinizácie je stabilizovanie latinskej cirkevnej hierarchie v baziliánskych monastyroch centrálneho Uhorska. Latinskí benediktíni pomaličky premieňali baziliánske monastyry na birituálne, a potom úplne benediktínske. Široké masy obyvateľstva i v centrálnom Uhorsku však naďalej zostávali gréckokatolícke. Transformáciou baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov centrálneho Uhorska na birituálne a potom úplne latinské sa vytvorila živná pôda pre nástup II. ofenzívy latinizácie, ktorá mala zlatinizovať tentoraz aj široké vrstvy obyvateľstva centrálneho Uhorska.

---

[1] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 379-380; O rabovaní podrobnejšie pozri A. Bridge, *Křížové výpravy*, Praha, 1995, str. 176-177.

[2] Podľa arabsko-tureckého zvyku: Ak sa mesto, alebo hrad poddali dobrovoľne, neboli rabované a zmenila sa len štruktúra štátnej správy. Obyvateľstvu boli vyrúbané dane. Ak sa však mesto, či hrad nepoddali dobrovoľne, a boli dobyté, bolo ustanovené a dovolené vojakom tri dni a tri noci svojvoľne rabovať, vražditi a svojvoľne si počínať. Po troch dňoch vošiel ich veliteľ do mesta a bol ustanovený poriadok každodenného života a nová štruktúra štátnej správy s novými daniami pre obyvateľstvo.

[3] Podrobnejšie o priebehu IV. križiackej výprave pozri napr. V. Hrochová, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha, 1982, str. 170-195.

[4] Porov. Kryštof, *Úvod a přehledné dějiny Byzantského státu, Byzantologie*, I., Prešov, 1995, str. 96.

[5] «… Ecce etenim, quod cum moerore referimus et rubore, unde videbamur hactenus profecisse, deficimus et angustiamur unde credebamus potissimum

dilatari. Quomodo enim Graecorum Ecclesia, quantumcunque afflictionis et persecutionibus affligatur, ad unitatem ecclesiasticam et devotionem sedis apostolicae revertetur, quae in Latinis non nisi perditionis exemplum et opera tenebrarum aspexit, ut jam merito illos abhorreat plus quam canes? Illi etenim, qui non quae sua sunt, sed quae Jesu Christi quaerere credebantur, gladios, quos exercere debuerant in paganos, Christianorum sanguine cruentates, nec religioni nec aetati nec sexui pepercerunt, incestus, adulteria et fornicationes in oculis hominum exercentes, et tam matronas quam virgines etiam Deo dicatas, exponentes spurcitiis garsionum. Nec suffecit eisdem imperialis divitias exhaurire ac dirumpere spolia principum ac monorum, nisi ad thesauros Ecclesiarum, et, quod gravius est, ad ipsarum possessiones es extenderent, manus suas, tabulas argenteas etiam de altaribus rapientes, et inter se confrigentes in frusta, violantes sacraria, cruces et reliquias asportantes. Praeterea, cum latere non possit quod inter tot millia hominum est praesumptum, nun quid Saraceni, qui, capta Constantinopolitana urbe, nimio fuerant timore perculsi, ex quo intellexirint quod crucesignati post annum sint ad propria redituri, et jam in eos ultio divina deseaviat, quae iniquitates ipsorum jam incipit flagellare, animos non resument, et pauculas oves, quas velut in deserto luporum morsibus reliquistis, nisi sola eis Dei dextera restiterit, non vorabunt? Nos quoque, qua fronte de caetero populos Occidentis ad terrae sanctae subsidium et praesidium imperii Constantinopolitani poterimus invitare; quibus, etsi non ob propriam culpam, tamen propter factum tuum, aliqui imputabunt forsitan, quod crucesignati, relicto peregrinationis proposito, absoluti, ad propria revertuntur, et, qui praedictum imperium spoliarant, illo immunito relicto, referti spoliis terga vertant?…, («Epistula 136» uverejnená v J.P. Migne, *Patrologia Latina* 215,699-702).

[6] Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 95.

[7] Svetlo do celej problematiky vniesol český historik Dvorník, (porov. F. Dvornik, *Lo scisma di Fozio*, Roma, 1953).

[8] S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, IV, Bratislava-Košice, 1781, str. 736-737; Vysvetlivky v zátvorkách sú od J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 196-197; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 242-243.

[9] Porov. pápežský list-dokument «A.Ch. 1204. Emericus R. H. Abbates ad S. Aegidium in Simigio eligi vult Hungaros» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 447.

[10] «De diversis ritibus in eadem fidem. … Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tanquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum; sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem, nationibus illis conformem, provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus…», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta,*

Bologna, 1991, str. 239).

[11] Dejiny katolíckej Cirkvi sucho konštatujú, že «pomocní biskupi», či «vicarii in pontificalibus», alebo biskupi «in partibus infidelium» sa po prvýkrát v Cirkvi objavili v 13. storočí…, (porov. P. Paschini, «Vescovo (diritto canonico)», *Enciclopedia cattolica*, XII, Città del Vaticano, 1948-1954, stľ. 1317).

[12] Živný o tom poznamenáva: «… slovanským biskupům v Uhrách toho času vyvstávali latinští protibiskupové, nejednou prohánějíce druh druha krvavými bitkami, i pravě proto letopisci i dějepisci při ustanovení řady biskupů potkávají se s velikými, ba nepřekonatelnými překážkami, a tudíž často druh druhu odporují…», (Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16).

[13] Bela IV. prijal do Uhorska a usídlil plných sedem kmeňov Kumánov (pozri «Kumáni» v kap. 1)

[14] Počiatok likvidácie Vyšehrádskej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie sa začal za pápeža Honória III. (1216-1227) vytvorením birituálneho baziliánsko-benediktínskeho monastyra (pozri v kap. 2.2., str. 166).

[15] Podobný stav pozorujeme dnes na prelome 20. a 21. storočia napr. v gréckokatolíckom Bardejove, kde na Vinbargu vybudovali birituálnu cerkov gréckokatolíci spolu s rímskokatolíkmi, ale ovláda ju rímskokatolícky farár a napr. v apríli roku 1998 zakázal v nej predávať gréckokatolícky *Blahovistnik*.

[16] 8. kánon Nicejského koncilu zakazujúci dvojitú hierarchiu bol namierený proti heretikom katarom a ich episkopom, (porov. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 10).

[17] «53. De his qui praedia sua in fraudem decimarum dant aliis excolenda. In aliquibus regionibus quaedam permixtae sunt gentes, quae secundum suos ritus decimas de more non solvunt, quamvis censeantur nomine christiano. His nonnuli domini praediorum ea tribuunt excolenda, ut decimis defraudantes ecclesias, maiores inde reditus assequantur. Volentes igitur super his ecclesiarum indemnitatibus providere, statuimus ut ipsi domini talibus personis et taliter sua praedia excolenda committant, quod absque contradictione decimas ecclesiis cum integritate persolvant, et ad id, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur. Illae quippe decimae necessario sunt solvendae, quae debentur ex lege divina vel loci consuetudine approbata», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 259).

[18] 4. konštitúcia s názvom «O pýche Grékov voči Latiníkom» (De superbia Graecorum contra Latinos) hovorí: «Licet Graecos in diebus nostris ad obedientiam sedis apostolicae reverentes… Postquam enim Graecorum ecclesia cum quibusdam complicibus ac fautoribus suis ab obedientia sedis apostolicae se subtraxit, in tantum Graeci coeperunt abominari latinos, quod inter alia quae in derogationem eorum impie committebant, si quando sacerdotes latini super eorum celebrassent altaria, non prius ipsi sacrificare volebant in illis, quam ea tamquam per hoc inquinata lavissent…», (*Conciliorum Oecumenicorum Decre-*

ta, Bologna, 1991, str. 235-236).

[19] «97. Згідно з прастарим звичаєм східної церкви при тому самому святому престолі можна служити одну св. Літургію», (Священна Конгрегація для Східної Церкви, *Устав Богослужень Вечірні, Утрені і Божественної Літургії*, Рим, 1958, ч. 97, стр. 50).

[20] Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 225-228.

[21] Porov. J. Korabinsky, *Geographis - historisches Lexikon*, Bratislava, 1786.

[22] Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 226; porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 576.

[23] «… Sunt et alii, qui missarum celebrant solemnia vix quater in anno, et quod deterius est, interesse contemnunt, et si quando dum haec celebrantur, intersunt, chori silentium fugientes, intendunt externis collocutionibus laicorum, dumque auditum ad indebitos sermones effundunt, aures intentas non porrigunt ad divina. Haec igitur et similia sub poena suspensionis penitus inhibemus…», (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 243).

[24] Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 95-96.

[25] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 347.

[26] Porov. «Ján Pavol II. v Grécku, Sýrii a na Malte 4.-9. mája 2001», *Život Cirkvi*, Bratislava, 19 (2001) str. 2.

[27] «… abbatia de Wisegrad, Vesprimiensis Diaecesis… Graecos habet monachos et habuit ab antiquo…», (S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, V., Bratislava-Košice, 1783, str. 348-349; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 241…). Podrobnejšie sa pozri do kap. 2.2. na stať o Vyšehrádskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchii.

[28] «Venerabilis frater noster Colocensis archiepiscopus in nostra fecit praesentia recitari, quod dilecta in Christo filia, nobilis mulier, - soror illustris regis Vngariae, aquisiuit quamdam terram, quae appellatur vlterior Sirmia, ratione cuiusdam partis Hungariae, quae citerior Sirmia nuncupatur; ac ad nutum et dispositionem praefatae regis sororis regitur terra praedicta, adeo quod quidam de clericis, archiepiscopo ipsi subiectis, per eam in maiori ecclesia, quam terrae illius homines episcopalem appellant, prouisor est deputatus ad tempus, donec de ipsa, **quae Graecorum ritum tenet, et nondum sedi apostolicae obediuit, prout disponendum fuerit, disponamus**. Sane idem archiepiscopus humiliter supplicauit, vt, quum praefata ecclesia Colocensi vicinior et conterminata esse noscatur; ipsam nouo episcopatui, qui de licentia nostra in citeriori Sirmia debet creari, per ipsum annectere dignaremur: maxime, quum **ad honorem apostolicae sedis pertineat, vt Sclaui et Graeci, qui inhabitant terram illam, in diuinis officiis et ecclesiasticis sacramentis ad Latinorum ritum et obedientiam Romanae ecclesiae, si fieri potest, conuertantur. Quocirca discretioni tuae per apostolica scripta mandamus**, quatenus, si in ecclesia illa sit episcopus, et sub ecclesiae Romanae obedientia esse voluerit; eum sine praeiudicio iuris alieni recipere non postponas: quod si non sit episcopus in eadem; vel, si existat ibidem, et

noluerit sedi apostolicae obedire; praedicto nouo episcopatui, authoritate nostra susfultus, adiicias ecclesiam memoratam. Datum Perusii, V. nonas Martii, pontif. nostri anno II.», (S. Katona, *Historia Critica Regvm Hvngariae*, V, Bratislava-Košice, 1783, str. 544-545; porov. tiež A. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II-III, Віеннъ, 1851, стр. 200).

[29] Sv. Tomáš Akvinský ohľadne gréckej formy krstu napísal: «… Graeci autem non attribuunt actum baptismi ministris, ad evitandum antiquorum errorem qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes I Cor., I,12: Ego sum Pauli, et ego Cephae; et ideo dicunt: 'Baptizetur servus Christi, in nomine Patris, etc.' Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum invocatione Trinitatis, verum perficitur sacramentum. Quod autem additur 'ego' in forma nostra, non est de substantia formae, sed ponitur ad majorem expressionem intentionis… Conclusio: Haec est conveniens baptismi forma: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum in ea baptismi causa, tum praecipua, tum instrumentalis convenienter exprimatur», (T. Aquinas, *Summa Theologica*, pars III., quest. LXVI., art. V., Paris, 1872, str. 359-360).

[30] «Tempore s. Thomae quidam existimabant, ut ipse refert in 4. dist. 3 qu. 2. art. in responsione ad primum formam Graecorum invalidam esse. — Innocentius IV. negat legitimum fore baptismum, quem Graecus in ecclesia occidentali conferret in forma apud Graecos consveta…», (J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61).

[31] F.V. Sasinek, «O mene 'paganus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/39 (1864) str. 620, porov. tiež F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 27-28.

[32] Pozri uvedený citát z jeho listu uhorskému kráľovi Imrichovi na str. 258.

[33] Porov. F. Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, I, Strigonii, 1874, str. 282; porov. O.R. Halaga, «Cyrilometodejské dedičstvo po príchode Maďarov», *Slavia*, Praha, XLI/3 (1972) str. 293.

[34] Znenie prísahy uverejnil Theiner. Vyberáme z nej: «Nos Bela Dei gracia Rex primogenitus domini Andree regis Ungarie Illustris… … et **falsos christianos** de terris nostris bona fide studebimus pro viribus extirpare. Et eos qui Romane ecclesie in terra nostra sunt inobedientes, iuxta ritum unius cuiuscumque nationis, qui non sit contra fidem catholicam, compellemus obedire Romane ecclesie. In cuius rei testimonium presentes litteras nostri sigilli munimine iussimus roborari…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, str. 124).

[35] G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, IV/2, Budae, 1829, str. 218-224; porov. F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/6 (1864) str. 85.

[36] «Bela IV R. H. rumore Tartaricae irruptionis percitus, auxilii gratia sedi Apostolicae supplicat; seque contra iniquas cauillationes defendit», G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II, Budae, 1829, str. 219.

[37] «Gregorius… Belae regi, primogenito regis Vngariae.… In Cumanorum Episcopatu, sicut accepimus, quidam populi, qui Walachi vocantur, exsistunt; qui, etsi censeantur nomine Christiano, **sub vna tamen fide varios ritus habentes et mores, illa committunt, quae huic nomini sunt inimica**. Nam romanam Ecclesiam contemnentes, **non a venerabili fratre nostro episcopo Cumanorum, qui loci diaecesanus existit, sed a quibusdam pseudoepiscopis, Graecorum ritum tenentibus**, vniuersa recipiunt Ecclesiae Sacramenta, et nonnulli de regno Vngariae tam Vngari, quam Teutonici, et alii orthodoxi, morandi causa cum ipsis transeunt ad eosdem, et **sic cum eis, quasi populus vnus factus, cum eisdem Walachis, eo contemto, praemissa recipiunt Sacramenta, in graue orthodoxorum scandalum**, et derogationem non modicam fidei christianae. Ne igitur e diuersitate rituum pericula proueniant animarum; nos volentes huiusmodi periculis obuiare, **ne praefati Walachi materiam habeant pro defectu Sacramentorum ad Schismaticos Episcopos accedendi**, eidem Episcopo nostris (to znamená latinským – pozn. redakcie) damus litteris in mandatis, vt catholicum eis Episcopum, illi nationi conformem, prouida deliberatione **constituat sibi**, iuxta generalis statuta concili (9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu – poznámka redakcie), **vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus**… Quum autem tu, tanquam Princeps Catholicus ad commonitionem dilecti filii nostri Iacobi, Praenestini electi, tunc A.S.L. praestito iuramento promiseris, **te omnes inobedientes Rom. Ecclesiae in terra tua ad obediendum edidem Ecclesiae compulsurum**, prout confectae super hoc tuae litterae continebant; ac eidem electo viua voce promiseris, **quod praefatos Walachos compelleres ad recipiendum Episcopum**, quem eis ecclesia ipsa concesserit; et assignasse sibi de reditibus tuis, quos ab eis percipis, sufficientes reditus et honestos, sicut idem electus nobis exposuit; regalem excellentiam rogamus, monemus, et hortamur attente, ac in remissionem tibi iniungimus peccatorum, quatenus quum **te non deceat in regno tuo hiusmodi Schismaticos sustinere**, ac ea, quae promisisti, Deo grata et hominibus sint accepta, ne facias irrita, quae de tuis labiis tam laudabiliter processerunt; eaque studeas efficaciter adimplere; ita quod ex hoc placeas regi regum; et nos sinceritatis tuae zelum possimus dignis in Domino laudibus commendare. Datum Perusii XVIII. Kal. Dec. Pontificatus nostri anno VIII.», (G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, III/2, Budae, 1829, str. 399-401).

[38] «Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae, et Sueciae Regi Illustri. Regem hortatur contra Pseudopatriarcham Hierosolimitanum, caeterosque **Pseudoepiscopos ruthenos**, qui contra Unionem novas leges identidem sanciant…», (porov. list pápeža Urbana VIII. z 10. februára **1624** napísaný Žigmundovi, poľskému kráľovi uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 447-448); Či list toho istého pápeža z 22. 8. 1626 poľskému kráľovi Žigmundovi: «Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae et Sueciae Regi Illustri. Curet a schismaticis Russiae ecclesiis **Pseudoepiscopos omnes omnino elimi-**

nandos», (porov. dokument uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 463-464).

[39] «… Quod **pseudoep.pum** schismaticum in Maramarusio attinet, siquidem et ille cot.tus ep.palis meae jurisdictionis esset, absolute non patiar lupum illum grassatorem…», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 104-105).

[40] A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 646-648.

[41] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 361.

[42] «Christus… quod semper antea ab incredulis Comanis et a **semichristianis Ungaris** blasphematum et pro nichilo fuerat reputatum», (Cont. Vindobon. SS. IX., 709 in V. Chaloupecký, «Uherská politika Přemysla Otakara II.», *Od pravěku k dnešku*, I, Praha, 1930, str. 158).

[43] «(10) Prohibemus quoque ne archidiaconi et alii rectores ecclesiarum laicis uel clericis uxoratis suas presumant committere uicarias; et ad hoc dicti archidiaconi et ecclesiarum rectores per suspensionem officii, et priuacionem beneficii, laici autem uel clerici uxorati ne huiusmodi uicarias recipiant per excommunicationis sentenciam a suis diecesanis compescantur omnino», («Constitutiones synodus Budensis MCCLXXIX» in S.L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, str. 569-570).

[44] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 197.

[45] Porov. Innocent III, *Epistola* IX. in І. Нагаєвський, *Історія Римських вселенських архиєреїв*, I, München, 1964, str. 296.

[46] Porov. text kánonov v *Conciliorum Oecumenicorum Decreta,* Bologna, 1991, str. 191 a 198, 202.

[47] Túto skutočnosť niektorí prolatínski historici (napr. Špirko) odôvodňujú vymyslenou legendou, že vraj v danom čase latinské kňazstvo v Uhorsku malo špeciálne privilégium byť ženatým… Toto vymyslené "privilégium" však nikto dodnes neobjavil. Toto "privilégium" má za účel zakryť skutočnosť, že Uhorsko ešte v danom čase bolo gréckokatolíckym a latinský obrad so svojim v celibáte žijúcim kňazstvom v ňom bol tiež ešte len veľmi zriedkavým javom.

[48] Porovnaj dnešnú situáciu u rímskokatolíkov na východnom Slovensku, ktorí keďže ešte nedávno pred 200-300 rokmi boli gréckokatolíkmi, ešte vždy svätia Paschu, i keď nikde inde na svete to nerobia a nie je to súčasťou ani ich latinského obradu.

[49] Porov. J. Lukačka, «Rímska Kúria a poslední Arpádovci», *Historica*, Bratislava, XLIII (1997) str. 173-181.

[50] R. Marsina, «Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi Východom a Západom», *Historický časopis*, Bratislava, 40/4 (1992) str. 420.

Obrady na území Uhorska v 14.-15. storočí

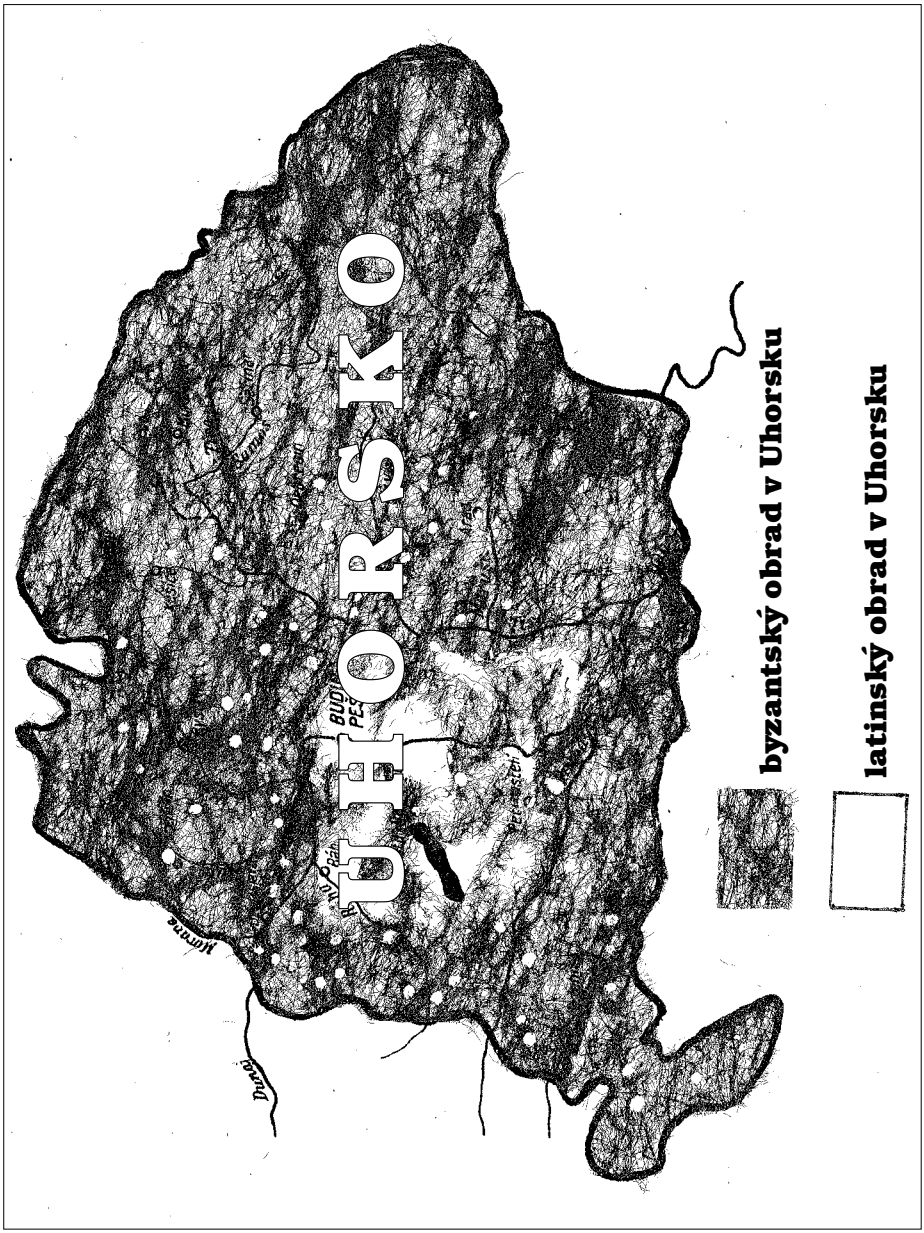

14.-15. storočie

3.3. Druhá ofenzíva latinizácie Uhorska – zánik bieleho-slovanského a zrod čierneho-kumánskeho (maďarského) Uhorska

Hoci v priebehu celého 13. storočia už latinizácia v centrálnom Uhorsku cerila zuby, predsa v gréckokatolíckom prostredí Uhorska nemohla urobiť väčšie škody, pretože vláda krajiny bola počas celého 13. storočia ešte stále v rukách slovanských Arpádovcov, ktorí, či už boli takí, alebo onakí, či už mali také, alebo onaké manželky, predsa boli ešte stále Slovanmi a starovercami-gréckokatolíkmi. Preto latinizácia vo svojej prvej fáze, ktorá prebehla v 13. storočí, postihla v prevažnej miere len baziliánske monastyry ako také, a aj to nie celého, ale len centrálneho Uhorska. Monastyry centrálneho Uhorska boli v priebehu 13. st. polatinčované (prípadne biritualizované) aj prílevom cudzích mníchovneslovanov Rádu sv. Benedikta. Situácia sa však rapídne zmenila na prelome 13. a 14. storočia v dôsledku vymretia arpádovskej dynastie. Latinizovanie nabralo priamo násilné formy – začalo sa prevádzať «ohňom a mečom» – to je už druhá fáza latinizácie Uhorska.

Vymretie slovanských Arpádovcov

Ladislav IV. Kumán v Obrázkovej kronike

Začiatok 14. storočia sa v Uhorsku nesie v znamení vymretia arpádovskej dynastie slovanských podkarpatských Uhrov. Predposledný Slovan na uhorskom tróne, Arpádovec Ladislav IV. Kumán (1272-1290) bol už Maďarmi (Kumánmi) a hlavne maďarskými ženami (konkubínami) tak opantaný, že v histórii dostal prímenie «Kumán» a v posledných rokoch svojho života už ani neopúšťal kumánske tábory, kde Kumánmi bol nakoniec aj 13. júla 1290

zavraždený…[1] Posledný Arpádovec Ondrej III. zvaný Benátčan (1290-1301) sa už orientoval vo zvýšenej miere na Nemecko a Západ. Ním roku 1301 (14. januára) vymrela arpádovská dynastia.[2] Smrťou posledného Arpádovca sa uhorského slovanského trónu definitívne zmocňujú cudzinci…, neapolskí Anjouovci, neskôr Luxemburgovci, Jagelovci a nakoniec od 16. storočia nemeckí Habsburgovci. Výnimku tvorili len Huňadyovci (pozri ďalej).

Kým Arpádovci súc ešte stále Slovanmi,[3] viac-menej ovplyvňovanými svojimi manželkami-cudzinkami orientujúcimi sa na Západ, ešte len otvárali dvere latinizácii, dynastia neapolských Anjouovcov (Karol Róbert i Ľudovít Veľký) vládnuca v 14. st. v Uhorsku, vo svojom negatívnom vzťahu ku gréckemu (cyrilometodejskému) obradu a slovanstvu vôbec, prekročila všetky medze.[4] Tento rod mal antigréckokatolícke tendencie totiž už v krvi, veď to boli práve Anjouovci, ktorí zlikvidovali gréckokatolícky obrad v južnom Taliansku a na Sicílii a pričinili sa o asimiláciu miestneho väčšinového gréckeho obyvateľstva… To isté Anjouovci dokázali i v centrálnom Uhorsku, pričom sa jednalo o ten istý gréckokatolícky obrad, avšak nie grécke, ale v tomto prípade už slovanské gréckokatolícke obyvateľstvo. **Vymretím slovanských Arpádovcov a nástupom cudzincov na Uhorský trón začala druhá, tentoraz už masová ofenzíva ničenia cyrilometodejskej kultúry, cyrilometodejského obradu a «starej viry» v Uhorsku.**

Zlom v dejinách Uhorska – Anjouovci

Keďže Arpádovci súc Slovanmi a gréckokatolíkmi (starovercami) zároveň,[5] sa vo všeobecnosti svojou politikou i cyrilometodejským gréckokatolíckym byzantským náboženstvom orientovali stále viac na Byzanciu a Východ, než na Západ, po ich vymretí nastal v dejinách Uhorska veľký zlom. Živný konštatuje:

«*… konštatujeme historickou pravdu, že trvalé podlomení národní slovanské církve v Uhrách… začalo teprv v 1308. roku, kdy po plném vymření dynastie Arpadovy vlivu římské kurie podařilo se konečne dostaviti korunu vlaskému (neapolskému) knížeti Karlu Robertu, a takto v Uhrách uvésti vlaskou dynastii vladařskou…*».[6]

Na trón nastúpili cudzinci – Anjouovci, neapolskí vládcovia, pôvodom Francúzi, ktorí sa ešte v Neapolskom kráľovstve neslávne prezentovali cieľavedomou likvidáciou gréckeho obradu a násilným preferovaním obradu latinského, kvôli čomu, vo svojich pretenziách na uhorský trón, boli aj priamo podporovaní pápežom.

Kardinál Gentilis

Karola Róberta už ako dvanásť ročného chlapca pretláčal na uhorský trón pápež Bonifác VIII.[7] a hlavne jeho nástupcovia, všetko Francúzi, počnúc pápežom Klementom V. (1305-1314) a ďalšími, ktorí s Francúzskom sympatizovali do takej miery, že dokonca preložili svoje pápežské sídlo z Ríma do francúzskeho mesta Avignone (od roku 1305 do roku 1376). Francúzske mesto Avignone politicky patrilo Neapolskému kráľovstvu, a to i napriek tomu, že sa nachádzalo bezprostredne na francúzskej pôde.[8] V Avignone teda vládli Anjouovci. I tu je koreň «mimoriadných sympatií» medzi Anjouovcami a pápežmi vtedajšej doby.

Napr. pápežov veľvyslanec v Uhorsku kardinál Gentilis uvalil roku 1309 cirkevnú kliatbu z poverenia pápeža Klementa V. na šľachticov a sedliakov Uhorska, ktorí nechceli uznať pápežom preferovaného chlapca Karola Róberta z Anjou za svojho kráľa.[9] Tomu sa hovorí: priamy vstup pápeža do politiky danej doby…

Nástupom Francúzov Anjouovcov na uhorský trón prvýkrát v histórii prichádza do Uhorska i kult francúzskeho svätca Martina de Tours,

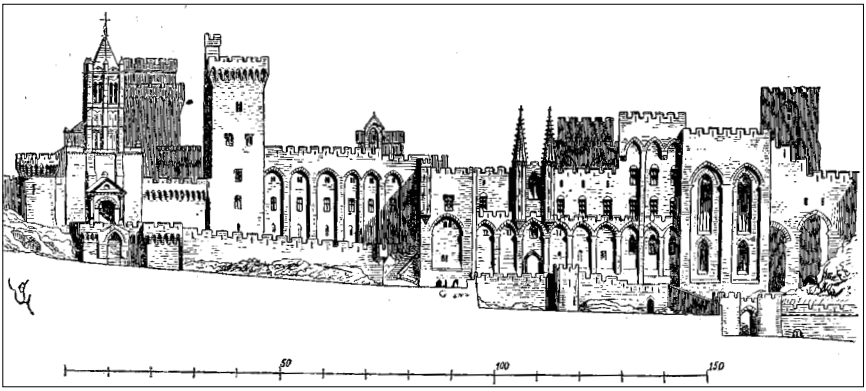

Takto vyzeralo sídlo pápežov v anjouovskom Avignone vo Francúzsku v 14. st.

ktorý sa v tom čase vo Francúzsku tešil mimoriadnej úcte, avšak v Uhorsku bol ešte úplne neznámym. Po gregoriánskej reforme kalendára, kedy bol kalendár posunutý o desať dní dopredu, boli všade tam, kde víťazila latinizácia, sv. Martinovi odovzdané všetky gréckokatolícke cerkvi sv. Kozmu a Damiána (pozri Spišské episkopstvo v kap. 4.2.1.).

Karol Róbert z Anjou[10] začal ako svoje kráľovské sídlo a zároveň ako hlavné mesto krajiny preferovať Budín.[11] Roku 1309 (tj. necelý rok po svojom nástupe na trón) predniesol v mariánskej cerkvi mesta Budína za prítomnosti pápežského legáta, prísahu vernosti latinskému obradu.[12]

Živný nástup Anjouovcov charakterizuje takto:

«*Teprve při Karlu Robertu a jeho synu Ludvíku Velikém… počala silná latinisace uherské církve, jejíž praelatury bez kanonické volby dávány byly zejména Němcům a Vlachům* (= Talianom)…».[13]

Osudná bitka pri Rozhanovciach – koniec slovanského Uhorska

Proti latinizácii, ktorá sa v tom čase už snažila prekročiť hranice centrálneho Uhorska, sa rozhodne postavila vysoká slovanská arpádovská šľachta[14] bývalej «marky Ruizorum» (Rusínskeho vojvodstva), a to hlavne Matúš Čák Trenčiansky (+1321) a košickí Omodejovci z rodu Abba, ako predstavitelia severo-západnej časti bývalého Rusínskeho vojvodstva. Matúš Čák už predtým zhabal veľa majetkov, ktoré protiprávne prešli zo zrušovaných gréckokatolíckych baziliánskych monastyrských eparchií do rúk ostrihomského latinského arcibiskupa, nitrianskeho biskupa, benediktínskeho opátstva v Klíži[15]…, roku 1297 vyplienil (v tom čase už benediktínske) opátstvo v Pannonhalme a pod.[16]

Keď Karol Róbert zasadol na uhorský trón (1308), od prvého momentu, ba dokonca i po svojej oficiálnej (v poradí už tretej!) korunovácii za uhorského kráľa (27. augusta 1310),[17] si bol plne vedomý, že je, a že aj bude len papierovým kráľom dotiaľ, dokiaľ nepoloží slovanské biele Uhorsko na kolená, dokiaľ nezlomí moc starej domácej slovanskej šľachty uhorského slovanského arpá-

dovského rodu. Preto od prvých okamihov svojej vlády pripravoval prevrat v uhorskej krajine. Použil pritom starú osvedčenú metódu: «rozdeľ a panuj»! Na základe tejto zásady sa snažil rozoštvať slovanskú arpádovskú oligarchiu a rozdeliť ju na dva tábory. Určitú časť slovanských veľmožov si snažil nakloniť rozličnými darmidonáciami, aby ich neskôr využil, či lepšie povedané zneužil na likvidáciu ostatných a po upevnení svojej moci likvidoval aj ich.[18]

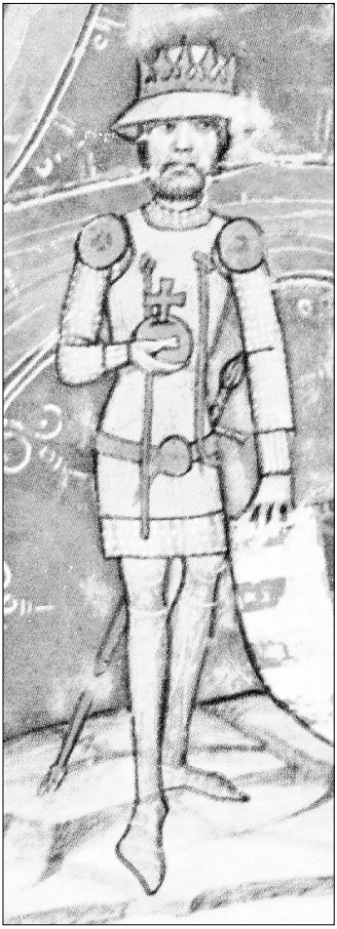

Karol Róbert z Anjou podľa Obrázkovej kroniky

Rok 1311 – likvidácia arpádovských Omodejovcov – premyslená pasca v Košiciach

Okrem takýchto "drobných" akcií bola dlho a precízne pripravovaná iná, perfektne utajená a neobyčajne rozsiahla akcia v spolupráci so všetkými cudzineckými zložkami severného Uhorska (spišskí Nemci, rytieri-križiaci Johaniti, košickí Nemci…). Nemecké vedenie mesta Košíc zohralo pritom hlavnú úlohu. Roku 1311 po tajnej dohode s ľuďmi kráľa Karola Róberta a pápežského legáta Gentileho nemecké vedenie Košíc pripravilo a následne aj zrealizovalo geniálne jednoduchý, ale i účinný plán: Pochytali všetku arpádovskú-omodejovskú smotánku, ktorej kráľ vzápätí začal odoberať majetky a moc v krajine. Stalo sa to takto:

Prefíkaný a všetkými masťami mazaný kráľ Karol Róbert naoko udelil nič netušiacemu palatínovi Omodejovi z rodu Abba, ktorý vlastnil okrem iných i starodávny hrad nad Košicami, mesto Košice ako donáciu-dar. Palatín, ktorý mal už dávno zálusk na toto bohaté ne-

mecké mesto,[19] v septembri 1311 vošiel so slávnostným sprievodom do pevnosti Košičanov, aby ju prevzal. Ako listiny košického archívu prezrádzajú, reprezentačný cieľ vjazdu uhorského palatína do Košíc dokazuje predovšetkým bohatá účasť urodzených osôb v jeho sprievode – množstvo pánov magnátov pozvaných zo širokého okolia, nevynímajúc dámy i manželky, sestry, či dcéry šlachticov.

Osnovateľom akcie sa až do posledného momentu prekvapenia podarilo utajiť nastrojenú pascu, takže sa palatína Omodeja z rodu Abba nezmocnilo nijaké podozrenie a do tejto pasce sa dal bezstarostne vlákať. Stalo sa to, ako bolo už vyššie naznačené, s nevídaným množstvom jeho príbuzenstva a popredných prívržencov. Bola tam zastúpená takmer všetka slovanská šľachta severovýchodného Uhorska. Keď boli už všetci vo vnútri mesta, Košičania dali náhle príkaz uzatvoriť brány a v prekvapujúcom ozbrojenom konflikte bol palatín Omodej zabitý (čím bol vodca opozície fyzicky navždy eliminovaný) a takmer polstovka slovanskej oligarchie zajatá – samé vplyvné osoby a ich rodinní príslušníci.[20]

Košickými mešťanmi pochytaní páni sa v momente stali rukojemníkmi na garantovanie pasivity celého slovanského tábora severovýchodného Uhorska, čo bolo potrebné pri prevode úradov, majetkov, hradov[21] a príjmov do rúk nového kráľa Karola Róberta. Zajatci Košičanov sa stali rukojemníkmi samého kráľa, lebo akciu vymyslel kráľ. Vysoká slovanská šľachta, ktorá ostala na slobode, alebo ušla (ako hovoria dokumenty, časti šlachticov sa podarilo vybehnúť ešte pred zatvorením brán), bola paralyzovaná v odvetných akciách proti kráľovi v nemalej obave o životy svojich drahých a blízkych príbuzných v zajatí. A kým bola slovanská opozícia strachom o osud svojich príbuzných držaná v šachu, kráľ nelenil a nestrácal čas pri obsadzovaní uhorských hradov, opevnených miest, colníc a dôležitých úradov… Všade boli uvádzaní jeho ľudia a jeho stráže.

Rukojemníci mali ostať v zajatí Košíc aspoň 8 mesiacov, tj. do jari roku 1312. Už či to bolo, ako konštatuje Halaga, z obáv o osud rukojemníkov, alebo z premyslenej taktiky, synovia zabitého Omodeja ešte v zimných mesiacoch na prelome rokov 1311-1312

usilovali o nejaké kompromisné riešenie a dohodu s kráľom Karolom Róbertom. V októbri 1311 dokonca podpísali dohodu rezignácie, že vrátia regálie, vydajú komitáty a hrady, nebudú prekážať mešťanom a šľachte v službách kráľovi, nebudú rušiť chod nových kráľových úradov a súdov, atď. Hrozba exkomunikácie s interdiktom (čo sú najvyššie cirkevné tresty), ktoré boli uvalené za prípadné nedodržanie tejto rezignácie prezrádza, že všetci zúčastnení považovali podmienky rezignácie za tak hrozne ponižujúce (išlo prakticky o odovzdanie všetkej moci do rúk cudzincom), za tak bezohľadné, že sa prakticky už pri podpisovaní vôbec neverilo, žeby ich niekto natrvalo zachovával. Išlo totiž o exemplárne znevážení doterajšej slovanskej šlachty a úplné pokorenie starého magnátskeho slovanského rodu.

Keďže kráľove zásahy postihovali a ohrozovali všetku uhorskú oligarchiu, do akcie vstúpil i najväčší uhorský magnát – pán západnej časti bývalej «*marchia Ruizorum*» – Matúš Čák Trenčiansky. Zainteresovaný na porážke kráľa a záchrane Omodejovcov, riskujúc všetko, poslal «všetku svoju vojenskú moc» – okrem iného 1700 ozbrojencov, jazdu, ťažkú bojovú techniku a zariadenia na dobývanie pevností, stroje na vrhanie skál a metanie ohňa… Blížiaca sa pomoc z Trenčína dodala odvahu celej opozícii.

Rok 1312 – bitka pri Rozhanovciach, kde bola «rozohnaná» (od toho Rozhanovce) arpádovská opozícia

K poslednému zúčtovaniu s vysokou slovanskou šľachtou (ešte pôvodného arpádovského rodu) a k ochromeniu šľachty starodávneho Rusínskeho vojvodstva – «*marchia Ruizorum*» (ktoré existovalo, i keď už nie pod týmto menom), došlo v osudnej bitke pri Rozhanovciach (15. júna 1312), kedy novodosadený kráľ Karol Róbert z Anjou pôvodom Francúz,[22] podporovaný novovzniklou nižšou a strednou cudzineckou kumánskou (maďarskou) šľachtou (tzv. iobbagiónmi), za mocnej intervencie košických občanov (ktorí boli napospol všetko nemeckými kolonistami),[23] ako aj ďalších cudzincov (rytierov-križiakov Johanitov a spišských novousadených Nemcov-Sasov) porazil-rozohnal (odtiaľ názov miestnej obce «Rozha-

novce») domáce slovanské vojská arpádovskej oligarchie Omodejovcov a paralyzoval moc Matúša Čáka Trenčianskeho (ten došiel s ťažkou bojovou technikou na bojisko neskoro – až po bitke).

«*Na úsvitu 15. června 1312 stála proti sobě obě vojska u Rozhanovců. Vojsko Omodejovců tábořilo na vyvýšenině nad Torysou, královské vojsko dole v údolí. Bitvu zahájilo spojené vojsko Omodejovců… Po sestupu do údolí prudkým útokem napadli královské vojsko, pričemž padl i královský praporečník. Postavení královského vojska posílil příchod oddílu johanitských rytířů, pod jejichž praporcem pak dále bojovalo celé královské vojsko. Rozhodující roli potom sehrály boční útoky Spišanů a Košičanů, které rozhodly výsledek bitvy ve prospěch krále. Obě strany měly velké ztráty, zejména královská. Z vojska Omodejovců však padli oba velitelé Aba Krásný* (Velký) *a Demeter, syn Mikulášův a dva Omodeovi synové: Mikuláš a David. Pozdější kronikáři přirovnávali krvavost bitky k bojům za tatarského vpádu. Svým vítězstvím Karel Robert porazil na hlavu Omodeovce a současne oslabil Matúše Čáka*».[24]

Lokalizácia bitky pri Rozhanovciach

Na mieste, kde táborilo kráľovo vojsko, sa podľa strategickej rekonštrukcie (*Vojenské dejiny Československa*)[25] dodnes nachádza gréckokatolícka obec zvaná «**Kráľovce**» (Kráľova Ves) a na mieste kde táborili rytieri-križiaci Johaniti sa dnes rozprestiera gréckokatolícka obec s názvom «**Chrastné**» (Chrestné), ktorá v ľudovom podaní si dodnes zachovala tento názov odvodený z rusínskeho slova «chrest», «chrestne» *kríž, krížové*, lebo tam táborili križiaci…

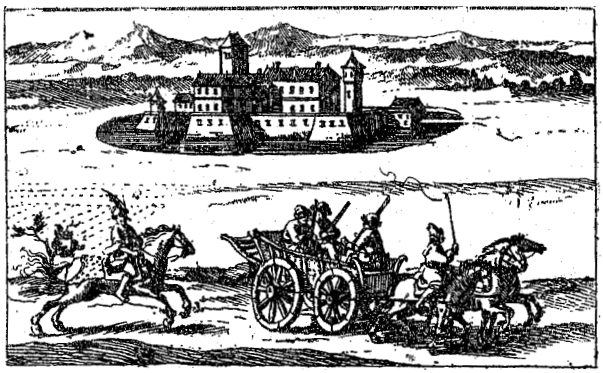

Rozhanovský hrad

Samotné miesto, kde došlo k vojenskému stretnutiu (k válke), leží podľa hore spomenu-

tej strategickej rekonštrukcie v areáli medzi obcami Valkovce, dnes zvané «**Vajkovce**» (Vajkovce > Valkovce sú dva ekvivalentné názvy tej istej obce až do roku 1920[26]) a **Rozhanovce** (od slova «rozháňať», «rozohnať»), kde vojská slovanskej arpádovskej oligarchie boli definitívne rozprášené-rozohnané. Je zaujímavé, že na opačnej-severnej strane sa dodnes rozprestiera obec **Budimír** (z rusínskeho «budi» a «mir», čo znamená *nech bude mier*). Tam bolo pravdepodobne podpísanie kapitulácie a odzbrojenie zajatcov…

Ďalej je prinajmenšom zaujímavé, že na mieste, kde sa na základe strategickej analýzy predpokladá stanovisko-táborisko slovanskej rusínskej arpádovskej opozície je dnes osada **Hrašovík** pôvodne však zvaná «Ras» či «Rózsaveg».[27] «Ras» je stará praslovanská výslovnosť slova «Rus» (porov. ang. Russia, [čítaj *rašъ*]).

Susedné **Košické Olšany** vznikli neskôr, tj. v čase tzv. valašskej kolonizácie spôsobenej Anjouovcami po bitke pri Rozhanov-

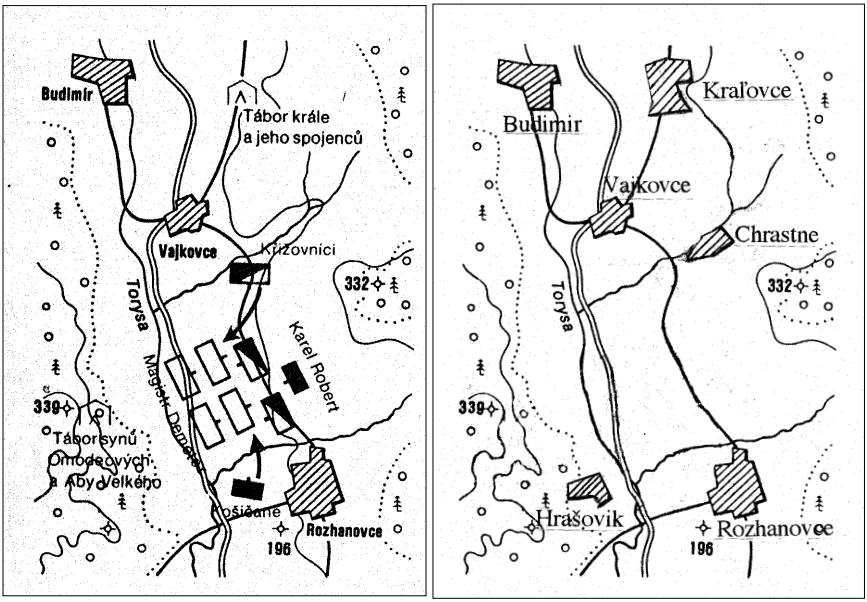

Vľavo: mapa znázorňujúca rozmiestnenie vojsk tesne pred bitkou pri Rozhanovciach (prevzatá z knihy Vojenské dějiny Československa, I, Praha, 1985); vpravo: súčasné rozmiestnenie dedín v okolí Rozhanoviec, ktoré vo svojich názvoch pozoruhodne zaznamenávajú udalosti z roku 1312.

ciach na báze 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. «Olšany» sa totiž pôvodne volali «Vološany» s valašským gréckokatolíckym obyvateľstvom prisťahovavším sa z centrálneho Uhorska.

Následky bitky pri Rozhanovciach

Omodejovský hrad nad Košicami bol po bitke zbúraný a už nikdy viac nebolo dovolené ho obnoviť, aby sa znova Omodejovci nemali kde uchytiť. Rozhanovská bitka sa, čo do krvipreliatia, pokladá za najkrvavejšiu bitku v Uhorsku hneď po tatárskom plienení[28] a jej výsledok mal katastrofálne dôsledky pre slovanské biele Uhorsko. Ňou definitívne končí moc podkarpatských Rusínov-Uhrov v ich domovine Uhorsku a neapolský cudzinec, Francúz Karol Róbert sa stáva zvrchovaným pánom situácie. V tom čase – po Rozhanovskej bitke (za odmenu spišským Nemcom) bola oficiálne zlikvidovaná gréckokatolícka Spišská monastyrská eparchia (pozri samostatnú kapitolu o Spiši, 4.2.1.). Na čelo soborného baziliánskeho monastyra, tj. za archimandritu-episkopa (v novej latinskej terminológii za «spišského prepošta») bol dosadený Nemec – akýsi Heinrich (1316-1322) a územie gréckokatolíckeho Spiša si podelili ostrihomský a krakovský biskupi, prečo medzi nimi vznikol aj spor – nevedeli sa dohodnúť pre hranice cirkevnej jurisdikcie, čo sa obyčajne stáva, keď sa jurisdikcia zväčšuje o nové územia, ktoré predtým nepatrili nikomu zo sporných stránok. Krakovský biskup zazlieval novovytvorenému latinskému spišskému prepoštovi, ktorý patril v tom čase už pod Ostrihom, že vykonáva jurisdikciu v Podolínci a Starej Ľubovni. Spor ukončil až pápež Ján XXII. (1316-1334) roku 1333 v prospech Ostrihomu.[29]

K podobnému sporu o jurisdikciu došlo medzi mukačevským (egerským) biskupom a fogarašským episkopom po zlikvidovaní Maramorošskej gréckokatolíckej eparchie v prvej polovici 18. storočia (pozri v kap. 4.2.2.).

Likvidácia arpádovského Kokoša a zabratie jeho majetkov Drugethovcami

Medzi arpádovské kniežatá v širšom slova zmysle patril i rusínsky šľachtic Kokoš (v staroslovančine «**кокош**» značí *kvočka* prípadne *kohút*).[30]

Kokoš spočiatku kolaboroval s Karolom Róbertom proti ostatným arpádovským kniežatám… Karol Róbert preto Kokošovi udelil štedrú donáciu za pomoc pri dobýjaní Spišského hradu v rokoch 1306-1307 – daroval mu dobytý Spišský hrad, neskôr ho však tiež nemilosrdne zlikvidoval…

V danom čase sa i na Spišskom hrade slúžili staroslovanské bohoslužby v gréckokatolíckom obrade. Na týchto bohoslužbách sa čítalo Evanjelium po staroslovansky… Na jednom mieste tohto cyrilometodejského Evanjelia Isus Christos so žiaľom povedal o Jeruzaleme:

«**Ї҆ерꙋсали́ме, Ї҆ерꙋсали́ме… колькра́ты восхотѣ́хъ собра́ти ча́да твоѧ̀, ꙗ҆́кѡже ко́кошъ гнѣздо̀ своѐ подъ крилѣ̀, и҆ не восхотѣ́сте?**» (Jeruzalem, Jeruzalem… koľko ráz som chcel zhromaždiť tvoje deti ako **sliepka** svoje kuriatka pod krídla, a nechceli ste?) (Lk 13,34).

Preto v danom čase meno spišského rusínskeho šlachtica: «Kokoš» bolo veľavravné, označovalo človeka, ktorý bol vodcom a zároveň ochrancom, ochraňoval a bránil svojich verných pod svojimi krídlami podobne neohrozene ako kvočka svoje kuriatka, ku ktorej sa prirovnal aj sám Isus Christos.

Sú zachované dokumenty z 26. augusta a 21. septembra roku 1307, v ktorých už Karol Róbert, obmedzuje moc Arpádovca – spišského župana Kokoša, v prospech spišského prepošta Pavla.[31] Aby sa mohol Kokoš udržať na svojom panstve, pridal sa ešte viac na stranu prefíkaného kráľa Karola Róberta a dokonca bojoval pod jeho zástavami i pri dobýjaní Šarišského hradu, ktorý patril Omodejovcom. Kokoš sa tiež mimoriadne zaslúžil i o to, že Karol Róbert porazil Omodejovcov pri Košiciach v bitke pri Rozhanovciach (r. 1312).[32]

Kokošove zradné služby najprv Karol Róbert využil a potom mu i napriek tomu v krátkom čase strategicky významný Spišský hrad odobral. Z dokumentu z 11. marca 1318 napísanom na Spišskom hrade je už jasné, že pánom Spišského panstva už nie je via-

cej Slovan-Arpádovec Kokoš, ale cudzinec-Anjouovec Filip Drugeth, a archimandritom Spišského Sobora (Kapituly) sa stal nemecký Heinrich[33] (typicky nemecké meno; teda došlo nielen k výmene šľachtica, ale i k výmene archimandritu, tj. k zmene z gréckokatolíckeho Slovana za rímskokatolíckeho Nemca).

Majetok po porážke Omodejovcov a neskôr i Kokoša a Petra Petroviča teda prevzal Karolovi Róbertovi verný neapolský šľachtic Filip Drugeth a po ňom ho zdedil Viliam Drugeth. Tento na jednotlivé hrady historického Podkarpatska dosadil kastelánov tiež talianského pôvodu. Napr. spoločným podkastelánom pre hrady Plaveč i Ľubovňa sa roku 1329 stal Peter Gall zo Sieny…[34]

Rok 1316 – likvidácia arpádovského Petra Petroviča a následná vzbura Rusínov

Po osudnej porážke pri Rozhanovciach sa miestna slovanská-arpádovská šľachta (oligarchia) ešte niekoľkokrát vzbúrila proti obmedzovaniu svojich práv a latinizácii. Chyba bola len v tom, že šľachta nebola jednotná. Raz jedni podporovali Anjouovcov, raz iní, podľa toho, kto koľko dostal sľúbené od nového kráľa Karola Róberta. A on nestálu a vierolomnú šľachtu postupne vymieňal. Väčšinou sa to prevádzalo násilnou formou. Postihnutí šlachtici-Arpádovci otvorene bojovali s cudzineckým kráľom o svoje bytie, či nebytie, ale žiaľ až vtedy, «keď prišiel na nich rad».[35]

Takto po osudnej bitke pri Rozhanovciach (15. jún 1312), Karol Róbert roku 1316 získal doménu v Zadunajsku (od pánov z Kyseku), roku 1317 zlomil odpor Boršu Holého v Zátisí a dobyl tiež Komárno (od Matúša Čáka Trenčianskeho), ochromil vzburu Petra Petroviča (pozri nižšie), roku 1318-1321 vybojoval Sedmohradsko a roku 1321 po smrti Matúša Čáka Trenčianskeho získal tiež celú jeho doménu (stred a západ súčasného Slovenska).[36]

Vzbúril sa i Peter Petrovič (Peter – syn Petra), tentoraz v severovýchodnom Uhorsku (východná časť bývalej *marky Ruizorum*) v Zemplínskej a Užskej župe. Peter Petrovič (Peteő Péter, Pethény) zastával v týchto župách úrad nadišpana (nadžupana). Okrem iných významných hradov vlastnil Braničevský, Bačkovský, Brekovský, Humenský a Jasenovský hrad… Peter Petrovič v bitke pri Rozha-

novciach bojoval na strane Karola Róberta proti rusínskym Omodejovcom. Za odmenu dostal dokonca Nevický zámok, ktorý predtým vlastnili Omodejovci.[37] Po porážke Omodejovcov však prišiel rad aj na neho.

Keď Peter Petrovič porozumel, že Karol Róbert začína zvoniť umieráčik i jemu, otvorene vyzýval do boja za obradovú slobodu a nezávislosť Slovanov – rusínskych obyvateľov na svojich majetkoch. Vojenskú pomoc si požiadal dokonca i z Haličiny od ruských kniežat a miestne haličské knieža Leva II. Jurijoviča (1308-1323) pozval do Uhorska, aby sa tam práve on stal kráľom, pretože bol vnukom arpádovského kráľa Bela IV., a preto mal na uhorský trón také isté práva a pretenzie ako Karol Róbert. Haličské knieža Lev Jurijovič však nemohol vojensky pomôcť, pretože bol práve vo vojne s Litvou i Tatármi… Vojská Petra Petroviča sa stretli v bitke s vojskami Karola Róberta pri obci Bačkov hneď v nasledujúcom roku 1317 (teda rok po vzbure). Z boja vyšiel víťazne Karol Róbert. Dejiny zaznamenávajú, že neskôr v jednej ozbrojenej potýčke roku 1320 sa do zajatia Karola Róberta dostal jeden zo synov Petra Petroviča. I napriek tejto nepriaznivej skutočnosti knieža Peter Petrovič, ktorý bol ako všetci ostatní Arpádovci gréckokatolíckeho obradu, úspešne odolával Karolovi Róbertovi dokopy až päť rokov, teda až do roku 1321, keď postupne stratil všetky svoje hrady v Uhorsku a i sám padol v boji. Všetky majetky Petra Petroviča pripadli cudzincom-Drugethovcom.[38]

Je dokumentami doložené, že Ján Drugeth (ďalší z rodu) roku 1322 už vlastnil Humenské panstvo. Roku 1360 toto panstvo Drugethovcom na čas odobral rusínsky knieža Teodor Koriatovič, ale r. 1380 toto panstvo opäť dostali Drugethovci od uhorského kráľa ako dar. Drugethovci sa tak úzko spriaznili s Humenným, že kým sa predtým podpisovali jednoducho: «*Drugeth*», teraz už «*Drugeth de Humenna*»,[39] teda od roku 1381 rod Drugethovcov používa k svojmu menu už prídavok: «z Humenného» (*de Humenna*) a svoje hlavné sídlo má práve na hrade v Humennom či blízkom Jasenove.

Francúzski Anjouovci a nástup Kumánov (Maďarov) k moci v centrálnom Uhorsku

Nová anjouovská dynastia má na svedomí, že sa z (v tom čase ešte stále) slovanského Uhorska, predovšetkým jeho centrálnych častí (dnes jadro Maďarska), začala vytláčať cyrilometodejská a udomácnila sa západoeurópska (najmä francúzska) rytierska kultúra. Francúzska kultúra a mravy, ako i ďalší hromadný príchod cudzincov na panovnícky dvor, vláda francúzštiny v hovorovej reči šľachty a v písomníctve zas prevaha latinčiny… začali ovplyvňovať celkový duchovný život v Uhorsku. Po paralyzovaní vysokej slovanskej šľachty (bitka pri Rozhanovciach) už nikým neobmedzovaný Karol Róbert začal reorganizovať Uhorsko podľa západoeurópskeho vzoru. Neobnovoval staré patriarchálne kráľovstvo (založené na starešinovskom systéme z doby sv. Cyrila a Metoda a sv. Štefana), ani nerozvíjal starý osvedčený monastyrský systém gréckokatolíckych eparchií, ale opierajúc sa o obrovské pozemkové majetky získané zhabaním majetkov oslabenej, alebo úplne porazenej (arpádovskej-slovanskej) šľachty, rozdával z nich svojim prívržencom-cudzincom… Takto v relatívne krátkom čase vznikla úplne nová spoločenská vrstva feudálov, zložená napospol z cudzincov (vysoká šľachta hlavne z Francúzov a Nemcov, stredná šľachta bola zložená z Kumánov-Maďarov) namiesto pôvodnej arpádovskej domácej šľachty, ktorá bola postupne alebo úplne vyhubená a vymrela, alebo natrvalo ušla do vyh-

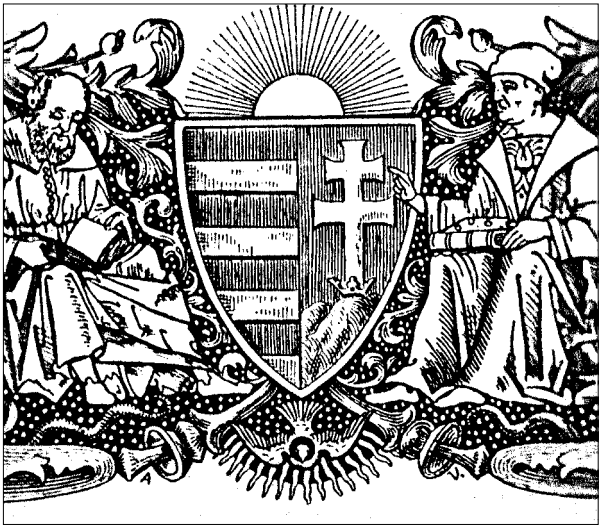

Maďarsko-uhorský erb s kumánskymi pásmi a slovanským arpádovským dvojkrížom.

nanstva do okolitých slovanských kráľovstiev severnej, východnej, či južnej Európy.[40] Na minciach, v erbe a výsostných znakoch Uhorska na čas prestáva figurovať dokonca i arpádovský uhorský dvojkríž.

Dvojitý kríž bol symbolom slovanských podkarpatských Arpádovcov a symbolom bieleho slovanského Uhorska pred príchodom Kumánov-Maďarov. Je dodnes na mnohých cerkvách a kostoloch bývalej *marky Ruizorum*, tj. dnešného Slovenska, Podkarpatskej Rusi a veľkej časti Transylvánie. Znakom Kumánov-Maďarov, ktorí sa postupne usadzovali v močariskách centrálneho, vtedy ešte slovanského Uhorska, boli pásy s levmi, ktoré sa prvýkrát v znakoch objavujú (i keď len dočasne) za vlády kráľa Imricha a jeho brata Ondreja II., ktorí obaja vo svojej slabosti veľmi preferovali Kumánov. Kráľ Ondrej II. Kumánov dokonca povýšil (Zlatou bulou z roku 1222) do stredného šľachtického stavu. Jeho nástupca Bela IV. znova preferoval dvojitý arpádovský kríž. A tak v ďalších dejinách Arpádovcov sa už prelínajú oba znaky (dvojkríž i pásy) podľa toho, či sa kráľ viacej alebo menej opieral o domácu arpádovskú šľachtu alebo o maďarských-kumánskych príšelcov.[41]

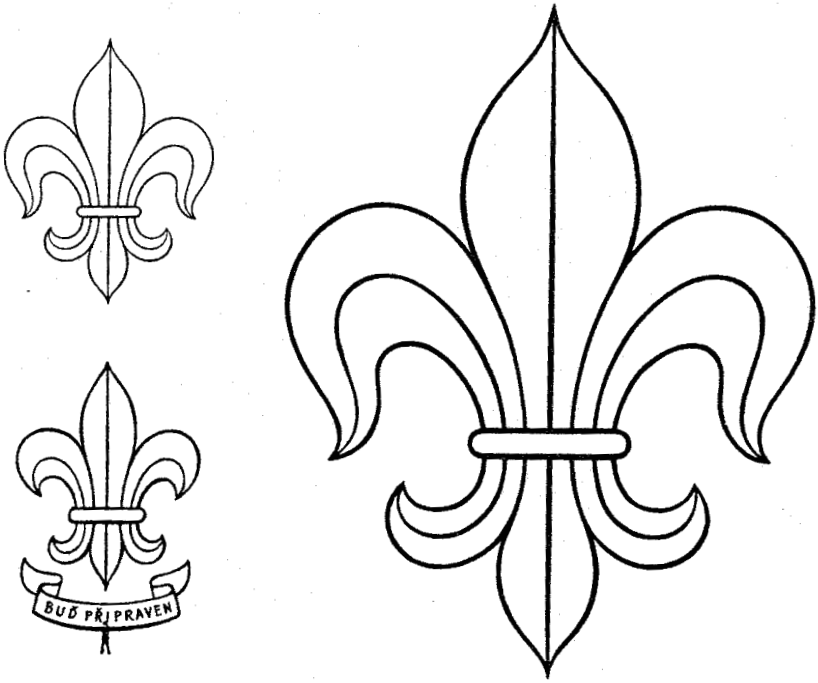

Anjouovská ľalija sa v súčasnosti stala symbolom skautského hnutia.

Maďarizácia centrálneho Uhorska

V roku 1351 nastáva citelné pomaďarčenie centrálneho Uhorska – v obnovenej *Zlatej bule* bola totiž kumánska-maďarská iobbagiónska šľachta (teraz už tzv. «filii iobbagiones» *synovia iobbagiónov*) povýšená dokonca na roveň vysokej šľachty, avšak našťastie, ešte len teoreticky, pretože prakticky k tomu došlo až o 150 rokov neskôr, tj. v roku 1514 za vlády absolútne neschopného kráľa Vladislava II. Jagelovského (1490-1516),[42] kedy stredná-maďarská-kumánska šľachta uchopila moc v Uhorsku bok po boku s cudzineckou (Anjouovcami uvedenou) vysokou šľachtou. Na sneme od toho času mohla byť prítomná všetka šľachta, tj. nielen vysoká (Anjouovcami nastolení Francúzi a Nemci), ale i stredná (Kumáni-Maďari), a v kráľovskej rade, ktorá sa stala ústavným a vládnym činiteľom získala stredná šľachta (Kumáni-Maďari) dokonca prevahu nad kráľovskými úradníkmi: z 24 členov malo byť 16 príslušníkov strednej šľachty a len 4 magnáti a 4 preláti. Dopomohlo k tomu aj vydanie Werböczyho zbierky zákonov, tzv. *Tripartitum* (*Opus Tripartitum iuris consuetudinarii regni Hungariae*), kde Werböczy, ako člen strednej šľachty (ugočský zeman a protonotár kráľovskej kúrie) zachytil a v prospech strednej kumánskej-maďarskej šlachty publikoval nielen skutočné, ale dokonca i želané zákony, práva a zvyky, či ich už stredná šľachta skutočne užívala, alebo si ich len privlastňovala a želala užívať. I keď *Tripartitum* v skutočnosti nebolo na sneme potvrdené – veď bolo namierené proti záujmom vysokej šľachty a proti záujmom samého kráľa, ale i napriek tomu za neschopného kráľa Vladislava II. Jagelovského vošla táto zbierka zákonov do užívania a ako skutočný zákonník sa užívala až do roku 1848.[43]

Udalosti po bitke pri Rozhanovciach, obnovenie promaďarskej *Zlatej buly*, ako aj Werbóczyho zákonník *Tripartitum* značia definitívny koniec slovanského «bieleho» Uhorska a začiatok maďarského «čierneho» Uhorska, lebo Maďari sa takto už totálne zmocnili vlády v Uhorsku.

Podľa zákona z roku 1351, ktorý treba pokladať za prvé zhrnutie základných práv a výsad uhorskej (tentoraz už jednoznačne cu-

dzineckej hlavne kumánskej-maďarskej) šlachty, tzv. iobbagiónov, stávajú sa «*servienti*» (tj. Kumáni v službách kráľovstva) úplne rovnoprávnymi členmi šľachty, podobne na ich úroveň sa dostávajú i «*filii iobbagiones*» (potomkovia prisťahovaných Kumánov) najmä z pohraničných oblastí Transylvánie, kde sa usadili prechodne.[44]

Ničenie cyrilometodejského dedičstva a vôbec všetkého slovanského v Uhorsku od toho času už nepotrebovalo nijaké stimuly z vonka: o všetko sa už postarala "domáca" vláda cudzincov.

Tzv. «Valašská kolonizácia»

Od časov IV. Lateránskeho koncilu (teda od r. 1215), tj. od momentu, kedy 53-ťou konštitúciou boli položené teoretické základy pre bezohľadné vysťahovávanie nepoddajných «starovercov» (gréckokatolíkov) na neúrodné a v tom čase ešte plne zalesnené svahy Karpatského pohoria, sa gréckokatolíci – považovaní už za pohanov (lebo kresťan sa stáva kresťanom práve prostredníctvom krstu a ich krstná formula, ako bolo na predchádzajúcich stránkach ukázané, sa považovala za neplatnú), začínajú v písomných dokumentoch a kronikách stotožňovať a zamieňať so skutočnými pohanmi, tj. v Karpatoch žijúcimi kočovnými zvyškami starých Hunov = Avarov = Rómov, tj. s Cigánmi, zvanými «Valasi». V Uhorsku žijúci staroverci-gréckokatolíci vysťahovávaní do nehostinných hôr sa začínajú výsmešne tiež prezývať «Valachmi» a ich svjaščenik či episkop dostáva prezývku «bača» (Vat(h)a *otec* > Bat(h)a > Bača; porov. ukr. «батько» *otec, svjaščenik*).

Keďže v Uhorsku až do roku 1301 vládli podkarpatskí slovanskí Arpádovci a takmer všetka šľachta bola taktiež domáceho slovanského arpádovského pôvodu, vyznávajúca cyrilometodejskú «staru viru», aplikácia tohto 53. uznesenia IV. Lateránskeho koncilu, po ekonomickej rovine namiereného priamo proti cyrilometodejskému obradu a proti gréckokatolíkom, sa v Uhorsku striktne začala prevádzať až v čase vlády Anjouovcov (tj. približne po roku 1308), ktorí obsadili uhorský trón po vymretí slovanských Arpádovcov. A to je práve čas, keď nám dejiny zanechávajú už početné

správy o vyháňaní gréckokatolíkov (tzv. Valachov) a ich masovom presídľovaní z úrodnej zeme centrálneho Uhorska na «kopanice» severovýchodného Uhorska, či na močariská juhu kráľovstva. Odtiaľ názov «*Valašská kolonizácia*».

Anjouovci 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu aplikovali nielen na poddaných, ale i na zvyšky drobnej gréckokatolíckej, ešte stále slovanskej šľachty. V tom čase na neúrodných a zalesnených perifériách uhorskej krajiny (hlavne na severe) vzniká celý rad úplne nových, dosiaľ neexistujúcich gréckokatolíckych (tzv. valašských) obcí.

V Maramorošskej župe sú Valasi doložení písomne roku 1326, v Berežskej župe roku 1364… V iných župách ešte pozdejšie: v Gemeri roku 1426, v Turni roku 1437, na Orave roku 1474… V župách, kde sú doložení Valasi písomne v 15. storočí sa v písomných zmienkach hovorí, že toto obyvateľstvo je tam už dlhšie usadené,[45] teda ich usídlenie v daných oblastiach opäť možno datovať približne o sto rokov skôr – do 14. storočia, keď v Uhorsku vládli Anjouovci nemilosrdne aplikujúci 53. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu vysídľovaním

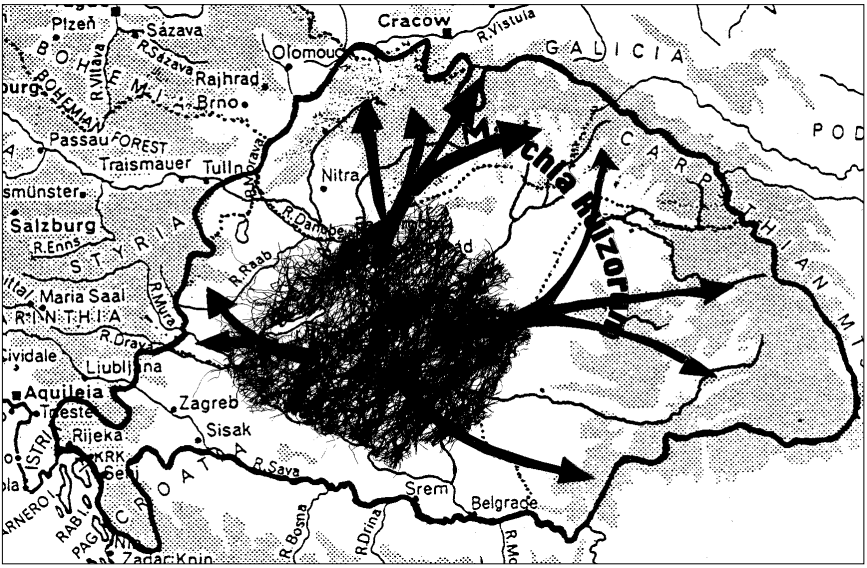

Valašská kolonizácia (počnúc 14. st. včítane) – vyháňanie gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva z úrodných nížin Uhorska do hôr.

tvrdých gréckokatolíkov z centrálnych častí Uhorska na jeho neúrodné okraje…

Prví Valasi a Valašské dediny a osady sa objavujú v Šarišskej župe tiež v dobe Anjouovcov, v polovici 14. storočia.[46] Uličný pri svojom štúdiu osídlenia Šarišskej župy prišiel k pozoruhodnému poznatku, ktorý však sám necháva bez vysvetlenia:

«*Skúmaním vývinu osídlenia Šariša v 13.-14. storočí sme došli k poznatku, že… slovanské osídľovanie tohto územia uskutočňovalo sa v smere z juhu na sever, konkrétne zo strednej časti doliny Hornádu, Torysy a Tople na sever…*».[47]

To však potvrdzuje hore uvedenú skutočnosť, že rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo práve aplikáciou 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu (pretože nechcelo prejsť na latinský obrad) sa muselo vysťahovať z úrodného územia dnešného centrálneho Maďarska na neúrodné kopanice (i na sever, teda v prípade Šarišskej župy bolo ich sťahovanie v smere z juhu na sever, čo konštatuje Uličný) a takto dalo základ novovzniklým valašským osadám…

Určitá časť gréckokatolíkov z centrálneho Uhorska sa v tomto období vysťahovala aj do haličskej Rusi. Historické dokumenty dokazujú, že prvé valašské osady v haličskej Rusi sú datované do druhej polovice 14. storočia a do 15. storočia…,[48] čo tiež časovo zapadá do protigréckokatolíckej éry Anjouovcov v Uhorsku počas 14. storočia.

Vznik valašských obcí v hornom Uhorsku v 14. storočí niektorí historici 20. storočia nesprávne vysvetľovali hypotézou prisťahovania «*asi z Ukrajiny*»,[49] či iní vynechali slovko «asi» a hypotézu prisťahovania Rusínov z Ukrajiny už interpretovali ako istý fakt.

Túto do neba volajúcu nespravodlivosť Anjouovcov aplikujúcich nespravodlivú 53. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu na uhorské pomery, tj. presídľovanie pôvodného autochtónneho gréckokatolíckeho slovanského-rusínskeho obyvateľstva, ktoré sa nechcelo zrieknuť svojho gréckokatolíckeho obradu, zo žírnej černozeme centrálneho Uhorska na neúrodné svahy Karpát, začali v novšej dobe 20. storočia prolatínski "bádatelia" čoraz častejšie prekrúcať na vymyslenú bájku o tzv. *Valašskej kolonizácii* z Ukrajiny.

Valašská kolonizácia z Ukrajiny je bájkou, podľa ktorej sa vraj všetci gréckokatolícki Rusíni (či z nich dnes pretransformovaní gréckokatolícki Slováci a gréckokatolícki Maďari), žijúci v Karpatoch a dodnes vyznávajúci «*staru viru*» (okresy Svidník, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Bardejov, Stará Ľubovňa, či celá Podkarpatská Rus…), prisťahovali do Uhorska spoza Karpát z Ukrajiny, alebo z Rus-

ka… Táto bájka o údajnej imigrácii Ukrajincov, tzv. *Valašskej kolonizácii z Ukrajiny* má praktické politické závery: gréckokatolíci sú vraj preto vo svojej vlastnej zemi trpenými príšelcami, a preto majú byť ticho, lebo ináč budú vysťahovaní ako Nemci po II. svetovej vojne do Nemecka…, Rusíni na Ukrajinu alebo do Ruska… Túto myšlienku imigrácie podporilo aj sfalšovanie textu *Anonymovej kroniky* pri jej prvých edíciách, ako aj legenda o tom, že Koriatovič sa prisťahoval v 14. storočí do Mukačeva so 40.000 (!) ľuďmi — ak by ich totiž v skutočnosti naozaj mal až toľko, porazil by ktoréhokoľvek vtedajšieho kráľa v Európe a nemusel by zo svojej vlasti utekať do Uhorska.

V skutočnosti sa však v 14. storočí a neskôr nejednalo o žiadnu kolonizáciu-imigráciu z Haličiny, Ukrajiny, či Ruska, alebo lemkovského Poľska, ale o násilné presídľovanie tvrdých[50] rusínskych gréckokatolíkov milujúcich svoj cyrilometodejský obrad (staru viru) z centrálnych častí Uhorska na jeho periférie, a to na báze aplikácie 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. Teda *Valašská kolonizácia* je historickou pravdou, avšak pôvod prisťahovalých "Valachov" nie je z Ukrajiny či Rumunska, ale z centrálneho Uhorska (teda dnešného Maďarska).

Kadlec vo svojej knihe *Valaši a valašské právo…* uvádza podľa neho nevysvetliteľný fakt: V berežskej krajine (dnes Zakarpatská Ukrajina, vtedy súčasť severovýchodného Uhorska) v polovici 15. storočia nastáva veľká zmena – **valašské** obyvateľstvo Mukačevského panstva (Valachovia – podľa Kadleca vraj Rumuni) znenazdajky **zmizlo** a na jeho mieste sa **naraz objavilo** veľké množstvo **Rusínov**. Historické dokumenty dokazujú, že k tejto zmene došlo medzi rokmi 1466 a 1493…[51] Kadlec však prizabudol na historický fakt, že práve v tom období vládol v Uhorsku valašský (rusínsky) kráľ Matej Korvín (Huňatý) (1458-1490), ktorý obnovil starodávne práva Rusínov Uhorska a jeho administrácia prestala Rusínov nazývať posmešným «Valasi», ale vlastným starodávnym menom «Rusíni». Tu je skutočná príčina záhadného objavenia sa veľkého množstva Rusínov v písomných dokumentoch na daných územiach a zároveň záhadného zmiznutia obrovských množstiev Valachov.

Likvidácia všetkého gréckokatolíckeho v centrálnom Uhorsku formou kráľovských zákonov

Je len samozrejmé, že všetká reformná iniciatíva Anjouovcov

začala z centra, tj. od centrálneho Uhorska. Kráľ Ľudovít Veľký (1342-1382) nezaprel v sebe anjouovskú krv, keď vydal napríklad ● zákon, podľa ktorého občania gréckokatolíckeho obradu v župách (išpaniách) Siriň a Huňod nesmeli vlastniť majetok, pokiaľ si nezmenia svoj obrad na latinský. Tento zákon vydal na základe 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, ktorú slovanskí Arpádovci, kým sedeli na uhorskom tróne, nechceli nikdy v plnej miere uviesť na území svojho kráľovstva. ● Ten istý Ľudovít Veľký napríklad prikázal latinským františkánom minoritom, ktorí sa medzičasom do Uhorska nasťahovali (išlo v drvivej väčšine o cudzincov neslovanského pôvodu), aby dohliadli, aby v ich pôsobisku (opäť v centrálnom Uhorsku) žiaden šľachtic nemal na svojom majetku nejakého svjaščenika gréckokatolíckeho obradu. Ak sa nejaký gréckokatolícky šľachtic (zo starej drobnej slovanskej šľachty) stal rímskokatolíkom (to bol jediný spôsob a dôvod, že ešte nebol likvidovaný), a potom sa opäť stal «starovercom», tj. gréckokatolíkom, zhabal sa mu majetok. Bolo to namierené proti tým, ktorí len naoko prestúpili na latinský obrad, aby si udržali šľachtické postavenie a majetky. ● Gréckokatolíci (slobodní) si podľa príkazu tohto istého kráľa Ľudovíta museli dať krstiť deti len v latinskom obrade. O poddaných sa nediskutovalo, tí totiž automaticky prešli na latinský obrad so svojim zemepánom. Ak by sa nejaký slobodný gréckokatolík opovážil dať si pokrstiť dieťa v byzantskom obrade, zhabal sa mu majetok. ● Dekrétom kráľa Ľudovíta Veľkého z roku 1366 boli vyobcovaní všetci slobodní gréckokatolíci z panstiev Keve a Kraššo (Krassó)…, ktorí neuposlúchli a nestali sa rímskokatolíkmi, museli sa vysťahovať.[52]

Na túto svoju aktivitu mal Ľudovít Veľký "požehnanie" i od pápeža. K tomu, aby Ľudovít Veľký vyhnal «heretikov» (gréckokatolíkov), ktorí sa nechcú obrátiť na kresťanstvo (latinský obrad), nielen do pohraničia, ale vôbec preč zo svojho kráľovstva, ho vyzýval napr. pápež Inocent VI. v liste z 15. septembra 1356:

«*… et tu, qui hereticos in remotioribus partibus expugnare proponis, eos in Regni tui permanere gremio non permittas: nam sicut gloria Regni Regem respicit, sic ignominiam eius honori det-*

rahit Regie dignitatis…».[53]

Išlo o «tvrdých Rusnakov», ktorí za žiadnu cenu neprestúpili na latinský obrad. Keďže boli slobodní, nemohli ich donútiť, preto ich trestali vyhostením na kopanice (*Valašská kolonizácia*). ● V tých istých dvoch posledne menovaných župách dal Ľudovít Veľký vyhostiť miestnych gréckokatolíckych kňazov spolu s rodinami a na ich miesto priviedol františkánov, aby miestne obyvateľstvo prevádzali z gréckeho na latinský obrad. ● Ten istý Ľudovít Veľký priviedol za podobným účelom kazateľov-františkánov i do Banátu.[54]

Ľudovít Veľký pri likvidácii Rusínov v Uhorsku mal priamu morálnu oporu nielen v miestnej latinskej hierarchii, ale i vo vtedajších pápežoch. Pápež Inocent VI. (1352-1362) napríklad 16. augusta roku 1356 priamo politicky zasiahol v prospech tohto uhorského kráľa, keď v jednom zo svojich listov priamo zakazuje benátskemu kniežaťu (*duče*) Johannesovi Gradonicovi, ktorý bol v ne-

Pečať uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého, ktorý pochádzal tiež z anjouovskej dynastie. Na pečati je ešte stále vidno arpádovský slovanský dvojkríž na troch vrchoch, avšak v pozadí už veľké množstvo anjouovských ľalijí.

priateľstve s Ľudovítom Veľkým, jeho pakt priateľstva a podpory, ktorý uzavrel s uhorskými heretickými a schizmatickými Rusínmi určenými na vykynoženie.[55]

To isté dokazuje aj napríklad list pápeža Gregora XI. (1370-1378) z 3. októbra 1374 adresovaný uhorskému kráľovi Ľudovítovi Veľkému nabádajúci k «*obráteniu*» veľkého množstva národov žijúcich podľa valašskej viery («*podľa gréckeho obradu a schizmy*») «*na pravú vieru*» v latinskom obrade a poslušnosti latinským arcibiskupom Ostrihomu a Kaloče.[56] Či iný list toho istého pápeža z toho istého dňa adresovaný ostrihomskému a kaločskému arcibiskupom, v ktorom im prikazuje založiť pre neprehľadné množstvá «*novoobrátených*» Valachov na latinský obrad nové latinské biskupstvo na ich území.[57]

To je len niekoľko z mnohých príkladov, ukazujúcich, ako bolo centrálne územie Uhorska v 14. storočí «do-očisťované» od gréckokatolíckeho obradu. Keď už nie gréckokatolícky obrad, tak aspoň slovanskosť tam však i naďalej prežívala takmer do 18. storočia (pozri mapu Uhorska z roku 1750 o Ruthénoch-Rusínoch na juhozápad od Balatonu[58]), ale stále slabnúc a slabnúc, bola v týchto miestach napokon úplne zlikvidovaná podobne ako predtým i obrad. To bol osud centrálneho Uhorska, kým v historickom Podkarpatsku (v dávnej «*marchia Ruizorum*», v hornom Uhorsku a severovýchodných, či i južných pohraničných oblastiach) cyrilometodejský obrad a slovanský živel nebol ešte podstatnejšie, ba možno povedať takmer nijak dotknutý, i keď pokusy o jeho likvidáciu sa i tam, kedy-tedy v tom čase už sporadicky objavili.

Drugethovci

Anjouovci začali na miesto rusínskej gréckokatolíckej vysokej šľachty dosadzovať v Uhorsku svojich verných, ktorí s nimi prišli z Neapolského kráľovstva. Namiesto pôvodnej vysokej slovanskej arpádovskej šľachty dosadzovali bohaté rody, ktoré v bojoch stáli na ich strane a poväčšine prišli so samým Karolom Róbertom z jeho vlasti. K nim patrili napr. Drugethovci, Csudarovci, Bebekovci, Szechiovci a iní.

Práve v tomto období začínajú nad veľkou časťou rusínskych

gréckokatolíkov vládnuť Anjouovcom na život a na smrť oddaní Drugethovci, ktorí boli podobne ako Karol Róbert francúzsko-neapolského pôvodu a latinského obradu, čo v priebehu nasledovných storočí dali nemilosrdne a systematicky pocítiť gréckokatolíkom na všetkých svojich panstvách. Aj oni sa nemalou mierou pričinili o to, že dokonca i na území dnešného východného Slovenska sa postupne uchytil cudzí rímskokatolícky obrad.

Ich prítomnosť ovplyvnila dejiny gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku od 14-teho do 17-teho storočia. Dlhé storočia vládli župami ako: Uh, Zemplín, Abov, Spiš, Šariš… Patrili im silne opevnené hrady, ako: Užhorod, Trebišov, Zemplín, Lubjany, Dunajec, Slanec, Paloča, Sakoľa, Továrne, Nevické, Jasenov, Brekov, Čičava, Šariš, Šovar, Snina, Humenné.[59]

Prvé majetky na východnom Slovensku obdržali Drugethovci r. 1312, a to hneď po porážke vzbúrených domácich slovanských Omodejovcov pri Rozhanovciach, ako odmenu za svoju podporu novopečenému kráľovi Karolovi Róbertovi.[60]

Jeden z Drugethov zachránil život Karolovi Róbertovi a jeho najbližším

Drugethovci, ako rod Anjouovcom absolútne oddaný, sa vždy tešili veľkej priazni Karola Róberta i Ľudovíta Veľkého (Anjouovcov). Filip Drugeth (+1327) bol napr. francúzskym vychovávateľom Karola Róberta.[61] Karolovi Róbertovi bol vždy veľmi sympatickým a tento mal v ňom pevnú oporu.

Nasledovná udalosť, ktorú uvádza Sasinek, výstižne zobrazuje jednu z príčin, prečo Karol Róbert zahŕňal vernú rodinu Drugethovcov mimoriadnou pozornosťou a štedrými darmi.

«*Bolo to dňa 17. apríla roku 1330, čo kráľovská rodina* (Karola Róberta) *v podhradskom kráľovskom zámku vo Vyšehrade sedela pri obede. Dostavil sa ta do zámku potajme rozsrdený Felician Záha, nekdejší palatin Matúša trenčanského, po smrti tohoto odstúpivší od Matúšovcov a poddavší sa Karolovi Robertovi, kráľovi uhorskému. Jaknáhle vkročil do jiedalne, vytasil meč a začal rúbať kráľovskú rodinu: Karola Roberta poranil na ruke, králene*

Alžbete odsekol štyri prsty na pravej ruke, šľahol mečom i po králeviČoch, a jednomu z nich odťal šticu a rozčesol prednie rúcho. V tom medzi neho a králeviČov skočili pestúni týchto, Mikuláš Knežič a Mikuláš Drugetič (Drugeth)*, tak že králeviČia síce obránení boli, lež bránitelia dostali ranu smrteľnú. Na to priskočil Ján Alexandrovič Čele z Potoku a svojím podsekancom tak zaťal Felicianovi do tyla, že bezdušný na zem padol. K tomu prišli kráľovskí zbrojnoši a posekali Feliciana na kusy…*».[62]

Okolnosti atentátu sú nasledovné: Anjouovci po svojom príchode do Uhorska, ba dokonca ani po víťaznej bitke pri Rozhanovciach neboli schopní ihneď, a to zo dňa na deň, vymeniť všetku slovanskú vysokú šľachtu. Opierajúc sa o svojich rytierov, medzi ktorými význačné miesto zaujímali Drugethovci, spočiatku spolupracovali s tými slovanskými šľachtickými rodmi, s ktorými sa to dalo. Načas im ponechali dokonca aj vysoké úrady. Po nejakom čase však, keď v Uhorsku upevnili svoje postavenie, dôležitejšie miesta v úradoch obsadzovali čoraz viacej svojimi príbuznými a sebe oddanými rytiermi. Takto jeden po druhom zosadzovali aj slovanskú šľachtu, ktorá s nimi spočiatku kolaborovala. Medzi šľachticov-kolaborantov, ktorí boli najprv zneužití na zradu, potom odkopnutí, patril i hore spomínaný Záha, najprv palatín, potom nič – v návale hnevu si tesne po svojom zosadení prišiel s Karolom Róbertom vyrovnať účty. V ozbrojenom stretnutí jeden z rodu Drugethovcov (Mikuláš) obetoval svoj život, aby v kritickej situácii svojim vlastným telom zachránil synov kráľa Karola Róberta. To je len jeden z príkladov osvetľujúcim skutočnosť, prečo tak veľké sympatie cítil Karol Róbert voči Drugethovcom, a prečo táto neapolsko-francúzska rodina dostala na dlhé storočia ohromné územia bývalej «*marky Ruizorum*» do vlastníctva…

«Dynastia» Drugethovcov sa začala na území dnešného východného Slovenska i severovýchodného Maďarska Filipom Drugethom (+1327), ktorý okrem iného i za zásluhy v bitke pri Rozhanovciach (1312) sa už roku 1316 stal išpánom-županom nielen Abova, ale i Spiša. Roku 1323 sa stal palatínom a krátko nato dostal do vlastníctva dokonca i strategicky dôležitý Ľubovniansky a

Plavečský hrad. V podstate obdržal takmer všetky bývalé majetky porazených slovanských Omodejovcov i Petra Petroviča. Všetok jeho majetok, včítane hradov zhabaných od Omodejovcov, zdedil po ňom Villerm Drugeth. Roku 1330 napísal testament, v ktorom je zoznam hradov, ktoré vlastnil.[63]

Drugethovci v 16. storočí odpadli na protestantizmus. Gróf Valentín Drugeth (+1609 na Užhorodskom zámku) sa dokonca roku 1605 stal veliteľom protestantských vojsk pri Bocskayovom povstaní. Pod jeho vedením povstalci získali skoro celé Slovensko okrem Bratislavy.[64] Juraj III. Drugeth – humenský vládca (1605-1620), sa roku 1605 pod vplyvom jezuitov opäť vrátil do katolíckej Cirkvi. Práve on roku 1608 pozval do Humenného jezuitov, aby na Humenskom panstve započali protireformáciu, ktorej súčasťou bola i likvidácia gréckokatolíckeho obyvateľstva a jeho prevod do latinského obradu…

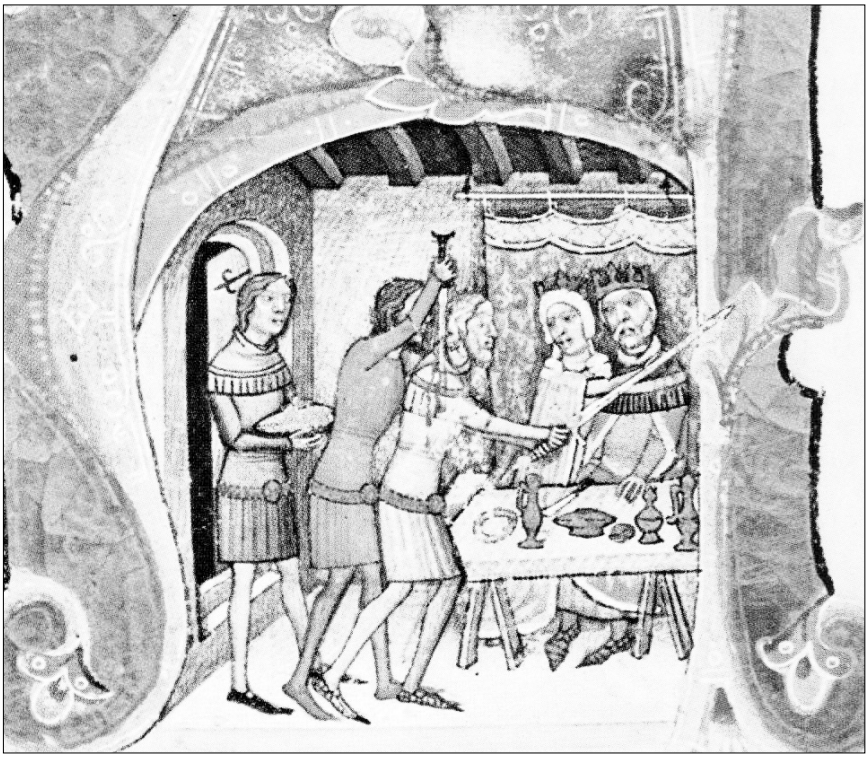

Vražedný útok Feliciana Záhu na uhorského kráľa Karola Róberta. Ján Alexandrovič zo zadu prebodáva atentátnika (podľa Obrázkovej kroniky).

Križiacke výpravy proti gréckokatolíkom

K použitiu križiackych výprav na vykorenenie schizmatikov a heretikov vo svojom kráľovstve vyzýval pápež Inocent VI. Ľudovíta Veľkého už v roku 1356.[65] Už predtým Karol Róbert zakladal misie latinských františkánov medzi gréckokatolíkmi na rozličných miestach… Pápežská listina z roku 1340 potvrdzuje napríklad založenie františkánskeho kláštora v Križovianoch pri Prešove ako misijnej stanice medzi «schizmatickými» Rusínmi (*Rutheni, qui sunt schismatici*).[66]

Roku 1365 uhorský kráľ Ľudovít Veľký z Anjou poslal františkánov za účelom «*prevádzania na latinský obrad*», teda vo vtedajšom latinskom chápaní «*christianizovania*», i do Moldavska a Bulharska. Františkáni pri šírení latinského obradu medzi gréckokatolíkmi používali i násilné prostriedky, a preto ich miestne knieža menom (V)Ladislav vyhnal. Následkom toho roku 1366 uhorský kráľ Ľudovít Veľký z Anjou dokonca zorganizoval proti tomuto kniežaťu križiacku výpravu.[67] Teda kresťania bojovali proti kresťanom v mene kríža, pretože latiníci neuznávali gréckokatolícky krst v tom čase za platný a preto gréckokatolíkov pokladali za pohanov. Dnes ho už uznávajú za platný… Ale taký bol temný latinský stredovek…

Františkán talianského pôvodu, minorita Marko Viterbini vo svojom liste z roku 1366 výslovne uvádza, že 20 (dvadsať) bosenských minoritov (františkánov) v Bulharsku za päťdesiat dní pokrstilo (v skutočnosti prekrstilo!) viac ako 200.000 (dvestotisíc) duší! A aby sme nemysleli, hovorí Jonáš Záborský, že to boli všetko len «kacírski bogomili», (M. Viterbini) dodáva, že: «… *veľmoži, poddaní, kacíri, schizmatici s ich popami a mníchmi úhrnom sa tlačia ku krstu…*».[68]

O mnohých tisícoch obrátených «schizmatikov» v Bulharsku, Srbsku a Bosne skrze činnosť františkánov minoritov "na jedinú pravú vieru v latinskom obrade" pochvalne hovorí vo svojom liste adresovanom uhorskému kráľovi Ľudovítovi Veľkému pápež Urban V. (1362-1370) v roku 1368.[69]

Existuje i menovitý príklad prekrsťovania: keď veľkoknieža litovský Jagello pojal roku 1386 Hedvigu, dcéru uhorsko-poľského kráľa Ľudovíta Veľkého z Anjou a prešiel pritom na latinský obrad, bol znovu pokrstený a dostal meno Vladislav.[70] S ním celá, dovtedy gréckokatolícka Litva, začala prechod na latinský obrad. Dnes Litva sa pokladá za rímskokatolícku krajinu, akou dnes skutočne aj je, ale na latinský obrad prešla takýmto nekatolíckym spôsobom.

Ohrozenie Konštantinopola a postoj latiníkov ku gréckokatolíckemu obradu

Nepriaznivý postoj latinskej hierarchie voči gréckokatolíkom v Uhorsku v priebehu 14. storočia podporila i medzinárodná situácia:

Byzantské cisárstvo, ktoré sa už v roku 1261 zbavilo Benátskej

nadvlády, bolo práve v priebehu 14. storočia opäť vo veľkej núdzi. Pred bránami Konštantinopola stáli Turci a bolo len otázkou času, kedy ho zaujmú. Turecký nepriateľ postupne zaberal mesto za mestom, provinciu za provinciou, všade naokolo Konštantinopola a Konštantinopol zdevastovaný IV. križiackou výpravou nemal dostatočné prostriedky ani sily nato, aby sa postavil státisícovej tureckej armáde na odpor. Práve pre tento dôvod sa byzantský cisár opäť zúfalo obrátil na západné európske monarchie s prosbou o pomoc. Jeho prosba však ostala bez odozvy. Preto sa obrátil i priamo na pápeža, aby tento proti Turkom vyhlásil v Európe nejakú križiacku výpravu. Pápeži mu však položili nekompromisnú podmienku: prechod na latinský obrad.

A skutočne, v tejto ináč bezvýchodiskovej situácii byzantský cisár Ján V. Paleológ (1341-1376), ktorého matka a neskôr aj manželka (Anna zo Savoja) boli už latinského obradu, prešiel roku 1357 tiež na latinský obrad. Vojenská pomoc zo Západu však stále neprichádzala, preto sa roku 1369 vybral sám aj so sprievodom svojich hodnostárov do Ríma, prosiť pápeža o pomoc. S pápežom Urbanom V. sa stretol osobne a opäť potvrdil, že prestúpil na latinský obrad a pod jurisdikciu pápeža. Ale vojenská pomoc zo Západu ani tak neprišla. Roku 1389 Turci v bitke na Kosovom poli katastrofálne rozprášili Srbov… Preto ešte roku 1399 cestoval syn cisára Jána V. Paleológa – cisár Manuel II. Paleológ opäť do Talianska po západných mestách, ale nič.

«*V tom čase rímskokatolíci u Grékov videli všade len chyby a skazenosť obradu, jediným spôsobom záchrany bol radikálny prechod do latinskej cirkvi, ktorá sa vo vtedajšej terminológii jednoducho identifikovala ako katolícka cirkev. Že tieto myšlienky boli vtedy na Západe skutočne rozšírené, dokazujú mnohopočetné prípady* (vtedajšieho času) *vyskytujúce sa predovšetkým u klerikov a mníchov, že tí, ktorí sa chceli stať katolíkmi, museli prijať aj podmienku, že prešli na latinský obrad…*».[71]

V skutočnosti však to bol najnekatolíckejší postoj niektorých predstaviteľov katolíckej Cirkvi v jej obradových dejinách, pretože «katolícky» značí «všeobecný» (soborný), tj. taký, ktorý v pluralite prijíma do svojho lona každého bez oh-

ľadu na jazyk, národnosť, kultúru, či obrad. Jednota totiž v žiadnom prípade v úmysle Isusa Christa neznamená jednu uniformu (uniformitu) v latinskom obrade.

Kvôli lepšiemu pochopeniu si môžeme vytvoriť nasledovné prirovnanie:

Aj na lúke (tj. vo sv. Cirkvi) máme kvety rozličnej farby a druhu (tj. obrady), ktoré sa napájajú tou istou bezfarebnou vodou (tj. vierou, Sv. Duchom). Bezfarebná voda (Sv. Duch) sa prejavuje v kvetoch rozličného druhu i rozličnými tvarmi a farbami (obradmi, kultúrami…). Veľkým ochudobnením lúky (sv. Cirkvi) by bolo, keby všetky kvety (ľudia, národy) boli jednej-jedinej farby a jedného-jediného druhu (latinského obradu)… A práve toto ochudobnenie sa po roku 1215 po IV. Lateránskom koncile sledovalo a pokladalo za ideál, čo však spôsobilo, že v Christovej Cirkvi nieto jednoty dodnes a Cirkev sa dodnes nevie spamätať z toho, čo sa udialo v temnom stredoveku.

15. storočie

Rok 1402 – pápež Bonifác IX. označuje gréckokatolíkov v okolí Košíc za pohanov-neveriacich

Zhoršujúcu sa situáciu postavenia gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva teraz i v okrajových častiach v Uhorsku na začiatku 15. storočia veľmi výstižne zachytáva odpustková bula pápeža Bonifáca IX. (1389-1404) zo dňa 1. marca 1402, vydaná pre Dóm sv. Alžbety v Košiciach pri príležitosti jeho výstavby. V tejto bule pápež ovplyvnený duchom svojej doby označuje Valachov (= Rusínov prisťahovavších sa nedávno z centrálneho Uhorska) a Rusínov (= pôvodné rusínske obyvateľstvo) žijúcich mimo (naokolo) mestských hradieb Košíc za «neveriacich» (*infidelium*) (vo vnútri mesta žili v tom čase iba nemeckí prisťahovalci so služobníctvom a jedine tí, ako príslušníci latinského obradu boli pokladaní za «veriacich-*fidelium*»):

«*Bonifác… všetkým v Christu veriacim… spasenie… keďže teda košický farský kostol sv. Alžbety prislúchajúci k egerskej diecéze – v ktorom slávna krv nášho Hospoda Isusa Christa od dávnych čias zázračným spôsobom je prítomná, a v ktorom pre tam často sa vyskytujúce zázraky veľké množstvo veriacich a* ***neveriacich, teda*** (totiž) ***tam susediacich Valachov a Rusínov***[72] *sa zhromažďuje a mnohí z* ***neveriacich*** *pôsobením Božej milosti prestúpili a každo-*

denne prestupujú na katolícku vieru (rozumej latinský obrad) – *kedysi vyhorel, a tam bývajúcimi v Christu veriacimi* (tj. Nemcami) *sa opäť vystaval, avšak nie je dokončený…*».[73]

Že však v Ríme aspoň tušili, že tí «pohania» na periférиách Uhorska nie sú predsa len skutočnými pohanmi, svedčí i skutočnosť, že napr. v Päťkostolnej eparchii bolo vtedajším protipápežom Jánom XXIII. nariadené ustanoviť pre «pohanské» osady (*villae paganorum*), rozprestierajúce sa na ostrovčeku tvorenom riekami Zana a Baza (ktorí nepodliehali právomoci latinského biskupa), zvláštneho bezprostredne pápežovi podriadeného episkopa (pápežský list z 31. augusta 1414). Pápež Bonifác IX. už roku 1401 spomínal tieto «pohanské» osady v jednom zo svojich listov.[74] Ako z listiny vyplýva, tí «pohania» neplatili desiatky, teda išlo jednoznačne o starovercov vyznávajúcich starú cyrilometodejskú vieru, bezplatne obsluhovaných baziliánskymi mníchmi, tj. kalugermi. Nepriamo z tejto správy vyplýva, že gréckokatolíci v okolí Päťkostolia mali tak ako všade inde svojho vlastného archimandritu-episko-

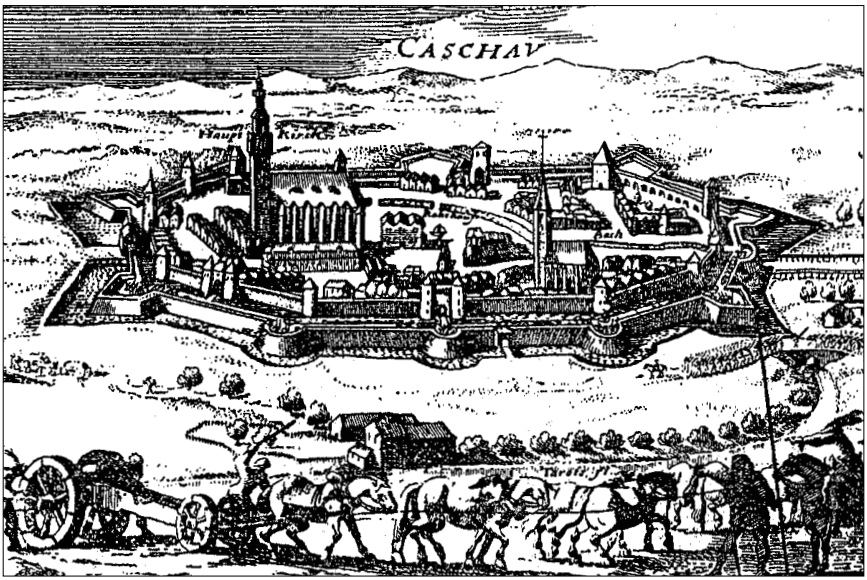

Košice v roku 1441

pa, pod ktorého cirkevnou jurisdikciou boli a boli vysluhovaní baziliánmi-kalugermi priamo z monastyrov, preto nemali vlastné farnosti. To, že ešte neboli latinského obradu, i keď následne boli naň prevedení, bolo spôsobené tým, že «žili na ostrove», teda v izolácii, a tak na latinský obrad v danom kraji boli prevedení ako poslední.

Ešte dokonca i v druhej polovici 19. storočia Maďari prezývali vo vulgárnej reči pravoslávnych v Srbsku «*pogány Rácz*», teda *pohanský Rác-Srb*.[75]

Gréckokatolíci nesmeli v Uhorsku dostávať vysoké štátne hodnosti a ani v štátnych úradoch nesmeli zastávať vysoké funkcie a to len z dôvodov svojho gréckeho obradu. Podobná situácia bola i v Poľsku, kde roku 1413 hlavný sejm rozhodol: «*aby tylko Rzymskiemu kościołowi posłusznym, czyli mere Rzymskiego nabożeństwa ludziom, dignitarstwa i urzędy świeckie były dawane*», pričom pod «Rímskym náboženstvom» sa rozumel latinský obrad (rítus). Poľský kráľ Žigmund I. v rokoch 1516 a 1522 tento zákon opäť potvrdil.[76] Toto viedlo k tomu, že kto chcel vo svojom živote niečo dokázať a mať hoci len akú-takú svetskú kariéru, musel prestúpiť na latinský obrad.

Kostnický koncil (1414-1418)

Neznalosť situácie v Uhorsku zo strany Rímskej Kúrie a pápeža môže snáď v tomto období ospravedlniť len skutočnosť, že akurát v tom čase vrcholil v Rímskej Kúrii chaos súvisiaci s viacerými protipápežmi (v čase pontifikátu pápežov Urbana VI. (1378-1389), Bonifáca IX. (1389-1404), Inocenta VII. (1404-1406) a Gregora XII. (1406-1415) boli viacerí protipápeži: protipápež Klement VII. (1378-1394), protipápež Benedikt XIII. (1394-1423), protipápež Alexander V. (1409-1410), protipápež Ján XXIII. (1410-1415)…). Situácia bola konečne urovnaná a vyjasnila sa až na Kostnickom koncile…, kde však po odsúdení Jána Husa a jeho upálení svetskou mocou (r. 1415) začala ďalšia katastrofa vo forme tzv. husitizmu a následných dlhoročných vojen.

Rok 1418 – lelešskí premonštráti tiež gréckokatolíkov nepokladali ani len za kresťanov

V zápise Lelešského kláštora[77] z roku 1418 je písomný dôkaz smutného historického faktu, že gréckokatolícke cerkvi na Zemplíne a hlavne cerkvi v okolí tohto, teraz už plne latinského pre-

monštrátskeho kláštora, sa v tomto období tiež nepokladali ani len za kresťanské. Rímskokatolícke sú v tomto zápise označené ako «kresťanské» a gréckokatolícke len ako «rusínske»:

«*… in Sarkad… duas Capellas ligneas,* ***unam christianorum*** *cum turri lignea,* ***aliam Ruthenorum****, ambos cum cimiterio et sepultura… in Makaria… duas Capellas ligneas,* ***unam christianorum****,* ***aliam Ruthenorum****, ambas cum cimiteris… in Dolha* ***Capellam ligneam Ruthenorum*** *cum cimiterio et sepultura…*».[78]

Podobná situácia bola v danom čase i v Poľskom kráľovstve. I tam neuznávali príslušníkov východného byzantského obradu ani len za kresťanov a ich označovali len jednoduchým «Rusíni» (Rutheni).[79]

Podobne sa až dodnes bežne na Zemplíne zachoval u rímskokatolíkov nekatolícky zlozvyk vyjadrovať sa verejne napr. takto: «… *ja katolička* (rozumej rímskokatolíčka) *a moj muž rusnak* (v súčasnom zemplínskom žargóne rozumej: gréckokatolík)…», ba niektorí nehodní rímskokatolícki kňazi toto nesprávne názvoslovie dodnes zneužívajú na ponižovanie gréckokatolíkov a ich preťahovanie na latinský obrad.

«*Raz ši katolik a raz ši ňekatolik*» – povedal jeden rímskokatolícky kňaz na bis-

Eger v 16. storočí.

kupskom úrade v Košiciach, lebo gréckokatolícky otec i matka v časoch prenasledovania gréckokatolíkov (po roku 1950) dali z núdze pokrstiť dieťa u rímskokatolíckeho kňaza a po príchode slobody (r. 1968, keď gréckokatolícka Cirkev bola znovuuznaná za existujúcu v Československu) ho dali myropomazať u svojho gréckokatolíckeho kňaza. Hore spomínaní rodičia priniesli rímskokatolíckemu plebanovi potvrdenie o myropomazaní, aby to zapísal do matriky a jeho pohrdlivá výčitka na ich margo znela: «*Raz ši katolīk a raz ši ňekatolīk?*».

Florentský koncil (1431-1444)

Florentský koncil a jeho únia boli v podstate aplikáciou 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na celú byzantskú Cirkev bez výnimky.

Medzinárodná situácia v prvej pol. 15. storočia sa niesla v duchu postupujúcej expanzie Tureckej ríše. Turecké státisícové hordy pomaly, ale iste už v priebehu predchádzajúcich sto rokov zaberali a odkrajovali z Byzantskej ríše mesto za mestom, provinciu za provinciou. Generálny útok na hlavné mesto Konštantinopol sa očakával každý deň. Európa neposielala nijakú pomoc, latinský svet spiaci na vavrínoch, neuvedomujúc si vážnosť situácie, sa tešil, že Byzancia konečne padne na kolená.

Roku 1437 byzantský cisár Ján VIII. Paleológ opustil Konštantinopol, aby podobne ako pred 40-timi rokmi jeho otec a pred 70-timi rokmi jeho dedo cestoval na Západ. Išiel tam nielen hľadať pomoc, ako to učinil jeho otec Manuel II., ale aby podobne ako jeho dedo zmenil svoj obrad z gréckeho na latinský.

V rokoch 1431-1444 sa konal ekumenický koncil, ktorý zasadal v mestách: Bazilea, Ferrara, Florencia a Rím. Na sekciu vo Ferrare, ktorá pokračovala vo Florencii v roku 1438 prišli, na veľké prekvapenie latinského sveta, i konštantinopolský cisár Ján VIII. Paleológ, patriarcha Jozef a predstavitelia byzantskej Cirkvi a bez akýchkoľvek výhrad prijali všetky podmienky položené zo strany latinskej hierarchie, len aby pápež pohol západné mocnosti k vojenskej intervencii proti Turkom, ktorí stáli už pred dverami Konštantinopola. Dekrét o únii bol vyhlásený v gréckom i latinskom jazyku 6. júla 1439[80] a hneď na druhý deň bol publikovaný pápežom Eugenom IV. v bule *Laetentur caeli*.[81] V skutočnosti však ne-

šlo o nič iné, ako o aplikáciu 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na byzantský patriarchát ako celok, a to inými slovami povedané, že v jednej Európe nemôžu existovať dva obrady, ale len jeden, a to latinský a ostatné sa stávajú len podriadenými a pomocnými (bezmocnými), odsúdenými na zánik. Tento akt podriadenosti vošiel do histórie pod menom «Florentská únia». Byzantský patriarcha sa vzdal svojej viac ako tisícročie praktizovanej jurisdikcie, vzdal sa svojich patriarchálnych práv, ktoré vlastnil tisíc rokov v lone jedinej Christovej katolíckej Cirkvi, súhlasil so svojou degradáciou na obyčajného pomocného metropolitu vo všetkom závislého od latinskej strany… Uznal prvenstvo latinského obradu nad všetkými obradmi, čo bolo zakódované v 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu… A to všetko v zúfalej snahe získať pomoc pred Turkami. A pomoc aj tak neprišla…

Nájazdy husitov do horného Uhorska (1428-1433)

V dôsledku odsúdenia Jána Husa roku 1415 na Kostnickom koncile sa v Čechách začalo vojensky organizovať tzv. Husitské hnutie. V rokoch 1428-1433 začali i na územie horného Uhorska (dnešného Slovenska), ktoré bolo v tom čase ešte stále čisto gréckokatolícke, prenikať viac alebo menej organizované hordy husitov. Okrem negatívnych účinkov vojenského nepokoja, tieto tzv. husitské vpády mali i svoj pozitívny účinok, a to v tom zmysle, že miestodržitelia krajiny zo strachu pred husitmi okamžite zmierňovali latinizačný útlak domáceho gréckokatolíckeho rusínskeho obyvateľstva.

Rok 1443 – kráľovské nariadenie prikazujúce toleranciu voči gréckokatolíckemu obradu v Uhorsku i Poľsku

V dôsledku búrlivých udalostí začiatku 15. storočia došlo k uvolneniu i v medziobradových vzťahoch nielen v Uhorsku, ale i v Poľsku. Stalo sa tomu hneď potom, ako sa poľský kráľ Vladislav VI. Jagelovský (1434-1444) stal roku 1440 na krátku dobu aj uhorským kráľom Vladislavom I. (1440-1444) a roku 1443 stihol vydať v Budíne nariadenie, v ktorom potvrdil mnohé privilégiá a majetky

gréckokatolíckej Cirkvi v Uhorsku i Poľsku a tým aj znemožnil aspoň do určitej miery latinskej hierarchii a kňazstvu pohlcovať gréckokatolícke obyvateľstvo, ich episkopov a kňazov a ich majetky:

«*… všetkým cerkvám a ich episkopom teda vladykom, prelátom a kňazstvu či iným cirkevným osobám gréckeho obradu a Rusínom…*

… zdalo sa nám potrebné, aby sme im vrátili tie všetky práva, slobody, spôsoby, obyčaje a imunity aké majú všetky latinské kostoly a ich arcibiskupi, preláti a cirkevné osoby rímskeho obradu v našich kráľovstvách Poľskom a Uhorskom. Toto im večne týmto listom potvrdzujeme… Tiež chceme, a týmto stanovujeme, aby odteraz nijaký latinský hodnostár či kapitán či iný sa nemiešal do jurisdikcie hore uvedených episkopov-vladykov a prelátov toho istého gréckeho obradu a Rusínov… a aby im nijakým spôsobom neprekážal v ich práci… Aby tí istí episkopi-vladykovia a iní preláti a duchovné osoby už viackrát spomínaného (gréckeho) *obradu a Rusínov boli zaopatrení nevyhnutnými potrebami pre život, a mohli spokojne Boha chváliť, prikazujeme, aby im boli navrátené všetky starodávne majetky, ktoré kedysi boli v ich držbe a to so všetkými právami na večné veky…*».[82]

Tento zákon jasne ukazuje a potvrdzuje, že gréckokatolícky obrad v Uhorsku i Poľsku pred rokom 1443 bol likvidovaný latinskou hierarchiou podporovanou svetskou mocou, a to nielen preťahovaním veriacich na latinský obrad, ale i násilným odoberaním majetkov potrebných na prežitie. Škoda len, že toto nariadenie uhorského kráľa Vladislava I. platilo len veľmi krátku dobu, i keď načas sa znova obnovilo ešte za kráľa Mateja Korvína (1458-1490).

Rok 1453 – «pád Konštantinopola», v ktorom už nemalo čo padnúť

29. mája roku 1453 Turci definitívne obsadili Konštantinopol. Vo filolatínskej literatúre sa táto udalosť i tento rok s obľubou označuje ako «pád Konštantinopola». V skutočnosti však v tomto roku nepadlo nič, pretože už naozaj nemalo čo padnúť. Slávny Konštantinopol v skutočnosti padol už v roku 1204, a to bratovražednou rukou zneužitej križiackej výpravy. O 250 rokov nato, v roku

1453 Turci obsadili už len žalostné trosky hlavného mesta niekdajšej svetovej ríše a vymenili, či lepšie povedané nahradili latinský vplyv za vplyv turecký.

V časoch rozkvetu (pred rokom 1204) v Konštantinopole žilo okolo milióna obyvateľov. V tridsiatych rokoch 15. storočia mal Konštantinopol len od 30.000 do 60.000 obyvateľov. Podľa svedectva tureckých historikov v čase dobytia Konštantinopola r. 1453 Konštantinopol bránilo len 6.000 Grékov a 3.000 Benátčanov a Janovčanov. Naopak, pod múrmi Konštantinopola stálo 150.000 Turkov. Podľa niektorých dobových byzantských historikov (napr. Chalkokondilesa) bolo Turkov pod hradbami mesta až 400.000. Obrancov Konštantinopola bolo tak málo, že ani neobsadili všetky obranné múry. Dobývanie Turkami i napriek tomu vďaka hrubým múrom Konštantinopola trvalo až 53 dní.[83]

Dobový byzantský historik Michal Dukas opísal útok na Konštantinopol vo svojej *Turko-byzantskej histórii* nasledovne:

Tyran (Mehmed II., 1451-1481) dal príkaz rozpútať generálny útok na mesto v nedeľu 27. mája. Bol akurát sviatok Všetkých svätých. Bojovalo sa celú noc. Na svitaní (28. máj, pondelok) útočil bez prestávky až do deviatej hodiny. Rozdelil armádu na dve skupiny… Od mora útočilo súčasne 80 lodí… Potom nastala krátka pauza. V noci, o druhej nočnej stráži znova zaznel bojový krik a vrava

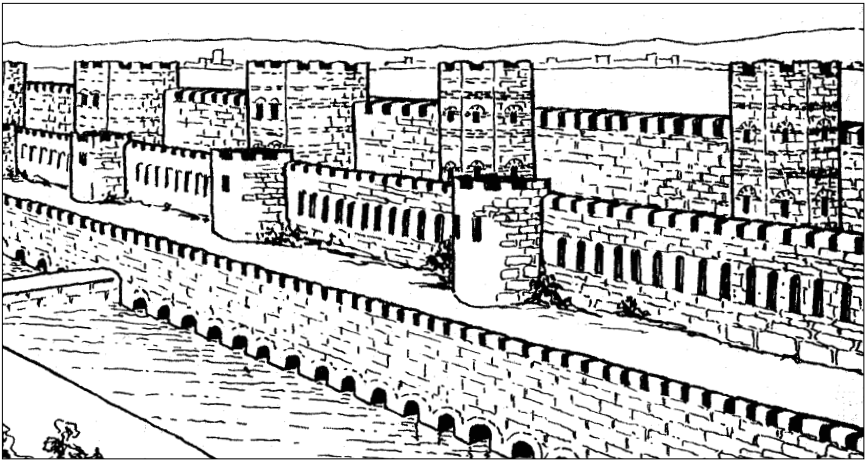

Nepremožiteľné múry Konštantinopola: Zo strany mesta boli hrubé 3-4 metre, vysoké 13 m a mali 96 bášt. Každá bašta mala 2-3 poschodia, mala výšku 15-20 metrov, hrúbku 8-10 m. Boli od seba vzdialené 35 m a každá z nich bola zabezpečená pitnou vodou. Naokolo tohto múra bolo 20 metrov voľné priestranstvo a potom ďalší vonkajší múr o výške 8 m a hrúbke 2 m s 96 baštami týčiacimi sa do výšky 10 m o hrúbke 4-5 metrov, potom suchá jama o šírke 12-15 m a ešte jedna, naplnená vodou so šírkou 15-20 m, o hlbke 5-7 metrov.

a tyran sa ukázal na koni… Potom sám bojoval pod múrmi bok po boku so šíkmi svojich neporaziteľných janičiarov. Bolo ich viac ako 10.000, po stranách bola stotisícová jazda, nižšie ďalších stotisíc a okolo hlavnej brány 50.000 mužov…

Turci v náhlivosti prinášali početné, už predtým na tento účel pripravené schodištia, po ktorých sa húfne snažili vystúpiť na múry. Bola prvá hodina dňa (29. mája, utorok, podľa nášho času šesť hodín ráno) a slnko ešte nevyšlo, keď v hradbách vznikol veľký prielom a Turci vnikli do mesta. Zabíjali všetko, čo sa len hýbalo, aj tých, čo utekali… Vo vnútri mesta takto zabili 2.000 bojaschopných mužov, mali totiž strach, ako vypovedali neskôr ich očití svedkovia, mysleli si, že mesto bráni najmenej 50.000 obrancov. Keby vedeli, že celá armáda na hradbách nemala viac ako 8.000, nezabili by nikoho. Tento národ má totiž rád peniaze – keby Turkovi vrah zavraždil otca, a tento vediac, že dobre zarobí, pre pe-

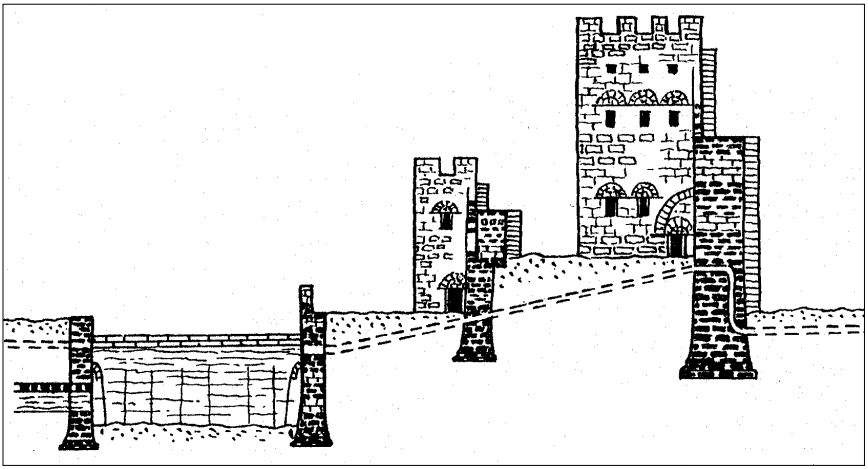

Prierez nedobytnými obrannými múrmi Konštantinopola. Turci vyhotovili špeciálne veľké delo, ktoré urobilo v tomto múre prietrže, cez ktoré po štyridsaťdňovej paľbe vnikli do mesta janičiari a mesto dobyli: Delo bolo tak veľké, že pri jeho presune ho muselo ťahať 70 párov volov a 2000 mužov a Turci museli pre toto delo vybudovať ku Konštantinopolu špeciálnu cestu. Dĺžku hlavne malo 8 metrov. Delá strieľali takto: najprv vystrelili dve menšie delá na to isté miesto v hradbách tvrdé čierne kamene o váhe pol talentu (asi 13 kg). Tieto dva kamene svojim zásahom poškodili múr. Po týchto dvoch kameňoch bol vystrelený veľký kameň o váhe troch talentov (asi 78 kg) z veľkého dela. Dostrel veľkého dela bol tak veľký, že po jednom kilometri letu kameňa sa tento zaboril do zeme do hĺbky 2 metrov. Veľké delo robilo také otrasy a sa tak rozhorúčovalo, že denne mohli z neho vystreliť len sedem striel a v noci jednu. Na nočnú strelu zamerali delo ešte cez deň. Tieto delá temer úplne strhli vonkajšie hradby a na vnútorných narobili veľké prielomy.[84]

Obidva obrázky prevzaté z Z. Żygulski, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988, str. 80-81.

niaze by ho bol schopný pustiť na slobodu. Očití svedkovia mi (po boji) vraveli, že vediac, že ich je tak málo v meste, nezabili by nikoho, ale popredali by ich ako dobytok.

Ľudia utekali k chrámu sv. Sofie, mnísi a mníšky, muži i ženy s deťmi na rukách… podkýňali sa jeden o druhého. Hľadali tam posledné útočište. Chrám sv. Sofie sa v momente naplnil. Uzatvorili jeho brány… Turci vnikli do chrámu pred uplynutím prvej hodiny dňa a vidiac veľké množstvo – brali si otrokov, každý koho chcel a nikto sa už nebránil, ako ovce vedené na obeť. O ôsmej hodine dňa (14.00 nášho času) vstúpil tyran do mesta. Už bez akýchkoľvek obáv z nebezpečenstva vošiel do chrámu, obdivoval stavby… Keď videl jedného Turka ako ničí kus opracovaného mramoru, prepichol ho vlastným mečom so slovami: «*Vaše sú poklady a otroci, moje sú stavby…*» a začal sa modliť. Predchodca Antichrista vystúpil na svätý prestol…

Byzantského cisára zabili mysliac si, že je to obyčajný vojak. Tyran dal príkaz hľadať jeho mŕtvolu. Keď ju našli, odťali hlavu a zavesili na stľporadí. Bola tam až do večera. Potom ju vypchatú poslali ukázať princovi Perzie, Arábie a iným…[85] Potiaľ svedectvo dobového historika Michala Dukasa.

Bez príchodu Turkov do Konštantinopola by bol dnes Konštantinopol už úplne polatinčený, veď ako bolo už vyššie naznačené, sám byzantský cisár už dávno prestúpil na latinský obrad. Je ironiou osudu, že byzantský obrad, byzantskú kultúru a starodávnu kresťanskú východnú tradíciu nevedomky zachránili práve nekresťania, čo sa tiež zopakovalo o niekoľko storočí neskôr vo forme komunistického Ruska. Komunisti, tj. ateisti a Turci, tj. nekresťania-islamisti, zachránili to, čo vlastní kresťania latinského obradu ničili a plánovali úplne vymazať z povrchu zemského.[86] Konštantinopol za svojej vyše tisícročnej existencie ako hlavného mesta Východorímskej ríše nebol ani jeden jediný raz zničený — padol iba raz v roku 1204, a to definitívne, mečom vlastných bratov kresťanov… podobne ako i Isusa Christa zabili nie pohania, ani nie Gréci, ale vlastní Židia: «*Prišiel do svojho vlastného a vlastní ho neprijali*», (Jn 1,11). Výsledkom je dodnes trvajúca schizma, ku ktorej sa dôjde vždy, keď kvitne pýcha a nekatolíckosť (nevšeobecnosť). Bez tohto, po ľudsky povedané, tureckého «nešťastia» roku 1453, by už dnes pravdepodobne byzantský obrad ani v Grécku, ani v Uhorsku neexistoval.

Z tohto dôvodu nenávisť voči všetkému latinskému v roku 1453

v samotnom Konštantinopole bola až taká, že jeden z obrancov Konštantinopola Lukáš Notár, ktorý bol veliteľom delostrelectva sa vyjadril takto: «*Lepšie je byť Konštantinopolu pod tureckým turbanom ako pod pápežskou tiárou*».[87] Táto nenávisť voči Západu bola výsledkom expanzie Benátčanov a Janovčanov na Východ, ktorí hlavne pre ekonomické dôvody obsadzovali jednotlivé byzantské územia a na nich nielen vykorisťovali miestne obyvateľstvo ekonomicky, ale ho ponižovali i pre jeho grécky obrad.

Hneď po obsadení Konštantinopola mladý dvadsaťjeden ročný turecký sultán Mehmed II. (1451-1481) potvrdil za byzantského patriarchu Hennadija, ktorý sa veľmi rozhodne staval proti expanzívnym Benátčanom i Janovčanom. Patriarchátu bola daná ochranná sultánska hramota, podľa ktorej patriarcha i jeho episkopi boli navždy oslobodení od daní a Grékom bolo prisľúbené, že ich cerkvi nebudú premieňané na mešity (okrem Hagia Sofia), bolo im dovolené sa modliť a zachovávať všetky náboženské obrady…[88] Aký to rozdiel oproti roku 1204, keď Konštantinopol dobyli latinskí križiaci…!

Ďalšie násilné vysťahovávanie «tvrdých Rusínov»

6. mája roku 1456 (tj. tri roky po obsadení Konštantinopola Turkami) uhorský kráľ Ladislav V. Pohrobok (1444-1457) dal na základe uznesenia 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu násilím vysťahovať Valachov (tak v tom období ponižujúco a výsmešne nazývali pôvodné gréckokatolícke rusínske obyvateľstvo Uhorska) z osád Sv. Michal, Veľká Ves a Báč. Museli zanechať všetko a odísť bývať na nehostinnú zem na úpätia Karpatských hôr. V danej listine kráľ sarkasticky píše, že ich cerkvi a majetok odovzdáva «*kresťanom*», teda rímskokatolíkom. Toto neľudské presídľovanie, alebo lepšie povedané vysídľovanie nepoddajného slovanského etnika z uhorských nížin, etnika, ktoré sa nechcelo vzdať cyrilometodejskej «*starej viry*», novodobá história nazýva, ako bolo už vyššie naznačené, tzv. *Valašskou kolonizáciou* — s novodobo vymyslenou interpretáciou, akoby Rusíni gréckokatolíckeho obradu sa len vtedy prisťahovávali z Ukrajiny a usadzovali v Uhorsku… Toto vysídľo-

vanie z úrodných nížin na úpätia hôr (tzv. kopanice) trvalo celé desaťročia, ba ťahalo sa i do ďalších storočí a neskončilo ani v 20. storočí majúc svoje priame pokračovanie v tzv. «akcii Visla» roku 1947 v Poľsku.[89] Gréckokatolíckych Rusínov dávnej arpádovskej «marky Ruizorum» (územia dnešného Slovenska, severného Maďarska, Podkarpatskej Rusi a severného Rumunska) pokladala, vtedy už početná maďarská šľachta (bývalí Kumáni-iobbagioni) len za pohanov, ktorých bolo potrebné opäť pokrstiť,[90] a keď to neprijali, vysťahovať do neúrodných Karpát na «kopanice».

Matej Korvín – syn rusínskeho národa na uhorskom tróne

Vďaka rozháraným politickým pomerom a bezprostrednej tureckej hrozbe sa v roku 1458 dostal po 150 rokoch na uhorský trón opäť Rusín – zpanštený Rusín, v histórii známy ako kráľ Matej Huňady (1458-1490),[91] s prímením Korvín. Dejiny o tomto kráľovi, ktorý vyšiel z lona rusínskeho národa, hovoria, že ovládal nie jeden, ale dokonca niekoľko slovanských jazykov a medzi nimi na prvom mieste materinskú rusínštinu.[92] O slovanskom-rusínskom pôvode celého rodu Huňadyovcov svedčí okrem iného aj ich samotné prímenie «Huňady» (**гꙋнѧдъ, гꙋнѧти** *huňatý*). Podkarpatskí Rusíni totiž dlho predtým a ešte dlho potom, ba až do II. svetovej vojny v 20. storočí nosili, a to počas celého roka, bez ohľadu na ročné obdobie, svoje typicky chlpaté oblečenie, po domácky vyrábané z ovčej vlny, tzv. *huňu*. Huňa bola univerzálnym oblečením: v zime dobre chránila pred chladom a v lete pred slnečnou páľavou. Matej Huňady-Korvín ju nosieval ešte i ako kráľ hlavne na svojich potulkách, keď sa ako obyčajný sedliak potuľoval po svojom kráľovstve (pozri ďalej).

Matej Korvín (1458-1490), miláčik Rusínov.

Na rusínsky pôvod rodiny Huňatých (Huňadyovcov) upozor-

ňujú aj dobové dokumenty, ktoré, a to hlavne z čias Žigmunda Luxemburského (1387-1437), Jánovi Huňatému (Huňadyovi), tj. otcovi neskoršieho uhorského kráľa Mateja pridávajú prívlastok «Valach»: «Johannes dictus Olah» — *Joan prezývaný Valach.*[93] Uhorská kronika Jána z Turca (tzv. Thuróczyho kronika) napísaná roku 1488, tj. v jeho súčasnosti (!), spomína Jána Huňadyho, že je «*potomkom ušlachtilého a dávneho valašského rodu*».[94] Jeho babka bola dokonca gréckokatolíckou byzantskou princeznou z rodu Palaeologov.[95] Valasi sú Rusíni, ktorí boli násilne vysťahovaní z úrodných nížin Uhorska do Karpatských hôr, lebo nechceli platiť latinské desiatky. Teda rod Huňadyovcov patril medzi prvých vysťahovalcov-gréckokatolíkov, ktorí sa museli v 14. storočí pre svoju tvrdú naviazanosť na gréckokatolícky cyrilometodejský obrad, tj. «*staru viru*», vysťahovať z centrálnych žírnych rovín Uhorska na kopanice Karpát, kde sa venovali chovu oviec, a ktorých preto prezývali «Valachmi».

Ako vyzeral kráľ Matej Huňady-Korvín?

«*Postavy bol nevysokej, ale zavalitej, povahy násilnej, v boji preudatný, v šťastí pyšný, v nešťastí neoblomný, od vojska zbožňovaný.* ***Vedel rozprávať jazykmi všetkých svojich poddaných, ba dokonca i susedných národov.*** *Ctižiadosť v sebe živil čítaním klasikov: nie raz zaspával s Líviom alebo Curtiom v ruke…*»[96] Ako z uvedeného opisu vyplýva, Matej Korvín vyzeral presne tak, ako vyzerajú obyvatelia dnešných rusínskych Karpát: nízki, zavalití, širokí v pleciach, s okrúhlou tvárou… – ako Hucul z Podkarpatskej Rusi.

Matej Huňady-Korvín i jeho otec Ján Huňady patrili do národa Rusínov – národa v tom čase v kráľovských dokumentoch označovaného ako «bojoví Rusíni» (*Rutheni exercituantes*).[97] Všetci Rusíni (Ruténi) horného Uhorska (dnešné Slovensko a Podkarpatská Rus) a pohraničných žúp v tomto období boli ešte stále slobodnými a neboli ešte vo všeobecnosti uvrhnutí do poddanstva (poddanské, ba niekde i nevoľnícke jarmo začali na nich klásť až po roku 1571). Jedinou povinnosťou slobodných Rusínov v 15. storočí bolo, aby poskytovali spádovým hradom bezplatnú vojenskú službu a v prípade vojny ako prví nastúpili pod zástavy uhorského kráľa.

Ako odmenu zato boli oslobodení od daní a mali celý rad privilégií, ktoré iné obyvateľstvo Uhorska nemalo. Boli to však už len zvyšky starých arpádovských privilégií. Vďaka tejto povinnosti každý bojaschopný Rusín musel vlastniť dobré zbrane, ktoré vždy nosil pri sebe, musel sa o nich starať a patrične – za svoje vlastné peniaze – ich aj modernizovať. Poddaní sa nikdy nevyzbrojovali, aby sa nevzbúrili, preto i fakt, že Rusíni museli byť dokonca pod príkazom ozbrojení, dokazuje, že sa jednalo o privilegované a slobodné obyvateľstvo… Iba raz šľachta dala poddaným zbrane do rúk (r. 1514) a akcia skončila ako tzv. Dóžove povstanie, pretože poddaní obrátili zbrane proti šľachte.

Vďaka vojenským akciám pod zástavami uhorského kráľa sa niektorým z týchto «bojových Rusínov» podarilo v 15. storočí urobiť závratnú vojenskú, a teda i politickú kariéru. Medzi takýchto patril i rod Huňadyovcov, ktorý svoju slávu i uznanie získal práve v protitureckých bojoch. Slávu rodu v podstate začal otec Ján Huňady a vyvrcholila jeho synom kráľom Matejom Huňadym, prezývaným aj Korvín.

Po nečakanej a náhlej smrti uhorského kráľa Ladislava V. Pohrobka (+1457) Huňadyovci využili svoju vo vojnách rýchlo získanú moc i vplyv nato, aby uchopili do svojich rúk i uhorskú kráľovskú korunu. Tak sa stal najmladší syn Jána Huňadyho – Matej Huňady-Korvín už ako 17-ročný kráľom. Vládol neobyčajne dlho v rokoch 1458-1490. Počas tejto svojej, na svoju dobu neobyčajne dlhej 32 ročnej vlády, vždy prejavoval eminentný záujem o svoj rusínsky národ. Bolo to aj preto, že jeho rodáci tvorili najpočetnejšiu časť jeho elitného a legendárneho «Čierneho plu-

Matej Korvín podľa Obrázkovej kroniky

ku». Kráľ Matej Korvín sa zaujímal aj o vieru svojich vojakov a vieru svojich predkov, o tzv. «*staru viru*» (tj. vieru vyjadrenú v gréckokatolíckom obrade). Na Mateja Korvína majú Rusíni dobré spomienky. Dodnes sa o ňom medzi Rusínmi zachovali viaceré neobyčajne optimistické povesti. V tejto starodávnej tradícii sa o Matejovi Korvínovi hovorí, že bol «*ruskej* (rusínskej) *viery*», teda gréckokatolíckeho-byzantského obradu (jeho stará mama bola priamo z Byzancie) a veľmi si zakladal na svojich ruských (rusínskych) obyčajoch: «Вун (Матяш) **тримав руську віру**, тримав із народом благочестивим, – хранив Угорщину». Ako vyplýva z tejto tradície, narodil sa v dedinke Orichovycja v Užhorodskej župe.[98]

Dobové kroniky a rusínska ľudová slovesnosť o kráľovi Matejovi Korvínovi

Rusínsky ľud Uhorska miloval svojho kráľa Mateja Korvína: kronika z 15. storočia, ktorá má o to väčšiu cenu a dôveryhodnosť, že ju písal sám Anton Bonfínius (+1502), súčasník a dokonca osobný tajomník kráľa Mateja,[99] o tom poznamenáva:

«*Kdekoliv se král (Matyáš) objevil, všude z měst i vesnic, malý a velcí vycházely mu vstříc a všude byla z toho nevýslovná radost. Dívky, hoši, vesničané (rustica turba) obklopovali všude Matyáše, blahořečíce mu za to, že chtěl povznésti zemi*».[100]

Kronikár Bonfínius ďalej dodáva: «*Velikost Matyášova vzrůstala tím více, že nebyl hrdý nebo pyšný; bylť přístupen všem, honosil se vlídností a láskavostí, nerad obklopoval se služebnictvem, mluvil vážně a s rozmyslem, miloval vědy a získával (pro potřeby země) mnoho řemeselníků*».[101] Matej Korvín bol totižto ozajstným «*rusínskym chlapcom z ľudu*»[102] a tieto jeho osobné zvláštnosti, v čase, keď už ako kráľ sedel na uhorskom tróne, mu pripútali srdce a sympatie ľudu. Za toto všetko, čo kráľ Matej Huňatý-Korvín urobil pre Rusínov-gréckokatolíkov v Uhorsku, ho národ priamo ospevoval. Zachovala sa o ňom mimoriadne bohatá ústna slovesnosť, napr. povesť zapísaná na Podkarpatskej Rusi v okrese Nevické Užhorodskej župy publikovaná v *Zborníku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (uvádzame v originálnom znení):

«Бив собі молоді **хлопець Матій в Оріховиці** в одного ґазди. Одного разу сказав Матьаш свому ґазді з Оріховиці: ‘В Будині будуть вибирати царя, – пудемо ґаздо на корунацію!’ – ‘Коли зазеленіє істик то пудемо на корунацію’, каже ґазда. Забили істик до землі, обернулися тулько як істик в землю забився і зазеленів. Шли на корунацію. На корунації в Будині пустили коруну. Коруна літала та сіла на Матія. Але **Матій був брудний і Русин** і пани прогнали його. Матій йшов до майстра служити, але як Матій мився, – зобачили на спині у його золотий христ. А Матій мусив обстати за царя.

У Невицькому Погань-Дівка жила, через яку люди не могли жити. Коли Матій став за царя і народ варовав, хранив. Дочувся, же ту царіця Погань-Дівка ту є в замку Невицьком. Вона там людей збитковала, як будовали замок той. Коли той замок будовали, то треба било молоко солодкое до вакухи мішати, – і яйця били до того щоби вакуха твердо тримала. Збитковала іх (людий) так: кедь йшов чоловік путем і мав Темником йти, то мав кабат знятий і так йти до ворота, бо коли не зняв, то сіла на коня і стяла голову. – **Коли Матій став царом, – не забув на Руский народ**, а освободити хотів його од Погань-Дівки. Аби заглушив звірячий голос Погань-Дівки, набрав Матій много скоту та йшов по-під Темник, і торик бив а думали, що то вуйсько йде, а вона зачала втікати а в Занському лісі (у Чопу), нагонив. Там вона просила Матія, що нема ані царя, ані цариці – каже вона: ‘поберемося!’ Але вун (Матвій) стяв юй голову. А се була Погань-Дівка родина баши турецького – з того виникла война з Турком. Ходив по світі Матій, аби на своі очи бачив як жиє народ. **Матій – руський наш слуга**».[103]

Z rusínskej dedinky Ubľa, ktorá sa dnes nachádza na Slovensku a tvorí hraničný prechod na Podkarpatskú Rus (dnes Ukrajina), sa zachovala povesť o kráľovi Matiášovi (Matejovi Korvínovi) a šustrovi «Краль Матьаш і шустер»:

«*Vypravuje se, že jednomu velmi chudému ševci, který měl mnoho dětí, podařilo se jednou ušít velmi pěkné střevíce (—* ‘дуже прекрасьні цьижми ушив’*). Manželka mu poradila, aby donesl tyto střevíce králi a daroval mu jich (— při tom dodala:* ‘знаіш, який вун ласкавий є, та вун тибе добре обдарить!’*). Když šel ‘šustr’ ke králi, musel projíti třemi branami, u každé této brány stál strážník a každý z nich ho pustil jíti dále jen s tou podmínkou, když mu šustr slíbil polovinu z toho, co mu dá král. Král přijal dárek od šustra a při tom se ho optal — co si za to přeje. — Šustr odpověděl: ‘sto palic!’ — Překvapený král chtěl mu dát sto zlatých (dukátů), ale šustr o tom nechtěl ani slyšet. Král byl nucen splnit vůli šustra a rozkázal, dáti jemu ‘sto palic’, — následkem čehož každý strážník musel obdržeti polovičku z toho a to — ‘padesát palic’. — Když se král dověděl, oč se zde šustrovi jednalo, — rozkázal za tento jeho vtipný čin, naplnit šustrovy kapsy zlatými (dukáty) a povýšil ho…*».[104]

Možno povedať, a svedčí o tom i samotná história, že Matej Korvín bol volnejších mravov a nemal väčšie morálne zábrany vo vzťahu k ženám (odtiaľ možno i jeho prímenie Korvín = kurvín, tj. kurvoš).[105] Bolo to možno i preto, lebo na trón nastúpil veľmi mladý – len 17-ročný. Rusínske povesti zaznamenávajú i túto historickú pravdu, avšak s veľmi zmierlivým tónom a veľmi stručne: «Едно то нехвално, же (король Матвій) велику ласку оу женахъ гледалъ».[106] To je jediná zmienka o tejto negatívnej vlastnosti kráľa Mateja Korvína v rusínskej ľudovej slovesnosti. Akoby sa Rusíni snažili zatajiť, ako sa to len dá, túto negatívnu vlastnosť svojho rodáka, čo je ináč ďalším neklamným dôkazom toho, že ho pokladali za svojho. V ľudovej slovesnosti všetkých ostatných slovanských národov bývalého Uhorska sa zachovali mnohé zosmiešňujúce milostné príbehy tohto uhorského kráľa, len v rusínskej ľudovej slovesnosti nie je ani len jedna jediná. Rusíni nedali dopustiť nič negatívne na svojho kráľa Mateja Korvína! Všimol si to už v roku 1926 Perfeckij, ktorý vtedy poznamenal:

«*Zajímavé je to, že kdežto v lidových tradicích jiných národů Matyáš Korvín je zapleten velmi často do různých milostných his-*

torií, rusínská tradice tomuto motivu o Matyáši Korvínovi se vyhýbá. Rusínská tradice nechce viděti svého hrdinu-krále Matyáše (короля Матвія) v úloze směšné, dobrodružné. Je zřejmé, že i na Podkarpatské Rusi mohl lid věděti o tom, že Matyáš za svého života s této strany mnoho prožil, a že podobné počínání ne vždycky bylo chváleno…».[107]

Zo života kráľa Mateja Korvína je známe, že sa vo svojich voľných chvíľach (čo bolo nezriedka) s obľubou prezliekal za obyčajného chudáka a v rusínskej «huni» (odtiaľ i prímenie jeho rodu «huňatý», «Huňady», teda «v huni» chodiaci) nikým nepoznaný obchádzal jednotlivé usadlosti svojho kráľovstva, aby všetko videl a všetko počul na vlastné oči a uši, a aby takto poznal aktuálne potreby svojho ľudu. Mnohé rozprávania (napr. rusínskych obcí Ulič a Ubľa) sú tesne spojené s podkarpatskou pôdou a hovoria napr. o tom, ako kráľ Matyáš bol v košickom hostinci, kde v prestrojení za chudáka zjedol štyri vajcia a nemeckí košickí mešťania (magnáti) dozvediac sa o ňom, že je to kráľ, chceli ho zabiť… – toto rozprávanie zachytáva historickú skutočnosť, že cudzinecká vysoká šľachta nenávidela Mateja Korvína pre jeho sympatie a úľavy, ktoré dával jednoduchému ľudu.[108]

Preto nie div, že rusínsky ľud po jeho smrti ešte dlho oplakával svojho dobrodincu a so slzami v očiach spomínal na jeho dobročinnosť a spravodlivosť, čo sa transformovalo dokonca i do ľudového príslovia zachovaného v rusínskom jazyku v istom starom rukou písanom kalendári Podkarpatskej Rusi (posledný zápis z roku 1807): «Померъ Матяшъ краль, пропала и правда» (Umrel Matyáš kráľ, prestala spravodlivosť).[109]

Potvrdené slobody a privilégiá pre Rusínov

Matej Korvín bol k Rusínom mimoriadne priateľsky naklonený a za svojej vlády poskytol svojim rodákom-starovercom-gréckokatolíkom (príslušníkom starej-ruskej viery) nemalé ekonomické úľavy, čo potvrdzuje i nasledovný úryvok jeho listu uverejnený Sasinkom v 19. storočí:

«*Rasciani* (= obyvatelia bývalej Ruskej državy – Raška v po-

vodí rieky Moravy v dnešnom Srbsku),[110] *a ostatní podobní rozkolníci* (teda gréckokatolíci žijúci v celom Uhorsku) *k plateniu desiatkov nech nie sú nútení, a nech ani skrze farských grófov (comites parochiales* – teda farárov-grófov, ktorí boli grófskeho rodu*) na spôsob iných k plateniu takýchto desiatkov sa nepohýnajú. Na kresťanov, medzi ktorými taki rozkolníci (schizmatici) prebývajú, čo sa týče týchže rozkolníkov, zákaz (interdictum) cirkevný nech sa nevynáša. Keby kresťania takými rečenými Rascianmi a rozkolníkmi spolčenie alebo smluvu mali a oračky zároveň vykonávali, z čiastky dôchodkov, kresťanom náležajúcim, desiatky nech sa platia, z ostatnej ale čiastky, rozkolníkom náležajúcej také desiatky (dežmy) nech sa nepožadujú…*».[111]

Slová «*schizmatici*», «*rozkolníci*» sa do tohto listu dostali pravdepodobne v neskorších opisoch, pri dodatočnej "úprave" zo stránky editorov a označujú gréckokatolíkov, tj. tých, ktorí nežili podľa latinského obradu. «*Kresťanmi*» sú v hore uvedenej listine označovaní len rímskokatolíci.

I z tohto viac, alebo menej upravovaného dobového dokumentu vidieť, že v Uhorsku obsluhovali bezplatne ľudí naďalej (tj. i na konci 15. storočia) gréckokatolícki baziliánski mnísi-kalugeri zo svojich monastyrov (tj. len za dobrovoľné dary) a desiatková povinnosť vydržiavať latinskú Cirkev bola starovercami-Rusínmi stále radikálne odmietaná.

Prítomnosť Rusínom nakloneného uhorského kráľa a veľký počet starovercov žijúcich v pohraničných župách Uhorska, kde títo ešte stále tvorili homogénne a absolútne väčšinové obyvateľstvo, spôsobili, že vládnuce vrstvy Uhorska museli chtiac, či nechtiac mierniť ekonomické tlaky, ba dokonca na mnohých miestach od gréckokatolíkov nielenže prestali vymáhať cirkevné desiatky pre latinskú hierarchiu, ale museli dokonca rusínskemu obyvateľstvu uznať i daňové úľavy i čo sa týka vzťahu ku štátu. Bola to odmena zato, že v prípade vojny boli Rusíni, ako prví, ktorí sa chytali zbrane a kládli svoje životy za obranu Uhorského kráľovstva.

Matej Korvín sa staral i o gréckokatolíckych rusínskych svjaščenikov: Hramotou z 20. marca 1479 napríklad oslobodil všetkých

svjaščenikov-biľcov gréckokatolíckeho obradu Maramoroša (najvýchodnejší cíp bývalej Podkarpatskej Rusi v Československu) od platenia daní a tým im vrátil ich staré privilégiá a slobody.[112] Je veľmi pravdepodobné, že podobne obnovil privilégiá gréckokatolíckeho bieleho kňazstva i v iných župách Uhorska.

Matej Korvín a tzv. bojoví Rusíni

Ako bolo už spomenuté, Matej Korvín využíval vojenské schopnosti svojich rodákov, tzv. bojových Rusínov, ku ktorým sám kedysi patril. **Roku 1459**, tj. v druhom roku vlády Mateja Huňatého-Korvína, uhorský snem konaný v Segedíne už priamo, a to dokonca v samom **zákonnom nariadení č. VII** potvrdzuje (obnovuje) Rusínom (*Rutheni, Volachi et Sclavi*) daňovú slobodu i čo sa týka platenia daní kráľovi.[113] Pod slovom «*Rutheni*» Matej Korvín a jeho súčasníci rozumeli Rusínov odjakživa obývajúcich svoje domovské sídla v Uhorsku (autochtónne obyvateľstvo Uhorska), pod označením «*Valachi*» – rozumeli v 14. storočí Rusínov násilne presídlených z úrodných nížin centrálneho Uhorska do Karpatských hôr (v dôsledku neúrodnej pôdy sa museli zaoberať chovom oviec a dobytka). A pod slovom «*Sclavi*» chápali Rusínov, ktorí boli v priebehu storočí zotročení (lat. «sclavus» *otrok* – boli uvrhnutí do stavu poddanstva).

Preto ten istý snem roku 1459 **v zákonnom nariadení č. XXV.** upresňuje, že k práve vytváranému vojsku Mateja Korvína (tj. k tzv. Čiernemu pluku, ktorý dosiahol až 20 tisíc stálych žoldnierov) majú byť zapísaní predovšetkým tí, ktorí vyznávajú «*valašskú vieru*» (teda gréckokatolícky-rusínsky-ruténsky obrad). Týmto termínom boli teda opäť obsiahnutí všetci hore menovaní, teda: «*Rutheni*», «*Volachi*» a «*Sclavi*». Zákonné nariadenie ďalej pokračuje, že v čele novovytváranej profesionálnej armády sa ponecháva kumánska (maďarská) šľachta, ktorá už nemusí byť spisovaná, lebo už predtým tvorila súčasť pravidelného uhorského vojska. Zákon už pred spomínaným súpisom do armády hovorí o Rusínoch ako

Podpis Mateja Korvína

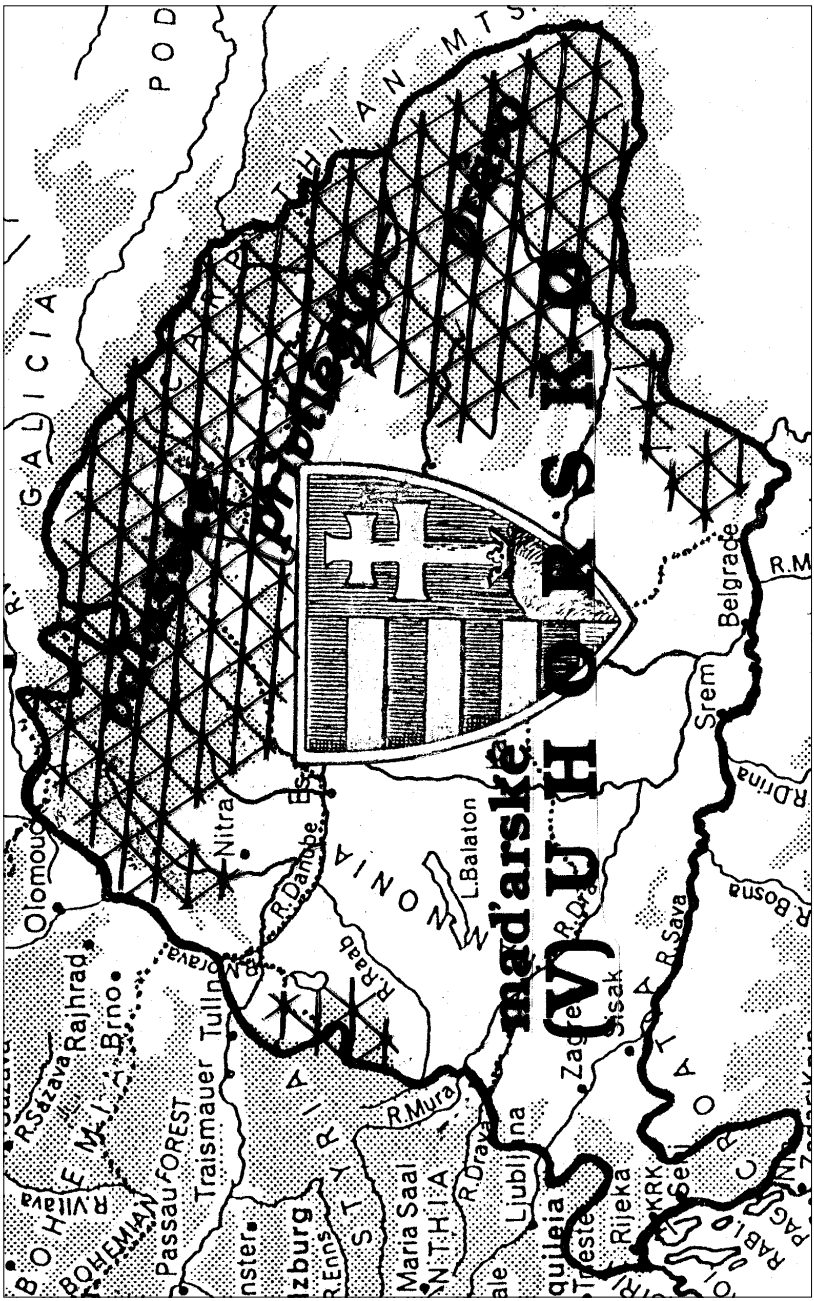

Územie čiastočne obnovených privilégií starej «Marchia Ruizorum» za kráľa Mateja Huňatého-Korvína. V histórii sú tieto privilégiá známe ako tzv. Valašské právo) 15.-16. st.

o «*bojových*» (ide o narážku na starodávne privilégiá, ktoré Rusíni vlastnili v bielom, ešte arpádovskom Uhorsku). Zákon dokonca zdôrazňuje ich bojový charakter ako normálnu zvyklosť![114] Kráľ Matej Huňady-Korvín teda postavil Rusínov, čo sa týka platenia poplatkov a daní, opäť na roveň (!) Kumánov (Maďarov) a za to od nich žiadal verné služby vo svojom vojsku! A skutočne, jeho vojsko sa v danej dobe pokladalo za najlepšie v celej Európe. Matej Korvín sa múdro oprel o vojenskú pomoc svojich rusínskych krajanov valašskej-gréckokatolíckej-rusínskej viery. I vďaka tomu za jeho vlády Uhorsko prekvitalo po všetkých stránkach. Pomohol tým samozrejme i Rusínom, a preto je dobrodincom rusínskeho obyvateľstva Uhorska, ktoré aj tomuto kráľovi vďačí zato, že sa zachovalo dodnes.[115]

Matej Korvín a privilégiá oravských Rusínov (Ruténov)

Kráľ Matej Korvín obnovoval a znovupotvrdzoval staré privilégiá Rusínov po všetkých župách Uhorska. Doteraz boli publikované dokumenty o znovupotvrdení privilégií napr. pre oravských Rusínov (Valachov). Kavuljak o oravských Rusínoch-Valachoch (presídlencoch z dolnej zeme) a o kráľovi Matejovi Korvínovi (Matejovi Huňadskom) hovorí doslovne toto:

«***Valasi**… tvorili svojrázny typ obyvateľstva Oravy* (Oravskej župy) *od samého začiatku jej kolonizácie. **Boli to pastieri rusínskeho pôvodu**, žijúci polokočovným spôsobom po horách a pašienkach Oravy. Matej Huňadský, znajúc tento typ obyvateľstva už z Valaska, Rusínska a Sliezska, ujal sa zaň i **v Orave**. Robiac tu nové poriadky, **utvoril z neho vojensky organizované mužstvo na ochranu hradu a jeho majetku**. Napísal listinu, ktorá zaisťuje práva a predpisuje povinnosti valachov. Obsah listiny je tento:*

Keď kráľ Matej zčiastky dobrovoľnou dohodou, zčiastky vydobytím dostal všetky hrady, zámky a mestá, ktoré boly v rukách Petra Komorovského v stoliciach Oravskej a Liptovskej, prišli pred neho dvaja valasi (Rusíni) *z Oravy v mene svojom a v mene ostatných valachov dedín Kňažej, Medzibrodia, ktoré patrily k zámku Oravskému, a dediny Dubovej, ktorá bola vtedy pridelená k zámku Likavskému. Deputácia oznámila mu, že valasi* (Rusíni) *majú od pradávnych časov privi-*

legia a svobody, ktoré boly všeobecne uznávané a rešpektované; žiadali, aby Matej ráčil ponechať a potvrdiť tieto práva a svobody. Žiadosti bolo vyhovené. Oravským valachom (Rusínom) *boly potvrdené tieto výsady (Listina kráľa Mateja, vystavená v Ružomberku vo štvrtok po Kvetnej nedeli roku 1474):*

Valasi (Rusíni) *neboli povinní platiť nijakej krajinskej dane. Nemuseli konať robotu na Oravskom a Likavskom hrade. Mali svojho spoločne voleného vojvodu. Keď niektorý valach mal spor alebo proces, hľadal si pravdu u vojvodu. S výrokom vojvodovým nespokojná stránka mala právo predniesť svoju sťažnosť kráľovi alebo kastelánom menovaných zámkov. Od plodov a vlastných výrobkov, ktoré na trh niesli, alebo na trhu kúpili, neplatili ani cla, ani poplatku. Mali voľné právo pásť ovce v lesoch hradu Oravského a Likavského. Pod titulom uznania zemianského práva každý valach, ktorý choval ovce, musel oddať ročne po päť z každých sto oviec do toho hradu, ku ktorému patril. Kto nechoval oviec, ale voly, ten platil jeden groš od každého vola… Za to, že boli osvobodení od zámockých robôt a všeobecnej dane, museli strážiť cesty, vyzbrojení lukom a fundou. Oni chránili a hájili všetky cesty proti zlodejom, lotrom a lúpežníkom; sprevádzali cestujúcich zámockých a kráľovských úradníkov a kupcov vtedy, keď im to kastelán zámku nariadil k vôli všeobecnej obchodnej a administratívnej bezpečnosti. V prípade potreby na rozkaz kastelána mládež bola povinná v zbroji ustanoviť sa v zámku na brannú službu.*

Kto sa zdráhal nosiť zbraň, trikrát bol upozornený kastelánom na svoje povinnosti. Za každé ďalšie upozornenie musel zaplatiť po 6 oviec. Ak niekto ani na štvrté upozornenie kastelána nechcel sa chytiť zbrane, kráľ mal právo svobodne disponovať nad celým jeho majetkom…».[116]

30-ročná samostatnosť územia (kde patrilo aj takmer celé dnešné Slovensko!), na ktorom žili bojoví Rusíni

V máji roku 1462 sa Matejovi Korvínovi vojensky poddal Ján Jiskra z Brandýsa (ktorý pôvodne stál na strane Alžbety – matky Ladislava V. Pohrobka). Vydal mu všetky hrady a zámky horného

Uhorska (dávna severo-západná časť «*marchia Ruizorum*», patrilo tu i dnešné územie Slovenska) a vstúpil s časťou svojich vojenských oddielov do jeho služieb a zostal mu verný až do smrti. Matej Korvín takto v krátkom čase obsadil celé územie horného Uhorska obývané Rusínmi, ktoré spolu s Podkarpatskou Rusou počas nasledovných takmer 30 rokov jeho vlády požívalo dokonca štatút akejsi úplnej samostatnosti.[117] Inými slovami povedané a prakticky chápané, bola na krátky čas obnovená samostatnosť-autonómia starodávneho rusínskeho vojvodstva (ducatus) – starodávna «*marchia Ruizorum*» z arpádovskych čias. Razili sa tam (v Kremnici) dokonca i vlastné svetoznáme zlaté dukáty.

Po smrti kráľa Mateja Huňatého-Korvína, ktorý zomrel bez právoplatného následníka trónu, sa však situácia postupne menila a dokonca po roku 1571 boli pôvodne hrdí a od všetkých obávaní «*bojoví Rusíni*» uvrhnutí i so svojim gréckokatolíckym kňazstvom do žalostného stavu nevoľníctva, v akom ich nachádzame už v dokumentoch celého 17. a prvej polovice 18. storočia.

Rok 1495 – kráľ Vladislav II. potvrdil Rusínom ich staré privilégiá

Latinská rímskokatolícka hierarchia vyvíjala po smrti Mateja Huňatého-Korvína tlaky na odobratie privilégií Rusínov, avšak v dekréte vydanom na krajinskom sneme za vlády Vladislava II. r. 1495 (art. XLV) sa privilégiá Rusínom ešte potvrdzujú. Gréckokatolíkom (označovaným v zachovaných opisoch listín za rozkolníkov, ba nekresťanov) žijúcim na okrajoch Uhorska, napr. v hornom a dolnom Uhorsku (lebo v centre Uhorska už boli transformovaní na latinský obrad a ak ešte nejakí zostali, tak len ako menšinové obyvateľstvo) bolo potvrdené privilégium neplatiť desiatky. V dnes zachovanej edícii pôvodného dekrétu sa uvádza:

«*Mnoho je miest na hraniciach krajiny, v ktorých Ráci, Rusniaci, Valasi a iní rozkolníci na území kresťanov prebývajú* (centrálne Uhorsko už bolo koncom 15. storočia zlatinizované, preto sa tu už hovorí len o okrajových častiach Uhorska) *a z pozemkov tých dosiaľ dľa svojeho obradu* (= gréckokatolíckeho) *žijúc, docela žiadne desiatky neplatievali, ktorých predca páni Preláti* (latinskí)

k plateniu desiatkov nútiť by chceli (niterentur). A poneváč oné desiatky imaniu (patrimonium) Krista obetované od veriacich, nie ale od iných rozkolníkov na ktoromkoľvek území kresťanov prebývajúcich požadované bývajú: preto je ustanoveno a uzavreno, aby ***od tejto doby napozatým od oných Rácov, Rusniakov a Valachov a iných rozkolníkov na jakomkoľvek území kresťanov prebývajúcich docela žiadne desiatky požadované neboly***».[118]

Rekapitulácia Druhej ofenzívy latinizácie v Uhorsku (14. a 15. storočie)

Zlomovým rokom je rok 1301 – vymretie slovanskej arpádovskej dynastie Uhorska. Možno konštatovať, že:

1.) kým **do roku 1301**, tj. aj po I. ofenzíve latinizácie široké ľudové masy Uhorska, včítane jeho centrálnych oblastí, zostali naďalej gréckokatolícke, vyznávajúce cyrilometodejskú «*staru viru*», a latinizované (zbiritualizované) boli len baziliánske monastyry centrálneho Uhorska,

2.) **po roku 1301** (1308), keď sa k moci dostala gréckokatolíkom neprajná anjouovská dynastia, začína dôsledná aplikácia záverov IV. Lateránskeho koncilu v praxi. Začína druhý útok – ofenzíva latinizácie, postihujúci široké masy obyvateľstva centrálneho Uhorska, tj. začína prekrsťovanie platne pokrstených! V dôsledku čoho, v priebehu nasledovných storočí prakticky celé centrálne Uhorsko (hlavne oblasť «Cumanorum») prechádza na latinský obrad a Slovania centrálneho Uhorska ocitnuvší sa bez starej cyrilometodejskej kultúry a bez pastierov-episkopov, pod silnejúcim tlakom cudzej iobbagiónskej šľachty strácajú vlastnú identitu – splývajú s kumánskym-maďarským živlom, ktorý sa medzitým podporovaný kráľom usadil práve v močariskách Panónie. Tí, čo nechceli a nepoddali sa (tzv. «tvrdí Rusnáci») boli z centrálneho Uhorska, zo žírnej zeme vypudení na svahy Karpát, alebo do pohraničných žúp Uhorského, tentoraz už maďarského kráľovstva (*Valašská kolonizácia*). Odvtedy sa začína pôvodné autochtónne slovanské obyvateľstvo Uhorska, verné «*starej vire*», nazývať čoraz viacej «Valachmi» a slovo «valach» začína nadobúdať aj nový, v poradí už tretí a súčasný význam: *pastier oviec*. Dovtedy sa

Valachami nazývali len ozajstní pohania – nepokrstení Rómovia (tj. Cigáni), potomkovia Hunov, tj. Avarov.[119]

Prvá ofenzíva latinizácie vážnejšie nepostihla župy horného a pohraničného Uhorska, ani pohraničné kraje, kde gréckokatolícka «*stara vira*» pod vedením baziliánov-kalugerov kvitla ešte ďalej, a to až do nástupu tretej ofenzívy latinizácie… **Centrálne Uhorsko sa však v II. ofenzíve (14.-15. storočie) stáva latinským, čo do obradu a maďarským, čo do národnosti.**

Latinský obrad s gréckokatolíckymi prvkami v centrálnom Uhorsku

V centrálnom Uhorsku latinský obrad však nevytesnal gréckokatolícky zo dňa na deň. Niektoré typicky gréckokatolícke tradície sa organicky včlenili do miestneho novozavedeného latinského obradu (napr. svätenie Paschy na Velikdeň), a to z dôvodu, aby sa miestne pôvodne gréckokatolícke obyvateľstvo príliš nebúrilo. Tento obrad preto dostal špeciálny názov: «*ritus ecclesiae hungariae*» (obrad uhorskej cirkvi) a plne bol odstránený z Uhorska a transformoval sa na čisto latinský až v 18. storočí,[120] a to hlavne Jozefínskymi reformami. Bolo to niečo podobné, ako je ešte dnes na východnom Slovensku, kde v latinskom obrade po kostoloch sa svätí typicky gréckokatolícka Pascha a pod., i keď nikde inde na svete sa to v latinskom obrade nerobí – len na miestach, kde relatívne nedávno obyvateľstvo prešlo na latinský obrad…

Likvidácia gréckeho obradu v Poľsku v 14.-15. storočí

Dejiny neslobodno študovať len lokálne bez pohľadu i do susedných krajín v danom čase… mentalita doby a mentalita oficiálnej politiky bola totiž v danom období všade v Európe rovnaká!

Od 13. storočia pôsobili v Poľsku františkáni a dominikáni, ktorí pod patronátom miestneho kráľa preťahovali na území Poľska žijúcich gréckokatolíkov na latinský obrad… Najmä v období 14.-15. storočia bol likvidovaný gréckokatolícky obrad nielen v Uhorsku, ale i v Poľsku.

Veľký zlom v dejinách východného Poľska nastal vtedy, keď na poľský trón nastúpil Anjouovec: Ľudovít Veľký a vytvorila sa uhorsko-poľská únia (1370-1382). Práve v tomto čase boli založené na tomto území aj prvé latinské biskupstvá v pôvodne typicky gréckokatolíckom prostredí v mestách Halič, Peremyšľ a Volodimir, i keď v daných mestách už gréckokatolícke episkopstvá monastyr-

ského typu dávno boli. Spôsobil to Anjouovec (Ľudovít Veľký, v Uhorsku vládol v rokoch 1342-1382, v Poľsku v rokoch 1370-1382) známy svojou neprajnosťou voči gréckokatolíkom i v Uhorsku.[121]

Podľa oficiálnej správy latinských misionárov-františkánov pôsobiacich medzi gréckokatolíkmi na východných poľských územiach v roku 1370, na tomto území (Peremyšľ, Halič, Volodimir a Cholm) neexistovala ešte ani jedna-jediná latinská diecéza a dokonca ani jedna-jediná latinská farnosť! V správe pápežovi sa doslovne píše:

«*… na území Rusi neexistujú nijaké katedrálne a ani parochiálne kostoly. Niet tu ani tých, ktorí by nimi mohli riadiť a stať sa dušpastiermi* (v latinskom obrade). *Preto je tu tak veľké množstvo neveriacich a schizmatikov* (takto označovali gréckokatolíkov pre ich odlišný obrad). *Je tu len veľmi málo veriacich* (= rímskokatolíkov) *oproti mnohým blúdiacim* (= gréckokatolíkom)…».[122]

Pápež Gregor XI. vo svojom liste z 19. júla 1372 latinskému krakovskému biskupovi Floriánovi napísal:

«*… nedávno (nie bez zármutku pre našu dušu) prišla k nám správa, že v krajine Rusi sa* ***nachádzajú veľmi mnohopočetní schizmatickí*** (rozumej nie latinskí) *biskupi* (monastyrské eparchie)». Potom v liste prikazuje latinskému krakovskému biskupovi, aby «*všetkých episkopov jedného po druhom, o ktorých sa dozvie v krajine Rus, že sú schizmatikmi, v mene Apoštolského Prestolu úplne odstránil a zbavil ich cerkví i episkopstiev*». Od momentu vydania pápežskej buly z roku 1375 o ustanovení latinských biskupstiev vo východnom Poľsku, všetky tamojšie nie latinské biskupstvá prestali v evidencii Rímskej Kúrie existovať a i keď v skutočnosti existovali naďalej, boli postavené «mimo zákon».[123]

Neprítomnosť latinských biskupstiev na tomto území bývalej Rusi pred týmto obdobím potvrdzujú i slová pápežskej buly z roku 1375, kde sa hovorí, že na tomto území sú len schizmatickí episkopi, ktorých je potrebné odstrániť a na ich miesta dosadiť latinských biskupov.[124] Prvé latinské biskupstvá vo východnom Poľsku na žiadosť kráľa Ľudovíta Veľkého (Anjouovca) ustanovil pápež Gregor XI. bulou «*Debitum pastoralis officiis*» vydanou 13. februára 1375.[125] Pápež vtedy ustanovil latinskú metropoliu so sídlom v Haliči s latinskými biskupstvami v Peremyšli, Volodimiri a Cholme.[126] Latinských veriacich však zatiaľ tieto novoutvorené latinské biskupstvá nemali a získali si ich až neskoršie…

Násilné odobratie peremyšlskej katedrály gréckeho obradu a jej transformácia na latinskú

Roku 1412 poľský kráľ Vladislav V. Jagelovský (1386-1434) odobral gréckokatolíkom na zámku v Peremyšli ich katedrálu, ktorá bola vybudovaná z opracovaného hranatého kameňa a bola mimoriadnej krásy a odovzdal ju miestnemu latinskému biskupovi Matúšovi, ktorý dovtedy mal svoje sídlo v bývalej gréckokatolíckej cerkvi sv. Mikuláša Čudotvorcu pod hradom. Poľský historik Dlugoš vo svojej *Kronike* – histórii Poľska napísanej v roku 1470 zapísal:

«(Poľský kráľ Jagello) *prikázal odovzdať katedrálnu cerkov, prekrásnu stavbu vybudovanú z opracovaného hranatého kameňa a nachádzajúcu sa uprostred Peremyšlského zámku, ktorou dovtedy riadil rusínsky episkop gréckeho obradu a presvätiť ju na katolícky kostol latinského obradu… ešte predtým z nej povyhadzovali rusínskych mŕtvych…*».[127]

Latinský peremyšlský episkop Matúš 4. novembra 1412 vydal dekrét, v ktorom sa píše okrem iného toto:

«(Zriekam sa) *svojich desiatkov Jaroslavskej oblasti katedrálnemu kostolu nedávno premiestnenému na Peremyšlský zámok*». Ako príčinu svojho nariadenia uvádza tento latinský biskup toto: «… *Poľský kráľ Vladislav* (Jagelovský) *zo zvyčajnej svojej láskavosti, vyrval jednu cerkov nachádzajúcu sa na Peremyšlskom zámku z rúk schizmatikov a tú istú cerkov láskavo ráčil dať nám a našim kanonikom v skutočné vlastníctvo, pre rozšírenie sa katolíckej viery a denného i nočného kultu…*».[128]

Historik z 15. storočia Dlugoš hovorí o «*prekrásnej kamennej katedrálnej cerkvi gréckeho obradu na Peremyšlskom hrade*», latinský biskup Matúš vo svojom dekréte z roku 1412 hovorí len o «*akejsi cerkvi nachádzajúcej sa na Peremyšlskom hrade odobranú schizmatikom*». Latinský biskup Matúš označuje túto gréckokatolícku katedrálu len cerkvou, nie katedrálnou cerkvou, pretože okrem seba neuznával nijakého iného biskupa v Peremyšli. Od roku 1384 peremyšlský latinský biskup Matúš sídlil v bývalej gréckokatolíckej cerkvi sv. Mikuláša Čudotvorcu pod Peremyšslým hradom, od roku 1412 už sídlil priamo v pôvodnej rezidencii peremyšlského gréckokatolíckeho episkopa na hrade. Prevzatie tejto gréckokatolíckej katedrály sa uskutočnilo za prítomnosti poľského kráľa, ostrihomského latinského arcibiskupa (ktorý prišiel za týmto účelom z Uhorska do Poľska) a 2000 vojakov.[129] Podobnej situácie a podobného postupu sme v danom čase svedkami aj v Uhorsku zo strany latinskej hierarchie ku gréckokatolíckym episkopom.

Ako potvrdzuje poľský dobový historik Dlugoš vo svojom zápise z roku 1470, v tom istom roku bola bývalá gréckokatolícka katedrála na Zámkovej hore, nachádzajúca sa uprostred Peremyšslského zámku rozobratá, použijúc tie isté kamene na novú stavbu latinskej katedrály v meste…[130] Tak končia historické stavby gréckokatolíkov daného i pozdejších storočí i v Uhorsku… (V akcii «Visla» po II. svetovej vojne s buldozérmi odstraňovali gréckokatolícke cerkvi či zarovnávali gréckokatolícke cintoríny, aby sa veriaci nemali kde vracať…)

4000 gréckokatolíckych farností Peremyšlskej eparchie v 17. storočí

V správe z roku 1647 adresovanej sv. Kongregácii Propaganda Fide do Ríma sa píše, že Peremyšlská gréckokatolícka eparchia má 4000 (!) farností-cerkví, ale len stotina z nich (teda len okolo 40 (!)) uznáva gréckokatolíckeho episkopa Atanázija Krupeckého, ktorý bol obradovým vikárom peremyšlského latinského biskupa, za svojho. Ostatné sa nechcú podriadiť latinizácii, preto sa v správe označujú ako «schizmatické».[131]

Dejiny a spôsoby latinizácie sa opakujú – to, čo sa dialo vtedy, to sa deje i dnes – náznakom toho je (roku 2002) podelenie celého územia Ruska pápežom Jánom Pavlom II. na štyri latinské diecézy. Ak by sme žili v 17. storočí, konštatovali by sme podobnú situáciu ako v Peremyšli, že daní latinskí biskupi majú naraz pod sebou nielen niekoľko desiatok farností «ktoré ich uznávajú», ale i niekoľko tisícok farností, «ktoré ich neuznávajú»… Je možné, aby jeden episkop mal pod sebou 4000 farností a dokázal sa o nich postarať? – veď by ich nevedel ani vymenovať! A predsa mentalita 17. storočia bola taká: z latinskej strany sa uznal len jeden jediný prolatínsky episkop a ostatní boli vyhlasovaní za «pseudoepiskopov», či «fiktívnych episkopov», farnosti sa potom jedna po druhej preťahovali na latinský obrad…

Latinský biskup Stanislav Sarnovský (Sosnowski?) (1658-1676) písal ešte r. 1660 pápežovi Alexandrovi VII., že Peremyšlská gréckokatolícka eparchia má až 3.400 farností a 3.000.000 veriacich (!). V polovici 19. storočia mala už len 700 farností a 800.000 veriacich…[132] Dnes tam gréckokatolíkov skoro niet a v celom Poľsku je len okolo 50 gréckokatolíckych farností s obyvateľstvom-veriacimi roztrúsenými po širokom okolí, ktorých obsluhuje asi 70 gréckokatolíckych kňazov![133]

Trest Boží za latinskú nespravodlivosť

Začiatkom 15. storočia nastáva masový odpad od viery katolíckej Cirkvi v latinskom obrade v podobe husitizmu a bratríckych bludov spojený s veľkými obeťami na ľudských životoch. Koncom 15. storočia sa, čo sa týka duchovnosti, znova prehĺbil veľký úpadok na latinských episkopských sídlach, na ktoré zasadli nehodní latinskí biskupi a arcibiskupi. Napríklad roku 1480 sa latinským arcibiskupom, primasom Uhorska v Ostrihome stal len sedemnásťročný mládenec, cudzinec Ján Aragónsky. O šesť rokov neskôr, tj. roku 1486 sa stal latinským ostrihomským arcibiskupom-primasom Uhorska len sedem (!) ročný roztopašný chlapec Hyppolit d'Este, samozrejme že tiež cudzinec.[134] Či tento úpadok nie je trestom Božím za nespravodlivosť páchanú celé predchádzajúce storočia na starovercoch – na cyrilometodejských gréckokatolíkoch v Uhorsku? Nespravodliví budú na strašnom súde stáť naľavo a nevojdú do Kráľovstva nebeského. Morálny úpadok trval ešte i celé 16. storočie! Odpoveďou naň bol vznik protestantizmu – ďalšej herézy v katolíckej Cirkvi. Daň za nespravodlivosť je totiž už tu na zemi krutá a veľká a vo večnosti bude ešte väčšia!

---

[1] «Iste enim rex Ladizlaus filiam regis Caroli de Apulia in coniugium habebat. Sed spreto thoro coniugali filiabus adhesit Cumanorum, Eyduam, Cupchech et Mandulam vocatas ac alias quamplures in concubinas habebat, quarum amore cor eius est merito depravatum, et a suis baronibus et regni nobilis odio habebatur… Post hec in brevi ipse rex anno Domini MCCXC… prope castrum Kereszeg ab ipsis Cumanis, quibus adheserat, est miserabiliter interfectus…», (*Chronicon Pictum*, cap. 182-184, *(Képes Krónika)*, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 129); — «Kráľ Ladislav mal za manželku dcéru (*neapolského*) kráľa Karola z Apúlie. Manželským lôžkom však pohŕdol a oddal sa kumánskym dievčatám, ktoré sa nazývali Edua, Cupchech a Mandula. Mal aj mnoho ďalších konkubín. Ich láska jeho srdce načisto skazila a baróni i šľachtici (= *stará slovanská arpádovská šlachta*) v krajine ho znenávideli… Zakrátko nato, roku Pána 1290… v blízkosti hradu Chersig (*západne od Veľkého Varadína, dnes Oradea-Mare*) kráľa Kumáni, s ktorými sa tak veľmi spolčil, biedne zavraždili…», (J. Sopko, «Obrázková kronika, kap. 182-184», *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 62).

[2] Dynastia Arpádovcov vládla v Uhorsku od čias Arpáda (+907) až do posledného Arpádovca Ondreja III. (+14. januára 1301), ktorý zomrel vo veku 35 rokov a bol pravdepodobne otrávený; Domnienku, že neodišiel z tohto sveta prirodzenou smrťou, podporuje i skutočnosť, že ešte za jeho života bol neapolský Anjouovec Karol Róbert korunovaný za uhorského kráľa, (porov. J. Beňko, *Starý Turiec*, Martin, 1996, str. 119), a preto je dosť pravdepodobné, že príkaz na otrávenie prišiel od Anjouovcov.

[3] Macůrek tiež poznamenáva, že za uhorských kráľov Ondreja I. (1047-1060), Bela II. (1131-1141) a Gejzu II. (1141-1161) bol celý kráľovský dvor dokázateľne skôr slovanský ako maďarský…, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 61).

[4]Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

[5] «… adeo primae periodi **Stirpis Arpadanae Reges plerosque Graeci Ritus Catholicos fuisse**, quin propterea Hungari esse cessaverint, prout etiam actu complures ob Ritus & linguae commercium inter Valachos & Ruthenos perperam relati, re ipsa gennini ab origine sua Hungari essent… Ut adeo nec dubitemus posteriores Lutheranos & Calvinistas in Hungaria, eorum vel maxime reliquias fuisse, qui olim ad assumendum Ritum Latinum», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 388).

[6] Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

[7] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 56.

[8] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 12-13.

[9] Porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 194, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 137; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 64.

[10] Karol Róbert (1308-1342) bol vnukom neapolského kráľa Karola II. (syna Karola I. z Anjou) a Márie, dcéry uhorského kráľa Štefana V. (rodnej sestry neskoršieho uhorského kráľa Ladislava IV.). V tomto zmysle (cez babku) mal akýsi pokrvný zväzok s vymretou arpádovskou dynastiou a mal aj nejaké práva na uhorský trón. Po nástupe do vlády dosadzoval na čelo žúp a panstiev nie Slovanov, ale Talianov, Francúzov a Nemcov, príslušníkov cudzej latinskej šľachty a latinského obradu. Karol Róbert prišiel z Neapolského kráľovstva do Uhorska spolu so svojou družinou, v ktorej bolo množstvo rytierov a kupcov. Spomedzi rytierov obzvlášť vynikal Drugeth a jeho príbuzní. Príslušníci Drugethovskej rodiny-rodu vtedy obdržali a potom aj vlastnili, a to až do 17. storočia, teda až do svojho vymretia, na Podkarpatsku obrovské majetky, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 88-89; P. Ratkoš, «Testament magnáta Vilerma Drugetha roku 1330», *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 61).

[11] Hlavné mesto zo Stoličného Belehradu (Stoličného Velehradu), bývalého hlavného mesta Veľkej Moravy, do Budína definitívne preniesol však až jeho nástupca Ľudovít Veľký z Anjou roku 1351/52.

[12] «Deo subdi, legi eius obsequi, fidem catholicam, quam universalis romana mater Ecclesia praedicat et docet, tenere, eamdem Ecclesiam romanam et praefatam S. Mariae et S. Adalberti, caeterasque Ecclesias in ditione sibi credita constitutas, et eorum Episcopos et Praelatos cum omnibus, illis legitime subiectis, et ex Deo sibi creditis secundum Dominum commendare, honorare et defendere; Papam romanum et legatos ipsius Ecclesiae romanae non impugnare, sed potius defendere, eiusque Ecclesiae romanae iura non laedere, nec terras ad ipsam pertinentes, vel statuta seu ordinamenta ipsius in eisdem terris scienter violare, regnum sibi commissum et iura regalia non minuere nec alienare, sed potius augere et male alienata hactenus, secundum datam sibi gratiam ad ius pristinum revocare», (Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16).

[13] Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 16.

[14] Išlo o vzdialenejšiu rodinu arpádovských uhorských kráľov. Je logické, že Arpádovci podelili Uhorsko medzi svoju rodinu. Keď nastúpili na uhorský trón Anjouovci, museli nutne vymeniť celú šľachtickú arpádovskú kliku a nahradiť ju svojou vlastnou rodinou a svojimi vernými.

[15] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 56.

[16] Porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I., Martin, 1973, str. 111.

[17] Prvá korunovácia bola neďaleko Ostrihomu ešte za života uhorského kráľa Ondreja III. (začiatkom roku 1301), ale bez uhorskej svätoštefanskej koruny – teda neplatná! Druhá korunovácia taktiež falošnou korunou bola 15. júna 1309 v Budíne (pravú svätoštefanskú korunu v tom čase ukryl a vlastnil sedmohradský rusínsky vojvoda Ladislav Kan, ktorý mimo iného v tom čase vydal svoju dcéru za syna "schizmatického", teda v skutočnosti gréckokatolíckeho srbského kráľa Štefana, porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 194, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 137; J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 64-65). Tretíkrát, avšak teraz už skutočne, bol Karol Róbert korunovaný svätoštefanskou korunou 27. augusta 1310 v Stoličnom Belehrade, (porov. D. Kováč, *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998, str. 150-151).

[18] Ako jeden príklad z množstva iných možno na tomto mieste uviesť príklad šľachtica Kokoša: zachovali sa historické správy o tom, že Karol Róbert udelil štedrú majetkovú donáciu slovanskému magistrovi Kokošovi za pomoc pri dobýjaní Spišského hradu (v rokoch 1306-1307), (porov. O.R. Halaga, *Boj Košíc proti oligarchii Omodejovcov a Matúš Trenčiansky*, Bratislava-Košice, 1986, str. 6), a neskôr Kokoša tiež nemilosrdne likvidoval (pozri ďalej v tejto kapitole).

[19] Ohradená časť Košíc v tom čase pozostávala len z troch ulíc, v ktorých žilo niekoľko nemeckých rodín so služobníctvom. Pôvodné slovanské rusínske obyvateľstvo sa vybudovaním hradieb ocitlo na predmestiach.

[20] Podľa stredovekých obranných zásad sa do akejkoľvek pevnosti, či ohradeného mesta mohlo vstupovať len bez ozbrojeného sprievodu, a to i v prípade, keby sprevádzal samého kráľa, tento sprievod musel bezpodmienečne ostať vonku! To si vyžadovala bezpečnosť mesta.

[21] V tom istom roku (1312) bol dobytý i starodávny omodejovský hrad Tubal (dnes známy ako Kapušanský hrad na hore Maglovec pri Prešove), ako i hrad Moskaľ (dnes označovaný ako tzv. «Zbojnícky hrad» pri Prešove). «Tubal» je meno praotca Slovanov sibírskeho (tubalského-(s)iberského) plemena. «Mosoch», ľudovo «Moskaľ» alebo «Maskaľ», je meno praotca Slovanov moskovského plemena. Podobne hrad Gemer v Gemerskej župe dostal svoje meno od praotca Gomera; «Hrad na (kopci) Maglovci bol zničený roku 1312, keď došlo k zápasu medzi kráľom a Omodejovcami. Listina Spišskej Kapituly z roku 1315 uvádza, že kráľ Karol dobyl a obsadil hrad Tobul», (porov. B. Varsik, *Osídlenie Košickej kotliny*, III, Bratislava, 1977, str. 246); «Najstaršia správa o hrade Tubule je z roku 1241, kde sa spomína, že *Ech de villa Pop* sa zaslúžil za tatárskeho vpádu pri obrane hradu Tobul: '… que sibi tempore tribulationis tartarice in conservatione castri sui de Tobul fideliter exhibuisset…'», (porov. B. Varsik, *Osídlenie Košickej kotliny*, III, Bratislava, 1977, str. 247; *Hazai okmánytár (Codex diplomaticus patrius)*, VIII, Győr, Budapest, 1865-1891, str. 54; E. Szentpétery, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*, I, Budapest, 1923, č. 917); Čo sa týka praslovanských hradov Tubal a Mosoch

(Moskaľ), treba vedieť, že vlastnia mená dvoch praotcov praslovanského mosko-sibírskeho plemena (Mosoch a Tubal), a že starozákonní bratia Mosoch a Tubal, ako 5. a 6. syna praotca Jafeta, boli dvojčatami (narodili sa spolu). V Biblii, ako i v asýrskych klinových nápisoch, stretávame ich mená vždy spolu (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 113). Sú dvoma praotcami jedného a toho istého moskosibírskeho plemena a z nich pochádzala celá arpádovská kráľovská dynastia vládnuca do roku 1301 v Uhorsku. Hrady Moskaľ (Mosoch) a Tubal (Tobol, Tubul, Tobul) ležia v blízkosti Prešova tiež jeden vedľa druhého. Meno hradu «Moskaľ» v taliančine označuje *zbojníka, ničomníka, lotra* (porov. tal. «mascalzone» [čítaj *maskal-cóne*] čo znamená *zbojník*). odtiaľ pochádza konfúzia, tj. jeho dnešné označenie ako «Zbojnícky hrad». Po paralyzovaní arpádovských Omodejovcov (po bitke pri Rozhanovciach r. 1312) sa hrad Moskaľ dostal do vlastníctva Šošovcov. V roku 1715 bol na príkaz Uhorského snemu zbúraný.

22 Neapolský kráľ Karol I. z Anjou (pradedo Karola Róberta) bol mladším bratom francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého (1226-1270). Anjouovci ani na svojom novom pôsobisku v Neapolskom kráľovstve a na Sicílii neprestali byť presadzovateľmi francúzskej politiky a záujmov, (porov. V. Chaloupecký, «Uherská politika Přemysla Otakara II.», *Od pravěku k dnešku*, I, Praha, 1930, str. 163-164).

23 Košice boli od nepamäti osídlené slovanským rusínskym obyvateľstvom, ktoré po príchode slovanských misionárov vyznávalo «*staru viru*». Po roku 1241, tj. po prvom tatárskom vyplienení, porazený kráľ Belo IV. pozval do Košíc dve nemecké rodiny a dal im mocné privilégiá bez daní kupovať a predávať, čo spôsobilo, že za krátky čas veľmi zbohatli. Z vďačnosti kráľovi postavili neďaleko gréckokatolíckej cerkvi sv. archistratiha Michala (dnes je tam gotická kaplnka sv. archanjela Michala) prvý rímskokatolícky kostolík zasvätený sv. Alžbete (sestre Bela IV., dnes tam stojí Dóm sv. Alžbety). Po roku 1290 začali ohradzovať tri ulice košickej osady kamenným múrom, čím sa pôvodné rusínske obyvateľstvo spontánne ocitlo vonku-mimo hradieb a vo vnútri zostali len nemecké rodiny so svojimi hospodárskymi budovami a služobníctvom, ktoré sa medzitým rozrástli o nových nemeckých prisťahovalcov. Preto Košice od tohto času figurujú v prípadných listinách ako čisto nemecké kráľovské mesto.

24 *Vojenské dějiny Československa*, I (do roku 1526), Praha, 1985, str. 207-208.

25 *Vojenské dějiny Československa*, I (do roku 1526), Praha, 1985, str. 207.

26 Porov. M. Majtán, *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972, str. 437.

27 Porov. M. Majtán, *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972, str. 147.

28 «… tamta autem tunc fuit sanguinis profusio ut a tempore Tartarorum maior non fuerit», (Ľubická kronika, C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, II, Viennae, 1774, str. 47).

[29] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 57.

[30] Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 21.

[31] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 21-22.

[32] Porov. *"700" Šarišské Dravce, Krásna Lúka, Poloma*, Levoča, 1995, str. 13.

[33] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 25.

[34] Porov. I. Chalupecký, M. Smatana, *Hrad Ľubovňa*, Martin, 1987, str. 15.

[35] Podrobnejšie o vzburách jednotlivých arpádovských šľachticov-oligarchov proti Karolovi Róbertovi pozri štúdiu: B. Brezováková, «Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317)», *Historický časopis*, Bratislava, 41/4 (1993) str. 361-378.

[36] Porov. D. Kováč, *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998, str. 151.

[37] Porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 272.

[38] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, стр. 16; И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 33-34; J. Guzej, *Humenné a okolie*, Košice, 1972, str. 42.

[39] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931, стр. 123-124.

[40] Porov. F. Bokes, *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946, str. 76.

[41] Porov. L. Vrteľ, *Na troch vŕškoch biely kríž*, Bratislava, 1990, str. 16-24.

[42] Volali ho kráľ «bene» alebo kráľ «dobrze», lebo akoby nemal vlastnú vôľu, vo svojej slabosti na všetko všetkým prikyvoval a so všetkým, čo sa mu navrhovalo, súhlasil. V dôsledku toho stratil akúkoľvek autoritu.

[43] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 116-119.

[44] Porov. F. Bokes, *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946, str. 77.

[45] Porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 26.

[46] Porov. F. Uličný, *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice, 1990, str. 470.

[47] F. Uličný, «Osídlenie Šariša v 13.-14. storočí», *Nové Obzory*, Prešov, 12 (1970) str. 19.

[48] Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 290-291.

[49] Porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 27; Uličný uvádza: «Zachované písomné správy **neobsahujú** priame informácie o tom, odkiaľ prišli zakladatelia a prví obyvatelia dedín na zákupnom-roľníckom práve…», a potom spoločne (Chaloupecký a Uličný) to "dotŭkávajú", že títo **asi** prišli z Haličiny (Ukrajiny)…, (porov. F. Uličný, *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice, 1990, str. 469).

[50] Tj. tých, ktorí sa nechceli za žiadnu cenu polatinčiť.

[51] Porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 244.

[52] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 182, tiež D. Márkus, *Corpus Juris Hungarici (1000-1526)*, Budapest, 1896, str. 390 ss., I. Timko, *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971, str. 427.

[53] Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 27.

[54] Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 207.

[55] «Innocentius Episcopus etc. Dilecto filio Nobili Viro Johanni Gradonico duci Veneciarum… Ad audienciam nostram pervenit, quod tu et Dilecti filii Commune Veneciarum cum dei et fidei catholice inimicis et hostibus, Rege aliisque Rassenibus scismaticis et hereticis manifestis, confederationem iniistis et ligam, illamque iuramentorum interpositionibus roborastis… Carissimum in Christo filium nostrorum Ludovicum Regem Ungarie Illustrem, qui Rassenses eosdem ad extirpandum de partibus illis pravitatem hereticam, favente domino, expugnare proponit, et te invicem dissidentes, ad quorum pacem procurandam enitimur, seminarium maioris dissidii esse posset, nobilitatem tuam attente requirimus et hortamur… Nos enim ligam, confederationem et quascunque pactiones alias inter te seu predecessores tuos Duces Veneciarum et dictos Commune initas, factas et habitas cassamus et irritamus, et nullius esse decernimus roboris vel momenti, penas et iuramenta huiusmodi relaxantes…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 23; porov. tiež iný dokument adresovaný tomu istému benátskemu kniežatŭ zo strany pápeža uverejnený u Theinera na str. 23-24).

[56] «… Nuper ad audientiam nostram fideli et admodum grata relatione perducto, quod certa pars multitudinis nationis Wlachonum, qui certas metas Regni tui versus Tartaros commorantes, **secundum ritus et schisma Grecorum vivebant**, prout longe maior pars eorum adhuc vivit, ex ferventi zelo, quem ad augmentum vere fidei christiane semper promptum et propicium habuisti, ad dicte fidei veritatem fuerat, te procurante, conversa, et quod alii de ipsis Wlachoni-

bus, cum sint homines simplices et convertibiles ad observantiam fidei antedicte, ad fidem ipsam satis faciliter converterentur cum assistentia tui favoris, si de proprio antistite per apostolicam sedem providerentur eisdem…», (porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 152).

57 «… quod certa pars multitudinis nationis Wlachonum, qui circa metas Regni Ungarie versus Tartaros commorantes, **secundum ritus et schisma Grecorum vivebant**, prout longe maior pars eorum adhuc vivit, **procurante Carissimo in Christo filio nostro Ludovico Rege Ungarie Illustri, conversa fuerat** ad sacre fidei catholice veritatem, et quod alii de multitudine ipsa faciliter converterentur cum assistentia dicti Regis, si in partibus eorumdem Wlachorum erigeretur ecclesia Cathedralis, et Episcopus preficeretur eidem… … dilectus filius frater Anthonius de Spoleto ordinis fratrum Minorum professor, qui linguam dicte nationis scire asseritur, et qui tempore dicte conversionis multos ex dicti Wlachis convertisse, baptizasse…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 152-153).

58 G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 125.

59 Porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 48.

60 Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 311-312.

61 Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 88.

62 F.V. Sasinek, «Attentat Záhoviča vo Vyšehrade dňa 17. apríla 1330 a jeho príčina», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/1 (1871) str. 63; porov. *Chronicon Pictum (Képes Krónika)*, cap. 206, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 142; porov. J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 66-67.

63 Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, III, Possonii-Cassoviae, 1778, str. 204-206.

64 Porov. *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 122.

65 «… et nomen Domini Dei tui puris et devotis catholicorum vocibus collaudetur, eosdem scismaticos et hereticos sub spe divini auxilii et favoris expugnare, constanti proposito decrevisti, humiliter supplicans, ut ad tam pii tamque favorabilis… quatinus in brachio potencie tue, ac virtutis virga infidelibus quibusque conversis, et scismaticis et hereticis pravitatis et errorum suorum abiurantibus tenebras, sacrosancta mater ecclesia toto terrarum orbe in Christi fundatoris rectorisque sui glutino adunata, una sit fides mentium et pietas actionum… Eya ergo, pugil Christi, athleta Domini, miles fidei christiane, accingere gladio… Et quamquam teneamus indubie, quod tu, qui in remotis infideles et scismaticos persecutus es hactenus, et proponis persequi, ut prefertur, eos in ipso Regni tui gremio pati non debeas, quoniam reprehensibile tibi sustinere in

propriis partibus, quod in aliis execraris… monemus, requirimus, et hortamur in Domino, illam attente precantes, tibique tui honoris et salutis intuitu paternis et sanis consiliis suadentes, quatenus prudenter attendens, quod ignis, cuius longe positi facile vitatur incendium, periculosus in proximo est, et serpentis morsus et venena propinqui timenda sunt amplius, quam remoti: ante omnia pelle de Bosnensis et aliis dicti Regni tui partibus hereticam pravitatem; morbus enim infectionis est heresis, et velut serpens latenter inserpens, facile inficit simplices maxime, nisi prudentum studio et peritia confutetur…», (porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 24-25); List pápeža Inocenta VI. z 15. septembra 1356 všetkým veriacim Uhorska: «Innocentius Episcopus etc. Universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis… Cum itaque Carissimus in Christo filius noster Ludovicus Rex Ungarie Illustris tactus dolore cordis intrinsecus, super iniuriis et opprobriis, que ab infidelibus et scismaticis Rassie ac Regni partium Regno vicinarum eidem fidei memorate, imo Christo Domino, qui eiusdem institutor et caput est fidei, multipliciter inferuntur, ad tollerandum illa vivifice crucis insignitus signaculo viriliter se accingat…», (A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 27).

66 Porov. C. Wagner, *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*, Posonii, 1780, str. 519; V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 19).

67 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 167, 208.

68 J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

69 Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 87.

70 Porov. J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

71 Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 102-104.

72 JezuitaVojtech Wick vo svojej publikácii *Dóm svätej Alžbety v Košiciach* z roku 1936 na str. 25-26 uviedol nesprávny preklad: «… veľké množstvo neveriacich a susedných Valachov a Rusínov…», čím sa v podstate pre neznalcov latinčiny zamaskovala kompromitujúca tvrdá skutočnosť danej doby, že gréckokatolíci sa označovali za neveriacich. Ak by boli Rusíni a Valachovia (tj. z nížin centrálneho Uhorska prisťahovavší sa Rusíni) pravoslávnymi v dnešnom slova zmysle, do latinského kostola by vôbec nechodili, a preto je isté, že sa jedná o gréckokatolíkov uznávajúcich pápeža rímskeho za svoju hlavu.

73 «Bonifacius etc. Universis Christifidelibus… salutem… Cum itaque, sicut accepimus, parochialis ecclesia beate Elizabeth Cassoviensis, Agriensis diocesis, in qua gloriosus sanguis Domini nostri Jesu Christi a longis retroactis temporibus miraculose est inventus et ad eam fidelium et infidelium, utpote Olachorum et Ruthenorum, inibi confinantium, propter sepius inibi allucentia divi-

nitus miracula confluit multitude, et ipsorum infidelium nonnulli, gratia eis affluente divina, ad fidem catholicam se converterunt hactenus et convertunt in dies, olim combusta et de novo per Christicolas inibi commorantes erecta et nundum completa existat…», (V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 25-26).

74 «Quod licet in eisdem insula et villis quae in praefata dioecesi, seu infra eius limites consistunt, nonnullae parochiales ecclesiae et capellae sint fundatae, ipsi tamen habitatores Episcopo quinqueecclesiensi nunquam obedierunt, neque obediunt, nec alicui decimam solvere hacterus consveverunt… Sperandum, quod ipsi habitatores ad huiusmodi catholicam fidem et Ecclesiae unitatem convertantur», (Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 19).

75 Porov. F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/ 6 (1864) str. 85.

76 «Non debebimus neque debebunt ejusmodi dignitates atque officia cuicunque Rutheno dare aut conferre, absque consilio majorum Consiliariorum, sed duntaxat Lithuanis catholicae et Romanae fidei, eaedem dignitates conferri debent», (porov. J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów*…, Warszawa, 1845, str. 6-14).

77 Dnes sa Leleš nachádza na juhu východného Slovenska neďaleko Trebišova.

78 Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 130.

79 Porov. J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów*…, Warszawa, 1845, str. 9-10.

80 Porov. A. Mercati, *Il decreto d'unione del 6. luglio 1439 nell Archivio Vaticano*, Roma, 1945, str. 3 a nasl.

81 Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 36.

82 «… Universis ecclesiis earumque Episcopis seu Vladicis, Praelatis, Clero et caeteris personis ecclesiasticis ejusdem ritus graeci et Ruthenorum, haec omnia jura, libertas, modos, consuetudines et immunitates universas, duximus in perpetuum concedendas et praesentibus concedimus, quibus omnes ecclesiae regnorum nostrorum Poloniae et Hungariae etc. eorumque Archiepiscopi Praelati et caeterae personae ecclesiasticae, consuetudine Romanae ecclesiae utifruuntur atque gaudent. Volumus insuper et praesentibus decernibus, quod a modo nullus Dignitariorum, Capitaneorum etc. de jurisdictione praefatorum Episcoporum, Vladicarum et Praelatorum ejusdem ritus graeci et Ruthenorum, sed neque de judiciis sacerdotum seu plebanorum ipsorum, immo de causis matrimonii aut divortiorum se deinceps impediant quoquo modo, obstante quavis con-

suetudine ad hactenus in terris praescriptis quomodolibet in contrarium observata. Praeterea, ut iidem Episcopi seu Vladicae, caeterique Praelati et ecclesiasticae personae saepe dicti ritus et Ruthenorum, vitae amminiculis sustentati, ad laudes Deo exsolvendas eo commodius intendere possint, ipsis et eorum ecclesiis universis in dominus nostris ubique existentibus, omnes villas et possessiones quaslibet, quibuscunque nominibus censeantur, quae ab antiquo ad ipsas ecclesias pertinere videbantur, et per quascunque personas et in quibuscunque terris et districtibus nostris in praesens habitas, cum omnibus, eorum juribus, pia mansuetudine duximus restituendas et restituimus per praesentes, temporibus in aevum successuris», (J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów…*, Warszawa, 1845, str. 7-8).

[83] Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 44-45; porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha VIII, Praha, 1988, str. 235.

[84] Porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha VIII, Praha, 1988, str. 234, 236; porov. S. Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa, 1968, str. 118-119; Z. Żygulski, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988, str. 79-81.

[85] Porov. A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli – l'eco nel mondo*, II, Verona, 1976, str. 171-191.

[86] V katolíckom Poľsku po niekoľko miliónovom množstve haličských gréckokatolíckych Ukrajincov a karpatských Lemkov-Rusínov zo začiatku 20. storočia nezostala po akciách počas II. svetovej vojne a po nej takmer žiadna stopa, kým v pravoslávnom a ateistickom bývalom Sovietskom Zväze dnes na začiatku tretieho tisícročia kvitne gréckokatolícky patriarchát s piatimi miliónmi veriacich. Tamtí zanikli v latinskom mori, títo prežili…

[87] Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 44.

[88] Porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 72; porov. S. Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa, 1968, str. 88.

[89] Pozri kapitolu 1. Terminológia, «Rusíni».

[90] Porov. F.V. Sasinek, «Opeť o stredovekom 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/30 (1864) str. 471.

[91] Matej Huňady-Korvín bol korunovaný až 29. marca roku 1464, tj. až šesť rokov po svojom uvedení na uhorský trón, keď cisár Fridrich po tzv. Šoproňskej zmluve 24. 7. 1463 vydal-vrátil do Uhorska uhorské korunovačné klenoty, konkrétne svätoštefanskú korunu, (porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 109).

[92] Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 221.

[93] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str.

107; porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 23.

94 Porov. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 174.

95 Porov. J. Mellen, *Series Regvm Hvngariae e nvmmis avreis*, Bresslau-Leipzig, 1750, str. 60, 69.

96 Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 321.

97 O bojových Rusínoch pozri podrobnejšie D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109.

98 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 225-226; porov. J. Komorovský, *Kráľ Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, 1957, str. 82.

99 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 220.

100 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 224; tiež *Antonii Bonfinii, rerum Hungaricarum decades quinque*, Posonii, 1744, str. 401.

101 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 224; tiež *Antonii Bonfinii, rerum Hungaricarum decades quinque*, Posonii, 1744, str. 513.

102 Porov. J. Komorovský, *Kráľ Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, 1957, str. 49.

103 Príloha 1 z rusínskeho rukopisu v E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 270.

104 E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 255-256.

105 Slovo «kurva», ktoré dnes označuje nemorálnu ženu, je starodávneho všeslovanského predhistorického pôvodu a vyskytuje sa vo všetkých slovanských jazykoch. Je odvodené od praslovanského slova «kur» (**кꙋрь**) *kohút* (obetné zviera pohanského bôžika zvaného Chors). S kohútmi (kurami) sa pri pohrebe muža pálila aj jeho žena (pri tej príležitosti zvaná «kurva»), ktorú pred smrťou zneužívali všetci na pohrebe prítomní muži, (podrobnejšie o spálení «kurvy» pozri G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 117-119); Bola teda obetným darom (po-

rov. gr. *κορβᾶν* = staroslovanské **кѹрванъ** *obetný dar*, porov. Mk 7,11) pre boha Chorsa; Havran (*corvo*) v erboch Huňadyho je čierna kavka, ktorá sa v tom čase objavuje v erboch haličských (galických) Rusínov, je to zdeformovaný galícky (haličský) kohút. Takúto čiernu kavku, či havrana má v erbe i uhorský vojvoda Arpád (Karpat) v miniatúre *Obrázkovej kroniky*, ktorá vznikla tiež v 14. storočí; Havran (pôvodne *charvan (karvan) > harvan > havran*) bol vtákom, ktorý dojedal zbytky po zomrelých na «karoch», ktoré sa kedysi vždy robili pri vatre pod otvoreným nebom.

[106] E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 263.

[107] E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 263.

[108] Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 260-261.

[109] Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 225, 271.

[110] «Назва ‘рашани’ походить від осередку старинної Сербії і князівства, званого ‘Рашка’, центром якого була місцевість Раш біля ріки з тією самою назвою. В Раші знаходився осідок першого сербського єпископа, коло 1020 року, суфраґана Охриду», (Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов’янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 22).

[111] F. Sasinek, «Dejopisný význam slova ‘christianus’», *Slovesnosť*, Skalica, II/ 6 (1864) str. 84.

[112] «Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Bohemie, etc. memorie commendamus…, tum vero ex gracia speciali universos et singulos Walachos presbyteros fidem Grecam tenentes in comitatu Maromarusiensi existentes, presentes et futuros de solucione quarumcunque taxarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum per ipsos in medium regnicolarum nostrorum solvi maiestatique nostre ab eisdem provenire debencium, perpetuis futuris semper temporibus graciose duximus eximendos et supportandos, imo eximimus et supportamus presencium per vigorem…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 2-3; porov. tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 110-111).

[113] «Art. VII: Per hos quoque Rutheni, Volachi et Sclavi qui alias lucrum camerae solvere non consueverunt, ad solutionem eiusdem lucri camerae non conpellantur», (M.G. Kovachich, *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budín,

1790, str. 338; D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109).

114 «Art. XXV: Item quia quam Volachi, Rutheni et Sclavi, fidem Volachorum tenentes (rustici), qui alias ad lucrum camerae regiae numerari assueti non fuissent, tales tam regales, quam aliorum ad praesentem exercitum connumerari debeant, et insuper, prout et quemadmodum alias exercituare consueti sunt, exercituare teneantur», (M.G. Kovachich, *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Budín, 1790, str. 342; D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 109).

115 Porov. E. Perfeckij, «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 223-224.

116 A. Kavuljak, *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927, str. 95-97; Presný text privilegijnej hramoty kráľa Mateja Korvína oravským Rusínom z roku 1474 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 494-496, pozri tiež str. 271-272.

117 Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 109.

118 F. Sasinek, «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/6 (1864) str. 85.

119 Pozri v kap. 1. Terminológia, vysvetlenie termínu «Vlachovia-Valasi».

120 Porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 17.

121 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 177-183.

122 Porov. W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościola łacińskiego na Rusi*, I, Lwów, 1904, str. 291; Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 53-54.

123 Porov. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 48-49.

124 Porov. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 54.

125 Porov. A. Theiner, *Vet. Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, Romae, 1860, str. 713-714.

126 Porov. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 47.

127 «… Infamiae suae notam, iniuste sibi al Almannis, quasi schismaticorum fautor et praecipuus receptator foret, iniustam purgaturus, ecclesiam cathedra-

lem pulcherrimo opere ex petra quadrata fabricatam, in Przemisliensis castri medio sitam, ritu Graeco hactenus per pontificem Ruthenorum administrari et officiari solitam, eiectis et extumulatis primum Ruthenorum cadaveribus et cineribus, consecrari in catholicam et Latini ritus ecclesiam ordinavit…», (J. Długossii, *Historiae Poloniae*, t. IV, libri XI-XII, Cracoviae, 1873, p. 148-149; porov. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 54-55).

128 «… Vladislaus rex Poloniae ecclesiam quandam schismaticorum sitam in castro Premisliensi curavit de faucibus eorundem schismaticorum perpetuis temporibus eripere, nobisque et canonicis nostris pro augmento fidei catholicae et pro cultu divino, diurno pariter et nocturno, de benignitate sua consueta inibi exercendo largissime deputare, dictam ecclesiam nobis dando et ipsius possessionem corporalem…», (J. Długossii, *Historiae Poloniae*, t. IV, libri XI-XII, Cracoviae, 1873, p. 148-149; porov. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 55-56).

129 Porov. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 56-57, 75.

130 Porov. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 85-88.

131 «Episcopatus Praemisliensis et Samboriensis; Pastor illius Athanasius, vir provectae aetatis et vitae admirabilis; dicitur ab antiquo 4000 habere sub se ecclesias, sed vix centesima pars obedientiae illius, omnes in schismate penitus…», (A.G. Welykyj, *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae*, I (1601-1730), Romae, 1979, str. 58).

132 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II, Віеннъ, 1851, стр. 177-183.

133 Porov. Б. Тхір, «Десять літ архиєрейського служіння», *Благовіст*, Górowo Iławeckie, 1-2 (2000) str. 1, 3.

134 Porov. A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 552.

Obrady na území Uhorska v 16. storočí

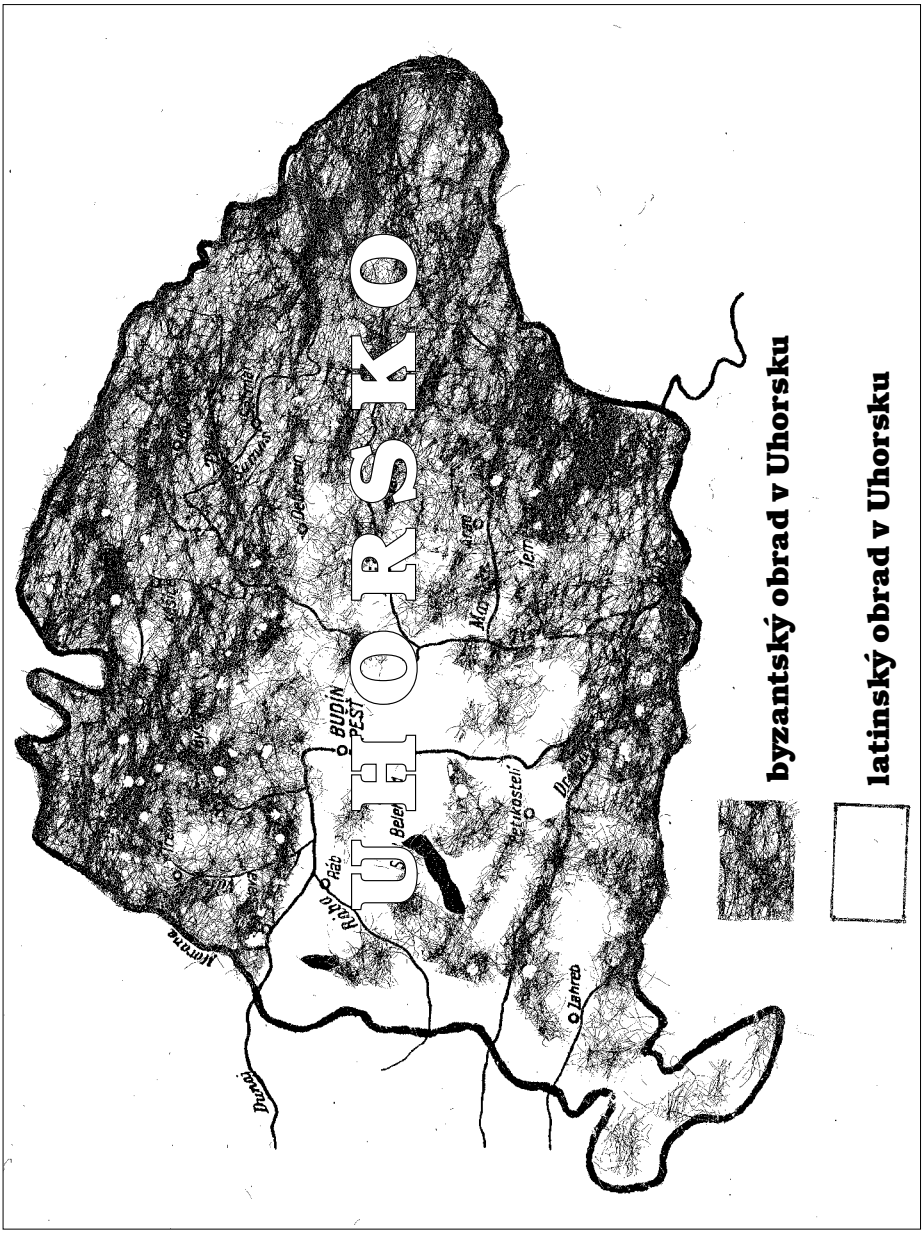

16. storočie

Vznik nevoľníctva – materiálny útlak

Po uverejnení Werbóczyho právnej zbierky *Tripartitum* sa na uhorskom sneme (roku 1514, pozri kap. 3.3.) kumánsky-maďarský živel, tj. stredná šľachta, dostala na roveň cudzineckej vysokej šľachty (dosadenej na svoje vysoké pozície ešte za časov Anjouovcov) a dostala rozhodujúci podiel vo vláde krajiny. V tom istom roku – po potlačení Dóžovho povstania, bolo vyhlásené, a to predovšetkým s platnosťou pre centrálne Uhorsko, nevoľníctvo. Stredná kumánska-maďarská šľachta totiž využila túto príležitosť, aby odňala sedliakom (hlavne centrálneho Uhorska, tj. Maďarom – zmaďarizovaným Rusínom[1]) posledné zbytky ich voľnosti, dostala nad nimi vládu v záležitostiach správnych i súdnych a uviedla ich do stavu nevoľníctva. Snem roku 1514 navždy zbavil poddaných práva premiestňovať sa z miesta na miesto a zaviazal ich k dedičnej hrude zeme «pravým a večným poddanstvom» (*vera et perpetua rusticitate*), stanovil, že majú konať svojej vrchnosti roboty jeden deň v týždni, odvádzať vrchnosti poplatky v naturáliách a v peniazoch, sedliakom bolo prísne zakázané nosiť zbraň a ich príslušník sa nikdy nesmel stať episkopom.[2]

Latinizácia – duchovný útlak

Ešte i na začiatku 16. storočia prebiehala latinizácia starovercov v celej Európe na styku Východu so Západom, hlavne v Uhorsku a Poľsku, naďalej nezmeneným tempom.

Napr. roku 1503 oznamuje ruskému cárovi Ivanovi III. (1462-1505) jeho dcéra Helena, vydatá za Alexandra poľského (1501-1506), že ju latinskí episkopi a poľskí páni považujú a správajú sa k nej, akoby ani pokrstená nebola.[3]

Po tzv. únii na Florentskom koncile, ako i po nasledovnom obsadení Konštantinopola Turkami už totiž latinizácii v Európe

zdanlivo nič nestálo v ceste. Avšak nič nestálo v ceste ani samotným Turkom, ktorí sa ako lavína nezadržateľne valili ďalej do Európy. Keď padol i Belehrad (Beograd), európske mocnosti si konečne uvedomili, že prestávajú žarty a je rad na nich…

3.4. Storočie úľavy

Nech to znie akokoľvek paradoxne, skutočnosť je taká, že turecký vpád do Uhorska a hlavne neskoršia bitka pri Moháči (r. 1526) priniesli so sebou slovanskému obyvateľstvu tejto krajiny značné úľavy, a to nielen na poli ekonomickom, ale i na poli náboženskom. Maďarská (kumánska) šľachta a feudáli vôbec, pod hrozbou Turkov museli totiž citeľne znižovať ekonomický útlak slovanského obyvateľstva a latinizácia na poli náboženskom tiež stratila na svojej intenzite.[4]

Latinizáciu gréckokatolíkov na území centrálneho Uhorska niektorí pápeži priamo podporovali, ak nie dokonca vyvolávali (napr. Inocent III. (+1216), Inocent VI. (+1362), Urban V. (+1370), Gregor XI. (+1378)), iní zasa, keď sa zmenila politická situácia, latinizáciu gréckokatolíkov kritizovali, napr. pápež Lev X. (1513-1521) vo svojej bule zo 16. mája roku 1521, ktorú adresoval kráľovi Uhorska a zároveň i Česka Ľudovítovi II. Jagelovskému (1516-1526).

Vyššie spomenutá bula bola napísaná v čase, kedy sa Uhorsko necelých sedem rokov po otrasení Dóžovým poddanským povstaním (r. 1514) nevedelo spamätať. Ide o čas, keď Turci obliehali a čoskoro nato i dobyli Belehrad, ktorý bol súčasťou Uhorského kráľovstva a energický turecký sultán Süleyman I. (1520-1566), ktorý sa stal sultánom len vo veku 24 rokov života, verejne vyhlasoval, že porazí Uhorsko a po ňom zničí i celé kresťanstvo. Začiatkom 16. storočia Turci zdvojnásobili rozlohu svojej ríše: roku 1501 obsadili Moldavsko, r. 1510 vtrhli do Gruzínska, r. 1514 obsadili Kurdistan, v tom istom roku porazili iránske vojská a zaujali iránske územia, r. 1516 obsadili Sýriu, Palestínu a Libanon, r. 1517

obsadili Egypt a Arábiu, r. 1518 Alžírsko… Turci aj skutočne pripravovali zdrvujúci úder na Uhorsko (neskoršia bitka pri Moháči r. 1526). Rímskokatolícka Cirkev bola v Uhorsku začiatkom 16. storočia drásaná reformáciou, ktorá sa v Uhorsku veľmi pevne zakorenila a bola priamou odpoveďou na pohoršlivý život a nespravodlivé konanie miestnej latinskej hierarchie.

Úryvok z vyššie spomínanej pápežskej buly Leva X. z roku 1521 v slovenskom preklade potvrdzuje nekresťanskú latinizáciu, ba dokonca i prekrsťovanie gréckokatolíkov na rímskokatolíkov na území centrálneho Uhorska (okrajové oblasti a hlavne horné Uhorsko – dnešné Slovensko, boli ešte stále latinizáciou viac-menej nedotknuté):

Bula pápeža Leva X. (rok 1521)

«*Lev X. pápež, na večnú vedomosť* (všetkým). *Už Florentský koncil… dovolil, aby* (gréckokatolícki) *kňazi slúžili na kvasenom chlebe, krstili formulou inou, ako je rímska, a to: kreščajetsja rab Božij vo imja Otca i Syna i Svjatoho Ducha. Amiň. Ďalej, aby vysvätení* (kňazi) *mohli užívať právo manželské, ak manželstvo uzavreli ešte pred rukopoložením, aby si nemuseli strihať brady. Aby mohli podávať sviatosť oltárnu pod oboma spôsobmi, a to aj deťom.*

Hoci toto všetko bolo ustanovené, nariadené, rozhodnuté alebo dovolené hore spomenutým koncilom, ***miestni latinskí ordinári*** (biskupi a arcibiskupi) ***to neuznávajú a grécky ľud nanucovaním latinských obradov denne obťažujú, poburujú a znepokojujú, pričom ich nútia****, aby svoje deti a iných pokrstených,* ***ešte raz prekrstili latinským obradom na spôsob rímskej Cirkvi****; tiež* ***udeľovať sviatosť*** (Eucharistie) ***pod oboma spôsobmi, aj deťom, prísne zakazujú a nútia brady strihať****, ako aj* ***nútia ich, aby neslúžili na kvasenom chlebe, ale na hostiách*** (nekvasenom chlebe). ***Tým, čo sú vysvätení ako ženatí, zakazujú užívať právo manželské****. Pre toto všetko a ešte pre mnohé iné veci denno-denne vznikajú medzi ľudom rôzne pohoršenia…*

Aby sme zabránili pokračovaniu v tomto, týmto listom dovoľu-

jeme a súhlasíme, aby spomínaní gréci (gréckokatolíci) *a to ako cirkevní hodnostári, tak aj veriaci svoje obrady, zvyklosti, Liturgiu a iné bohoslužby podľa ich dávnych zvyklostí naďalej užívali a v nich slúžili… Okrem toho žiadame, aby žiaden* (latinský) *arcibiskup, biskup sa neopovážil si privlastniť gréckych bohoslovcov v kňazskej hodnosti, čo sa môže prihodiť v diecéze, kde latiníci i gréci bývajú a majú iba jediného latinského arcibiskupa či biskupa* (pôvodný gréckokatolícky episkop bol medzičasom vytisnutý latinským). *Nech tento* (latinský biskup) *pre nich určí gréckeho vikára, grékom príjemného, alebo i samými grékmi zvoleného a vydržiavaného, ktorý sám lepšie pozná grécke obyčaje ako latinský…* (pozor!, tu už sme pri «obradovom vikárovi» podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu – pozn. redakcie, okrem toho pápež dovoľuje voľbu takéhoto gréckokatolíckeho episkopa podľa starodávnej tradície).

Pretože vo farských cerkvách podľa veľmi starej a dodnes platnej tradície len raz na deň môže kňaz slúžiť Službu Božiu, a predsa ***niektorí latinskí kňazi zanechávajúc svoje vlastné latinské chrámy, aby mohli ublížiť gréckym veriacim, a aby rozvracali ich obrad****, tento obyčaj nevedomo akým duchom vedení, zneužívajú,* ***vopred obsadia spomínaných cerkví oltáre a proti vôli gréckych veriacich na nich slúžia omše****, prípadne iné bohoslužby, v dôsledku čoho menovaní gréci* (gréckokatolíci) *často zostávajú vo sviatočné a iné dni, v ktoré sa zvyknú zúčastňovať Bohoslužieb na veľkú mrzutosť duševnú bez Služby Božej…*

My však k zabráneniu pohoršenia prikazujeme…, aby tam, kde sú dvaja biskupi: latinský a grécky (tj. nezávislý archimandrit soborného monastyra), *latinský biskup sa neopovážil vmiešavať akýmkoľvek spôsobom do vecí cirkevných alebo svetských osôb, ktoré nepatria pod jeho jurisdikciu…* (to je dôkaz, že na pohraničí Uhorska ešte v roku 1521 stále existovali v soborných monastyroch sídelní gréckokatolícki episkopi-archimandriti a 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu tam ešte stále nebola uvedená do praxe). *Latinský biskup nech sa stará výlučne o latinské veci a tam, kde má jurisdikciu; a grécky, tak isto len o grécke a tam kde má jurisdik-*

ciu. Okrem toho latinskí kňazi sa nesmú zúčastňovať ani vmiešovať do záležitostí gréckych cerkví na pohrebných, svadobných, krstných či iných verejných alebo súkromných aktoch… Môžu to urobiť jedine vtedy, ak nato budú samými grékmi výslovne pozvaní… Nariaďujeme a prikazujeme, aby každý, kto sa proti tomuto previní, bol potrestaný ipso facto suspendáciou, ak je to archiepiskop, episkop, prelát alebo kňaz, či klerik; a exkomunikáciou, ak je to laik a tiež pozbavením cirkevného majetku… V Ríme… 16. mája roku 1521. IX. roku nášho Pontifikátu».[5]

Svedectvo nedoziernej historickej ceny

Bula pápeža Leva X. z roku 1521 potvrdzuje, že v Uhorsku i Poľsku do toho času nežili nijakí pravoslávni (v schizmatickom slova zmysle), ale gréckokatolíci. Vyššie uvedený úryvok z pápežskej buly poskytuje dostatočný obraz o neľudských vzťahoch a nezávideniahodnej situácii gréckokatolíkov v Uhorsku na začiatku 16. storočia. Z textu buly je úplne jasné, že v Uhorsku boli utláčaní nie pravoslávni (v dnešnom zlom slova zmysle), ale gréckokatolíci. Identickú bulu vydal ten istý pápež aj pre Poľské kráľovstvo a to s dátumom len o dva dni neskorším, teda 18. mája 1521,[6] čo svedčí, že i v Poľsku gréckokatolíci boli latiníkmi tak isto utláčaní ako v Uhorsku.

Stojí za povšimnutie, že pápežská bula bola napísaná v roku 1521 (!), tj. 130 rokov pred (!) tzv. *Užhorodskou úniou*, a ako je z jej textu jasné, pápež sa v nej obracia ku všetkým gréckokatolíkom Uhorska, ako k takým, ktorí sú súčasťou jednej jedinej Cirkvi na čele s rímskym pápežom, tj. ktorí sú v plnej jednote s rímskou Cirkvou. A tak sa na vec dívali dokonca aj tí latinskí kňazi, ktorí porušovali ľudské a Božie práva gréckokatolíkov, a proti ktorým je bula namierená. Veď práve na tom sa zakladalo ich zločinné konanie, že odslúžili latinskú

Pápež Lev X.

omšu v gréckokatolíckej cerkvi, aby sa v nej, na tom istom prestole už nemohla v ten istý deň slúžiť gréckokatolícka «omša». Z toho vyplýva, že latinská omša a gréckokatolícka Služba Božia boli i v očiach pápeža i v očiach samých rímskokatolíkov Uhorska jednou a tou istou Žertvou jednej a tej istej Cirkvi Christovej. Bula dokazuje, že roku 1521 i pápež i sama latinská hierarchia v Uhorsku vedeli, že v Uhorsku žijú gréckokatolíci a nie oddelení schizmatici (tj. pravoslávni v dnešnom slova zmysle)!!! Schizmatikmi hanlivo prezývali tých gréckokatolíkov, ktorí sa protivili latinizácii. Živný o tom hovorí toto:

«*Schismatiky v tyto časy nazývali se Slované, sjednocení s Římem dogmaticky, na kolik osmělovali se protiviti se další latinisaci své národní církve, jak i dnes* (teda roku 1887) *na př. v Haliči i v Uhrách řecko-katoličtí Rusové* (= Rusíni)*, zavždy i Rumuni, nazýváni jsou hanlivým jménem schismatikův, ačkoliv, aneb právě proto, že přísno drží se ustanovení florentijského sněmu církevního a protiví se latinisaci své národní církve…*».[7]

Únia?

Čo potom má znamenať *Užhorodská únia* (roku 1646)?

Keď boli gréckokatolíci jednotní s Rímom roku 1521, prečo sa mali opäť "zjednocovať" v roku 1646?

Tu narážame na najsmutnejšie a doteraz všemožne zakrývané **tajomstvo tzv. únie**, že totiž v roku 1646 v skutočnosti neišlo o nijakú úniu, v skutočnosti neišlo o nijaké zjednotenie, veď jednota bola od samého počiatku, avšak došlo k zločinu proti katolicite = všeobecnosti = sobornosti sv. Cirkvi Christovej, kedy bola nespravodlivou aplikáciou vyššie spomínanej 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu pošliapaná dôstojnosť gréckokatolíckej Cirkvi a gréckokatolíckeho kňazstva, ako predtým v Konštantinopole-Carihrade. Bola pošliapaná spravodlivosť, a nutne, *ipso facto*, došlo k degradácii gréckokatolíckych kňazov na kaplánov latinských farárov a degradácii gréckokatolíckych sídelných episkopov-archimandritov na tzv. pomocných (bezmocných) episkopov latinského egerského biskupa. Od tej doby, tj. od doby «po tzv. Užhorodskej únii» deji-

ny potvrdzujú, že latinský egerský biskup, už «rozkazuje» mukačevskému gréckokatolíckemu episkopovi ako svojmu malému miništrantovi a správa sa k nemu s roznakou neúctou, ba aroganciou, ako ku svojmu obradovému vikárovi. Dokonca ho v určitej etape dejín (v 18. storočí) prinúti (episkop episkopa!), aby mu prisahal vernosť a podriadenosť vo všetkom! (pozri ďalej kap. 4.1.3.) Dejiny ukazujú, že Užhorodská "únia" na historickom Podkarpatsku v skutočnosti neznamená nič iné, ako uvedenie 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu na danom území do praxe! Išlo o likvidáciu «podvojnej hierarchie», avšak na úkor tisíc rokov starej cyrilometodejskej sobornej (= katolíckej!) gréckokatolíckej Cirkvi.[8]

Pohoršlivý život latinskej hierarchie v Uhorsku

Reformácia (protestantizmus) nastúpila v Uhorsku ako odpoveď (dopustenie Božie) na nespravodlivosť zo strany rímskokatolíkov voči gréckokatolíkom, a tiež ako následok nehodného a pohoršlivého života mnohých latinských cirkevných hodnostárov:

Keď sa napr. stal ostrihomským arcibiskupom-primasom Uhorska Mikuláš Oláh, po 33 rokoch kňazstva po prvýkrát v živote odslúžil omšu!

Mikuláš Oláh bol na kňaza vysvätený už v roku 1518 v Pécsi, ale do roku 1551 nikdy neslúžil omšu! Neodslúžil ju i napriek tomu, že od roku 1543 až do roku 1548 bol latinským záhrebským biskupom a od roku 1548 do roku 1551 bol latinským egerským biskupom! Čo teda robil? Politiku, poľovačky, zábavy, zväčšovanie svojho stáda, tj. presnejšie povedané, zväčšovanie príjmov z cirkevných desiatkov preťahovaním gréckokatolíkov na latiníkov… Konečne, roku 1551 odslúžil svoju prvú omšu v Prešporku (Bratislave), a aj to len vo vidine a očakávaní (ktoré sa neskôr aj splnili), že bude meno-

Mikuláš Oláh r. 1560

vaný za ostrihomského primasa Uhorska (najvyššieho latinského cirkevného hodnostára Uhorska). V celom svojom živote latinský ostrihomský primas Mikuláš Oláh nikdy nevystupoval ako klerik, ani ako kňaz či episkop, ale len ako šľachtic, politik a diplomat. Žiaľ, Mikuláš Oláh v tomto období nebol nijakou výnimkou spomedzi množstva "skvelých" postáv na ostrihomskom arcibiskupskom stolci, ale potvrdením pravidla. Takí ako on boli totiž i bezprostrední jeho predchodcovia i nástupcovia: napr. biskup Ladislav Szalkai, ktorý zahynul v bitke pri Moháči, kde išiel so svojim vojskom (latinskí biskupi boli totižto zároveň i grófmi!), tiež odslúžil svoju prvú omšu až potom, keď sa r. 1524 stal ostrihomským arcibiskupom. A podobne sa zachoval i bezprostredný následník Mikuláša Oláha (+1568), Anton Vrančič (Verančič), ktorý slúžil svoju prvú omšu až roku 1571, tiež tesne pred uvedením do úradu ostrihomského arcibiskupa-primasa…[9]

Potvrdenie privilégií bojových Rusínov na Orave v roku 1526

Dejiny zaznamenávajú, že tesne pred bitkou pri Moháči (9. februára 1526) uhorský kráľ Ľudovít II. potvrdil oravským Rusínom starodávne privilégiá, ktoré im boli potvrdené 50 rokov predtým (roku 1474) aj kráľom Matejom Korvínom. Kráľ Ľudovít im potvrdil privilégium neplatiť štátu i latinskej Cirkvi dane.[10] Bolo to urobené vo vízii, aby bojoví Rusíni, ktorí boli všeobecne známi svojimi bojovými úspechmi, pomohli Uhorskému kráľovstvu práve v tak kritickom období tesne pred bitkou pri Moháči. Privilégiá Rusínov neplatiť dane boli potvrdené bojovým Rusínom i v iných župách Uhorska. Rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo dávnej Marky Ruizorum bolo totiž ešte stále slobodné a mohlo nosiť pri sebe zbraň, čo nevoľníci nesmeli v žiadnom prípade robiť.

Ľudovít II. r. 1526

Bitka pri Moháči a následné politické delenie Uhorska

Pre lepšie porozumenie situácie v Uhorsku v 16. storočí je potrebné uviesť, že v bitke pri Moháči 29. augusta r. 1526 utrpelo uhorské vojsko od Turkov katastrofálnu porážku. Turci vedení sultánom Süleymanom I. (1520-1566) boli v absolútnej presile. Bolo ich podľa správy vtedajšieho apoštolského nuncia v Uhorsku, baróna Burgia, až okolo 300.000. Uhorský kráľ mal podľa správy toho istého nuncia-baróna k dispozícii len 40.000 vojakov.[11]

Bitka prebiehala takto: Okolo tretej hodiny sa ukázal turecký nepriateľ. Hlaholom poľníc bol daný v kresťanskom vojsku povel k útoku. Kráľ Ľudovít II. mal predtuchu skorej smrti. Jeho tvár bol smrteľne bledá. Útok uhorského vojska bol ako obyčajne veľmi prudký. Predný turecký šík to očakával, a preto sa včas, na základe pripraveného tajného dohovoru, rozostúpil a smelí uhorskí útočníci vbehli priamo pred hlavne 300 diel, ktoré boli schované za predným šíkom a ktoré boli medzi sebou spútané reťazami. Tieto na nich vychrlili oheň a strely, čo spôsobilo nevýdaný chaos v prekvapených uhorských útočníkoch. Veľmi skoro nato boli zo všetkých strán presilou obkľúčení a za jeden a pol hodiny mnohí z nich porúbaní. Ešte pred bitkou 33 uhorských šľachticov prisahalo, že sa i za cenu života prerúbu k sultánovi a zabijú ho. Z týchto sa k sultánovi prerúbali len traja a aj tí ho zazreli len z diaľky tesne predtým, ako boli janičiarmi rozsekaní…[12]

V bitke padli takmer všetci (presne siedmi) uhorskí biskupi rímskokatolíckeho obradu (všetko šľachtici), pretože ako vysokí šľachtici boli zároveň veliteľmi vojska. Jednalo sa o týchto latinských biskupov-šľachticov: Ladislav Szalkai, ostrihomský arcibiskup; Pavol Tomory, arcibiskup kaločský; František Perényi, veľkovaradínsky biskup; Filip Mornäus, biskup päťkostolný; Blažej Paxi, biskup rábsky; František Csaholi, biskup čanádsky a Juraj Palineus, biskup bosňanský. V bitke padlo spolu 28 veľmožov, 500 zemanov a 20.000 vojakov.[13] S nimi padol aj samotný kráľ Uhorska Ľudovít II. Jagelovský, ktorý sa pri úteku z prehranej bitky utopil vo svojom ťažkom rytierskom brnení i so svojim zraneným koňom v rieke.[14]

Po katastrofálnej porážke uhorskej armády už Turkom nestálo nič v ceste a začali postupne, neobmedzene a nikým nehatene obsadzovať Uhorsko. V tom čase sa Uhorská krajina rozdelila na tri

politické územné celky: južnú a strednú časť definitívne a priamo obsadili Turci. Západná – ako-tak slobodná časť, dostala za kráľa rakúskeho cisára Ferdinanda I., ktorý bol z rodu Habsburgovcov (ním začína dynastia nemeckých Habsburgovcov na uhorskom tróne) a východná časť súc v nepriamom područí Turkov vytvorila tzv. Sedmohradské kniežatstvo (turecký protektorát) na čele s kráľom Jánom Zápoľským (1526-1540). Župy Bereg s Mukačevom, Ugoč, Sabolč, Maramoroš a Satmár pripadli Sedmohradskému kniežatstvu a župy Uh, Zemplín, Šariš a Spiš zostali v Uhorsku pod vládou rakúskeho cisára. Sedmohradské kniežatstvo sa udržalo vo svojej nezávislosti (avšak vo vazalstve Osmanskej ríši) s menšími prestávkami až do začiatku 18. storočia (do posledného Rákoczyovho povstania).

Pozoruhodné je, že gréckokatolíci sa na Slovensku zachovali dodnes len na tých územiach, ktoré boli vo sfére vplyvu tohto Sedmohradského protestantského kniežatstva. Tí, ktorí boli vo sfére vplyvu katolíckych Habsburgovcov, zanikli a stali sa rímskokatolíkmi.

V roku 1541 Turci obsadili Budín. Všetky úrady porazenej Uhorskej monarchie boli narýchlo preložené z hlavného, Turkami

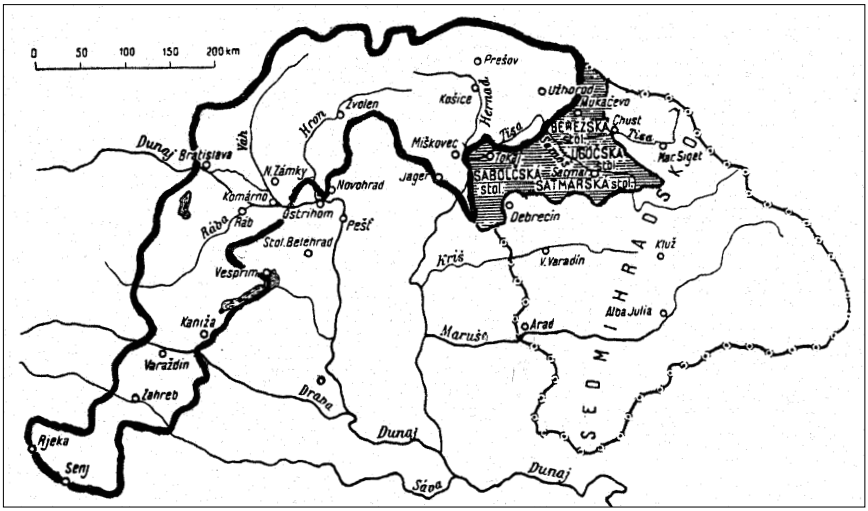

Takto vyzeralo zcvrknuté Uhorsko (hrubo ohraničená časť) po bitke pri Moháči v 16. a 17. storočí.

obsadeného mesta Budína[15] do horného Uhorska, tj. do Prešporku (Pressburg, Posonium, Pozsony, Bratislava), do Nagy-Szombat-u (Tyrnau, Tyrnavia, Sambata-Mare, Trnava)[16] a do Jasova (Jasovia, Jászó[17]), tj. do prostredia ešte stále (s výnimkou nemeckých kolonistov) plne gréckokatolíckeho.[18] Doterajšia latinizácia Uhorska (jej prvé dve fázy), o ktorej bola reč v predošlých kapitolách, totiž úspešne postihla len centrálnu časť Uhorska (dnešné Maďarsko), kým pohraničné oblasti a hlavne hornaté kraje horného Uhorska (dnešné Slovensko) a Sedmohradska si naďalej zachovávali starodávny cyrilometodejský obrad vysluhovaný kalugerami (čiernym kňazstvom z baziliánskych monastyrov) alebo prípadne neskôr biľcami-kňazmi nevoľníkmi v prípade nedostatku kalugerov-černcov…

Pôvodne gréckokatolícky chrám sv. bezsrebrenikov Kozmu a Damiána v Prešporku (Bratislave) – neskôr, po roku 1582, teda po reforme kalendára, už oficiálne zasvätený sv. Martinovi, sa stal dočasným korunovačným chrámom uhorských kráľov. Za približne 300 rokov bolo v ňom korunovaných 19 uhorských kráľov, prípadne ich manželiek.[19]

V jednej z kráľovských listín Ľudovíta II. (toho, ktorý neskôr padol v bitke pri Moháči) z roku 1518 sa napr. píše, že v okolí Kremnice žijú schizmatici (vo vtedajšej latinizačnej terminológii), tj. gréckokatolíci.[20]

Ďalšie potvrdenie dávnych privilégií Rusínov v Uhorsku roku 1550 spojené s miernym obmedzením

Pád Budína a prudká expanzia Turkov spôsobili, že 18. januára 1550 potvrdil uhorský kráľ Ferdinand I. oravským Rusínom starodávne privilégiá. Tieto privilégiá však oproti starodávnym už mierne obmedzil: už museli platiť dane uhorskému kráľovi. Zaujímavosťou však je, že v tejto privilegijnej hramote Ferdinand I. prikazuje oravským Rusínom, aby zanechali zastaralé zbrane (luky a kuše), ktoré boli v ich pôvodnej výzbroji a zamenili ich za pušky a pištole (*quod usus arcuum et balistrarum nunc desierit, sclopos manuales pro praesentis temporis ratione ipsos habere volumus*).[21]

Jednalo sa totiž ešte stále o plne slobodné obyvateľstvo s vojenskou povinnosťou. Opäť sa dá plne predpokladať, že podobné privilégiá potvrdil tento uhorský kráľ Rusínom i v iných župách Uhorska. V písomnej forme zatiaľ neboli nikde publikované.

Kánonické vizitácie druhej polovice 16. storočia svedčia o masovej prítomnosti gréckokatolíkov na západnom a strednom Slovensku

Kánonické vizitácie, ktoré nariadil ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh, poskytujú cenné informácie o pôvodnej gréckokatolíckosti dnešného západného a stredného Slovenska.

✪ Podľa kánonickej vizitácie z roku 1559 v 90 vizitovaných obciach Oravy, okolia Turčianského Svätého Martina, Hlohovca a Topolčian z celkového počtu 54 kňazov boli len traja luteráni, dvaja neistí a 49 katolíckych. Z týchto 54 kňazov bolo 36 ženatých (!).[22] 36 – 5 = 29. Teda minimálne 29 katolíckych kňazov bolo ženatých! V rímskokatolíckej Cirkvi bolo ženaté kňazstvo zakázané už koncom 11. storočia. Je len jasné, že z hore uvedeného vyplýva, že roku 1559 na tejto malej časti západného Slovenska bolo ešte 29 gréckokatolíckych kňazov. Obce, ktoré nemali stáleho farára (36) ešte stále obsluhovali baziliánski mnísi-kalugeri z monastyrov. Pod obojím spôsobom sa ešte pričaščalo napr. v obciach: Kubín, Veličná, Sočovce, Mošovce, Prievidza, Kovarovce, Pažiť…,[23] čo je tiež dôkazom ich gréckokatolíckosti.

✪ Roku 1559 v Tekovskej a Hontianskej župe pri vizitácii 30-tich obcí bolo 23 kňazov, z toho len 4 protestanti. Zo všetkých (23) bolo až 18 (!) ženatých.[24]

✪ Roku 1560 navštívil vizitátor 150 obcí Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej župy: štvrtina obcí (38) nemala stabilného kňaza (obsluhovali ich kalugeri). Z celkového počtu 119 kňazov bolo len 18 protestantov (7 pochybných), ostatní boli katolícki a z nich (z katolíckych!) 40 slobodných a 40 ženatých (!). S pro-

Podpis Mikuláša Oláha

testantami a pochybnými bolo ženatých kňazov spolu 65.[25] Teda najmenej polovica kňazov-biľcov bola gréckokatolícka! Všetci kňazi Nitrianskej župy sľubovali vizitátorovi, že chcú naďalej zostať verní arcibiskupovi a plniť jeho príkazy, ale svoje manželky neopustia za žiadnu cenu – svedomie by im to nedovolilo,[26] že ľud by nimi opovrhol, keby nechali svoje manželky a prestali dávať príčastie pod obojím spôsobom.[27]

✪ Podľa kánonickej vizitácie z roku 1561 v Bratislavkom prepošstve (archimandriji) vo vizitovaných 100 obciach žilo 43 katolíckych kňazov (len jeden bol podozrivý z luteranizmu) a z nich 12 ženatých a pritom plne verných katolíckemu učeniu![28]

✪ Roku 1561 bola vizitácia opäť v župe Tekovskej a Hontianskej – tentoraz vizitátor navštívil až 60 obcí (38 bolo bez stáleho kňaza, teda boli vysluhovaní kalugermi-baziliánmi, čo ináč potvrdzuje správa cisárskych úradníkov z roku 1570, pozri ďalej). Všetkých kňazov bolo 27, z nich len 5 neistých (inklinujúcich k protestantizmu) a neženatých z celkového počtu 27 bolo iba 5 (!), ostatní boli ženatí.[29] Božia Eucharistia sa podávala pod obojím spôsobom (ako je to normálne v gréckokatolíckom obrade dodnes) vo väčšine obcí.

Ženatí kňazi ešte za panovania kráľa Ferdinanda I. (1558-1564) boli v hornom Uhorsku (dnešné Slovensko) zjavom bežným. Vizitátori dávajú takýmto ženatým kňazom veľmi často to najlepšie vysvedčenie[30] – teda v žiadnom prípade neišlo o protestantov!

Vizitácia v župe Zvolenskej v dňoch od 18. marca do 1. apríla 1561 podľa vizitačným protokolov ukazuje, že napríklad ● v Ľupči bol ženatý kňaz a dával sv. príčastie pod obojím spôsobom, riadne plnil svoje povinnosti, ● v Lopeji bol farárom Ján, ženatý a katolík, ktorý konal všetko správne, ● vo sv. Ondreji nad Hronom bol kňazom Michal, tiež ženatý a pravoverný katolík, ● v Selci bol kňazom ženatý Ondrej, katolík, konal všetko podľa katolíckej náuky, príčastie dával pod obojím spôsobom a zachovával všetky ceremónie, ● v Radvani bol kňazom Valentín, bol ženatý a mal deti, všetko zachovával podľa katolíckeho učenia, príčastie podá-

val pod obojím spôsobom, na sviatky vždy kázal a dobre učil ľud, ● v Hájnikoch bol kňazom Tomáš, bol ženatý, všetko konal podľa katolíckeho učenia, ● v Budči bol kňazom Mikuláš, bol ženatý, všetko zachovával podľa katolíckeho učenia.[31] Teda opäť všetko gréckokatolíci.

Vizitátora však nevpustili do všetkých obcí Zvolenskej župy. Odmietli ho napr. Brezno, Mičiná, Ľubietová, Zolná, Očová, Slatina, Dobrá Niva, Bacúr, Ostrá Lúka a Tŕnie. Varsík tvrdí, že latinský vizitátor Zathay sa neodvážil ísť vizitovať tieto obce Zvolenskej župy, «*pretože v tom čase už boli celkom evanjelické*» (B. Varsík, «Dejiny reformácie na Slovensku do žilinskej synody», str. 69). Avšak Bucko mu správne oponuje a konštatuje: «*Myslím, že tento záver je prinajmenej smelý. Je neuveriteľné, že vizitátor, opatrený plnou mocou od cisára i od arcibiskupa, bol by sa bál ísť do týchto malých obcí, keď sa nebál ísť do veľkých centier reformačných…*».[32] Bucko predpokladá, že vizitátor nenavštívil tieto obce zo strachu pred Turkami. V skutočnosti však Turci nemali v tomto čase v danej oblasti svoje stabilné posádky, a preto ani Buckova teória neobstojí vo svojej úplnosti. Latinského katolíckeho vizitátora menované obce nevpustili, pretože tvorili ešte integrálnu súčasť pôvodných nezávislých gréckokatolíckych monastyrských eparchií cyrilometodejského typu so svojimi vlastnými gréckokatolíckymi episkopami-archimandritami, a preto ostrihomského arcibiskupa oprávnene nepokladali za svojho nadriadeného. Jeden biskup sa totiž v Cirkvi nesmie miešať do teritória iného biskupa.

Iné dokumenty z ostrihomského archívu svedčiace o masovej prítomnosti gréckokatolíkov na západnom a strednom Slovensku

O gréckokatolíckom osadení Slovenska (hlavne západného Slovenska) v polovici 16. storočia svedčia aj iné protokoly z ostrihomského archívu, ktoré okrem iného už svedčia i o rastúcom vplyve protestantizmu medzi gréckokatolíkmi:

❍ Topoľčianský kňaz sa sťažoval, že ho akýsi služobník Mikuláša Chorváta a ešte i iní nechceli na Bohojavlenije vpustiť do svojich

domov, aby im ich podľa starého gréckokatolíckeho zvyku posvätil.[33]

❍ Podobne gréckokatolícky farár z Ladíc, menom Ladislav, sa sťažoval, že 25 gazdov ho nevpustilo na Bohojavlenije posvätiť ich chyže.[34]

❍ V Hronskom sv. Beňadiku sa predstavený monastyra volal Michal Dobrakuťa. Po latinsky je v dokumente jeho meno zapísané ako «*Dobrakutia*»,[35] čo je významovo *Dobrá Kuťa*. Kuťa je typicky gréckokatolícke obradové jedlo vyrobené z varenej pšenice, medu, maku, sušených hrozienok…, ktoré sa požíva s liturgickým významom v Predvečer Roždestva (Vianoc), Bohojavlenija či na Parastasoch… Teda opäť stopa o živej prítomnosti gréckokatolíckeho obradu…

Správa cisárskych komisárov z roku 1570 o Rusínoch žijúcich od Mukačeva až po Trenčín (teda prakticky na celom území terajšieho Slovenska)

Ďalším autentickým dôkazom, že pohraničné oblasti a hlavne hornaté kraje horného Uhorska (dnešné Slovensko) a Sedmohradska (ešte i v druhej pol. 16. st.) zachovávali naďalej starodávny cyrilometodejský obrad vysluhované kalugerami (čiernym kňazstvom z baziliánskych monastyrov), alebo biľcami v prípade nedostatku černcov, je správa cisárskych komisárov z roku 1570 napísaná v Košiciach a adresovaná priamo rakúskemu (rímskemu) cisárovi Maximiliánovi II. (1564-1576).

V správe sa udáva, že Rusíni (*Raissen*) žijú od Mukačeva až po Trenčín (*vnnd von Munkhatsch an biss gegen Trentschyn*), a že «*… majú tiež veľa iných strašných idolov a kacírov náboženstva, preto sa silne držia moskovskej viery, ktorú ich vlastní kňazi,* ***ktorí sa volajú kalugermi*** *(Callugeros) povoľujú, tiež nedávajú vrchnosti žiaden desiatok z majetku* (z naturálií)*, ktorý si* (oni) *zakladajú a vypestujú, ale sami podporujú svojho kňaza, ktorého nazývajú episkopom. Teda na koniec* (tento ich) *kňaz* (= gréckokatolícky episkop) *má z poddaných väčší osoh ako vrchnosť…*».[36]

Z vyššie uvedeného krátkeho úryvku mimo iného opäť vyráža 9.

konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu – je zrejmé, že latinský svet, ktorý štyria komisári reprezentovali, vôbec neuznával gréckokatolíckych archimandritov-episkopov za skutočných episkopov – výraz «*kňaz, ktorého nazývajú episkopom*» hovorí za všetko. Poukazuje nato, že rímskokatolíci pokladali gréckokatolíckeho episkopa len za obyčajného kňaza. Citát hovorí nie o všetkých Rusínoch, ale len o tých, ktorých

Cisár Maximilián II., ktorého úradníci roku 1570 podali z Košíc správu, že na území celého Slovenska (od Mukačeva až po Trenčín) žijú Rusíni, ktorí sú byzantského obradu, majú svojich biskupov, baziliánskych mníchov-kalugerov a privilégium neplatiť cisárovi dane.

naďalej spravovali administratívne úplne nezávislí archimandriti-episkopi, ktorí neboli podriadení ostrihomskému arcibiskupovi podľa 9. konštitúcie, a teda obsluhovali napríklad aj vyššie spomínané obce, ktoré nevpustili latinských vizitátorov. Ostatní, vo vizitačných protokoloch (Mikuláša Oláha) spomínaní ženatí katolícki kňazi, ktorých tieto vizitačné protokoly v porovnaní so vznikajúcimi protestantami vychvaľujú, boli už gréckokatolíckymi kňazmi, ktorí sa podriadili v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu latinskému ostrihomskému arcibiskupovi Mikulášovi Oláhovi a v priebehu ďalšieho času z nich vznikli prví slovanskí a neskôr slovenskí rímskokatolíci.

Nástup protestantizmu kritizujúceho pohoršlivý život latinskej cirkevnej hierarchie

S príchodom Turkov a s vyššie spomínaným rozdelením Uhorska však prišiel i bleskový nástup protestantizmu (do horného Uhorska začína prenikať už od roku 1520): spočiatku luteranizmu, ktorý prevládal na severe a neskôr v jeho reformovanej podobe – v podobe kalvinizmu, ktorý dominoval na juhu a v Sedmohradsku. Pretože kalvinizmus postihol predovšetkým centrálne Uhorsko, v tomto období sa kalvínska viera stáva vierou národnou-maďarskou.[37]

V celku, ako sa dozvedáme o 100 rokov neskôr zo správ ostrihomského arcibiskupa Pázmanyho (1616-1637) v priebehu 16. storočia odpadlo 90% uhorského obyvateľstva na protestantizmus. Inými slovami povedané, 90% pôvodného autochtónneho gréckokatolíckeho obyvateľstva horného Uhorska. Keďže na protestantizmus z ekonomických a politických[38] dôvodov odpadla hlavne cudzinecká zložka Uhorska (maďarská a nemecká), tj. hlavne šľachta, slovanský gréckokatolícky ľud okrajových oblastí Uhorska, ako i samotného horného Uhorska, bol násilím prinútený nasledovať svojich zemepánov (*cuius regio, talis religio*[39]). Porovnaj násilie zo strany zemepánov v Gemerskej župe a na Spišskom panstve v kap. 3.5. a 4.2.1.

Turecká hrozba zmierňuje náboženský útlak – prijímanie pod obojím spôsobom dovolené v celom Uhorsku bez výnimky!

Vráťme sa na začiatok 16. storočia, keď Turci ešte len stáli na hraniciach Uhorska. V takejto situácii na začiatku 16. storočia i napriek vyhláseniu nevoľníctva, latinský svet hlavne v Rusínami obývaných oblastiach zmierňoval svoju, katolíckemu učeniu odporujúcu latinizáciu v obave, aby sa gréckokatolícke slovanské, ešte stále väčšinové obyvateľstvo horného Uhorska v kritickej situácii nepridalo na stranu opozície, tj. Turkov, ako to bolo v prípade obsadenia Konštantinopola roku 1453, alebo sa nevzbúrilo, ako to bolo v nedávnom Dóžovom povstaní (r. 1514).

Ostrihomský latinský arcibiskup Mikuláš Oláh, ktorý sám bol pôvodne gréckokatolíkom,[40] dokonca vymohol na Tridentskom sneme pre Uhorsko povolenie prijímať sv. príčastie pod oboma spôsobmi (pápežská bula Pia IV. zo 16. apríla 1564), tj. tak, ako to bolo a je v byzantskej gréckokatolíckej Cirkvi od cyrilometodejských čias až dodnes.[41]

O pár desaťročí neskôr, roku 1611, keď sa situácia tureckého nebezpečenstva ako-tak stabilizovala a veľké množstvo gréckokatolíckeho kňazstva už bolo pod absolútnym vplyvom Ostrihomu, ktorý v tom čase sídlil v Trnave, bolo príčastie pod obojím spôsobom na Trnavskom synode pod predsedníctvom arcibiskupa F. Forgáča (1607-1615) znova prísne zakázané.[42] Opätovný zákaz sv. príčastia pod obojím spôsobom svedčí, že jeho povolenie nevyprovokoval protestantizmus (v Čechách bolo dovolené príčastie pod obojím spôsobom od roku 1437 do roku 1629)[43], ktorý v Uhorsku pôsobil ďalej a pôsobí dodnes, ale obava z povstania gréckokatolíkov, ktorých v hornom Uhorsku bola ešte v 16. storočí absolútna väčšina.

Mikuláš Oláh dokonca v snahe upokojiť gréckokatolícke slovanské obyvateľstvo a zmierniť latinizáciu, na Tridentskom sneme predložil i návrh kráľa Ferdinanda I., aby bol v Uhorsku (aspoň načas) úplne zrušený celibát kňazov a zavedené ženaté kňazstvo, ako to praktizovali staroverci-gréckokatolíci. Ale to mu pápež Pius IV. už odmietol.[44] Násilná latinizácia a zavádzanie latinských praktík, medzi ktoré patril i celibát kňazov (v latinskej cirkvi zavedený všade a bez akejkoľvek výnimky už od 11. storočia) spôsobovali totiž, že gréckokatolícki kňazi zachraňovali svoje platné manželstvá

prechodom na protestantizmus, ktorý ženaté kňazstvo presadzoval.

Turecká hrozba zmierňuje ekonomický útlak

Hodinka uverejnil niekoľko vážnych dokumentov, ktoré dokazujú nezvyčajnú brutalitu zo strany miestnych latinských šľachticov, a to nielen na kňazov-biľcov (nevoľníkov), ale i na baziliánov-kalugerov, teda slobodných mníchov-černcov žijúcich, alebo lepšie povedané už len živoriacich vo svojich posledných ešte nevypálených, alebo nerozváľaných monastyroch. Napríklad z dokumentu z 9. októbra roku 1551 sa dozvedáme, že zemepáni vo svojej ničím neohraničenej chamtivosti zabraňovali veriacim gréckeho obradu dávať naturálne dary pre gréckokatolíckych kňazov (napr. za krst, pohreb, sobáš…) a sami si ich nárokovali.[45]

Ján II. – protikráľ

Prítomnosť Turkov však tlmila tieto výčiny. Zmierňovanie ekonomickej likvidácie už i tak zdecimovaného baziliánskeho čierneho kňazstva dokazuje napríklad iný dokument z 18. februára roku 1567, v ktorom sedmohradské protestantské knieža-protikráľ Ján II. (1540-1571), tentoraz v prospech baziliánov prikazuje, aby zemepáni nijak neobmedzovali mukačevským kalugerom (mníchom-černcom) vykonávať ich kňazskú službu medzi obyvateľstvom.[46]

Sťažnosť mukačevských baziliánov na útlak cisárskeho vojska z roku 1569

Úľavy boli citeľné, takže sa mnísi baziliánskeho materského-episkopského monastyra sv. Nikolaja z Černečej hory pri Mukačeve, ktorý až do toho času prežil všetky latinizačné búrky a likvidácie, dokonca roku 1569 opovážili sťažovať priamo rakúskemu cisárovi Maximiliánovi II. (1564-1576) i na útlak zo strany jeho katolíckej cisárskej armády:

«*… Apelujúc na Vašu Najsvätejšiu Majestátnosť, pokorne vyznávame naše trápenia a utláčanie. Na prvom mieste dôstojníci Va-*

šej Najsvätejšej Majestátnosti na mukačevskom hrade bez akéhokoľvek práva a rozličnými spôsobmi neprestávajú nás mučiť, zaberajúc nám svojvoľne kone, kožky z líšok a hranostajov (martora). Tí istí dôstojníci Vašej Majestátnosti, a tiež i iní Vaši podriadení, prekážajú a zabraňujú nášmu episkopovi a jeho zástupcom vo zvyčajných a pravidelných návštevách po farnostiach, a dokonca nám zabraňujú vyberať na katedrálu či iné naše finančné zdroje, zaberajúc pre seba všetko to, čo patrí pre našu Cirkev. Tiež svojvoľne preberajú jurisdikciu nad našimi kňazmi, ktorú by mal vykonávať len náš episkop. A toto všetko robia proti akémukoľvek právu, a len preto, aby sa obohatili. Najhorším na tom je to, že i keď sú laikmi, vykonávajú nad kňazstvom episkopskú jurisdikciu. Feudálni páni na svojich usadlostiach, používajúc i násilie, nedovoľujú episkopovi konať jeho kánonickú vizitáciu. Okrem toho úradníci Vašej Majestátnosti nútia našich biedných kňazov, aby okrem iných daní platili desiatky a nútia ich, aby pracovali ako ich poddaní na poliach. Nemajúc žiadne uznanie ani pre kňazský stav,[47] ani pre ten mníšsky,[48] vyhrážajú sa nám bičovaním a iným mučením,[49] ak nebudeme plniť ich vôľu».[50]

Stredoveké "nápravné" prostriedky: vyrezanie jazyka (vľavo), bičovanie po nahom tele (v pozadí)…

Takto sa správali latinskí šľachtici nielen k mukačevskému, ale i k iným archimandritom-episkopom a ich baziliánom žijúcim v okolitých soborných monastyroch ako na Makovici, v Krásnom Brode alebo v Komárne, či inde.

Hore uvedená sťažnosť pomohla, pretože cisár Maximilián II. 13. októbra 1569 vydal dekrét, v ktorom sa stavia na stranu mukačevského baziliánskeho archimandritu-episkopa i kalugerov-černcov a prísne zakazuje ich utláčanie.[51]

Avšak v skutočnosti pomohla ani nie tak sťažnosť sama o sebe, ako horúca politická situácia v Uhorsku. Turci totiž postupovali a topiaci sa cisársky dvor sa chytal každej slamky… V takejto situácii, keď «horel trón pod nohami», zrazu cisársky dvor «videl» i «počul» nárek rusínskeho slovanského ľudu.

Rok 1571 – návrh na polatinštenie a porobenie rusínskych gréckokatolíkov – chystaný definitívny koniec arpádovských privilégií Rusínov Uhorska

Roku 1568 v Drinopoli (Edirne) bol uzavretý mier medzi Maximiliánom II. a sultánom Selimom II. na 8 rokov. Takto sa skončila prvá ofenzíva Turkov v Uhorsku… Maximilián sa zaviazal, že za mier bude Osmanskej ríši platiť 30.000 zlatých ročne. Keďže nastali mierové časy, uhorská latinská šlachta a latinská hierarchia, ktorá utiekla pred Turkami do horného Uhorska, sa začala pozerať na naokolo žijúce rusínske obyvateľstvo celkom inými očami. Už až tak nepotrebovala ich vojenskú pomoc…

Existencia rusínskych gréckokatolíkov, ktorí i napriek všeobecnému stavu nevoľníctva v Uhorsku ako gréckokatolíci neplatili cirkevné desiatky (pre rímskokatolícke kňazstvo) a boli iného obradu ako rímskokatolíci, bola tŕňom v oku miestnej latinskej šľachty. Preto po stabilizovaní sa situácie medzi Rakúskom a Tureckom (keď Habsburgovci «nabrali dych» a spamätali sa z nešťastnej bitky pri Moháči a bleskového obsadenia Uhorska Turkami), Spišská komora sídliaca v Košiciach 14. augusta 1571 napísala rozsiahlu správu[52] ohľadne rusínskych gréckokatolíkov a ich čím skoršej transformácie na latinský obrad (odobratie privilégií a poddanské-ne-

voľnícke porobenie), ktorú adresovala kráľovskému dvoru.

Komora bola pôvodne len jedna: **Uhorská komora** so sídlom v Pešti. Zriadil ju roku 1528 Ferdinand I. ako najvyšší peňažný ústav. Pre vojnové udalosti zanikla v rokoch 1529-1530. Obnovená bola roku 1531 avšak tentoraz **v Bratislave** (Prešporku). V Bratislave sídlila nepretržitých vyše 300 rokov.[53]

Spišská komora bola zriadená panovníkom 1. apríla 1567 so sídlom **v Košiciach**. Bola najvyšším hospodárskym orgánom v župách na východnom Slovensku a v Potisí.[54]

Úlohou týchto dvoch komôr bolo dbať o bezprostredný finančný príjem panovníka. Činnosť komory v sebe zahrňovala: 1.) rozpis a vyberanie daní, ako mimoriadného príjmu panovníka; 2.) manipuláciu tridsiatku; 3.) správu a prevádzku baní, mincovní, soľného monopolu, korunných statkov a uprázdnených cirkevných majetkov. Spišská komora so sídlom v Košiciach mala mimoto mimoriadne právomoci vo veciach vojenských. Všetky kráľovské úrady boli obsadzované prostredníctvom týchto dvoch komôr.[55]

Je dôležité si uvedomiť, že v roku 1571 (!) Spišská komora hovorila ešte stále o **slobodných mnohopočetných Rusínoch** žúp, ktoré jej patrili: Spišskej, Šarišskej, Užskej, Berežskej, Zemplínskej, Ugočskej, Sabolčskej, Ujvárskej, Turnianskej, Gemerskej a Szatmárskej.[56] Nie zanedbateľným faktom je aj to, že práve v tom istom roku (1571) zomrel protikráľ Ján II. Žigmund, ktorý vládol v Sedmohradskom kniežatstve – zomrel bez potomkov. Tento protikráľ bol práve oporou tých Rusínov, o ktorých tak pohŕdavo hovorí Spišská komora.

V tomto očierňujúcom liste «*kresťanmi*» sú označovaní len rímskokatolíci. Rusíni sú označovaní ako «*schizmatici*».

List obsahoval nasledovné absurdity a nenormality:

Keď sa vraj v nejakej dedine objaví len jeden-jediný Rusín, v krátkom čase sa hneď za ním objavia aj ďalší a začnú obťažovať «*kresťanov*» (teda rímskokatolíkov), dokiaľ týchto neprinútia miesto opustiť.

Je len jasné, že sa jedná o krivé očiernenie. Poddaní, v tomto čase už nevoľníci mali prísny zákaz sa sťahovať, a preto, keď by sa nejaký Rusín do dediny prisťahoval (Rusíni boli v tom čase ešte slobodní), miestni nevoľníci by sa aj tak nemohli v žiadnom prípade odsťahovať, a ak, tak len s povolením miestneho zemepána; Vyššie uvedené obvinenie je alúziou na Cigánov, ktorí vtedy ešte kočovali a dodnes poznáme mentalitu ich väčšiny: – Keď sa do paneláku za socia-

lizmu nasťahovala len jedna cigánska rodina, za krátky čas k nim prišlo (nikto nevie kedy a odkiaľ) neuveriteľné množstvo iných, tiesniacich sa spolu v onom byte a urobili v bloku taký smrad (nedodržiavaním hygieny), a okolo zmätok a neporiadok, že sa ich susedia (bieli) skôr či neskôr všetci poodsťahuvávali… Tak sa stali celé bytovky cigánskymi… Podobná situácia je s černochmi napr. v New Yorku.

👎 Iné absurdné obvinenie napríklad bolo, že vraj títo Rusíni kresťanské murované chrámy rozbúrajú a postavia si svoje drevené cerkvi.[57]

Ide o ďalší absolútny nezmysel a nelogickosť, lebo za normálnych okolností by nikto staré cerkvi nikdy nebúral, ale postavil by si len ikonostas, prípadne ich prebudoval, veď kamenná cerkov je drahšia a trvácnejšia ako drevená… Len blázni by búrali kamennú cerkov a namiesto nej budovali menej trvácnu drevenú… Argument nemá ani vecné, ani logické opodstatnenie…

👎 Držia vraj schizmatickú vieru, ktorá je zavrhnutá katolíckou Cirkvou.[58]

To, že Rusínov Spišská komora označovala za schizmatických, vôbec neznamená, že boli pravoslávni a nesprávnej viery. Boli to gréckokatolíci majúci svojho vlastného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa a ako takí sa nechceli, a podľa Božieho práva ani nemuseli podriadiť miestnemu latinskému biskupovi a prestúpiť na latinský obrad.

👎 Neplatia cirkevné desiatky miestnym latinským biskupom «*a to ani z ničoho zasiateho, ani z včiel, ani z vína a čo viac, keď sa desiatky vyplácajú, oni sa chvália, že týmto privilégiom sú dôstojnejší ako kresťania…*».[59]

V tomto prípade listina potvrdzuje opäť skutočnosť, že gréckokatolíci nikdy neplatili dane (cirkevné desiatky) a svojich kňazov-biľcov, či kalugerov udržiavali dobrovoľnými darmi.

👎 Rusínsky národ je v tejto správe označovaný za národ vo svojej podstate «*barbarský, divoký, bezbožný, vo svojej absolútnej väčšine zlodejský, kradnúť naklonený a ľstivý… svojou zlobou Rusíni prevyšujú dokonca i Cigánov*».[60] Je to čas, kedy sa gréckokatolíci už hromadne a všeobecne prezývajú «Valachmi» (takto sa totiž pôvodne označovali predchodcovia Cigánov).[61]

Spišská komora potom ponúkla kráľovskému dvoru aj konkrét-

ny spôsob na riešenie, tj. na pokorenie týchto Rusínov. Rada pozostávala z troch bodov:

1.) Aby kráľovskí úradníci raz či dva razy do roka pochodili všetky dediny, kde sídlia Rusíni, a aby ich súdili a trestali za ich previnenia…[62]

Do toho času slobodní Rusíni severného Uhorska mali právo samostatného súdnictva. Mali svojich vlastných sudcov vyberaných zo svojho rodu, preto by sa tu jednalo o narušenie ich starodávneho pravdepodobne ešte arpádovského privilégia. Rusínskym privilégiom totiž bolo, že ich súdil vždy ich vodca, v prípade odvolania samotný uhorský kráľ. Len vtedy, ak by obidve súdiace sa stránky s tým súhlasili, vyššou odvolacou inštanciou mohol byť i miestny šľachtic-župan. Skutočne, v nasledujúcich desaťročiach bolo Rusínom odobraté starodávne privilégium samostatného súdnictva a toto obyvatelstvo bolo uvrhnuté do nevoľníctva.

2.) Aby tento rusínsky ľud musel platiť všetky dane a robiť všetky roboty ako bežné poddanské obyvateľstvo, aby museli platiť cirkevné desiatky (latinským biskupom).

3.) Aby bolo rusínske gréckokatolícke kňazstvo a prichodnický spôsob duchovného obsluhovania zrušený a nahradený latinským spôsobom a na latinský spôsob vychovanými rusínskymi kňazmi – vychovanými po «*kresťansky*» (teda po latinsky), aby konečne viera bola jedna katolícka (= rímskokatolícka) a pravdy viery «*kresťanské*» (rozumej latinský obrad-liturgia, latinská teológia, latinská duchovnosť, latinské právo).[63]

Typicky gréckokatolícky prichodnický spôsob obsluhovania veriacich bol v nasledujúcich desaťročiach skutočne zrušený a to najmä tým, že bol radikálne zdecimovaný pôvodne veľký počet baziliánskych monastyrov na území severovýchodného Uhorska… Miestne obyvateľstvo bolo v nasledujúcich desaťročiach skutočne uvrhnuté nielen do nevoľníctva, ale i do desiatkovej povinnosti.

V nasledujúcich storočiach (najmä koncom 17. a v celom 18.-19. storočí) sme svedkami, že najschopnejší gréckokatolícki bohoslovci študujú na latinských školách v latinskom obrade napr. v Trnave, Egeri… či pozdejšie vo Viedni či Budapešti. Práve z týchto sú miestnou latinskou hierarchiou vyberaní a potom pápežom schvaľovaní budúci gréckokatolícki episkopi a tiež sú z nich vyberaní i profesori v pozdejších miestnych gréckokatolíckych seminároch, kde títo odchovanci latinských škôl prinášajú latinské prvky a takto latinizujú gréckokatolícky obrad… Mnohí z nich prechádzajú na latinský obrad.

Ako reakciu Rusínov na navrhované opatrenia Spišská komora

očakávala, alebo ich prispôsobnie sa novým okolnostiam, tj. polatinčenie sa a asimiláciu, alebo prinajhoršom vysťahovanie sa na iné miesto, čo by malo, ako uvádza Spišská komora ďalej, len tú výhodu, že kresťanské (rozumej latinské) obyvateľstvo, ktoré utekalo pred Turkami do horného Uhorska by mohlo zaujať ich zeme a majetok…[64]

Posledné slová listiny Spišskej komory z roku 1571 opäť dokazujú, že rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo na historickom Podkarpatsku bolo v čase 16. storočia po právnej stránke ešte stále slobodné a s nemalými privilégiami (i keď sa tieto často, ako bolo vidieť na predošlých stránkach viac alebo menej porušovali): «… *a preto je dôstojné a spravodlivé, aby priveľká sloboda schizmatikov* (rozumej gréckokatolíkov) *už mala raz svoj koniec a oni spolu s kresťanmi* (rozumej nevoľníkmi latinského obradu hlavne v centrálnom Uhorsku) *niesli všetky povinnosti pre dobro kráľovstva, lebo dobro i obrana kráľovstva je i v ich spoločnom záujme*».[65]

Rok 1582 – gregoriánska reforma kalendára

V roku 1582 pápež Gregor XIII. (1572-1585) zaviedol zmenu dovtedajšieho tzv. juliánskeho kalendára: po 4. októbri hneď nasledoval 15. október a teda sa kalendár posunul o desať dní dopredu. Bolo to nutné kvôli tomu, aby sa zjednotila astronomická a kalendárna rovnodennosť…

Toto posunutie kalendára o desať dní spôsobilo ďalšiu veľkú odlišnosť latinského obradu (novej viry) od pôvodného cyrilometodejského obradu (starej viry) v Uhorsku… Protestanti prijali túto pápežskú reformu až o 170 rokov pozdejšie (roku 1752 – po 2. septembri nasledoval hneď 14. september r. 1752, čiže v 18. storočí sa kalendár posúval už o 12 dní!). Pravoslávni a väčšina gréckokatolíkov túto reformu kalendára dodnes neprijali… Gregoriánska reforma kalendára v Uhorsku napomohla (podporila) zavedenie úcty sv. Martina na úkor pôvodnej cyrilometodejskej úcty k sv. Kozmovi a Damiánovi… (podrobnejšie pozri v kap. 4.2.1.).

Rok 1596 – zákonné nariadenie spomínajúce všeobecnú vojenskú povinnosť Rusínov a ich oslobodenie od daní

Ešte i z roku 1596 je známe zákonné nariadenie (art. X) vydané za cisára Rudolfa II. (1576-1608), ktoré priamo spomína vojenskú povinnosť Rusínov-Valachov (dôkaz, že boli ešte stále slobodní) a s ňou súvisiace oslobodenie od dane a v dobe ich pohraničníctva (stráže hraníc – hranice medzi Tureckou a Uhorskou ríšou ležali pri Komárne) aj oslobodenie od ostatných typicky poddanských povinností! Zdaniť bolo prikázané len nepokrstených, Židov a iba tých Rusínov, ktorí by odmietali vojenskú službu.[66]

Zhrnutie udalostí 16. storočia na historickom Podkarpatsku

Ešte v roku 1521 sme svedkami, že v oficiálnych dokumentoch Cirkvi existuje v Uhorsku jediná diferenciácia a delenie obyvateľstva podľa obradovej príslušnosti. Obyvateľstvo sa delí na «Grékov» (rozumej gréckokatolíckov) a «Latinov» (rozumej rímskokatolíkov). V pápežskom dokumente z roku 1521 sa hovorí s absolútnou normálnosťou o gréckokatolíckom obyvateľstve v Uhorsku, ktoré je pod jurisdikciou pápeža rímskeho.

V 16. storočí nastupuje svoju bleskovú expanziu v Uhorsku nielen Turecko ako okupant, ale i protestantizmus, ktorý bol prirodzenou reakciou na zvrátený život väčšiny latinskej grófskej cirkevnej hierarchie Uhorska. S protestantizmom začínajú i prvé preklady latinských liturgických textov do miestnych slangov a žargónov. Preto v priebehu 16. storočia sa v oficiálnych dokumentoch Cirkvi i monarchie objavuje čím ďalej tým bežnejšie diferenciácia obyvateľstva Uhorska i na báze národnostnom, na báze novovznikajúcich národov. V dokumentoch sa hovorí o Maďaroch (*Hungari*), Nemcoch (*Germani*), Rusínoch (*Ruteni*), Slovanoch (*Sclavi* – pozor! nie o Slovákoch), Valachoch (pod Valachami sa spočiatku rozumeli len zbytky Rómov (Cigáni), neskôr na ich roveň kladení Rusíni a v tomto období i vznikajúci

Rumuni), Srboch (*Rasciani*)… a prvé nesúvislé zmienky o odpadlých Rusínoch, tj. Tótoch (mŕtvych) z ktorých v 17. st. vznikajú prví Slováci (rímskokatolíci). Dá sa povedať, že cirkevná i svetská moc si v priebehu 16. storočia vďaka protestantom začína uvedomovať vznik a národné uvedomenie rozličných národov v Uhorsku.

V 16. storočí sa dianie a centrum politického, ekonomického i náboženského života presúva do horného Uhorska (dnešné Slovensko), avšak s tým aj latinizácia týchto krajov, ktorá v plnej miere prepukla v nasledovnom 17. a ďalších storočiach. Do 16. storočia bolo celé horné Uhorsko (tj. časť bývalej *marchia Ruizorum*) ešte plne gréckokatolícke. Po bitke pri Moháči (po r. 1526) latinská cirkevná hierachia sa sťahuje z území obsadených Turkami do horného Uhorska (Bratislava, Trnava, Jasov…). Na historickom Podkarpatsku, teda i na území horného Uhorska nachádza ešte nezlatinčené a mnohokrát ešte stále viac či menej privilegované gréckokatolícke obyvateľstvo vysluhované svojimi kalugermi-baziliánmi z monastyrov či svetskými kňazmi-biľcami. Najprv tomuto rusínskemu obyvateľstvu odstraňuje jeho vlastných gréckokatolíckych episkopov (uvedením 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu do praxe) a podriadzuje ho svojej priamej latinskej jurisdikcii. Potom mu definitívne odoberá všetky zbytky privilégií (definitívne končí tzv. *Valašské právo*). Preto sme svedkami pri vizitáciách ostrihomského arcibiskupa v rokoch 1559-1561 veľkého množstva ženatého gréckokatolíckeho kňazstva na západnom a strednom Slovensku, ale už však pod ostrihomskou latinskou jurisdikciou. Potom ho, teraz už blízko sídliaca latinská ostrihomská hierarchia (v Trnave) a egerská (v Jasove a Košiciach) transformuje na latinský obrad tlakom nielen cirkevno-kánonickým, ale predovšetkým ekonomickým, pretože latinský obrad je podporovaný i cisármi-Habsburgovcami.

Takto v priebehu 16. storočia sa protestantizmom narúšajú tisícročné cyrilometodejské korene «starej viry» a otvárajú sa dvere následnej jezuitskej latinizácii, ktorá má svoje miesto už v nasledujúcom 17. storočí. Väčšina pôvodne gréckokatolíckeho obyvateľstva západného a stredného Slovenska prechádza na protestantizmus a odtiaľ neskôr pod priamu latinskú (rímskokatolícku) juri-

sdikciu. Artefaktom z tak pozdného usídlenia sa latinského obradu v týchto častiach Slovenska pretrvávajúcim dodnes je, že dnešné Slovenko má, na rozdiel od ostatných dnes už latinských krajov bývalého Uhorska, tradične veľkú úctu k Presvätej Bohorodičke, čo je základnou charakteristikou byzantského-gréckeho obradu a v latinskom obrade tento tak veľký kult Matky Božej chýba a v podstate bol znovuobjavený až v druhej polovici 20. storočia (po II. Vatikánskom koncile). So zmenou obradu dochádza i k zmene národnosti a kultúry. A to sme už pri zrode prvých nesmelých počiatkov slovenského národa, ktorému luteráni Štúr, Hurban a Hodža o niekoľko storočí **nato kodifikujú «luteránštinu»** za spisovný jazyk (pozri v kap. 3.5.).

V dejinách gréckokatolíkov Uhorska treba stále rozlišovať udalosti, ktoré sa odohrali v centrálnom Uhorsku (dnešné Maďarsko) a udalosti v okolitých častiach – hlavne v hornom a severovýchodnom Uhorsku. Príchod Kumánov-Maďarov, polatinčovanie a s ním spojená maďarizácia, ako i samotné nevoľníctvo začínajú vždy v centre Uhorska (a je to i logické, lebo králi sídlili v centre Uhorska a preto i obradové reformy robili najprv vo svojom najbližšom okolí) a v priebehu ďalších storočí postupujú k jeho okrajom. Preto kým centrálne Uhorsko je v 16. storočí už viac-menej homogénne maďarské a nevoľnícke a rímskokatolícke, tento stav v hornom Uhorsku a severovýhcodnom Uhorsku (dnešné Slovensko a Zakarpatská Ukrajina) v 16. storočí v podstate ešte len začína. To čo sa dialo v centrálnom Uhorsku po nástupe Anjouovcov (zač. 14. st.), to sa deje v hornom Uhorsku po nástupe Habsburgovcov a likvidácii Turkov a protestantizmu.

Historik Kadlec vo svojej štúdii o Rusínoch určenej pre vládu novovzniknutej Československej republiky roku 1920 píše o tomto období toto:

«*… Ještě v 16. stol. zachovaly se zbytky těchto Rusínů v komitátě prešpurském, šoproňském, mošonském a železnohradském. O jiných svobodných Rusínech dovídáme se ze zák. čl. 29. z r. 1500 (§4). Byli usazeni v Nagy Oroszfalu blízko Vyšehradu nad Dunajem, a užíváno jich jako královských dveřníků, pročež v pramenech*

orosz (Rus) znamená totéž co ianitor… Všichni… ***Rusíni*** **(Uhorska)** ***náleželi až do 16. stol. k svobodnému obyvatelstvu země*** *a nepřestali k němu náležeti ani když po vzpouře sedláků z r. 1514 ostatní selský lid upadl v nevolnictví…».* Kadlec tiež ďalej poznamenáva, že od 16. storočia Rusíni postupne začínajú upadať do poddanstva a zhoršuje sa aj postavenie ich duchovenstva…[67]

Ešte v roku 1570 cisárski úradníci vo svojej správe potvrdzujú masovú prítomnosť rusínskych gréckokatolíkov od Mukačeva až po Trenčín (Trenčín sa nachádza desať kilometrov od západných hraníc Slovenska, teda pri Českej republike).

Pozor! Netreba sa dať oklamať nejasnosťou pojmov – pod pojmom «Rusíni» v správe cisárskych úradníkov sa skrývajú Rusíni troch slovanských plemien: Rusíni-Skýti (dnes napr. okolo Medzilaboriec, Sniny, Humenného…, či na Zakarpatskej Ukrajine), ale i Rusíni-Kelti (dodnes takto nazývaní v Juhoslávii: Ruský Kerestur, Kocur…, či už takto nenazývaní, ale danou rečou stále hovoriaci v okolí Michaloviec, Trebišova, či i na západnom Slovensku a pod.) a Rusíni moscho-iberskí (stred Slovenska). Po kodifikácii slovenčiny v 19. storočí sa za základ novodobej slovenčiny vzalo práve stredoslovenské nárečie, ktoré štúrovci pokladali za najčistejšie slovenské… Preto novodobá slovenčina má tak veľa spoločného s moskovskou ruštinou, napr. porov. slovenské «písať» – moskovsky «писать», slovenské «hovoriť» – moskovské «говорить»… a pod., či vôbec celková mäkkosť reči spoločná pre slovenčinu a ruštinu.

Dokument Spišskej komory z roku 1571 však dokazuje už otvorenú snahu o latinizáciu aj týchto najsevernejších oblastí Uhorskej ríše (dnešného Slovenska) a o daňové porobenie privilegovaného rusínskeho gréckokatolíckeho obyvateľstva a jeho uvrhnutie do podobného nevoľníctva, aké vládlo v južnejších častiach Uhorska (dnes Maďarsko). To sa aj skutočne podarilo, pretože dokumenty nasledujúceho – 17. storočia už potvrdzujú maximálne biedny ekonomický stav a nevoľníctvo porobeného národa Rusínov. Až od 17. storočia začína naberať na svojej intenzite i opovrhlivé označenie «hlúpy Rusnak» a v tom istom čase vzniká gréckokatolícke biele duchovenstvo (tzv. biľci), oblečené «v bielych rubaškách», ktoré je na nerozoznanie od nevoľníkov a je porobené rovnakými nevoľníckymi obmedzeniami a povinnosťami ako aj ich verici… Ale o tom už v nasledujúcej kapitole.

---

[1] V hornom Uhorsku (územie bývalej *marchia Ruizorum*), ako i na všetkých pohraničiach Uhorska po celom jeho obvode žilo viac-menej privilegované a juridično ešte stále slobodné rusínske obyvateľstvo, prezývané schizmatikmi, nekresťanmi a pod.

[2] Porov. J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 117.

[3] Porov. J. Záborský, «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 61.

[4] Až v 16. storočí sa prestávajú gréckokatolíci v Uhorsku označovať za «*pohanov*» (pagani), (porov. Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 20).

[5] «Leo Papa X. Ad perpetuam rei memoriam. Accepimus nuper quod, licet dudum in Concilio Florentino… Nationem praedictam, in quibusdam eorum Ritibus et observantiis quae non imputabantur Haeresi, permanere, et inter cetera scilicet: quod Presbyteri in fermentato celebrare, ac sub alia forma, quam Romana, baptizare, videlicet: baptizatur servis Dei in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Amen. Item quod ordinati in Sacris Matrimonio, ante ipsorum sacrorum Ordinum susceptionem contracto, uti, ac barbam nutrire, venerandumque Sacramentum sub ultraque specie omnibus, etiam pueris, ministrare possint, per dictum Concilium statutum, ordinatum, ac decretum, sive permissim fuerit tamen **Ordinarii locorum, Latini ipsam Nationem per dictis Ritibus et observantiis, in locis, ubi de praesenti Graeci morantur, quotidie molestent, perturben, ac inquietent, cogentes pueros ipsorum, et alios, eorum more baptizatos, iterum more Romanae Ecclesiae rebaptizari, dictumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris praedictis, minime administrari debere, neque barbam nutrire, neque in fermentato, sed azymo celebrare, in dictis sacris Ordinibus ordinatos matrimonio nequaquam uti debere**, propter quae ac nonnula alia quotidie in populo diversa scandala exoriuntur, ac in dies, nisi opportuno per nos remedio provideretur, exoriri contingeret. Considerantes autem, quam operae pretium, pium, ac necessarium sit… per Romanos Pontifices… tam Praelatis, quam aliis personis Nationis Graecae, et eorum cuilibet, ut eorum Ritibus, ac observantiis sive consuetudinibus, ut praemittitur, uti ac illos, et illas observare, Missasque, et alia Divina officia, secundum eorum antiquam consuetudinem celebrare… possint, motu, et scientia similibus, tenore praesentium concedimus, et indulgemus. Et insuper: quod nulus Aepiscopus, Episcopusque ordinarius Clericos Graecos ad Sacerdotium promovere audeant, ac, quod in Dioecesi, ubi Latini et Graeci inhabitant, et solum Aepiscopum, sive Episcopum Latinum ordinarium habent, dictus Aepiscopus, sive Episcopus, circa negotia at causas dictorum Graecorum, Vicarium Graecum, ipsis Graecis gratum, vel per ipsos Graecos eligendum, ex quo vir Graecus melius Graecos mores novit, quam Latinus, eorum stipendio et

salario retinendum deputare… Et insuper cum in Parochialibus Ecclesiis ipsorum Graecorum antiquissimo, et hactenus observato Ritu, non nisi semel in die per unum Sacerdotem celebrari licent, et tamen nonnuli Sacerdotes Latinorum, dimissis ipsorum propriis Parochialibus Ecclesiis, ut praefatos Graecos injuria afficiant, etad disturbandum earum Ritus et consuetudinem hujusmodi nescitus, quo spiritu ducti, **interdum Altaria dictarum Parochialium Ecclesiarum praeoccupant, et inhibi contra voluntatem eorundem Graecorum Missas**, et forsan alia Divina Officia celebrant, adeoque dicti Graeci saepenumero sine auditione Missarum, cum magna animarum molestia festivis et aliis diebus, quibus Missam aquire consueverunt, ramaneant. Nos autem ad obviandum scandalis, et providendum, ne in futurum molestiae hujusmodi Graecis ipsis inferantur, Sacerdotibus Latinis praedictis, ne de cetero Missas, et alia Divina Officia in dictis Ecclesiis eorundem Graecorum celebrare, Magistratibus vero, si qui sunt, ne dictis Sacerdotibus auxilium et favorem praestent, nec non, ut nullos Ritus et Ceremonias, in dicto Concilio Florentino, vel alias approbatos, blasphemare, aut reprobare, seu improbare, ac ubi duo, unus Latinus, alter vero Graecus, ejusdem loci sunt Episcopi, Episcopus Latinus de personis Ecclesiasticis et Secularibus Graecis, ac de Jurisdictione – Episcopi Graeci, vel aliis quibuscumque ad Episcopum Graecum quomodolibet spectantibus, nullatenus se intromittere praesumat, sed Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum duntaxat curam regimen ac jurisdictionem respective habeant, et exerceant: Et insuper, quod Presbyteri Latini in Ecclesiis Graecorum neque celebrare neque funeralibus, nuptiis ac baptismis, et aliis Graecorum actibus publicis et privatis interesse, aut se immiscere, nisi ad specialiter per ipsos Graecos vocati fuerint, audeant, vel praesumant: Clerici et Presbyteri seculares, Monachi Graecorum, aliorumque Ecclesiae, ac Monasteria, Bonis, quaecumque de Jure, sive consuetudine, vel alias quomodolibet ad ipsos pertinentibus, iisdem uti, potiri et gaudere libere et licite possint et valeant… ac ita per Aepiscopos, Episcopos et alios Praelatos, Presbyteros et Clericos Latinos, pro dictis et quibus cunque aliis excessibus, ejus videlicet Praelatis, et suis Majoribus, sub suspensionis a Divinis, aliis vero inferioribus sub excommunicationis latae sententiae, privationis beneficiorum Ecclesiasticorum, quae obtinent ac perpetuae inhabilitatis ad alia imposterum obtinenda, ipso facto per quemlibet contra facientem incurrendis poenis praecipimus, mandamus, quatenus praesentes Literas… Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris, die XVI. Maji, Anno MDXXI. Pontificatus nostri Anno IX.», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, notationibus, ex veteri ac recentiore Hungarorum historia depromtis*, Levoča, 1802, str. 208-210, porov. M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 76-78).

6 Porov. uverejnenú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 201-204; porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 187-190.

7 Živný, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*,

Praha, 1887, str. 18-19.

[8] Pozri ďalej pod pokusom o Krásnobrodskú úniu, kde peremyšlský gréckokatolícky episkop Krupecký, je doslovne iba «poskokom», len obradovým vikárom latinského peremyšlského sídelného biskupa, ktorý ho posiela Drugethovi a pritom latinské Peremyšlské biskupstvo bolo založené až o 500 rokov neskôr ako tamojšie gréckokatolícke! A predsa «mladší» episkop (lebo je latinský) rozkazoval o 500 rokov staršiemu (lebo ten bol "len" gréckokatolícky) a všetko bolo namierené k tomu, aby čím skôr zanikol – on i jeho veriaci.

[9] Porov. V. Jankovič, «Na 500. výročie narodenia Mikuláša Oláha, ostrihomského arcibiskupa (10.1. 1493 - 14.1. 1568)», *Viera a život*, Trnava, III/2 (1993) 168-169.

[10] «Walachi exemptionem habent, prout privilegiis a Mathia rege donatis et per Ludovicum regem confirmatis coram nobis in specie productis se ab omni dicae regiae solutione exemptos esse comprobarunt». V komornom archíve Uhorska («Conscriptio dicae et portarum comitatuum Albensis, Aradiensis et Arvensis») pod rokom 1564 je poznámka, že Valaši dostali potvrdenie privilégií roku 1474, 1526 a 1564, (porov. V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 26); Text privilégia Mateja Korvína pre oravských Valachov-Rusínov (z r. 1474) vybratý z listu Ľudovíta II. z roku 1526 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 494-496); «Valasi» a «Rusíni» je v danom čase na Orave určite dvojaký názov pre to isté etnikum. Potvrdzuje to list Kataríny Zrínskej, vdovy po Františkovi Thurzovi cisárovi Maximiliánovi z roku 1576 v ktorom sa doslovne píše: «Sunt binae vel ternae possessiones in comitatu Arwensi ad castrum Arwa… pertinentes, quas **Rutheni vel alio nomine Volachii** inhabitant…», (porov. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 497; V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 27).

[11] Porov. A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 776-777, 798.

[12] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 329.

[13] Porov. J.J. Schmidt, *Historia cirkwe ewanjelické podle Augsspurského wyznání w Uhřich*, Pessti, 1868, str. 2-3.

[14] Porov. správu pápežského nuncia baróna Burgia z 5. septembra 1526 v A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, str. 798-799.

[15] Budín zostal v tureckých rukách vyše 140 rokov. Bol oslobodený až roku 1686, (porov. А.Д. Новичев, *История Турции*, I, Ленинград, 1963, стр. 187).

[16] Ostrihomský arcibiskupský stolec bol v kritickej situácii neobsadený dobrých 34 rokov a potom narýchlo premiestnený (r. 1543) do Trnavy, kde z núdze zostal 300 rokov, (porov. M. Lacko, «Slovacchia», *Enciclopedia cattolica*, XI, Città del Vaticano, 1948-1954, str. 807).

[17] Tento kláštor existuje i dnes a nachádza sa na juh od Košíc.

[18] Prvé rímskokatolícke biskupstvá na území horného Uhorska, tj. na území dnešného Slovenska, a to naraz tri (Spiš, Rožňava a Banská Bystrica) boli ustanovené – po takmer deväťstoročnom mlčaní od cyrilometodejskej misie v jeden jediný deň a to až 13. 3. 1776… Predtým na území Slovenska neboli a nebolo ich ani treba, lebo ani rímskokatolíkov Slovanov tam nebolo! Veriacich vyše 800 rokov obsluhovali a riadili baziliánski mnísi-kalugeri z monastyrských eparchií. Košické latinské biskupstvo bolo dokonca založené až začiatkom 19. storočia…

[19] Porov. Š. Holčík, *Prešporské korunovácie*, Bratislava, 1992, str. 12.

[20] Porov. *Magyar Sion*, 1867, IV., 61, F.V. Sasinek, *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, str. 38.

[21] Celý text privilégia Ferdinanda I. z roku 1550 uverejnil K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916, str. 496-497.

[22] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 121.

[23] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 121.

[24] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 124.

[25] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 122.

[26] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 124.

[27] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 123.

[28] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 118-119.

[29] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 126.

[30] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 122.

[31] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 128-131.

[32] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 128-129.

[33] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 140; Bucko to vo svojom preklade uvádza, že to bolo na sviatok «Troch Kráľov», zatiaľ čo v originálnom latinskom texte je «na Bohojavlenije» (in die Epiphaniarum); Stojí za uváženie, že podobne ako Bucko "aktualizoval" svoj preklad z latinčiny do slovenčiny zámenou «Epifanie-Bohojavlenija» za «Tri Krále», podobne "aktualizovali" jezuitskí editori 16. až 19. st. (Werbóczy, Ka-

tona, Wagner, Pray, Fejér…) starých uhorských listín, keď ich prekladali do latinčiny z originálnych jazykov a publikovali. Práve tam došlo k zmenám ako napr. sv. Kozma a Damián boli automaticky menení na sv. Martina a pod.

[34] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 141.

[35] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 142.

[36] «… Also haben sy auch vill anderer erschrokhlicher abgöttereien vnnd irrthumbs der relligion darob sy gleichwoll, dieweil inen aigne priester ires Moschkhoviterischen glauben, **die sy Callugeros haissen**, zuegelassen werden, hefftig halten, sy geben auch der obrigkheit khainen zehent von denen guetern, die sy von neuem stifften und pauen, sondern allain irem priester, den sy ainen bischoff nennen, also das lezlich der preister mer nuz und geniess von den underthonen alls die obrigkhait haben wierdet…», (dokument písaný pre cisára Maximiliána po nemecky zo 4. augusta roku 1570, A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, 28-30).

[37] Roku 1562 vďaka Matthiasovi Biro medzi uhorskou šľachtou (magnátmi) plne zvíťazil a začal prevládať kalvinizmus (confessio Helvetica) – od toho času sa Uhorsko stáva protestantskou krajinou. Opäť prevažne katolíckou krajinou sa Uhorsko stáva až v 17. storočí, (porov. *Atlante storico – Cronologia della storia universale*, Milano, 1966, str. 249).

[38] Ekonomické dôvody hromadného prechodu maďarskej (kumánskej) a nemeckej šľachty (slovanská arpádovská šľachta v tom čase už neexistovala, bola vyhubená) na protestantizmus spočívali v túžbe rýchlo a beztrestne zbohatnúť. Každý šľachtic, ktorý prešiel na protestantskú vieru, totiž mohol "legálne" zhabať všetky cirkevné dobrá nachádzajúce sa v ním spravovanom teritóriu. Politické dôvody hromadného prechodu šľachty tvorila skutočnosť, že protestantizmus prišiel z Nemecka, a teda vo forme luteranizmu bol vlastne nemeckou vierou a kalvinizmus zas maďarskou. Zároveň politická situácia a prítomnosť Turkov v Uhorsku robila protestantizmus veľmi výhodným a Turkami preferovaným náboženstvom. Turci totiž podporovali všetko, čo nebolo katolícke a bolo teda proti katolíckym Habsburgovcom.

[39] Alebo: «cujus regio illius religio» — *koho moc, toho i náboženstvo*. Tento princíp bol prijatý roku 1555 na augsburskom sneme a týkal sa len katolíkov (rímskokatolíkov) a protestantov augsburského vyznania. Každé knieža, šľachtic sa mohol podľa tohto augsburského náboženského mieru prihlásiť alebo k rímskokatolicizmu, alebo k protestantizmu – k iným vieram nie! Ľud ho musel nasledovať. Tento princíp-právo platili len pre tieto dve viery. Keď sa šlachtic prihlásil k jednému z týchto dvoch vierovyznaní, obyvatelia žijúci na jemu patriacom území, ho automaticky v ňom museli nasledovať, (porov. *Lexikón svetových dejín*, Bratislava, 1997, str. 161-162).

[40] V Minei vydanej v Moskve roku 1724, ktorá bola vo vlastníctve baziliá-

nov na Černečej Hore pri Mukačeve, je rukou písaný zápis z roku 1734, kde sa medzi fundátormi tejto knihy uvádza aj Heorhij Oláh, východného obradu: «… Б(ѣ)лгородныи панъ Георгїи Олахъ, восточнаго набоженства, мѣщан мукачувскїи за свое и своихъ родителеи спасенїе…», (І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 146), čo dokazuje, že časť šľachtického rodu Oláhovcov bola dokonca ešte i v polovici 18. storočia gréckokatolícka.

[41] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 167-168.

[42] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 168.

[43] Porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, II., Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 80-81.

[44] Porov. V. Bucko, *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940, str. 167-168.

[45] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 12-13.

[46] «Joannes II. dei gratia electus rex Hung., Dalm., Croatiae etc. Egregie fidelis nobis dilecte salutem et gratiam. Conqueruntur nobis ad domum nostram Munkacsiensem spectantes kalugerii, quod tu eisdem sacrum celebrare et alia antiqua eccltica servitia praestare interdixisses, quod iisdem magno scandalo esset. Supplicuerunt nobis, permitteremus libere eos suis antiquis usitatis cerimoniis fungi. Nolentes itaque, ut ex hoc scandalisentur, committimus tibi et mandamus firmiter, quatenus eos dein in antiqua fide et cerimoniis non turbes, nihilominus eos fidem christianam praedicant, illi ne impediantur, sed libere absque impedimento et metu praedicent. Secus non facias. Data Albae Juliae die 18. Febr. a. d. 1567. Joannes electus rex mp.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 18-19).

[47] Tj. biľcov, biely klérus.

[48] Tj. černcov, čierny klérus.

[49] Z listu je zrejmé, že v tom čase svojvôľa rímskokatolíckeho latinského-šľachtického kléru došlo až tak ďaleko, že začali nakladať i s čiernym gréckokatolíckym duchovenstvom, ktoré bolo stále slobodné ako s obyčajnými nevoľníkmi. Jednalo sa o rímskokatolíkov a nie protestantov, lebo baziliáni sa obracajú o pomoc nie k protestantskému kniežatu, ale ku katolíckemu cisárovi Habsburgovi.

[50] «Orationum ac fidelium servitiorum in gratiam ss. v. mattis perpetuam ac humillimam subjectionem. De clementissima ss. mattis gratia confisi, qua cunctos fideles subditos suos in juribus ac liberatibus suis conservare ac manutenere benignissime solita est, ad eandem ss. mattem v. confugientes miserias et oppressiones nostras humillime proponimus. Et quoniam dni officiales mattis v.

ss. arcis Munkach praeter omnem viam juris diversimode ac multipliciter equos, pelles vulpinas et mardurinas violenter extorquentes nos gravare non cessant; dnum eppum nostrum suosque vicesgerentes non solum dicti dni officiales, sed etiam alii subditi ss. mattis v. in visitatione consueta et ordinaria et impediunt et retardant, imo cathedraticum aliosque nostros proventus exigi nobis non permittunt pro se usurpantes cunctos redditus ecclae nostrae; jurisdictionem, quam revmus eppus noster in clerum suum exercere deberet, contra omne jus sibi ipsis usurpant lucrique causa, laici existentes, disciplinam eppalem in illos exercent; dni terrestres in eorum bonis potentia mediante visitationem de jure necessariam non permittunt; officiales autem ss. mattis v. ad solutionem dicae aliorumque tributorum miseros nostros sacerdotes urgent ad cunctaque servitia rusticalia compellunt, in summa in nullis nos nostrosque libertatibus conservant, nulla habita ratione nec sacerdotii necordinis nostri carceres et verbera cruciatusque, nisi voluntati eorum morem gesserimus, certo minantes, matti v. ss. dno ac imperatori invictissimo clementissimoque humillime supplicando, dignetur de tantis nos miseriis et afflictionibus clementer eripere ac in libertatibus nostris benignissime conservare conservarisque iubere…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 21-22).

[51] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 163.

[52] «Responsio camerae (Scepusiensis) ad diversa scripta s. c. majestatis 14. aug. (a. 1571) in aulam expedita», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 60).

[53] Porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 239.

[54] Porov. *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 66.

[55] Porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 239.

[56] «… comitatibus Scepusiensi, Saarosiensi, Ungh, Beregh, Zemplin, Ugocha, Zabolch, Ujvár, Thorna, Geömeör, Zatthmár», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 64).

[57] «Mores et virtutes gentis Ruthenicae: Quamprimum unicus in aliquo pagorum consedit, statim adsunt alii, qui tamdiu pungunt, vexant christianos colonos quod locum eis cedere cogantur. Templa olim christiana studiose evertunt et loco eorum capellas ligneas pro se erigunt», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 62).

[58] «Fidem schismaticam, reprobatam a catholica ecclesia, tenent», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина ‘порабствовала’ подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 62).

[59] «In solvendis proventibus longe alium modum, quam christiani, habent. Nullas enim praelatis decimas de omnibus frumento, de apibus et de vino dant, imo tempore decimationis gloriantur per eam praerogativam se christicolis esse dignitores et illudunt illis injuriose», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 63).

[60] «Quod genus hominum est a natura barbarum, ferum et impium et maxima ex parte furax, rapax, perfidum. Quibus vittis usque adeo abundat, ut etiam aegiptiacos illos sordidissimos et levissimos homines, quos czyganos vocant, excedat», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 61).

[61] Porov. G.A. Timkovič, «Pôvod 'Cigánov'», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 101-123.

[62] Porov. А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65.

[63] «2. Deinde ut haec gens ruthenica passim in hoc regno dispersa ad ea cuncta onera et solutiones, quibus hungariacae et germanicae et sclavonicae nationis subditi obnoxii sunt, obstricta et obligata foret, scilicet decimas dd. praelatis, his, quibus competeret, de universis terrae nascentiis suis solvere et servitia communia praestare teneretur. 3. Item sacerdotia ruthenica prohiberentur et constituerentur in medio ruthenorum cleri christiani, ut sic essete una fides catholica et unum dogma christianum commune», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65).

[64] «… fugeret, in quorum loca nullum est dubium, quin alii christiani coloni ex ditione turcica cumulatim essent successuri, praesertim in ea loca, quae olim incoluere christiani…», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 65-66).

[65] «… dignum itaque et justum est, ut aliquando libertas schismaticorum nimia finem habeat et illi cum christicolis cuncta onera pro bono regni aequaliter et communiter ferant, cum salus et defensio eorum communis sit cum indigenis regni», (А. Годинка, «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 67).

[66] «… Anabaptistas, Judaeos, Ruthenos, Valachos non exercituantes», (porov. D. Rapant, «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 110).

[67] Porov. K. Kadlec, *Podkarpatská Rus*, Praha, 1920, str. 6-9.

Obrady na území Uhorska v 17. storočí

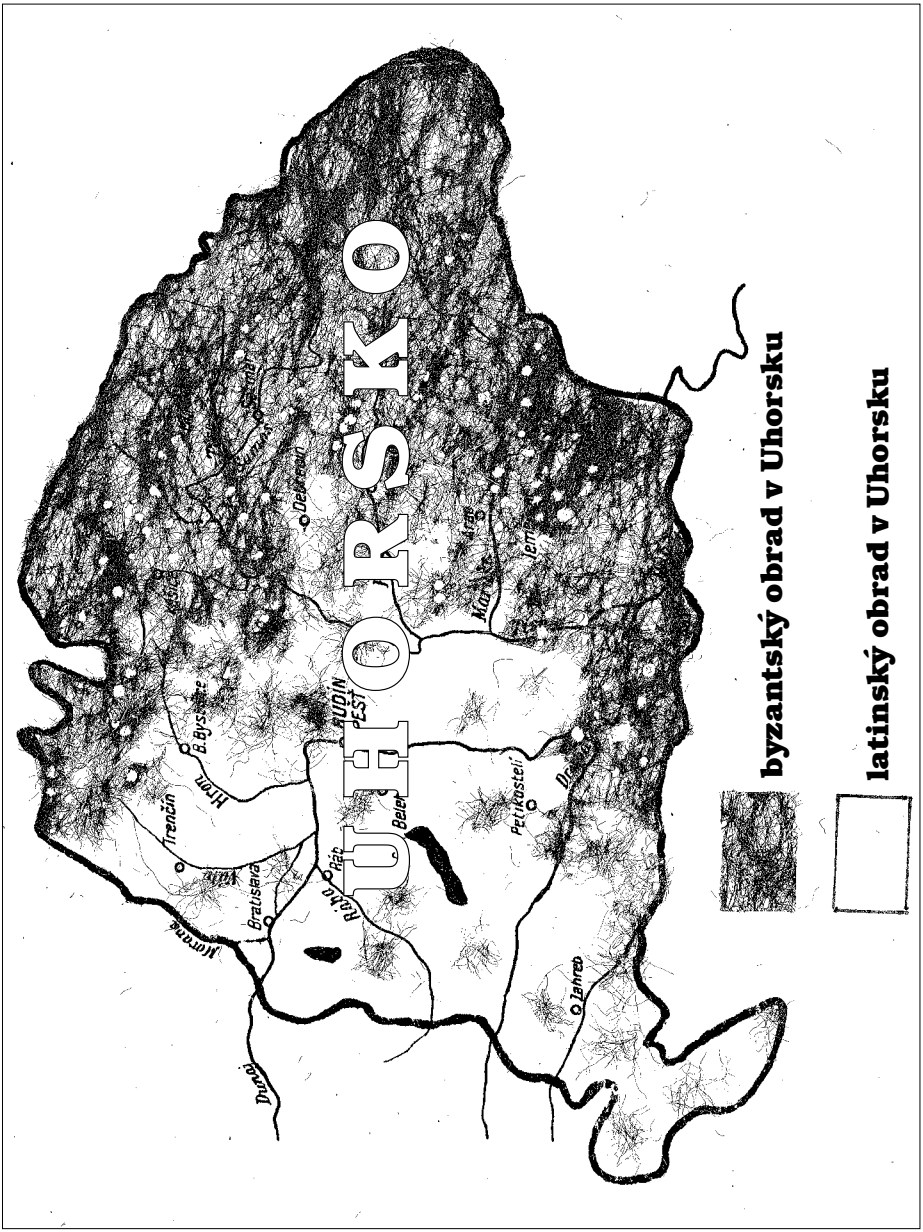

17. storočie

3.5. Tretia ofenzíva latinizácie Uhorska – jezuitská protireformácia a definitívny koniec arpádovských privilégií Rusínov Uhorska

Dôležité upozornenie: Celá táto štúdia pojednáva najmä o **dejinách gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku…** O dejinách historického Podkarpatska sa však nedá písať bez ohľadu na udalosti v celom Uhorsku, preto táto štúdia spočiatku jednala o celouhorských dejinách gréckokatolíkov a keďže postupom storočí sa títo z centrálneho Uhorska vytrácajú a transformujú na rímskokatolíkov, aj dejisko udalostí spätých s gréckokatolíkmi sa v 17. storočí pomaly presúva z centrálneho Uhorska k jeho okrajom, hlavne do horného a v 18. storočí do severovýchodného Uhorska, až sa zcvrkáva na udalosti v Mukačevskej eparchii (kap. 4.1.). Podobnú cestu sleduje i táto práca, sprevádzajúc svoje «hlavné postavy deja» (gréckokatolíkov a baziliánov), o ktorých vlastne píše.

Stále sa meniaca situácia 17. storočia

17. storočie sa nesie už v znamení silnejúcej Habsburgovskej protireformácie, a v znamení nástupu jezuitskej činnosti, a teda i s ňou spojenej, opäť silnejúcej latinizácie gréckokatolíkov, tj. príslušníkov cyrilometodejskej «starej viry» v hornom Uhorsku (historickom Podkarpatsku). Je to obdobie neutíchajúcich kuruckolabanských vojen.

Pohnuté a nestále časy 17. storočia je symbolicky vidno na osude protestantského kohúta z Košíc: 6. (7.) januára 1604 bol od protestantov vojenskou silou odo-

bratý Dóm sv. Alžbety v Košiciach,[1] na ktorého najvyššom mieste sa dlhé roky (s prestávkami takmer jedno storočie) týčil protestantský kohút. Tento pozlátený kohút bol vyhotovený remeselníkmi roku 1589. V roku 1604 bol odstránený a nahradený latinským krížom. V povstaní Imricha Thökölyho boli Košice 15. augusta 1682 opäť dobyté a ešte toho istého dňa bol Dóm sv. Alžbety a aj kaplnka sv. archanjela Michala odovzdané opäť protestantom-evanjelikom a na vežu Dómu sa opäť vrátil ten istý pozlátený kohút (vyrobený roku 1589). Po potlačení Thökölyho povstania o niekoľko rokov nato sa obidva objekty opäť dostali do rúk rímskokatolíkom, kohút bol odstránený. Spomínaný kohút sa dnes nachádza na kalvínskom kostole v Košiciach na Hrnčiarskej ulici.[2]

Tretia vlna latinizácie – vznik nového národa: Slovákov

Katolícka-jezuitská protireformácia nastúpila až po vzniku a dostatočnom rozšírení rehole jezuitov. Rehoľa jezuitov (Spoločnosť Ježišova) vznikla roku 1534, založil ju španielsky šľachtic Inigo Lopez de Loyola (de Recalde, 1491-1556). Pápežom Pavlom III. bola táto rehoľa definitívne potvrdená roku 1540 a do Trnavy, ako prvej v uhorskej zemi, kde bolo núdzovo premiestnené sídlo Ostrihomskej arcidiecézy, boli pozvaní prví dvaja jezuiti (národnosťou: Holanďan a Nemec) arcibiskupom Oláhom roku 1561, avšak už o šesť rokov nato (r. 1567) museli odtiaľ odísť (zhorel im dom – pôvodne trnavská fara). Trvalo ešte niekoľko desaťročí, kým sa Spoločnosť Ježišova rozšírila natoľko, aby mohla úspešne začať protireformáciu. V plnosti sa protireformácia rozvinula práve až na začiatku 17. storočia.[3]

Jezuitskou protireformáciou sa dostáva do svojho vrcholu aj tretia ofenzíva latinizácie uhorských Rusínov – útok tentoraz smeruje na posledných Slovanov troch praslovanských plemien horného Uhorska (západná časť pôvodnej *marchie Ruizorum*), ako aj ostatných okrajových častí Uhorskej zeme, len čo sa tieto dostali spod tureckého vplyvu pod Habsburgovcov. Tretia vlna latinizácie mala však o niečo odlišnejší priebeh a aj jej výsledky boli o niečo iné než v prípade prvých dvoch ofenzív, kto-

ré zasiahli predovšetkým centrálne Uhorsko. Kým Rusíni-Slovania centrálneho Uhorska polatinčení v prvých dvoch ofenzívach úplne stratili svoju slovanskú identitu a preliali sa do maďarského, prípadne nemeckého etnika, reformácia, ktorá predchádzala tretej ofenzíve, spôsobila, že rusínske obyvateľstvo okrajových častí Uhorska (hlavne severných, východných a južných častí), ktoré v nej podľahlo (stratilo «staru viru»), zostalo aj po následnom zlatinizovaní v tretej ofenzíve slovanským, ale pritom v hornom Uhorsku vytvorilo nové tzv. *slovenské* etnikum. Na juhu Uhorskej krajiny vznikli podobným spôsobom, tj. vyčlenením z pôvodných Srbov latinskí Chorváti.

Protestantizmus pripravil cestu tretej latinizačnej (jezuitskej) ofenzíve tým, že narušil cyrilometodejské korene, narušil zvyky a tradíciu starovercov. Vplyv takmer sto rokov trvajúcej protestantskej predohry v 16. storočí spôsobil, že tí, ktorí stratili v tejto protestantskej ére cyrilometodejskú «*staru viru*» (90% obyvateľstva!) a stali sa protestantskými odpadlíkmi – duchovne mŕtvymi (Habsburgovská monarchia ich označovala nemeckým výrazom «toth» v preklade *mŕtvi*), užívajúc protestantskými kazateľmi preferovaný ľudový jazyk, už nesplynuli s maďarským, alebo nemeckým živlom (ako to bolo v II. ofenzíve po vymretí Arpádovcov v centrálnom Uhorsku, kedy sa užívala v bohoslužbách len latinčina), ale zachovali si protestantskými pastormi vzbudené a udržiavané slovanské povedomie, ktoré prerástlo do slovenského národného povedomia. Takto možno bez akéhokoľvek nadsadzovania povedať, že protestanti «stvorili Slovákov».

Kým prvé dve ofenzívy zasiahli v hlavnej miere len centrálne Uhorsko, tretia, tentoraz jezuitská, bola namierená na polatinčenie samotnej bývalej kolísky Uhorska, tj. «*marky Ruizorum*» (historického Podkarpatska), ako aj južných, či západných pohraničných oblastí Uhorska. Masová likvidácia gréckokatolíkov-Rusínov severného Uhorska už začala v podstate v čase tureckej invázie (po roku 1526) dobrovoľným, či núteným odpadom 90% obyvateľstva horného Uhorska na protestantizmus (luteranizmus a kalvinizmus), avšak plnú silu nadobudla až následnou jezuitskou protire-

formáciou, ktorá z odpadlíkov luteránov-evanjelikov («tothov» = *mŕtvych*) vytvárala Slovákov (prvých Slovanov – rímskokatolíkov horného Uhorska) a z odpadlíkov na kalvínstvo – tvorila ďalších Maďarov…

Ako príklad uvádzame správu z vizitácie protestantskej cirkvi z rokov 1612-1666, kde sa okrem iného uvádza, že na Šariši (v okolí Prešova) v protestantských kostoloch v Kamenici, Maďarskej Raslavici, Bisahi, Lopuchove, Sedlici, Andrášovciach a iných, ešte stáli gréckokatolícke ikonostasy a v Brezovici a Dubovici okrem toho tam bola ešte i plaščanica, absolútne typická pre gréckokatolícky obrad. Dnes vo všetkých týchto dedinách na východnom Slovensku sú tie isté budovy uvádzané ako rímskokatolícke kostoly s uvádzaným dátumom originálnej murovanej stavby obyčajne z 13.-14. storočia. O tom, že sa jednalo pôvodne o gréckokatolícke stavby, sa tendenčne mlčí.[4]

Latinskí jezuiti totiž hodili do jedného vreca spolu s protestantami i «*staru viru*», teda gréckokatolíkov a všetkých "prinavracali" do pravej viery, avšak už v novom, Slovanom predtým cudzom latinskom obrade (v celom rímskokatolíckom svete sa vtedy modlilo v Slovanom absolútne nezrozumiteľnej a cudzej latinčine, a to až do šesťdesiatych rokov 20. storočia!).

Sto rokov bez svätenia Paschy na Velikdeň, sto rokov bez svätenia mariánskych sviatkov,[5] sto rokov bez Večurne, Utrene a bez Služby Božej (sv. Jána Zlatoústeho), sto rokov bez cyrilometodejskej staroslovančiny – sto rokov bez kalugerov (baziliánskych mníchov) odrezalo cyrilometodejské korene «starej viry» a spôsobilo, že z «tvrdých Rusnakov» sa stali "len" «Rusnaci» a potom odtrhnutí od cyrilometodejskej tradície otcov, po strate i viery otcov – mŕtvi (toth) – protestanti. Prijmúc jezuitský (latinský) obrad sa z týchto pôvodných odpadlíkov od gréckokatolíckej «starej viry», tj. «tothov» (= mŕtvych) na území západnej časti dávnej *marky Ruizorum* začalo formovať-kryštalizovať zdanlivo nové, predtým však v tejto forme neexistujúce etnikum, dnes známe pod názvom «Slováci».[6] Slováci sa vyvinuli z pôvodných Rusínov (troch praslovanských plemien), prijmúc **novú vieru**: luteránsku-evanjelickú a neskôr rímskokatolícku, **nové písmená** (latinské) a vďaka protestantským kazateľom si zachovali z cyrilometodejského dedičstva len slovanskosť ako takú, podobne, ako sa tomu stalo pri vzniku

chorvátskeho národa, ktorý sa vyčlenenil zo srbského po prijatí latinského obradu.

Podľa *Katolíckych novín* 19. storočia: slovenčina = luteránština

Keď traja protestantskí intelektuáli Štúr, Hurban a Hodža o dvesto rokov neskôr (v pol. 19. storočia) zaviedli pre novovzniklých Tothov-Slovákov tzv. spisovnú slovenčinu, *Katolícke noviny*, oficiálne to noviny rímskokatolíckej Cirkvi onoho času píšuce po česky, túto novotu odmietli prijať a užívať a označovali ju pohŕdavo za «luteránštinu».[7] Pri «kolíske» novodobej súčasnej slovenčiny i slovenského národa, ako takého, totiž stáli luteráni-evanjelici a nie rímskokatolíci. Rímskokatolícki intelektuáli – odchovanci prvých jezuitských škôl, išli v tomto smere už iba v opozdenom závese za «skutočnými slovenskými národovcami» luteránskej-evanjelickej (augsburgskej) viery.[8]

Príklad zo Šumiaca

Napríklad ešte i dnes na Gemeri existuje gréckokatolícka farnosť Šumiac. Jedna z posledných na dnešnom strednom Slovensku. Dejiny zaznamenali, že v rokoch 1590-1700, teda nepretržitých 110 rokov bola gréckokatolícka viera miestnym protestantským zemepánom v Šumiaci a nielen tam, ale na celom jeho panstve zakázaná a miesta gréckokatolíckych kňazov zaujali protestantskí luteránski, teda evanjelickí kazatelia. Svojho vlastného gréckokatolíckeho kňaza dostali obyvatelia Šumiaca až vtedy, keď veľmi naliehali a prosili svojho, vtedy už rímskokatolíckeho zemepána sídliaceho na Muráňskom zámku. Dostali ho však až v roku 1728(!), i keď rímskokatolícky zemepán gróf Štefan Koháry (1649-1731) vládol na Muráni už od roku 1720. Teda i jeho museli prosiť až osem rokov, kým im vyhovel![9]

Latinský muráňsky zemepán gróf Štefan Koháry,[10] ktorý bol odchovancom jezuitov, Šumiačanom osem rokov núkal rímskokatolíckeho plebana, ale nakoniec neoblomní Šumiačania presadili svoje, dostali svojho kňaza a zostali gréckokatolíkmi dodnes. Ostatné okolité gemerské farnosti z luteránstva, ktoré im bolo nanútené, boli katolíckou protireformáciou premenené na rímskokatolícke farnosti, pretože vo svojich žiadostiach neboli voči muráňskemu pánovi tak tvrdí a vytrvalí ako Šumiačania, ktorí za svojho gréckokatolíckeho kňaza vytrvalo bojovali neuveriteľných 228 rokov, teda skoro štvrť tisícročia! Neuveriteľná hrdinskosť a vytrvalosť šumiackých gréckokatolíkov v «starej vire»! Preto dnes je Šumiac len malým gréckokatolíckym ostrovčekom v rímskokatolíckom mori a niektorí mudrlanti môžu na Šumiaci "dokazovať" vymyslenú Valašskú kolonizáciu a ňou i "nedávne" prisťahovanie sa v skutočnosti pôvodného obyvateľstva Slovenska – Rusínov-gréckokatolíkov. Tvrdiac:

«*Vidíte ostrovčeky-plesá gréckokatolíkov na Slovensku? "Prisťahovali" sa tu z Ukrajiny, preto sú to ostrovčeky…*» (o Šumiaci pozri viac ďalej v tejto kapitole).

Koniec posledných arpádovských privilégií dávnej «Marky Ruizorum»

V priebehu 17. storočia prestali byť Rusíni severovýchodného Uhorska slobodným obyvateľstvom a boli uvrhnutí do najťažšieho nevoľníctva. Do nevoľníctva bolo uvrhnuté nielen laické obyvateľstvo, ale aj gréckokatolícke biele (svetské) a čierne kňazstvo (baziliáni).

Jezuitská protireformácia

V ničení cyrilometodejského diela jezuitská protireformácia dorazila to, čo sa nepodarilo mnohostoročnej poarpádovskej latinizácii, a čo sa nepodarilo ani samotným protestantom. Protireformácia v chaose kurucko-labanských vojen bola plne podporovaná miestnou katolíckou šľachtou i latinskými Habsburgovcami.

Celé 17. storočie je na území historického Podkarpatska poznačené ozbrojenými zrážkami medzi cisárskymi labancami a povstaleckými kurucmi. Povstaleckým kurucom velili sedmohradské kniežatá: Štefan Bočkay (1604-1606), ktorý vo viedenskom mieri dostal (ako zisk) do správy župy: Szatmár, Sabolč, Ugoča a Bereg; Gabriel Bethlen (1619-1622), ktorému boli v mikulovskom mieri potvrdené župy: Szatmár, Sabolč, Ugoča, Bereg, Zemplín, Abov a Boršod; Juraj I. a Juraj II. Rákoczy, vzbura sa začala r. 1643; Imrich Thököly, sa vzbúril r. 1678 a vyhlásil sa za kráľa celého Uhorska, nakoniec dostal v mierových zmluvách 13 žúp…, ale umrel vo vyhnanstve v Turecku. František II. Rákoczy sa vzbúril v rokoch 1703-1711, nakoniec bol porazený a musel utiecť z Uhorska cez Poľsko a Francúzsko do Turecka.

Jezuiti, potom, čo sa ten-ktorý miestny veľmož vrátil z protestantstva na katolícku vieru v latinskom obrade, sa usídľovali na jeho majetku, ba vlastne častokrát i priamo v jeho sídle na tom-ktorom hrade. Veľmož ich prijímal, pretože takto mal «dobré oko» u, v tom čase mocnejúcich Habsburgovcov a nádej na vzletnú kariéru. Hlavný dôvod tu bol teda opäť politický. Jezuiti sa týmto v krátkom čase stali neoddeliteľnou súčasťou hradných dvorov, a to nielen po duchovnej stránke, ale stávali sa i všestrannými poradcami miestnych zemepánov v záležitostiach svetských. Tak tomu bolo napr. na Spišskom hrade u Csákyovcov,[11] či napr. u Drugethovcov na Humenskom či Jasenovskom hrade…[12] Vždy to bola "misia"

najmenej dvoch-troch jezuitov, kazateľov, ktorí z hradu pod ochranou žoldnierov-pandúrov vyrážali na "misie" medzi protestantské a tiež i gréckokatolícke v tom čase už nevoľnícke obyvateľstvo a s mimoriadne rýchlym úspechom (pretože mali priamu podporu miestneho zemepána) prinavracali všetkých do rímskokatolíckeho obradu a viery. Zato, že jezuiti prichádzali často spolu s pandúrmi a na latinský obrad nezriedka i násilne prevádzali ľud, ľudia ich nemali radi.

Situácia v Spišskej župe

V Spišskom Podhradí «*… jezuiti, ktorí Csákymu na* (jeho) *trovy v cudzine poskytli pôžičku, dostali od neho v Podhradí na stály byt panský pivovar s mlynom a záhradou, a začali sa budovať. Lenže Podhraďania im to u starostu Lubomirského prekazili a začatu prácu za tri dni a noce sborili. Po veľkom namáhaní a sľube Boľestnej P. Marii, že jej postavia sochu, r. 1647 obdržali na Kapituli Zápoľovskú kaplnku a na byt starú 'kodriu' pri cintoríne. Bol to vtedy dom s krčmou, vystavený zločinom a pohoršeniu. Pri ňom dostali aj susedný priestor, kde predtým bola farská budova* (aká? možno i gréckokatolícka - pozn. redakcie). *Proti tomu sa postavili podhradskí a okolní kacíri* (rozumej luteráni-evanjelici i gréckokatolíci), *ale kráľ im to neodvolateľne daroval a Podhraďanov prinútil, že sborený pivovar znovu postavili a pozemok ohradili. Jezuiti vyplatili kanonikov a trvalo sa osadili na Kapituli… Za ohromných ťažkostí založili na Kapituli gymnázium, kde sa učili synovia okolitých zemanov, ba aj deti z rodiny Csákych a Veselényich, aby sa 'naučili dobre mravy'. Jezuiti zriadili aj konvikt pre chudobných nadaných žiakov… Jezuiti školou a svojim učinkovaním veľmi sa zaslúžili o rekatolizáciu dolného Spiša…*».[13] Teda jezuiti podporovaní miestnym šľachticom uchopili do svojich rúk aj všetko školstvo, v ktorom vychovávali inteligenciu v latinskom obrade a po latinsky.

Erb Spišskej župy

Priamo na Spišskom hrade v druhej pol. 17. st. pôsobili štyria

jezuiti: traja profesori a jeden misionár. Misionárovi pomáhali aj 'profesori' z hradu a misijne sa starali o farnosti bijacovskú, žehranskú a poľanovskú. Rekatolizácia na Spiši sa robila násilne: «*R. 1658 katolíci z Bijacoviec sa natoľko zmohli, že brutovský zemepán Krištof Horváth ich pomocou napadol brutovský luteránsky kostol práve vtedy, keď v ňom kazateľ odbavoval bohoslužby. Kazateľa odohnali a kostol* (pôvodne gréckokatolícku cerkov, potom evanjelický-luteránsky kostol) *znovu posvätili na katolícky. Podobne sa stalo v Slatvine, kde bola zastavená dežma* (desiatok), *jediný dôchodok luteránskej cirkvi*».[14]

Rímskokatolícky kňaz Vencko v svojej knihe vydanej v časoch Slovenského štátu, o jezuitoch pôsobiacich v Levoči a na Spišskom hrade pochvalne píše:

«*Jezuiti zaopatrili mnohých v hrade na smrť odsúdených,* ***r. 1669 obrátili sa ruskí rozkolníci*** (rozumej – rusínski gréckokatolíci boli prevedení na latinský obrad) *a r. 1677 bol pokrstený istý Turek. V tom istom roku vymohli dekrét, že všetci Podhraďania* (zo Spišského Podhradia), *aj nekatolíci* (rozumej luteráni i gréckokatolíci), *pod pokutou sto imperialov museli sa zúčastniť prôvodu* (procesie) *na Božie Telo* (čisto latinský rímskokatolícky sviatok). *R. 1678 mnohí sa vrátili do Cirkvi* (rozumej na latinský obrad) *už aj preto, lebo nechceli byť pochovaní mimo cintorína* (teda pod hrozbou, že nebudú pochovaní ako ľudia, ale ako somári – *sepultura asinina* – len niekde pod plotom). *Dietky posielali do jezuitskej školy. Jezuiti zdarne horlili proti zvyku zlorečenia* (aj proti gréckokatolíckemu pozdravu Slava Isusu Christu) *a uviedli pozdrav 'Pochválen buď Pán Ježiš Kristus', s odpoveďou 'Na veky Amen'… Za vzbúry Tökölyho boli jezuiti z kraja* (zo Spiša) *vyhnaní a odišli do Poľska, len dvaja ostali: jeden na hrade* (Spišskom), *druhý v Levoči… To všetko nasvedčuje, že rekatolizácia okolia Sp. Hradu je zásluhou kapitulských jezuitov…*».[15]

Práve v tomto období na území horného Uhorska (dnešné Slovensko) nastáva podobná skutočnosť ako predtým v centrálnom Uhorsku (dnešné Maďarsko) po vymretí slovanských Arpádovcov (tj. po r. 1301), že totiž cyrilometodejský obrad v staroslovančine,

ktorý tu (v hornatom kraji Karpát) pretrval nezmenený od 9. storočia, sa na väčšine územia (hlavne západné a stredné Slovensko) definitívne vytráca a je nahradený latinským obradom (v latinčine) a väčšina obyvateľstva na Slovensku takto mení svoju identitu z gréckej na latinskú (v poradí: gréckokatolík > protestant > rímskokatolík). A zo starodávnych Rusínov troch praslovanských plemien vznikajú Slováci (v poradí: keltský, skýtsky alebo moscho-iberský gréckokatolícky Rusín > protestantský Tóth > rímskokatolícky Slovák).[16]

Zakladaním škôl užívajúcich už latinskú abecedu i latinský vyučovací jazyk[17] (na rozdiel od gréckokatolíckych monastyrských, kde sa užívala od samého počiatku a neprestajne cyrilika), jezuitská protireformácia obracala na latinský obrad všetko, čo nebolo rímskokatolícke, tj. nielen cudzincov kalvínov (Maďarov) a luteránov (Nemcov), ale i gréckokatolíkov (Rusínov), ktorí boli tak ako i predtým i napriek tzv. únii všeobecne pokladaní za príslušníkov menejcennej «*starej viery*», ba aj za schizmatikov (rozkolníkov)…

Situácia na Humenskom panstve

Pozrime sa na situáciu na Humenskom panstve, kde r. 1605 začal vládnuť Juraj III. Druget – pôvodom z talianského Neapola, ktorého rodičia svojho času odpadli na protestantskú vieru, a ktorý počas svojich štúdií v jednom z novozaložených jezuitských kolégií sa ešte v mladosti získal veľké sympatie k jezuitom a neskôr r. 1609 sa stal rímskokatolíkom a opustil protestantizmus.[18] Už ako všemohúci gróf, tesne po svojom obrátení na katolicizmus, zavolal do Humenného troch jezuitov-rímskokatolíkov a tu pre nich založil r. 1614 (1615) aj školu-kolégium, ktorá bola neskôr (po podpísaní Užhorodskej únie) r. 1646 prenesená ešte ďalej na východ – do srdca podkarpatských Rusínov-gréckokatolíkov, tj. do Užhorodu. Tým si získal i sympatie katolíckych Habsburgovcov tak, že ho ponechali na panstve a otvorila sa cesta i jeho skvelej kariére. Je-

Erb Zemplínskej župy

zuiti na Humenskom panstve mali len jeden jediný hlavný cieľ: obnovovať katolicizmus medzi protestantami, avšak, ako píše okrem iných aj historik Lučkaj v pol. 19. storočia, títo na Humenskom i Mukačevskom panstve «*viacej dbali na obrátenie Rusínov na latinský obrad, ako na* (obracanie) *reformovaných* (kalvínov a luteránov-evanjelikov) *na katolícku vieru*».[19]

V Humenskom panstve, v konzervatívnom prostredí karpatských hôr, bolo totiž ešte v 17. storočí takmer všetko jednoduché rusínske obyvateľstvo gréckokatolícke (protestantizmus sa tam nestihol podstatnejšie zakoreniť). Práve v 17. storočí "vznikajú" prvé rímskokatolícke farnosti na Humenskom panstve, a to, alebo priamo na mieste zrušovaných gréckokatolíckych, alebo na mieste kalvínskych či luteránskych, ktoré boli tiež pôvodne gréckokatolíckymi. Guzej poznamenáva, že z jednej správy jezuitov svojmu generálovi do Ríma vyplýva, že v roku 1614 zastupovali kňazov na piatich farách v okolí Humenného a v roku 1615 už dokonca v jedenástich![20] Jednalo sa o pôvodné gréckokatolícke farnosti, z ktorých jezuiti vyhnali gréckokatolíckych kňazov (biľcov) a keďže nemali dostatok latinských kňazov, museli tieto farnosti obsluhovať samotní jezuiti z hradu. Takto, pod vplyvom latinských jezuitov v okolí Humenného dochádza nielen k zmene obradu, ale i k zmene národnej identity miestneho obyvateľstva, podobne, ako pár storočí predtým v južnom Taliansku a na Sicílii (z gréckej na taliansku) tak v okolí Humenného z rusínskej na slovenskú. Všetky novovzniknuté mnohopočetné latinské farnosti na Humenskom panstve boli pozdejšie, tj. takmer o 200 rokov neskoršie (r. 1804) sústredené do – pre nich novovytvorenej Košickej latinskej diecézy (dnes už dokonca arcidiecézy).

Situácia v Šarišskej župe

Evanjelický farár augsburgského vyznania Hörk roku 1885 vo svojich dejinách evanjelickej cirkvi v Šariši píše:

«*Obyvatelia Šariša boli pred reformáciou rozličného náboženstva. Maďari a Nemci boli rímskokatolíckeho náboženstva, Tóti* (Slováci) *gréckokatolíckeho náboženstva. Pri šírení kresťanstva tak-*

mer celá župa bola gréckokatolícka. Svedčia o tom najstaršie cerkvi, ktoré i keď sú teraz v rukách rímskokatolíkov, niektoré nanovo obielené, omaľované, nápisy a maľby na stenách svedčia, že patrili gréckokatolíkom. I keď sa rímskokatolíci snažili tieto podstatné znaky zmazať, predsa gréckokatolícke znaky ostali. V Šariši sa skoro objavili aj Židia…».[21]

O situácii v Šarišskej župe Beskid konštatuje:

«Na základe historických dát sa ukazuje, že ešte ***v 15. storočí bolo v Šarišskej župe len 34 latinských farností, pričom všetkých dokopy existujúcich bolo 440****… Akej národnosti a akého vierovyznania bolo ostatných 406 obcí, ak o reformácii v tom čase ešte nemožno hovorit? Všimnime si, že kánonické protokoly zostavené predstaviteľmi protestantskej cirkvi, ktorí prichádzali na kánonické vizitácie, udávajú počet chrámov: v roku 1636 – 92, v roku 1666 – 122, a v roku 1722 – 152. Protireformácia zmenšila počet ich chrámov na 15, a* ***latinská cirkev v polovici 18. storočia udáva počet svojich chrámov už 158, v tom čase, keď ruských bolo ešte 152, no terajší stav je: latinských chrámov 167, a ruských 146****. Je vhodné všimnúť si, že podľa svedectva Jozefa Hörka, profesora bývalej prešovskej luteránskej teológie, zbierajúceho údaje k histórii protestantizmu v tejto oblasti, v najstarších chrámoch Šariša, nachodiacich sa v rukách latinskej cirkvi ešte i začiatkom osemdesiatych rokov* (19. storočia) *boli viditeľné obrazy* (nástenné maľby) *štýlu východnej cirkvi, i keď nápisy cyrilikou, ako jasní svedkovia, z väčšej časti boli už zamazané vápnom. Podľa svedectva protokolov kánonických vizitácií protestantskej cirkvi rokov 1612-1666…* ***v Kamenici, v Uhorských Raslaviciach, v Бисагѣ, v Lopuchove, v Sedliciach, v Andrášovciach*** *i iných ešte stáli ikonostasy a* ***v Brezovici i Dubovici*** *– sa nachádzali i plaščanice… Ruské*[22] *farnosti boli ešte v roku 1715* ***v Sedliciach****, v 1722* ***v Ličartovciach*** (pri Prešove). *Chrám* ***v Jakubovej Voli pri Lipanoch*** *v roku 1716 patril ešte Rusínom.* ***V Chmeľove*** *ešte v roku 1743 pôsobil rusínsky kňaz a* ***v Ortuťovej i v Opinej*** *sa*

Erb Šarišskej župy

ešte vtedy sviatkovalo výlučne podľa obyčajov východnej cirkvi… obyvateľstvo ***abovských Bohdanoviec*** (Bohdanovce pri Košiciach) *zlatinizovali až jezuiti usadivší sa v Myšli* (pri Košiciach)…».[23]

Erb Abovskej župy

Situácia v Abovskej župe

Napríklad pôvodne čisto gréckokatolícke Bohdanovce pri Košiciach previedli na latinský obrad jezuiti sídliaci v blízkej Myšli. Dnes v Bohdanovciach je jedna rímskokatolícka a jedna kalvínska farnosť.[24]

Situácia v Gemerskej župe

Halaga udáva, že v povodí rieky Hron, na Gemeri žili gréckokatolíci (stara vira) ešte pred príchodom protestantizmu, ba i počas prvého storočia jeho existencie:

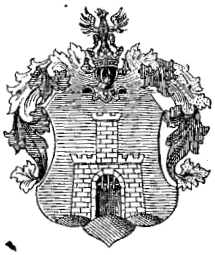

Erb Gemerskej župy

«*Susední Zvolenčania (už) boli katolíci, ale Hronci si zachovali 'starú vieru', hoc ich kňazi neboli vzdelaní ako katolíci a museli zďaleka dochádzať. Hronci boli 'starovercami' i vtedy, keď súsedné Muráňsko už bolo evanjelické. Len z donútenia sa stali Hronci evanjelikmi, ale evanj. cirkev neposlúchali, farárov vyháňali, zachovávali starý kalendár, radšej pochovávali sami, bez kňaza svojich mŕtvych, len aby nepochovával luteránsky farár. Za to boli opätovne všelijako trestaní luteránskou vrchnosťou. 9. okt. 1636 senior dokonca prisúdil 'tým schizmatickým šelmám' sepultura asinina (somárčí pohreb), pre sotrvávanie v 'staroverských' bludoch. Nie čudo, že Hronci v tom zármutku sa rozpomínali na doby im vžitej starootcovskej viery, a že evangelizácia pre nich bola medzníkom. Čo bolo pred ním, to si vraj pripomínali: 'Stalo se za stareg vjri, ked ješče stara vjra bula'* (čítaj: Stalo še za starej viri, keď ješče stara vira bula – pozn. redakcie). *Tak na východe, ako i na západe našej zeme, žije pojem 'stara vira', 'staroverec', čo značí toľko, čo gréc-*

kokatolík. Aj dnes i v čisto r.-katolíckom kraji počuť v prísloví na toho, kto sa prísne (tvardo) postí, že je ako staroverec, kto sa veľa modlí – tiež staroverec, je konzervatívny – tiež staroverec, poverčivý a neprístupný moderným názorom – tiež staroverec…».[25]

Letopis Matice Slovenskej o gréckokatolíckom rusínskom Gemeri

V *Letopise Matice Slovenskej* z roku 1872 sa potvrdzuje, že k likvidácii gréckokatolíkov na Gemeri prispeli protestanti-evanjelici augsburgského (teda luteránskeho) vyznania:

«*… Keď prišli Husíte a zaujali celý Gemer, uvádzajúc všade kalich a bohoslužbu dľa svojho obradu, keď protestantizmus vniknul i do Gemera, a zakládali sa tu prvé evanjelické cirkve podľa augšburského vyznania, z toho času kanonické visitácie a senioralnie protokoly v archive Štitníckom zachované, podávajú neomylné dôkazy, že horní Gemer z vätša bol cirkve staroverskej čiže ruskej.* ***Na Muráni a Štitníku*** *bol Sv. Mikuláš (ruský to Svätý) patronom cirkve, ktorému v tomto okolí temer všetky kostoly boli posvätené, menovite* ***V. Polomský, Vlachovský, Bystrenský****. Cirkevné náradia, kalichy, pečade atď. poukazujú zjavne na svoj staroverský pôvod. Obec* ***Ochtina*** *má posiaľ pečaď s obrazom Sv. Mikuláša, ako aj starý už ukradený kalich z kostola* ***Revúckeho, Ochtinský, Tisovský***[26] *atď. so svojími nápisy. Krem toho steny v starých kostoloch hornieho Gemera boly zamalované obrazmi Svätých cirkve staroverskej, ako to až posiaľ vidno v kostole* ***Chyžňanskom****, z ktorého sa vápno olupuje a z pod neho staroverskí Svätí zo tmy na svetlo vystupujú.*[27] *Ba i sloh čiže sposob stavby najstarších chrámov, ako je* ***Štitnický, Revúcky r. katolický, Chyžňanský, Šivetický, Dlúholúcky*** *atď. sú dôkazom ich staroslovanského pôvodu, takže r. 1841. cestujúci na týchto stranách ruský učenec Srežnjanský, professor na univerzite Charkovskej a teraz na Petrohradskej, vidiac Chyžňanský kostol zvolal: 'toto je stavba ruská'.*

Keď r. 1549. gróf Salm v mene kráľa Ferdinanda zaujal Muranský zámok a uviedol ta prvého ev. farára (predtým tam boli gréckokatolícki – pozn. autora) *Cyriana Friedt, ktorý sa písal 're-*

gius et aulicus concionator', v ten čas všetky pohronské cirkve ***Šumiac, Pohorela, Telgard*** *atď. patrily* ***ako filiálne ku Muráni*** (znamená, že i keď mali svojich vlastných gréckokatolíckych kňazov, títo boli podriadení evanjelickému sídliacemu na hrade Muráň – pozn. redakcie)*: ale obľúbiac si starodávny cirkevní obrad ku nemuž boly navyknuté, prez celé storočia vysielaly svojich poslancov len s veľkou nevoľou a z prinútenosti do seniorálnych konventov; a keď sa Séchovci stali pánmi Muráňa, vtedy právom zemepánskym na Šumiac a Pohorelú osadili evanjelických kňazov. Šumjačanom aj celý seniorát bol nápomocný pri staväní kostola r. 1643, a predca v tomže roku kňaz ev. Šumiacky, menom Príhradný, pred visitáciou seniorálnou žaloval sa na mnohých Schismatikov, v cirkvi tej jestvujúcich, ktorí služby Božie a večeru Páne zanedbávajú, starého kalendára sa pridržajú, výročité sviatky rušia a vôbec staroverskej viery sa pridržajú. Seniorát vyniesol síce súd nad tymito, ako jich menoval 'nebulones schismatici', a síce aby takíto dostali 'sepulturam asininam, sine crux, sine lux', t. j. aby potupne bez všetkých obradov cirkevních pochovaní boli; ale to všetko neprospelo, lebo už r. 1667 svojmu evanjelickému kňazovi Jánovi Dionisovi, naskrze nič platiť nechceli, tak že ten hladom prinútený musel opustiť cirkev* (cerkov – pozn. redakcie). *A potom keď ím seniorát poslal druhého kňaza, Jána Kalinku, tedy r. 1684 kroz svojho vyslanca slávnostne oznámili seniorálniemu konventu v Jelšave, že všetci obyvatelia Šumiackí ku starej viere sa prinavrátiť a pri nej i zostávať chcejú, a povolali si staroverského kňaza Bajtku* (baťku = v danom čase všeobecný názov kňaza u gréckokatolíkov – pozn. redakcie) *za svojho farára. A od toho času na Gemerskom Horehroní tri staroverské* (rozumej gréckokatolícke – pozn. redakcie) *církve* (cerkvi – pozn. redakcie), ***Šumiacka, Telgartska a Vernárska*** *až po dnes sotrvávajú (Telgart, Vernár a Šumiac má obyvateľov ruských* (= rusínskych), *jako i veľká čiastka h. Gemera je obydlená pomiešanými Ruso-Slovákmi), ako slabé poslednie pozostatky starodávnej, po horňom Gemeri rozšírenej cirkve staroslovanskej, od prvých apoštolov slovanských Cyrilla a Methoda založenej*».[28]

Ako potvrdzuje *Obežník* vladyku Kyr Andrija Bačinského z 11. augusta

1777 určený svjaščenikom **Šumiaca**, Barakoňa, Hačavy a Horvátov, tieto farnosti boli práve v tom čase vyňaté spod jurisdikcie rožňavského latinského biskupa a priradené do Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie.[29] Teda i napriek tomu, že v Šumiaci Rusíni si vymohli skutočnosť, že od roku 1684 opäť mohli mať svojho gréckokatolíckeho kňaza, Šumiac jurisdikčne nepatril do Mukačevskej eparchie ale pod miestného latinského biskupa! Bolo tomu tak až do roku 1777! Teda Šumiac vydržal byť gréckokatolíckym i napriek tomu, že tento obrad bol v tejto vtedy rusínskej obci viac alebo menej intenzívne potláčaný od roku 1549 do roku 1777, teda spolu 228 rokov!

Revúca v Gemeri bola pôvodne tiež gréckokatolíckou. Roku 1934 Maliak, ktorý pochádzal z Revúcej, o revúckom, teraz už rímskokatolíckom kostole v jednom článku napísal:

«*Dnešný starobylý rímsko-katolícky chrám revúcky prechováva veľmi vzácnu pamiatku výtvarného umenia, pochádzajúcu z veľmi dávnej doby. Je to oltár, ozdobený obrazmi svätých, vzývaných podnes v pravoslávnej cirkvi. Celkové sporiadanie oltára upomína na byzantínske vzory. Odkiaľ prišiel tento oltár, ozdobený nádhernými maľbami, na túto otázku niet ešte odpovedi. Azda by sa dalo myslieť, že tento oltár zachoval sa z tých čias, keď dávni predkovia Revúčanov prijali kresťanstvo podľa východného obradu…*».[30]

I farnosť **Rejdová** (dnes okr. Rožňava), či **Stará Halič** (dnes okr. Lučenec) boli ešte v 18. storočí tiež gréckokatolícke:

«*… v Rejdovej, na ktorej chotáre vyteká Slaná – žije tradicia, že ešte v minulom století* (= v 18. storočí)*, tamže obrady cirkevné odbývali sa pravoslávne; na Horňom Hrone najdeš i podnes Rusínov; ba v samej Starej-Haliči utrimalo sa tože podanie pôvodu svojeti…*».[31]

Dá sa predpokladať, že keďže i Gemer bol samostatnou župouišpanstvom, pri sídelnom hrade župana, možno i priamo pri Muráňskom zámku existoval i baziliánsky soborný monastyr so svojim archimandritom-episkopom. Písomné zmienky o tejto skutočnosti boli v dejinách tak vymazané, že ich zatiaľ nieto, a ak by sa niekde objavili, opäť by sa to rovnalo zázraku, že to uniklo sliedivému oku latinských likvidátorov všetkého cyrilometodejského v tomto kraji za posledné tri storočia.

Všetko slovanské obyvateľstvo Gemera bolo pôvodne gréckokatolícke. Ešte Josif Roga de Camellis (+1706) žiadal 22. apríla

roku 1690 latinského primasa Koloniča, aby i Gemerské panstvo bolo pričlenené k mukačevskej eparchii, pretože ešte v tom čase skoro celý Gemer bol gréckokatolícky.[32] Jeho žiadosti však nebolo vyhovené. Posledných deväť farností (ak k nim nepočítame Šumiac) zachránil rakúsky cisár Jozef II. v roku 1787 (pozri kapitolu 18. storočie). Dnes sa z týchto deväť gréckokatolíckych farností nezachovala ani jedna, lebo boli i napriek tomu zlatinštené v následných desaťročiach.

Niet pomoci, musíš zahynúť, alebo sa stať latiníkom

Lučkaj (v pol. 19. storočia) vo svojich *Dejinách* píše:

«*V tých nešťastných časoch* (17. storočia)… *rusínski kňazi neboli pokladaní za kňazov ani svetskou mocou, ani latiníkmi. Svojimi pánmi boli prinucovaní ku každodenným poddanským prácam a keď nechceli upočúvnuť…, boli uväzňovaní…, bití na derešoch.*

Súdne praktiky vtedajšieho stredoveku s obľubou využívali oheň a železo…

Museli pretrpieť všetko to, čo obyčajní poddaní. Ich synovia sa predávali ako otroci, takže nám neostáva nič iné, len sa čudovať, že sa grécko-slovanský obrad (na týchto územiach) *za tie storočia úplne nevymazal a nezničil*».[33]

Niektorí šľachtici boli ku gréckokatolíckym kňazom-biľcom na svojich majetkoch viac zhovievaví, iní menej. Záležalo to znova od politickej situácie (v povstaní šľachtici potrebovali podporu poddaných) a od ich osobného vzťahu k tomu-ktorému kňazovi.

V zachovanej hramote písanej po maďarsky od šľachtica-protestanta Juraja Rákoczyho (išpana-župana Boršodu) z 28. marca roku 1623, je správa, že tento šľachtic obnovil dávne privilégium (zbytok dávneho *Valašského práva*), aby duchovný otec Alexander, kňaz zo Šemetkoviec (dnes malebná rusínska dedinka v okr. Svidník s unikátnou drevenou cerkvou a zvonicou) bol (výnimočne! – platilo to len pre jeho osobu) uvoľnený z akejkoľvek roboty na panskom, tj. z roboty, akú museli vykonávať iní poddaní a namiesto práce mal platiť ročne daň 10 florénov.[34]

26. júna r. 1624 tento, akoby náznak starodávneho *Valašského privilégia* (pôvodom z arpádovských čias) rozšíril Juraj Rákoczy[35] na všetkých rusínskych kňazov-biľcov na svojom panstve na Makovici (dnes okres Bardejov) tak, že ich oslobodil od robôt na panskom s tým, že mu budú platiť ročne na sviatok sv. Michala Archanjela každý po 10 florénov a jednej kožke z kuny.[36] Také isté privilégium vyhlásil 30. decembra 1624 aj iný šľachtic Pavel Rákoczy (+1636, od roku 1626 aj išpan-župan Šariša a Turne) obmedzujúc ho však len na nasledovné rusínske parochie: Ladomír, Kurimka, Rovná, Štiavnik, Soboš, Andrejovce, Benedikovce, Nižná Jedľová, Svidnička a Driečna.[37] Rákoczyovci boli temer vždy v odboji proti katolíckym Habsburgovcom, na svojich majetkoch preto podporovali Rusínov, lebo práve oni bojovali pod ich zástavami.

Juraj I. Rákoczy (1594-1648)

Mukačevský vladyka Vasilij Tarasovič, OSBM. Originál obrazu sa pôvodne nachádzal v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve, teraz sa nachádza v Užhorodskom chudožestvennom muzeju.

Potupné uväznenie gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa Vasilija Tarasoviča roku 1640

Dokumenty z roku 1641 dokazujú, že archimandrit a zároveň episkop Mukačevského monastyra vladyka Kyr Vasilij Tarasovič, OSBM, vtedy zo strany latinského egerského episkopa titulovaný ako «patriarcha» (!) bol zajatý miestnym správcom hradu (kastelánom) J. Ballinghom a nemilosrdne uvrhnutý do väzenskej kobky. Pandúri ho odviedli oblečeného v archijerejských rizach priamo od prestola spoza ikonostasa cerkvi, v ktorej práve slúžil archijerejskú Službu Božiu (s dikyrionom a trikyrionom…). Takto oblečeného v episkopskom sakkose ho vliekli z baziliánskeho monastyra na Černečej Hore cez mesto do mukačevského zámku. Stalo sa tomu 13. decembra 1640, a to predpoludním, a svedkom tohto znevažovania archimandritu-episkopa bolo veľké množstvo ľudu.[38] Tento incident dokazuje, že dotyčný latinský-kalvínsky kastelán Rákoczyovcov nijak neuznával gréckokatolícke bohoslužby, a nemal k nim nijakej úcty. Mukačevský episkop Vasiľ Tarasovič bol vo väzení od 13. decembra 1640 až do 5. apríla 1642,[39] teda skoro jeden a pol roka.

Grófka Sofia Báthoryová (+1680) a jej podpis.

Z histórie vieme, že až grófka Sofia (Žofia) Báthoryová, vdova po Rákoczyovi, sa snažila zabrániť takýmto zverstvám na Mukačevskom panstve.[40] Jej zákaz však tiež zostal len na papieri.

Najprv «patriarcha», potom len «poskok» – obradový vikár, kaplán

Gróf Juraj Lippay de Zombor (žil v rokoch 1600-1666), v tom čase ešte len ako latinský egerský biskup, komentoval túto celú udalosť vo svojom liste do Ríma z 15. marca 1641. V liste hovorí o existencii «patriarchu» náchylnom k "zjednoteniu sa" s rímskokatolíkmi spolu so 100.000 veriacimi (vtedy v celom Uhorsku žilo len okolo 1.000.000 ľudí!), ktorý pôsobí na území jeho rozsiahlého Egerského biskupstva (rozsiahlého, len čo do územia, nie však čo do počtu latinských veriacich, ktorých mal len minimum):

«*Už dva roky vyjednávam s patriarchom rusínskych schizmatikov gréckeho obradu pôsobiacim v mojej Egerskej diecéze o jeho obrátení sa na katolícku vieru. Konečne Hospoď Boh požehnal naše naliehanie: patriarcha spoznal pravdu a prisľúbil obrátenie nielen svoje, ale aj sebe podriadených veriacich, ktorých počet dosahuje asi 100.000. No keď sa práve chystal na cestu, aby pred mojou kapitulou*[41] *vyznal katolícku vieru* (rozumej, v praxi uznal moju jurisdikciu nad sebou a stal sa mojím obradovým vikárom, podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, pozri ďalej 18. storočie), *prezradil ho niekto z tých, čo ho mali sprevádzať, a preto ho kapitán mukačevského zámku násilne uchvátil v monastyre, uvrhol do okov a poslal do Sedmohradska. Len čo sa o tom dozvedelo Jeho Veličenstvo pán cisár, hneď napomenulo sedmohradské knieža o neslýchanej krivde spáchanej proti osobe cirkevného stavu, a žiadalo jeho okamžité prepustenie. Tiež nariadilo pánovi uhorskému palatínovi, aby sa všemožne postaral o okamžité oslobodenie. Ponížene prosím Vašu Eminenciu, aby ste sa ujali tohto patriarchu…*».[42]

Iný list, tentoraz z pera viedenského nuncia, vyslaný 19. marca 1641 do Ríma hovorí opäť o rusínskom patriarchovi-baziliánovi sídliacom v Karpatských horách medzi Uhorskom, Sedmohradskom a Poľskom. Referuje o tom, že kalvínsky Juraj I. Rákoczy (1594-1648) dal uväzniť tohto patriarchu a odviesť ho v putách do Sedmohradska do väzenia. Prezentuje patriarchu ako človeka, ktorý sa

už-už mal podriadiť egerskému latinskému biskupovi…,[43] tj. stať sa zo sídelného pomocným (bezmocným) episkopom. Aké je to hrozné a do neba volajúce protirečenie-kontradikcia s vyhláseniami a tvrdeniami latinských egerských biskupov o desať rokov neskôr, a celej druhej polovice 17. a skoro celého 18. storočia, keď už bolo po "únii" (pozri ďalej)! Neuznávali existenciu Mukačevskej eparchie a suverénnych episkopov starodávnej Mukačevskej eparchie, ktorých dokonca i egerský biskup Lippay de Zombor tituloval vznešeným titulom «patriarcha», zdegradovali len za akýchsi svojich dočasných obradových vikárov, existujúcich do času, kým gréckokatolíci nebudú "jedno" s rímskokatolíkmi v latinskom obrade… Nevdojak i v tejto súvislosti sa vynára v mysli starodávne porekadlo: «Keď vtáčka lapajú, pekne mu spievajú»…

Keď Vasilij Tarasovič, OSBM, vyznal svoju podriadenosť egerskému biskupovi, už ho netitulujú «patriarcha», ale už len «episkop mukačevský a maramorošský», roku 1689 pri menovaní Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, už existenciu samostatnej Mukačevskej eparchie latinská hierarchia vôbec neuznávala, a preto až do roku 1771 dávala všetkým menovaným episkopom titul len pomocného biskupa a špeciálne poslanie «apoštolského vikára», ktoré si však každý vysvetľoval po svojom a komu to kedy a ako bolo vhodné.

Obyčajne sa od roku 1689 do roku 1771 pod mukačevským episkopom rozumel len «obradový vikár», teda pomocník sídelného latinského egerského biskupa. Teda vo vzťahu egerského latinského biskupa a Rímskej Kúrie voči vladykom mukačevským existuje nasledovná postupnosť: **do roku 1641** – «**patriarcha**», **roku 1642** – už len «**episkop** Mukačevskej a Maramorošskej eparchie» (ale ešte vždy eparchie!), **roku 1689** – «**episkop v duchu** (*in spiritualibus*) Mukačevskej eparchie, **episkop titulárny**-šebastenský a apoštolský vikár» (Josif Roga de Camellis), **po roku 1716** – «**episkop pomocný-titulárny**-sebastenský (pellenský, ahnenský či rossenský) a apoštolský vikár Mukačevskej oblasti latinskej Egerskej diecézy» (H. Bizancij a ostatní po ňom), **roku 1771** (po zásahu Márie Terézie a znovuuznaní Mukačevsskej eparchie za existujúcu) – konečne «**episkop sídelný** mukačevský» (J. Bradáč a ostatní po ňom)…

Užhorodská "únia"

Historickou udalosťou, ktorá sa odohrala v roku 1646 v Užhorode, bola tzv. *Užhorodská únia*. O tejto však pozri podrobnejšie v kapitole 4.1.1.

Mukačevská gréckokatolícka eparchia po "únii" vraj neexistuje

Z konca roku 1652, to značí šesť rokov po tzv. *Užhorodskej únii*, je zachovaná správa v archíve viedenskej nunciatúry, ktorú tam poskytol (ohľadne Mukačevského episkopstva) egerský latinský biskup:

«*Mukačevo je mestom, ktoré sa nachádza v Egerskom* (latinskom) *biskupstve, pod vládou transylvánskych princov. Teda* ***Mukačevské*** (gréckokatolícke) ***biskupstvo ako také neexistuje*** *a menovaný Partenij* (Petrovič) *nemôže byť episkopom daného mesta, ale len vikárom egerského* (latinského) *biskupa, či kvázi pomocným biskupom tohto* (teda egerského latinského biskupa) *medzi zjednotenými* (gréckokatolíckymi) *Rusínmi…*».[44]

V správe sa jednoducho na báze IV. Lateránskeho koncilu (9. konštitúcia) priamo a bez akýchkoľvek rozpakov konštatuje, že **Mukačevské gréckokatolícke episkopstvo neexistuje** (i napriek tomu, že existuje), a že ani existovať nemôže, pretože sa nachádza na území latinskej Egerskej diecézy: suché a o to krutejšie a bolestivejšie to konštatovanie šesť rokov po *Užhorodskej únii* (r. 1646) a desať rokov potom, čo bol ešte mukačevský archimandrit-episkop označovaný v latinských listinách vznešeným titulom «patriarcha»… Správa len potvrdzuje pravdu, že *Užhorodská únia* v podstate nebola nijakou úniou, tj. zjednotením, ale len konkrétnou aplikáciou 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu i na území Mukačevského a Humenského panstva.

Svedectvo rímskokatolíckeho arcibiskupa Juraja Lippaya de Zombor o neprehľadných množstvách obyvateľstva gréckeho obradu dokonca aj na území Ostrihomu (!)

23. júla 1651 napísal uhorský primas Juraj Lippay de Zombor pápežovi Inocentovi X., že na severnom území Uhorska, na teritóriu Ostrihomskej (!) i Egerskej diecézy sa nachádzajú veľké a neprehľadné množstvá gréckokatolíkov a ich kňazov, samozrejme, ako to už bolo zvykom, nazýva ich «*schizmatikmi*»,[45] lebo sa mu nechceli podriadiť na báze nespravodlivo aplikovanej 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

Kde sa podeli tie neprehľadné množstvá gréckokatolíkov z územia Ostrihomskej diecézy na území súčasného Slovenska dnes? Veď vtedajšia Ostrihomská diecéza v sebe obsahovala skoro celé západné a stredné Slovensko! Boli zlatinizované v priebehu nasledujúcich desatročí a storočí. Dnes sú gréckokatolíci so svojim počtom 220.000 spolu s pravoslávnymi, ktorých je okolo 50.000 na skoro šesťmiliónovom Slovensku len akousi okrajovou Cirkvou existujúcou na najvýchodnejšom východnom Slovensku.

Svedectvo rímskokatolíckeho arcibiskupa Juraja Lippaya de Zombor o monastyrskom usporiadaní gréckokatolíckej Cirkvi ešte i v polovici 17. storočia

Rímskokatolícky ostrihomský arcibiskup-primas Juraj Lippay de Zombor (1642-1666) nerozumiac a neuznávajúc monastyrskú štruktúru gréckokatolíckej Cirkvi, ktorá nebola založená na latinskej organizácii farností, ale na monastyroch, v ktorých sídlili archimandriti-episkopi, písal 2. júla roku 1654 do Ríma o postavení "nezjednotených" kňazov-biľcov v rámci územia historického Podkarpatska toto:

Uhorský primas gróf Juraj Lippay de Zombor

«*Kňažná*[46]*… odobrala od monastyra všetky majetky…* (inými slovami, ekonomicky likvidovala čierne kňazstvo-mníchov, ktorí dosiaľ vykonávali pastoráciu ľudu) *nikto sa nezastane Rusínov, lebo sú schizmatikmi* (za takých ich označovali, lebo neuznávali nadvládu Egera a neboli latinského obradu)… *Tí kňazi* (tentoraz hovorí nie o mníchoch, ale už o biľcoch-nevoľníkoch) *spolu s ľudom držia grécky obrad, ale celkovo sú nevedomci, prostáci, neučenci v teologických veciach, a to začínajúc episkopom, kňazmi a končiac ľudom… Dokonca* ***nie sú správne podelení***

***do farností**, lebo v niektorých dedinách nie je ani jeden a v iných dokonca 4, 5, 10 kňazov so svojimi ženami a deťmi a žijú podobne ako dedinčania, súc uvrhnutí všetkým biedam a robotám zemepánov, do ktorých i od samého oltára* (teda i počas bohoslužieb) *ich vyháňajú…».*[47]

List ostrihomského primasa je takto smutným, ale korunným svedectvom, že ešte i v roku 1654, tj. deväť rokov po tzv. únii, na území historického Podkarpatska u gréckokatolíkov nie všade existoval farský systém západného typu, ľudia neplatili cirkevné desiatky a po likvidácii monastyrov, keď už dosť baziliánskych mníchov – kalugerov nebolo, ľudí obsluhovali kňazi-biľci, ktorí boli zároveň nevoľníkmi.

Gróf Juraj I. Rákoczy menoval 5. januára 1634 Vasiľa Tarasoviča, OSBM, za episkopa len dvoch žúp-panstiev Mukačevskej a Maramorošskej:

«*… medzi inými doporučovanými si vyberáme Vasiľa Tarsoviča, presbytera východnej Cirkvi gréckeho obradu i preto, lebo* ***ovláda latinskú i iné reči, dobre pozná teológiu, umenie*** *a morálnym životom vyniká nad ostatnými, pre tento dôvod tohto Vasiľa Tarasoviča povyšujeme, menujme a vyberáme episkopom nášho* ***hradu Mukačeva****, Mukačevského panstva i Maramorošskej župy…».*[48]

Pozoruhodné je, že gróf Juraj I. Rákoczy píše o baziliánovi Vasiľovi Tarasovičovi v tak pozitívnom svetle, čo sa týka jeho mimoriadnej vzdelanosti: «*ovláda latinskú i iné reči* (bol teda polyglot, teda nie hlúpy človek), *dobre pozná teológiu* (má dobré teologické vzdelanie), (dokonca i) *umenie* (teda má i svetské vzdelanie)…». Teda episkop Mukačeva Vasilij Tarasovič bol veľmi vzdelaný človek na svoju dobu. Ako potom rozumieť, že latinský gróf-biskup Juraj Lippay de Zombor roku 1654 vo svojej tajnej správe do Ríma napísal o mukačevských gréckokatolíckych episkopoch vo všeobecnosti toto hanlivé svedectvo: «*Tí kňazi spolu s ľudom držia grécky obrad, ale* ***celkovo sú nevedomci, prostáci, neučenci v teologických veciach a to začínajúc episkopom****, kňazmi a končiac ľudom…».*

Z hore uvedeného vyplýva poučenie: neslobodno očierňujúce správy latinskej hierarchie do Ríma brať priveľmi vážne a nikdy nie doslovne, lebo boli tendenčné a sledovali očiernenie gréckokatolíkov, aby títo začali študovať na jediných múdrych latinských školách a takto boli čím skôr pretiahnutí na jediný v tom čase «múdry» a uznávaný latinský obrad.

V hore uvedenom menovacom dekréte grófa Juraja I. Rákoczy je pozoruhodné i to, že Vasilij Tarasovič, OSBM, bol menovaný i za episkopa Mukačevského zámku! Teda v polovici 17. storočia mukačevská hradná kaplnka bola ešte gréckokatolíckeho obradu a nie ako pozdejšie — latinského! Teda gróf Rákoczy sa zúčastňoval gréckokatolíckych bohoslužieb, ktoré celebroval Mukačevský gréckokatolícky episkop Vasilij Tarasovič.

Príčiny, prečo v niektorých nevoľníckych dedinách žilo 4 až 10 kňazov a inde žiaden

Biľci-kňazi, ako nevoľníci, boli zemepánom kedykoľvek a akokoľvek svojvoľne presúvaní a premiestňovaní z dediny na dedinu, takže na niektorých miestach zrazu nebolo žiadneho kňaza-biľca a na iných sa ich "koncentrácia" zväčšovala dokonca až na desať. Okrem toho aj archimandriti-episkopi posledných, ešte kde-tu existujúcich materských soborných monastyrov, ktorí riadili tú-ktorú oblasť spadajúcu pod ich monastyrskú jurisdikciu, vidiac túto neutešenú situáciu, kvôli nedostatku kňazov černcov (mníchov) pre istotu svätili na jednom mieste – pre jednu dedinu tiež viacej kňazov-biľcov (obyčajne z tej istej rodiny), pretože keď ako nevoľníci často v daný čas a na danom mieste nemohli vykonávať svoj posvätný úrad (napr. pochovať mŕtveho), tak v prípade núdze jeden zaskakoval druhého. Obyčajne sa jednalo o kňaza-otca a jeho synov-kňazov, vychovaných v jeho praktickej i teoretickej škole. Veriacich-spolunevoľníkov takýto kňazi-biľci, tiež nevoľníci, obsluhovali tajne. Obyčajne sa to dialo v noci, lebo cez deň museli pod hrozbou derešov pracovať na panskom. Teda gréckokatolícke kňazstvo v danom období žilo vo vzťahu k veriacim podobne ako v prvokresťanských časoch, teda v apoštolskej dobe. Ľud preto miloval svojich svjaščenikov a bol veľmi nábožný.

Napríklad **v roku 1603** boli 2-3 kňazi-biľci v týchto farnostiach: *Dubrovec* – dvaja: Pavel a Dimitrij; *Andrášovce* – traja kňazi: Jakov, Martin i Joann; *Chudľov* – traja kňazi-biľci: Francisk, Vasiľ i Joann; *Lachovci* – dvaja: Konrad i Petro…[49]

V roku 1649 boli v týchto farnostiach dvaja až piati gréckokatolícki kňazi súčasne: vo farnosti *Bobovište* boli dvaja kňazi-biľci: Fedor i Petro; vo farnosti *Dorobratovo* traja: Myhal Jusko, Lazur Jusko i Rospopa (= ruský pop); *Fogaraš* – dvaja: Myhal i Andrij; *Zahaťa* – traja: Kosťo, Petro Šandruv i Lazur Martin; *Lochovo* – dvaja: Kuzma i Ivan; *Lučky* – traja: Mihal, Miter i Simko; *Miďanica* – dvaja: Maftej i Damjan; *Plavja* – dvaja: Janovič i Ivan; *Hrabovo* – dvaja: Vasiľ Pavel i Koľ Ivan; *Strabičo* – traja: Jurij, Vasiľ i Dionisij; *Trostanica* – dvaja: Sava i Mitro Teha; *V. Viznici* – piati: Pavel, Hric, Mihal, Ferenc Ivan i Ferenc Pavel; *Zavidovo* – dvaja: Mikula Valoch i Ftoma Valoch; *Pokuťa* – dvaja: Andrej i Jakub. **V roku 1672** boli dvaja ba aj viacerí kňazi: v *Bobovištiach* dvaja: Ivan i Luka; *Dorobratovo* – traja: Jusko Lovro, Jusko Vasiľ i Jusko Luka; *Horond* – dvaja: Jurko i Ivan; *Pokuťa* – dvaja: Andrij i Jakub; *Miďanica* – dva-

ja: Martin i Damjan; *Kopinuvci* – dvaja: Ivan i Luka; *Strabičo* – dvaja: Dionis i Vasiľ; *N. Viznica* – dvaja: Ivan Moric i Fedor Puškaš; *V. Viznica* – traja: Zareva Hric st., Zareva Hric mol., Ivan; *Voluvci* – dvaja: Luka i Ivan Oleksikoviči; *Zavidovo* – dvaja: Danijil Voloch i Mikita Skurla. **V roku 1682** vo farnosti *Ardanovo* boli dvaja kňazi-biľci: Jakub i Simko; *Vel. Bystroje* – dvaja: Miter Cijanko i Ivan Cijanko; *Pistrjalovo* – dvaja: Ivan Miter i Vasiľ Fedor; *Činadijovo* – dvaja: Ivan Primič i Mihaľ Primič; *Zavidovo* – až štyria: Ivan Fedor, Ivan Hordoš, Danko Volos i Ivan Belic.[50]

V rokoch 1750-1752, keď gréckokatolícky episkop M. M. Olšavskyj, OSBM, navštívil pri vizitácii farnosť *Kolbasov*, pôsobili v nej dvaja gréckokatolícki kňazi – Joan Rakovič a Andrej Rakovič; vo farnosti *Ulič* tiež pôsobili až dvaja gréckokatolícki kňazi: Vasilij Humeňak a Dimitrij Sičakovič.[51]

«Sprostí gréckokatolíci» – «hlúpi Rusnaci» (v očiach latinského Ostrihomu i Egeru)

Gréckokatolíckeho episkopa, ktorý bol zároveň baziliánskym archimandritom i napriek jeho vysokému monastyrskému vzdelaniu, označuje ostrihomský primas Juraj Lippay de Zombor v hore citovanej správe «*nevedomcom a prostákom…*». Gróf Juraj Lippay

V stredoveku sa s obľubou trestalo palicovaním po chodidlách…

de Zombor bol pred svojím povýšením na ostrihomského arcibiskupa v rokoch 1637-1642 najprv egerským latinským biskupom, preto veľmi dobre poznal situáciu v Mukačevskom panstve. Vedel, ako málo rímskokatolíkov žije v Egerskej diecéze popri neprehľadných množstvách gréckokatolíkov (v jeho očiach budúcich perspektívnych rímskokatolíkov). Z vlastnej životnej praxe vedel, že veľká časť gréckokatolíckeho ľudu neuznáva nad sebou nijakú inú jurisdikciu, okrem svojich vlastných samostatných gréckokatolíckych archimandritov-episkopov a nechce nič počuť ani o aplikácii 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, podľa ktorej by sa mal každý gréckokatolícky episkop podriadiť miestnemu latinskému, mal by sa stať jeho «obradovým vikárom» a postupne, podľa príkazov svojho latinského nadriadeného priviesť ľud na latinský obrad a sám zaniknúť (podľa vtedy platného princípu *praestantia ritus latini*, teda prednosti latinského obradu vo všetkom a všade). Práve preto mal Lippay de Zombor eminentný záujem znížiť v očiach pápeža miestnych gréckokatolíckych episkopov a prezentovať ich ako niekoho, kto nemá právo existovať, ba ani žiť, nieto ešte samostatne spravovať nejaké stádo gréckokatolíckych veriacich. Jediným «schopným» v jeho očiach bol len ten, kto slúžil v latinskom obrade, alebo aspoň videl v latinskom obrade svoj ideál v blízkej budúcnosti.

Gróf Juraj Lippay de Zombor ako egerský biskup

Pod svetskou desiatkovou povinnosťou dokonca i gréckokatolícke biele kňazstvo!

Gréckokatolícke kňazstvo (biľci) muselo svojim zemepánom platiť desiatky normálne ako všetci ostatní poddaní, lebo sa od poddaných, ba lepšie povedané od nevoľníkov, absolútne v ničom neodlišovalo. Aký to kontrast oproti latinským plebanom (rím. kat. kňazom) vtedajšieho času, ktorí boli napospol všetko šľachticiknieżatá, a nie žeby desiatky zemepánom dávali, ale ich od ubiedených nevoľníkov – gréckokatolíkov či i rímskokatolíkov sami pre seba vymáhali… Aj preto sa dodnes gréckokatolícky duchovnik označuje u Rusínov výrazom «svjaščenik» (= posvätená osoba), kým rímskokatolícky sa Slovákmi označuje zvulgarizovaným výrazom ako «kňaz» (= *knieža, šľachtic*, porov. ženský tvar «kňažná»).

Aké desiatky (dežmy, дейзми) museli v rokoch 1622-1674 platiť gréckokatolícki kňazi-biľci napríklad latinskému šľachticovi neapolského pôvodu Drugethovi na Humenskom panstve uvádza táto stará hramota:

«***Як отбѣрати толоковѣ свинѣ.*** *В цѣлом Гуменском маетку… всѣ руськѣ батькове* (rozumej: «otcovia, otcove», tj. gréckokatolícki kňazi)*, якѣ мають свинѣ, довжнѣ и от старых и от молодых десятину панови давати. Если не мае 10, за кожду стару свиню довжен 8-8 грошей заплатити. А кто десятину дае от свиней, тот довжен один кобел овса. Задержати треба и то, что коли е жолудь, и там кождый батько в цѣлом маетку, если на жолуди мае свинѣ, от кождых десять довжен десятину. Кто десять не мае, кожду откупить як при толоковой-дейзмѣ (подати).*

Як отбѣрати овцѣ. *В цѣлом маетку… всѣ батькове на Руснаках* (rozumej: gréckokatolícki kňazi na Rusnakoch)… *Кождый держаючій 10 овець, довжен отдати одного се рочного баранка; если же мае 20 старых овець, отдасть одну стару овцю з баранком; если кози, тогды козу з козлятем. Если мае лиш 16 овець, або коз, довжен дати саму овцу або козу. Кто же от овець, коз подасть дейзму, тот довжен и два остронги сыра да-*

ти. Батькам ся дейзма оставлена.

***Дейзма от пчол** в цѣлом маетку… батько* (rozumej: gréckokatolícky kňaz)*… якій мае пчолы по десять, довжен дати десятину. Кто не мае до десять, от кождых двох кимаков дае 1-1 итцю меду. А кто же мае лиш один улей, довжен 10 грошми откупити. Батькове же, если не мають до десять пчол, най дають 1 фунт воску.*

***Як держиться войводство.** По звычаю на пущаня розсылаються войводы по цѣлой доминіи, котрѣ отбирають панам своим грошевѣ кары. Кто не знае 'Отче наш' 12 ден(арів). Батько же довжен отповѣсти: Отче наш, Вѣрую, Десять заповѣдей, и по сему отповѣдно мае каратися. Порядочна подать батьков была в кождых двох роках: один вол, одна куниця, одна попруга и одна тайстра*».[52]

Súpis o daniach, ktoré musel poddaný zaplatiť a odrobiť pánovi sa obyčajne volal «urbár», po maďarsky «úrbér», po latinsky «urbarium», čo pochádza z maďarských slov: «úr» *pán* a «bér» *pláca, daň*, teda «pánska daň». Urbár je dokument o daniach a povinnostiach poddaných voči zemepánovi.[53]

Pokus o latinizáciu baziliánov na území Humenského panstva, a teda následnú likvidáciu humenských gréckokatolíkov roku 1663

Dňa 29. júla 1663 sa archimandrit-episkop Partenij Peter Petrovič, OSBM, stretol v Humennom s ihumenmi štyroch baziliánskych monastyrov Humenského panstva (Jasenov pri Humennom,[54] Krasnobrod, Užhorod a Šároš Potok) a spolu po rusínsky napísali list do Ríma. Stretnutie sa však konalo pod patronátom miestneho, vtedy už rímskokatolíckeho zemepána Žigmunda Drugetha (1661-1684)[55]. Partenij Petrovič, ako episkop, už vtedy nesídlil v Krásnobrodskom monastyre,[56] ale priamo v rezidencii Drugethovcov v Humennom.

List adresovaný do Ríma hovorí o nezávideniahodnej situácii čierneho kňazstva – baziliánov v Mukačevskej eparchii[57] a tiež o žiadosti, aby tieto štyri monastyry dostali spoločné vedenie s baziliánmi italo-gréckymi a nie haličskými.

V tom istom liste sa nachádza i romantické odôvodnenie: chcú vraj mať svojho predstaveného odtiaľ (tj. z Ríma), kde sa nachádza i hlava Cirkvi, teda pápež…, v liste sa okrem toho píše, že i keď «*ruskí*» baziliáni, ktorí žijú na druhom boku Karpát (v Haličine, dnes Ukrajina) «*sú kosťami z našich kostí a telo z nášho tela*», teda sú Slovania, tj. veľmi blízki, «*nachádzajú sa príliš ďaleko od nás*» a potom «*sú medzi nami časté nedorozumenia*».

O aké nedorozumenia sa jednalo, nevieme. Nemožno nevidieť, že hlavným aktérom listu bol Žigmund Drugeth, ktorý mal záujem, aby baziliánov z jeho panstva vohnali pod vedenie talianských baziliánov, ktorí v tom čase už slúžili len latinskú omšu na latinských nekvasených hostiách, v latinských ornátoch a po latinsky (pozri opis života a organizácie baziliánov v Taliansku v kap. 4.1.2., str. 530-536). Takýmto spôsobom by behom pár desaťročí humenskí baziliáni riadení baziliánmi z Talianska stratili čo i len náznaky «starej viry» a za nimi by išiel i ľud. Okrem toho, ruku a intelekt dohliadajúcich poľských jezuitov a nimi ovplyvneného Drugetha je v liste vidno nielen z polonizmov a latinizmov (napr. «**законники, костела, сѹплѣкѹют…**»), ale i z toho, že baziliáni prekvapujúco žiadajú o to, aby mohli držať nový kalendár, a aby episkop už nemusel byť vyberaný spomedzi nich-baziliánov… Teda proti akejkoľvek zdravej logike a súdnosti sa zriekajú toho, začo od vekov bojovali a žiadajú "sami sebe zle"… Drugethovci a humenskí jezuiti nasľubovali humenským baziliánom, že ak sa zjednotia s talianskými baziliánmi, určite si získajú finančnú pomoc…, od pápeža dostanú privilégium žobravých rádov…, inými slovami stanú sa finančne dobre zabezpečenými «žobravými fratiškánmi»:

«**Партеніє Петрович милостію Божіею и Столицѣ Апостолской Єпископ Мѹкачовский і прочаѧ… Просили мене ораз при свойих пѹнктах до отца Свѧтого през посланца нашего велебного Отца Пахомиѧ Барановича, аби онийи преложил, котрийи сѹть тийи:**

А. Же ѧ в старости лѣтъ моих маючи старане и великѹю працѹ около дѹховних моих свѣцких немогѹ досит ѹчнити ѹ вѣзитованю монастерѹвъ их и в перестерѣганю

порѧдковъ и рег8ли законних, през що нѣкоторие дѣютсѧ непорѧдки. Прето поменение иноки с8плѣк8ют до Отца Свѧтого, аби през Бреве свою або декрет назначил собѣ обрати Старшого в той нашой провѣнции Енералного або Архимандрит8, который би з рамена Енерала того который би мѣл право ближшое до рѧд8 и власти над всѣм законом Свѧтого Отца нашего Василиѧ од Столицѣ Апостолской наданое.

Гдиж вѣдаемо же сѧ знаид8т и називают двох Енералами чин8 Свѧтого Василиѧ, то ест р8ский и италіано-греческий, еднак же жадаемо рачий од Енерала аби бил належачий италѣано-греческого а нежели р8ского. Бо гдиж где голова Костела Божого, зичимо мѣти и голов8 закон8 нашего. Любо вправдѣ Р8с ест кость с кости нашей и тѣло с тѣла нашего, але ижь великаѧ отлеглость тоей нашей провѣнции 8горской от р8ской і некоторие межи ними частиѧ незгоди, нас до тих час от згромаженѧ их одтричали и одтр8чають, незичимо аби Старшии той который би рѧдил намм всѣми, нашими монастерами и нашою тою всею провѣнциею, належил от Енерала р8ского.

В. ... просимо и просѧтъ аби до правъ тих которие маютъ латинского набоженства законники на прошение ѧлм8жни били прип8шчение, звлашча ижь з доп8щенѧ Божего прочъ вихованѧ нашего с тѧжкою працею набитою тѧжари од Т8рка поносити м8симо.

Г. ... С8плѣк8ют аби Его Найсвѧтѣишаѧ Милость диспенсовал ведл8гъ нового календара всѣм так иноком ѧко и свѣцким пресвитером з ѣхъ парохѣанами обходити.

Д. А гды з иноков наших (с которих до тих час бил звичай зоставати епископом) зостанет, повинен б8дет не до нашего рѧд8, але до того, до которого Столица Апостолскаѧ назначит належати и там послѹшним быти и во всѣх своих справах се там 8тѣкати.»[58]

V dokumentoch Kongregácie Propaganda Fide z 21. januára 1664 nachádzame informáciu, že posol mukačevského episkopa Partenia menom Pachomij Baranovič, OSBM, ktorý bol zároveň ihumenom Jasenovského i Krásnobrodského monastyra, skutočne došiel do Ríma. Ten istý dokument prezrádza, že baziliánski mnísi Humenského panstva sa vďaka aktivite spomínaného episkopa Partenia «*pred niekoľkými rokmi obrátili zo schizmy*», a to v počte asi 60 mníchov.[59] Ostatné veľmi početné baziliánske monastyry, existujúce na území historického Podkarpatska naďalej boli svojprávne a suverénne hájili svoju tisícročnú nezávislosť cyrilometodejských soborov – ešte neboli podpisom "*zjednotené*" s Rímom, teda neuznávali za svojho priameho nadriadeného egerského latinského biskupa. K "zjednoteniu" (a nasledovnému pohlteniu-zániku) pristúpili pod ťarchou okolností a tlakom zemepána až v nasledujúcich rokoch.

Z listu baziliána a ihumena monastyra v Grottaferrata pri Ríme, Teofila, z roku 1664 adresovanému pre Kongregáciu pre biskupov a rehoľníkov[60] sa dozvedáme, že baziliáni hore uvedených monastyrov Humenského panstva, ku ktorým pribudol i monastyr v Mukačeve (?) sa zjednotili s Rímom pred ôsmymi rokmi – teda v roku 1656 (desať rokov po Užhorodskej únii)[61] – teda pred ôsmymi rokmi uznali nad sebou priamu jurisdikciu egerského latinského biskupa v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

V odpovedi Kongregácie z 13. marca 1664 nenachádzame žiadnu reakciu na základnú prosbu baziliánov historického Podkarpatska, ktorí si žiadali svojho vlastného generálneho predstaveného z talianských baziliánov, čo by teoreticky znamenalo zjednotenie piatich dovtedy úplne samostatných monastyrov do organizovaného Rádu spoločne s italo-gréckymi baziliánmi. Nachádzame tu iba odpovede na druhoradé prosby: ako napríklad tú, že baziliáni môžu slobodne premiestňovať noviciát z jedného monastyra do druhého, podľa ekonomickej situácie; ďalej že v týchto monastyroch nemôžu prebývať «*schizmatici a apostati od Svätej Stolice*» teda "nezjednotení".[62]

Je zásadou kanonického práva, že ak Rímska Kúria neodpovedá na nejakú žiadosť, táto sa má pokladať za zamietnutú. Takýmto spôsobom bola zamietnutá i žiadosť podkarpatských baziliánov o vytvorenie spoločného Rádu s italo-gréckymi baziliánmi. Rím si bol totiž vedomý, že únia v Rakúskom cisárstve by mohla byť takýmto spôsobom vážne ohrozená, pretože aktom zjednotenia baziliánov historického Podkarpatska s italo-gréckymi baziliánmi by nastala na území veľkej Mukačevskej eparchie náhla latinizácia, ktorá by mohla viesť k tomu, žeby sa miestni gréckokatolíci v záchrane cyrilometodejského obradu **skutočne** odtrhli od Ríma tým, žeby ho prestali počúvať a prerušili by s ním akékoľvek kontakty.

Hramota cisára Leopolda I. oslobodzujúca gréckokatolícke biele kňazstvo z poddanstva, avšak len na papieri

Hlavne z vojensko-politických dôvodov cisár Leopold I. (1658-1705) konečne zrovnoprávnil roku 1692 gréckokatolíckych «biľcov» s rímskokatolíckym kňazstvom. Roku 1683 totiž vypovedal turecký sultán cisárovi Leopoldovi I. vojnu a turecké vojská obľahli Viedeň. Cisárska armáda pozdejšie za pomoci poľského kráľa Jána Sobieského úspešne odrazila turecký útok, avšak táto vojna bola ukončená až roku 1699 mierom v Karlovci, kedy skončilo poldruhastoročné panstvo Turkov v Uhorsku.[63] Je len logické, že cisár si v tom čase už neželal žiadne povstania vo vnútri krajiny, i keď i napriek tomu obrovské povstanie, tentoraz už posledné, vzplanulo roku 1703…

Započúvajme sa však do niektorých úryvkov z vyššie spomenutej oslobodzujúcej hramoty:

«*My, Leopold, z Božej milosti vybraný rímsky cisár, kráľ Uhorska, Čiech, Dalmácie a inších krajín, pomocou tejto hramoty oboznamujeme všetkých tých, koho sa to týka, že cirkevná nedotknuteľnosť, sloboda a privilégiá… sa týkajú i tých, ktorí sa zjednotili s katolíckou Cirkvou…, aby konečne i oni žili tak, ako tí, ktorí sú súčasťou toho istého tela… Sme dobre informovaní o Rusínoch…, ktorí žijú na území Egerského biskupstva… Tento ľud, už okolo tridsať rokov s Božou pomocou, ale i osobitnými zásluhami a ná-*

mahou grófky Sofie Báthory sa začal navracať cez úniu do lona svätej rímskej Cirkvi… Ostalo nám k náprave…, aby sa s týmito uniatmi nejednalo podobne ako so schizmatikmi, ktorí naďalej ostávajú nevoľníkmi. Takéto vzťahy vedú k tomu, ***že… páni a ich sluhovia nielen že vyháňajú zákonne menovaných a vysvätených kňazov na každodenné práce ako svojich obyčajných nevoľníkov, ale ich tiež chytajú, bijú a mučia****. Okrem toho neuznávajú slobodu a privilégiá nielen čo sa týka duchovných osôb, ale i vo vzťahu k cerkvám… Toto vyvoláva spravodlivú nespokojnosť ľudu, ktorý sa navrátil na lono Cirkvi a vyvoláva si odsúdenie i od všemohúceho Boha i kráľa… so všetkou opatrnosťou, chceme vykonať povinnosť, ktorá vyplýva z nášho úradu apoštolského kráľa,* ***a preto našou plnou kráľovskou mocou vyhlasujeme všetkým, že ako samotní uniati, tak i ich cerkvi, duchovné osoby i ich majetok na území celého nášho apoštolského kráľovstva musia mať také isté privilégiá a práva, aké má na základe svätých kánonov a v zhode s miestnou mocou ich aj otvorene užívajú kostoly, duchovné osoby i majetky svätej rímskej Cirkvi latinského obradu****…*

Cisár Leopold I.

Okrem všetkého ho-

re vyhláseného sme rozhodli, aby synovia ženatých kňazov gréckeho obradu, ako narodení od slobodných rodičov a zákonného sobáša, neboli uvrhovaní do nevoľníctva (ak si to sami dobrovoľne a výslovne neželajú), a ak medzičasom boli uvrhnutí do nevoľníctva, potom všetci do jedného majú byť oslobodení. Jednako si neželáme, aby táto deklarácia práv imunity zjednotených gréckeho obradu sa nejakým spôsobom aplikovala i na tých, ktorí ostali schizmatikmi a nechcú byť poslušní sv. matke Cirkvi. Okrem toho si veľmi želáme,… ***aby pohyblivé i nepohyblivé sviatky gréckeho obradu… sa sviatkovali v tie isté dni, ako ich zvyknú sviatkovať latiníci****…*[64] *V tieto dni pandúri nesmú vyháňať nevoľníckych* (gréckokatolíckych) *veriacich na panské…».*[65]

Cisárska hramota z roku 1692 potvrdzuje smutný historický fakt, že s gréckokatolíckym kňazstvom ešte i 46 rokov po tzv. *Užhorodskej únii* (!) latinská cirkevná i svetská šľachta zachádzala ako s nevoľníkmi.

Všetky slobody a privilégiá dané cisárom Leopoldom I. r. 1692 však zostali naďalej len na papieri. Dôvodom toho, že to ostalo len na papieri bol ten fakt, že hramota cisára Leopolda I. z roku 1692 spomenula i želanie o zavedenie nového gregoriánskeho kalendára a latinských sviatkov u gréckokatolíkov. Aspoň tak hramotu vysvetľovali latinskí biskupi, ktorí sa už nemohli dočkať, kedy budú mať viacej latinských ovečiek a tým aj desiatkov. Táto podmienka, či presnejšie povedané cisárovo «želanie», tam bolo vsunuté neprajným kardinálom Koloničom, ktorý chcel takto čím skôr napomôcť prevedeniu gréckokatolíkov na latinský obrad.

Hramota z roku 1692 najprv latinskej šľachte vyrazila dych…, žeby svjaščenik-nevoľník bol zrovnoprávnený a postavený na roveň s rímskokatolickým kňazom-kniežaťom (šľachticom)? To nikdy nemohli prijať. Po porade s egerským latinským biskupom a kardinálom Koloničom bola nájdená kľučka na nezachovávanie tejto hramoty na svojich panstvách. Kľučka spočívala v tom, že keďže gréckokatolíci naďalej sviatkujú svoje staré sviatky a nechcú sviatkovať sviatky rímskokatolícke, nechcú prijať nový kalendár, práve pre tento dôvod, privilégia pre gréckokatolíckych

Mukačevský episkop-gróf Josif Roga de Camellis (1689-1706) pri plnom zdraví a sile pri nástupe do funkcie episkopa (porov. obr. na str. 518).

kňazov neplatia a oni naďalej ostávajú nevoľníkmi svojich šľachticov. Opäť prichádza na myseľ staronové ľudové porekadlo: «Kto chce psa biť, palicu si vždy nájde…».

Smutné svedectvo Josifa Rogu de Camellisa – nezachovávanie privilegijnej hramoty z roku 1692

Gréckokatolícky mukačevský vladyka Kyr Josif J. Roga de Camellis, OSBM (1689-1706), pôvodom Grék, sa smutne žaluje v jednom zo svojich listov z roku 1696, teda štyri roky po vydaní vyššie spomínanej cisárskej hramoty zrovnoprávňujúcej gréckokatolíckych «biľcov» s rímskokatolíckym kňazstvom, latinskému kardinálovi Koloničovi. Keby tak tušil, že sa žaluje práve tomu, ktorý gréckokatolíkom najmenej prial a práve on bol všetkému na vine, lebo úmyselne (ako pravá ruka cisára) vložil do hramoty latinizujúcu klauzulu o latinských sviatkoch. Josif Roga de Camellis píše Koloničovi:

«*Ako môže jeden episkop* (rozumej Josif Roga de Camellis) *riadiť týmito parochmi* (rozumej biľcami)*, ktorí sú ujarmení zemepánom ako nevoľníci? Ak episkop prikáže jedno, vtedy zemepán prikáže iné. Niekoľkokrát sa dokonca stalo i to, že kňazov pohnali na panštinu priamo od prestola počas samej bohoslužby…*».[66]

V tom istom liste z roku 1696 vladyka Kyr Josif Roga de Camellis, OSBM, píše, že na rusínskych farnostiach historického Podkarpatska vládne veľká bieda miestnych gréckokatolíckych kňazov (išlo zase len o biľcov), lebo farnosti nemajú po väčšine žiadne zeme, len tie pozemky, na ktorých sú postavené cerkov a pod.; že na panstvách grófky Homonai (humenskej), Rákoczyovcov a grófa Berčénija musia miestni gréckokatolícki kňazi-biľci platiť zemepánom dane i za tieto pozemky a to doslova také vysoké ako i obyčajní nevoľníci a dokonca musia vydržiavať i vojakov. Že vo väčšine gréckokatolíckych cerkví v následku tejto biedy a chudoby a v dôsledku neuznania kňazského stavu a gréckokatolíckeho obradu zo strany miestnej rímskokatolíckej či protestantskej šľachty sa slúži v drevených čašiach a na hlinených diskosoch…[67]

Následný úpadok vzdelanosti kňazstva

Keďže úpadok vzdelanosti neľudsky týraného gréckokatolíckeho duchovenstva-biľcov a absolútny nedostatok slobodného kňazstva, tj. vzdelaných baziliánskych mníchov-černcov dosiahol v 17. storočí maximálne hranice, práve v tomto období sa stretávame s pravidlom, že kňazi-biľci vo všeobecnosti nemali od episkopa jurisdikciu spovedať veriacich. Chýbalo im totiž potrebné teologické vzdelanie.

Potrebné teologické vzdelanie chýbalo i rímskokatolíckemu duchovenstvu v celej Európe (i napriek tomu, že toto duchovenstvo bolo v drvivej väčšine šľachtického pôvodu – šľachta sa obyčajne učila len šermovať a hrať na klavíri… avšak nevedela a ani nechcela vedieť písať) a to až do Tridentského koncilu (1545-1563). Až tento koncil totiž na svojom 23. zasadnutí vydal dekrét «Quum adolescentium aetas», o ktorom história poznamenáva, že i keby Tridentský koncil neurobil nič inšie, zaslúži si pre tento dekrét obdiv a uznanie všetkých čias, pretože v tomto dekréte prikázal, aby každá diecéza či provincia založila svoj vlastný seminár, v ktorom sa bude mládež vychovávať pre cirkevnú službu pod stálym biskupovým dozorom.[68]

Je len samozrejmé, že tento dekrét Tridentského koncilu vošiel do života jednotlivých rímskokatolíckych diecéz omnoho neskôr, v Uhorsku až po takmer sto rokoch, teda až v polovici 17. storočia a kvalita vtedajších seminárov a výučby v nich sa určite nedá porovnávať s dnešnými seminármi. Bol to však veľký prelom nielen v dejinách latinskej Cirkvi, ale i v dejinách ľudstva, pretože keď kňazstvo bolo vzdelané, poznalo nielen pravdy viery, ale vedelo aj čítať a písať, takto sa stalo motorom šírenia nielen viery v Trojjediného Boha, ale i všeobecnej kultúry medzi jednoduchým ľudom. Dovtedy bol centrom vzdelania len a len monastyr (s výnimkou absolútne zriedkavých univerzít, ktoré však boli tiež vedené mníchmi). Až v polovici 17. storočia sa v Uhorsku objavujú aj iné strediská kultúry ako monastyry. Vznikajú semináre na výchovu svetských kňazov. U gréckokatolíkov v Mukačevskej eparchii prvý seminár pre svetských kňazov (biľcov) sa založil v polovici 18. storočia gréckokatolíckym episkopom M. M. Olšavským, OSBM. Černecké kňazstvo sa však i naďalej vzdelávalo v baziliánskych monastyroch neprerušene, ako tomu bolo už od cyrilometodejských čias (napr. Mukačevo, Krásny Brod…).

Väčšina zo svjaščenikov-biľcov absolvovala totiž v tom čase teológiu len «po domácky», a to tak, že sa syn-bohoslovec-nevoľník učil od svojho vlastného otca-kňaza-nevoľníka a bol vysvätený častokrát tajne (v časoch neuznávania východného obradu maďarskou cirkevnou i svetskou latinskou šľachtou) príslušným archimandritom-episkopom najbližšieho ešte existujúceho soborného

baziliánskeho monastyra, ktorých však bolo stále menej a menej, a teda územie ich jurisdikcie bolo stále väčšie a väčšie, čo išlo až do absolútneho extrému, že juridičné územie jedinej neskôr (od r. 1771) Rímom uznávanej Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie pokrývalo takmer celé severovýchodné Uhorsko a malo viac ako 1000 (!) farností.[69] Takto nástupcom zomrelého kňaza na poddanskej dedine v čase, keď väčšina byzantských monastyrov už bola vypálená, bol poväčšine jeden z jeho, tj. kňazských synov…[70] Túto smutnú pravdu potvrdzuje aj mukačevský episkop Josif Roga de Camellis, ktorý 6. júna 1696 napísal primasovi Uhorska kardinálovi Koloničovi:

«*Pretože seminár alebo konvikt neexistuje a ani neboli založené, rusínski a valašskí kňazi* (biľci) *nemajú iné štúdium a výchovu vo veciach viery a cirkevných obradov, než tie, ktoré mohli získať jeden od druhého vo svojich domovoch či cerkvách*».[71]

Preto spovedníkmi-duchovníkmi boli v tom čase obyčajne len baziliánski černci-mnísi, lebo len oni mali patričné teologické vzde-

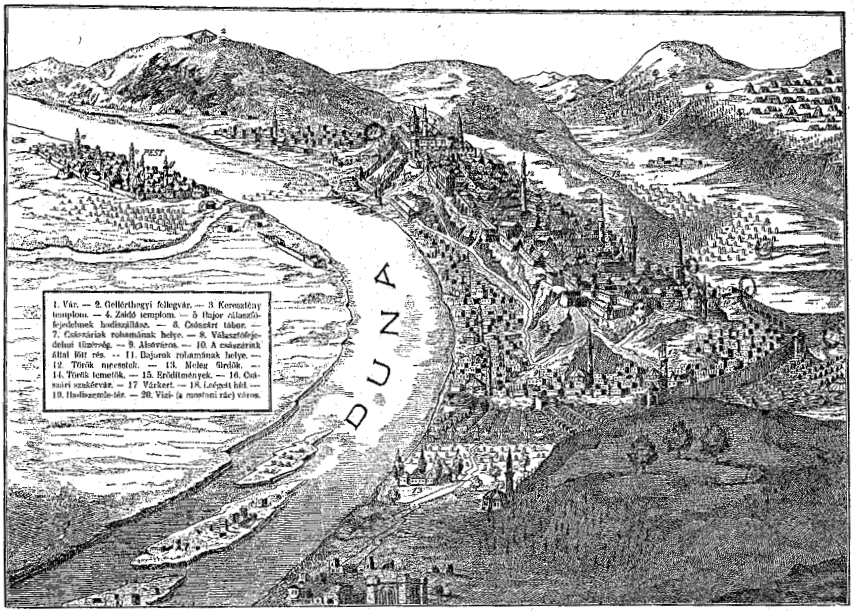

Budín a Pešť roku 1684 (neskoršia Budapešť).

lanie. Keďže však obyčajní mnísi hocikedy vychádzať z monastyrov nemohli, spovedníkom v prípade potreby (keď prišiel kajúcnik na sv. spoveď) bol poväčšine sám miestny ihumen (len on mal právo otvárať bránu a prijímať-vybavovať návštevy-stránky) prípadne tí, ktorých on nato uvoľnil. Z tohto dôvodu, ak sa výnimočne stalo, že nejaký kňaz-bilec v tom čase dostal od archimandritu-episkopa jurisdikciu spovedať, práve pre tento dôvod ho niekedy ľudia automaticky volali «ihumenom».[72]

Mukačevský gréckokatolícky archimandrit-episkop Josif Vološinovskyj, OSBM, napríklad 1. februára 1674 slávnostne dovolil jednému biľcovi, nielen slúžiť pri prestole, ale dal mu i jurisdikciu potrebnú na spovedanie: «**ꙗко достойный ест не точїю всѧ свѧщеннїческїѧ ѡбрѧди ѿправлѧти, но и приходѧщих к нем҃ изповѣдатисѧ грѣхов своих, имати власть звѧзати, и разрѣшати человѣкомъ согрѣшенїѧ...**».[73]

Potvrdenie úľavy z roku 1692 ďalšími uhorskými kráľmi s odstránením klauzuly o zachovávaní latinských sviatkov

Ujarmenému gréckokatolíckemu kňazstvu málo pomohla vyššie spomínaná hramota cisára Leopolda I. z roku 1692, ktorú u neho vymohla len stála obava zo vzbury gréckokatolíckych nevoľníkov v časoch neutíchajúcich kurucsko-labanských vojen, a v ktorej cisár teoreticky zrovnoprávnil gréckokatolícke kňazstvo s rímskokatolíckym. Feudálny systém a bezmajetkový stav biľcov, ako i stáročia pestované pohŕdanie gréckokatolíckou cyrilometodejskou a vôbec slovanskou tradíciou zo strany maďarskej cirkevnej ako i svetskej šľachty, sa nedalo odbúrať jediným dekrétom. Preto teoretické slobody, ktoré hramota dávala, lepšie povedané len sľubovala, gréckokatolíckemu kňazstvu museli byť neskôr znovu a znovu potvrdené Jozefom I. roku 1711, Karolom III. v rokoch 1720-1721 i Máriou Teréziou roku 1741 s odstránením klauzuly o zachovávaní latinských sviatkov. Avšak i napriek tomu všetkému ešte o sto rokov pozdejšie (koncom 18. storočia) mukačevský gréckokatolícky episkop A. Bačinskyj nie raz sa musel v mene svojho bieleho kňazstva odvolávať na tieto hramoty, lebo boli neustále porušované miestnou cirkevnou i svetskou šľachtou.[74]

Kedy stratili rusínski gréckokatolíci severovýchodného Uhorska svoje dávne privilégiá a slobody

Keď si uvedomíme, že ešte dvesto rokov dozadu uhorský kráľ Matej I. Korvín (1458-1490) r. 1479 hramotou z 20. marca znovupotvrdzuje oslobodenie všetkých kňazov gréckeho obradu Maramoroša od platenia daní kráľovi (pozri kapitolu 3.3. pozn. 112 na str. 343), ako aj skutočnosť o stave veriacich a kňazstva gréckeho obradu opísanú v dokumente z Košíc pre kráľa Maximiliána roku 1570,[75] že totiž rusínske (slovanské) obyvateľstvo gréckeho obradu bolo v tom čase slobodné a neplatilo dane od Mukačeva až po Trenčín (inými slovami, že išlo o zbytky niekdajších privilégií Slovanov-Uhrov arpádovskej «*marchia Ruizorum*» – neskôr zvané «Valašské právo»), a k tomu si porovnáme správy o biednom stave už poddaných-nevoľníkov veriacich i kňazov gréckeho obradu v 17.-18. storočí, nutne prichádzame k záveru, že k rapídnemu zhoršovaniu postavenia gréckokatolíkov a k potláčaniu gréckeho obradu a jeho príslušníkov zo strany šľachty a pribúdajúceho latinského duchovenstva na území horného Uhorska, tj. dnešného Slovenska dochádzalo postupne, a to priamoúmerne s ubúdaním baziliánskych mníchov-kalugerov a ničením monastyrských eparchií najmä niekedy koncom 16. a začiatkom 17. storočia.

---

1 Porov. *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 67.

2 Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 117.

3 Porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 249-250.

4 Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 112-113, porov. tiež *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995.

5 Zakazovalo sa napr. sviatkovať Uspenie Prečistej Divi Marii, (porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 50-51).

6 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131-136, pozn. 73.

7 Porov. M. Potemra, *Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918*, Martin, 1958, str. 16-17.

[8] Porov. fakty uverejnené v G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 133-136.

[9] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 24-25; tiež *Schematizmus* Prešovskej eparchie na rok 1898, str. 184-185.

[10] Gróf Štefan Koháry (1649-1731) študoval na jezuitskom kolégiu v Trnave. Neskôr študoval teológiu vo Viedni. V teológii dokonca dosiahol doktorát. Na obhajobe jeho doktorátu bol prítomný dokonca i samotný cisár, ktorý ho v ten istý deň obdaroval zlatou reťazou. Pôvodne bol Štefan Koháry svojím rodom predurčený k tomu, aby sa stal latinským biskupom, preto spočiatku bol bohoslovcom študujúcim teológiu… Medzičasom sa však situácia v rode Kohárvovcov zmenila a keďže tí, ktorí boli pôvodne určení na vládnutie na rodových majetkoch, predčasne zomreli, Štefan Koháry sa biskupom nestal, ale prevzal ich funkciu svetského magnáta. Ako vlastník hradu Fiľakovo sa aktívne zúčastnil pri jeho obrane proti Turkom. Tento hrad pod vedením Štefana Kohárvho bol verný cisárovi a mimoriadne dlho zdržal Turkov pod svojimi hradbami, i keď bol roku 1682 Turkami dobytý a následne rozváľaný. Roku 1685 bol Štefan Koháry za svoju vernosť Habsburgovcom povýšený do grófskeho stavu. Roku 1712 sa stal skutočným vnútorným tajným radcom, roku 1714 sa stal krajinským sudcom, roku 1720 sa stal predsedom komisie uhorského stavovského snemu pre náboženské otázky, v tom istom roku natrvalo získal hrad Muráň a rozsiahle panstvo, ktoré patrilo pod tento hrad. Od roku 1723 bol zmocnencom snemu pre otázky krajinských hraníc. Roku 1731, tesne pred svojou smrťou zriadil z panstiev Fiľakovo, Muráň a Vyšný Balog rodový fideikomis, (porov. *Slovenský biografický slovník*, III, Martin, 1989, str. 132).

[11] Porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 50.

[12] Porov. opis úspešnej "misie" jezuitov v Humennom i okolí v S. Stolárik, *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*, Humenné, 1995.

[13] J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 311, porov tiež str. 105.

[14] Porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 105-106.

[15] J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 312-313.

[16] Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 131-136.

[17] Prvé jezuitské kolégia v severozápadnom Uhorsku (západné Slovensko) vznikli už v druhej polovici 16. storočia, ale boli krátkeho trvania: v Trnave (1561-1567), v Kláštore pod Znievom (1586-1598), v Šali (1598-1605). Koncom 16. storočia bolo na území terajšieho, hlavne západného Slovenska najme-

nej 132 škôl, (porov. *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 67), preto aj cyrilometodejský obrad a tradícia tam zanikli skôr; Nové jezuitské kolégiá boli založené v Trnave (1615), v Humennom (1614, odkiaľ bolo prenesené do Užhorodu), (*Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 69, 72), tj. tentoraz v severovýchodných častiach Uhorska, tj. na dnešnom východnom Slovensku a Podkarpatí, aby zlatinizovali tamojšie rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo. So zlatinizovaním prichádzala aj zmena národnosti – to sú korene dnešných "Slovákov-rímskokatolíkov" v Humennom a okolí, či na Spiši…

[18] I na prípade Drugetha vidno, veľký tromf v rukách toho, kto drží v svojich rukách školy.

[19] «Báthory Sophia, Sigismundi Rákóczy vidua Munkacsinum Iesuitas illocat. Qui magis de Ruthenis quam Reformatis convertendis solliciti, multis ingratis sequelis praebuere ansam», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 168-169).

[20] Porov. J. Guzej, *Humenné a okolie*, Košice, 1972, str. 52.

[21] «Sárosmegye lakosai mindig több vallásuak voltak; a magyarok és németek róm. kath., a tótok sok egyháza gör. kath. volt. A keresztény vallás terjedése elején maid az egész megye lakossága gör. kath. volt. Bizonyitják azt a legrégibb templomok, melyek ugyan mainapság a róm. katholikusok kezén vannak, – melieken azonban a már bemeszelt feliratok, fali képek gör. kath. jellegüek. – Es habár a róm. kath. egyház zárdák s templom-építések, egyház alapitások utján terjeszkedni igyekezett: a gör. kath. egyház mégtartotta létét, a minek főofooka az anyanyelvü istenitiszteletben keresendő. – Korán jelentkeztek Sárosban a zsidók is», (J. Hörk, *A Sáros – Zempléni ev. esperesség története (monographia)*, Košice (Kassa), 1885, str. 20).

[22] «Ruský» = «rusínsky» na historickom Podkarpatsku. Ešte dodnes rímskokatolíci (i mladí, dokonca i malé deti) v Prešove bežne označujú gréckokatolícku katedrálu v Prešove ako «ruský kostol», a to i napriek tomu, že takmer všetky bohoslužby v nej i napriek nesúhlasu gréckokatolíckych veriacich sa slúžia už po slovensky.

[23] «На основаніи историческихъ данныхъ указывается, что еще въ XV. столѣтіи въ шаришской жупѣ было только 34 прихода съ латинскимъ вѣроисповѣданіемъ, а всего селъ насчитывалось 440… Какой же народности и какого вѣроисповѣданія были остальныя 406 селъ, если о реформаціи въ то время еще нечего говорить? Замѣтимъ, что каноническіе протоколы, составленные представителями протестантской церкви, являвшихся на каноническіе визиты, указываютъ число храмовъ: въ 1636 г. – 92, въ 1666 г. – 122, а въ 1722 – 152. Контр-реформація уменьшила число ихъ храмовъ на 15, а латинская церков въ половинѣ XVIII вѣка указываетъ своихъ храмовъ уже 158, въ то время какъ русскихъ было еще 152, но вѣдь нынѣ латинскихъ храмовъ 167, а русскихъ – 146. Любопытно замѣтить, что по свидѣтельству Іосифа Георка, профессора бывшей пряшевской лютеранской теологіи, собиравшаго данныя къ

исторіи протестантизма въ этомъ районѣ, въ болѣе древнихъ храмахъ Шариша, находящихся въ рукахъ латинской церкви, еще и въ началѣ восьмидесятыхъ годовъ были замѣтны картины стиля восточной церкви, хотя надписи кирилликой, эти явные свидѣтели, по большей части были уже замазаны известкой (вапном). По доказательству протоколовъ каноническихъ визитовъ протестанской церкви 1612-1666 годовъ… въ Каменицѣ *(Kamenica)*, Мадярской Раславицѣ *(Raslavice)*, Бисагѣ, Лопуховѣ *(Lopuchov)*, Седлицѣ *(Sedlice)*, Андрашовцахъ и др. еще стояли иконостасы, а въ Брезовицѣ *(Brezovica)* и Дубовицѣ *(Dubovica)* – находились и плащаницы… Русскіе приходы были еще въ 1715 въ Седлиці *(Sedlice)*, въ 1722 въ Личертѣ *(Ličartovce)*. Храмъ въ Якубовой Волѣ *(Jakubova Voľa)*, возлѣ Липянъ *(pri Lipanoch)*, въ 1716 г. принадлежалъ еще русскимъ. В Хмелевѣ *(Chmeľov)* пользовались и въ 1743 г. болѣе русскимъ священикомъ, а въ Ортичкѣ *(Ortuťova?)* и въ Оппинѣ *(Opiná)* праздновалось еще тогда исключительно по обычаю восточной церкви… Населеніе абауйскихъ Богдановцевъ *(Bohdanovce pri Košiciach)* слатинизовали только іезуиты, поселившіеся въ Мышлѣ *(Myšľa pri Košiciach)*…», (Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 112-113).

[24] Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 112-113; porov. tiež *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 35.

[25] O.R. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947, str. 10-11.

[26] V Tisovci (okr. Rimavská Sobota) na Gemeri bola tiež kedysi gréckokatolícka farnosť. Bolo tomu tak ešte v pol. 16. storočia: «Incolae primi Taxonienses (Tisovec) Slavi fuere… Russorum illi probabiliter fuere aut posteri aut religioni dediti. Id ipsum namque innuere videlicet non solum moderna Ruthenorum in comitatu Gömöriensi (Gemer) vicinitas et per Russos (seu Greci ritus) propagata in Hungaria religio christiana, verum etiam nomina russica plerisque locis indicta… In transactionibus… de anno 1550 et sequent. datis, non obstante eo, quod Taxonia (Tisovec) oppidum nominatur, sigillum tamen eiusdem russica lingua ‘valaská pečet’, juratos ‘boženíci’, parcere ‘ščadit’ nominabant… et ‘ščadenje’ parsimonia dicitur», (rukopis v majetku ev. církve v Tisovci: M. Schulek, *Topographia oppidi privilegiati Tiszóltz*, 1803, in V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 46).

[27] Bývalú gréckokatolícku cerkov v Chyžňanoch ten istý autor na inom mieste opisuje takto: «Chyžňanský r.-kat., pôvodne kaplnka v byzantínskom slohu vystaväná, s prastarými maľbami po stenách a nápismi; na oltári sú utešené starobylé rezby; stará krstitedlnica, z ruly vykresaná, okruhlej podoby, do nejž sa niekdy dietky celé smáčali, teraz už porúchaná, stojí za dverami chrámu. Ku tejto prvotnej kaplnke, pod jejž oltárom boly uložené ostatky už neznámého svatého, pristavili Hussíti drevený kostol a kancel a obohnali ho múrom, jehož pozostatky sa dosial opatrujú. Dvere sú vňútri železom obité, do níchž niekdy kuruci chtiac kostol olúpiť nadarmo rúbali sekerou», (S. Tomášik, «Pamätnosti Gemersko-

Malohontské», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/2 (1872) str. 28).

[28] S. Tomášik, «Pamätnosti Gemersko-Malohontské», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/1 (1872) str. 44-45).

[29] Porov. uverejnený *Obežník* v I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 60-61.

[30] J. Maliak, «Revúca v župe Gemerskej», *Sborník Matice Slovenskej*, Turčiansky Sv. Martin, XI-XII (1934) str. 204-205.

[31] P.Z. Hostinský, «Bliskavice historické V. Castrum Galicz», *Letopis Matice Slovenskej*, Banská Bystrica, VII/1 (1870) str. 48.

[32] Porov. list uverejnený u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 298-299.

[33] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 36.

[34] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 54-55.

[35] Juraj I. Rákoczy (1594-1648) bol tvrdým protestantom-kalvínom. Kalvinizmus šíril i medzi svojimi rusínskymi poddanými. Mukačevské panstvo získal r. 1633, vtedy svojvoľne odobral od Mukačevského baziliánskeho monastyra majetky (Bobovište i Lavky). Na Mukačevskom zámku ho zastupoval Joan Ballingh.

[36] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 55-56.

[37] «… memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, praesertim officialibus meis Makovicens. modernis et futuris, quod nos ad multiplices et varias supplicationes sacerdotum Ruthenorum in hac nostra ditione Macovicensi degentium inclinati, ut videlicet statum et conditionem juxta ritum in eccliis ipsorum servientium benigne perpenderemus neve ad labores et alia servitia, quae de jure nobis praestare deberent, compellerentur, contenti solum esse dignaremur consvetis et semper pendere solitis annuis pensionibus et tributis, admissa igitur ipsorum humili supplicatione talem ipsis concessimus libertatem et immunitatem, ut in poonibus nostris Lakomir, Kurimka, Rowna, Sztavnik, Szobos, Andrevagasa, Benedikocz, Alsó Jedlova, Szvidnicska et Dricsna manentes ab omni servitio et labore, quibus hactenus adigebantur, immunes et exempti habeantur, tali nimirum conditione, ut annualem censum a singulis sessionibus sacerdotalibus secundum antiquam consvetudinem, nimirum Hung. fl. 10 et pellem 1. marturinam nobis annuatim pro festo s. Michaelis archang. solvere et deponere debeant et teneantur, Siquis autem ex sua ingratitudine pellem praenominatam ad praefatum festum deponere neglexerit, hac immunitatis praerigativa a nobis concessa uti et gaudere non possit, nec valeat. mandamus itaque firmiter officialibus nostris modernis et futuris, quod praefatos sacerdotes in hac exemptionis nostrae praerogativa turbare et impedire non sint ausi modo aliquali sub gravi nostra indignatione. In cujus majus testimo-

nium hasce nostras sigillo proprio roboratas dandas duximus. Datum in curia nostra Zboroviensi die 30. Dec. a. 1624. Paulus Rakoczy sk.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 56-57).

[38] Pozri dokumenty z 16. januára 1641 a z 18. januára 1641, uverejnené v plnom znení v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 76-88; Tiež z 9. júna 1641: «… formidantem inter s. solemnia pontificaliter indutum violentet ab altari raptum et tractum per plateas et compita dicti oppidi Munkacs, iisdem vestibus indutum duci ac in praetactam arcem Munkacs, in praefato cottu de Beregh adjacentem consequenterque conspectum suum ignominiose deduci curasset ac postmodum nimis indecenter tractatum carceri et vinculis mandari…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 101); Vasilij Tarasovič je označovaný ako patriarcha i v listoch-správach z Ríma z Kongregácie Propaganda Fide. Napr. z 23. novembra 1641 sa píše: «… Al Nuntio di Germania. Monsignor Vescovo d'Agria (latinský egerský biskup) havendo scritto quà, che un tal che si fà **Patriarcha di Ruteni**, è relassato libero dalle carceri dal Principe di Transilvania, e che persiste nella sua buona dispositione di farsi Cattolico (rozumej podriadiť sa egerskému latinskému biskupovi ako jeho obradový vikár)… che V.S. s'informi di detto asserto Patriarca, ove habbia elli la sua sede, et proprio titolo et al presente ove si trovi, perché li Ruteni non hanno Patriarca, ma un Metropolita di tuttta la Russia…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, I (1622-1670), Romae, 1954, str. 158; porov. tiež iný dokument z roku 1641 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I-V (1622-1667), Romae, 1953, str. 176); Či dokument z 30. apríla 1642, kde sa v Aktách Kongregácie Propaganda Fide už píše: «… Referente Em.mo D. Card. Brancatio litteras Nuntii Caesarei de **Patriarcha rutheno**, de quo scripsit Episcopus Agriensis Sac. Congregationi, quod scilicet non erat Patriarcha, sed Episcopus Muncatziensis, et Maramorosensis in Moravia, nomine Basilius Tarasowicz, ritus graeci, et simul instantiam eiusdem Basilii pro aliquo subsidio pecuniario, cum promptus sit emittere professionem fidei catholicae coram eo…», (A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I (1622-1667), Romae, 1953, str. 181; porov. tiež A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II (1641-1664), Romae, 1973, str. 5-6, 10-12).

[39] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 179-180.

[40] Pozri text hramoty z roku 1674 uverejnený v plnom znení fototypične i prepisom v «Documenta inedita», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 218-221.

[41] Egerský biskup Juraj Lippay de Zombor a jeho kapitula vtedy sídlili v Jasove pri Košiciach.

[42] «Biennium est, ex quo cum **patriarcha Rutenorum Graeci schismatis in dioecesi mea Agriensi** de conversione ad fidem cathol. laboratur. Dedit tandem dnus fructum: patriarcha veritatem agnovit, conversionem promisit non modo suam, sed et animarum sibi subjectarum, quorum numerus prope 100 millia attingit, dumque ad faciendam in capitulo meo fidei professionem iter parat, a sociis Graeca fide proditus, per capitaneum principis Tranniae monasterio extractus vinctusque in Tranniam missus fuit. Non intermisit sua mattas aptolico zelo principem de enormi injuria eccltici status dimissioneque patriarchae commonere, d. quoque palatino Ung. in mandatis dare, ut quovis opportuna ejus liberandi media adhibeantur. Supplico humme emtiae v., dignetur hunc patriarcham in suum patrocinium suscipere ardentemque suum erga conversionem animarum zelum ad nos quoque extendere, praesertim dioecesim meam Agriensem, quae uti haereticorum multitudine et potentia omnes alias in regno antecedit, ita in ejus conversione totius in Ung. haeresis extirpationem gentisque ad avitam fidem reductionem sitam esse, non est quod dubitetur», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 93).

[43] «… che **il patriarca de' Ruteni** dell'ordine di S. Bas., che suole dimorare nei monti Carpatii tra l'Ungaria, la Trannia et la Polonia, lassato lo scisma hereticale venisse alla nostra s. religione…», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 94).

[44] «Monkasch est oppidum in Episcopatu Agriensi, sub dominio Principis Transilvaniae, sed non est Episcopatus Monkasch et ille Patenius non potest esse Episcopus dicti oppidi, sed vicarius dicti Episcopi Agriensis; et quasi suffraganeus ipsius inter Ruthenos Unitos», (dokument uverejnený v A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 444).

[45] «Beatissime Pater. Post oscula pedum Sanctitatis Vestrae. In parte Regni Ungariae Poloniae finitima, in dioecesi Strigoniensi et Agriensi, **magna Ruthenorum Schismaticorum habitat multitudo**, quorum non pauci tam de populo, quam sacerdotibus hucusque obedientiae Catholicae Ecclesiae se submiserunt… Monsignor Arcivescovo di Strigonia. Rappresenta, che sono venuti alla Fede Cattolica moltissimi Russiani Scismatici nelle Dioecesi di Strigonia, e Agria, e che infiniti altri tra Sacerdoti, e secolari l'hanno pregato, a scrivere alla S.C. per un Vescovo Cattolico di Rito Greco, per ricevere da quello gl'Ordini Sacri; supplica però della gratia, obligandosi loro alle provisioni solite ai Vescovi in Partibus», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II (1641-1664), Romae, 1973, str. 95-97).

[46] Bola to Zuzana Lorantfi, kalvinistka a vdova po Jurajovi I. Rákoczy (+1648), ktorá vládla na Mukačevskom panstve od r. 1648 do r. 1660.

[47] «… Principissa igitur haeretica et maritus illius defunctus spoliaverunt bonis temporalibus monasterium abstuleruntque omnes pagos ac pro se occupave-

runt, solum adhuc istud monasterium reliquerunt habitandum religiosis s. Basilii. Et hoc factu est, quia nullus curavit, nullus patrocinatus est causae Ruthenorum utpote schismaticorum. Imo ulterius perrexit principissa et laboravit laboratque de facto istos Ruthenos sacerdotes facere plane calvinistas ita, ut post mortem ultimi schismaticiu eppi convocaverit 12 praedicantes calvinistas, qui unum elegerunt ex sacerdotibus Ruthenis schismaticis et constituerunt illum eppum Munkacsiensem sine ulla alia consecratione etiam schismaticis Graecis consueta, solum exegerunt juramentum ab illo, quod velit cum calvinistis idem sentire fidelis esse principissae. Ab eo tempore ordinat sacerdotes et exercet eppalia. Quare ex hoc etiam capite apparet, vacare eppatum Munkacsiensem, cum ista electio et praesertim sine consecratione sit nulla. Sacerdotes isti una cum populo tenebant quidem ritum Graecum, sed alias ignavissimi (ignarissimi?), rudes, indocti, primum ipse eppus, postea sacerdotes et populos more brutorum sceleribus immensis ac ignorantiae rerum divinarum immersi jacebant. **Neque erant rite divisi in parochias**, sed in aliquibus pagis nulli, in aliquo 4, 5, 10 sacerdotes cum uxoribus suis et liberis habitabant more rusticorum subibantque omnia onera et labores rusticanos terrestribus, ad quae etiam ab ipso altari avellebantur. Horum populorum et tantae multitudinis sortem et conditionem miserata…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 169-170).

48 «Inter alios sibi commendatos, Basilium Taraszovits, Presbyterum Ecclesiae Orientalis Ritus Graeci, tum ideo, quia Latinae, et aliarum Linvarum peritus, tum vero, quia Theologicis Studiis imbutus sit, ipsarum adeo LL. Artium notitia praeditus, bonis moribus alios anteiret. Eundem Basilium Taraszovits in Episcopum Arcis nostrae Districtus Munkatsiensis, et C. Marmaros Clementer promovemus, praeficimus, et surrogamus…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 175-176.

49 Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 57.

50 Porov. А. Годинка, «Як наші духовникы проживали», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 38-41.

51 Porov. В. Гаджега, «Додатки до исторіѣ русинов и руських церквей в бувш. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, стр. 173-174.

52 В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 58-59.

53 Porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. XVII.

54 Jasenovský baziliánsky monastyr sa tiež spomína napr. v dokumente z 1. marca 1664, ktorý je adresovaný uhorskému primasovi z baziliánskeho monastyra v Grottaferrata pri Ríme a je podpísaný tamojším ihumenom Teofilom, ktorý bol zároveň hlavným predstaveným všetkých baziliánov v Taliansku, (po-

rov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 222-223).

[55] Gróf Žigmund Drugeth bol popravený roku 1684 v Košiciach Thökölym.

[56] S určitosťou vieme, že episkop Partenij Petrovič mal svoju rezidenciu priamo v Krásnobrodskom monastyre v roku 1652. Svedčí o tom správa egerského latinského biskupa viedenskému nunciovi, (porov. dokument: «Nové informácie viedenského nuncia, získané pravdepodobne od egerského biskupa ohľadne osoby episkopa Partenia… z konca roka 1652» uverejnený v A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 444).

[57] Mukačevská eparchia zahŕňala v tom čase i územia iných, pôvodne nezávislých monastyrských eparchií, ktoré už však nemali svojho archimandrituepiskopa, tj. aj územie dnešnej Prešovskej gréckokatolíckej eparchie i Košického gréckokatolíckeho apoštolského exarchátu.

[58] M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 237-241.

[59] Porov. *Acta S.C. de Propaganda Fide*, I, «Analecta OSBM», Roma, 1953, str. 302-304.

[60] Po latinsky sa táto Kongregácia volala: «S. Congr. Episcoporum et Regularium». V roku 1601 pápež Klement VIII. zjednotil dikastér «Sacra Congregatio super Consultationibus Regularium» s dikastérom «Congregatio pro Consultationibus Episcoporum et Aliorum Praelatorum» a vytvoril novú Kongregáciou, ktorá sa volala: «Svätá Kongregácia pre biskupov a rehoľníkov». Pápež sv. Pius X. konštitúciou «Sapienti Consilio» z 29. júna 1908, znova oddelil tieto dve inštitúcie a tým, že podriadil biskupov Konzistóriu, vytvoril autonómnu Kongregáciu pre rehoľníkov, (porov. M. Linscott, «La Congregazione per gli istituti di vita consacrata e per le società di vita apostolica», *La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, Città del Vaticano, 1990, str. 343-344).

[61] Porov. M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 241-243.

[62] «Deinde Oratori facultatem concessit, ut petitur, admittendi ubique novitios et destinandi seu designandi monasteria quae sibi magis apta videbuntur in loca novitiatus. Praeterea mandavit, ne in posterum quisquam Religiosus schismaticus et a Sancta Sede apostata in dictis monasteriis recipiatur…», (M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 243).

[63] Porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I, Martin, 1973, str. 190-191.

[64] V hramote sa doslovne píše: «… et confusio vitetur pro utrorumque commodo, utut Festa tum mobilia, tum articularia, et Dioecesum varietate ab Ordinariis locorum instituta etiam Graeci Ritus Uniti iisdem diebus celebrent, quibus Latini celebrare consveverunt…».

[65] Hramota z 23. augusta roku 1692 podpísaná cisárom Leopoldom I., nitrianskym biskupom Blasiusom Jaklinom a Joannesom Maholányim. Text hramoty pozri v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 347-350; tiež v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 37-40.

[66] List napísaný v Szatmári 6. júna 1696: «… Quomodo enim eppus poterit dirigere illos parochos, qui tractantur a dnis terribus etiam haereticis tamquam subditi. Si eppus mandat illis unum, dnus mandat aliud et aliquoties factum est, ut ab ipso altari tempore administrationis pellerentur sacerdotes ad servitia dnorum…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 392).

[67] «… Tandem fere ubique summa paupertas clericorum, quia parochiae non habent aliam fundationem, quam fundum, in quo aedificatae sunt domus parochiales et aliqot paucas terras arabiles cum exigua parochianorum contributione. Imo in dniis dnorum Rakoczianorum, d. com. Berczeny circa Ungvarinum, d. comitissae de Homonna et aliorum tantum exigunt de pecunia illorum officiales quolibet anno ab unoquoque parocho propter illos fundos, quantum ferme solveret unus subditus, qui vellet esse liber a laboribus debitis proprio dno, et portiones coguntur pluribus in locis solvere et milites tenere in suis domibus pro quarteriis hiemalibus non obstante benigno suae mattis decreto in contrarium. Hinc est, quod non fervet erga catholicos charitas et erga me reverentia, nec in eccliis apparet ullus splendor, imo pluribus in locis calices sunt ex ligno, patinae ex argilla, pixides pro venerabili scatulae unius nummi, apparamenta lacera et ex tela…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 391).

[68] Porov. J. Špirko, *Snem v Tridente*, Košice, 1947, str. 55-56.

[69] Tento obrovský počet farností potvrdzujú dokumenty: z 3. mája 1708 z Bratislavy, či iný z Viedne z 26. októbra 1709, v ktorých sa opisuje potreba absolútne urýchleného riešenia otázky menovania episkopa z Ríma pre tak početných gréckokatolíckych veriacich, (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 504, 520).

[70] «Kandidaty na svjaščenikov (rozumej biľcov) byli u nas po bolšoj časti samouky. Otec', svjaščennik abo ďak, učil doma svoho syna čitati, spivati i odpravľati. Koli syn malo byl podučenyj, to išol do dajakoho monastyr'a, abo učeňišoho svjaščennika na nauku… Jak vyhľadala taka nauka? V deň, koli byla krasna pohoda, student iz svojim učitelem išol robiti na pole (lebo bol poddaný-kripak). Večerami, neďìľami i v doščevoj pohoďì odbyvalasja škola. Taki domašňi skoľar'i učilisja zvyčajno: 1. čitati; 2. časom po cerkovno-slavjans'ki pisati; 3. katechizm; 4. bibliju; 5. končiti Bohosluženija; 6. vysluhovati sv. Tajny i 7. upražňalisja v cerkovnym spivi. Taka škola trevala najmenše odin rok. Koli kandidat uže dostatočno poznakomilsja z cerkovnyma naukami i pis'mom, išol zvyčajno do svoho sela za ďaka, abo pod-ďačoho. Po paru rokach praktiki v cerkvi svjaščennik vydaval 'bohoslovovi'

posvidku, čto on može byti rukopoloženyj na svjaščennika. Z takoju posvidkoju kandidat javľalsja pered Episkopom i prosil vysvjatiti joho», (V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 20).

[71] «Pro seminario sive convictu nulla procursus est, nec fuit fundatio, propter quod sacerdotes Rutheni et Valachi aliam instructionem non habent in rebus fidei et in ritibus eccltícis praeter illam, quam apprehendere potuit unus ab alio in propriis domibus et eccliis», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 391-392).

[72] «Итакъ въ греческой церкви духовниками были обычно лица, имѣющія монашеское постриженіе, пресвитерскій санъ и спеціальное порученіе на исповѣдь отъ епископа. (…) Съ теченіемъ времени притокъ чернаго духовенства въ приходы увеличивается. Когда начали принуждать вдовыхъ поповъ къ монашескому постриженію, нѣкоторые изъ нихъ, постригшись, не шли, однако, въ монастыри, а продолжали служить въ приходахъ. Въ нашихъ памятникахъ приходскіе іеромонахи называются различно: черные попы и игумены. Первымъ терминомъ обозначались, вѣроятно, чернецы, не имѣвшіе права духовничества. Духовники-іеромонахи назывались игуменами. Такое имя они получили отъ того, что 'въ древнее время въ монастыряхъ право-обязанность быть духовниками принадлежала ихъ настоятелямъ игуменамъ, такъ что названія игуменъ и духовникъ стали синонимами'. 'Въ настоящее время приходскіе священники изъ іеромонаховъ называются у грековъ игуменами… въ позднѣйшее время они и у насъ назывались такъ же; изъ этого слѣдуетъ то заключеніе, что такъ назывались они у грековъ и у насъ и въ древнее время. Когда мы встрѣчаемъ въ лѣтописяхъ нашихъ извѣстія, что какое-либо дѣло сдѣлали 'вси игумени и попове', то больше чѣмъ вѣроятно, что каждый раз должно разумѣть не однихъ только игуменовъ монастырей, но і іеромонаховъ, игуменившихъ у приходскихъ церквей'. 'Наши памятники говорятъ объ игуменахъ, жившихъ у насъ при приходскихъ церквахъ: очевидно, что под игуменами должно разумѣть никого иного, какъ іеромонаховъ, жившихъ на приходахъ духовниками'…», (С. Смирновъ, *Древне-русскій духовникъ, Матеріалы для исторіи древне-русской покаянной дисциплины*, Москва, 1913, стр. 15, 18).

[73] І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, str. 124; pozri tiež dokument uverejnený v prepise latinkou u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 246-247.

[74] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 163.

[75] Pozri v kapitole číslo 3.4.

Obrady na území Uhorska v 18. storočí

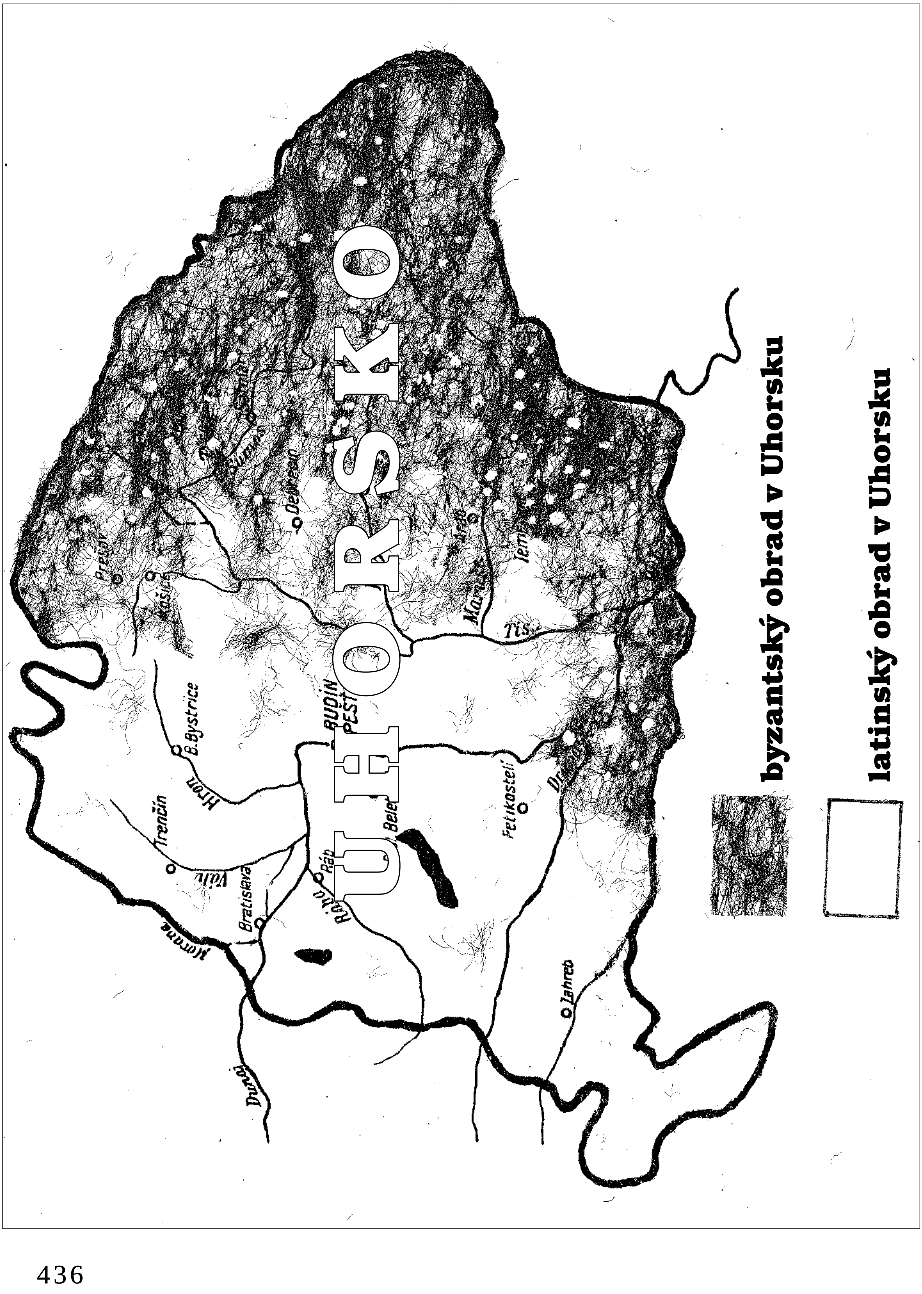

18. storočie[1]

3.6. Byť či nebyť? – Hamletovská otázka posledných gréckokatolíkov historického Podkarpatska

18. storočie sa začína v znamení kurucko-labanských vojen.

František II. Rákoczy – nádejný vodca všetkých nespokojencov

K pochopeniu dejín gréckokatolíkov v 18. storočí je potrebné priblížiť si predovšetkým postavu Františka II. Rákoczyho (dnes maďarského národného hrdinu), ktorého v poradí už posledné povstanie proti Habsburgovcom bolo bytostne späté práve s rusínskymi gréckokatolíkmi historického Podkarpatska a ich dejinami:

František II. Rákoczy, syn Františka I. Rákoczyho (+1681) a Heleny Zrínskej, sa stal nevlastným synom Imricha Thökölyho. Imrich Thököly si totiž zobral za manželku jeho matku, vdovu po Rákoczyovi, Helenu Zrínsku (i keď bola staršia o 14 rokov) a s ňou zdedil i veľké Mukačevské panstvo a ostatné obrovské majetky.

František II. Rákoczy sa narodil roku 1676 v Borsi. Už ako päťročný osirel, keď mu zomrel jeho otec František I. Rákoczy. Ešte v chlapčenskom veku, tj. ako jedenásťročný, bol násilne (po porážke Thökölyho povstania a trojročnom obliehaní a obsadení Mukačevského hradu r. 1688) kardinálom Koloničom odlúčený od svojej matky a daný na prevýchovu do jezuitov do Jindřichového Hradca a neskôr do Prahy. Podobne i jeho sestru 15-ročnú Julianu dali na prevýchovu do ženského kláštora.

Mukačevský hrad sa v rokoch 1685-1688 stal svetoznámym práve preto, že bol obliehaný cisárskymi vojskami a v ňom sa veľmi dlho a úspešne bránila Helena Zrínska, manželka Thökölyho. Vtedy sa hovorilo o Mukačeve, a to dokonca až v Španielsku, s posvätnou úctou a bázňou, ako o nedobytnom hrade

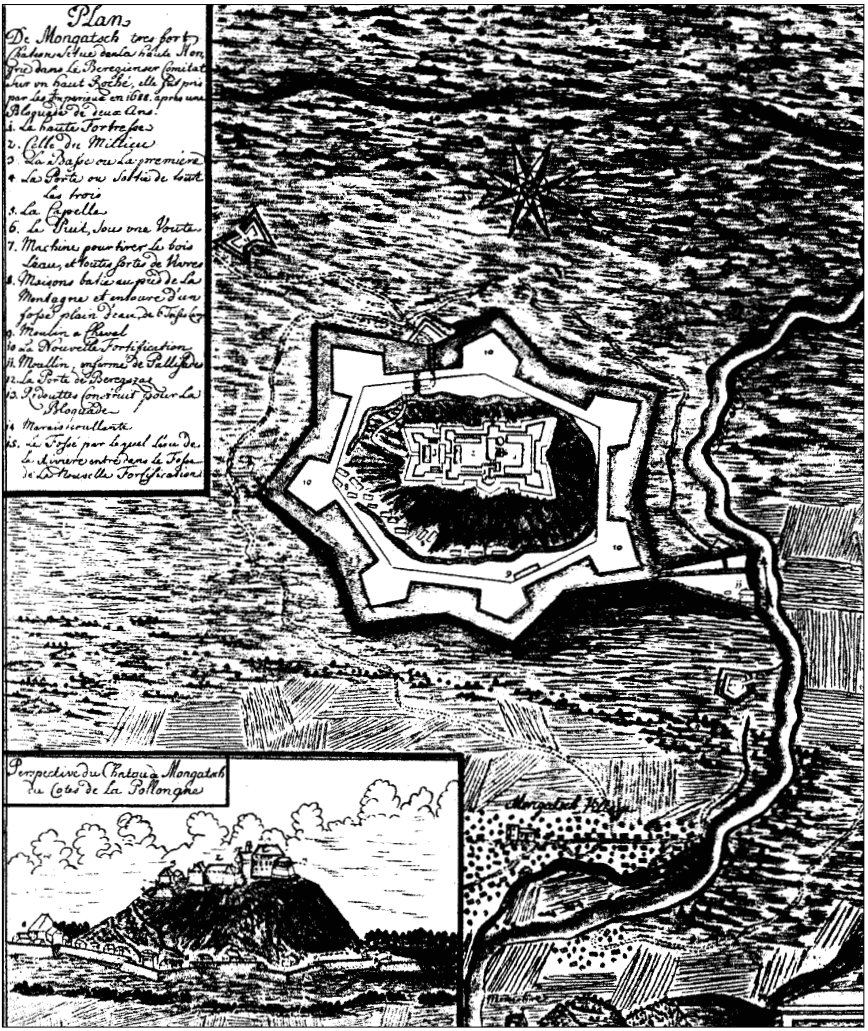

Nedobytný Mukačevský zámok, o ktorom sa koncom 17. storočia s úctou hovorilo až v ďalekom Španielsku.

a bolo módou zháňať sa po jeho plánoch a znázorneniach…[2]

V čase obliehania Mukačevského hradu, podľa spomienok Františka II. Rákoczyho, bol hrad celé tri roky pod delostreleckou paľbou. Jeho matka naň i napriek tomu naliehala, aby u svojho súkromného učiteľa normálne pokračoval v štúdiách. Vo svojich spomienkach píše, že raz, keď jeho matka Helena Zrínska

chodila po hradbách a povzbudzovala vojakov k obrane…, obrovská delová guľa ju len-len že minula a namiesto nej zasiahla vernú slúžku, ktorá ju všade sprevádzala, rovno do hlavy, a to tak, že mozog a krv slúžky postriekal odvážnu paniu hradu…[3]

Mukačevský hrad ani v roku 1688 dobytý nebol, ale po troch rokoch jeho obrany ho cisárskym vojskám Helena Zrínska vydala dobrovoľne, a to za výhodných kapitulačných podmienok. Helena Zrínska spolu so svojimi dvoma deťmi bola so všetkou cťou odvedená do Viedne, kde žila v kláštore uršulíniek až do roku 1691, keď jej bolo dovolené opustiť Uhorsko a odísť za svojim manželom Imrichom Thökölym do Turecka. V tureckom vyhnanstve roku 1703 zomrela ako 60-ročná.[4]

František II. Rákoczy (1676-1735) už ako vodca ďalšieho povstania nedobytné vlastnosti Mukačevského hradu na začiatku roku 1711 opisoval takto:

«*… nehrozilo mu nijaké nebezpečenstvo, že bude tesne obklúčený a znenazdajky prudko dobytý. Okrem toho, že hrad stál na vysokej skale uprostred lúk a odvšadiaľ bol chránený hlbokými priekopami, už samotný vrch bol ohradený veľmi presne stavanou pevnosťou, ktorá bránila prístupu k hore, a hora samotná bola tiež menšou pevnosťou. Okrem toho na hrade nechýbalo množstvo diel a všetkého potrebného k pozornej obrane. Nemci nemali dostatočné množstvo pešiakov k napadnutiu takejto pevnosti, chýbali im i dobré delá. A keby im nechýbala ani pechota ani delá, samotné ročné počasie im bránilo v prístupe. Okolité lúky sú totiž obklopené hustými lesmi a močiarmi, rozsadlinami dravých riek a k samotnej pevnosti je potrebné uraziť niekoľko dní cestou cez močiare a blato. Pritiahnuť väčšie delá a zásoby je možné len v letnom období a aj to len za suchšieho počasia…*».[5]

I napriek svojej nedobytnosti, cisárske vojská znova obsadili Mukačevský hrad bez boja a to ešte v tom istom roku (r. 1711). Zlyhal ľudský faktor: Rákoczy sa ponáhľal získať vojenskú pomoc od cára do Ruska. Na čas svojej neprítomnosti zveril obranu Mukačevského hradu Alexandrovi Károlymu. Tento však neveril Rákoczyho sľubom o jeho skorom návrate s vojenskou pomocou z Ruska, myslel si, že Rákoczy utiekol, a preto už 14. marca 1711 ako prvý prisahal cisárovi svoju vernosť.[6]

František Rákoczy roku 1701.

Roku 1855 bol hrad cisárskym dekrétom premenený na väzenie. Po prestavbách, ktoré mali za cieľ prispôsobiť hrad novým požiadavkám, roku 1858 bol bývalý Mukačevský hrad, teraz už väzenie, schopný pohodlne prijať až 700 väzňov.

František II. Rákoczy, ktorý hovoril i po rusínsky, vládol v celom hornom Uhorsku (teda i nad územím terajšieho Slovenska) od roku 1703 do roku 1711. V pozitívnom slova zmysle veľmi ovplyvnil i život gréckokatolíkov. Pochovaný je v Dóme sv. Alžbety v Košiciach.

V roku 1866 sa o rímskokatolíckych väzňov na tomto hrade staral latinský kňaz, o gréckokatolíckych gréckokatolícky kňaz a o protestantských a židovských väzňov sa starali ich duchovné osoby, ktoré prichádzali na hrad dvakrát do týždňa.[7] Dnes tento hrad slúži ako múzeum.

V čase, keď sa kardinál Kolonič príliš dlho zdržiaval v Ríme na konkláve (voľbe pápeža), deti sa oslobodili, a to tak, že Juliana bola unesená z kláštora, kde bola väznená a krátko nato (s cisárovým vedomím) sa vydala za generála Aspremonta. Po návrate z Ríma dal kardinál Kolonič zato uvrhnúť generála Aspremonta do väzenia na hrade Spielberg a snažil sa jeho manželstvo s Julianou Rákoczyovou prehlásiť za neplatné. Nepodarilo sa mu to však a Aspremonta musel prepustiť z väzenia. Vďaka príhovoru tohto generála (teraz už švagra Františka II. Rákoczyho) dostal František II. Rákoczy od cisára naspäť časť bývalých majetkov svojej rodiny na Šariši v okolí Prešova. František II. Rákoczy vo svojich osobných spomienkach, ktoré napísal v čase vyhnanstva v Turecku, spomína na kardinála Koloniča takto:

«*Kardinál prísne nakázal mníškam, aby prehovorili moju sestru* (Julianu)*, aby prisľúbila Bohu svoje panenstvo, lebo tvrdil, že cisár si praje, aby ostala v kláštore a k tomu ešte dodával, že i ja, keď dospejem, zamýšľam vstúpiť do jezuitského rádu. Kardinál skutočne plánoval, aby, keď sa moja sestra stane mníškou a ja potom jezuitom, náš rod vyhynul a celý majetok prešiel na jezuitov*». A naozaj, ako spomína ďalej František II. Rákoczy, po vydaji Juliany Rákoczyovej zahájil s ňou kardinál Kolonič súdne pojednávanie o dedičstvo jej rodičov. Súdny spor sa vliekol veľmi dlho. Keď Rákoczy dosiahol vek, že vyšiel z poručníctva, žiadal tiež svoje dedičné majetky naspäť. Majetky dovtedy bezplatne používali latinskí jezuiti a brali z nich i obrovský finančný dôchodok.

Ako sám Rákoczy vo svojom vlastnom životopise píše, jezuiti nakoniec ešte žiadali od neho a jeho sestry 100.000 toliarov, ináč mu pozemky a hrady nechceli vydať: «*A ovšem by sme sa* (spolu s Julianou) *jezuitov nikdy nezbavili, keby naša matka* (Helena Zrínska) *predvídajúc i to, ešte pri svojom odchode* (do Turecka k svojmu maželovi Thökölymu) *nebola zanechala sestre isté listiny, vierohodné listy a dokumenty, z ktorých sa neplatnosť* (podvrhnutej) *závete dala dokázať tak zrejme a jasne, že sa jezuitom zdalo lepšie uspokojiť sa so sľubom, že im vyplatíme 20.000 rýnskych, ako všetko dať do súdu a vymáhať vyplatenie spomínaných peňazí* (100.000 toliarov). *A takto sme si*

vymohli konečne návrat našich dedičných majetkov. Majetky však boli tak zpustošené a zanedbané, že po niekoľko nasledujúcich rokov nám prinášali len štvrtinu zvyčajných dôchodkov».[8]

I z tohto svedectva Rákoczyho je možné si vytvoriť obraz o morálnych "kvalitách" kardinála Koloniča, ktorý roku 1689 Josifa Rogu de Camellisa priviedol do Mukačevskej eparchie a odstránil právoplatne zvoleného mukačevského episkopa Metodija Rakoveckého a tak isto morálne "kvality" vtedajších po moci bažiacich latinských jezuitov, ktorých neskôr Mária Terézia v Uhorsku zrušila. Tiež tu nachádzame koreň a príčinu neskoršej nenávisti Rákoczyho voči celej latinskej hierarchii a najmä jezuitom a jeho sympatie ku všetkému, čo nebolo rímskokatolícke.

Rok 1701 – zatykač na Rákoczyho, rok 1703 – začiatok otvorenej vzbury

Keď sa prezradili plány o chystanej vzbure, na čele ktorej mal stáť Rákoczy, roku 1701 bol na neho uvalený zatykač. Bol zatknutý a odsúdený na smrť, ale jeho manželka však podplatila strážcov a on ušiel do Poľska. V Uhorsku v tom čase zúril hlad a nespokojnosť obyvateľstva bola veľká. Začiatkom roku 1703 to boli práve Rusíni z historického Podkarpatska, ktorí z Poľska pozvali Rákoczyho, aby sa postavil na ich čelo v boji za slobodu a lepší život. Jednalo sa o ich vyslancov Michaila Papa a Vladislava Biha. V Poľsku sa Rákoczy zdržiaval v neustálom strachu o svoj život, lebo za jeho hlavu bola vypísaná vysoká odmena. 14. júna 1703 prekročil hranice Uhorska a ocitol sa na území svojho Mukačevského panstva, kde ho už v najbližšom lese čakalo milé prekvapenie: 500 na všetko odhodlaných rusínskych sedliakov-poddaných a 50 jazdcov ozbrojených ručnicami, kosami a kopijami.[9]

«*Tlupy podrážděných rusínskych sedláku z rozsáhlých panství Rákócziho a jiných nespokojenců tvořily první vojsko, s nímž Rákóczi zdvihl prapor odboje v červnu r. 1703 na území dnešné Podkarpatské Rusi. Povstalci se probili do Potisí k sabolčské a hajducké drobné šlechtě…*».[10]

Iná pozoruhodná zmienka z tohto obdobia sa nachádza v Rá-

koczyových *Spomienkach*, že totiž na hraniciach ho so slzami v očiach (že ho opäť vidí) vítal staručký baziliánsky jeromních z Černečej Hory, Petronij Kaminskyj, ktorý ho nosieval na svojich pleciach, keď bol ešte dieťaťom…[11] Táto zmienka svedčí o úzkych vzťahoch Rákoczyho k mukačevským gréckokatolíckym baziliánom. Neskôr (po smrti Josifa Rogu de Camellisa) Rákoczy presadzoval práve tohto baziliána na mukačevský prestol.

Rákoczy vychovávaný až do svojho jedenásteho roku na Mukačevskom zámku, výborne ovládal šesť rečí,[12] medzi nimi i rusínčinu, teda reč svojich najbližších poddaných.

Z vďačnosti za vernosť v bojoch proti cisárovi, Rákoczy vydal viacero privilégií a uvoľnení pre rusínske gréckokatolícke obyvateľstvo a jeho kňazov. Napr. 9. apríla 1705 vydal hramotu-privilégium, ktorou vyhlásil svoju zvláštnu ochranu nad gréckokatolíckym rusínskym kňazstvom Mukačevskej eparchie.[13]

Povstanie začalo roku 1703… V priebehu troch rokov povstania sa pôvodných 550 rusínskych najvernejších z jeho majetkov, s ktorými Rákoczy začínal svoju vojnu proti Habsburgovcom, rozrástlo na vycvičenú armádu o počte 75.000 mužov…![14] Rákoczyovi sa podarilo obsadiť v podstate skoro celé vtedajšie Uhorsko. Keď si však Habsburgovci vysporiadali svoje vojenské spory s inými kráľovstvami a sústredili sa na vzbúreného Rákoczyho, povstanie bolo roku 1711 potlačené, na príčine bola ako vždy ľudská zrada. Sám Rákoczy po potlačení povstania na svojom nútenom pobyte v Turecku (kde aj roku 1735 zomrel), často spomínal na verných Rusínov, ktorí mu ostali verní a to dokonca i po porážke po roku 1711, a to v čase, keď ho všetci ostatní opustili. Označoval ich ako «*najvernejší ľud*» (gens fidelissima). Väčšina rusínskych kurucov bojujúcich pod Rákoczyovými zástavami sa po potlačení povstania nevrátila domov, ale radšej prijala dobrovoľný exil v zahraničí.[15] Rusíni boli Rákoczymu tak verní, že ešte i v roku 1720, tj. 9 rokov po potlačení povstania, sa na niektorých miestach Zemplínskej župy zdržiavalo cisárske vojsko, a to vo väčšom počte, obávajúc sa novej vzbury prívržencov Rákoczyho.[16]

Po neúspešnom protihabsburgovskom povstaní (1703-1711) musel František II.

Rákoczy ujsť do Turecka, kde aj zomrel. Keď rakúsky cisár František Jozef (1867-1916) vydal dovolenie na prevoz jeho pozostatkov, jeho kosti boli 29. októbra 1906 prevezené a uložené v krypte rímskokatolíckeho kostola sv. Alžbety Uhorskej v Košiciach, kde ležia dodnes spolu s ostatkami jeho matky Heleny Zrínskej, jeho syna Jozefa, tiež pobočníka Bercsényiho, generála Esterházyho a dvorného majstra Šibrika. Autormi ich sarkofágov sú sochári F. Mikula a A. Andreeti. Pri uložení pozostatkov bol prítomný i mukačevský gréckokatolícky episkop Julius Firčák, čo je dodnes vidno na dobovej maľbe-triptychone Košického Dómu na severnej strane nad vchodom.[17] To z povďačnosti zato, čo Rákoczy urobil pre rusínskych gréckokatolíkov. Autorom maľby (mineralmalerei) bol maliar Andrej Dudič. Triptychon znázorňuje život Františka II. Rákoczyho od kolísky po smrť a slávnostný pohreb.

Dokonca ešte i tri roky po smrti Rákoczyho (27 rokov po potlačení povstania!), teda v roku 1738 sa zachovala správa z vyšetrovania polície Spišskej komory, že keď kňazi vyzývali rusínsky ľud, aby sa modlil za rakúskeho cisára bojujúceho proti Turkom,

ľud proti tomu reptal, čo sa donieslo do uší samému cisárovi a bolo z toho vyšetrovanie. Vysvitlo, že Rusíni sa radšej budú modliť, žeby sa Rákoczy k nim vrátil, než aby sa modlili za cisára. Rusíni na bývalých Rákoczyových panstvách nechceli uveriť, že ich bývalý pán je už tri roky mŕtvy. Dvaja z aktérov poburovania dostali po 60 palíc ako verejný trest pred celým zhromaždeným Mukačevom.[18]

Rákoczyove povstanie a oslobodenie gréckokatolíckeho-bieleho kňazstva z nevoľníctva

Už tesne pred rokom 1703, keď sa tušilo, že pravdepodobne proti Habsburgovcom vypukne nové stavovské povstanie pod vedením novej osobnosti Františka II. Rákoczyho (zdržiavaceho sa v Poľsku), a keď sa vedelo, že tento vodca má najväčšiu podporu práve u nespokojných rusínskych gréckokatolíkov, snem Zemplínskej župy zasadajúci vo Vranove 4. apríla 1702 konečne oslobodil aspoň gréckokatolícke biele kňazstvo (ale len kňazstvo, nie ľud) tejto župy od robotovania na panskom…[19] Bolo to robené s úmyslom, že gréckokatolícki kňazi z povďačnosti utíšia nespokojný poddanský ľud[20]. Postavenie gréckokatolíckeho kňazstva však v iných župách naďalej zostávalo veľmi labilné, niekde dostali väčšiu slobodu, inde nijakú.

Rusínske obyvateľstvo sa búrilo. Množili sa prepady a zbojníctvo. Do tohto obdobia vložila ľudová slovesnosť postavu vybájeného Jánošíka, ktorého neskôr v 19. storočí ospevovali slovenskí národní buditelia.

V roku 1713 bol Jánošík vraj dolapený a popravený. Postava bola vzatá z valašského (rusínskeho) prostredia. O valašskom-rusínskom pôvode Jánošíka, okrem iného svedčí i jeho zbraň – valaška, užívali ju totiž Valasi-Rusíni pri ochrane oviec. Protestantská literatúra ho však i napriek tomu zvykne označovať s obľubou ako slovenského národného hrdinu. Neexistujú nijaké dokumenty o súde a dokonca ani o existencii Juraja Jánošíka. Zachovali sa len údajné opisy vyhotovené o 150 rokov neskôr (1844) z pera protestantského romantika Janka Kráľa.[21]

Po potlačení povstania Františka II. Rákoczyho a podrobení s ním kolaborujúcich protestantských šľachticov, všetky majetky porazených, a to od Maramoroša až po Spiš, prešli do rúk uhorského krá-

ľa a rakúskeho cisára v jednej osobe. Tento v obave, aby sa povstanie neopakovalo, 13. augusta roku 1720 prikázal, aby bol zo zabavenej pôdy vydelený pre každú gréckokatolícku farnosť jeden telek[22] pôdy a 26. apríla 1721 vydal dokonca ďalší príkaz, že žiadne zo zákonných detí gréckokatolíckych kňazov neslobodno v budúcnosti započítavať medzi poddaných, ale treba sa k nim správať ako ku slobodným.

Teda až v tomto čase sa začalo plniť v praxi to, čo Josif Roga de Camellis, OSBM, teoreticky vymohol od cisára ešte roku 1692 v privilegijnej hramote. Čo gréckokatolíckym biľcom nasľuboval a teoreticky aj vybojoval Josif Roga de Camellis, prakticky zrealizoval ozbrojeným povstaním až Rákoczy. Všetky vyššie spomínané úľavy cisára boli urobené aj zásluhou stykov a zásluhou vplyvu mukačevského gréckokatolíckeho episkopa vladyku Hennadija Bizancija, OSBM (1716-1733), na cisárskom dvore a aj samotný fakt, že sa Bizancij dobrovoľne zriekol svojej svojprávnosti a úplne sa podriadil ako obradový vikár a poskok egerskému latinskému biskupovi (prisahal mu vernosť vo všetkom). Aby gréckokatolícke biele kňazstvo, ktoré so znepokojením sledovalo silnejúcu latinizáciu svojho obradu pod vedením slabého episkopa Bizancija, či dokonca i masový prechod celých gréckokatolíckych farností na latinský obrad, sa uspokojilo a utíchlo vo svojom nespokojnom reptaní, bola mu daná skutočná sloboda a dokonca i jeho kňazom a cerkvám pozemky na udržanie…

Ale i tieto slobody gréckokatolícke kňazstvo nedostalo všade a rovnako. Ešte i vladyka Andrij Bačinskyj koncom 18. storočia sa neraz musel znova a znova obracať na cisára, odvolávajúc sa na staré práva gréckokatolíckeho kňazstva obdržané ešte v privilegijnej hramote Leopolda I. z roku 1692,[23] neskôr potvrdenej roku 1711 Jozefom I., v rokoch 1720-1721 aj cisárom Karolom III. a roku 1741 Máriou Teréziou, pretože tieto sa neustále porušovali. V Maramorošskom išpanstve-župe boli tieto privilegijné hramoty o slobodách pre gréckokatolícke biele kňazstvo prijaté-publikované župným snemom dokonca až v roku 1761 a v Šarišskom išpanstve-župe ešte neskôr – roku 1763![24]

Všetky farnosti (do slova a do písmena) Mukačevskej eparchie bez rozdielu, dostali konečne definitívnu slobodu, uznanie a materiálne zabezpečenie až roku 1806 za mukačevského episkopa Bačinského.[25] Nehovoríme však o morálnom zrovnoprávnení gréckokatolíckeho kléru s rímskokatolíckym, ku ktorému došlo v podstate až na II. Vatikánskom koncile, teda v šesťdesiatych rokoch 20. storočia (*Lumen gentium* 13, *Orientalium ecclesiarum* 3 a 5) – teda viac ako 300 rokov po "únii"!

Porážkou posledného kuruckého povstania vedeného Františkom II. Rákoczym nastupuje i na majetkoch Rákoczyovcov v severovýchodnom Uhorsku jezuitská protireformácia, a teda i latinizácia gréckokatolíkov (likvidácia starej viry) so stopercentným nasadením všetkých síl (práve v tomto období okolo 500 gréckokatolíckych farností prešlo na latinský obrad, pozri v kap. 4.1.3.).

Rok 1745 – ovocie nespravodlivosti páchanej na gréckokatolíkoch – vznik slobodomurárskych lóží

Nespravodlivosť páchaná zo strany latinskej hierarchie voči starej gréckokatolíckej viere, gréckokatolíkom a gréckokatolíckym monastyrom nezostala bez trestu Božieho. «*Každý je trestaný tým, čím hreší*» (Múd 11,16). Latinskí cirkevní hodnostári zlikvidovali gréckokatolícke monastyrské eparchie tým, že zlikvidovali gréckokatolícke soborné monastyry. Hospoď Boh vydal previnilcov napospas ich vlastnej žiadostivosti. Nastáva veľký úpadok latinských rímskokatolíckych kláštorov, podobne ako v časoch Mikuláša Oláha (16. st.), keď nastal úpadok svetského latinského kňazstva. Nasledovný príklad charakterizuje pomery doby 18. storočia tesne pred zrušením mnohých latinských kláštorov Jozefom II.

Premonštrát Anselm Poltz vo svojom *Denníku* (*Ephemerides Canoniae Teplensis*) o rušnom živote v Teplenskom latinskom kláštore v sedemdesiatych rokoch 18. storočia píše:

«*V opatství byla* (počas častých návštev) *téměř vždy veselá šlechtická společnost, hýřivé hodování s hudbou a zpěvem, často dokonce plesy, jež trvaly až do pozdního rána. Zástup sluhů v lesknoucích se livrejích oživoval tehdy klášter. Mladá hrabata, která po léta pobývala v klášteře, aby se naučila jízdě na koni, tanci,*

šermu a francouzské řeči, přispívala významně k rozmnožení lesku, který opat z hraběcího (tj. grófskeho) *rodu [Trauttmansdorf] tak miloval. Denní zaměstnání opatovo, vstával ovšem pozdě, spočívalo v zábavě s hosty, v dlouhotrvajícím hodování a v pobytu v jízdárně. Jeho vášní byly koně a zbraně. V jelení zahradě často pořádal střílení do terče, jehož se sám účastnil. Nezřídka se stávalo, že hluk výstřelů rušil večerní pobožnost v chrámu. Také jinak častěji pronikaly světské zvuky do odříkávání žalmů… Trauttmansdorf byl často na cestách, byl-li však doma, nebylo lehko se k němu dostat, a vůbec jednal s bratry despoticky. Do konventu nevstoupil nejméně osm let a stejně dlouho nebyl na kůru* (na chóre, tj. na spoločných monastyrských modlitbách). *'Kůr netvoří opatovy povinnosti,' vysvětlil jednou Trauttmansdorf. Do chrámu vstupoval jen o největších svátcích, aby vykonal své pontifikální povinnosti. Jinak se jen v neděli účastnil svaté mše, kterou v jeho soukromé kapli četl řádový kněz. Opatův příklad se neminul účinkem na klášterní život konventuálů*»[26] – potiaľ úryvok z *Denníka* o tom, čo vystrájal rímskokatolícky opát-gróf Trauttmansdorf v Teplenskom latinskom premonštrátskom kláštore a aké pohoršenie a skazu v ňom spôsoboval.

Bohatstvo latinskej šľachty, ktorá sa nasťahovala do latinských kláštorov bolo také, že mohlo konkurovať dokonca i cisárovi:

«*Arcibiskup olomoucký Antonín Theodor Colloredo jel například ještě r. 1777 k intronizaci do dómu v slavnostním kočáře, který nestál méně než 60.000 zlatých a který byl drahý i samotnému císarskému dvoru*».[27]

Úpadok a kríza latinských kláštorov niesli so sebou i uvolnenie mravov obyvateľstva a následnú stratu viery u mnohých.

Už v polovici 18. storočia vzniká hnutie tzv. *slobodomurárov* bojujúcich proti Bohu, proti Cirkvi, proti mníšstvu. Ľudia, ktorí sa stali slobodomurármi, bojovali proti Bohu i jeho sv. Cirkvi, lebo nepoznali skutočného Boha, skutočnú sv. Cirkev a ani nevideli skutočných mníchov… Roku 1745 vznikla v Olomouci tzv. *Spoločnosť neznámych* (*Societas incognitorum in terris austriacis*), ktorá sa neskôr rozšírila po celom svete pod ľudovým názvom «*slo-*

bodomurári». Zakladateľom tejto spoločnosti bol «slobodný pán», v skutočnosti však gróf Jozef Petraš, ktorý nepokladal «*za prospěšné uveřejniti jména… členů*» tejto spoločnosti. Gróf Petraš založil spoločnosť v duchu myšlienok Taliana L. Muratoriho, ktorý už v tom čase mal veľké potiaže s jezuitmi, pretože hlásal «*slobodu vo veciach náboženstva*» – v skutočnosti lepšie povedané «chaos vo veciach náboženstva», a odvážil sa popierať oprávnenosť existencie mnohých latinských bratstiev a kongregácií. *Spoločnosť neznámych* (teda slobodomurári skrývajúci sa pod týmto názvom) združovala najvlyvnejšie osoby doby pod rúškom rozvoja vedy a umenia. Už Mária Terézia im dala ako dozor ostrozrakých jezuitov… Vzápätí po tom však spoločnosť v roku 1752 oficiálne zanikla…,[28] ale v skutočnosti existovala i naďalej a existuje dodnes majúc tajné lóže s názvom «slobodomurári». Pod vplyvom slobodomurárov vypukla r. 1789 francúzska revolúcia, r. 1871 Parížska komúna, r. 1917 komunizmus…, všetko spojené s vraždením kňazov, mníchov…

Na celom svete v súčasnosti existuje vyše 34.000 lóží slobodomurárov s viac ako 3.000.000 členov. V dodnes platných smerniciach vydaných napr. biskupskou konferenciou na Filipínach roku 1990 sa hovorí, že žiaden verejne známy slobodomurár nemôže ísť na sv. príčastie, nesmie byť krstným otcom, alebo svedkom pri udeľovaní sviatostí, ani sa stať členom náboženského spoločenstva. Členom lóží neslobodno pripraviť katolícky pohreb, iba ak by pred smrťou prejavili ľútosť. Tieto inštrukcie sa zakladajú na smerniciach, ktoré vydal Vatikán v roku 1983.[29]

Rušenie kláštorov

Krízu latinských kláštorov v 18. storočí sa snažil cisár Jozef II. riešiť svojimi reformami, tj. zrušením mnohých z nich, hlavne tých, ktoré stratili svoj pôvodný ráz a nemali už takmer nič spoločného so svojim zakladateľom. Chcel očistiť latinský obrad v celej svojej ríši od zlozvykov.

Rakúsky cisár Jozef II. počas svojej vlády (1780-1790) preveroval všetky monastyry v Uhorsku a zhodnocoval ich stav a užitočnosť pre spoločnosť. Ak ich neuznal za dostatočne činné a užitočné, jednoducho ich zrušil a ich majetky pripadli monarchii (na tzv.

náboženský fond z ktorého sa zriadzovali nové farnosti a vyplácali platy farárom[30]). Jozef II. len počas ôsmych rokov zrušil 700 kláštorov a zmenšil počet rehoľníkov z 63.000 na 27.000.[31]

Jozef II. rušil len čisto kontemplatívne kláštory, či kláštory v ktorých bol úpadok mníšskeho života a zosvetštený život, alebo kláštory ktoré boli zle vedené hospodársky. Po roku 1784 zrušil i mnohé kláštory len z toho dôvodu, že boli veľmi bohaté a takýmto spôsobom chcel doplniť svoj «náboženský fond» určený na obnovu katolíckej Cirkvi.[32]

V snahe odstrániť všetko nie rímskokatolícke zároveň Jozef II. nevedomky odstránil i mnohé pôvodné gréckokatolícke obyčaje «starej viry», ktoré v Uhorsku pretrvávali ešte od čias sv. Cyrila a Metoda.

Likvidácia posledných «reziduí» pôvodného gréckokatolíckeho obradu medzi rímskokatolíkmi za Jozefa II.

«Reziduá východného obradu» pretrvávali v celom Uhorsku, ale hlavne na severe a severovýchode krajiny, teda medzi novovzniklými rímskokatolíkmi na západnom a strednom Slovensku, ktorí boli latinizovaní približne v 16.-17. storočí. Tieto gréckokatolícke «reziduá», atypické pre latinský obrad, zlikvidoval cisár Jozef II. (1780-1790) svojimi reformami a zákonnými nariadeniami, čím, ako bolo už vyššie naznačené, zbavil latinský obrad posledných stôp pôvodného gréckokatolíckeho obradu.[33] Miestne obyvateľstvo sa týmto jeho novotám už nebránilo, pretože po storočiach latinizácie prestalo rozumieť symbolike gréckokatolíckych obradov a následkom čoho prestalo byť na tieto obyčaje úzkostlivo priviazané…

Jozef II. svojimi zákonnými nariadeniami

► obmedzil v latinskom obrade procesie (tak časté u gréckokatolíkov), a to len na dve do roka (na Božie Telo a na Marka[34]);

► zakázal latiníkom pri procesiách nosiť veľké choruhvy (zástavy) – čo je starodávny gréckokatolícky cyrilometodejský obyčaj;

► zakázal u rímskokatolíkov zriadzovať na Veľký Piatok Boží hrob a sláviť priveľmi slávnostne vzkriesenie Isusa Christa (opäť

ďalší typický prvok gréckokatolíckeho obradu);

► zakázal v rímskokatolíckom obrade svätenie koláča-Paschy (na Velikdeň,[35] čo je podstatný cyrilometodejský symbol Božej Eucharistie);

► zakázal konať pobožnosti pred obrazmi (ikonami) mimo kostolov, napr. popri cestách a tiež zrušil vsenočné bdenia;

► zakázal páliť pred ikonami sviečky a lampady a dovolil jedine jedno «večné svetlo» pred Božou Eucharistiou;

► bolo tiež zakázané zvoniť pri búrkach a čierných mračnách, čo je opäť typický gréckokatolícky obyčaj…;

► zakázal svätenie vína…, rozličných plodov a ovocia (ako napr. ovocia na Preobraženie, liečivých bylín na Uspenie, či Roždestvo sv. Jána Predteču a pod.);

► zakázal kadenie, tj. svätenie domov vo vianočnom čase (Jordánske posväcovanie domov na Bohojavlenije), zbieranie koľady…;

► zakázal stavanie májov (pôvodnú gréckokatolícku zelenú výzdobu po cerkvách a plotoch súkromných domov na Zelené sviatky – Sošestvije Sv. Ducha, ktoré pripadajú najčastejšie na mesiac máj);

► zakázal krstné, svadobné, pohrebné kvasy (pôvodnú gréckokatolícku cyrilometodejskú «kuťu» – varenú pšenicu s medom a hrozienkami… napr. na Parastasoch)…[36]

Všetky tieto hore uvedené obyčaje sú charakteristické pre gréckokatolícky obrad, avšak mnohé z nich sa dodnes zachovávajú aj medzi rímskokatolíkmi napr. na Spiši, na Zemplíne, v Šariši… Pred Jozefom II. boli tieto gréckokatolícke obyčaje živé v podstate na celom území Uhorska, mnohé z nich boli živé dokonca ešte i v Čechách… a Jozef II. «v snahe odstrániť všetko, čo nebolo v latinskom rituále», nevedomky urobil cyrilometodejskej tradícii v Uhorsku medvediu službu. Urobil svojimi reformami rázny a radikálny zásah, ktorým latinský obrad na svojich územiach «vyčistil». Na Spiši a v dnešnej Košickej rímskokatolíckej diecéze však u rímskokatolíkov mnohé tieto gréckokatolícke zvyky vidíme dodnes, pretože k polatinčeniu pôvodného gréckokatolíckeho obyva-

Cisárovná Mária Terézia (1740-1780) – ochrankyňa gréckokatolíkov.

teľstva na týchto územiach (východné Slovensko) došlo až v najnovšej dobe, tj. už po smrti Jozefa II. a po odvolaní Jozefínskych reforiem, teda po roku 1790.

Latiníci dodnes nepochopili, čo pre nich a pre ich latinský obrad v Rakúsku urobil svojimi reformami Jozef II., a preto nekriticky preberajú názor dobových kniežat nepriateľského Pruska, ktorí dobromyseľného cisára Jozefa II. posmešne nazvali «*bratom sakristiánom nemeckej ríše*».[37]

Jozef II. veľmi pomohol aj gréckokatolíkom, avšak svojimi reformami aj neprozreteľne prispel k likvidácii veľkého počtu gréckokatolíckych cyrilometodejských zvykov, ktoré spolu s pohlcovanými gréckokatolíkmi prenikli do obradu uhorskej rímskokatolíckej Cirkvi.

Ďalšie udalosti 18. storočia, ktoré v nemalej miere ovplyvnili dejiny posledných gréckokatolíkov Uhorska

Zrušenie jezuitov (Spoločnosti Ježišovej)

Bulou pápeža Klementa XIV. (vlastným menom Giovanni Antonio Ganganelli) (1769-1774) bola 21. júla roku 1773 Spoločnosť Ježišova definitívne zrušená. V čase zrušenia jezuitov ich na svete bolo 22.787 a z toho 11.010 kňazov.[38] I tento zásah Prozreteľnosti Božej spôsobil, že gréckokatolíci Uhorska existujú dodnes. V Uhorsku toto zrušenie uviedla do praxe Mária Terézia 11. októbra 1773.

Revolučný *Toleranční patent* – koniec otvorenej formy násilnej latinizácie

Za panovania Jozefa II. (1780-1790) došlo ešte k jednej, pre gréckokatolíkov Uhorska existenčne dôležitej udalosti – 28. októbra 1781 bol totiž vyhlásený tzv. *Toleranční patent*, ktorému 22. augusta predchádzal zákaz protireformácie. Tým skončilo i otvorené mnohostoročné, často i fyzicky, so zbraňou v ruke prevádzané prenasledovanie nielen luteránov, kalvínov a pravoslávnych, ale i gréckokatolíkov Uhorska. Gréckokatolíci dostali popri protestantoch

Cisár Jozef II. (1780-1790) – dobrodinec gréckokatolíkov.

(luteránoch, kalvínoch) a pravoslávnych dovolenie slobodne prežívať svoje náboženstvo a obrad, avšak len a len, a na to netreba zabúdať, **v privátnej forme** (*exercitium religionis privatum*) (čl. 1 *Tolerančného patentu*)! To znamená, že od momentu platnosti *Tolerančného patentu* si v obciach, avšak len tam, kde bolo viac ako 100 gréckokatolíckych domov, mohli slobodne postaviť cerkov, ale bez veže a bez zvonov[39] (čl. 2 *Tolerančného patentu*). A navyše treba vedieť, že zo šestnástich tolerančných článkov, ktoré udeľovali výhody protestantom (luteránom a kalvínom), sa gréckokatolíkov týkali len štyri (1., 2., 6. a 11.)! Teda i tu je očividná diskriminácia v porovnaní s protestantami! Len pre zaujímavosť uvádzame článok číslo 7, ktorý pojednáva napríklad o výchove detí v miešaných manželstvách:

Ak je otec katolík – všetky dietky ako mužského, tak i ženského pohlavia musia byť vychovávané v rímskokatolíckom náboženstve. Ak je matka katolíčka a otec nekatolík, vtedy dietky mužského pohlavia budú vyznávať otcove a dietky ženského pohlavia matkino náboženstvo (lebo rímskokatolícka viera bola naďalej panujúcim náboženstvom). Na gréckokatolíkov sa v tomto siedmom článku (ako aj v iných) «zabudlo», preto v ich pomeroch v tejto oblasti platilo naďalej «bezzakonije», a to v takej miere, ako i pred vyhlásením *Tolerančného patentu*, tj.že ich deti sa nikdy a nikde oficiálne nemohli vychovávať v gréckokatolíckom náboženstve. Ak sa pod «katolíkmi» rozumeli aj gréckokatolíci, vtedy to «bezzakonije» pokračovalo, avšak už v jednoznačnej forme, a to, že deti museli byť vychovávané v rímskokatolíckom náboženstve, ktoré sa tam výslovne spomína.[40] Tak či tak, išlo o depauperizáciu (kradnutie mládeže), to značí, gréckokatolícke náboženstvo bolo určené na vyhynutie.

V 10. článku *Tolerančného patentu* sa zakazuje katolíckym kňazom, aby sa na vysluhovanie sviatostí nasilu nevnucovali a nenatískali k chorým nekatolíkom. Samozrejme, že opäť i v tomto článku zabudli na gréckokatolíkov, čiže k týmto sa natískať a vnucovať mohli (pozri ďalej a tiež v kap. 4.2.1.).

13. článok prikázal vrátiť protestantom všetky ich filiálne kos-

toly, na gréckokatolíkov sa opäť zabudlo, preto všetky gréckokatolíkom predtým odobraté filiálky zostali navždy rímskokatolíckymi (takto na pôvodne súvislých gréckokatolíckych územiach vznikli zrazu len akési gréckokatolícke ostrovy v rímskokatolíckom mori, napr. na Spiši, či na strednom Slovensku)…

Ozbrojené formy prenasledovania po vyhlásení *Tolerančného patentu* prestali, avšak zostali, a to bohužiaľ až dodnes, jeho tisícoraké skryté formy – formy preťahovania jednotlivcov či celých farností na latinský obrad. Od toho času, tj. od konca 18. storočia je stav farností (čo do počtu farností) novovzniknutej Prešovskej eparchie (r. 1818) a starodávneho Mukačevského vladyčestva-eparchie viac-menej nezmenený až dodnes – teraz však prebieha v plnej miere individuálna latinizácia – najmä jednotlivo, tj. kradnutím veriacich pri krstoch, sobášoch a pod.,[41] ako i sťahovaním gréckokatolíkov z vidieka do miest, kde ich už pohlcuje latinská "väčšina".

I v 20. storočí boli niektoré celé gréckokatolícke farnosti, či dediny Prešovskej gréckokatolíckej eparchie pretiahnuté na latinský obrad. Napr. Nižná Olšava, Pusté Pole, Hraničné… Zaujímavý údaj uvádza napr. *Schematizmus* Košickej latinskej diecézy, kde v roku 1991 napr. v Brežanoch pri Prešove stojí gréckokatolícka cerkov sv. Lukáša z roku 1727 a v obci so 177 občanmi *Schematizmus* uvádza len jedného jediného gréckokatolíka, 168 rímskokatolíkov a 8 evanjelikov.[42] Kde sa podeli tí gréckokatolíci, ktorí vybudovali cerkov?

Pozoruhodné je, že po roku 1989 pravoslávni boli štátnymi zákonmi donútení vrátiť gréckokatolíkom všetky nespravodlivo zabraté-ukradnuté (7. Božie prikázanie: Neukradneš) cerkvi z roku 1950, zatiaľ čo rímskokatolíci nevrátili gréckokatolíkom ani jednu ukradnutú cerkov a všetky ostali naďalej rímskokatolíckymi kostolmi… Spravodlivosť pre rímskokatolíkov neplatí? Smutné dejiny medziobradových vzťahov, z ktorých vychádza vždy ukrivdený gréckokatolícky obrad, naďalej pokračujú… Avšak na strašnom súde budú stáť spravodliví na pravej strane a tí ostatní naľavo…

Rok 1785 – zrušenie nevoľníctva v Uhorsku

Cisár Jozef II., syn Márie Terézie, po nástupe k vláde začal robiť mnohé pozitívne reformy v krajine. Jednou z nich bolo i zrušenie nevoľníctva (v Uhorsku 22. augusta 1785). Poddaní, zhodiac nevoľnícke bremeno, sa dostali do stavu, v akom boli pred Dóžovým povstaním, tj. pred rokom 1514.

I napriek *Tolerančnému patentu* otvorená a násilná latinizácia gréckokatolíckeho Spiša ešte aj r. 1786

Mukačevský vladyka Andrij Bačinskyj vo svojej správe zo 14. novembra 1786 (teda päť rokov po vyhlásení *Tolerančného patentu*) kráľovskému dvoru o živote gréckokatolíkov na Spišskom panstve pod jurisdikciou latinského prepošta a neskôr (od r. 1776) pod jurisdikciou novoustanoveného sídelného spišského biskupa smutne konštatuje:

«*… vlastne ani Tolerančný patent týmto* (gréckokatolíkom) *nič nepomáha…* ».[43]

Gréckokatolícki veriaci zo Sloviniek na Spiši napísali 29. septembra 1786 kráľovskému dvoru sťažnosť potvrdenú aj verejným notárom, v ktorej žiadali o pripojenie do Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie. Zo sťažnosti vyberáme:

«*… veľa z našich prešlo na sv. latinské náboženstvo… Raz náš* (gréckokatolícky) *paroch poprosil o láskavosť pána parocha Andreja Richtera* (rímskokatolícky kňaz – spišský Nemec) *z Krompach, že ak by sa niečo stalo, aby obslúžil* (v jeho neprítomnosti) *Slovinky. V tom čase sa stalo, že ochoreli dvaja ľudia nášho náboženstva, ktorí zavolali hore spomínaného pána parocha a oznámili mu, že sú Rusíni, a že pre ľudí nášho náboženstva sa v našej cerkvi vždy nachádza oltárna sviatosť… Jednako tento pán paroch si toho vôbec nevšímal a aby ponížil naše náboženstvo, dal im sv. príčastie podľa latinského obradu. Jedna sa volala Anna Cibar a druhá Anna Zavacka…*

… že v Margecanoch do ťažko chorého človeka bol zavolaný kňaz latinského náboženstva. Keď prišiel k chorému, opýtal sa ho:

— Čo chceš?

Chorý mu odpovedal:

— Chcel by som sa vyspovedať.

Kňaz sa opýtal:

— Čo si ty?

— Rusnak som.

Kňaz sa ho opýtal:

— Či sa staneš katolíkom?

Jednoduchý človek mu odpovedal:

— Ja som katolíkom a chcem ostať vo svojom náboženstve.

Vtedy mu kňaz povedal:

— Nech ťa diabol vezme, ale ja ťa spovedať nebudem.

Chorý človek ho prosil, aby sa za neho aspoň pomodlil (tj. udelil mu tajomstvo jeleopomazania – pomazania chorých)*, ale ani to zavolaný kňaz neurobil a odovzdajúc ho diablom odišiel preč…*[44]

… manželka nášho spolužijúceho Tomáša Slackeho, pochádzala od ruských (= rusínskych) *rodičov a od svojho detstva bola ruskou* (= rusínskou)*, ale z nevyhnutnosti prešla na latinské náboženstvo, a potom sa opäť vrátila do predchádzajúceho náboženstva. Medzičasom sa presťahovala žiť aj so svojim mužom do Vyšných Sloviniek. Slovinský pán paroch* (gréckokatolícky) *sa na Paschu o nej dozvedel, že od mladosti bola ruskou, potom z nevyhnutnosti prešla na latinské náboženstvo a potom sa opäť vrátila do svojej predchádzajúcej ruskej viery, teda gréckeho náboženstva. Hovoril o nej pánu biskupovi Salbeckovi. Tento si po ňu poslal, aby prišla za ním zo Sloviniek do* (Spišských) *Vlách* (už názov prezrádza, že tam pôvodne žili spišskí Valasi, ako v tom čase už prezývali Rusínov-gréckokatolíkov). *Keď tam prišla, sprevádzal ju jeden človek a ona tam musela prisľúbiť, že znovu prejde na latinské náboženstvo a že už viacej nebude ruskou…*

… dopočuli sme sa, že celé dediny napríklad Žakarovce, Osturňa a vzdialenejšie Brutovce… prešli na latinské náboženstvo, pretože boli podriadené pod latinských pánov farárov…

… už šesť rokov neustále počujeme, že náš miestny pán farár Vasilij Jamborskyj je posledným farárom nášho náboženstva v Slovinkách, a že po jeho smrti, alebo ešte za jeho života tu bude určený farár latinského náboženstva (a to i napriek tomu, že je ľudí nášho náboženstva viac ako 800 osôb a latinského menej ako 150, a aj to sú len prisťahovalci-šachtári – pracujúci v baniach, ktorí dnes sú tu a zajtra sa sťahujú do inej dediny), aby takýmto spôsobom bolo vykorenené naše náboženstvo, podobne, ako je už vykorenené vo vyššie spomínaných dedinách, ktoré sú už podriadené

latinským pánom farárom…

… dávame nášmu pánovi parochovi Vasilijovi Jamborskému splnomocnenie, aby naše sväté náboženstvo všetkými spôsobmi chránil, aby chránil sväté náboženstvo, v akom nás doteraz zachovala priazeň nášho najmilostivejšieho cisára, ktorý láskavo dáva každému národu to, čo mu patrí. A my hneď prosíme jeho najláskavejšiu cisársku jasnosť, aby mukačevský episkop, pastier i otec nášho náboženstva chránil naše náboženstvo, žeby sme i my, podobne ako kedysi i naši predkovia a naši predchodcovia, mohli užívať naše náboženstvo. Túto našu žiadosť podporujeme a jednomyseľne, celým srdcom i slovom podpisujeme. Dané v Slovinkách 29. septembra 1786. Richtár Vyšných Sloviniek Jano Mnich, Jano Bejmut, Michal Znij, Štefan Negrej, richtar nižnoslovinskyj, Jano Roman, Jano Rejpašskyj, Juro Ivančo, Petro Petruš, Macej Znij a cela obec Vyšno i Nižno Slovinská. I ja Michael Italičkovič, prísažný notár oboch slovinských častí».[45]

Cisár Jozef II. vypočul sťažnosti spišských gréckokatolíkov a títo boli po následnom schválení z Ríma roku 1787 pričlenení k Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii.[46]

Záchrana posledných gréckokatolíkov na Gemeri či nižnom Spiši zpod jurisdikcie rožňavského latinského biskupa

Posledných gréckokatolíkov na území Rožňavskej latinskej diecézy sa snažil zachrániť opäť sám rakúsky cisár Jozef II. svojim dekrétom č. 350/4451 z 3. februára 1787.[47]

7. mája 1787, na priamy zásah rakúskeho cisára Jozefa II., bolo do Mukačevskej eparchie zaradených deväť ešte existujúcich gréckokatolíckych farností z bývalej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie na Gemeri a nižnom Spiši. Jednalo sa o tieto gréckokatolícke farnosti: «*Gőlnicz* (Gelnica), *Remete* (Remety), *Svedlér* (Švedlár), *Vagendrissel* (Nálepkovo), *Zsakorócz* (Žakarovce), *Pragendorf* (Prakovce), *Tegel* (*Iegel* - Jaklovce), *Margetfalva* (Margecany), *Folkmár* (Košická Belá)», ktoré pôvodne po roku 1776 mal úplne a navždy pohltiť rožňavský rímskokatolícky biskup.[48]

Ešte 29. marca 1787 sa rožňavský barón a zároveň biskup 45-ročný Anton Andrášy (sídliaci na svojom zámku na Krásnej Hôrke) sa rozhodne staval proti odovzdaniu gréckokatolíckych farností, a to i proti cisárovej vôli, odvolávajúc sa odrazu na pápeža,[49] ale ani toto odvolanie sa, mu nepomohlo a bol donútený k odovzdaniu farností do Mukačevskej gr. kat. eparchie 7. mája 1787.[50]

Anton Andrášy žil v rokoch 1742-1799. Bol barónom. Do jezuitov vstúpil roku 1760. Po rozpustení jezuitského rádu od roku 1773 hospodáril na Krásnej Hôrke na rodovom majetku. Od roku 1780 sa stal rožňavským latinským biskupom.

V dokumente zo 7. mája 1787 mukačevský vladyka Andrij Bačinskyj potvrdzuje, že mu boli odovzdané nielen hore uvedené dediny, ale i «*Krompach*» (Krompachy) a «*Szomolok*» (Smolník).[51]

Všetky tieto gréckokatolícke farnosti sa však i napriek tomu neskôr zrimokatolizovali a v dôsledku toho dnes už neexistujú, lebo sa pretransformovali na latinské farnosti (Gelnica, Nálepkovo, Žakarovce, Prakovce, Jaklovce, Margecany, Košická Belá, Krompachy, Smolník…).

Čo k tomu dodať? Hádam už len toľko, že sa ešte dnes na východnom Slovensku nielen v gréckokatolíckych, ale i v rímskokatolíckych farnostiach svätí Pascha (jedlá v košíkoch na Velikdeň), svätí sa Jordánska voda na Bohojavlenije a pri tej istej príležitosti sa posväcujú domy, robia obchody okolo cerkvi…, čo sa u rímskokatolíkov robí len na miestach, ktoré ešte pred nedávnom boli gréckokatolíckymi. Tieto gréckokatolícke cyrilometodejské obyčaje-tradícia sa zachovali, lebo boli medzi gréckokatolíckym ľudom tak silné, že pri odbúraní týchto by "rímskokatolícki veriaci" niesli posvätiť Paschu do gréckokatolíckych chrámov… a opäť by bolo "nebezpečenstvo", že by sa vrátili do «*starej viry*»! Preto sa tieto typicky gréckokatolícke obyčaje dodnes tolerujú po latinských kostoloch na celom východnom Slovensku.

Aj vďaka *Tolerančnému patentu* Jozefa II. vyhlásenom v celej krajine a jeho ochrane gréckokatolíkov v hornom Uhorsku, latinská hierarchia nemala rada Jozefa II. Pre tento dôvod je Jozef II. v latinských dejopisoch dodnes vykresľovaný čiernymi farbami.

Rok 1789 – Francúzska revolúcia

14. júla roku 1789 vypuklo vo Francúzsku krvavé prenasledovanie sv. Cirkvi – spojené s vraždením latinských kňazov, mníchov…, so zrušením sedemdňového týždňa a zavedením desaťdňových dekád… Revolúcia trvala síce relatívne veľmi krátko, ale otriasla Európou…

Rok 1790 – smrť ochrancu gréckokatolíkov – Jozefa II.

Podľa dobových opisov bol Jozef II. prostrednej postavy, čelo mal vysoké, oči modré… Pri všetkej svojej dobrote bol prudkej povahy, panovačný a neústupčivý. Pre tento dôvod ľudia z jeho blízkeho okolia ho nemali veľmi radi.[52] I keď Jozef II. (1780-1790) mal dobrý úmysel, pri svojich mnohopočetných reformách urobil jednu chybu: neponechal dostatok času na ich pokojné uvedenie do praktického života. Pre tento dôvod sa väčšina z jeho 1102 zákonných nariadení a zároveň zmien «odvekej tradície» neujala a nevošla do života ani na území Uhorska. Pred svojou smrťou preto Jozef II. všetky svoje nariadenia, ktoré vyvolávali pobúrenie odvolal. Zanechal len dve: Tolerančný patent a zrušenie nevoľníctva.

Minister Kauniz

Tesne pred svojou smrťou roku 1790, zaopatrený tajomstvami pre zomierajúcich a vyrovnaný s Hospodom Bohom, Jozef II. povedal:

«*Teraz vidím, že sa Najvyššiemu zaľúbilo ešte za môjho života celé moje životné dielo obrátiť v nič… Hospody, ty poznáš moje srdce a si svedkom, že všetky moje kroky a rozkazy smerovali jedine k blahu mojich poddaných*».[53]

Keď konzervatívnemu ministrovi Kaunizovi (ktorý bol v mimoriadnej obľube u Márie Terézie a na mnohé reformy jej syna Jozefa II. ticho poznamenával: «*Zle robí*»), oznámili, že Jozef II. zomrel, sarkasticky poznamenal: «*To dobre urobil*».[54]

Gréckokatolíci však roku 1790 stratili v Jozefovi II. svojho veľkého a spravodlivého ochrancu…

Gréckokatolícke farnosti na historickom Podkarpatsku plne ekonomicky zabezpečené k životu až v roku 1806[55]

V rokoch 1750-1752 vladyka Kyr Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, navštívil na príkaz kráľovnej Márie Terézie (1740-1780) všetky svoje gréckokatolícke farnosti, ktoré sa rozprestierali až v desiatich (!) župách. Práve tento vladyka prosí kráľovnú, aby konečne hramota Leopolda I. z roku 1692 (o zrovnoprávnení gréckokatolíckych kňazov-biľcov s rímskokatolíckym kňazstvom) bola uvedená do života a každej farnosti-kňazovi (bývalému biľcovi), aby bol pridelený aspoň jeden telek zeme[56] a ďako-učiteľovi (spieval v cerkvi i učil deti v škole čítať a písať) bol pridelený pol teleku zeme na udržanie, tiež teleky pre cerkov a cintoríny. I napriek tomu však neboli všetky gréckokatolícke farnosti nijak materiálne zabezpečené, lebo ešte r. 1782 mukačevský episkop Andrij Bačinskyj (1773-1809) vo svojom okružnom liste (obežníku) píše, že temer žiadna parochia nie je zabezpečená vonkajšími telekmi, len vnútornými. Možno konštatovať, že požiadavka vladyku Kyr M. M. Olšavského, OSBM, o pozemkoch na udržanie bola uvedená plne do života až roku 1806.[57]

Pozemky, ktoré gréckokatolícka Cirkev získala roku 1806, boli potom vlastníctvom gréckokatolíckej Cirkvi nepretržite až do ich násilného odobratia komunistickým režimom v 50-tych rokoch 20. storočia. Po roku 1989 boli gréckokatolíckej Cirkvi na Slovensku čiastočne vrátené len niektoré nehnuteľné majetky (pozemky). Jedná sa práve o pozemky, ktorými jednotlivé gréckokatolícke farnosti na historickom Podkarpatsku zabezpečila Mária Terézia, či jej nasledovníci na uhorskom tróne a je to vlastne «*status quo*» z roku 1806.

Keďže dejiny posledných uhorských gréckokatolíkov sú v 18. storočí úzko späté s Mukačevskou gréckokatolíckou eparchiou, podrobnejšie o nich hovorí nasledovná samostatná kapitola.

---

[1] Pre zaujímavosť uvádzame, že podľa sčítania ľudu z r. 1720 malo celé

Uhorské kráľovstvo bez Sedmohradska na začiatku 18. storočia len 1.377.377 obyvateľov, (porov. J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995, str. 79).

[2] Porov. O. Šaš, *Archiv privilegovaného města Mukačeva 1376-1850*, Mukačevo, 1933, str. 100.

[3] Porov. F. Rakoczy, *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908, str. 20-21.

[4] Porov. Š. Hýroš, «Kežmark, jeho páni a okolie», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XII/1 (1875) 67-68.

[5] Porov. F. Rakoczy, *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908, str. 229.

[6] Porov. Š. Hýroš, «Kežmark, jeho páni a okolie», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XII/1 (1875) 70.

[7] Porov. А. Кралицкій, «Сѣверо-восточная Угорщина», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1866, стр. 306.

[8] Porov. F. Rakoczy, *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908, str. 35-42; porov. B. Swieteczký, *Kurucké války na Slovensku* (náčrt válečných událostí na Slovénsku a v Podkarpatské Rusi koncem XVII. a počátkem XVIII. století), Praha, 1928, str. 66.

[9] Porov. F. Rakoczy, *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908, str. 101-181.

[10] J. Macůrek, *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934, str. 172; porov. tiež A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 23).

[11] Porov. A. Hodinka, *Rákóczi Ferenc fejedelem és a gens fidelissima*, Pécs, 1937, str. 3; A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 23.

[12] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 326.

[13] Pozri hramotu uverejnenú u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 424-425.

[14] Porov. F. Rakoczy, *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908, str. 181; porov. tiež *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 134.

[15] Porov. A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 23.

[16] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 38-40; O Rákoczyovi porov. tiež *Lexikón slovenských dejín*, Bratislava, 1997, str. 77.

[17] Porov. V. Wick, *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936, str. 303-305.

[18] Porov. A. Hodinka, *Rákóczi Ferenc fejedelem és a gens fidelissima*, Pécs, 1937, str. 55; A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 24.

[19] «Nos universitas d(omi)norum praelat., baron., magn. et nobilium cottus

Zempliniensis damus pro memoria… quoque honorabilium sacerdotum gr. r. parochias ejusdem ritus in gremio cottus hujus habitas administrantium sese insinuasset ad nosque deducta fuisset, mediante qua ipsi coram nobis, ne a fundis, beneficiis, fructibus et emolumentis jure parochiarum tentis ac habitis ad supportanda cottus hujus publica, prout et dnorum terrium privata onera trahi stringique quebant, per universitatem hanc statui ratumque decerni debite institissent, nos ex tunc eadem ipsorum qua justa justitiaeque consentanea instantia moti, habito desuper mutuo tractatu, quemadmodum nec hactenus similia jura, beneficia et facultates a parochiis et ecclesiis officio et characteri sacerdotali competentia quibuspiam obnoxia esse voluerimus oneribus, ita deinceps quoque unanimi consensu ac sufragiis statuimus et deliberavimus, ut praedeclarati sacerdotes, nisi fors fundis ac juribus extra parochialibus ad ecclam talis loci non pertinentibus se subjiciant, a quibus omnino indifferentur adinstar reliquorum pagi aut oppidi talis incolarum proportionata onera ferre ac supportare tenebuntur eruntque obstricti, ab universis coeterum cottus hujus tam publicis, quam et privatis dnorum terrium oneribus immines ac exempti sint esseque debeant, harum nostrarum sigillo cottus nostri usitato et auth. munitarum vigore ac testimonio literarum mediante. Datum ex sede judiciaria in oppido Varano di 4. Apr. a. d. 1702. celebrata…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 414-415).

[20] Pre zaujímavosť uvádzame, že poddaní (subditus) 18. storočia sa delili do troch skupín: «kmeti» – títo mali svoj vlastný dom a prenajatú pôdu; «želiari» – títo mali len vlastný dom a pôdu nemali; a «podželiari» – títo nemali ani vlastné obydlie ani pôdu, (porov. И. Удвари, «Повседневная жизнь русинских крестьян Спиша во времена Марии Терезии», *Міжнародна наукова конференція: від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету, Матеріали*, Пряшів-Свидник, 1991, стр. 378).

[21] Porov. *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971, str. 137.

[22] Rozsah pôdy, ktorý uživil jednu rodinu.

[23] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 163.

[24] Porov. K. Kadlec, *Podkarpatská Rus*, Praha, 1920, str. 11.

[25] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 40.

[26] «Ephemerides Canoniae Teplensis, III, 1775-1779, A Teplá» in E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 115.

[27] Porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 111.

[28] Porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 14-25.

[29] Porov. *Život Cirkvi*, Bratislava, 36 (2002) str. 12.

[30] Porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 98-210.

[31] Porov. F.L. Rieger, *Slovník naučný*, IV, Praha, 1865, str. 437.

[32] Porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 120.

[33] Jozef II. úzkostlivo dohliadal nato, aby sa bohoslužby slúžili podľa rímskeho rituálu a boli odstránené «všechny přídavky lidového původu, na příklad také slavnost zmrtvychvstání…», (porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 128-129).

[34] Porov. E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 129.

[35] Tí rímskokatolíci, ktorí svätia Paschu dodnes, boli zlatinizovaní len v nedávnej-najnovšej dobe, tj. už po Jozefínskych reformách.

[36] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 576-577; E. Winter, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, str. 128-133.

[37] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 577.

[38] Jezuiti boli opäť obnovení pápežom Piom VII. (1800-1823) až po porážke Napoleona I. roku 1814 bulou *Solicitudo omnium Ecclesiarum*, (porov. F.L. Rieger, «Jesuité», *Slovník naučný*, IV, Praha, 1865, str. 255-256).

[39] Preto napr. gréckokatolícka cerkov v Košiciach (dnes katedrála Apoštolského košického exarchátu) bola roku 1882 postavená bez veží na košickom smetisku (v osemdesiatych rokoch 20. storočia sa preto podlaha v cerkvi prepadávala a bolo potrebné ju spevniť) a ešte ani roku 1896 veže nemala – pozri dobový obr. na str. 467, (porov. *Magyarország vármegyéi és városai, I. Abauj-Torna vármegye és Kassa*, Budapest, 1896, str. 147).

[40] «Po sédme. Poněvádž dwojího náboženstwa manželstwo, dosawád ináče dowoleno nebylo, jedině podle takowého daného rewersu, že obojího pohlawí dítky w římsko-katolíckém náboženstwí wychowáwati budou. Takowé rewersy Jeho cís. a král. Jasnost nyní zrussiti, a pro stálé budaucí prawidlo, to ustanowiti ráčila, o tech dwojiho náboženstwa maželstwích, aby tam kde jest otec katolík, wssecky dítky, jak mužského tak i ženského pohlawí w ř. katolickém náboženstwí wychowáwané byly; a to má býti zwlásstní panujicího náženstwí powaha. Na proti pak tomu, jestliby matka katolíčka byla, otec by pák nebyl katolík: tam mužského pohlawí dítky otcowo, ženského pak pohlawí dítky materino náboženstwo wyznáwati budau», (J.J. Schmidt, *Historia cirkwe ewanjelické podle Augsspurského wyznání w Uhřich*, w Pessti, 1868, str. 52).

[41] Pozri nenápadné znižovanie počtu gréckokatolíckych veriacich v prospech latinského obradu v Trebišove v priebehu 19. a 20. st. v kap. 4.1.3., str. 622-623.

[42] Porov. *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 60.

[43] «… Hisce tamen omnibus nil attentis rediverunt Instantes praeattacti ab ipso Eppo (latinský biskup Salbeck) non tantum sine consolatione sed etiam sine responso, sola vero inexplicabili cum consternatione, quod suum jam prae

ipsorum Acatholicorum conditione deteriorem statum aestimarent, **quibus utpote ipsa Gratia Tolerantialis inaequali merito neutiquam aeque prosit**…», (list uverejnený vo svojom origináli v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 128-129).

44 «… že w Margetyanoch pry prytomnosty swej kuwe welikeg nemocy ležnimu powolany byl Latinskeho Nabožensťwa Knez kterig ku nemocnemu prigduce pital se čo chez? odpovedal nemocnig rad by sem se spowedat, mluwy Knez čo sy ty? odpoveda nemocnig Rusnak sem, pita se Knez čy bude Katholikem? odpovedal sprosty mudro nemocnig človek ga sem Katholik, a te pry Nabožensťwy moim zustawat chcem, a to odpowedel Knez, Nech te Djabel wezme, a ny te spowedat ne budem pita nemocnig prinagmeneg se nechag ze mnu pomodlga, a ny to neučinil powolanig Knez, ale Djablum odwzdawšy nemocneho odegšel…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 164).

45 Porov. dokument uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 163-166.

46 Podrobnejšie pozri v kap. 4.2.1.

47 Porov. uverejnený cisársky dokument 350/4451 v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 60-62; tiež dokument rožnavského biskupa a baróna v jednej osobe A. Andrášyho uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 90-91, či dokument A. Bačinského uverejnený na str. 92-93.

48 Porov. dokumenty uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 64-65, 90-93; «…Gőlnicz, Remete, Svedlér, Vagendrissel, Zsakorócz, Pragendorf, Tegel, Margetfalva, Folkmár отъ стороны Рожнавскаго епископа Бар. Антонія Андрашія 7. мая 1787…» («Память Андрея Бачинскаго», *СВѢТЪ*, II, число 22, Унгваръ 8. (20.) Іюнья 1868; porov. tiež J. Timkovič, G. Timkovič, «Predstavujeme Vam: hrekokatolicku parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 260-261, 264-265).

49 Porov. dokument uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 66.

50 Porov. hramotu odovzdania uverejnenú v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 91.

51 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 92-93.

[52] Porov. F.L. Rieger, *Slovník naučný*, IV, Praha, 1865, str. 437.

[53] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 582.

[54] Porov. B. Ráček, *Československé dějiny*, Praha, 1933, str. 583.

[55] Pre zaujímavosť uvádzame, že roku 1804 sa uskutočnilo sčítanie ludu v Uhorsku. V Uhorskom kráľovstve (bez Chorvátska) žilo 6.888.890 obyvateľstva nešľachtického pôvodu. Z toho 7% žilo na území vtedajšej Mukačevskej eparchie, (porov. I. Udvari, *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990, str. 60).

[56] Jednalo sa o kus zeme, ktorý bol v danom kraji schopný uživiť jednu rodinu.

[57] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 170-171.

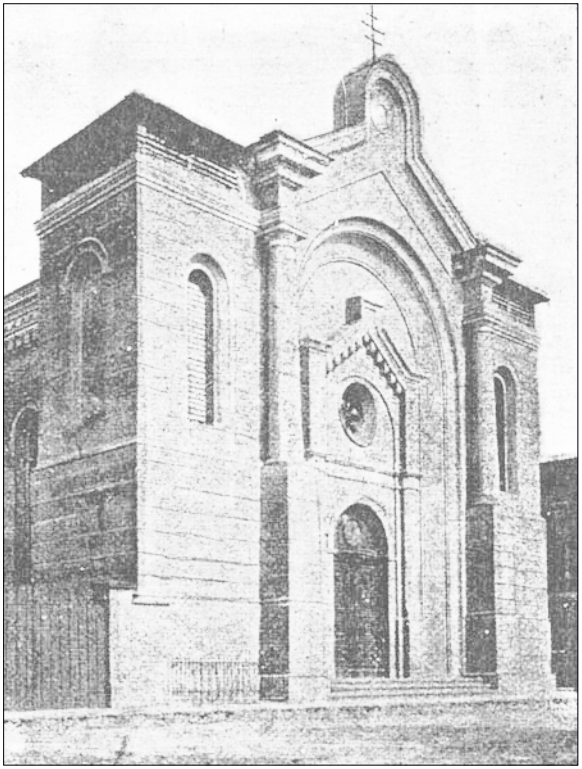

Dnešná katedrála Košického gréckokatolíckeho exarchátu v Košiciach na Moyzesovej ul. bola pôvodne koncom 19. storočia bez veží, ktoré bolo gréckokatolíkom zakázané stavať (dobová fotografia).

Obrady na území bývalého Uhorska v 21. storočí

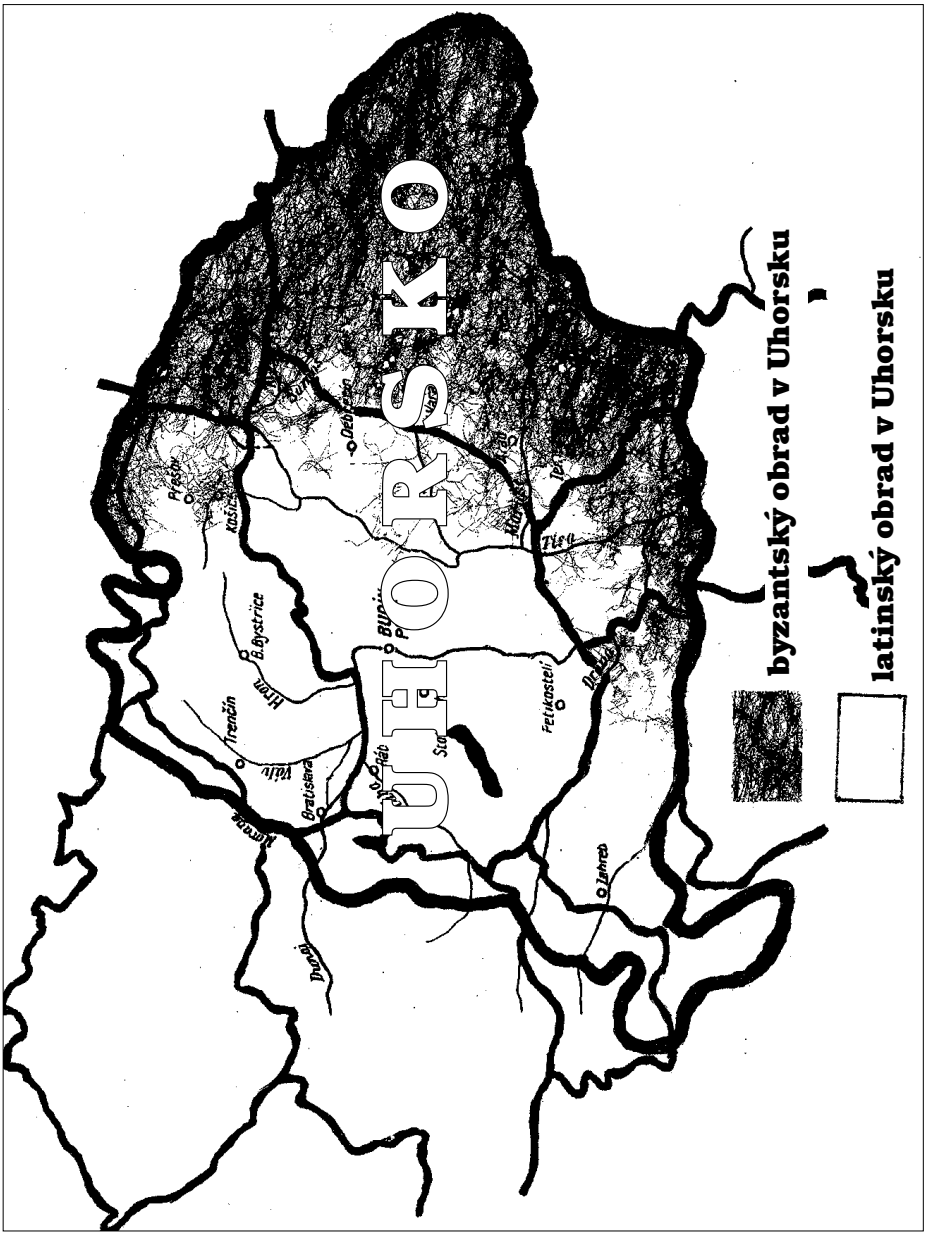

4. Niektoré monastyrské eparchie Uhorska

4.1. Mukačevská gréckokatolícka monastyrská eparchia (Černeča Hora)

(bola uznaná Rímskou Kúriou za existujúcu až roku 1771)

4.1.1. Všeobecné dejiny Mukačevskej eparchie a tzv. únia

Starodávny pôvod Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie

Najstarší zachovaný písomný záznam o monastyrskom episkopovi z Černečej Hory pri Mukačeve, teda o mukačevskom vladykovi menom Joan, je len z roku 1491,[1] avšak z dobových listín uhorského kráľa vyplýva, že uhorský kráľovský trón sa k Mukačevskej eparchii správal už vtedy tak, ako k existujúcej už «*od nepamäti*».[2] Takýto postoj zo strany uhorského kráľa určite nebol bez primeranej príčiny. Podľa tradície Mukačevská eparchia má totiž svoj pôvod už v cyrilometodejských časoch, teda v 9. storočí a bola jednou zo siedmich monastyrských eparchií (soborných monastyrov), ktoré založili sv. Cyril a Metod osobne.[3]

Starodávny pôvod Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie dokazuje i latinský primas Uhorska gróf Juraj Lippay de Zombor, keď 2. júla 1654 poslal do Ríma dlhú správu, v ktorej Rímu oznamuje, že na Podkarpatsku existuje Mukačevská eparchia už «*od nepamätných časov*» a žiada Rím, aby podriadil túto gréckokatolícku eparchiu rímskokatolíckemu ostrihomskému arcibiskupovi, teda jemu…[4]

Avšak už nástupca Lippayho na ostrihomskej katedre – primas J. Selepčényi (+1685) zapieral existenciu Mukačevskej eparchie, tvrdiac, že tam vždy žili len akýsi misijní-"potulní" episkopi a žiadal, aby toto územie bolo podriadené miestnemu egerskému latinskému biskupovi.[5]

Naopak, mukačevské knieža František II. Rákoczy (+1735) obhajujúci pred Rímom svoje právo menovať mukačevských episkopov na začiatku 18. storočia opäť píše, že od nepamätných časov je predstavený-archimandrit monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve sídelným episkopom…[6]

Mukačevská monastyrská eparchia so svojim **soborným** monastyrom na Černečej (= Mníšskej) Hore, na čele s doživotne voleným archimandritom-episkopom bola administratívne nezávislou a svojprávnou eparchiou, integrálnou časťou a súčasťou **soborn**ej (= katolíckej!) Cirkvi až do polovice 17. storočia. V roku 1646 po tzv. Užhorodskej "únii" asi 63 gréckokatolíckych kňazov vo vidine sľubov odoprelo poslušnosť[7] zákonnému gréckokatolíckemu archimandritovi-episkopovi mukačevskému a odovzdali sa pod jurisdikciu egerského latinského biskupa. Začína rozkol, tj. dvojvládie (právoplatný gréckokatolícky mukačevský archimandrit-episkop — latinský egerský biskup) aj v Mukačevskej eparchii, čo vyvrcholilo koncom 17. storočia v úplnej strate starého princípu východnej Cirkvi voliť si episkopa a v strate svojej celkovej samostatnosti podriadením sa latinskému Egeru.

Skoro celé 18. storočie sa Mukačevská monastyrská eparchia nachádzala v tvrdom pohlcujúcom objatí rímskokatolíckeho egerského biskupa, ktorý sa ju snažil definitívne pohltiť a jej veriacich asimilovať na rímskokatolíkov. Z veľkej časti sa mu to aj podarilo a následkom toho boli pri konci 18. storočia pre týchto nových rímskokatolíkov (bývalých gréckokatolíkov) v jeden jediný deň vytvorené rímskokatolícke biskupstvá na Spiši, v Rožňave, Banskej Bystrici a neskôr i v Košiciach a Szatmári.

Únia – zjednotenie, či závislosť?

Nezávideniahodná situácia gréckokatolíkov, ako aj ich kňazov, či už černcov-kalugerov, alebo biľcov spôsobila, že niektorí z nich uverili falošným sľubom a ako sa hovorí, «sadli na lep». Bolo im celkovo, a každému zvlášť, sľúbené, že:

☛ nebudeš chodiť na panské…

☛ budeš oblečený v čiernom…

☛ tvojich synov ti dáme do školy…

☛ budeš pánom, rovnoprávnym a rovnocenným s rímskokatolíckymi plebanmi-farármi…

☛ a pritom aj obrad a všetky zvyky praotcov (sv. Cyrila a Metoda) si môžeš ponechať…

☛ dokonca (hoci nie si mních-černec) budeš môcť voliť aj episkopa-archimandritu, koho chceš, len sa podriaď Egeru (nie pápežovi!, ale egerskému latinskému biskupovi – pozri ďalej podmienky únie).

Od samého počiatku vôbec nešlo o jednotu viery, ani o jednotu s pápežom rímskym, lebo tá vždy bola, išlo len a len o stratu administratívnej nezávislosti a podriadenie sa egerskému latinskému biskupovi výmenou za sľúbené ekonomické a sociálne výhody. O tejto skutočnosti svedčí, mimo iného i samotný fakt, že neskoršie naozaj zrealizované podpísanie tzv. Užhorodskej "únie" egerský biskup ani len neoznámil do Ríma, veď neišlo o skutočné zjednotenie, ale len o «privátnu ba dokonca rodinnú záležitosť (pozri ďalej) v rámci Egerského latinského biskupstva» a preorientovanie štruktúry pôvodne samostatnej «*Mukačevskej monastyrskej eparchie*» na administratívne spočiatku naoko samostatnú «*Mukačevskú oblasť – integrálnu a neoddeliteľnú to súčasť Egerskej latinskej diecézy*» v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

Neúspešný pokus o "úniu" v Krásnobrodskom baziliánskom monastyre na Humenskom panstve (r. 1614)

Soborné baziliánske monastyry boli vždy centrom duchovného života gréckokatolíkov v celom Uhorsku. Práve pre ten dôvod prvý pokus o tzv. "úniu" (nie zjednotenie sa s Rímom, ale stratu sobornej svojprávnosti a podriadenie sa Egeru) na historickom Podkarpatsku sa uskutočnil už roku 1614, práve v (bývalom sobornom) baziliánskom monastyre Krásny Brod (dnes v okr. Medzilaborce), a to počas krásnobrodského odpustu na Zoslanie Svätého Ducha.

Miestny šľachtic, Juraj III. Drugeth (1605-1620), bol pôvodne kalvínom, ale počas svojich štúdií u jezuitov v Prahe sa stal rímsko-

katolíkom a nadchol sa pre rekatolizáciu v Uhorsku, čo potom aj prevádzal počas svojho vládnutia nad Humenským panstvom nielen medzi kalvínmi, ale najmä medzi rusínskymi gréckokatolíkmi, ktorí boli na jeho panstve najpočetnejší a ktorých pod vplyvom jezuitov pokladal za nedokonalých, menejcenných kresťanov, ba schizmatikov, a preto ich chcel previesť na "dokonalejší" latinský obrad.

Pre tento dôvod, skrze rímskokatolíckeho biskupa Secinského z Peremyšľa, pozval na svoje panstvo jeho «obradového vikára» – gréckokatolíckeho episkopa Atanáza Krupeckého (1610-1652). Takto chcel za pomoci peremyšľského gréckokatolíckeho episkopa Krupeckého, ďalej jezuitov z Humenného a niektorých krásnobrodských baziliánov, ktorých bytie či nebytie bolo priamo závislé na jeho vôli či nevôli, oficiálne podriadiť gréckokatolícke kňazstvo (biele) i gréckokatolícky ľud žijúci na jeho panstve pod priamu moc-jurisdikciu egerského latinského biskupa. Mala to byť len prechodná etapa na ceste k úplnému prijatiu latinského obradu, čo prakticky na Humenskom panstve vidíme v danom čase a období na činnosti humenských jezuitov ochraňovaných Drugethovcami.

V Peremyšli sídliaci rímskokatolícky biskup Secinský[8] 25. novembra 1613 napísal o tejto udalosti do Ríma túto pozoruhodnú správu:

«… *Uhorský šľachtic Juraj z Humenného, ktorý sa* (počas svojich štúdií u jezuitov v Prahe) *obrátil z heretickej* (protestantskej) *viery do katolíckej, pohnutý zápalom katolíckej viery a túžbou* ***rozšíriť*** *úniu medzi svojimi ľuďmi gréckeho obradu vo svojich komitátoch, obrátil sa na mňa listom, aby som mu tam poslal Krupeckého* ***pre posilnenie*** *únie medzi jeho poddanými. A to som ja pred niekoľkými dňami aj urobil*».[9]

Správa potvrdzuje, že na Humenskom panstve vtedy žili gréckokatolíci a nie pravoslávni a že sa nejednalo o nijaké zjednotenie pravoslávnych, ale o podriadenie sa gréckokatolíkov latinskému egerskému biskupovi… V Krásnom Brode sa nejednalo o vytvorenie únie (v plnom slova zmysle), ale len o akési «*rozšírenie*» či «*posilnenie*» už dávno predtým, od cyrilometodejských čias existujú-

cej jednoty-únie, teda prechod pod priamu jurisdikciu miestneho latinského biskupa (Eger) a neskôr na latinský obrad.

Práve v monastyre otcov baziliánov v Krásnobrode sa tento pokus mal uskutočniť, lebo to bol soborný monastyr a v tomto monastyre sídlil ešte pred niekoľkými desaťročiami, či dokonca len rokmi monastyrský archimandrit-episkop. Krásnobrodský monastyr sa v tom čase nazýval «*Nagymonostor*»,[10] teda «Veľký monastyr». Takýto titul nemal žiaden iný monastyr na území historického Podkarpatska. V roku 1614 tu už miestny archimandrit-episkop síce nebol,[11] ale v pamäti ľudu bola ešte stále živá jeho pamiatka.[12]

Práve pre tento fakt, podčiarkujúci časovú i miestnu významnosť tohto Krásnobrodského monastyra, Drugethovci predurčili tento monastyr nato, aby práve v ňom bol začatý plánovaný latinizačný proces – tj. prevedenie miestneho gréckokatolíckeho obyvateľstva na latinský obrad. Tento pokus však ľahol popolom, a to i napriek tomu, že už okolo 50 miestnych rusínskych kňazov-biľcov súhlasilo s "úniou", tj. lepšie povedané s jej sľubmi, že už nebudú poddanými a dostanú slobodu, v zámenu zato, že opustia mukačevského gréckokatolíckeho episkopa a podriadia sa priamo latinskému-egerskému.

Spolu s episkopom Krupeckým, ktorý bol obradovým vikárom peremyšlského latinského biskupa, do Krásneho Brodu toho istého dňa (na odpust Zoslania Sv. Ducha) prišli i dvaja latinskí jezuiti a jednoduchý ľud porozumel, že začína odbíjať posledná hodina cyrilometodejského obradu v tomto kraji. Ľudia si plne uvedomili, čo sa chystá (poznali totiž jezuitov, aj ich "pracovnú náplň"), že totiž jezuiti prišli do Krásnobrodu prevádzať na latinský obrad, podobne ako to tí istí jezuiti úspešne robili pod ochranou pandúrov v blízkom Humennom a okolí. To je príčina, prečo pokus o tzv. "úniu" skončil vzburou a rozohnaním prítomného 13.000 zástupu ľudí, ktorí sa vzbúrili. Vzbura bola potlačená Drugethovými vojakmi a samotný gréckokatolícky episkop Krupecký, ktorého na Humenské panstvo poslal peremyšlský latinský biskup, skončil s ľahkým zranením.[13]

Užhorodská únia r. 1646 – rodinná záležitosť (oslava menín «Juraja») na Humenskom panstve[14]

Tridsať rokov po neúspešnom krásnobrodskom pokuse sa "únia" predsa len na Drugethovskom Humenskom panstve podarila, nie však v baziliánskom monastyre, ale už pod ochranou vysokých múrov Užhorodského zámku v tamojšom rímskokatolíckom zámockom kostole. Samotné miesto podpísania tzv. Užhorodskej "únie" (Drugethovský zámok) zabezpečovalo, že nečakané reakcie rusínskeho ľudu z Krásnobrodu sa už v Užhorode nebudú opakovať.

K pochopeniu samotnej "únie" treba vedieť, že sestra vtedajšieho egerského latinského biskupa **Juraja** Jakušiča de Orbova, ktorý "úniu" zorganizoval a ktorý sa z nej najviac tešil, Anna Jakušičová, bola matkou **Juraja** IV. Drugetha[15] (1645-1661), ktorý na Humenskom panstve v tom čase vládol. Preto Užhorodská "únia" bola v podstate

Egerský biskup barón Juraj Jakušič de Orbova r. 1647.

1.) rodinnou záležitosťou strýka a synovca, tj. egerského biskupa-baróna Juraja Jakušiča de Orbova a humenského pána grófa Juraja IV. Drugetha;

2.) alebo lepšie povedané rodinnou záležitosťou rodného bra-

ta a sestry: teda egerského latinského biskupa-baróna Juraja Jakušiča de Orbova a matky maloletého humenského pána, Anny Jakušičovej-Drugethovej.

Egerský latinský biskup-barón Juraj Jakušič de Orbova, pred ktorým bola podpísaná tzv. Užhorodská "únia", bol strýkom grófa Juraja IV. Drugetha, ktorý vlastnil Humenské panstvo a aj Užhorodský zámok, na ktorom bola "únia" podpísaná (odtiaľ jej prívlastok «Užhorodská»). Pozoruhodné je, že gróf Juraj IV. Drugeth (synovec egerského biskupa) mal v čase podpísania Užhorodskej "únie" len 13 rokov (!). Je teda jasné, že Užhorodskú "úniu" spískala jeho matka Anna Jakušičová-Drugethová – biskupova sestra so svojím vlastným bratom biskupom a že tu nešlo o nijaké podriaďovanie sa pápežovi, ani o nijaké navrátenie sa nevercov do pravej viery, ale o privátnu vnútrorodinnú a vnútrodiecéznu epizódu 37-ročného egerského biskupa-baróna Juraja Jakušiča de Orbova (ujka) a jeho nedospelého 13-ročného synovca Juraja IV. Drugetha, ktorého v akcii zastupovala jeho matka. Túto «epizódku» zkoordinovala sestra jedného a matka druhého v jednej a tej istej osobe, Anna Jakušičová, a to **na meniny oboch Jurajov**!

Neslobodno zabudnúť ani na historický fakt, že otec maloletého Juraja IV. Drugetha menom Ján X. Drugeth zomrel 17. decembra 1645! O štyri mesiace nato jeho manželka, teraz už vdova Anna Jakušičová-Drugethová v mene svojho neplnoletého synka zorganizovala so svojim rodným bratom (egerským biskupom) prepis 63 gréckokatolíckych prichodov-farností zpod jurisdikcie mukačevského gréckokatolíckeho episkopa pod jurisdikciu latinského egerského biskupa!

Juraj Jakušič de Orbova sa narodil r. 1609 v Podhradí pri Pruskom (okr. Považská Bystrica). Roku 1623 prestúpil z protestantizmu na rímskokatolícku vieru. Roku 1638 sa stal latinským vesprímskym biskupom. Od roku 1642 bol egerským latinským biskupom a zároveň hevessko-szolnockým županom. Jeho rodná sestra Anna Jakušičová bola manželkou humenského pána Jána X. Drugetha (+1645), ktorý neobmedzene vládol na Humenskom panstve od roku 1620 do roku 1645. Barón a zároveň biskup Juraj Jakušič bol predvolaný na súd Boží rok po tzv. Užhorodskej "únii" – zomrel predčasne, v mladom veku ako 38-ročný (21. XI. 1647)[16] – čiže ani si nestihol užiť, podobne ako Judáš, cir-

kevné desiatky 63-och gréckokatolíckych kňazov, ktoré si tzv. "úniou" nespravodlivo nahonobil. Náhla a nečakaná smrť sa z duchovného hľadiska obyčajne pokladá za zlú smrť…

13-ročný chlapček – synovec – pod vplyvom svojej matky pomáhal svojmu ujkovi-biskupovi a želal mu všetko, a len to najlepšie, a teda i čo najviac veriacich, od ktorých by tento biskup mohol vyberať cirkevné desiatky. Určite sa však táto myšlienka nezrodila v jeho trinásťročnej hlavičke, ale v hlavách jeho tútorov, egerského biskupa a jeho rodnej sestry, ktorá bola matkou 13-ročného Juraja.

Tzv. "úniu" podpísalo 63 gréckokatolíckych kňazov práve **«na Juraja», v deň biskupových menín**. Bol to krásny darček od synovca (ináč tiež Juraja) a jeho matky – štvormesačnej vdovici (sestry biskupovej). Úspech tejto tzv. Užhorodskej "únie" treba pripísať, okrem iného, aj činnosti dvoch baziliánov – neskoršiemu episkopovi Partenijovi Petrovi Petrovičovi a Gabrielovi Kosovickému (*Košickému*, od latinského «Cassovia»), ktorí vykonali usilovnú mravčiu činnosť agitácie medzi miestnym klérom a rusínskym ľudom a vysvetľovali mu výhody plynúce z podriadenia sa Egeru. Bez týchto dvoch baziliánov by bola "únia" neúspešná.

Ako bolo už vyššie naznačené, ich usilovná práca bola korunovaná úspechom «na Juraja» podľa latinského (!) kalendára (dňa 24. apríla 1646), keď 63 rusínskych kňazov-biľcov sa dalo presvedčiť a podpísalo na Užhorodskom zámku "úniu", ale nie s pápežom, ani nie s Christovou sobornou katolíckou Cirkvou, veď jej členmi boli stále od nepamäti, ale podpísali "úniu" s egerským biskupom. Na tomto mieste treba znova podčiarknuť, že "úniu" podpísali kňazi z územia dnešného severovýchodného Slovenska (Humenského panstva), pretože tu vládol "únii" naklonený rímskokatolícky trinásťročný chlapec Juraj Drugeth, vlastne presnejšie povedané tu vládla jeho mamka (svieža vdova), ktorá bola rodnou sestrou egerského latinského biskupa. I samotný Užhorod vtedy patril do panstva toho istého Juraja Drugetha, a preto "únia" sa podpísala tu pod ochranou jeho pandúrov a nie v Mukačevskom monastyre, ktorý sa nachádzal na území kalvínskych Rákoczyovcov.

V čase podpísania Užhorodskej "únie" právoplatný gréckokatolícky mukačevský archimandrit-episkop Vasiľ Tarasovič (1634-1651) sídlil v sobornom baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve, čo bolo súčasťou panstva kalvínskych Rákoczyovcov, ktorí boli v opozícii proti cisárovi, podporujúcemu rímskokatolicizmus. Hore uvedených 63 gréckokatolíckych kňazov i zo svojimi farnosťami z Humenského panstva bolo po podpísaní tzv. "únie" ihneď zverených do priamej "opatery" latinského egerského biskupa.[17]

63-ja gréckokatolícki kňazi takto roku 1646 vykonali protiprávny akt – porušili kňazskú prísahu a svojvoľne zmenili svoju jurisdikčnú závislosť – vyšli zpod právomoci-jurisdikcie mukačevského gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa a vošli pod právomoc cudzieho latinského egerského biskupa. «Svojho» episkopa spomedzi seba zvolili až v roku 1651 (po smrti mukačevského episkopa Tarasoviča), a na jeho schválenie v Ríme čakali až do roku 1655. Pod koho jurisdikciou boli priamo od roku 1646 do roku 1651 (1655), teda päť (deväť) rokov? Pod egerským biskupom, ktorý v tom čase uvažoval, či ich (čo sa týka obradu) zlikvidovať hneď, alebo ešte počkať. A tak isto uvažovali i v Ríme hneď potom, čo sa o akcii dodatočne dozvedeli (pozri ďalej). Túžba po pripojení i ostatných gréckokatolíkov nachádzajúcich sa na Rákoczyových majetkoch ich však viedla k tomu, že dovolili signatárom Užhorodskej "únie" si načas zvoliť episkopa, ktorý však už i tak nemal byť sídelným, ale len pomocným-obradovým vikárom latinského egerského biskupa v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

Aktá Užhorodskej "únie" z roku 1646 sa dodnes nenašli. Obklopené sú záhadným oparom tajuplnosti dejín… Opäť veľavravné mlčanie…

Dodnes sa nevie, správcovia ktorých prichodov na území Humenského panstva tzv. Užhorodskú "úniu" podpísali. Je známy len ich počet: bolo ich 63. Autor tejto štúdie, porovnávajúc postoj latinskej hierarchie ku gréckemu obradu na iných miestach Uhorska či Poľska v danom čase, ako aj skúmajúc jedného z hlavných aktérov-propagátorov Užhorodskej "únie" jeromnícha Gabriela Koso-

vického, OSBM, a jeho postoj ku gréckokatolíkom v Humennom (viď ďalej), sa opovažuje vysloviť hypotézu, že 63 gréckokatolíckych prichodov-farností, ktoré prešli pod priamu jurisdikciu egerského latinského biskupa v roku 1646, dnes už neexistuje – ani jedna z nich nie je gréckokatolíckou, ale prejdúc na latinský obrad takto dali základ vzniku neskoršiemu Košickému latinskému biskupstvu (vzniklo v r. 1804).

A práve i pre tento dôvod archív Egerského latinského biskupstva dodnes záhadne a tvrdohlavo mlčí o tak významnej udalosti v dejinách gréckokatolíckej Cirkvi na tomto území. Keď autor tejto štúdie bol v roku 2000 (vďaka intervencii významných maďarských vedcov-výskumníkov) v egerskom arcibiskupskom archíve, ukázali mu ohľadne územia Mukačevskej eparchie len jednu krabicu dokumentov a tvrdili, že už viac dokumentov o Mukačevskej eparchii nemajú…

Neskorší osud dvoch hlavných agitátorov tzv. "únie" na Humenskom panstve

1.) Partenij Peter Petrovič, OSBM – karierista – mních túžiaci po sláve a episkopskej mitre

Keď roku 1651 zomrel gréckokatolícky archimandrit-episkop soborného baziliánskeho monastyra na Černečej hore pri Mukačeve Vasiľ Tarasovič, OSBM, oficiálny sobor zvolil za jeho nástupcu mnícha-baziliána Joannikija Zejkana (navrhovala ho i šľachtičná-vdova po Rákoczyovi). Kňazi-biľci a dvaja baziliáni Humenského panstva, ktorí podpísali «úniu s Egerom» (čo sa týka počtu, vtedy ich už bolo niečo viac ako sto) sa poponáhľali si zvoliť (veď to mali podmienkami "únie" dovolené a egerský biskup im ešte nešľapol na prsty) za episkopa jedného spomedzi seba – baziliánskeho jeromnícha Partenia Petra Petroviča,[18] ktorý preto, aby predišiel oficiálnemu (proti)kandidátovi vybranému oficiálnym právoplatným monastyrským soborom – Joannikijovi Zejkanovi (administratívne nezávislému od latinského Egeru), odcestoval ihneď do Transylvánie a tam sa dal posvätiť na episkopa rukami troch gréckokatolíckych archimandritov-episkopov: vladykom Štefanom Simonovičom (1643-1654) z baziliánskeho monastyra v Albe Julii; ďalej vladykom Savom, gréckokatolíckym episkopom Bystrického so-

borného monastyra a vladykom Hrihorijom, gréckokatolíckym episkopom Moldavského soborného monastyra.[19]

Simonovič a ostatní dvaja transylvánski archimandriti-episkopi boli do toho času ešte tiež úplne administratívne nezávislí a tiež sa, podobne ako Zejkan, rázne odmietali podriadiť (v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu) miestnej a na ich územia novodosadenej latinskej hierarchii, tj. odmietali sa nechať zdegradovať na «obradových vikárov» – episkopov bez akýchkoľvek právomocí. Práve pre tento dôvod ich vtedajšie latinské zdroje označujú za schizmatických-pravoslávnych a ako schizmatickí boli označovaní i Rímskou Kúriou.[20] Ináč, mimochodom, nie je na tom nič zvláštne, veď egerskí latinskí biskupi a latinskí kňazi volali gréckokatolíkov schizmatikmi i pred "úniou" i po "únii" ešte i koncom 17. storočia (napr. ešte i za časov Josifa Rogu de Camellisa), či dokonca ešte i v 18. storočí a okolnosti potvrdzujú, že to nebola pravda. Veď, ak by Simonovič, Sava i Hrihorij boli skutočne pravoslávnymi, tj. pápeža neuznávajúcimi a nerešpektujúcimi schimatickými episkopmi, nikdy by nevysvätili gréckokatolíka (uniata!) Partenija Petroviča na episkopa a ešte k tomu Simonovič by mu nedal i potvrdzujúcu a dokonca latinsky (!) písanú listinu.[21]

Podobnej situácie sme svedkami i u neskorších mukačevských episkopov, napr. Josif Vološinovskyj, OSBM (1667-1675), sa tak isto dal vysvätiť hneď po menovaní cisárom na mukačevského episkopa od "schizmatického" lvovského episkopa…[22]

Vladyka Simonovič spolu s ostatnými dvoma gréckokatolíckymi archimandritami-episkopami najprv posvätil Partenija Petra Petroviča, OSBM, za archimandritu-episkopa Mukačevskej eparchie (pravdepodobne nevedeli, že ho nevolili mnísi, tj. sobor, ale biľci), a až po tomto posvätení sa 15. januára 1652 zišlo, a to opäť pod patronátom Drugethovcov a jezuitov, tzv. "uniatské" gréckokatolícke kňazstvo (ktoré už bolo juridicky priamo podriadené latinskému biskupovi), opäť v Užhorode a ešte v ten istý deň bol napísaný spoločný list pápežovi Inocentovi X. žiadajúci v zmysle podmienok Užhorodskej "únie" potvrdenie pre svojho nového episkopa Partenia Petra Petroviča, OSBM. Až vtedy sa Rím dozvedel

o udalostiach v Egerskej diecéze, i o tzv. Užhorodskej "únii". Teda sa to dozvedel so šesťročným spozdením! (pozri ďalej)

Partenij Petrovič teda skončil ešte celkom dobre: stal sa roku 1651 gréckokatolíckym episkopom. Potvrdený Rímom bol r. 1655 (pozri ďalej). Žil najprv v baziliánskom monastyre v Krásnom Brode, neskôr priamo v Humennom pri Drugethovcoch. Mukačevský prestol na Černečej Hore obsadil až roku 1664 (rok pred svojou smrťou).

2.) Gabriel Kosovickyj, OSBM – druhý karierista – mních túžiaci po sláve a episkopskej mitre

Jeromních Gabriel Kosovickyj (v latinských dokumentoch označovaný ako Gabrielus Cassoviczius = Košický), OSBM, druhý hlavný agitátor "únie", skončil však celkom ináč:

V túžbe, aby sa tiež stal episkopom, začal slúžiť ako biritualista v latinskom i gréckokatolíckom obrade a šíriť na Humenskom panstve hlava-nehlava latinský obrad, všetko pod drobnohľadom egerského latinského biskupa. Stal sa netajeným janičiarom. V zaslepenej túžbe po episkopskej mitre a kariére sa dušou i telom oddal do služieb egerskému latinskému biskupovi a s jeho podporou v okolí Humenného i v samotnom Humennom previedol mnoho gréckokatolíkov na latinský obrad. Skončil dokonca až tak, že opovrhoval gréckokatolíckym obradom a slúžil len latinské omše, a to až dovtedy, kým mu to Sv. Stolica vidiac veľké pohoršenie, ktoré z toho vzniká, a hroziacu ozajstnú schizmu, nezakázala a neprikázala mu návrat do Poľska, do materského baziliánskeho monastyra, v ktorom bol pôvodne postrižený.[23] On však neuposlúchol a zotrval v službách egerského latinského biskupa Benedikta Kišdy (1648-1660), ktorý ho vymenoval gréckokatolíckym parochom Humenného. Ešte v roku 1665 sa gréckokatolícky episkop Suša sťažoval do Ríma, že Gabriel Kosovickyj nepočúva, nechce sa vrátiť do monastyra v Poľsku a slúži v obidvoch obradoch.[24]

I na prípade Kosovického je vidno, čo tento oduševnený «šíriteľ únie» pod "úniou" rozumel, a ako horlivo bol v tomto podporovaný i egerským latinským biskupom… To dokazuje, že pod "ú-

niou" rozumeli, jeden i druhý, prechod na latinský obrad. Veľký šíriteľ vraj "únie s Rímom" na Humenskom panstve neposlúchal ani Rím a ani pápeža, ale iba miestneho egerského latinského biskupa… To bola "únia" v jeho predstavách…! K takej "únii" teda nabádal Kosovickyj miestne gréckokatolícke kňazstvo i v roku 1646!

Počet "zjednotených" gréckokatolíckych farností

V roku 1646 "úniu" podpísalo 63 kňazov. Podľa správy latinského arcibiskupa-grófa Juraja Lippaya de Zombor, už o štyri roky nato, **v roku 1650** bolo "s Rímom zjednotených" (v skutočnosti nie s Rímom, ale s Egerom, veď Rím sa o tzv. "únii" dozvedel až roku 1652) 100 kňazov, **v roku 1652** okolo 200 a **v roku 1654** okolo 400.[25] I keď v Mukačevskej monastyrskej eparchii (ktorá časom pohltila aj územia okolitých zaniknutých-vypálených soborov) bolo v tom čase až okolo 1000 prichodov…

Egerský biskup Benedikt Kišdy (1648-1660).

Takým štýlom stúpal počet gréckokatolíckych svjaščenikov, ktorí navzdory svojej prísahe (pri rukopoložení, tj. vysviacke na kňaza) opúšťali svojho právoplatného suverénneho gréckokatolíckeho sídelného archimandritu-episkopa a oklamaní vidinou ekonomických sľubov sa dávali pod juridicky úplne bezmocného gréckokatolíckeho protibiskupa, ktorý bol nie sídleným gréckokatolíckym episkopom, ale len vikárom latinského egerského biskupa (a bez dovolenia a súhlasu latinského biskupa nesmel nič robiť).

List z roku 1652 pápežovi o potvrdenie novozvoleného gréckokatolíckeho episkopa Partenija Petra Petroviča – jediný dokument o tzv. "únii"

Udalosť "únie" z roku 1646 opisuje v latinčine písaný list-žiadosť (o potvrdenie gréckokatolíckym kňazstvom novozvoleného mukačevského episkopa Partenija P. Petroviča, OSBM) z 15. januára roku 1652 adresovaný pápežovi do Ríma. Tento list je jediným písomným dokumentom-svedectvom o tzv. Užhorodskej "únii". Obsahuje v sebe okrem opisu tzv. Užhorodskej únie i tri podmienky pre jej platnosť, ktoré dali egerskému latinskému biskupovi gréckokatolícki kňazi pri svojom podpise tohto dokumentu. V slovenskom preklade tento list znie takto:

«*… Samotné však, naše zjednotenie sa stalo (…) v zámockom rímskokatolíckom kostole v Užhorode, na panstve najjasnejšieho župana Juraja Humenského,*[26] *a to takto:*

Mukačevský episkop Vasiľ Tarasovič, teraz už nebohý, hľadajúci vyrovnanie so schizmatikmi a heretikmi (rozumej tými, ktorí sa nechceli zriecť sobornosti=katolíckosti a svojprávnosti a nechceli uznať priamu zvrchovanosť latinského Egeru nad sebou), *nakoniec odpadol od katolíckej Cirkvi* (kto nepočúval Eger a latinský Ostrihom a nesúhlasil s preťahovaním na latinský obrad, ten sa označoval odpadlíkom a schizmatikom). *Keď to videl ctihodný v Christu otec pán Juraj Jakušič,* (latinský) *biskup egerský,*[27] *už zosnulý v Hospodinovi* (+1647), *po porade s veľadôstojnými otcami baziliánmi – o. Petrom Partenijom, ktorý je dnes naším episkopom, a o. Gabrielom Kosovickým*[28]*, listovne veľmi láskavo nás povolal do Užhorodu. Tu vyššie spomenutí otcovia veľmi priliehavo nám hovorili o posvätnej únii, a keďže Svätý Duch nás nadchnul, biskup veľmi ľahko dosiahol to, čo zamyslel. Nakoniec určil nám deň zasvätený sv. Jurajovi*[29] *na slávnostné vyznanie viery.*

V ten deň zhromaždili sme sa 63 kňazi na čele s vyššie spomenutým (latinským) *biskupom v predrečenom* (rímskokatolíckom zámockom) *kostole. Tu sa slúžila nekrvavá žertva podľa nášho rusínskeho obradu* (teda Liturgia sv. Jána Zlatoústeho v staroslovančine), *niektorí kňazi pristúpili k tajomstvu pokánia a iba potom*

sme nahlas predniesli vyznanie viery podľa predpísaného formulára a síce: My veríme vo všeobecnosti a v jednotlivostiach všetko, čo nám prikazuje veriť naša svätá matka Cirkev Rímska. Svätého otca Inocenta X. uznávame za hlavného pastiera celej Cirkvi a nášho, a chceme, my a naši zástupcovia vo všetkom byť od neho závislí, za týchto podmienok:

1. Aby sme si smeli ***zachovať obrady*** *gréckej Cirkvi.*

2. Aby sme si mohli ***voliť nášho episkopa****, ktorého potom predložíme na potvrdenie Svätej Stolici.*

3. Aby nám boli ***priznané výsady (rímsko)katolíckeho duchovenstva****.*

Prítomný biskup tieto podmienky prijal. Tak isto ich potvrdil roku 1648 najjasnejší pán Benedikt Kišdy, (latinský) *biskup egerský,*[30] *so svojim generálnym vikárom, v prítomnosti veľadôstojného otca Tomáša Jászberényi, SJ.*[31] *Najviac sa však zaujal našej záležitosti a ju potvrdil najjasnejší a najdôstojnejší prímas Uhorska pán Juraj Lippay, arcibiskup ostrihomský, ku ktorému sme dva razy vyslali spomenutých dvoch otcov baziliánov so zvláštnym posolstvom, ako aj najdôstojnejší pán Matej Tarnóczy,* (latinský) *biskup vacovský,*[32] *ktorým sme zaviazaní neprestajnou vďačnosťou.*

Prednesúc toto Vašej Svätosti, jednodušne a ponížene prosíme Vaše otcovské požehnanie, záujem o našu záležitosť, a potvrdenie nami zvoleného episkopa najdôstojnejšieho Petra Parthenia. Dané v Užhorode, dňa 15. januára 1652…».[33]

Vyššie spomínaný dokument je jediným zachovaným dokumentom svojho druhu, ktorý dokazuje, že sa tzv. Užhorodská "únia" uskutočnila 24. apríla 1646 na sviatok sv. Juraja podľa latinského kalendára, tj. na meniny egerského biskupa i humenského šľachtica. Hore uvedený dokument podpísali šiesti archidiakoni: Makovický, Spišský, Humenský, Stredňanský, Užanský a Stropkovský, ktorí boli reprezentantmi asi 100 gréckokatolíckych kňazov, ktorí v tom čase na Humenskom panstve vyznávali nad sebou priamu jurisdikciu egerského latinského biskupa v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. Z toho vyplýva, že Užhorodská «únia s Egerom» sa v roku 1652 «ujala» v niekoľko málo desiatkách

gréckokatolíckych rusínskych dedín v župách: Uh, horný Zemplín, Šariš a Spiš.[34]

Až po odoslaní tohto listu roku 1652 do Ríma sa pápež dozvedel o tzv. "únii" z roku 1646. Teda o tzv. Užhorodskej únii sa pápež dozvedel až o šesťrokov neskôr… a samozrejme nesúhlasil s tým, aby si gréckokatolícki kňazi vyberali episkopa sami, lebo to by bolo v rozpore s latinským cirkevným právom. Nezaujímalo ho to, že egerský latinský biskup im to prisľúbil, lebo takýmto spôsobom tento biskup prekročil svoje kompetencie.

"Únia" nebola potvrdená Rímom, lebo egerský latinský biskup to nepokladal za potrebné do Ríma ani len oznámiť

Užhorodská "únia" teda nebola dohodnutá priamo s Rímom, ba naopak, pápež o nej ani nevedel. Šlo totiž o súkromnú záležitosť-epizódu v bežnom živote egerského latinského biskupa Juraja Jakušiča de Orbova (1642-1647). Išlo o bombónik, ktorý dostal v deň sv. Juraja, v deň svojich menín podľa latinského kalendára, od svojho synovca (vlastne od svojej sestry, jeho matky), v deň, ktorý aj sám určil, ako sa to z dokumentu z roku 1652 o "únii" dozvedáme. Táto Užhorodská "únia" bola pozdejšie potvrdená len primasom Uhorska arcibiskupom Ostrihomu-Esztergomu Jurajom Lippayom de Zombor (1642-1666), ktorý pred svojím povýšením na ostrihomský stolec, bol v rokoch 1637-1642 tiež egerským latinským biskupom, a preto ako bývalý egerský biskup mal o vec eminentný záujem.

Juraj Lippay de Zombor bol latinským biskupom Egera v rokoch 1637-1642, preto veľmi dobre poznal gréckokatolícku problematiku na «území Egerskej diecézy», teda v Mukačevskej monastyrskej eparchii. Roku 1642 bol povýšený na primasa Uhorska a arcibiskupa Ostrihomu. Uhorským primasom bol v rokoch 1642-1666. Zomrel v Ostrihome roku 1666.[35]

V momente podpisu tzv. Užhorodskej "únie" zhromaždeniu predsedal latinský egerský biskup, 37-ročný Juraj Jakušič de Orbova, ktorý však sám "opatrne" nepodpísal žiaden dokument a ani do Ríma nič neoznámil, **lebo sa nejednalo v skutočnosti o nijakú úniu (jednotu s Rímom), ale len jeho súkromnú, vnútrodiecéz-**

nu záležitosť, o uznanie jeho priamej jurisdikcie nad dotyčnými gréckokatolíckymi farnosťami. V tzv. Užhorodskej "únii" egerský biskup podvodom a sľubmi dosiahol to, čo iní dosahovali násilím, a totiž aplikáciu 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu v severovýchodnom Uhorsku. Pod Užhorodskou "úniou" egerský latinský biskup Jakušič de Orbova jednoducho chápal to, čím naozaj bola, tj. prechod 63-och gréckokatolíckych kňazov spolu s ich nič netušiacimi veriacimi zpod jurisdikcie právoplatného mukačevského archimandritu-episkopa pod jeho vlastnú jurisdikciu, tj. jurisdikciu latinského egerského biskupa v zmysle plnenia 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu. Teda žiadne zjednotenie sa s Rímom…, čo sú zbožné, ale pri tom nesprávne vydedukované závery niektorých historikov. Išlo o administratívne zjednotenie sa s latinským Egerom.

Opatrné vyjadrenie pápeža Jána Pavla II. ohľadne historického faktu Užhorodskej "únie"

V roku 1996 sa uskutočnili v Ríme oslavy 350. výročia Užhorodskej únie. Pri tejto príležitosti pápež Ján Pavol II. napísal Apoštolský list, podpísaný 18. apríla 1996. Hneď v úvode tohto listu poznamenal:

«***Všeobecne je známe**, že 24. apríla 1646 roku 63-ja kňazi Mukačevskej eparchie byzantského obradu, pod vedením mnícha baziliána Partenija Petroviča, v kostole Užhorodského zámku, v prítomnosti egerského biskupa Juraja Jakušiča, pristúpili do plnej jednoty s Apoštolským prestolom*».[36]

V celom liste sa v podstate o samotnom historickom akte podpísania tzv. Užhorodskej únie píše a konštatuje len toto, čo sme uviedli hore. Pozoruhodné sú predovšetkým slová pápeža: «*všeobecne je známe…*». Nehovoril: «ja to tvrdím», «bolo to tak a tak», ale len «*všeobecne je známe…*», teda ide len o všeobecný názor, všeobecne rozšírenú mienku, ktorá môže, ale pri tom ani nemusí byť pravdivá… nie je to teda tvrdenie pápeža, že to tak aj bolo, a teda vôbec tomu tak nemuselo byť! Všeobecne známy môže byť i omyl či nepresnosť, ktoré sa pokladajú za pravdu. Každý pápež (najmä v súčasnosti) má okolo seba tím expertov, ktorí mu radia. Je nemožné, aby jedna jediná osoba poznala situáciu a dejiny celého sveta a to vo všetkých podrobnostiach… Pápež má preto pri sebe i tím expertov na históriu teritória bývalého Uhorska. Títo, poznajúc tajné dokumenty Vatikánskeho archíva, mu zformulovali práve takúto opatrnú formuláciu, aby raz, keď história odhalí, že Užhorodská únia, nebola nijakou «úniou s Rímom», ale len vyznaním podriadenosti egerskému latinskému biskupovi v zmysle nespravodlivej aplikácie 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, aby nebolo meno pápeža spájané s historicky neobjektívnym záverom.

Opatrná formulácia pápeža Jána Pavla II. pri príležitosti osláv 350. výročia Užhorodskej únie v Ríme roku 1996 potvrdzuje správnu stopu a závery, ktoré prináša i táto kniha.

Cieľ Užhorodskej "únie" – spontánny prechod gréckokatolíkov na latinský obrad

Z roku 1653, tj. z obdobia tesne po Užhorodskej "únii" (ktorá sa uskutočnila r. 1646 a spôsobila priamu závislosť 63-och gréckokatolíckych kňazov a ich veriacich od latinského egerského biskupa) sa zachoval dokument-list prefekta Kongregácie Propaganda Fide v Ríme, adresovaný viedenskému nunciovi ohľadne vtedajšieho mukačevského gréckokatolíckeho episkopa Partenia Petra Petroviča, OSBM (1656-1665).[37] Z daného listu jasne vyplýva, že v očiach Rímskej Kúrie toho času cieľom a ideálnym zavŕšením Užhorodskej "únie" mal byť prechod všetkých gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie na latinský obrad a ich trvalé včlenenie do latinskej Egerskej diecézy. V liste sa však uvažuje o tom, že momentálny prechod baziliána protiepiskopa Partenia Petra Petroviča priamo na latinský obrad, by nebol šťastným riešením, pretože ľud by takéhoto biskupa neprijal za svojho a celá akcia pomalého «*ozdravenia duší*», ako sa tomu vtedy hovorilo, teda prechodu na latinský obrad, by ztroskotala.[38] A okrem toho bola reálna nádej, že takáto šikovná "únia" sa rozšíri na všetkých kňazov Mukačevskej eparchie, ktorých boli mnohé stovky. Pápež Alexander VII. požiadal, aby Svätý Úrad ešte raz preštudoval problematiku. Svätý Úrad radil dať žiadanú dišpenzáciu. Kongregácia Propaganda Fide sa tiež vyjadrila súhlasne. Vec sa však i napriek tomu pretiahla až do roku 1655, pretože sa pochybovalo či Mukačevská eparchia vôbec existuje…[39] A skutočne, v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu ani existovať nemohla, ale dočasná výnimka bola daná, Partenij Petrovič, OSBM, bol nakoniec potvrdený za gréckokatolíckeho episkopa-vikára roku 1655,[40] teda až štyri roky po jeho vysvätení na episkopa.

Pápež Alexander VII. 8. júna 1655 v *Breve* dal dišpenzáciu mukačevskému episkopovi z irregularity (lebo ho nemenoval pápež podľa latinského cirkevného práva, ale si ho vybrali kňazi sami podľa východného práva a tradície) a latinský primas Juraj Lippay de Zombor dostal dovolenie dať mu nevyhnutné fa-

kulty, aby mohol pôsobiť ako episkop medzi Rusínmi na miestach vyznačených latinským primasom Lippayom de Zombor. Pre istotu však bol ešte presvätený na episkopa v latinskom obrade! Otázka existencie, alebo neexistencie Mukačevského biskupstva ostala odložená, naďalej otvorená a väčšinou dokonca popieraná i zo strany najvyšších predstaviteľov katolíckej Cirkvi v Uhorsku i v Ríme, a to až do r. 1771…[41]

I napriek svojmu cyrilometodejskému pôvodu nebola Mukačevská eparchia evidovaná v pápežskej evidencii tohto obdobia, pretože bola typu monastyrského episkopstva (soborný monastyr + prichody) a latinský administratívny ráz (biskupstvo + farnosti) dostala až r. 1771, kedy ju v Ríme na priamy zásah Márie Terézie konečne zaregistrovali. Tento dátum (r. 1771) sa dodnes mylne a veľmi zjednodušujúco objavuje v niektorých publikáciách ako rok "vzniku" alebo "založenia" Mukačevskej eparchie, pričom sa jedná len o rok, kedy bola zaregistrovaná ako existujúca miestnou latinskou hierarchiou a Rímskou Kúriou.

«… pomaly ďalej zájdeš…» a to aj v latinizácii

Úspešnejšiu taktiku pomalšieho latinizovania byzantského obradu pred zbŕklosťou, ktorá vždy vyvolávala okamžitý odpor a antipatiu miestneho obyvateľstva, odporúčal v tých časoch aj sekretár Kongregácie Propaganda Fide v liste, ktorý adresoval 27. októbra 1657 na Sant'Ufficio v Ríme:

«*Nemožno zaobchádzať s týmito ľuďmi* (gréckokatolíkmi) *rovnako na Východe ako s tými, čo sú na Západe. Tieto veci sa upravia časom samé. Ak sa chce urobiť poriadok hneď od začiatku a násilím, všetko sa pobabre*».[42]

I pod vplyvom tohto odporúčania sa v Mukačevskom baziliánskom monastyre, a to až do roku 1690 (= nástupu Josifa Rogu de Camellisa), teda niekoľko desaťročí po Užhorodskej "únii" (únii nie s pápežom, ale s egerským biskupom) ponecháva všetko po starom. Až roku 1690 došlo k nenápadnej, ale o to radikálnejšej zmene. Novota prišla nenápadne, zdanlivo úplne nevinne, a to tak, aby sa nevyvolala priveľká vzbura, či nepokoj a čím skôr sa všetko dostalo pod absolútnu kontrolu miestnej latinskej, teda egerskej hierarchie. Na mukačevskú episkopskú katedru sa vtedy dostal Grék – Grék na čelo gréckokatolíkov – veď, čo je na tom zlé?! (pozri kapitolu 4.1.2.)

Latinská hierarchia podľa skúseností z centrálnych oblastí Uhorska (z I. a II.

ofenzívy) vedela, že keď sa budú kontrolovať voľby gréckokatolíckych episkopov, alebo ešte lepšie, keď sa budú títo episkopi dokonca nie voliť, ale priamo menovať a dosadzovať len «zhora», vyberú sa vždy takí, ktorí budú najvýhodnejší, tj. najlatinskejší a najpovoľnejší voči miestnemu (v tomto prípade egerskému) latinskému biskupovi a čoskoro dôjde «*k ozdraveniu duší*», teda prechodu na latinský obrad, a to bez toho, žeby si to niekto zo zúčastnených všimol. Nová «janičiarská» technika odpozorovaná od Turkov spočívala v nasledovnom: netreba dosadzovať (ako doteraz na iných miestach Uhorska) na čelo gréckokatolíckej monastyrskej eparchie (na čelo baziliánskeho gréckokatolíckeho soborného monastyra) benediktína, čo vyvoláva zbytočne dlhú, mnoho storočí trvajúcu antipatiu, ale treba zobrať schopných gréckokatolíckych chlapcov, nechať ich študovať v jezuitských školách a vychovať z nich janičiarov (gréckokatolíkov s latinským srdcom) a vrátiť ich tam odkiaľ boli vzatí, s tým, že sa im dá zdanlivá moc – budú menovaní na mukačevský prestol, a oni sami už urobia všetko ostatné a už ich stačí len kontrolovať a sem-tam usmerniť. Všetko pôjde samo a rýchlo ako po masle, treba však urobiť prvú bolestivú operáciu, tj. narušiť stáročia trvajúcu **voľbu** archimandritu-episkopa (ďalej pozri kap. 4.1.2.).

Zjednotenie sa už zjednotených

Gréckokatolíci na území historického Podkarpatska sa nikdy oficiálne neodtrhli od Ríma, ani od pápeža rímskeho. Dodnes sa o nijakom odtrhnutí nenašiel žiaden dokument. A nenašiel sa nijaký dokument ani o zjednotení, okrem vyššie uvedeného. Rusíni Uhorska boli pod jurisdikciou pápeža už od čias sv. Cyrila a Metoda, teda od samého 9. storočia, s tým, že soborné monastyry, ako centrá monastyrských eparchií, boli administratívne vždycky úplne nezávislé, a to do takej miery, do akej to platilo pre celú sv. Cirkev bez výnimky (teda i latinskú) v prvom tisícročí kresťanských dejín.

Gréckokatolíci Uhorska neboli pred tzv. "úniou" nikdy schizmatikmi-pravoslávnymi

✔ Svedectvo pápeža Leva X. (z roku 1521)

Bula pápeža Leva X. z roku 1521, pápežskou autoritou dokazuje a konštatuje existenciu gréckokatolíkov, tj. **katolíkov** gréckeho obradu na území Uhorska i Poľského kráľovstva ešte pred tzv. Užhorodskou "úniou", tj. rovných 125 (!) rokov pred "úniou" (pozri kap. 3.4.). Ak by aj k nejakému neskoršiemu zdanivému

odtrhnutiu došlo, tak to bolo len lokálne a aj to z nedorozumenia, alebo ako obranný reflex, pud sebazáchovy na kruto nekatolícky pohlcovací postoj rímskokatolíckej hierarchie ku všetkému, čo nebolo latinské (– reakcia proti nespravodlivej a nesprávnej aplikácii 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215, tj. dvojsečného meča likvidujúceho gréckokatolíckych episkopov a tým aj veriacich, ktorí sa následne ocitali bez vlastného pastiera). Alebo to bolo tiež následkom svojvôle miestneho zemepána (princíp: koho panstvo, toho náboženstvo).

✔ Svedectvo apoštolskej kráľovnej Márie Terézie (z roku 1766)

Apoštolská kráľovná Uhorska, Mária Terézia, vo svojom liste z 30. apríla 1766, teda 120 rokov po udalosti tzv. Užhorodskej "únie", pápežovi Klementovi XIII. veľavýznamne píše, že «pravoslávie-schizma» vzniklo na Mukačevskom panstve až po roku 1634 a malo len krátke trvanie – trvalo do roku 1646, tj. len 12 rokov. Mária Terézia narážala na udalosti, keď gréckokatolícky a pápežovi verný vladyka Vasilij Tarasovič (1634-1651) odmietal podpísať podriadenosť Egeru (tzv. "úniu") a svoju s tým súvisiacu degradáciu na základe nesprávnej aplikácie 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, a to až do svojej smrti. Tarasovič bol stále gréckokatolíkom a roku 1641 ho egerská latinská kapitula sídliaca v Jasove ako takého (teda gréckokatolíka) aj vyznáva.[43]

Z listu Márie Terézie vyberáme: «… *Konečne, časom, ako následok prenasledovania a tlaku kalvinistu Rákoczyho akýsi Vasilij Tarasovič, ihumen* (archimandrit) *menovaného* (Mukačevského) *monastyra a zároveň rusínsky episkop s duchovenstvom a ľudom, ktorý bol pod jeho jurisdikciou, prešiel na stranu schizmy* (inými slovami, nechcel podpísať podriadenosť Egeru na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu). *Až do roku 1649* (1646) *bola svätá únia pochovaná, a to až dotiaľ, kým Peter Partenij, mních Rádu sv. Bazila Veľkého, osvietený nebeským svetlom, spolu s inými šiestimi archidiakonmi a 63 archipresbytermi opäť neprijal tú istú vieru* (neprijal latinskú jurisdikciu egerského biskupa)…».[44]

V tomto liste Mária Terézia okrem iného žiadala pápeža, aby uznal Mukačevskú monastyrskú eparchiu za samostatne existujúcu. V liste Mária Terézia jasne hovorí, že Rusíni Mukačevského panstva sa «stali schizmatikmi» (pravoslávnymi) len za mukačev-

Apoštolská kráľovná Uhorského kráľovstva – Mária Terézia (1740-1780).

ského episkopa Vasilija Tarasoviča, ktorý nastúpil na mukačevský prestol menovaním od kalvínskeho Rákoczyho r. 1634, a že predtým boli gréckokatolíkmi a gréckokatolíkmi sa opäť stali pri Užhorodskej únii roku 1646. Teda podľa svedectva uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie gréckokatolíci Mukačevského panstva boli pravoslávnymi v celých svojich dejinách dokopy len dvanásť rokov (v skutočnosti ani tých dvanásť rokov nie, ako to vyplýva z vyššie spomínaného postoja egerskej latinskej kapituly z roku 1641). Predtým i potom, teda v skutočnosti vždy, boli gréckokatolíkmi. Žeby Mária Terézia, panovníčka Uhorska, nebola dobre informovaná? Jej oficiálne svedectvo v oficiálnom liste pápežovi má preto veľkú, ba dá sa povedať, rozhodujúcu váhu.

Aj z tohto dôvodu v tejto práci sa používa jednotný termín «gréckokatolík» bez ohľadu nato, či to bolo pred Užhorodskou "úniou", alebo po nej, či to bolo na tom panstve, alebo onom…

Fedor vo svojej knihe[45] z roku 1990 dokazuje, že niektoré gréckokatolícke obce Spiša neboli nikdy schizmatické-pravoslávne. V tomto zmysle s ním podľa hore uvedených faktov plne súhlasíme.

Pohľad na dogmatické rozdiely medzi pravoslávnymi a rímskokatolíkmi v roku 1646 očami dneška

"Pravoslávni" (v skutočnosti však gréckokatolícki) kňazi historického Podkarpatska, ako hovorí ich list pápežovi z roku 1652, v Užhorode pri tzv. "únii" museli vo svojom vyznaní viery vyznať:

«veríme vo všeobecnostiach a v jednotlivostiach všetko, čo nám prikazuje veriť naša svätá matka Cirkev Rímska…».

Keď sa tieto slová hodnotia dnešnými očami (po II. Vatikánskom koncile a po viacerých jednania oficiálnych teologických komisií rímskokatolíckej a pravoslávnej v 80-tych a 90-tych rokoch 20. storočia o dogmatických rozdieloch medzi katolíkmi a pravoslávnymi), jediné vážne nezhody sú 'len' čo sa týka: dogmy o «neomylnosti pápeža rímskeho a dogmy o jeho primáte (aj juridičnom) na celom svete» (I. Vatikánsky koncil, r. 1870); ďalej čo sa týka dogmy o Nepoškvrnenom počatí Bohorodičky (pápež Pius IX.,

r. 1856); a dogmy o nanebovzatí Bohorodičky (pápež Pius XII., r. 1950). Ináč, celkovo povedané, viera je u katolíkov i pravoslávnych stále tá istá (*Viruju* – vyznanie Nicejsko-Konštantinopolské), ako i tajomstvá (sviatosti). Kedysi sporné *Filioque* sú rímskokatolíci dnes ochotní dať do zátvoriek…[46] Už pápež Benedikt XIV. vo svojej bule *Etsi pastoralis* z 26. mája 1742 sa vyjadril, že *Filioque* nie je povinné pre katolíkov východného obradu, podobne i dnes latinská omša v gréčtine u rímskokatolíkov žijúcich v Grécku vo svojom Viruju neobsahuje *Filioque*.[47]

Všetky, v dnešnom ekumenickom dialógu seriózne sporné dogmy však boli rímskokatolíckou Cirkvou prijaté až v 19. a 20. storočí! – to znamená, že v čase podpísania tzv. Užhorodskej "únie", ktorá bola podpísaná ešte v roku 1646, tieto dogmy v katolíckej Cirkvi ešte neboli oficiálne promulgované.

Teda z pohľadu katolíckej Cirkvi na začiatku 21. storočia môžeme s istotou konštatovať, že šesťdesiatitraja "pravoslávni" kňazi, ktorí roku 1646 podpísali tzv. Užhorodskú "úniu", neboli vôbec "pravoslávnymi" (v zlom slova zmysle) a podpisovali, že budú veriť v to, v čo vždy a stále aj verili. Svedčí o tom aj dnešné pravoslávne *Viruju*, ktoré je dodnes to isté ako u gréckokatolíkov. V ich podpise (tých šesťdesiatichtroch) spočívala len jedna jediná zmena, a totiž zmena v jurisdikcii, že odteraz sa izolujú od mukačevského archimandritu-episkopa Vasilija Tarasoviča, nebudú mať s ním nijaké styky, a budú počúvať len a len egerského latinského biskupa («*praestantia ritus et iurisdictione latini*»), prípadne jeho obradového vikára, ktorého on určí na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

K čomu to doviedlo neskôr? K tomu, že latinské Egerské biskupstvo na úkor gréckokatolíkov v krátkom čase natoľko zväčšilo počet svojich veriacich, že už v roku 1776 z pastoračných dôvodov bolo potrebné vytvoriť na území (ešte v pol. 17. storočia typicky gréckokatolíckom) tri úplne nové latinské biskupstvá, a to zrazu v jedinom okamihu – v jeden jediný deň 13. marca 1776: Spiš, Banská Bystrica a Rožňava, ba neskôr, r. 1804 aj Košice a Szatmár, ba teraz, koncom 20. storočia dokonca latinské biskupstvo priamo v Mukačeve (!). Toto je únia!?

Príčiny vzniku pravoslávia v minulosti i dnes

I tu je príčina, prečo pravoslávni na celom svete dnes nechcú mať nič spoločné s rímskokatolíkmi, ktorých študujúc dejiny nemožno ináč nazvať, len «imperialistami» rozširujúcimi svoje latinské impérium. Pre tento dôvod pravoslávni nechcú počuť nič o nijakom «zjednotení», ktoré by ich v skutočnosti doviedlo k zániku a transformácii na latinský obrad. Vari majú dopadnúť podobne ako Uhorsko? Najprv musia dostať záruky, že kruté a nespravodlivé dejiny sa nebudú opakovať a že expanzia latinského obradu na grécky Východ prestane; a tie dodnes nikto nedal, ba ani sa nepokúsil dať – naopak, dnes sa dokonca i byzantský-gréckokatolícky (v plnom význame tohto slova) vierozvestci sv. Cyril a Metod vyhlasujú za rímskokatolíkov, latiníkov, ba dokonca za benediktínov (teda vyhlasujú sa za takých, akými neboli a ktorí ich v skutočnosti ničili – veď Viching bol benediktín) a že vraj šírili rímskokatolícky latinský obrad a glagoliku…!

Ak niekde v Uhorsku v neskoršom období pravoslávie-schizma lokálne a dočasne aj naozaj vznikli, na priamej príčine bola netolerantnosť latinského obradu a jeho do neba volajúca genocídna expanzia. Teda sa jednalo o obranný reflex.

Svedkami úteku do pravoslávia, sme i dnes pri násilnom slovakizovaní rusínskych gréckokatolíckych farností na Slovensku, či pri brutálnom zavádzaní nového kalendára, keď celé rodiny, ba i celé farnosti prechádzajú na pravoslávie (napr. v 90-tych rokoch 20. storočia vznikla z tohto dôvodu pravoslávna farnosť v typicky gréckokatolíckom prostredí Sloviniek na Spiši, či v Hostoviciach, okr. Snina), a to všetko len preto, že títo veriaci milujú svoj starodávny cyrilometodejský obrad (staru viru) a cítia, že sú znásilňovanými. Podobne tomu bolo aj v minulosti. Ponižujúci postoj, vždy spojený i s násilným pohlcovaním zo strany rímskokatolíckej hierarchie, užívajúci pritom násilné páky svetského režimu, či už monarchie, miestnej šľachty, alebo komunizmu,[48] spôsobil, že poslední pôvodní gréckokatolíci na historickom Podkarpatsku boli, a dodnes sú postavení len pred dve alternatívy: alebo utečú zpod jurisdikcie Ríma (schizma), alebo sa stanú po kratšom či dlhšom čase latiníkmi. Ak si totiž chcú zachovať svoj cyrilometodejský obrad, nič iné im nezostáva len prvá varianta. Avšak aj príčinou tohto zdanlivého "pravoslávia" môže byť aj láska, láska k starej cyrilometodejskej viere. Láska je najvyšším Božím zákonom. Boh je láska. Budeš milovať Boha svojho nadovšetko a svojho blížneho ako seba samého (porov. Mk 12,30-31)… Preto súdiť a odsúdiť ľudí, rodiny, či dokonca celé farnosti, ktoré v 90-tych rokoch 20. storočia prešli v Prešovskej eparchii na pravoslávie-schizmu z dôvodov lásky k obradu, ktorý im bol porušovaný, by bolo príliš odvážne… Súdiť a odsudzovať môže len Hospoď Boh.

Expanzia latinského obradu – hlavný dôvod dnešnej nejednoty vo sv. Cirkvi

Hlavný dôvod dnešnej nejednoty vo sv. Cirkvi (medzi katolíkmi a pravoslávnymi) je teda jednoznačný. Nie je v dogmách, nie je vo vierouke, ale — a je to strašné, čo i len vysloviť — je v tom, a práve v tom, že Judáši spôsobujú, že ka-

tolícka Cirkev nie je katolíckou, nie je všeobecnou! (grécke *καθολικός* = соборный, všeobecný), lebo neuznáva iné obrady, len ten svoj – latinský. Nie je katolíckou, ale latinskou. Dôvod nejednoty spočíva práve v neľútostnej expanzii latinského obradu na Východ, ktorá začala nešťastným dobytím Konštantinopola roku 1204 a nesprávnymi, nespravodlivými kanonickými závermi 9., 12. a 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, a ktorej sa pravoslávni sveta, poučiac sa na osude gréckokatolíkov v Uhorsku i inde, skutočne, aj oprávnene obávajú.

Ak by sa dnes pravoslávnym Cirkvám dali zo strany pápeža záruky, že táto latinská expanzia je len temnou škvrnou minulosti v dejinách katolíckej Cirkvi a že sa už nebude nikdy viac prevádzať a opakovať, keby sa z typicky pravoslávnych krajín stiahli všetci latinskí "misionári" (do zvislých úvodzoviek sme to dali preto, lebo prakticky robia misie medzi kresťanmi-pravoslávnymi, teda pokrstenými, ktorí majú všetkých sedem tajomstiev-sviatostí platných a nie medzi pohanmi), jednota v Cirkvi by bola otázkou len niekoľkých rokov a možno dokonca len niekoľkých dní. Expanzia latinského obradu na Východ podľa starého osvedčeného receptu zo stredoveku však intenzívne pokračuje i dnes, napr. počas II. svetovej vojny, keď (podobne ako v 14. storočí Anjouovci obsadzovali Uhorsko) Hitler obsadzoval Rusko, latinská Cirkev opakovala staronovú imperialistickú teóriu expanzie na Východ, o čom svedčí napríklad referát prednesený pod patronátom košického rímskokatolíckeho biskupa Jozefa Čárskeho roku 1940 v Trnave: *Národ Ruský chce sa vrátiť do lona rím. katolíckej cirkvi (referát o dnešných náboženských pomeroch a dnešnom stave cirkvi v Rusku, prednesený dňa 3. júla 1940, na katechetickom kurze Veľadôstojného duchovenstva v Ružomberku)*[49] s výzvou o export latinských misionárov. V Rusku sa naďalej preťahujú pravoslávni na katolíkov nedovoleným spôsobom i dnes (pre ekonomické a iné výhody – prozelytizmus), zakladajú sa tam nové latinské diecézy či «apoštolské administratúry», zatiaľ bez veriacich, presne tak, ako to bolo kedysi v Uhorsku, a preto jednoty v Cirkvi v dohľadnom čase nebude:

Dňa 13. apríla 1991 zriadila Svätá Stolica dve nové latinské apoštolské administratúry v Rusku: jednu pre Európske Rusko a jednu pre Sibír. V roku 2001 už Rusko bolo rozdelné na štyri latinské apoštolské administratúry a v roku 2002 boli tieto štyri administratúry povýšené do stavu diecéz a zorganizované do arcidiecézy so sídlom v Moskve. Latinské kňazstvo v Rusku je nateraz len zo zahraničia – presne, ako to bolo kedysi v 11. až 14. storočí v Uhorsku – skoro všetko sú cudzinci, ktorí nemajú v Rusku ani trvalý pobyt a potrebujú si predlžovať pobytové víza. V súčasnosti napríklad v západnej Sibíri pôsobí 45 latinských kňazov a miestny, pre túto oblasť ustanovený latinský biskup cudzieho pôvodu Werth prehlásil, že dnes na západnej Sibíri žije asi 5.000 praktizujúcich rímskokatolíkov.[50] Zkonfrontujme si čísla: Na západnej Sibíri žije teda len 5.000 praktizujúcich latinských veriacich a majú až 45 latinských kňazov! Teda na jedného kňaza pripadá menej ako 112 veriacich. To je presne tá istá situácia, aká bola v Uhorsku v prvých storočiach druhého tisícročia. To sú prvé farnosti, ale o pár desaťročí ich veriacich bude viacej… presne, ako to bolo v Uhorsku…

Odlišný vývoj gréckokatolicizmu na Ukrajine a v Poľsku

Podobný paradoxálny rozdiel vo vývoji a udržaní sa gréckokatolíkov vidíme i v pôvodne gréckokatolíckom, dnes rímskokatolíckom Poľsku, v ktorom dnes gréckokatolíkov takmer nieto a gréckokatolícka Cirkev po «akcii Visla» v porovaní s minulosťou živorí. A naopak, v pravoslávnom, ateistickom Sovietskom zväze, kde režim skrývajúci sa za pravoslávie násilne likvidoval gréckokatolíkov, je však dnes prekvitajúca gréckokatolícka Cirkev s tisíckami cerkví a miliónmi veriacich…

Z hore uvedeného logicky vyplýva, že kde likvidovali gréckokatolíkov surovými násilnými metódami a pravoslávím, tam, dnes gréckokatolíci prekvitajú, avšak, kde žili v symbióze, či dokonca biritualizme s rímskokatolíkmi, tam ich už niet, či takmer niet: prijali latinský obrad…

Ešte v roku 1689, tj. 43 rokov po tzv. "únii" kardinál Kolonič volal gréckokatolíkov naďalej schizmatikmi

Keď kardinál Kolonič si roku 1689 žiadal z Ríma za apoštolského vikára Josifa Rogu de Camellisa, ktorý bol podľa jeho slov «*rímsko-latinského obradu*» (ale pôvodom Grék), uviedol, že si ho žiada, pre Mukačevo a okolie, kde vraj v 420 «*schizmatických*» (!) farnostiach žije 300.000 «*schizmatikov*» (?!).[51]

Podľa správy Josifa Rogu de Camellisa – prvého mukačevského vikára-episkopa dosadeného bez akejkoľvek voľby priamym zásahom z Ríma – zo 6. júna **1693**, v tomto roku v hornom Uhorsku od Dunaja až po Poľsko bolo "zjednotených s Rímom" ešte stále len okolo 400 rusínskych prichodov-farností. Len týchto 400 prichodov-farností ho totiž prijalo za svojho episkopa.[52] Vôbec to však neznamená, že to bolo tých istých 400 zjednotených farností ako v roku 1654… Medzičasom sa z nich väčšina pretransformovala na latinský obrad a iné sa zasa znovuzískali do závislosti od egerského latinského biskupa.

Dokument z audiencie u pápeža z 27. decembra 1689 tiež potvrdzuje, že v danom čase sa na mukačevských gréckokatolíkov historického Podkarpatska oficiálne naďalej pozeralo ako na schizmatikov,[53] a to i napriek Užhorodskej "únii" z roku 1646 (pretože ešte stále neboli latiníkmi!).

Paradoxálnym faktom je však tá skutočnosť, že aj vladyka Josif Roga de Camellis, ktorého si nezvolili uhorskí baziliáni, ale bol

priamo dosadený z Ríma, sa sám pokladal za «*prvého skutočne katolíckeho biskupa*» na mukačevskom prestole v histórii a všetkých svojich predchodcov aj tzv. «uniátskych» tiež pokladal za neplnohodnotných katolíkov.[54] Josif Roga de Camellis takto nepokladal na mukačevskom prestole za plne gréckokatolíckych episkopov, ale len za akýchsi polovičných katolíkov, aj týchto svojich predchodcov, ako napríklad: vladyku Vasiľa Tarasoviča, OSBM (1634-1651), vladyku Partenia Petra Petroviča, OSBM (1664-1665), vladyku Jozefa Vološinovského, OSBM (1667-1675), vladyku Teofana Mavrocordata, OSBM (1676-1686), vladyku Rafajila Havriloviča, OSBM (1687-1688), vladyku Metodija Rakoveckoho, OSBM (1688-1689), ktorého vyhnal z episkopského prestola… I keď všetci uznávali pápeža a niektorí z nich dokonca sa podriadzovali latinskému Egeru, neboli vraj katolíkmi, lebo nikto z nich nezavádzal do gréckokatolíckeho obradu nijaké latinizačné prvky…

Keď si uvedomíme, koľko pretrpeli mukačevskí episkopi v čase pred Josifom Rogom de Camellisom pre "úniu" s Egerom od protestantských kniežat (napr. Tarasovič), ich ohodnotenie zo strany úradníkov Rímskej Kúrie i samotného Josifa Roga de Camellisa je priveľmi kruté a nespravodlivé. Aj na ľahkovážnom označovaní gréckokatolíkov ako schizmatikov v tomto období po "únii" z konca 17. storočia je vidno relatívnosť pojmu «*schizmatik*» objavujúcemu sa v priebehu celých smutných dejín gréckokatolíkov v Uhorsku a na historickom Podkarpatsku.

Ako vidno z neskoršej činnosti Josifa Roga de Camellisa, bol to práve on, ktorý prehľbil závislosť gréckokatolíckych farností od latinského rímskokatolíckeho primasa Uhorska a rímskokatolíckeho biskupa egerského a bol to práve on, ktorý ako prvý začal zavádzať do gréckokatolíckeho obradu prvé latinizmy (napr. odstránenie kamilavky, skracovanie brád a vlasov, latinské-uhorské reverendy, pokúšal sa o desiatky-dane od gréckokatolíckych poddaných…). Nemožno však Josifovi Rogovi de Camellisovi samozrejme, uprieť ani úspechy (i keď len teoretické!), že aspoň teoreticky zlepšil ekonomické a sociálne postavenie gréckokatolíckeho kňazstva (hramota cisára Leopolda z roku 1692). Jeho zásluhou lokálne sľuby dané

kňazstvu počas tzv. Užhorodskej "únie" humenským šľachticom Jurajom IV. Drugethom, získali svoju globálnu, i keď znova len teoretickú platnosť, lebo boli kanonizované v hramote samotného najvyššieho zákonodarcu Rakúskeho cisárstva cisára Leopolda roku 1692.

Hlavnou príčinou "únie" z roku 1646 bolo prijatie ponuky ekonomicko-sociálnych úľav, čo bol vlastne prozelytizmus

Žijúc v krajine feudálneho systému, rusínske kňazstvo bolo nielenže zle tolerované, a nielenže nemalo žiadne, u latinského kňazstva bežné práva a slobody, ale svetskí kňazi (biľci) boli priamo nevoľníkmi a museli preto bok po boku so svojimi veriacimi hrdlačiť na panskom. Keďže boli podriadení aj všetkým ostatným povinnostiam feudálneho charakteru (mali aj zákaz pohybu-cestovania a pod.), nemohli dôstojne vykonávať ani tie najnevyhnutnejšie pastoračné úlohy. V čase pred prijatím «únie s latinským Egerom», ba dlho aj po nej bolo totiž úplnou samozrejmosťou, že rusínski kňazi (svjaščenici-biľci) museli chodiť na povinné každodenné práce na panské a obdržiavali od pandúrov svojvoľné korbáčovanie ako ktorýkoľvek iní poddaní… Večer, po návrate z panského, často neskoro v noci, slúžili Službu Božiu, zaopatrovali chorých a vysluhovali Christove tajomstvá (sviatosti). Gréckokatolícki archimandriti-episkopi veľkých (materských) baziliánskych monastyrov v mnohých častiach Podkarpatska spočiatku sídlili vo svojich monastyroch (napr. Mukačevo, Spiš, Krásny Brod, Makovica, Veľký Varadín, Uhoľský monastyr na Maramoroši, Hruševo…), a to až dotiaľ, kým väčšina z nich (okrem Mukačeva) neboli rozváľané a spálené. Po zničení toho-ktorého materského monastyra (sídla episkopa), daný episkop ešte dlhší alebo kratší čas existoval ako tzv. potulný.[55] Cisár či miestny šľachtic ho, alebo vyobcoval zo svojho majetku, alebo prípadne ďalej trpel jeho prítomnosť až do jeho smrti a potom násilne zabránil vysvätenie jeho nástupcu, a ak predsa v niektorom prípade bol nástupca vysvätený, tak ho, dozvediac sa o tom, poslal do vyhnanstva (napr. Metodija Rakoveckého, mukačevského episkopa, pozri ďalej).[56]

Preto v tomto čase na nie jednej dedine nachádzame pôsobiť

viacej gréckokatolíckych kňazov-biľcov, lebo v prípade nevyhnutnosti, keď jeden musel pracovať na panskom, zaskakoval ho druhý. Často sa jednalo o otca a jeho synov, ktorí sa učili teológiu i obrad u svojho otca. Keďže mníchov-černcov, pôvodne slobodných, bol už akútny nedostatok, bezradný archimandrit-episkop v snahe zachrániť a zvládnuť situáciu svätil čoraz viacej biľcov-nevoľníkov, a to dokonca pre jeden prichod i niekoľkých.

Vezmúc do úvahy takýto reálny stav, nie je vôbec prekvapujúce, že základným motívom «únie s Egerom» bola snaha dosiahnuť úľavu z tohto neznesiteľného ekonomického a sociálneho jarma. Bolo to aktuálne nielen pre početných kňazov (biľcov) v monarchii Habsburgovcov, ale i pre černcov. Ten kto prijal "úniu", tj. opustil svojho gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu a podriadil sa latinskému egerskému biskupovi – mal sľúbené, že sa stane slobodným a mal mať všetky svetské i duchovné privilégia a výhody a to i majetkové ako rímskokatolícki kňazi.[57] Kto však túto «úniu s Egerom» neprijal, mal zostať naďalej nevoľníkom.

Hlavný motív "únie" (nie s pápežom, ale s Egerom) bol teda sľub ekonomických výhod po predchádzajúcom storočnom zotročení. Ekonomické a sociálne pozadie tzv. Užhorodskej "únie" potvrdzuje aj o pol storočie neskôr (r. 1695) napísaná odpoveď biharského župného úradu na žiadosť zo strany obradového vikára (mukačevského episkopa) Josifa Rogu de Camellisa:

«*Každý z valašských kňazov, ktorí sľúbi poslušnosť Josifovi de Camellisovi* (obradovému vikárovi latinského egerského biskupa) *a súhlasí s katolíckym vyznaním viery, sa stane účastným privilégií, ktoré sú vyhlásené* (Leopoldovým) *dekrétom* (hlavným privilégiom Leopoldovej hramoty z roku 1692 bolo uvoľnenie z nevoľníctva, teda osobná sloboda pre kňazov)*, bude pokladaný za skutočného katolíka a bude mať tiež také isté práva ako latinské kňazstvo*». To bol dôvod, prečo sa rusínski-valašskí kňazi začali zgrupovať pri Josifovi Rogovi de Camellisovi opúšťajúc svojich regulárnych monastyrských archimandritov-episkopov a uznávať jeho jurisdikciu (tj. vlastne jurisdikciu latinského egerského biskupa) nad sebou.[58] Keďže vyznanie viery (*Viruju*) bolo predtým i potom

to isté, je len jasné, že tak robili hlavne z ekonomických a sociálnych dôvodov a nie z vieroučných, lebo žiadne vieručné zmeny neboli učinené ani predtým, ani potom.

Keď si vezmeme tri podmienky Užhorodskej "únie" s egerským latinským biskupom jednu po druhej, prídeme nato, že 1. i 2. podmienka "únie" (*1. Aby sme si smeli **zachovať obrady** gréckej Cirkvi; 2. Aby sme si mohli **voliť nášho episkopa**, ktorého potom predložíme na potvrdenie Svätej Stolici*), boli takými, ktoré gréckokatolícke kňazstvo malo už i predtým bez obmedzujúcej poslednej klauzuly, ktorú tam na poslednú chvíľu vsunul egerský biskup. Avšak tretia podmienka "únie": «*3. Aby nám boli **priznané výsady (rímsko)katolíckeho duchovenstva***», bola hlavnym dôvodom tejto "únie", lebo sociálne a ekonomické výsady rímskokatolíckeho duchovenstva gréckokatolícke kňazstvo v čase podpísania Užhorodskej "únie" nemalo. Teda 63 kňazov Humenského panstva bolo ochotných opustiť svojho gréckokatolíckeho episkopa a vyznať nad sebou jurisdikciu egerského latinského biskupa v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu len preto, lebo zato mali prisľúbené ekonomické a sociálne výhody. Takéto dôvody na zmenu jurisdikcie, či Cirkvi sa dnes označujú výrazom «*prozelytizmus*», ktorý je všeobecne odsúdený a odmietnutý.

Dnes sa preťahovanie z Cirkvi do Cirkvi nie pre príčiny spontánneho presvedčenia, ale pre iné dôvody, napr. ekonomické či sociálne označuje jediným slovom: «*prozelytizmus*». Tento prozelytizmus je oficiálne odsúdený katolíckou Cirkvou i pravoslávnymi. Pápež Ján Pavol II. a najvyšší pravoslávny hierarch Grécka archiepiskop Atén Christodoulos 4. mája 2001 v aténskom areopágu podpísali spoločné vyhlásenie odsudzujúce prozelytizmus nasledovného znenia:

«*My, pápež Ján Pavol II. biskup Ríma a Christodoulos, archiepiskop Atén a celého Grécka, stojac pred bemou areopágu, z ktorej sv. Pavol, veľký apoštol národov, povolaný byť apoštolom mimo Božieho evanjelia, kázal Aténčanom jediného pravého Boha, Otca, Syna a Svätého Ducha a vyzýval ich k viere a pokániu, týmto vyhlasujeme: … **Odsudzujeme každé násilie, prozelytizmus** a fanatizmus **v mene náboženstva.** Zvlášť trváme na tom, aby vzťahy medzi kresťanmi vo všetkých ich prejavoch sa vyznačovali čestnosťou, prezieravou múdrosťou a znalosťou problémov…*».[59]

Zväčšenie územia jurisdikcie Mukačevskej "eparchie" zo 400 farností na vyše 1000 farností!

Roku 1654 sa k Užhorodskej "únii" s egerským latinským biskupom hlásilo 400 gréckokatolíckych kňazov (prichodov-farností), a keď nastúpil na mukačevský prestol roku 1690 Josif Roga de Camellis, OSBM, tak isto ho uznávalo za episkopa len asi 400 gréckokatolíckych kňazov (prichodov-farností), avšak boli to už iní kňazi a iné, novozískané prichody, pretože tie prvotné už boli poväčšine latinské. Za svojho vladyčestva tento zhora dosadený episkop "úniu" s Egerom i s pomocou miestnych zemepánov rozšíril až na vyše 1000 farností! — a to tak, že medzičasom sa k Mukačevskej monastyrskej eparchii pripájali dediny, ktoré k nej predtým nepatrili a boli administrované inými sídlenými, neskôr len potulnými nezávislými archimandritmi-episkopmi, z ktorých dejiny zachovali len veľmi málo mien.

Uhorský primas kardinál Christiano Augusto de Saxonia (1707-1725) 3. mája 1708 píše, že pod riadením latinského Egera je už viac ako 1000 gréckokatolíckych farností![60] V tom čase, ako bolo už vyššie spomenuté, totiž zanikali poslední potulní, kedysi úplne nezávislí a sídelní gréckokatolícki archimandriti-episkopi. A všetká moc sa koncentrovala v rukách Egera skrze jeho vikára.

Teda Josif Roga de Camellis, OSBM, – obradový vikár Egera od roku 1690 až do svojej smrti (r. 1706) zväčšil od latinského Egera závislé stádo a územie zo 400 na viac ako 1000 prichodov-farností! Veď aj skutočne v menovacom dekréte mal napísané: «*pre Mukačevské episkopstvo a* ***pre ostatné získané*** **(ktoré si získa!)** ***územia v Uhorsku***». Je len samozrejmé, že ostatné územia získal na úkor miestnych, pôvodne samostatných gréckokatolíckych episkopov-archimandritov severovýchodného Uhorska, ktorých eparchie upadli do zabudnutia potom, čo dlhé desaťročia boli «zhora» administratívne zakazované a dokumenty o nich boli priebežne ničené, aby ich nikto nikdy v budúcnosti «nevykopával». Stopy po zločinoch sa od nepamäti totiž stále zahladzujú…

Rímskokatolícke-latinské kňazstvo v tom istom čase bolo zastúpené prevažne šľachtou[61] a latinský klérus tvoril partikulárnu

sociálnu vrstvu, ktorá bola slobodnou a využívala navyše ešte rôzne mimošľachtické zvýhodnenia a výsady. Rusínske kňazstvo bolo teda spolu s jednoduchým ľudom uvrhnuté do neľudských podmienok nevoľníctva a poddanstva. I keď Rusíni v Uhorsku prakticky nikdy neboli pravoslávnymi (teda schizmatikmi), maďarská šľachta (tj. rímskokatolícky uhorský klérus) a latinskí farári ich však pre rozdielnu «*staru viru*», tj. cyrilometodejskú vieru, obrad i kalendár, za takých stále považovali.[62]

Dodnes nesplnené podmienky tzv. Užhorodskej "únie"[63]

Keď preskúmame jednotlivé podmienky tzv. Užhorodskej "únie", ktoré položili gréckokatolícki kňazi egerskému biskupovi ako podmienku uznania jeho jurisdikcie nad sebou, prídeme na to, že prvé dve z nich neboli splnené nikdy (s neskorším odôvodnením, že Rím neratifikoval túto "úniu", a teda nie je viazaný jej podmienkami[64]). A tretia podmienka vošla do života až v roku 1806 (vo vzťahu k štátu), teda 160 rokov po "únii" a úplne (vo vzťahu v Cirkvi) až v 60-tych rokoch 20. storočia (teda viac ako po 300! rokoch). Práve nesplnenie týchto podmienok si zobrali ako hlavný dôvod gréckokatolíci žijúci v USA na konci 19. a začiatkom 20. storočia, aby prešli v počte asi 100 tisíc na skutočné pravoslávie (tj. do skutočnej schizmy neuznávajúc za svoju hlavu pápeža rímskeho, ale len konštantinopolského či moskovského patriarchu). Bola to priama reakcia najmä na zákaz ženatých gréckokatolíckych kňazov v USA v tridsiatych rokoch 20. storočia zo strany Rímskej Kúrie. Tento zákaz, žiaľ, platí dodnes.

Pozrime sa na jednotlivé podmienky Užhorodskej "únie" z roku 1646 trocha podrobnejšie:

1.) Zachovanie gréckokatolíckeho obradu (nezachoval sa vo svojej pôvodine dodnes)

«*Aby sme si smeli* ***zachovať obrady*** *gréckej Cirkvi*»

V očiach latinskej hierarchie a kléru bola "únia" v momente jej podpisu roku 1646 len prechodnou etapou do plnej latinizácie. Zjednotených gréckokatolíkov, keďže títo nemali latinský obrad, ale zachovávali svoj vlastný cyrilometodejský, pokladali vždy len za akýchsi "na polovicu katolíkov". Latinská hierarchia v Uhorsku sa vždy všemožne snažila nanútiť gréckokatolíkom nový gregoriánsky kalendár a latinské sviatky a nielen to, ale i latinský pohľad na tajomstvá-sviatosti…

Dnes je oficiálnym učením katolíckej Cirkvi, že východné katolícke Cirkvi majú právo na svoj vlastný obrad, pričom **pod obradom sa rozumie:**

a) vlastná liturgia, b) vlastná teológia, c) vlastná duchovnosť i d) vlastné právo.[65]

Keď dnes porovnávame bohoslužby a obrady vysluhovania Tajomstiev u grécko-

katolíkov s pôvodinou týchto obradov, aká sa zachovala u pravoslávnych, prichádzame k poznaniu, že gréckokatolícky liturgický obrad bol markantne zmenený. Rozhodujúce, ba vlastne zlomové slovo tu imperatívne povedal Zamojský synod z roku 1720, ktorý spočiatku zaväzoval len gréckokatolíkov v Poľskom kráľovstve, ale po tlakoch «zvonku» a po schválení pápežom bol r. 1727 prijatý i na historickom Podkarpatsku, teda v Uhorsku.

Medvediu službu v ďalšej latinizácii urobil i Ľvovský synod z roku 1891, ktorý i keď na historickom Podkarpatsku nebol nikdy záväzne prijatý, predsa mal a má na historické Podkarpatsko veľký latinizačný vplyv prostredníctvom liturgických rubrík, ktoré sa objavili vo všetkých liturgických knihách tlačených v Haličine. Tie sa používali a používajú dodnes na historickom Podkarpatsku, čo má veľký vplyv na zavádzanie a udržiavanie latinizmov.

Absolútnu väčšinu nezrovnalostí medzi súčasným gréckokatolíckym obradom a obradom pravoslávnych nájdeme kodifikovanú práve v Zamojskom synode a Ľvovskom synode.

V komunistických časoch gréckokatolícki bohoslovci v Československu znova študovali len a len v latinskom seminári, odkiaľ vychádzali «negramotní», čo do východného obradu, východnej liturgie a teológie, čo malo neblahý vplyv v ďalšom polatinčovaní pastoračnej praxe. Byzantské bohoslužby boli v minulosti modifikované s tendenciou, aby sa čo najviac podobali latinským: názvoslovím, gestikuláciou, ale i farbami rúch, vnútorným usporiadaním cerkví, žehnaním sa, kľakaním, znesvätením svätyne, tj. budovaním sakristií, odstraňovaním diakonských dverí, alebo i celých ikonostasov, zvonením…

V roku 1996 sa vo forme *Inštrukcie* objavila nesmelá a zatiaľ neúčinná výzva Východnej Kongregácie – tj. pomocného orgánu rímskeho pápeža, o nápravu jednotlivých liturgických nezrovnalostí. Do života sa zatiaľ nedostala, lebo je kánonicky neplatná. Zamojský synod, ktorý zaviedol latinizácie, bol totiž roku 1724 potvrdený pápežským *Breve*,[66] avšak *Inštrukcia Východnej Kongregácie* z roku 1996 nebola potvrdená pápežom a nariadenia Východnej Kongregácie nemôžu zrušiť nariadenia samotného pápeža. Preto je Zamojský synod i naďalej záväzným pre gréckokatolíkov, dokiaľ súčasný pápež svojim novým *Breve* nezmení-neodvolá pápežské *Breve* z roku 1724. *Inštrukcii* chýba okrem toho aj imperatívny tón, takže je prehlušovaná praxou z minulosti (po deformáciách z rokov 1720 a 1891).

Ničenie gréckokatolíckeho obradu jezuitmi roku 1652

Už v prípade gréckokatolíckeho mukačevského episkopa Partenija Petra Petroviča, OSBM, ktorému latinský egerský biskup dal radcov: jezuitov pôsobiacich "misijne" v Užhorode a obracajúcich gréckokatolíkov na rímskokatolíkov vidíme, prvé snahy o postupnú zmenu gréckokatolíckeho kalendára a obradu na latinský. Namiesto toho, aby jezuiti radili mukačevskému episkopovi, ako upevniť úniu a dostať sa naspäť do Mukačeva a vytlačiť odtiaľ episkopa, ktorý odmietal akúkoľvek 'spoluprácu' s rímskokatolíkmi, tlačili na neho, aby na rímskokatolícke sviatky chodil so svojim sprievodom do rímskokatolického kostola na la-

tinskú omšu, aby sa len u nich spovedal a preto, aby "povzbudil" svojich veriacich, pričaščal sa len u nich v latinskom obrade hostiou.[67] Pri tejto príležitosti jezuiti učili rusínske kňazstvo, ktoré sprevádzalo svojho episkopa, ako má správe udeľovať sv. tajny, teda jediným správnym, a to latinským spôsobom.[68] Bolo to ešte pred Zamojským synodom! Jednalo sa o zjavnú snahu jezuitov o prevedenie gréckokatolíckeho kňazstva na latinský obrad!

Zavádzanie typicky latinských sviatkov roku 1692

Latinský egerský biskup Juraj (Georgij-Heorhij) Fenesy (1687-1699) zasa nútil rusínskych gréckokatolíkov sviatkovať len rímskokatolické sviatky a to nielen čo sa týka nového kalendára, ale i všetky rímskokatolícke sviatky. Z typicky gréckokatolíckych sviatkov im dovolil sviatkovať len 2-3 dni v roku a to len tam, kde žili čisto gréckokatolíci. Kde žili miešane s rímskokatolíkmi, mohli sviatkovať len rímskokatolícke sviatky.[69] Tieto príkazy egerského latinského biskupa neboli len teoretickými, ale veľmi praktickými, pretože podľa nich sa riadila i miestna latinská šľachta, ktorá v iné dni ako určil latinský egerský biskup, vyháňala poddaných na panské a teda ich sviatkovať mohli len s utajeným plačom na očiach a po večeroch. Preto sme v danom čase svedkami, že kňazibiľci nezriedka sú odháňaní pandúrmi na panské priamo od prestola cerkví… Jednoducho daný gréckokatolícky sviatok nebol miestnym zemepánom uznávaný, a bol obyčajným pracovným dňom.

Pre vysvetlenie uvádzame, že v roku 1582 bol v rímskokatolíckej Cirkvi zavedený nový, tzv. gregoriánsky kalendár. 4. októbra 1582 prestal platiť juliánsky kalendár, po tomto dni bolo 10 dní vynechaných a hneď nasledujúci deň sa namiesto 5. októbra datoval 15. október.[70] Gréckokatolíci sa i naďalej držali a aj dodnes vo svojej väčšine držia starého juliánskeho kalendára podobne ako aj pravoslávni na celom svete. Dnes je už rozdiel medzi týmito kalendármi až 13 dní.

Opäť pokus o zmenu kalendára na latinský

Toto sa dialo vyše 50 rokov po oficiálnej únii, podpísanej v Užhorode. V tom čase sa ešte časť Maramoroša (najvýchodnejšia časť dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny) s nedôverou dívala na expanzívne myslenie Egerského latinského biskupstva a preto sa s nedôverou dívala i na Rím, ktorý nezasahoval, a keď zasahoval, tak len v prospech pohľčacských tendencií latinského obradu. Preto Maramoroš odmietal akúkoľvek komunikáciu s Rímom. Aby sa Maramoroš definitívne nestratil v pravoslaví, Rím do celej záležitosti najprv nezasahoval a potom, keď videl, že gréckokatolíci neprijali za svojho «obradového vikára» rímskokatolíka jezuitu Ravasa, menoval im za gréckokatolíckeho episkopa Heorhija Bizancija (1716-1733), ako pomocného biskupa egerskému latinskému a na priamu prosbu tohto Bizancija oznámil viedenskému nunciovi, aby sa snažil «*presvedčiť egerského biskupa, aby sa zdržiaval akýchkoľvek zmien vo veci kalendára, lebo to by mohlo len poburovať Rusínov, ktorí ešte len nedávno prijali katolícku vieru*». Mal mu poradiť, aby nebol príliš zbŕkly, že sa všetko (prevedenie na latinský

obrad) časom podarí. Ale i tak sa vec neskončila, egerský biskup prinútil H. Bizancija[71] písomne prijať nielen gregoriánsky kalendár, ale dokonca i latinské sviatky.

Rímska Kongregácia Propaganda Fide najprv odmietala zavedenie nového kalendára egerským latinským biskupom medzi gréckokatolíkmi,[72] následne však 20. júna 1718 schválila latinizáciu egerského latinského biskupa a prikázala, aby sa gréckokatolíci zriekli svojich gréckokatolíckych sviatkov a prijali za svoje latinské, nehovoriac už o ďalších obmedzeniach prirodzených episkopských právomocí mukačevského vladyku v prospech latinského egerského biskupa.[73]

Mukačevský episkop (obradový vikár egerského biskupa) Bizancij vidiac skazu na dušiach svojich gréckokatolíckych ovečiek, obrátil sa o pomoc na rakúskeho cisára Karola III. a ten r. 1720 uznal pravdu episkopovi Bizancijovi a vydal novú hramotu privilégií gréckokatolíkov, v ktorej sa už nespomínalo sviatkovanie latinských sviatkov a uvedenie latinského kalendára.[74] Tak rozhodnutie Ríma o prijatí latinských sviatkov gréckokatolíkmi ostalo len mŕtvou literou v podstate až do roku 1913, keď Maďari násilne zaviedli gregoriánsky kalendár na Podkarpatí,[75] čo vyvolalo vznik pravoslávia a pravoslávneho hnutia, sledujúceho záchranu cyrilometodejského obradu. Dnes už na absolútnej väčšine územia Prešovskej eparchie a Košického exarchátu je zavedený nový kalendár. Mukačevská eparchia ešte vždy však všade drží starý kalendár.

Gréckokatolícky kalendár na rok 2001, vydaný v Michalovciach pre Prešovskú gréckokatolícku eparchiu a Košický gréckokatolícky exarchát na Slovensku, obsahuje v sebe nielen klasicky typické staré latinské sviatky, ako sviatok Presvätej Eucharistie, Najsvätejšieho Srdca Krista Spasiteľa, Krista Kráľa…, ale dokonca už od roku 2001 i Ján Bosko, Lurdská Panna Mária, Katedra sv. ap. Petra, Ján Mária Vianney, Sedembolestná Bohorodička – patrónka Slovenska, Vincent de Paul, Karol Boromejský…[76] Starodávne gréckokatolícke sviatky sa postupne stále viac zatlačujú do úzadia a zabudnutia. V *Gréckokatolíckom kalendári* na rok 2002, tiež vydaného v Michalovciach už boli po prvýkrát v dejinách gréckokatolíkov Prešovskej eparchie a Košického exarchátu zrušené tak typicky gréckokatolícke sviatky ako sv. Michal Archanjel, sv. Nikolaj Čudotvorec, sv. Štefan Prvomučeník, Traja Svjatyteli a sv. Ilija prorok. Boli zrušené, lebo ich nemá vo svojom kalendári latinská Cirkev. Na prelome 20. a 21. storočia si teda latinizátori na Slovensku (tentoraz už spomedzi rímskokatolíkov, ktorých miestny prešovský vladyka prijal medzi svoj gréckokatolícky klérus, lebo sa chceli ženiť), zobrali na mušku gréckokatolícky kalendár vo svojej podstate, čo nemá v dejinách obdoby.

Ako je vidno dnes, gréckokatolícky obrad na území historického Podkarpatska (napr. na Slovensku) je pozmenený, kalendár tiež – a to nielen na gregoriánsky (nový štýl), ale najmä tým, že do gréckokatolíckeho kalendára sú vložené i typicky latinské sviatky (napr. Christa Carja, Eucharistie, Božie srdce Isusovo, Nepoškvrnené Počatie, sv. Jozefa na Sobor Bohorodici, sv. Cyrila a Metoda na 5. júla, najnovšie dokonca i Sedembolestná …) a zrušené typicky byzantské sviatky. Čo sa nepodarilo v 17.-18. storočí, to sa začína dariť v 20. storočí.

d) vlastné právo

Od únie roku 1646 boli gréckokatolíci nútení sa riadiť latinským právom a skutočne sa aj latinským právom riadili. Určité výnimky nastali až v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Prvé kompletné vlastné východné právo dostali gréckokatolíci až roku 1990, teda po 344 rokoch. Jedná sa o *Kódex Kánonov Východných Cirkví* (CCEO), ale i v ňom sa nachádzajú niektoré diskriminačné kánony, ktoré sú v priamom rozpore s II. Vatikánskym koncilom a učením Isusa Christa,[77] či kánony rušiace starodávnu sobornosť východných Cirkví (spoločné rozhodovanie vo významných cirkevných otázkach).

2.) Nezávislé vyberanie si vlastných episkopov (nedodržuje sa dodnes)

«*Aby sme si mohli **voliť nášho episkopa**, ktorého potom predložíme na potvrdenie Svätej Stolici*»

Gréckokatolíci Mukačevskej eparchie si v podstate po únii slobodne vybrali len svojho prvého episkopa (Partenija Petra Petroviča, OSBM). Všetkých ostatných volili pod nátlakom, či neskôr ani nevolili, ale títo boli určovaní na Mukačevský prestol egerským latinským biskupom a latinským ostrihomským primasom, ktorí sa spočiatku tvárili, že berú ohľad na výber miestneho kňazstva a neskôr, roku 1733 voľby úplne zakázali. Dokonca ani po oficiálnom zaregistrovaní Mukačevskej eparchie r. 1771 až dodnes gréckokatolícke kňazstvo si svojho episkopa nevyberá, ale tento je vždy určovaný z niekam "z neznáma zhora" po veľaurčujúcej konzultácii s miestnou latinskou hierarchiou, ktorá "ohodnocuje" katolicitu (latinskosť) a výhodnosť (pre seba) toho-ktorého kandidáta. Následkom takéhoto cieľavedomého ovplyvňovania z "latinského hora", sú vyberaní takí episkopi, ktorí latinizujú gréckokatolícky obrad namiesto jezuitov z 18. storočia.

3.) Zrovnoprávnenie gréckokatolíkov s rímskokatolíkmi (dnes už je)

«*Aby nám boli **priznané výsady (rímsko)katolíckeho duchovenstva***»

Uznanie zrovnoprávnenia gréckokatolíckeho kňazstva s rímskokatolíckym najmä vo vzťahu k štátu – jednalo sa predovšetkým o tieto práva: privilégium nedotknuteľnosti, privilégium cirkevného súdu, privilégium slobody a privilégium materiálneho zabezpečenia. Dá sa povedať, že i napriek rozličným všeobecne záväzným hramotám rakúskych cisárov až do roku 1806 – teda celkovo 160 rokov i po podpísaní Užhorodskej "únie" gréckokatolícke kňazstvo nebolo úplne zrovnoprávnené s rímskokatolíckym kňazstvom v tomto zmysle.

K skutočnému zrovnoprávneniu gréckokatolíkov s rímskokatolíkmi a to takému, že sa konečne rímskokatolíci musia pozerať na gréckokatolíkov ako na rovnocenných partnerov i v Cirkvi, došlo však až po II. Vatikánskom koncile v šesťdesiatych rokoch 20. storočia (keď prestalo platiť «*praestantia ritus latini*») a po vyhlásení cirkevného práva pre gréckokatolíkov *Kódexu Kánonov Východných Cirkví* (CCEO) roku 1990 pápežom Jánom Pavlom II.

Avšak v každodennej praxi je gréckokatolík a gréckokatolícky svjaščenik zo stra-

ny rímskokatolíkov ešte stále «hlúpy rusnačok» a triedenie na «katolík» a «rusnak» (v zmysle nekatolík) v latinskej praxi zostáva.

---

[1] «Wladislaus dei gracia rex Hungarie et Bohemie ect. fidelibus nostris universis et singulis plebanis Ruthenis sub iurisdicione ecclesie beati Nicolai confessoris in oppido Mwnkach ritu Grecorum fundate existentibus salutem et graciam. Volumus et fidelitati vestre et vestrum cuiuslibet presencium serie strictissime precipiendo committimus et mandamus, quatenus amodo deinceps reverendo patri Joanni eppo vestro, sub cuius scilicet iurisdicione estis, in omnibus licitis et consvetis iuxta antiquam consvetudinem obedire et obtemperare ipsumque revereri de universisque proventibus suis, qui eidem de vestri medio provenire debent, respondere et per vos, quorum interest, responderi facere debeatis et teneamini. Aliud non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in suburbio civitatis nostre Albe Regalis die dom. prox. ante festum ad vincula b. Petri aptoli a. d. MCCCCLXXXXI regn. nost. Hung. ect. 2 Bohemie vero 21.», (dokument z 31. 7. 1491, uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 5).

[2] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, IV, Cassovia, 1804, str. 30.

[3] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 153.

[4] Porov. dokument uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 168-174.

[5] Porov. správa viedenskému nunciovi, A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 213-216; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 46.

[6] Rákoczy píše: «… cui monasterio annexa ab immemorabili tempore habetur collatio dignitatis episcopalis, ita ut quicunque superior esset Monasterii, ide et Episcopus haberetur…», (Archivum S. Congreg. Propaganda Fide, Scritture riferite nei Congressi: Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, vol. 2 f. 23a in A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 48).

[7] Navzdory kňazskej prísahe, ktorú skladá každý kňaz pri svojej vysviacke do rúk svätiaceho episkopa o poslušnosti jemu a všetkým jeho nástupcom.

[8] Rímskokatolícke biskupstvo v Peremyšli bolo založené popri už existujúcom gréckokatolíckom až roku 1384 a aj to prevzatím najprv gréckokatolíckej cerkvi sv. Mikuláša Myrlikíjskeho Čudotvorca, (porov. Б.І. Балик, «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 21-66) a roku 1412 pod patronátom poľského kráľa bola gréckokatolíkom v Pere-

myšli odobratá aj ich krásna murovaná katedrála zasvätená Narodeniu sv. Jána Krstiteľa a miestny latinský biskup do nej premiestnil svoje sídlo. Pri tejto príležitosti bol z gréckokatolíckej katedrály vyhodený nielen ikonostas, ale, čo je hrozné, i kosti zomrelých gréckokatolíckych episkopov a miestnych ukrajinských vojvodov, (porov. Б.І. Балик, «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 49-88); V dokumentoch daného času sú gréckokatolíci označovaní za neveriacich a schizmatikov, lebo odmietali prijať latinský obrad; Existenciu **gréckokatolíckeho** episkopstva v Peremyšli i pred Brest-Litovskou úniou, dokazuje bula pápeža Inocenta VI. z 18. januára 1353, v ktorej potvrdzuje za peremyšlského gréckokatolíckeho episkopa svojho «Dilecto filio Nicolao Rutheno» — milovaného syna (samozrejme že v duchovnom zmysle - pozn. redakcie) Nikolaja Rusína, (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 76-77); Najprv obidva eparchie: gréckokatolícka existujúca takmer od cyrilometodejských čias (od 9. storočia) a nová rímskokatolícka koexistovali vedľa seba, pričom rímskokatolícka pri svojom umelom zrode nemala žiadnych veriacich. Potom na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, gréckokatolícka eparchia bola podriadená latinskej. Dnes (na prelome 20. a 21. storočia) v Poľsku už gréckokatolíkov i vďaka tomu takmer niet.

[9] «… ad confirmandos in unione suos subditos…», (A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, III, Romae, 1863, str. 357; В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю королѣв Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 28; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 24).

[10] Porov. Г. Кинах, «Посіщеннє мараморських монастирів 1749 р.», *Analecta OSBM*, Жовква, II,1-2 (1926) 105; V časopise *Eperjesi lapok*, č. 26, str. 1-2 z roku 1909, v ktorom sa podrobne opisuje priebeh baziliánskeho soboru v Krásnobrodskom monastyre sa ani raz nespomína «Krásny Brod», ale vždy len «Nagymonostor»… Z toho vyplýva že v dobovej maďarčine ešte dokonca i začiatkom 20. storočia Krásnobrodský monastyr bol známejší pod názvom «Nagymonostor» (teda v preklade «Veľký monastyr») ako Krásnobrodský monastyr. Kedysi (ešte pred 17. storočím) to teda musel byť veľmi slávny a veľký čo do rozlohy a počtu baziliánskych mníchov monastyr.

[11] Pravdepodobne ho všemocní Drugethovci odstránili.

[12] Možno posledný monastyrský episkop-archimandrit Krásnobrodu bol z Krásnobrodu odstránený práve pri vypálení Krásnobrodského monastyra roku 1603 humenským protestantským veľmožom Valentínom Drugethom (1588-1605); O vypálení monastyra pozri podrobnejšie J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 25-27, (o Krásnobrodskej monastyrskej eparchii pozri v kap. 4.2., str. 720-721)

[13] Porov. *Litterae Societatis Jesu annorum duorum 1613-1614*, Lugduni, 1619, pp. 149-153; tiež M. Lacko, *Unio Užhorodensis…*, str. 47-48; A. Пекар, *Нариси Історії Церкви Закарпаття*, Roma, 1967, str. 24-25; J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 29-35.

[14] V tom čase Užhorodské a Humenské panstvo malo jedného a toho istého majiteľa: Drugethovcov.

[15] Juraj IV. Drugeth sa narodil 8. VI. 1633 a zomrel 9. X. 1661, (porov. *Slovenský biografický slovník*, I, Martin, 1986, str. 507).

[16] Porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 262-265; porov. *Slovenský biografický slovník*, II, Martin, 1987, str. 511.

[17] Porov. M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 121-122.

[18] Narodil sa okolo roku 1592 v obci Sekule pri Moravskom sv. Jáne v Bratislavskej župe, (porov. M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 131) dnes tesne pri hraniciach Slovenska s Českou republikou a Rakúskom. V tom čase tam žili gréckokatolíci. I prípad tohto mukačevského episkopa dokazuje, že ešte pred reformáciou, či počas nej, na území celého dnešného Slovenska slovanské obyvateľstvo bolo grékokatolíckeho obradu. Rímskokatolíkmi bola len menšina: Maďari, Nemci a iní cudzinci.

[19] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 209.

[20] «… Referente eodem litteras D. Archiepiscopi Strigoniensis, scribentis a Russianis Catholicis fuisse ex improviso factam electionem Petri Parthenii, sacerdotis Ord. S. Basilii, in eorum Episcopum, et insuper eundem fuisse consecratum Weinsburgi in Transilvania ab Episcopo schismatico; sed nunc, confitendo errorem et insimul petendo veniam, humiliter postulant confirmationem dicti Episcopi Parthenii, promittendo obedientiam, et unionem S. Sedi Apostolicae…», (dokument z 18. decembra 1651 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I (1622-1667), Romae, 1953, str. 248, porov. tiež dokument na str. 249); «… plerique ex unitis sacerdotibus Ruthenis praedictum Petrum Parthenium in Ep.pum Munkaciensem cathol. elegerunt, qui petrus parthenius, studio praeveniendi alterum a schismaticis Ep.pis mox eligendum Ep.pum, errore quodam et imperitria lapsus, a 3 in Tran.nia schismaticis Ep.pis, nempe Stephano Simonovics, Gregorio Moldauczki, Zava Bistrinski sese ordinari et in Ep.pum consecrari fecisset, quem errorem suum agnoscens factique poenitentia ductus…», (dokument napísaný J. Lippaym de Zombor v Trenčíne 22. júla 1655 uverejnený v porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II (1641-1664), Romae, 1973, str. 106-108).

[21] Porov. listinu uverejnenú v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspök-*

ség Okmanytára, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 158-159.

22 Porov. dokument z 15. januára 1669 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 14-15.

23 Porov. dokument z 8. februára 1649 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I (1622-1667), Romae, 1953, str. 239-240; porov. list viedenského nuncia na Propaganda Fide ohľadom nedovoleného biritualizmu Gabriela Kosovického z 21. augusta 1649 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II (1641-1664), Romae, 1973, str. 86-87.

24 Porov. А. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 286; tiež dokumenty M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 209-215; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 33.

25 Porov. M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 121.

26 Jedná sa o Juraja IV. Drugetha (1645-1661).

27 Egerský biskup Juraj Jakušič de Orbova vtedy sídlil v Jasove pri Košiciach, lebo Eger bol v rukách Turkov až do roku 1687, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 183-184; porov. *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 132.).

28 V latinskom origináli je to: «… patrem Gabrielem Cassoviczium…». Po latinsky sa Košice označujú: «Cassovia». Je celkom možné, že preklad tohto mena do súčasnej slovenčiny by mal znieť: «otec Gabriel Košický»…, pretože možno pochádzal z Košíc, či na začiatku pôsobil v Košiciach, a preto dostal prímenie: «Košický». V tom čase priezviská boli veľkou zriedkavosťou a práve len vznikali. Do monastyra vstúpil v Poľsku.

29 Vtedy mali totiž obidve zúčastnené osoby: egerský biskup Juraj Jakušič, ako autorita duchovná a trinásťročný Juraj IV. Drugeth, ako autorita svetská, obaja meniny = rodinná oslava menín, kedy Juraj Drugeth sprostredkoval desiatky 63-och gréckokatolíckych svjaščenikov s ich farnosťami strýčkovi-biskupovi.

30 Jakušič medzitým zomrel a Kišdy bol egerským biskupom v rokoch 1648-1660.

31 Tento jezuita bol rektorom užhorodského kolégia, ktoré bolo do Užhorodu z Humenného prenesené Drugethovcami v novembri 1646.

32 Vacovským biskupom bol v rokoch 1651-1655.

33 «… Haec vero ipsa reductio nostra peracta est in anno salutifero milles. sexcent. quadrag. nono Aprilis die 24 imperante Ferdinando III. Rom. ss. caes. in eccla arcensi Ungvariensi latina in bonis illustr. comitis Georgii de Homonna sita tali modo. D. eppus Munkacsiensis Basilius Tarasovicz, qui e vivis jam discessit, quum sequens partes tam schismaticas, quam hereticas unionis s. vincu-

lum rupisset, ecclae catholicae nuntium publice remisset. Hoc animadvertens venerabilis in Chrto pater d. Georgius Jakusics eppus Agriensis jam in Chrto quiescens, habens penes se revdos patres Basilianos in hunc finem ascitos, patrem Petrum Parthenium, qui noster hodie est eppus, et patrem Gabrielem Cassoviczium, nos per litteras suas Ungvarinum humanissime invitavit sermoneque opportuno de unione sacra per praedictos patres praemisso, quod intendebat, spiritu sancto sic nos disponente, facillime effecit diemque s. Georgio martyri dicatam pro fidei professione facienda terminavit. Qua die currente nos sacerdotes 63 congregati praenominatum revdissimum eppum Agriensem ad ecclam supracitatam sumus secuti. Praemisso itaque incruentis sacrificii mysterio nostro Rutheno idiomate habito praemissaque nonnulis sacerdotibus peccatorum expiatione sacramentali fidei professionem audibili voce secundum formam praescriptam emisimus, scilicet: nos credimus omnia et singula, quae s. mater nostra eccla Romana credere jubet, sanctissimum patrem d. Innocentium X. universalem ecclae Chrti et nostrum pastorem profitemur ab eoque cum successoribus nostris dependere in omnibus cupimus et volumus, his tamen adjectis conditionibus: 1. ut ritus Graecae ecclaenobis servare liceat; 2. eppum a nobis electum et ab aptolica sede confirmatum habere; 3. immunitatubus eclcticis libere frui, quibus revmus praesul facillime annuit. Id ipsum illmus Benedictus Kisdi eppus Agriensis cum suo grali vicario, assistente sibi revdo in Chrto patre Toma Jaszbereny S.J. religioso in a. 1648 ratum habuit. Maxime vero negotium hoc nostrum paterna sua sollicitudine roboravit tam illmus ac revmus princeps Hung. Georgius Lippay archieppus Strigoniensis bis a nobis per legationem a praedictis revdis patribus Basilianis susceptam requisitus, quam etiam illmus eppus Vacziensis d. Mathias Tarnoczi, quibus nos obligamus in perpetuum. His sanctitati vestrae significatis benedictionem paternam, causae nostrae promotionem et eppi a nobis electi, revmi patris Petri Parthenii, confirmationem unanimiter et humiliter petimus. Vngvarino a. 1652. Januarii 15. die…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 163-165).

[34] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 164); Určenie presného dátumu podpísania únie pozri napr. v M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 120-121.

[35] Porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II (1641-1664), Romae, 1973, str. 96; A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I (1622-1667), Romae, 1953, str. 173.

[36] Porov. *Апостольський лист Римського архиєрея Івана Павла II з нагоди 350-річчя Ужгородської унії*, Città del Vaticano, 1996, str. 3.

[37] Partenij Peter Petrovič v tom čase prebýval v Krásnobrodskom baziliánskom monastyre (pri Medzilaborciach), na území Humenského panstva katolíckych Drugethovcov: «Partenius Ruthenus, homo 55 annorum a natu unitus… bonae vitae et morigeratus, doctrinae non adeo magnae, habitat in Monasterio patrum basilianorum in Ungaria ad fines Poloniae nominato Krasnibrod sub dominio Domini Comitis

Georgii Homonai», (porov. dokument: «Nové informácie viedenského nuncia, získané pravdepodobne od egerského biskupa ohľadne osoby episkopa Partenia… z konca roka 1652» uverejnený v A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 444); Na Mukačevskom panstve sa nemohol ani ukázať, pretože tam vládli protestantskí Rákoczyovci, ktorí bojovali proti všetkému, čo bolo katolícke či rímskokatolícke, teda Habsburgovské.

[38] «… la Santità Sua brama di saper d'avantaggio quali siano le Chiese Titolari, che di presente vacano nel Regno d'Ungheria. S'elle siano tutte di Rito Latino, o pure alcuna di Rito Greco. Perciò che se solo di Rito Latino, come si crede elle fossero, s'incontrerebbero nuove difficoltà si in riguardo alla persona del medesimo Partenio, il qual forse non vorrebbe lasciar il Rito Greco, si anco in riguardo a i Rutheni di Monkak, i quali non si soggettarebbero a Vescovo latino, ne parerebbe conveniente di dar facoltà al medesimo Partenio di esercitar il Rito Greco, mentre fosse passato al Latino. Stimasi dunque bene, che Vostra Signoria trattando di cotest'affare con Monsignor Arcivescovo di Strigonia e sentito il parere di quel Prelato veggano ambedue come si possano superare le prime e le seconde difficoltà per darcene parte, affinche di nuovo si possa il tutto rappresentare a Sua Beatitudine, a cui molto preme la salute di quel l'anime. Il Nostro Signore la feliciti. Roma, 10 Maggio 1653. Come fratello affetuosissimo Card. Barberino», (A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 445).

[39] Porov. *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1974, str. 301-302.

[40] Porov. *Breve* pápeža Alexandra VII. z 8. júna 1655 uverejnené v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 177-178; A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 559-560.

[41] Porov. *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1974, str. 301-302.

[42] W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 116; W. de Vries je jezuitským kňazom, narodeným r. 1904 v Nemecku. Od roku 1939 až do osemdesiatych rokov bol profesorom jezuitmi vedeného Pontificio Istituto Orientale v Ríme.

[43] «… Basilii Taraszovits, Episcopi Ecclesiæ Græco Catholicæ Munkacsiensis…», (porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, I, Cassovia, 1799, str. 71-73; A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 104-105).

[44] «… Tractu denique temporis occasione persecutionis Calvinistae Rákóczy quidam Basilius Taraszovics, dicti Monasterii Abbas, et simul Ruthenorum Episcopus cum Clero, et populo Iurisdictioni suae subjecto ad errorem Schismatis defecit, et ad annum usque 1649 Sacra Unio consepulta mansit; donec tandem Petrus Partenius, Ordinis S. Basilii M. Religiosus superno lumine illustratus, cum aliis sex Archi Diaconis, et 63. Archi Presbyteris eandem Professio-

nem Fidei sub illa praecipue amplexus fuisset, ut populus Graeci Ritus sui Ritus Episcopum habere possit, prout etiam a tempore redintegratae S. Unionis idem populus Ruthenicus continua serie ad haec usque tempora sui Ritus Episcopos a Praedecessoribus nostris felicis reminiscentiae Hungariae Regibus, ac etiam a Nobis designatos, et nominatos accepit, imo ipse etiam Episcopatus Ruthenorum in honorem, et titulum Episcopatus Munkacsiensis ab ipso Episcoporum Unitorum Residentiae loco evectus est cum magno Orthodoxae Religionis incremento», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 115).

45 Porov. M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990.

46 Porov. napr. štúdiu renomovaného, všeobecne uznávaného súčasného latinského teológa a experta na dogmatiku o «Filioque» B. Forte, *Trinità come storia*, Milano, 1988 (quarta edizione), str. 116-132.

47 Porov. B. Forte, *Trinità come storia*, Milano, 1988, str. 126.

48 Za komunizmu-socializmu v päťdesiatych rokoch 20. storočia latinizačné sily s pôžitkom využili osemnásť rokov trvajúcu likvidáciu gréckokatolíckej Cirkvi v Československu (tzv. akcia «P»), keď gréckokatolícki kňazi, ktorí nepodpísali schizmu-pravoslávie, boli uväznení, alebo vyvezení do vyhnanstva (do nemecko-českého pohraničia) a gréckokatolícki veriaci v snahe zachovať si vieru išli krstiť, myropomazovať, sobášiť svoje deti do rímskokatolíckych kostolov…, odkiaľ sa samozrejme už nikdy nevrátili späť mnohé rodiny, ba i celé dediny (napr. Pusté Pole, Nižná Olšava, Hraničné…). Pravoslávni po roku 1989 vrátili gréckokatolíkom na Slovensku všetko nespravodlivo nadobudnuté. Čo však vzali rímskokatolíci, to sa už nevracia nikdy späť, «sme predsa jedna Cirkev» a medzi pokrvnými bratmi zákon spravodlivosti už platiť "nemusí"… Novovzniknuté latinské filiálky či farnosti s pôvodne gréckokatolíckymi cerkvami sú toho nemými svedkami. A kde je spravodlivosť, na základe ktorej bude na konci sveta Christos rozdeľovať stádo na dve strany?

49 Porov. fototypične uverejnený originány text referátu v G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 196-203.

50 Porov. «Biskup Werth: Katolícka cirkev v Rusku rastie», *Život Cirkvi*, Bratislava, 15-16 (2001) str. 8; «Vatikán buduje v Rusku nové štruktúry – Moskva je proti», *Život Cirkvi*, Bratislava, 7 (2002) str. 5.

51 «Considerando il Signor cardinale de Kolonitz il gran bisogno ch'hanno le anime nei paesi di nuova conquista nell'Ungaria, e particolarmente nei contorni di Monkach i Greci numerosi di sopra 300 mila con 420 parochie, e tutti schismatici, ha procurato di trovare in Roma soggetto capace e zelante **della religione catholica Romana**, che come vescovo possa ridurre quei popoli all'ubbidienza della S. Sede Apostolica, et all'Unione già principiata in quelle parti, dandoli la residenza in Monkach, dove in altri tempi hanno riseduto altri vescovi schismatici, et havendo per buone relationi havute sentito che il **P. Don**

Gioseppe de Camillis…», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 308-310).

52 «Ivi con la gratia di Dio si è già radicata la S. Unione, e felicemente distesa in quasi tutta la Diocesi, di modo che nell'Ungaria superiore, cioè dal Danubio fino alla Polonia, la maggior parte delle Chiese Rutene più à quattrocento in circa sono già unite, e spero che col tempo tutte si uniranno…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 363; A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 131).

53 «… Essaminatasi in una Congregazione particolare l'istanza del Cardinal di Colonitz, rimesse da V.ra S.tà, perchè il P. Giuseppe De Camillis, Monaco Rutheno, sia deputato Vicario Apostolico, con titolo di Vescovo in partibus (titulárny-pomocný episkop), per le nuove conquiste d'Ungaria e particolarmente **nella diocese di Munkach, dove sono più di 300 mila Greci Scismatici**…», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 89).

54 Latinskému kardinálovi Koloničovi píše 15. marca 1692 z Mukačeva: «… mentre sa che sono il primo vescovo vero cattolico…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 335; A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 49).

55 «В історії Закарпаття згадуються руські єпископи без сталого осідку, які ходили зі села до села. Це наслідок ліквідації більше єпископств, які існували на Історичному Закарпатті. Найскорше були вигнані руські єпископи з нижнього і середнього Потисся: далі із Спішу та з інших епархій. Ці єпископи, втративши осідок, ходили по селах. Зрозуміло, що це була насильна ліквідація руських єпископств зі сторони латинян і мадярських урядів. Роки виникнення латинських єпископств на Історичному Закарпатті також є доказом того, що від прадавна на Історичному Закарпатті були лише руські єпископства, а взагалі не було латинських. Подаємо дати заснувань латиньских єпископств на терені Історичного Закарпаття: Спішське - 1776 року, Рожнявське - 1776 року, Сатмарське - 1803 року, Кошицьке - 1804 року…», (С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 87).

56 Tendencia likvidácie cyrilometodejských baziliánskych monastyrov na území celého Uhorska začala vtedy, keď pápež Inocent III. (1198-1216) roku 1204 priamo a otvorene vytýkal uhorskému kráľovi Imrichovi-Emerikovi (1196-1204), že na jeden latinský kláštor v jeho kráľovstve pripadá mnoho gréckokatolíckych: «Quia vero nec nouum est, nec absurdum, vt in regno tuo diuersarum nationum conuentus vni domino, sub regulari habitu, famulentur; licet vnum sit ibi Latinorum coenobium, quum tamen ibidem sint multa Graecorum», («A.Ch. 1204. Emericus R. H. Abbates ad S. Aegidium in Simigio eligi

vult Hungaros» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, II., Budae, 1829, str. 447, tiež O.R. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947, str. 34, porov. tiež G. Papp, «I monaci dell'Ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta OSBM*, Roma, I,1 (1949) str. 3); «Nenie to ani novotou ani nesmyslom, že v kráľovstve tvojom sbory rozličných národov v mníšskom rúchu jednomu Pánu slúža; bar tamže jeden je kláštor latinský, kdežto predsa tamže je mnoho gréckych», (F.V. Sasinek, *Sv. Method a Uhorsko*, Turčiansky Sv. Martin, 1884, str. 11).

[57] Je to vidno i z listu rímskej Kongregácie Propaganda Fide latinskému primasovi Uhorska napr. pri «zjednocovaní» sa maramorošského kléru r. 1712: «… Sarà poi effetto della somma pietà, e giustizia dell'E.V. il **procurare** dalla Corte Imperiale a questo Vescovo, nuovamente unito, come anche al suo Clero **tutte l'esentioni, privilegii, et immunità, che gode il Clero latino; il che servirà non solo per confermare, e stabilire questi nuovi convertiti alla Santa Unione, ma anche per allettare gl'altri dello stesso Rito, e Natione ad abbracciarla**…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 55)

[58] «Quicunque Sacerdotum Valachicorum obedientiam Episcopo de Camellis voverit, et Professionem Fidei Catholicae elicuerit, particeps fiat gratiae exemptionis Decretalis, et pro vero Catholico agnoscatur, et sicut L. R. Clerus, aequaliter tractetur…», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 41).

[59] «Ján Pavol II. v Grécku, v Sýrii a na Malte 4.-9. mája 2001», *Život Cirkvi*, Bratislava, 19 (2001) str. 3.

[60] Porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 275.

[61] Práve od toho sa dnes v slovenčine používa na označenie svjaščenika výraz: «kňaz» (kňažná). V cyrilometodejskej staroslovančine, z ktorej sa vyvinula i súčasná slovenčina, však ten istý výraz označuje feudálne *knieža* či *jeho ženu*.

[62] «… čto v kotorom čas'i, ne možno točno opreďiliti – svjaščenstvo (Mukačevskoj eparchiji) pod silnym vlijanijem pravoslavnoho Vostoka perejšlo na pravoslavije. Se stalosja tichoju, nezamitnoju istoričnoju evolucijeju, a ne spontannoju projavoju naroda…», (V. Shereghy - V. Pekar, *Vospitanije podkarpatoruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 15).

[63] Hodnotenie plnenia troch podmienok Užhorodskej "únie" opierame najmä o výsledky štúdie: А. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 285-297; Je len samozrejmé, že do hodnotenia Pekara sme vložili náš subjekt a výsledky tejto štúdie *Dejín gréckokatolíkov Podkarpatska*. Štruktúru sme upravili na báze najnovšieho učenia katolíckej Cirkvi, teda na báze II. Vatikánskeho koncilu a *Kódexu Kánonov Východných Cirkví* (CCEO).

[64] Keď túto "úniu" neratifikoval Rím, potom je skutočne pravda, že to nebola únia

s Rímom, ale s egerským latinským biskupom, lebo túto zmluvu ratifikoval len on.

[65] Učí tak II. Vatikánsky koncil v konštitúcii *Lumen gentium*, 23 ďalej v dekréte *Orientalium Ecclesiarum*, 2-3 a v dekréte *Unitatis redintegratio*, 16; Okrem toho toto plné chápanie «obradu» preniklo i do *Kódexu Kánonov Východných Cirkví* (CCEO) podpísaného pápežom Jánom Pavlom II. z roku 1990, can. 28 §1.

[66] Porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, 49-50.

[67] Paradoxom dejín je, že gréckokatolícky mukačevský episkop Partenij Petrovič musel chodiť na latinské omše a slúžiť ich práve v tom kostole v Užhorode, ktorý neskôr, po zrušení jezuitov v Uhorsku roku 1775 kráľovná Mária Terézia darovala mukačevskému gréckokatolíckemu episkopovi Andrijovi Bačinskému na gréckokatolícku katedrálu a ňou je dodnes.

[68] Výpisky z kroniky jezuitov na rok 1652: porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 167-168; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 33.

[69] Pozri dokument vydaný latinským egerským biskupom roku 1692: A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 333.

[70] Porov. H. Fitch, *The Perfect Calendar for Every Year of the Christian Era*, New York – London, 1900, str. 32-33; Po vyhlásení tohto kalendára ho spočiatku neprijali protestanti v Uhorsku, v roku 1599 však ho v Uhorsku už prijali aj oni. Nemecko ho prijalo až v roku 1699, Dánsko v roku 1701, Anglicko v roku 1752, Škandinávia r. 1753… (porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 145).

[71] H. Bizancij ešte začiatkom roku 1718 prosil Kongregáciu Propaganda Fide o pomoc proti egerskému latinskému biskupovi, ktorý ho nútil prijať nový kalendár u gréckokatolíkov, (porov. dokument z 21. marca 1718 uverejnený v A. G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 161-162).

[72] Porov. list Kongregácie Propaganda Fide poľskému nunciovi aby uviedol na správnu mieru egerského latinského biskupa a nerobil medzi gréckokatolíkmi nijaké zmeny v obrade, lebo «väčšina tohto ľudu ešte len nedávno prišla do sv. katolíckej viery», rozumej ešte je tomu len nedávno, čo uznáva egerského latinského biskupa za svojho jediného sídelného biskupa, (porov. A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 124).

[73] List viedenskému nunciovi a ďalší list z toho istého dňa mukačevskému vladykovi H. Bizancijovi uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 127.

[74] Hramota cisára Leopolda I. z roku 1692 kládla za podmienku jej platnosti

zavedenie nového kalendára a latinských sviatkov u gréckokatolíkov. Táto podmienka tam bola vsunutá kardinálom-primasom Uhorska Koloničom. Práve pre ten dôvod, privilégia gréckokatolícki kňazi nemali a naďalej boli poddanými svojich šľachticov, lebo šľachtici sa vyhovárali, že hramota cisára pre nich neplatí, lebo nesviatkujú latinské sviatky.

[75] Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 34-35.

[76] Porov. *Gréckokatolícky kalendár 2001*, Michalovce, 2000, str. 4-27.

[77] Porov. can. 610 §2 CCEO v porovnaní s can. 764 CIC, (porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 161-162).

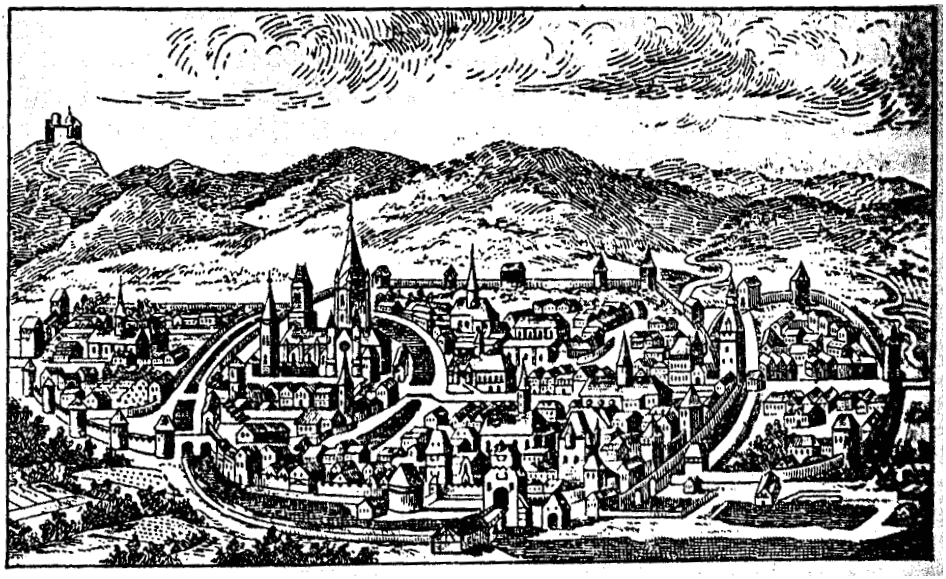

Székesfehérvár – Stoličný Belehrad v 16. storočí.
Do 14. storočia tu boli korunovaní skoro všetci uhorskí králi.

4.1.2. Voľba archimandritu-episkopa v dejinách Mukačevskej monastyrskej eparchie

Mukačevskí baziliáni-kalugeri si vždy vyberali svojho archimandritu-episkopa sami

I v Mukačevskej monastyrskej eparchii, podobne ako aj inde v Uhorsku, si baziliánski mnísi samostatne vyberali archimandritu, tj. doživotného predstaveného, ktorý sa automaticky stával episkopom riadiacim Mukačevským panstvom.[1] Je len jasné, že v priebehu dejín boli určite i obdobia, keď priamo, či nepriamo do ich voľby (a to mierou nie väčšou ani menšou, ako do menovania rímskokatolíckych episkopov)[2] zasahoval uhorský kráľ, či miestny mukačevský šľachtic.[3] Historické právo na výber vlastného predstaveného-archimandritu-episkopa im nikto nikdy neupieral, alebo násilne nezabraňoval, a to až do konca 17. storočia. Jednalo sa totiž o ekleziologickú prax «sobornej» (= katolíckej) Christovej Cirkvi – prax bežnú na celom Východe, ktorá je s menšími úpravami zachovaná dodnes medzi pravoslávnymi.

Táto prax volieb «zo spodku» bola bežnou pôvodne i v latinskej Cirkvi. Po prvýkrát začal pápež zasahovať do volieb biskupa v latinskej Cirkvi aj mimo Apeninského polostrova až v 13. storočí. Všeobecne sa predpokladá, že od 14. storočia pápeži už menovali «zhora» biskupov v latinskej Cirkvi na celom svete.[4] Títo sa od 14. storočia už nevyberali podľa starodávnej ekleziologickej praxe v hlasovaní či voľbách, ale sa menovali priamo zhora. Teda východná ekleziologická prax výberu episkopa «zdola» bola bežnou i na Západe až do 14. storočia.

«Dekamelisovská doba»

Prvý neregulárny zásah «zhora» narúšajúci stáročnú slobodnú voľbu archimandritu-episkopa

V Mukačevskej monastyrskej eparchii posledným regulárne (tj. podľa starodávnej východnej cirkevnej tradície) mníchmi zvoleným archimandritom-episkopom bol jeromonach **Metodij Ra-**

koveckyj (1688-1689, zomrel roku 1693). Bol však protiprávne a bez príčiny už po necelých dvoch rokoch zosadený, a to jednoducho tak, že ho latinské cirkevné kruhy neuznali a na jeho miesto Rím menoval, a z Ríma aj poslal 48 ročného grófa[5] Josifa Rogu de Camellisa, ktorý prakticky zaujal Mukačevskú katedru roku 1690.

Josif Roga de Camellis, syn otca menom Stamanus a matky menom Pluma, sa narodil na gréckom ostrove Chios 7. decembra roku 1641. V Ríme študoval v rokoch 1656-1668. Počas štúdií žil v tzv. Gréckom kolégiu. Na vtedajších latinských univerzitách v Ríme získal doktorát z filozofie a druhý doktorát z teológie. Potom (niekedy po r. 1668) vstúpil k baziliánom.[6] V rokoch 1674-1689 bol prokurátorom pre veci zjednotenej Cirkvi v Ríme a tiež ako expert na gréčtinu bibliotekárom Vatikánskej knižnice (1679-1689).[7] Neskôr, tj. r. 1689 bol menovaný na apoštolského vikára Mukačevskej eparchie. Do Uhorska pricestoval v pozdnej jeseni roku 1689 v doprovode uhorského kardinála Koloniča.[8] Po prezentácii sa u cisára roku 1690 zaujal Mukačevskú eparchiu. Zomrel v Prešove roku 1706. Pohreb mal rímskokatolícky a pochovaný bol v krypte latinského františkánskeho chrámu minoritov v Prešove… (pozri ďalej).

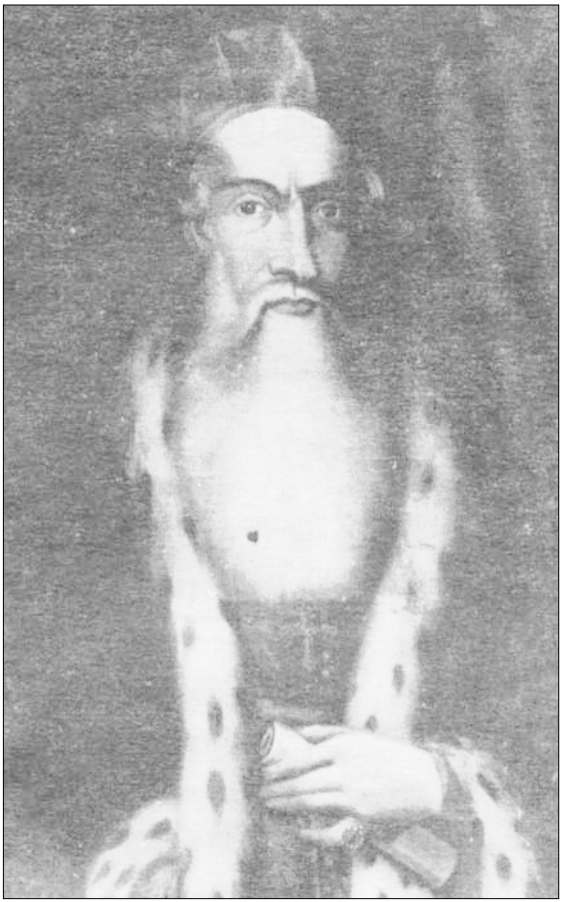

Mukačevský episkop Josif Roga de Camellis krátko pred smrťou (porov. obr. na str. 420).

Latinskému (rímskemu) obradu oddaný Josif Roga de Camellis bol z Ríma na Mukačevský prestol do-

sadený po priamej intervencii latinského uhorského kardinála Koloniča. I napriek tomu, že Josif Roga de Camellis bol Grék a bazilián, kardinál Kolonič ho označuje ako «rímskokatolíka» (*della religione cattolica Romana*),[9] pretože jeho srdce bolo naozaj rímskokatolícke. Takýmto spôsobom dostal latiník Kolonič mukačevských gréckokatolíkov (Rímskemu prestolu vždy verných, ale podľa starej sobornej-katolíckej tradície administratívne nezávislých) po prvýkrát v dejinách Mukačevskej eparchie do svojho priamého vplyvu a závislosti.

Kto bol kardinál Kolonič?

Kardinál Leopold Kolonič (26. 10. 1631 – 20. 1. 1707) pochádzal zo starého chorvátskeho šľachtického rodu. Bol teda svojim pôvodom Slovan. Najprv bol členom bojového rádu Johanitov. Za člena tohto rádu bol pasovaný panovníkom roku 1650 ako 19-ročný. Aktívne, tj. so zbraňou v ruke, sa zúčastnil výpravy proti Turkom na Kandiu. V námornej bitke pri Dardanelách vykonal hrdinský čin: ukoristil tureckú zástavu. Niekoľko rokov bol komandérom (veliteľom) vyššie spomenutého bojového rádu. Roku 1659 bol menovaný na nitrianského latinského biskupa. Pri menovaní na biskupa však ešte nebol ani kňazom. Teológiu začal študovať až potom. Vysvätený na biskupa bol roku 1666, teda o sedem rokov nato. Za biskupa ho vysvätil viedenský apoštolský nuncius Anton Pignatelli, ktorý sa stal neskôr pápežom Inocentom XII. (1691-1700). Roku 1670 sa stal biskupom wienerneustadským (Viedenského Nového Mesta). Roku 1672 sa stal predsedom Uhorskej komory. Po vtrhnutí Turkov do Rakúska sa opäť hrdinsky vyznamenal, lebo v roku 1683 stihol zaopatriť obliehanú Viedeň dostatkom potravín. Roku 1685 bol menovaný za kardinála a biskupa v Rábe (Györy). Roku 1691 sa stal arcibiskupom kaločským. Roku 1692 sa stal prvým štátnym ministrom a podpredsedom viedenskej dvorskej komory, roku 1694 predsedom cisárskej tajnej rady a roku 1695 arcibiskupom ostrihomským, a teda primasom Uhor-

Kardinál Kolonič

ska. Bol bezhranične oddaný Habsburgskej dynastii. Maďarskí historici ho označujú «*postrachom ľudu, ktorý platil dane*», pretože dane od ľudu vymáhal bezohľadne a s vojenskou asistenciou. Kolonič bol na cisárskom dvore presadzovateľom teórie, aby bola zdanená i uhorská šľachta. Zomrel roku 1707 a je pochovaný v Bratislave v jezuitskom kostole.[10] Ako vidieť, politiky, vojenčiny a ekonómie v jeho živote bolo ďaleko viac než teológie, pobožnosti a pastorácie…

Objavením sa grófa Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na episkopskej katedre mukačevského soborného monastyra **končí zlatá éra sobornosti Mukačevskej monastyrskej eparchie** a začína obdobie jej postupnej paralyzácie a rozkladu. Začína éra dosadzovania episkopa «zhora», ktorá trvá až dodnes. Ako dejiny ukazujú, práve týmto spôsobom, tj. dosadzovaním "prolatínskeho" episkopa bolo postupne spôsobené cieľavedomé zlatinštenie gréckokatolíckeho obradu na území Mukačevskej eparchie a tiež veľké straty na počte gréckokatolíkov v prospech latiníkov, čo zapríčinilo, že títo si v následných storočiach mohli, či presnejšie povedané pre svoje zväčšené počty boli nútení vytvoriť na pôvodne výlučne (ak nepočítame cudzincov) gréckokatolíckom území nové latinské diecézy (Spiš, Rožňava, Košice, Banská Bystrica, Szatmár, Mukačevo…).

Gróf Josif Roga de Camellis, OSBM, súc si plne vedomý, že je v Mukačevskej monastyrskej eparchii na Podkarpatsku cudzincom, a že jeho menovanie za episkopa Mukačevského sobora-monastyra porušilo vyše osemstoročnú cyrilometodejskú východnú cirkevnú tradíciu (zločin proti katolicite = sobornosti), ponechal spočiatku archimandritu-episkopa Metodija Rakoveckého, OSBM,[11] vo funkcii ihumena-nastojateľa baziliánov mukačevského materského (soborného) monastyra, ale sám si však zobral jeho episkopskú jurisdikciu, ako aj titul archimandritu.[12]

22. apríla 1690 vladyka Josif Roga de Camellis, OSBM, napísal rímskokatolíckemu kardinálovi Leopoldovi Koloničovi toto:

«*Vaša Eminencia, reverendissimo principe. Potom, čo som sa jeden jediný deň zdržal v Košiciach a nenašiel ani Jeho Excelenciu biskupa egerského, ani nijakých iných pánov z jeho komory,*[13] *odišiel som sprevádzaný pánom J. Badinim, tým, ktorý mal na sta-*

rosti knieža Rákoczyho a sa správa dobre, do 'Zeitina', kde som našiel pána Klobušického,[14] *ktorý ma prijal s veľkou úctou a milotou vo svojom paláci a nasledujúci deň ma odprevadil na svojom koči a s ostatnými jazdcami do Leleša*[15] *k* (latinskému) *episkopovi varadínskemu*[16]*, ktorý hneď potom, ako prečítal list od Vašej Eminencie* (teda list od Koloniča)*, ma zobral do svojho koča a so svojimi ľuďmi* (tj. ozbrojenými pandúrmi) *ma odprevadil až do Mukačeva, kde spolu s pánom Klobušiským ma inštaloval do cerkvi za prítomnosti episkopa Metodija, všetkých mníchov a mnohých parochov, ktorí mi všetci vyjadrili poslušnosť a ja som ich prinútil, aby vyznali katolícku vieru pred všetkým prítomným ľudom a prisahali na Evanjelium,* (ktoré som držal) *na mojich rukách…*[17] *Stanovil som hore menovaného Metodija ihumenom monastyra, aby sa naďalej staral o jeho ekonómiu a ho viedol pod podmienkou, že sa bude dobre správať a nebude spôsobovať nepokoje a prislúbil som mu svoju náklonnosť. A on prislúbil absolútnu poslušnosť mojej osobe na ruky* (latinského) *episkopa varadínskeho i pána Klobušického. Poslúžim si ním vo všetkom, načo ho uznám schopným…*».[18]

Jeden episkop vytisol z katedry iného episkopa. Ale také kruté a hrubé boli vtedy časy.

Vyššie spomínané «vyznanie katolíckej viery» nebolo vyznaním čohosi nového, katolíckeho (veď *Viruju*, ktoré vyznávajú gréckokatolíci, sa nemenilo a nemení dodnes), ale bolo prísahou-vyznaním absolútnej podriadenosti novodosadenému prolatínskemu episkopovi — inými slovami povedané — degradáciou, čiže zosadením právoplatného Christovho gréckokatolíckeho episkopa Metodija Rakoveckého. Tu neišlo o uznanie, alebo neuznanie pápeža, tu neišlo o vyznanie, alebo nevyznanie katolíckej viery (*Viruju*), ale o uznanie, alebo neuznanie neregulárne (tj. proti reguliam a proti tradícii východnej Cirkvi) novodosadeného episkopa. Kto ho neuznal, bol prezývaný schizmatikom a kto ho uznal, aj tak bol kade-tade označovaný schizmatikom (kým sa nestal rímskokatolíkom)… Taká bola situácia v Uhorsku na konci 17. a začiatku 18. storočia.

Politické pozadie násilného dosadenia cudzinca Josifa Rogu de Camellisa

Prevedeniu celej násilnej a katolicitu-sobornosť monastyrov narúšajúcej akcie, tj. zosadeniu právoplatnou voľbou doživotne ustanoveného episkopa-archimandritu Metodija Rakoveckého, OSBM, z jeho episkopského prestola, dopomohlo i politické pozadie udalosti. Archimandrit-episkop Metodij Rakoveckyj bol totiž svojho času (tj. v čase svojej voľby) potvrdený v úrade protestantským sedmohradským kniežaťom Imrichom Thökölym, ktorý bol v tom čase vo vojne s rímskokatolíckymi Habsburgovcami. Mukačevo bolo okrem iného jedným z Thökölyho hlavných a najvernejších sídiel.

Imrich Thököly (1657-1705) bol sedmohradský magnát, ktorý sa r. 1680 vzbúril proti rakúskym Habsburgovcom. Obsadil, okrem iného, i celé územie dnešného Slovenska. Ako svojich silných spojencov mal Turkov. Turecký budínsky miestodržiteľ Ibrahim paša dokonca Imricha Thökölyho 16. septembra 1682 pod dobytým Fiľakovom korunoval za uhorského kráľa – tureckého vazala. Keď však Turci boli pri Viedni roku 1683 porazení, v kurucko-labanských vojnách nastal definitívny zvrat v prospech rímskokatolíckych Habsburgovcov. Pre zaujímavosť uvádzame, že to bol práve Imrich Thököly, ktorý v čase kurucko-labanských vojen po obsadení Košíc tam ešte stihol roku 1684 dať popraviť aj humenského pána Žigmunda Drugetha, ktorý odmietol ďalej bojovať proti cisárovi. To isté sa dialo i na druhej strane – v roku 1687 dal zas v Prešove katolícky cisársky generál Caraffa popraviť 24 protestantských mešťanov a šľachticov… a to bez ohľadu, či boli zapletení do povstania, alebo nie, čo sa v dejinách Prešova označuje ako tzv. «prešovské jatky».

Roku 1683 boli Turci vyhnaní z Ostrihomu, roku 1685 boli vyhnaní z Nových Zámkov, roku 1686 bol od Turkov oslobodený Budín, roku 1687 bol oslobodený Eger, roku 1688 Stoličný Belehrad (Székesfehérvár)… Definitívne bolo Uhorsko od Turkov oslobodené v roku 1699, a to až na malé územné celky v dolnom povodí Tisy.[19] Imrich Thököly ušiel do Turecka a Mukačevo v rokoch 1685-1688 bránila už len jeho manželka Helena (Zrínska) očakávajúc, že jej manžel zorganizuje pomoc z Turecka… (podrobnejšie pozri v kap. 3.6.).

Keď sa roku 1688 aj Mukačevo, ktoré bránila Thökölyho manželka Helena Zrínska, po trojročnom obliehaní dostalo do rúk rakúskych Habsburgovcov,[20] títo využili prvú naskytnutú príležitosť na uskutočnenie politickej čistky a odstránili všetko, čo malo nejaký súvis s porazeným Thökölym. Preto došlo i k odstráneniu, v ča-

se obliehania zvoleného a nepriateľom potvrdeného vladyku Metodija Rakoveckého. Habsburgovci teda 11. marca r. 1690 s radosťou uvítali snahy Ríma i Koloniča a potvrdili za vladyku Mukačevského baziliánskeho monastyra rímskeho kandidáta grófa Josifa Rogu de Camellisa.

Cisár Leopold I. menoval Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na "**legitímne uprázdnený**" mukačevský prestol (i keď tam už dva roky bol episkopom Metodij Rakoveckyj):

«*… eppatum Munkacsiensem Ruthenorum* ***pro nunc legitimo possesore vacantem*** *cum omnibus omnino juribus possesionariis et aliis quibusvis pertinentiis…*».[21]

Je pozoruhodné, že cisár Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, menoval za «*mukačevského a šebastenského episkopa*» (…quatenus mentionatum Joannem Baptistam de Camillis eppum Munkacsiensem et Sebastae…), zatiaľ čo z Ríma bol Josif Roga de Camellis menovaný len ako «*episkop misionár (apoštolský vikár) titulárny šebastenský*»,[22] z čoho sa nakoniec vykľul: obyčajný pomocný biskup-vikár sídelného latinského biskupa z Egera.

Okrem toho hore spomenutá cisárova menovacia bula ukazuje, že gréckokatolícke eparchie sa pod vplyvom latinských kruhov vo vtedajších dokumentoch označovali «*za uprázdnené*», aj v takom prípade, keď boli podľa starých cirkevných kánonov právoplatne obsadené gréckokatolíckym monastyrským archimandritom-episkopom. Teda termín «*legitímne uprázdnená eparchia*» je v dobových dokumentoch veľmi relatívny… a v žiadnom prípade sa nesmie brať automaticky doslovne.

Morálne pozadie násilného dosadenia cudzinca Josifa Rogu de Camellisa

Nemožno nespomenúť ovplyvňovanie celej akcie zo strany latinského Egera, kde túžobne očakávali ten deň, keď gréckokatolíkov Mukačevskej monastyrskej eparchie definitívne pričlenia k svojim rímskokatolíckym kostolom ako rímskokatolíkov a budú od nich poberať cirkevné desiatky. Keď si uvedomíme, že Mukačevská monastyrská eparchia, pretože okolité soborné monastyry už zanikli, mala na konci 17. storočia viac ako tisíc farností, v porovnaní s niekoľkými desiatkami farností Egera…, príjem z povinných desiatkových dávok by egerskému biskupovi vzrástol mnohonásobne… Teda hlavné dôvody na zamýšľanú úplnú likvidáciu gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie zo strany Egera neboli vieroučné, ale ekonomické!

Zo dňa 20. mája 1688 sa zachoval očierňujúci list, ktorý napísal istý bazilián menom Petronij Kaminskyj[23] proti mukačevskému archimandritovi-episkopovi Metodijovi Rakoveckému, vo vízii, že sa on (Kaminskyj) stane mukačevským vladykom. Daný list (tlačou ho uverejnilo Egerské latinské biskupstvo o sto rokov pozdejšie r. 1770 a cituje ho vo svojej úplnosti historik Lučkaj[24]) je plný falošnosti a farizejskej nábožnosti Petronija Kaminského. Petronij Kaminskyj v judášskej túžbe po kariére – túžil sa totiž stať mukačevským episkopom – bol najbližším pomocníkom egerského latinského biskupa, ktorému donášal rozličné nepravdy, očierňovania a vymyslené správy-škandály na mukačevského vladyku Metodija Rakoveckého, OSBM, aby ho takto odstránil z episkopského monastyrského prestola. Bonkaló podotýka, že Petronij Kaminskyj bol pravdepodobne dokonca «*mentálne retardovaný*»![25] Jeho hore spomenutý očierňujúci list to skutočne aj naznačuje. Zdá sa, že jeho nesúvislé bľabotaniny položil egerský biskup na papier, dal mu ich podpísať a pod jeho menom uvádzal ako skutočnosti proti Metodijovi Rakoveckému. Táto akcia, ako i mnohé iné, dopomohli k tomu, že keď bol uhorský kardinál Kolonič na konkláve v Ríme, aby hlasoval za seba i za cisára pri výbere nového pápeža,[26] spoznal a o niekoľko mesiacov neskoršie i priviedol so sebou Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, aby ho dosadil na mukačevský prestol ako episkopa namiesto Metodija Rakoveckého, OSBM.[27]

Rok 1690 – likvidácia posledného mníchmi regulárne vybraného archimandritu-episkopa

Ako sa dozvedáme z historických materiálov, novodosadený episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, už o pár týždňov po svojej intronizácii v Mukačevskom baziliánskom monastyre, úplne odstránil pôvodného archimandritu-episkopa Mukačevského monastyra Metodija Rakoveckého, OSBM. Stalo sa to tak, že 13. mája ešte toho istého roku 1690[28] ho dal jednoducho vyhnať z monastyra. Akt fyzického vyhnania právoplatného archimandritu-episkopa Metodija Rakoveckého bol prevedený za pomoci pandúrov, a to hneď potom, čo sa tento postavil proti zjavným latinizačným ten-

denciám Josifa Rogu de Camellisa.[29]

Úbožiak sa utiahol do iného, v tom čase ešte existujúceho a juridične nezávislého materského-soborného Uhoľského monastyra.[30] Jeho odporca Josif Roga de Camellis ho objavil aj tam, a krátko nato obvinil zo schizmy a ešte v júli 1690 ho s podporou latinského kardinála a predsedu Uhorskej komory v jednej osobe, Leopolda Koloniča (+1707), prinútil emigrovať-odísť z územia historického Podkarpatska (navždy opustiť Uhorsko).[31]

Archimandrit-episkop Metodij Rakoveckyj, OSBM, odišiel na územie Poľského kráľovstva do Haličiny, kde potom žil v ústraní a kde aj krátko nato zomrel roku 1693 v baziliánskom Perehinskom monastyre,[32] ktorý sa nachádzal tesne pri hraniciach s Uhorskom. Vedel, že nemá šance postaviť sa proti vôli uhorského kráľa,[33] ktorý si želal na mukačevskom prestole nie jeho, ale cudzinca Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, a preto v blízkosti hraníc čakal na lepšie politické časy, ktorých sa však už nedožil.

Práve **v Perehinskom monastyre za hranicami svojej vlasti takto dokonal svoj život posledný, slobodne a regulárne zvolený archimandrit-episkop Mukačevského soborného monastyra.**

Jeho smrťou sa definitívne skončila éra typicky byzantskej organizácie Cirkvi Mukačevskej monastyrskej eparchie. Gréckokatolícka Cirkev Mukačevskej eparchie (zväčšená o územia iných zlikvidovaných monastyrských eparchií) začína od toho času živoriť, úplne bezbranná, bez vlastných episkopov, vystavená svojvoľnému latinizačnému tlaku zo strany rímskokatolíckej hierarchie – Egeru, a to, dá sa povedať, až do časov vladyčestva Andreja Bačinského (1773-1809),[34] ktorý bol silným vladykom a hoc aj na krátky čas, ale predsa, sa vymanil zpod rímskokatolíckeho tlaku.[35]

Príchodom Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, bola prvýkrát v dejinách Mukačevského soborného monastyra archimandritská a episkopská hodnosť mukačevskému archimandritovi-episkopovi udelená nie slobodnou voľbou mníchov, ako po stáročia, ale násilným dosadením «zhora», to znamená, po priamom zásahu Ríma, ovplyvneného latinským kardinálom Koloničom, ako i falošnými očierneniami judášskeho (či mentálne postihnutého?) Kaminského, ktoré sprostredkoval Eger. Kto je vinný? Rím (novozvolený pápež Alexander VIII.)? Kolonič? Eger? Kaminskyj?… a či Metodij Rakoveckyj?… alebo Josif Roga de Camellis? Jeden chcel peniaze (desiatky), druhý slá-

vu, tretí episkopské kreslo… a každý si to nejako zdôvodnil, ospravedlnil bojom proti «schizmatikom»… Mnohí z vyššie menovaných si možno mysleli, že konajú správne, lebo lož sa mieša s pravdou a diabol je odborník na «polopravdy». Výsledok bol však každopádne negatívny a je negatívny podnes… Výsledok je taký, že tí, čo sú ďaleko zpod dosahu Ríma (veriaci v Rusku, Ukrajine, Etiópii, Sýrii a pod.) nechcú mať s Rímom nič spoločné, i keď sú Christovou Cirkvou, patria do toho istého Christovho ovčinca a majú to isté Christovo učenie prakticky bezo zmeny. V každom prípade ide o hriech proti spravodlivosti zo strany latinskej Cirkvi…, ale komu ho konkrétne pripísať? To nechávame Božiemu súdu! V každom prípade sa dnes netreba modliť za jednotu Cirkvi – «aby všetci jedno boli» (veď skrze Božiu Eucharistiu sú jedno), ale treba sa modliť, aby bola v Christovej Cirkvi obnovená jej starodávna pluralita-sobornosť a aby sme s čistým srdcom mohli volať: «*Viruju vo jedinuju, svjatuju,* ***sobornuju****, apostoľskuju Cerkov…*». Jednota totiž neznamená latinskú uniformitu.

"Kánonická štúdia" Egera z roku 1692 o neexistencii starodávnej Mukačevskej eparchie

Z 27. marca 1692 sa zachovala podrobná kanonická štúdia egerského latinského biskupa Juraja Fenesyho (1687-1699), v ktorej je evidentne zrejmá snaha dokázať, že Mukačevská eparchia nikdy neexistovala a ani neexistuje a jej územie je integrálnou súčasťou Egerskej latinskej diecézy a tzv. apoštolský vikár Josif Roga de Camellis, OSBM, bol ustanovený len na pomoc egerskému latinskému biskupovi ako jeho «obradový vikár»…[36] a v žiadnom prípade nie ako samostatný sídelný episkop. Latinská hierarchia Uhorska sa v duchu netolerancie a pohlcovania (opísaných v tejto štúdii) takto správala ku gréckokatolíkom historického Podkarpatska až do roku 1771 (teda takmer sto rokov!).

V tom čase latinské Egerské biskupstvo sa snažilo prekrývať (teoreticky na mape) celé územie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie. Bola snaha dostať pod jurisdikciu Egera obrovské gréckokatolícke územie dnešného severovýchodného Maďarska, východné Slovensko, Zakarpatskú Ukrajinu, severné Rumunsko. Naproti tomu Košické, Szatmárske, Banskobystrické, ako aj Spišské či Rožňavské rímskokatolícke biskupstvo vtedy ešte vôbec neexistovali, lebo nemali dostatok veriacich. Vznikli až neskôr, vyčlenením z latinského Egerského a Ostrihomského biskupstva, keď tieto biskupstvá v priebehu 17.-18. storočia rapídne zväčšili počet svo-

jich veriacich na úkor gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska.

Josif Roga de Camellis bol viac latiník ako gréckokatolík, čo dokazuje aj jeho závet'i smrť

Rozumie sa, že akcia zvrhnutia právoplatného archimandrituepiskopa a dosadenie nového zhora menovaného – akcia narúšajúca takmer osemstoročnú cyrilometodejskú tradíciu – nemohla prejsť bez prítomnosti ozbrojených zložiek, tj. pandúrov. Spomína ich sám Josif Roga de Camellis vo svojom liste z 22. apríla 1690. I napriek tomu, že si novodosadený vladyka Josif Roga de Camellis poslušnosť vynútil, nikdy sa nestal ozajstným členom-mníchom bazilián-skeho monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve. Nikdy sa v Mukačevskom monastyre ani necítil dobre. Vo svojom testamente z roku 1706 (mesiac pred smrťou) Josif Roga de Camellis po latinsky napísal:

«Želám si, aby moje telo bolo pochované v krypte ctihodných otcov františkánov sv. Jozefa. Na potvrdenie tohto môjho želania som sa vlastnoručne podpísal a svoj podpis som potvrdil svojou pečiatkou. Dané v Prešove 16. júla roku 1706. Joan Josif de Camellis, episkop šebastijský a mukačevský apoštolský vikár».[37]

A skutočne, po jeho smrti 22. augusta 1706 bola jeho posledná vôľa splnená, avšak až nato, že Josif Roga de Camellis nebol po-

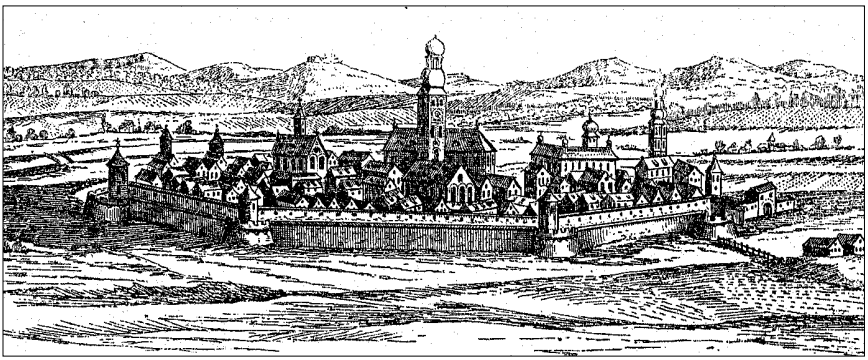

Takto vyzeral Prešov v 17. storočí.

chovaný vo františkánskom kostole sv. Jozefa, kde tak veľmi túžil byť pochovaný, lebo i on bol menom Jozef, ale vo františkánskom minoritskom kostole v Prešove.

História františkánskeho kostola sv. Jozefa v Prešove je nasledovná:

Pôvodne, ešte v 11. storočí tam stála gréckokatolícka cerkov – prvá a najstaršia vo vnútri Prešova, zasvätená Presvätej Trojici (absolútne najstaršou cerkvou v Prešove bola gréckokatolícka cerkov, ktorá stála na dnešnej Kalvárii, tj. na mieste starého prešovského pohanského obetištia, ale to bolo mimo mesta).

Keď v 14. storočí do gréckokatolíckeho Prešova prišli latinskí karmelitáni a zabrali-obsadili gréckokatolícku cerkov Presvätej Trojice (na kostol sv. Jozefa ju premenovali až františkáni na prelome 17.-18. storočia, čiže približne asi v čase tesne pred smrťou Josifa Rogu de Camellisa), gréckokatolíci si vybudovali novú cerkov Pokrova Prečistej Divy Marii (= dnešná kaplnka tzv. Čiernej Madonny v gr. kat. katedrále), vedľa ktorej bola pozdejšie pribudovaná veľká loď (= dnešná gréckokatolícka katedrála sv. Jána Krstiteľa). Keď však aj to bolo gréckokatolíkom odobraté, tentoraz novopristahovanými Nemcami hromadne sa usídľujúcimi v Prešove, gréckokatolíci si postavili tretiu cerkov sv. Mikuláša Myrlykijského Čudotvorcu (samozrejme, že v origináli to bola tiež iba drevená stavba). Keď sa však Nemci rozhodli mesto obohnať hradbami (ich budovanie bolo ukončené v 20.-30. rokoch 15. storočia), sa táto Nemcami užívaná cerkov sv. Jána Krstiteľa ocitla mimo múrov mesta,[38] a teda Nemci zabrali aj cerkov sv. Mikuláša v meste a urobili si z nej svoj farský kostol, kým cerkov sv. Jána Krstiteľa premenili na tzv. špitálsky kostol – gréckokatolíci ocitnuvší sa za hradbami mesta už v meste nemali nič (žiadnu cerkov), a preto chodili dlhú dobu do najstaršej gréckokatolíckej cerkvi v lokalite v okolí mesta Prešova, na tzv. Červený vrch (dnes Kalvária), až kým jezuiti v priebehu 18. storočia im aj tú nevzali a neprebudovali na tzv. kalvársky kostol. Od tej doby prešovskí gréckokatolíci, bývajúci už vo svojej väčšine za hradbami mesta boli nútení chodiť na bohoslužby až do Ruskej Novej Vsi… Odkiaľ sa do Prešova vrátili až roku 1793, kedy im cisár vrátil cerkov sv. Jána Krstiteľa. V oficiálnych dejinách Prešova v súčasnosti sa všetko toto zatajuje a uvádza sa falošný údaj, akoby počiatok gréckokatolíkov v Prešove bol až od roku 1793.

Samozrejme, že všetky gréckokatolícke chrámy boli vo svojich počiatkoch drevené. História dokazuje, že v stredoveku sa chrámy v obciach zasväcovali a zriadzovali vždy hierarchicky nižšiemu a nižšiemu svätému: keď napríklad v lokalite bol chrám zasvätený nejakému svätému, ďalší v poradí mladší, nemohol byť zasvätený inému, len v cirkevnej hierarchii stojacemu nižšie. V prípade Prešova to bola: 1.) Najsv. Trojica, 2.) Matka Božia (Pokrov), 3.) sv. Ján Krstiteľ, 4.) sv. Mikuláš Myrlykijský Čudotvorca…

Josif Roga de Camellis nebol uložený ako ostatní mnísi-archi-

mandriti vo «svojom» baziliánskom monastyre, ale u latinských františkánov, kde dožil svoje posledné dni a bol aj pochovaný, a to dokonca latinským spôsobom v latinskom obrade.[39] A pritom keby chcel, mohol svoje posledné dni kľudne dožiť i napriek svojmu vyhnanstvu z Mukačevského panstva, napr. v baziliánskom monastyre v Krásnobrode alebo inom blízkom baziliánskom monastyre… I v prípade smrti a pohrebu Josifa Rogu de Camellisa je vidno, že mal vo svojom srdci vždy bližšie k latinskému obradu ako ku gréckokatolíkom. Lučkaj dodáva, že miesto uloženia Josifa Rogu de Camellisa bolo obmurované r. 1822.[40]

Františkánsky minoritský kostol sa zvláštným riadením Božej Prozreteľnosti dostal neskôr opäť do vlastníctva gréckokatolíkov (je to terajšia Prešovská gréckokatolícka katedrála sv. Jána Krstiteľa na Hlavnej ulici v Prešove).

Dnešná prešovská gréckokatolícka kaplnka tzv. Čiernej Madonny bola pôvodne pri svojom zrode gréckokatolíckou cerkvou zasvätenou Pokrovu Prečistej Divy Marii (preto sa dodnes pokladá za parochiálny chrám mesta Prešova). Bola orientovaná, ako všetky gréckokatolícke cyrilometodejské cerkvi bez výnimky na východ, o čom svedčí veža na západnej strane, v ktorej bol i prvotný vchod zo západu. Pozdejšie k tejto pôvodnej cerkvi Pokrova bola pribudovaná veľká loď sv. Jána Krstiteľa (na mieste dnešnej hlavnej lode) s tým, že (v tom čase už kamenná) veža zostala pôvodná (spoločná pre obe cerkvi Pokrova i sv. Jána Krstiteľa) a po prístavbe sa ocitla situovaná nie pri vchode hlavnej lode, ale na jej boku. Prístavba (dnešná hlavná loď) bola zasvätená sv. Jánovi Krstiteľovi, ktorý je po Prečistej Dive Marii najväčší svätý v Christovej Cirkvi. V takomto stave ju užívali protestanti vyše 140 rokov a potom ju prevzali františkáni-minoriti.

Cisár v snahe odškodniť krivdy, ktoré gréckokatolíkom spôsobila dlhé storočia prevádzaná latinizácia, daroval po zrušení neaktívnych kláštorov (medzi nimi i prešovských františkánov-minoritov) chrám opäť gréckokatolíkom Mukačevskej eparchie. Takto vladyka Josif Roga de Camellis, OSBM, je dnes pochovaný v krypte chrámu františkánov-minoritov, tj. v terajšej gréckokatolíckej katedrále v Prešove. Jeho ostatky sa nachádzajú pravdepodobne v dnes zabudnutej krypte nachádzajúcej sa nie pod svätyňou, ako by sa to dalo predpokladať, ale pod dnešným pritvorom.

Krypta, v ktorej by mal byť údajne pochovaný Josif Roga de Camellis, OSBM,

bola, ako vždy, vyhľbená pod pôvodnou svätyňou orientovanou na východ (teraz je tam vchod). Roku 1753-1754 (teda skoro 50 rokov po smrti Josifa Rogu de Camellisa) františkáni-minoriti urobili generálnu prestavbu chrámu, pri ktorej vytvorili novú svätyňu (na západnej strane) a nový vchod i nové vstupné priečelie situovali z dnešnej hlavnej ulice, tj. z východnej strany. Takto bola gréckokatolícka cerkov sv. Jána Krstiteľa akoby otočená z východu na západ a pôvodná gréckokatolícka svätyňa bola zneuctená-sprofanizovaná-premenená na dnešný vchod a predsieň (kde sú dnes spovedalnice), kým na mieste pôvodného vchodu (zo západu) do hlavnej lode bola dobudovaná nová latinská svätyňa (= dnešná svätyňa, ktorá je proti všetkým predpisom gr. kat. obradu orientovaná na západ!). Podobne i svätyňa Pokrova bola premiestnená na opačnú – západnú stranu, čiže umiestnená priamo do priestorov pod vežu (kde bol pôvodne vchod!). Františkáni-minoriti dobudovali i dve dnešné bočné kaplnky. 12. júla 1787 bol františkánsky minoritský kláštor zrušený cisárom Jozefom II. a o štyri roky nato (r. 1791) jeho budovy i s oboma cerkvami (Pokrova i sv. Jána Krstiteľa so spoločnou vežou) vrátené gréckokatolíkom. Avšak nenormálna orientácia chrámu a svätyne (na západ) sa už nemenila. Zostala takou dodnes – akoby symbolicky vyjadrujúca dnešnú «západnú orientáciu» Prešovskej gréckokatolíckej eparchie – eparchie zanikajúcej v mori latinského obradu…

Kto to bol bazilián-Grék Josif Roga de Camellis? – Pre pochopenie jeho osoby a jeho myslenia je treba sa trocha dlhšie zastaviť aj pri talianských baziliánoch:

Politika transformácie gréckokatolíkov na latinský obrad bola v Uhorsku nápadne podobná starším talianským pomerom

Pozrime sa bližšie, aký «vývoj» pod správou latinskej hierarchie a následnom dosadzovaní archimandritov «zhora» malo baziliánske mníšstvo v južnom Taliansku a na Sicílii. Na nasledovnom historickom exkurze sa dá krásne vidieť, ako Cirkev, ruka v ruke so štátom dokáže vytvárať, alebo likvidovať i celé národy a meniť ich identitu. V prípade južného Talianska a Sicílie sa jedná o totálnu likvidáciu gréckokatolíckeho obradu i asimiláciu Grékov ako národa a ich pretransformovanie na súčasť novodobého talianského národa. Taliani južného a stredného Talianska majú dodnes tmavé, ba až čierne vlasy, čo sú genetické znaky Grékov. Za Grékov sa však už nepokladajú a ani po grécky už nevedia.

Kedysi Sicíliu a južné Taliansko až po Ravennu obývali Gréci. Grékmi boli nielen čo do obradu, ale i čo do národnosti. Všetká literatúra napísaná na Sicílii od roku 400 do roku 1000 po Christovi bola napísaná len a len po grécky.[41]

Sicília i južné Taliansko patrili politicky od 6. do 11. storočia priamo do Byzantskej ríše. Byzantský cisár Konštans II. (641-668) tesne pred koncom svojej vlády dokonca premiestnil svoje sídlo z Konštantinopola na tri roky do Syrakúz na Sicílii, čo tiež dokazuje gréckosť celej Sicílie![42]

Podľa Ferranteho sa po grécky v južnom Taliansku a na Sicílii bežne medzi prostým ľudom hovorilo už od 8. storočia pred Christom, a to až minimálne do 14. storočia po Christovi.[43] Ešte rímsky cisár Fridrich II. (1212-1250), keď chcel predpísať obyvateľstvu žijúcemu v talianskej Kalábrii krajinské zákony, musel ich dať preložiť do gréčtiny, pretože sa im v latinčine nerozumelo.[44]

Práve pre tento dôvod sa v prvom tisícročí i tesne po ňom južné Taliansko a Sicília dokonca po latinsky volali «*Graecia magna*» alebo «*Graecia maior*», či v Grécku po grécky: «*Μεγάλη Ἑλλάς*», teda Veľké Grécko.[45] Medzi týmito Grékmi, keďže boli byzantského obradu, prekvitalo baziliánske mníšstvo, ktoré bolo i neskôr posilňované utečencami-mníchmi utekajúcimi pred Arabmi, ktorí obsadili Sýriu roku 636 a Egypt roku 640. Arabi však roku 831 začali obsadzovať i Sicíliu a utekajúci mnísi preto opäť posilnili baziliánske monastyry na európskom kontinente, najmä na Apeninskom polostrove.

«*V zozname monastyrov existujúcich v* (samotnom) *Ríme z roku 806, ktorý uvádza pápež Lev III., zo siedmich najvýznamnejších tamojších monastyrov, päť bolo* (baziliánskych) *gréckych*».[46] Keď v samotnom Ríme bola takáto prevaha gréckokatolíckeho obradu, aká potom bola prevaha tohto obradu na juh od Ríma v tzv. *Graecia magna*… Ferrante, opierajúci sa o iných talianských historikov uvádza, že v Neapolskom kráľovstve pred 13. storočím bolo vyše 1500 baziliánskych gréckych monastyrov![47]

Vplyv gréckokatolíckeho obradu bol v Taliansku skutočne veľký. V tom čase ešte neexistoval latinský obrad v dnešnej forme a neboli veľké rozdiely medzi slúžením gréckokatolíkov a rímskokatolíkov. Obrad ako taký, totiž vznikol na Východe, vo Svätej zemi a odtiaľ sa rozšíril spolu s kresťanstvom i do Ríma a tento fakt uznávali i rímskokatolíci. K odlíšeniu obradov a vzniku tzv. latinského, došlo najmä potom, čo sa franský kráľ Karol Veľký stal r. 800 práve prostredníctvom pápeža "rímskym cisárom". Odvtedy gallikánska kultúra Frankov prenikajúca i na Apeninský poloostrov spôsobila vznik latinského obradu dnešného typu (v skutočnosti by sa mal nazývať franský). Frankovia vždy hľadali nejaké zádrapky proti skutočnému rímskemu cisárovi, ktorý sídlil v Konštantinopole, a preto je samozrejmé, že sa snažili i odlíšiť obrad západný od gréckeho (snaha o originálnosť a nezávislosť). Keď si uvedomíme všetko vyššie uvedené, nie je vôbec prekvapujúce, že i na pápežskom prestole dovtedy (do 8. storočia včítane) bežne sedeli pápeži Gréci, ktorí boli gréckokatolíckeho obradu.

Najmenej dvadsaťšesť gréckokatolíckych pápežov…

Gréckokatolíckeho či iného východného (napr. sýrskeho) obradu a pôvodu bolo minimálne 26 rímskych pápežov: sv. Peter Apoštol, sv. Kletos (Anakletos Grék, 76-88), sv. Evaristos (Grék, 97-105), sv. Teleforos (Grék, 125-136), sv. Hyginos Aténsky (Grék, 136-140), sv. Anicetos (Sýrčan, 155-166), sv. Eleuterios Nikopolitanos (Grék, 175-189), sv. Anterus (Grék, 235-236), sv. Sixtos II. Aténsky (Grék, 257-258), sv. Dionýsios (Grék, 259-268), sv. Kaios Dalmátsky (283-296), sv. Eusebios (Grék, 309),[48] sv. Zosimos (Grék, 417-418), Bonifacios V. (619-625), Teodoros I. Jeruzalemský (642-649), sv. Agatón (Sikul, 678-681),

sv. Lev II. (Sikul, 682-683), Ján V. (Sýrčan, 685-686), sv. Sergej I. (Sýrčan, 687-701), Ján VI. (Grék, 701-705), Ján VII. Kalaber (Grék, 705-707), Sixtín (Sýrčan, 708), Konštantín I. (Sýrčan, 708-715), sv. Gregor III. (Sýrčan, 731-741), sv. Zachariáš (Grék, 741-752),[49] Štefan III. (768-772).[50] Takto tomu bolo však len dovtedy, kým na franský trón nezasadol Karol Veľký a celé dejiny Európy i sv. Cirkvi nenadobudli celkom iný spád… V podstate už od roku 800 nastáva postupné odďaľovanie sa Západu od Východu, najprv čo sa týka obradu a obyčajov, potom k úplnému oddeleniu i cirkevno-právnemu a k schizme, ktorej oficiálnym teoretickým začiatkom je rok 1054, praktickým začiatkom však rok 1204.

Jeden z neskorších pápežov sa dokonca zriekol pápežstva a zvolil si život v baziliánskom gréckokatolíckom monastyre…

V baziliánskom monastyre v Grottaferrata, ktorý sa nachádza blízko pri Ríme, prežil svoje posledné roky dokonca aj pápež Benedikt IX. (1032-1045, 1047-1048), ktorý si vybral za svojho starca-duchovného vodcu práve baziliánskeho mnícha sv. Bartolomeja, zriekol sa pápežstva a venoval sa len svojej duši a pokániu až do smrti v januári roku 1056. Pochovaný je v baziliánskom monastyre v Grottaferrata.

Likvidácia gréckeho obradu v južnom Taliansku normanskými kráľmi koncom 11. storočia

V druhej polovici 11. storočia obsadili južné Taliansko i Sicíliu Normani a ihneď začali miestnych gréckokatolíkov násilne latinizovať. Roku 1059 sa uskutočnil synod v Melfi, na ktorom Robert il Guiscardo sľúbil pápežovi Mikulášovi II., že v krátkom čase premení jemu podriadené územie z gréckeho na latinský obrad. Nedalo sa to však uskutočniť dostatočne rýchlo. Preto sa najprv ponechalo všetko po starom a potom, «*po smrti jednotlivých gréckych episkopov, sa títo nahrádzali latinskými*».[51] To sa osvedčilo. Normani v prvých desaťročiach svojej neobmedzenej vlády v Kalábrii takto úspešne likvidovali gréckokatolícke monastyrské eparchie jednu za druhou. Svojvoľne menili ich hranice a premyslene vymieňali aj ich gréckokatolíckych episkopov za latinských.[52] Na území zlikvidovaných malých, ale veľmi početných monastyrských gréckokatolíckych eparchií v Kalábrii vytvoril Robert il Guiscardo dve prvé latinské diecézy sv. Marka a Martiriana.[53]

Roku 1078 Guiscardo nedovolil zaujať svoju katedru gréckokatolíckemu archiepiskopovi Basiliovi v Reggio,[54] a to len preto, lebo tento bol potvrdený patriarchom z Konštantinopola a nie pápežom. Ďalší normanský vládca južného Talianska Ruggero v tom istom roku 1078 zrušil ďalšie gréckokatolícke monastyrské eparchie (Vibo a Taureana), spojil ich územia (vytvoril z nich latinskú diecézu Mileto) a na ich čelo i napriek tomu, že mali výlučne len gréckokatolíckych veriacich, postavil roku 1081 latinského biskupa.[55]

V sídle miestneho gréckokatolíckeho kalábrijského metropolitu v Reggio od ro-

ku 1082 do roku 1086 bol stanovený vedľa gréckokatolíckeho episkopa-metropolitu aj latinský biskup. Keď s týmto ustanovením pápeža Gregora VII. gréckokatolícky episkop súhlasil, bol ním uznaný za metropolitu (stalo sa to roku 1081). Avšak po roku 1086 v Reggio sídlili už len latinskí biskupi…[56] Po definitívnom pozbavení úradu metropolitu Basilia (nútene žijúceho mimo Reggia), bol definitívne stanovený r. 1089 na jeho miesto metropolitu v Reggio latinský benediktínsky mních Rangerio.[57]

Gréckokatolícka eparchia S. Severina prešla pod latinskú jurisdikciu roku 1089 a definitívne na latinský obrad roku 1096. Cosenza mala latinského arcibiskupa už v roku 1080, Bisgnano roku 1093, Amantea a Tropea okolo roku 1094 a Squillace roku 1096…[58]

Gréckokatolícke archiepiskopstvo sídliace v Rossane (tak isto v Kalábrii) na konci 11. storočia malo sa tiež pretransformovať na latinské. V Rossane žili len Gréci a v tomto mestečku bolo dokonca až sedem baziliánskych gréckokatolíckych monastyrov. Po smrti gréckeho archiepiskopa r. 1093 miestny dux-duče Ruggero sa ho pokúsil nahradiť latinským arcibiskupom, ale obyvateľstvo sa vzbúrilo. Ruggero ustúpil, ale nového gréckeho episkopa aj tak podriadil latinskej hierarchii. Vďaka tejto vzbure a následnému ponechaniu gréckeho episkopa Rossano prijalo latinský obrad až v roku 1460 v čase archiepiskopa Mateja Saracéna. Gréckokatolíkom sa vtedy ešte načas dovolilo slúžiť vo svojom gréckokatolíckom obrade, avšak už len v jednej-jedinej cerkvi mesta zasvätenej sv. Mikulášovi Myrlykijskému Čudotvorcovi…[59]

Normanské kráľovstvo trvalo v rokoch 1040-1198. Normanskí duxovia-králi boli úspešní v latinizácii však len spočiatku. Gréci v južnom Taliansku boli tak početní a kultúrne vyspelí, že v priebehu času pozitívne ovplyvnili i vládnuci normanský dvor, takže sami Normani nakoniec prijali ich obrad a bolo po latinizácii. Najmä druhá polovica tejto normanskej epochy sa preto v dejinách opäť označuje ako zlatá éra rozkvetu baziliánskeho byzantského mníšstva a gréckeho obradu na Sicílii a v južnom Taliansku…

Pápež odovzdáva Sicíliu Anjouovcom.

Likvidácia gréckokatolíckeho obradu v Taliansku Anjouovcami v 13.-14. storočí

To, čo sa nepodarilo meču Arabov a Normanov, dokázali francúzski Anjouovci. Násilná a tentoraz však trvalá likvidácia baziliánskeho mníšstva a s ním spojená i súbežná asimilácia Grékov, čo do etnicity, nastala v južnom Taliansku až po nástupe Anjouovského francúzskeho rodu na nea-

polský trón.[60] Tí istí Anjouovci potom s úspechom likvidovali gréckokatolíkov i v Uhorsku, keď na uhorskom tróne v 14. storočí vystriedali slovanský rod Arpádovcov.

V roku 1217 pápež Honorius III. poveril biskupa Jána z Crotona, aby slúžil bohoslužby v oboch obradoch, teda v gréckom i latinskom. V tomto čase sa v zachovaných písomnostiach objavujú obvinenia zo strany toho istého pápeža na talianských baziliánov, v dôsledku čoho k nim vysielal svojich vizitátorov (vyššie spomenutého biskupa Jána z Crotona a archimandritu Teodozia z Grottaferrata), aby ich napravili. Čoraz častejšie sa objavoval názor o tom, že tieto monastyry, treba pretransformovať na lepšie (tj. latinské) maniere.[61]

Pápež Alexander IV. svojou bulou z roku 1256 prikázal, aby gréckokatolícke baziliánske monastyry v Taliansku boli pridelené a podriadené ako filiálne (dcérske) k novovzniknutým benediktínskym a cisterciánskym, ale pretože to opäť vyvolalo veľký nepokoj medzi gréckokatolíckym obyvateľstvom, podarilo sa to len čiastočne.[62]

Ďalšie kalábrijské gréckokatolícke eparchie Oppido, Bova a Gerace existovali ešte do roku 1334, pretože i napriek latinizovaniu zo strany nových vládcov Anjouovcov, rázne odmietali latinský obrad.[63]

Roku 1370 pápež Urban V. poslal Jakuba d'Itri, ktorý bol arcibiskupom Otranta, aby "zbavil baziliánske liturgické knihy od chýb a heréz" a ich zreformoval (samozrejme, že na latinský obrad).[64]

Anjouovci boli konečne vytisnutí z Kalábrie aragónskou dynastiou roku 1442 a táto sa správala ku gréckokatolíckemu obyvateľstvu a baziliánom už o niečo tolerantnejšie.[65]

V celku možno konštatovať, že v 11. storočí len v samotnej Kalábrii, ktorá tvorila len maličkú súčasť Neapolského kráľovstva bolo až štyristo (400!) baziliánskych monastyrov. O štyri storočia neskôr, tj. v roku 1457 ich už bolo len 67 stojacich (väčšina z nich prázdnych) a z toho istého počtu len desať funkčných (v ktorých ešte žili baziliáni)![66] **Zo štyristo monastyrov zostalo funkčných len desať – to bol výsledok zhubnej práce (usilovnej latinizácie) cudzích vládnucích dynastií.** Ako ukázala história ďalej, všetky praktiky, ktoré sa vyskúšali v južnom Taliansku, použili Anjouovci i v Uhorsku a výsledok bol podobný (pozri predchádzajúce kapitoly).

Latinizácia gréckokatolíckeho južného Talianska v neskorších storočiach

Oppido a Gerace sa definitívne premenili na latinské až v roku 1480, a to činnosťou Atanáza Calceopula, ktorý bol vtedy episkopom týchto obidvoch eparchií.[67] Za kardinála Bessariona, ktorý chcel koncom 15. storočia obnoviť byzantskosť posledných žalostných zbytkov talianských baziliánov, baziliáni už nevedeli ani slovo po grécky a slúžili omše v latinskom obrade, po latinsky a na hostiách. Roku 1551 sa v prítomnosti pápeža Júlia III. už otvorene hovorilo o zrušení posledných zbytkov baziliánov v Taliansku. Roku 1570 za pôsobenia

episkopa Júlia Stauriana ako posledná zo všetkých kalábrijských gréckokatolíckych eparchií monastyrská eparchia Bova opustila navždy svoj východný obrad a pretransformovala sa na latinskú diecézu. Problém však bol v tom, že na území teraz už latinskej diecézy Bova sa i naďalej v bežnej reči obyvateľstva dlho užívala gréčtina: roku 1625 sa s nimi ešte muselo komunikovať po grécky.[68]

Pápež Gregor XIII. roku 1579, bulou *Benedictus Dominus* združil posledné predtým administratívne úplne nezávislé a samostatné baziliánske monastyry v Taliansku do tzv. Kongregácie baziliánov Talianska a Španielska.[69] S tým však, aby sa ich predstavený nevyberal doživotne ako doposiaľ, ale aby sa u nich konala každé tri roky kapitula[70] a každé tri roky sa im vyberali ihumeni… To ich však zoslabilo a zničilo úplne. Ešte v tom čase však, keď už hovoríme len o "žalostných zbytkoch", bolo v celom Taliansku okolo 100 baziliánskych monastyrov! Takto bulou *Benedictus Dominus* bol u talianských baziliánov roku 1579 zrušený doživotný úrad predstaveného (archimandritu). Bula bola vyhlásená možno s dobrým úmyslom, ale týmto aktom baziliáni v Taliansku stratili svoju základnú východnú charakteristiku.[71]

V roku 1681 bol vydaný v Ríme tzv. Baziliánsky misál (*Messale Basiliano*), aby sa používal v monastyre Grottaferrata a ostatných ešte existujúcich baziliánskych monastyroch v Taliansku. V tomto misále sa nachádzali modlitby po grécky, avšak už len podľa latinského obradu…[72] Teda opäť systematická latinizácia a likvidácia gréckeho obradu.

Čo sa týka baziliánskych monastyrov v južnom Taliansku, na latinské sa transformovali len niektoré významnejšie z nich (obyčajne soborné monastyry, tj. sídla monastyrských eparchií). Ostatné sa jednoducho zrušili miestnym šľachticom, alebo sa čakalo, kým ich miestne už latinské prostredie obyvateľstva riadeného latinskými biskupmi jednoducho absorbuje – že nebudú mať povolania. Na miestach príliš gréckych sa tieto gréckokatolícke monastyry paralyzovali juridične tým, že sa podriadzovali novozakladaným latinským kláštorom… V tých časoch sa vo všetkých transformovaných baziliánskych monastyroch vytvárali medziobradové netvory, napr. slúžila sa latinská omša, avšak po grécky, alebo sa gréckokatolícky obrad vysluhoval v latinských ornátoch…,[73] to však bol iba dočasný medzistupeň vedúci k úplnej latinizácii.

Ešte dnes sa pozná v južnom Taliansku a na Sicílii existencia aspoň 250 baziliánskych monastyrov nepočítajúc do toho rozličné pustovne, ktoré tu kedysi existovali a dnes ich pripomínajú len rozvaliny s byzantskými freskami namaľovanými po stenách.

I pre južné Taliansko a Sicíliu, podobne ako pre arpádovské Uhorsko, sú teda charakteristické východné monastyrské eparchie a kalugeri-baziliáni obsluhujúci z monastyrov okolité obyvateľstvo…

Súčasný stav baziliánov z talianskej Grottaferrata

Do dnešných čias ako tak prežili baziliáni v monastyre Grottaferrata (neďale-

ko od Ríma), ktorý bol založený ešte roku 1004, avšak aj tu mali baziliáni po roku 1866 len funkciu akýchsi strážcov monastyra ako «národnej kultúrnej pamiatky». Konečne, z iniciatívy pápeža Pia IX. od roku 1882 baziliáni v Grottaferrata obnovili gréckokatolícky obrad a začali tomu prispôsobovať i kostol. Prispôsobovanie miestneho kostola v monastyre, ktorý slúžil pre baziliánov slúžiacich v latinskom obrade a teraz už v gréckom, sa ukončilo roku 1930. Baziliáni z Grottaferrata roku 1920 obnovili jeden bývalý gréckokatolícky monastyr v Mezzoiuso na Sicílii a jeden roku 1932 v Kalábrii. 26. septembra 1937 pápež Pius XI. povzdvihol baziliánsky monastyr v Grottaferrata na samostatný monastyr-exarchát (*Abbatia Nullius*) a vyňal ho takto zpod právomoci latinského biskupa z Frascati a podriadil priamo sebe. Dnešní gréckokatolíci v Taliansku sa označujú ako italo-albánski, pretože sú potomkami Albáncov, ktorí sa prisťahovali do Talianska najmä v 19. a 20. storočí. Z pôvodných Grékov už v južnom Taliansku nezostalo nič.[74]

"Grécky" bazilián Josif Roga de Camellis prišiel práve z Talianska

Práve z týchto «pseudobaziliánov» z územia Talianska vyšiel Josif Roga de Camellis, OSBM. Aká úroveň gréckeho obradu v de Camellisovom období, teda koncom 17. a začiatkom 18. storočia bola medzi baziliánmi v Taliansku sa dozvedáme aj zo svedectva generálneho predstaveného (protoarchimandritu) tamojších baziliánov Petra Mennitiho, OSBM, ktorý roku 1709 opísal situáciu medzi baziliánmi v Taliansku – písal pre potreby Rímskej Kúrie hľadajúcej vhodného nástupcu na mukačevský prestol po v tom čase už zomrelom Josifovi Rogovi de Camellisovi (+1706). Podotýkame, že ako to i z nasledujúceho úryvku vyplýva, po tzv. únii už Mukačevo nebolo pokladané ani len za eparchiu, ale len za vikariát, tj. integrálnu súčasť Egerskej latinskej diecézy:

«*Pre poslušnosť príkazu Vašej Eminencie, ktorá mi dala za úlohu informovať Vás o gréckom obrade v našej reholi, z ktorej by mali byť niektorí členovia použití Sv. Kongregáciou Propaganda Fide v apoštolskom vikariáte Grékov v Mukačeve v Uhorsku, Vám predstavujem s náležitou pozornosťou, že by bolo pre našu reholu veľkým šťastím mať túto česť, ale pretože dnes v monastyroch provincií Talianska sa nenájde ani jeden mních gréckej národnosti, všetci sú Taliani a synovia Latiníkov, slúžia omšu s hostiami, s liturgickým oblečením i obradmi latinskými, používajúc len niečo*

po grécky bez toho, že by tomu rozumeli, alebo hovorili ľudovou gréčtinou, nie sú schopní zohrať tak dôležitú úlohu v tej krajine, ktorá si vyžaduje osobnosti dobre vyučené v obrade grécko-východnom, a ktoré používajú počas omše kvasený chlieb. Jediný monastyr, v ktorom žijú mnísi Gréci-Albánci, sa nachádza na území Mezzoriuso pri Palerme na Sicílii a jedine oni používajú východný obrad a nimi si už hore menovaná Sv. Kongregácia poslúžila, keď ich poslala ako apoštolských vikárov do Cimarri s titulom arcibiskupa z Durazzo. Jedného, ktorý sa volal Nil Catalini, a ktorý tam aj zomrel za pontifikátu pápeža Inocenta XII. a iný Filotej Tassi, ktorý ešte žije. Ale pretože menovaný monastyr môže uživiť len málo mníchov, dnes sa tam nenachádza nikto schopný na tento úrad. Možným by mohol byť Nikodém Viober Romano, syn Švajciara, žijúci v Grottaferrata, asi 33 ročný, ktorý študoval v Gréckom kolégiu grécke a latinské písmo, ovládajúci i švajciarsky jazyk, ale ten musí byť dišpenzovaný, aby mohol začať slúžiť aj na kvasenom chlebe, čo vaša Svätosť nechcela dovoliť ani nemeckým otcom zo Spoločnosti Ježišovej (rozumej: jezuitom)*, keď chceli ísť na misiu medzi Grékov…».*[75]

List, ktorého autorom bol «*Pietro Menniti abb. grale dell'ord. di s. Basil.*», bol napísaný v Ríme 4. októbra 1709, a to ako odpoveď na žiadosť Rímskej Kúrie, aby poradil vybrať zpomedzi talianských baziliánov nejakého schopného kandidáta za vikára, tj. pomocného episkopa na Mukačevský baziliánsky prestol uprázdnený po smrti episkopa Josifa Rogu de Camellisa (+1706).

Prestol Mukačevskej monastyrskej eparchie v skutočnosti nebol uprázdnený, lebo mnísi i slobodní svetskí kňazi si podľa starodávneho a platného obyčaju opäť sami zvolili archimandritu, Josifa J. Hodermarského, OSBM, ktorého aj sám cisár schválil a neskôr aj potvrdil a všestranne podporoval. Okolití archimandriti-episkopi ho platne vysvätili na episkopa. Samozrejme, že Rím a najmä Eger, ktorí už nastúpili cestu «menovania zhora», ho nijako nechceli uznať za hlavu monastyrskej eparchie a narýchlo sa preto v talianských baziliánskych monastyroch hľadal nový "Josif Roga de Camellis", teda baziliánsky mních, ktorý by bol rodom Grék, ale srdcom latiník. Tento potom mal vytisnúť archimandritu-episkopa Josifa Hodermarského, podobne ako bol r. 1690 vytisnutý zo svojho mukačevského prestola archimandrit-episkop Metodij Rakoveckyj, OSBM. Keďže sa v Ríme nenašiel vhodný kandidát, a okrem toho, s niektorými navrh-

nutými kandidátmi nesúhlasil ani uhorský kráľ, ktorý preferoval Josifa Hodermarského, OSBM, preto od roku 1706 až do roku 1716, tj. celých 10 rokov, Rím na Mukačevský baziliánsky prestol nikoho nepotvrdil, ani nemenoval a Josif Hodermarskyj, OSBM, ako archimandrit-episkop pokojne pásol gréckokatolícke ovečky podporovaný od uhorského kráľa, až kým nebol r. 1716 vytisnutý Egerom a Rímom menovaním proegerského Bizancija.

List Pietra Mennitiho, OSBM, krátko, ale presvedčivo ukazuje hroznú latinizáciu talianských baziliánskych monastyrov. Ten istý Pietro Menniti ešte v tom istom roku 1709 sám dokonca požiadal pápeža Klementa XI., aby zrušil všetky gréckokatolícke baziliánske monastyry, ktorým bol on predstavený a úplne ich premenil na rímskokatolícke, lebo už i tak v nich skoro nič východného-gréckeho nebolo. Ich zrušenie by už bolo len papierovou formalitou… Roku 1746 rovnakú žiadosť pápežovi Benediktovi XIV. adresoval generálny predstavený (protoarchimandrita) talianských baziliánov Diego dal Pozzo, OSBM (1745-1749), ale ani Benedikt XIV. takejto žiadosti nevyhovel.[76]

Josif Roga de Camellis, OSBM, prišiel do Mukačevskej monastyrskej eparchie ako hierarch dosadený «zhora» (priamo z Ríma) koncom 17. storočia práve z takéhoto zlatinčeného prostredia talianských gréckokatolíckych baziliánov ako bolo uvedené v historickom exkurze vyššie. A práve z tohto dôvodu nutne medzi ním a pôvodným regulárne a podľa tradície vybraným archimandritom-episkopom Metodijom Rakoveckým, OSBM, došlo ku konfliktu (Rakoveckyj sa ozval proti prvým latinizačným tendenciám), po ktorom, hoci bol Rakoveckyj pôvodným monastyrským episkopom, musel emigrovať do exilu do Poľska. Jediným pozitívom Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, bolo to, že ako černec-mních, bol mimoriadne vzdelaný a rozhľadený, s významnými stykmi v Rímskej Kúrii. Bol totiž jej dlhodobým bibliotekárom a archivárom.

Pozitívne dôsledky menovania mukačevských episkopov «zhora»

Takýmto spôsobom roku 1690 dostal mukačevský materský monastyr po prvýkrát vo svojej histórii svojho predstaveného nie

ako vždy, tj. od cyrilometodejských čias, «zdola», tj. po slobodnej voľbe, ale «zhora». Z dnešného pohľadu to bolo do určitej miery aj šťastie v nešťastí, pretože to zabránilo fyzickému zničeniu Mukačevskej monastyrskej eparchie, k akému došlo skoro u všetkých ostatných monastyrských eparchií na historickom Podkarpatsku a v Uhorsku vôbec. Dosadenie episkopa «zhora», i napriek zhubnej latinizácii[77] totiž napomohlo tomu, že pápež roku 1771 túto, na severovýchode Uhorska jedinú prežívajúcu eparchiu uznal za eparchiu (tj. za biskupstvo v rímskokatolíckom slova zmysle).

Mukačevská eparchia bola pápežom Klementom XIV. "stvorená" 19. septembra 1771 bulou *Eximia Regalium Principum*, v ktorej však boli dve podmienky, jasne ukazujúce, akú nedôveru mala ešte i vtedy Rímska Kúria voči gréckokatolíkom: 1.) mukačevský episkop mal každý rok skladať pred svojou kapitulou kanonikov *Viruju*, ktoré potom písomne mal zaslať viedenskému nunciovi, 2.) mukačevský episkop bol podriadený dohľadu-kontrole zo strany latinského ostrihomského primasa, ktorého mal počúvať ako svojho metropolitu.[78] Teda mukačevský episkop sa síce roku 1771 vymanil zpod mrazivého objatia latinského egerského biskupa, ale bol podriadený inému, tomu v Ostrihome. Výhoda bola len v tom, že ten druhý bol o niečo ďalej…

Ostatné monastyrské eparchie v Podkarpatsku Rím nikdy neuznal a neuznával ani ich archimandritov-episkopov za sídelných biskupov (v latinskom slova zmysle).[79] Niekedy ich označoval za «*pseudoepiskopov*», ktorí fiktívne vystupujú ako episkopi i keď nimi vraj nie sú (i napriek ich platnému vysväteniu). Takéto monastyrské eparchie postupne zanikli, zmizli z povrchu sveta, a to obyčajne, alebo po vypálení materského episkopského monastyra (napr. Spiš, Hruševo, Krásny Brod…), tj. v podstate po fyzickom zničení episkopského sídla a pozabíjaní mníchov, alebo po inom zásahu zo strany latinskej cirkevnej a svetskej šľachty. Takto jurisdikcia nad gréckokatolíkmi na historickom Podkarpatsku postupne prešla buď pod katolíckym cisárom preferovaného a «zhora» dosadzovaného episkopa monastyra Černečej Hory pri Mukačeve, alebo priamo pod egerského latinského biskupa. V tom druhom prípade došlo k rýchlemu a totálnemu polatinčeniu obyvateľstva.

«Podekamelisovská doba»

V ďalšej, tzv. "podekamelisovskej dobe", tj. po smrti prvého neregulárne zhora dosadeného episkopa Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, episkopi Mukačevskej monastyrskej eparchie, tj. Mukačevského soborného monastyra už neboli vyberaní spomedzi mníchov-černcov, ale spomedzi svetského kléru-biľcov, a tiež už nie slobodnou voľbou mníchov ako doposiaľ, ale dosadzovaním-menovaním ľubovoľného kandidáta «zhora». Pri takomto menovaní sa dávala vždy prednosť kandidátovi, ktorý študoval na latinských jezuitských školách a v latinských seminároch, takému, čo počas štúdií rád slúžieval latinskú omšu (takým bol napr. J. Bradač), a teda bol čo najviac polatinštený a čo najviac lojálny približovaniu sa k latinskému obradu a neskoršiemu splynutiu s ním.

Všeobecným názorom predstaviteľov rímskokatolíckej Cirkvi v tom čase bolo, že rímskokatolícky obrad je vraj absolútne prvý a nadradený nad všetkými obradmi,[80] pretože je obradom Rímskej Cirkvi, Matky a Učiteľky všetkých Cirkví.[81] Ak niekto bol členom iného obradu, ideálom jeho "dokonalosti" malo byť prestúpenie na latinský obrad. Toto sa sledovalo nielen u jednotlivcov, ale i v celých farnostiach a eparchiách iného obradu ako latinského. Princíp «*praestantia ritus latini*» (prednosti latinského obradu) bol juridicky zoficialňovaný v ordinárnom učiteľskom úrade katolíckej Cirkvi ešte i 26. mája roku 1742 v apoštolskej konštitúcii *Etsi pastoralis* pápeža Benedikta XIV., či v encyklike *Allatae sunt* z 26. júna 1755 a konečne bol zrušený až II. Vatikánskym koncilom v šesťdesiatych rokoch 20. storočia (LG 13, OE 3 a 5).[82]

Pokusy o voľbu mukačevského episkopa (po smrti Josifa Rogu de Camellisa) a ich negácia miestnou latinskou hierarchiou

Treba vedieť, že i po smrti vladyku Josifa Rogu de Camellisa (+1706) sa baziliánski mnísi, teraz už spolu so svetským kňazstvom, snažili samostatne zvoliť svojho nezávislého archimandritu-episkopa, ale egerský rímskokatolícky biskup, ako aj ostrihomský rímskokatolícky primas, túto skutočnosť všemožne bojkotovali a ignorovali. Veď predsa sa jednalo o gréckokatolíkov, ktorí podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215 nemali právo na svojho samostatného episkopa, ale len «obradového vikára», podriadeného vo všetkom miestnemu latinskému egerskému bis-

kupovi… Tento argument «9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu» používal pápež Klement XIII. ešte v roku 1768 ako hlavný argument proti tlaku uhorskej apoštolskej kráľovnej Márii Terézie, ktorá sa silou-mocou namáhala o to, aby Rímska Kúria uznala Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu za existujúcu (pozri v kap. 4.1.5.).

Rok 1707 – voľba mukačevského episkopa po smrti Josifa Rogu de Camellisa – Joan Hodermarskyj (1707-1715, zomrel 1729)

Roku 1707 sa zišlo kňazstvo Mukačevskej eparchie a podľa starodávnej cyrilometodejskej tradície si vybralo za nástupcu po nebohom Josifovi Rogovi de Camellisovi (+1706) jeho oddaného spolupracovníka Joana Hodermarského.[83] Latinský primas i egerský latinský biskup o tom však nechceli ani len počuť. Nechceli ho za svojho episkopa-vikára a neodporúčali ani Rímu potvrdiť ho, pretože bol príliš gréckokatolícky a príliš málo povoľný preťahovaniu na latinský obrad. Po smrti gréckokatolíckeho episkopa-grófa Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, takmer desať rokov riadil Mukačevský monastyr i eparchiu i keď neuznaný Rímom (do roku 1715).

Joan Hodermarskyj bol svetským kňazom-biľcom, odchovancom trnavských jezuitov.[84] Ako kandidát preferovaný rakúskym cisárom, hneď potom, ako ho zmiešaný černecko-bilecký pseudosobor vybral a cisár menoval na mukačevského gréckokatolíckeho episkopa (22. septembra 1707),[85] ponáhľal sa do Haličiny, kde v baziliánskom monastyre v Lavrove narýchlo a plne formálne zložil mníšske baziliánske sľuby a prijal nové mníšske meno Josif. V jednom z dokumentov z daného času čítame:

«*Menovaný Hodermarskyj pricestoval večer do monastyra v Lavrove, ráno už bol oblečený do mníšskeho habitu, v nasledujúci deň zložil večné sľuby a na ďalší deň sa obliekol do episkopských šiat a v takom oblečení sa objavil vo Ľvove…*».[86] Hneď po nominácii cisárom bol i napriek všetkým protestom Egera vysvätený na právoplatného gréckokatolíckeho episkopa – nečakal na nijaké dovolenie z Ríma[87] – pretože gréckokatolícki archimandriti-episkopi ho

v minulosti nepotrebovali, a to na báze starých práv sobornej Christovej Cirkvi, na báze práv gréckokatolíckeho čierneho kňazstva cyrilometodejskej tradície, ktoré si vždy vyberalo episkopa samotné a na báze toho, že uhorský kráľ mal titul «apoštolský kráľ». Josif Joan Hodermarskyj, OSBM, vykonával episkopskú jurisdikciu[88] nad Mukačevskou monastyrskou eparchiou v rokoch 1707- 1715 s podporou cisárskeho dvora.[89]

V tom čase Rím, ako bolo už vyššie ukázané zúfalo hľadal náhradu za zomrelého Josifa Rogu de Camellisa, OSBM (+1706), medzi talianskými baziliánmi gréckoho pôvodu. Keďže sa náhrada ani za desať rokov nenašla, Rím nakoniec prijal návrh a ponuku Egera, tj. kandidáta Heorhija Bizancija. Vladyka Josif Joan Hodermarskyj, OSBM, bol z neznámych dôvodov donútený prijať kompromis a prenechať miesto Bizancijovi preferovanému egerským biskupom a následne i pápežom. Bizancij ho potom za odmenu, že odstúpil, ale i pod veľkým tlakom cisára Karola VI. (uhorského kráľa Karola III.), ponechal archimandritom monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve. Takto nastalo v dejinách Mukačevského soborného monastyra prvé rozdvojenie funkcií: «archimandrita» a «mukačevský sídelný episkop». Hodermarskyj zostal mukačevským archimandritom a Bizancij sa stal mukačevským episkopom a po smrti Hodermarského dostal aj archimandritskú hodnosť a prisťahoval sa do monastyra na Černeču Horu pri Mukačeve.

Jozef I., Karol III. a Mária Terézia.

Príčiny prečo baziliánsky sobor pripustil k voľbe i svetských kňazov (pseudo-sobor) a dokonca zvolil za archimandritu-episkopa svetského kňaza

Po nečakanom dosadení Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na mukačevský prestol a vyhnaní právoplatného archimandritu-episkopa Metodija Rakoveckého, OSBM, do Poľska (r. 1690), baziliáni Mukačevského soborného monastyra si začali uvedomovať, že staré zlaté časy pominuli. Starý právoplatný archimandrit-episkop Metodij Rakoveckyj, OSBM, nemal šancu v zmenenej politickej situácii v Uhorsku sa vrátiť, pretože nebol podporovaný ani cisárom, ani pápežom. Preto po jeho smrti a po smrti jeho protiepiskopa Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na začiatku 18. storočia v snahe zachrániť aspoň voľbu mukačevského episkopa ako takú (aj vplyvom druhej podmienky Užhorodskej "únie" v ktorej dostali právo voliť aj biľci), ustúpili zo starodávnych princípov, že episkopa volil len monastyrský mníšsky sobor a pripustili k voľbe svojho priameho predstaveného i svetských kňazov, aby mali aj ich podporu. Ďalej uvažovali takto:

Keď budeme čakať na pápeža a jeho súhlas, voľba nebude nijaká, pretože episkop bude menovaný nečakane a nepredvídane zhora, podobne ako to bolo s Josifom Rogom de Camellisom. Je veľká pravdepodobnosť, že za mukačevského episko-

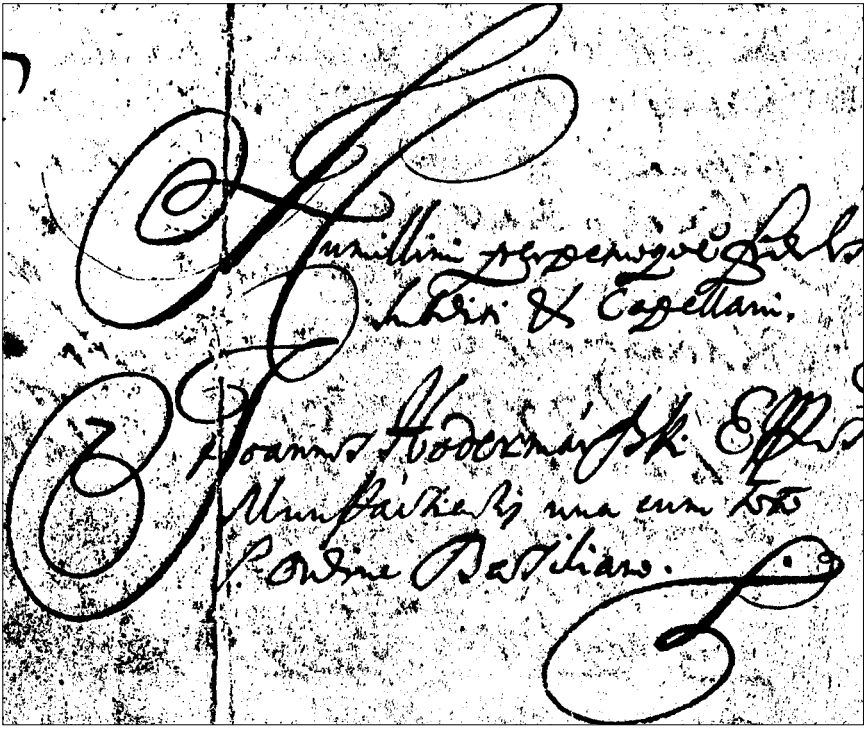

Podpis mukačevského episkopa J. Hodermarského, OSBM.

pa znova bude menovaný nejaký cudzinec, ktorý nebude ani prebývať v Mukačevskom monastyre (ako Josif Roga de Camellis), ba dokonca podobne ako on, nebude ani ovládať reč ľudu a na komunikáciu bude musieť používať tlmočníka…

Keďže v tom čase bol u rakúskeho cisára v mimoriadnej obľube svetský gréckokatolícky kňaz-bilec Joan Hodermarskyj, bývalý blízky spolupracovník Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, a odchovanec latinských škôl v Trnave, povedali si: pripustíme k voľbe i biľcov, čím zlegalizujeme-odôvodníme voľbu biľca Hodermarského, ten narýchlo vstúpi k baziliánom do monastyra. Takto bude na našej strane sám cisár a tým zachránime starodávny princíp výberu, tj. voľbu episkopa – voľbu, ktorá bola menovaním Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, v dejinách Mukačevskej eparchie prvýkrát reálne porušená. Joan Hodermarskyj mal v úvahách mukačevských baziliánov dokonca i šancu na neskoršie schválenie z Ríma, lebo študoval v latinskej Trnave a bol blízkym spolupracovníkom obľúbenca Ríma Josifa Rogu de Camellisa, OSBM. Takto bol po prvýkrát v dejinách Mukačevského soborného monastyra zvolený za jeho archimandritu-episkopa svetský kňaz-bilec.

Na čelo Mukačevskej monastyrskej eparchie latinský jezuita Ravas

Počas vladyčestva Josifa J. Rogu de Camellisa (1689-1706) sa rímskokatolíckemu egerskému biskupovi nepodarilo podrobiť si gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie pod svoju priamu správu, pretože Josif Roga de Camellis, OSBM, bol gróf a ako taký sa egerského biskupa nebál. I keď mal srdce naklonené k latinskému obradu, nenechal si od latinského egerského biskupa (taktiež grófa) ťahať slamku popod fúzy. Krátko po smrti Josifa Rogu de Camellisa (r. 1706) však egerský latinský episkop neberúc nijaký ohľad na voľby baziliánskych gréckokatolíckych mníchov (baziliánskeho soboru), dosadil priamo a bez akýchkoľvek okolkov, nepýtajúc sa ani Ríma ani nikoho, ako svojho obradového vikára pre gréckokatolíkov na Mukačevský prestol rímskokatolíckeho jezuitu Františka Ravasa. Veď prečo by mal mať «obradového vikára pre gréckokatolíkov» gréckokatolíka s latinským srdcom, keď môže mať rovno celého rímskokatolíka. Egerský biskup si myslel, že už prišiel čas na úplné prevedenie gréckokatolíkov Mukačevskej monastyrskej eparchie na latinský obrad. Po tomto zjavne latinizačnom menovaní gréckokatolíci ustrnuli v obave o svoju budúcnosť, o gréc-

kokatolícky obrad a identitu… A skutočne, ich obavy neboli neopodstatnené. Nastala tvrdá latinizácia a obracanie na latinský obrad. Toto sa však konalo nielen individuálne od osoby k osobe, ale i po celých farnostiach, postupne, z farnosti na farnosť, posúvajúc hranice latinského obradu ďalej na Východ.[90]

Situácia v Mukačevskej monastyrskej eparchii po smrti Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, bola teda veľmi napätá: I keď bileckočernecký pseudo-sobor zvolil J. Hodermarského a i napriek tomu, že bol vysvätený za episkopa a mal podporu samého cisára, neuznával ho ani Eger ani Rím. To spôsobilo, že otázka archimandrituepiskopa Mukačevskej monastyrskej eparchie zostávala naďalej otvorená.

Latinský Eger, i keď už mal svojho vikára v osobe jezuitu Františka Ravasa, vidiac, že odpor voči jeho správaniu i voči jeho osobe je tak veľký, že sotva bude mať jeho vymenovanie nejaký trvalý úspech, upustil od neho a v kútiku srdca si želal za episkopa gréckokatolíka s polatinčeným srdcom Heorhija Bizancija (ktorý bol povoľný na zloženie sľubu poslušnosti a absolútnej podriadenosti latinskému egerskému biskupovi). Cisár, naopak, podporoval Joanna Hodermarského, gréckokatolíka so silnou chrbtovou kosťou, ktorý odmietal takúto nespravodlivú «poslušnosť» Egeru prisahať. Hodermarskyj, podobne ako Josif Roga de Camellis, OSBM, vedel, že ako episkop má počúvať len pápeža rímskeho, prípadne jeho uhorského zástupcu: primasa Uhorska, a že i zo spravodlivého cirkevno-právneho hľadiska je totálnou hlúposťou, aby jeden rezidenciálny episkop bol podriadený inému, pokiaľ by ten druhý nebol aspoň metropolitom.[91] Preto sa nepodriadil zloprajnému latinskému Egeru a nesúhlasil s tým, aby mu dokonca zložil ponižujúcu prísahu vernosti a takto bol degradovaný na jeho obradového vikára podľa nespravodlivej diskriminačnej 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

Potýčka medzi cisárom, ktorý spolu s gréckokatolíkmi podporoval Hodermarského na jednej strane a egerským latinským biskupom a Rímom na druhej strane trvala až do roku 1716. Rím medzitým horlivo hľadal medzi talianskými «pseudobaziliánmi» ne-

jakého vhodného kandidáta – «druhého Josifa Rogu de Camellisa» – ale nenašiel. Rímska Kúria teda navrhla baziliána Polykarpa Filipoviča z Haličiny.[92]

Miestny knieža Rákoczy, kým bol úspešný vo vojne proti cisárovi, navrhoval zasa baziliána Petronia Kaminského pôvodom z Peremyšlskej gréckokatolíckej eparchie, ktorý ho ešte v jeho detstve nosieval na pleciach,[93] takže nakoniec boli kandidáti traja, ak nepočítame tajné želanie Egera – H. Bizancija. Po porážke Rákoczyho kandidát Petronij Kaminskyj automaticky vypadol. A ostali len dvaja: Hodermarskyj, za ktorým stál cisár a gréckokatolícka voľba a Filipovič, za ktorým stál Rím. (Eger si v kútiku srdca želal Heorhija Bizancija.) Cisársky dvor nechcel Filipoviča prijať za žiadnu cenu, lebo bol Poliak a nebol verný rakúskemu cisárovi[94] a Hodermarského, ktorého cisársky dvor preferoval za jeho vernosť, za žiadnu cenu zasa nechcel prijať egerský latinský biskup, a následne ani Rímska Kúria.

Osud Joana Hodermarského bol definitívne spečatený na neúspech v Ríme hneď potom, čo v roku 1708 bratislavskí latinskí jezuiti dali na neho zlé hodnotenie. Hodnotenie znelo krátko a sucho:

«… *čo sa týka viery* (rozumej tolerantnosti k pohľačským tendenciám latinského Egeru) *nenašli sme ho dostatočne stabilným…*».[95]

V očiach jezuitov bol medzi gréckokatolíkmi «*stabilný vo viere*» len ten, kto videl v latinskom obrade ideál svojej dokonalosti. Josif Hodermarskyj, OSBM, úprimne miloval svoj grécky obrad a zároveň bol presvedčený gréckokatolík. Lučkaj, historik z prvej pol. 19. storočia, podal túto charakteristiku Josifa Joana Hodermarského, OSBM: «*Josif Hodermarskyj ukázal v praxi, že nikdy nevstúpi pod jarmo* (latinského) *Egeru, preto ho egerci pokladali za nebezpečného*».[96]

Keď sa mal z Ríma niekto menovať na gréckokatolíckeho episkopa, najprv sa vyšetrovalo (a to sa robí dodnes), či je lojálny voči latinskému obradu a latinizačnej tendencii egerského latinského biskupa.[97] Ak bol, nič nestálo v ceste, aby sa stal episkopom-vikárom. I dnes (teda na prelome 20. a 21. storočia) Va-

tikán (Kongregácia pre biskupov) pri menovaní gréckokatolíckeho episkopa dáva veľký dôraz napríklad na názor jezuitov alebo miestnej rímskokatolíckej hierarchie v tej-ktorej krajine. Je to paradoxné, že i dnes, teda na prelome 20. a 21. storočia, skoro pol storočia po II. Vatikánskom koncile je prax pri vyberaní gréckokatolíckych hierarchov niepatriarchálnych gréckokatolíckych Cirkví podobná ako v minulosti a takýmto vyšetrovaním zo strany miestnej nunciatúry veľmi ovplyvňovaná miestnymi rímskokatolíkmi… Teda inými slovami povedané, gréckokatolíckeho episkopa nevyberá pápež (ktorý je ďaleko), ale vyberajú ho miestni hierarchovia-latiníci, lebo len ten bude menovaný, ktorého oni pápežovi doporučia…

Rok 1715 – veľký protest mukačevského soboru "uniatského" kňazstva proti obmedzovaniu starodávnych gréckokatolíckych privilégií

7. marca roku 1715 sa uskutočnil v Mukačevskom monastyre na Černečej Hore sobor všetkého gréckokatolíckeho kňazstva (černcov i biľcov) pod vedením Josifa Joana Hodermarského, OSBM, kde vo svojom memorande všetko duchovenstvo (vediac, že cisár v tomto prípade stojí za nimi) urobilo výčitku Svätej Stolici, že po prvé, na ich žiadosť spred dvoch rokov o uznanie samostatnosti Mukačevskej eparchie im ani neodpovedala. Po druhé zdôraznili, že gréckokatolícke duchovenstvo odmieta generálneho vikára latinského jezuitu pátra Františka Ravasa, ktorého medzitým svojvoľne dosadil egerský latinský biskup. V ďalšom, treťom bode sa vyjadrili, že odmietajú nový, tzv. gregoriánsky kalendár, ktorý je im nanucovaný a prijmú ho len vtedy, keď ho prijmú aj ostatní gréckokatolíci nachádzajúci sa na celom svete (mimo Uhorska).

Medzi argumentami proti zavedeniu gregoriánskeho kalendára gréckokatolícke duchovenstvo uviedlo:

«*Z ohľadu na naše starodávne práva a tradície, aby sa predišlo zmätku medzi veriacimi, absolútne nesúhlasíme so zavedením sviatkov podľa gregoriánskeho kalendára, pokiaľ nový štýl nebude potvrdený autoritou Rímskej Kúrie medzi všetkými gréckokatolíkmi, a to nielen tými, čo žijú v Uhorsku, ale i mimo neho*».[98]

Ďalej sa jednotne vyjadrili, že ich Mukačevské (monastyrské) episkopstvo je uznávané uhorskými kráľmi už najmenej 300 rokov, preto si nedajú odobrať starodávne právo vyberať si svojho

vladyku vo voľbách, ktorého potom následne potvrdzoval cisársky dvor vo Viedni. Preto ako oni, tak aj ich následníci nikdy neprijmú nejakého apoštolského vikára, ktorý im bude menovaný «zhora». Čo sa týka podriadenosti mukačevského episkopa latinským biskupom odmietajú i tento fakt, a to predovšetkým vtedy, ak ostrihomský primas a egerský biskup im zasahujú do ich práv a privilégií. Mukačevské kňazstvo na sobore, ktorý sa uskutočnil 7. marca 1715, vediac, že cisár stojí ticho za nimi, tj. za Hodermarským, žiadalo pápeža, cisára i uhorského primasa, aby sa zachovali ich práva, obyčaje, obrady a privilégiá, predovšetkým to právo, že si od nepamäti slobodne volia svojho episkopa. Žiadali, aby im bol potvrdený nimi zvolený Josif Joan Hodermarskyj, OSBM, za episkopa.[99]

Odpoveď Rímskej Kúrie

Rímska Kúria im nato odpovedala, že **Mukačevská gréckokatolícka eparchia (na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu) neexistuje…**, a preto ani rusínske duchovenstvo tejto Mukačevskej oblasti nemá právo si vyberať nejakého episkopa a následne ani uhorský kráľ nejakého potvrdzovať.[100] Z kandidátov nebol prijatý ani jeden ani druhý (teda ani Hodermarskyj, ani Filipovič), ale zdanlivý kompromis, tj. Heorhij Bizancij (inštalovaný r. 1716) – v skutočnosti sa však vyhovelo tichému želaniu Egera. Bol to veľký a krutý obrat v jednaní s gréckokatolíkmi potom, čo podpísali r. 1646 tzv. Užhorodskú úniu. Predtým ich so samozrejmosťou uznávali za existujúcich, hoci aj im nadávali do schizmatikov, neveriacich, pohanov…, dokonca ostrihomský latinský primas Juraj Lippay de Zombor (ktorý predtým zastával funkciu egerského latinského biskupa, a preto veľmi dobre poznal situáciu) tituloval vo svojich listoch mukačevského monastyrského episkopa «*patriarchom*»,[101] a teraz, potom, čo sa podpisom tzv. "únie" administratívne podriadili latinskému egerskému biskupovi, a tým sa stali súčasťou latinskej Egerskej diecézy, starodávna eparchia bola vyhlásená za nikdy neexistujúcu a z «patriarchu» sa stal len «bezvládny vladyka», tj. «obradový vikár (akejsi) mukačevskej

oblasti, (vraj) integrálnej to súčasti latinskej Egerskej diecézy».

Prišiel totiž čas nato, aby sa gréckokatolíci Mukačevskej eparchie zmenili na rímskokatolíkov pohltených Egerom a zanikli bez akejkoľvek stopy rovnako ako stovky gréckokatolíckych monastyrských eparchií predtým. Len spôsob zániku mal byť inakší. Avšak vďaka podpore cisára a uhorských apoštolských kráľov najmä Márie Terézie a Jozefa II., ktorí súperili o moc s pápežmi, ako i vďaka tvrdosti a vytrvalosti Rusínov v gréckom obrade sa to dodnes úplne nepodarilo.

Výsledok sporu o následníka Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na mukačevskom archimandritskom-episkopskom prestole bol nasledovný: z nevedno akých dôvodov Hodermarskyj (pravdepodobne len z úcty k Svätej Stolici a pápežovi rímskemu) naraz ustúpil, prestal kandidovať na mukačevský episkopský prestol, a to i napriek tomu, že bol už niekoľko rokov vysväteným episkopom. Hneď po jeho rezignácii ustúpil zo svojich pozícií, na Hodermarského vlastnú žiadosť, i cisár. Rím menoval roku 1716 Heorhija Bizancija za apoštolského vikára (obradového vikára egerského latinského biskupa).

Víťazstvo podlých plánov Egera – H. Bizancij (1716-1733, archimandrit v rokoch 1729-1733)[102] – ďalší svetský kňaz-bilec na archimandritskom prestole Mukačeva

Nakoniec teda vyhral Eger – presadil svojho kandidáta Heorhija Bizancija. Heorhij Bizancij bol ctižiadostivý človek, nehľadal dobro eparchie, ale svoje osobné výhody. Obrazne možno povedať, že nechal spáliť eparchiu, aby sa pri jej ohni mohol sám ohriať. Egerský latinský biskup Štefan Telekeši (1699-1715) poznajúc jeho povahové vlastnosti a nezriadenú ctižiadostivosť, ho menoval svojim obradovým vikárom (poskokom) už roku 1713:

«*My, Štefan Telekeši, z Božej milosti egerský biskup, stály nadžupan Hevešskej župy a oboch Solnockých žúp, večný gróf…, našli sme ako najschopnejšieho* ***na vykonávanie funkcie vikára*** *medzi našimi veriacimi a kňazmi gréckeho obradu veľacteného kňaza a brata v Christovi Heorhija Bizancija, kňaza toho istého gréckeho*

obradu, kallovského plebana a zatisského archidiakona, ktorý je vhodným pre nás ako aj pre svätú Egerskú diecézu (ktorej nadriadenosť sa vždy vyznávala) o to viac, že vieme, ako prekrásne vie latinský jazyk, filozofiu i teológiu…».[103]

20. apríla 1715 slávnostne prisahal položením ruky na Evanjelium poslušnosť egerskému latinskému biskupovi (medzitým to bol však už gróf Gabriel Erdődy de Monyorókerék – 1715-1744) ako svojmu ordinárovi, a že k absolútnej poslušnosti tomu istému latinskému biskupovi bude viesť i svojich kňazov. Prísaha znela:

«*Ja, Heorhij Bizancij, svjaščenik gréckeho obradu zjednoteného s rímskou Cirkvou, prisahám na živého Boha, jediného v Trojici a každého z Trojice, Otca, Syna i Svätého Ducha, na svätú Bohorodičku Pannu Máriu, na všetkých svätých a vybraných Božích, dotýkajúc sa svojimi rukami tohto svätého Evanjelia, že budem verný a poslušný jeho preosvietenstvu pánovi Gabrielovi Antonovi Erdődymu, terajšiemu egerskému biskupovi i jeho nástupcom, ktorí dohliadajú a budú dohliadať nad touto Egerskou diecézou a jej podliehajúcimi oblasťami* (teda i Mukačevskou oblasťou)…, ***vykonávajúc povinnosti vikára*** (pomocníka egerskému biskupovi) ***nad zjednotenými gréckeho obradu, urobím všetko preto, aby som všetkých mne podriadených kňazov i ľud priviedol k poslušnosti vyššie uvedenému preosvietenému pánovi a jeho nástupcom a všetkým, ktorí sa budú starať o Egerskú diecézu…***».[104]

Egerský biskup Štefan Telekeši (1699-1715).

K podobnej prísahe poslušnosti egerskému latinskému biskupovi boli nútení a ju aj zložili všetci nástupcovia Heorhija Bizancija na Mukačevskom prestole až do episkopa J. Bradača (1768-1772) včítane.[105]

Jeden z nich: vladyka M. M. Olšavskyj napríklad musel prisahať vernosť dokonca každému latinskému episkopovi na Egerskom stolci osobitne. Prisahal vernosť nielen grófovi-biskupovi Gabrielovi Erdődymu de Monyorókerék (+1744), ale i grófovi-biskupovi Františkovi Barkóczymu de Szala (+1765) a keď tento bol povýšený na primasa Uhorska so sídlom v Ostrihome, musel prisahať vernosť i jeho nástupcovi grófovi Karolovi Esterházymu de Galantha (+1799). Gróf Esterházy, ako egerský biskup, ho svojimi hramotami z 28. mája a 25. septembra 1763 potvrdil za svojho «obradového» vikára dokonca len na päť rokov (potom sa uvidí, možno ho vymení za iného)! Takto sa snažil držať gréckokatolíckeho episkopa v absolútnej neistote a z toho plynúcej závislosti. Zároveň mu rozkázal, aby gréckokatolícki veriaci na filiálkach platili desiatky latinským plebanom a na filiálkach sobáši li len rímskokatolícki kňazi, a to dokonca aj vtedy, ak by obidvaja snúbenci boli gréckokatolíkmi. Za vyslúženie tajomstiev na filiálkach bral štólu (poplatky za sviatosti) latinský farár[106] – to znamená, že keď vysluhoval gréckokatolícky svjaščenik, ľudia platili jemu (aby mal z čoho žiť), ale i latinskému parochovi – teda platili dvakrát viac. Keď však išli na sobáš napr. k latinskému farárovi, platili len jemu. Tým sa chcelo ekonomicky docieliť, aby sa ľudia dávali radšej vysluhovať latinským plebanom, a teda sa stali postupom času latiníkmi.

Egerský biskup Gabriel Erdődy (1715-1744).

A tu je koreň a príčina existencie dnešných "kolónií" gréckokatolíkov na Slovensku v rímskokatolíckom mori, napr. na Spiši či Šariši. Takýmito nespravodlivými zásahmi latinskí biskupi Egera docielili, že gréckokatolíci sa zachovali len v tých dedinách, kde bolo sídlo gréckokatolíckej farnosti a filiálky danej farnosti postupne veľmi rýchlo zanikli a pretransformovali sa na latinské.

5. februára 1716 bol Heorhij Bizancij ešte ako kňaz (nie ako episkop!) menovaný pápežom Klementom XI. za apoštolského vikára Mukačevskej eparchie.[107] Za titulárneho episkopa bol vysvätený až o dva mesiace neskôr. I táto opatrnosť zo strany pápeža potvrdzuje, že Rímska Kúria si nebola istá, ako zareaguje na toto menovanie Josif Hodermarskyj, OSBM, už vysvätený za mukačevského episkopa. Zareagoval ako skutočný gréckokatolík – poslušne sa stiahol do Mukačevského monastyra a bol jeho archimandritom až do svojej smrti, teda až do 16. februára 1729.[108] Táto jeho reakcia je ďalším dôkazom, že naši episkopi a kňazstvo nikdy neodopierali poslušnosť pápežovi a nikdy nepretrhli jednotu s Rímom, a to dokonca i v kritických situáciách, ale sa spravodlivo búrili proti degradácii a nekresťanskej latinizácii zo strany Egera.

Celý zlomený a v strachu o svoje miesto (bezvládny) vladyka Heorhij Bizancij počúval egerského latinského grófa-biskupa Gabriela Erdődyho de Monyorókerék na každé slovo, ba plnil, čo i len naznačenie jeho úmyslu, a to najmä od r. 1718, keď i priamo z Ríma dostal dekrét, že nie je plnoprávnym sídelným episkopom-vladykom, ale iba akýmsi «*obradovým vikárom*» egerského latinského biskupa na území «*mukačevského okolia*» (teda nie eparchie), ktoré bolo už oficiálne prehlásené integrálnou a neoddeliteľnou súčasťou latinského Egerského biskupstva. V menovacom dekréte sa Mukačevská eparchia totiž už ako eparchia ani nespomenula.[109] Rím takto zareagoval na krivé očiernenia, ktorými Heorhija Bizancija (i napriek jeho podlízavosti) v Ríme obvinil latinský egerský gróf-biskup Gabriel A. Erdödy de Monyorókerék (+1744).[110] Takto sa konečne, začiatkom 18. storočia rímskokatolíkom defi-

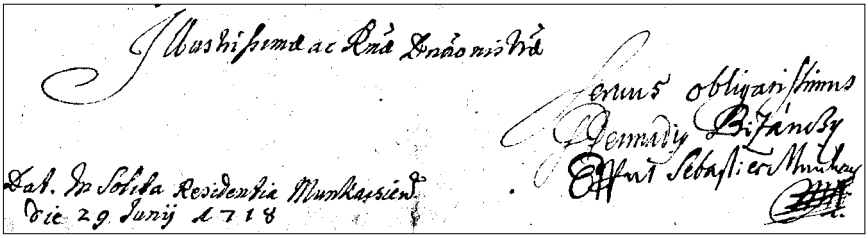
Illustrissime ac Rmè Domine Domè

Servus obligatissimus
Gennadij Bizánczy
Ordinat Sebastianus Munkacsy

Dat. In Solita Residentia Munkacsiensi
die 29 Junij 1718

Podpis mukačevského episkopa Heorhija Bizancija z roku 1718.
Dokument sa nachádza v archíve Egerského arcibiskupstva.

nitívne podarilo presadiť 9. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu i na území severovýchodného Uhorska…

Cisár Karol VI. (uhorský kráľ Karol III.) súhlasil s menovaním Heorhija Bizancija ako mukačevského episkopa, až keď ho o tom presvedčil (ako bolo už vyššie spomenuté) sám Josif Joan Hodermarskyj, OSBM.[111] Archimandritovi Josifovi Joanovi Hodermarskému, OSBM, bolo po jeho odstúpení a uvolnení miesta pre Heorhija Bizancija ponechané dovolenie nosiť episkopské oblečenie (mitru) a blahosloviť ako episkop až do smrti.[112] Už i tento «honor» dokazuje, že sa jednalo o vznešenú osobnosť, a že bol nad každú pochybnosť určite tiež episkopom. Po smrti Hodermarského (+1729) sa stal archimandritom Mukačevského monastyra mukačevský episkop Hennadij Heorhij Bizancij, OSBM,[113] ktorý sa až vtedy prisťahoval do monastyra na Černeču Horu, aby sa stal jej archimandritom a bol ním až do svojej smrti r. 1733. Teda funkcia archimandrit a episkop sa opäť na krátky čas (1729-1733), na dobu štyroch rokov zlúčila v jednej osobe, ale to už bolo posledný krát v dejinách historického Podkarpatska.

Predtým, ako bol Bizancij vysvätený za episkopa, tiež zložil formálne večné sľuby ako bazilián prijmúc meno Hennadij. V potvrdení, ktoré mu vystavil o svätení na pomocného episkopa latinskému egerskému, gréckokatolícky metropolit kyjevský Lev Kiška sa píše:

«*Lev Kiška, archiepiskop a metropolita kyjevský… potvrdzuje, že Heorhij Bizancij, mních Rádu sv. Bazila Veľkého a apoštolský vikár Mukačevskej oblasti* (nie eparchie!), *potom, čo zložil vyznanie katolíckej viery a prísahy vernosti Rímskej Stolici, bol posvätený ako titulárny episkop šebastenský* (teda nie sídelný episkop mukačevský). *Vo Volodimire 9. decembra 1716*».[114]

Teda Bizancij baziliánske večné sľuby zložil tesne pred svätením na episkopa. Lev Kiška vo svojom potvrdení (*testimoniales*) uvádza tituly Heorhija Bizancija také, aké mu určila Rímska Kúria. Preto už v tomto potvrdení sa uvádza, že Bizancij je určený len ako titulárny episkop neexistujúcej (dávno zaniknutej) šebastenskej eparchie pre Mukačevskú «oblasť» (ktorá je integrálnou

súčasťou latinskej Egerskej diecézy). Pozoruhodné je, že v tomto potvrdení sa neuvádza dokonca ani Bizancijove mníšske meno «Hennadij» – ako keby sa i tým chcelo podčiarknuť, že baziliánom sa stal len formálne…

V jednom z dokumentov z roku 1720 sa Bizancij tiež podpísal ako bazilián-episkop: «*Georgius Gennadius Bizancy, Ordinis S.ti Basilii Magni, Episcopus…*»,[115] pričom však svoje krstné meno uprednostnil pred mníšskym.

Ochromenie baziliánskeho mníšstva

Svetskí kňazi-biľci na čele Mukačevského monastyra a následný úpadok mníšstva

Protiprávne dosadzovanie (menovanie) neschopného a latinizácii povoľného episkopa na mukačevský episkopský prestol malo okrem neporiadku aj iný katastrofálny dôsledok, a to priamo na život a rozvoj samotného mníšskeho baziliánskeho sobora ako takého. Keďže episkop-archimandrit stál vždy na čele sobora, riadil nielen monastyrskú eparchiu, ale i vnútorný život v samotnom monastyre. Menovaním episkopa-archimandritu zhora, a to dokonca spomedzi biľcov, sa na čelo mníchov dostal prvýkrát v histórii svetský kňaz (bilec), nepoznajúci a nemajúci ani šajnu o monastyrskom živote. Na Mukačevský prestol do baziliánskeho monastyra bol takto od čias Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, (teda od konca 17. storočia) vždy menovaný nejaký svetský kňaz-bilec, ktorý po obdržaní menovania na úrad episkopa narýchlo a len úplne formálne zložil mníšske sľuby, a tak sa len naoko stal mníchom. Keďže mnísi sú «na život a na smrť» povinní počúvať a plniť príkazy svojho predstaveného, krach baziliánskeho mníšstva nedal na seba dlho čakať. Nastáva evidentný úpadok všetkých baziliánskych monastyrov, ktorých predstaveným-archimandritom sa stal svetský kňaz formálne oblečený za mnícha:

«*Odvtedy, ako sa naši hierarchovia* (episkopi) *začali menovať zpomedzi svetských kňazov, činnosť monastyrov sa začala oslabovať a samotné monastyry začali tratiť svoj predchádzajúci význam*».[116]

Takto Josifom Rogom de Camellisom, OSBM, a ďalšími jeho nástupcami končí nielen zlatá éra «sobornosti» uhorskej Cirkvi ako takej, ale končí i zlatá éra cyrilometodejských baziliánskych monastyrov, na ktorých takmer jedno tisícročie stál všetok duchovný život Uhorska.

Rok 1720 – Zamojský synod a jeho neblahý vplyv na život baziliánov

Roku 1720 sa v Zamošči (Haličina, dnes východné Poľsko) zišiel lokálny haličský gréckokatolícky synod pod predsedníctvom a vedením latinskej hierarchie. Prítomnosť latinskej hierarchie zaručovala, že synod prijal mnohé silne latinizačné a proti gréckokatolíckemu obradu a tradícii namierené závery. Keďže išlo len o lokálny synod, jeho závery platili spočiatku len pre územie Haličiny. V roku 1724 aktá tohto synodu dodatočne schválil pápež Benedikt XIII.[117] O tri roky nato (roku 1727) prijal latinizačné závery tohto synodu i mukačevský archimandrit-episkop Josif Joan Hodermarskyj, OSBM,[118] v tom čase už degradovaný zo strany latinského Egeru len na archimandritu a «pomocníka» Heorhija Hennadija Bizancija, OSBM. Takto sa platnosť pôvodne lokálneho synodu rozšírila i poza hranice Haličiny do Uhorska. K osudnému podpisu došlo v Sevľuši (dnes Vinohradiv na Podkarpatskej Rusi).

1.) Jalové nariadenia Zamojského synodu

Vstup nemníchov, tj. biľcov na miesta archimandritov, tj. predstavených baziliánskych monastyrov, dosadzovaných «zhora», spôsobil, ako bolo už vyššie naznačené, veľký krach a úpadok monastyrského života, pretože takto zhora dosadzovaní episkopi-archimandriti nemali ani potuchy o mníšskom bohuzasvätenom živote a viedli monastyr úplne civilným-laickým spôsobom. Mníšsky kontemplatívny život na historickom Podkarpatsku sa takto následkom zásahov «zhora» dostal do hlbokej krízy.

Už Zamojský synod (r. 1720), hoci len formálne, ako sa ukázalo v praxi neskôr, ale predsa, upozorňoval na zneužívanie mníšskych sľubov, ktoré zhora dosadení kandidáti, tj. svetskí kňazi

skladali, aby sa stali mníchmi tesne pred vysvätením na episkopa, a to i napriek tomu, že z mníšskeho života nič nepoznali, nevedeli, nežili a ani žiť nechceli (samo o sebe neplatné sľuby). Večné sľuby sa stali v týchto prípadoch len formalitou – papierovou záležitosťou, ktorá otvárala bránu do episkopského úradu. Večné sľuby sa v týchto prípadoch skladali dokonca i bez noviciátu. Preto Zamojský synod, a tiež len formálne predpísal, že ak bol za episkopa Rímom menovaný svetský kňaz-bilec, nemal byť posvätený-rukopoložený na episkopa skôr, než prežije rok a šesť týždňov noviciátu. Výnimku mohla dovoliť len Svätá Stolica.

Zamojský synod doslovne hovorí:

«*Svätý synod, uznávajúc potrebu zrelosti, aká sa vyžaduje podľa predpisu svätých kánonov pri povznesení do stavu episkopského, sa uzniesol ustanoviť, aby sa v budúcnosti nikto nemohol stať episkopom, kto najprv nezloží mníšske sľuby. Nikto však nemôže zložiť mníšske sľuby, ak predtým neprežil za monastyrskými múrmi rok a šesť týždňov mníšskej výchovy podľa príkazu a obyčajov Rádu sv. Bazila Veľkého. Výnimku môže dať len Sv. Prestol*».[119]

Výnimky z hore uvedenej normy stanovenej Zamojským synodom r. 1720 sa však zo strany Ríma dávali vždy a veľmi ľahko, veď kandidát bol vždy menovaný Rímom, a teda bol Rímom aj preferovaný a Rím mal aj najväčší záujem, aby sa práve on čím skôr v každom prípade stal episkopom.

Je len logické, že lokálny synod v Zamošči neobmedzoval a ani nemohol obmedzovať Svätú Stolicu pri jej rozhodnutiach. A bolo prakticky i nemožné, aby episkop-nominát, robil kdesi noviciát rok a šesť týždňov zatvorený za múrmi baziliánskeho monastyra a navždy (čo je podmienkou pre platnosť večných sľubov!) sa zriekol sveta a svetskej slávy, keď o pár mesiacov nato pred ním žiarila vidina eparchu! Takto sa dospelo k tomu, že latinskou hierarchiou preferovaný kňaz-bilec sa stal len navonok mníchom-baziliánom, aby ho jednoduchý gréckokatolícky ľud spontánne prijímal za svojho… Ak by totiž baziliánom nebol, veriaci ľud by ho v tom čase neprijal.

Dôkazom absolútnej formálnosti príkazu Zamojského synodu

o tom, že episkopi v Haličine a neskôr na historickom Podkarpatsku musia mať aspoň rok a šesť týždňov formáciu v baziliánskom monastyre, je okrem iného aj skutočnosť, že toto ustanovenie i napriek tomu, že Zamojský synod bol schválený pápežom, nikdy nebolo uvedené do života a nikdy nebolo od Rímom menovaných episkopov ani vyžadované… Nelogické príkazy, či závery nemajú nikdy dlhý život, v tomto prípade tento nelogický záver Zamojského synodu nemal vôbec žiadny život. Príkaz ostal len na papieri.

Hore uvedené ustanovenie Zamojského synodu z roku 1720, i keď bolo len formálne, a teda morálne bezcenné, predsa má prenesmiernu historickú cenu, lebo opäť «medzi riadkami» dokazuje, že monastyrský systém vysluhovania gréckokatolíckych veriacich bol pred rokom 1720 jediným všeobecne užívaným systémom medzi všetkými gréckokatolíkmi (a to i v Poľsku). Zamojský synod a jeho protirečivé ustanovenie o tom, že episkop musí byť bazilián a musí sídliť v monastyre, sú však už len nostalgickou spomienkou na staré zlaté časy sobornosti…

2.) Strata tisícročnej administratívnej nezávislosti – umelá centralizácia monastyrov alebo I. reforma baziliánov

Zamojský synod hovorí o mníchoch a o monastyroch vo svojom XI. Titule. V tomto Titule synod degradoval navzájom administratívne nezávislé baziliánske monastyry starodávneho «rádu» (prvého na svete) na akúsi «kongregáciu» organizovanú podľa západného typu novovznikajúcich reholí. Synod totiž nariadil, aby baziliánske monastyry, ktoré ešte nie sú zjednotené do takejto kongregácie, to čím skôr urobili.

3.) Odstránenie doživotného úradu archimandritov a ihumenov – premyslená paralýza baziliánskeho mníšstva

Synod ďalej prikázal, že mnísi (teraz už členovia kongregácie, tj. rehoľníci) si majú vyberať «provinciála» (myslí sa tu na «protoihumena» v dnešnom slova zmysle) a ihumenov, a to nie doživotne, ako doteraz, ale na každé štyri roky:

«*Svätý Synod, nasledujúc tieto Sväté Kánony,*[120] *stanovil, aby*

(baziliánske) *Monastyry… do roka po zverejnení týchto záverov a po obdržaní vyzývacieho listu od Preosvjaščenoho a Vsečestného Metropolitu*[121] *boli zjednotené do Kongregácie, a potom, aby si každé štyri roky vyberali Generálneho predstaveného, Provinciála* (Protoihumena), *mníšskych Vizitátorov a ostatných, ktorí budú rozhodovať, ustanovovať o tom, čo budú pokladať za nevyhnutné pri riadení celou provinciou a nápravou mníšskeho života*».[122] Už len zámena pôvodného slova «Čin» (tj. desiaty anjelský čin na zemi, popri deviatich anjelských v nebi) slovom «Kongregácia» je veľkou degradáciou najstaršieho mníšskeho Rádu-Činu na svete.

Predtým sa likvidovalo baziliánske mníšstvo vypaľovaním monastyrov, teraz – po Zamojskom synode, novým spôsobom, zrušením starčestva, tj. degradáciou doživotne volených starcov-archimandritov, či doživotných ihumenov a zavedením troj-štvorročnej akoby úradníckej kadencie tzv. protoihumenov a ihumenov.

Pôvodne bol predstavený-archimandrit-episkop baziliánov volený doživotne. Tu tiež vidieť nielen latinizačný charakter Zamojského synodu, ale i **snahu oslabiť vážnosť úradu archimandritu-ihumena materského monastyra, ktorý do r. 1690 zastával i funkciu najvyššieho pastiera-episkopa. Obdobie od roku 1690 do roku 1733 je prechodným obdobím obmedzovania jeho duchovnej-juridičnej moci, od roku 1733 definitívne zlomenie a likvidácia.**

Zamojský synod takto udelil baziliánskemu mníšstvu a jeho stabilite a vážnosti smrteľnú ranu.

Aktom uvedenia Zamojského synodu do života baziliánskych černcov-mníchov na historickom Podkarpatsku (a nielen tam, ale i na území Haličiny) – tým, že si volili protoihumena (namiesto doživotného archimandritu materského monastyra) každé tri roky, daný protoihumen stratil svoju vážnosť nielen v očiach miestneho episkopa (ktorý neskôr už nebol baziliánom), ale i svetskej moci – uhorského kráľa či miestnej šľachty. Kým do roku 1733 si sami uhorskí králi dožadovali a urputne bránili právo potvrdzovať archimandritu-episkopa Mukačevského soborného monastyra po jeho zvolení soborom, po roku 1733 už o takúto «kontrolu» nikto (ani

kráľ, ani šľachta, ani Rím, ani Eger či Ostrihom) nemá záujem. Z doživotného a všemocného vládcu-vladyku sa stala totiž len bezvládna figurína skrývajúca sa pod menom «protoihumen». Vplyv archimandritu baziliánskeho soborného monastyra bol takto šikovným spôsobom definitívne zlomený. Na tri roky volený protoihumen Mukačevského monastyra sa stal jedným mníchom z mnohých, ktorý «dnes je a o tri roky nebude», lebo ho vystrieda niekto iný. Každé tri roky sa menili aj ihumeni jednotlivých dcérskych monastyrov. Tým bola pošliapaná po jednotlivých monastyroch na území historického Podkarpatska i vážnosť úradu ihumena-otca.

Baziliáni vidiac v zrušení doživotného úradu archimandritu strašnú hrozbu sa snažili voliť si vždy a vždy a stále každé tri roky jedného a toho istého jeromonacha na protoihumena, tj. až do jeho smrti. To však vydržalo len do začiatku 19. storočia. Potom zvíťazila aj medzi nimi ľudská pýcha, túžba po sláve a moci, začali medzi sebou súperiť, bojovať o volebné hlasy a protoihumeni sa začali naozaj vymieňať skoro každé tri roky. A aby sa neopakovala situácia z minulosti, žeby bo volený stále jeden a ten istý protoihumen, do kánonického práva bol vložený kánon 514 §3 *CCEO* a do baziliánskych *Pravidiel* bola vsunutá klauzula, že tá istá osoba môže byť protoihumenom len dvakrát za sebou a výnimočne trikrát.

O škodlivosti častej zmeny protoihumena (aj ihumenov) voči «*disciplíne i dobrému cirkevnému poriadku*» hovoril i Anatolij Kralickyj, ihumen Mukačevského monastyra, ktorý bol «svetlom v intelektuálnych temnotách 19. storočia» roku 1887.[123]

Mukačevský vladyka Heorhij Hennadij Bizancij, OSBM, ešte v roku 1727 vo svojej učebnici pre gréckokatolíckych kňazov vytlačenej rusínsky v Trnave nepriamo píše, že i keď na území Mukačevskej eparchie tomu tak nie je, ale v Litovskom kraji a na niektorých miestach korunných (teda v Haličine) «*ihumenmi a mníchmi riadi provinciál, ktorý sa tiež nazýva protoarchimandritom a toho si vyberajú ihumeni každé štyri roky na sobore, ktorému predsedá metropolita. Úlohou protoarchimandritu v danom kraji je menovať ihumenov a nehodných pozbavovať funkcie, mníchov z monastyra do monastyra premiestňovať, svojvoľných trestať a monastyry nav-*

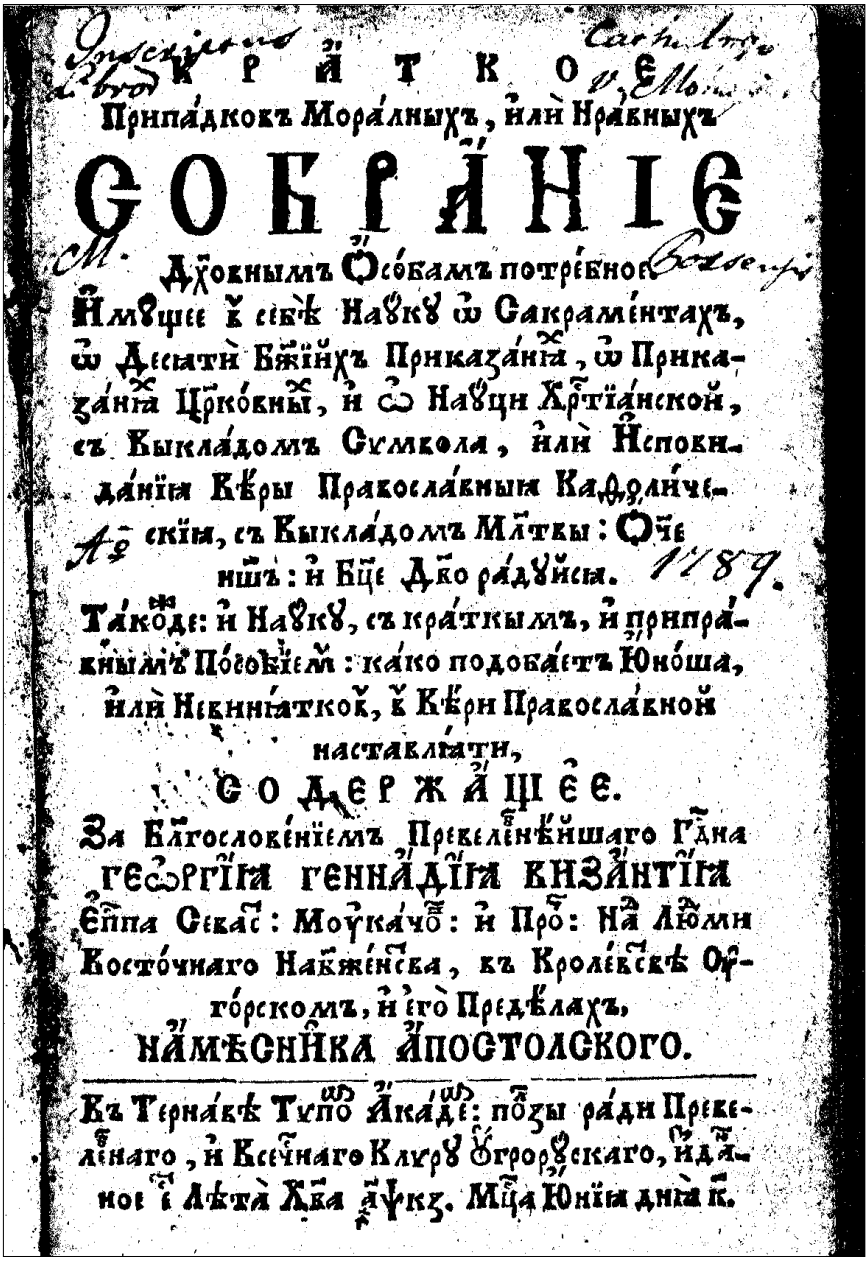

КРАТКОЕ
Припадкокъ Моралныхъ, или Нравныхъ
СОБРАНІЕ
Духовнымъ Особамъ потребное
Имущее къ сѣкѣ Науку о Сакраментахъ,
о Десяти Божіихъ Приказанія, о Приказанія Церковны, и о Науци Христіанской,
съ Выкладомъ Сумвола, или Исповиданія Вѣры Православныя Католическія, съ Выкладомъ Матвы: Очеишъ: и Бце Дко радуйся. 1789.
Такоже: и Науку, съ краткымъ, и припракнымъ Поговореем: како подобаетъ Юноша, или Невнятокъ, къ Вѣри Православной наставляти,
СОДЕРЖАЩІЕЕ.
За Благословеніемъ Преселѣнѣйшаго Гдна
ГЕОРГІЯ ГЕННАДІЯ КИЗАНТІЯ
Еппа Секас: Моукачо: и Про: На Люми
Восточнаго Наѣженѣска, въ Королевскѣ Оргорскомъ, и его Предѣлахъ,
НАМѢСНИКА АПОСТОЛСКОГО.
Въ Тернавѣ Тупо Акаде: позы ради Преселѣнаго, и Всечнаго Клуру Огроруского, Изданое въ Лѣто Хва ѧѱкѯ. Мца Юніа дня к.

Bizancijova kniha napísaná po rusínsky a vytlačená v Trnave v roku 1727.

števovať a vizitovať».[124] Táto «transformácia» baziliánskeho mníšstva z tradičnej stálosti na každoštvorročnú zmenu sa na Litve i v Haličine udiala tiež na príkaz Zamojského synodu (po r. 1720).

Z hore uvedeného svedectva tejto Bizancijovej učebnice vyplýva, že ešte v roku 1727 v Mukačevskej monastyrskej eparchii bolo všetko po starom a archimandriti a ihumeni boli ešte stále doživotní.

Ak napríklad ešte pred Zamojským synodom do nejakého baziliánskeho monastyra vstúpil nejaký človek, v danom monastyre aj zomrel, teda dožil svoj život. Ak si mnísi na svojom sobore v monastyre vybrali ihumena (v menšom monastyre), či archimandritu (vo väčšom monastyre), tento ihumenom, či archimandritom (predstaveným) zostal až do svojej smrti. No ako potvrdzuje Heorhij Hennadij Bizancij, OSBM, vo svojej knihe z roku 1727, v danom čase (teda r. 1727) tomu tak už v Haličine, ani Litve nebolo, a v Mukačevskej monastyrskej eparchii tomu tak ešte bolo.[125]

Protirečenia Zamojského synodu:

Na jednom mieste prikazuje zachovať starodávny východný úzus, že **episkop** menovaný Rímom **musí byť baziliánom** (s formáciou baziliána, Titul VI.) a zároveň na inom mieste (v Titule XI.) **oddeľuje funkciu episkopa od funkcie archimandritu** tým, že prikazuje baziliánom, aby si vyberali generálneho predstaveného a provinciálov spomedzi seba len na dobu štyroch rokov, pričom episkop je automaticky doživotný. Takto nariadením v Titule XI. prestalo mať svoj logický zmysel nariadenie o baziliánskej formácii menovaných episkopov v Titule VI.! Veď prečo by mali byť gréckokatolícki episkopi baziliánmi, keď už nemajú byť zároveň i baziliánskymi najvyššími predstavenými (archimandritmi) sídliacimi v ich monastyroch?

Všetko slúžilo len na zastretie pravdy o latinizácii monastyrov a na oklamanie ľudí, akoby sa navonok nič nemenilo. V skutočnosti však išlo o zmenu identity – z (anjelského) Čina (Rádu) sa stala Kongregácia a cyrilometodejskí východní «mnísi» sa zmenili na «rehoľníkov» latinského typu.

Týmto aktom bolo baziliánske mníšstvo a ich monastyry na historickom Podkarpatsku, tradičný to stĺp a opora sv. Cirkvi v Uhor-

sku definitívne položené na lopatky. Odvtedy spolupráca medzi episkopom a baziliánmi začala strácať na svojej intenzite, až nakoniec úplne prestala. Poškodení boli i baziliáni, i episkop i celá miestna Cirkev, ktorá stratila na svojej misijnosti. Veliteľ pluku (episkop) stratil svoje elitné jednotky (baziliánov), ostali mu iba individualisti, pešiaci, tj. svetskí kňazi (z ktorých len máloktorí trochu výraznejšie zasvietili v nasledujúcich storočiach, napr. A. Duchnovič v 19. st.).

Rok 1733 – posledná neúspešná voľba mukačevského episkopa a jej manipulácia

Posledná, avšak tiež zo strany rímskokatolíkov neuznaná voľba mukačevského episkopa sa uskutočnila roku 1733 (po smrti archimandritu-episkopa Heorhija Hennadija Bizancija, OSBM), keď episkopa volili znova všetci kňazi: biľci i černci. Podľa zachovaných dokumentov, voľba vyzerala nasledovne: Po slávnostnej bohoslužbe sa zídené duchovenstvo, tj. černci i biľci podľa ustano-

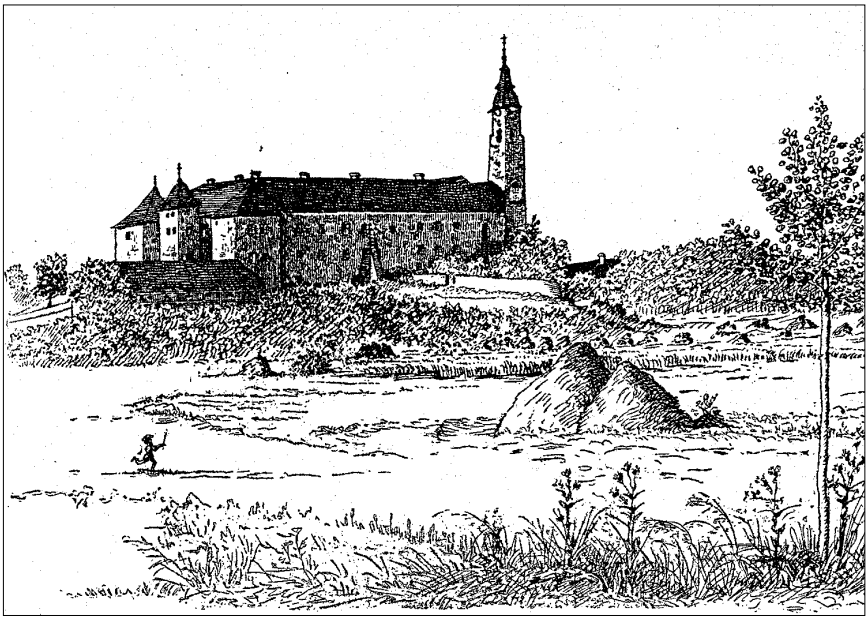

Lelešský latinský premonštrátsky kláštor, v ktorom sa r. 1733 počítali hlasy…

veného poradia poberali k prestolu a tam do čaše každý jeden z nich položil lístok s menom vybraného kandidáta. Po skončení voľby však hlasy neboli hneď sčítané, ako obyčajne, ale čaša bola zapečatená a odvezená dvoma dôverníkmi do Lelešského rímskokatolíckeho premonštrátskeho kláštora, kde ju rímskokatolícki premonštráti otvorili a spočítali hlasy…[126] Čo k tomu dodať?!

Bola to fraška a absolútny výsmech slobody a nezávislosti gréckokatolíkov-uniatov Mukačevskej monastyrskej eparchie. Akcia signalizovala, že začína nekontrolovateľný dohľad nad nimi zo strany neprajných latinských mníchov premonštrátov, ktorí mohli voľby veľmi ľahko a kedykoľvek zmanipulovať. A skutočne, celkom "náhodne" bol zvolený svetský kňaz Simeon Olšavskyj (ďalší odchovanec jezuitskej Trnavy), ktorého preferoval a po ktorom túžil egerský rímskokatolícky biskup,[127] pretože v ňom predpokladal veľmi povoľného a vo všetkom poslušného človeka, ktorý mu nebude robiť nijaké problémy pri preťahovaní celých gréckokatolíckych farností na latinský obrad.

Keď egerský rímskokatolícky biskup a gróf v jednej osobe Gabriel Erdődy de Monyorókerék (1715-1744) oficiálne predstavoval Simeona Olšavského cisárovi, ako svojho kandidáta na nového vikára na schválenie, už neurobil ani najmenšiu zmienku o tom, že ho volil gréckokatolícky klérus. To boli posledné oficiálne voľby v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve, o ktorých hovoria dejiny. Potom sa už v Mukačeve absolútne a prísne zakázalo voliť episkopov a aj keď možno nejaké tajné pokusy o voľbu aj boli, šľachta, z ktorej pochádzal i rímskokatolícky klérus, na to i tak nebrala nijaký ohľad a dejiny nám zmienky o týchto pokusoch už nezachovali.[128]

Posledný mukačevský vladyka, ktorý bol zároveň i archimandritom bol H. Bizancij (+1733)

Po dohovore medzi mukačevským episkopom-archimandritom Heorhijom H. Bizancijom, OSBM (1716-1733), a archimandritom-episkopom Josifom J. Hodermarským, OSBM, bolo určené, že po smrti vladyku Bizancija, baziliáni si budú môcť vybrať pred-

staveného spomedzi seba a už automaticky ním nebude Rímom zhora menovaný mukačevský episkop, ako tomu bolo dovtedy… Písomne to svojim podpisom potvrdil H. Bizancij, OSBM, šesť dní po smrti Josifa Hodermarského, OSBM, 22. februára 1729.[129] Musel to potvrdiť, lebo ináč by ho mukačevskí baziliáni, ako biľca dosadeného zhora, ignorovali.

Rok 1733 – definitívne oddelenie funkcií: episkop – archimandrit

Na čelo baziliánov Mukačevskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie sa od čias Josifa Rogu de Camellisa (+1706) až do roku 1733 menovaním laika za archimandritu-episkopa dostával človek, ktorý nemal ani pochop o mníšskom živote a ako taký nemohol k dobru riadiť vnútorný monastyrský život. Aj z tohto dôvodu nutne dochádzalo ku konfliktom medzi baziliánmi a episkopom a neskôr i následnému oddeleniu doživotnej hodnosti-funkcie mnícha-episkopa od doživotnej funkcie mnícha-archimandritu. Archimandrit, ktorý stratil doživotný úrad a bol volený len na dobu troch či štyroch rokov sa začal nazývať «protoihumenom». Takto bola po prvýkrát v dejinách Mukačevského monastyra roku 1733 vybratá iná osoba za episkopa a iná za protoihumena (archimandritu):

Simeon Olšavskyj bol menovaný «zhora» za episkopa (doživotný úrad) a Hrihorij Bulko, OSBM, bol zvolený «zdola» za protoihumena, ale len na dobu 3 rokov,[130] presne podľa latinského úzusu, ako to gréckokatolíckym baziliánom nanútil latinizačný Zamojský synod z roku 1720.[131]

Rok 1733 – vznik baziliánskej karpato-ruskej provincie sv. Nikolaja

Po smrti vladyku Kyr Heorhija H. Bizancija, OSBM, sa 9. júla 1733 zišli ihumeni najdôležitejších, ešte nespálených monastyrov historického Podkarpatska: z Malého Berezného, z Imstičeva, z Krásneho Brodu a zo Zariča a vyznali svoju poslušnosť ihumenovi monastyra na Černečej hore pri Mukačeve (tentokrát dostáva titul «protoihumen» — prvý ihumen medzi ostatnými). Titul doživotného

úradu «archimandrit» sa definitívne stráca a nahrádza novozavedeným dočasným (3-4 ročným) titulom «protoihumen»:

«Сы҃ бл҃гослове҃ и прославле҃ Хр҃тос Бг҃ъ н҃шъ. Мы ниже по҃писа҃нѧ ѡ Хр҃тѣ братїꙗ чинꙋ ст҃го Василїꙗ великаго професы зо вшы҃ ѡбителей мстичовскои, зарѣцкой, березницкой, кра҃нобро҃ской по преставленїи и погрѣбанїи ꙗснев҃комо҃ного п҃на и прелата н҃шего еп҃па Геѡ҃гїꙗ Гена҃дїꙗ Биза҃тїꙗ в ѡбители мꙋкачовской ст҃го ера҃хи Николаѧ ꙋчинивши собо҃ное засѣданїе закон҃ое за произволенїе҃ и надхненїе҃ Дх҃а Ст҃го доброво҃нѣ позволꙗемо, абы мы и бꙋдꙋцїи їгꙋмени в пре҃реченыхъ ѡбителе҃ закон҃ое послꙋшанїе ѿдавали и во все҃ послꙋшны были превл҃бномꙋ ѿц҃ꙋ їгꙋменꙋ ст҃ой ѡбители мꙋкачовской, сїе же, сего ради ꙗко повие҃ бꙋде҃ вел҃ꙋгъ регꙋлы ст҃ои пре҃реченыи ѡбители посѣщати и ѡ нихъ попеченїе мати, а ѡ дохо҃ка҃ пилновати и во все҃ застꙋпнико҃ быти (...) В ѡбители столечно҃ мꙋкачо҃скои рокꙋ ҂аѱл҃г юлїꙗ ѳ дн҃ꙗ. Іером. Гедеѡ҃ Пазинъ ч. С. Василїꙗ В. професъ ѡбители берени҃цкои игꙋменъ. Іеромона҃х Меѳодїй їгꙋменъ монастыра имстичевскаго. Іе҃мона҃х Меѳодїи Зейканъ ч. С. В. В. игꙋменъ на той часъ красноброцкии. Іеромонахъ Никодимъ Староста игꙋменъ зарѣцкїй».[132]

Takto, baziliáni historického Podkarpatska uviedli do svojho praktického života príkaz Zamojského synodu. Stalo sa to šesť rokov potom, čo r. 1727 závery Zamojského synodu prijala za svoje i Mukačevská gréckokatolícka eparchia a trinásť rokov po samotnom Zamojskom synode.

V neskorších rokoch sa k nim pridali aj ďalšie monastyry, napr. Uhoľský monastyr, Bukovský monastyr… Rokom 1733 na historickom Podkarpatsku definitívne prestáva existencia viacerých materských monastyrov a vzniká jedna-jediná Provincia Rádu sv. Bazila Veľkého — v skutočnosti však už kongregácia latinského typu. Najprv so striktným sídlom v Mukačeve na Černečej Hore akoby materskom monastyre sv. Nikolaja Čudotvorca, čo sa však v druhej polovici 19. storočia prestalo dodržiavať a protoihumen sídlil aj inde. Táto provincia bola v dejinách označovaná aj ako «Karpatoruská provincia» podriadená

v poslušnosti svojmu každé tri roky vyberanému protoihumenovi a v teologických veciach a morálke gréckokatolíckemu mukačevskému episkopovi-biľcovi, či egerskému rímskokatolíckemu biskupovi.

Rok 1735 – episkop Simeon Olšavskyj, OSBM bol v sobornom monastyre už prijatý ako nevítaný votrelec

Egerom a Rímom dosadený bilec, Simeon Olšavskyj, sa tesne pred vysviackou dal postrihnúť za baziliána a prijal meno Štefan. Lučkaj v pol. 19. storočia takto zaznamenal prvý príchod episkopa Simeona Štefana Olšavského, OSBM, (formálneho to baziliána, ale už nie archimandritu-predstaveného) roku 1735, tesne po jeho vysvätení na episkopa (v Ľvove), do svojho sídla – Mukačevského soborného monastyra:

«… *v momente príchodu* (episkopa Simeona Olšavského) *do monastyra* (= jeho rezidencie) *mnísi spolu so svojim ihumenom* (protoihumenom) *Hrihorijom Bulkom jednohlasne kričali, čím vyjadrovali svoj nesúhlas s jeho príchodom* (že sa prisťahoval do monastyra), *a to nielen slovami, ale tiež napísali aj písomnú sťažnosť, aby Simeon Olšavskyj i jeho nástupcovia, hocijaký vymyslený a formálny titul by mali…, sa viac despoticky nemiešali do práv monastyra sv. Nikolaja a jeho mobilných i nemobilných majetkov…*».[133]

Z hore uvedeného je jasné, že po roku 1733 baziliáni (bývalí kalugeri) a sídelný episkop už neťahali za jeden povraz. Sobornosť monastyra bola narušená a gréckokatolícka Cirkev na historickom Podkarpatsku prežívala smrteľnú agóniu…

Mukačevský episkop aplikáciou uznesení Zamojského synodu navždy stratil elitné jednotky mníchov-kalugerov

Predtým episkop-archimandrit ako najvyšší predstavený baziliánov a celej monastyrskej eparchie vôbec mal svojich mníchov-kalugerov ako výborných a mnohopočetných pomocníkov… Čím viac ich mal, tým viac a účinnejšie mohol pracovať pre dobro eparchie. Keď niekomu z nich povedal «choď», ten išiel, «urob to», urobil, pretože mu to prikázal jeho priamy predstavený-archiman-

drit-episkop a pritom všetko sa dialo nezištne, bezplatne, bez očakávania pozemskej odmeny, alebo čo i len pochvaly. Po Zamojskom synode sa však situácia rapídne zmenila: archimandritský a episkopský doživotný úrad sa navzájom oddelili. Preto, ak po Zamojskom synode episkop povedal mníchovi «choď», ten neišiel, «urob to», neurobil, pretože episkop už nemal priamu jurisdikciu nad mníchmi. Oni mali už svojho protoihumena na historickom Podkarpatsku voleného a meniaceho sa každé tri roky, či neskôr generálneho predstaveného (protoarchimandritu), ktorému boli viazaní poslušnosťou.

Takýmto spôsobom gréckokatolícka Cirkev v Uhorsku bola ochromená vo svojej najhlbšej podstate. Episkop-«veliteľ» stratil svoju «armádu», svojich «vojakov». «Pastier-bača» stratil svojich «valachov» a o «stádo ovečiek» sa musel od tejto chvíle starať sám. Je len samozrejmé, že nemajúc pomocníkov (svetskí kňazi-biľci boli ešte stále nemobilnými nevoľníkmi a episkop ich nemohol v potrebnom čase a na potrebnom mieste použiť), sám nestačiac na všetko, veľa ovečiek-veriacich a farností potratil. To bola ďalšia smrteľná rana pre gréckokatolícku cyrilometodejskú Cirkev v Uhorsku. Pre egerského latinského biskupa bol takýto stav mimoriadne výhodný. Baziliánski mnísi ako pomocníci archimandritu-episkopa boli najväčšou prekážkou latinizácie. Kde bol zdravý baziliánsky monastyr, tam nemala šance nielen žiadna sekta, ale ani latinizácia. Preto baziliánski mnísi boli v histórii Uhorska nenahraditeľní, a to nielen čo sa týka svojej intelektuálnej pripravenosti, ale i ekonomickej nenáročnosti v strave, obliekaní sa, ubytovaní, bezplatnosti svojej činnosti… Historik Lučkaj (žijúci v prvej pol. 19. storočia) takto opisuje vzťah mukačevského episkopa k baziliánskym mníchom spred roku 1733:

«… (mukačevský) *episkop mal pri sebe mníchov ako duchovenstvo svojej katedrálnej cerkvi, a to o to viac, že to bol obyčaj východných Cirkví. Okrem toho i ekonomicky nemohol pri sebe držať svetských kňazov, mnísi boli skromní vo výdavkoch a okrem toho neboli zviazaní manželstvom a následne manželkami a deťmi ako svetskí kňazi, a preto mohli byť ľahšie do pomoci episkopovi…*

Okrem toho tiež mnísi, ako tí, čo mali viacej času, boli vzdelanejší čo do obradu i písma a takto užitočnejší episkopovi. Jedným slovom: mnísi predstavovali a plnili účel episkopských kapitul i katedrálneho duchovenstva».[134]

Snaha mukačevských episkopov nahradiť mnohopočetné «čierne» elitné jednotky šikovnými jednotlivcami-biľcami

Josif Roga de Camellis, OSBM, bol prvým mukačevským episkopom, ktorý držal pri sebe, ako svojho najbližšieho pomocníka, svetského kňaza-biľca (Joana Hodermarského a neskôr Heorhija Bizancija). Bolo to absolútne nóvum, žeby si mukačevský episkop posluhoval nejakým svetským kňazom. Išlo však o nevyhnutnosť, pretože Josif Roga de Camellis, OSBM, väčšinu svojho vladyčestva neprebýval v sobornom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve, lebo bol odtiaľ vyhnaný… Teda ako neregulárne dosadený cudzinec-votrelec bol chtiac-nechtiac vlastne izolovaný od masy kalugerov-mníchov. Keď sa stal mukačevským episkopom bilec Heorhij Bizancij, mal pri sebe svetského kňaza-biľca Simeona Olšavského (konflikt Bizancij-Hodermarskyj)… Ale ešte vždy mu úspešne a vo všetkom pomáhali početní baziliáni žijúci v Mukačevskom monastyre a jemu podriadených filiálnych obyteľach, ktorí ho mali ako svojho priameho predstaveného, ktorého počúvali vo všetkom (po smrti Hodermarského od roku 1729 do roku 1733).

Po roku 1733, kedy sa následkom Zamojského synodu oddelila funkcia episkopa a archimandritu, teda po smrti Heorhija H. Bizancija, OSBM, však mukačevskí episkopi (S. Olšavskyj a všetci ostatní za ním) už mali do pomoci len mukačevského gréckokatolíckeho parocha a kantora! Nikoho viac! O nevzdelaných, prestrašených a všestranne ubitých biľcov sa nemohli oprieť. Veliteľ stratil svoju armádu. Episkop stratil svoje elitné jednotky na všetko pripravených, húževnatých a pre Boha zapálených mníchov a ostal sám v bitevnom poli s jediným ženatým kňazom (mukačevským parochom) do pomoci…

Situácia bola tak žalostná, že už episkop Joan Bradač roku

1768 bol nútený menovať štyroch tzv. archidiakonov ako svojich radcov s titulom «*Reverendissimi*», a to konkrétne: Heorhija Sabadoša, Andrija Žetkeja, Andrija Bačinského a Josifa Toryského. Títo však, keďže boli už biľci, neprebývali v Mukačeve, ale doň len sporadicky kedy-tedy dochádzali, keď si ich episkop zavolal. Po roku 1771 mukačevský episkop zabezpečil od Márie Terézie plat pre takto vznikajúcu «kapitulu»: (tj. pre 6-7 kanonikov) v hodnote 300 guldenov. Týmito peniazmi musel pokryť ubytovanie i materiálne zabezpečenie členov kapituly. Definitívne nadobudla mukačevská kapitula všetky rysy kapituly «*alla latina*», tj. podľa latinského vzoru, až za vladyčestva Andrija Bačinského…[135] Takto episkop dostal už 6-7 akých-takých pomocníkov, ale medzitým už ubehlo polstoročie a stratilo sa pol tisícky farností v prospech latinského obradu…

Bola to krutá daň za paralyzovanie gréckokatolíckeho baziliánskeho mníšstva existujúceho ešte v severovýchodných častiach Uhorska. 6-7 kanonikov v porovnaní s neprehľadnými zástupmi jeromníchov, ktorými mukačevský archimandrit-episkop priamo disponoval pred rokom 1690, je však počet viac ako smiešny…

Predstavený baziliánov vďaka Zamojskému synodu prestal byť starcom-otcom a zmenil sa na skoro bezvýznamného trojročného "úradníčka"

Baziliáni na historickom Podkarpatsku si protoihumena vyberali od roku 1733 každé tri roky podľa príkladu rímskokatolíckych reholí, podľa ktorých to prevzali baziliáni žijúci v južnom Taliansku a na Sicílii. Protoihumen sídlil v monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve. Pôvodne bol predstavený-archimandrit-episkop baziliánov volený doživotne.

Časté striedanie protoihumenov a ihumenov – úpadok baziliánskeho mníšstva

Časté striedanie ihumenov a protoihumenov spôsobilo (a dodnes spôsobuje) okrem toho nestabilitu koncepcie celej provincie baziliánov, či dcérskeho monastyra v tej či onej krajine, pretože oby-

čajne predstavy o smerovaní Rádu baziliánov u jednotlivých predstavených sú odlišné. Čo jeden protoihumen vybuduje, to druhý – jeho nástupca – búra… Okrem toho sa strácajú i dôležité listiny a majetkové dokumenty. Jeden protoihumen nevie, akú zmluvu uzavrel a čo podpísal druhý (teda jeho predchodca)…[136] Časté striedanie protoihumenov spôsobuje i prirodzený a nutný rozvrat morálky v monastyroch, pretože tzv. «predvolebná kampaň» pred blížiacimi sa voľbami zabraňuje funkčnému predstavenému ráznejšie vystúpiť proti neduhom jednotlivcov v obave zo straty volebného hlasu. Tým sa mlčiaci predstavený stáva «bratoubijcom», čo je najťažší morálny zločin, odsudzovaný už od počiatku existencie mníšstva všetkými starodávnymi baziliánskymi pravidlami.[137] Okrem toho jednotliví mnísi nepozerajú na svojho predstaveného ako na «otca-starca», ale len ako na prechodného «šéfa», ktorého treba pri najbližšej príležitosti "podržať", alebo "zosadiť", podľa toho, či vyhovuje, alebo nevyhovuje ich osobným a súkromným zámerom — to všetko sprevádza rozklad autority a morálky…

Štruktúra sv. Cirkvi nie je demokratická, ale monarchistická. Na jej čele stojí Christos, ako jej neviditeľná hlava a pôsobí v nej cez viditeľné hlavy. Christos nevládne Cirkvi tri-štyri roky… Zavedením demokratickej každej troj či štvorročnej voľby «prezidenta» (ako v republike a podnikateľských spoločnostiach), baziliáni prestali byť monarchickí, čo je na veľkú škodu duchovnému rozvoju tohto mníšskeho rádu. Autor tejto štúdie je presvedčený a história to potvrdzuje, že ak by sa baziliánsky Rád vrátil k svojmu pôvodnému usporiadaniu doživotných ihumenov a doživotných archimandritov-protoihumenov, obnovilo by sa i jeho pôvodne veľmi významné postavenie vo sv. Cirkvi a spoločnosti. Fakt temer tristoročného častého striedania protoihumenov i ihumenov u baziliánov spôsobuje, že dnes Rád sv. Bazila Veľkého nie je tak vznešený, stabilný a mocný ako pred rokom 1733.

Častými zmenami predstaveného v presnom periodickom období, sa baziliáni tak isto stali ľahko ovládateľní «zhora». Bola to I. reforma, či lepšie povedané «deforma» baziliánov prevedená Zamojským synodom. Následkom tejto reformy nastal úpadok baziliánskeho mníšstva.

Namiesto toho, aby závery Zamojského synodu, ktoré tento úpadok spôsobili, boli zrušené a choroba každotrojročnej túžby a boja o moc medzi baziliánmi bola vyliečená tým, žeby sa obnovil pôvodný doživotný úrad ihumenov a archimandritov, baziliánom bola opäť «zhora» nariadená II. reforma, ktorá prebehla začiatkom 20. storočia (po r. 1921, keď baziliáni v Uhorsku úplne stratili svoj pôvodný mníšsky kontemplatívno-aktívny charakter a prakticky nadobudli cha-

rakter aktívno-kontemplatívny a premenili sa na jezuitov oblečených v baziliánskych habitoch (chierici regolari). Tým sa však na gréckokatolíckom Východe navždy stratila duchovná opora, na ktorej budovali základy svojej misie sv. Cyril a Metod a ktorá v Uhorsku fungovala skoro 1000 rokov a v podstate úspešne zchristianizovala všetko obyvateľstvo. Mníšstvo bolo na Východe vždy základom kresťanstva. Ak prekvitalo mníšstvo, prekvitala sv. Cirkev, ak mníšstvo bolo na úpadku, upadala i miestna Cirkev, a tak tomu je aj dodnes nielen na pravoslávnom Východe ale i u gréckokatolíkov.

Inocent III. položil na kolená všemocné kláštory na Západe podobným spôsobom už v 13. storočí

Inocent III. je v histórii všeobecne známym ako pápež, ktorý veľmi posilnil svoju moc, a to nielen v samotnej Cirkvi, ale dokonca i nad kráľmi a panovníkmi. Dopomohla k tomu okrem iného i 12. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu (r. 1215). Pápež v tejto konštitúcii podľa vzoru cisterciánov po prvýkrát v histórii nariadil pre rímskokatolícke kláštory zvolávať každé tri roky tzv. kapitulu opátov (predstavených kláštorov). To bol začiatok, ktorým boli podlomené kolená západných reholí, pretože spočiatku tieto každé tri roky zvolávané kapituly mali len poradný hlas pre jednotlivých doživotne volených opátov, a neskôr tieto kapituly ich začali dokonca i voliť a to na stanovenú krátku dobu, čím sa kapitula stala viac ako opát.

Ustanovením 12. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, sa zmnohonásobil vplyv pápeža nad doteraz nekontrolovateľnými, administratívne úplne nezávislými latinskými kláštormi, a to do takej miery, do akej poklesla moc samostatných opátov. Keďže sa jednalo o zavádzanie nového obyčaju centralizácie, a teda lepšej kontrolovateľnosti «zhora», IV. Lateránsky koncil nehovorí ešte nič o tom, žeby sa mali silní a vplyvní doživotní opáti jednotlivých kláštorov meniť každé tri roky, voľbou na kapitule. Ak by takýto príkaz bol vydaný už r. 1215, opáti jednotlivých latinských reholí by to neprijali a tým by sa záležitosť skončila. K meneniu opátov dochádza až o niečo neskôr, keď zákonodarná moc «kapituly opátov» schádzajúcich sa každé tri roky sa uviedla plne do života. Vtedy sa prijal i zákon o voľbe opáta každé tri roky. Tým bola definitívne zlomená samostatnosť jednotlivých latinských kláštorov. Dnes u rímskokatolíkov «doživotného» opáta i samostatnosť a svojbytnosť opátov si zachovali len benediktíni. Preto benediktínski opáti majú zachovanú veľkú vážnosť a vznešenosť pred svetskými úradmi i cirkevnou hierarchiou dodnes.

Mukačevskí vladykovia i po roku 1733 bývali v monastyre na Černečej Hore, ale už iba trpení ako nevítaní hostia

Mukačevskí vladykovia, vyberaní a následne menovaní zo svetského kléru i keď od roku 1733 už neboli predstavenými-archimandritmi Mukačevského monastyra, keďže však mali predsa na-

rýchlo urobené mníšske sľuby, ako formálni baziliáni naďalej prebývali v baziliánskom monastyre na Černečej hore pri Mukačeve a tento monastyr pokladali za svoju episkopskú rezidenciu. Mukačevský monastyr teda aj naďalej zostal ich episkopským sídlom-rezidenciou. Vytváralo to však nemalé trenice a nedorozumenia medzi mukačevským episkopom (formálnym baziliánom) a baziliánskymi mníchmi, lebo episkop-bilec sa neprestával miešať do práv a života monastyra, teda do práv protoihumena a naďalej užíval i titul «archimandrit». Tiež pred veriacim ľudom naďalej episkop bol «archimandritom» a baziliánom a preto ľud ostal spokojný, lebo všetko sa v jeho očiach zdalo také, ako za starých zlatých čias trvajúcich neprerušene od 9. storočia… Bolo to však už len pozlátko niekdajšej štruktúry východnej Cirkvi. Roku 1773 bolo odstránené i toto zdanlivé pozlátko a objavila sa realita, že Mukačevská gréckokatolícka eparchia bola juridične pretransformovaná svojou štruktúrou podľa vzoru latinských biskupstiev… Bolo to vtedy, čo Andrej Bačinskyj sa dal vysvätiť na episkopa po prvýkrát v dejinách Mukačevskej eparchie bez toho, žeby sa stal baziliánom…

Teoretické oddelenie sídla episkopa-biľca od Mukačevského monastyra r. 1751

Baziliáni sa snažili o to, aby svetský episkop s formálnymi baziliánskymi sľubmi medzi nimi nebýval a do ich mníšskeho života sa nemiešal už od roku 1733. Je to tiež dôsledok aplikácie Zamojského synodu z roku 1720, ktorý prikázal oddelenie funkcie archimandritu a episkopa od seba. Oddelenie sídla episkopa od soborného monastyra sa podarilo teoreticky zrealizovať až v roku 1751, keď episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM (v poradí štvrtý nástupca po Josifovi Rogovi de Camellisovi, OSBM) dostal od monarchie príkaz a potrebné fondy nato, aby sa mohol vysťahovať z baziliánskeho monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve do mesta Mukačeva. Dostal nato i písomný príkaz zo dňa 13. septembra 1752 od samotnej kráľovnej Márie Terézie. V meste Mukačevo mu bol daný k dispozícii malý drevený zrub, ktorý predtým patril šľachticovi Dimitrijovi Racovi.[138]

Definitívne odsťahovanie sa episkopa z Mukačevského monastyra r. 1766

Michal M. Olšavskyj, OSBM, sa mal teda odsťahovať ešte v roku 1751. Nechcel to však urobiť a všemožne odťahoval sťahovanie, čo sa mu darilo celých 15 rokov. Nechcel sa odsťahovať, pretože ako veľmi inteligentný človek si plne uvedomoval, že takýmto spôsobom mukačevskí episkopi stratia svoju skoro tisícročnú kontinuitu – mať svoje sídlo v sobornom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve…

Černeču Horu bol definitívne prinútený opustiť až roku 1766, keď ho k tomu donútil dobročinec monastyra Dimitrij Rac[139] a to tým, že dal zváľať dom, v ktorom býval episkop (!). Konflikt medzi «zhora» (Rímom a Egerom) dosadzovanými svetskými episkopmi (odchovancami jezuitskej latinskej Trnavy) a ešte vždy východnými-gréckokatolíckymi baziliánmi Černečej Hory sa skončil… Tvrdý to spôsob prerušenia pobytu episkopa v mukačevskom monastyre… Vtedy sa zatrpknutý Olšavskyj odsťahoval do Mukačeva do svojej príbuznej, ktorá bola vydatá za úradníka Joanna Pappa. V danom roku totiž Dimitrij Rac začal veľkú prestavbu monastyra. Preto i tento formálny dôvod tohto definitívneho vysťahovania episkopa zo soborného monastyra. Práve vtedy nadobudol monastyr formu, ktorú má dodnes. Ako zaznamenali kroniky, vladyka mukačevský M. M. Olšavskyj, OSBM, spal posledný krát v monastyre na Černečej Hore na sviatok sv. Jána Predchodcu roku 1766.[140]

Dobrodinec Mukačevského baziliánskeho monastyra na Černečej Hore – Dimitrij Rac.

Ako dôkaz toho, že episkop takejto monastyrskej eparchie bol vždy viac mní-

chom ako episkopom nám môže poslúžiť fakt, že keď mukačevský vladyka M. M. Olšavskyj, OSBM, sa musel vysťahovať z baziliánskeho monastyra na Černečej Hore na príkaz kráľovnej Márie Terézie, nedostal z pôvodných monastyrských majetkov (Bobovište, Lavky…) nič a kráľovná ho nadelila inými majetkami na udržanie.

Reziduá z typicky baziliánskeho oblečenia pretrvávajúce i dnes v slávnostnom oblečení episkopov – mantia a palica

Gréckokatolícki episkopi dodnes nosia mantiu (plášť prehodený cez plecia), čo je typicky mníšsky baziliánsky odev mnícha s veľkým anjelským obrazom.[141] Nosia ju i napriek tomu, že už väčšina z nich nie je mníchmi… To, že byzantská episkopská mantia, i keď už má inú farbu, má svoj priamy pôvod v mantii mníšskej, je všeobecne uznávaný a nepopierateľný fakt.[142]

Episkopská mantia je "reziduom" – pozostatkom z minulosti, keď episkopmi všade na Východe boli archimandriti materských baziliánskych monastyrov. Mantiu (po gr. «*μανδύας*») ako integrálnu súčasť odevu východného baziliánskeho mníšstva spomína už abba Dorotej (žil koncom 6. a zač. 7. st.), ktorý vysvetľuje jej symbolicko-mystický význam: nemá rukávy, pretože mnísi už nesmú nič robiť tak ako kedysi, a majú sa stať novými ľuďmi pretransformovanými v Christovi. Prepodobný Dorotej teda dokazuje, že mantiu baziliáni používajú už minimálne od 6. storočia.[143]

Rímskokatolíckym kardinálom dal právo nosiť podľa vzoru východných episkopov (purpurovú) mantiu pápež Pavol II. až roku 1464.[144] Dokonca i pôvod gréckokatolíckeho episkopského žezla-berly, s dvoma hadmi na konci, ktorí sú obrátení k sebe a uprostred nich je guľa s krížikom, sa odvodzuje od obyčajnej mníšskej palice, ktorá mala tvar veľkého písmena «T».[145]

Rozvrat duchovnosti baziliánskych monastyrov a jeho príčina

Takto zásah Rímskej Kúrie do výberu episkopov (roku 1689) a oddelenie funkcie episkopa od funkcie archimandritu soborného monastyra (roku 1733), volenie predstavených každé tri roky (od roku 1733), spôsobil nielen rozvrat cyrilometodejských, viac ako 800 rokov starých prekvitajúcich monastyrských eparchií, ale i krach monastyrského baziliánskeho života v poslednom materskom monastyre na území historického Podkarpatska v Mukačeve, ktorý sa v tomto období tiež dostal pod priamu latinskú jurisdikciu (egerského latinského biskupa).

Menovanie nemníchov-biľcov na miesto archimandritov-episkopov, tj. najvyšších predstavených monastyrov (od roku 1706)

bolo dôvodom, prečo baziliáni napr. v Mukačevskej eparchii (uznanej Rímom za existujúcu až roku 1771 (!)) boli nespokojní. Na ich čele totiž na mieste archimandritu stál niekto, kto o mníšskom živote nič nevedel, vyštudoval v latinskom obrade v Trnave u jezuitov (Trnavský seminár sv. Adalberta)[146] a skladal veľký anjelský obraz len formálne, či dokonca neplatne! I pre tento dôvod, roku 1733, tj. hneď po smrti vyššie spomínaného biľca-"baziliána" Heorhija Hennadija Bizancija, OSBM, si baziliánski mnísi Mukačevského materského monastyra a jemu podriadených filiálnych obytelí vybrali vlastného predstaveného s novým titulom «protoihumen». Titul «archimandrit» sa prestal na historickom Podkarpatsku užívať až vtedy, keď sa oddelila funkcia archimandritu soborného monastyra od episkopskej funkcie a pod vplyvom latinizačného Zamojského synodu (r. 1720) sa začali vyberať najvyšší predstavení baziliánov nie «až do smrti» ako predtým, ale len na dobu troch rokov, podľa príkladu latinských reholí, či pápežom reformovaných talianských baziliánov (v Haličine tomu bolo každé štyri roky).

"Tradícia" formálneho mníšstva mukačevských episkopov pokračovala až do A. Bačinského (r. 1773)

Všetci ostatní mukačevskí episkopi – včítane episkopa Joana Bradača (1768-1772) narýchlo pred vysviackou zložili mníšske sľuby ako baziliáni, lebo Rím ich vybral zo svetského kňazstva (spomedzi biľcov vyštudovaných v jezuitských školách). Baziliánov nevyberal, lebo títo dostávali svoju duchovnú i teologickú formáciu vo svojich gréckokatolíckych monastyroch, kde prekvital byzantský obrad a preto neboli tak zlatinčení ako kňazi-biľci vychovaní u latinských jezuitov.

Večné sľuby v baziliánskom monastyre sa v týchto prípadoch novovymenovaných biľcov samozrejme skladali len formálne. Nerobil sa žiaden noviciát-poslušnictvo, ale hneď potom, ako boli títo svetskí kňazi nominovaní na episkopov, boli len formálne postrihovaní za mníchov a hneď rukopoložení za episkopov. Niektorí z nich dokonca mali i výnimku danú od pápeža, že proti sv. káno-

nom boli posvätení na episkopov nie troma, ale iba jedným jediným episkopom. Takými (svätenými len jediným episkopom) boli napr.: S. Olšavskyj,[147] H. Blažovskyj,[148] M. Olšavskyj…[149] Všetko bolo namierené nato, aby v týchto episkopoch-biľcoch ešte viacej vytvorilo komplex menejcennosti a urýchlilo zánik tejto ich iná č len trpenej episkopskej funkcie obradových vikárov (poskokov) egerského latinského biskupa.

Už I. Nicejský koncil roku 325 vo svojom 4. kánone predpisuje, že novovybraný episkop má byť posvätený najmenej tromi inými episkopmi.[150]

Tento predpis je veľmi dôležitý nielen ako prejav konsensu-súhlasu episkopov danej provincie s jeho vysviackou, ale i pre istotu, že nebude prerušená apoštolská následnosť v rukopoložení. Ak by náhodou jeden episkop zo svätiacich nebol platne vysvätený, ostatní dvaja sú určite, a oni zabezpečia neprerušenosť rukopoloženia od apoštolských čias.

Prvý mukačevský vladyka v dejinách bez mníšskeho postriženia

Prvým mukačevským episkopom-biľcom, ktorý na rozdiel od svojích predchodcov episkopov-biľcov už neprijal nijaké formálne postriženie za mnícha, bol Andrij Bačinskyj (1773-1809). Potom, ako ho na mukačevského episkopa nominovala kráľovná Mária Terézia (1740-1780),[151] obrátil sa s priamou otázkou na Sekretariát Kongregácie Propaganda Fide v Ríme, či aj on musí prijať takéto formálne postriženie (večné sľuby) za mnícha pred vysviackou na episkopa. Sekretariát mu odpovedal, že nemusí, s odôvodnením, že Zamojský synod z roku 1720 (ktorý zachovávanie starého obyčaju postriženia predpisoval) nie je záväzný pre Mukačevskú eparchiu, ale len pre Haličinu![152] Po tejto odpovedi z Ríma z 17. decembra 1772 už žiaden nominát na episkopa z radov svetského kléru v Mukačevskej eparchii sa nedával formálne postrihovať za mnícha a tento obyčaj upadol do zabudnutia.[153]

V tom čase už totiž nebolo potrebné klamať ľudí zvyklých nato, že episkop podľa starodávneho cyrilometodejského obyčaja bol vždy zároveň baziliánskym mníchom černcom-archimandritom.[154] Od prvej nominácie «zhora», v prípade Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, keď po ňom boli nominovaní už len episkopi-biľci a bol narušený

tento zvyk, prešlo totiž už vyše 80 rokov (tj. vystriedali sa 3-4 generácie ľudí). Ľudia, ktorí pamätali staré-zlaté časy archimandritov-episkopov-kalugerov-černcov už nežili…

Na základe tejto odpovede zo Sekretariátu Kongregácie Propaganda Fide,[155] žiaden ďalší episkop Mukačevskej eparchie už nikdy ani formálne neuviedol do života starodávny obyčaj z cyrilometodejských čias, že gréckokatolíckym episkopom sa mohol stať len ten, kto mal vzdelanie a duchovnú formáciu černca-kalugera, teda bol jeromonachom-baziliánom.

V roku 1772 Zamojský synod určite neplatil pre územie historického Podkarpatska

Skoro všetky obradové odlišnosti, ktoré dnes gréckokatolíci majú v porovnaní s pravoslávnymi sú výsledkom latinizačných záverov Zamojského synodu: napr. že sa neslúži priamo na antiminse, ale tento sa kladie pod obrus; či deťom-novokrstencom sa nedáva sv. príčastie vo forme kvapôčky krvi-Eucharistie; či posvätuje sa všetko, čo je na diskose a nie ako u pravoslávnych, len ahnec… Keď niektorý gréckokatolícky episkop na historickom Podkarpatsku (dnes na Slovensku, Maďarsku, Rumunsku a Zakarpatskej Ukrajine) by chcel niečo z toho obnoviť, argumentuje sa mu proti práve závermi Zamojského synodu z roku 1720, ktorý mukačevský gréckokatolícky vladyka Bizancij (jeho generálny vikár Hodermarskyj) prijal roku 1727 v Sevľuši.

Zaujímavá však je práve táto hore uvedená interpretácia Sekretariátu Kongregácie Propaganda Fide zo 17. 12. 1772, ktorá jasne hovorí, že Zamojský synod neplatí na území Mukačevskej eparchie a teda ani na území historického Podkarpatska. Ak Zamojský synod neplatí nato, že episkop musí byť baziliánskym mníchom, potom dnes neplatia pre historické Podkarpatsko ani jeho iné latinizačné liturgické predpisy...

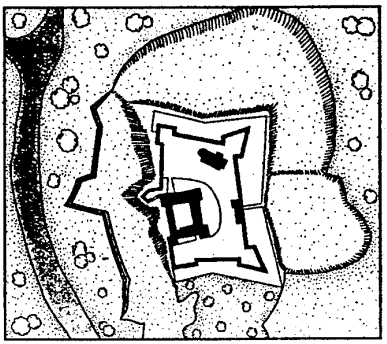

Pôdorys Užhorodského zámku v roku 1775.

Zhrnutie

Svetskí kňazi (biľci) na mukačevskom baziliánskom archimandritskom prestole

Keďže každý materský baziliánsky monastyr v jednotlivých komitátoch-župách bol takmer celé tisícročie zároveň rezidenciou sídelného episkopa, od počiatku 18. st., tj. od času, keď pápež na radu egerského latinského biskupa začal vymenuvávať za uniatských episkopov aj svetských kňazov (tj. nie mníchov, ale biľcov).[156] Novovymenovaný bilec musel najprv narýchlo vstúpiť do Rádu baziliánov a až tak, ako člen tohto najstaršieho Rádu na svete mohol byť vysvätený na episkopa. Bolo to nutné najmä preto, aby sa veriaci ľud, zvyknutý vidieť v episkopovi zároveň i mnícha, nebúril a predčasne neodhalil cieľavedome pripravovanú latinizáciu. Druhorado bolo to preto, aby nový episkop-bilec mohol prebývať v monastyre-episkopskej rezidencii, kde klauzúra svetskému človeku zabraňovala vstúpiť. Mukačevský episkop totiž sídlil v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve. Rím sa takto aspoň zo začiatku snažil dodržiavať starodávny východný obyčaj, že episkop je zároveň baziliánskym archimandritom, pretože veriaci ľud, ako bolo už vyššie povedané, by iného episkopa (tj. nie baziliána), neprijal.

K degenerácii starého východného obyčaju, že za episkopa má byť vyberaný len jeromních-kaluger-bazilián, dochádza na mukačevskom prestole až po smrti vladyku Kyr Josifa Rogu de Camellisa (+1706). Po jeho smrti Rím začal na mukačevský prestol, a to v priebehu celého 18. storočia dosadzovať svetských kňazov (biľcov), a to výlučne tých, ktorí boli odchovaní-vyštudovaní nie vo východnom gréckom duchu Mukačevského baziliánskeho monastyra, ale v latinskom duchu u jezuitov v Trnave.[157] Bolo to určite nielen pre ich vzdelanosť v ovládaní latinského jazyka, ale najmä preto, že títo episkopi vychovávaní počas štúdií celkom po latinsky a v latinskom obrade sa mali potom stať šíriteľmi tohto obradu, teda presnejšie povedané mali sa stať nástrojmi cieľavedomej latinizácie i v Mukačevskej eparchii, kde sa potom vrátili a dostali moc (episkopské svätenie a jurisdikciu) to aj robiť.

Podobného javu sme boli svedkami i dnes, keď gréckokatolícki kňazi študujúci na latinských univerzitách a v latinských seminároch (napr. v Bratislave na CMBF v rokoch 1969-1991 či inde…), úplne odtrhnutí od svojej eparchie i gréckokatolíckych veriacich, po svojej vysviacke na kňazov bez náležitej obradovej príprave boli postavení pred svojich veriacich, ktorí ich museli často trápne upozorňovať, že toto zabudli pri posvätných obradoch urobiť, alebo tamto…

V Trnave u latinských jezuitov boli vychovaní títo mukačevskí gréckokatolícki episkopi-biľci – formálni baziliáni:

☛ **Josif J. Hodermarskyj, OSBM** (1707-1715);

☛ **Heorhij H. Bizancij, OSBM** (1716-1733) – v Trnave študoval v rokoch 1695-1701;

☛ **Simeon S. Olšavskyj, OSBM** (1733-1737) – v Trnave študoval v rokoch 1712-1717;

☛ **Heorhij H. Blažovskyj, OSBM** (1738-1742) – v Košiciach študoval filozofiu a v Trnave teológiu, z Trnavy odišiel roku 1731;

☛ **Michal M. Olšavskyj, OSBM** (1743-1767) – v Trnave študoval v rokoch 1722-1727, získal doktorát z filozofie roku 1725;

☛ **Joan Bradač, OSBM** (1768-1772), študoval filozofiu v Levoči a teológiu v Trnave, štúdia ukončil v roku 1756, na kňaza bol vysvätený už v roku 1755;

☛ **Andrij Bačinskyj** (1773-1809), teológiu študoval v Mukačeve a doktorát z teológie získal v Trnave roku 1758[158] – s tým, že Andrij Bačinskyj už baziliánom nebol a nikdy sa ním nestal…

Andrij Bačinskyj už medzi formálnych baziliánov nepatril a ostal len svetským kňazom. Táto prax, ktorú započal Andrij Bačinskyj sa sledovala i v nasledujúcich storočiach a trvá až dodnes i napriek jasným záverom Zamojského synodu z roku 1720, ktorý bol o pár rokov nato r. 1724 potvrdený pápežom Benediktom XIII.[159] a nikto ho dodnes na území historického Podkarpatska nezrušil. Tu je koreň, prečo gréckokatolíci na historickom Podkarpatsku sú dnes tak vzdialení od byzantského obradu a majú toľko latinizačných prvkov, o ktorých je dnes "móda" hovoriť, kritizovať ich a sa od nich po vydaní *Inštrukcie* Rímskou Kúriou[160] v roku 1996 v túžbe po skorom zjednotení sa dnešných pravoslávnych s katolíkmi čiastočne aj očisťovať.

Je len samozrejmé, že sa niektorí z týchto episkopov – odchovancov v latinskom obrade u jezuitov v Trnave, i keď sa u nich predpokladalo pred ich menovaním za episkopov, že pôjdu tendenciou latinizácie, vymkli zpod kontroly a po svojom vysvätení tvrdo bránili gréckokatolícky obrad na území Mukačevskej eparchie. Ostrihomský latinský primas i egerský latinský biskup potom museli len trpezlivo čakať na smrť daného episkopa, aby po ňom "šťastlivejšou rukou" vybrali viac povoľného na latinizáciu. Takouto svetlou výnimkou bol M. Olšavskyj, ktorý v podstate vybojoval samostatnosť Mukačevskej eparchie a ju vymanil zpod mrazivého objatia latinského Egeru, či A. Bačinskyj, za ktorého éry v Mukačevskej eparchii nastala zlatá éra gréckokatolicizmu a to práve vďaka jeho pevnej chrbtici, ktorá sa riadila len svojim svedomím. Známy je výrok Andrija Bačinského, ktorým vždy odpovedal na podlé návrhy latinizácie: «*Dokľa bude – Az, Buky, Vidi – toho ne bude!*»[161]. Týmito slovami odpovedal latinským hierarchom, keď ho nútili, aby zaviedol latinskú prednášaciu reč v užhorodskom semináři gréckokatolíckych bohoslovcov namiesto materinskej rusínčiny. Po jeho smrti bola v tomto semináři jeho povoľnými následníkmi zavedená latinčina ako prednášacia reč a ňou bola celé 19. storočie a dokonca i celý začiatok 20. storočia!

Ešte za čias mukačevského episkopa Blažovského (roku 1738) z 200 gréckokatolíckych kňazov sa našli ledva dvaja alebo traja, ktorí by ako-tak ovládali latinčinu.[162] Cieľavedomá latinizácia však postupovala v kňazskom semináři takým rýchlym tempom, že približne o sto rokov neskôr (v 19. storočí) po latinsky, či neskôr latinsko-maďarsky sa bežne komunikovalo-hovorilo vo väčšine gréckokatolíckych kňazských rodín. Takto latinskosť prenikla nielen do obradov, ale dokonca i do bežnej hovorovej reči gréckokatolíckej inteligencie a dokonca i do intímneho prostredia jej rodín 19. storočia…[163]

Dnes, na konci 20. storočia či začiatku 21. storočia, Rím vyčíta gréckokatolíkom na území historického Podkarpatska a ich hierarchii, prečo sú tak zlatinštení a vyzýva ich k návratu, k znovuobjavovaniu byzantského obradu…[164] Vyžaduje si to však zo strany Rímskej Kúrie veľkú trpezlivosť, láskavosť a porozumenie, pretože gréckokatolíci sa dostali tam, kde sa dostali nie svojou chybou,

ale práve cieľavedomým zasahovaním zo strany najvyššieho latinského kléru, ktorý si vyberal za gréckokatolíckeho episkopa toho najlatinskejšieho a najlojálnejšieho (voči miestnej latinskej hierarchii) gréckokatolíckeho kňaza, ktorého v danom období našiel a to nielen v časoch 18. storočia, ale i v priebehu 19. a 20. storočia.

Príklad prolatínskej lojálnosti neskoršieho mukačevského episkopa J. Bradača (+1772) tesne pred svojím menovaním na episkopa

Z vlastných slov mukačevského vladyku J. Bradača (1768-1772), ktoré povedal apoštolskému nunciovi vo Viedni, sa dozvedáme, že tento vladyka (J. Bradač) sa narodil ako rímskokatolík, bol pokrstený ako rímskokatolík, dokonca i počas prvého roku svojich štúdií v Trnave u jezuitov sa pripravoval na latinského kňaza, ale potom pod vplyvom M. M. Olšavského (mukačevského vladyku v rokoch 1743-1767, ktorý bol s ním v blízkom príbuzenskom vzťahu) "prestúpil" na gréckokatolícky obrad, dokonca s dišpenzáciou od kompetentných latinských orgánov a stal sa gréckokatolíckym kňazom.[165] Podľa Duliškoviča i Lučkaja v prvých rokoch svojho kňazstva slúžil latinskú omšu. Bolo to od roku 1755 do roku 1756.[166]

J. Bradáč, sa však neskôr stal gréckokatolíkom celým telom i dušou a veľmi sa pričinil o osamostatnenie sa Mukačevskej eparchie zpod latinského egerského jarma… Ale tendenčnosť výberu za mukačevského eparchu je tu veľmi pekne vidieť.

Pozoruhodným zdanlivo protirečivým faktom oproti hore uvedeným údajom z viedenskej nunciatúry je Lučkajova informácia z krstného listu – výpisu z matriky litmanovskej gréckokatolíckej farnosti (!), že Joan Bradač sa narodil 14. februára 1732, jeho otec sa volal Simeon Bradač a bol úradníkom grófa Imricha Staraja. Matka Joana Bradača sa volala Katarína Vislocká, pochádzala z Litmanovej (dodnes žijú mnohí Vislockí v Litmanovej, okres Stará Ľubovňa a všetci bez výnimky sú gréckokatolíkmi). Ďalej že Joan Bradáč bol pokrstený jarembinským (jarabinským) gréckokatolíckym parochom Teodorom Ihnatovičom. Svoje mladé roky prežil v Kamienke (tiež okres Stará Ľubovňa), kde sa presťahovali jeho rodičia, keď si kúpili za tristo florénov škultétsky úrad. Tam sa narodil i jeho mladší brat Michal Bradač pozdejší pomocný episkop a košický vikár mukačevského sídelného episkopa a v Kamienke je aj jeho gréckokatolícka matka Katarína Bradačová, rodená Vislocká pochovaná.[167]. Prvé roky svojich stredoškolských štúdií previedol na Spišskej Kapitule a potom v Levoči u jezuitov, teológiu študoval v jezuitskom seminári sv. Adalberta v Trnave.[168]

Údaje, ktoré uvádza Lučkaj sú pozoruhodné najmä preto, že sú v rozpore so správou z nunciatúry, že Bradáč «*sa narodil v latinskom obrade*». Litmanová i Kamienka sú dodnes čisto gréckokatolícke a v Jarabine je dnes väčšina pravoslávna, hneď za pravoslávnymi nasledujú gréckokatolíci. Jediná možnosť je, že jeho otec ako úradník grófa Imricha Staraja prestúpil na latinský obrad, alebo Joana Bradača pretransformovali na latinský obrad levočskí, či trnavskí jezuiti

počas jeho štúdií v ich kolégiu, čo bolo v danom čase bežným javom. Argument svojho rímskokatolíckeho obradu vyťahuje sám J. Bradáč r. 1771 ako svoj tromf «dôveryhodnosti», keď je biskupmi Esterházym a Božičkovičom krivo obviňovaný z herézy.

---

[1] Porov. A. Пекар, «Василіянськи протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 152.

[2] V latinskej Cirkvi, hlavne od 11. storočia a neskôr, šľachtic odovzdával kandidátovi (ktorého sám vybral) na biskupský úrad *prsteň* a *berlu* v sprievode slov «accipe ecclesiam». Tým bol dotyčný svetskou mocou menovaný za latinského biskupa. Čirkevné svätenie dostal hneď vzápätí od ostatných latinských biskupov. Po jeho smrti prsteň a berla sa vrátili šľachticovi (majiteľovi statkov), ktorý ich odovzdal zase komu sám chcel, a tým samým odovzdaním dotyčný bol vymenovaný za biskupa, (porov. J. Špirko, *Cirkevné dejiny*, I, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 294); Odvtedy sa v rímskokatolíckom obrade zachoval nie cirkevný zvyk, že latinskí biskupi nosia prsteň, čo na Východe neexistuje; Latinských biskupov v Uhorsku tiež menoval kráľ, napr. ešte i koncom 18. storočia v Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej novovytvorenej diecéze (Mária Terézia) a pápež ich len dodatočne schvaľoval.

[3] Mukačevské panstvo od roku 1633 do roku 1711 patrilo rodine Rákoczy, z ktorej dvaja významní predstavitelia boli i sedmohradskými kniežatami: Juraj I. Rákoczy (1630-1648) a Juraj II. Rákoczy (1648-1657).

[4] Porov. P. Paschini, «Vescovo (diritto canonico)», *Enciclopedia cattolica*, XII, Città del Vaticano, 1948-1954, stľ. 1316.

[5] Bol to na mukačevskom prestole jediný gróf, preto sa egerského biskupa, taktiež grófa, nikdy nebál a jednal s ním vždy ako rovnocenný s rovnocenným.

[6] Porov. D. Blažejovskyj, *Byzantine Kyivan Rite Students*, Rome, 1984, str. 83.

[7] Porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 71, 195.

[8] Porov. dokument z 5. novembra 1689 v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 97.

[9] Porov. informáciu o žiadosti kardinála Koloniča z roku 1689, ktorý žiadal pre 420 farností Mukačevskej eparchie, v ktorých žilo vyše 300.000 schizmatikov (!) schopného človeka Josifa Rogu de Camellisa: «… Considerando il Signor cardinale de Kolonitz il gran bisogno ch'hanno le anime nei paesi di nuova conquista nell'Ungaria, e particolarmente nei contorni di Monkach i Greci numerosi di sopra 300 mila con 420 parochie, e tutti schismatici, ha procurato di trovare in Roma soggetto capace e zelante **della religione catholica Romana**, che come vescovo possa ridurre quei popoli all'ubbidienza della S. Sede Apos-

tolica, et all'Unione già principiata in quelle parti, dandoli la residenza in Monkach, dove in altri tempi hanno riseduto altri vescovi schismatici, et havendo per buone relationi havute sentito che il **P. Don Gioseppe de Camillis**, Procuratore generale in Roma dei monaci Basiliani di rito greco e scrittore nella Biblioteca Vaticana, conosciuto nella corte di Roma per unito e molto zelante, possa essere molto proficuo, et approposito per questa santa intentione, ha resoluto di condurlo seco in quelle parti per tale effetto. Supplica per tanto la Santità Vostra a voler conferire al detto De Camillis il titolo di vescovo di Monkach, dove in altri tempi v'è stato un vescovo greco con tale titolo, essendosi ritrovata la fondatione antica di detto vescovato, o pure altro titolo di vescovato, con dichiararlo insieme Vicario Apostolico per li Greci dell'Ungaria…», (porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 308-310); Kolonič ich schizmatikmi volal preto, lebo ho nechceli počúvať ako svojho nadriadeného a nechceli sa podriadiť ani latinizačným tendenciám egerského biskupa. Je veľmi trápne a obzvlášť bolestivé, že uhorský kardinál 53 rokov po Užhorodskej únii nazýva gréckokatolíkov naďalej schizmatikmi. Z toho je len jasné, že pod slovom «schizmatik» sa dá rozumieť všeličo a nie vždy v uhorských dejinách tento výraz znamená toho, kto neuznáva pápeža za svoju viditeľnú hlavu.

[10] Porov. F.L. Rieger, *Slovník naučný*, IV, Praha, 1865, str. 761-762; porov. *Slovenský biografický slovník*, III, Martin, 1989, str. 149-150; porov. B. Swieteczký, *Kurucké války na Slovensku* (náčrt válečných událostí na Slovénsku a v Podkarpatské Rusi koncem XVII. a počátkem XVIII. století), Praha, 1928, str. 10; porov. Š. Janšák, *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932, str. 24-25.

[11] Prímenie «Rakoveckyj» dostal pravdepodobne od miesta svojho rodiska alebo pôsobenia. Možností je veľa: Rakovec nad Ondavou, Rakovec v okrese Spišská Nová Ves, Rakovec pri Zvolene alebo Rakovec pri Topoľčanoch, či podľa Lučkaja: Veľký Rakovec v Ugočanskej župe (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 247)…; Podobne episkop Simeon Štefan «Olšavskyj», OSBM (1733-1737), dostal prímenie «Olšavskyj», lebo sa narodil v dedine Olšavica na Spiši, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 228); Joan Hodermarskyj, dostal prezývku-priezvisko «Hodermarskyj», lebo pochádzal zo spišského gréckokatolíckeho Hodermarku (dnes Ihľany), (porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 231); Episkop Heorhij Havrijil Blažovskyj, OSBM (1738-1742) sa volal «Blažovským» preto, lebo sa narodil v Blažove v Šariši, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 231).

[12] Josif Roga de Camellis už neuznával vladyku Metodija Rakoveckého za archimandritu, jeho doživotný úrad uzurpoval pre seba, preto vo svojom *Denníku*

v ten deň zaznamenal: «… fui installatus pro Episcopo Munkacsiensi in Ecclesia ab Illustrissimo Domino Episcopo M. Varadiensi, & á Magnifico Domino Francisco Klobusiczky, Administratore supremo Bonorum Rakoczianorum, ibique in meis manibus fecerunt publice juratam Fidei professionem Catholicam, in Idiomate Sclavonico: Reverendissimus Dominus Methodius Rakovetzky, Hegumenus Monasterii Sancti Nicolai Munkacsiensis. R. Tarasius Kolovszky, Monachus. R. Gelasius Szieczky, Monachus. R. Sebastianus Popiel, Monachus.», (J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, I, Cassovia, 1799, str. 103; porov. tiež A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 30).

[13] Egerský latinský biskup v tom čase sídlil v Košiciach, lebo Eger, čo sa týka tureckého nebezpečenstva, nebol ešte stále bezpečným miestom jeho prebývania. Od Turkov bol Eger oslobodený len v roku 1687 a Turci z väčšiny územia Uhorska boli vyhnaní až v roku 1699, (porov. S. Tomášik, «Pamätnosti Gemersko-Malohontské», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/1 (1872) str. 51; porov. *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 132); Do Košíc sa egerský latinský biskup presťahoval po dobytí Egera Turkami ešte v roku 1596. Pre odpor protestantského mesta Košíc sa roku 1613 musel premiestniť do Jasova, do Jasovského premonštrátskeho kláštora (pri Košiciach), (porov. A. Harčar, *Historický význam protireformácie v Košiciach z roku 1604*, Budapešť, 1942, str. 33; O.R. Halaga, «Z dejín Košickej univerzity», *Historický časopis*, Bratislava, IV/4 (1956) str. 525); Počas tureckých vojen v rokoch 1603-1724 niekoľkokrát sídlil egerský biskup i časť jeho kapituly v Košiciach a niekoľkokrát v Jasove, to podľa toho, či v Košiciach vládli protestanti, alebo katolíci, (porov. P. Zubko, Ľ. Hromják, *Košickí biskupi*, Vranov nad Topľou, 1998, str. 4); Jasovský monastyr bol zasvätený typicky, v byzantskej cirkvi obľúbenému, sv. Jánovi Krstiteľovi. Pozoruhodné je, že ihumen Jasovského monastyra už od najstarších čias «mal privilégium nosiť berlu a mitru» ako episkop, (porov. M. Váňová-Bodnárová, «Činnosť hodnoverného miesta Jasov do roku 1350», *Historica Carpatica*, Košice, IX (1978) str. 281, 286-287), čo veľavravne indikuje, že i Jasovský monastyr v časoch, keď v ňom ešte sídlili baziliánski mnísi, bol pôvodne monastyrom soborným so svojim vlastným gréckokatolíckym archimandritom-episkopom. V časoch po pretransformovaní baziliánskeho monastyra na latinský kláštor premonštrátov, miestny prepošt mal ešte dlho potom «privilégium» obliekať sa ako episkop, postupne však už ako latinský, to pre upokojenie miestneho obyvateľstva a potvrdenie pôvodne vysokého hierarchického postavenia Jasova.

[14] František Klobušický (Klobuškiský) bol od cisára menovaný za správcu majetku Rákoczyových sirôt, ktoré boli v tom čase «na nútenej prevýchove u jezuitov». Prevýchovu nariadil kardinál Kolonič krátko potom, čo cisárske vojská dobyli v roku 1688 Mukačevo a odviedli z hradu manželku Františka I. Rákoczyho (a po jeho smrti i manželku Imricha Thökölyho) Helenu Zrínsku, spolu s jej deťmi z prvého manželstva: jedenásťročným Františkom II. Rákoczym i pätnásť-

ročnou Julianou do Viedne…, (porov. B. Swieteczký, *Kurucké války na Slovensku* (náčrt válečných událostí na Slovénsku a v Podkarpatské Rusi koncem XVII. a počátkem XVIII. století), Praha, 1928, str. 62); Priblížme si v krátkosti životnú kariéru a chameleónske správanie F. Klobušického: Roku 1682 bol zemplínskym podžupanom; od roku 1688 bol správcom majetkov Rákoczyových sirôt, roku 1692 povýšený do barónskeho stavu, od roku 1697 bol županom zarándskym, v rokoch 1701-1708 administrátorom úradu šarišského hlavného župana. Roku 1681 bol vyslancom Heleny Zrínskej, manželky Imricha Thökölyho na uhorskom stavovskom sneme v Šoproni. Roku 1682 sa však postavil proti Thökölyho stavovskému povstaniu. V roku 1683 bol dokonca veliteľom zemplínskej insurekcie pri obrane Viedne. Spolupracoval s generálom Carraffom pri prenasledovaní účastníkov Thökölyho povstania. Roku 1704 sa znova pridal k stavovskému povstaniu Františka II. Rákoczyho, na sneme v Szécsény 1705 bol zvolený za predsedu kuruckej hospodárskej rady. Po satmárskom mieri 1711 zložil sľub vernosti panovníkovi a bol omilostený. Zomrel roku 1717, (porov. *Slovenský biografický slovník (833-1990)*, III, Martin, 1989, str. 109). Teda, ako vidieť, Klobušický bol pekný prelietavý vták, ktorý držal raz s rímskokatolíckym cisárom, a inokedy s protestantskými vzbúrencami, a to vždy podľa toho, kto bol práve pri moci a sile.

15 Leleš bol pôvodne baziliánskym monastyrom gréckeho obradu. Bol zasvätený Vozdviženiu sv. Kríža, (porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/44 (1864) str. 691); Lelešský monastyr bol zničený r. 1241 po plienení Tatárov. Keď ho obnovili, čoskoro ho obsadili francúzski premonštráti, baziliánov definitívne vyhnali. Postavili mu vysoké múry a takto pretrval dlhé storočia. Zachoval sa v ňom významný archív, z ktorého sa čerpali informácie ešte začiatkom 20. storočia, (porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931, стр. 130), dnes sa nachádza v dezolátnom stave a bol prednedávnom opäť vrátený premonštrátom.

16 Veľkovaradínsky latinský biskup Augustín Benkovič, vtedy sídlil v Lelešskom premonštrátskom kláštore a bol zároveň i jeho prepoštom a tiež nadžupanom Biharskej župy, (porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 5-6; porov. denník Josifa Rogu de Camellisa v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 42-43; tiež porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, str. 3)

17 «Monsignor de Camillis… dice che ha fatto fare la professione della fede a un Vescovo scismatico, alli Monaci, et à tutti li Parochi, che si trovano presenti al suo possesso…», (dokument z 3. júla 1690 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 100).

18 «Emmo, revmo principe. Dopo essermi trattenuto un giorno solo in Cas-

sovia per non hauer trovato mr. vesc. di Agria ne gl'altri sigri camerali, me n'andai sempre accompagnato dal s. Gio Badini, quello che havera cura del principino Rakoczi e si porta sempre bene a Zeitin, dove trovai il s. Klobusiski, che me accolse con ogni cortesia et onore nel suo palazzo et il giorno sequente mi condusse con la sua muta et altri cavalli a Lelecz dal mr. vesc. di Varadino, il quale subito che lesse la letra di V. E. mi piglio nella sua muta o con la sua gente m'accompagno anche'egli fino a Munkacz, dove insieme col s. Klobusiski m'installo in chiesa presente il vesc. Methodio, tutti li monaci e molti parochi, quali tutti mi prestarono obedienza e io l'indussi a far la professione della fede cattolica avanti tutto il popolo e giurarono su l'evangelio nelle mie mani. Questa sarebbe cosa da mettersi nelle nove, come quella di cinque chiese, ma si potra differire quando sara piu. Ho costituito egumeno del monasterio il sudetto Methodio, che tiri l'entrata e lo governi e gli promise la mia benevolenza a favore ogni volta ch'egli si portava bene a non sara causa di disturbi, promise nelle mani di d. mr. di Varadino e s. Klobusiski ogni osservanza et io mi seruiro di lui in tutto cio che lo conoscero abile…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 297-298).

[19] Porov. *Vojenské dějiny Československa*, II (1526-1918), Praha, 1986, str. 132.

[20] Porov. B. Swieteczký, *Kurucké války na Slovensku* (náčrt válečných událostí na Slovénsku a v Podkarpatské Rusi koncem XVII. a počátkem XVIII. století), Praha, 1928, str. 61-62.

[21] A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 296-297, porov. tiež A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 75.

[22] Porov. menovaciu bulu zverejnenú v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 658-659.

[23] Petronij Kaminskyj bol baziliánskym mníchom, roku 1666 získal akademický titul Baccalaureus Academiae Cracoviensis (ďalší odchovanec latinskej školy). V rokoch 1680-1690 bol generálnym vikárom Peremyšlského gréckokatolíckeho episkopa Joanna Malachovského…, (porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 24).

[24] Porov. text listu v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 249-255.

[25] Porov. A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 25.

[26] Pápež Inocent XI. zomrel 12. augusta 1689, ďalší pápež Alexander VIII. bol zvolený 16. októbra 1689.

[27] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 255-257; I napriek tomu však Mukačevská monastyrská eparchia bola uznaná Rímom za existujúcu až roku 1771.

[28] Tento dátum veľmi opatrne spomína sám Josif Roga de Camellis vo svojom *Denníku*: «Rmus Dnus Eppus Methodius abivit hinc habita a me licentia. die 13-a may. 1690», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 49).

[29] Josif Roga de Camellis bol baziliánsky mních-šľachtic, ktorý bol vychovaný v úplne polatinčenom prostredí talianských baziliánskych monastyrov. Katastrofálna latinizácia v týchto monastyroch mala i na neho neblahé následky, a to i napriek tomu, že bol rodom Grék z ostrova Chios. O situácii baziliánov v Taliansku pozri str. 530-536.

[30] Na území Podkarpatskej Rusi – dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny.

[31] Vo svojom *Diári-denníku* si Josif Roga de Camellis sucho poznamenal: «Die 29-a Iulii discessit totaliter Dnus Methodius Rakoweczki ex Monasterio Munkacsiensi», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 52).

[32] Perehinský baziliánsky monastyr, zasvätený sv. Onufrijovi, bol svojho času zničený Tatármi, ale r. 1691, teda v čase príchodu Metodija Rakoveckého bol už znova obnovený, «Интересенъ отзывъ Іосифа-де-Камелисъ о Меѳодіи, относящійся приблизительно къ 1695 г.: Acatholici, praesertim moderni, nullum habent scrupulum jurandi falsum et fidem suam oretenus negandi et aliam profitendi.—— Ego dicere possum de Methodio, episcopo Munkacsiensi, antecessore meo, id, quod audivi, videlicet, quod solebat suis dicere haec verba: Fili mi, ego—— animam meam laesi profitendo detestandam Unionem, ut possem vivere inter vos et vos, amicos meos, salvarem, confirmando in vobis antiquam et veram fidem orientalem. Et quando abivit Munkacsino Poloniam, ubi ante duos annos mortuus est, sic ubique exorabat: patior pro sancta fide antiqua, fide orientali, ab impiis unitis persequuta», (А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 30-31).

[33] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 258.

[34] Pozri jeho menovaciu pápežskú bulu (od pápeža Klementa XIV.) uverejnenú v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 228.

[35] Čas vladyčestva Bačinského sa historikmi označuje ako «*zlatá éra v* (nových) *dejinách Mukačevskej eparchie*». Úctyhodná je okrem iných aj akcia vladyku Andrija Bačinského, ktorý počas svojho vladyčestva zabezpečil pre všetky gréckokatolícke farnosti (bývalé prichody) v Mukačevskej eparchii kompletné série všetkých staroslovanských liturgických kníh vydaných tlačou v Ľvove, (porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 77); Tieto knihy sa dodnes nachádzajú i v niektorých gréckokatolíckych farnostiach Prešovskej eparchie (napr. vo farnostiach Kremná či Kamienka v okrese Stará Ľubovňa), kde ich ešte «superslovenskí» kňazi, likvidujúci

všetko písané cyrilikou, nespálili; A. Bačinskyj založil eparchiálnu knižnicu, ktorá už za jeho života mala vyše 9.000 kníh, (porov. Е. Сабовъ, «Очеркъ литературной дѣятельности и образованія Угро-русскихъ», *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 190).

36 Uverejnená je v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 52-64.

37 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 115.

38 Porov. P. Švorc, *Sprievodca po historickom Prešove*, Prešov, 1997, str. 45, 53-54; P. Švorc, *Sprievodca po sakrálnych pamiatkách a cirkevnom živote Prešova*, Prešov, 1999, str. 6; Š. Sabol, *Prešov v minulosti a dnes*, Bratislava, 1943, str. 93.

39 Zomrel 22. augusta 1706. «… Secundo, magnum scrupulum fecerunt Unitis et Schismaticis praepedimentum quominus amplectantur Unionem R.ndi PP. Ordinis S. Francisci Seraphici strictioris observantiae Conventus Epperiesiensis, dum pie defunctum Episcopum nostrum non permittebant Ritu Graeco in sua ecclesia sepeliri; qui cum fuerit Roma ad nostras partes missus, a Schismaticis et Neo-Unitis quibusdam putabatur fuisse latinus Episcopus; idcirco pro avertenda hac suspicione ego cum Clero Ritus Graeci duxi sepeliri in ecclesia RR. PP. Minoritorum; quod si permisissemus Rito Latino sepeliri, nullus succedere potuissent Unitorum in Episcopatum Munkacsensi, de quolibet enim ista suspicio fuisset orta. Rogat igitur humillime Clerus quatenus Sacra Congregatio commonefaciat RR. PP. Franciscanos conventus C. Regiaeque Civitatis Epperiesensis, quatenus Nos non impediant in propagatione Sacrae Unionis…», (správa J. Hodermarského o smrti a pochovaní Josifa Rogu de Camellisa z 3. decembra 1706 uverejnená v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 254-255).

40 «… anno 1706 ex hac vita pientissime decesserit; sepultus in Crypta Ecclesiae tunc Minoritarum, nunc vero jam Cathedralis Eperjessiensis; anno demum 1822 nova tumba provisus, et in pristino loculamento suo obmuratus», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 120.).

41 Porov. «Греческая церковь въ Италіи», *Труды Кіевской духовной академіи*, XLVI,5 (1905) стр. 48.

42 Porov. I.G. Passarelli, «Il monachesimo italo-greco», *Storia Europea, Il monachesimo nel primo millenio* (Convegno internazionale), Roma, 1989, str. 185, 188.

43 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 25-28.

44 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 27; Fridrich II. bol na polovicu Norman a na polovicu Nemec.

[45] Podrobnejšie pozri: «Magna Grecia», *Enciclopedia italiana*, XXI, str. 909-915.

[46] Porov. *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, VII, Roma, 1983, stĺpec 1900.

[47] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 255.

[48] Porov. zoznam pápežov s ich pôvodom v A. Molnar, *Dictionarium ungarico-latinum*, Francofurti, 1644, str. 357-358.

[49] Porov. P. Giannini, «Il monachesimo basiliano in Italia», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLI (1987) 5-18, tiež porov. G. Kolb, *Series Romanorum Pontificum cum reflexionibus historicis*, Tyrnaviae, 1733, str. 1-99.

[50] Passarelli konkretizuje, že len od roku 642 až do roku 772 z pápežských registrov (*Liber Pontificalis*) vyplýva, že minimálne trinásti (13) pápeži boli gréckeho, alebo sýrskeho pôvodu, teda východného obradu (!), menovite ich však vo svojom článku nekonkretizuje, (porov. I.G. Passarelli, «Il monachesimo italo-greco», *Storia Europea, Il monachesimo nel primo millenio* (Convegno internazionale), Roma, 1989, str. 187).

[51] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 31.

[52] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 83.

[53] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 82.

[54] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 82.

[55] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 32.

[56] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 31-32.

[57] Pozri list metropolitu Kalábrie Basilia zaslaný v novembri-decembri roku 1089 konštantinopolskému patriarchovi opisujúci jeho stretnutie sa s pápežom na hrade v Melfi s túžbou vyjasniť celú neporozumiteľnú situáciu uverejnený v N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 32-33.

[58] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 32.

[59] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 32-33.

[60] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 84; Porov. И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 33.

[61] «… in spiritualibus deformata et in temporalibus sunt collapsa, volentes itaque lapsis succurrere ac aliis succurrere ne labantur, et si Dominus dederit intendere restaurandis…», (N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 84).

[62] Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 84.

63 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 33.

64 «… per espurgare errori et eresie introdottisi nei libri basiliani e per avviare le riforme progettate tam in capitibus quam in membris», (porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 84).

65 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 84.

66 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 85.

67 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 33.

68 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 33; porov. G.M. Croce, *La Badia Greca di Grottaferrata e la rivista 'Roma el'Oriente'*, Vol. I, Città del Vaticano, 1990, str. 14-15.

69 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 51.

70 Aby sa konala vo všetkých latinských reholiach každé tri roky kapitula predstavených-abbasov kláštorov, po prvýkrát predpísal IV. Lateránsky koncil roku 1215 vo svojej 12. konštitúcii, (porov. text konštitúcie v *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, str. 240-241); Roku 1579 bol tento záver IV. Lateránskeho koncilu aplikovaný pápežom i u východných baziliánov na území dnešného Talianska. Predtým sa baziliáni schádzali na soboroch-kapitulách v hlavnom sobornom monastyre (prišli i z okolitých filiálnych monastyrov) len sporadicky, tj. len z vážnej príčiny, najmä však vtedy, keď bolo potrebné vybrať nového archimandritu materského monastyra po smrti toho predchádzajúceho. U podkarpatských a haličských baziliánov sa latinské trojročné a štvorročné kapituly zaviedli až po roku 1720.

71 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 51.

72 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 87.

73 Porov. N. Ferrante, *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981, str. 34-35.

74 Všetky údaje o talianských baziliánoch bez odvolávky na poznámku sme prebrali od týchto autorov a ich kníh či článkov: *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1962, str. 575-578; P. Giannini, «Il monachesimo basiliano in Italia», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLI (1987) 14, 17; tiež И.М. Кондратович, *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930, стр. 33.

75 «Per ubbidire con l'attenzione, che devo, ai pregiatissimi comandi di V. E., che m'inpongono doverla informare d' soggetti di r(ito) gr(eco) della nostra religione, che fossero a proposito per essere impiegati dalla s. congr. di prop. f. nel vicariato aptolico de Greci di Monkaz nell'Ung(heria), le rappresento con la dovuta riverenza, che sarebbe gran fortuna della religione l'havere questo onore, ma perchi oggi ne'monasteri di queste provincie d'Italia non si trova nepur un monaco greco nationale, essendo tutti Italiani e figli di Latini, che celebrano la messa con gli azimi e con li paramenti e cerimonie alla Latina, usando

solamente l'idioma Greco letterale senza intendere, ne parlar la Greca volgare, non sono a proposito per esecutar la suddetta carica tanto importante in quel paese, che richiede soggetti ben istruiti nel rito Greco orientale, che usa nella messa il fermentato. Un solo monastero si trova nella terra di Mezzoriuso, vicino al Palermo in Sicilia di monaci Greci Albanesi, che osservano detto rito orientale, de quali la suddetta s. congr. se ne servita per mandarli vicarii aptolici in Cimarra col titolo di arcivesc. di Durazzo, uno chiamato mr. Nilo Catalini defonto in quelle parti nel ponteficato di papa Innocenso XII. di fel. m., e l'altro d. Filoteo Tassi oggi vivente. Ma perche detto monastero non puo mantenere se non pochi monaci, oggi non vi sono soggetti abili per detta carica. Vi sarebbe in Grottaferrata il p. d. Nicodemo Viober Romano figlio di Svizzero di anni 33 in circa, che ha studiato nel collegio Greco le lettere greche e latine, possedendo anche la lingua svizzera, ma bisogna essere dispensato di poter passare dagli azimi al fermentato, che n. S. non ha voluto permettere ai pp. Tedeschi della comp. di Gesu per le missioni de'Greci…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 516-517; porov. tiež iný dokument v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 275-277).

76 Porov. E. Galbiati, «Ruolo della Badia di Grottaferrata nella considerazione del rito greco nel mondo latino», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLII (1988) 186.

77 Latinizácia, ktorá je v priamom rozpore s učením Isusa Christa a ktorá trvá vo sv. Cirkvi dodnes, tj. už vyše 1000 rokov, je najväčšou prekážkou ekumenizmu a je hlavnou príčinou vzniku a udržania schizmatického pravoslávia. Uveďme si len jeden príklad z nedávnej minulosti: Roku 1929 Rímska Kúria prikázala rusínskym gréckokatolíkom v USA, že nesmú mať ženatých kňazov, že ich kňazi musia byť celibátnikmi a ten príkaz tam platí dodnes. Následkom len tohto jediného faktu vtedy odišlo z lona katolíckej Cirkvi okolo 100.000 gréckokatolíkov aj so svojimi kňazmi a ešte i dnes sú v USA pravoslávnymi, (porov. M. Lacko, «Le Chiese Orientali nell'America del Nord», *Unitas*, Ed. italiana, XIX/3 (1964) 207).

78 Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 70.

79 Výnimku tvorí gr. kat. eparchia Veľký Varadín (dnes Oradea-Mare), ktorá bola uznaná pápežom za existujúcu opäť na priamy zásah Márie Terézie, avšak až r. 1777. Táto eparchia mala predtým podobný osud ako Mukačevská eparchia (uznaná za existujúcu len v roku 1771). R. 1777 Máriou Teréziou Rím bol donútený tiež uznať za existujúcu starodávnu Marčanskú-Svidnícku gréckokatolícku eparchiu na juhu Uhorska (na území dnešného Chorvátska) pod menom: «Križevacká» gréckokatolícka eparchia. Marčanská eparchia bola uhorským kráľom uznávaná vždy za existujúcu, Rímom len od roku 1777. Pôvodne tiež mala na svojom čele baziliánskeho archimandritu-episkopa a to už od nepamäti,

(o Svidníckej-Marčanskej gréckokatolíckej eparchii pozri kap. 4.3. a tiež porov. О. Баран, «Синод Мукачівської, Фогарашської і Свідницької єпархії у Відні 1773-го року», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 394).

80 V skutočnosti všetky obrady jedinej Christovej Cirkvi sú úplne rovnocenné. Dokazuje to už samotné Zjavenie sv. apoštola Jána, tj. obraz-apokalyptické videnie sedemramenného svietnika, uprostred ktorého stál Christos a ktorý predstavuje jedinú Christovu Cirkev so siedmimi (= úplnosť) ramenami-odnožami-obradmi: «Tajomstvo siedmich hviezd, ktoré si videl v mojej pravici a siedmich zlatých svietnikov je toto: sedem hviezd sú anjeli siedmich cirkví a sedem svietnikov je sedem cirkví», (Zj 1,20). Sedemramenný svietnik ako vieme, už od prvopočiatkov má rozmiestnené plamene sviečok v jednej a tej istej úrovni, pretože žiadna z lokálnych Cirkví nie je nadradená inej. Len toto je Christova Cirkev.

81 Začal sa presadzovať sedemramenný svietnik, avšak v tvare trojuholníka s nerovnako veľkými sviečkami, pričom tá najvyššia v prostriedku mala reprezentovať latinský obrad.

82 V praxi však «praestantia ritus latini» pretrváva na mnohých miestach dodnes a je silnou prekážkou ekumenizmu a zjednoteniu Cirkvi, (porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev sui iuris», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/2 (1997) str. 217; pozri tiež W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 121-122; E. Galbiati, «Ruolo della Badia di Grottaferrata nella considerazione del rito greco nel mondo latino», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLII (1988) 186-187).

83 «Giovanni Hodermarzki… questo soggetto fusse vicario del defunto mr. De Camillis, che per giustificazione della sua elezione habbia esibito un'atto autenticato col sigillo di quel clero, ove si dice eletto concordemente…», (dokument-správa z 1. októbra 1707, porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 492).

84 Joan Hodermarskyj mal brata Prokopija Hodermarského, OSBM. Jeho

rodný brat Prokopij tak isto študoval na latinských školách u jezuitov, avšak nie v Trnave, ale v Olomouci, (porov. A.G. Welykyj, *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae*, I (1601-1730), Romae, 1979, str. 235).

85 Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 121.

86 «Arrivó il detto Hodermarski alla sera al monastero Lauroviense, alla mattina prese l'habito da monaco, nel giorno seguente fece la professione e al dimani si vesti da vescovo ed in tal habito con la perrucchina comparve á Leopoli. Si raccomandó accio' l'aiutassi per la sua consecrazione, e sentendo l'impossibilitá, parti per l'Ungheria, dove stá al presente», (dokument zo 14. februára 1714 uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 613).

87 V jednom z listov Kongregácie Propaganda Fide na Sekretariát Pápežského štátu z 16. januára 1713 sa píše ohľadne rázneho odmietnutia J. Hodermarského pápežom toto: «… che la Santità di Nostro Signore non consentirà mai alla promozione dell'Hodermarski à quella Chiesa, per molte, e note eccezioni del soggetto…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 70).

88 Priamu zmienku o tom, že Hodermarskyj bol vysvätený na episkopa i bez dovolenia z Ríma máme napr. z roku 1711. Obviňujú ho, že sa oblieka do liturgických rúch ako episkop, vysviaca subdiakonov, diakonov a kňazov… Latinské dokumenty Hodermarského označujú ako «fiktívneho episkopa»: «… R.P. Joannis Josephi Hodermarschi, **ficti Episcopi Monkaczinensis**… 1° quod Dominus Hodermarski incedit in vestitu et ornatu Episcopali, 2° Personas consecrat in Subdiaconos et Diaconos, et ut a quibusdam audivi etiam in Presbyteros…», (A.G. Welykyj, *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae*, I (1601-1730), Romae, 1979, str. 225); Neskôr v priamej konfrontácii mu už výčitky z toho, že sa oblieka do liturgických rúch ako episkop nerobili, ale len výčitky, že vysviaca nezákonne klérus, čo Hodermarskyj poprel (a pravdepodobne aj skutočne nevysviacal, pretože bol skutočným úprimným gréckokatolíkom, poznajúcim dobre latinské právo a okrem toho bol i vzorným odchovancom jezuitskej Trnavy a Josifa Rogu de Camellisa): «… li dissi che ero di molto sorpreso, che secondo alcune notizie si fosse egli avanzato ad ordinare suddiaconi, diaconi ed anche sacerdoti e fare altre funzioni vescovili, mi rispose che cio assolutamente non é vero, perche sa, che senza il carattere di vescovo non si puo esercitare una tale potesta e che si sottomette alla volonta di sua beatudine intorno…», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 564, 575); Ďalšiu priamu zmienku o tom, že J. Hodermarskyj bol vysvätený na episkopa máme v dokumente z 17. októbra 1711: «**s. Hodermarski**, chiamato per altro **vescovo di Monkatz**…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 568); Viaceré dokumenty zachované z daného času potvrdzujú, že sa Hodermarskyj v korešpondencii s latinskou hierar-

chiou opatrne podpisoval takto: «hummus servus Jo. Jos. Hodermarszki el. eppus Munkács», (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 642, 648).

[89] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 33.

[90] Porov. А. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 287.

[91] Len niekoľko týždňov potom, čo cisár Leopold I. menoval patentom z 11. marca 1690 Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na mukačevský prestol a potom, čo Josif Roga de Camellis bol inštalovaný 20. apríla 1690 v mukačevskom monastyre na Černečej Hore, 22. apríla 1690 sa sťažoval Josif Roga de Camellis latinskému kardinálovi Koloničovi slovami: «Quando d. mr. vesc. di Varadino lesse la patente speditami da sua maesta, si stupi, che in una tal segretaria si sia comesso un simil errore di soggettar un vesc. ad un'altro vesc. e di piu un vicario aptolico ad uno che non é vic. apt. e d'ingerirsi un prencipe secolare e constituirmi vicario del vescovo ordinario dioecesano essendo tutte cose contro il jus canonico, e mi disse, che questa patente non la mostrassi, se ben facei a favor suo, ma quando poi io gli risposi che pro mio vesc. dal quale dipendere, non s'intende altro, che V. E., resto apagato», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 298); 15. marca roku 1692 episkop Josif Roga de Camellis napísal kardinálovi Koloničovi: «Il mr. Fenesi vorebbe, che io fossi suo suffraganeo, ma secondo li sacri canoni non puol un vesc. esser suffraganeo cum altro vesc. ma bensi di un arcivesc., egli e vesc. delli Latini et io delli Greci, cosi si usa in tutta la christianita, se ben due vescovi latino e greco stassero non solo in una diocesi, ma in una medesima citta, come in Scio dove habitano due vesc. in Leopoli, in Vilna, in Premislia, in Chelma etc.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 335).

[92] «… sopra le difficoltà, che s'incontrano alla corte di Vienna circa il passaggio del P. Filippovitz al possesso del Vicariato Apostolico di Monkatz, al quale è stato eletto dalla Santa Sede, e la maggior essere pregiuditio, che si suppone farsi con la sua amministrazione a dritti del Re d'Ungheria nella nomina del Vescovado di Monkatz, che diede l'Imperatore defonto all'Hodermarski, il quale però ha detto a Monsignor Nunzio, d'essere pronto a lasciare tutto, quando gli venga permesso dalla Corte, purchè si proveda con un Capo ecclesiastico al bisogno spirituale di quei popoli…», (porov. dokument zo 16. novembra 1711 uverejenený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 36, tiež str. 13, 47-48, 68, 81-82, 89–90); Roku 1714 sa na Kongregácii Propaganda Fide rozmýšľalo i o tom, aby bol J. Hodermarskyj uväznený v monastyre v Lavrove a takto bol odstránený z Uhorska, (porov. A.G. Welykyj, *Ac-*

ta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 91-93).

[93] Porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 226, 236; porov. A. Hodinka, *Rákóczi Ferenc fejedelem és a gens fidelissima*, Pécs, 1937, str. 3; A. Bonkaló, *The Rusyns*, New York, 1990, str. 23.

[94] «… Le difficoltà sono, che il Religioso predetto (Polykarp Filipovič) non solo non è suddito del Re d'Ungheria, ma di più è Polacco, il che pare nelle presenti congiunture grande eccettione…», (dokument zo 7. novembra 1711 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 31).

[95] «… PP. Gesuiti di Possonio, che in materia di Religione non l'abbiano trovato assai fermo…», (porov. dokument uverejnený u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 505; A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 252.).

[96] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 141.

[97] Napr. keď bol M. M. Olšavskyj, OSBM, už starý a oslabený chorobou, hľadal sa jeho nástupca. Mária Terézia navrhla J. Bradača. Kongregácia Propaganda Fide prosila vo svojom liste z 3. októbra 1767 egerského latinského biskupa o «*úprimnú a presnú informáciu, čo sa týka kvality, doktríny a predovšetkým oddanosti myšlienke únie s katolíckou Cirkvou…*». Vyšetrovanie ohľadne osoby J. Bradáča sa malo viesť rozvážne, tajne a diskrétne…, (porov. dokument uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, V (1758-1777), Romae, 1957, str. 133); Informácie a hodnotenie sa žiadalo nielen od egerského latinského biskupa, ale aj od ostrihomského latinského arcibiskupa (uhorského primasa). Porov. napr. hodnotenie osoby Simeona Olšavského tesne pred jeho menovaním na episkopa latinským uhorským primasom 7. marca 1735 uverejnené v latinčine u A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 331-332.

[98] List gréckokatolíckeho duchovenstva zo 7. marca 1715, (porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 651-659; porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 287).

[99] «Relatio E.mi, et R.mi D.ni Cardinalis Sacripantis, Praefecti. Alcuni Preti greci uniti della Diocesi di Monkatz rappresentanti il Clero del Rito in Ungaria assieme con D. Gio. Giuseppe Hodermarski, da essi eletto per loro Pastore e Vescovo, con lettere dirette alla Santità di Nostro Signore, et a questa S. Congregazione suppongono d'haver altre volte, cioè due anni sono, supplicato la S. Sede che approvasse, e canonizzasse l'erezione del Vescovado di Monkatz, e

confermasse il sudetto Hodermarski da essi, come sopra, eletto per loro Vescovo. E perchè non sono stati in ciò consolati, anzi intimoriti per la voce sparsa che si volessero introdurre novità circa i loro riti, e privileggii, e vedendo ancora che le controversie insorte tra la S. Sede medesima, e la Corte di Vienna circa l'erezione del sudetto Vescovado, e conferma dell'Eletto non sono anco aggiustate, anzi vanno tuttavia avanzandosi col pretesto d'ovviare à pregiudizii che da ciò potessero derivare alla S. Unione, dicono d'haver richiesto il loro Vescovo eletto d'itimare, conforme ha fatto, una Congregazione Generale del Clero del Regno, tenutasi li 7 di Marzo passato coll'assistenza del pretesto Vescovo, e suo Vicario Generale, et in essa essersi esamitani e risoluti i punti seguenti, cioè: 1. Se volevano riconoscere, e soggettarsi al P. Francesco Ravasz della Compagnia di Gesù costituito per Vicario Generale di quella Diocesi da Monsignor Vescovo d'Agria. 2. Se volevano che le feste celebrate da essi sin à quest'hora secondo il Calendario antico, si celebrassero in avvenire secondo il Calendario Gregoriano. 3. Se volevano, o consentivano di riconoscere, e sogettarsi come à loro legittimo Prelato, al Vicario Apostolico deputato, o da deputarsi dalla S. Sede, o da mandarsi da qualsivoglia Vescovo latino al governo di quella Chiesa, o pure volevano secondo il diritto, e la consuetudine loro eleggere un Vescovo del proprio Corpo. 4. Se volevano stare immediatamente sogetti al governo de Vescovi latini. 5. An (sono le parole precise degl'Oratori) super praemissis, discussis, ac decisis, prout iuribus, et consuetudinibus Graeci ritus contraria essent, requirendae sint altiores instantiae, praesertim SS.mus Dominus Noster Clemens, modernus XI Papa, Augustissimus Imperator etc. E.mus Cardinalis de Saxonia, Primas Regni etc… Quanto al 1° punto. Che non vogliono, ne possono ammettere, ne riconoscere per loro Vicario Generale il detto P. Ravasz, Giesuita… Quanto al 2° punto, circa la celebrazione delle feste, dicono di voler osservare il Calendario vecchio… Soggiungono però che sarebbero pronti anco a recedere dalla loro prattica, quando mediante l'utorità della S. Sede s'inducessero gl'altri Greci uniti fuori del regno d'Ungaria à celebrare le dette feste secondo il Calendario Gregoriano. In ordine al 3° punto, di riconoscere o nò il Vicario Apostolico, dicono… non saranno mai ne loro, ne i loro successori per riconoscere, e ricevere alcun Vicario Apostolico deputato o da deputarsi, per esser contenti del soggetto da essi eletto…», (porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 112-116, 127-130; celý dokument soboru z 7. marca 1715 je uverejnený v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 651-659, a tiež v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 141-146).

[100] Porov. И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 94.

[101] Pozri pod 17. storočím.

[102] Roku 1716 bol menovaný za apoštolského vikára a titulárneho episkopa,

a až v roku 1729 sa stal archimandritom-predstaveným baziliánov na Černečej Hore.

[103] «Nos Stephanus Telekesi, miseratione Divina Episcopus Agriensis, Comitatuum Heves, et Utrisque Szólnok Supremus, et Perpetuus Comes…, … qui remedium adferret, imo nec qui pro remedio salutari, debitis in locis negotia, et instantias proponeret; Causasque ejusdem Graeci Ritus in bonum ordinem redigere satageret. Hinc Nos Commiseratione, et Zelo conservandae Unionis memoratorum Graeci Ritus populorum, et Sacerdotum ducti, Reverendum in Christo Fratrem D. Georgium Bizanczy, ejusdem Graeci Ritus Presbyterum, Plebanum Kálloviensem, et Archi Diaconum Trans-Tibiscanum, Nobis, et **Sac. Sedis hujus Agriensis**, (**:Unde semper dependentiam habere dignoscuntur:**) pro gerendo **officio vicariatus** inter ipsos Graeci-Ritus Sacerdotes, et Populos aptum, sufficientem adinvenimus, maxime, quia lingva latina, scientia Philosophica, et Theologica… … in Curia nostra Episcopali Agriae, Anno 1713. 9. Aprilis. Episcopus Agriensis Stephanus Telekesi m.p.», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 161-162).

[104] «Ego Georgius Bizanczy Graeci Ritus cum Romana Ecclesia Unitorum Presbyter iuro per Deum vivum, Unum in Trinitate, et trinum in personis Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, Sanctam Dei Genitricem Virginem Mariam, Sanctos omnes, et electos Dei, et haec Sancta Evangelia manibus meis tacta, quod ego Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Gabrieli Antonio Erdődy, moderno Episcopo Agriensi, Eiusque Successoribus, ac officium, et curam gerentibus Dioecesanae hujus Agriensis Ecclesiae, eidemque subjectarum fidelis, et obediens ero, item quod Ritus mei Graeci Unionem cum Sancta Romana Catholica Ecclesia intemerate servabo, ac per alios servari curabo, **in officio vero Vicariali hujus Ritus Graeci unitorum omnes mihi subjectos Sacerdotes, et Populos ad obedientiam Suprafato** Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Ejusque Successoribus, ac Dioecesis hujus Agriensis Generalem curam habentibus adducere, ac compellere pro posse meo satagam, conabor, ac fideliter intendam; Sacerdotibus vero, ac populis amore, odio, precibus, praemio, aliisqe respectibus semotis diligentem, ac justam administrationem faciam, visitationes Ecclesiarum, ubi personaliter potero, fideliter pro aedificatione populi, aut aliis aptis, et idoneis sacerdotibus peragendas, mihique referendas commitam. Denique omnia ea, quae tum **ad obedientiam, reverentiam, ac submissionem altefato Illmo, ac R. D. ejusque successoribus**, ac Generalem Dioecesis Agriensis curam habentibus spectabunt, sollicite tum ipse curabo, tum per mihi subjectos absque renitentia curari pari sollicitudine intendam, ac satagam. Sic me Deus adjuvet, B. M. Virgo, omnes Sancti, et Electi Dei, et haec Sancta Dei Evangelia. Actum Gyöngyös 20. Aprilis 1715. Idem qui supra, Georgius Bizanczy», (Archiv. D. Agriensia – 112 ad ann. 1767, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 47-48; tiež porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 162-163).

[105] Porov. napr. text prísahy M. M. Olšavského egerskému latinskému biskupovi G.A. Erdődymu de Monyorókerék r. 1743 uverejnený v I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 129-130; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 33-34; či text prísahy vernosti M. M. Olšavského egerskému latinskému grófovi-biskupovi Barkóczymu de Szala z roku 1747 v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 47-49.

[106] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 171-172.

[107] Porov. uverejnenú pápežskú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 33.

[108] Porov. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Vindobonensis, vol. 79, f. 65a-b, in A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 55, porov. A. Пекар, «Василіянськи протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 153; H. Bizancij vo svojom liste z 9. septembra 1717 ďakuje pápežovi za česť, že sa stal najprv apoštolským vikárom a potom (neskôr) dostal aj titul a charakter episkopa. Vo svojom liste hovorí, že bol posvätený metropolitom Ruska a do jeho rúk zložil i Vyznanie viery, (porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 156).

[109] Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 25.

[110] Porov. list Erdödyho z 12. mája 1718 spolu s prílohami uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 157-171.

[111] Porov. dekrét cisára Karola z 8. novembra 1716 uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 158-160.

[112] «… Demum Domino Abbati tribuitur facultas canonice benedicendi, et Infula utendi…», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 165).

[113] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 156-157.

[114] «Leo Kiska AEppus. et Metrop. Kioviensis, ac totius Russiae elargitur testimoniales, quod Georg. Bizanczy, Ord. S. Bas. M. Religiosum, et Vic. Apost. Districtus Munkacs. posteaquam professionem fidei Cath. et juramentum fidelitatis erga Sedem Rom. deposuisset, ad titulum Eccl. Sebastanae consecravit. Datum Volodimirii 9. Dec. 1716», (Archiv. Dioec. Bizanczy – ad ann. 1716, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 51).

[115] A. Pekar, «The elevatione of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 227-228.

[116] Porov. E. Фенцикъ, «Наше всечестнѣйшее монашество», *Листокъ*, Унгваръ, III/3 (1887) стр. 34.

[117] Porov. tiež A. Baran, «Obligatio Synodi Zamostianae in Ucraina Carpatica sec. XVIII», *Analecta OSBM*, Roma, II (VIII), Fasc. 3-4 (1956) str. 525-530; Tento synod bol schválený pápežom Benediktom XIII. 19. júla roku 1724: «Benedictus PP. XIII. Ad futuram rei memoriam. … Synodum Provincialem Ruthenam in Civitate Zamosciae Anno MDCCXX celebravit, multaque in illa statuta, decreta et ordinationes edidit… **qui Synodum Ruthenam** praedictam praevio maturo examine plenissime approbarunt, consilio, Synodum huiusmodi a dicto moderno Metropolita celebratam (ut praetenditur) omniaque, et singula **in ea edita statuta, ordinationes, et decreta, authoritate Apostolica tenore praesentium confirmamus, et approbamus, illisque inviolabilis Apostolicae firmitatis robur adiicimus**, ita tamen quod per nostram praedictae Synodi confirmationem nihil derogatum esse censeatur Constitutionibus Romanorum Pontificium, Praedecessorum nostrorum, et Decretis Conciliorum Generalium emanatis super Ritibus Graecorum, quae non obstante huiusmodi confirmatione semper in suo robore permanere debeant… Decernentes easdem praesentes literas, ac Synodum, in eaque edita Statuta, Ordinationes, et Decreta huiusmodi semper firma, valida, et efficacia existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtineri, ac ab omnibus, et singulis, ad quos spectat, et pro tempore quandocumque spectabit in omnibus, et per omnia inviolabiliter, et inconcusse observari… Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, sub Annulo Piscatoris, dei XIX Julii MDCCXXIV, Pontificatus Nostri Anno primo», (A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, 49-50). Na Zamojskom synode sa mukačevský gréckokatolícky episkop nezúčastnil preto, lebo nepatril k haličskej gréckokatolíckej hierarchii.

[118] «Anno Domini 1727. die 3. mensis Februarii, sub Praesidio Rmi Dni Joannis Josephi Hodermarszky Illmi ac Rmi D. Eppi Sebastopolitani Munkacsiensis, et Maramarusiensis, celebrata est Congregatio Venerabilis Cleri Graeci Ritus, in Oppido Nagy-Szőllős, Ito Cottui Ugocsa adjacente Assidentibus Adum Rdis Dnis Simeone Olsavszky, Praetitti Illmi, ac Rdmi Dni Eppi Capellano, et Auditore, nec non Dno Gregorio Kopánszky: per praefatum Inclytum Comitatum Graeci Ritus Unitorum Archi-Diacono, et Parocho Veresmartiensi, ac Theodoro Rakoveczky ejusdem Ritus Archi-Presbytero, et Parocho Nagy Szőllősiensi. Qua Occasione citatis Honorabilibus in Chto Patribus Plebanis: Daniele Veletiensi, Michaele Bileczky Bilkensi, Luca Komjatszky Komjatiensi…, et reliquis infrascriptis conclusum est: Primo: perlecta est Series Congregationis in Sacro Eppali Agriensi Consistorio peractae, A. 1726. die 11-ma Martii cum subsequent. celebrat. et specialiter **assumpta est experimento S. Synodus Provincialis Ruthenorum in Civitate Zamoscia A-o 1720. celebr.**

et a Clemente XI. Papa Romano confirmata. Quam perlectam, examinatam, ac Ruthenice idiomate explicatam omnes, et singulis unanimi voto (:conformando se in omnibus punctis, et clausulis decisioni Consistoriali Agriensi:) ratificatam acceptarunt…», (Archiv. Dioec. Munk. Religionaria, 28 ad 1727. 3. Febr., porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 77; porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 196-197, 206).

119 «…Sanctae Synodo recte consideranti maturitatem, quae in Episcopis promovendis ex Sacrorum Canonum praescripto adhiberi debet, visum est statuere, ut nemo deinceps, nisi a Sancta Sede dispensationem obtineat, Episcopus esse possit, qui Professionem Religiosam non fecerit. Nemo vero profiteri valeat, qui prius intra septa Monasterii non expleverit annum probationis Regularis, et sex hebdomadas iuxta Constitutiones, et consuetudines Ordinis Divi Basilii Magni», (*Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciæ anno MDCCXX*, Titulus VI., De episcopis).

120 Myslí sa na IV. Lateránsky koncil a Tridentský koncil.

121 Zamojský synod bol od roku 1720 záväzný v Poľskom kráľovstve. Gréckokatolíci v Poľsku boli organizovaní tak, že mali svojho gréckokatolíckeho metropolitu.

122 «Sancta Synodus eorumdem Sacrorum Canonum vestigiis inhaerens, statuit ut Monasteria… post annum a publicatione praesentis decreti, et acceptas literas convocatorias Illustrissimi, et Reverendissimi Metropolitae, in Congregationem redigantur, ac deinde quolibet quadrienio Generalem, Provincialem, ac regulares Visitatores eligant, ac de caeteris, quae ad rectam administrationem totius provinciae, ac disciplinae Monasticae instaurationem necessaria videri poterunt, statuant, ac decernant» (*Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciæ anno MDCCXX*, Titulus XI., De monasteriis, et statu monachorum).

123 Porov. K. (A. Кралицкий), «Патронат», *Листокъ*, Унгваръ, III/23-24 (1887) стр. 355.

124 Porov. **Г.Г. Визѧ́нтїй**, ***Кра́ткоє Припа́дковъ Мора́лныхъ, и҆лѝ Нра́вныхъ Собра́нїє Дх҃овнымъ О҆со́бамъ потре́бноє***, **Тернáва**, ҂аѱ҃ѯ (1727), str. 208.

125 Porov. **Г.Г. Визѧ́нтїй**, ***Кра́ткоє Припа́дковъ Мора́лныхъ, и҆лѝ Нра́вныхъ Собра́нїє Дх҃овнымъ О҆со́бамъ потре́бноє***, **Тернáва**, ҂аѱ҃ѯ (1727), str. 205-208.

126 Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 101; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 224; И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 99.

127 Veľkú obľúbenosť Simeona Olšavského u egerského latinského biskupa

potvrdzuje napr. i list Kongregácie Propaganda Fide viedenskému nunciovi z 15. januára 1735: «… il sacerdote D. Simone Olsawszki, che era già Vicario Generale di quel Distretto, e di cui molto commenda le qualità, e dottrina per relazioni in particolare del **Vescovo d'Agria, ordinario latino del luogo**, e comette al predetto Sig. Cardinale d'impetrare dalla Santità di Nostro Signore, che il medesimo sacerdote venga dichiarato per Vicario Apostolico collo stesso titolo di Vescovo di Sebastopoli, o con altro simile…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, IV (1730-1758), Romae, 1957, str. 46).

[128] Porov. A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 35.

[129] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, Cassovia, 1799, str. 156-161.

[130] Chronológia protoihumenov baziliánov žijúcich na území historického Podkarpatska (terajšie Slovensko, severovýchodné Maďarsko, transylvánska časť Rumunska a Zakarpatská Ukrajina), ktorí neboli totožní s episkopmi Mukačevskej eparchie sa začína práve rokom 1733. Pred týmto rokom protoihumenmi baziliánskej Karpato-rusínskej provincie sv. Nikolaja Čudotvorcu v bývalom Rakúsku boli vladykovia Mukačevskej eparchie. Spočiatku baziliáni volili vždy toho istého protoihumena, lebo rozumeli, že ak má Rád prekvitať jeho funkcia musí byť stála. Neskôr sa protoihumeni začínajú skutočne meniť každé tri roky a baziliáni rapídne upadajú, pretože každý protoihumen mal iné vzdelanie, rozličnú inteligenciu, rozličné plány… čo jeden budoval, druhý váľal. Predvolebná kampaň ničila morálku, medziľudské vztahy v monastyroch… Protoihumenmi od roku 1733 boli: o. Hrihorij Bulko (1733-1742); o. Hedeon Pazin (1744-1754); o. Joannikij Skripka (1755-1756); o. Havriil Deško (1756-1758); o. Makarij Šuhajda (1758-1766); o. Martyrij Kašper (1766-1769); o. Silvester Kovejčak (1769-1778); o. Martyrij Kašper (2.x) (1778-1781); o. Antonij Kocak (1781-1784); o. Silvester Kovejčak (2.x) (1784-1789); o. Joannikij Bazilovič (Basilovits) (1789-1821); o. Bonifatij Stromeckyj (1821-1827); o. Maxim Jeleňak (1827-1830); o. Jakiv Bovankovič (1830-1839); o. Herman Minskyj (1839-1842); o. Benjamin Jacin (1842-1845); o. Alexij Haličkovič (1845-1848); o. Jakiv Bovankovič (2.x) (1848-1854); o. Alexij Haličkovič (2.x) (1854-1863); o. Irinej Zeľnij (1863-1866); o. Alexij Haličkovič (3.x) (1866-1869); o. Matej Mikita (1869-1885); o. Inokentij Levkanič (1885-1906); o. Joakim Choma (1906-1931), (porov. A. Пекар, «Василіянськи протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 162-163; tiež A. Пекар, «Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, стр. 390; J.V. Timkovič, «Baziliánski protoihumeni», *Blahovistnik*, Prešov, 4 (1997) 97-100; porov. tiež zoznam protoihumenov v *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini 1878*, Ungvarini, 1878, str. 365-367).

[131] *Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciæ anno MDCCXX*, Titulus XI., De monasteriis, et statu monachorum.

[132] Г. Кинах, «Акти трох монаших соборів (1733, 1755, 1756)», *Analecta OSBM*, Жовква I, Fasc. 4 (1927) 576.

[133] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 229.

[134] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 99.

[135] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 226-228.

[136] Už roku 1785 sme svedkami skutočnosti, že baziliáni Krásnobrodského monastyra stratili majetkové listiny o pozemkoch, ktoré mali vo vlastníctve. Časté striedanie ihumenov monastyra spôsobilo, že majetkové listiny sa zapotrošili. Na dané pozemky si začal robiť nároky miestny šľachtic gróf Vladislav Szirmay. Súdne ťahanice sa skončili až po 26 rokoch, roku 1811 (!), keď baziliáni konečne našli hramotu Vandernath a dokázali, že pozemky, na ktorých pracovali, sú ich, (porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera*, Prešov, 1995, str. 69).

[137] V rukou písaných baziliánskych pravidlách (z roku 1749) používaných na historickom Podkarpatsku (ktorých autorom bol vladyka M.M. Olšavskyj, sa ešte v roku 1826) píše: «… **ꙗ҆́ко҆ то Настоѧ́телє҃: кото́рыи ни ѿ своє҃ сп҃се́нїи, ни себѣ̀ по҆лє́глыхъ попече́нїе и҆мѣ́ли, каки́въ стра́нный ст҃ выда́нны є҆ ꙗ҆вѣ̀ ѿ бож҃ве́нагѡ Писа́нїѧ, и҆́же речѐ: Проклѧ́тъ всѧ́къ творѧ́ Дѣ́ло̀ Гдⷭ҇не съ небреже́нїе, и҆ вѣ́л8: Рег8: в҃ Р8ск: и҆ї пошыро҃: Латн҃: 25: ѿ р8ки Настоѧ́телѧ кро́въ бра́тнѧ взы́щетсѧ: а҆́ще в҃падѣ в҃грѣ́хъ є҆де́ ѿ бра́тїй, непрѣ҃ре́ш8 ѿправда́нїѧ Бо́жїѧ Настоѧ́телю, и҆ли̑ в҃пады̑ пребыва́є въ грѣ́сѣ ненаоу̑чє́нъ ѿбразѡ и҆справле́нїѧ Настоѧ́телє, наипа́чеже, а҆́ще неневѣдѣ́нїѧ ра́ди что̀ преме́лчитъ, и҆ пре́зритъ ѿ оу̑то́дныхъ Бг҃8, но ласка́нїѧ, и҆ подхлѣ́пства бра́тїи оу̑тожда́юще. И҆ноче́скагѡ Жи́телства жесто́кость оу̑ста́вн8ю разврѧ́титъ, и҆ розп8ститъ, и҆ та́кѡ Настоѧ́тель Себѐ и҆ ѡ҆́мѣхъ би́нѣ прелсти̑, по рече́нном8: блажа́щїи ва̑, лстѧ̑ ва̑, и҆ сте́зѧ но̑ ва́шы̑ см8ща́ютъ, см8ща́ѧ же ва̑ понесе́ грѣ҃. Тѣ́мже да не сѐ по҆раждѐ, послѣд8и́мъ И҆по́столском8 Пра́вил8: ѿ є҆́же съ Бра́тїѧми пребыва́нїи, ниво речѐ: въ сло́вѣ ласка́нїѧ бы́хомъ въ ва́съ, ꙗ҆́коже вѣ́тє, и҆ про́чаѧ: но со дерзнове́нїемъ въ лю́бви да ходота́йств8етъ и҆ глаго́лє҃ сло́во; є҆ли́ко бо зло̀ є҆́стъ в҃мѣ́стѡ Наставле́нїѧ, и҆ Направле́нїѧ пре́лести причи́новъ бра́тїѧмъ бы́ти: ꙗ҆вѣ̀ є҆́стъ ѿ види́мыхъ: кїи̑бо ѿц҃ъ своѐ ча́до презира́етъ хотѧ́щее въпа́сти во ꙗ҆м8, и҆ли̑ в҃па́дшее ѡ҆ставлѧ́етъ? коли́коже лютѣ́йшше д8ш8 въгл8би́н8 ѕлы́хъ въпада́ющ8 ѡ҆ставлѧ́ти? До́лжникъ оу҆б є҆ бра́тїи Настоѧ́тель вы́н8 бдѣ́ти ѿ д8ша́хъ и҆́хъ, и҆ пещи́сѧ ꙗ҆́же ко спасе́нїю ко́до҃гѡ да́же и҆ до сме́рти, по рече́нном8: Благово́лихомъ пода́ти ва́мъ не то́мо є҆ѵ҃ліє Бо́жїе, но и҆ свою̀ д8ш8.**

Ведлꙋгъ Рег8ꙋ: же ґм: ꙋ'р8ск: взѧто ѿ сло Хвы: латинс: же 45 краѣ: вѣдый волю Гда своегѡ, и несотворивы, біе бꙋдѣ многѡ, и прочаѧ: Оучинены на строительво Слова, аще неради, и замедли Волю Гдню вовѣстити, ꙗкѡ оубица сꙋдисѧ…», (pozri J.V. Timkovič, *Letopis Bukovského monastyra (Bukovej Hory) a historické zmienky o iných baziliánskych monastyroch na východnom Slovensku*, Prešov, 2004, str. 279-281).

138 Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, III, Cassovia, 1799, str. 110; tiež И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 100, 109-110.

139 Dimitrij Rac bol mukačevským Rusínom silného telesného vzrastu. Bol vojakom a vo vojne zachránil život grófa Károlyho a jeho syna. Na znamenie povďačnosti ho gróf Károly ustanovil správcom svojich majetkov s veľkými právomocami, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 111).

140 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 106-107, 111; І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 177-178; А. Пекар, «Василіянськи протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 154; А. Пекар, «Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, стр. 386-387.

141 Baziliánska mantia je čiernej farby, z vlny a siaha až po zem. Nemá na sebe prišitú kapucňu, ale kapucňa je samostatne. Oblieka si ju nositeľ veľkého anjelského obrazu – kaluger, spolu s kapucňou-koukolionom a analabosom, keď ide na Bohoslužby chóru do cerkvi, (porov. N.F. Robinson, *Monasticism in the orthodox churches*, London, 1916); Dnes sa pod vplyvom latinizácie v niektorých gréckokatolíckych baziliánskych monastyroch dokonca zakazuje nosiť vo všedný deň mantia, a to porušujúc starodávne východné kanonické právo – 27. pravidlo Nikefora Vyznavača, ktoré znie: «Jeromních nesmie slúžiť bez mantie».

142 Porov. napr. O. Raquez, «Le vesti liturgiche nella Chiesa bizantina», *Echi d'oriente*, Roma, V/2 (1983) str. 20.

143 Porov. *Poučenie 1., O zrieknutí sa sveta*, *Преподобнаго отца нашего аввы Дороѳея душеполезныя поученія и посланія*, Jordanville, 1970, str. 30-33.

144 Porov. K. Bihlmeyer, H. Tuechle, *Storia della Chiesa, II, Il Medioevo*, Brescia, 1969, str. 225.

145 Porov. D. Guillaumme, *Oriente cristiano*, Palermo, 1-2 (1989) str. 18-27.

146 «… sub disciplina Societatis Iesu Tyrnaviae… in Seminario S. Adalberti…», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 229).

147 Výnimka daná pápežom Klementom XII. 24. mája 1735 uverejnená v A. We-

lykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 71-72, mohol ho vysvätiť jeden gréckokatolícky episkop, pri ktorom stáli dvaja obyčajní kňazi. Simeon Olšavskyj bol vysvätený na vladyku-episkopa kyjevským metropolitom Atanasijom Šeptickým v tom istom roku.

[148] Blažovskyj dostal od pápeža možnosť výberu: byť posvätený na titulárneho episkopa Ahnenského alebo jedným gréckokatolíckym episkopom, ktorému budú asistovať dvaja gréckokatolícki kňazi, alebo ak chce môžu ho vysvätiť s jedným gréckokatolíckym episkopom dvaja latinskí biskupi. H. Blažovskyj si vybral prvú možnosť a bol vysvätený na episkopa kyjevským metoropolitom Atanasijom Šeptickým 22. decembra 1738, teda jediným gréckokatolíckym episkopom za asistencie dvoch gréckokatolíckych kňazov, (porov. bulu pápeža Klementa XII. v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 74-75).

[149] Výnimka daná pápežom Benediktom XIV. 6. novembra 1743, (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 86).

[150] Porov. text kánona uverejnený vo svojom origináli v gréčtine napr. v *Conciliorum Oecumenicorum Decreta,* Bologna, 1991, str. 7.

[151] Kráľovná Mária Terézia menovala episkopov v Uhorsku na báze svojho titulu «apoštolský kráľ», ktorý podľa tradície dedil každý uhorský kráľ od čias sv. Štefana. Preto, keď kráľovná niekde išla, nechávala pred sebou niesť dvojitý arpádovský kríž… Z toho titulu aj zakladala biskupstvá a menila ich hranice. Pápež to potom len schvaľoval. Práve preto táto kráľovná stála za uznaním Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva pápežom v roku 1771, či za založením rímskokatolíckych biskupstiev Spiš, Banská Bystrica, Rožňava v roku 1776. Následne na tej istej báze privilégia uhorský apoštolský kráľ František I. r. 1804 povýšil Egerské rímskokatolícke biskupstvo na arcibiskupstvo a vyčlenil z neho dve nové rímskokatolícke diecézy: Szatmár a Košice. Pod arcibiskupstvo Eger boli definitívne vtedy podriadené latinské diecézy: Spiš, Rožňava, Košice a Szatmár, (porov. V. Bucko, *Cirkev Kristova v dejinách*, Bratislava, 1944, str. 181-182; tiež A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 556-557). Podobne r. 1815 ten istý kráľ založil Prešovskú gréckokatolícku eparchiu vyčlenením z Mukačevskej.

[152] Predpis Zamojského synodu ohľadom vyše ročného noviciátu episkopovnominátov v baziliánskom monastyre pred vysviackou sa nikdy a nikde nedodržoval, dokonca ani v Haličine. Oficiálne bol však v Haličine zrušený až na Ľvovskom synode roku 1891 (tit. VII, cap. 3, n. 2, porov. *Oriente cattolico*, Città del Vaticano, 1962, str. 586).

[153] Porov. A. Pekar, «The elevation of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 228-229.

[154] «… (episkop Vasiľ Tarasovič, mukačevským episkopom bol v rokoch 1634-1651) vedel, že ľud iba toho považuje za svojho pravého biskupa, ktorý

sídli v starobylom monastýre Sv. Nikolaja v Mukačeve (je jeho archimandritom)…», (M. Lacko, «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 118).

155 Pozri dokument S. Congregazione della Propaganda Fide, podpísaný arcibiskupom Stefano Borgia z 17. decembra 1772 uverejnený v článku A. Pekar, «The elevatione of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) str. 231-236.

156 V Mukačevskom monastyre to bolo po prvýkrát po smrti vladyku Josifa Rogu de Camellisa (+1706), pretože i keď vladyka Josif Roga de Camellis, OSBM, bol prvým episkopom nie voleným, ale len menovaným zhora, avšak bol ešte i pred svojim menovaním mníchom-baziliánom, avšak po ňom nastupujú už len biľci-svetskí kňazi, ktorí mníšske sľuby robia len narýchlo a formálne, aby mohli žiť-sídliť v monastyre, kde ináč bola prísna klauzúra a nemních tam nemohol ani vstúpiť.

157 Trnavskú rímskokatolícku univerzitu založil s dovolením cisára Ferdinanda II., ostrihomský arcibiskup-kardinál Peter Pázmany (1616-1637) roku 1635. Túto univerzitu kardinál Pázmany zveril jezuitom. Spočiatku mala univerzita len filozofickú a teologickú fakultu, roku 1667 bola tu zriadená i právnická fakulta a kráľovná Mária Terézia r. 1769 v Trnave zriadila i lekársku fakultu. Tým sa stala univerzita úplnou. Bola tu zriadená i univerzitná tlačiareň. Po vyhnaní Turkov, roku 1777 túto univerzitu premiestnila Mária Terézia do Budína, a v roku 1780 do Pešti, (porov. V. Bucko, *Cirkev Kristova v dejinách,* Bratislava, 1944, str. 162-163, 182; A. Aldásy, «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, vol. VII, New York, 1910, str. 556); Pázmányova univerzita v Trnave bola výlučne jezuitskou záležitosťou a to až do zrušenia tejto rehole za Márie Terézie v roku 1773. Vyučovacím jazykom na trnavskej univerzite bola výlučne len latinčina. Latinská vyučovacia reč ostala dokonca i po premiestnení univerzity do Pešti a to až do roku 1844, keď latina bola nahradená maďarčinou, (porov. V. Chaloupecký, *Univerzita Petra Pázmánya a Slovensko*, Bratislava, 1935, str. 10-11).

158 Porov. D. Blažejovskyj, *Byzantine Kyivan Rite Students*, Rome, 1984, str. 159-160.

159 Porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 49-50.

160 Congregazione per le Chiese Orientali, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 1996.

161 «Докля буде – Азъ, Буки, Вѣди – того не буде!», (porov. Е. Недзѣльскій, *Очеркъ карпаторусской литературы*, Ужгородъ, 1932, стр. 87; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, II, Рим-Львів, 1997, стр. 141); «Az, Buky, Vidi» sú názvami začiatočných písmen cyriliky-azbuky a zároveň kriptonymom Andreja Bačinského: «A. B. V.» = «Andrij Bačinskyj, vladyka».

162 Porov. list mukačevského episkopa H. Blažovského egerskému latinské-

mu biskupovi z 19. novembra 1738 v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 244.

163 Porov. Е. Сабовъ, «Очеркъ литературной дѣятельности и образованія Угро-русскихъ», *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 193.

164 Porov. napr. výzvy Inštrukcie: Congregazione per le Chiese Orientali, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 1996, ktorá bola vydaná dokonca i v slovenčine: Kongregácia pre Východné Cirkvi, *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu Kánonov Východných Cirkví*, Città del Vaticano, 1998, ktorá žiada návrat k bohoslužobnej tradícii spred Zamojského synodu (r. 1720).

165 Apoštolský nuncius vo Viedni o Bradáčovi píše: «Passò a dire, che ben gli era noto quanto si studiassero i suoi Contrari di screditarlo e presso la Santa Sede, e presso me medesimo: che per altro egli era nato nel rito Latino, ed anche durante il primo anno del suo Presbiterato aveva uffiziato come Latino; ma poi per consiglio del suo Vescovo (forse avrà voluto intendere il Vicario apostolico, suo predecessore) era passato al rito Greco, previa la necessaria Dispensa», (porov. dokument viedenskej apoštolskej nunciatúry z 25. februára 1771 uverejnený v A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 223).

166 Porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 186-187, tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 112-113.

167 V Kamjonskej gréckokatolíckej *Matrike* zosnulých sa pod rokom 1796 nachádza zápis: *(Annus) 1796, (Mensis) 30. 8bris, (Providens Parochus) Elias Adaškievič, (Sepeliens) Elias Adaškievič, (Nomen Mortui) D. Catharina Bradacs, ann. 98, (Religio) G. R.* (Graeci Ritus), *(Cementerium) Kam*(jun)*ka, (Numerus Domus) 188.* Teda matka Bradačova bola gréckokatolíčkou, zomrela vo veku 98 rokov a je pochovaná na Kamjonskom cintoríne. Jedine Katarína Bradačová má na danej strane (i na predchádzajúcich a nasledujúcich) matriky pred menom titul: «D.», čo znamená *pani*, lebo Bradáčovci v Kamienke nepatrili medzi obyčajných ale vyššie postavených ľudí.

168 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 111-112.

Stredoveký slogan znel: Koho panstvo — toho náboženstvo; a tak páni násilím prevádzali chudobný gréckokatolícky ľud zo «starej cyrilo-metodejskej viery» na svoj nový protestantizmus, alebo neskôr na latinský obrad, čo komu bolo výhodné.

Delenie Uhorska latinskými diecézami

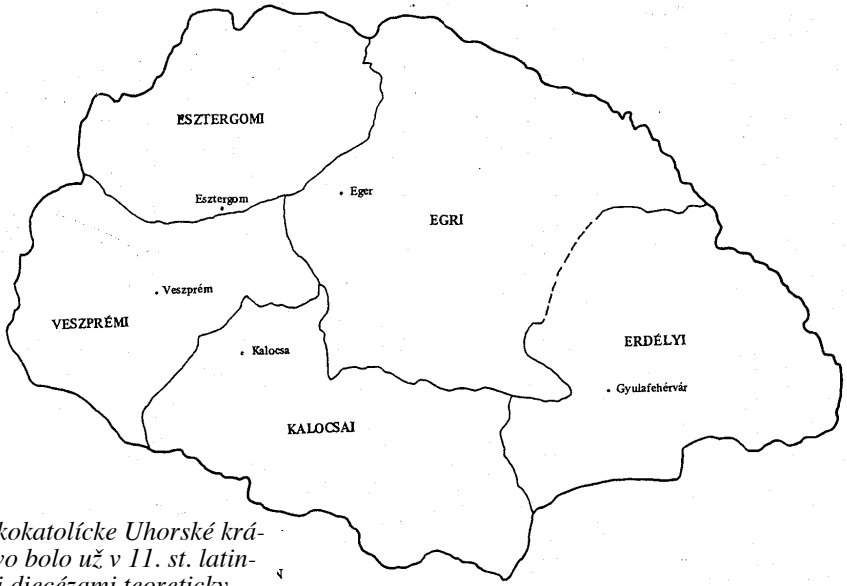

Gréckokatolícke Uhorské kráľovstvo bolo už v 11. st. latinskými diecézami teoreticky rozdelené na päť častí – i keď ešte bez latinských veriacich. V 21. st. bolo podobne na štyri lat. diecézy rozdelené pravoslávne Rusko, zatiaľ bez veriacich…

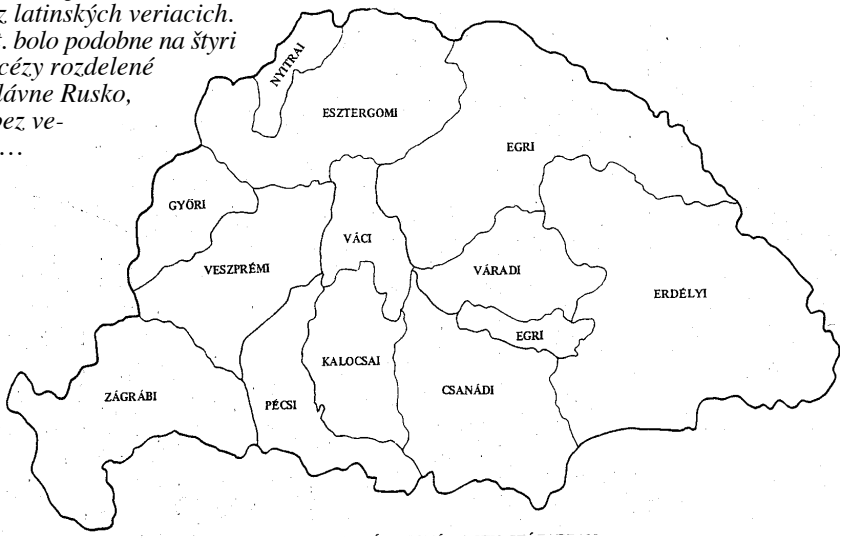

Latinskými diecézami podelené územie Uhorského kráľovstva po nástupe latinský obrad ohňom a mečom (na úkor gréckokatolíckeho obradu) rozširujúcich francúzskych Anjouovcov po 14. storočí. Mapy prevzaté od B. Kovács, *Az Egri egyházmegye története 1596-ig*, Eger, 1987, str. 26, 28.

4.1.3. Úpadok a poroba Mukačevskej eparchie v prvej polovici 18. storočia

Poroba Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a jej pomalé odumieranie

V podekamelisovskej dobe, tj. od momentu nominácie biľcov na mukačevskú episkopskú katedru (po roku 1706) nastala poroba Mukačevskej eparchie Egerskou latinskou diecézou sprevádzaná otvoreným preťahovaním jednotlivcov i celých farností na «panský» latinský obrad. Táto situácia trvala až do čias episkopa Joana Bradača, tj. do 19. septembra 1771, keď pápež Klement XIV. uznal – na priamy zásah apoštolskej kráľovnej Márie Terézie – Mukačevskú monastyrskú eparchiu ako existujúcu a tým obišiel diskriminačnú 9. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu (z roku 1215), ktorá to zakazovala.

Ak by nebolo zásahu kráľovnej Márie Terézie, dnes (na začiatku 21. storočia) by už gréckokatolíkov na území historického Podkarpatska vôbec nebolo, podobne ako nieto Grékov gréckokatolíckeho obradu na Sicílii a v južnom Taliansku (bývalá *Grecia magna*), či na západnom a strednom Slovensku (teda na západnom území starodávnej *marchie Ruizorum* – Rusínskeho vojvodstva).

Od roku 1706 (od smrti grófa vladyku Josifa Rogu de Camellisa) až do roku 1771 (tj. do uznania Mukačevskej eparchie za existujúcu) bola tzv. čierna doba Mukačevskej eparchie – čas masovej likvidácie gréckokatolíckych farností Mukačevskej eparchie a zmeny ich identity na rímskokatolícku.

Gréckokatolícky obrad sa systematicky likvidoval v 18. storočí nielen v severovýchodnom Uhorsku, ale i v Poľsku

Roku 1717 bol vypracovaný kráľovskou radou v Poľsku tzv. *Projekt* na likvidáciu a vykorenenie zbytkov gréckokatolíckeho obradu na území Poľského kráľovstva. Jednalo sa najmä o likvidáciu ekonomickú a sociálnu s tým, že tí, ktorí budú vyznávať gréckokatolícky obrad nesmú zastávať v Poľskom kráľovstve nijaké významné funkcie, a majú byť ekonomicky tak obmedzovaní, aby vyšli na mizinu a nižšie postavené obyvateľstvo pokiaľ nezmení svoj obrad z gréckeho na latinský, má byť dokonca za trest uvrhnuté do poddanstva.[1]

Rok 1718 – schválenie latinizačnej tendencie egerského biskupa z Ríma

Šľachtic prvej triedy Gabriel II. Erdődy de Monyorókerék – latinský egerský biskup (1715-1744) ešte vtedy, keď dokonale poočierňoval Heorhija Bizancija v Ríme a ten s krivými očierneniami v naivnej a falošnej pokore súhlasil-uznal ich za pravdivé,[2] dostal z Ríma list-legalizáciu svojej doterajšej pohľačskej činnosti (s dátumom 20. júna 1718) týkajúci sa gréckokatolíkov žijúcich v jeho latinskej diecéze (v Mukačevskej «oblasti»-eparchii). V tomto liste Kongregácie Propaganda Fide z Ríma sa prikazuje «nespoľahlivému» Heorhijovi H. Bizancijovi, OSBM, a jeho nástupcom, aby dodržiavali tieto normy:

➤ aby gréckokatolíci začali zachovávať dekretálne sviatky latinskej Cirkvi,

➤ aby gréckokatolícki kňazi neboli vysviacaní bez písomného dovolenia zo strany miestneho latinského egerského biskupa (samozrejme, že takéto povolenie zriedkakedy, ba vlastne nikdy nedal, s úmyslom, aby gréckokatolícki kňazi čím skôr vymreli – to isté robili komunisti po II. svetovej vojne),

➤ aby gréckokatolícki parochovia neboli na jednotlivé farnosti Mukačevskej eparchie ustanovovaní bez písomného dovolenia zo strany latinského egerského biskupa,

➤ aby sa gréckokatolícky episkop, ani jeho parochovia nevmiešavali do činnosti latinských parochov, keď títo sobášia (hoci aj gréckokatolíkov, kradnú duše – pozn. redakcie),

➤ aby sa nikdy viac nebudovali a neposväcovali nové gréckokatolícke cerkvi bez dovolenia latinského egerského biskupa…[3]

Už len letmý pohľad na vyššie uvedené «normy» nadiktované Kongregáciou Propaganda Fide z Ríma, signalizuje snahu o totálne vyhladenie gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska, lebo keď nebudú vysviacaní noví gréckokatolícki kňazi; keď nebudú obsadené gréckokatolícke farnosti; keď nebudú stavané nové chrámy; keď ešte žijúci gréckokatolícki kňazi nebudú môcť sobášiť… a liturgický život pôjde podľa latinských sviatkov, musia skôr či neskôr vymrieť a pretransformovať sa na latinský obrad.

Presne to isté robili komunisti po II. svetovej vojne skrze tzv. «cirkevných tajomníkov», ktorí ku všetkému cirkevnému dianiu udeľovali (lepšie povedané neudeľovali) tzv. «štátny súhlas».

A to bol chystaný «pohreb za živa» poslednej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie v severovýchodnom Uhorsku. Je len jasné, že všetky hore uvedené normy boli namierené na transformáciu gréckokatolíkov na rímskokatolíkov (v protive príkazu samého Isusa Christa, ktorý ustanovil vladykov-episkopov hovoriac: «*Choďte a učte… kto vás počúva, mňa počúva…*» urobili z gréckokatolíckeho vládcu-vladyku bezvládneho vikára-kaplána). Všetky prirodzené práva gréckokatolíckeho episkopa boli obmedzené a pošliapané. Gréckokatolíckemu episkopovi Mukačeva «poviazali ruky» a rozviazovať mu ich z času na čas, mal podľa svojej ľubovôle ten, ktorý mu najmenej prial, a ktorý z tohto poviazania rúk mal len výhodu, lebo v tom čase rapídne zväčšoval počet svojich latinských veriacich na úkor gréckokatolíkov (finančné príjmy z desiatkov). Keď napríklad po úmrtí gréckokatolíckeho parocha na jeho miesto dlho nemenoval nového gréckokatolíckeho kňaza, ba naopak latinského (tak to bolo napríklad v Ľubotíne, okr. Stará Ľubovňa;[4] toto hrozilo v Slovinkách na Spiši, či v Kojšove koncom 18. storočia, pozri ďalej v tejto kapitole a tak isto v kap. 3.2.1.) ľudia odvykali od gréckokatolíckeho obradu. Gréckokatolícky mukačevský episkop sa takto stal doslova a do písmena bezmocným «kaplánom» latinského egerského biskupa-grófa.

Vyššie uvedené obmedzenie prirodzených právomocí gréckokatolíckeho mukačevského episkopa bolo egerskými latinskými biskupmi na území Mukačevskej eparchie praktizované viac ako polstoročie – až do roku 1771, teda plných 53 rokov! Mukačevský episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, musel 8. mája 1747 ešte raz prisahať aj novému egerskému biskupovi-grófovi Františkovi Barkóczymu de Szala, že hore uvedené body bude dodržiavať.[5] Nebyť Márie Terézie, po gréckokatolíkoch Mukačevskej eparchie by skutočne nezostala ani stopa, podobne ako po iných monastyrských gréckokatolíckych eparchiách v celom Uhorsku. Či práve preto si Mária Terézia nezaslúži úctu všetkých gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska?

Ďalší slabí mukačevskí episkopi Simeon Olšavskyj a Heorhij Blažovskyj

Najmä mukačevskí episkopi vladyka Simeon Štefan Olšavskyj (1733-1737) a vladyka Heorhij Havrijil Blažovskyj (1738-1742) sa dostali do absolútnej poroby rímskokatolíckeho egerského biskupa a to až do takej miery, že sa zriekli i svojho (vtedy už len formálneho) titulu «apoštolského vikára»[6] a sami vystupovali pred svojimi veriacimi len ako «obradoví vikári», či dokonca «kapláni» egerského rímskokatolíckeho biskupa. Napríklad Heorhij H. Blažovskyj, OSBM, roku 1738 na konci jedného zo svojich listov adresovaného egerskému latinskému biskupovi takto napísal:

«*Nakoniec, oddávam sa spolu so svojimi kňazmi do milosti a otcovskej starostlivosti Vašej Excelencie až do konca svojho života, bozkávajúc Vašu posvätnú dobrodinnú pravicu, ostávam s poníženosťou a úctou. Vašej Excelencii* (rozumej: egerskému biskupovi) *v Šebešini, 19. novembra 1738,* ***ponížený klient a kaplán*** *Heorhij Havrijil Blažovskyj, ahnenský a mukačevský episkop a terajší* ***generálny vikár*** (rozumej: generálny vikár egerského latinského biskupa – pozn. redakcie)».[7]

Vasiľ vo svojej histórii gréckokatolíkov charakterizuje gréckokatolícku hierarchiu tohto obdobia takto:

«*Zručná diplomacia jágerských* (egerských) *latinských biskupov využívala počas prvej polovice 18. storočia… v neposlednej miere aj prehnanú a nezdravú ctižiadostivosť a kariérizmus niektorých predstaviteľov* (gréckokatolíckeho) *duchovenstva, ktorí si na dosiahnutie svojich cieľov vyšľapávali chodníčky u jágerskej* (egerskej) *kapituly a biskupov*».[8]

Precitnutie Heorhija Blažovského z romantizmu

Heorhij Blažovskyj, OSBM, bol episkopom našťastie len krátko (štyri roky). Historik Mukačevskej eparchie Lučkaj v polovici 19. storočia jeho episkopskú činnosť a podlizovanie sa Egeru ohodnotil nasledovne: «… *ak by bol úslužný Blažovskyj žil dlhšie, rusínsky obrad by bol* (z územia historického Podkarpatska) *celkom vykorenený…*».[9] Aké strohé a nelichotivé hodnotenie mukačevského episkopa, ktorý sa zo strachu o svoje miestečko nedoká-

zal postaviť na obranu prirodzených práv gréckokatolíkov.

Sám Blažovskyj pri konci svojho života ležiac už na smrteľnej posteli uznal, že bol egerským latinským biskupom zneužívaný na likvidáciu gréckokatolíkov. Na sklonku svojho života sa dokonca chcel zrieknuť aj svojho episkopstva, pričom často hovorieval v tejto personifikácii: «*je lepšie zrezignovať a byť oslom, ako ostať levom, ktorý sa musí vo všetkom podriaďovať* (latinskému egerskému biskupovi)».[10] Blažovskyj zomrel predčasne na mor r. 1742 v Maloberezňanskom baziliánskom monastyre (tesne pri hraniciach dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny, pri Ubli), kde je aj pochovaný.

Latinskí biskupi – grófi; gréckokatolícki episkopi – len šoltýsi, alebo poddaní…

Latinizačnému procesu veľmi napomáhalo žalostné sociálne postavenie gréckokatolíckeho kňazstva a nezriedka i gréckokatolíckych episkopov. Kým latinský biskup bol obyčajne grófom, teda «zo vznešeného rodu», jeho gréckokatolícky «kolega» bol svojim pôvodom len šoltýsom (richtárom), alebo dokonca poddanského pôvodu… Pozrime sa len letmo na sociálnu situáciu na latinských biskupských kreslách 18. storočia:

Egerským rímskokatolíckym biskupom bol v rokoch 1715-1744 šľachtic Gabriel Anton Erdődy de Monyorókerék. Jeho rodný brat, tj. nitriansky latinský biskup — gróf Ladislav Adam Erdődy de Monyorókerék (1706-1736), previedol do rímskokatolíckej Cirkvi viac ako 50.000 duší.[11] Samozrejme, že nielen z protestantizmu (čo boli tiež pôvodne gréckokatolíci-staroverci), ale i priamo zo starovercov (gréckokatolíkov).

V rokoch 1744-1761 bol egerským biskupom gróf-šľachtic František Barkóczy de Szala, ktorého otec sa stal grófom už roku 1687.[12]

V rokoch 1762-1799 bol egerským biskupom gróf-šľachtic Karol Esterházy de Galantha,[13] ktorý otvorene odsúdil *Tolerančný patent* Jozefa II.[14]

Veľké pohŕdanie zo strany egerských latinských biskupov voči ich gréckokatolíckym «kolegom» malo svoje korene nielen v tom,

že oni pochádzali z veľavýznamných šľachtických-grófskych rodov Uhorska, ale predovšetkým v samotnej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu, podľa ktorej gréckokatolícki episkopi nemali právo na svoju existenciu, a navyše, ako bolo už vyššie naznačené, mali svoj pôvod poväčšine priamo medzi poddanými-biľcami, prípadne rusínskymi šoltýsmi. Pôvodní slobodní, vysokovzdelaní a všetkým nepriateľom hrôzu naháňajúci baziliánski mnísi-černci ako kandidáti na archimandritov-episkopov už neprichádzali do úvahy. Latinský Eger so schválením z Ríma vyberal za gréckokatolíckych episkopov len biľcov odchovaných v latinských školách… Latinský obrad sa preto vtedy začal označovať, a ešte i dnes, na prelome 20.-21. storočia sa na Slovensku označuje ako «panska vira» (a teda rímskokatolík = pán), na rozdiel od gréckokatolíckeho obradu (gréckokatolík = «glupy rusnak»).

Zánik názvu «Mukačevská gréckokatolícka eparchia»

V tých časoch poroby a masívneho preťahovania na latinský obrad v úradných dokumentoch zmizol názov «Mukačevská eparchia (*dioecesis*)» a namiesto tohto názvu bol zavedený termín «Mukačevská oblasť (*ditionis*)»… v tom zmysle, akoby sa nejednalo vôbec o nijakú eparchiu.

Vidieť to v pápežských menovacích bulách, kde od Simeona Olšavského (1733) až do Joana Bradača (1768) náhle zmizlo «*in* ***dioecesi*** *Munchaciana*», nachádzajúce sa ešte v menovacej bule Heorhija Bizancija 5. februára 1716 a bolo nahradené na prvý pohľad "nevinným" avšak v skutočnosti právne veľavravným a veľmi významným pre ďalší nemilosrdný osud: «*in* ***ditione*** *Munkacsiensi*», čo malo katastrofálne dôsledky na existenciu gréckokatolíckeho obradu v severovýchodnom Uhorsku.[15]

Pozor! Treba vedieť, že staroslovanský výraz «**ѡбласть**» je keltská výslovnosť skýtskeho «(**ѡ**)**власть**», tj. *vláda, moc, vlastníctvo, vladyčestvo*. Tak sa v staroslovanských cyrilometodejských i pozdejších zdrojoch vždy označovala monastyrská eparchia (**власть** > **владычество**), v ktorej mal suverénnu moc (**власть**) jediný vládca = vlad(i)ca (keltská mäkká výslovnosť) = «vladyka» (skýtska tvrdá výslovnosť), (porov. zdrobnelé Marica a Marika, devica a dev(y)ka, vtáci a vtáky, vlci a vlky…) tj. episkop-archimandrit soborného monastyra, pod sprá-

vu ktorého «**область**»-vladyčestvo patrilo. V 18. storočí však začali tento výraz *oblasť*, avšak už v novodobom význame (tj. ako integrálnu časť nejakého väčšieho celku) užívať, či lepšie povedané zneužívať na označenie neexistencie existujúcej eparchie – že totiž je to len časť-súčasť latinského biskupstva. «Diocesi» a «ditione» – sú na prvý pohľad podobné slová začínajúce na «di», ale v latinčine majú celkom odlišný cirkevno-právny význam.

Mukačevskí episkopi, ktorí boli menovaní len ako pomocní biskupi sídelného latinského biskupa z Egera nesmeli bez jeho dovolenia zvolávať synody kňazov, nesmeli ani navštevovať gréckokatolícke farnosti, nesmeli vysviacať gréckokatolíckych kňazov, ani ich menovať na farnosti…[16] Stali sa do slova a do písmena kaplánmi vo všetkom závislými od egerského latinského biskupa.

Degradácia všetkého gréckokatolíckeho kňazstva do funkcie kaplánov latinských farárov

Bol to čas, keď v Mukačevskej gréckokatolíckej konzistórii (sedeniach, na ktorých sa jednalo o vážnych eparchiálnych záležitostiach) sa v písomných dokumentoch podpisoval najprv rímskokatolícky pleban-paroch Mukačeva (napr. František Sztrabó), potom jeho rímskokatolícky kaplán a až potom mukačevský episkop (H. Blažovskyj), ktorý bol v tom čase degradovaný na generálneho vikára latinského egerského biskupa pre gréckokatolíkov a až potom ostatní gréckokatolícki kňazi.[17] Teda rímskokatolícky kaplán sa považoval za viac ako gréckokatolícki "vikári", či parochovia-kňazi!

Teda poradie v hodnosti bolo:

1. egerský latinský biskup;
2. latinskí farári Egerskej diecézy;
3. latinskí kapláni Egerskej diecézy;
4. mukačevský episkop – obradový vikár egerského biskupa;
5. gréckokatolícki kňazi Mukačevskej eparchie (oblasti Egerskej latinskej diecézy)…

Skutočne, princíp «*praestantia ritus latini*» (prednosti latinského obradu) v praxi.

Podobná situácia bola po gréckokatolíckych farnostiach, kde na celom území Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie rímskokatolícki plebani boli označovaní a titulovaní ako niečo viac a vždy prví pred gréckokatolíckymi, a to i napriek tomu, že gréckokatolícki svjaščenici môžu vysluhovať šesť tajomstiev zo siedmych (okrem rukopoloženia) a rímskokatolícki kňazi len päť (nemôžu rukopoložiť, ani myropomazovať-birmovať), teda teologicky táto nadradenosť latinského kňazstva nad gréckokatolíckym bola absolútne nemiestna, ba dokonca protirečivá a nelogická.

Ešte i v roku 1942 v Medzilaborciach sa podpisoval najprv rímskokatolícky farár a až potom všetci miestni gréckokatolícki kňazi a to i napriek tomu, že rímskokatolíkov v celej oblasti nebolo ani jedno percento.[18] Stav oficiálnej nadradenosti latinského obradu nad gréckokatolíckym trval až do II. Vatikánskeho koncilu, teda do šesťdesiatych rokov 20. storočia. Stav neoficiálnej nadradenosti latinského obradu nad gréckokatolíckym prakticky trvá až dodnes. Rímskokatolícka Cirkev i napriek tomu, že už je skoro 50 rokov po II. Vatikánskom koncile, nevie vyjsť z tieňa stredovekých teórií o nadradenosti nad ostatnými obradmi: Keď prišiel pápež Ján Pavol II. na oficiálnu návštevu Ukrajiny roku 2001, i keď ho na túto návštevu pozvala gréckokatolícka hierarchia a prezident Kučma, v Kyjeve i Ľvove vždy slúžil pre ľud najprv latinskú omšu a až potom, na druhý deň gréckokatolícku liturgiu. Urobil to i napriek tomu, že na Ukrajine je rímskokatolíkov minimálny počet a gréckokatolíkov okolo päť miliónov, nehovoriac už o tom, že Ukrajina je typicky pravoslávnou krajinou…[19]

Latinský biskup Barkóczy roku 1761.

Avšak nezostalo len pri prednostnom titulovaní a označovaní. 8. mája 1747 egerský latinský gróf-biskup František IV. Barkóczy de Szala dokonca už nielen v tituloch, ale vecne oficiálne degradoval všetkých grécc-

kokatolíckych parochov (svjaščenikov) na území Mukačevskej eparchie (v slovníku latinského biskupa len «Mukačevskej oblasti») do funkcie kaplánov miestnych latinských farárov-plebanov. Svojim latinským farárom prisúdil aj všetky peniaze za udeľované tajomstvá-sviatosti:

«*Gróf František Barkóczy, egerský biskup vydáva tieto príkazy pre kňazstvo oboch obradov ohľadom cirkevných dôchodkov, vykonávania cirkevných povinností, a tiež budovania nových cerkví. … preto, že zo strany gréckokatolíckeho kňazstva sa objavila požiadavka, aby cirkevné dôchodky z filiálok patrili vo svojej plnosti tomuto kňazstvu, hoci tieto filiálky patria i kňazom latinského obradu… Cirkevné právo… hovorí jasne, že jeden kostol nemôže byť rozdelený medzi viacerých kňazov a to platí i pre gréckokatolíkov… Týmto dekrétom preto stanovujeme, že* ***hoci gréckokatolícki kňazi i vysluhujú sviatosti pre veriacich gréckeho obradu, nerobia to však pod svojim menom, ale v mene latinských parochov ako ich obradoví vikári…*** *Parochovia latinského obradu, ktorí majú na starosti ovečky, ktoré majú grécky obrad na základe 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, sú však povinní zabezpečiť pre svojho obradového kňaza-vikára* (teda kaplána – gréckokatolíckeho kňaza) *všetko potrebné, čo sa týka daného obradu… peniaze za sviatosti však preto budú patriť latinskému kňazovi… Latinský kňaz má právo sobášiť všetky sobáše… Gréckokatolícky kňaz nesmie byť ustanovený na novú farnosť bez nášho písomného dovolenia* (rozumej: písomného dovolenia od egerského latinského biskupa)… ».[20]

Teraz rýchlo otoč knihu a nalistuj si kapitolu 3.2. Navlas rovnaká situácia bola v 13. storočí v centrálnom Uhorsku v Budapešti: Najprv degradácia gréckokatolíckych parochov na kaplánov rímskokatolíckeho kňazstva a potom ich úplný zákaz. Budínsky sobor roku 1279 zakázal ženatých gréckokatolíckych kňazov-kaplánov v okolí súčasnej Budapešti.

To isté malo nasledovať i v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii krátko po degradácii miestnych gréckokatolíckych parochov do funkcie kaplánov latinským parochom. Našťastie sa to nepodarilo, Mária Terézia zasiahla, ako sa hovorí, päť minút pred dvanástou a Mukačevská eparchia bola uznaná za existujúcu roku 1771. Mária Terézia bola skutočne mimoriadnou ženou (bola okrem iného vzornou matkou 16 detí) a veľmi spravodlivou uhorskou kráľovnou…

Pôvod dnes tak ospevovaných «tatranských plies» gréckokatolíkov v latinskom lese

Tu má tiež koreň dodnes trvajúca gréckokatolícka menejcennosť na území historického Podkarpatska… Keď pastier je slabý a trpí komplexom menejcennosti, lebo je vždy kladený na druhé, alebo lepšie povedané posledné miesto v poradí, ovečky začínajú nasledovať silnejšieho pastiera, pri ktorom sa cítia bezpečnejšie… Ovečky potom vidia svoj ideál v latinskom obrade, na ktorý masovo prestupujú. Je to tiež čas masovej likvidácie gréckokatolíckych filiálnych cerkví, ktoré sa jednoducho prepisovali na v okolí najbližších rímskokatolíckych plebanov-parochov a tí ich v krátkom čase rimokatolizovali. Tu je dôvod, prečo ešte dnes existujúci gréckokatolíci na Slovensku napr. v Prešovskej eparchii vytvárajú akoby izolované "kolónie" v okolitom «mori» rímskokatolíkov (napr. Šumiac, Kojšov, Kamienka, Kremná…). Tam, kde sídlil gréckokatolícky paroch, a odkiaľ sa ho nepodarilo vystrnadiť vďaka «tvrdosti» miestnych gréckokatolíkov, tam sa dodnes zachoval i grécky obrad. Jeho filiálky však zanikli a zanikli i tie gréckokatolícke farnosti, z ktorých miestny zemepán gréckokatolíckeho kňaza vyhnal a nahradil latinským (napr. v Ľubotíne, okr. Stará Ľubovňa).

Teda príčinou dnešných ostrovčekov, či osamelých «tatranských plies» gréckokatolíkov medzi rímskokatolíkmi na Slovensku nie je v 20. storočí vymyslenej bájke o «pozdnej Valašskej kolonizácii z Ukrajiny, či Ruska a Rumunska», ale v cieľavedomej a násilnej latinizácii, ktorá trvá nepretržitých 700 rokov a v priebehu storočí sa presunula z centrálneho Uhorska k jeho okrajom. Gréckokatolícky obrad je pôvodným obradom (starou virou) na území celého dnešného Slovenska už od cyrilometodejských čias a to, že sa dnes zachoval i na Slovensku skutočne len na jeho východnom hornatom pohraničí, je vďaka tomu, že o tieto chudobné farnosti nemali rímskokatolíci v stredoveku veľký záujem, pretože tam na «kopaniaciach» bol biedny finančný príjem. A keď o ne pozdejšie záujem nadobudli, bolo to už v čase po *Tolerančnom patente* Jozefa II. (po r. 1781) či tesne predtým, a vtedy už násilné preťahovanie bolo štátom zakázané a preto sa ich celá činnosť musela obmedziť, len na individuálne preťahovanie nedodržiavaním kánonického práva, čo trvá dodnes.

Príklad z Ľubotína (18. storočie)

Pozrime sa konkrétne len na jednu dedinu okresu Stará Ľubovňa – **Ľubotín**, ktorá bola násilným spôsobom prevedená na latinský obrad v druhej polovici 18. storočia.

Keď v rokoch 1750-1752 mukačevský gréckokatolícky vladyka Kyr Michal M. Olšavskyj, OSBM, robil vizitáciu všetkých svojich gréckokatolíckych farností, navštívil i gréckokatolícku farnosť Ľubotín (dnes v okr. Stará Ľubovňa). Bolo to v **roku 1750**. Gréckokatolíckym parochom Ľubotína bol v tom čase o. Joan Tarasovič, ktorý bol za gréckokatolíckeho svjaščenika vysvätený ešte vladykom Kyr H. H. Bizancijom, OSBM (+1733) pôvodne pre kyjovskú farnosť, ale do Ľubotína bol premiestnený mukačevským vladykom Kyr Simeonom Š. Olšavským, OSBM (1733-1737).

V Ľubotíne gréckokatolícky svjaščenik Joan Tarasovič spokojne pôsobil až do **roku 1749**, keď jeho farnosť navštívil sám egerský latinský biskup gróf František Barkóczy de Szala. Vtedy bola nespravodlivým a čisto administratívnym zásahom zmenená fundácia farnosti z pôvodne gréckokatolíckej na latinskú. Latinský gróf-biskup si teda jednoducho majetky Ľubotínskej gréckokatolíckej farnosti prepísal do svojho vlastníctva. Ako gróf si to mohol dovoliť, i keď to bola zjavná nespravodlivosť pred Bohom i pred ľuďmi. Gréckokatolícky kňaz o. Joan Tarasovič na nejaký čas ešte mohol naďalej užívať farské majetky, i keď odteraz už boli latinské. V roku 1750 gréckokatolícka farnosť Ľubotín mala už cerkov murovanú, od nepamäti zasvätenú Roždestvu Prečistej Divy Mariji. Za luteranizmu bola prevedená na luteranizmus, potom bola vrátená gréckokatolíkom. Nespravodlivá zmena fundácie z gréckokatolíckej na latinskú sa neskôr odôvodňovala tým, že vraj pred príchodom luteranizmu bola cerkov rímskokatolícka a po odchode luteránskeho pastora sa omylom stala gréckokatolíckou… (to je však absolútny nezmysel, latinskí veriaci by takýto "omyl" totiž nikdy neboli dovolili).

O rok neskôr, teda v roku 1750 Ľubotín vizitoval gréckokatolícky vladyka Kyr Michal M. Olšavskyj, OSBM. Fundáciu vrátiť na pôvodnú gréckokatolícku už nemohol, lebo nebol grófom a potom práve v tom čase zápasil o svoju «holú existenciu», lebo egerský latinský biskup mu upieral právo na samostatnosť a pokladal ho len za svojho pomocného biskupa a obradového vikára… Z vizitačného protokolu je jasné, že v **roku 1750**, ľubotínska gréckokatolícka cerkov mala ikonostas s kompletnými rezbárskymi prácami. Výslovne sa vo vizitačnom protokole spomínajú aj Cárske dvere a dve diakonské dvere… Niektoré ikony však už chýbali – odstránili ich luteránski pastori v čase obhospodarovania cerkvi. Z hlavných ikon na ikonostase zostala len ikona Prečistej Divy Mariji s Isuskom na rukách. Ako vizitácia z roku 1750 potvrdzuje, v cerkvi na drevenom prestole bol antimins (so sv. ostatkami mučeníka) od gréckokatolíckeho episkopa H. Blažovského, OSBM (1738-1742). Z bohoslužobných kníh Ľubotínska gréckokatolícka farnosť roku 1750 mala kompletnú rukou písanú staroslovanskú dvanásťdielnu *Mineu* a malý *Služebnik*. Na gréckokatolíckej fare v tom čase mali aj cennú knihu *Kazuistiku* písanú staroslovansko-rusínsky od episkopa H. Bizancija. Zvony na veži boli v čase vizitácie tri, z ktorých dva ešte predtým, roku 1749 už posvätil egerský latinský biskup a to práve v čase, keď prepísal ľubotínske farské majetky na seba. (Ten istý latinský biskup gróf František Barkóczy de Szala v danom roku posvätil tiež jeden zvon aj v blízkom ešte dodnes gréckokatolíckom Čirči).

Roku 1750 boli v celom Ľubotíne z dvanástich gazdov desiati gréckokatolíkmi a dvaja rímskokatolíkmi… Ostatné nemajetné poddanské obyvateľstvo vizitácia výslovne neuvádza, avšak ako z kontextu vizitačných protokolov vyplýva, rímskokatolíkov medzi nimi nebolo, lebo v Ľubotíne nikdy predtým nijaký latinský farár nikdy neslúžil. Od roku 1749 vyššie spomenutí dvaja latinskí gazdovia prestali platiť koblinu gréckokatolíckemu parochovi, a ju začali odvádzať

egerskému latinskému biskupovi, a to i napriek tomu, že v Ľubotíne, ako bolo vyššie spomenuté (podľa dobového vizitačného protokolu), nikdy neslúžil nijaký latinský farár. Toľkoto písomné svedectvo mukačevského episkopa Michala M. Olšavského, OSBM, určené pre Máriu Teréziu z roku 1750.[21]

K tejto «ľubotínskej kauze» je treba ešte dodať, že v čirčianskej (Čirč je susednou obcou Ľubotína) rukou písanej *Matrike* pokrstených je pod **rokom 1765** zápis, že ľubotínsky gréckokatolícky paroch Joan Tarasovič pokrstil v čirčianskej gréckokatolíckej cerkvi dvojčatá, ktoré sa narodili čirčianskému gréckokatolíckemu svjaščenikovi.[22] Z **roku 1768** je podobný zápis, že ten istý ľubotínsky gréckokatolícky paroch pokrstil čirčianskemu otcovi duchovnému v čirčianskej gréckokatolíckej cerkvi ďalšieho syna menom Andrija.[23]

Je to bežná prax i dnes, že gréckokatolícki svjaščenici si nekrstia svoje vlastné deti sami, ale si nato zavolajú nejakého známeho otca duchovného z blízkeho okolia. Tak tomu bolo i v rokoch 1765 a 1768, keď si čirčianský svjaščenik Simeon Janovič, pozval do Čirča ľubotínskeho gréckokatolíckeho svjaščenika Joana Tarasoviča, aby mu pokrstil jeho vlastné deti. Hore uvedené zápisy v čirčianskej gréckokatolíckej matrike z rokov 1765 a 1768 potvrdzujú dôležitý historický fakt, že Ľubotín bol v týchto rokoch, i napriek návšteve grófa-biskupa v roku 1749 naďalej normálnou gréckokatolíckou farnosťou so svojim gréckokatolíckym parochom.

Z vyššie uvedenej vizitácie vladyku Kyr Michala M. Olšavského, OSBM, z roku 1750 vyplýva, že do roku 1750 v Ľubotíne nikdy a žiaden latinský farár nevysluhoval svojich dvoch latinských gazdov…, že do roku 1750 do Ľubotína nikdy nevkročila za pastoračnými účelmi noha latinského kňaza. Teda Ľubotín bola čisto gréckokatolícka farnosť.

Ďalším historickým svedkom latinskej expanzie v gréckokatolíckom Ľubotíne je ruskovoľanské staroslovanské Evanjelium (Ruská Voľa je tiež susednou obcou Ľubotína). V ruskovoľanskom gréckokatolíckom staroslovanskom *Evanjeliári* (Ruská Voľa je dodnes filiálkou gréckokatolíckej farnosti Čirč) je zápis z roku 1899, ktorý hovorí, že v **roku 1795** rímskokatolíci (poľskí rímskokatolíci sú na poľských hraniciach, ktoré prechádzajú popri Ruskej Voli, dodnes prezývaní «ľachmi») so zbraňou v ruke vyhnali gréckokatolíckeho svjaščenika Joana Tarasoviča z Ľubotína a na jeho miesto prišiel akýsi latinský františkán z Prešova.[24]

Ako hovorí zápis v staroslovanskom *Evanjeliári* z Ruskej Voli, hlavnými svedkami smutných udalostí roku 1795, keď bola Ľubotínska gréckokatolícka farnosť násilím pretransformovaná na latinskú farnosť, už boli synovia vyššie (pod rokmi 1765 a 1768) uvádzaných parochov Ľubotína a Čirča: Joan Tarasovič (syn Joana Tarasoviča) – paroch gréckokatolíckej farnosti Ľubotín, ktorý sa medzičasom stal zaťom svjaščenika Petra (Semonova) Janoviča (syn Simeona Janoviča) – parocha gréckokatolíckej farnosti Čirč v rokoch 1792-1806. Tento zápis do *Evanjeliára* zapísal roku 1899 čirčianský svjaščenik Joan (Silvestrov) Janovič, ktorý bol pravnukom čirčianského svjaščenika Petra (Semenova) Janoviča a o udalosti počul od svojich predkov.

Rukou písaný *Schematizmus* Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie z roku 1792 uvádza Ľubotín už ako filiálku gréckokatolíckej farnosti Jastrabie.[25] V danom *Schematizme* existujú dvaja svjaščenici pod menom Joan Tarasovič, jeden v roku 1792 pôsobil v Hanigovciach a druhý v Kereštveji (Kőrösfő, Okružná).

Z hore uvedeného dobového *Schematizmu* z roku 1792 vyplýva, že v roku 1792 Ľubotín už nebol samostatnou gréckokatolíckou farnosťou, ale len filiálkou. Svjaščenik Joan Tarasovič roku 1792 v Ľubotíne už nepôsobil. Ľubotínsky gréckokatolícky farár bol teda vyhnaný pravdepodobne o niečo (3 roky) skôr ako to poznačili v ruskovoľanskom *Evanjeliári*.

Porovnaním vyššie uvedených údajov možno dôjsť k tomuto záveru:

Ľubotín bol gréckokatolíckou farnosťou so svojím gréckokatolíckym svjaščenikom najmenej do roku 1768. Mal nielen vlastného parocha, ale i z kameňa vybudovanú gréckokatolícku cerkov zasvätenú Roždestvu Prečistej Divy Mariji a faru. V čase medzi rokmi 1768-1792 (teda v 25-ročnom intervale) bola táto cerkov spolu s farou gréckokatolíkom «policajným-pandúrskym zásahom» násilne odobratá a to na základe v roku 1749 zfalšovaných majetkových listín.

Presný rok násilného prevedenia Ľubotínskej gréckokatolíckej farnosti na latinskú sa zatiaľ presne stanoviť nedá. Stalo sa to niekedy medzi rokmi 1768-1792.

Rozporuplné údaje latinských *Schematizmov* o Ľubotíne

Na záver «ľubotínskej kauzy», je treba uviesť, aké veľavravné a rozporuplné sú zápisy latinských *Schematizmov*:

✔ Latinský ***Schematizmus*** Košickej diecézy **z roku 1820** uvádza, že Ľubotínska latinská farnosť bola založená v roku **1777** (*Parochia 1777. erecta*).[26] Akou farnosťou bola Ľubotínska farnosť pred rokom 1777 tento *Schematizmus* nehovorí. Kostol podľa tohto *Schematizmu* je už zasvätený «menu Panny Márie» (teda nie Roždestvu, ako to bolo predtým). Je to v podstate to isté, lebo približne pri narodení o pár dní nato sa dáva dietatů i meno… «Roždestvo Bohorodici» je v gréckokatolíckom i latinskom kalendári 8. septembra, «mena Panny Márie» je v latinskom kalendári 12. septembra. Zmena formulácie zasvätenia i posunutie o pár dní… nastala preto, aby zanikla stopa po pôvodne rýdzo gréckokatolíckom zasvätení.

✔ Latinský ***Schematizmus*** Košickej diecézy **z roku 1943** ide ešte ďalej – nielen že zamlčuje gréckokatolícky pôvod Ľubotínskej farnosti, ale uvádza už aj vymyslený údaj, že vraj v Ľubotíne je **starodávna** latinská farnosť (*parochia antiqua*). Podľa údajov tohto latinského *Schematizmu*, bola Ľubotínska farnosť pred rokom 1618, protestantami obsadená, po roku 1778 rímskokatolíkmi znovuobnovená (*resuscitata*). Kostol zasvätený «menu Panny Márie» svojpomocne postavený v roku 1905.[27]

Tento latinský *Schematizmus* z roku 1943 zamlčuje skutočnosť, že Ľubotínska farnosť bola pôvodne gréckokatolíckou, potom sa násilne na nejaký čas

stala luteránskou, potom opäť gréckokatolíckou a medzi rokmi 1768-1792 (či presne v roku 1777?) bol z nej definitívne vyhnaný gréckokatolícky svjaščenik Joan Tarasovič a bola mu odobraná cerkov i fara. Odvtedy je Ľubotín rímskokatolíckou farnosťou.

✔ Latinský ***Schematizmus*** Košickej diecézy **z roku 1995** v nepravde a kamuflovaní dejín Ľubotína prekračuje všetky miery: uvádza, že rímskokatolícka farnosť Ľubotín (okres Stará Ľubovňa) bola vraj založená dokonca už v roku **1330**![28]

K tomu niet čo dodať. Pravdy sa v latinských *Schematizmoch* o pôvodne gréckokatolíckom cyrilometodejskom území skutočne nedočítaš… A potom sa niekto čuduje, prečo sa dodnes pravoslávni Ruska a Ukrajiny… nezjednotia s rímskokatolíkmi a sú k nim tak nedôverčiví… A veru majú byť prečo…

Príklad z Košíc (18. storočie)

V areáli Košíc (za hradbami mesta) bola v 18. storočí odobratá gréckokatolíkom posledná murovaná historická cerkov na Červenom vrchu a prebudovaná na tzv. Kalvársky kostol.

Keďže tak, ako všetky cyrilometodejské cerkvi aj cerkov na Červenom vrchu bola orientovaná oltárom-svätyňou na východ (teda vchod do cerkvi bol zo západnej strany) a «krížová cesta», ktorú tam jezuiti v starých kryptách zriadili, vyžadovala vchod do cerkvi práve z východu, bolo dobudované poschodie so schodišťom a vznikol poschodový kostol. Vrchné novovybudované poschodie malo naopak svätyňu orientovanú na západ. Užívalo sa vrchné poschodie. O sto rokov sa zabudlo, kde vlastne na prízemí stál pôvodný prestol, prerazili dvere do bývalej gréckokatolíckej absidy a urobili z nej predsieň. Pevný oltár v pôvodnej predsieni gréckokatolíckej cerkvi na prízemí (teraz už tiež orientovanej na západ) umiestnili až saleziáni po roku 1991. Po zriadení «krížovej cesty» a prebudovaní gréckokatolíckej cerkvi na poschodový rímskokatolícky kostol. Gréckokatolíci z okolia Košíc (lebo vo vnútri za hradbami mohli byť len protestanti a rímskokatolíci) nemajúc vlastný chrám Boží museli potom chodiť na bohoslužby až do Zdoby. Svojim nekompromisným postupom jezuiti postavili proti sebe všetkých, takže keď ich roku 1773 pápež zrušil, zavládla všeobecná radosť a spokojnosť nielen v celom Uhorsku, ale i medzi gréckokatolíkmi.

V tom istom období tak isto bola gréckokatolíkom odobratá i neďaleká kaplnka zasvätená gréckokatolíckej baziliánskej svätici-mníške Rozálii. Prolatínska literatúra s obľubou uvádza rok odobratia (r. 1715), za dátum založenia tejto kaplnky.

Príklad z Trebišova (19.-20. storočie)

Napr. od roku 1917 do roku 1991 platilo v katolíckej Cirkvi cirkevné právo, že deti majú nasledovať v obrade svojho otca. V Trebišove i jeho okolí je úplne bežné, že v tomto čase rímskokatolícki farári bez zakolísania svojho svedomia ich i napriek tomu zapisovali do matrík ako rímskokatolíkov. Robili a robia tak i dokonca vtedy, keď obaja rodičia sú gréckokatolíci. Toto bezprávie sa neprak-

tizovalo len v 20. storočí, ale systematicky dlhé stáročia. Následky? V Trebišove v **roku 1816** žilo 1673 gréckokatolíkov (60% z celkového počtu obyvateľstva) a 953 rímskokatolíkov (32%). Teda v samotnom Trebišove žilo dvakrát viac gréckokatolíkov ako rímskokatolíkov. Celé okolie Trebišova bolo väčšinovo absolútne tiež gréckokatolícke. V **roku 1900** v Trebišove žilo 2105 gréckokatolíkov (45% z celkového počtu) a už 2038 rímskokatolíkov (43% z celkového počtu). V **roku 1930** v Trebišove žilo 2474 gréckokatolíkov (42% z celkového počtu obyvateľstva) a 2593 rímskokatolíkov (44% z cekového počtu obyvateľstva). V **roku 1947** v Trebišove žilo 2672 gréckokatolíkov (38%) a 3904 rímskokatolíkov (57%).[29] Trend individuálneho pohlcovania gréckokatolíkov však i naďalej pokračoval:

V **roku 1991** v Trebišove žilo už 8977 rímskokatolíkov (43% z celkového počtu obyvateľstva) a len 4395 gréckokatolíkov (21% z celkového počtu obyvateľstva).[30] Teda v Trebišove sa pomer po vyše 150 rokoch obrátil: rímskokatolíkov je dvakrát viac ako gréckokatolíkov, pričom je všeobecne uznávanou pravdou, že religiozita u gréckokatolíkov je vyššia ako u rímskokatolíkov, teda gréckokatolíci sa temer nikdy nestrácajú medzi inovercami alebo nevercami, ale sú obyčajne "len asimilovaní" – pretiahnutí na rímskokatolíkov. Teda od roku 1816 do roku 1991 gréckokatolíci sa v Trebišove zmenšili z 60% na 21% pričom sa dnes jedná o prestárle obyvateľstvo, lebo mladí sa obyčajne už sebavedome hlásia k «panskej rímskokatolíckej viere». Podobná situácia je i v okolí Košíc.

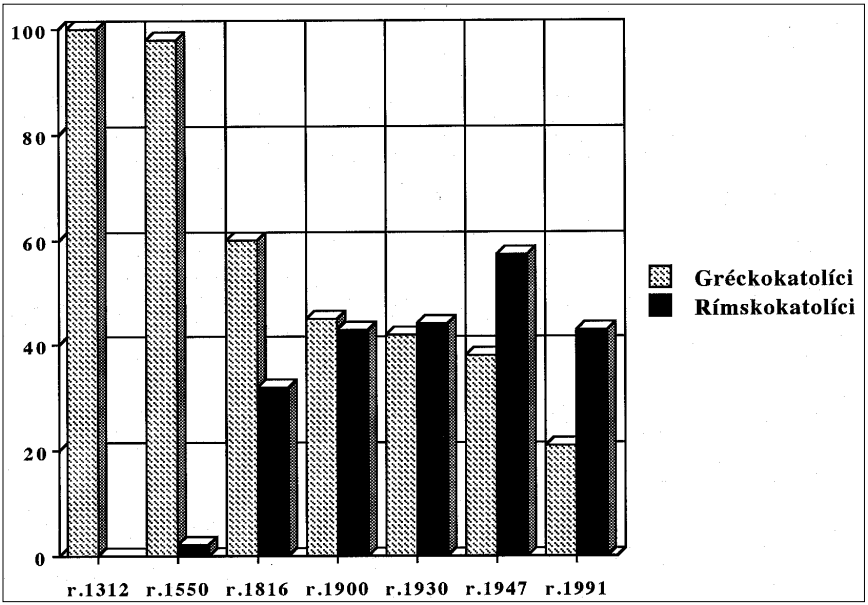

Gréckokatolíci a rímskokatolici (percentá) v Trebišove v priebehu storočí.

Ak je niečo v cirkevnom práve «nedovolené», rímskokatolícki kňazi to v súčasnosti robia, akoby to bolo «dovolené». Na čo jediné berú ohľad, to je «neplatnosť». Keďže krst je vždy platný, krstí sa u rímskokatolíkov veselo i proti cirkevnému právu, ktoré dodržiavajú len gréckokatolíci. Ak sa jedná napr. o «neplatnosť» manželstva, ak dvoch gréckokatolíkov zosobáši rímskokatolícky farár bez dovolenia od gréckokatolíckeho, toto už rímskokatolícki farári úzkostlivo dodržiavajú. Je to vďaka tomu, že množstvo manželstiev bolo koncom 20. storočia sv. Cirkvou práve z tohto dôvodu vyhlásených za neplatných, a preto sa jeho účastníci museli sobášiť druhý raz. Je len jasné, že podobná «diverzná činnosť» sa latinským kňazstvom vykonáva i na všetkých dnes typicky byzantských územiach ako na Ukrajine, či v Rusku. I vďaka tomu je jednota sv. Cirkvi medzi pravoslávnymi a katolíkmi od reality tak vzdialená a zatiaľ sa obmedzuje len na najvyššie miesta, a aj to len na poklonkovanie a sviatočné návštevy či pozdravy.

Od roku 1708 do roku 1740 bolo prevedených na latinský obrad okolo 500 gréckokatolíckych farností Mukačevskej eparchie!

Len od začiatku 18. storočia do jeho polovice bolo v Mukačevskej eparchii (ktorá sa v danom čase rozprestierala «od Dunaja až po Poľsko» na území skoro celého horného Uhorska,[31] teda "na územiach" latinských diecéz: Ostrihom, Nitra a Eger) zlikvidovaných okolo 500 (!) gréckokatolíckych farností nepočítajúc do toho ich filiálky, ktoré sa stali rímskokatolíckymi, a tak rozšírili malé latinské stádo najmä egerského biskupa. Tento smutný fakt z dejín gréckokatolíkov historického Podkarpatska dokazujú údaje o gréckokatolíckych farnostiach Mukačevskej eparchie, ktoré uvádza najprv samotný uhorský primas a gróf Christianus de Saxonia (r. 1708) a potom Josif J. Hodermarskyj, OSBM (r. 1710), ako aj sčítanie z roku 1740.

Uhorský latinský primas gróf Christianus de Saxonia v informácii z roku 1708 vo výhľade menovania nového mukačevského episkopa uvádza v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii vyše tisíc farností![32] O dva roky neskôr, tj. okolo roku 1710 konštatuje Josif J. Hodermarskyj, OSBM, v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii už len 768 (757) farností, teda skoro o 250 menej. Za dva roky zmizlo 250 farností! Podľa zoznamu gréckokatolíckych farností v Mukačevskej eparchii urobeného na príkaz rakúskeho cisá-

ra Karola III. (VI.) v roku 1740 (teda len tri desaťročia potom), bolo však v Mukačevskej eparchii už len 538 gréckokatolíckych farností.[33] **Teda prudký pokles počtu z vyše 1.000 (tisíc) gréckokatolíckych farností roku 1708 na nejakých 538 roku 1740!** A pritom Turkov už nebolo, Uhorsko bolo v danom období konsolidované vo svojich hraniciach, preto «strata» počtu farností sa nedá odôvodniť «obsadením územia Mukačevskej eparchie Turkami». Tak isto v tomto období nevznikli nijaké nové gréckokatolícke eparchie na území Mukačevskej eparchie, pravoslávnych-schizmatikov tiež na danom území nebolo a preto stratené farnosti možno hľadať len v latinskej Ostrihomskej arcidiecéze, alebo v latinskej Egerskej diecéze.

Neslobodno sa však dať oklamať skutočnosťou, že gréckokatolícky episkop Michal M. Olšavskyj, OSBM, pri svojej vizitácii gréckokatolíckych farností[34] Mukačevskej eparchie v rokoch 1751-1752 už uvádza znova o niečo väčší počet farností (uvádza 808 gréckokatolíckych kňazov, na niektorých farnostiach však boli i dvaja-traja). Mukačevská eparchia totiž medzitým definitívne rozšírila svoje územie a svoju jurisdikciu o územia zlikvidovanej Maramorošskej gréckokatolíckej eparchie – posunula svoje hranice ďalej na východ a juh (maramorošské a rumunské farnosti boli vtedy už plnoprávne začlenené do Mukačevskej eparchie). Josif J. Hodermarskyj, OSBM, však na začiatku 18. st. určite nemohol počítať maramorošské a rumunské gréckokatolícke farnosti ako mukačevské, pretože tie v tom čase patrili pod maramorošského episkopa Josifa Stojku (sídliaceho v Uhoľskom baziliánskom monastyre). Do hore uvedených počtov sa určite nepočítali ani spišské gréckokatolícke farnosti, ktoré boli jurisdikčne priamo podriadené spišskému latinskému prepoštovi.

Teda podľa sčítania farností bol neustály pokles a potom zdanlivý krátkodobý skok-nárast: na začiatku 18. storočia (r. 1708) vychádza počet vysoký (vyše 1000), roku 1710 sa znižuje o 250 farností (už len na 768 či 757), okolo roku 1740 sa znižuje o ďalších približne 230 farností (na 538) a r. 1751-1752 sa opäť zvyšuje asi o dvesto farností (na okolo 800). **Medzitým sa však okolo 500 farností (!) z Mukačevskej eparchie navždy stratilo** v prospech Ostrihomu, Nitry i Egeru!

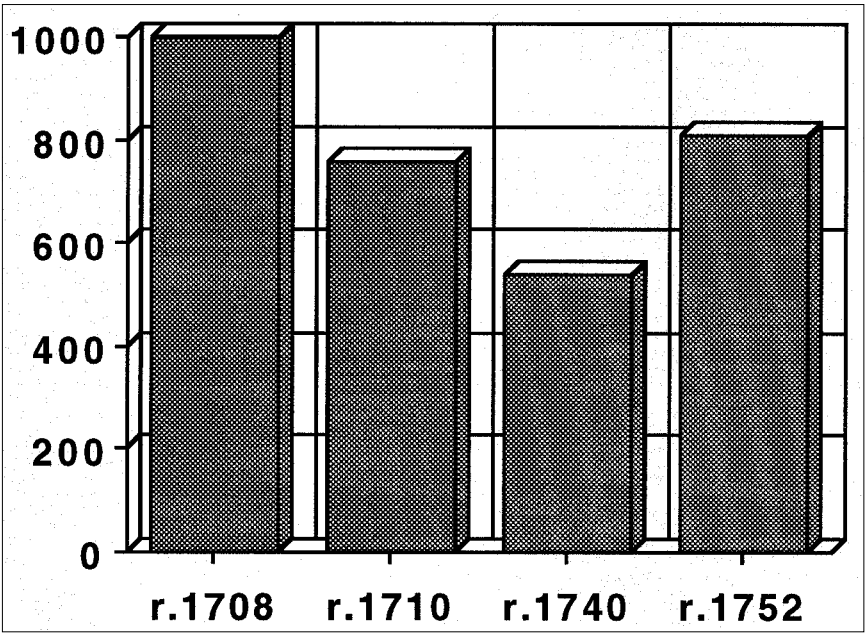

Počet gréckokatolíckych farností Mukačevskej eparchie v rokoch 1708, 1710, 1740 a 1752. Markantný úbytok farností bol v roku 1752 zamaskovaný pričlenením územia bývalej Maramorošskej-Uhoľskej eparchie k územiu Mukačevskej eparchie — preto sa počet farností opäť zvýšil.

Ešte v roku 1734 Heorhij Blažovskyj (neskorší mukačevský gréckokatolícky episkop v rokoch 1738-1742), v mene mukačevského episkopa Simeona Olšavského, OSBM (1733-1737), robil vizitáciu gréckokatolíckych farností v Turčianskej župe (v Turci).[35] Je isté, že gréckokatolícky kňaz-vizitátor nevizitoval, teda nekontroloval duchovný a liturgický život latinských farností – bol by to nezmysel.

Turiec sa nachádza tesne na juh pod Oravou na západnom Slovensku a dnes tam po gréckokatolíckych farnostiach nieto ani stopy… Tieto farnosti sa stali latinskými práve v tomto inklinovanom období polovice 18. storočia a zavdali základ neskoršie v roku 1776 ustanovenému latinskému biskupstvu v Banskej Bystrici a na Spiši…

Jezuita Lacko vo svojej doktorskej práci obhájenej na Pápežskom východnom inštitúte v Ríme stroho konštatuje, že väčšina dnešných rímskokatolíckych farností latinskej Košickej diecézy (ktorá vznikla roku 1804 vyčlenením z latinskej Egerskej diecézy) boli pôvodne gréckokatolíckymi a rusínskymi.[36] Z hore uvedného

Turčianska župa nachádzajúca sa na západe Slovenska bola ešte v 18. st. gréckokatolícka – vizitoval ju gréckokatolícky Heorhij Blažovskyj.

vyplýva, že Lackove konštatovanie, opierajúce sa o výskum normálne nedostupných dokumentov na Kongregácii Propaganda Fide v Ríme, je pravdivé a vysoko objektívne.

Pokus o zostavenie zoznamu v prospech latinského obradu stratených gréckokatolíckych farností, a to priamo z latinských publikovaných zdrojov (i keď, ako sme ukázali na príklade Ľubotína — str. 618-622, tieto *Schematizmy* veľakrát uvádzajú vymyslené údaje)

Košický latinský *Schematizmus* z roku 1820 prezrádza až 91 latinských farností *založených* práve v kritickom čase v rokoch 1702-1798, kedy mizli gréckokatolícke farnosti

Schematizmus Košickej latinskej diecézy[37] (založenej v roku 1804 vyčlenením z Egerskej latinskej diecézy) z roku 1820 uvádza na území Košickej latinskej diecézy celkovo 192 latinských farností. I keď tento *Schematizmus* je namierený proti gréckokatolíkom vôbec a trápne falšuje ich čísla,[38] uvádza, že zo 192 latinských farností existujúcich roku 1820, bolo až 91 založených (*parochia erecta*) práve v rokoch 1702-1798! Slovo používané latinským *Schematizmom* z roku 1820 «*erecta*», sa v tomto *Schematizme* používa vo význame, že daná farnosť bola v danom roku «založená», a teda pred daným rokom určite neexistovala. Už na prvej strane toho istého latinského *Schematizmu* z roku 1820 sa slovo «*erecta*» používa i vo vzťahu k založeniu Košickej latinskej diecézy v roku 1804: «*M. DCCC. XX. erectae sedis episcopalis XVI.*», že Košická latinská diecéza v roku 1820 existuje už 16. rok od svojho roku «*založenia* (erectae)».

Viaceré ďalšie farnosti uvádza tento *Schematizmus* ako znovuustanovené (*restabi-*

lita), čo však neznamená len znovuprevzatie naspäť od protestantov (napr. Košice), ale i od gréckokatolíkov. Latinský *Schematizmus* z roku 1820 sám priznáva až 91 farností novovytvorenej Košickej latinskej diecézy založených «*erecta*» v inklinovanom období 18. storočia! *Schematizmus* Košickej diecézy z roku 1943 či roku 1995 (teda približne o 150-200 rokov pozdejšie) to už veľavýznamne popiera…

Vzhľadom na celkovú ignoráciu existencie gréckokatolíkov na území Košickej latinskej diecézy v *Schematizme* z roku 1820 sa dá predpokladať i falzifikácia dátumov tých latinských farností, ktoré sa v ňom označujú ako «*parochia antiqua*», teda starodávne farnosti.

Latinské *Schematizmy* zaznamenali "vývoj" – z podvodov sa usvedčujú samé. Mnohé **latinské farnosti označované v *Schematizme* z roku 1820 ako vzniklé v 18. st. sa v latinských *Schematizmoch* 20. storočia**[39] **už označujú ako existujúce vo vybájenom 13. či 14. storočí!** Napr. latinská farnosť **Čečejovce** – vraj založená už vo vybájenom 13. st. (!), či **Paňovce** – založená v 13. st. (!), **Trhovište** – založená v 13. storočí (!), **Torysa** – založená vo vymyslenom roku 1288 (!), **Kapušany** – založená v roku 1332 (!), **Ploské** – založená roku 1332 (!), **Terňa** – založená v roku 1333 (!), **Ruskov** – založená roku 1334 (!), **Nižná Myšľa** – založená roku 1334 (!), **Raslavice** – založená roku 1334 (!), **Kechnec** – založená roku 1334 (!), **Župčany** – založená v roku 1334 (!), **Košická Nová Ves** – založená v 14. st. (!), **Barca** – založená v 14. st. (!), **Perín** – založená v 14. st. (!), **Kráľovský Chlmec** – založená v 14. st. (!), **Janík** – založená v 14. st. (!), **Lipany** – v 14. storočí, **Hermanovce** – založená v 15. st. (!)… a mnohé iné s podobnými vymyslenými dátumami založenia.

Kontradikcia medzi údajmi o založení jednotlivých latinských farností Košickej diecézy medzi oficiálnymi *Schematizmami* z rokov **1820** a *Schematizmami* po roku **1943**, jasne poukazuje, že sa tu niekto v 20. st. snaží dokázať starodávny latinský pôvod týchto pôvodne gréckokatolíckych farností. Každá «lož má však krátke nohy» a ten kto luhá, zabudne, ako luhal pred časom a potom sa do svojej lži tak zamotá, že nevie «kudy-kam»… Roku 1820, teda niekoľko desaťročí po založení latinských farností v Košickej diecéze, totiž lepšie poznali nedávnu minulosť, ako niekto v roku 1943 či pozdejšie, teda o 200 či 250 rokov po udalostiach búrlivého a nespravodlivého (z latinskej strany) 18. storočia.

Schematizmus Košickej diecézy z roku **1820** uvádza nasledovných 91 latinských farností, ktoré vznikli v 18. storočí na mieste pôvodných gréckokatolíckych farností

Barcza (Barca) – založená roku 1789, **Bela** (Košická Belá) – založená roku 1750, **Felsó-Óltsvár** (Košické Olšany) – založená roku 1734, **Kassa-Újfalu** (Košická Nová Ves) – založená roku 1788, **Kenyhetz** (Kechnec) – založená roku 1771, **Lengyelfalu** (Košická Polianka) – založená roku 1789, **Miszlóka** (Myslava) – založená roku 1788, **Regete-Ruszka** (Ruskov) – založená roku 1753, **Széplak** (Krásna nad Hornádom) – založená roku 1725, **Alsó-Mislye** (Nižná Myšľa) – založená roku 1712, **Göncz-Ruszka** – založená roku 1787,

Vizsóly – založená roku 1788, **Arany-Idka** (Zlatá Idka) – založená roku 1773, **Buzitha** (Buzica) – založená roku 1740, **Csécs** (Čečejovce) – založená roku 1789, **Jánok** (Janík) – založená roku 1788, **Opaka** (Opátka) – založená roku 1789, **Pány** (Paňovce) – založená v roku 1788, **Perény** (Perín) – založená roku 1761, **Petri** – založená roku 1788, **Detek** – založená roku 1789, **Ents** – založená roku 1747, **Fáj** – založená roku 1788, **Felsö Gagy** (Nižný Medzev) – založená roku 1757, **Felsö-Novaj** – založená roku 1783, **Felsö-Vadász** (Siksava) – založená roku 1768, **Hernád-Kérts** – založená roku 1739, **Inánts** – založená roku 1788, **Léh** – založená roku 1788, **Nyésta** – založená roku 1770, **Szikszó** – založená roku 1743, **Vajda** – založená roku 1763, **Felsö-Vólya** (Vyšná Voľa) – založená roku 1792, **Hertnek** (Hertník) – založená roku 1788, **Lenártó** (Lenártov) – založená roku 1792, **Magyar-Raszlavicz** (Raslavice) – založená roku 1733, **Sárpataka** (Mokroluh) – založená roku 1789, **Berzevicze** (Brezovica) – založená roku 1713, **Hamburg** (Brezovička) – založená roku 1788, **Héthárs** (Lipany) – založená roku 1748, **Krivány** (Krivany) – založená roku 1734, **Lyubotin** (Ľubotín) – založená roku 1777, **Senviz** – založená roku 1788, **Tarcza** (Torysa) – založená roku 1754, **Bajor** (Bajerov) – založená roku 1798, **Kapi** (Kapušany) – založená roku 1783, **Ternye** (Terňa) – založená roku 1736, **Zsebfalu** (Župčany) – založená roku 1788, **Frits** (Fričovce) – založená roku 1788, **Hermány** (Hermanovce) – založená roku 1772, **Lipócz** (Lipovce) – založená roku 1714, **Kavetsán** (Košice-Kavečany) – založená roku 1788, **Kende** (Kendice) – založená roku 1788, **Lapispatak** (Ploské) – založená roku 1788, **Szent-Péter** (Petrovany) – založená roku 1751, **Téhány** (Ťahanovce) – založená roku 1788, **Vörösvágás** (Červenica) – založená roku 1788, **Duplin** (Duplín) – založená roku 1788, **Hánkócz** (Hankovce) – založená roku 1788, **Hrabócz** (Hrabovec) – založená roku 1788, **Nyirjes** (Brezov) – založená roku 1788, **Pósfalu** (Pušovce) – založená roku 1789, **Hegyi** (Kopčany) – založená roku 1795, **Maltza** (Malčice) – založená roku 1788, **Nagy-Cseb** (Žbince) – založená roku 1788, **Pelejte** (Plechotice) – založená roku 1702, **Szacsur** (Sačurov) – založená roku 1739, **Szilvásujfalu** (Slivník) – založená roku 1747, **Vásárhely** (Trhovište) – založená roku 1761, **Vehécz** (Vechec) – založená roku 1789, **Felsö-Körtvélyes** (Nižný Hrušov) – založená roku 1788, **Leszkócz** (Lieskovec) – založená roku 1730, **Lyubissa** (Ľubiša) – založená roku 1784, **Szinna** (Snina) – založená roku 1782, **Boly** (Boľ) – založená roku 1788, **Király-Helmecz** (Kráľovský Chlmec) – založená roku 1751, **Nagy-Kövesd** (Veľký Kamenec) – založená roku 1763, **Nagy-Tárkány** (Veľké Trakany) – založená roku 1724, **Girints** – založená roku 1737, **Hernád-Némethi** – založená roku 1771, **Erdö-Horváthi** – založená roku 1773, **Trauczon-Falva** – založená roku 1788, **Hrubó** (Hrubov) – založená roku 1789, **Nagy-Domása** (Veľká Domaša) – založená roku 1788, **Sztropko** (Stropkov) – založená roku 1788, **Turány** (Turany nad Ondavou) – založená roku 1788, **Zsalobina** (Žalobín) – založená roku 1788, **Barants** (Baranč) – založená roku 1755, **Imregh** (Brehov) – založená roku 1753, **Nagy-Kázmér** (Kazimír) – založená roku 1743.

V 17. storočí bolo založených minimálne 6 latinských farností len na území vtedy ešte neexistujúcej Košickej diecézy: **Gáboltó** (Gaboltov) – založená roku 1660, **Oszikó** (Osikov) – založená roku 1621, **Péchujfalu** (Pečovská Nová Ves) – založená roku 1669, **Radáts** (Radatice) – založená roku 1636, **Örmezö** – založená roku 1690, **Udva** (Udavské) – založená roku 1689.

Od roku 1800 do roku 1819 vzniklo ďalších päť nových latinských farností: **Fony** – založená roku 1810, **Radvány** (Radvanovce) – založená roku 1806, **Kakasfalu** (Kokošovce) – založená roku 1814, **Petécse** (Ptičie) – založená roku 1802, **Zombor** – založená roku 1808.

Teda i **samotný oficiálny latinský *Schematizmus* Košickej diecézy z roku 1820 uznáva, že** na jej území bolo **v 17.-19. storočí** (do roku 1820) **založených až 102 farností**! Je len jasné, že pred 17. storočím v týchto farnostiach nežilo pohanské obyvateľstvo, ale ako dokazujú vyššie uvedené dokumenty, jednalo sa o gréckokatolícke farnosti, ktoré boli pretransformované na latinské. Teda poznámka Lackova v jeho knihe *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica* o tom, že väčšina latinských farností dnešnej Košickej latinskej diecézy bola pôvodne gréckokatolícka, je absolútne na mieste.

Stálo by zato podobne preštudovať dobové latinské *Schematizmy* Rožňavy, Szatmáru či Egeru… Objavili by sa ďalšie chýbajúce stovky stratených gréckokatolíckych farností v inklinovanom období.

Rok 1747 – M. M. Olšavskyj na koberčeku pred egerským latinským biskupom

8. mája 1747 bol gréckokatolícky episkop Michal M. Olšavskyj, OSBM, pozvaný na koberček do Egera pred egerského latinského grófa-biskupa Barkóczyho de Szala a celú jeho kapitulu. Egerský biskup obvinil mukačevského episkopa Olšavského z nasledovných previnení, na ktoré tento musel odpovedať:

1.) Prečo, odkedy sa stal egerským biskupom Barkóczy (pred troma rokmi) ho Olšavskyj nepoprosil o dovolenie vykonávať svoju episkopskú jurisdikciu a ani mu osobne neprisahal vernosť a poslušnosť.

2.) Prečo sa Olšavskyj všade opovažuje podpisovať ako «mukačevský episkop», keď je len obradovým vikárom egerského biskupa a titulárnym episkopom «rossenským».[40]

Pri tejto príležitosti Olšavského donútili odprisahať vernosť egerskému latinskému biskupovi. Olšavskyj potom, čo odprisahal poslušnosť, povedal pohnutým hlasom:

«*Prisahal som kráľovi i pápežovi, viac nie som povinný prisa-*

hať. Teraz ste ma donútili zložiť prísahu, ktorá bola vami vopred napísaná, ale ja s ňou nebudem nikdy súhlasiť».[41] Inými slovami povedané: «násilne vynútená prísaha neviaže». Inej cesty pre neho nebolo, lebo nemal nikde a u nikoho oporu.

Rok 1748 – ponižujúca kánonická vizitácia "Mukačevskej farnosti" za ochrany 200 ozbrojených žoldnierov

O krátky čas nato, roku 1748 rímskokatolícky biskup z Egera František Barkóczy de Szala (1744-1761), ako «ordinár gréckokatolíkov Mukačevskej oblasti» (lebo Mukačevo ako gréckokatolícku eparchiu v tom čase na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu neuznával ani on, ani uhorský primas, ani pápež), vykonal kánonickú vizitáciu Mukačevskej eparchie. Darmo gréckokatolícky episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, protestoval, grófbiskup František Barkóczy de Szala prišiel s dvesto vojakmi, utáboril sa v stanoch medzi mestom Mukačevo a Černečou Horou a kánonickej vizitácii sa už zabrániť nedalo. 15. júla 1748 si dokonca dal episkopa Michala M. Olšavského, OSBM, nasilu predviesť do svojho stanu a tam ho obvinil za "neusilovnosť" a "neškolovanosť" gréckokatolíckych kňazov…[42]

Pod hrozbou vyhnanstva a žalárovania museli všetci prítomní gréckokatolícki kňazi zložiť do rúk grófa-biskupa Františka Barkóczyho de Szala prísahu svojej podriadenosti a poslušnosti, čo bolo samo o sebe pred Bohom neplatné (lebo prísaha bola nedobrovoľná), ale grófa-biskupa Barkóczyho to nezaujímalo… Táto prísaha znela takto:

«*Ja prisahám pred spravodlivým Bohom a Bohorodičkou Pannou Máriou a všetkými svätými, že budem verný jeho vysokej Excelencii pánovi grófovi Františkovi Barkóczymu zo Saly, egerskému biskupovi… a jeho nástupcom; tiež preosvietenému pánovi Michalovi Manuelovi Olšavskému, ktorý je terajším apoštolským vikárom jeho Excelencie ordinárneho biskupa* (Barkóczyho) *a jeho zástupcom, im a aj Cirkvi budem oddávať náležitú česť a úctu a nikdy nebudem nič robiť preto, ba ani myslieť nato, žeby som nejak znížil, či obmedzil ich úctu, postavenie, hodnosť, práva, privilégiá*

Latinský biskup-gróf František Barkóczy de Szala (1744-1761)

či autoritu… vo všetkom ich budem počúvať podľa svätých kánonov. Tak nech mi pomôže Boh a toto sväté Evanjelium».[43]

16. júla 1748 priviedli pred Barkóczyho do jeho stanu znova mukačevského episkopa Michala M. Olšavského, OSBM, a musel tak isto pod hrozbou uväznenia v žalári opäť zložiť prísahu vernosti a poslušnosti egerskému latinskému biskupovi.[44]

Najprv sa episkop Michal M. Olšavskyj, OSBM, rozhodne postavil proti «kánonickej vizitácii» latinského biskupa, čo je zrejmé i z toho, že egerského latinského biskupa ani neprivítal. Ale pod hrozbou ozbrojeného zásahu a uväznenia sa mu musel podvoliť a sprevádzať ho na ponižujúcej kanonickej vizitácii v Mukačeve. Bolo to v dňoch 16.-17. júla 1748.

"Previnenia" gréckokatolíkov, ktoré objavil egerský gróf-biskup Barkóczy na vizitácii roku 1748

Egerský biskup napísal o svojej vizitácii úradný protokol, v ktorom sa konštatujú tieto "previnenia" gréckokatolíkov:

— že gréckokatolícke kňazstvo pri slúžení Služieb Božích nespomína medzi hierachiou v jekténiách egerského latinského biskupa…;

— že pri vysluhovaní tajomstva jeleopomazania mažú chorého a modlia sa za neho siedmi kňazi;

— že všade, ale najmä v Szatmárskej župe svjaščenici dávajú sv. príčastie malým deťom…;

— že skoro ráno na sviatky sa slúži Utreňa, na ktorej sa zúčastňuje veľké množstvo ľudu, ktorý potom nezostáva na Službu Božiu,[45] podporujú ich v tom "negramotní" kňazi;

— že ľud nevie latinskú modlitbu *Anjel Pána*, ale pri skúške sa naučil a odteraz sa ju začal modliť;

— že sa nezachovávajú latinské sviatky a ich dodržiavanie nevyžadujú ani miestni obradoví kňazi (gréckokatolícki svjaščenici-kňazi nepokladaní za samostatných, ale len za kaplánov rímskokatolíckych);

— že vo farnostiach, kde niet obradového kňaza (rozumej: gréckokatolíckeho kňaza), ľud nechodí do latinských kostolov a škôl, a to ani po opakovaných výzvach latinských parochov…[46]

Keď sa pozeráme na tieto vyššie uvedené "previnenia" očami II. Vatikánskeho koncilu a *Inštrukcie* Rímskej Kongregácie pre Východné Cirkvi z roku 1996, nebolo v nich ani vtedy ani dnes, nič nedovoleného, ba naopak, vidíme v nich jasnú latinizáciu gréckokatolíckeho obradu a snahu previesť gréckokatolíkov na latinský obrad a to tak, že egerský latinský biskup najprv do gréckokatolíckej dediny nemenoval nijakého gréckokatolíckeho kňaza a potom na dlho uprázdnené miesto vymenoval latinského. Ľud bol nútený chodiť na latinské omše a keďže nemal inej alternatívy po pár desaťročiach si zvykol…

Maďarský podpis grófa Františka Barkóczyho de Szala, ktorý bol egerským biskupom.

Praktické závery latinskej vizitácie

Výsledkom vizitácie z roku 1748 bolo, že gróf-biskup František Barkóczy de Szala vydal pre mukačevského episkopa tieto príkazy, či lepšie povedané zákazy:

1.) Bez písomného dovolenia egerského latinského biskupa nesmel vysvätiť nijakého gréckokatolíckeho kňaza (obmedzenie svätiteľskej moci).

2.) So všetkými vážnejšími kánonickými priestupkami, ktoré sa týkajú napr. manželstva, rozvodu či násilia, sa mukačevský episkop musel obracať na vyriešenie do Egeru (obmedzenie súdnej moci).

3.) Bez dovolenia od egerského biskupa Olšavskyj nesmel nikde zakladať novú gréckokatolícku farnosť a ani budovať novú gréckokatolícku cerkov (obmedzenie jurisdikcie).

4.) Egerský biskup zakázal mukačevskému episkopovi zvolávať kňazov na stretnutia bez jeho dovolenia, a ak by sa takéto stretnutia (s dovolením Egeru) predsa len konali, mal byť na nich vždy prítomný nejaký zástupca latinského egerského biskupa z Egera (obmedzenie vodcovskej funkcie episkopa).

5.) Ak by mukačevský episkop menoval (po dovolení od Egera) nejakého kňaza na farnosť, najprv daný kňaz mal podpísať vyznanie viery a podpísané malo byť odoslané do Egera (ponižovanie-obviňovanie z herézy).

6.) Egerský biskup nariadil Olšavskému, aby pre všetkých deväť žúp, ktoré boli pod jeho správou, a to pre župy: Abovskú, Šarišskú, Zemplínsku, Užhorodskú, Berežskú, Uhočskú, Maramorošskú, Szatmársku, Sabolčskú menoval nových archidiakonov, alebo ak chce, ponechal starých, ale ich mená musí dať na potvrdenie egerskému latinskému biskupovi (obmedzenie jurisdikcie).

7.) Aby mukačevský episkop všetko to, čo prisahal vo svojich prísahách r. 1747 a r. 1748 presne dodržiaval a k dodržiavaniu obsahu prísah viedol i svojich podriadených kňazov a veriacich (zdegradovanie gréckokatolíckeho episkopa do funkcie vikára-kaplána egerského latinského biskupa).[47]

Ako z vyššie uvedeného vidno, egerský latinský biskup roku

1748 radikálne obmedzil ďalšie právomoci mukačevského gréckokatolíckeho episkopa – preťal žily akéhokoľvek ďalšieho rozvoja gréckokatolíckej eparchie – gréckokatolícke kňazstvo malo vymrieť a po ňom i gréckokatolícky obrad medzi ľuďmi. Životný priestor, v ktorom mohol pôsobiť M. M. Olšavskyj, OSBM, sa opäť nebezpečne zúžil…

Rok 1748 – vyrúbanie poplatkov za cirkevné úkony (štóla) latinským biskupom

Roku 1748 gróf-biskup Barkóczy de Szala predpísal presné poplatky za jednotlivé cirkevné úkony (štólu-epitrachiľščinu),[48] ktoré boli rovnaké pre gréckokatolíkov i rímskokatolíkov. Bolo to po prvýkrát v dejinách gréckokatolíkov historického Podkarpatska, že bolo i pre nich presne stanovené, koľko majú platiť za vysluhovanie jednotlivých sv. tajn a svätenín. Vďaka nariadeniu latinského egerského biskupa Barkóczyho i medzi gréckokatolíckymi veriacimi a ich kňazmi sa vytvoril nový, predtým vo východnej Cirkvi nikdy nepoznaný kúpnopredajný vzťah ohľadom vysluhovania svätých vecí…

Gróf-biskup Barkóczy nariadil, aby sa za krst kňazovi platilo 12 grajciarov, za vovedenie matky do chrámu po narodení dieťaťa sa platilo 12 grajciarov, za zosobášenie nevoľníkov jeden florén, za zosobášenie slobodných dva florény, za vovedenie novej zosobášenej 12 grajciarov, za pochovanie nevoľníka 24 grajciarov, za pochovanie slobodného 30 grajciarov, za Liturgiu za zomrelým jeden florén, za kázeň nad nebožtíkom jeden florén a 30 grajciarov…[49]

Hlavným účelom vyrúbania presných peňažných táx za jednotlivé cirkevné úkony, bolo, aby gréckokatolíkom bolo "jedno", či ich pokrstí, alebo pochová gréckokatolícky, alebo rímskokatolícky kňaz, lebo dovtedy u gréckokatolíkov nebola stanovená nijaká presná taxa, tj. poplatky, ale ľudia boli zvyknutí dávať svojim svjaščenikom za cirkevnú službu dobrovoľné dary a tie boli stále nižšie, než aké vyžadovala a predpisovala «štólou» latinská strana. Odteraz, keď už boli poplatky rovnaké, a každý gréckokatolícky svjaščenik ich musel požadovať, lebo z nich musel adekvátnu časť odvádzať latin-

skému farárovi-plebanovi alebo biskupovi sa situácia zmenila. Bolo to robené i kvôli tomu aby náhodou neboli latinskí parochovia oklamaní, že sa im povie, že veriaci zaplatili gréckokatolíckemu parochovi len toľko a toľko a pritom zaplatili viac.

Keď sa sobášil gréckokatolík s rímskokatolíčkou, a vôbec pri všetkých miešaných sobášoch s rímskokatolíkmi, tieto sa mohli v tom čase uskutočniť len v latinskom obrade, gréckokatolíci boli tiež nútení sviatkovať typicky latinské sviatky…[50]

Hore uvedená po prvýkrát v dejinách Mukačevskej eparchie zavedená «štóla» (či po gréckokatolícky povedané «epitrachilščina») platila na území Mukačevskej eparchie až do časov vladyku Kyr Andrija Bačinského. Tento 24. marca 1803 upravil «ceny» jednotlivých «služieb» epitrachilščiny (štóly). Roku 1803 sa napr. za krst už malo platiť až 17 grajciarov[51] oproti 12 grajciarom v roku 1748… Teda išlo o zdraženie (infláciu) cien «služieb» veriacim… V tom čase si už gréckokatolícke kňazstvo zvyklo na latinský systém povinného platenia za vysluhovanie tajomstiev a začalo ho vymáhať mnohokrát i necitlivým spôsobom…

Už 21. februára 1805 vladyka Kyr Andrij Bačinskyj prikazuje svojmu všetkému kňazstvu, aby násilím nezavádzali jeho úpravu «cien» štóly, lebo v mnohých farnostiach to vyvoláva pobúrenie a veriaci mu píšu protesty. Preto na tých miestach, kde veriaci s tým nesúhlasia, prikázal, aby ostali staré «ceny» štóly.[52]

Aký to veľký rozdiel medzi gréckokatolíckym kňazstvom teraz (na začiatku 19. storočia, po roku 1803) a gréckokatolíckym kňazstvom ešte na začiatku 18. storočia, keď toto kňazstvo ešte nebolo pokazené latinskými metódami desiatkov (rokovin,[53] koblin[54] a štól)! Vtedy (ešte na začiatku 18. storočia) ľud miloval svojich gréckokatolíckych kňazov, teraz – začiatkom 19. storočia, už s nimi

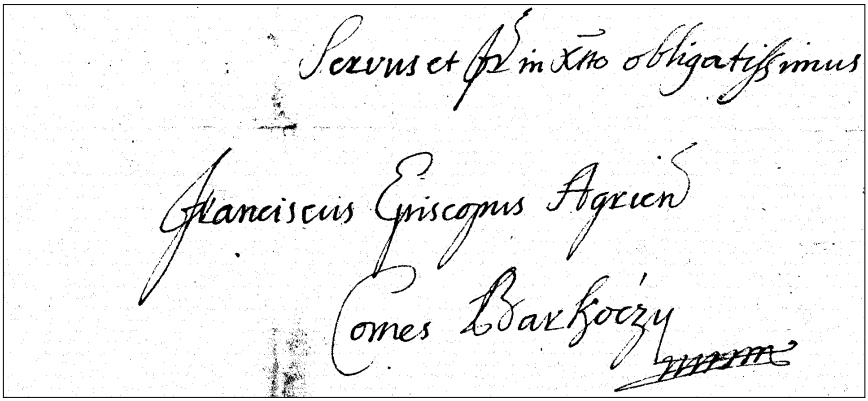

Latinský podpis grófa-biskupa Františka Barkóczyho de Szala.

bojoval a na začiatku 20. storočia dokonca toto bezcitné vyberanie štóly, rokovin a koblin gréckokatolíckym kňazstvom bolo až príčinou spontánneho vzniku pravoslávia na tomto podkarpatskom území. Pravoslávni svjaščenici, ktorí tu prišli po roku 1917 (utekali pred Októbrovou revolúciou), vysluhovali ľudí zadarmo (za dobrovoľný dar), podobne ako tomu bolo i u gréckokatolíckeho kňazstva do polovice 18. storočia a preto ľud im začal spontánne dávať prednosť pred po peniazoch pachtiacimi gréckokatolíckymi kňazmi… Tak vznikol začiatkom 20. storočia «pravoslávny ruch» na Podkarpatsku a pravoslávie tu existuje dodnes…

Rok 1750 – protest gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie proti dôsledkom vizitácie

Gréckokatolícky ľud bol pobúrený arogantným správaním sa egerského biskupa, a preto episkop Michal M. Olšavskyj, OSBM, hneď vzápätí po «vizitácii» zvolal eparchiálny synod, ktorý rozhodne protestoval proti stupňujúcemu sa ponižovaniu zo strany rímskokatolíckeho egerského biskupa. Protest bol poslaný do Ríma cez viedenskú nunciatúru 1. marca roku 1750. Kópiu tohto protestu M. M. Olšavskyj osobne doručil aj kráľovne Márii Terézii, úpenlivo prosiac o konečné kánonické uznanie starodávnej Mukačevskej monastyrskej eparchie v Ríme za «biskupstvo».[55] Avšak z Ríma, ako obyčajne v takýchto prípadoch, žiadna odpoveď neprišla. Z kánonického hľadiska to znamenalo zamietnutie žiadosti. Rímska Kúria si totiž vyžiadala názor egerského biskupa, a preto na tento protest nereagovala.[56] Mukačevská eparchia, podobne ako stovky iných gréckokatolíckych monastyrských eparchií v Uhorsku, bola nezadržateľne určená na zánik, splynutie, transformáciu na latinský obrad…

Rok 1751 – príklady násilného útlaku zo strany latinskej Cirkvi voči gréckokatolíkom

Hruševo

Že vládne nariadenia, dekréty…, obsahujúce rozličné úľavy pre gréckokatolícke obyvateľstvo zostávali častokrát i celé desaťročia len na papieri, svedčí protokol vizitácie, v ktorom v roku 1751 (!) vladyka Kyr M. M. Olšavskyj, OSBM spomína pri svojej návšteve dedinky Hruševo (dnes na Zakarpatskej Ukrajine), ktorá

Mukačevský episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM (1743-1767).
Tento portrét sa nachádza v Užhorodskom chudožestvennom muzeju.

vznikla pri slávnom stavropihijskom baziliánskom monastyre, že na parochiji Hruševo sú dvaja kňazi (biľci): otec a syn, žijú na panskom pozemku, farského pozemku nieto a sú vyháňaní na panské podobne ako i ostatní poddaní…[57]

Domaninci

V tom istom protokole z roku 1751, avšak zo župy užanskej pri farnosti Domaninci (Domonya) episkop Olšavskyj uvádza, že rímskokatolícky farár nedovolí miestnemu gréckokatolíckemu parochovi vysluhovať gréckokatolícku filiálku Onokovci (Felső-Domonya). Rusínom v ich vlastnej cerkvi nedovolí ani zvoniť, i keď malý zvon je dokázateľne kúpený za peniaze gréckokatolíkov a pre gréckokatolíkov.[58]

Michalovce

Na inom mieste v tomto protokole opisuje násilnú rimokatolizáciu gréckokatolíkov latinským farárom v Michalovciach (Nagy-Mihály, dnes v Košickom kraji), ktorý nedovolil gréckokatolíckemu parochovi Najmikovi vysluhovať sv. tajomstvá (sviatosti) v Michalovciach, a to i násilnou formou. Tento latinský kňaz neustále očierňoval gréckokatolíkov u miestneho šľachtica, navádzal gréckokatolíkov, aby prijali latinský obrad. 1. apríla 1750 už štyria zmenili svoj obrad a ostatní sa episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, ktorý tam bol na vizitácii, sťažovali, že už nevedia čo robiť pod týmto neustálym tlakom. Latinský farár sa vtedy neprestajne vysmieval z gréckokatolíkov, ponižoval ich, dokonca na kázni povedal, že gréckokatolíci sa nevedia prežehnať (pretože sa nežehnajú na latinský spôsob zľava do prava), a že niet sa čomu čudovať, lebo ani ich farár sa nevie. Keď raz gréckokatolícky kňaz ponechal Božiu Eucharistiu v rímskokatolíckom kostole (spoločné užívanie), neskôr ju nemohol nájsť a až po čase ju našiel, ale celú zhnitú a splesnetú, pohodenú len tak. Zomierajúcim rímskokatolícky kňaz v Michalovciach nedovolil si zavolať gréckokatolíckeho kňaza. Protokol spomína ešte skutočnosť, že keď dva razy chcel gréckokatolícky kňaz v Michalovciach pochovať svojich veriacich,

násilím mu to nebolo dovolené.[59] Potiaľ protokol z roku 1751.

Na lepšie pochopenie vyššie uvedeného treba vedieť, že roku 1750 bola pôvodná gréckokatolícka farnosť v Michalovciach rímskokatolíkmi už zrušená (podľa zásady 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, že v jednej obci nemôžu byť dvaja katolícki kňaziparochovia odlišného obradu) a preto, Michalovce duchovne obhospodaroval gréckokatolícky kňaz z Topolian, rímskokatolícky pleban mu v tom však vždy robil zábrany rozličného charakteru, a takto zväčšoval svoje latinské stádo veriacich. Gréckokatolícka farnosť v Michalovciach bola ako tak obnovená až roku 1781 vďaka novému vetru, ktorý zavial v Uhorsku pod múdrym a spravodlivým vedením Márie Terézie a jej syna Jozefa II.

Rok 1761 – odmena-povýšenie grófa-biskupa Barkóczyho de Szala na primasa

Roku 1761 však nastala zmena: gróf František Barkóczy de Szala, biskup egerský bol (za odmenu) povýšený na ostrihomského latinského primasa Uhorska a egerským biskupom sa stal gróf Karol Esterházy de Galantha. Gróf Karol Esterházy de Galantha opustil svoje Vacovské biskupstvo a nastúpil na trón Egera. Zdalo sa, že pre gréckokatolíkov nastanú lepšie časy, ale opak bol pravdou. 18. mája 1763 Esterházy si znova vybral za svojho obradového vikára M. M. Olšavského,[60] ale už 28. mája 1763 vydal pre všetko "svoje" kňazstvo gréckeho i latinského obradu nové dekréty a príkazy, ktoré znamenali ďalšie ochromenie gréckokatolíckej Cirkvi:

1.) Vo všetkých gréckokatolíckych filiálkach, gréckokatolíci dostali príkaz platiť rokovinu a koblinu (desiatky) už nie gréckokatolíckemu kňazovi, ale latinskému!

2.) Na všetkých gréckokatolíckych filiálkach (teda dedinách a mestách, kde nemal gréckokatolícky kňaz bydlisko-faru) na všetkých sobášoch musel byť prítomný aj latinský pleban-paroch, a to aj v prípadoch, keď obaja sobášiaci sa boli gréckokatolíci… A za tieto sobáše mali dostať latinskí parochovia náležitú štólu – zaplatenie.[61]

Teda inými slovami povedané, keď sa gréckokatolícki veriaci chceli zosobášiť pred svojim gréckokatolíckym svjaščenikom, museli zaplatiť dvakrát viac (jemu i latinskému). Ak by sa tomu vzopreli boli k tomu donútení pandúrmi. Ak by sa však rozhodli sobášiť len pred latinským, vtedy by platili len jemu, teda o polovicu menej. Pre rusínskych úbožiakov-nevoľníkov a poddaných[62] takto bolo vytvorené úžasné ekonomické pokušenie prejsť na latinský obrad. Prax dokázala, že tento ekonomický úder grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha bol veľmi účinný. Následne pod ťarchou týchto ekonomických podmienok množstvo gréckokatolíkov opäť "dobrovoľne" prechádzalo na latinský obrad…, veď prečo by malo platiť dvakrát za sobáš, keď mohli len raz…

---

[1] Porov. uverejnený *Projekt* vo svojom origináli i preklade v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 175-182.

[2] Porov. A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 165-166; tiež list latinského egerského biskupa Erdödyho z 12. mája 1718 s prílohami uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 157-171. Pokorný a vo všetkom ústupčivý H. Bizancij uznal všetky krivé obvinenia za pravdivé a to už 23. mája 1718, (porov. uverejnený list v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 171-175) a to len preto, aby sa udržal naďalej episkopom a udržal si priazeň egerského latinského biskupa… Tým však pre svoje osobné záujmy za živa roku 1718 definitívne pochoval Mukačevskú eparchiu a takou ostala až do jej vzkriesenia Máriou Teréziou v roku 1771. Bizancij a jeho bezprostrední následníci (Simeon Olšavskyj a Heorhij Blažovskyj) «spálili Mukačevskú eparchiu, aby sa mohli ohriať pri jej ohníku».

[3] «Decreta S. Congr. Generalis de prop. Fide habitae 20. Junii 1718. Referente Emnmo, et Rdmo D. Cardinali Zondadario quosdam abusus, et scandala, quae inter Clerum, et populum Gr. R. Vicar. Apost. Munkacs. in Dioecesi Agriensi grassantur Emi PP. et hujusmodi malis opportune provideatur, decreverunt ut infra, videlicet:
1. Graeci servare teneantur dies festos de praecepto latinae Ecclesiae.
2. Separentur uxores a bigamis, et Vic. Apost. procedat, prout de jure.
3. Graeci non promoveantur a Vicario Apostolico ad Sac. Ordines, nisi eidem exhibuerint Dimissorias Ordinarii latini.
4. Parochi Graecorum non approbentur, nec novi instituantur, nisi de consensu Ordinarii latini.

5. Parochi Graecorum moneantur a Vicario Apostolico, ne se ingerant in Matrimoniis latinorum et idem Vicarius contra inobedientes procedat, prout de jure.
6. Novae Ecclesiae minime erigantur, et erectae non consecrentur, nisi de consensu Ordinarii latini. Datum Romae diae, et anno ut supra. I. Cardinalis Sacripantes Praefectus P. A. AEppus Lavis Secretarius. Eadem Resolutiones Episcopo Munkacsiensi penes eandem Comitivam expeditae sunt cum titulo: Illustri, et Reverendissimo Domino uti Fratri D. Georgio Bizanczy, Eppo Sebastopolitano, Vicario Apostolico Munkacsiensi», (Archiv. D. Agriensia – Romana 118 ad ann. 1718, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 59-61; porov. tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 179-180); Porov. tiež rovnaké obmedzenia ordinárnych episkopských právomocí mukačevského vladyku v prospech latinského egerského biskupa v osobnom liste Kongregácie Propaganda Fide H. Bizancijovi z 20. júna 1718 zverejnenom v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 127-128, či tak isto aktá Kongregácie Popaganda Fide z toho istého dňa (20. júna 1718): «… Doppo fatto il presente Sommario è giunta una lettera di Monsignor Nunzio in Vienna, con un foglio ad esse unito, concernente l'aggiustamento seguito tra Monsignor Vescovo latino d'Agria, e Monsignor Bizanzi, Vicario Apostolico Munkacsiense, et il suo Vicario Generale, i quali s'obbligano, e promettono: 1mo. Di osservare, e far osservare da suoi sudditi tutte le feste di precetto, et altre, che osservano i Latini. 2°. Di separare i Sacerdoti bigami, et altri, che haveranno mogli illegitime, dalle medesime, e severamente punirli. 3°. Di seriamente ammonire i sacerdoti loro sudditi che non s'ingerischino ne matrimonii de Latini, e gravemente punirli in caso di contravenzione. 4°. Di fare il possibile per levare l'abuso de Ruteni, i quali nelle chiese e publiche loro funzioni e processioni sogliono rapire le donne, e prendere per mogli, ancorche esse non vi consentino. 5°. Di non ordinare alcuno senza necessità, se prima non sarà riconosciuto capace dagl'Esaminatori, e benche per altro siano necessarie per tali ordinazioni le dimissorie dell' Ordinario, nondimeno questo gli dà la facoltà di poter ordinare secondo la sua coscienza, senza tali dimissorie, con voler però nota de nomi, condizione, et altro degl'Ordinati. 6°. Di non ingerirsi, ne permettere, che i loro Sacerdoti s'ingerischino nella giurisdizione di Monsignor Vescovo, e de suoi parochi, e di non permettere, che alcuno passi dal Rito Latino al Greco, di non erigere Chiese senza consenso del suddetto Monsignor Vescovo, e di non consacrare, ne benedire le già erette, ne tampoco di destinarvi alcun Paroco…», (uverejnené v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 167).

[4] Porov. J.V. Timkovič, «Ruskovoľanské Evanjelium prezrádza dejiny Ľubotína (okres Stará Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 1 (1996) str. 12-14.

[5] Porov. dokument uverejnený v I. Дулишковичъ, *Историческія черты*

Угро-Русскихъ, III, Унгваръ, 1877, стр. 134-136.

[6] Titul «**apoštolský vikár**» pôvodne vo sv. Cirkvi označoval veľmi váženú funkciu, pretože sa na danom cirkevno-právnom území jednalo o priamého zástupcu pápeža. V *prvých storočiach* kresťanstva titul «apoštolský vikár» bol identický s výrazom «missus» alebo «legatus» a označoval predstaviteľa pápeža na veľkých ekumenických soboroch, alebo stáleho pápežovho zástupcu. Legáti pápeža (apoštolskí vikári pápeža) sa na soboroch podpisovali na prvom mieste, lebo sa podpisovali v mene pápeža, ktorý tam nebol prítomný. *Od 4. storočia* «apoštolský vikár» bol titul i pre sídelného episkopa, ktorý mal od pápeža nadané špeciálne pápežské privilégia v danej cirkevnej provincii. Ich právomoci by sa dali porovnávať s právomocami neskorších primasov jednotlivých krajín. Takýchto apoštolských vikárov pápež mal od 4. storočia vo Francúzsku, Portugalsku, Španielsku, Taliansku a Nemecku. *Od 12. storočia* «apoštolskí vikári» znamenajú pápežských legátov, ktorí automaticky v danej krajine riadia neobsadené biskupstvá, alebo i také biskupstvá, ktoré mali svojich vlastných episkopov, ale z nejakej príčiny neboli spoľahliví. Apoštolskí vikári riadili takýmito diecézami, dokiaľ neboli obsadené novými právoplatnými episkopami. Funkcia takýchto apoštolských vikárov odpovedala dnešnej funkcii «apoštolského administrátora». Dekrét Sv. Kongregácie biskupov *z 27. marca 1580* potvrdzuje, že «apoštolský vikár» v danej diecéze bol priamo závislý len od pápeža a dekrét z *27. septembra 1641* zakazuje miestnym sídelným episkopom a ich generálnym vikárom vykonávať akúkoľvek jurisdikciu na miestach, na ktoré boli Apoštolskou Stolicou vyslaní «apoštolskí vikári». Apoštolskí vikári boli posielaní na územia, kde z nejakých dôvodov nebola ustanovená normálna eparchia. Pápež Klement X., konštitúciou «Christianae religionis» zo 17. septembra 1674 výrazne vytýčil nezávislosť «apoštolského vikára» od sídelného biskupa, na ktorého území by tento pôsobil, (porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 42-43); Prvým (avšak i posledným) v dobrom slova zmysle sebavedomým «apoštolským vikárom» na území Egerskej latinskej diecézy bol Josif Roga de Camellis (+1706). Avšak v plnom slova zmysle «nezávislým» na latinskom egerskom biskupovi bol len on, lebo jeho nástupcovia na mukačevskom prestole predstavovali už len žalostné torzo tejto vznešej funkcie a to až do roku 1771, keď konečne pápež kanonizoval Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu za diecézu v latinskom slova zmysle.

[7] «Favoribus in reliquo, et gratiis Paternis Excellentiae Vestrae dum me totum ad dies vitae cum Clero meo devoverem, sacramque, ac benedicentem Dexteram humillime exoscularer, maneo, et sum. Excellentia Vestrae Sebesini 19. Novembris abituriens 1738 **Cliens, et Capellanus humillimus** Georgius Gabriel Blasovszky, Et Episcopus Agnensis, et Munkacsiensis, Actualisque **Vicarius Generalis**», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 244-245).

[8] C. Vasiľ, *Gréckokatolíci dejiny – osudy – osobnosti*, Michalovce, 2000, str. 85.

[9] «Si enim servilis Blazsószky ultro vixisset, Ritus Ruthenicus exstirpatus fuisset», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 110).

[10] «… in fine videns, quo tenderet Agrienses, – ajebat: **malle se resignare ut asinum, quam subesse ut leonem**», (porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 124-125; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 247).

[11] Porov. *Slovenský biografický slovník*, II, Martin, 1987, str. 22.

[12] Porov. *Slovenský biografický slovník*, I, Martin, 1986, str. 147.

[13] Jeho rodný brat ako šľachtic z významného rodu, mal vysokú funkciu (bol kancelárom) pri cisárskom dvore vo Viedni, (porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 61).

[14] Porov. *Slovenský biografický slovník*, II, Martin, 1987, str. 30.

[15] Porov. menovacie buly uverejnené v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I-II, Roma, 1953-1954; tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, Cassovia, III, 1799, str. 8-10; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 58.

[16] Napr. episkop Heorhij Bizancij 16. mája 1717 opäť vyznáva absolútnu poslušnosť (nie pápežovi, ale!) latinskému egerskému biskupovi vo všetkom (inými slovami uznáva, že je len jeho pomocným-bezmocným episkopom), pričom okrem iného píše: «Ego Georg. Bizanczy – per Distr. Munkacs Eppus. (opäť len episkop Mukačevského dištriktu = oblasti!) **Bene mihi notum, perspectumque habens, qualemnam, et quantam diversis ex capitibus Eppi Gr. R. ab Eppis latinis (in quorum Dieoec. morantur) subordinationem**, atque dependentiam habere, observareque debeant, praesertim vero vigore instructionis ad praelibatos Eppos lat. datae a Sanctitate sua Clemente Papa VIII. ex sententia congreg. super Reformat. Graecorum, Declaratione, Decreto, ac Mandato Romae in Palatio montis Quirinalis apud S. Marcum sub 31. Aug. 1595. Pont. anno 4. et signanter quoad punctum per expressa verba, uti sequitur, declaratum: 'Graeci sine literis Dimissoriis Eppi lat. Dioecesani ad S. Ordines promoti suspensi sunt, et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, efficiuntur irregularis, sicut et latini. Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a S. Sede Apost. obtineri oportet.' Ad quae quidem omnia et singula ego quoque erga Illm. ac R. D. C. Gabr. Ant. Erdődy – Eppum Agr. velut Dioecesanum meum Gratiosissimum fideliter, ac sancte, inviolabiliterque observanda medio scripti mei Agriae 1716. 11. Apr. corporali juramento firmati ultronee me obstrinxi, obligavique…», (Archiv. D. Agriensia – ad ann. 1716, І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 52-53); 9. februára 1718 latinský egerský biskup zakazuje Bizancijo-

vi svätiť gréckokatolíckych kňazov bez písomného dovolenia od neho: «… ut vigore ejusdem DVestra Rma absolute nullum ordinare possit, vel audeat, inhaereoque firmiter Decreto, atque Instructioni a Sanctitate Sua Clemente PP. VIII. ex Sententia congregationis super Reform. Graecor. Romae… Ita ut si quos sine literis Dimissorialibus meis ad S. ordinem promoverit, sint suspensi, et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, efficiantur irregulares, sicut et latini. Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a S.Sede Apost. obtineri oporteat…», (Archiv. Dioec. Agriensia – ad ann. 1718, I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 57).

17 Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 125; Takto sa robilo najmä za episkopstva H. Blažovského, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 248); «Sub ipso G. Blažovskyj potestas Episcopi Agriensis in rebus ecclesiasticis… (Ruthenorum) suum apicem tetigerat, nam sub eo Parochus latinus Mukačoviensis, scilicet Franciscus Sztrabó, primum locum in congregationibus eparchialibus Unitorum occupabat et Vicarius Apostolicus nonnisi post eum sedebat», (A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 54).

18 Porov. dokument-memorandum z 3. 12. 1942 uverejnený fototypicky v Š. Horkaj, Š. Pružinský, *Pravoslávna Cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí*, Prešov, 1998, str. 297-301.

19 Porov. P. Каспришин, «Українським греко-католикам знову нагадали про вищість латинського обряду і сказали… чекати», *Нескорені*, Львів, 11 (2001) стр. 4.

20 «Comes Franciscus Barkóczy, Episcopus Agriensis quoad Stolares Proventus, Munia Ecclesiastica qualiter administranda, Novas item Ecclesias erigendas pro utriusque Ritus Clero Statuta emittit, et quidem 1-o Cum ex parte Cleri Graecanici postulatum fuisset, ut omnibus etiam ad Parochos Latini Ritus titulo Filialium pertinentibus locis proventus Stolaris universus sibi ex asse cederet, illimitata autem, et independens istiusmodi obventionum exactio jus Parochiale (:Contra expressas Iuris Canonici, et signanter Can. 4 Causa 21. Quaest. 2. Cap. 5. Caus. 7.2.1 Unam eandemque Ecclesiam inter plures Presbyteros dividi non posse clare innuentium definitiones:) etiam penes Graecanicos esse haud obscure supponeret: Nos postulatum istud pro salvanda decisionum Canonicarum authoritate ita temperavimus, **ut Sacerdotes Graecanici hominibus Graeci Ritus Sacramenta administrent quidem, at non suo sed Parochorum Latinorum Nomine** tamquam Rituales eorundem Vicarii, a Nobis, ne Populus Ritus Graeci ex defectu Sacerdotis Ritum mutare cogatur, per praesentes constituti; Latini Ritus autem Parochi cum oviculis suis Graecum Ritum sequentibus argumento C. 9. Conc. Later. 4. de Sacerdote Rituali, velut suo in his quae Ritum spectant, Vicario providere alioquin debeant, iisdem pro impensis fatigiis proventus Stolares occasione administrationis obvenientes ut suos, quos proinde Nos eis aliis viis refundere conabimur, ex integro cedere obligentur. Quod a nobis in gratiam Moderni Illmi ac Rmi Domini

semet eatenus interponentis Apostolici, ac etiam Nostri per Districtum Munkacsiensem, quad Ritus Graeci Unitorum asseclas Vicarii Manuelis Michaelis Olsavszky Episcopi alias Rossensis concessum robur tamdiu obtineat, donec ex parte Cleri Ritus Graeci excitandis nefors aliquibus tricis Nobis ansa data fuerit, benevolentiam hanc Nostram ab eodem retrahendi, remanentibus in reliquo pro parte Parochi Latini Ritus Proventibus stabilibus, permissisque penes jus, quo hactenus asseclas suos fruiti sunt. Presbyteris Graeci Ritus etiam ed talem locum, ubi Parochus Lat. Ritus residet, cum positivo consensu Ordinariorum Agriensium hucdum introductis, reservata tamen in hujusmodi locis Parocho Latini Ritus tales, quorum unus dumtaxat Ruthenus esset, in Matrimonium conjugendi facultate, eoque per expressum praecepto, ne Presbyter Ritus Graeci introducatur aliquo, nisi prius a Nobis annutus in scripto habeatur…», (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 132-134, 216; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 42-44).

[21] Porov. B. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1935, стр. 62-63.

[22] «P. 1765. Азъ іереи Іоанъ Тарасовичъ, парохъ люботинскыи, окрестихъ и миромъ помазахъ в церкви чирскои новорожденного сина Петра и цорки Сусану о(т) родителеи Симеона Янович, пароха чирского и малженки его Анны…», (I. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 119).

[23] «P. 1768. Сего року м(ѣся)ца 4 дня зроженого с(и)на азъ іереи Іоанъ Тарасовичъ, парохъ люботинскыи, окрестихъ и миромъ с. помазахъ м(ѣся)ца сего 11 Андрея о(т) родителеи Симеона Янович, пар. чирского и малженки его Анны…», (I. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 119).

[24] «… Петръ Семеновъ Яновичъ 1795. основалъ и создалъ Церковъ на Русской Волѣ, въ этотъ годъ 1795. ляхи прогнали Іоанна Тарасовича русскаго попа зъ Люботини зятя Петра Яновича попа въ Чирчѣ, отняли оружейнымъ насиліемъ люботинску русскую Церковъ и приходъ и всадили туда ляхскаго монаха франчискана изъ Пряшева…», (J.V. Timkovič, «Ruskovoľanské Evanjelium prezrádza dejiny Ľubotína (okres Stará Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 1 (1996) str. 13-14).

[25] Porov. I. Bendász, I. Koi, *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994, str. 69.

[26] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XX.*, Agriae, 1819, str. 53.

[27] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Administrationum Apostolicarum*

Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia Anno Reparatae Salutis 1943, Prešov, 1943, str. 101.

[28] Porov. *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 87.

[29] Porov. *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XVI.*, Agriae, 1816, str. 116; porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini M.D.CCC.XVI.*, Cassoviae, 1816, str. 198; porov. L. Niederle, *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských*, Praha, 1919, str. 219; porov. B. Chromec, *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha, 1935, str. 659; porov. J. Hanušin, «Vývoj obyvateľstva v Trebišove», *Kalendár Jednoty sv. Cyrila a Metoda pre gréckokatolíkov Slovákov na rok 1949*, Michalovce, 1949, str. 105-106.

[30] Porov. *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995, str. 125.

[31] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 363; A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 131.

[32] «… Quanto poi concerne il Vescovo di Mongatsch… attesochè detto Vescovo havrà sotto la sua direzzione più di mille Parochie…», (list z 3. mája 1708 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 275).

[33] Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 53.

[34] Episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, dostal 21. apríla 1750 od kráľovnej Márie Terézie príkaz previesť vizitáciu všetkých gréckokatolíckych farností a musel jej o tom podať písomnú správu. Mukačevská eparchia sa vtedy rozprestierala na území desiatich žúp-komitátov, (porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 59).

[35] Porov. list Heorhija Blažovského z 25. novembra 1734, v ktorom píše, že sa práve zberá do Turčianskej župy robiť vizitáciu: «… до Туръца, понеже нынѣ въ тымъ яраши визѣтую, въ которымъ еще до стого Николая забавлюся…» (teda na vizitáciu Turca potreboval skoro tri týždne), (porov. І. Панькевич, «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970, str. 161).

[36] Neskôr, r. 1804, z územia Egerského biskupstva bolo vyčlenené dnešné rímskokatolícke Košické biskupstvo. Bolo to možné len vďaka tomu, že egerský latinský biskup už stihol zlatinizovať dostatočný počet gréckokatolíckych farností, ktoré sa takto mohli stať základom tohto dnešného arcibiskupstva. Je to názor nielen domácich bádateľov, ale aj jezuitu M. Lacka, ktorý po dlhých štúdiách v Rímskych archívoch sucho konštatuje, že väčšina rímskokatolíckych farností Košického latinského biskupstva je pôvodne gréckokatolícka: «… Methodus conver-

tendi Ruthenos ad ritum latinum generali Unioni potius obstaculum fuit. Notandum est plures hodiernas parochias catholicas latinas dioecesis Cassoviensis in regione carpatica fidelibus constitui qui Ruthenorum olim schismaticorum a missionariis latinis 'conversorum' successores sunt. Hoc clare apparet in districtu civili Humenné, ubi hodie tantum 20-50 pro mille incolis numerantur ritus orientalis. Talis proportio est exceptio generalis proportionis illius regionis, et secundum nostram opinionem est effectus antiqui laboris apostolici Jesuitarum, qui e Collegio Homonnensi etiam Ruthenos ad ritum latinum converterunt», (M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 40).

[37] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XX.*, Agriae, 1819.

[38] Napr. na strane 138 pri uvádzaní celkového počtu rozličných veriacich na území Košickej latinskej diecézy, tento *Schematizmus* uvádza 257.771 rímskokatolíkov a len 222 (!) gréckokatolíkov. Kalvínov uvádza 85.216, Židov 23.798… Tiež v jednotlivých prehľadoch rozdelenia veriacich v jednotlivých latinských farnostiach a ich filiálkach sa uvádzajú kolónky: katolíkov (rímskokatolíkov), evanjelikov, kalvínov a židov, kolonka gréckokatolíkov však chýba.

[39] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Administrationum Apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia Anno Reparatae Salutis 1943*, Prešov, 1943; *Schématizmus Košickej diecézy 1995*, Košice, 1995; *Schematizmus* z roku 1943 s uspokojením uvádza pri niektorých farnostiach Košickej latinskej diecézy, že tieto boli v 18. storočí odobraté od «heretikov či nekatolíkov», pod ktorými rozumie gréckokatolíkov, maskujúc ich do takýchto termínov. Tento *Schematizmus* protestantov označuje «protestantami», a preto pod «heretikmi či akatolíkmi» uvádzanými v ňom sa musia rozumieť «gréckokatolíci».

[40] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 46.

[41] Text prísahy vernosti a poslušnosti nám zaznamenal Lučkaj je uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 47-50.

[42] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 52-55.

[43] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 53-54, 64.

[44] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 53-54, 64.

[45] Platnosť tejto starodávnej východnej praxe i v súčasnosti potvrdil pre gréckokatolíkov II. Vatikánsky koncil (OE 15).

[46] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 65-69.

[47] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 56-57.

[48] Boli to poplatky skoro za všetky služby kňazov veriacim, keď si títo kňazi cez krk prehodili štólu (v latinskom obrade) alebo epitrachiľ (v gréckokatolíckom obrade). Od toho i názov poplatkov v latinskom obrade: «štóla», v gréckokatolíckom obrade: «epitrachiľščina».

[49] «… Nempe ad amovendas super Stola oriri solitas altercationes, ad conformitatem cum Latinis etiam illam adducere satagens Reverendissimus Franciscus Episcopus etiam pro Presbyteris Ruthenicis quorumcumque locorum semel pro semper illam taliter, ut sequitur, determinaverat: videlicet a Baptismate Kros 12. ab Introductione post partum Kr. 12 a Copulatione Servilis Conditionis, et Inquilinorum flor. 1…», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 58).

[50] Porov. tiež И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 99.

[51] Porov. «**Ѡпредѣленїе рочны(х) и слꙋчайны(х) доходковъ, ꙗкоже пароxо(м) тако и столечны(м) дѧком приличествꙋющи(х) въ дїецезїи Мꙋнкачовской ради всегдашнѧго согласиѧ**», I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 173-175.

[52] Porov. I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 184-185.

[53] «Rokovina» bol presne stanovený počet dní do roka, ktoré veriaci museli odrobiť na farskom majetku. Rokovina bola zrušená roku 1920 vládou Československej republiky, (porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 324).

[54] «Koblina» bola presne stanovená dávka v naturáliách, ktoré veriaci museli dať do roka svojmu svjaščenikovi, (porov. И. Поп, *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001, стр. 208).

[55] Porov. І. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 139-155; tiež porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 60.

[56] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 77.

[57] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ – Протокол визиты епископа Михала Мануила Ольшавского», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 178.

[58] Porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 64.

[59] Porov. В. Гаджега, «Додатки до исторіѣ русинов и руських церквей

в бувш. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, стр. 75-76.

60 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 96.

61 «… eodem enim ipso 1763. anno, 28-a May, Idem Comes Esterházy Rndmus Episcopus Agriensis, ut eo major utriusque Latini scilicet, et Graeci Ritus Cleri Secessio succresceret, ad utriusque Ritus Curatum Clerum expeditis, et publicatis Circularibus suis Literis, et dicto Diplomati superaddens, et per expressum praecipiens, ordinat nempe 1-o: Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proventum annuum Parochis Latinis inviolabiliter praestent. 2-do Ut in iisdem filialibus Latini Ritus Parochi Matrimoniis assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolarem obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 97).

62 Všetci gréckokatolíci v danom čase boli, čo sa týka národnosti Rusínmi, preto gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha nazýva ich farnosti «rusínskymi» a ich samotných «Rusínmi», napríklad: «Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proventuum annuum Parochis Latinis inviolabiliter praestent. 2-do Ut in iisdem Filialibus Latini Ritus Parochi Matrimoniis assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolarem obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent», (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 95-98); Rusíni, ktorí medzičasom odpadli na protestantizmus, sa volali «Tóti» a neskôr «Slováci».

4.1.4. Boj o výchovu budúceho gréckokatolíckeho duchovenstva Mukačevskej eparchie, a tým o celú budúcnosť gréckokatolíckeho obradu

Čo sa týka školstva na historickom Podkarpatsku, v 18. storočí ešte stále, podobne ako v cyrilometodejských časoch, jedinými miestami, kde sa gréckokatolícka teológia učila, boli baziliánske monastyry (napr. soborný monastyr Krasnobrod, soborný monastyr Mukačevo, či neskôr Mária Povč…). Ich počet však aj tu prudko klesal.

Jezuitské školy – Trójsky kôň na Východe

Turci, ktorí trápili Uhorsko niekoľko storočí, naučili Európu, že kradnutím detí a ich následnou prevýchovou, tj. prípravou tzv. janičiarov možno ľahko dobyť svet. Toto si uvedomili i jezuiti v snahe polatinčiť v tretej ofenzíve (od 17. storočia) i okrajové župy Uhorska (hlavne bývalú «*marku Ruizorum*», tj. historické Podkarpatsko.

Janičiari v tureckom vojsku tvorili elitné jednotky. Tieto elitné jednotky vznikli tak, že sultán odoberal všetkým zajatcom deti a posielal ich k ázijským Turkom rozdeliac ich do rodín, aby sa každé naučilo po turecky. Keď to po dvojročnom, či trojročnom pobyte v rodinách zvládli, opäť zvolal všetkých mládencov nazad a zveril ich cvičiteľom a učiteľom. Na jednom mieste takýchto chlapcov bolo dvatisíc i viac. Potom títo pracovali ako veslári na člnoch prevážajúcich cestujúcich z Ázie do Európy (to namiesto gymnastiky, aby sa im rozvinuli svaly). Každý z nich dostával mzdu a jeden oblek do roka. Po nejakom čase ich rozdelili na skupiny na desiatky, päťdesiatky a iné väčšie skupiny a v týchto skupinách sa učili boju. Janičiari mali prísne zakázané sa ženiť a zakladať rodinu. Po vycvičení tieto elitné jednotky v boji táborili vždy v blízkosti sultánovho stanu…[1]

Šľachtic Humenského panstva Juraj III. Drugeth založil latinskú jezuitskú školu-gymnázium v Humennom medzi gréckokatolíkmi už v roku 1613 a odovzdal ju jezuitom,[2] ktorí boli špecialistami na preťahovanie gréckokatolíkov na latinský obrad, pretože

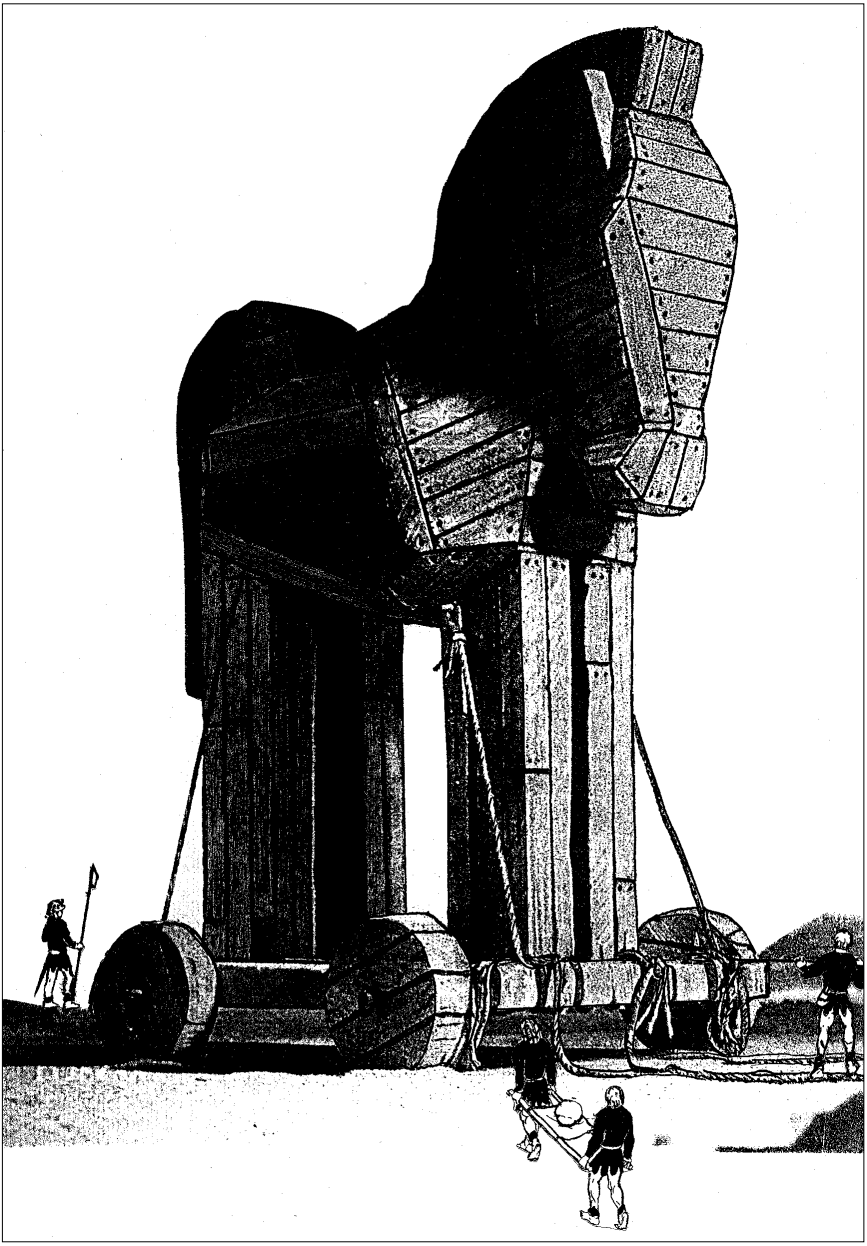

Trójsky kôň – reprodukcia.

dostali do svojho vplyvu šľachtickú mládež (= budúcnosť každého vtedajšieho národa). Roku 1646 školu Drugethovci premiestnili ešte ďalej na východ – do čisto gréckokatolíckeho prostredia Užhorodu, a to za podobným účelom. Gréckokatolík bol v tomto období pokladaný len za akýsi medzistupeň, tj. za polovičatého rímskokatolíka, ktorý je len prechodným štádiom pred definitívnym premenením sa na rímskokatolíka.

Roku 1659 rímska Kongregácia Propaganda Fide potvrdila hore uvedenú tendenciu a oficiálne prikázala latinským misionárom zakladať všade na Východe, kde sa to len dá, školy, v ktorých budú učiť gréckokatolícku mládež po latinsky.[3]

Uhorský latinský primas, kardinál Kolonič (+1707) napísal v liste zo 17. decembra 1701 pápežovi do Ríma, že nie je ináč možné "zjednotiť" grécku Cirkev s latinskou (teda v jeho chápaní previesť ju na latinský obrad), ak len nie tak, že jezuiti budú prijímať do svojich radov ľudí s materinským jazykom gréckym, rusínskym a rumunským, ktorí budú poznať grécky obrad, prevychovajú ich a potom ich (ako janičiarov) pošlú späť do svojich provincií v Uhorsku, Chorvátsku a Transylvánii, kde títo budú zakladať školy, v ktorých budú učiť mládež gréckeho obradu «*dobrým písmenám a svätej katolíckej viere*»,[4] pričom pod «*dobrými písmenami*» primas rozumel písmená latinské, a teda nepriamo «*zlými písmenami*» – rozumel doteraz užívanú cyrilometodejskú cyriliku-azbuku; pod «*svätou katolíckou vierou*» rozumel vieru vyjadrenú len a len v latinskom obrade.

Podobne ako v Uhorsku, tak aj v Poľsku

Podobne, podľa toho istého tureckého receptu posielania janičiarov proti svojmu vlastnému ľudu, si jezuiti v nimi riadených školách začali počínať i v Poľskom kráľovstve. Práve vďaka výchovnej a misijnej činnosti jezuitov na území Litvy, ktorá bola súčasťou katolíckeho Poľského kráľovstva, miestne rusínske obyvateľstvo gréckeho obradu zmenilo svoj obrad na latinský a vytvorilo nový národ «Litovčanov». Napr. roku 1579 píše pápežský nuncius správu do Ríma:

«*… V tomto Litovskom dukáte som našiel viac príslušníkov herézy… ako v iných častiach* (Poľska). *Títo heretici sú silnejší a tvrdší ako ostatní. Predpokladám, že príčinou je to, že všetka šľachta a všetci mocní sú tiež nakazení tou istou chorobou… Jeho Majestátnosť kráľ, ktorý je zaujatý v tejto vojne, a potrebuje pomoc všetkých, robí čo môže a užíva všetku svoju rozvážnosť. Pevne sa drží*

svojho dobrého predsavzatia všade uprednostňovať sväté katolícke náboženstvo (v latinskom obrade)*, a v tomto zmysle robí všetko, čo môže pre Boha. Okrem iných veľmi miluje pátrov jezuitov, ktorí tvoria jeden silný múr proti všetkým heretikom* (tj. ne-rímskokatolíkom). *Sú tu v počte 60 a všade učia skutočné náboženstvo* (latinský obrad) *a dobré písmená* (nie azbuku-cyriliku, ale latiniku). *Majú vo svojich školách viac ako 600 mládencov, ktorí sú nielen katolíci, ale i heretici a z Rusínov, to, čo ma veľmi uspokojuje…».*[5]

Je len samozrejmé, že do jezuitských škôl mohli chodiť len synkovia šľachticov, veď v tom čase ani mnohí králi nevedeli ani písať ani čítať… Poddaným bolo zakázané študovať. Keď jezuiti prevychovali šľachtu, a tá prestúpila na latinský obrad, nútila i svojich poddaných, aby menili svoj obrad. Tak sa veľmi ľahko menil obrad celých území. Dnes na začiatku 21. storočia je Litva temer celá rímskokatolícka… Teda latinizácia sa podarila!

Ako príklad slúži správa poľskej nunciatúry z 28. augusta 1581. Uvádza, ako zachádzal istý gróf menom Stanislav Radzivill na svojich majetkoch s gréckokatolíkmi:

«*… Pán Stanislav… je najaktívnejší zo všetkých súrodencov a na svojich majetkoch urobil obdivuhodné veci pre katolícke náboženstvo* (rozumej latinský obrad)*, ako Vaša Osvietenosť môže vidieť z priloženého listu… Pán Stanislav Radzivill na svojom hrade a pozemkoch Oľka nedovoľuje nijakú sektu heretikov* (tj. ne-rímskokatolíkov). *Rozváľal ich synagógy* (rozumej gréckokatolícke cerkvi[6]) *a ešte k tomu oznámil Rusínom, že ich nebude tolerovať, dokiaľ sa nepridajú k latinskej Cirkvi. Ak sa nepodriadia, nech si idú kde chcú, pretože má v úmysle pováľať všetky ich cerkvi na zem. Ak sa skoro neobrátia* (na latinský obrad)*, nech idú preč, ale majetky nech nechajú. Takto s nimi jednajúc, ich všetkých núti ísť do katolíckej* (rozumej latinskej) *Cirkvi, a nato ich navádza pod hrozbou rozličných trestov…».*[7]

Stanislav Radzivill sa pôvodne volal Čarny (Čierny) a prestúpil na latinský obrad do katolíckej Cirkvi roku 1575. V rokoch 1576-1577 putoval na púť do Ríma. Aktívne sa zúčastnil v poľsko-moskovskej vojne v rokoch 1579-1582. Zomrel počas inej svojej púte v talianskom Lorete roku 1589.

Z toho istého roku (1579) máme z územia Litvy správu o úspechu jezuitov, tj. o obrátení okolo štyridsiatich šľachticov zo «*schizmatikov a rusinistov*» (rozumej z gréckokatolíckeho obradu a rusínskej národnosti) na katolícku vieru (latinský obrad a poľskú národnosť).[8] To bol úspech! Veď za nimi išli automaticky tisícky a desaťtisícky poddaných.

Podobná situácia bola i na území Haličiny pod správou toho istého katolíckeho Poľského kráľovstva. Gréckokatolícky metropolit Veljamin Rutskyj, OSBM (1613-1637), v jednom zo svojich listov z roku 1624 napísal plačúcky o situácii tamojších gréckokatolíkov:

«*Za posledné štyri roky prešlo na latinský obrad takmer 200 chlapcov pochádzajúcich z ruských šľachtických rodov, podobný počet i v aulách a vo vojsku. Pýtam sa: Čo sa* (nám) *zachová po takých desiatich rokoch z* (našej) *ruskej*

šľachty? … za chvíľu i my, budeme môcť povedať len toto: Niet u nás ľudí, ktorí by mohli medzi Rusínmi riadiť kresťanské veci; tí zlatinštení od nás odchádzajú. Prostredníctvom (latinských, jezuitmi riadených) *škôl nám bola odobratá mládež…».*[9]

A gréckokatolícke soborné monastyry, na ktorých rástol a kvitol duchovný život Poľska i Uhorska, v ktorých vyrastali nadpriemerne vzdelaní ľudia, boli už zlikvidované…, pastieri pozabíjaní či povyháňaní do vyhnanstva…, aby sa mohlo «ovečkám bez pastiera» vytýkať a nadávať im do «hlúpych Rusnákov». Zostane toto všetko – hriech proti spravodlivosti – bez spravodlivého ukončenia? Určite nie! Mravný úpadok latinskej hierarchie, milióny odpadlíkov na protestantizmus a pretrvávajúca, tentoraz už skutočná schizma medzi Východom a Západom, podporená cárskym Ruskom…, prichádzajúci komunizmus (Francúzska revolúcia)…, sú toho dôkazom…

Nový spôsob boja – výchova janičiarskeho duchovenstva

Po skončení tureckých nájazdov latinská hierarchia v Uhorsku pochopila, že pravdivé je porekadlo: «poturčenec je horší od Turka». Pochopila, že ak nechce likvidovať gréckokatolícky obrad aj na Podkarpatsku (na teritóriu starodávnej «*marchia Ruizorum*») v priebehu celých storočí, ako to bolo za prvej i druhej ofenzívy v centrálnom Uhorsku, ale chce, aby likvidácia, tj. polatinčenie prebehlo v krátkom čase, tj. v priebehu pár desaťročí, potrebuje uchopiť do rúk gréckokatolícku inteligenciu, tj. gréckokatolícke školstvo. Od skončenia tureckých nájazdov sa teda všemožne presadzovalo, aby gréckokatolícki kňazi študovali čím viacej na latinských jezuitských školách.

Už v časoch Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, v jezuitskej Trnave vyštudoval, ako jeden z prvých, jeho oddaný spolupracovník a generálny vikár Joan Hodermarskyj. Joan Hodermarskyj spolu so svojim rodným bratom Prokopijom Hodermarským, ktorý ako haličský bazilián tiež vyštudoval u jezuitov, tentoraz v Olomouci a neskôr sa premiestnil do Mukačevskej eparchie pomáhať svojmu bratovi-vikárovi, tvoria prvé lastovičky predzvestujúce smer diania skoro celého 18. storočia. Vtedy bolo totiž s mimoriadnou iniciatívou organizované štúdium elitných gréckokatolíckych chlapcov u jezuitov v Trnave…

V tom čase boli dve možnosti vyštudovania elitných gréckokatolíckych chlapcov:

1.) alebo u gréckokatolíckych baziliánov v soborných monastyroch,

2.) alebo u latinských jezuitov v ich učilištiach.

Latinská hierarchia preferovala vyštudovaných chlapcov nie u gréckokatolíckych baziliánov, ale u latinských jezuitov, ktorý mali svoj študijný kredit uznávaný aj prolatínskym kráľovskym dvorom. Táto tendencia poznačila dejiny celého 18. storočia v Mukačevskej eparchii a následne i neskoršie storočia…

V latinskej Trnave

Bola vytvorená dokonca špeciálna fundácia tzv. «*Jani Lipót*» (doslovne «Jani-Leopold»). Od roku 1704 niekoľko gréckokatolíckych bohoslovcov-biľcov, vďaka tejto fundácii začalo študovať v latinskom jezuitskom seminári **v Trnave**,[10] kde potom nielen oni, ale i mnohí ďalší boli celé 18. storočie vychovávaní v čiste latinskom duchu a v čiste latinskom obrade. Bolo totiž potrebné vychovať gréckokatolíckych kňazov nasiaknutých latinským duchom. Fundácia «*Jani Lipót*» bola teda vytvorená úmyselne na výchovu "gréckokatolíckych kňazov len podľa mena", tj. gréckokatolíckych kňazov s latinským srdcom, latinskou teológiou, latinskou duchovnosťou, latinskou liturgikou… Bola to cieľavedomá a zámerne chcená príprava kádrov, z ktorých sa

Turecký janičiar-delostrelec v 18. storočí.

mali neskôr «zhora» menovať budúci "gréckokatolícki" episkopi (náhrada pôvodných baziliánskych archimandritov-episkopov). Bol to doteraz úplne nový spôsob boja – mal napomôcť a urýchliť totálnu latinizáciu a likvidáciu gréckokatolíkov historického Podkarpatska v priebehu jednej až dvoch generácií. Doterajší spôsob polatinčovania uplatňovaný v centrálnom Uhorsku v prvej a druhej ofenzíve, pri ktorom sa násilne vymenil archimandrit-episkop soborného baziliánskeho monastyra a na jeho katedru bol dosadený benediktín, sa málo osvedčil, lebo bol príliš zdľhavý a vyvolával príliš silnú protireakciu a na konečné polatinčenie bolo treba čakať celé storočia. Okrem toho, časy sa zmenili a to, čo sa mohlo aplikovať v minulosti – šíriť latinský obrad v Uhorsku ohňom a mečom, počas 18. storočia, najmä za panovania spravodlivej Márie Terézie, či jej syna Jozefa II. a ostatných následníkov sa už presadzovať nemohlo.

A skutočne, dejiny ukazujú, že z absolventov latinského jezuitského seminára v Trnave boli v priebehu času menovaní všetci mukačevskí gréckokatolícki episkopi 18. storočia, ako:

— Josif J. Hodermarskyj (1707-1715) (neuznávaný egerským latinským biskupom),
— Heorhij H. Bizancij (1716-1733),
— Simeon Š. Olšavskyj (1733-1737),
— Heorhij H. Blažovskyj (1738-1742),
— Michal M. Olšavskyj (1743-1767),
— Joan Bradač (1768-1772)
— a Andrij Bačinskyj (1773-1809).

V latinskom Egeri a Viedni

Od roku 1754 do r. 1770 mohlo každý rok nastúpiť na štúdium v latinskom semináři **v Egeri** ďalších šesť bohoslovcov (biľcov), rozumie sa, mimo tých, čo študovali v Trnave. A od roku 1775 sa mohlo päť študentov-bohoslovcov ročne učiť **vo Viedni** v latinskom semináři sv. Barbary…[11] Dôvody boli stále tie isté: čím skoršia a dôkladnejšia výchova prolatínsky orientovaných "gréckokatolí-

kov". Je len jasné, že na všetkých týchto školách sa gréckokatolícki bohoslovci učili v latinčine latinskú teológiu, latinskú duchovnosť, latinské právo, latinský obrad…, zkrátka povedané, učili sa obdivovať cudzie a hanbiť sa za svoje. Keď sa vrátili po štúdiách domov, dostali krátky, často len niekoľkohodinový kurz gréckokatolíckeho obradu a začali zastávať dôležité funkcie v eparchii, predovšetkým v blízkosti, tiež z pomedzi nich menovaného mukačevského episkopa – ako vychovávatelia-profesori gréckokatolíckych bohoslovcov. Je len samozrejmé, že nikto nemôže dať, čo sám nemá, a že títo absolventi priniesli so sebou z latinskej strany túžobne očakávaný úpadok východnej teológie, východnej duchovnosti, východného práva a východného liturgického obradu, s čím ruka v ruke, úplne automaticky a spontánne išlo zavádzanie latinských obyčajov, latinskej teológie, latinskej duchovnosti, latinského práva i latinských liturgických deformácií do života gréckokatolíkov.

Rok 1744 – snaha o vlastnú gréckokatolícku bohosloveckú školu pre biele kňazstvo

Jeden z prvých absolventov latinských štúdií v Trnave, vladyka Kyr M. M. Olšavskyj, OSBM, však veľmi rýchlo pochopil pravú príčinu fundácie «*Jani Lipót*» v Trnave – totiž, že robí gréckokatolíckym záujmom viacej škody než osohu, a preto hneď v nasledujúci rok po prevzatí episkopského úradu (tj. **r. 1744**), keďže už nemohol očakávať od zdecimovaných baziliánskych monastyrov to, čo poskytovali v minulosti, svojpomocne založil, i keď vo veľmi skromných materiálnych i duchovných podmienkach, v histórii Podkarpatska **prvý mimomonastyrský (tzv. eparchiálny) seminár** v Mukačeve, určený pre svetský klérus (biľcov). Jeho "seminár" pozostával z dvoch skromných izieb[12] a profesorom bol on sám – episkop M. M. Olšavskyj, OSBM, pomocníkom mu bol miestny paroch a ďak.[13] Episkop Olšavskyj však toto semenište mukačevských kňazov-biľcov nenazýval latinským spôsobom: «seminárom», ale «bohosloveckou školou», kde sa v prvej izbe učilo čítať a písať (učil to miestny ďak) a v druhej, keď sa bohoslovec naučil čítať a písať, sa prednášalo bohoslovie-teológia. Už v prvom

roku, hneď po založení (r. 1744) v týchto extrémne biednych podmienkach v mukačevskej bohosloveckej škole študovalo 200 bohoslovcov-biľcov![14] Už z tohto obrovského čísla vidieť, že gréckokatolícke obyvateľstvo tvorilo ešte i v 18. storočí masovú zložku obyvateľstva horného Uhorska. Táto, na území historického Podkarpatska prvá a zatiaľ jediná «nie monastyrská» bohoslovecká škola pre biľcov (teda svetských kňazov) mala svoje sídlo v Mukačeve až do roku 1778, keď bola premiestnená do Užhorodu.

Vladyka M. M. Olšavskyj, OSBM, vo svojej bohosloveckej škole učil biľcov nielen teológii, ale i odborným výkladom rozvíjal v ich srdciach hlboko zakorenenú lásku ku gréckokatolíckemu obradu a nikoho nevysvätil, kto nemal aspoň základné teologické i obradové-liturgické vedomosti a o ktorom nebol presvedčený, že má povolanie od Hospoda Boha.

Zaujímavé informácie o stave a úrovni výuky biľcov v druhej polovici 18. storočia sa dozvedáme zo správy-výsluchu uskutočneného svetskými vyšetrovateľmi-pandúrmi z 23. marca 1761, ktorí chytili na hraniciach s Transylvániou tridsaťročného nevoľníka, čo do národnosti Rusína, Andrija Lehkoho, ktorý bol ženatý a pochádzal z poddanskej dediny «Szeklencz» a Heorhija Illyeho, dvadsaťtriročného poddaného, tiež Rusína z tej istej poddanskej dedinky nachádzajúcej sa v Maramoroši (dnes najvýchodnejšia časť Zakarpatskej Ukrajiny, Podkarpatskej Rusi). Chytili ich preto, lebo poddaní boli vtedy nevoľníkmi a bez dovolenia zemepána ne-

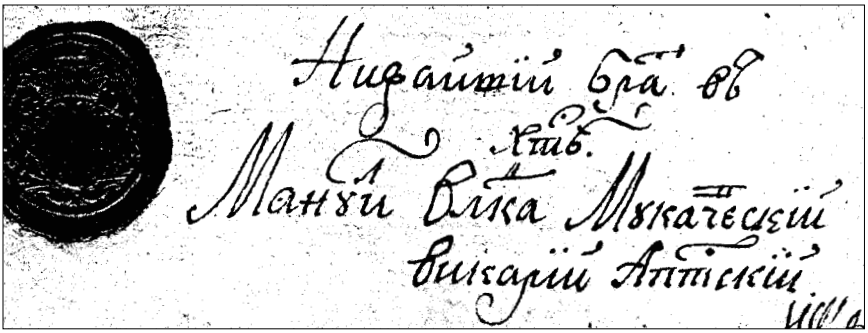

Vlastnoručný podpis azbukou vladyku Michala Manuela Olšavského, OSBM.

smeli opustiť svoje obydlia a cestovať. Ako dôvod svojej cesty uviedli, že sa chceli dať vysvätiť na kňazov vo Veľkom Varadíne[15] alebo v Bukurešti, v tam ešte existujúcich soborných baziliánskych monastyroch, pretože vraj mukačevský vladyka Olšavskyj bol prísny a vyžadoval od nich, aby v Mukačeve študovali 3 až 4 roky. Hovorili:

«*V Mukačeve totiž učí sám episkop a nikoho nepripustí k sväteniam, dokiaľ nepreukáže požadované vedomosti*». A ďalej dodali, že u varadínskeho a bukureštského archimandritu-episkopa (kde sa biľci učili len domácky, tj. syn od svojho otca) sa od biľcov-kandidátov na kňazstvo vraj nevyžaduje tak veľa – treba im len vedieť čítať a spovedať a hneď ich vraj vysvätia. Na otázku, kde napríklad pôsobia už takto "ľahšie" vysvätení kňazi, odpovedali, že v dedinke odkiaľ pochádzajú oni, sú až traja takí a iný pôsobí v Ňagove…[16]

Rok 1752 – intrigy egerského latinského biskupa u Márie Terézie

Egerský biskup snažiac sa o úplnú likvidáciu gréckokatolíkov na historickom Podkarpatsku robil všemožné kroky, aby gréckokatolíci nemali kňazov, preto zakazoval episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, svätiť nových kňazov (čo je do neba volajúcim hriechom proti spravodlivosti, lebo každý platne úradujúci episkop má Bohom dané právo svätiť svojich kňazov). M. M. Olšavskyj, OSBM, sa i napriek svojmu vzdelaniu v latinskej Trnave latiníkom vymkol z rúk a svojich kňazov i tak svätil sám, preto 16. apríla 1752 ten istý rímskokatolícky biskup-gróf František Barkóczy de Szala sa obrátil priamo na kráľovnú Máriu Teréziu a žiadal (uvádzajúc množstvo falošných obvinení), aby bolo episkopovi M. M. Olšavskému, OSBM, zakázané svätiť gréckokatolíckych kňazov bez jeho dovolenia, tj. bez dovolenia egerského latinského biskupa, a žeby zo zbierok gréckokatolíkov bolo platených šesť miest pre gréckokatolíckych bohoslovcov, ktorí by mali študovať v rímskokatolíckom prostredí v Egeri a takto prakticky prevýchovou mali vytvoriť novú latinskú generáciu mukačevských gréckokatolíckych kňazov a biskupov.[17]

Rok 1754 – založenie egerskej janičiarskej fundácie

Kráľovná vo svojej odpovedi z 28. 7. 1754 egerskému biskupovi sama poskytla 1200 florénov pre mukačevských bohoslovcov na štúdium v Egeri, pretože nevedela o bočných záujmoch egerského biskupa a myslela si, že takto pomôže vzdelanosti gréckokatolíkov, ktorú v jej očiach veľmi očiernil a pošliapal egerský latinský biskup.[18]

Keď kráľovná Mária Terézia určila vyššie spomínaných 1200 florénov pre Eger, gréckokatolícky episkop M. M. Olšavskyj, OSBM, ju prosil, aby ich radšej dala jemu do Mukačeva a on za nich vychová nielen šesť, ale rovnako kvalitných dvanásť bohoslovcov.[19]

Olšavskyj poznajúc na vlastnej koži "výchovné" metódy latinského seminára (sám totiž študoval v Trnave u jezuitov) sa veľmi obával, že mu jeho bohoslovcov v Egeri zlomia, a že sa mu tam z nich stanú alebo priamo rímskokatolíci, alebo zlomení gréckokatolíci, ktorí budú potom vo svojej, tam vštepenej menejcennosti ničiť gréckokatolícky obrad na farnostiach, ktoré im budú neskôr pridelené. Vedel, za akých podmienok sám študoval u jezuitov v Trnave, ako sa musel modliť len po latinsky, latinský *Breviár* a všetko len v latinskom obrade…[20]

Keďže odpoveď od Márie Terézie neprichádzala, Olšavskyj nakoniec rozhodol, že svojich bohoslovov do Egera nepošle. Egerský biskup-gróf František Barkóczy de Szala si preto začal zháňať gréckokatolíckych chlapcov do seminára sám. V roku 1754 ich zohnal len štyroch. V októbri toho istého roku mu z nich traja utiekli a tak ostal len jeden študent na šesť voľných štipendijných miest. Po tomto neúspechu egerský biskup poslal na Olšavského do Viedne žalobu, že bojkotuje jeho seminár a žiadal, aby cisárska kancelária prinútila Olšavského poslať mu chlapcov na výchovu. Následkom toho 24. 12. 1754 dostal M. Olšavskyj list od samotného cisárskeho kancelára grófa Leopolda Nádashyho, v ktorom sa píše, že keď nepošle chlapcov na štúdiá do Egeru, urazí kráľovnú (fundátorku). Za takýchto okolností Olšavskyj urýchlene našiel niekoľkých chlapcov, ktorým veril, že vydržia latinizáciu, a tak v roku 1754-1755 z Mukačevskej eparchie v latinskom Egeri študovalo

päť chlapcov a to menovite: Joan Bokšaj, Štefan Olšavskyj, Teodor Haršanij, Joan Kuzma a Michail Pop. Ustarostený M. M. Olšavskyj, OSBM, 5. marca 1755 písal cisárskej kancelárii:

«*V Mukačeve, kde sa nachádza episkopská rezidencia, by bolo možné vybudovať cerkov, školy a aj seminár, ale paradoxne všetky peniaze idú do Egera…*».[21]

Smutné epizódy a spomienky z latinského egerského seminára

Joan Pastelij, jeden z gréckokatolíckych odchovancov latinského egerského seminára, napísal vo svojich spomienkach:

☹ «*Episkop Olšavskyj sa bál, aby výchova rusínskej mládeže v latinských školách nepoškodila pradávnym obyčajom nášho obradu, hlavne čo sa týka pôstov, modlitieb, sv. tajn, a aby naši bohoslovci neboli nasilu prinucovaní na celibát*».[22]

Výchovu gréckokatolíckych bohoslovcov v latinskom Egeri približujú aj nasledovné epizódy:

☹ Keď prvým mukačevským junákom v Egeri oznámili, že sa nebudú smieť oženiť, jeden z nich, Michail Andrejkovič, ktorý bol synom torysského parocha zo Spiša a ináč veľmi úspešný absolvent filozofie z Košíc, hneď po prvom týždni opustil egerský latinský seminár a ušiel preč do Mukačeva. Vtedy si Egerci uvedomili, že nemôžu ísť na gréckokatolíckych bohoslovcov až tak z hurta a po tomto fiasku svoje správanie k nim trochu zmiernili.[23] Michail Andrejkovič sa neskôr oženil a učil morálnu teológiu v Mukačeve. Po svojej vysviacke v roku 1760 pôsobil ako paroch v Ihľanoch (Hodermarku) na Spiši, kde po desiatich rokoch zomrel.[24]

☹ Iná udalosť sa stala roku 1764 s gréckokatolíckym bohoslovcom Andrejom Makrancajem: Podľa predpisu každý bohoslov po prvom polroku svojho pobytu v egerskom seminári musel skladať prísahu. V tomto roku si však bohoslovci-gréckokatolíci pred prísahou všimli, že namiesto zvyčajných slov: «*Ja, syn Mukačevskej eparchie…*», bolo slovo «*Mukačevskej*» preškrtnuté a dopísané «*Egerskej*»… Ráno pred sv. príčastím, keď po kľačiačky mal tento bohoslov prečítať prísahu, i napriek tomu prečítal tak, ako to bolo vždy predtým:

— «*Ja, Andrej Makrancij, syn Mukačevskej eparchie…*», – vtedy predstavený-kanonik nahlas pred všetkými upozornil Makrancija, aby prečítal «*Egerskej*». Ale Makrancij opäť prečítal «*Mukačevskej*», nato rímskokatolícky kanonik začal od oltára po latinsky rozčúlene vykrikovať:
— «*Non datur Munkacsiensis Dioecesis, sed Agriensis*» ('Neexistuje Mukačevská eparchia, ale Egerská'), ale Makrancij si jeho slová nevšímal a dokončil prísahu.[25]

Ako z hore uvedeného je vidieť, v druhej polovici 18. storočia gréckokatolíci Mukačevskej eparchie boli z tvrdého koreňa… boli to «ešte nepolámaní a sebavedomí gréckokatolíci».

Rok 1770 – opačné výsledky latinizácie

Výchova v Egeri bola totiž skutočne psychologicky dobre premyslená: predstavení seminára sa snažili v gréckokatolíkoch-seminaristoch vzbudiť pocit menejcennosti, zlomiť všetko, čo bolo mukačevské a východné, aby takto neskôr, keď sa postavia na vlastné nohy, "sami chceli lepšie", teda "panské" latinské … Ak sa u niektorých chlapcov stretli s nepoddajnosťou, jednali s nimi hrubo. Kde len mali príležitosť, nechali im pocítiť nadradenosť latinského obradu. Gréckokatolícki bohoslovci v tomto období boli však ešte stále z tvrdého koreňa («tvrdí Rusnáci») a vyvolávalo to v nich práve opačnú reakciu – že sa ešte viac primkli k svojmu, ešte viac milovali svoje, svoj obrad, svoju rusínsku národnosť.[26]

Výsledkom takejto výchovy v Egeri bolo, že gréckokatolícki bohoslovci sa namiesto toho, aby sa stali latiníkmi, sa celé dni modlili k Bohu, aby Hospoď Boh vyslobodil Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu z poddanstva a poroby latinského Egera a aby im dal možnosť bojovať za jej nezávislosť proti Egeru. Ich latinskí predstavení, ktorí to spozorovali, vtedy o gréckokatolíckych bohoslovcoch hovorievali:
— «*Vychovávame si zmije na hrudi*».[27]

Preto nie je vôbec podivuhodné, že veľa gréckokatolíckych bohoslovcov nezakončilo egerský latinský seminár a z neho predčasne ušlo. Olšavskyj tam však musel posielať vždy nových a nových.

Nakoniec sa to skončilo tak, že v roku 1770 ušlo z Egera naraz všetkých šesť gréckokatolíckych bohoslovcov.

Tak "slávne" sa skončila výchova gréckokatolíkov v rímskokatolíckom seminári v Egeri. Egerská janičiarska fundácia tým naplno zkrachovala – bol tu už totiž pomaly rok 1771, keď vďaka priamej intervencii a nátlaku kráľovnej Márie Terézie Rím konečne uznal Mukačevskú eparchiu «že existuje».[28] Po takmer 900 rokoch existencie a života ju Rím konečne uznal za existujúcu! To je Golgota gréckokatolíckej Cirkvi, ktorá sa však týmto ešte zďaleka neskončila…

Kráľovnej Márii Terézii dnešní gréckokatolíci môžu za veľa veľmi ďakovať. Táto kráľovná sa zapísala do dejín gréckokatolíkov práve tým, že keby nebolo jej, Mukačevská eparchia a jej gréckokatolíci by dnes už neexistovali podobne, ako je tomu s gréckokatolíkmi na území väčšiny Maďarska či západného a stredného Slovenska…

Súčasník J. Pastelij spomína na vtedajšie medziobradové vzťahy

Joan Pastelij, súčasník episkopa M. M. Olšavského, OSBM, ktorý tiež študoval v latinskom Egeri za Mukačevskú eparchiu v rokoch 1762-1766, takto ďalej spomínal na vtedajšie medziobradové vzťahy:

Keď niekto hovorí o nespravodlivostiach Egera, Eger mu vždy odpovedá rovnako: «*páchne to schizmou*». Napríklad, ak rusínsky

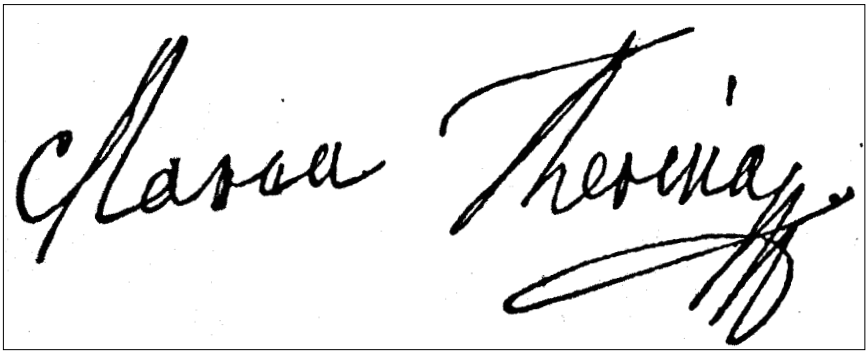

Podpis Márie Terézie

gréckokatolík nechce dať pokrstiť dieťa u rímskokatolíckeho plebana, ale u svojho parocha; alebo ak veriaci idú do svojej cerkvi a nie do kostola; či chorí volajú svojho rusínskeho parocha na poslednú spoveď a jeleopomazanie a nechcú latinského; či si prajú, aby boli pochovaní gréckokatolíckym kňazom a nie latinským; keď gréckokatolíci nechcú platiť rímskokatolíckemu kňazovi desiatky (koblinu a rokovinu), ale chcú ich dávať svojmu gréckokatolíckemu; keď tí čo síce rozumejú latinsky, modlia sa zo staroslovanských rusínskych kníh, či sviatkujú svoje gréckokatolícke sviatky a nie latinské, držia gréckokatolícke pôsty, majú v úcte bradu a manželstvo kňazov, či hovoria tu a tam o nespravodlivostiach zo strany rímskokatolíckeho kléru, hneď o ňom egerskí hovoria:

— «*Pozrite, najprv skryto, teraz už otvorene, zrada, schizma*»…[29]

Situácia sa nezmenila dokonca ani po II. Vatikánskom koncile v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia

Niekto povie: Minulosť, to všetko je len minulosť. Čo sa však dialo v druhej polovici 20. storočia?

To isté, čo sa dialo s gréckokatolíckymi bohoslovcami v Uhorsku, robilo sa s nimi i v Československu napríklad v rokoch 1968-1990 (v tomto prípade 22 rokov!), keď študovali za socializmu na rímskokatolíckej CMBF (Cyrilometodejskej bohosloveckej fakulte) v Bratislave.

Nasledujúce svedectvo gréckokatolíckeho bohoslovca z roku 1988 bolo publikované v ďalekej Kanade (gréckokatolícky mesačník *Mária*), pretože v Československu vládol socializmus a také niečo nebolo možné za nijakých okolností uverejniť. Okrem toho tento bohoslov riskoval svoje vylúčenie zo seminára zo strany vtedajšieho gréckokatolíckeho ordinára Prešovskej eparchie Jána Hirku, ktorý po uverejnení tohto svedectva hľadajúc vinníka v semináři robil aj skutočné vyšetrovanie hovoriac výstražne: «*Kto sa opovážil také niečo dať na uverejnenie do Kanady*»!?

Keď porovnáme situáciu z 18. storočia a konca 20. storočia, predsa je tu jeden rozdiel: V 18. storočí za gréckokatolíckymi bohoslovcami stál pevne ich episkop, teraz (v 20. storočí), keď len zverejnili pravdu – už nikto…, ba hrozilo im od vlastného gréckokatolíckeho ordinára (biskupom sa stal až v roku 1990) vyhodenie zo seminára…

📖 Prečítajme si však, vyššie spomínané svedectvo:

«*Gréckokatolícki bohoslovci musia študovať v úplne nevyhovujúcich, ako priestorových, tak aj obradových podmienkach v Bratislave, na CMBF na Kapi-*

tulskej ulici. Posúďte sami: CMBF je teraz spoločná ako pre gréckokatolíkov, tak aj pre rímskokatolíckych bohoslovcov. K 31. júlu 1988 študovalo na Bratislavskej fakulte 280 bohoslovcov, z toho našich gréckokatolíckych 31 (pozn. redakcie: komunistický režim nedovolil ich prijať viacej). *Štruktúra rozmiestnenia našich bohoslovcov v jednotlivých ročníkoch je nasledujúca: 1. ročník - 7 poslucháčov, 2. ročník - 7 poslucháčov, 3. ročník - 5 poslucháčov, 4. ročník - 6 poslucháčov, 5. ročník - 6 poslucháčov. Medzitým* (teda už po 31. júli 1988) *z tohto počtu bolo 6 bohoslovcov vysvätených.* (…) *Do prvého ročníka bolo podľa najnovších správ prijatých desať našich chlapcov. Hlásilo sa však až 22.* (…)

Čo sa týka našich gréckokatolíkov, nemajú vyhovujúce podmienky ani po obradovej stránke. Keďže sú v latinskom seminári, musia sa zúčastňovať záväzného programu spoločne s rímskokatolíckymi bohoslovcami. Program je nasledovný: 5.30 budíček, 6.00 ranné chvály - laudy (spolu s rímskokatolíkmi, teda žiadna naša Utiereň), 6.15 rozjímanie, 6.30 sv. omša (latinského obradu), 7.05 1. skupina bohoslovcov - raňajky, 2. skupina bohoslovcov - upratovanie ubikácií. Potom sa vymenia, lebo jedáleň svojou kapacitou nevyhovuje. Skupiny sú vytvorené podľa ročníkov, 8.00 prednášky, konajú sa v tej istej budove, denne 5 hodín, 13.05 obed - opäť podľa skupín: 1. skupina obed, 2. skupina adorácia v kaplnke. Potom sa vymenia. Po obede je vychádzka až do 16.00. Na vychádzku sa môže ísť iba po dvoch alebo po troch. Na vychádzku sa má chodiť v čiernom obleku, reverenda sa nedoporučuje, 16.15 čítanie zo sv. Písma, 16.30 štúdium, 18.20 1. skupina - večera, 2. skupina - adorácia, potom sa vymenia. Po večeri je osobné voľno, ale vychádzať zo seminára sa už nesmie. 20.30 kompletórium - po ňom 'silentium sacrum'. Cez skúšobné obdobie je o jednu hodinu dlhšia vychádzka.

Gréckokatolícki bohoslovci majú svoju byzantskú liturgiu iba raz do týždňa a to v sobotu o 18.00 hod. na Ondrejovskom cintoríne v malej kaplnke, lebo našu bývalú gréckokatolícku cerkev v Bratislave ešte dodnes držia pravoslávni. Byzantská liturgia pre všetkých bohoslovcov, teda aj pre latinských, je len raz za mesiac. Sv. liturgiu slúži o. Dr. Ujhelyi, ktorý je aj obradovým vychovávateľom našich bohoslovcov. Zdravotne i silami, ale už na to nestačí, veď má už 77 rokov (!). I počas tejto spoločnej liturgie sa prejavuje diskriminácia našich gréckokatolíckych bohoslovcov, lebo niektorí rímskokatolícki bohoslovci sa jej svojvoľne nezúčastňujú, alebo z nej predčasne odchádzajú, lebo sa im zdá 'pridlhá'. Rektor fakulty z toho nevyvodzuje nijaké dôsledky, i keď inak je veľmi prísny. Čiže v tejto oblasti sa prejavuje jeho benevolencia a nezáujem. Okrem toho, aby sa naši bohoslovci aspoň trochu podučili nášmu obradu, každú sobotu majú na úkor svojho osobného voľna od 8.30 do 11.00 vyučovanie svojej liturgiky pod vedením Dr. Ujhelyiho. Spolubratia latinského obradu majú vtedy voľno.

Naši seminaristi teda študujú v Bratislave, čo je veľmi ďaleko z východného Slovenska, odkiaľ väčšina z nich pochádza. Sú ďaleko od Ordinariátu v Prešove. Preto, keď vzniknú nejaké problémy, nemôžu ich okamžite riešiť, ale musia čakať na príchod ordinára Hirku do Bratislavy. To sa však stáva iba 2 až 3 krát do roka, čo je spôsobené nedostatkom času, dlžkou cesty, finančnými probléma-

mi a najmä na československé pomery veľkou vzdialenosťou.

Všetky tieto problémy by sa dali ľahko odstrániť - zriadením nášho gréckokatolíckeho seminára v Prešove. Veď keby nám konečne štát vrátil všetky budovy, ktoré nám zobral v roku 1950, a ktoré si postavili naši gréckokatolíci sami, z mozoľov vlastných rúk a prázdnych peňaženiek, všetko by sa vyriešilo. Tragédia z roku 1950 však naďalej pokračuje…».[30]

Potiaľ svedectvo, ktoré je na 100% pravdivé, čo môžu potvrdiť ešte žijúci gréckokatolícki kňazi, ktorí sú dnes činní na farnostiach a v danom čase študovali v Bratislave. Podľa slov niektorých z nich, toto svedectvo je vzhľadom na svoju stručnosť až prekvapujúco trefné a presné.

🕮 Medzi týchto, latinskou Bratislavou odchovanými gréckokatolíckymi bohoslovcami z rokov 1968-1990, patrí i neskorší rektor Prešovského gréckokatolíckeho seminára Boháč, ktorý hore uvedené svedectvo potvrdzuje vo svojom článku z roku 2000, avšak veľmi zmierlivým a jemným tónom:

«*… Podľa seminárneho poriadku bohoslovci byzantského obradu sa raz do týždňa mohli zúčastniť na bohoslužbe vlastného obradu… Postupne sa pridala aj obradová výchova a liturgický spev v sobotu predpoludním*». Potom Boháč pokorne dodáva: «*I keď liturgická formácia* (v latinskom bratislavskom semináři) *nebola úplná, sme veľmi vďační bratislavskému semináru i fakulte, že 22 rokov nám pripravovala kandidátov na kňazské svätenie…*».[31]

🕮 Dzubáková vo svojej licenciátskej práci písanej pod vedením jezuitu Špidlíka v Ríme napísala:

«… (gréckokatolícki) *eparchiálni kňazi* (v Československu v rokoch 1968-1990) *boli oficiálne formovaní pre kňazstvo v jedinom celoslovenskom rímskokatolíckom semináři v Bratislave. Seminaristi boli teda vychovávaní takpovediac v 'západnej kaplnke'. Zúčastňovali sa latinských bohoslužieb, modlili sa latinský breviár, študovali západnú literatúru. To všetko má vplyv na duchovnosť, ktorú nadobudli, a tiež aj odovzdávali ako kňazi pri pastorácii.* (…) *Takýmto spôsobom sa vytvorila akási 'nová tradícia'*».[32]

K vyššie uvedenému citátu možno dodať, že «*nová tradícia*» stvorila roku 1963 novú, tzv. «*slovenskú Cirkev sui iuris*».[33] Takáto výchova všetkých gréckokatolíckych bohoslovcov – budúcich kňazov v Československu prebiehala po II. Vatikánskom koncile (!) od roku 1968 až do roku 1990, kým nebol zriadený gréckokatolícky seminár – bohoslovecká fakulta v Prešove.

Všetci gréckokatolícki kňazi vyštudovaní v Bratislave za 22 rokov (!) sú dnes tzv. biritualisti, teda môžu slúžil v gréckom i latinskom obrade. Dá sa predpokladať, že tento "výhodný" biritualizmus bol dávaný gréckokatolíckym kňazom cieľavedome s predpokladom, že v prípade, keď štát opäť zruší gréckokatolícku Cirkev (podobne ako tomu bolo v roku 1950), títo sa budú môcť už ľahko a navždy včleniť do rímskokatolíckej Cirkvi spolu so svojimi veriacimi – jednoducho len tak, že zmenia svoju jurisdikciu a ako biritualisti (môžu byť v tomto prí-

pade i ženatí) budú pre gréckokatolíckych veriacich slúžiť latinskú omšu. Takýmto parádnym spôsobom by boli eliminované posledné zbytky gréckokatolíkov v Československu.

Skutočne, v 50-tych rokoch 20. storočia, keď bola gréckokatolícka Cirkev v Československu násilne zrušená a jej kňazi internovaní, títo kňazi a dokonca aj ich episkopi si spočiatku mysleli, že im štát dovolí vykonávať pastoráciu a slúžiť ako rímskokatolíckym kňazom, a preto podľa svedectva mnohých sa v internačných táboroch učili slúžiť omše po latinsky (bolo to pred II. Vatikánskym koncilom, a preto sa vtedy slúžilo v latinskej reči ako jedinej dovolenej). Nestalo sa tomu tak a títo kňazi boli nemilosrdne alebo uväznení, alebo poslaní do pracovných táborov… Antiklerikálny štát takýmto spôsobom nevedomky zachoval posledné zbytky gréckokatolíkov v Československu…, lebo keby to bol dovolil, bol by to jednoduchý prechod na latinský obrad a gréckokatolíkov by dnes v Československu už viac nebolo. Či sa dejiny skutočne neopakujú? Či nie je pravda, že **dejiny sú učiteľkou života**? Či neexistujú nijaké pararely medzi 18. a 20. storočím?

Vráťme sa však opäť do 18. storočia…

---

[1] Porov. Chalkokondiles, *Poslední zápas Byzance*, kniha V, Praha, 1988, str. 142.

[2] Porov. P. Wallaszky, *Conspectvs Reipvblicae Litterariae in Hungaria ab initiis Regni ad nostra vsqve tempora*, Bvdae, 1808, str. 258.

[3] Porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 117.

[4] «… praeprimis tamen Religiosissimae Societatis Iesu Generali jure suo imponat… per quos Juventus, in qua potissima firmae Unionis spes consistit, in Scholis **bonas literas**, et cum his fidem salvificam a teneris deceatur, et maturiores ab erroribus reducantur et reducti confirmentur…», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 230-231); «… il supplicare la Santità Vostra a degnarsi d'incaricare à Superiori delle Religioni, e particolarmente al P. Generale della Compagnia di Giesù che procurino di vestire del loro habito persone intelligenti delle **lingue Greca, Rasciana, Valacha**, e simili con farle poi istruire, et ordinare nel Rito Greco per mandarle nelle Provincie di Ungaria, Croazia, Transilvania, et altre di quelle parti, affinchè ivi aprendo le Scuole **insegnino alla gioventù Greca colle buone lettere la Santa Fede Cattolica**…», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 96).

[5] «… In questo Gran Ducato di lituania ho ritrovato molto più heresie et abominationi di varie sette, che in altra parte, et questi heretici sono più audaci, che gl'altri. La causa credo, che sia, perchè quasi tutti questi nobili et potenti sono infetti, et promovano, come intraviene per l'ordinario, più caldamente le loro prave opinioni, che li nostri cattolici le loro buone. La Maestà del Re, che si trova hora implicata in questa guerra, et ha bisogno di tener contenti tutti, cami-

na destro, et usa della sua prudenza. Tuttavia tien forte il suo buon proposito di favorire la santa religione catolica, et fa quanto può in servitio della causa di Dio. Fra le altre cose **ama grandemente questi Padri Giesuiti, che sono qui un forte muro contra tutti gl'impeti degl'heretici. Essi sono da 60, et insegnano et la religione vera, et le lettere buone** a più di 600 fanciulli, così figliuoli di cattolici, **come d'heretici, et di Ruteni**, cosa, che m'ha consolato grandemente…», (List z 12. júna 1579 napísaný vo Vilňuse a adresovaný do Ríma uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 111).

[6] Existujú iné dobové dokumenty zo 16. storočia dokonca z kancelárií poľských kráľov, v ktorých sú rusínske cerkvi pohŕdavo označované ako «synagógy» pozri v J. Pociej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów…*, Warszawa, 1845, str. 9.

[7] «Il Sig. Stanislao… è più ardente di tutti quanti fratelli, et ne suoi beni ha fatto cose mirabili per la religione cattolica, come V.S. Ill.ma potrà vedere dall'allegata scrittura… Il Sig. Stanislao Radzivill nel suo castello e terra di Olica non permette alcuna setta d'heretici. Ha distrutto le sinagoghe, et ha anco fatto sapere a Ruteni, che non li vuole tolerare, che s'uniscano con la chiesa latina, overo che se ne vadano, perchè intende di gettare la chiesa loro a terra, et se fra certo tempo non si convertiranno, vuole, che se ne vadano et lassino i beni. Tratanto li astringe tutti ad andare alla chiesa catholica et la predica sotto pene, ecc…», (porov. A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 123).

[8] «… reconciliati sunt Ecclesiae Catholicae per Patres Societatis Jesu Vilnae… Schismatici ex Ruthenismo conversi circiter quadraginta. Ex his plurimi fuerunt nobiles, et una Palatina cum filia…», (A.G. Welykyj, *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959, str. 112).

[9] Porov. *List 66*, Р. Головацький, «Митрополича семінарія Рутського», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 379.

[10] «Kardinal Leopold Kolonits… u cisar'a Leopolda I.… vychodil to, čto: bylo priznačeno 20.000 florenov (zolotych). 18.000 bylo uďileno Kardinalovi z nasľidstva umeršoho Srims'koho Episkopa Franciska Jány-ja. Do seji summy potom sam Kardinal Kolonits dodal 2.000 florenov. Sich 20.000 florenov kardinal peredal u ruki holovnoho nastojateľa Jezuitov, čtoby z 6% interesu byli utrimovaňi hreko-katolic'ki bohoslovy pri Seminariji sv. Adalberta v Tyrnavi. V dohovor'i jasno bylo zaznačeno, čto ses'i mista suť dľa hreko-katolikov. Liš v takom slučaju možno bylo prinimati na ses'u fundaciju rimo-katolic'kich bohoslovov, jesli ne bylo hreko-katolic'kich kandidatov. Pravo uďiľati stipendijňi mista lišalosja v rukach Rektora Tyrnavs'koji Seminariji. Toľko Pécs-s'kij kanonik i vnuk Franciska Jány-ja, Ferdinand Jány dostal pravo predkladati 3-och svojich kandidatov. Imja fundaciji ustanovil

sam Kardinal Kolonits. Ona byla nazvana v čsť sv. Leopolda i pamjať holovnoho fundatora, Episkopa Franciska Jány-ja: Janijs'ko-leopoldijs'ka fundacija. Abo, jak po latins'ki stojalo v fundacijnoj hramoťi: 'Fundatio Janiano-Leopoldiana'… 1714. r. dĩlo Janis'ko-Leopoldijs'koji Fundaciji bylo upor'adkovano, ale vže kanonikom Ferdinandom Jány-jom, jakij jakraz byl tohdy imenovanyj Samadrijs'kim Episkopom. Do Janis'ko-Leopolodijs'koji fundaciji Episkop-nominat dodal ješče od sebe 6.000 florenov. Tak summa fundaciji podrosla na 26.000 florenov. Iz 6% interesu mohlo byti vyderžano v Tyrnavi 12 hreko-katolic'kich bohoslovov… Ale svoho Duchovnika i okremu kaplic'u hr. kat. bohoslovy u Tyrnavi dostali až 1807. r., na prikaz koroľa Franciska II. Od toho času hreko-katolic'ki bohoslovy v Tyrnavi byli i vychovani na svojem obr'adĩ», (V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 23-24; tiež text Hramoty z 22. februára 1704 v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 417-419); Ako vidieť, vybraní gréckokatolícki bohoslovci z Mukačevskej eparchie boli v Trnave takmer 100 rokov vychovávaní v čisto latinskom obrade. Práve z nich sa sto rokov vyberali mukačevskí gréckokatolícki episkopi, čo priviedlo eparchiu k tomu, že sa do jej obradov začali silne zavádzať rozličné prvky latinského obradu, ktoré pretrvávajú dodnes.

[11] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159; В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 164.

[12] «… hinc piae reminiscentiae Eppus Man. Olsavszky eo angusitarum adactus fuerat, ut 1744. Scholas Nationales Munkacsini tanquam in Centro Dioec. hujus, et quidem in fundo parochiali, idque nisi ex duobus cubilibus consistentes, ac sub eodem tecto per intermedium atrium separatas suis ut plurimum expensis… aedificare coeperit…», (Arch. D. Protoc. anni 1799. 25. oct. nr. 758, porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159).

[13] Roku 1745 Olšavskému pomáhal mukačevský kantor-ďak Jerotej Andrella, po ňom Alexij Kertys (Kertejs)… Kantori-ďakovia obyčajne učili čítať a písať kandidátov na kňazstvo. Podrobnejšie, v ktorom roku kto učil v tejto bohosloveckej škole pozri I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 228-230.

[14] Podrobnejšie porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30-34.

[15] Soborný monastyr vo Veľkom Varadíne (dnes Oradea-Mare) bol Rímom uznaný za gréckokatolícke «biskupstvo» až roku 1777, podobne ako soborný monastyr v Mukačeve (roku 1771), a to v oboch prípadoch na priamu intervenciu zo strany Márie Terézie u pápeža, (porov. A. Aldásy, «Grosswardein», *The Catholic Encyclopedia*, VII, New York, 1910, str. 40).

[16] «1.) Andreas Lechki, 30 annorum Ruthenus, uxoratus, ex possessione Szeklencz, comitatui maramorosiensi adjacente, unitus. 2.) Georgius Illyes, 23

annorum Ruthenus (оттуда же). Qurosum et qua de causa domo movisti? 1) и 2) Nos voluimus nos ordinari curare per episcopum pro sacerdotio, ideo movimus Aradinum et, si ibi non possemus beari, intendimus ad Bukarest, in majorem nempe Valachiam. Почему не обратились къ еп. Мукачевскому? 1) Ideo non accessimus d. episcopum Munkacsiensem, siquidem ibidem diu nos morari oportuisset. 2) —— Anno praeterio fui Munkacsini, ibi frequentavi scholas et petii ordines, (но не получилъ), quia noster d. dioecesanus non vult ordinare, nisi discas per tres, quatuor annos, quae necessaria sunt. (Почему онъ такъ долго не посвящаетъ?) 1) Ideo diu detin re solet, quoniam catechismum et alia necessaria pro sacerdotio nobis proponit et instrui curat et, atequam necessaria pro sacerdotio addiscamus, nemine ordinare vult, ita quod et per annum et ultra discere oporteat. Ergo Aradiensis, ita et Bukarestiensis episcopus sine praevio examine ordinare solet? 1) Ita est, prouti audivi ab aliis, non multum interogat, sed breviter examinando, ordinat. 2) Non desiderat aliud, tantum-modo scias legere et confessiones audire, statim ordinat. Unde hoc scis (т. е. что предъявляетъ такія малыя требованія)? 2) Sunt multi apud nos tales popae, qui anno praeterio et hocce semet Aradini ordinari curarunt - illi nobis retulerunt. Qui sunt illi popae? 2) Ex nostro pago Szeklencz est Alexa popa, Jacobus popa, Georgius Novosinszki, praeteria popa Nyagoviensis, Plankoviensis (?), Iszkaviensis, Imsadiensis, qui, qualiter vocantur, non scio; praeter hos sunt quam plurimi, quorum nomenclaturam, neque unde et ubi sint, scire possum…», (А. Петровъ., *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I, С.-Петербургъ, 1905, стр. 41-42).

17 Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 27; porov. tiež I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159.

18 Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 27; porov. tiež I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 159.

19 Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 222; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 91.

20 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 92.

21 Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 27-29.

22 Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 29.

23 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 93.

24 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 97.

[25] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 223-224; porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 95-96; porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30.

[26] Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 29.

[27] «Viperam se in sinu educasse», (porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 225).

[28] Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 30.

[29] «… Quod si porro huius in Manuele animi a dicto instituto tam alieni Causam ex Agriensium quopiam fuisses sciscitatus, non aliam atique, quam denique Schisma audisses. Illis enim vero temporibus, si Ruthenus Parocho Latini ritus praeterito, ad Parochum sui Ritus prolem baptisandam deferebat, si Ecclesiam Latinam pertransiens fine Divinorum suam accedebat, si aegritudine constitutus suum Parochum prae Latino pro conferendis sibi extremis Sacramentis advocabat, si in vicinia Parochi Latini per Ruthenum pro casu mortis sepeliri disponebat, si Parochum Latinum se trudentem a Graeci ritus Hominum baptismo, copulatione, aut exequiis peragendis repellebat, si annuum proventum Parocho suo praestandum Latino denegabat, si legere sciens latine ex libro tamen Ruthenico orabat, si Festa sui Ritus, et non Latina observabat, si de jejuniis Graeci ritus, aut barba, vel Conjugiis Sacerdotum honorifice loquebatur, si quem Curiae Romanae abusum vel remote attingebat, si de qualicunque injuria per Latinum sibi illata querebatur, id est verbo, ut paucis complectar omnia, si denique Ruthenus cum Anima et Corpore, universisque tam animi, quam fortunae bonis et facultatibus ex toto devovere, et tradere se Agriensibus vel tantillum renuebat, immediate conclamabatur 'Ecce latens! Ecce prodit! Jam apertum! Ecce Schisma'», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 86-87; porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 221-222).

[30] Ríman, «Situácia gréckokatolíckych bohoslovcov v Československu», *Mária*, Toronto, 11 (1988) str. 21-23.

[31] V. Boháč, «Hlavné zásady kňazskej formácie v prešovskom semináři», *Theologos*, Prešov, II/4 (2000) str. 37.

[32] M. M. Dzubáková, «Sestry služobnice», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 98.

[33] Porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev *sui iuris*», *Krásnobrodský zborník*, II/2 (1997) 214.

4.1.5. Vzkriesenie Mukačevskej eparchie roku 1771

Rok 1769 – ponižujúce stretnutie mukačevského vladyku Bradáča so svojim latinským egerským nadriadeným

15. septembra 1769 mukačevský vladyka Joan Bradač, OSBM, ktorý mal po boku latinského egerského biskupa len funkciu obradového vikára, na príkaz cisárskeho dvora navštívil tohto svojho cirkevného nadriadeného, tj. grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha priamo v Egeri. Sprevádzali ho štyria archidiakoni:[1] J. Sabadoš, A. Žetkej, A. Bačinskyj a J. Bokšaj (teda jeho vtedajšia "kapitula"). Práve jeden z týchto štyroch (A. Bačinskyj), neskorší mukačevský vladyka, pre dejiny zachoval správu o priebehu tejto historickej návštevy v konkrétnom rozhovore:

Egerský biskup ich prijal s veľkým pohŕdaním. Začiatok rozhovoru bol taký, že vladyka J. Bradač ešte nestihol ani niečo povedať a už od neho egerský latinský gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha (1762-1799) žiadal prísahu vernosti a podriadenosti. Bradač ju odmietol. Vtedy Esterházy začal zúriť a častovať vladyku Joana Bradača výrazmi ako: «*zlý a falošný človek*», «*človek pokazeného svedomia*», «*nepriateľ Rímu*», «*farizej*» a pod.

Bradáč medzi iným povedal:

— «*Uznávam, že rod Esterházyovcov je slávny, mohutný a veľký, ale zo svojho svedomia pokojne môžem konštatovať, že i napriek tomu vaša Excelencia nie je schopná napraviť tú veľkú krivdu a škodu, ktorú vykonala zjednotenému duchovenstvu, veriacim a sv. Únii*».[2]

Egerský biskup mu vtedy odvrkol:

— «*Všetko čo robím, nerobím ako gróf Esterházy, ale ako egerský ordinár. Mne sám kráľ priznal desiatky od Rusínov i Valachov, ja sám mám moc nad 1000 parochmi, z ktorých je 300 latinských a 700 uniatských* (gréckokatolíckych)…».[3]

Vladyka Bradač mu odpovedal:

— «*Vaša Excelencia je mocná z obidvoch strán* (teda aj ako gróf

Mukačevský vladyka Joan Bradač (1768-1772),
rodák z Kamienky (okr. Stará Ľubovňa).

aj ako latinský biskup), *preto má možnosť a všetky spôsoby ma prenasledovať a očierňovať. Ale i tak sa nádejam, že dobrotivý Hospoď Boh ma neopustí a neopustí ani mne zverených a že aj ich Veličenstvo* (Mária Terézia) *nedovolí, aby boli jej poddaní večne prenasledovaní*».[4]

Nato sa mukačevský vladyka Bradač otočil a vyšiel zo sály… Potiaľ správa očitého svedka A. Bačinského.

Rok 1770 – mimoriadná priazeň cisárskeho dvora voči gréckokatolíkom

Na volanie utláčaného a všestranne ničeného gréckokatolíckeho ľudu Hospoď Boh obmäkčil srdcia cisárskeho dvora. 1. júna roku 1770 prišiel do Mukačeva sám cisár Jozef II. (syn Márie Terézie). Pozval si k sebe episkopa Joana Bradača a veľmi priateľsky sa s ním rozprával. V nedeľu, 3. júna 1770, v prvý deň Zelených sviatkov (Sošestvija Sv. Ducha) sa zúčastnil dokonca aj na gréckokatolíckej archijerejskej Službe Božej, ktorú slúžil vladyka Joan Bradač, OSBM, v baziliánskom monastyre na Černečej Hore. Cisár vtedy prišiel na Černeču Horu do monastyra s celým svojim sprievodom, ako hovorí súdobá správa, k rieke Latorici prišli na koňoch a po preplavení sa na lodiach cez Latoricu ďalej pokračovali sprevádzaní baziliánmi na pešo. Veľavravným gestom svedčiacim o mimoriadných sympatiách ku gréckokatolíkom zo strany

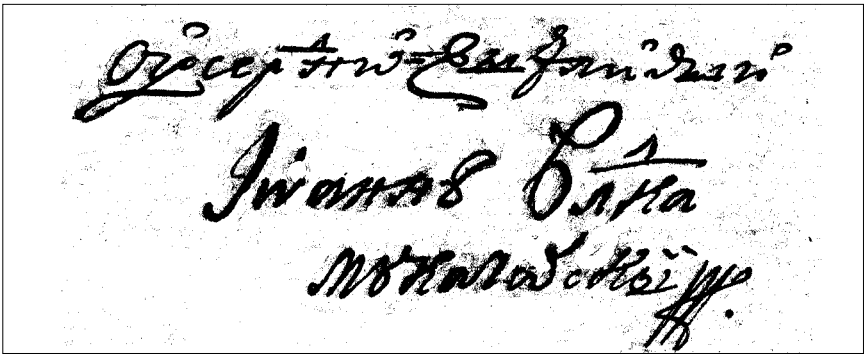

Podpis vladyku Joana Bradača z roku 1768 (azbukou).

Cisár Jozef II. (1780-1790)

cisárskeho dvora bolo, že Jozef II. vtedy pohŕdol súčasným pozvaním do miestneho rímskokatolíckeho kostola sv. Martina v Mukačeve, kde latiníci dali dokonca pre neho vyhotoviť drahocenný trón, na ktorom mal sedieť počas latinských bohoslužieb. Jozef II. ani na verejnosti vôbec nezakrýval svoje sympatie voči gréckokatolíckemu episkopovi, lúčil sa s ním priateľskými slovami:

— «*Dovidenia, čoskoro sa uvidíme vo Viedni*»…[5]

Všetko nasvedčovalo, že starodávna Mukačevská gréckokatolícka monastyrská eparchia bude definitívne uznaná a osamostatnená zpod jarma latinskej Egerskej diecézy, a to práve vďaka aktivite uhorskej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie a jej syna cisára Jozefa II.[6]

Rok 1770 – protiútok Egera – snaha o očiernenie Bradača pred cisárom

Vladyka Bradač roku 1770 vydal vo Viedni rusínsky *Bukvar*[7] i *Zborník* (modlitebnú knižku). V tom istom roku (1770) egerský rímskokatolícky biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha, ktorého teritórium sa prekrývalo s teritóriom Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva, a ktorý mal vždy eminentný záujem o zväčšenie počtu svojho rímskokatolíckeho stáda ovečiek na úkor gréckokatolíkov, vidiac sympatie cisárskeho dvora voči gréckokatolíkom zintenzívnil svoju kampaň proti ustanoveniu samostatnej Mukačevskej eparchie. 12. decembra 1770 obvinil mukačevského episkopa Joana Bradača, že vraj vo svojich knihách uverejnil heretickým spôsobom modlitbu *Otče náš*, lebo ju uverejnil s gréckoka-

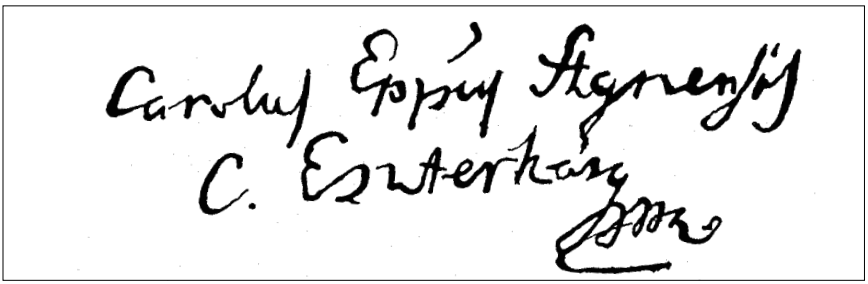

Podpis biskupa-grófa Karola Esterházyho de Galantha.

tolíckym slávoslovím «*Jako tvoje jesť carstvo…*» (tj. s oslavou Trojjediného Boha!), a že i uverejnené *Bohorodice Ďivo* je heretické, lebo k modlitbe «*Bohorodice Ďivo*» nedodával slová «*svätá Mária, Matka Božia…*» ako v latinskom obrade, ale gréckokatolícke «*jako rodila jesi…*». V súvislosti s rímskokatolíckym dodatkom «*svätá Mária, Matka Božia…*» latinský biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha pridal aj obvinenie, že vraj episkop Joan Bradač je heretik, pretože vraj «*neverí v Božie materstvo Márie*».[8]

Bol to verejný hriech egerského biskupa proti 8. Božiemu prikázaniu – krivé obvinenie voči mukačevskému Bradačovi.

Na tomto, ako i na nespočetne mnohých iných príkladoch vidno, že staré "vichingovské" praktiky obviňovania-očierňovania neprestali ani po 900 rokoch. Viching – benediktínsky mních a latinský biskup v jednej osobe, súčasník sv. Cyrila a Metoda, totiž tiež očiernil sv. bratov, že sú heretikmi, lebo sa nemodlili latinské modlitby a ich dodatky (napr. Filioque[9]).

✵ Rok 1771 – vzkriesenie mukačevských gréckokatolíkov rukami Márie Terézie:
Mária Terézia – matka dnešnej Mukačevskej eparchie

Mukačevská eparchia je jednou z mála starodávnych gréckokatolíckych monastyrských eparchií, ktoré vďaka priamej pomoci najväčšej dobroditeľky gréckokatolíkov Márie Terézie prežili storočia (i keď s obrovskými stratami). Mukačevská gréckokatolícka eparchia prežila storočia bezohľadnej latinizácie a transformovaná na spôsob latinského biskupstva zrušením pôvodných monastyrských štruktúr existuje až do dnešných čias. Pápež Mukačevskú monastyrskú eparchiu uznal za biskupstvo až roku 1771, a aj to s nechuťou, a len na priamy tlak a urgenciu zo strany uhorskej kráľovnej Márie Terézie:

V Ríme totiž vždy viacej verili neprajnému latinskému egerskému biskupovi ako gréckokatolíkom,[10] neverili dokonca ani uhorskej apoštolskej kráľovnej Márii Terézii. Keď Mária Terézia podala pápežovi perfektne rozpracovaný návrh na znovuuznanie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, pápež Klement XIII. (1758-1769) 14. novembra 1767 napísal egerskému latinskému biskupovi-gró-

fovi Karolovi Esterházymu de Galantha okrem iného i toto:

«*… celým srdcom sme zato, aby si naliehal-trval na tom a dokázal apoštolskej kráľovnej* (Márii Terézii), *aké škodlivé a veľmi nevýhodné je utvoriť eparchiu gréckeho obradu, ktorá bude oddelená od akejkoľvek jurisdikcie miestneho latinského biskupa*».[11]

V tom istom liste pápež chváli grófa-biskupa Karola Esterházyho de Galantha zato, že «*pripojil*» veľa veriacich gréckeho obra-

Egerský biskup-gróf Karol Esterházy de Galantha (1762-1799).

du k rímskokatolíckej Cirkvi,[12] teda previedol ich na latinský obrad!

Treba si uvedomiť, že to bola už polovica 18. storočia, teda čas vyše 100 rokov po Užhorodskej únii! Pravoslávni-schizmatici v pravom slova zmysle na území Egerskej latinskej diecézy vtedy neexistovali. Vo vtedajšej terminológii sa však takto vyjadroval prechod gréckokatolíkov na latinský obrad, čo potvrdzujú i historické fakty z biskupovania grófa Karola Esterházyho de Galantha. Teda pápež paradoxne chváli egerského latinského grófa-biskupa, že veľa gréckokatolíkov popreťahoval na latinský obrad! Teda i vtedy neplatilo: «dobrý – lepší – najlepší», ale «dobrý – lepší – latinský».

Ten istý pápež Klement XIII. roku 1768 napísal Márii Terézii:

«*V každej diecéze, kde existujú dva rozličné obrady a žijú dva odlišné národy, bola stanovená cirkevná disciplína, aby tieto boli riadené len jediným biskupom.* ***Táto disciplína bola potvrdená už za pápeža Inocenta III. na Lateránskom koncile, na ktorom bolo stanovené, že vo východných krajinách, kde žijú Gréci pomiešaní s Latiníkmi, latinský biskup si má stanoviť vikára, ktorý mu bude vo všetkom podriadený, ktorý sa bude starať o Grékov*** *tým, že im bude vysluhovať sviatosti v ich obrade…*».[13]

Ako z uvedených slov pápeža vyplýva, 9. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu bola skutočne právnym základom a pilierom, o ktorý sa opierala likvidácia cyrilometodejského obradu v Čechách, na Morave, v Uhorsku, Chorvátsku i Poľsku a tiež gréckeho obradu v južnom Taliansku a na Sicílii…, a to od 13. do 18. storočia (včítane), čo podčiarkujeme i my v tejto štúdii.

Tento pápež Klement XIII. krátko nato (roku 1769) zomrel…

O zrušenie aplikácie tejto 9. konštitúcie v praxi sa postarala práve Mária Terézia (1740-1780) tým, že i napriek opačne sa vyjadrujúcej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu roku 1771 donútila nasledujúceho pápeža Klementa XIV. k uznaniu Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie za existujúcu a roku 1777 ďalšieho pápeža Piusa VI. (1775-1799) tiež k uznaniu Veľkovaradínskej gréckokatolíckej eparchie (dnes v Rumunsku) a Križevackej gréckokatolíckej eparchie (dnes v Chorvátsku a Srbsku). I preto táto štúdia je venovaná práve svetlej pamiatke tejto cisárovnej a jej synovi.

Ďalší pápež Klement XIV. (1769-1774) Máriu Teréziu vo svojom liste chcel tiež odhovoriť od tohto jej plánu, odôvodňujúc, že uznanie Mukačevskej eparchie môže spôsobiť veľa nepríjemností a zla.[14] Mária Terézia, ktorej hlavnou čnosťou bola čnosť spravodlivosti, však už išla neoblomne za svojim cieľom. Bola ochotná vziať na seba všetky «*smutné následky*», ktorých sa obával Rím a naďalej naliehala a trvala na osamostatnení Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie z ľadového objatia latinského Egeru.[15]

Mária Terézia bola mimoriadne čnostnou a spravodlivou vladárkou nielen vo vzťahoch náboženských, ale i svetských-politických. Vo svojej dobe bola skutočnou perlou medzi európskymi vladármi plnými intríg, nespravodlivosti a osobných záujmov. Jej mimoriadnú politickú spravodlivosť počas celej štyridsaťročnej vlády podrobne opisuje francúzsky historik Tapié. Pozoruhodné je i jej vnútorné znepokojenie, ba dokonca i plač pri delení Poľska, ktoré medzi sebou dohodli pruský kráľ a ruská cárovná a časť Poľska dali i Rakúsku (aby bolo ticho)… Keď Mária Terézia napísala pruskému kráľovi list plný výčitiek, pruský kráľ Fridrich II. povedal o Márii Terézii cynickým hlasom plným pohŕdania toto: «*Čím viac zeme tá žena berie, tým viac plače…*» a ignoroval ju.[16]

Znepokojená zdĺhavým ťahaním tejto záležitosti v Ríme, kráľovná Mária Terézia mocou «*ius patronatus*»[17] a mocou svojho titulu «apoštolská kráľovná Uhorska» **dňa 6. novembra 1770 i bez pápeža uznala a osamostatnila Mukačevskú eparchiu zpod neprajného latinského Egeru**. O takto už zavŕšenej veci viedenský nuncius urýchlene upovedomil pápeža.[18] Pápež obávajúc sa konfliktu so silne katolíckou Máriou Teréziou, o ktorej veľmi dobre vedel, že je úprimne oddaná viere v Christa a všetko robí podľa svojho citlivého svedomia, súhlasil, a to i napriek starodávnej diskriminačnej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu. V skorej odpovedi (už z 17. novembra 1770, teda o 11 dní nato) kráľovnej oznámil, že to berie na vedomie a čím skôr potvrdí episkopa, ktorý bude priamo záležať nie od miestneho latinského egerského biskupa ako dovtedy, ale od latinského uhorského primasa – ostrihomského arcibiskupa…[19]

Teda pápež navrhol kompromis: uzná Mukačevskú eparchiu za existujúcu, gréckokatolícki episkopi už nebudú pomocnými episkopmi (obradovými vikármi latinských biskupov) a nebudú závislí od

Pápež Klement XIV. (1769-1774), ktorý roku 1771 na príhovor Márie Terézie uznal Mukačevskú eparchiu za existujúcu.

latinského Egera, ale budú sídelnými episkopmi Mukačeva závislí od vzdialenejšieho latinského Ostrihoma. Mária Terézia súhlasila.

Rok 1771 – ponižujúce podmienky menovacieho dekrétu teraz už sídelného mukačevského episkopa Joana Bradača

Bolo potrebné však čakať ešte takmer rok, aby dňa 19. 9. 1771 bulou *Eximia Regalium Principum* bola Mukačevská eparchia i napriek svojej existencii od cyrilometodejských čias oficiálne znovuuznaná Rímskou Kúriou. Jej prvým episkopom s titulom teraz už «mukačevský» (teda sídelným episkopom) bol menovaním 23. 9. 1771 uznaný – Joan Bradač (1768-1772),[20] Rusín a rodák zo Spiša. V menovacej bule Joana Bradača, za sídelného episkopa Mukačevskej eparchie sa však nachádza ponižujúca klauzula, vyjadrujúca stálu nedôveru zo strany Rímskej Kúrie voči pravovernosti gréckokatolíkov: Joan Bradač, i jeho nástupcovia mali verejne pred celou svojou kapitulou každoročne prečítať nahlas Vyznanie viery (*Viruju*), špeciálne sformulované pre «uniatských Grékov» pápežom Urbanom VIII. (1623-1644) a jeho písomnú formu s podpisom i pečiatkou zaslať viedenskému nunciovi, ktorý to mal doručiť na Kongregáciu Propaganda Fide do Ríma.[21] Takto to robil nielen Joan Bradač, ale i jeho nástupca na episkopskom prestole Andrij Bačinskyj. Konečne, 9. apríla roku 1777, opäť i vďaka intervencii energickej Márie Terézie, bol Andrij Bačinskyj uvolnený zpod tohto ponižujúceho každoročného verejného skladania *Viruju*.[22] Teda mukačevskí sídelní episkopi museli toto ponižujúce *Viruju* (ktoré vyjadrovalo neustálu otvorenú nedôveru rímskokatolíkov ku nim) skladať od roku 1771 do roku 1777.

Dnešná Prešovská gréckokatolícka eparchia bola, podobne ako Mukačevská, vytvorená tiež len priamym zásahom rakúskeho cisára Františka I. (1792-1835). Bola vyčlenená z Mukačevskej eparchie 3. novembra 1815. Až o pol roka nato, keď sa vec už zabehla, 17. mája 1816 o tom cisár upovedomil Rím. Rím bol takto, podobne ako v prípade Mukačevskej eparchie, tiež postavený pred hotovú vec. Cisár vzápätí menoval v tom istom roku za prešovského episkopa Hrihorija Tarkoviča… Rím potvrdil Prešovskú gréckokatolícku eparchiu až o tri roky nato, teda medzi cisárom a Rímom sa viedol trojročný tichý boj diplomacie. Cisár bol vytrvalý a tak: 22. septembra 1818 bulou *Relata Semper* bola pá-

pežom uznaná-ustanovená Prešovská gréckokatolícka eparchia.[23] Smutné, ale pravdivé! Prvým z pápežov II. tisícročia, ktorí sa ku gréckokatolíkom začali stavať ozaj žičlivo v zmysle ustanovovania nových gréckokatolíckych eparchií bol až pápež Ján Pavol II., Poliak, ktorého matka bola, ako to on sám verejne priznal, gréckokatolíčka-Rusínka z Karpát.

Mária Terézia (1740-1780) – tesne pred rokom 1780.

Rok 1772 – verejné spálenie gréckokatolíckych kníh J. Bradača ako "kacírskych"

Zúrivou reakciou na skutočnosť, že roku 1771 bola Mukačevská eparchia prvýkrát po cyrilometodejskej dobe v histórii aj Rímom znovu uznaná, bolo verejné pálenie gréckokatolíckych kníh. Roku 1772 na príkaz latinskej hierarchie bol celý náklad rusínskeho *Bukvara* i cirkevného *Zborníka*, ktoré vydal Joan Bradač, OSBM, verejne spálený na námestí v Košiciach, pretože v nich vraj bolo heretické *Viruju* (bolo totiž bez «Filioque») a heretický *Otče náš* (lebo bol s dodatkom oslavy Presvätej Trojice «*jako tvoje jesť Carstvo…*») a vraj heretické *Bohorodice*, lebo nemalo latinský dodatok «*svätá Mária Matka Božia*»…, tiež že *Zborník* spomínal vo svojom kalendári niektorých východných svätých zo 14.-16. storočia.[24]

Ak je to pravda, že v *Zborníku* boli v kalendári uverejnení východní svätí z 14.-16. storočia, tak to by ako tak ospravedlňovalo stiahnutie z obehu tohto modlitebníka. V *Bukvari*, ktorý mal slúžiť ako učebná pomôcka na čítanie a písanie vo farských školách, však tento kalendár nebol a preto likvidácia všetkých exemplárov tejto knihy bola neopodstatnená a sledovala skutočne len jeden jediný cieľ: pokoriť novovymenovaného sídelného mukačevského episkopa Joana Bradača.

Rok 1772 – predčasná smrť psychicky zdeptaného štyridsaťročného episkopa Bradača

I vďaka grófovi-biskupovi Esterházymu de Galantha, ktorý zúril, že sa mu gréckokatolíci Rímom r. 1771 uznanej Mukačevskej eparchie, vymkli z rúk, Joan Bradač zomrel. Zomrel unavený bojom s krivými svedectvami zo strany uhorskej latinskej hierarchie, zomrel predčasne už ako štyridsať ročný (+1772). Ako opisujú jeho súčasníci, pri blúznení v agónii na smrteľnom lôžku si neustále šeptal obvinenie, ktorým ho pred viedenským nunciom, pápežom i uhorskou kráľovnou tak často nespravodlivo obviňoval grófbiskup Karol Esterházy de Galantha:

— «*Som ja schizmatik? Je to pravda, že ja som schizmatik?*»…[25]

S touto bolestnou výčitkou na perách zomrel dňa 4. júla 1772.[26]

Latinský egerský biskup, ktorý nepozeral na dobro duší, ale len na svoje kapsy naplnené cirkevnými daňami-desiatkami od mnohopočetných gréckokatolíkov, si takto na vrub pripísal i ďalší zločin – predčasnú smrť prvého oficiálne Rímom uznaného sídelného gréckokatolíckeho mukačevského episkopa.

Rok 1772 – výčitky svedomia latinského grófa-biskupa Esterházyho

Joan Bradač zo svojej smrteľnej postele napísal posledný list grófovi-biskupovi Karolovi Esterházymu de Galantha, v ktorom mu pripomínal najnovšie nespravodlivosti, ktoré páchalo latinské kňazstvo na gréckokatolíkoch, a to i napriek tomu, že Mukačevská eparchia bola uznaná pápežom za samostatnú už skoro rok. Tento list prišiel grófovi-biskupovi Esterházymu do rúk spolu so správou, že Joan Bradač zomrel. Po nečakanej smrti mladého štyridsaťročného mukačevského sídelného episkopa Joana Bradača, sa grófovi Esterházymu de Galantha pohlo svedomie.

Gróf-biskup Karol Esterházy de Galantha

Výčitkami svedomia trápený napísal tento latinský gróf-biskup o necelých desať dní po smrti vladyku Joana Bradača, OSBM, dňa 14. júla 1772, otvorený list (*Obežník*) svojmu latinskému kňazstvu, v ktorom svoje kňazstvo začal konečne vyzývať k tomu, aby prestalo znevažovať gréckokatolícke kňazstvo a pokladalo ho za sebe rovnoprávne. Aby gréckokatolíckych svjaščenikov latinskí

kňazi neoberali o príležitostné, či ročné odmeny (štólu, koblinu a rokovinu), a to nielen na farnostiach, ale aj na filiálkach «*a to bez akéhokoľvek otáľania, pomalosti či odporu*»… Tiež vyzýval svoje kňazstvo, aby dovolilo vo svojich kostoloch gréckokatolíckym kňazom vysluhovať tajomstvá gréckokatolíckym veriacim, hlavne tam, kde sa jednalo o pôvodné gréckokatolícke cerkvi. V závere listu dokonca vyzval svoje latinské kňazstvo k láske ku gréckokatolíckym kňazom.[27]

Svoj príkaz k spravodlivému správaniu sa voči gréckokatolíckemu kňazstvu Mukačevskej eparchie biskup Esterházy opäť opakoval 3. októbra 1773 s dodatkom, aby latinskí kňazi, ako aj veriaci, prestali gréckokatolíkov označovať hanlivým názvom «*uniati*», ale správnym «*gréckokatolíci*». V tom istom liste z 3. októbra 1773 vyzýva svoje kňazstvo, aby tiež prestalo označovať gréckokatolíckych kňazov výrazom «*pop*», ale v latinskej Cirkvi všeobecným «*paroch-farár*».[28]

Zhrnutie:

Gréckokatolícki episkopi do roku 1771 len poskokmi latinského egerského biskupa, po roku 1771 už konečne svojprávnymi

Všetci mukačevskí episkopi po tzv. "únii", tj. od roku 1646 až do roku 1771 boli pokladaní rímskokatolíckou cirkevnou hierarchiou len za akýchsi pomocných (bezmocných) biskupov rímskokatolíckeho biskupa z Egera a ako takí boli len trpení – boli pokladaní len za akési nutné a prechodné zlo, prechodné dokiaľ sa všetci gréckokatolíci nestanú rímskokatolíkmi. Preto vo svojich menovacích dekrétoch z Ríma nemajú nikdy titul «sídelného mukačevského episkopa», ale vždy len nejaké iné tituly takých episkopstiev, ktoré v danom čase už neexistovali a ktoré sa dávajú pomocným biskupom v latinskej katolíckej Cirkvi dodnes.

✓ Napr. episkop Josif Roga de Camellis, OSBM (1689-1706), mal len titul: «episkop Sebastenský (*Sebastiensis*)»,[29]

✓ Hennadij H. Bizancij, OSBM (1716-1733), mal menovací titul «episkop Sebastenský (*Sebastiensis*)»,[30]

✓ Simeon Š. Olšavskyj, OSBM (1733-1737), dostal titul «epis-

kop Pellenský (*Pellensis*)»,[31]

✓ Heorhij H. Blažovskyj, OSBM (1738-1742), dostal titul «episkop Ahnenský (*Agnensis*)»,[32]

✓ Michal M. Olšavskyj, OSBM (1743-1767), mal titul: «episkop Rossenský (*Rossensis*)»,[33]

✓ Joan Bradač, OSBM (1768-1772), dostal titul «episkop Rossenský (*Rossensis*)».[34]

Až potom, čo kráľovná Mária Terézia vymohla od pápeža uznanie Mukačevskej eparchie, dostal Joan Bradač 23. novembra 1771 od pápeža titul nie pomocného (bezmocného), ale sídelného episkopa: «episkop Mukačevský (*Munkacsiensis*)»…[35] a ďalší mukačevskí vladykovia počnúc Andrijom Bačinským (1773-1809) dostávali už tiež ten istý sídelný titul «*Munkacsiensis*»…

V zázname z audiencie u pápeža z 26. augusta 1743 sa napr. píše: «*Vaša Svätosť je prosená, aby menovala apoštolského vikára s hodnosťou a titulom biskupa nejakej Cirkvi v častiach neveriacich* (teda titulárneho-pomocného biskupa), *pre katolíkov gréckeho obradu existujúcich v Egerskej* (latinskej) *diecéze a na iných miestach Uhorska, otca Michala Olšavského, baziliánskeho mnícha, ktorý bol generálnym vikárom posledných dvoch zomrelých apoštolských vikárov a je doporučený aj kráľovnou Uhorska a Čiech* (Máriou Teréziou)…».[36]

Ako vidieť, i v tomto dokumente sa nespomínala žiadna Mukačevská gréckokatolícka eparchia, ale len «*gréckokatolíci existujúci na teritóriu* (latinskej) *Egerskej diecézy*». Mukačevská eparchia prestala existovať, ako taká, papierovým rozhodnutím vtedajších uhorských latinských primasov a egerských latinských biskupov…

Ak boli nejakí episkopi Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie menovaní Rímom do roku 1771, nikdy nedostali menovanie na «**sídelných**» episkopov, ale len ustanovenie za «**pomocných-titulárnych**» episkopov latinského biskupa egerského. Územie latinského Egerského biskupstva vtedy vďaka expanzii latinského obradu územno-právnym rozhodnutím prekrývalo územie Mukačevského gréckokatolíckeho episkopstva, a to dokonca ešte v čase keď na tomto území veriacich latinského obradu ešte nebolo. Sídelným biskupom i pre Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu bol teda rímskokatolícky egerský biskup a gréckokatolícki episkopi boli len jeho dočasnými «obradovými vikármi-kaplánmi», kým sa

gréckokatolíci nestanú «dokonalejšími», teda rímskokatolíkmi (princíp: *praestantia ritus latini* – teda prednosti latinského obradu, platil teoreticky i prakticky až do II. Vatikánskeho koncilu, teda do šesťdesiatych rokov 20. storočia). Mukačevská eparchia sa v 18. storočí hanlivo a ponižujúco v dokumentoch egerského latinského biskupa i Rímskej Kúrie označovala nie ako «eparchia», ale iba ako «oblasť» Egerskej diecézy, teda integrálna súčasť latinskej Egerskej diecézy.

Nebyť Márie Terézie a neskoršieho *Tolerančného patentu* jej syna Jozefa II., Mukačevská eparchia by zanikla (spolu so svojimi veriacimi-gréckokatolíkmi) podobne ako všetky ostatné gréckokatolícke baziliánske monastyrské eparchie v centrálnom a severovýchodnom Uhorsku. Historické fakty uvedené v tejto práci to dokazujú bez akýchkoľvek pochybností.

Veľké zásluhy Márie Terézie o zachovanie gréckokatolíckeho obradu (pred latinskou rozpínavosťou) v severovýchodnom Uhorsku si uvedomovali všetci vtedajší gréckokatolícki mukačevskí episkopi. Keď 29. novembra roku 1780 Mária Terézia vo veku 63 rokov zomrela, vladyka Kyr Andrij Bačinskyj vo svojom *Obežníku* z 30. novembra 1780 dojímavo ju nazýva: «*najláskavejšia naša* ***matka*** *Mária Terézia…*» (**вселаскавѣйшаꙗ мати н(а)ша Маріꙗ Ѳерезіꙗ**).[37] Preto i naše označenie Márie Terézie: «matka Mukačevskej eparchie» nie je vôbec nehistorické.

Vo svojom rusínsky písanom *Obežníku* z 5. decembra 1780 vladyka Kyr Andrij Bačinskyj vymenoval všetky zásluhy Márie Terézie v jej vzťahu ku gréckokatolíckemu obradu. Tento *Obežník* sa dá spokojne označiť ako «*oslavná óda na cisárovnú a kráľovnú Máriu Teréziu*». Okrem toho na pamiatku Márie Terézie prikázal, aby sa po všetkých cerkvách Mukačevskej eparchie trikrát denne zvonilo a to po dobu jedného mesiaca; v tom istom čase aby každý svjaščenik odslúžil za Máriu Teréziu každý týždeň jednu Službu Božiu. Aby sa nikde po celej eparchii nehrala muzika a to odo dňa obdržania *Obežníka* až do nedele Tominej na nasledujúci rok…[38]

Rok 1773 – zrušenie rehole latinských jezuitov

Za panovania najväčšej pozemskej dobroditeľky gréckokatolíkov v čiernom-maďarskom Uhorsku – Márie Terézie – sa v 18. storočí priamo Božím zásahom stala ešte jedna, pre existenciu gréckokatolíkov Uhorska mimoriadne dôležitá udalosť: Za jej panovania bola roku 1773 zrušená jezuitská rehoľa, a to i v Uhorsku.[39]

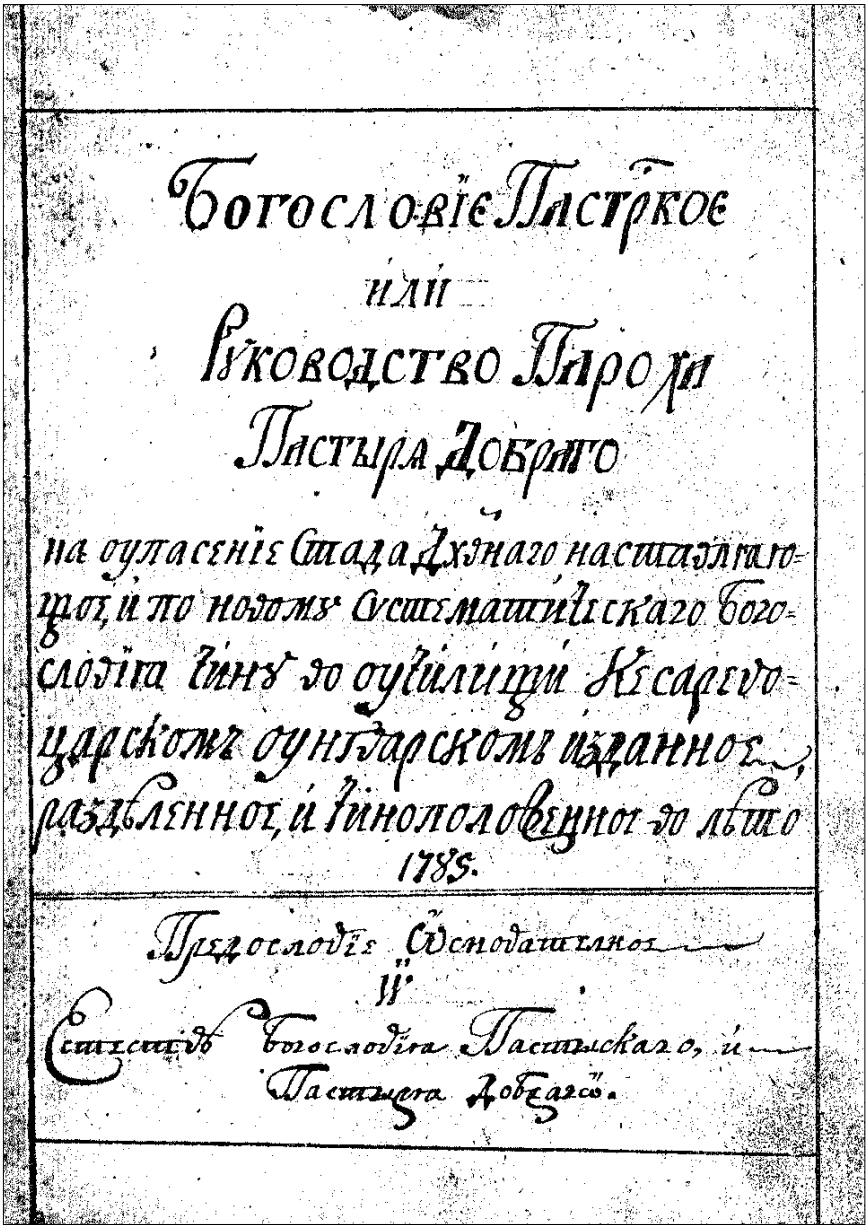
Богословіє Пастирское
или
Руководство Пароха
Пастыра Доброго
на оупасеніє Стада Дхвнаго наставляго-
щоі, и по новомъ Систематическаго Бого-
словіа чинъ до оучилищи Кесарево-
царскомъ оунгарскомъ изданноі,
раздѣленноі, и чинолоповѣщноі до лѣто
1785.
Предословіє Основательноі
и
Систематическо Богословіа Пастырскаго, и
Пастыря Добраго.

Titulná strana rukou po rusínsky písanej učebnice mukačevských bohoslovcov z roku 1785, z ktorej sa učilo v Užhorodskom gréckokatolíckom seminári.

Pápež zrušil reholu jezuitov svojou bulou už 21. júla 1773. Mária Terézia pápežovu bulu v Uhorsku uviedla do praxe 21. septembra 1773. Zrušenie jezuitov takto v poslednej chvíli tiež prispelo k záchrane zvyškov gréckokatolíckej cyrilometodejskej kultúry-tradície a obradu v hornom Uhorsku, takže sa tieto dostali v nepretržitej línii od sv. Cyrila a Metoda až k nám.

Z obrovského majetku zrušenej prepolitizovanej jezuitskej rehole Mária Terézia zriadila školský fond a niečo pridelila i po ekonomickej stránke v tom čase úplne zgniavenej a zruinovanej gréckokatolíckej Cirkvi. To isté robil i jej syn Jozef II.

Od čias Márie Terézie sa obrad svätých solúnskych bratov, ako i starodávne slovanské obyvateľstvo horného Uhorska, vyznávajúce «staru viru», tiež prestáva volať "schizmatikmi", "uniatmi", alebo dokonca "židmi" (gréckokatolícke cerkvi boli na mnohých miestach rímskokatolíkmi označované dokonca za «synagógy»), ale udomácňuje sa názov «grécko-katolíci» (rovnocenná analógia k slovu «rímsko-katolíci»).[40]

Rok 1775 – materiálne zadosťučinenie mukačevskému episkopovi na úkor zrušených jezuitov

Roku 1775 dostal mukačevský vladyka Kyr Andrij Bačinskyj (šiesty po Josifovi Rogovi de Camellisovi) v Užhorode kostol po zrušených jezuitoch, jezuitský kláštor, ako i Užhorodský zámok, kde okamžite otvoril seminár pre svojich gréckokatolíckych bohoslovcov. Seminár bol v Užhorodskom zámku otvorený v školskom roku 1778/79.[41]

Užhorodský zámok sa stal seminárom pre gréckokatolíckych bohoslovcov! Na prvý pohľad to znie neuveriteľne. Bohoslovci žili v krásnom a prepychovom zámku… Realita však bola omnoho tvrdšia – v čase, keď ho prevzali, bol len ošarpanou kasárňou rakúskych vojakov:

Užhorodský zámok pôvodne patril uhorskému-rusínskemu kráľovskému rodu Arpádovcov. Po ich likvidácii patril francúzskym Drugethovcom. Po vymretí Drugethovcov prešiel do rúk Bercsényho, ktorý ho dal prestavať francúzskym inžinierom Le Mairom do súčasnej podoby. Po potlačení Rákoczyovej vzbury, ktorá bola zosnovaná práve na tomto zámku, bol tento hrad zkonfiškovaný kráľom a odovzdaný na vojenské účely ako vojenské kasárne (prvá pol. 18. st.).

Päťdesiat rokov ho nikto neudržiaval, preto Užhorodský zámok tesne predtým, ako sa stal bohosloveckým seminárom mukačevského gréckokatolíckeho episkopa A. Bačinského bol v dezolátnom stave.[42] Stačí porovnať úroveň bývania v súčasných vojenských kasárňach so životom okolitého obyvateľstva (dnes na zač. 21. storočia) a človek hneď porozumie, ako asi bývali vojaci koncom 18. storočia, keď okolité obyvateľstvo žilo v zemľankách a zruboch…

Rok 1777 – dozvuky otvoreného útlaku: dvadsať palíc kantorovi zato, že «išiel na Večirňu»

Ešte z roku 1777, teda šesť rokov po legalizovaní gréckokatolíkov v Mukačevskej eparchii, existuje správa o útlaku gréckokatolíkov od miestnych šľachticov i napriek sympatiám a podpore zo strany Márie Terézie. Správa sa zachovala v liste z roku 1778, ktorý píše Heorhij Kevsehi, sihoťský vikár, episkopovi mukačevskému, že gréckokatolícky ďak-kantor z Ťačeva dostal pred rokom (teda r. 1777) verejne pred všetkými na námestí 20 palíc ako trest zato, že v deň pred Uspením Prečistej Divy Marii išiel spievať na bohoslužby (Večirňu so vsenočným) a neišiel robiť na panské…[43] U rímskokatolíkov (rímskokatolíckej šľachty) sa totiž pod vplyvom nedávneho protestantizmu (z ktorého rímskokatolíci na územiach Podkarpatska vznikli a čerpali i nemalý počet svojich veriacich) Uspenie ako sviatok nesviatkovalo[44] a okrem toho gréckokatolíci vtedy, ako i na mnohých miestach dodnes (celá Ukrajina, Rusko, Bulharsko, Srbsko, Grécko…), slávili sviatky nie podľa rímskokatolického nového-gregoriánskeho kalendára (prvok *novej viry*), ale podľa starého – juliánskeho (prvok *starej viry*).

Rok 1780 – premiestnenie episkopskej rezidencie z Mukačeva do Užhorodu

Jeden z nástupcov Olšavského: vladyka Kyr Andrij Bačinskyj (šiesty po Josifovi Rogovi de Camellisovi), prvý episkop-bilec, ktorý už nemal ani formálne baziliánske sľuby, r. 1780 dokonca opustil aj samotné mesto Mukačevo a preniesol sídlo mukačevských episkopov z Mukačeva do Užhorodu (mukačevskí episkopi tam sídlia dodnes), pretože tam od kráľovnej Márie Terézii dostal r. 1775 po zrušených jezuitoch kostol, ktorý premenil na svoju ka-

tedrálu a ich kláštor na svoju rezidenciu.[45] Bolo to malé, ale predsa len citeľné materiálne zadosťučinenie zdecimovanému gréckokatolíckemu obyvateľstvu na území severovýchodného Uhorska. Bolo to práve z nehnuteľností toho istého Rádu jezuitov, ktorý sa práve najviac pričinil o zdecimovanie počtov gréckokatolíkov a stratu ich majetkov pod zámienkou protireformácie v 16. a 17. storočí.

Nová gréckokatolícka katedrála bola v Užhorode posvätená 15. októbra 1780 (bolo to na meniny cisárovnej Márie Terézie) mukačevským episkopom A. Bačinským za prítomnosti kráľovského komisára grófa Štefana Andrášyho zo Sv. Kríža a Krásnej Hôrky.[46]

Hlavným dôvodom premiestnenia sídla mukačevského episkopa do Užhorodu bolo teda jeho materiálne zabezpečenie. Bývalý jezuitský kostol bol premenený na katedrálu, bývalý jezuitský kláštor na rezidenciu i Užhorodský zámok Drugethovcov na seminár. Zároveň Užhorod bol výhodnejšie umiestnený na riadenie nateraz rozsiahlej eparchie, rozprestierajúcej sa na území 12 žúp (teda dvanástich pôvodných gréckokatolíckych eparchií), do ktorej patrilo i územie dnešnej Prešovskej eparchie, Košického exarchátu, Hajdudorožskej eparchie a sedemdesiatich farností neskôr pridelených Veľkovaradínskej eparchii… Užhorod sa nachádzal bližšie k centru tohto územia než Mukačevo. Medzičasom po politických zmenách v 20. storočí Mukačevská eparchia stratila rozsiahle územia v prospech novovzniklých hore menovaných gréckokatolíckych eparchií a samotný Užhorod sa ocitol úplne na hraniciach terajšej Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, v ktorej sa Mukačevo opäť geograficky objavilo v centre. Politické zmeny roku 1989, ani uznanie gréckokatolíkov (za existujúcich) aj na Ukrajine nespôsobili, aby gréckokatolíckemu mukačevskému episkopovi boli okrem katedrály vrátené vyššie spomínané objekty v Užhorode.

Prenesenie sídla mukačevského episkopa z Mukačeva do Užhorodu potvrdil pápež opäť veľmi oneskorene, a to až v roku 1817 pod podmienkou, že i napriek tomu, že episkop sídli v Užhorode, naďalej sa eparchia bude volať «mukačevskou».[47] Takto bolo po prvýkrát v dejinách Mukačevskej monastyrskej eparchie episkopské sídlo umiestnené nielen mimo baziliánsky soborný monastyr (mimo Černeču Horu), ale dokonca i mimo mesta Mukačeva do Užhorodu, kde sa nachádza dodnes. Takmer tisícročná Mukačevská monastyrská eparchia tak-

Mukačevský vladyka Andrij Bačinskyj (1773-1809). Portrét sa dnes nachádza v Užhorodskom chudožestvennom muzeju.

to vyše sto rokov po Užhorodskej "únii" prestala mať i navonok monastyrský ráz a získala nielen vnútorne, ale i navonok črty rímskokatolíckeho biskupstva izolovaného od mníšstva.

Mukačevská gréckokatolícka eparchia sa dodnes nazýva «Mukačevskou», i keď má už od roku 1780 svoje sídlo v Užhorode. Paradoxálne na mieste pôvodného sídla starodávnej gréckokatolíckej eparchie v Mukačeve bola roku 1993 zriadená latinská Mukačevská apoštolská administratúra na čele so sídelným latinským biskupom Antalom Majnekom.[48] Táto latinská «administratúra» bola pápežom Jánom Pavlom II. pretransformovaná roku 2002 na «Mukačevské rímskokatolícke biskupstvo»… Teraz už je len otázkou jediného dekrétu, aby starodávna Mukačevská gréckokatolícka eparchia sídliaca už pár storočí v Užhorode bola premenovaná na «Užhorodskú», aby sa po nejakom čase so satanskou zlomyseľnosťou mohol dátum jej premenovania označovať za dátum jej vzniku… Podobne ako sa dátum uznania Mukačevskej eparchie (r. 1771) dnes s obľubou uvádza ako dátum jej vzniku!

Latinská Cirkev vždy cieľavedome zakladala svoje biskupstvá na miestach, kde pôvodne bolo sídlo gréckokatolíckeho episkopa (napr. Ostrihom, Veszprém, Eger… a teraz – roku 2002 i Mukačevo) s cieľom, aby keď raz gréckokatolícke episkopstvo zanikne a gréckokatolíci sa pretransformujú na rímskokatolíkov, dejiny latinského biskupstva siahali čím hlbšie, tým, že si privlastní dejiny pôvodne gréckokatolíckeho biskupstva.

Sarkastická aplikácia minulosti na budúcnosť

V úvode tejto štúdie stojí heslo, že dejiny sú učiteľkou múdrosti. Keďže sa dejiny a hlavne ich nespravodlivosti opakujú, skúsme si aspoň teoreticky aplikovať nespravodlivú minulosť na budúcnosť, aby sme si uvedomili trápnosť celých dejín vo vzťahu Západ-Východ – a koniec-koncov i príčiny vzniku pravoslávia ako schizmy.

V roku 2002, i napriek tomu, že na území gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie žije len zanedbateľný počet rímskokatolíkov, bolo v meste Mukačeve zriadené prvýkrát v dejinách rímskokatolícke biskupstvo. Bolo zriadené priamo v centre teritória gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie v Mukačeve roku 2002 a je už len otázkou času, kedy sa mukačevský gréckokatolícky episkop sídliaci excentricky na hraniciach teritória mukačevskej eparchie v Užhorode začne nazývať «užhorodským» a zopakuje sa dejinná tragédia všetkých monastyrských cyrilometodejských gréckokatolíckych eparchií Uhorska, že rímskokatolícke biskupstvo si privlastní nielen meno, ale i takmer tisícročné dejiny Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a o sto či dvesto rokov (po zničení a falzifikácii písomných zmienok) sa bude písať, že «rímskokatolícke Mukačevské biskupstvo» vzniklo v cyrilometodejských časoch a gréckokatolícke "Užhorodské" v roku XY na začiatku 21. storočia. To sa totiž stalo vo Veľkom Varadíne, v Egeri, vo Veszpríme, vo Vyšehrade, v Báči, v Ostrihome… pred niekoľkými storočiami.

Že by to latinskí dejepisci dnes už nedokázali? Keď dnes dokážu z byzantského sv. Cyrila a Metoda, ktorí boli celý život prenasledovaní latinským benediktínskym biskupom Vichingom, urobiť šíriteľov latinského obradu na Veľkej Morave, keď dokázali z gréckokatolíckych slovanských Arpádovcov urobiť latinských Maďarov, z rusínskeho episkopa-mučeníka Kyr Pavla Gojdiča, OSBM (+1960), a to dokonca ešte za života očitých svedkov a súčasníkov urobiť «prvého slovenského svätca»… hore uvedená aplikácia do budúcnosti nie je vôbec nereálna…

Premena gréckokatolíkov na rímskokatolíkov a následné ustanovenia nových latinských diecéz koncom 18. a začiatkom 19. storočia

Podľa tvrdenia samotných latinských zdrojov, do konca 11. storočia stačila pre pastoráciu celého horného Uhorska (dnešné Slovensko a dnešná Zakarpatská Ukrajina, pôvodná Podkarpatská Rus) len jedna jediná rímskokatolícka diecéza v Ostrihome,[49] ku ktorej sa neskôr pridala (po transformácii z gréckokatolíckej) i latinská diecéza v Nitre a Egeri.[50] Takýto stav trval až do konca 18. storočia a začiatku 19. storočia, kedy vznikli na území horného Uhorska (= dnešného Slovenska) úplne nové latinské diecézy (Spiš – 1776, Banská Bystrica – 1776, Rožňava – 1776, Košice – 1804…). Je logické, že sa to stalo až vtedy, keď to bolo potrebné, teda, keď latiníci na tomto území zväčšili počet svojich veriacich na úkor pôvodných gréckokatolíkov.

Jediná latinská diecéza pokrývajúca celé územie Slovenska, ba ešte viac, bola kedysi v 11. storočí úplne dostačujúca, podobne ako dnes stačí niekoľko novovytvorených latinských diecéz na pokrytie obrovského územia Ruska. Rímskokatolíci na území horného Uhorska kedysi žili v skutočne zanedbateľnom počte a jednalo sa len o prišelcov-cudzincov (Nemcov a Talianov). Až po roku 1083 boli v Nitre[51] a v Egeri[52] vytvorené duplicitné latinské biskupstvá, ktoré spočiatku koexistovali popri pôvodných cyrilometodejských gréckych monastyrských, pokiaľ tie grécke neboli neskôr násilne zrušené či asimilované po roku 1215 na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, ktorá určovala, že v jednom meste, či v jednej diecéze nesmú byť dvaja katolícki sídelní biskupi rozličných

obradov. Ale i tak, čo sa týka sídla, na území celého dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny nebolo potrebné okrem Ostrihomského[53] a Egerského biskupstva až do roku 1776 nijaké iné rímskokatolícke biskupstvo, lebo na Slovensku absolútna väčšina obyvateľstva až do reformácie bola gréckeho obradu, čo nám dokazujú okrem iného i dodnes existujúce rímskokatolícke kostoly na západnom a strednom Slovensku zasvätené typicky gréckym sviatkom Bohorodičky (napr. Uspeniu, Narodeniu…), Povzdvihnutiu Čestného Kríža alebo iným typicky gréckym svätým ako napr. sv. Mikulášovi Čudotvorcovi, či sv. bezsrebrenikom Kozmovi a Damiánovi…

Existencia tak veľkého územia, ako je dnešné Slovensko (bývalé horné Uhorsko) bez jediného rímskokatolíckeho biskupstva (Ostrihom i Eger sa nachádzajú v Maďarsku a územie Slovenska mali medzi sebou len podelené) je jedným z mnohých dôkazov existencie gréckokatolíckych monastyrských eparchií riadených-chimandritom-episkopom a vysluhovaných černokňazmi (černcami). Jedinú výnimku tvorí Nitra, ktorá bola originálne tiež gréckokatolíckym cyrilometodejským monastyrským episkopstvom a sa stala formálnym rímskokatolíckym episkopským sídlom až koncom 11. storočia a aj to len na relatívne veľmi krátku dobu. Okrem nej na území terajšieho Slovenska 900 rokov nemalo sídlo nijaké iné rímskokatolícke biskupstvo! Územie Slovenska bolo formálne rozdelené medzi rímskokatolícke biskupstvá: Ostrihom, Nitra a Eger, ale tieto tu nemali svojich veriacich iba nemeckých kolonistov, podobne ako dnes Jánom Pavlom II. novoutvorené štyri latinské diecézy v Rusku. Roku 1776 v jeden jediný deň: 13. marca, boli vytvorené hneď tri nové rímskokatolícke biskupstvá na území Slovenska: Spiš (Szepes, Zips), Banská Bystrica (Beszterczebánya, Neusohl) a Rožňava (Rozsnyó, Rosenau) a až r. 1804 tu bolo vytvorené rímskokatolícke biskupstvo Košice (Kassa, Kaschau) a to preto, lebo polatinčovaním prevádzaným Ostrihomom a Egerom gréckokatolíkov tu vzniklo už také veľké množstvo rímskokatolíkov, že tieto nové rímskokatolícke diecézy už bolo skutočne potrebné na slovenskom území aj vytvoriť.

Pokus o analógie zo súčasnosti

Podobnej situácie sme svedkami i v súčasnosti v tak typicky pravoslávnej krajine ako Rusku, kde prakticky rímskokatolíkov nieto, ale i napriek tomu celé územie Ruska je rozdelené medzi latinské diecézy vysluhujúce cudzincov Poliakov a Nemcov násilne presídlených po II. svetovej vojne tak, že tam neexistuje miesto, ktoré by nebolo pod nejakou latinskou jurisdikciou. Latinské diecézy tam takýmto spôsobom prekrývajú pôvodné-originálne pravoslávne eparchie gréckeho obradu. Tieto novovytvorené latinské diecézy sú dnes v Rusku v štádiu "vyhľadávania či získavania-preťahovania" (tzv. prozelytizmus) veriacich, ktorých zatiaľ nieto… Ak by sme žili pred 18. storočím, po aplikácii 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, po patričnej podpore štátu, pravoslávne eparchie v Rusku, ktoré by prijali úniu s Rímom, by prestali existovať, pretože v jednej eparchii podľa IV. Lateránskeho koncilu nemohli pôsobiť dvaja katolícki episkopi odlišného obradu a všetci pravoslávni episkopi by sa stali z jedného dňa na druhý pomocnými-bezmocnými biskupmi miestnych latinských, ktorí by sa už postarali o skorú premenu obradu obyvateľstva na latinský. Tak by jednoduchým právnym zásahom bol nespravodlivo a nekresťansky zlikvidovaný cyrilometodejský obrad v Rusku. To sa robilo až do konca 18. storočia v Uhorsku a Poľsku.

Krátke zhrnutie pokusu o úplnú likvidáciu gréckokatolíkov severovýchodného Uhorska

Ešte koncom 16. a začiatkom 17. storočia bolo na území severovýchodného Uhorska viacero gréckokatolíckych eparchií. Likvidácia týchto eparchií a ich veriacich prebiehala podľa tohto scenára:

1.) Najprv sa zlikvidovali jednotlivé menšie eparchie a ich episkopi, pod zámienkou, že sa cisárskym dvorom preferuje len jediný a to mukačevský gréckokatolícky episkop. Podarilo sa to do začiatku 17. storočia, a to až na malé výnimky (napr. Uhoľská-Maramorošská eparchia). Potom sa prešlo k druhému bodu likvidácie:

2.) Mukačevský gréckokatolícky episkop sa mal podriadiť egerskému latinskému biskupovi ako jeho obradový vikár v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu a potom mal zaniknúť.

a) Prvý čiastočne úspešný pokus o túto degradáciu sa začal roku 1646 v latinskom zámockom kostole v Užhorode (tzv. "únia"), keď 63 gréckokatolíckych kňazov pošliapalo kňazskú prísahu vernosti a vo vidine ekonomických sľubov sa odtrhlo od svojho legálneho mukačevského gréckokatolíckeho episkopa a stalo sa súčas-

ťou latinskej Egerskej diecézy (dnes tieto farnosti sú už plne rímskokatolícke). Tento pokus však zasiahol len malú a nepatrnú časť Mukačevskej eparchie, lebo ostatné územie bolo pod politickým vplyvom a vládou protestantských Rákoczyovcov, ako i Thökölyho a na základe starej tradície sobornosti ignorovalo egerského latinského biskupa, takže mukačevský gréckokatolícky episkop sa mu nepodriadil ako obradový vikár.

Vtedy si latinská hierarchia Uhorska uvedomila, že s legálne (kánonicky) volenými episkopmi Mukačevskej eparchie bude ťažká práca, lebo gréckokatolícke kňazstvo si vždy vyberie za svojho episkopa toho najlepšieho a najtvrdšieho gréckokatolíka. Takýto mukačevský episkop sa nikdy dobrovoľne nezriekne svojej jurisdikcie nad Mukačevskou eparchiou v prospech latinského egerského biskupa. Preto sa boj sústredil na odbúranie starodávnej cirkevnej kánonickej východnej praxe: domácej voľby episkopa, ako i na výchovu nových «janičiarskych» kádrov, tj. gréckokatolíckych bohoslovcov s latinským srdcom.

b) Na likvidáciu voleného episkopa v Mukačevskej eparchii a jeho nahradenie zhora dosadeným prolatínsky naladeným sa naskytla príležitosť po porážke Thökölyho. Latinská hierarchia Uhorska vtedy porušila aj svoju prax aplikovanú v iných častiach krajiny: nečakala na smrť právoplatne vybraného-zvoleného episkopa Mukačeva, ale využijúc politickú nestabilitu v prospech seba, zosadila roku 1690 právoplatne voleného Metodija Rakoveckého, OSBM, a vymenila ho za zhora menovaného cudzinca Taliana gréckeho pôvodu Josifa Rogu de Camellisa, OSBM. Od časov Josifa Rogu de Camellisa už nedovolila a ani neuznala nijakého slobodne voleného gréckokatolíckeho episkopa na mukačevskom prestole. Nastal urputný boj o právo voľby zo strany gréckokatolíkov podporovaný cisárom, či menovania «zhora» presadzovaným latinskou hierarchiou podporovanou pápežom.

c) Tento boj trval intenzívne do roku 1716, keď na mukačevský prestol bol dosadený latiníkom vyhovujúci slaboch Heorhij Bizancij. V tomto momente Mukačevská gréckokatolícka eparchia prestala existovať a stala sa integrálnou súčasťou (oblasťou) Eger-

skej latinskej diecézy, ktorú spravoval vikár-kaplán egerského latinského biskupa H. Bizancij, ktorý mal ešte-zatiaľ episkopskú hodnosť, s krycím titulom «apoštolský vikár». Gréckokatolíci boli bez vlastného svojprávneho pastiera a čas pracoval proti nim. Od roku 1706 do roku 1771 z Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie zmizlo okolo 500 farností v prospech Egerského a Ostrihomského latinského biskupstva. Tento stav trval až do roku 1771, keď Mária Terézia uznala existenciu Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie a pápež krátko nato schválil toto jej ustanovenie. Ukradnuté gréckokatolícke farnosti dali základ, aby v roku 1776 a 1804 boli ustanovené nové rímskokatolícke diecézy v severovýchodnom Uhorsku: Spiš, Rožňava, Banská Bystrica, Košice, Szatmár vyčlenením z pôvodne obrovského územia Ostrihomu a Egera…

---

[1] Každý mukačevský episkop užíval pôvodne ako svoju kapitulu-sobor baziliánov, tj. sobor starcov baziliánskeho monastyra na Černečej Hore. Kapitulu svetských kňazov, podľa latinského príkladu nazývaných «kanonici», začal mať až od roku 1776, kedy bola takáto kapitula v Mukačeve vlastne aj po prvýkrát vytvorená-menovaná, (porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 66); O náhradu kapituly sa snažil už vladyka J. Bradač (ešte pred rokom 1776), ktorý bol pôvodne svetský kňaz, tento namiesto sobora-kapituly baziliánov z Černečej Hory, mal za kapitulu svetských archidiakonov (biľcov), v dnešnej 'prešovskej' cirkevnej terminológii «arcidekanov», ktorí sa zo svojich farností schádzali na pozvanie episkopa v Mukačeve. Baziliánov už v tom čase úplne ignoroval. To potom, čo v časoch vladyčestva M. M. Olšavského, došlo medzi baziliánmi a episkopmi «svetského» a nie mníšskeho pôvodu k rozporom a fyzickému oddeleniu a potom, čo od roku 1733 baziliáni stratili svoju pôvodnú stabilitu deštruktívne pôsobiacou výmenou ihumenov za nových v expresnom časovom limite: každé tri roky; Peleš ešte v roku 1871 vo svojom článku uverejnenom v Ľvove napísal: «Въ угорскихъ Епархіяхъ называють ся… деканы 'вице-архидіяконами', понеже тамъ Епархіи подѣлени суть на Архидіяконаты, звычайно чотыри, а тіи зновъ подѣлени суть на вицеархидіаконаты…», (Ю. Пелешь, «О деканахъ», *Рускій Сіонъ*, Львовъ, III/20 (1873) стр. 627).

[2] «… Agnosco quidem magnam, et potentem esse Excelsam familiam Eszterházyanam, eandem tamen non esse in statu, bona venia asserere possum, resarciendi damna illa, quae Exc. V. pientissimae Maj. Suae Ssmae intentiones praepediendo S. Unioni, Clero, ac populo unito intulit, nisi errorem correxerit», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 206).

[3] «Non qua Comes Eszter, sed qua Eppus Agr. haec facio, quia qua talis et Decimas Ruthenorum, ac Valach. a rege donatas, et 1000 parochos, videlicet Ritus mei circiter 300 unitos vero 700 habeo», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 206).

[4] «Exc. V. est potens utroque modo, habet modos, et vias me vexandi, et pro parte sua multa interpretandi; spero interim nec me Deus derelinquet cum meis, neque Maj. Sua Ssma tot fideles subditos suos vexari patietur», (I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 206). Opis celej návštevy vladyku J. Bradáča u grófa-biskupa K. Esterházyho de Galantha uverejnil Duliškovič: I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 194-211. Duliškovič informácie čerpal z Archiv. D. Agriensia nro 137. ad ann. 1769, 'Dialogus Carolum inter Agr. et Joannem Munkács. Eppos 1769. 16. Sept. Agriae'. Text rozhovoru zaznamenal i Lučkaj: M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 138-150.

[5] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 154-155; porov. tiež J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, III, Cassovia, 1799, str. 115-118.

[6] Hneď po tejto historickej návšteve Jozefa II. na Černečej Hore pri Mukačeve rusínsky gréckokatolícky kňaz Alexij Iľkovič (z Matysovej, okr. Stará Ľubovňa) napísal po latinsky oslavnú poému na Jozefa II.: «Josepho Secundo Augustissimo Imperatori ita Rhutena parnassus cecinit», (porov. uverejnenú poému v I. János, *Ruszinok latin nyelvű panegyricus II. Józsefhez*, Nyíregyháza, 2002, str. 23-44). Túto oslavnú poému o. A. Iľkovič zaslal cisárovi Jozefovi II. do Viedne.

[7] ***Бꙋкварь ѝлѝ Рꙋководїє хотѧ́щимъ ѹ҆чи́тисѧ пи́смены рꙋско-славе́нскими кни́гъ, Ви́день, ҂ аѱ҃ѳ.***

[8] Žaloba biskupa grófa Karola Esterházyho de Galantha na episkopa J. Bradača do Ríma, nachádzajúca sa v Archíve Kongregácie Propaganda Fide, *Miscelanea Valachorum Graeci Ritus, Generalia*, vol. I., f. 48-50; porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 35-36; porov. tiež A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 111-112.

[9] Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili liturgiu sv. Jána Zlatoústeho», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 125.

[10] 3. októbra 1767 bol poslaný egerskému latinskému biskupovi list z Kongregácie Propaganda Fide, v ktorom sa mu ďakuje za podrobné informácie o situácii ohľadne kanonizovania Mukačevskej eparchie a sa mu oznamuje, že sa pápež cez svojho viedenského nuncia pokúsi presvedčiť Márius Teréziu, aby sa prestala angažovať vo veci za ustanovenie Mukačevskej eparchie: «… A Monsignor Vescovo d'Agria. 3. Ottobre 1767. Dal breve, che nostro Signore scri-

verà a V.S. sentirà quanto la Santità Sua sia rimasta sodisfatta della ben dettagliata informazione, che le ha data sull'erezione del Vescovo Greco di Munkach, e dello zelo, che ella dimostra per l'unione **dè Greci di codesta sua Diocesi** (i z tohto je jasné, že gréckokatolíci Mukačevskej eparchie boli pokladaní za neoddeliteľnú súčasť egerskej latinskej diecézy – pozn. redakcie). In seguito delle notizie, e ragioni da lei addotte ha creduto il Santo Padre di non dovere prestarsi alle istanze di Sua Maestà l'Imperatrice Regina per l'erezione del nuovo Vescovado Greco, e a tale effetto per mezzo del suo nunzio in Vienna farà alla medesima Maestà Sua le necessarie rappresentanze per rimoverla dall' impegno, che ne aveva assunto…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, V (1758-1777), Romae, 1957, str. 132-133).

[11] «… Atque ut illuc revertamur, unde divertimus, in id toto pectore velimus incumbas, ut Reginae Apostolicae praesens praesenti ostendas, quam inutile sit, et minime conducibile Episcopatum Graeci Ritus ab omni Ordinarii Latini jurisdictione exemtum constitui…», (celý list pozri v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 130-131).

[12] «… Tibi Venerabilis Frater profitemur Catholicam debere Ecclesiam, Tuoque Studio referendum esse censemus acceptum in ista Tua Dioecesi plerosque Graeci Ritus homines cum Catholica Romana Ecclesia esse conjuctos…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 131).

[13] «… In omnibus diocesibus, ubi essent duo diversi ritus, diversaeque gentis populi, constans fuit Ecclesiae disciplina, ut ab unico Episcopo regerentur. Quam disciplinam confirmavit habitum sub Innocentio III Concilium Lateranense; in quo sancitum fuit etiam civitatibus Orientali Imperio ademptis, ubi Graeci et Latini promiscue commorabantur, latinus Episcopus Vicarium sibi subiectum destinaret, qui Graecis iuxta eorum ritum Sacramenta administraet…», (porov. list pápeža Klementa XIII. uhorskej apoštolskej kráľovnej Márii Terézii z 13. júla 1768, uverejnený v origináli (v latinčine) v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 198-200).

[14] Porov. A. Theiner, *Clementis XIV Epistuale et Brevia selectioria*, Parisii, 1852, str. 115-118; A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 208-210.

[15] Porov. list Márie Terézie adresovaný pápežovi dňa 6. 11. 1770 v *Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Germaniae*, vol. 387, f. 120; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

[16] Porov. V.L. Tapié, *Marie Terezie a Evropa*, Praha, 1997.

[17] «Ius patronatus» bolo právo zakladateľa (patróna) monastyra menovať predstaveného (archimandritu), teda zároveň i episkopa monastyra a monastyr-

skej eparchie; Uhorskí králi sústredili celú svoju cirkevnú politiku 18. storočia práve na toto právo. O «ius patronatus» viď podrobnejšie J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995.

[18] Porov. *Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Vindobonensi*, vol. 89, f. 246-247; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

[19] Porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 211-213, tiež А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 69.

[20] Porov. plný text ustanovujúcej i menovacej buly pre J. Bradača uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 214-219.

[21] «Volumus autem et decernimus… quodque tam tu, quam tui Successores Episcopi annis singulis fidei professionem a fel. rec. Urbano PP. VIII, Praedecessore nostro, pro Graecis unitis praescripta sub eadem omnino formula nuper per te iurata emittere coram personis tui Cleri aut Capituli in insigniore dignitate ecclesiatica constitutis illamque sic emissam scriptis traditam propriaeque manus ac dictarum personarum subscriptam et sigillo munitam ad d. f. nostrum et Sedis Apostolica pro tempore existentem Nuntium Viennensem Austriae transmittere omnino teneanimi, quamque ipse Apostolicus Nuntius ad Congregationem rebus Consistorialibus vel eiusdem S.R.E. Cardinalium negotiis de Propaganda fide praeposita etc. perferri curabit», (A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 219).

[22] Porov. A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 122; porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 62-64.

[23] Porov. text buly uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 327-333, porov. tiež А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 89-90.

[24] Porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 217-218; M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 174-181; Z Bradáčovho *Zborníka* sa nezachoval nijaký exemplár… Jeden kus Bradáčovho *Bukvara* sa i napriek nemilosrdnému spáleniu zachoval vo Viedni a druhý sa dnes nachádza v Svidníckom múzeu, ktoré ho publikovalo fototypicky v С. Гостиняк, «Буквар з 1770 року», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 10, Prešov, 1982, str. 233-273.

[25] «… ingravescente malo aestu insolito totum corpus corripi, acutissima febri jactari, incendio persentiscere coepit, qua dolorum acerbitate excruciatus, iteratis vicibus has voces protulisse a praesentibus referebatur: Ergone ego Schismaticus! et ita seu nimia animi sollicitudine, seu ipsa morbi natura tantas

aegritudo Ioannis Episcopi vires sumpsit, ut intra octiduum artem, et spem Medicorum vinceret…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 66; porov. A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 222.

[26] Porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 201.

[27] Tento list uverejnil v latinskom origináli L.T. Pietras vo svojom článku «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 68-69; V tomto článku, ako to vyplýva i z jeho samotného názvu «Strážcovia jednoty a lásky» sa Pietras romanticky rozplýva nad ideálnou spoluprácou a láskou medzi grófom-biskupom Esterházym de Galantha a vladykom Bradačom. Svoj názor opieral len o dva listy Esterházyho napísané po smrti Bradača. Ostatné historické fakty opisujúce vzťah týchto dvoch episkopov Pietras nepoznal, preto dospel k tomuto mylnému záveru. Súcit Esterházyho k Bradáčovi i jeho gréckokatolíckemu kňazstvu vzbľkol totiž v Esterházyho srdci len potom, čo Bradáč zomrel. Jeho svedomie sa so svojimi výčitkami silnejšie ozvalo až po Bradačovej predčasnej smrti, ktorej príčinou bol práve on… Teda «láska», ale až po smrti protivníka.

[28] «… Denique cum non raro eveniant, ut odiosis, aut cum despectu prolatis nominibus animi ulcescentur, ut vulneri, quod ab hinc oriri posset, opportuno remedio occurant… … eorum autem Curiones omisso Poparum nomine, Parochi, ad normam Latini ritus Catholicorum, tum privatim, tum vero et publice, tam per Parochos meos, quam et auditores suos compellentur; et ut hoc ipsum etiam inviolate observare noverint D(ignitas) vestra serio omnibus Parochis, hi Auditoribus suis optimis quibusque modis inculcare non intermittant…», (porov. L.T. Pietras, «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 69-71).

[29] Porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 657-658.

[30] H. Bizancij bol menovaný za apoštolského vikára Mukačevskej eparchie len ako kňaz, (porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 33), až neskôr bol menovaný za titulárneho episkopa «Sebastenského» (Sebastiensis).

[31] Porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 70-71.

[32] Porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 74-75.

[33] Porov. pápežské menovacie buly v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 85-86; «Rhosum», odtiaľ «Rossenský», je mestečko nachádzajúce sa na území dnešné-

ho Turecka. Dnes sa volá «Arsus», (porov. A. Pekar, «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 226); Jednalo sa o bývalé episkopské sídlo, ktoré zaniklo. Takéto tituly už neexistujúcich eparchií dáva pápež dodnes pomocným biskupom, teda biskupom «bez svojho vlastného stáda veriacich-ovečiek», ktorí sú menovaní len do pomoci inému «sídelnému» biskupovi (ktorý má svoje zverené «stádo»). Mnohopočetnosť veriacich v eparchii na Východe sa však nikdy neriešilo a ani dodnes nerieši menovaním «pomocných biskupov», ale rozdelením daného územia eparchie na eparchie menšie, jednoducho tak, že každý episkop má nejaké skutočné a nielen fiktívne-vymyslené «stádo» ovečiek-veriacich. Na takéto fiktívne-vymyslené stáda veriacich-ovečiek dostávali z Ríma menovania mukačevskí vladykovia minimálne od roku 1689 až do roku 1771. V podstate však boli menovaní len do pomoci latinskému egerskému biskupovi, ktorý bol «sídelným» a mal na priamej starosti nielen rímskokatolíkov, ale i všetkých gréckokatolíkov.

[34] Porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 196-197.

[35] Porov. pápežskú menovaciu bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 218-219.

[36] «Udienza 26 Agosto 1743. Viene supplicata la S.tà V.ra a degnarsi di deputare Vicario Ap.lico con dignità e titolo Vescovile di una Chiesa in partibus infidelium, per i Cattolici di rito Greco esistenti nella diocesi d'Agria e in altri luoghi dell'Ungaria, il P. Michele Olsavszkyj, Monaco Basiliano, stato Vicario Gen.le dei due ultimi defonti Vicari Ap.lici, e raccomandato dalla Regina d'Ungaria e Boemia…», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 110).

[37] Porov. uverejnený *Obežník* v I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 74-75.

[38] Porov. uverejnený *Obežník* v I. Udvari, *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002, str. 75-77.

[39] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, V, Cassovia, 1805, str. 46.

[40] Porov. termín «Gréckokatolíci» v kap. 1. Terminológia.

[41] Porov. V. Shereghy, V. Pekar, *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951, str. 36-37.

[42] Porov. F. Cinek, *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc, 1926, str. 267.

[43] Porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 167.

[44] Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 50-51.

[45] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, III, Cassovia, 1799, str. 121; Na území Uhorska i v Rakúsku boli jezuiti rozpustení r. 1773 a ich majetok pripadol štátu. Bol z neho posilnený aj tzv. náboženský fond. Od roku 1773 do roku 1775 stáli kollégium jezuitov i kostol v Užhorode prázdnymi a bez majiteľov. Cisársky dvor ich teda v roku 1775 zobytnil a tak zabránil ich rozpadu.

[46] Porov. J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, III, Cassovia, 1799, str. 122; porov. В. Гаджега, *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924, стр. 113-114.

[47] Porov. text pápežského dokumentu podpísaného pápežom Piusom VII. z 24. 7. 1817 v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 326-327.

[48] V *Annuario Pontificio* na rok 1999 sa so stručnosťou adresára píše toto: «Amministrazione apostolica Zakarpattia (14 ag. 1993) Transcarpatiae Latinorum (vul. Munkachyho 19, 295400, Mukacheve), Amministratore Apostolico Antal Majnek, OFM (= františkán, pozn. redakcie), Vesc. tit. di Febiana, nom. 7 ott. 1997», (*Annuario Pontificio per l'anno 1999*, Città del Vaticano, 1999, str. 1084).

[49] Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 203; Ostrihom sa dnes nachádza v Maďarsku hneď pri hraniciach Slovenska pri sútoku Hrona a Dunaja. Pod rímskokatolícku-latinskú Ostrihomskú arcidiecézu od konca 11. storočia priamo naďalej patrilo okrem iného územia v Uhorsku i celé územie západného a stredného Slovenska vrátane Spiša a Gemera okrem Trenčianskej župy, ktorá už patrila pod Nitrianske biskupstvo, (porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 262).

[50] Chaloupecký v jednej svojej štúdii napísal: «… Z biskupství uherských největší důležitost pro náš stát má dioecese ostřihomská, objímající slovenský západ a dioecese jagerská, k níž příslušel slovenský východ… Z dioecese ostřihomské snad už koncem XI. anebo počátkem XII. stol. oddělena byla dioecese nitranská», (V. Chaloupecký, «Slovenské dioecese a tak řečená apoštolská práva», *Bratislava*, Bratislava-Praha, II (1928) str. 8, 13).

[51] Dnes sa nachádza na Slovensku. Nitrianske rímskokatolícke biskupstvo v genealógii svojich biskupov má na počiatku uvedeného latinského Vichinga (880-892), ktorý narobil toľko nepríjemností sv. Cyrilovi a Metodovi. Potom má v menách episkopov a rokoch, kedy sedeli na nitrianskom prestole prestávku až po biskupa Hervasija, ktorého historické dokumenty spomínajú v roku 1106, (*Schematizmus Nitrianskej diecézy*, Bratislava, 1996, str. 17). Práve v tomto období, teda až do konca 11. st. na Sobore pri Nitre prekvitalo baziliánske monastyrské episkopstvo, podobné aké to bolo až do 18. st. na Černečej Hore pri Mukačeve…

[52] Dnes sa nachádza v Maďarsku. Pod latinské Egerské (Jágerské) biskupstvo patrilo neskôr v priebehu stredoveku okrem iného územia v Uhorsku i celé dnešné

východné Slovensko, (porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 262); «Svojou rozlohou (Egerské latinské biskupstvo pôvodne) zaberalo také veľké územie ako dnešné Maďarsko (!)», (P. Zubko, Ľ. Hromják, *Košickí biskupi*, Vranov nad Topľou, 1998, str. 4).

[53] Historik V. Chaloupecký vo svojich krátkych dejinách trnavskej univerzity P. Pázmánya hovorí o teritóriu latinskej ostrihomskej diecézy v 17. storočí doslovne toto: «… Pretože Pázmány, sám jezuita, chcel sveriť novozaloženú univerzitu jezuitom, rozhodol sa pre Trnavu. Pripúšťa však, že univerzita môže byť prenesená na iné, príhodnejšie miesto, najmä ak sa podarí oslobodiť časť niekdajšieho stredovekého kráľovstva zaujatého od Turkov. Činí to však s výhradou, že sídlo univerzity ostane na území ostrihomskej diecézy. Ak si uvedomíme, že územie tejto diecézy bolo na oblasti dnešného Slovenska (**celá temer diecéza ostrihomská, ktorá bola v podstate dedičkou starej Nitry, stala sa roku 1918 územím československým a len jej sídlo Ostrihom a niektoré enklávy mimo jej súvislého územia sú v dnešnom Maďarsku**), môžeme právom hovoriť, že podľa úmyslu zakladateľovho univerzita Pázmányova mala v prvom rade slúžiť diecézi ostrihomskej, územiu slovenskému…», (porov. V. Chaloupecký, *Univerzita Petra Pázmánya a Slovensko*, Bratislava, 1935, str. 9).

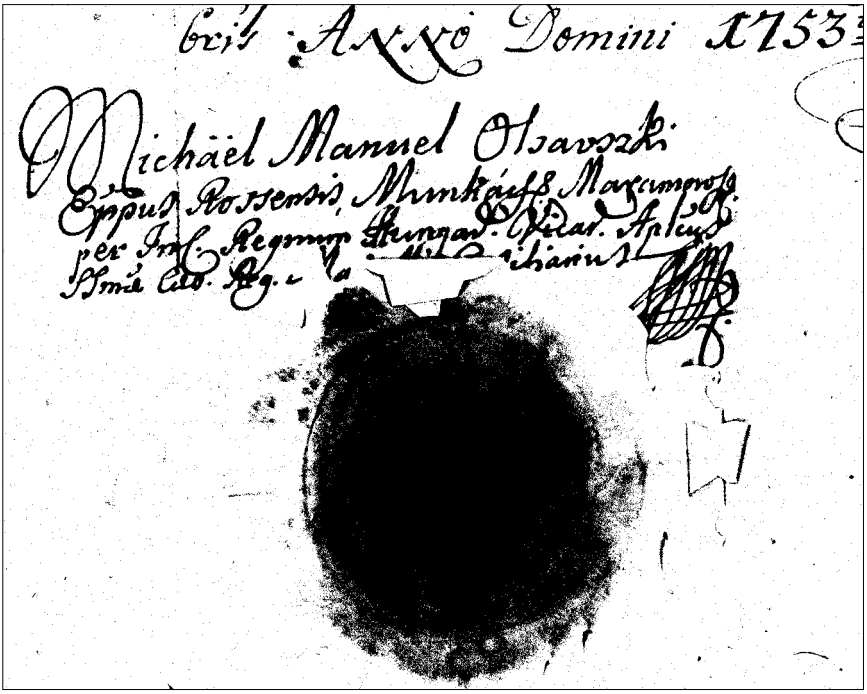

Podpis mukačevského vladyku M.M. Olšavského z jeho testamenta z r. 1753.

Župy severovýchodného Uhorska (územie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v 18. storočí). Každá z týchto žúp mala ešte v 17. storočí svojho vlastného gréckokatolíckeho episkopa a tvorila samostatnú monastyrskú eparchiu.

4.2. Iné monastyrské eparchie neskôr začlenené do Mukačevskej eparchie

Nepriame dôkazy o existencii ďalších monastyrských eparchií na území historického Podkarpatska dáva sám Josif Roga de Camellis, OSBM. Pre históriu je veľmi dôležitá zmienka z pera tohto prvého na mukačevský prestol zhora dosadeného episkopa, ktorú uviedol vo svojom liste latinskému kardinálovi Koloničovi 22. apríla 1690, teda dva dni potom, čo bol inštalovaný za mukačevského vladyku. Josif Roga de Camellis, OSBM, píše:

«*V spomínanom cisárskom patente* (ide o patent rakúskeho cisára, ktorý ho inštaloval) *mi nedali iný titul, len ten Mukačevský, čo je len jedno kniežatstvo a komitát* (tj. územie len jednej monastyrskej eparchie), *ktorý* ***nijako nesúvisí s inými****…, v iných komitátoch-župách* (rozumej: v iných monastyrských eparchiách, ktoré sú už bez episkopa alebo majú nejakého episkopa, ktorý však nie je cisárom preferovaný, prípadne Rímom schválený) *ma nemusia uznať za svojho episkopa…*».

V danom liste potom vymenuváva komitáty-župy, o ktoré žiada latinského kardinála Koloniča – vysokého štátneho činiteľa (predsedu Uhorskej kráľovskej komory) s veľkým slovom na cisárskom dvore, aby mu u cisára vybavil jurisdikciu i nad nimi. Vymenuváva i zemepánov, ktorí, toho času v týchto komitátoch vládli, aby i oni boli vyrozumení, že ho majú podporovať a prípadných iných episkopov-archimandritov z ich územia alebo ignorovať, alebo odstrániť. Jednalo sa o tieto komitáty nad ktorými Josif Roga de Camellis, OSBM, pôvodne nemal jurisdikciu: Spiš, Šariš, Zemlín, Ung (Užhorod), Bereg, Ugoč, Szatmár, Sabolč, Maramoroš, Bihar, Gemer, Boršod, Heveš, Solnok.[1]

Episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, bol vedený v Ríme len ako pomocný episkop latinského egerského biskupa so zvláštnymi privilégiami «apoštolského vikára» a preto mal len titul nee-

xistujúceho episkopstva: «episkop Šebastenský (*Sebastiensis*)».[2] V hore spomínanom cisárskom patente sa však jedná o jurisdikciu a reálne tituly, ktoré Josifovi Rogovi de Camellisovi, OSBM, dal uhorský apoštolský kráľ a nie pápež. Uhorský kráľ si už od čias sv. Štefana I. osoboval právo potvrdzovať a menovať episkopov na území celého Uhorska nezávisle od pápeža a tiež obmedzovať či rozširovať ich územia. Cisár Leopold I. (1658-1705) chcejúc vykoreniť všetko čo nejako súviselo s Thökölyho povstaním, preferoval Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, a preto nezávisle od Rímskej Kúrie ho uznával za plnoprávneho sídelného Mukačevského episkopa. Ďalší uhorskí králi však už neboli ku gréckokatolíkom až tak zhovievaví s výnimkou spravodlivej Márie Terézie, ktorá sa zastala Michala M. Olšavského, OSBM, proti egerskému latinskému biskupovi a neskôr vymohla v Ríme samostatnosť Mukačevskej eparchie.

Každá župa v Uhorsku mala pôvodne svojho gréckokatolíckeho episkopa

Z vyššie citovaného listu je evidentne zrejmá expanzná snaha episkopa-cudzinca Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, o potlačenie a pohltenie všetkých ešte v tej dobe existujúcich monastyrských eparchií severovýchodného Uhorska a ich podriadenie pod svoju jurisdikciu, tj. pod právomoc Mukačevskej monastyrskej eparchie – jedinej v tom čase preferovanej monarchiou i pápežom. Dá sa preto plne predpokladať, že každý z vyššie uvedených komitátov-žúp, ako pôvodne samostatné kniežatsvo, mal v určitej etape postcyrilometodejských dejín aj svoje vlastné monastyrské episkopstvo,[3] teda i vlastného episkopa-archimandritu, dokiaľ ho miestny zemepán na nátlak latinskej Cirkvi, či protestantov alebo cisára nezrušil jednoduchým vypálením monastyra a vyhnaním miestneho archimadritu-episkopa poza hranice svojho panstva pandúrmi, alebo neobnovením jeho funkcie po jeho smrti. Po týchto baziliánskych archimandritoch-episkopoch ako poznamenáva Sasinek, zostali len čestné mitry (insignia episkopa), ktoré uhorskí králi potom udeľovali spolu s titulom a úradom archimandritu v rozličných pô-

vodne byzantských monastyroch latinským kňazom:

«*Tieto* (baziliánske) *kláštory potom buď Tatármi boly spustošené, alebo latinskou hierarchiou potlačené. Zostaly po nich len 'čestné infuly', ktorými uhorskí králi vyznačujú kňazov latinských*».[4]

Pozoruhodná je i menovacia listina Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, na apoštolského vikára zo strany pápeža Alexandra VIII.: bol menovaný «*pre Grékov Mukačevskej eparchie* ***a ostatné získané územia kde žijú Gréci v Uhorsku***».[5] Bol teda menovaný za biskupa pre Mukačevské panstvo-eparchiu a všetky «*ostatné územia*», ktoré si získa (!). Aké ostatné? Jednalo sa práve o ostatné gréckokatolícke eparchie, neuznávané v tom čase ani Rímom ani cisárom, ktoré boli odsúdené na tichý zánik, bez zanechania akejkoľvek stopy v dejinách severovýchodného Uhorska (napr. územie Maramorošskej eparchie, pozri v kap. 4.2.2.).

Dnes je dokázané, že na historickom Podkarpatsku takéto monastyrské eparchie existovali napr. v komitáte-župe Spiš,[6] Mukačevo,[7] Maramoroš,[8] Szatmár,[9] Veľký Varadín[10] a inde. V ostatných komitátoch máme tiež nepriame historické dôkazy o existencii monastyrských eparchií (napr. v Zemplínskej župe – v Krásnom Brode).

Josif Roga de Camellis vo svojom liste z 1. marca 1697 píše, že roku 1694 «*archiepiskop z Epek, schizmatik, posvätil siedmych* (!) *episkopov a rozmiestnil ich na rozličné miesta kráľovstva a jeden z nich sa mi snaží* (hovorí Josif Roga de Camellis) *odtrhnúť Eger a Varadín…*».[11]

Správa z Kongregácie Propaganda Fide tiež z roku 1697 reaguje na list Josifa Rogu de Camellisa. Píše sa v nej okrem iného i toto:

«… (Josif Roga de Camellis) *hovorí, že najväčší útlak pociťuje od archiepiskopa z Epek, schizmatika, ktorý posvätil sedem episkopov a rozmiestnil ich na rozličných územiach kráľovstva* (na ktoré mal pretenziu Josif Roga de Camellis – poznámka redakcie) *a jedného z nich ustanovil tak, aby oznamovateľovi* (Josifovi Rogovi de Camellisovi) *odtrhol Eger a Varadín, kde už* (Josif Roga de

Camellis) *bol prijatý, zaviedol úniu a pokojne vykonával svoju jurisdikciu apoštolského vikára*. (Josif Roga de Camellis) *Dodáva, že čo sa týka cisárskeho dvora, tento nemôže zasiahnuť, lebo sa práve opiera o podporu Rusínov vo vojne* (proti Turkom) *a nechce si ich pobúriť…*».[12] I v týchto dobových správach je jasný náznak existujúcich ďalších monastyrských eparchií v severovýchodnom Uhorsku, na ktoré mali jednotliví episkopi pretenzie a tak ľahko sa ich nevzdávali.

Mukačevské monastyrské episkopstvo bolo teda len jedno z posledných prežívajúcich vďaka zvláštnej podpore uhorského kráľa… Ale ani Mukačevskú monastyrskú eparchiu Rímska Kúria nijako nemienila uznať za sídelné episkopstvo (v latinskom slova zmysle). Uznala ju za existujúcu až r. 1771, a to tiež nie z vlastnej aktivity, ale len na priamy nátlak a urgenciu kráľovnej Márie Terézie (*ius patronatus*), a to i napriek tomu, že táto eparchia existovalo už od cyrilometodejských časov!

Spišské episkopstvo bolo tiež obnovené (r. 1776), ale už ako rímskokatolícke a bez zmienky o existencii pôvodne gréckokatolíckeho baziliánskeho monastyrského episkopstva predtým… (pozri v kap. 4.2.1.).

Je to smutná, i keď pravdivá skutočnosť: rímskokatolícka administrácia bola prakticky vždy (po roku 1204) proti východným Cirkvám a všemožne potláčala ich rozvoj neuznávajúc iný obrad za plnoprávny ako ten latinský a takto neustále posúvala svoje hranice vždy viac a viac na východ… Jedinou záchranou bolo odmietnutie poslušnosti pápežovi, tj. prechod na pravoslávie, čo krajiny východnej Európy aj urobili a takto svoj cyrilometodejský obrad dodnes zachovali. Našťastie teoretická zmena v rímskokatolíckej Cirkvi nastala na II. Vatikánskom koncile v šesťdesiatych rokoch 20. storočia a dnes už žijeme v inej dobe, v dobe, keď sa v katolíckej Cirkvi všetky obrady pokladajú aspoň teoreticky za rovnocenné vo všetkom. Teraz už len záleží od skorého zavedenia záverov II. Vatikánskeho koncilu do života, do praxe. Určitým krokom v tomto smere je i vyhlásenie východného Cirkevného práva platného pre všetky katolícke východné Cirkvi *sui iuris*[13] (CCEO) pápežom Jánom Pavlom II. r. 1990, čo je prvýkrát v dejinách ľudstva druhého tisícročia (že rímsky pápež vyhlásil právo pre východné katolícke Cirkvi a prakticky uznal, že môžu žiť podľa iného cirkevného práva ako je latinské). Nemožno však nepoznamenať, že toto východné cirkevné právo (CCEO) má z pohľadu pravoslávneho Východu veľmi veľa nedokonalostí. Je skutočným batoľaťom, ktoré len čaká svoju dospelosť, ktorej výsledkom bude

jednota Východu so Západom. Ale i tak, poznamenávame my, je to veľká vec, že gréckokatolíci majú dnes svoje vlastné cirkevné právo. Je to obrovský krok vpred.

Monastyrské eparchie v ostatných župách severovýchodného Uhorska

Episkopské sídla boli i v baziliánskom monastyre v Krásnom Brode (Zemplínska župa), v baziliánskom monastyre Spiša, v baziliánskom monastyre v Lopadi (Lapagy) Szatmárskej župy, v Hruševskom stavropihijskom monastyre či Uhoľskom monastyre (Maramorošská župa)…[14] (pozri ďalej). Tieto postupne z vôle šľachticov, kráľa i latinskej hierarchie zanikali a mukačevský monastyrský episkop postupne od 17. storočia získaval jurisdikciu nad nimi.

Pozoruhodným faktom je tiež ten, že počas 17. storočia mukačevskí archimandriti-episkopi, začali do svojho titulu dodávať i iné oblasti a panstvá, ktoré sa nachádzali mimo územia Mukačevského panstva.[15] Tak napríklad už Gabriel Bethlen, sedmohradské knieža, ktoré vládlo i nad Mukačevskou domíniou v rokoch 1622-1629, potvrdilo mukačevského episkopa-archimandritu Petronija, OSBM (1623-1627), vladykom Berežskej, Užanskej, Sabolčskej, Zemplínskej, Maramorošskej a Šarišskej župy.[16] Teda vladyka Petronij v iných župách nemal jurisdikciu! Ostatné župy boli pod právomocou iných gréckokatolíckych episkopov. Toto vysvetľuje, prečo v novšej dobe, keď Mukačevský materský monastyr postupom času prevzal jurisdikciu i nad najbližšími pôvodne nezávislými episkopskými-baziliánskymi monastyrmi v iných komitátoch-župách, si Mukačevský archimandrit-vladyka k svojmu menu pridáva názvy jednotlivých novozískaných komitátov ako titul.

Gróf Juraj Rákoczy menoval 5. januára 1634 Vasiľa Tarasoviča, OSBM, za episkopa len dvoch žúp-panstiev Mukačevskej a Maramorošskej:

«*… medzi inými doporučovanými si vyberáme Vasiľa Tarasoviča, presbytera východnej Cirkvi gréckeho obradu i preto, lebo ovláda latinskú i iné reči, dobre pozná teológiu, umenie a morálnym životom vyniká nad ostatnými, pre tento dôvod tohto Vasiľa Tarasoviča povyšujeme, menujme a vyberáme episkopom nášho hradu*

Mukačeva, Mukačevského panstva i Maramorošskej župy…».[17]

Je len logické že ostatné župy (ako Zemplín, Šariš, Ugoč a pod.) boli v tom čase pod jurisdikciou iného monastyrského baziliánskeho episkopa, či episkopov… Pozoruhodné je horeuvedené pozitívne hodnotenie Vasiľa Tarasoviča, ako osoby ktorá ovláda latinčinu a iné reči, ktorá dobre pozná teológiu, ale i umenie a má perfektný morálny kredit… Latinská hierarchia nenávidiaca a potláčajúca všetko gréckokatolícke vo vtedajšom čase tie isté osoby hodnotila úplne opačne.

Veľmi dôležité tituly za menom uhorských kráľov

Tituly za menom svetských kráľov vtedajšej doby mali rovnaký zmysel ako i všetky hore uvedené tituly za menom mukačevských gréckokatolíckych episkopov.

Keď cisár, alebo iný monarcha obsadil nejaké územia a pripojil ich k svojmu kráľovstvu, mená týchto území si veľavýznamne zapisoval za svoje meno. Nezáležalo na tom, akým spôsobom získal dané územia: či ich dostal do léna sobášom, alebo si ho obyvatelia sami vybrali za svojho kráľa, alebo územie obsadil vojenskou expanziou…, titul daného kráľovstva si pripísal za svoje meno a takto neustále, keď sa slávnostne podpisoval, podčiarkoval tú skutočnosť, že dané kráľovstvo či teritórium je už obsadené, nie je vakantné, a preto si ho nikto nemôže nárokovať, či privlastniť.

Niektoré z nespočetných dobových príkladov:

Cisár Ferdinand v liste z 16. septembra roku 1563 si píše tieto tituly: «*My Ferdinand z boží milosti volený Římský císař po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský a Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, infant v Hispanii, arcikníže Rakauské, markrabě Moravský, Lucenburské a Slezské kníže a Lužický markrabě: oznamujem tímto listem všem…*».[18]

List cisára Rudolfa z 31. marca 1597 napísaný v Prahe spomína tieto tituly (podriadené územia): «*My Rudolf druhý z boží milosti volený Římský císař po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc; král, arcikníže Rakauské, markrabě Moravské, Lucemburské a Slezské kníže, Lužický mark-*

rabě, oznamujem tímto listem všem…».[19]

Či cisár Leopold v dokumente napísanom 23. októbra 1659 v Bratislave v úvode si píše tieto tituly, kráľovstvá, kde vládne a ktoré kedysi boli nezávislé: «*Leopoldus dei gr. el. Roman. imperator semper aug. ac Germ., Hung., Boh., Dalm., Croatiae, Slav., Ramae, Serviaeque etc. rex, archid. Austriae, dux Burg., Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, marchio Moraviae, comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiae etc.*».[20]

Alebo Karol VI. 22. augusta roku 1732 si písal tieto tituly, kráľovstvá, ktorých bol kráľom: «*My, Karol VI., z Božej milosti vybraný rímsky cisár a kráľ Nemecka, Španielska, Uhorska, Česka, Dalmácie, Chorvátska, Slavónie atď. arcidux Rakúska, dux Burgundska, Brabantska, Styrie, Karintie, Karniolie; markíz Moravy; gróf Habsburgského Tyrolu, Porície atď… Dávame na vedomie…*».[21]

Ešte v 19. storočí cisárovi Františkovi Jozefovi I. (1867-1916) Ján Kollár dáva tieto tituly: «*Jeho C. K. apostolskému veličenstvu Františkovi Josefovi Prvnímu Císaři rakouskému, krali uherskému a českému, lombardskému a benátskému, dalmatskému, chorvatskému, slavonskému, haličskému, vladimirskému a illyrskému; arcivojvodovi rakouskému, atď., atď. v nejhlubší pokoře věnuje…*».[22]

Podobnej situácie a dobovej mentality sme svedkami i u mukačevských episkopov v 17. a v priebehu temer celého 18. storočia, keď si títo za meno zapisujú novozískané územia-eparchie (pôvodne úplne nezávislé, majúce svojich vlastných vladykov-episkopov), kým sa na ne nezabudlo a neprestalo hroziť nebezpečenstvo, že si ich niekto "utrhne" – bude nárokovať, že sa dá vysvätiť na episkopa danej župy, daného panstva.

Veľavýznamné a stále sa meniace tituly za menom mukačevských episkopov 17. a 18. storočia

Baziliánsky archimandrit-vladyka Mukačevského monastyra Partenij Peter Petrovič, OSBM, sa ešte v roku 1657 tituloval ako: «*Dei gratia episcopus Munkacsiensis, Krasznobrodensis, Scepusiensis et omnium ditionum SS. C. R. Maiestatis orthodoxae s.*

cath. et apost. orientalis Ecclesiae».[23] Z vyššie uvedeného titulu je zrejmé, že episkopstvá na Spiši a v Krásnom Brode boli kedysi na rovnakej úrovni ako episkopstvo v Mukačeve. Z poradia titulov dá sa predpokladať, že mukačevský vladyka prevzal jurisdikciu najprv nad starodávny Spišským episkopstvom, potom nad Krásnobrodským…, pretože hneď za meno si dával obyčajne tie komitáty, ktoré získal "do léna" najneskôr a ktoré preto boli najviac ohrozené, kým v pamäti miestnych veriacich nevymizol fakt, že kedysi mali svojho vlastného-miestneho episkopa.

Či v liste levočským mešťanom 2. augusta roku 1661 sa episkop Partenij Petrovič podpísal s titulmi: «*Episcopus Mukaczowsky y Krasnobrodsky y wsei zemli uhorskoi*».[24]

Podobne baziliánsky gréckokatolícky episkop Josif Vološinovskyj (1667-1675)[25] v dokumente z 1. februára 1674: «**Іωсифъ Ѳтерновы Волошиновскїй Милостїю Божїею православный Єпископъ Мѹнкачевскїй, Краснобродскїй, Маковецкїй, Мараморосскїй, Спискїй и всеѧ земли оуѓорскїѧ, ѿ Єго ѓасности Цесарской наданный**».[26] Či zo 14. septembra 1674, keď používa titul: «*Josif s Ternovi Vološinovskij milostiju božieju pravoslavnyj epp Mukačevskij, Krasnobrodskij, Spišskij, Makovickij*[27] *i vseja zemli Uhorskija ot jeho cisarskoj svitlosti nadanij*».[28] Posledná fráza: «… *i vseja zemli Uhorskija ot jeho cisarskoj svitlosti nadanij*» ukazuje, že archimandrit Mukačevského monastyra bol už v roku 1674 obzvlášť preferovaný zo strany cisára pred ostatnými archimandritami-vladykami. Neznamená to, že by už v tom čase prestali existovať monastyrskí episkopi v iných materských monastyroch Uhorska. Jednoducho ich cisár presne tak ignoroval, ako ignoroval roku 1690 existenciu mukačevského vladyku Metodija Rakoveckého, OSBM, na ktorého miesto menoval Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, vyjadrujúc sa v menovacom dekréte, že mukačevský prestol je vakantný-neobsadený,[29] i keď neobsadený nebol.

V správe pápežskému nunciovi z 12. januára 1666 sa píše okrem iného, že v Uhorsku žijú Rusíni (po latinsky: Rutheni) gréckeho obradu v obrovských množstvách a to na týchto panstvách: «*Krajna*

Makoviczensis, Krajna Sztropkoviensis, Krajna Homonnensis, Krajna Vinnensis, Krajna Ungvariensis, Krajna Szeredniensis et Krajna Munkacziensis».[30] V inej správe z toho istého dňa sa dozvedáme, že r. 1627 a r. 1634, šľachtici, ktorí vládli nad Mukačevským panstvom (krajinou), a to konkrétne Gabriel Bethlen a Rákoczy zavolali schizmatických episkopov z "Ruska"[31] do Mukačevského monastyra. V tejto správe sa píše, že sa tak tomu robilo a naďalej robí i na iných panstvách (či župách) v Uhorsku…[32] To nám tiež dokazuje, že gréckokatolícki episkopi boli aj v iných župách historického Podkarpatska, ktoré až neskôr boli násilným spôsobom pripojené k Mukačevskej eparchii.

Tiež v hramote z roku 1690 čítame: «*Меѳодій Раковецкій – епископъ святаго апостольскаго Ѳрону, Мукачевскій, Мараморискій, Маковицкій, Бережанскій, Краснобродскій, Комарницкій, Шарискій, Спискій и всея горнѣя и долнѣя землѣ Угорскія*».[33]

Či episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, si uvádza r. 1690 v Szatmári ako titul: «*revmo. d. Joanne Josepho de Camillis eppo Sebastensi, Munkács, nec non Marmar., Krasnobrod., Makovicz., Scepus., Komaranensi etc. vicario aptolico populorum r. gr. in tota Ungaria…*».[34] Pochopením veľkého významu titulov za menom svetských kráľov vtedajšej doby je potrebné porozumieť i všetky hore uvedené tituly za menom mukačevských gréckokatolíckych episkopov.

Kumulácia titulov za menom neslúžila iba na okrasu, ale bola vyjadrením pretenzií na tieto teritoriá

Kumulácia titulov teda neslúžila len na okrasu, ako by sa to niekomu zdalo v súčasnosti, ale bola ňou vyjadrená alebo skutočná, alebo ešte len chcená pravda, že dávne monastyrské episkopské sídla na Spiši, Krásnom Brode, Komárne, Makovici či Maramoroši sú vakantné-neobsadené a práva tamojších monastyrských episkopov-archimandritov vlastní archimandrit-vladyka mukačevského baziliánskeho monastyra. Skutočne, máme nevyvrátiteľné dôkazy, že roku 1690 gréckokatolícki episkopi sídlili nielen v Mukačeve, ale i v Komárne a v Maramoroši, v polovici 17. storočia v Krás-

nom Brode a na prelome 12.-13. storočia i na Spiši (pozri ďalej)! Teda teória, že každá župa pôvodne mala svojho vlastného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa je dokázaná (!), a to i napriek tomu, že o ostatných župách (s výnimkou Szatmárskej) sa zatiaľ písomné zmienky o ich gréckokatolíckych episkopoch nenašli…

Podobne i menovacie buly pápežov pre jednotlivých mukačevských episkopov konca 17. a začiatku 18. storočia obsahujú veľavýznamnú klauzulu: stanovujeme Vás «*pre Grékov Mukačevskej eparchie* ***a ostatné získané územia kde žijú Gréci v Uhorsku***».[35] O aké «*ostatné územia*» sa jednalo? Jednoznačne tieto územia pôvodne nepatrili pod jurisdikciu mukačevského gréckokatolíckeho episkopa. Mukačevský episkop priamo dosadzovaný latinskou hierarchiou už «zhora» (budujúc na svojej osobnej pýche podporovanej latinským egerským biskupom, či ostrihomským primasom), sa snažil mať čo najväčšiu eparchiu (*dioecesi*), mať čo najviac gréckokatolíckych veriacich pod svojou jurisdikciou. Veľakrát si ani neuvedomoval, že jeho Mukačevská eparchia je len fiktívna, a že v skutočnosti je len «mukačevskou oblasťou (*ditione*, či *districtus*)» latinskej Egerskej diecézy či Ostrihomu, a nerozumne robil všetko preto, aby zlikvidoval gréckokatolíckych episkopov v iných, susedných župách, pričom nezväčšoval svoju jurisdikciu, ale jurisdikciu latinského egerského či ostrihomského biskupa![36]

Veľmi jasne sa vyjadruje uhorský primas kardinál Christianus de Saxonia vo svojom liste z 8. júla 1709, kde píše: «… *pre Mukačevskú* ***oblasť****, ktorá patrí do Egerskej diecézy…*»,[37] čím tiež otvoreným spôsobom neuznáva existenciu Mukačevskej eparchii ale len existenciu Egerskej latinskej diecézy.

Začiatkom 18. storočia sme dokázateľne svedkami expanzie mukačevských «obradových vikárov» na východ a následnú likvidáciu samostatnej Maramorošskej (Uhoľskej) eparchie, ktorá sa rozprestierala v Maramorošskom panstve. Jedine mukačevský vladyka v tom čase bol totiž podporovaný (trpený) latinským primasom z Ostrihomu i miestnym latinským egerským biskupom. Vždy v momente, keď dané územie papierovo vyznalo za svoju hlavu pápeža (ktorého uznávalo i predtým), a jeho zástupcov na da-

nom území dosadených latinským Egerom, v tom momente prestalo mať právo na svojho vlastného gréckokatolíckeho episkopa, fiktívne sa jeho hlavou stal mukačevský gr. kat. episkop, ale reálne, podľa 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu, keďže v jednej diecéze nemohli byť dvaja katolícki biskupi ním nebol, ale v skutočnosti ním bol egerský latinský biskup. Bola tu totiž veľká latinská Egerská diecéza (i keď pôvodne s málo latinskými veriacimi), ale v momente takejto "únie" priamu jurisdikciu nad gréckokatolíkmi daného územia získal latinský egerský, či ostrihomský biskup, ktorý sa už postaral o to, aby skôr či neskôr mal viacej veriacich rímskokatolíkov popreťahovaním z gréckokatolíkov a to nielen jednotlivo, ale dokonca nezriedka i po celých farnostiach a dedinách.

Od Josifa Rogu de Camellisa (teda od roku 1690) až do Joana Bradača (roku 1771, teda roku uznania existencie Mukačevskej eparchie) boli všetci gréckokatolícki episkopi dokázateľne len «obradovými vikármi» latinského egerského biskupa. «Vikár» je podľa cirkevného práva niekto, kto je len do pomoci sídelného episkopa. Dnes je a zajtra už nemusí byť. Ide o veľmi nestálu funkciu s takmer nijakým samostatným rozhodovaním. Mukačevskí vladykovia rozširujúc fiktívne územie latiníkmi neuznanej gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie v podstate zväčšovali počet veriacich latinskej Egerskej diecézy a latinskej Ostrihomskej diecézy, a to až natoľko, že tieto museli byť podelené roku 1776 (Spiš, Rožňava, Banská Bystrica) a tiež roku 1804 (Košice, Szatmár) na nové rímskokatolícke diecézy, lebo počet rímskokatolíkov Egerskej a Ostrihomskej diecézy sa tak "rozmnožil" (na úkor gréckokatolíkov), že jeden latinský episkop sa už o nich nedokázal dobre postarať.

Keď sa neskôr zabudlo na monastyrskú eparchiu so sídlom v Krásnom Brode, či Komárne, Spiši a iných komitátoch-župách, mukačevský episkop prestal užívať dané miesta ako svoje tituly a užíval len tie, ktoré boli ohrozené. Takto sme v 17.-18. storočí svedkami, že mukačevskí episkopi bojujúci o jurisdikciu nad Maramorošom, uvádzajú za svojim menom už len: «*episkop mukačevský a maramorošský*», a to dokonca i v čase, keď samostatný konkurenčný maramorošský episkop ešte existoval až do roku 1733 a plnú juris-

dikciu na Maramorošom mukačevskí vladykovia získali až po tomto roku, keď Maramorošská eparchia bola cisárom definitívne vymazaná smrťou jej posledného episkopa-archimandritu sídliaceho v Uhoľskom monastyre Dositeja Teodoroviča, OSBM a bola definitívne podriadená mukačevskému monastyrskému (pomocnému) episkopovi a tým egerskému latinskému (sídelnému) biskupovi.

Mukačevský episkop Simeon Štefan Olšavskyj, OSBM (1733-1737), si už plným právom za menom víťazoslávne písal titul: «*mukačevský a maramorošský*».[38] Simeon Olšavskyj teda už nemusel užívať ostatné tituly za menom, ako jeho predchodcovia: «*krásnobrodský, spišský, makovický…*», preto si ich ani za menom nepíše. Z území týchto starodávnych monastyrských eparchií už mu totiž nehrozila žiadna hrozba, že si ich niekto iný vezme pod svoju cirkevnú jurisdikciu.

Episkop Michal Manuel Olšavskyj, OSBM, vo svojom testamente z 1. decembra 1753 sa opäť na záver testamentu podpísal: «*Michäel Manuel Olsavszki Ep̄pus Rossensis,*[39] *Munkácsiensis, Maramorosiensis per Int. Regnum Hungar. Vicar. Ap̄lcus.*» (pozri obr. na str. 707). V 19. storočí, keď už Maramoroš bol definitívne podriadený Mukačevu a nehrozila už hrozba z jeho straty, mukačevskí episkopi prestávajú užívať za menom i jeho titul a za menom si píšu len jeden-jediný titul: «*mukačevský*». Ostatné predtým Mukačevskou eparchiou pohltené monastyrské eparchie teda definitívne zanikli a zanikla po nich i akákoľvek stopa v tituloch…

Krásnobrodská gréckokatolícka monastyrská eparchia

Krásnobrodská monastyrská eparchia bola zasvätená Zoslaniu Svätého Ducha. Dokumenty svedčia, že v roku 1652 a možno nielen od tohto roku, ale už od roku 1651 v Krásnobrodskom monastyre sídlil episkop Partenij Peter Petrovič, OSBM (+1665).[40]

Je veľmi pravdepodobné, že Partenij Peter Petrovič, OSBM, sídlil v Krásnobrodskom monastyre a odtiaľ riadil gréckokatolíkov žijúcich na Humenskom panstve od roku 1651 až do roku 1663. Pápežom Alexandrom VII. bol potvrdený na Mukačevský prestol (teda sídliť v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve) roku 1655. Svoje sídlo v Mukačeve však mohol zaujať až v roku 1664, keď mu to dovolila miestna šľachtičná – vdova po Rákoczyovi, grófka Sofia Báthoryová.

Výnimočnosť baziliánskeho «**Nagymonostor**-u» v Krásnom Brode, podčiar-

kuje nielen prvý pokus Drugethovcov o «*posilnenie*» únie r. 1614 (pozri kap. 4.1.1.), ktorý sa uskutočnil v tomto monastyre, ale i iný historický fakt, že po vytvorení Prešovskej gréckokatolíckej eparchie, jej prvý episkop Hrihorij Tarkovič, si želal byť vysvätený na episkopa práve v tomto monastyre. A skutočne, jeho konsekrácia sa uskutočnila rukami hlavného svätiteľa mukačevského episkopa A. Povčija 17. júna 1821 práve v monastyrskej cerkvi Zoslania Sv. Ducha práve v Krásnom Brode a nie v katedrále v Prešove, kde potom v ten istý deň poobede bol Tarkovič intronizovaný.[41] Ako keby Hrihorij Tarkovič, chcel podčiarknuť, že je pokračovateľom tých vladykov-archimandritov, ktorí kedysi ešte pred koncom 16. storočia sídlili v Krásnom Brode…

Komárňanská, Sekulská a Javorinská gréckokatolícka monastyrská eparchia

Tri gréckokatolícke eparchie: **Komárno, Sekule** a **Javorina** existovali ešte v polovici 17. storočia. Existovali na «území latinskej Ostrihomskej diecézy». Dozvedáme sa o tom z pera samotného latinského uhorského primasa. Tento primas, ktorý sídlil v Ostrihome, sa snažil v tomto čase podriadiť episkopstvá gréckeho obradu so sídlami v Komárne (*Comaromii*), Sekule (*Sikula*) pri Moravskom sv. Jáne (dnes na pohraničí Slovenska, Moravy a Rakúska) i Javorine (*Jaurinensis*) (pri Osturni v Belanských Tatrách?) ním označované za «schizmatické» autoritou cisársko-kráľovského dvoru i pápeža mukačevskému episkopovi (obradovému vikárovi egerského latinského biskupa) Partenijovi Petrovi Petrovičovi, OSBM (+1665).[42] Pozoruhodné je to, že i samotný Partenij Peter Petrovič, OSBM, sa narodil v Sekule pri Moravskom sv. Jáne…

Ešte v roku 1693 v Komárne mal svoje sídlo archiepiskop gréckeho obradu (… *pro his temporum circonstantiis Archi-Episcopus quidam Opeciensis Graeci Ritus cum interim aliter commorabatur Comaromii*…), ktorý neuznával nad sebou jurisdikciu miestnej latinskej hierarchie (ostrihomského latinského primasa) a nechcel vidieť v latinskom obrade svoj cieľ, preto bol označovaný ako schizmatický. Sídlil v miestnom baziliánskom monastyre.[43] Teda Komárno bolo ešte r. 1693 určite sídlom gréckokatolíckeho archiepiskopstva.

Toto územie Komárňanskej eparchie si nárokoval Mukačevský episkop, ktorý bol priamo podriadený egerskému latinskému biskupovi a preto si ho uvádzal «vo svojom titule» v roku 1690, že daný komárňanský episkop preto nemá právo na existenciu, lebo jeho miesto je už obsadené mukačevským episkopom (pozri vyššie). V Komárne v tom čase žili gréckokatolíci až kým neboli asimilovaní rímskokatolíkmi. Niektorí tvrdia, že v tom čase to už boli len Srbi, ktorí vraj utiekli pred Turkami a usadili sa v Komárne, kde si postavili i svoju cerkov.[44] Aby sa mohla dať uspokojujúca odpoveď, bolo by potrebné objaviť ďalšie dokumenty o tejto záležitosti…

Szatmárska gréckokatolícka monastyrská eparchia

Je zachovaný dokument z 18. septembra 1618 z pera grófa Andreja Doczy,

ktorý bol županom Barskej a Szatmárskej župy, v ktorom sa dávajú všetky potrebné právomoci gréckokatolíckemu episkopovi Euthymiovi (1561-1618), aby tento mohol s touto listinou v rukách vykonať zvyčajnú ročnú vizitáciu svojich gréckokatolíckych farností na území Szatmárskej župy a vyzbierať ročné katedralikum (ktoré vyberal len sídelný episkop). Gréckokatolícky archimandrit-episkop Euthymij bol vysvätený na episkopa v roku 1561. Na episkopa ho vysvätil mukačevským archimandrit-vladyka Ilarion. Ako vyplýva z hore uvedeného dokumentu, Euthymij ako baziliánsky archimandrita sídlil v sobornom monastyre Lopaď (*Lapagy, Lophágy*) a odtiaľ riadil gréckokatolíkov Szatmárskej župy, ktorá tvorila vlastne teritórium Szatmárskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie.[45]

---

[1] «In detta patente imperiale non havendomi s. m. dato altro titolo, che questo di Munkacz, che un prencipato e comitato, che non ha che far con gl'altri e l'altro titolo di missionario grle non posta seco veruna giurisditione, possono gl'altri comitati non riconoscermi pro loro vesc. E de fatto nel comitato di Maramurus, che confina con questo havendo, quelli preti sentito, che io son venuto da Roma gia cercano di far venir pro loro qualche altro vesc. scismatico et ad esempio loro si fara l'istesso negli altri comitati a cosi in luoghi di metter in qualche bon sesto le cose, sara una confusione e disordine peggiore. Pero é necessario ottenere da s. m. lettere circolari a tutti li comitati e sigri terrestri, che hanno sotto di loro gente di rito Greco con le quali commandi che non si permetta a verun vesc. sclsmatico ingresso o dimora in questi stati e che io sia riconosciuto pro loro legitimo pastore et a me debbano obedire tutti li sacerdoti, e nelle funtioni sacre et in tutto cio, che disporro intorno alle anime a me comesse, non solo non mi sia alcuno d'impedimento, ma piu presto d'aiuto. E di piu che li sigri secolari non agravino li sacerdoti uniti con esationi fatiche rusticane, ma gl'habbiano quel riguardo, che hanno a gl'altri sacerdoti Latini. Questo e il parere anche del mr. vesc. di Varadino e del s. Klobusiski quali anb'due mi dissero, che se s. m. non mandara dar pro tutto questi ordini, io non hauro altro sotto la mia giurisditione, che il semplice comitato di Munkacz e se norro operare in qualche altro, bisognera che mendichi la gratia del proprio conte, che o non la fara o la fara come lui vorra. E mi diedero la nota delli nomi. Dni terres principaliores sub quibus maior pars Rutenorum est, sunt domus Rakocziana, relicta com. Sigism. Homonnai, comitissa Teresia Keglevith, com. Georgius Erdődi, com. Franciscus Barkócz, com. Valentinus Homonnai, com. Pethe de Gerse, familia Preny, eppus Varadiensis in sua dioecesi. Cottus vero sunt in superiori Ungaria: Scepusiensis, 'Saarsiensis, Zempliniensis, Unghvariensis, Beregh, Ugocsa, Zathmar, Szabolcs, Maramurus, Bihar, Gömöriensis, Borsodiensis, Hevesiensis, Szolnokiensis», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 298-299).

[2] Porov. uverejnenú bulu v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 657-658.

[3] Každá župa mala svoj hlavný župný hrad (stolicu). Mala svoje vlastné stredisko správnej, súdnej, vojenskej **a spočiatku aj cirkevnej správy župy**…, (porov. J. Tibenský, *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I, Martin, 1973, str. 86).

[4] F.V. Sasinek, *Sv. Method a Uhorsko*, Turč. sv. Martin, 1884, str. 11.

[5] «… te pro Graecis in Dioecesi Munkacsiana, **aliisque locis acquisitis** in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis ad nostrum, et S. Sedis Apostolicae beneplacitum authoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, eligimus, et deputamus…», (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I, Roma, 1953, str. 658).

[6] Pozri samostatnú kapitolu o Spiši v kap. 4.2.1.

[7] Pozri samostatnú kapitou o Mukačevskej eparchii v kap. 4.1.

[8] Pozri samostantú kapitolu o Uhoľskom (pozri v kap. 4.2.2.) a Hruševskom monastyre (pozri v kap. 4.2.3.).

[9] Pozri na konci tejto kapitoly.

[10] Viď dokument z roku 1768 uverejnený na konci tejto knihy, ktorý dokazuje existenciu baziliánskeho episkopa vo Veľkom Varadíne (dnes Oradea-Mare) i pred "kánonickým uznaním" zo strany Ríma roku 1777, tiež pozri kap. 2.2.

[11] Porov. A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 184-185.

[12] «… e dice che la maggior molestia, che prova è quella gli dà l'Arcivescovo d'Epek, Scismatico, il quale **havendo consecrati sette vescovi gli ha distribuiti in diverse parti di quel Regno**, et uno di essi pretende togliere all' Oratore Agria, e Varadino, dove fu accettato, et introdusse l'Unione con esercitarvi pacificamente la sua giurisdizione di Vicario Apostolico. Aggiunge che a riguardo del gran servizio presentato à S.M. Cesarea dalli Rasciani in questi tempi di guerra non puole far capitale di quella Corte…», (A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, II (1667-1710), Romae, 1954, str. 140-141).

[13] Podrobnejšie o kánonickom termíne «Cirkev *sui iuris*», ktoré sa užíva v súčasnom katolíckom cirkevnom práve porov. J.V. Timkovič, «Rusínska a slovenská Cirkev sui iuris», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/2 (1997) str. 211-219.

[14] Napr. ešte r. 1610 episkop-archimandrit Serhij (1600-1616) nesídlil v Mukačevskom monastyre, ale v Hruševskom, (porov. А. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 252); V Uhoľskom monastyre sídlil vladyka Joannikij Zejkan, OSBM (1664-1686), vladyka Metodij Rakoveckij, OSBM (1690), vladyka Josif Stojka, OSBM (1690-1711), vladyka Serafín Petrovan, OSBM (1711-1717), vladyka

Dositej Teodorovič, OSBM (1718-1733), (porov. A. Pekar, *The Bishops of the Mukachevo Eparchy*, Pittsburgh, 1979, str. 3-4; А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 30).

15 Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 73.

16 Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 53-54.

17 «Inter alios sibi commendatos, Basilium Taraszovits, Presbyterum Ecclesiae Orientalis Ritus Graeci, tum ideo, quia Latinae, et aliarum Linvarum peritus, tum vero, quia Theologicis Studiis imbutus sit, ipsarum adeo LL. Artium notitia praeditus, bonis moribus alios anteiret. Eundem Basilium Taraszovits in Episcopum Arcis nostrae Districtus Munkatsiensis, et C. Marmaros Clementer promovemus, praeficimus, et surrogamus…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 175-176.

18 F.V. Sasinek, *Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dejepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov*, I, Turč. Sv. Martin, 1872, str. 140.

19 F.V. Sasinek, *Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dejepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov*, I, Turč. Sv. Martin, 1872, str. 147-148.

20 A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 183-184.

21 «Nos Carolus VI. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Archi Dux Austriae; Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae; Marchio Moraviae; Comes Habsburgi Tyrolis, et Poritiae etc. Damus pro Memoria», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 218).

22 Venovanie v knihe: J. Kollár, *Staroitalie slavjanská aneb Objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a bájesloví, zvláště v řeči a v literatuře nejdávnějších vlaských a sousedních kmenů, z ktorých zřejmo, že medzi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*, Vídeň, 1853.

23 Napr. v dokumente vydanom v Rovnom 28. februára 1657, (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 183). Pozri tiež: M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum carpaticorum cum Ecclesia catholica*, Roma, 1965, str. 18.

24 M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955, str. 256.

25 Josif Vološinovskyj bol menovaný uhorským kráľom za mukačevského e-

piskopa pod podmienkou, že prisahá vernosť latinskému uhorskému primasovi a získa od Sv. Stolice potvrdenie v úrade. Vernosť uhorskému primasovi aj skutočne prisahal v Bratislave, ale sa dal posvätiť od ľvovského episkopa, ktorý odmietal podriadenie sa miestnej latinskej hierarchii a preto bol pokladaný za schizmatika. Neskôr bol J. Vološinovskyj potvrdený za gréckokatolíckeho episkopa, (porov. dokumenty uverejnené v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 75-76, 80-88).

26 I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, II, Унгваръ, 1875, str. 123; tiež A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 246-247; porov. tiež A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, III (1665-1690), Romae, 1974, str. 167.

27 Existenciu pôvodne samostatného makovického gréckokatolíckeho episkopa spomína vo svojom článku aj Živný vo svojej štúdii: *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887, str. 9; Sídlil pravdepodobne v Zborove pod Makovickým hradom.

28 Hodinka uverejnil tento dokument v prepise latinkou, lebo nemohol publikovať v azbuke, porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 247-248.

29 Pozri v kap. 4.1.2.

30 A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 215.

31 Keď sa v tomto čase píše, že niečo prišlo z «Ruska», neslobodno to rozumieť, že to automaticky prišlo z toho moskovského Ruska, pretože Rusmi sa označovali i Rusíni a ich zem sa volala Rusou (porov. napr. i názov z prvej Československej republiky autonómnej oblasti: «Podkarpatská **Rus**»). Tiež treba rozumieť výrazom danej doby: «schizmatik» a «schizmatickým» ktorými sa nazývalo všetko čo nebolo latinského obradu. Bolo to pohŕdavé označenie gréckokatolíkov zo strany latinského kléru a okrem toho, už stačilo, že daný episkop bol vybraný a vysvätený bez vedomia egerského latinského biskupa, a ho pokladali za «schizmatického». Ak by však čakali na dovolenie od Egera na svojho episkopa, nikdy by sa ho nedočkali, preto baziliánski mnísi si jednoducho podľa starodávneho pravidla vybrali archimandritu, a toho posvätili ďalší archimandriti-episkopi iných materských monastyrov za episkopa. Egerský latinský biskup sa pokladal, za jediného pravoverného biskupa Mukačevskej eparchie dokonca ešte i celé 18. storočie, teda 150 rokov po oficiálnej tzv. Užhorodskej únii…

32 «Nel anno 1627. Bethlen Gabor, e nel 1634. il Ragozzi vi chiamarno i vescovi scismatici dalla Russia, come era anche seguito per prima e come accade nell'altre Chraine dell'Ungheria, dove sono vescovi Rutheni scismatici, se non quanto i vescovi Latini procurano che i Greci facciano la professione della fede cattolica…», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 220).

[33] А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 28; Je zaujímavé, že niektorí mukačevskí vladykovia užívajú ako svoj titul aj «maramorošský», keď v tom čase ešte do roku 1733 Mamaramorošská župa mala svojho vlastného monastyrského episkopa (porov. o Uhoľskej monastyrskej eparchii v kapitole 4.2.2.). Naznačuje nám to tú skutočnosť, že keď tak tomu bolo na konci 17. storočia v Maramoroši, nie je nemožné, žeby v polovici 17. storočia nemohol existovať monastyrský episkop i napr. v Krásnom Brode, či na Makovici a Spiši, či inde. Ak tam však nejaký bol, pravdepodobne sa jednalo už o takého, ktorý bol "nelegálny" či "ilegálny", teda nepodporovaný cisárom ani miestnou šlachtou…, preto sa ani nespomína v doteraz nájdených cisárskych a pápežských dokumentoch.

[34] A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 300.

[35] Napr. menovacia bula pápeža Alexandra VIII. pre Josifa Rogu de Camellisa, OSBM, z 5. novembra 1689, či pápeža Klementa XI. pre Heorhija Bizancija z 5. februára 1716 s identickými slovami jurisdikcie: «… pro Graecis in **Dioecesi** Munkacsiana (r. 1716: Munckaciana - pozn. redakcie) **aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus** Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis ad nostrum et S. Sedis Apostolicae beneplacitum auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, et deputamus…», (A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I-II, Roma, 1953-1954, str. 658, 33). Či podobné slová «… pro Graecis in **ditione** (už i Rím oficiálne neuznával Mukačevskú eparchiu za existujúcu, preto tu je zmena oproti menovacím bulám predchádzajúcich episkopov - viď hore: nie «Dioecesi» ale «ditione», ktorá sa opakuje v menovacích bulách vsetkých mukačevskych episkopov až do J. Bradáča včítane, teda až do znovuuznania Mukačevskej eparchie za existujúcu do roku 1771 - pozn. redakcie) Munchaciana **aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus** Vicarium Apostolicum cum…» v menovacej bule mukačevského episkopa Simeona Olšavského z 18. mája 1735, (porov. A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 70). V menovacích pápežských bulách nasledujúcich mukačevských gréckokatolíckych episkopov sa už nenachádzajú, pretože celé pôvodne plánované územie Mukačevskej eparchie (presnejšie vtedajšou terminológiou latinskej hierarchie povedané: «Mukačevskej oblasti» Egerskej latinskej diecézy) už bolo obsadené ("očistené") a nesídlili tam nijakí "schizmatickí" episkopi.

[36] Napr. latinský egerský biskup Erdődy v listine z 5. augusta 1721, v ktorej poveruje svojho obradového vikára H. Bizancija, aby vizitoval Maramorošské panstvo (gréckokatolícke episkopstvo) a pričlenil ho k Mukačevu, tiež označuje starodávnu Mukačevskú gréckokatolícku eprachiu len ako «časť-oblasť svojej latinskej diecézy»: «Nos Gabr. Ant. C. Erdődy — Salutem in D. universis, quibus competit, etiam officiorum nostrorum paratissimam commendationem. Quando quidem Rdmus D. Georgius Genn. Bizanczy Eppus Sebastop. nec non

per **Dictrictum Munkacs.** Gr. R. Un. Vic. Apost. poxime Vienna redux Munkacsinum ad ordinariam residentiam suam, inde vero etiam in Marmatiam — vigore benigni mandati Caes. R. 1720…», (Arch. Dioec. Agriensia – 27, ad ann. 1721. 5. Aug., porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 61, 63).

[37] «… dicta Civitas, ac Districtus Mongacziensis ad Dioecesim Agriensem spectet…», (A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 288).

[38] Podrobnejšie pozri pod Uhoľskou monastyrskou eparchiou v kap. 4.2.2.

[39] Rímom nebol menovaný ako mukačevský episkop, ale len ako pomocný biskup rímskokatolíckeho egerského biskupa s titulom už neexistujúcej eparchie «Rossensis», (porov. dokument - menovaciu pápežskú bulu z 5. septembra 1743, uverejnenú v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 85-86), preto si to zapísal za meno ako prvé. Ostatné tituly: mukačevský a maramorošský mu zveril rímskokatolícky biskup z Egera do opatery ako svojmu obradovému vikárovi, aby sa gréckokatolícky ľud upokojil.

[40] Porov. dokument: «Nové informácie viedenského nuncia, získané pravdepodobne od egerského biskupa ohľadne osoby episkopa Partenia… z konca roka 1652» uverejnený v A. Baran, «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 444.

[41] O posviacke vladyku H. Tarkoviča pozri: A. Пекар, *Нариси Історії Церкви Закарпаття*, Roma, 1967, str. 91.

[42] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 202.

[43] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 116.

[44] Porov. «Pravoslávny monastier v Komárne zasvätený sviatku Položenia rúcha Presvätej Bohorodičky», *Pravoslávny kalendár*, Prešov, 2000, str. 129-133.

[45] «Nos Andreas Doczy de Nagy Luhe, Comitatuum Barsiensis, et Szatmariensis Comes… quod Nos tum ad omnium, tam Religiosorum, quam Plebeorum in praelibato Comitatu degentium demissam intercessionem nobis pro parte Euthymi Claustri Lapagy vulgo nuncupati accolam, exhibitam, tum vero singulari, erga afflictam hanc gentem, commiseratione moti… praelibatum Euthymium a Wladica Lario Districtus Munkáts rite ordinatum, boni moribus, multaque gentis Religione, ut spargitur, instructum, citra alicujus Dioecesis praerogativam, in legitimum et ordinarium hujus S.C.R. Mattis Provinciae Visitatorem delegimus, et substituimus, prout et deligimus… ut praeattactum Euthymium pro legitimo, et ordinario visitatore agnoscatis, annuosque eidem census, et reditus, ab antiquo Praedecessoribus solvi consvetos (:Cathedraticum:) pendatis,

et numeretis. In Cujus rei evidentius testimonium, et robur paesetes Litteras Nostras dicto Euthymio dandas duximus. Arce Szatmar. 18 Septem. 1618», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 161-162).

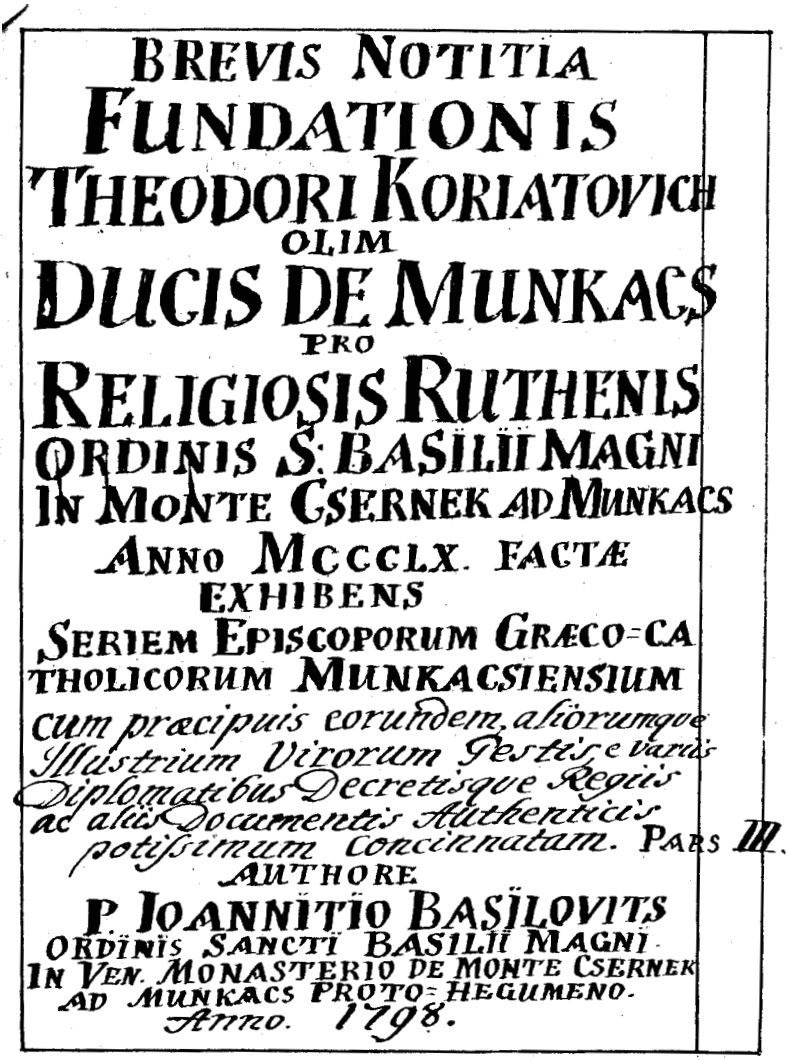
BREVIS NOTITIA
FUNDATIONIS
THEODORI KORIATOVICH
OLIM
DUCIS DE MUNKACS
PRO
RELIGIOSIS RUTHENIS
ORDINIS S. BASILII MAGNI
IN MONTE CSERNEK AD MUNKACS
ANNO MCCCLX. FACTÆ
EXHIBENS
SERIEM EPISCOPORUM GRÆCO-CA
THOLICORUM MUNKACSIENSIUM
cum præcipuis eorundem, aliorumque
Illustrium Virorum Gestis, e variis
Diplomatibus Decretisque Regiis
ac aliis Documentis Authenticis
potissimum concinnatam. PARS III.
AUTHORE
P. JOANNITIO BASILOVITS
ORDINIS SANCTI BASILII MAGNI
IN VEN. MONASTERIO DE MONTE CSERNEK
AD MUNKACS PROTO-HEGUMENO.
Anno. 1798.

Titulná strana vzácneho rukopisu Brevis notitia fundationis T. Koriatovich olim ducis… baziliánskeho historika J. Basilovitsa, OSBM z roku 1798.

4.2.1. Spišská gréckokatolícka monastyrská eparchia

(dnes už neexistuje – bola zlikvidovaná zásahom «zhora», a to tak, že sa jej nedovolilo vybrať si episkopa a nebol ani vymenovaný «zhora»)

12. storočie

Nad Spišským hradom vládli pôvodne slovanskí vládcovia, ktorí boli gréckokatolíckeho obradu

Koloman č. I (tj. syn kráľa sv. (V)Ladislava I.) sa po smrti svojej prvej manželky (po 21. auguste 1104) oženil s Pre(d)slavou, ktorá bola dcérou rusínskeho kniežaťa Svätopluka.[1] Potom, čo Pre(d)slava počala syna Borisa, bola obvinená z manželskej nevery a bola vyhnaná. Odišla k svojmu otcovi Svätoplukovi. Podľa písomnej zmienky z roku 1120, tento jej syn Boris neskôr vládol na Spišskom hrade.[2] Keďže Boris bol Rusínom, ako jeho otec, bol i gréckokatolíkom, a je len jasné, že tou istou tendenciou vládol i na Spišskom hrade a panstve, ktoré mu patrili. Sme na Spiši v prvej polovici 12. storočia…!

Soborný Spišský monastyr zasvätený sv. Kozmovi a Damiánovi

Starodávny Spišský gréckokatolícky baziliánsky soborný monastyr (Spišský Sobor) sa rozprestieral presne na mieste dnešnej Spišskej Kapituly naproti Spišskému hradu, podobne ako sa baziliánsky soborný monastyr na Černečej Hore pri Mukačeve rozprestieral a dodnes rozprestiera naproti Mukačevskému hradu… Ak niekto v blízkom časovom rozmedzí navštívi Spišský i Mukačevský hrad, geografická podobnosť týchto dvoch miest so svojimi hradmi a monastyrmi mu určite vyrazí dych…

Na lúke pred Spišskou Kapitulou sa pri archeologických vykopávkach našli základy viacerých gréckokatolíckych kaplniek – najstaršia z nich bola zasvätená baziliánskej mníške sv. Rozálii.

Svätá Rozália bola baziliánskou mníškou a v byzantskom ikonopisectve sa vždy znázorňuje ako baziliánska mníška s krížom v rukách. Najstaršie cirkevné objekty, chrámy a kaplnky zasvätené sv. Rozálii sú známe už z roku 1217. Do latinského martyrológia ju uviedol až pápež Urban VIII. (1623-1644), keď boli roku 1624 znovunájdené jej pozostatky-mošči a slávnostne prenesené do katedrály v Palerme.[3] Je patrónkou Sicílie, pretože Sicília bola pôvodne (počas celého prvého tisícročia) celá grécka, čo do obradu, ba i národnosti, a bola pod jurisdikciou byzantského patriarchu. Úctu k sv. Rozálii na naše slovanské územia a do Spišského Sobora priniesli solúnski bratia sv. Cyril a Metod, pretože sv. Cyril bol tiež bazilián a ako episkop bol totiž pôvodne vysvätený za sídelného episkopa sicílskeho mesta Katánie.[4] Svätej Rozálii – baziliánskej mníške – je napríklad zasvätený aj jeden z najstarších košických cintorínov zvaný «Rozália», na Červenom (= Ruskom) vrchu v Košiciach.

Jedná sa o centrálny-materský, tj. soborný (kapitulný) monastyr, preto celé miesto sa nazývalo «soborom» a dodnes nesie polatinčený názov «kapitula». Spišská Kapitula, tj. presnejšie povedané Spišský Sobor – soborný monastyr bol zasvätený gréckokatolíckym svätcom – sv. bezsrebrenikom Kozmovi a Damiánovi. Mená týchto byzantských svätých sa zachovávali ešte dlho dokonca i v názvoch dvoch susedných dedín: «Jamnik-Jamník» (predtým «Kozma») a «Domán-Domaňovce» («Damián»).[5] Tiež v blízkej dedinke Bijacovce (kde neskôr od 18. storočia sídlili v miestnom kaštieli spišskí páni z hradu) pri dnešnom kostole Všetkých svätých (tiež typicky východný sviatok) dodnes stojí starodávna rotunda zasvätená týmto typickým gréckokatolíckym svätým, a to sv. Kozmovi a Damiánovi. Latinská Cirkev pri svojom zrode na Spiši najprv zo Spišského Sobora (Kapituly) vytisla byzantskú Cirkev ako takú a neskôr sa postarala aj o úplné zlikvidovanie akejkoľvek pamiatky na byzantský kult sv. Kozmu a Damiána,[6] a to tak, že na ich miesto uviedla kult sv. Martina. Celý akt latinskej inkulturácie, tj. zámeny sv. Kozmu a Damiána za sv. Martina sa udial s najväčšou pravdepodobnosťou ihneď po tzv. gregoriánskej reforme kalendára (tj. po r. 1582), ktorou sa posunulo datovanie o desať dní dopredu.[7] Takto (podľa nového gregoriánskeho kalendára) pripadol deň sv. Martina z 11. novembra práve na pôvodný sviatok Kozmu a Damiána (podľa starého pôvodného kalendára), tj. na 1. november. Gréckokatolíci na Spiši teda nič netušiac naďalej slávili

svoj «kermeš», ako po staročia, stále v ten istý deň, tj. v deň byzantského sv. Kozmu a Damiána, avšak podľa latinského nového kalendára to už bol francúzsky sv. Martin.

Martin de Tour (4. storočie) je v latinskom martyrológiu relatívne málo známym svätým. Mimoriadne bol uctievaný vo Francúzsku, odkiaľ jeho kult do Uhorska priniesli a šírili Anjouovci, ktorí boli taktiež francúzskeho pôvodu. Po gregoriánskej reforme kalendára (r. 1582), novozavedený kult sv. Martina pohltil temer všetky gréckokatolícke cerkvi a objekty dovtedy zasvätené sv. Kozmovi a Damiánovi (s výnimkou severovýchodného Uhorska, kde sa gréckokatolíci udržali dodnes). Ide totiž o svätca v Uhorsku uctievaného «iba z núdze», lebo nahradil v byzantskej cyrilometodejskej tradícii obzvlášť veľký sviatok sv. bezsrebrenikov Kozmu a Damiána, ktorí majú v byzantskej Liturgii zasvätené dokonca až dva dni, a to 1. novembra a 1. júla. Skutočnosť zavedenia gregoriánskeho kalendára a posunutie datovania o desať dní dopredu vysvetľuje aj "pôvod" – titul slávneho monastyra «sv. Martina» v Pannonhalme, ako aj bratislavského korunovačného chrámu tiež zasväteného «sv. Martinovi», ako aj ďalších iných lokalít (Turčiansky sv. Martin) a iných cirkevných budov a chrámov latinskej Cirkvi v Uhorsku zasvätených tomuto ináč málo známemu a s Uhorskom nijak nesúvisiacemu svätcovi zo 4. storočia. Všetky miesta dnešnej úcty sv. Martina v Uhorsku (s výnimkou novozaložených) boli totiž gréckokatolíckymi a pôvodne zasvätenými sv. Kozmovi a Damiánovi – veď títo sú zobrazení i na korunovačných klenotoch Uhorska, presnejšie povedané priamo na uhorskej kráľovskej korune. V knihách a historických dokumentoch publikovaných po vyššie spomínanej reforme kalendára (napr. Fejér r. 1829 a pod.) sa už tendenčne zohľadňuje-infiltruje táto novota a falšujú sa aj patričné dokumenty. Patričné dokumenty sa sfalšovali i pri prepise do latinčiny na overovacích miestach v neskorších storočiach.

Sv. Kozma a Damián u gréckokatolíkov byzantskej Cirkvi v Uhorsku patrili a dodnes patria k svätým prvej kategórie. Gréckokatolícka Cirkev každodenne vzýva sv. Kozmu i Damiána na každej Liturgii sv. Jána Zlatoústeho na proskomídii, keď sa kladú ich čiastočky. Veľavravným a vôbec nie zanedbateľným faktom je i samotná skutočnosť, že ešte dodnes v Prešovskej gréckokatolíckej eparchii každá štvrtá cerkov je zasvätená ich úcte.[8] Ich kult je na teritóriách Uhorska známy už od cyrilometodejských časov: sú zobrazení dokonca i na samotnej *svätoštefanskej korune*,[9] ktorú do dnešnej podoby dal upraviť uhorský kráľ Koloman Gejzovič – syn Gejzu I. Veľkého.

Wagnerov zoznam spišských prepoštov

Exjezuita Wagner[10] roku 1778 tendenčne uvádza mená len niektorých spišských "prepoštov", z ktorých mnohí – pozri zoznam nižšie – boli v skutočnosti doživotne volení gréckokatolícki mnísi-episkopi-archimandriti gréckokatolíckeho baziliánskeho Spišského monastyra:

1.) Adolf (= gr. *ἀδελφός brat*) – …1209;
2.) Benedikt I. …1234;
3.) Matej 1239-1258;
4.) Benedikt II. 1259;
5.) Joan 1263;
6.) Mutimír 1264-1281;
7.) Luka 1282;
8.) Bartolomej 1283;
9.) Jakub 1284-1301;
10.) Pavol (rímskokatolíkmi dosadený archimandrit, avšak už bez episkopskej hodnosti) 1301-1315;
11.) Heinrich…[11]

Roky uvedené exjezuitom Wagnerom sú tiež len orientačné, čo je zrejmé z ďalej uvedeného.

O objektivite, či vlastne presnejšie povedané o neobjektivite a tendenčnosti Wagnerovej štvordielnej historickej práce (*Analecta Scepusii…*) svedčí fakt, že v celej svojej historickej práci (v porovnaní napr. s Bárdosyho *Supplementum…*) ani len jedným-jediným slovkom nespomenul na Spiši v tom čase ešte masovo existujúcich gréckokatolíkov, či čohosi gréckokatolíckeho. Keď si uvedomíme, že svoju prácu písal a uverejnil práve v čase, keď sa spišskí prepošti na čele s prvým latinským spišským sídelným biskupom-grófom Karolom de Salbeck (1776-1785) snažili definitívne zlikvidovať gréckokatolícke farnosti a ich filiálky na Spiši, tým, že na miesto gréckokatolíckych parochov jednoducho ustanovovali latinských (pozri ďalej), tak potom táto jeho prolatínska tendenčnosť a historická neobjektívnosť nie je vôbec prekvapujúca.

13. storočie

Najstaršie písomné zmienky o gréckokatolíckych spišských monastyrských episkopoch

Do 13. storočia sa o Spiši nezachovali nijaké písomné doklady,[12] a to nielen s cirkevnou tématikou, ale ani s nijakou inou.

Spiš vystupuje na písaným slovom doložené svetlo dejín až prvou listinou z roku 1209…[13] Do roku 1209 je, čo sa týka písomných dokumentov, o Spišskej župe a jej obyvateľoch-gréckokatolíkoch veľavravné ticho, svedčiace len o kultúrnej barbarskosti pozdejších vládcov Spiša obklopených latinskými falzifikátormi dejín, ktorí práve z obdobia rozkvetu gréckokatolíckeho obradu na Spiši (pred 13. storočím) dokumenty napísané cyrilikou-azbukou na pergamenoch, papieroch, či vyryté na pamätných doskách a skalách nenávratne zničili…

Z vyššie spomenutého Wagnerovho tendenčného zoznamu spišských «prepoštov» vidieť, že spišskí gréckokatolícki archimandriti-episkopi mali, ako gréckokatolíci, mená alebo typicky grécke – užívané v Grécku (napr. Adelfos…), alebo mená priamo slovanské (napr. Mutimír…). Z nich zo strany Rímskej Kúrie posledným oficiálne uznaným gréckokatolíckym episkopom, či lepšie povedané «protiepiskopom» bol episkop Jakub, ktorému bolo episkopstvo uznané "dokonca doživotne", ako odmena zato, že sa dobrovoľne podvolil aplikácii nespravodlivej 9. konštitúcii IV. Lateránskeho koncilu, dobrovoľne sa podriadil ostrihomskému latinskému arcibiskupovi, a urobil patričné opatrenia, aby sa po jeho smrti v gréckokatolíckom spišskom sobornom monastyre už nikdy nevolil a nevysväcoval žiadny nový gréckokatolícky archimandrit-episkop.[14] Takto sa znova zopakovala smutná a v našich dejinách tak častá situácia, že jedna osoba pre svoje osobné výhody predala stáročné práva gréckokatolíkov a stala sa spoluhrobárom ďalšej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie – tentoraz na Spiši.

Na základe písomných pamiatok je dokázané, že ešte v 13. storočí archimandrit soborného monastyra na Spiši bol totožný s osobou spišského episkopa. V pozdejších rímskokatolíckych historických prácach sa táto skutočnosť zastiera výrazom «prepozitúra

(prepošstvo)», či «prepošt s právom užívania biskupských insignií»…

Rok 1282 – spišský archimandrit-episkop Luka so svojou katedrálou

V liste z roku 1282 sa spomína spišský archimandrit Luka (Lukáš) so svojou «katedrálou»,[15] čo je nepriama zmienka o tom, že archimandrit Lukáš bol zároveň i episkopom. Katedrála je totiž vždy chrámom stojacom na mieste, kde je episkopská «katedra», tj. episkopský stolec, kde prebýva a sídli episkop. Preto i tento dokument dokazuje, že Spišský Sobor (Kapitula) bol sídlom episkopa určite ešte i v roku 1282. Jednalo sa o episkopa gréckokatolíckeho obradu.[16]

Spišský archimandrit-episkop Jakub (+1301)[17]

Všetky dokumenty, ktoré sa nám zachovali o spišskom episkopovi Jakubovi, či jeho predchodcoch i následníkoch, sú len kópie vyhotovené v latinčine. Je len jasné, že originálne rukopisy písané cyrilikou boli spálené latinskými benediktínmi, ktorí vystriedali baziliánskych archimandritov na spišskom monastyrskom prestole.

Spišskí archimandriti baziliánskeho soborného monastyra a ich protibiskupi podľa doteraz nájdených vzájomne nezávislých dokumentov, a roky, kedy sa títo spomínajú:

… Matej (dokumenty z rokov 1245, 1249, 1250), Mutimír (r. 1264, 1272, 1274), **Jakub** (r. 1278, **prvýkrát**), Mutimír (r. 1279), Jakub (r. 1280, **druhýkrát**), Mutimír (r. 1281, 1282), Luka (1282), **Jakub** (r. 1290, 1293, 1294, 1297, 1299-1301, **tretíkrát**), Joan (1309, 1315).[18]

Jakub v dejinách Spišského episkopstva bol naozaj episkopom, čo dokazujú dobové dokumenty. Z toho nepriamo vyplýva, že episkopmi boli aj ostatní jeho predchodcovia či súčastníci, ako: Matej, Mutimír, Luka, Ján…, i keď sa doteraz zachované historické dokumenty o tom, s výnimkou Luky, nezmieňujú. Luku (Lukáša), ako to bolo vyššie naznačené, ako gréckokatolíckeho episkopa prezrádza skutočnosť, že «mal katedru» («*Lukáš so svojou katedrálou*» roku 1282), tj. episkopskú spišskú katedru a jemu patrilo episkopské kreslo.

Wagnerov zoznam spišských prepoštov:	*Objektívne usporiadaný zoznam podľa dokumentov:*
Adolf (1209)	Adolf (1209)
Benedikt I. (1234)	Benedikt (r. 1234, 1259)
Matej (1239-1258)	Matej (r. 1245, 1249, 1250)
Benedikt II. (1259)	
Joan (1263)	
Mutimír (1264-1281)	Mutimír (r. 1264, 1272, 1274)
	Jakub (r. 1278, **prvýkrát**)
	Mutimír (r. 1279)
	Jakub (r. 1280, **druhýkrát**)
	Mutimír (r. 1281, 1282)
Luka (1282)	Luka (1282)
Bartolomej (1283)	**Jakub** (r. 1290, 1293, 1294, 1297, 1299-1301, **tretíkrát**)
Jakub (1284-1301)	Joan (1309, 1315)
Pavol (1301-1315)	
Heinrich (1316-1322)…	

Tajuplní traja episkopi Jakubovia?

Zaujímavým faktom vyplývajúcim z hore uvedených a v časovej postupnosti usporiadaných dokumentov je skutočnosť, že episkop Jakub sa v dejinách Spišského monastyrského episkopstva vynára celkovo v troch rozličných obdobiach, s prerušením, v poradí: Matej, Mutimír, **Jakub (č. 1)**, Mutimír, **Jakub (č. 2)**, Mutimír, Luka, **Jakub (č. 3)**, Joan…

V skutočnosti sa však nejedná o troch Jakubov, ale o jednu a tú istú osobu – jediného dosadeného protikandidáta, ktorý bol postavený proti regulárne zvolenému archimandritovi-episkopovi Mutimírovi a jeho nástupcovi Lukovi (Lukášovi).

Skutočný stav

(v zátvorkách je uvedený rok, kedy sa osoby spomínajú v dokumentoch)

Domáci gréckokatolícki baziliáni-archimandriti-episkopi:

archimandrit-episkop **Adolf** (r. 1209)
archimandrit-episkop **Matej** (r. 1245, 1249, 1250)
archimandrit-episkop **Joan** (r. 1263)
archimandrit-episkop **Mutimír** (r. 1264, 1272, 1274, 1279, 1281, 1282)
archimandrit-episkop **Luka** (r. 1282)
archimandrit-episkop **Bartolomej** (r. 1283)
archimandrit-episkop **Joan** (r. 1309, 1315)

S cudzincami kolaborujúci protibiskupi:
(poväčšine benediktíni)

protibiskup-benediktín **Benedikt**(ín) (r. 1234, 1259)
Rímskou Kúriou «zhora» dosadený (tentoraz) gréckokatolícky protiepiskop **Jakub** s prísľubom doživotného episkopátu (r. 1278-1301) — tzv. spišský "de Camellis"

prvý latinský opát bez episkopskej hodnosti – mních **Pavol** (1301-1315)

latinský benediktínsky prepošt nemeckého pôvodu **Heinrich** (1316-1322)

Spišský gréckokatolícky episkop Jakub (+1301) je prekvapujúcou spišskou analógiou k mukačevskému gréckokatolíckemu episkopovi Josifovi Rogovi de Camellisovi. Obaja neboli regulárne zvolení baziliánskym soborom, obaja boli dosadení «zhora», obaja spolupracovali s latiníkmi v latinizácii, obaja zomreli mimo svoj baziliánsky monastyr, obaja i napriek tomu, že boli baziliánmi, boli pochovaní u latinských františkánov minoritov… Rozdiel je len v čase, a totiž, že prvý (Jakub) žil okolo roku 1300 a druhý (Josif Roga de Camellis) žil okolo roku 1700, teda o štyristo rokov neskôr… A rozdiel je i v tom, že v roku 1300 nebolo Márie Terézie, ktorá by zachránila Spišskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, tak ako to urobila s Mukačevskou gréckokatolíckou monastyrskou eparchiou v 18. storočí!

V akých súvislostiach sa gréckokatolícky (proti)episkop Jakub spomína

Najviac sa jeho meno zachovalo v «nevinných» majetkových listinách:

● Roku 1278 kráľ Ladislav IV. na žiadosť spišského episkopa Jakuba potvrdzuje dar kráľa Bela IV. z roku 1248 na zem Olaszliszku (Lyskaolaza);

● 25. januára 1299 spišský episkop Jakub odovzdáva polovicu Olaszliszky Spišskej Kapitule;

● 5. apríla 1299 Jasovský kláštor oznamuje kráľovi Ondrejovi III., že na jeho príkaz bola vykonaná obchôdzka a znovuvytýčenie hraníc majetku Olaszliszky (Lizkaolozy) pre spišského episkopa Jakuba;

● 28. júna 1299 egerská kapitula oznamuje kráľovi Ondrejovi III., že na príkaz jeho vicekancelára Štefana bol spišský episkop Jakub uvedený do držby majetkov v Olaszliszke, ktoré boli doteraz neprávom držané Štefanom synom Antona;

● O spišskom episkopovi Jakubovi hovorí i dokument z roku 1299, v ktorom kráľ Ondrej III. nariaďuje spišskému episkopovi, aby chránil svoje majetky proti krakovskému biskupovi, ktorý svojvoľne zaujal desiatok z Podolínca, Starej Ľubovne a Hniezdneho.[19]

Tituly episkopa Jakuba v latinských listinách

✔ Uhorský kráľ Ondrej III. roku 1293 o episkopovi Jakubovi píše: «*venerabilis pater Iacobus dei gratia episcopus Scepusiensis… eo tempore, cum adhuc prepositus fuisset Scepusiensis*».[20]

✔ Roku 1294 v jednej z dobových listín sa sám episkop Jakub tituluje: «*Nos Iacobus divina miseratione episcopus Scepusiensis*».[21]

✔ V iných listinách z roku 1299 a 1300 sám episkop Jakub seba tituluje: «*Jacobus, miseratione Divina Episcopus Scepusiensis…*».[22]

✔ Spišský episkop Jakub («*Iacobus miseracione divina episcopus Scepusiensis*», «*quod venerabili patre domino Iacobo epis-*

copo, felicis recordacionis preposito nostro») sa spomína i v dokumentoch z 30. januára 1301, 30. júla 1301, 20. septembra 1301, 26. júla 1302…[23]

✔ Sobor baziliánov (kapitula) z 26. júla 1302 uvádza spišského gréckokatolíckeho episkopa Jakuba a po smrti ho tituluje: «*venerabilis in Christo pater, dominus noster Jacobus, miseratione divina episcopus Scepusiensis*». Ak by episkop Jakub bol obradu latinského, netitulovali by ho «*miseratione divina*», ale «*apostolicae sedis gratia*».[24]

Jakub určite nebol rímskokatolíckym hierarchom

Vysvitá to okrem iného aj z toho, že v čase, keď na Spišskej episkopskej katedre sedel gréckokatolícky episkop Jakub, dokonca i ostrihomský archiepiskop Volodimir (Lodomerius) bol ešte stále biritualista, to znamená, že slúžieval nielen latinskú omšu, ale i gréckokatolícku byzantskú Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho (tiež Utrene, Večerne, Časy…) v staroslovančine! Požadovalo to totiž ešte stále silné gréckokatolícke baziliánske ovzdušie Ostrihomského soborného monastyra.[25]

Že išlo o gréckokatolíckeho monastyrského episkopa-archimandritu a nie latinského, svedčí aj fakt, že latinské biskupstvo (na čele s latinským biskupom) bolo na Spiši na tom istom mieste založené až o takmer 500 rokov neskôr, tj. 13. marca 1776.[26] Teda až v čase, keď už i značná časť pôvodne čisto gréckokatolíckeho slovanského obyvateľstva bola po jezuitskej protireformácii "obrátená na dokonalejší obrad", teda obrad latinský-rímskokatolícky.

Jakub bol určite gréckokatolíckym episkopom. Dokazuje to i fakt, že i keď jeho existencia sa nepopiera, roku 1776, keď bola po prvýkrát v dejinách Spiša zriadená Spišská rímskokatolícka diecéza, nikto starodávneho biskupa Jakuba na Spiši z prelomu 13. a 14. storočia nespomenul ani len slovkom a nikto sa k nemu z rímskokatolíkov nikdy nehlásil a dokonca ani dodnes nehlási. Teda opäť veľavravné zamlčovanie…

Smrťou Rímom zhora dosadeného episkopa-archimandritu Jakuba bolo pôvodné-starodávne Spišské gréckokatolícke episkopstvo

oficiálne zlikvidované ešte v 14. storočí, čo je taktiež dôkazom, že nebolo latinským. Okrem toho sú zachované dokumenty, že nemeckí prisťahovalci-kolonisti (pristaši) toho času v Kežmarku, ktorí, ako Nemci, boli určite rímskokatolíkmi, boli vyňatí z jurisdikcie spišského episkopa, a to i napriek tomu, že by územne mali patriť do jeho, tj. Spišského episkopstva. Je to ďalší dôkaz toho, že toto episkopstvo bolo iného obradu ako oni, teda bolo gréckokatolícke.[27]

Fakt, že sa jednalo o pôvodnú Spišskú gréckokatolícku eparchiu, potvrdzuje i skutočnosť už hore spomínaného zabratia časti majetku spišského gréckokatolíckeho episkopa Jakuba krakovským latinským biskupom v roku 1299. Ak by spišský episkop Jakub bol latinským biskupom, krakovský biskup by si takúto neprávosť nebol dovolil…

Obrázková kronika spomína doživotné episkopstvo Jakuba

Obrázková kronika (vznikla v rokoch 1343-1382) uvádza pod rokom 1301 toto:

«*… syn spomínaného Štefana Porša, niekdajšieho hlavného taverníka kráľa Ondreja, Mikulášov syn Demeter, Henrichov syn Henrich, všetci títo veľmi vznešení muži spolu s Jánom kaločským archiepiskopom, egerským episkopom Andrejom, varadínskym episkopom Imrichom, vacovským episkopom Haábom, čanádskym episkopom Antonom, bosnianským episkopom Mikulášom i* ***so spišským episkopom Jakubom, ktorému episkopstvo udelili doživotne****, vydali sa v mesiaci júli do Čiech ku kráľovi Václavovi…*».[28]

Koniec 13. storočia

Degradácia spišského gr. kat. (proti)episkopa Jakuba na pomocného vikára (v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu)

Ako rozumieť správe *Obrázkovej kroniky*, že episkopovi Jakubovi «*udelili episkopstvo doživotne*»? Veď každý episkop dostáva svoje episkopstvo doživotne, ba svoju hodnosť má večne?!

Jakub bol «zhora» menovaný a ustanovený za episkopa (v skutočnosti za protiepiskopa vedľa existujúceho právoplatného gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa Spišského baziliánskeho monastyra – podobne ako v roku 1689 Josif Roga de Camellis, OSBM, proti Metodijovi Rakoveckému, OSBM), lebo sa vo všetkom dokonale podriaďoval latinizačnému tlaku. V roku 1297 Jakub už prestal byť samostatným sídelným episkopom a stal sa len «obradovým vikárom», teda pomocným episkopom latinského ostrihomského arcibiskupa. V písomných dokumentoch ostrihomského latinského arcibiskupstva zo dňa 25. marca roku 1297 sa objavuje už len ako «*Jakub z Božej vôle náš* ***vikár****-episkop*»[29] (vikár episkop = pomocný biskup). Roku 1301 prestal byť dokonca aj archimandritom (oddelenie funkcie archimandrita od episkopa), avšak zostal i naďalej episkopom Spiša, i keď len pomocným, a to uznaným «*doživotne*», ako nám oznamuje *Obrázková kronika*.

Ide tu s najväčšou pravdepodobnosťou o janičiarsky prípad Rímskou Kúriou dosadeného rusínskeho spišského monastyrského archimandritu-episkopa, ktorému, ako bolo už vyššie uvedené, odobrali (pravdepodobne v roku 1301) archimandritský úrad – v pozdejších latinských dokumentoch sa v tejto súvislosti uvádza, že prestal byť "prepoštom" doživotne voleným, avšak dostal ako náhradu a morálnu satisfakciu sľub, že budú ho uznávať za episkopa (i keď už len pomocného) nad Spišskou župou, tj. nad Spišským materským monastyrom a jeho spádovou oblasťou až do jeho smrti, ale po ňom tu už nebude žiaden episkop a Spiš už bude definitívne a navždy podriadený latinskému Ostrihomu.[30]

Zo svojho úradu sa Jakub dlho netešil, lebo podľa správy *Obrázkovej kroniky* zomrel ešte v roku 1301 v Budíne, a to krátko nato, ako sa zúčastnil korunovácie protikráľa Václava (Ladislava V.). Bol pochovaný, podobne ako mukačevský Josif Roga de Camellis, OSBM, nie vo vlastnom baziliánskom monastyre, lebo ho vlastní mnísi odmietali, ale v minoritskom (františkánskom) kostole sv. Jána v Budíne.[31]

Ide o gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa, v tom čase už degradovaného na pomocného episkopa – «obradového vikára»

priamo podriadeného ostrihomskému latinskému arcibiskupovi (v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu). Treba vedieť, že obradový vikár, akým bol posledný Rímom uznaný spišský gréckokatolícky episkop Jakub, nemal vtedy už žiadne právomoci vyplývajúce zo svojej funkcie, pretože pomocný episkop je umelo vytvorená funkcia – je to v skutočnosti "episkop-pastier bez stáda". Mohol len to, čo mu dovolil latinský ostrihomský arcibiskup. Teda nesmel ani svätiť nových kňazov, ani navštevovať farnosti, ani premiestňovať a menovať parochov, ani budovať nové cerkvi a zakladať nové farnosti, ani udeľovať fakultu spovedať… – podobne ako mukačevskí episkopi 18. storočia. Bol to jednoducho kaplán, ktorý sám od seba nič nemohol a od kaplána sa líšil iba tým, že mal biskupské svätenie.

I keď Spiš bol na začiatku 14. st., s výnimkou ojedinelých prisťahovaných Nemcov, ešte stále takmer úplne gréckokatolícky (hlavne čo sa týka slovanského obyvateľstva), fiktívne hranice rímskokatolíckeho «sveta» a hierarchie sa tým opäť posunuli o čosi na východ…

Presne to, čo sa dialo na území Spišskej eparchie na prelome 13. a 14. storočia, sa zopakovalo v rovnakej a tej istej réžii na území Mukačevskej eparchie na prelome 17. a 18. storočia, teda o 400 rokov neskôr. Teda rovnaký koncept likvidácie gréckokatolíkov… Len meno Jakub vystriedalo meno Josif Roga de Camellis, meno Spiš vystriedalo meno Mukačevo… podstatný rozdiel bol taktiež v tom, že v prípade Mukačevskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchie plány likvidácie skrížila spravodlivá Mária Terézia…

Prečo správy o episkopovi Jakubovi narušili tradičné mlčanie latinských archívov?

Historické zmienky o gréckokatolíckom (proti)episkopovi-archimandritovi Jakubovi boli v spišských dejinách ponechané pre jeho výnimočné postavenie i "zásluhy", že sám súc gréckokatolíkom, kolaboroval proti gréckokatolíkom, že totiž pre svoje osobné záujmy vydal Spišskú gréckokatolícku eparchiu napospas cudzincom, len aby si zachoval "teplé" episkopské miestočko. Ako sa hovorí,

«spálil eparchiu, aby si na jej ohni mohol prihriať svoju polievočku», dobrovoľne sa stal "pastierom bez stáda", stal sa pomocným episkopom (obradovým vikárom) ostrihomského latinského arcibiskupa (stalo sa to asi v r. 1297), za čo bol odmenený prísľubom, že zostane episkopom (i keď len pomocným) na Spiši až do svojej smrti. Jeho predchodcovia i nástupcovia, načierno avšak právoplatne volení episkopi-archimandriti Spišského soborného monastyra (Kapituly) sa takýmto spôsobom nenechali zdegradovať, preto zmienky o nich sú dnes z histórie vymazané… Pozdejší falzifikátori spišských dejín zachovali zmienky len o Jakubovi-episkopovi. Ponechanie zmienky o Jakubovi-episkopovi malo však význam i politický.

Politické dôvody zachovania historických správ o spišskom episkopovi Jakubovi

Spišská monastyrská eparchia, stáročiami pretransformovaná na v latinskom slova zmysle tzv. Spišské prepošstvo, neprestávala mať ani v stredoveku v rámci latinskej jurisdikcie špeciálne postavenie. Napomohli tomu i politické dôvody, že totiž veľká časť jej územia pripadla 8. novembra roku 1412 ako záloh Poľskému kráľovstvu (záloh za pôžičku, ktorá činila 37000 kôp pražských grošov). Konkrétne sa jednalo o hrad Stará Ľubovňa[32] a 13 spišských miest: Spišská Belá, Ľubica, Vrbov, Spišská Sobota, Poprad, Veľká, Stráže pod Tatrami, Spišské V(a)lachy, Spišská Nová Ves, Rus(k)inovce, Spišské Podhradie, Matejovce a Tvarožná.[33] Záloh bol pôvodne myslený len dočasne, ale predĺžil sa takmer na 360 rokov. Toto územie zahrňujúce veľkú časť Spiša Poľsko držalo vo svojom zálohu, tj. inými slovami povedané, toto územie patrilo do Poľska až do roku 1770.[34] Definitívne bolo Uhorsku vrátené až 9. novembra 1772. Práve pre tento dôvod do Spiša nemohol plne a trvalo zasahovať ani latinský Ostrihom z jednej strany, ani latinský Eger z druhej strany a špeciálny charakter tohto zálohovaného územia tolerovala i latinská hierachia v Poľsku, pretože sa vedelo, že raz sa toto územie bude musieť Uhorsku vrátiť. Špecificitu spišského územia potvrdila neskôr aj sama kráľovná Mária Terézia, keď pre novovzniklých (v jej čase už početných) rímskokatolíkov na tomto území zriadila roku 1776 prvýkrát v histórii Spiša rímskokatolícke biskupstvo.

Práve v dlhodobom, takmer štyri storočia trvajúcom zálohovaní obrovskej časti Spišského panstva Poľskému kráľovstvu tkvie dôvod, prečo sa aj v rímskokatolíckych zdrojoch úmyselne a cieľavedome zachovali početnejšie správy o existencii gréckokatolíckych monastyrských episkopov na Spišskom Sobore (Kapitule) v 13.-14. storočí. Bolo to dôležité z politického hľadiska, preto sa to z dobových kroník nevymazalo. Správa o spišskom episkopovi Jakubovi bola

potrebná pre neustále zdôrazňovanie a pripomínanie svojprávnosti tohto územia vo vzťahu k Poľskému kráľovstvu, a to s úmyslom, aby z pamäti ľudu nevymizol fakt, že v Poľsku sú len dočasne… Dejiny ukazujú, že Rusíni Spiša patrili do Poľska a čakali na návrat takmer 360 (presne 358) rokov (!)… a predsa sa dočkali, že boli vrátení, či vlastne presnejšie povedané násilne odobratí Poľsku Uhorskom (naviac dokonca aj s územím bývalého Haličského kráľovstva) pri delení Poľska v roku 1770-72.

Existencia tzv. «Spišského zálohu» vysvetľuje historickú zaujímavosť, že zo Spiša sa zachovali historické zmienky o existencii gréckokatolíckeho episkopa (Jakuba), avšak z monastyrskej eparchie, napr. v Krásnom Brode, ako aj z väčšiny ostatných žúp Uhorska takéto priame zmienky nemáme. Prečo?

Ostatné uhorské župy – v minulosti tiež s pôvodným vlastným gréckokatolíckym monastyrským episkopom, tento politický motív na zachovanie, pre rímskokatolícku expanziu tak nepriaznivých správ (o existencii monastyrských episkopov) nemali. V ich prípade boli všetky cyrilometodejské dokumenty priebežne likvidované a cieľavedome bola a je vymazávaná i stopa po gréckokatolíckych episkopoch a ich monastyrských eparchiách aj v latinských archívoch a kronikách. Robilo sa to precízne a vytrvalo, a to až do takej miery, že ak by sa dnes nejaká priama zmienka o nejakom inom episkopstve na historickom Podkarpatsku našla, rovnalo by sa to malému zázraku…

Ďalšie osudy (latinská kariéra) členov rodiny posledného známeho spišského gréckokatolíckeho (proti)episkopa Jakuba

Beskid uvádza, že posledný oficiálne uvádzaný spišský rusínsky archimandrit-episkop Jakub mal dvoch bratov: Joana a Stanislava a jednu sestru, ktorá sa vydala do slávnej uhorskej rodiny z Farkasfalvi. Joan mal päť synov, z ktorých jeden, zhodou okolností tiež Jakub, bol kňazom v Košiciach. Jeho vnuk Jakub bol kráľovským sudcom a pravnuk Joan záhrebským episkopom, neskôr kaločským a nakoniec neapolským archiepiskopom…[35] Vidno, že mali skvelú kariéru. Pravdepodobne však to bola ich pozemská a jediná odmena za ich janičiarsky prístup ku všetkému gréckokatolíckemu.

Lendak (okr. Poprad) čisto gréckokatolícky ešte v roku 1299

Hramota z roku 1299 prezrádza, že kňazi v Lendaku (dnes veľká homogénna rímskokatolícka farnosť pri Poprade) vôbec nevedeli po latinsky, preto sa v tejto hramote vyzývajú, aby sa naučili čítať latinskými písmenami po latinsky.[36] Keďže do II. Vatikánskeho koncilu (teda do 60-tych rokov 20. storočia) latinskí kňazi smeli slúžiť omšu len a len po latinsky, listina nepriamo dokazuje, že v Lendaku sa ešte koncom 13. storočia (v časoch episkopa Jakuba) slú-

žilo cyrilometodejsky, staroslovansky a kňazi vedeli čítať len cyriliku. Skutočne, v tom čase bol v Lendaku baziliánsky monastyr zasvätený sv. Nikolajovi Myrlykijskému Čudotvorcovi,[37] typickému byzantskému svätému. Existencia baziliánskeho monastyra v Lendaku dokazuje i príčinu, prečo v hramote z roku 1299 sa v Lendaku spomínajú «kňazi» v množnom čísle – v baziliánskom monastyre totiž žilo viacej jeromníchov (jerejov-mníchov, teda kňazov-mníchov).

14. storočie

Všetci spišskí kňazi platili «katedralikum»

Ešte začiatkom 14. storočia platili spišskí kňazi Spišskému Soboru (Kapitule) tzv. «katedralikum», ktoré sa platilo na udržanie spišského episkopa raz do roka. V tom čase pod jurisdikciu Spišského episkopa patrila i neskoršia liptovská farnosť Važec, ktorá toto katedralikum platila tiež.[38] Katedralikum sa platilo len tam, kde bola katedra nejakého episkopa. Preto i platenie katedralika spišskými kňazmi je dôkazom existencie spišského gréckokatolíckeho episkopstva ešte na začiatku 14. storočia.

Spišský baziliánsky sobor sa od samého počiatku svojej existencie riadil byzantským cirkevným zákonníkom

Historicky dôležitý je napríklad rukopis z pol. 14. st. nachádzajúci sa na Spišskej Kapitule, tzv. spišský *Justiniánov Kódex* (zbierka štátnych zákonov a cirkevných kánonov byzantských cisárov od Hadriána až po Justiniána).[39] Jedná sa o byzantské (v dnešnom slova zmysle gréckokatolícke) právne zákony platiace v Byzantskej ríši pre Cirkev i štát, ktoré sa na naše územia dostali už v čase starodávnej misie sv. Cyrila a Metoda a boli známe pod grécko-byzantským názvom *Nomokánon*. Existencia tohto byzantského-cyrilometodejského *Nomokánonu* na Spiši dokazuje dlhodobú prítomnosť baziliánskeho byzantského zákonodárstva na Spiši, tj. dokazuje poznanie a používanie týchto zákonov v baziliánskych monastyroch a na celom Spišskom panstve.

Rok 1318 – definitívna výmena spišského zemepána i episkopa z «proarpádovských» na «proanjouovských»

V roku 1318, tj. 6 rokov po osudnej bitke pri Rozhanovciach, kedy slovanskí Arpádovci Matúš Čák Trenčiansky i Omodejovci (vlastným menom Bohoľubci) utrpeli porážku a zvíťazili cudzinecké sily, sa už objavuje na prestole spišského archimandritstva nemecký Heinrich. Spomína sa v majetkových sporoch a listinách z rokov 1321, 1322. To je už čas, keď arpádovský spišský pán Kokoš (Slovan a gréckokatolík) do toho času sídliaci na Spišskom hrade bol likvidovaný a nahradený cudzincom proanjouovsky orientovaným Filipom Drugethom, rímskokatolíkom, podporujúcim všetko latinské a otvorene likvidujúcim všetko grécke, gréckokatolícke-cyrilometodejské.

Pravdepodobne už Pavlom, ale v každom prípade Nemcom Heinrichom začína éra Anjouovcami dosadzovaných nemeckých latinských archimandritov-prepoštov na spišskú episkopskú katedru. Títo však už určite neboli episkopmi, avšak pozdejšie dostali právo nosiť episkopské insignie, aby zalepili ľuďom oči, lebo gréckokatolícky ľud bol od nepamäti zvyklý, že archimandrit Spišského Soboru bol vždy zároveň i episkopom. V roku 1323 bol na spišský archimandrický prestol dosadený ďalší cudzinec, akýsi Ján z Bosny, tento sa spomína v majetkových dokumentoch z rokov 1324-1347 (Wagner udáva 1323-1347). Od roku 1352 až do roku 1355 (Wagner udáva 1347-1356) sa v historických dokumentoch spomína spišský archimandrit Nikolaj. Potom sa v rokoch 1363-1379 (Wagner udáva 1357-1379) objavuje spišský archimandrit menom Benedikt… Dokument z 18. novembra 1363 podpísaný spišským archimandritom ("prepoštom") Benediktom potvrdzuje termín splatnosti cirkevných dávok, ktoré predpísal 9. mája 1355 archimandrit Nikolaj.[40]

Rok 1348 – žiadosť adresovaná pápežovi, aby znovu zaevidoval Spišské monastyrské episkopstvo v Rímskych archívoch

Pápežská bula pápeža Klementa VI. (1342-1352) zo 16. apríla 1348 dokazuje, že uhorský kráľ Ľudovít I. Veľký (1342-1382)

spolu s kráľovnou Alžbetou v r. 1348 žiadali pápeža, aby na Spiši zaregistroval existenciu starodávnej eparchie a uznal ju za existujúcu a spišský chrám-cerkov uznal za katedrálu, tj. sídlo episkopa.

Pápež, ako vysvitá z dokumentov, vymenoval komisiu, ktorá mala študovať, či tam vôbec "existuje eparchia" (podobne ako neskôr v 17. storočí sa "študovalo" či existuje Mukačevská eparchia), avšak tým celá záležitosť zo strany pápežskej Kúrie skončila. Komisiu tvorili totiž opáti benediktínskeho kláštora pri Hrone (*juxta Grwon*)[41] Syfridus a Daniel a tí predvolali na deň 23. decembra 1348 do Spišskej Kapituly svedkov ohľadom existencie, či neexistencie Spišského episkopstva.[42] Keď sa však zistilo, že ide o gréckokatolícke episkopstvo, žiadosti sa na báze kánonických záverov IV. Lateránskeho koncilu nevyhovelo. Nemohlo sa tomu vyhovieť, lebo sa aplikovala 9. konštitúcia tohto koncilu.

Dokumenty takto nepriamo dokazujú, že spišskí baziliáni sa nevzdávali a ešte dlho (možno i pár storočí!) po smrti gréckokatolíckeho (proti)episkopa Jakuba i naďalej volili a následne nechávali i svätiť svojich archimandritov-episkopov (pozri poznámku 14 na str. 779), ktorí však žijúc v ústraní (odstrčení na druhú koľaj) v kruhu baziliánskych mníchov-kalugerov, nikým z latiníkov (úradne) neuznávaní, bez podpory a uznania uhorského kráľa, obratí aj o ekonomické dobrá, čoraz viacej a viacej len živorili a živorili. Gréckokatolícka soborná monastyrská eparchia na Spiši teda, i napriek tomu, že existovala už od cyrilometodejských čias, nikdy po 14. storočí nebola zo strany Ríma uznaná ako «biskupstvo latinského typu» a definitívne zanikla. Stalo sa to pravdepodobne vypálením monastyra, rozohnaním, či dokonca pozabíjaním mníchov v časoch reformácie a protireformácie, podobne ako u väčšiny gréckokatolíckych monastyrov v Uhorsku.

Rím podobne tiež nechcel uznať existenciu starodávnej Mukačevskej monastyrskej gréckokatolíckej eparchie v monastyre na Černečej Hore a ju uznal až na priamy nátlak silnej apoštolskej kráľovnej Márie Terézie a to až r. 1771 (!). Nebyť tejto kráľovnej, Mukačevská gréckokatolícka eparchia by zanikla podobne ako Spišská a o jej najstarších dejinách by sme podobne tápali, ako v prípade Spišskej gréckokatolíckej eparchie.

O neúspech spišskej žiadosti z roku 1348 sa okrem vyššie spomínaných benediktínov postaral aj ostrihomský latinský arcibiskup,[43] ktorý mal eminentný záujem udržať nadobudnuté cirkevné majetkové dôchodky na Spišskom panstve.[44] Je celkom možné, že aj zo strany Ľudovíta Veľkého sa jednalo len o formálnu žiadosť, aby uspokojil pobúrené spišské gréckokatolícke obyvateľstvo. A tak gréckokatolíci na Spiši čakali na oficiálne uznanie svojho episkopa, čakali, až sa stali rímskokatolíkmi a potom ho po vyše 400 rokoch (roku 1776) skutočne dostali, ale už ako rímskokatolíckeho a opäť Nemca.[45]

15. storočie

Biskupské insígnie spišského latinského prepošta prezrádzajúce slávnu minulosť

Keďže spišský latinský prepošt vytlačil zo spišskej episkopskej katedry gréckokatolíckeho archimandritu-episkopa a sám nebol biskupom, nesmel nosiť ani biskupské oblečenie. Ľudia-gréckokatolíci vychovaní a žijúci v starej cyrilometodejskej viere si však ihneď všimli túto do oči bijúcu zmenu. Aby sa predišlo nepokojom, ktoré spomaľovali latinizáciu obyvateľstva, dostali prepošti privilégium nosiť navonok episkopské insígnie. Dôkazom tohto, a podobných "kompromisov" zo strany latinskej hierarchie je napr. listina pápeža Sixta IV. z 21. novembra 1472, v ktorej povoľuje spišskému latinskému prepoštovi Gašparovi a jeho nástupcom používať episkopskú mitru a pastiersku-episkopskú palicu vo všetkých kostoloch, ktoré podliehajú jeho právomoci (teda sa nachádzajú na jeho majetkoch). Ako z dokumentu vyplýva, pápež sa opieral o akési podobné privilégium svojho predchodcu pápeža Pia II. (1458-1464)… Toto kompromisné privilégium v odievaní spišským latinským prepoštom obnovil i pápež Lev X., a to 11. júla 1515.[46] Takto, aspoň navonok figurovali pred miestnym veriacim ľudom gréckokatolíckeho obradu spišskí latinskí prepošti ako biskupi, i keď nimi neboli.

Tzv. Spišské modlitby z roku 1479

Fedor vo svojej knihe z roku 1990, uvádza tzv. *Spišské modlitby* z roku 1479, pri ktorých ľud na Spišskej Kapitule spieval «*Hospody pomiluj*» a takto odpovedal latinským kňazom…[47]

Spišské farnosti potom, čo gréckokatolícky baziliánsky archimandrit na Spišskom Sobore bol nahradený rímskokatolíckym benediktínskym prepoštom a Sobor sa stal Kapitulou, zotrvávali pod jurisdikciou latinského prepošta. Ten ich samozrejme pomaly, ale isto latinizoval. Na Spiši dnes zostalo len pár gréckokatolíckych ostrovčekov v rímskokatolíckom mori, pár gréckokatolíckych farností (pozri ďalej). Tie posledné ostrovčeky sa určite zachránili len vďaka nejakým gréckokatolíckym episkopom z blízkeho Krásneho Brodu, či Makovice…, ináč by sa nezachovali.

Tzv. *Spišské modlitby*, ktorými sa romanticky rozplýva Fedor, pochádzajú z roku 1479 a sú zlatinizovanými jekténiami písanými v ľudovej spišskej rusínčine. Boli vsunuté do latinského obradu vysviacky, v tom čase už latinského chrámu – sídla latinského prepošta na Spišskej Kapitule. Nie sú prejavom rozkvetu byzantského obradu na Spiši pod "starostlivým dohľadom" rímskokatolíckej hierarchie, ani nie sú dôkazom veľkej lásky k nemu zo strany vtedajšieho, už latinského spišského prepošta, ako mylne dedukuje Fedor, ale práve naopak, dôkazom procesu pomalej, ale pritom istej latinizácie miestnych gréckokatolíckych veriacich, ktorým ešte vždy ponechali určité gréckokatolícke prvky v už latinskej omši (typické byzantské «*Hospody pomiluj*» v staroslovančine), aby sa nebúrili a prijali latinskú omšu (po latinsky) postupne za svoju. To isté sa dialo v 10. až 12. storočí na niektorých územiach Českého kráľovstva.

Biritualizmus v Českom kráľovstve od 10. do 12. storočia

Existuje staročeská kronika-letopis, písaná po latinsky, ktorú napísal mních Cosmas (Kosmas, Kozma) pred rokom 1125. Pod rokom 967 je v tomto *Kozmovom letopise* zaznamenané: «*… když přijel do mateřského sídla do Prahy… welmoži hlaholili: … Kyrie eleison… sprostější pak a newědomí wolali: Krleš; a tak dle swého zwyku celý onen den stráwili u weselí*».[48]

Pod rokom 1037 je v tom istom *Kozmovom letopise* zaznamenané: «*… pojal Břetislava synowce, a wedl jej na stolec knížecí… Když pak byl kněz powýšen na stolec a stalo se ticho, Jaromír, drže synowce za prawau ruku, promluwil k lidu: Hle, kněz wáš! Oni pak třikrát wzezwučeli: Krleš, což jest: Kyrie eleyson…*».[49]

Pod rokom 1039: «*… zapěli duchowní Tě boha chwálíme, a laikowé Kyrie eleison, a hlasy jejich se rozléhaly až k wýsostem…*».[50] To znamená «*duchowní*» boli už latinskí biskupi a kňazi a «*laikowé*» boli ešte gréckokatolícki veriaci, preto jední spievali latinské *Te deum* a druhí *Hospody pomiluj*.

Pod rokom 1055: «*… Po jeho smrti wšichni welcí i malí národu českého z usnešení obecného a z jednosworné wůle zwolili sobě prworozeného syna jeho, jménem Spytihněwa, za kníže, písničku pěknau Kyrieeleison zpíwajíce…*».[51]

Pod rokom 1109: «*… A král ihned jej schválil, a lid nemaudrý wolal w ležení třikrát Kyrie eleyson…*».[52]

V akom jazyku napísal Kozma (+1125) svoju kroniku, nevedno, zachovala sa však len jej latinská verzia. V tomto latinskom texte typické gréckokatolícke «*Hospody pomiluj*», ktoré sa od 10. až do 12. storočia bežne spievalo v Českom kráľovstve jednoduchým ľudom, bolo preložené gréckym «*Kyrie eleison*». Je len jasné, že v danom čase jednoduchý ľud nespieval po grécky, ale po staroslovansky… čo s pohŕdaním pripomína i samotný *Kozmov letopis*: «*sprostější pak a newědomí wolali: Krleš*». Na prvý pohľad nezrozumiteľné «Krleš», nie je nejakým pohanským výkrikom, ale skratkou «Kyrie eleison», či originálneho «Hospody pomiluj» (porov. **Господи помилꙋй** > **Гдⷭ҇и пⷧ҇ꙋ**). V staroslovanských a gréckych liturgických spisoch je totiž normálne písať najmä meno Božie, či svätých v skratkách z úcty k tomuto menu, podobne ako i v hebrejčine.

Všade, kde sa latinizovalo, bol najprv čisto gréckokatolícky obrad, potom tzv. «biritualizmus», tj. gréckokatolícky a zároveň latinský obrad, a to, alebo oboje pomiešané, alebo raz tak a raz tak, a nakoniec, o pár desaťročí, či storočí nato, ostal len latinský obrad. To je i prípad tzv. *Spišských modlitieb* z 15. storočia, ktoré sú smutnou pamiatkou z práve takéhoto prechodného obdobia "biritualizmu" na Spišskej Kapitule.

Biritualizmus – posledná agónia pred smrťou gréckokatolíckeho obradu

Pozrime sa na príklad do **Nižnej Olšavy** v dnešnom okrese Stropkov, ktorá bola ešte v roku 1604 pôvodne čisto gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckou cerkvou. Ešte roku 1752 počas vizitácie vladyku Michala Manuela Olšavského bola samostatnou gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckym parochom. ✔ V roku 1818 sa Nižná Olšava v *Schematizme* Prešovskej eparchie ešte označuje ako čisto gréckokatolícka, ale už iba ako filiálka Vyšnej Olšavy. ✔ V *Schematizme* Prešovskej eparchie z roku 1898 sa už označuje nielen ako filiálka Vyšnej Olšavy, ale jej cerkov ako cerkov, kde sa slúži v oboch obradoch (biritualizmus), teda v gréckokatolíckom i rímskokatolíckom obrade (Olsva Alsó, cum Eccles. mur. utrique ritui communi…). ✔ Dnes (r. 1997) gréckokatolíckeho kňaza z Vyšnej Olšavy do cerkvi v Nižnej Olšave, ktorá je ešte teoreticky jeho filiálkou, ani nevpustia a slúži sa v nej len v latinskom obrade…[53]

Ďalší nedávny príklad z **Hraničného** (okr. Stará Ľubovňa), ktoré bolo čisto gréckokatolíckou filiálkou gréckokatolíckej farnosti Kremná ešte v roku 1792. ✔ V polovici 19. storočia je už birituálnou – chodil do nej (kedy-tedy) slúžiť aj rímskokatolícky kňaz z blízkeho Mníška nad Popradom. ✔ V polovici 20. storočia sa už slúžilo v tejto gréckokatolíckej cerkvi v Hraničnom jeden týždeň po gréckokatolícky a druhý týždeň po rímskokatolícky. ✔ Koncom 20. storočia už len výlučne po rímskokatolícky a skoro všetci obyvatelia, zlomení na duši, sa už «hlásia» za rímskokatolíkov – «bo to panska vira». Gréckokatolíckeho kňaza z Kremnej do bývalej gréckokatolíckej cerkvi v Hraničnom ani nepustia, dokonca ho nepozvú ani na odpust a všemožne ho ignorujú.[54]

Takýchto príkladov "biritualizmu", ktorý vždy končí latinským obradom, máme k dispozícii viac (porov. podrobnejšie v kap. 2.2.). A tak to končilo v dejinách v Uhorsku vždy. Preto je smiešne, ak sa niekto, najdúc niekde v dejinách birituálny kláštor či cerkov, rozplýva od šťastia a poukazuje na krásnu symbiózu dvoch obradov na jednom mieste… Latinský obrad na začiatku obyčajne toleroval niektoré grécke obyčaje… Sme tomu svedkami dodnes pri svätení Paschy (velikdenných košíkov) na Spiši, či v Košiciach, alebo v Trebišove, a to i v latinských kostoloch. Svedčia o tom v podstate až v súčasnosti (r. 1999) zrušované obchody-procesie okolo chrámu na odpust (napr. v rímskokatolíckom kostole v Stropkove), čo ešte i dnes vyvoláva pobúrenie zo strany miestnych rímskokatolíckych veriacich, ktorí pokladajú tieto byzantské prvky z dedičstva svojich pradedov za latinské a boli presvedčení, že sú integrálnou súčasťou latinského obradu.

16. storočie

Ďalšie pôvodne gréckokatolícke farnosti Spiša: Lúčky, Východná, Važec a Štrba na Liptove tiež pôvodne gréckokatolíckymi farnosťami

Ešte v 16. storočí valašské obyvateľstvo v **Lúčkach** neplatilo cirkevné desiatky,[55] čo tiež poukazuje, že v tom čase bolo ešte stále gréckokatolíckeho obradu.

Cerkov vo **Východnej** sa v 14.-17. storočí neuvádza v zoznamoch medzi latinskými kostolmi. V danom čase sa vo Východnej ešte stále slúžili Služby Božie vo «východnom», tj. gréckokatolíckom obrade a žili v nej Rusíni, ktorí boli pastiermi oviec.[56]

Pod jurisdikciu Spiša patrili neskôr liptovské obce **Važec** a **Štrba**. V najstarších písomných zmienkach 14. storočia kňazi domáceho pôvodu mohli vo Važci a Štrbe vysluhovať svojim veriacim myropomazanie (v latinskom obrade označované ako birmovka). Tento fakt dokazuje, že sa nejednalo o latinské kňazstvo, ale o kňazstvo gréckokatolícke, ktoré túto právomoc má dodnes. V prvej polovici 16. storočia važecký a štrbský farár sa stali evanjelikmi. Ako takí sa podpísali v jednej listine z roku 1545. Pri vizitácii spišského prepošta Sigraya roku 1700 a roku 1702 už boli Važec i Štrba rímskokatolícke a latinského obradu.[57]

Rímskokatolícky kostol v Orávke na Orave mal ešte v roku 1900 jasné von-

kajšie prvky, ktoré jasne prezrádzali, že sa pôvodne jednalo o gréckokatolícku cerkov. Kavuljak o tejto pôvodne gréckokatolíckej cerkvi napísal:

«*Oravčiansky kostol je najväčší drevený kostol starej Oravy. Jeho pôvodný bol celkom iný ako je dnes. Pôvodne bol vybudovaný na spôsob pravoslávnych kostolov Podkarpatskej Rusi: s vežou byzantského slohu a s krovom, prezrádzajúcim ruské (orientálne) stavebné motívy, ktorý zvláštny efekt dávaly široko vypustené strechy a pri veži i pri kostolnej lodi až po zem siahajúce šindľové ochranné krytiny. Časom však komplikované krovové konštrukcie vplyvom povetrnosti sa poškodily, boli viac ráz prerábané, konečne po prestavbe, vykonanej roku 1900, dostaly dnešný skôr gotický ako byzantský, menej úhľadný výzor*».[58]

Iné pôvodne gréckokatolícke farnosti Spiša

Z roku 1474 je zachovaný historický dokument, ktorý potvrdzuje, že ešte v tomto roku veriaci **v Smižanoch** (dnes okr. Spišská Nová Ves), **Stráži pod Tatrami** (dnes okr. Poprad) i **Veľkom Slavkove** (dnes okr. Poprad) neplatili latinskému prepoštovi Spišskej Kapituly cirkevné desiatky.[59] To dokazuje, že v tom čase boli Smižany, Stráže i Veľký Slavkov ešte gréckokatolícke (dnes sú už rímskokatolícke).

Z roku 1693 máme zmienku z latinskej vizitácie, že **vo Vyšnom Slavkove** (dnes okr. Spišská Nová Ves) okolo r. 1633 bola miestnymi gréckokatolíckymi Rusínmi postavená drevená cerkov. Bola zasvätená typicky východnému svätému sv. archanjelovi Michalovi. Roku 1693 sa však obec už uvádza ako rímskokatolícka (i dnes je rímskokatolícka) s poznámkou, že jej patrón Horváth Kiševič (typické rusínske priezvisko) sa len nedávno obrátil na rímskokatolícku vieru. Roku 1693 vo Vyšnom Slavkove bolo 40 katolíkov a 200 luteránov, roku 1801 – už 434 katolíkov a 6 luteránov.[60]

Vyšný Slavkov je typickým príkladom, ako miestna šľachta urobila z miestnych gréckokatolíkov najprv luteránov, lebo sama bola luteránska a neskôr, keď bol miestny šľachtic obrátený jezuitmi zo Spišského hradu na rímskokatolíka, tí istí jezuiti obrátili jeho poddaných-luteránov, teda bývalých gréckokatolíkov, na rímskokatolíkov.

17.-18. storočie

V druhej pol. 17. st. bolo len na Spiši úplne zlatinizovaných najmenej 35 gréckokatolíckych farností

Na Spiši, presnejšie povedané len v malej časti Spiša, v tej, ktorá patrila Uhorsku, v Spišskej župe sa ešte v čase latinského primasa-grófa Juraja Lippayho de Zombor[61] v roku 1654 uvádza najmenej 45 rusínskych gréckokatolíckych farností (!).[62] V súčasnosti na území celého Spiša (i po vrátení jeho veľkej časti z Poľska) tam ich dokopy ostalo len 17 (!).[63]

Nezrovnalosť čísla farností «17» uvádzaných Beskidom v roku 1928 s číslom farností «10», ktoré uvádza latinská vizitácia z roku 1700 súvisí s tým, že horný Spiš spolu so svojimi gréckokatolíckymi farnosťami bol pod jurisdikciou Peremyšlského monastyrského gréckokatolíckeho episkopstva.

To, že Spiš bol ešte v 17. storočí skoro celý (až na výnimku nemeckých kolonistov a reformovaných) gréckokatolícky, prezrádza i tá skutočnosť, že ešte dnes, tj na začiatku 21. storočia aj rímskokatolíci na Spiši svätia na Velikdeň Paschu, tj. špeciálne upečený hrozienkový koláč v košíkoch spolu s jedlom, od ktorého sa veriaci zdržiavali počas Veľkého pôstu (klobásy, šoudra-šunka, syrec, vajíčka-pisanky[64]…), čo je liturgický obyčaj čisto gréckokatolícky a napr. už na západnom, či strednom Slovensku, ktoré boli tiež kedysi (do reformácie) gréckokatolícke, vďaka jozefínskym liturgickým reformám zanikol. Tiež väčšina dnešných kostolov je na celom Spiši orientovaná na východ (na orient!), lebo boli nemeckými kolonistami, či už neskôr poslovenčenými rímskokatolíkmi (bývalými gréckokatolíkmi-Rusínmi) postavené na mieste pôvodných drevených gréckokatolíckych cerkví. Ba aj mŕtvi sa na Spiši dodnes pochovávajú tiež tým smerom, «pozerajúc sa» (ako je to predpisom v gréckokatolíckom obrade) na východ…[65]

Ďalšie stopy ukradnutých gréckokatolíckych farností Spiša

Spišský latinský *Schematizmus* z roku 1833 prezrádza až 100 latinských farností (alebo filiálok) *ktoré vznikli* v kritickej dobe – tj. v 17.-18. storočí

V priebehu 18. storočia bolo na území neskoršej latinskej Spišskej diecézy pretransformované z gréckokatolíckeho na latinský obrad minimálne 59 farnos-

tí. Okrem toho množstvo latinských farností sa v *Schematizme* z roku **1833** uvádza s údajom, že sa nevie, kedy presne vznikli, čo opäť poukazuje na neštandardnosť a spojitosť ich vzniku pretransformovaním z gréckeho na latinský obrad. Prechod-prelievanie sa gréckokatolíckych farností v latinské bol totiž postupný-spojitý, takže sa nevie a ani sa nikdy nebude dať presne určiť moment vzniku latinskej farnosti ako takej. Takýchto farností latinský *Schematizmus* z roku 1833 priznáva 31. Teda podľa tohto *Schematizmu* zo 163 latinských farností Spiša 10 vzniklo v 17. storočí, 59 v 18. storočí a 31 tiež niekedy v tomto čase. **Teda zo 163 latinských farností uvádzaných v *Schematizme* Spišskej diecézy v roku 1833, sto bolo vytvorených v priebehu kritického obdobia 17.-18. storočia!** Je opäť nad slnko jasné, že v čase pred týmto obdobím v týchto farnostiach nežili pohania…!

Úmyselné falšovanie histórie v latinských *Schematizmoch*

Latinský *Schematizmus* z roku 1833 je okrem iného, i tak voči gréckokatolíkom veľmi nespravodlivý, pretože ich počet úplne nekresťansky zatajuje (napr. Litmanová, Jarabina, Kremná, Hraničné, Jakubany, Kamionka…) a uvádza aj v celkových údajoch-počtoch obyvateľstva v kraji len rímskokatolíkov, evanjelikov a židov (na území Spišskej diecézy podľa *Schematizmu* žilo spolu 286113 obyvateľov, z toho 207949 rímskokatolíkov, 73314 evanjelikov a 4850 židov, gréckokatolíkov vraj absolútne nebolo!!!).[66] Situácia sa však, bohužiaľ, nezlepšila ani dnes – *Schematizmus Spišskej rímskokatolíckej diecézy* z roku 1996 taktiež falšuje údaje. Ako ukážku tzv. svätej lži hovoriacu za všetky drobné, možno uviesť napríklad celkový údaj počtu gréckokatolíkov v «dekanáte Stará Ľubovňa» — *Schematizmus* z roku 1996 ich udáva len v počte 4103 (!),[67] pričom pravdou je, že len v dvoch dedinách v susedstve Starej Ľubovne (Kamienka a Jakubany) žije dnes (r. 2003) vyše 4700 gréckokatolíkov a to nehovoríme o celom rade iných gréckokatolíckych dedín v danom okrese: Jarabina, Litmanová, Veľký Lipník… — na ktoré tvorcovia tohto latinského *Schematizmu* "zabudli".

Latinský *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1833** sám priznáva «vznik pred krátkou dobou» týchto latinských farností: **Brutocz** (Brutovce) – založená ako rímskokatolícka filiálka roku 1787, ako rímskokatolícka farnosť založená roku 1808, **Haraszt** (Chrasť nad Hornádom) – založená v roku 1740, **Klukno** (Kluknava) – založená v roku 1726, **Harikocz** (Harichovce) – založená v roku 1787, **Hnilcsek** (Hnilčík) – založená v roku 1808, **Hnilecz** (Hnilec) – založená v roku 1808, **Zavada** – založená v roku 1787 ako filiálka, roku 1809 ako farnosť, **Istvánfalva** (Dedinky) – založená v roku 1787, **Majerka** – založená v roku 1775, **Fridman** – založená v roku 1702, **Haligocz** (Haligovce) – založená v roku 1787, **Labs-Alsó** – založená v roku 1718, **Rélov** (Reľov) – založená v roku 1787, **Trobs** – založená v roku 1769, **Kolacsko** (Kolačkov) – založená v roku 1787, **Mnissek** (Mníšek nad Popradom) – založená v roku 1787, **Bobro** (Bobrov) – založená v roku 1787, **Bukovina** – založená v roku 1802, **Chizsne** (Chyžné) – založená v roku 1787, **Csimhova** (Čimková) – založená v roku

1787, **Hladovka** (Hladovka) – založená v roku 1787, **Usztye** (Ústie nad Priehradou) – založená v roku 1787, **Zubricza-Felső** – založená v roku 1787, **Erdőtka** (Oravská Lesná) – založená v roku 1787, **Hrusztin** (Hruštín) – založená v roku 1787, **Klin-Zakameno** (Zákamenné) – založená v roku 1748, **Krusetnicza** (Krušetnica) – založená v roku 1787, **Mutne** (Mútne) – založená v roku 1787, **Novotty** (Malé Borové) – založená v roku 1787, **Ó-Rabcsa** (Rabča) – založená v roku 1771, **Rabcsicza** (Rabčice) – založená v roku 1787, **Veszele** (Oravské Veselé) – založená v roku 1764, **Zubrohlava** (Zubrohlava) – založená v roku 1770, **Bjelipotok** (Oravský Biely Potok) – založená v roku 1787, **Chlebnicz** (Chlebnica) – založená v roku 1787 ako filiálka a neskôr ako farnosť, **Dubova-Valachorum** (Valaská Dubová) – založená v roku 1815, **Habovka** (Habovka) – založená v roku 1787, **Knyazsa** (Kňažia) – založená v roku 1787, **Malatina** (Malatiná) – založená v roku 1798 ako filiálka a roku 1808 ako farnosť, **Puczov** (Pucov) – založená v roku 1787, **Sub-Arx** (Oravský Podzámok) – založená v roku 1709, **Zazriva** (Zázrivá) – založená v roku 1749, **Hradek** (Liptovský Hrádok) – založená v roku 1807, **Maluzsina** (Malužiná) – založená v roku 1799, **Teplicska** (Teplička) – založená v roku 1766, **Borove-Nagy** (Veľké Borové) – založená v roku 1827, **Hutty** – založená v roku 1787, **Mattyassocz-Alsó** (Liptovské Matiašovce) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1809 ako farnosť, **Okolitsna** (Okoličná) – založená v roku 1826, **Proszék** (Prosiek) – založená v roku 1826, **Gombáss** (Hubová) – založená v roku 1787, **Hrbolto** (Hrboltová) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1809 ako farnosť, **Lucsky** (Lúčky) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1818 ako farnosť, **Ludrova** (Ludrová) – založená v roku 1787, **Luzsna** (Liptovská Lužná) – založená v roku 1787, **Oszada** (Liptovská Osada) – založená v roku 1752, **Revucza** (Liptovské Revúce) – založená v roku 1787, **S. Michael** (Liptovský Michal) – založená v roku 1787 ako filiálka a roku 1824 ako farnosť, **Sztankovan** (Stankovany) – založená v roku 1787. Všetky tieto farnosti teda «vznikli» v kritickom období 18. storočia, kedy «zmizli» na tých istých miestach gréckokatolícke prichody. položme si otázku: Keď tieto latinské farnosti vznikli takmer 900 rokov po cyrilometodejskej misii…, aké obyvateľstvo tam žilo predchádzajúcich 900 rokov? Pohanské? Kto tam žil? Ľudožrúti?

O niečo skôr, tj. v 17. storočí boli podľa spišského latinského **Schematizmu** z roku 1833 založené (opäť na mieste pôvodných gréckokatolíckych, čo *Schematizmus* zamlčuje) tieto latinské farnosti: **Zsdjár** (Ždiar) – založená v roku 1693, **Labs-Felső** – založená v roku 1660, **Lokcza** (Lokca) – založená v roku 1665, **Krempach** (Kremnica) – založená v roku 1600, **Námeszto** (Námestovo) – založená v roku 1612, **Dubova-Colonorum** (Sedliacka Dubová) – založená v roku 1674, **Nizsna** (Nižná) – založená v roku 1692, **Thurdosinum** (Tvrdošín) – založená v roku 1628, **Dovallo** (Dovalovo) – založená v roku 1694, **Hybbe** (Hybe) – založená v roku 1638.

Novšie Spišské latinské *Schematizmy* už existenciu gréckokatolíkov priznávajú-uvádzajú, ale ich počet radikálne znižujú-minimalizujú, ba v niektorých

gréckokatolíckych farnostiach = latinských "filiálkach" ich opäť úplne nekresťansky zatajujú. Napr., ako školácky príklad "objektívnosti" latinských *Schematizmov* možno uviesť *Schematizmus* z roku **1840**, ktorý zatajuje (tj. uvádza nulový počet) gréckokatolíkov v Jarabine, v Litmanovej, v Kremnej i Hraničnom, v Jakubanoch, v Kamienke, v Sulíne, čo sú ešte dodnes vyslovene a plne gréckokatolícke farnosti, a len v Kamienke v skúmanom čase žilo 3000 gréckokatolíkov. V iných obciach ten istý *Schematizmus*, aby zalepil oči kritike, uvádza aký-taký symbolický počet gréckokatolíkov, napr. 26 gréckokatolíkov v Novej Ľubovni; 4 v Kolačkove, 3 v Hniezdnom, 1 v Mníšku nad Popradom, 10 v Podolínci…[68] To všetko kvôli tomu, aby v budúcnosti, keď budú v týchto častiach Uhorska zlikvidovaní gréckokatolíci, aby po nich ani v dokumentoch nezostala usvedčujúca stopa. V podobnej tendencii ide napríklad i Spišský *Schematizmus* z roku **1842**…[69] Lož má však, ako sa hovorí, «krátke nohy» – z podvodu a neobjektívnosti latiníkov usvedčuje ich ďalší vlastný *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1844** (tj. dva roky nato), ktorý už uvádza v Jarabine 1454 gréckokatolíkov (!), v Litmanovej 1132 gréckokatolíkov (!), v Kremnej i Hraničnom 795 gréckokatolíkov (!), Jakubanoch 2783 gréckokatolíkov (!), v Kamienke 2348 gréckokatolíkov (!), v Sulíne 743 gréckokatolíkov (!)…[70] To, že sa gréckokatolíci do týchto veľkých rusínskych obcí masovo nepristťahovali, dokazujú ešte novšie *Schematizmy*, ktoré opäť uvádzajú v týchto dedinách nulový počet gréckokatolíkov (napr. latinský *Schematizmus* z roku 1866) a fakt, že i dnes sú tieto obce ešte stále takmer úplne gréckokatolícke. Možno príde v budúcnosti opäť nejaký mudrlant s vymyslenou "*Valašskou kolonizáciou* z Ukrajiny", aby sa pokúsil vysvetliť lživé údaje týchto latinských *Schematizmov*, ale sotva sa mu to podarí, veď len v týchto nami vybraných obciach sa naraz, a to v priebehu necelých dvoch rokov objavili tisíce gréckokatolíkov… (spadli z neba?), aby vzápätí znova zmizli (rok 1866, pozri ďalej) a znova sa zjavili v masovom počte a žili tu dodnes?!?

Príčina je však niekde inde: až v roku 1844 (predrevolučné roky) sa hierarchia Spišskej diecézy uspokojila a uvedomila si, že gréckokatolíkov v týchto obciach sa nepodarí len tak jednoducho vymazať z dejín, vymazať pretransformovaním na latinský obrad, a preto ich v «slabej chvíľke» uviedla i vo svojich *Schematizmoch*.

Pohľačské záchvaty sa však objavili hneď po revolučných rokoch 1848/49 v nasledujúcich desaťročiach, čo dokazuje napr. už vyššie spomenutý *Schematizmus* Spišskej diecézy z roku **1866**. V tomto latinskom *Schematizme* gréckokatolíci vraj znova záhadne zmizli napríklad v Jarabine (vyparili sa), kde vraj podľa tohto "objektívneho" *Schematizmu* žilo v tom roku už len 56 rímskokatolíkov (!), tak isto záhadne gréckokatolíci zmizli z Litmanovej, kde podľa tohto *Schematizmu* žilo v tom čase všeho-všudy len 40 rímskokatolíkov – pravdepodobne spišská latinská hierarchia opäť predpokladala, že tieto dve dediny budú čoskoro prevedené na latinský obrad (tak ako stovky a tisícky iných v celom Uhorsku), preto gréckokatolíkov preventívne neuviedli; v Kremnej spolu s Hraničným

tento *Schematizmus* uvádza 505 gréckokatolíkov a 184 rímskokatolíkov, v Jakubanoch uvádza 2391 gréckokatolíkov, 82 rímskokatolíkov, 10 protestantov a 15 židov, v Kamienke tento *Schematizmus* priznáva existenciu 2092 gréckokatolíkov a 89 rímskokatolíkov, v Sulíne 644 gréckokatolíkov a 26 rímskokatolíkov…[71]

I dnes však situácia nie je oveľa ružovejšia:

Podobnej falzifikácie čísiel gréckokatolíkov sme svedkami i v roku **2000**: Mapa s názvom *Územná štruktúra katolíckej cirkvi v Slovenskej republike v roku 2000*, ktorej sa robila bombastická reklama všetkými biskupskými úradmi na Slovensku, aby si ju kňazi po farnostiach zakúpili a zarámovali…, uvádza v prehľadnej tabuľke obyvateľov žijúcich na území dnešnej Spišskej latinskej diecézy, že v celom okrese Stará Ľubovňa žije 24.780 rímskokatolíkov a vraj len 2580 gréckokatolíkov! Pritom v okrese Stará Ľubovňa sa ešte i dnes nachádzajú také gréckokatolícke mastodonty (veľké farnosti) ako Jakubany, Kamienka, Veľký Lipník, Stará Ľubovňa… Len v samotnej Starej Ľubovni v roku 2001 žilo 3603 gréckokatolíkov, v Kamienke vyše 1450 z celkového počtu 1499, v Jakubanoch okolo 2000, v Litmanovej okolo 600, Veľkom Lipníku okolo 950… Stačí, keď si spočítame veriacich len v týchto vyššie spomenutých gréckokatolíckych farnostiach staroľubovianského okresu, vychádza číslo vyše 8000 veriacich… a latinská mapa sarkasticky priznáva v celom okrese Stará Ľubovňa len 2580 gréckokatolíkov…! Pri oficiálnom sčítaní ľudu roku 2001 v okrese Stará Ľubovňa sa prihlásilo presne 15.720 gréckokatolíkov.[72]

Prolatínska mapa s názvom *Územná štruktúra katolíckej cirkvi v Slovenskej republike v roku 2000* uvádza v okrese Stará Ľubovňa vedome a umelo znížené číslo: 2580 gréckokatolíkov oproti skutočnému číslu 15720! Toto je latinská spravodlivosť! Kamuflovanie a úmyselné zmenšovanie, a to mnohonásobné zmenšovanie reálneho čísla gréckokatolíkov veselo pokračuje i dnes, a to i napriek jasným záverom II. Vatikánskeho koncilu. Preto nemôže dôjsť k zjednoteniu katolíkov s pravoslávnymi, lebo tí druhí majú rozum a oči, a aj počítať vedia! I tu je hlavný dôvod, prečo dnešní pravoslávni jednoducho nechcú mať nič do činenia s rímskokatolíkmi… Ak si rímskokatolícki historici a hierarchia nevstúpi do svedomia a naďalej budú kamuflovať dejiny a supermansky sa pritom tváriť, k jednote nikdy nedôjde, a tým sa poškodzuje celá sv. Cirkev!

Spišská župa bola pôvodne z cirkevno-právneho hľadiska jurisdikčne úplne svojprávna

Mukačevský episkop Josif Roga de Camellis (+1706) nemal ani na konci 17. ani na začiaktu 18. storočia jurisdikciu nad Spišskou župou a nemali ju ani jeho následníci až do čias cisára Jozefa II. (do r. 1787), čo dokazuje, že Spišská oblasť bol pôvodne jurisdikčne svojprávna (bola samostatnou monastyrskou eparchiou).

Keď sa r. 1690 Josif Roga de Camellis, OSBM, stal episkopom mukačevským a za ním stál cisár i latinský primas-kardinál Kolonič (keďže bol poslaný do Mukačeva priamo z Ríma), v jednom z listov latinskému primasovi Koloničovi (po akejsi sťažnosti zo Spiša) na svoju obhajobu napísal:

«*Neviem, čo mohli na mňa napísať Gréci* (rozumej gréckokatolíci) *zo Spiša, zatiaľ, čo ja som ešte na Spiši ani nebol, ani som ich nevidel, ani oni mňa, a nedostal som z ich komitátu ani kvadrín. Nič som neurobil, len pred rokom, keď som navštívil Makovicu* (pri Bardejove) *a urobil som tam synod a jednotu, pozval som aj ich, ale oni neprišli, ale mi poslali archikňaza s ešte jedným a tí mi oznámili, že kňazi by chceli prísť, ale latinský prepošt im to nechcel dovoliť, s tým, že už nejaký čas sú podriadení arcibiskupovi ostrihomskému…*».[73]

Pôvodne nielen Spiš, ale i každá župa, ba i menšie teritoriálne celky (panstvá) v Uhorsku mali na svojom čele samostatného gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu sídliaceho v sobornom monastyre.

Rok 1700 – latinská vizitácia Spiša

O usadzovaní sa latinských plebanov v gréckokatolíckych farnostiach a o postupnej transformácii gréckokatolíkov na rímskokatolícke obyvateľstvo svedčí i správa o vizitácii latinského prepošta Jánoša Sigraya na Spiši, z roku 1700. Ján Sigray navštívil aj jemu podriadené početné gréckokatolícke farnosti nachádzajúce sa v Spišskej župe, lebo tieto nepatrili pod gréckokatolíckeho episkopa v Mukačeve. Správa hovorí, že «*vo veľmi mnohých rímskokatolíckych farnostiach spišského prepošstva, sa v rámci 13. otázky (dotazovacieho formulára) uvádza, že v danej farnosti sú aj veriaci gréckokatolíckeho obradu 'Animae Cath. Ritus Greci', dokonca v niektorých prípadoch vo väčšom množstve ako rímskokatolíci*». … v rímskokatolíckych farnostiach (a to nie v jednej, dvoch, ale v mnohých!) je viac gréckokatolíkov ako rímskokatolíkov…! To je úradný záznam o vizitácii! To bol rok 1700…, keď v novovytvorených (rímskokatolíckych) farnostiach na Spiši žilo veľké množstvo grécko-

katolíkov, ba mnoho ráz, ako to prízvukuje správa, tvorili i väčšinu obyvateľstva. Tak tomu bolo napr. **v Malej Lomnici**, **v Lomnici**, **Tepličke**… Dnes v týchto latinských farnostiach žijú už len rímskokatolíci, gréckokatolíci boli pretransformovaní. V správe o vizitácii z roku 1700 sa ako čisto gréckokatolícke farnosti, (rozumej farnosti s vlastným gréckokatolíckym parochom[74]) uvádzajú len tieto: Nižné Repaše, Helcmanovce, Ihľany (Hodermark), Veľký Lipník, Stráňany (Foľvark, dnes filiálka Veľkého Lipníka, vtedy samostatná farnosť), Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka.[75] Z vizitácie je tiež zrejmé, že gréckokatolícki Rusíni mali pred rokom 1700 svoje farnosti i **vo Vyšnom Slavkove** (Felső=Vyšný Szalok, dnes v okr. Spišská Nová Ves), **Lopuchove** (Felső Lapas, dnes okr. Bardejov) a **v Majerke** (dnes okr. Poprad)…[76]

Rok 1701 – vizitácia gréckokatolíckych farností Spiša mukačevským episkopom

Po dovolení zo strany latinského spišského prepošta Jánoša Sigraya, mukačevský gréckokatolícky episkop Josif Roga de Camellis, OSBM, poslal jereja Varlaama Habickoho, gréckokatolíckeho parocha z Renčišova a Joanna Blažija Borzakovskoho (svojho sekretára), aby preverili situáciu gréckokatolíckych farností na Spiši.[77]

Navštívili tieto farnosti: **Ihľany** (Hodermark), **Stráňany** (Foľvark), **Závadka, Poráč**. Gréckokatolícki kňazi farností **Olšavica, Repaše, Veľký Lipník, Osturňa a Helcmanovce** vizitáciu alebo vôbec neprijali, alebo ju nevpustili do cerkvi. **V Helcmanovciach** ich miestny duchovný, bývalý vyslúžilý vojak, Iľja Mikitovič, keď sa dozvedel, že prichádzajú od Josifa Rogu de Camellisa (ktorý bol už všeobecne známy tým, že latinizoval), privítal tak, že zo steny strhol pištoľ, a keď nechceli odísť, vystrelil na výstrahu. Keď odvádzali zo stajne svoje kone a vyhrážali sa mu postihmi, uchytil poleno a pretiahol ním jedného z nich po hlave… Tak od neho ušli a nedokončili vizitáciu.[78] Možno i vďaka takému ráznemu postoju a rozhodnej obrane svojho obradu sa na Spiši tieto gréckokatolícke farnosti zachovali a ostali «gréckokatolíckymi ostrovčekami» v rozpínajúcom

sa latinskom živle dodnes.

Pozoruhodná je historická poznámka o návšteve-vizitácii spišskej **Závadky**. Vo vizitačnom protokole stojí zapísané:

«*Samotný kňaz je dosť čestný a zbožný. On sám s niektorými starcami nám hovoril, že* ***Závadka bola od svojho začiatku vždy dedinou rusínskou, ale v istom čase sa všetci museli stať luteránmi a luteránmi boli až do roku 1674****, teda do času, keď mohol prísť súčasný* (gréckokatolícky) *kňaz, ktorý ako samotní veriaci priznávali, priviedol všetkých späť na grécku* (gréckokatolícku starú) *vieru. Od daného roku tam žije tento kňaz a postaral sa, aby si postavili novú cerkov*». Gréckokatolícky kňaz v Závadke bol pôvodom z Čarnoho, preto ho ľudia prezývali «Čarňanskyj».[79]

Vyššie uvedené opäť potvrdzuje teóriu, že väčšina pôvodného gréckokatolíckeho obyvateľstva Slovenska sa najprv za reformácie násilím transformovala na luteránov (protestantov) a potom opäť pri jezuitskej protireformácii na rímskokatolíkov. Preto je dnes väčšina obyvateľstva Slovenska (bývalí Tóti, tj. gréckokatolíci odpadlí na protestantskú vieru) latinského obradu.

Rok 1766 – «*Keď si Rusín-gréckokatolík, choď v čerty*»

Spišskí gréckokatolícki kňazi na čele so svojim dekanom Joanom Jamborským, ktorí boli pod jurisdikciou latinského spišského prepošta, v jednej zo svojich sťažností zo svojho stretnutia v **Poráči** 14. februára 1766 napísali:

«*… pripomíname ako niektorí páni latinskí parochovia…, neprestávajú klamlivo haniť náš obrad preklínajúc naše obyčaje a zvyky…, odsudzujú naše pôsty, hovoria, že je hriechom slúžiť omše na tých miestach a v tých čašiach, kde predtým slúžil kňaz gréckeho obradu, prinucujú našich veriacich prijímať pod nekvaseným spôsobom (hostie)…, majú pochybnosti čo sa týka našej Liturgie, či je skutočnou, pokladajú za hriech slúžiť v rímskom obrade v našich cerkvách, majú pochybnosti i čo sa týka našich duchovných, nazývajú ich nehodným spôsobom (hanba to i vysloviť): žrecami. … láskavým spôsobom, ale i hrozbami odtrhávajú náš ľud od obradu. Nakoniec, keď niekto odmieta prijať latinský obrad, s pohoršením*

ho posielajú do diabla. Keď ich zavolali ku chorým nášho (gréckokatolíckeho) *obradu, keď títo nie sú rímskeho obradu, odmietajú ich zaopatriť hovoriac:*

— Keď je to Rusín, tak nech ide do diabla.

A keď Rusín zmení obrad, vtedy gratulujú jeden druhému, že našli stratenú ovcu. Nás hanebne urážajú, volajú nás ponižujúco popami a pod., sami sa nehanbia o nás hovoriť veľa vymyslenín, čo sa hanbíme aj napísať… Osmeľujeme sa Vám napísať, pán biskup, že oni si cenia viac jedného heretického kazateľa (protestanta)*, ako skutočného syna svätej matky Cirkvi – gréckeho presbytera…».*[80]

Keď si Rusín, choď v čerty – to bolo v minulosti a žiaľ, neprestalo ani v súčasnosti a prejavuje sa vo vzťahu rímskokatolíckej hierarchie ku gréckokatolíckemu obradu na Slovensku, či v Poľsku v mnohorakých skrytých i otvorených formách.

Rok 1771 nepriniesol úľavu

I keď bola roku 1771 prvýkrát v poarpádovskych dejinách Uhorska uznaná Mukačevská monastyrská eparchia, obyvateľstvu Spiša to nijak nepomohlo, lebo nepatrilo pod správu Mukačeva. Boj o prežitie gréckokatolíkov na Spiši, teda naďalej pokračoval aj po roku 1771.

Rok 1776 – založenie latinského Spišského biskupstva

Dnešná rímskokatolícka diecéza na Spiši nie je vôbec stará – bola založená Máriou Teréziou len v relatívne nedávnej dobe 1. januára v roku 1776 a 13. marca 1776 schválená pápežskou bulou *Romanus Pontifex*.[81] Keďže rímskokatolíkov-Slovanov tam, v pôvodne čisto gréckokatolíckom-cyrilometodejskom prostredí, bolo ešte aj v tom čase pomerne málo a navyše, v radoch latinského kléru bol ešte stále absolútny nedostatok slovanských kádrov, prvým jej biskupom sa stal Nemec Karol de Salbeck (1776-1785). Počty rímskokatolíkov v tejto novovytvorenej diecéze tvorili totiž v prevažnej miere len Nemci a aj Maďarov v tejto oblasti bolo málo. Pôvodné a ešte stále v celkovom meradle väčšinové obyvateľ-

stvo – Rusíni boli alebo gréckokatolíkmi alebo odpadlíkmi-protestantami, tzv. Tótság (nemecký výraz – v slovenskom preklade *mŕtvi*),[82] z ktorých rímskokatolíci ešte len vznikali – formovali sa.

Ešte tesne pred vznikom rímskokatolíckeho biskupstva na Spiši kráľovná Mária Terézia (1740-1780) žiadala pápeža Pia VI., aby gréckokatolícke farnosti Spiša (tj. farnosti s úradujúcimi gréckokatolíckymi parochmi) boli vyňaté zpod jurisdikcie latinského Ostrihomu, pod ktorý Spišské prepošstvo patrilo, a aby boli pripojené k Mukačevskej eparchii, ale pápež na jej žiadosť ani neodpovedal.[83] Bolo založené Spišské latinské biskupstvo a začala ešte tvrdšia latinizácia než kedykoľvek predtým.

Rok 1777 – ovce bez pastiera hľadajú pomoc u vlka

Len čo (roku 1776) v dejinách prvý sídelný spišský rímskokatolícky biskup Karol de Salbeck nastúpil na svoj spišský stolec,[84] začal najrozličnejším spôsobom obmedzovať gréckokatolíckych parochov, ktorí ešte stále veľmi úspešne pôsobili na jeho území. Kde len mohol a akokoľvek mohol, preťahoval gréckokatolíckych veriacich jednotlivo, či hromadne, ba i celé dediny na rímskokatolícky obrad. Jeho otvorene nepriaznivý postoj voči gréckokatolíkom vyvolal medzi spišským gréckokatolíckym obyvateľstvom i duchovenstvom netajený odpor. Dusivé ovzdušie jeho vlády zachytávajú nasledujúce riadky:

Roku 1777 poslali gréckokatolícki parochovia na čele so svojim dekanom Joanom Jamborským novovymenovanému spišskému latinskému biskupovi (pod ktorého patrili) sťažnosť, z ktorej vyberáme:

«*… latinskí parochovia nám nedávajú úctu, napr. jeden mladý kaplán či mladý paroch sa nebojí ponižovať a vyvyšovať sa nad starého, prácou v Božej vinici zodratého parocha gréckeho obradu, a to sa deje veľmi výrazne už niekoľko rokov. Pamätáme si, ako pri jednej sviatočnej procesii na vznešenej kapitule* (Spišskej Kapitule) *bol určený jeden z nás niesť spolu s latinskými parochmi baldachín. Vtedy mu povedali:*

— Choď preč, rusínsky pope, ty nie si s nami dôstojný niesť baldachín…

… naši predchodcovia (gréckokatolícki parochovia) *previedli celé dediny a farnosti nakazené kalvínskou a čiastočne aj luteránskou herézou na skutočnú vieru od Christa vo východnom obrade. Jednalo sa o farnosti ako:* ***Závadku, Poráč*** *z kalvínskej viery a* ***Slovinky, Hodermark*** *(Ihľany),* ***Helcmanovce*** *a na Gemerskom panstve i* ***Šumiac*** *s filiálkami v* ***Telgárte*** *a* ***Krásnom*** *(Ocrnacz) z luteránskej viery. Predtým sme mali* (homogénne-gréckokatolícke) *celé dediny-filiálky ako:* ***Brutovce*** *(Brutocz),* ***Žakarovce*** *(Zacharocz),* ***Teplica*** *(Teplicza),* ***Úhorná, Slavkovce*** *(Szállok),* ***Jurské*** *(Iurszke) – okrem iného uctievateľov sv. Heorhija (Juraja) východného obradu. Predtým sme mali na celom Spiši vo všetkých mestách a dedinách stovky a stovky Rusínov, ktorých latinskí páni parochovia obrátili na svoj obrad, a to takým spôsobom, že dnes sa na latinských farnostiach nájde ledva jeden Rusín… ak niekto opustí územie svojej rusínskej farnosti, hneď sa stráca a stáva sa latiníkom. S akým svedomím toto môžu robiť latinskí parochovia, my nevieme… Kto môže ospravedlniť ich tak veľké previnenia? Teda zákony a stabilita sa porušujú i cirkevnou vládou…*

… ak niekto z nás sa chce držať pápežských búl a upozorňuje na veľké tresty, ktoré z nich vyplývajú pre narušovateľov a snaží sa ich brániť v praxi…, hneď počuje (strohé, avšak o to krutejšie odsúdenie)*:*

— *Schizmatik!…».*[85]

V hore uvedenom liste z roku 1777 sa spišskí gréckokatolícki parochovia ďalej sťažujú svojmu novému predstavenému: latinskému biskupovi Karolovi de Salbeck, že ich finančné dôchodky sú len polovičné v porovnaní s dôchodkami latinských parochov a tiež, že Helcmanovskej gréckokatolíckej farnosti latinský biskup gróf Štefan Čáky dokonca nezákonne odobral majetky a naďalej ich jeho rod nezákonne drží… Sťažnosť zostala bez akéhokoľvek povšimnutia, veď gróf-biskup Karol de Salbeck bol sám iniciátorom ponižovania a počínanie svojich kňazov plne schvaľoval. Napätie stúpalo, preto sa roku 1780 zišli tvrdí spišskí gréckokatolícki svjaščenici na slovinskej fare, zvolili za svojho dekana Vasiľa Jamborského a tam si pred Bohom zložili tajnú prísahu vernosti

gréckokatolíckemu obradu. Je to jeden z mnohých dojímavych príkladov a dôkazov, že gréckokatolíci Uhorska nikdy neboli schizmatikmi.

Rok 1780 – tajná prísaha vernosti gréckokatolíckemu obradu zo strany spišských svjaščenikov

Vyberáme niektoré časti z textu prísahy spišských gréckokatolíkych parochov zloženú na fare v **Slovinkách** 25. júla 1780:

«*Ja, nižšie podpísaný N.N., prisahám pred živým Bohom, Presvätou Divou Máriou a všetkými svätými, že by som veľmi chcel zachovávať, brániť a rozširovať až do samej smrti svätosvätú katolícku rímsku-apoštolskú vieru a tak isto svätý obrad východnej Cirkvi, dokonca i za cenu vlastného života. Tak isto nikomu neprezradím tajomstvá našich stretnutí. Tiež z mojej strany dám nášmu pánovi dekanovi Vasiľovi Jamborskému podporu, aby sa všetkými možnými a spravodlivými spôsobmi rozširoval a chránil, keď to bude potrebné náš svätý obrad…*».

Prísahu podpísali: slovinský paroch a zároveň dekan *Vasilij Jamborskyj*, kojšovský paroch *Andrij Ladižinskyj*, lipnícky paroch *Heorhij Smerekovskyj*, závadský paroch *Michail Jamborskyj*, poráčsky paroch *Vasilij Gulovič*, repašský paroch *Joan Dudinskyj*, osturňanský paroch *Joan Kralovič*, torysský paroch *Štefan Andrejkovič*, olšavický paroch *Joan Orinčaj*, helcmanovský administrátor *Štefan Vizi* a hodermarský (ihľanský) paroch *Andrej Kaňuk*.[86] Tlak na gréckokatolíckych svjaščenikov, aby prestúpili na latinský obrad musel byť skutočne silný, keď sa museli posilniť takouto prísahou…

Gréckokatolícki duchovní napísali memorandum (r. 1780), v ktorom biskupa Karola de Salbeck žiadali, aby neobmedzoval ich pôsobenie v gréckokatolíckom obrade, lebo ináč to ohrozí úniu (išlo totiž o podmienku, pod ktorou bola tzv. Užhorodská "únia" podpisovaná a schválená). Biskup Karol de Salbeck, ako sa dalo očakávať, nielen že odmietol memorandum, ale v návale hnevu ešte aj suspendoval (zbavil kňazstva) o. Vasiľa Jamborského (príbuzného vyššie spomínaného Joana Jamborského), gréckokatolíckeho parocha Slovinok (1752-1785),

Latinský biskup-gróf Karol de Salbeck

ktorý mu memorandum podpísané gréckokatolíckymi kňazmi priniesol. Tento čin spišského biskupa protiviaci sa kresťanským zásadám vôbec, veľmi pobúril gréckokatolíckych kňazov, jednako museli mlčať, aby si svoje postavenie ešte nezhoršili.

4. novembra 1780 napísal biskup Karol de Salbeck správu do Ríma ohľadom svojej novovzniklej Spišskej diecézy i ohľadom "uniatov"[87] v nej. V tejto správe okrem iného opísal i svoj spôsob "práce" (preťahovania) s uniatmi.[88] Uviedol, že gréckokatolícke farnosti «*túžia*» naďalej zostať pod jeho správou, tj. v Spišskej latinskej diecéze, a preto nebude mať nijaké ťažkosti, aby ich «*získal pre latinský obrad…*» A na koniec ešte dodal: «*Jedna (celá) ich dedina je už pripravená prejsť z gréckeho na latinský obrad*». Pre tento dôvod silne naliehal na Apoštolskú Stolicu, aby v žiadnom prípade nesúhlasila s odobratím týchto farností zpod jeho jurisdikcie, tj. jurisdikcie novozaloženého Spišského rímskokatolíckeho biskupstva.[89]

Rok 1781 – ďalšia sťažnosť «Mohykánov» zo Spiša bojujúcich o svoje bytie či nebytie

Roku 1781 napísali spišskí gréckokatolícki kňazi pod vedením Vasilija Jamborského ďalšiu sťažnosť latinskému biskupovi Karolovi de Salbeck, v ktorej sa okrem iného uvádza i toto:

«*… Je jasné, že Vaša Excelencia chce vykoreniť nás i náš svätý obrad zo Spiša. Vaša Excelencia o tom dokonca napísala i do Ríma, aby Vám odtiaľ dovolili od nás odobrať celé fary a farnosti,*

ktoré naši predchodcovia prinavrátili z luteránskej a kalvínskej herézy na skutočnú kresťanskú vieru a aby ste nás odtrhli od nášho obradu, akoby náš obrad bol menej spasiteľným a urobili z nás latiníkov. Na kolenách Vás čo najpokornejšie prosíme, aby Vaša Excelencia zmenila toto svoje rozhodnutie…

Prečo si nás Vaša Excelencia neváži, prečo tak nízko oceňuje náš obrad? Hovoríte, že s nami máte viacej roboty, ako s celou svojou diecézou. Preto Vás čo najúctivejšie prosíme, aby ste nás prepustili, aby sme sa mohli vrátiť, odkiaľ sme prišli, dovoľte nám vrátiť sa (do Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie spod Vašej latinskej jurisdikcie)… *bozkávajúc svätú pravicu Vašej Excelencie ostávame s pokorou. Najponíženejší otroci a kapláni (Serui et Capellani) Vašej Excelencie Vasilij Jamborskyj, slovinský paroch a celá kongregácia parochov gréckeho obradu na Spiši*».[90]

Následne potom bol gréckokatolícky dekan Spiša Vasilij Jamborskyj už verejne degradovaný z dekanstva, ba uväznený na tri dni vo väzení u františkánov-minoritov a bolo mu zakázané opustiť hranice územia Spišského latinského biskupstva.[91]

Rok 1781 – list cisárovi Jozefovi II.

Približne v tom istom čase Vasilij Jamborskyj napísal list samému rakúskemu cisárovi Jozefovi II.:

«*… Ja nižšie podpísaný, vo svojom 72. roku života, 48. roku kňazstva a 30. roku vo funkcii dekana, starý a nachádzajúc sa veľmi blízko smrti, ležiac v pokore na zemi pred prestolom Vašej najsvätejšej veľkosti…*

S príchodom Jeho excelencie pána Karola de Salbeck na Spiš, sme podali jeho Excelencii prvú sťažnosť, na ktorú nám počas mnohých rokov vôbec neodpovedal. Potom, po niekoľkých rokoch, keď sa nám opäť priťažilo, sme podali druhú sťažnosť. Následkom nej, ja, ako dekan majúci svoj úrad už 30 rokov, som bol svojvoľne pozbavený úradu a odsúdený do väzenia. Okrem toho som obmedzovaný i naďalej, pretože mi je prísne zakázané opustiť hranice Spišskej diecézy…

… padnúc na kolená pred prestolom Vašej najsvätejšej veľkos-

ti prosím, aby nás jedenástich parochov gréckeho obradu na Spiši, vlastne nie latiníkov, ale katolíkov, ktorí tolké roky stonali pod jarmom latinského biskupa, ktorý nepozná náš obrad a naše zvyky, aby ste nás podriadili jurisdikcii toho, ktorý sa bude o nás otcovsky starať…[92]

*… **svojimi vlastnými očami vidím, že na Spiši svätý grécky obrad zaniká**. Áno, je tomu tak vysoká rada! Na Spiši grécky obrad zaniká, lebo **latinskí páni farári, šliapuc po zákonoch celej Cirkvi a nevšímajúc si buly mnohých sv. rímskych pápežov, všetkými spôsobmi preťahujú veriacich z gréckeho obradu na latinský**, akoby sa nemohlo spasiť v gréckom obrade. Toto moje tvrdenie je potvrdzované celými dedinami ako **Brutovce** (Brutovecz), **Žakarovce** (Zacharovecz), **Teplička** (Tepliczka), **Úhorná** (Ohorna), **Vyšný Slavkov** (Felsö-Szálok) či **Jurské** (Iurszke). Tieto všetky dediny boli pôvodne rusínskymi a následkom toho, že do daných dedín nebolo dovolené prísť rusínskym kňazom, všetci dnes v daných dedinách sú už latinského obradu. Tak isto sme mali na Spiši okolo 30 miest, v ktorých žili mnohé stovky a stovky veriacich rusínskeho obradu, teraz sa z nich zachoval ledva ktosi, lebo latinskí farári ich všetkých pretiahli na svoj obrad…*

… hovoria, že nám latiníci nerobia žiadne krivdy…, ale keby som mal popísať všetky krivdy, ktoré nám urobili, musel by som napísať celé knihy, teraz však vyberám len niektoré z nich:

… jednému z našich starých kňazov latinský farár Juraj Šárošy povedal:

— Ty nie si takým kňazom ako ja. Ja som kňazom a ty si len popom.

Ten istý kňaz na dekanskej porade sa verejne vyjadril:

— Musím ísť za biskupom a dostať všetkých rusínskych popov do nájmu…

*… toto sa stalo v **Slovenskej Vsi** (Thót-falvae): istého rusínskeho gréckokatolíka vyspovedal latinský farár, a keďže mu tento nezaplatil ako je to v latinskom obrade zvykom, pochovali ho ako osla, teda mimo cintorína za dedinou (asinina sepultura, quia extra Coemeterium, et Pagum)…*

*… v rusínskej farnosti **Závadka** (in Parochia Ruthena Zavad-*

kensi) žili dve osoby, ktoré sa chceli zosobášiť, ale boli v nepríjemnej situácii, pretože boli v blízkom príbuzenskom vzťahu. Preto s doporučením svojho gréckokatolíckeho parocha sa vybrali na Spišskú Kapitulu, aby dostali dovolenie na sobáš, ale márne. Potom išli do ***Nálepkova*** *(Vong-Ondreslinum) do latinského farára a po zmene obradu na latinský, hneď dostali dovolenie sa zosobášiť a tento latinský farár ich aj hneď zosobášil poškodiac takto ich gréckokatolíckeho parocha i závery Tridentského koncilu. Latinský farár nebol zato nikým pohanený, ale naopak ho za to pochválili…*

… pred niekoľkými rokmi sa v ***Jakloveckej*** *farnosti stala táto udalosť: Jeden človek, syn heretikov (protestantov), sa stal gréckokatolíkom. O niečo nato ťažko ochorel a dal si k sebe zavolať kňaza. Prišiel k nemu* (latinský) *františkán páter Jakub a rozvinul sa medzi nimi tento rozhovor:*

— Čo chceš?

Nato chorý odpovedal:

— Spovedať sa.

Františkán mu hovorí:

— Ty si Rusín a ja nebudem počúvať tvoju spoveď dotiaľ, dokiaľ nezmeníš grécky obrad na latinský.

Tu mu chorý odpovedal:

— Neurobím to, lebo akú vieru a obrad som raz prijal, v takom chcem aj zomrieť. Ale ak ma nechcete vyspovedať, aspoň sa na do mnou pomodlite (= udeľte mi tajomstvo jeleopomazania-pomazania chorých).

Ale on nechcel urobiť ani to, ale zanechal zomierajúceho s jeho rodičmi heretikmi (protestantmi) a ak by nepribehol rusínsky kňaz, zomrel by nezaopatrený…

… niektorí (spišskí, latinskí) *kanonici sa verejne vyjadrili:*

— Vedzte, Rusíni, že po desiatich rokoch po vás na Spiši nezostane ani stopy…[93]

A o mojej farnosti už bolo povedané, že po mojej smrti tu už nebude nikdy gréckokatolícky kňaz, ale latinský, a to i napriek tomu, že v ***Slovinkách*** *dnes žije 800 Rusínov schopných spovede a*

400 vo veku, keď sa ešte spovedať nemôžu …».[94]

Takto končí list degradovaného dekana a gréckokatolíckeho parocha Sloviniek Vasilija Jamborského cisárovi Jozefovi II.

Rok 1782 – pochvala z Ríma pre spišského biskupa Karola de Salbeck

Správa jednajúca o medziobradových vzťahoch biskupa Karola de Salbeck sa ocitla na Kongregácii Sv. Ofícia v Ríme, a tam, súc jednostranne informovaní, o dva roky nato (roku 1782) úplne schválili spôsob jednania Karola de Salbeck s «*uniatmi*» a zároveň bolo prísne zakázané tým, ktorí už raz prešli do latinského tábora, tj. k rímskokatolíkom, prechádzať späť na grécky obrad. Ba navyše, dokonca v tej istej inštrukcii (tiež paradoxálne) boli dané Karolovi de Salbeck plné právomoci prijímať «*uniatov*» (gréckokatolíkov), a to nielen laikov, ale aj neženatých kňazov na latinský obrad.[95]

Po tejto inštrukcii z Ríma spišský biskup Karol de Salbeck mal už úplne voľné ruky a ešte húževnatejšie pracoval na "zväčšovaní" svojho latinského stáda. Ešte viac zintenzívnil násilné preťahovanie gréckokatolíkov na rímskokatolícky obrad. Chcel vytvoriť úplne homogénne a jednoliate rímskokatolícke stádo, avšak gréckokatolíkov bolo na Spiši ešte stále tak veľa, že sa to nedalo v krátkej dobe uskutočniť. V tom čase Mukačevská gréckokatolíka eparchia mala 600 farností a Spišská rímskokatolícka diecéza všetkých farností dokopy (rímskokatolíckych spolu s gréckokatolíckymi) len 100.[96] Preto sa Karol de Salbeck tak «zubami nechtami» bránil, aby mu náhodou niektoré gréckokatolícke farnosti neboli vyňaté zpod jeho právomoci a snažil sa ich pritom čím skôr polatinčiť.

Pred uhorského kráľa (Máriu Teréziu i Jozefa II.) sa posielali zo strany latinského kléru výmysly, že vraj niektoré gréckokatolícke farnosti v druhej polovici 18. storočia prešli na arménsky obrad, či na protestantizmus (augsburgské vyznanie).[97] Išlo o blud, výmysly a falošné správy, pretože neskôr mukačevský episkop Andrij Bačinskyj dokázal (pozri ďalej), že sa nejednalo ani o prechod na arménsky obrad, ani o protestantizmus, ale o pretiahnutie na latinský obrad.

Rok 1786 – autentické svedectvá mukačevského vladyku Andrija Bačinského o polatinčovaní Spiša

Gréckokatolícke farnosti pod správou latinskej prepozitúry a neskôr i biskupstva sídliaceho pod Spišským hradom zostávali naďalej odtrhnuté od ostatných gréckokatolíkov v Uhorsku a pod latinskou jurisdikciou sa chtiac či nechtiac, dobrovoľne či nedobrovoľne postupne latinizovali.

Dokonca aj spišskí gréckokatolícki parochovia v polovici 18. storočia svojvoľne skracovali bohoslužby (skoro na polovicu),[98] prestali spievať a podľa vzoru latiníkov zavádzali čítané Služby Božie, v cerkvách udomácňovali eucharistické sprievody, sochy, ružance…

Mukačevský episkop Andrij Bačinskyj roku 1786 o tom s bolesťou v srdci píše:

«… *na Spišskom panstve či v diecéze* (latinskej) *niet nijakých Arménov, teda tam ani neexistuje nijaký arménsky obrad, na aký by mohli prestúpiť tri dediny ani teraz, ani v budúcnosti. Mne je však naopak známe, že latinskí parochovia a najmä samotná Spišská Kapitula robia zábrany našim parochom gréckeho obradu v ich duchovných funkciách a tiež i gréckokatolícky ľud obťažujú a všelijakými spôsobmi sa ho snažia pretiahnuť do rímskeho, teda latinského obradu. Práve pre tento dôvod vznikajú konflikty a ľud je pohoršený…*».[99]

V inom liste zo 14. novembra 1786 adresovanom uhorskému kráľovi zo strany mukačevského vladyku Andrija Bačinského sa píše (z listu vyberáme niektoré úryvky):

«… *Čo sa týka prechodu na arménsky obrad, všetci jednomyseľne vyznávame, že po takomto obrade tam niet ani stopy… Čo sa týka prechodu na augsburgskú vieru (Confessionem Augustanam)* (protestantizmus) *podarilo sa nám zistiť, že na takú vieru prestúpila len jedna osoba v* ***Gelnici****… V dedine* ***Malá Lomnica*** *(Kiss Lomnics), ako svedčia starci, boli skoro všetci gréckokatolíkmi. Najprv ich izolovali od ich hodermarského* (ihľanského) *parocha a potom veľmi rýchlo boli všetci prevedení na latinský obrad. Títo potom neskôr prešli na augsburgskú vieru vo veľkom počte. Preto nemô-*

žem porozumieť, na akých základoch bolo oznámené Vašej kráľovskej rade, že vraj nedávno tri dediny prešli na evanjelickú vieru…».

Vo svojej správe vladyka A. Bačinskyj ďalej píše:

«*… 16. januára 1742, spišský prepošt gróf František Barkóczy vyhlásil i pre gréckokatolíkov* (latinskú) *pôstnu disciplínu, v ktorej sa im dovoľuje postiť od mäsa i v sobotu… Okrem 11* (gréckokatolíckych) *farností-matiek a iných dedín, ktoré sa* (úplne) *nachádzajú pod jurisdikciou parochov gréckeho obradu, takmer na celom Spiši všade žijú gréckokatolíci (homines Graeci-Ritus), následkom čoho nastal veľký neporiadok, zatiaľ čo jedni tvrdo dodržiavajú svoj obrad, postia sa v stredy a vystupujú proti sobote, iní, upočúvli, nepostia sa v stredy, ale v sobotu; nakoniec iní túžiaci dodržiavať svoj obrad, postia sa v jeden i druhý deň. Takýto neporiadok trvá dodnes…*

… spišskí gréckokatolíci boli donucovaní prijímať posvätené myro (Chrysma), tak ako aj posvätenú vodu od latinského biskupa…

… u gréckokatolíkov sa zmenšili pôsty, zaviedli iné (teda latinské) *obrazy a sochy, ktoré nepatria do gréckeho obradu, pokazený* (na latinský spôsob) *bol i bohoslužobný odev…*

… následkom upustenia od rodného obradu… boli hlavné prestoly po cerkvách, ktoré majú stáť uprostred svjatyliščа, premiestnené inde (ku stene ako v latinskom obrade)*… veľa* (gréckokatolíckych) *parochov neslúži Službu Božiu ako sa má podľa obradového predpisu, ale ju slúžia čítanú alebo v skrátenom spôsobe, či potichy, zatiaľ čo ľud spieva piesne alebo sa modlí ružanec…*[100]

… v spišskom (gréckokatolíckom) *ľude sa veľmi rozmohla praktika modliť sa ružanec počas bohoslužieb,*[101] *a to i napriek tomu, že obrady sa slúžia v zrozumiteľnej reči… a teda ľud im rozumie…*

… roku 1778 počas vojny bola latinskými prepoštmi i u gréckokatolíkov zavedená latinská modlitba, ktorú posielam v prílohe B…

… hoci podľa (gréckokatolíckeho) *obradu v jednej cerkvi má byť len jeden prestol, jednako v niektorých spišských cerkvách sa vyhadzujú peniaze na mnohé bočné oltáriky, ktoré sú len na škodu*

veci, lebo po prvé zaberajú miesto v cerkvi, na ktorom by mohli stáť veriaci a po druhé po vyhodení peňazí na tieto účely, (spišské) *cerkvi už peniaze nemajú na iné potrebnejšie veci…*

… čo sa týka krížov s ikonami Ukrižovaného (s maľovanými rozpjaťami, *de Crucibus cum icone Crucifixi*), *ktoré sa tu nachádzajú všade po celom území vo veľkom počte… Bez špeciálnej pozornosti nemožno obísť dva kríže. Jeden sa nachádza na* (gréckokatolíckom) *území nižnorepašskom a druhý pri vstupe do hodermarského* (ihľanského) *chotára. Roku 1747 jezuitskí* (latinskí) *misionári* (z Levoče) *posvätili obidva kríže s latinskými a slovanskými nápismi na železných tabuliach a pobalamutili miestny jednoduchý prostý* (gréckokatolícky) *ľud* (na tabuliach bolo napísané, že kto sa bude pred krížmi modliť 5x Otčenáš a 5x Ave Maria alebo Zdravas v latinskom obrade na úmysel pápeža dostane 10.000 rokov odpustkov,[102] ale pre Bohorodice Divo to neplatí!)…

… niektorí (gréckokatolíci) *chodia v latinských procesiách za sochami a podobné procesie zavádzajú doma…, tiež zavádzajú za veľké peniaze monštrancie,*[103] *avšak bez nevyhnutnosti a potreby pre svoj obrad…*

… (v gréckokatolíckych cerkvách) *sa nachádzajú latinské procesiové sochy Prečistej Divi… tak isto bez potreby pre grécky obrad, obliekajú sa podobne ako v latinskom obrade, teraz sa už povaľujú po kútoch bez šiat a polámané…*

… Latinský paroch kačinský (Kacsvinkensis) a dunavecký dekan (Decanus Dunaviczensis) Jozef Gampe, tohto roku (1786) *v sobotu pred Sošestvijem Sv. Ducha podľa starého štýlu požehnal v latinskom obrade lipnícku gréckokatolícku cerkov, ktorá ešte nebola pripravená na bohoslužby, bola ešte bez doskovej podlahy a oblúka* (bez ikonostasu)… *aby sa mohlo povedať, že spišskí Rusíni sa nedržia ani svojho obradu ani latinského…*

… zdá sa, že súčasná (latinská) *spišská jurisdikcia sa usiluje o to, aby Rusínom zabránila poznať svoj obrad. Len nedávno prijala rozhodnutie, aby dvaja parochovia gréckeho obradu, konkrétne lipnícky a osturňanský potrhali svoje zväzky s gréckokatolíckym dekanom a pripojili sa k latinskej kongregácii a záviseli len od la-*

tinského dekana (prešli na latinský obrad)…

… dôležitým je nasledujúci fakt, ktorý nevyvoláva žiadne pochybnosti: hoci v prevažnej väčšine dedín mimo materských farností, všade žije veľké množstvo ľudu gréckeho obradu, tým nie menej… robia sa zábrany, aby ich obsluhovali gréckokatolícki kňazi… tiež sa im zabraňuje žiť slobodne vo svojom obrade. Hoci by veľmi chceli byť podľa svojho obradu pokrstení, povinčaní, pochovaní, jednako sa tohto svojho práva nemohli dovolať. Tiež sa parochom gréckeho obradu nedovoľuje obdržiavať zákonnú taxu od tých istých dedín, alebo ročný dôchodok. Známejšie dediny uvádzame v zozname pod písmeno G…[104] (jednalo sa o tieto dediny: zoznam gréckokatolíckych farností v Spišskom dekanáte a dedín, kde žijú gréckokatolíci, ale sú pod jurisdikciou parochov latinského obradu: **Nižné Repaše** (matka cerkov): **Vyšné Repaše, Pavľany; Helcmanovce** (matka cerkov): **Prakovce** (Prakendorf), **Remety** (Remete), **Smolník** (Szomolnik); **Hodermark** (Ihľany, matka cerkov): **Balné** (Balneum), **Majerka, Jurské, Malá Lomnica, Kolačkov** (Kolacskov); **Kojšov** (matka cerkov): **Košická Belá** (Folkmar), **Jaklovce** (Jekel-falva), **Margecany** (Marget-falva), **Gelnica; Veľký Lipník** (matka cerkov): **Stráňany** (Foľvark); **Olšavica** (matka cerkov): **Podproč, Brutovce** (Brutócz), **Vyšný Slavkov** (Felsö Szálok), **Ordzovany, Bijacovce** (Mindszent), **Liptovská Anna** (Várállya); **Poráč** (matka cerkov): **Rudňany** (Koterbach); **Nižné Slovinky** (matka cerkov): **Vyšné Slovinky; Torysky** (matka cerkov): **Levoča; Závadka** (matka cerkov): **Rožňava, Čunovo** (Csujinja), **Nálepkovo** (Vagendrissel), **Spišská Nová Ves** (Igló), **Markušovce** (Markus-falva), **Harichovce** (Harihocz), **Hnilčík**[105]). *Tieto miesta by mali podľa spravodlivosti byť filiálkami gréckokatolíckych materských cerkví. Jednako latiníci nechcú o tom nič ani len počuť. Naopak latiníci veľmi úzkostlivo vykonávajú jurisdikciu nad gréckokatolíkmi…*

*… **Hnilčík**, ktorý až do roku 1780 bol riadený gréckokatolíckym parochom zo **Závadky**, v danom roku počas kanonickej vizitácie* (spišského latinského biskupa) *bol odobratý od parocha a podľa rozhodnutia už zomrelého vizitátora biskupa bol odovzdaný do duchov-*

nej správy minoritu (františkána), *ktorý prebýva v dedine* ***Hnilčík****…*

… latinské kňazstvo otvorene preťahuje Rusínov na latinský obrad. Zabraňuje gréckokatolíckym kňazom vykonávať duchovnú správu a keď ju vykonáva ono (latinské kňazstvo) *jedných, ak nechcú zmeniť obrad* (na latinský) *nechcú zosobášiť, iných ktorí zomierali nútili sa pričaščať v latinskom obrade*[106] *a potom nútili ostať v danom* (latinskom) *obrade, iných cez nejaký spôsob nedostatku starostlivosti* (gréckokatolíckeho parocha), *či chceli sami odísť, radi prijímali* (na latinský obrad)…[107]

… počas mojej návštevy v ***Hodermarskej*** (Ihľanskej) *farnosti prišiel za mnou nevoľník menom Joan Matala z dediny* ***Szent-György****, medzi ľudom nazývaného* ***Jurské****, ktorý priviedol svoju 13 ročnú dcéru a stažoval sa, že pred tromi rokmi, keď sa pripravovala na prvú spoveď (pro prima Confessione comparens –* prvé sv. príčastie*) u hodermarského* (gréckokatolíckeho) *parocha svojho obradu a keďže nemala ešte dostatočné vedomosti, oddialil jej ju, vtedy holumnický latinský paroch (Holo-lomniensem), ktorý riadil dedinou Jurské ako filiálkou, hneď bez akejkoľvek skúšky jej dal spoveď a sv. prijímanie, hoci nemala potrebné znalosti. Stalo sa to, keď jej otca nebolo doma. Teraz, proti svojej vôli je prinucovaná zostať v latinskom obrade. Dievčatko verejne vyjavilo, že sa chce vrátiť do svojho otcovského i materinského obradu…*

… bez strachu zo svätokrádeže… vyšnorepašský latinský paroch Šároši (Sárosy) chcel pretiahnuť na svoj obrad chorého človeka, ktorý chcel po spovedi dostať sv. príčastie podľa svojho gréckeho obradu. I napriek tomu ho oklamal a dal mu do úst sv. príčastie vo forme hostie (nekvaseného chleba)… *Keď táto osoba prišla nato, že dostala hostiu, svojimi vlastnými jednoduchými rukami si ju vybrala z úst a vrátila parochovi hovoriac jednoduchými slovami:*
— Nech si to vezme späť velebný otec…[108]

… najmä v poslednom čase boli na latinský obrad pretiahnutí mnohí gréckokatolíci, čo uvádzam v zozname na prílohe I.

(Zo zoznamu vyberáme:) *Zoznam tých gréckokatolíkov, ktorí v Spišskom dekanáte prešli v nedávnom čase na latinský obrad a v ňom zotrvávajú, spísaný na slovinskej kongregácii roku 1786: nižnore-*

pašský paroch oznámil, že v susednej dedine jeho farnosti ***Pavľany*** *(Paulyan) bola väčšina gréckokatolíkmi, teraz z nich ostalo len 10 osôb; helcmanovský paroch dal tieto mená: Heorhij Spič a Jelisaveta Kurucova. Okrem toho, čo sa týka tejto helcmanovskej farnosti terajší poráčsky paroch Vasilij Gulovič svedčí, že keď on bol parochom v* ***Helcmanovciach****, roku 1770 v* ***Remetach*** *(Remete) a* ***Smolníku*** *bolo okolo 200 gréckokatolíkov, teraz ani jeden; ihľanský paroch vymenuváva tieto osoby… v* ***Balnom****…, na* ***Majerke****…, v* ***Jurskom****…, v* ***Kolačkove****…, v* ***Toporci*** *(Taparecz)…; kojšovský paroch podáva tieto mená… okrem toho kojšovský paroch dodal: v dedine* ***Žakarovce*** *(Zacharovecz) podľa starých pamätníkov bol len jeden jediný dom latinský a všetky ostatné boli gréckokatolícke. Keď som sa stal kojšovským parochom a bol som na Paschu pozvaný spovedať do* ***Žakaroviec****, prvý rok r. 1772 som tam našiel 150 gréckokatolíkov schopných spovede, na druhý rok ledva polovičku z toho, na tretí len niekoľko duší a na štvrtý ani jednu; lipnícky paroch podáva tieto mená prestúpivších na latinský obrad…; olšavský paroch priniesol dokument, že niekoľko rokov pred rokom 1786 bolo v* ***Brutovciach*** *(Brutowskeg) viac hospodárov a obyvateľov ruskej viery* (gréckokatolíkov) *ako latinskej. Ich deti však pod vplyvom miestnych latinských parochov prijali latinský obrad a vieru. Deťom nedovoľovali ísť za ruskými* (gréckokatolíckymi) *kňazmi;*[109] *osturňaný paroch dal tento zoznam gréckokatolíkov, ktorí sa stali rímskokatolíkmi…; poráčsky týchto…; slovinský paroch sa vyjadril v tom zmysle, že keď sa stal parochom* ***Sloviniek****, v susedných dedinách* ***Krompachy, Kluknava*** *a* ***Spišské Vlachy*** *mal okolo 500 gréckokatolíkov, teraz ledva jedného, či dvoch.*[110]

… ako dokazuje i svedectvo uvedené v prílohe K, roku 1721 v dedine ***Brutovce*** *(Possessione Brutocsensi) boli len samí gréckokatolíci* (teraz sú už len latinského obradu)… *Dediny* ***Podproč*** *a* ***Foľvark*** (Stráňany) *boli ešte v tomto storočí* (teda v 18. storočí) *samostanými* (gréckokatolíckymi) *farnosťami, teraz boli uvedené do stavu filiálok, aby mohli byť polatinčené…*

… Teda prechod spišského gréckokatolíckeho ľudu od svojho obradu sa nejaví ako prechod na arménsky obrad, či augustskú

vieru, ale na latinský obrad, ako som už upovedomil Vysokú radu svojou správou z 13. augusta (1786)*… už 40 rokov sa tu veľmi rapídne zmenšuje počet gréckokatolíkov…, nezaobíde sa to často ani bez násilia…*

… Potom ako bola na Spiši založená diecéza (latinská, r. 1776) *a vovedený bol biskup Karol de Salbeck… urobil tento biskup vizitáciu v* ***Kojšove****… o tom, čo sa udialo svedčí aj terajší závadsky* (gréckokatolícky) *paroch Štefan Andrejkovič. Biskup vtedy verejne povedal kojšovskému parochovi:*

— Dám tu katolíckeho, katolíckeho parocha tu dám.

Na to mu kojšovský paroch odpovedal:

— Vaša Excelencia, ja som tiež katolík.

— Hej, – odpovedal mu na to biskup, – ale ja tu menujem katolíckeho latinského parocha, prevezmem polia, lúky i celý dôchodok, a potom si robte so svojimi Rusínmi čo chcete…[111]

I tieto slová prispeli k tomu, že gréckokatolícki parochovia 25. júla 1780 na svojom stretnutí v ***Slovinkách*** *prisahali, že budú zachovávať a brániť svoj obrad všetkými spravodlivými spôsobmi… a zvolili si za dekana Vasilija Jamborského* (slovinského parocha)*…*

… roku 1784 dvaja nevoľníci Tomáš a Jakub Lentko z ***Szent-Görgy****, v ľudovej reči volaného* ***Jurského****, išli osobne do biskupa Salbecka a prosili ho, aby hodermarský paroch gréckeho obradu mohol do nich chodiť a vykonávať nevyhnutné pastoračné povinnosti… pre kladné vybavenie ich prosby hovorili dve veci: po prvé v* ***Jurskom*** *bolo pätnásť rodín gréckokatolíckych a len traja rímskokatolíci* (tri osoby)*… a po druhé hodermarský gréckokatolícky paroch sa od* ***Jurského*** *nachádzal na vzdialenosť jednej hodiny, zatiaľ čo holumnícky latinský farár až dve hodiny, ale i tak naďalej biedni ľudia naďalej patrili pod latinského farára a jeho museli ku sebe volať… Od biskupa odišli bez odpovede a bez potechy len s jediným nevysvetliteľným pobúrením, lebo boli na tom horšie ako protestanti. Vlastne ani tolerančný patent týmto* (gréckokatolíkom) *nič nepomáha…* ».[112]

Rok 1786/87 – cisár Jozef II. záchrancom posledných gréckokatolíckych farností na Spiši

Po urgencii vladyku Andrija Bačinského u najvyšších vládnych kruhov gréckokatolíkom prišiel na pomoc sám rakúsky cisár Jozef II. (1780-1790). Stalo sa to 11. augusta 1786, keď jeho Excelencia zavítala do Prešova. Otec Michajlo Kaňuk, spoluparoch gréckokatolíckej farnosti **Hodermark** (dnes Ihľany) zo Spiša (1786-1800), ktorý študoval teológiu vo Viedni, a preto výborne ovládal nemčinu, pristúpil k cisárovi a v mene gréckokatolíckych duchovných Spiša ho oficiálne poprosil, aby vyňal posledné ešte existujúce zbytky gréckokatolíckych farností spod jurisdikcie novoustanoveného spišského biskupstva a podriadil ich gréckokatolíckej Mukačevskej eparchii.[113] Jednalo sa o tieto gréckokatolícke farnosti: **Nižné Repaše, Helcmanovce, Ihľany, Kojšov, Veľký Lipník** (s filiálkou **Stráňany**), **Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka**. Tiež ho žiadal, aby rozdelil obrovskú[114] Mukačevskú eparchiu a vytvoril na jej severozápadnom teritóriu **Košickú gréckokatolícku eparchiu so sídlom v Košiciach**. Žiadosť podporil i mukačevský vladyka Andrij Bačinskyj 14. novembra 1786 s praktickým návrhom, aby do navrhovanej Košickej gréckokatolíckej eparchie boli zaradené župy: Spiš, Šariš, Abov, Turňa a Gemer. Ako jej sídlo navrhol Košice alebo Prešov.[115]

Cisár Jozef II. dal ihneď preveriť medziobradové vzťahy na Spiši:

Voľný barón talianského pôvodu Michal Brigido de Brezovitz et Mahrenfels (neskorší spišský biskup v rokoch 1807-1816), ktorý bol zároveň kňazom a parochom Levoče, spolu s kňazom, ktorý ho zastupoval na farnosti L. Görgejom, potvrdili, i keď sa všetko snažili zľahčovať a bagatelizovať, pravdivosť väčšiny krívd, ktoré sa stali gréckokatolíkom na Spiši. V správe napísanej 20. októbra 1786 v Levoči okrem iného píšu:

«*… hoci je nepopierateľným faktom, že veľa gréckokatolíkov* (na Spiši) *prešlo na latinský obrad a zdá sa, že tento prechod je spôsobený akousi nedokonalosťou gréckeho obradu (jednako hovoriť to nahlas by bolo veľkým hriechom), Vaša Najsvätejšia Majestátnosť* (Jozef II.) *nech zavedie také opatrenia, aby od teraz bol*

čo najprísnejšie zabránený prechod z jedného obradu na druhý…».[116]

Rakúsky cisár, Jozef II. (1780-1790) 3. februára roku 1787 (č. dekrétu 350/4451)[117] prikázal, aby nedávno založené (13. marca 1776) rímskokatolícke Spišské biskupstvo urýchlene odovzdalo starodávnej Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii nasledovné spišské gréckokatolícke farnosti: **Nižné Repaše, Helcmanovce, Ihľany, Kojšov, Veľký Lipník, Olšavica, Osturňa, Poráč, Slovinky, Torysky a Závadka**. Tieto boli skutočne odovzdané Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii spišským generálnym vikárom J. Vitalisom 23. apríla 1787.[118]

Apoštolská Stolica, postavená cisárom Jozefom II. pred hotovú vec, už mukačevskému vladykovi A. Bačinskému (1773-1809) nerobila žiadne ťažkosti a on 23. apríla 1787 slávnostne prijal vyššie vymenovaných jedenásť spišských gréckokatolíckych farností pod svoju jurisdikciu. Boli to posledné celistvé gréckokatolícke farnosti-ostatky po niekdajšej slávnej Spišskej gréckokatolíckej monastyrskej eparchii. Týmto aktom boli však tieto farnosti v skutočnosti v poslednej chvíli zachránené pred zánikom-zrimokatolizovaním (polatinštením).

Vo vyššie spomínanom liste adresovanom na kráľovský dvor zo 14. novembra 1786 mukačevský vladyka A. Bačinskyj žiadal tiež, aby mu bolo priradených i päť iných spišských farností, ktoré patrili pod Peremyšlskú gréckokatolícku eparchiu. Jednalo sa o Jakubany, Orjabinu (Jarabinu), Kamjonku, Litmanovu, Sulín (dnes v okrese Stará Ľubovňa).[119]

A skutočne aj tejto žiadosti bolo vyhovené. Mušinský gréckokatolícky archidiakon Peremyšlskej eparchie sídliaci v Labove (dnes v Poľsku) o. Vasiľ Vislockyj[120] naozaj odovzdal v mene peremyšlského episkopa 28. apríla roku 1787 do jurisdikcie mukačevského gréckokatolíckeho episkopa päť farností horného Spiša (Jakubany, Orjabinu (Jarabinu), Kamjonku, Litmanovú a Sulín).[121]

Vyššie uvedené farnosti bývalej gréckokatolíckej Spišskej monastyrskej eparchie, ako Peremyšlskej eparchie boli na priamy zásah cisára Jozefa II. nielen zaradené do Mukačevskej eparchie, ale pár mesiacov nato, bol 27. júla 1787 utvorený aj Košický grécko-

katolícky vikariát[122] so sídlom v starodávnom gréckokatolíckom chráme sv. Nikolaja Myrlykijského Čudotvorca (dnes tzv. františkánsky kostol v Košiciach)[123] a vyššie spomínané farnosti boli doň včlenené. Takto bola zachránená aj cyrilometodejská identita posledných gréckokatolíckych farností Spišského panstva. Vikariát bol predprípravou na vytvorenie-osamostatnenie Košickej gréckokatolíckej eparchie, k čomu však nedošlo, lebo latiníci (roku 1804) vidiac, že cisár je gréckokatolíkom mimoriadne naklonený, narýchlo vytvorili Košické rímskokatolícke biskupstvo, aby potom podľa zásady, že «dvaja katolícki biskupi v jednom meste nemôžu mať sídlo», nikdy nedovolili gréckokatolícke biskupstvo v Košiciach. Preto "košický" gréckokatolícky episkop čakal na doriešenie vecí v Prešove, kde ostal dodnes (po kánonickom vytvorení-osamostatnení Prešovskej gréckokatolíckej eparchie v roku 1818)…

---

1 Porov. Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/3 (1894) стр. 28.

2 Porov. Dr. Kuntz. *Das Zipser comitat*, str. 510; Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/7 (1894) стр. 76; tiež porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 171.

3 Porov. F. Mershmen, «Rosalia», *The Catholic Encyclopedia*, XV, New York, 1910, str. 184.

4 Porov. G.A. Timkovič, «Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 53-90.

5 «Domaňovce… meno pochádza od Damiana. Susedný Jamník (Jeník) sa menoval aj Cosmas (Arch. kapit. scr. II. f. 2 nr. 15)», (porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 78, 332).

6 Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111.

7 Porov. dokument z roku 1584 napísaný v Levoči a uverejnený v C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 30-31; Gregoriánsky kalendár presadil svojou autoritou pápež Gregor XIII. svojou bulou z 24. februára roku 1582 s príkazom, aby sa po 4. októbri 1582 hneď písalo 15. októbra 1582. Spišská Kapitula prijala gregoriánsky kalendár roku 1585, Spišská a Šarišská župa zaviedla vo svojich úradných dokumentoch gregoriánsky kalendár až roku 1588. Protestantskí kazatelia a šľachtici, ktorí nechceli prijať gregorián-

sky kalendár, boli k tomu prinútení hrozbou straty cirkevných príjmov a pokutou 1000 zlatých, ktoré pripadli v prospech kráľa, (porov. F. Uličný, «Zavedenie gregoriánskeho kalendára na Slovensku», *Slovenská archivistika*, Bratislava, XVI/2 (1981) str. 48-80).

[8] Na východnom Slovensku aj v súčasnosti, i napriek viac ako tisícročnej latinizácii existuje mnoho desiatok gréckokatolíckych chrámov zasvätených týmto dvom svätým cyrilometodejskej tradície. Kozmovi a Damiánovi sú napr. zasvätené cerkvi v Cígeľke, v Renčišove, vo Vyšnom Tvarožci, vo Fulianke, v Malom Lipníku, vo Vislanke, vo Vyšnom Komárniku, vo Vyšnej Jedľovej, v Kružľovej, v Olšavke, v Cernine, vo Vyšnom Mirošove, v Nižnom Mirošove, v Pustom Poli, v Stráňanoch, vo Venecii, v Hutke, v Nižnej Polianke, v Soboši, v Šapinci, v Jakubjanoch, v Kolbovciach, v Prituľanoch, v Čičave, v Petkovicach…, (porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXXXIX*, Eperiessini, 1839, str. 175; *Schematizmus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Prešoviensis (Fragopolitanae) et Administraturae Apostolicae Dioec. Munkačensis in Slovachia pro Anno Domini 1944*, Prešov, 1944, str. 32-107).

[9] Podrobnejšie pozri v kap. 2.2., porov. tiež *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1998, str. 67.

[10] Po zrušení jezuitov pápežom i Máriou Teréziou, už jezuitom nebol, lebo títo pred štátom i Cirkvou prestali existovať.

[11] Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, III, Possonii-Cassoviae, 1778, str. 5-21.

[12] Porov. B. Varsik, «Pôvodné slovanské osídlenie Spiša a korene Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 11.

[13] Porov. I. Chalupecký, «K niektorým problémom najstarších dejín Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 23.

[14] Samozrejme, že mnísi si načierno ešte dlho volili a nechávali vysvätiť svojho regulárneho archimandritu-episkopa, ktorý však bol postavený už mimo zákon. Takýto stav pretrvával ešte veľmi dlho, pretože ešte v 17. storočí mukačevský episkop si musel za meno medzi svoje tituly zapisovať i Spišskú gréckokatolícku eparchiu (pozri v kap. 4.2.).

[15] «Lucas, miseratione Divina Praepositus Ecclesiae… de Scepus… si aliqua Ecclesia, quae reditibus abundet, praesertim Cathedralis, Ministris legitimis defraudetur…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 223; porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 302).

[16] «… Lucas Praepositus Scepusiensis, & ipse Graeci Ritus, Ecclesiam suam vocat cathedralem…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 404).

[17] Dobová listina datovaná dátumom 6. október 1301 už hovorí o episkopovi

Jakubovi ako o mŕtvom a o jeho uprázdnenej katedre: «Gregorius, Strigoniensis et Albensis ecclesiarum electus, ac amministrator generalis administrationem praepositurae de Scepes, per mortem Iacobi episcopi vacantis…», (V. Sedlák, *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Slovaciae*, I, Bratislava, 1980, str. 43); I podľa *Obrázkovej kroniky* zomrel roku 1301. *Obrázková kronika* upresňuje, že zomrel v Budíne… (pozri ďalej).

[18] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 19-24; J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 7, 39, 151, 191, 221, 222, 223, 363, 386, 403, 432, 437, 451.

[19] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 20-22.

[20] Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 364; porov. J. de Thurocz, *Chronica Hungarorum II. Commentarii*, II, Budapest, 1988, str. 28.

[21] Porov. J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 386.

[22] Dokumenty uverejnené v J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 432-433, 437-439, 451-452.

[23] Porov. dokumenty uverejnené v V. Sedlák, *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Slovaciae*, I, Bratislava, 1980, str. 30, 38-39, 85.

[24] Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111; Máme tiež zachovanú listinu spišského episkopa Jakuba z roku 1300, («A.Ch. 1300. Iacobus Episcopus, ac Capitulum Ecclesiae de Scepus Comiti Iordano in villa Vitkovcze facultatem capellam struendi largitur» in G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, VI/2, Budae, 1830, str. 268-269).

[25] «Attigimus, non modo Jacobus Praepositum – paulopost futurum Scepusiensem Episcopum, Graeco Ritui addictum fuisse, verum etiam Lodomerium AEpiscopum Strigoniensem, Ritum mutuasse; Attigimus praeterea, primis duobus Hungariae Seculis Ritum Graeco-Catholicum, exclusis hospitibus Latinis & Captivis occidentalibus, fere generatim in Hungaria, & partibus, eidem adnexis, viguisse…», (J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 348).

[26] Porov. M. Lacko, «Scepusio», *Enciclopedia cattolica*, XI, str. 23.

[27] Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 110-111.

[28] J. Sopko, *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995, str. 63; «… Iacobo episcopo scepsensi, cui usque vitam fuerat concessus episcopatus…», (*Chronicon Pictum*, 188 *(Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 66-67); Kronika (redakcia z roku 1473) uvádza episkopa Jakuba

pravdepodobne mylne pod rokom 1317: «… Dn̄icus uero filius Stephani dicti porch: magister tauarnicoч quondam regis Andree: Demetrius filius Nicolai: Henricus filius Henrici: uiri ualde magnifici: cū Iohanne archiepiscopo colocen̄ & Andrea ep̄o agriensi: Emerico episcopo uaradiensi: Haab ep̄o uacien̄: Anthonio ep̄o chan̄adien: Nicolao episcopo bozneń: & **Iacobo ep̄o scepusien̄: cui usqß uitam cōcessus fuearat episcopatus**: in mense iulio uersus bohemia pcesser̄t ad regem Vencezlaum: …», (*Chronica Hungarorum impressa Budae 1473*, Typis similibus reimpressa, Budapestini, 1900, pod rokom 1317) – zvláštne značky, či písmená v hore uvedenom texte nie sú tlačovou chybou, ale označujú v latinskom origináli latinské skratky daného obdobia – pozn. redakcie.

[29] «Lodomerius, Divina miseratione A-Episcopus Strigoniensis, ejusdemque Loci Comes perpetuus, universis Christi fidelibus, praesentes Literas inspecturis, salutem in Omnium Salvatore… Ipsam enim Ecclesiam B. Mariae Virginis nobis Posonii existentibus, **Venerabilis Pater Iacobus, Dei gratia Vicarius Episcopus noster**, praesentibus Venerabilibus patribus: Paschasio Nitriensis (populariter Paska dicto), Paulo Quinqueecclesiensis…», (porov. celý dokument uverejnený v J. Bárdosy, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, str. 403-409; tiež Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/10 (1894) стр. 110).

[30] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 79.

[31] «Inde Budam venientes, ibique Iohannes archiepiscopus obdormivit in Domino, et Iacobus episcopus scepsensis quievit in pace. Tumulantur autem in ecclesia Sancti Iohannis apud fratres Minores», (*Chronicon Pictum,* 188 *(Képes Krónika)*, I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964, str. 67).

[32] Roku 1410 k majetkom hradu Ľubovňa patrili rusínske dediny: Nová Ľubovňa, Chmeľnica, Jakubany, Forbasy, Nižný a Vyšný Ruský Potok (Ružbachy), Lacková, Kamjonka, Petrova Ves, Gyren alebo Sombah a Dewazenhaw a nemecké mestečká Hniezdne, Stará Lubovňa a Podolínec, (porov. I. Chalupecký, M. Smatana, *Hrad Ľubovňa*, Martin, 1987, str. 16); Neskôr k nim pripadli: Jarabina, Kremná, Litmanová, Hraničné a Mníšek nad Popradom, (porov. *Encyklopédia Slovenska*, V, Bratislava, 1981, str. 563).

[33] Porov. M. Suchý, «Spišské mestá v Poľskom zálohu», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 58.

[34] Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 388-389.

[35] Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 127.

[36] Porov. Ф.В. Сасинекъ, «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/10 (1894) стр. 111.

[37] Porov. F.V. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II (1864) str. 691.

[38] Porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, IX (1987) str. 95.

[39] Porov. *Dejiny Slovenska*, I, Bratislava, 1986, str. 368.

[40] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 25-47.

[41] To znamená, že z benediktínskeho kláštora z Ostrihomu, lebo Ostrihom sa vtedy označoval ako «Gran», či «Hron». Ostrihom totiž leží na mieste, kde sa vlieva Hron do Dunaja.

[42] Porov. C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1773, str. 320-321; G. Fejér, *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, IX, Budae, str. 570n.; J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995, str. 66; dokument z 19. decembra 1348, napísaný na Spišskej Kapitule, porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 35.

[43] Porov. J. Špirko, *Výtvarné pamiatky Spišskej Kapituly*, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 6-7.

[44] Porov. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923, str. 213.

[45] Takmer všetci neskorší spišskí biskupi (bolo ich spolu 13) boli cudzincami: Nemec Karol de Salbeck (1776-1785, benediktínsky opát); gróf Ján Anton de Révay (1787-1806); knieža barón Michal Brigido de Brezovitz et Mahrenfels, Talian z Trieste (1807-1816); Nemec tirolského pôvodu opát cisterciánskeho kláštora, ktorý nevedel ani slovensky – Ján Kr. Ladislav Pyrker (1819-1821); Jozef de Bélik (1824-1847); Maďar Vincent de Jekelfalussy (1848-1849); Ladislav Zaboysky (1850-1870); opát Jozef Samassa (1871-1873); Juraj Csaska (1874-1891); šľachtic Maďar Pavol Szmrecsányi (1892-1903); Alexander Párvy (1904-1919)…, (porov. *Schematizmus Spišskej diecézy 1996*, Spišské Podhradie, 1996, str. 193-198; P. Zubko, M. Švárny, *Spišskí biskupi*, Spišské Podhradie, 1996).

[46] Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 106, 127.

[47] Porov. M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 66-68.

[48] *Kosmůw letopis český s pokračowáními kanowníka wyšehradského a mnicha sázawského*, I,23 Praha, 1882, str. 29-30.

[49] *Tamtiež*, I,42, Praha, 1882, str. 51.

[50] *Tamtiež*, II,4, Praha, 1882, str. 58.

[51] *Tamtiež*, II,14, Praha, 1882, str. 68.

[52] *Tamtiež*, III,27, Praha, 1882, str. 128.

[53] Porov. «Paradoxy z našej histórie, alebo: skutočné prekážky v ceste k jednote v Cirkvi v blízkej budúcnosti medzi katolíkmi a pravoslávnymi (bez ko-

mentára), Kauza: Vyšná Olšava (s filiálkou Nižná Olšava), dekanát Stropkov», *Blahovistnik*, Prešov, 9 (1997) 246; tiež porov. В. Гаджега, «Додатки к исторіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской, VII. Стан церквей по вымертю Арпадовичѣв…», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1931-1936, стр. 48.

54 Porov. «Paradoxy z našej histórie, alebo: skutočné prekážky v ceste k jednote v Cirkvi v blízkej budúcnosti medzi katolíkmi a pravoslávnymi (bez komentára), Kauza Hraničné, filiálka farnosti Kremná, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1997) str. 296-297.

55 Porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, VIII (1985) str. 176.

56 «Wychodna… incolunt Rutheni et valachi, qui in specie frugum dant decimas plebano suo…», (porov. F. Uličný, «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, IX (1987) str. 105-106, 134-135; P. Ratkoš, «Hranice Liptova a Spiša po stránke cirkevno-správnej», *Historický zborník Matice Slovenskej*, V/1-2 (1947) str. 66).

57 Porov. P. Ratkoš, «Hranice Liptova a Spiša po stránke cirkevno-správnej», *Historický sborník*, Turčiansky sv. Martin, V/1 (1947) str. 67-68.

58 A. Kavuljak, «Starobylé drevené kostoly v Orave», *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, Turčiansky Sv. Martin, XXIX (1935) str. 8.

59 Porov. M. Feňarová, *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964, str. 107.

60 Porov. J. Vencko, *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941, str. 254-255.

61 Gróf Juraj Lippay de Zombor sa narodil roku 1600. Biskupom latinského Veszprému sa stal r. 1633, biskupom egerským r. 1637, arcibiskupom ostrihomským a primasom Uhorska sa stal po menovaní od cisára r. 1642. Potvrdený v úrade bol pápežom r. 1645. Zomrel v Bratislave r. 1666.

62 Porov. uverejnený dokument z 2. júla 1654 u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 169; I napriek tomu, že v niektorých farnostiach pôsobil väčší počet kňazov-poddaných-biľcov, vždycky bol len jeden z nich určený za hlavného (parocha) a ostatní mali funkciu akoby dnešných "kaplánov", preto keď išlo o nejaké jednania s týmto kňazstvom, v jeho mene vystupovali práve títo hlavní kňazi… Primas Juraj Lippay počíta len týchto kňazov a hovorí, že ich bolo 45! (porov. tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 199).

63 Porov. Н.А. Бескидъ, *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928, стр. 109-110.

64 Starodávne rusínske «pisanky», boli dnes premenované na «slovenské kraslice».

[65] J.V. Timkovič, «Jozef II. – záchranca posledných spišských gréckokatolíkov», *Blahovistnik*, Prešov, 7 (1998) 175-177; porov. J.V. Timkovič, «Hroby orientované smerom na východ…», *Blahovistnik*, Prešov, 4 (1996) str. 93-94.

[66] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1833*, Leutschoviae, 1833; V skutočnosti počty gréckokatolíkov boli tak vysoké, že ich radšej v tomto *Schematizme* neuviedli.

[67] *Schematizmus Spišskej diecézy 1996*, str. 77.

[68] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1840*, Leutschoviae, 1840.

[69] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1842*, Leutschoviae, 1842.

[70] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1844*, Leutschoviae, 1844.

[71] Porov. *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1866*, Leutschoviae, 1866.

[72] Porov. J. Gradoš, «Sčítanie ľudu 2001, koľko nás vlastne je?», *Slovo*, Prešov, 4 (2002) str. 6-7.

[73] De Camellis sa obhajuje pre kardinálom Koloničom, po tom, čo mu tento vytkol sťažnosť zo Spiša na neho: «Non so qual cosa habbian potuto scrivere contro di me li Greci del Sepusio, mentre io non sono mai andato al Sepusio, ne io vidi loro, ne loro me, ne ho pigliato un quatrino da quel comitato, ne feci altro se non che quando avanti un anno fui in Makovicza e feci il sinodo e l'unione, chiamai ancor loro e non vennero, ma mandarono l'arciprete con un altro a diomi, che sarebbero volentieri venuti, ma il mr. preposito Latino non li volse lasciare, con dir che essi un tempo fa si erano sottomessi al mr. arcives. di Strigonia. Jo risposi sopra di cio come doveno e dopo non feci altro. Haurei gusto, che V.E. mi mandasse il contenuto distesso con li nomi di quelli che schrissero, perche forze sara qualche inganno d'alcuni furbacci, che altro gusto non hanno, che veder disturbi e novita, e non credere V.E. quanto maligni e bugiardi si trovano alcuni anco in queste parti. Jo sono certo, che niente di male possono dir di me con verita, perche non ho fatto», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 335-336).

[74] Ostatné gréckokatolícke farnosti, ktoré už nemali vlastného gréckokatolíckeho svjaščenika, ale latinského plebana, sa počítali už za rímskokatolícke.

[75] *Visitatio Ecclesiarum Scepusiensium facta Ioannem Sigray praepositum Anno 1700*, M. Fedor, *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990, str. 84; porov. tiež V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 33.

[76] «Ecclesia filialis Felső Szalok (Slavkovce), templum totum ligneum… ante annos 60 a Ruthenis aedificatum. Incolae sunt omnes Slavi. — Felső Lapas in Scepusio (Lopuchov), anno 1693 ecclesia funditus lignea, olim per Ruthenos

aedificata. Majerka (Majerka) in Scepusio… ecclesiam fornice, partem reliquam tabulis contectam habuit, quam administravit Graeci ritus sacerdos», (V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947, str. 33).

77 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 85, 89.

78 Porov. *Aktá vizitácie z roku 1701* uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 89-99.

79 Porov. *Aktá vizitácie z roku 1701* uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 95, 99.

80 «… nonnulli Latini Domini Parochi parum in Domino prudentes modo Ritus Nostros verbis blasphemis lacerare non desistunt; modo usus, consuetudines etc. execrantur, Jejunia damnant; modo nefas dicunt Sacrificia Celebrari in iis Locis, illis Calicibus, et in illo apparatu in quibus Sacro Ritu Graeco litatum est; modo Hostias in pane Azymo consecrandas, Missalia Latina obtrudunt; modo de Lyturgiis num verae sint dubitant; modo nefas dicunt Celebrare Romanum in Ecclesia Nostra modo de nostro Sacerdotio dubitant Sacrificulos (horridum dictu) illoto ore appellant. Modo visis nobis abominationem habent, populum nostrum quam blanditis, quam etiam minis a Ritu avocant, imo si quis Ritum Latinum assumere recusat, Diabolis quasi cum Scandalo adstantium devovent; modo ad infirmos Nostri ritus evocati, nisi Romani Ritus fiant, pergere recusant, addendo: Si est Ruthenus pergat ad Diabolum, si autem Ritum mutet, quasi deperdita ove, a se inventa sibi gratulantur, nos ignominiosis verbis, Nomen daturis Poponum etc. afficiunt, et multa ali nobis opprobria, quae Calamus ipse Noster scribere erubescit, impingere ipsi non erubescunt, ausimus dicere Illme Domine Eppe pluris sibi faciunt unum Haereticum Praedicantium quam genuinum Sacrae Matris Ecclesiae Filium Presbyterum Graecum…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 150-151).

81 Do tejto novovytvorenej latinskej diecézy bolo zaradané nielen územie Spiša, ale aj Oravy a Liptova, (porov. J. Špirko, *Výtvarné pamiatky Spišskej Kapituly*, Turčiansky Sv. Martin, 1943, str. 7).

82 Porov. G.A. Timkovič, «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) str. 126.

83 Pozri pápežské Breve z 30. októbra 1776 uverejnené u A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae, 1954, str. 253.

84 Karol de Salbeck pochádzal zo zemianskej rodiny. Mal dvoch bratov, ktorí boli jezuitmi… «Vyčítať mu možno to, že dal zbúrať rotundu sv. Andreja a románsku procesiovú kaplnku Blahoslavenej Panny Márie, ktorej patrónom bol neskôr sv. Valentín; obe kaplnky stáli pri katedrále. Karol de Salbeck zomrel

náhle (15. júna 1785) na infarkt v Levoči pri inštalácii župana Františka Szentiványiho. 17. júna 1785 bol provizórne pochovaný v krypte Csákyovcov…», neskôr definitívne 18. 7. 1785 v krypte katedrály Spišskej Kapituly, (porov. P. Zubko, M. Švárny, *Spišskí biskupi*, Spišské Podhradie, 1996, str. 19-20); Pripomíname, že historické pramene podčiarkujú, že obidva románske stavby boli starodávnymi pútnickými miestami spišských gréckokatolíkov a ich zbúranie Salbeckom malo práve tento dôvod, aby gréckokatolíkom zlikvidoval ich sväté miesta. Vo všeobecnosti sa vo sv. Cirkvi náhla smrť nepokladá za šťastnú. Náhla smrť Karola de Salbecka bola, ako sa zdá, vyvrcholením jeho nespravodlivého postoja voči jemu zvereným spišským gréckokatolíkom.

85 «… dum occasione Theophoricae Processionibus in Venerabili Capitulo celebratae ad portandum cum latinis Parochis Baldachinum certus Noster parochus Ordinatus fuisset, sequentibus exceptus fuerat: recede Popa Ruthene non es dignus nobiscum Baldachinum portare…», (celý dokument vo svojom latinskom origináli porov. v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 153-161.

86 Porov. prísahu vo svojom origináli v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 161-162.

87 «Uniati» = hanlivý výraz na označenie gréckokatolíkov a na podčiarknutie skutočnosti, že boli kedysi odštiepení od sv. Cirkvi, čo však hlavne v Uhorsku nie je vôbec historickou pravdou.

88 Porov. M. Lacko, *Mária*, Toronto, 4 (1981) 15-16.

89 *Slovak Studies*, Cleveland-Rome, XVI (1976) 251.

90 «… Nimirum Excellentiam Vram Nos, et Ritum s. Nostrum e Scepusio Eliminatum velle habere, de eo jam etiam Excellentia Vra dignata est romama scribere, pro facultate, ut possit integras Parochias Nobis adimere, et integras Communitates, quas praedecessores Nostri, et Nos ex Haeresi Lutherana, et Calviniana ad verum Christi ovile reduximus, a Ritu Nostro, quasi is minime salvificus esset, abstrahere, et latinos facere, quam Intentionem suam quatenus Excellentia Vra in aliam mutare non dedignetur, nos humillime Coram Eadem prostrati supplicamus…» (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 162-163).

91 Porov. správa mukačevského vladyku A. Bačinského kráľovskému dvoru zo 14. novembra 1786 v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 127-128).

92 Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 166-167.

93 To isté povedal podľa výpovede očitého svedka svojho času (v 80-tych rokoch 20. storočia) košický kapitulný vikár Onderko o východoslovenských

gréckokatolíkoch: že totiž «o päť rokov tu už nebude ani jeden gréckokatolík» a birmoval-kradol gréckokatolícke deti, ktoré pred rokom 1968 nemohli dostať myropomazanie-birmovanie pri krste, lebo gréckokatolícka Cirkev bola zakázaná…

94 «… quam dum corporeis meis oculis video, quod Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, ita est Excelsum consilium! Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, quia homines Graeci Ritus Domini Parochi Latini Universalis Ecclesiae Constitutiones vilipendentes, et plurimorum S.S. Romanorum Pontificum Bullas Contemnentes, ad Latinum Ritum omnibus modis, quasi Ritus Graecus Salvificus non esset pertrahunt, Id testantur integrae possessiones, utpote possessio brutovecz, Zacharovecz, Tepliczka, Ohorna, Felsö-Szálok, Iurszke, quae possessiones omnes pure Ruthenicae fuerunt, et propter non admissos in dictas possessiones esto praesentes parochos Ruthenos omnes jam sequuntur Ritum Latinum. Habuimus etiam in Scepusio in Civitatibus, oppidis Pagis ultra 30 Loca, in quibus Centeni, et Centeni habitabant, Ritus nostri Rutheni modo vix aliquis apparet, omnes per Latinos parochos perducti sunt, imo pro nunc si vel aliquis Ruthenus, ex Parochia Ruthena eggrediatur, aut quia dum aliquem suus Parochus… … tu non es talis Sacerdos sicuti ego sum Sacerdos, tu es tantum Popa exclamavit coram fratribus suis in Congregatione sua, debeo pergere ad Eppum, et omnes Ruthenos Popas ad Arendam accipere… … ante annos accidit in parochia Iekelfalvensi Unicus filius Haereticorum parentum factus Catholicus Ritum Graecum asumpserat, paulo post in gravem infirmitatem incidens vocat ad se sacerdotem, comparuit ad eum Franciscanus Pater Iacobus dictus et mox alloquitur infirmum, quid vis? respondit infirmus Confessionem, dicit Franciscanus, tu es Ruthenus, ego te non exaudiam, nisi Ritum Graecum mutaveris in Latinum: hoc non, respondit infirmus, quam fidem, et Ritum semel assumpsi in eo mori volo: sed si me Pater exaudire non vis adminus mecum ores, sed nec hoc facere voluit, ast cum scandalo Haereticorum Parentum infirmum dereliquit, et nisi Ruthenus parochus accurrisset infirmus absque solatio spirituali mansisset… ex ore ipsorum nonnullorum Canonicorum prolata sequentia: 'Sciatis Rutheni, quod post decem annos, nec vestigium vestri in Scepusio manebit', prout de mea Parochia iam Conclamatum est, quod post meam mortem nunquam amplius Graeci-Ritus sed Latinus Parochus futurus sit, ubi tamen Confessiones capaces Rutheni 800 incapaces 400 reperiuntur…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 170-174).

95 «A Monsignor Assessore del S. Offizio. 18 Marzo 1782. Occorrendo a questa S. Congregazione di Propaganda Copia dell'Istruzione emanata dal S. Offizio sull'istanza di Monsignor Vescovo di Scepusio in Ungheria, per il passaggio dè Greci al Rito latino, proposto in codesta S. Congregazione li 9 e 16 Agosto 1781, Borgia Segretario prega la bontà di V.S. Ill.ma a voglierne mandare un transunto; e frattanto col più distinto ossequio se le rassegna…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, VI (1778–1790), Romae, 1957, str. 140).

[96] «… nihilominus Sua Majestas Scrma numerum 600, et ultra Parochiarum Episcopo Munkacsinensi subjectarum, dum in Dioecesi Scepusiensi vix 100 numeratur…», (dokument z 26. septembra 1786 zo strany grófa Christofora Nického uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 110.

[97] Porov. dokumenty z roku 1786 uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 103-104, 110-112.

[98] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 96-97.

[99] «… nulli namque in Comitatu, et Diecesis Scepusiensibus dantur Armeni consecutive nullus Armenorum viget Ritus ad quem tres Possessiones defficere potuissent, aut etiam in futurum possent, sed quod mihi constat a Latinis parochis et ab ipso Capitulo Scepusiensi tam Parochi Graeci-Ritus in suis spiritualibus functionibus impediuntur, quam populus Graeco-Catholicus non tantum in observatione Ritus sui turbatur, verum etiam ad Ritum Romanorum sive Latinum amplectendum modis omnibus pertrahitur; Hinc Collisio inter Parochos, scandalum in populo, et confusio Rituum suapte consequuntur», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 106).

[100] «In ipsa Capitali Ecclesiarum Instructione, in ipsa nimirum Arae principalis, quae Ritui conformiter in medio sanctuarii collocata esse debet, de hocce Loco suo in plerisque Ecclesiis Scepusiacis, motione tanta a genuino Ritu invecta est difformitas, ut complures Parochorum Sacro-Sanctam Liturgiam adaequate juxta praescriptum Liturgicorum celebrare nequeuntes, eam aut detruncarent, aut lectam duntaxat absolverent, populo ad neo-consarcinatas Cantilenas divertente, vel in Rosariis sese occupante», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 119).

[101] Tento rímskokatolícky zlozvyk «modliť sa ružanec počas bohoslužby» aj u rímskokatolíkov zakázal a odsúdil pápež Pavol VI. 2. februára roku 1974: «… je chybné sa modliť ružanec cez liturgický úkon. Táto chyba sa ešte, žiaľ, miestami vyskytuje», hovorí pápež ohľadom zlozvyku medzi rímskokatolíkmi, ktorý pretrvával dokonca ešte i v druhej polovici 20. storočia, (Pavol VI., Apoštolská exhortácia *Cultus Marialis*, č. 48).

[102] Porov. dokument – opis textu zo železných tabúľ uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 136-137).

[103] Ružanec i monštrancie (adorácie, procesie s monštranciou naokolo cerkví) medzi spišskými gréckokatolíkmi zaviedla latinská Spišská Kapitula r. 1778, (porov. dokument uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20,

Prešov, 1995, str. 134); Inde v Mukačevskej eparchii tomu tak nebolo, len na Spiši, (porov. napr. ostrý článok proti latinskému ružancu a vytváraniu ružencových spoločenstiev podľa latinského vzoru: «Письмо въ редакцію 'Ружанцы'», Листокъ, Унгваръ, IV/18 (1888) str. 282-283). Ružanec i monštrancie medzi gréckokatolíkov v Prešovskej eparchii zaviedli až redemptoristi na svojich misiách v prvej polovici 20. storočia.

104 «… Huc pertinent, ac etiam multo magis statuae portatiles Beatissimae virginis quae itidem citra usum ecclesiarumGraeci-Ritus, sculptae, et ad formam apud Latinos usitatam, apud Ruthenos quoque Scepusiacos vestitae, nunc attamen jam usu earundem a bolito, stant in Conservatoriis nudatae, ac deformes, Populo, Parochis inaniter factas expensas exaggerante… Quod Latinus parochus Kacsvinkensis, et Decanus Dunaviczensis Iosephus Gampe, Ecclesiam Graeci-Ritus Lipnikensem nequidem sufficienter pro peragendis Divinis adpromptatam, sine tabulato quippe, vel fornice existentem, Latino Ritu benedixerit Anno currente Stylo veteri ipso Sabatho ante Dominicam Pentecostes, quo tamen de praescripto Ritus Graeci non nisi Officium Defunctorum absolvitur: ut proinde non inapposite dici soleat, quod Rutheni Scepusiaci neque suum Ritum servent nec Latinum… Quid aliud publica Scepusiensis Iurisdictio Ecclesiastica intendere videtur, quam ut Ruthenos in ipso suo Ritu efficiat peregrinos, dum nuperrime Constituit, ut duo Lipnikensis utpote, et Oszturnensis Parochi Graeci-Ritus a Decanatu Graeco-Catholico avulsi, debeant frequentare Congregationem Latinorum, et demum a Decano Latino dependere… Capitale est, quod sequitur, quod nimirum: licet in quam plurimis, extra Parochias Matres, Locis habitent passim numerosi Graeci-Ritus homines, in multis nihilominus accessu illorum abarceantur Parochi sui Ritus, ut adeo videantur quodammodo libero Religionis exercitio destitui, dum utpote baptizari, copulari, sepeliri… esto ardenter pro Ritu expeterent, obtinere non valeant, nec vicissim Parochi Graeci-Ritus ab iisdem quid-quam seu Stolaris, seu Annui proventus titulo percipere admittantur. Talia praecaeteris nominatiora loca isthic in syllabo sub G. exhibentur, subjecta unicuique Parochiae Matri ad quam ea pertinere de justo, et aequo oporteret quae tamen Latini ne auriumtenus admittere patiuntur, ut Graeco-Catholicorum Parochorum filiales nominentur, inhaerent autem Latini usurpatae huic Iurisdictioni suae tam attente…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 121-122).

105 Porov. dokument v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 142-143).

106 Na tomto mieste je potrebné pripomenúť, že gréckokatolíci sa nesmeli pričaščať v latinskom obrade a naopak rímskokatolíci v gréckokatolíckom obrade až do 14. septembra roku 1912, keď pápež Pius X. v konštitúcii *Tradita ab antiquis* zrušil tento starodávny katolícky cirkevný právny predpis, (porov. W. de Vries, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983, str. 146).

[107] «… Eo Latini Cleri omni studio aperte jam collimante, ut Ruthenos opportune importune ad Latinum Ritum pertraherent, dum eosdem a Graeco-Catholicorum quidem Parochorum ministerio praepedirent, ipsi vero alios, nisi Ritum mutasset, copulare detrectarent, alios in extrema Infirmitate Latino Ritu per se communicatos ad subseque jam in eodem Ritu permanendum constringerent, alios ob deffectum quempiam, aut excessum Pastoralem Parochi sui vigilantiam subterfugere cupientes libenter reciperent…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 123).

[108] «… Horrore, et Sacrilegio non vacat, quod ex tali virum Graeco-Catholicum ad Latinum Ritum pertrahendi studio evenit Parocho Latino Felsö-Repasiensi Sárosy vocitato, qui scilicet, cum praeattacto viro aegrotanti, et post peractam Sacram Confessionem Communicari proprio Ritu desideranti, promisisset omnimo futurum, ut ei Eucharistiam Ritu Graeco praebeat, interim tamen adtulit hanc sub azymo, elusaque omni attentione aegrotantis eandem porrexit effective, quam aegrotus prius bona fide sesceptam, ubi advertit esse in Azymo propriis rusticis manibus ex ore suo exceptam reddidit Parocho dicens Idiomate vulgari: Recipiat hoc sibi Reverende Pater…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 124).

[109] Porov. dokument potvrdený notárom a podpísaný krížikmi brutovskými veriacimi z 1. októbra 1786 uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 146.

[110] Podrobnejšie zoznamy osôb porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 143-146; Podľa dokumentu z 31. mája 1721 uverejneného u Lučkaja, sa celé Brutovce roku 1659 sa vrátili z protestantizmu na gréckokatolícky obrad a vieru. Roku 1666 bol v Brutovciach zavedený cirkevný desiatok pod dohľadom Spišskej Kapituly, ale bol vyplácaný gréckokatolíckemu parochovi, (porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 146-147).

[111] «… publice parocho Graeci-Ritus Kojsoviensi dixisset: Catholicum, Catholicum Parochum huc ponam. Et regerente Kojsoviensi Excelentissime Domine etiam egosum Catholicus: declarasset Eppus, Ita, ita inquiens, sed ego Catholicum Latinum Parochum ponam, et ipse Agros, prata, et totum proventum accipiam, faciat de inde cum suis Ruthenis, quod vult…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 127).

[112] Porov. list uverejnený vo svojom latinskom origináli v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 112-133.

[113] Sťažnosť, M. Kaňuka bola nielen ústna, ale i písomná, odovzdaná priamo do rúk cisára. Táto sťažnosť i dobový stručný opis stretnutia s cisárom sú uverejnené v doslovnom znení v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 52-55.

[114] Bola obrovská, lebo zahŕňala v sebe všetky pôvodné monastyrské eparchie severovýchodného Uhorska.

[115] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 131-132.

[116] «… attamen cum innegabile sit, multos a suo ad Latinum ritum transivisse, et hic frequentior transitus imperfectionem aliquam ritus istius /quod tamen dicere piaculum grande esset/ innuere videatur: honc demisse requirendam esse Suam Mttem SS-am quatenus transitum omnem ab uno ad alium Ritum strictissime una, ac Benignissime inhibere dignaretur…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 59).

[117] Porov. uverejnený dekrét v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 60-62.

[118] Porov. originálne dokumenty uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 67-72); «…Оттуду до жива уже огорчены парохи, и вѣрники нашего обряда новую къ самому царскому престолу составили челюбитню и 11 августа 1786. г. въ Пряшевѣ случайно пребывающему Іосифу II. Кесарю і Царю чрезъ Михайла Канюка - сотрудника парохій Hundermark предложили - подданически умоляя пресвѣтлаго Государя о наймилостивѣйшемъ соизволеніи присоединитися имъ къ Мук. епархіи, - и въ слѣдствіе челобитни сей Спѣшской комитатской власти приказано было изслѣдованіе сдѣлати о точкахъ въ жалобѣ наведенныхъ да 11 гр. каѳ. приходы съ ихъ дщернями находящіеся въ Спѣшской и Рожнавской епархіяхъ для отделенія посему всѣхъ возникнути могущихъ раздоровъ къ Мук. епархій присоединятся… … для отделенныхъ сихъ приходовъ учредити и Викаріятъ въ Кошицахъ… … Изъ части 11 приходовъ таже: Alsó Répás, Helzmanócz, Hundermark, Kojszó, Lipnik, Olsavicz, Oszturna, Porács, Slovinka, Toriszka, Zavatka произошло переданіе 23. апрѣля 1787, Іосифомъ Vitalis - генеральнымъ in Scepusio викаріемъ. А изъ части Перемышльской епархій, 5 приходовъ: Kamjunka, Jakubfalva, Jarembina, Litmanova, Szulin, 28. апр. 1787…» («Память Андрея Бачинскаго», ***СВѢТЪ***, II, число 22, Унгваръ 8. (20.) Іюнья 1868).

[119] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 131.

[120] Pozri list peremyšlského episkopa z 30. marca 1787 uverejnený v M.

Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 65.

[121] Porov. J. Timkovič, G. Timkovič, «Predstavujeme Vam: hrekokatolicku parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 260-261; porov. dokumenty o prebraní farností uverejnené v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 74-76.

[122] Prvým košickým gréckokatolíckym vikárom sa stal Joan Pastelij (porov. kráľovský dokument uverejnený v M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 107); «Въ указѣ мѣстодержительнаго совѣта 1787 года 3 февр. воззванъ былъ епископъ (rozumej episkop Bačinskyj) представити кого-то въ Кошицкаго викарія. Епископъ 21 марта представилъ: Іоанна Пастелѣи и точно 7 апрѣля прибыло изъ Будина именованіе…», («Память Андрея Бачинскаго», *Свѣтъ*, II/23, Унгваръ, 15.(27.) Іюнья 1868); 13. januára 1790 bol za košického gréckokatolíckeho episkopského vikára, v poradí už druhého menovaný Michal Bradač, ktorý ešte tohto istého roku zaujal v Košiciach svoju rezidenciu v opustenom monastyre františkánov, ktorý v tom čase slúžil ako lazaret pre chorých, (porov. *tamtiež*).

[123] Porov. J. Timkovič, G. Timkovič, «Predstavujeme Vam: hrekokatolicku parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 261-262.

4.2.2. Uhoľská (tj. Uhľanská, Zanevská, Poloninská, Maramorošská) gréckokatolícka monastyrská eparchia

(dnes už neexistuje, bola zlikvidovaná roku 1733, tým, že sa zakázal vybrať nový episkop)

Najstaršie dejiny slávneho Uhoľského baziliánskeho soborného monastyra sú zahalené hmlou… Pokúsme sa z tejto hmly nahmatať aspoň niektoré historické fakty:

Uhoľský monastyr bol zasvätený Vozneseniju Hospodnemu, ako to potvrdzujú dokumenty z konca 17. a začiatku 18. storočia.[1] Na dokumente z roku 1703 je pečať tohto soborného monastyra s byzantským vyobrazením Vozneseniija a nápisom: «**печать монастыря господнаго вознесенія**» (porov. dokument uverejnený na nasledujúcej strane).

Starobylosť monastyra

Baziliánsky jeromních Hedeon Pazin roku 1749 osobne navštívil Uhoľský monastyr. Vo svojom zázname z tohto roku na začiatku zápisu píše: «**Ѻ҃БИТЕЛЬ ОУГОЛСКИ ина́че ЗАНЕВИ, сїѧ ѡбитель когда сѧ почала знати не можъ, повѣдаютъ люде, иже разомъ изъ селомъ создана е…**»[2] — *Uhoľský monastyr, ináč nazývaný aj Zanevský. Nevie sa, kedy bol založený tento monastyr, ľudia hovoria, že bol postavený v tom čase, keď bola založená aj dedina…*

13. storočie – najstaršie písomné zmienky o Uhoľskom monastyre

«Uhoľský» monastyr sa v niektorých historických dokumentoch nazýva aj «Zanevský», ide o rovnocenné synonymá.[3] «Zanevka» je totiž vŕšok, na ktorom bol tento monastyr postavený. Synonymom Uhoľského monastyra je aj «Poloninský» monastyr. Tento názov je odvodený od slova «Poloniny», tj. od názvu horského

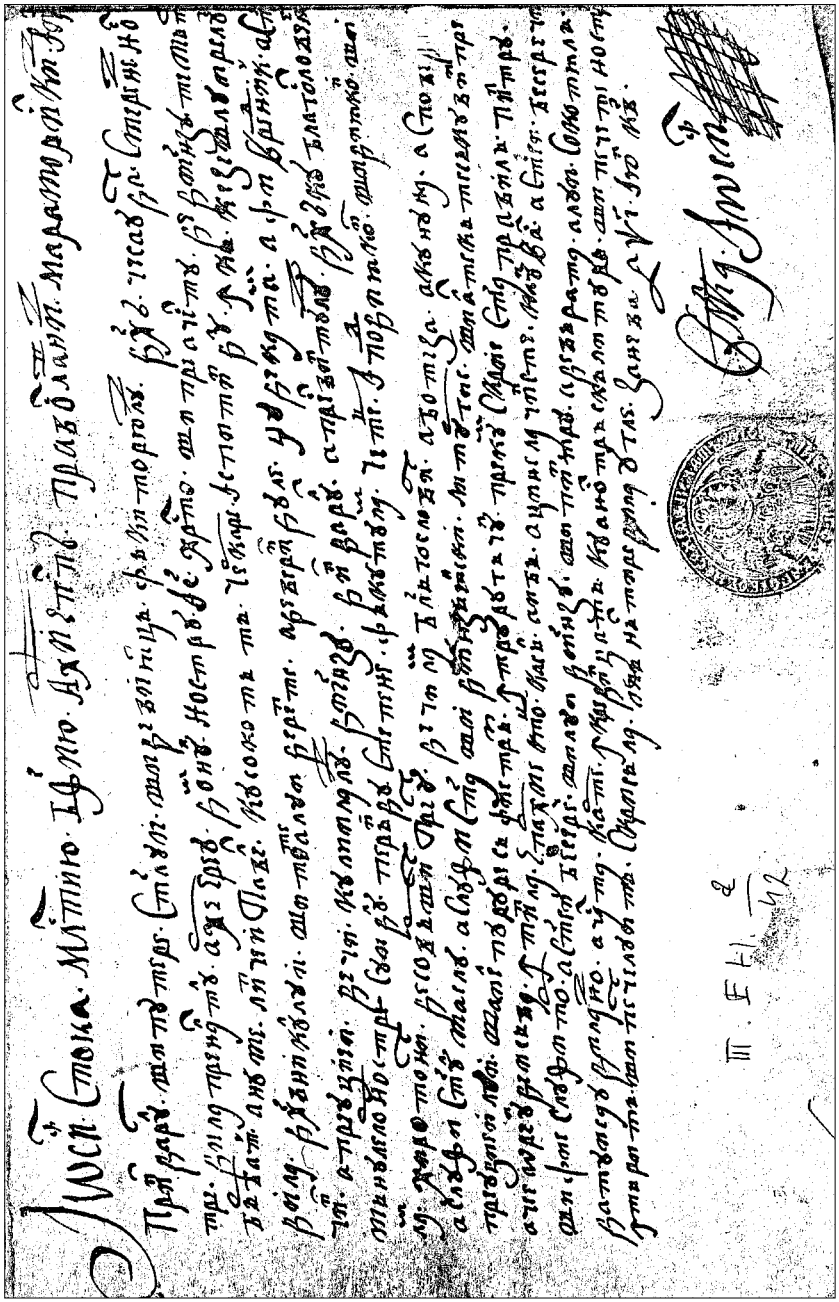

Dokument z Uholňského baziliánskeho monastyra z roku 1703 písaný po rumunsky cyrilikou. Z archíva prof. I.Udvary.

masívu, v ktorom sa Zanevka nachádza. Názov «Poloninský» sa objavuje hlavne v *Halicko-Volinskom letopise* z roku 1262, kde sa uvádza aj najstaršia dodnes zachovaná správa o existencii tohto monastyra:

Istý litovský šľachtic (knieža) menom Vojšelk Mindovhovič sa po svojom vnútornom obrátení rozhodol stať baziliánskym mníchom a preto išiel na Horu Athos (dnes v Grécku). Na ceste, pri prechode Karpatami, sa zastavil v Poloninskom-Uhoľskom monastyre a tak sa mu tam zapáčilo, že už ďalej neišiel a ostal v tomto baziliánskom monastyre, kde v tom čase bol ihumenom prepodobný Hrihorij. O jeromníchovi Hrihorijovi ten istý letopisec zaznamenal, že «*bol svätým človekom, akého nebolo pred ním, a ani nebude po ňom*». Keď šľachtic prišiel do tohto Poloninského (Uhoľského) monastyra, ihumen Hrihorij vidiac jeho úprimnosť ho za krátky čas postrihol za mnícha. Šľachtic prežil v tomto monastyre celé tri roky a potom, tak ako si už dávno predsavzal, naozaj odišiel na Horu Athos. Pretože však zúrila vojna, na Athos sa nedostal a ako hovorí ďalej kronika, vrátiac sa do rodného kraju (na Litvu), tam, nad akousi riečkou Niman, neďaleko Novhorodka založil baziliánsky monastyr.[4]

15. storočie – vražda podžupana

Ďalšie dejiny zaznamenávajú správu o Uhoľskom monastyre v súvislosti s udalosťou, že v roku 1489 Uhľania z dediny zabili maramorošského podžupana Stojku, keď chcel Uhoľský monastyr vziať do svojho vlastníctva. Tento údaj sa nachádza v rukopise z roku 1749 uloženom v archíve-knižnici v Mukačevskom monastyre baziliánov.[5]

16. storočie

Letopisec v *Halicko-Volinskom letopise* pod rokom 1558 zapísal, aj ďalšiu významnú zmienku o Poloninskom-Uhoľskom monastyre, a to že poslovia moskovského cárovič-kniežaťa, vracajúc sa z Konštantinopola, sa na nejaký čas zastavili práve v Uhoľskom baziliánskom monastyre. Vo svojej správe adresovanej cárovičovi

spomínajú veľkoleposť a minerálne bohatstvo v okolí tohto monastyra.[6]

17. storočie – v Uhoľskom monastyre žilo až 330 mníchov!

Koľko mníchov žilo v Uhoľskom monastyre v priebehu dejín nevieme, ale na konci 17. storočia, ako udáva dokument napísaný tesne po roku 1684, ich tam žilo 330 (!), čo je naozaj úctyhodný počet! Chovali viac ako tisíc oviec…, tým sa živili… Niektorí tvrdia, že na historickom Podkarpatsku nikdy neboli podobné obrovské monastyry-lavry ako napr. v Sýrii, či vo Svätej zemi… Existencia 330 mníchov-baziliánov v Uhoľskom baziliánskom sobornom monastyre koncom 17. storočia vyvracia tento nesprávny názor.

Starý rukopis z konca 17. storočia znie doslovne takto:

«**Пишетъ же индѣ, како въ ȣгорской земли въ державѣ Пана Рȣсскаго, имѧ емȣ Іавалъ, въ волости Мармариши ȣ мѣста Сигота въ горахъ полонинныхъ, на рекѣ ȣслѣ, межь тѣхъ болшихъ рѣкъ и горъ стоитъ монастырь, зомовый Зановъ, а въ немъ церковь на Вознесеніе Господне, а братей въ немъ т҃л** (330). **А пашнѧ ȣ нихъ лѣшаѧ, сѣютъ просо на кашȣ, потомȣ что ȣ нихъ поль нѣтъ, живȣть въ горахъ, а держатъ ȣ себѣ овецъ по ҂а** (1000) **и боле, тѣмъ питаютсѧ, ѧдѧть отъ нихъ сыры и млеко, да въ томже Монастырѣ есть кладѧзь а въ немъ вода сладка...**».

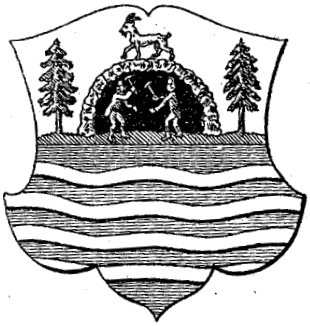

Erb Maramorošskej župy

Zápis uverejnil A. Petruševič r. 1856 v ***Церковнои Газетѣ*** v Budíne (na str. 95) v stati «**Извѣстіе о древнемъ монастырѣ, Вознесенія Господня, званомъ Зановъ, находѧщемсѧ нѣкогда въ Марамарошскои области въ Венгріи близъ города Сигота** (Szigeth)».[7]

16.-18. storočie – maramorošskí episkopi so sídlom v Uhoľskom sobornom monastyre

Historik Lučkaj spomína, že v Uhoľskom monastyre sídlil v 16. storočí akýsi Štefan Šimonovič, ktorý sa tiež tituloval maramorošským episkopom.[8]

Ešte aj v 18. storočí monastyr bol stále sídlom episkopa-archimandritu-baziliána. K posledným regulárne voleným episkopom-archimandritom Uhoľského materského-soborného monastyra patrí: vladyka Joannikij Zejkan, OSBM (1664-1686), vladyka Josif Stojka, OSBM (1690-1711), vladyka Serafín Petrovan, OSBM (1711-1717) a vladyka Dositej Teodorovič (1718-1733).[9]

Vladyka Josif Stojka, OSBM (1690-1711)

Vladyka Kyr Josif Stojka, OSBM, i napriek tomu, že sídlil v Uhoľskom baziliánskom monastyre, tituloval sa: «*Josif Stojka mlstiju bžiju epp pravoslavnij Maramoriskij, ekzarha stauropihi patriaršiskoj Carihrada, administrator mitropilij Belhradskoj Semihrada ešče i pročaju…*».[10]

Mukačevský vladyka Josif Roga de Camellis, OSBM, roku

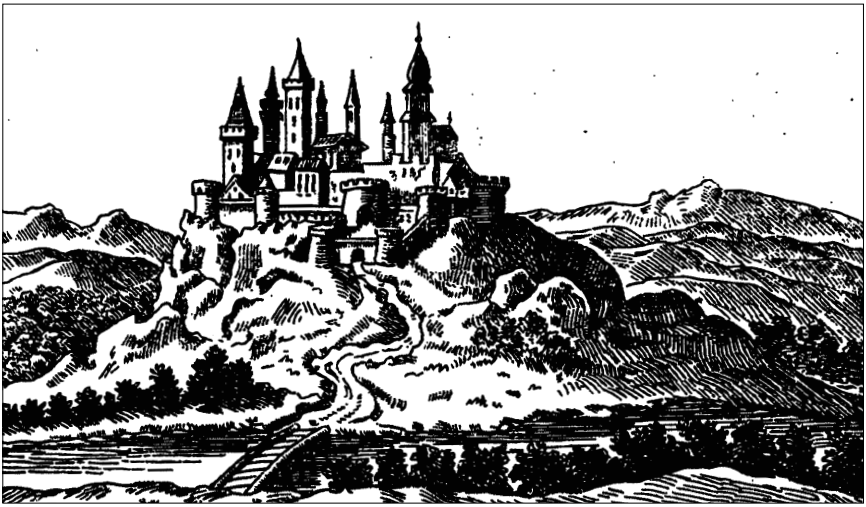

Mukačevský hrad v 16. storočí.

1692 žiadal cisársky dvor, aby bol monastyrský episkop-archimandrit Stojka odstránený a aby celý maramorošský komitát-župa bol podriadený jemu, teda mukačevskému episkopovi dosadenému priamo z Ríma, ale cisársky dvor ho neuposlúchol.[11]

Uhoľského maramorošského **archi**episkopa (možno, že ide o skratku archi(mandrita)episkopa!) Josifa Stojku, OSBM, spomína Josif Roga de Camellis, OSBM, vo svojom liste latinskému kardinálovi Koloničovi z 15. 3. 1692, kde ho žiada o pomoc vyhnať tohto **archi**episkopa a podriadiť potom Maramorošské panstvo cirkevnoprávne Mukačevu, teda jemu samému (Josifovi Rogovi de Camellisovi).[12]

Rok 1711/1712 – boj o prežitie Uhoľského soborného monastyra

1. decembra roku 1711, tj. krátko po smrti archimandritu-episkopa Uhoľského soborného monastyra Josifa Stojku, OSBM, bola poslaná žiadosť priamo pápežskému nunciovi do Viedne, aby intervenoval u cisárskeho dvora, aby nedovolil na miesto zomrelého vysvätiť žiadneho "schizmatika" (rozumej episkopa neschváleného latinským Egerom a latinským primasom), a aby toto episkopstvo bolo pričlenené k Mukačevskému vikariátu (predtým sobornej eparchii), integrálnej to súčasti latinskej Egerskej diecézy.[13] Latinský primas, ani latinský biskup Egera už vtedy totiž neuznávali Mukačevo za gréckokatolícku eparchiu, ale považovali ju len za integrálnu súčasť územia latinského Egerského biskupstva, na ktorého území bol dočasne "vytvorený" tento «Mukačevský obradový vikariát».

List z Kongregácie Propaganda Fide z roku 1711 potvrdzuje, že Maramorošská eparchia bola samostatná, i keď, ako taká, nebola evidovaná v Ríme:

«*Monsiňorovi viedenskému Nunciovi, 1. decembra 1711. Dostala sa k nám správa o smrti gréckeho schizmatického maramorošského episkopa v Uhorsku v diecéze, ktorá hraničí s Mukačevským apoštolským vikariátom* (jednalo sa o archimandritu-episkopa Josifa Stojku). *Svätá Kongregácia má obavy, preto chce, aby*

sa zabezpečilo upevnenie katolíckeho náboženstva, ktoré bolo ťažko poškodené nerozumnosťou zomrelého (episkopa) *na týchto územiach… veríme, že opäť, podobne ako i v iných situáciach ste sa osvedčili v spolupráci s pánom kardinálom zo Saxonie…* (osvedčíte sa i teraz a) *ovplyvníte cisársky dvor, aby sa z jeho strany zabránilo uvedeniu ďalšieho schizmatického episkopa, ktorý by nahradil zosnulého. … pre duchovné potreby veriacich bolo by dobré pričleniť menovanú Cirkev k Mukačevskému vikariátu* (latinskej Egerskej diecézy)…».[14]

Z hore uvedeného je vidno nielen to, že Maramorošská soborná monastyrská eparchia existovala, a bola samostatná, že sa o nej vedelo a plánovalo sa s jej likvidáciou, ale že podobné metódy likvidácie po ovplyvnení cisárskeho dvoru sa v danom čase prevádzali i na iných miestach Uhorska. Schizmatickým sa maramorošský episkop volal preto, že sa nechcel dobrovoľne zrieknuť svojej Bohom i Cirkvou v cyrilometodejských časoch ustanovenej samostatnosti a nechcel sa stať pomocným biskupom (obradovým vikárom) egerského latinského biskupa, či dokonca úplne sa zrieknuť episkopstva v prospech Mukačevského gréckokatolíckeho vikariátu (bývalej Mukačevskej eparchie), preto sa v hore uvedenom liste označuje «*nerozumným*».

Hneď po smrti episkopa Josifa Stojku, OSBM (+1711), sa gréckokatolíckym episkopom Maramorošskej eparchie stal Serafín Petrovan, OSBM (1711-1717), ktorý sa podriadil egerskému latinskému biskupovi. Svedčí o tom naradostený list z Rímskej Kongregácie Propaganda Fide uhorskému primasovi. List je písaný už v celkom inom tóne, v tóne, z ktorého vyznieva, že v Ríme by boli dokonca ochotní za určitých okolností uznať maramorošského episkopa za episkopa (možno takým štýlom ako episkopa Jakuba koncom 13. st. v dejinách Spišskej gréckokatolíckej eparchie, tj. "doživotne" a po ňom už nikoho):

«*Pánovi kardinálovi zo Saxonie. 25. januára 1712. S veľkým uspokojením a radosťou táto Sv. Kongregácia prijala správu od vašej Eminencie z veľmi významného zisku pre naše katolícke náboženstvo, keď prišiel Monsiňor Serafín, grécky schizmatický episkop*

Maramoroša so svojim početným kňazstvom a ľudom a zjednotil sa so svätou rímskou Cirkvou (rozumej, uznal nad sebou nadriadenosť egerského latinského biskupa)… *Teraz… už je na Vás Vaša Eminencia, aby ste sa postarali na cisárskom dvore o tohto* ***znovuzjednoteného*** *biskupa, podobne ako aj o jeho kňazstvo, aby získali všetky výnimky, privilégiá a imunitu, ktorú má latinský klérus; čo poslúži nielen na stabilitu novoobrátených na svätú úniu, ale tiež na povzbudenie ostatných z toho istého obradu a národa, aby úniu tiež prijali…*».[15]

Z vyššie uvedených riadkov je opäť vidno, že za podriadenie sa egerskému latinskému biskupovi sa sľubovali ekonomické a sociálne výhody: privilégiá, výnimky a imunita aké mal latinský klérus. Dnes sa takéto počínanie označuje jediným slovom «*prozelytizmus*» a je odsúdené tak katolíckou Cirkvou, ako i pravoslávnymi. Ak sa totiž niekto rozhodne stať sa katolíkom a uznávať pápeža za svoju hlavu, má sa preto rozhodnúť dobrovoľne, z vlastného presvedčenia, na báze svojho vnútorného hlasu (svedomia) a nie z vypočítavosti, na báze akýchsi ekonomických či sociálnych výhod. V prípade Serafína Petrovana, podobne ako i mnohých iných prípadoch "únie", neišlo dokonca ani o jednotu s pápežom (ktorá vždy bola i predtým), ani o otázky viery, ale len o ekonomické výhody, o vlastnú kariéru a podriadenie sa latinskému Egeru.

Rok 1713 – podpora kráľovského dvora pre Maramorošskú gréckokatolícku eparchiu

V jednej zo správ Kongregácie Propaganda Fide z roku 1713 sa sklamane konštatuje:

«*… predovšetkým od episkopa Maramoroša, ktorý pre danú Cirkev bol znovu daný s podporou viedenského dvora i napriek nevôli a odporu pánov kardinálov a Polykarpa Filipoviča…*»[16] – viedenský dvor teda potvrdil a podporoval Serafína Petrovana v episkopstve nad Maramorošskou župou. Bolo to totiž tesne po potlačení Rákoczyho povstania a Habsburgovci sa obávali nového povstania, preto mu nechceli zavdať nijakú príčinu.

Vladyka Kyr Serafín Petrovan, OSBM, bol neskôr – roku 1715

pozbavený episkopstva a roku 1717 zomrel vo väzení opustený všetkými.

Maramorošský archimandrit-episkop Dositej Teodorovič (1718-1733)

Posledný episkop Uhoľského monastyra, ktorý uplatňoval svoj starobylý juridický nárok nad celým maramorošským územím bol episkop-archimandrit Dositej Teodorovič, OSBM. Narodil sa roku 1648. Bol najprv protopresbyterom vo Vuľchovcach, po smrti svojej manželky po r. 1708 sa dal postrihnúť za baziliánskeho mnícha a prijal meno Dositej. Žil spočiatku vo Vuľchovskom baziliánskom monastyre, ktorý pravdepodobne sám založil… Za episkopa bol vysvätený pravdepodobne v Moldavsku, sídlil potom v Uhoľskom monastyre.[17]

Z jeho činnosti sa zachovala napríklad hramota z roku 1719 o vysviacke akéhosi Juraja na diakona:

«*Милостію Божіею Аеппъ Православный Досоѳей Марамарошскій, Администраторъ Митрополіи Молдавской по благодати и власти отъ святаго, и Животворящаго духа данной Смиренію нашему отъ высочайшаго Архіерея Гда нашего Іисуса Христа рукоположихомъ Сего богобойнаго Юру, поставихомъ его въ Четца, въ Пѣвца, въ Свѣщеносца, въ Поддіакона, въ Діакона по свидѣтельству его отца духовнаго, яко онъ достоинъ, въ немже призванъ есть всякому пріемлющему сіе наше начертаніе, да будетъ увѣренно Архіереемъ, Архимандритомъ, Іереемъ по Сану духовному, же онъ сподобился причтену быти Апостольскому Чину по дару духа святаго; сего ради преповеливается тебѣ сыну мой духовный, жебысь послѣдовалъ Апостольскому Преданію, и Положенію св. духа. Писанъ Оуглѣ Января 24. 1719. Владыка Досоѳей*».[18]

Upozorňujeme, že titul «pravoslávny» mali dlhú dobu i pápeži Rímski (orthodoxní) a patrí k pôvodnej terminológii «starej viry» a až v novšej dobe toto slovo nadobudlo čisto schizmatický význam – a aj to len na niektorých územiach sveta. Inde sa bežne u gréckokatolíkov používa dodnes (napr. na Ukrajine).

Snaha o odstránenie posledného maramorošského gréckokatolíckeho episkopa

I keď bol vladyka Kyr Dositej Teodorovič, OSBM, od r. 1728 takmer úplne slepým,[19] i napriek tomu však nechcel porušiť prastarú tradíciu sv. otcov Cyrila a Metoda a pripojiť-podriadiť Maramoroš so soborným Uhoľským materským monastyrom[20] k mukačevskému "vikariátu", pod právomoc mukačevského episkopa (obradového vikára) a tým vlastne latinského Egera. Mukačevský episkop-archimandrit bol vtedy už oficiálne "zjednotený" s rímskokatolíkmi v Egeri a ako takému bolo mu rakúskym cisárom i Rímom určené, že má ako episkop (i keď len ako «pomocný» latinskému egerskému) obhospodarovať i Maramorošskú župu. Dositej je teda v cisárskych dokumentoch označovaný ako «schizmatik»,[21] pretože sa nechcel podriadiť egerskému latinskému biskupovi ako jeho «obradový vikár».

26. novembra 1728 miestny gubernátor Transylvánie zakazoval episkopovi Dositejovi svätiť kňazov, a to až pod hrozbou uväznenia,[22] tu už vidíme tlaky zo strany cisárskeho dvora Habsburgovcov. O pár desaťročí neskôr egerskí biskupi zakazovali svätiť kňazov i mukačevským gréckokatolíckym episkopom (napr. Olšavskému…).

Na príkaz egerského latinského biskupa proti Dositejovi bojoval i obradový vikár Simeon Olšavskyj, OSBM. Napríklad vo svojom okružnom liste z 9. júla 1733 nabáda maramorošské gréckokatolícke kňazstvo, aby ignorovalo Dositeja, lebo Dositejovi už dávnejšie «bolo zakázané» dokonca čo i len «*dotknúť sa omofora*»,[23] teda vystupovať ako episkop.

Dositej však nikdy nebol pravoslávnym v schizmatickom zmysle tohto slova, ale sám sa vždy pokladal za gréckokatolíka. Potvrdzuje to i udalosť z jeho života tesne po smrti mukačevského episkopa Heorhija Bizancija (+1733) a zároveň tesne pred jeho vlastnou smrťou, keď začal opäť vykonávať svoje episkopské právomoci nad Maramorošskou župou odôvodňujúc svoje počínanie tým, že keď Bizancij zomrel, prestali platiť i jeho zákazy ohľadom jeho osoby (teda Dositeja) a že sám Bizancij mu na smrteľnom lôžku do-

volil vykonávať episkopskú jurisdikciu.[24] Ak by Dositej Teodorovič, OSBM, bol skutočne schizmatickým episkopom, tak by Bizancija jednoducho ignoroval a nebol by sa nikdy odvolával na jeho «zákazy» či «dovolenia». Dositej bol pravoslávnym-schizmatikom len podľa egerských latinských archívov, pretože sa nechcel stať obradovým vikárom (poskokom) egerského latinského biskupa a nechcel previesť svojich veriacich na latinský obrad.

Smrťou Dositeja (v októbri 1733,[25] vo veku 84 až 86 rokov) zomiera posledný episkop-archimandrit Maramorošskej župy[26] a Maramoroš sa definitívne stáva súčasťou Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, na čele ktorej v tom čase stál síce gréckokatolícky (mukačevský) episkop, ktorý mal však len funkciu akéhosi «obradového vikára» egerského latinského sídelného biskupa.

Ďalšieho episkopa-archimandritu Uhoľského monastyra (Maramorošskej župy) už prolatínsky orientovaná šľachta nikdy nedovolila vysvätiť (išlo o prolatínsku-katolícku šľachtu, pretože predošlá protestantská bola po poslednom neúspešnom Rákoczyovom povstaní, ktoré sa uskutočnilo v rokoch 1703-1711 natrvalo odstránená). Roku 1733 predtým samostatné Sedmohradské kniežatstvo, ktoré väčšinu času svojej existencie bolo pod patronátom Osmanskej ríše, prestalo definitívne existovať, a preto i Maramorošská župa, ktorá bola súčasťou toho kniežatstva bola spolu so Sedmohradskom pričlenenená do rímskokatolíckeho Habsburgského Uhorského kráľovstva a Egerskej latinskej diecézy.

Posledný boj o jurisdikciu nad už pochovanou Maramorošskou gréckokatolíckou eparchiou

V čase, keď Maramorošská (Uhoľská) gréckokatolícka eparchia i v plánoch uhorského kráľovského dvora prestala existovať a bola definitívne odsúdená na zánik (nehrozilo už vzplanutie nového Rákoczyovho povstania), vznikli nedorozumenia medzi mukačevským apoštolským vikárom Heorhijom Bizancijom, OSBM, a fogarašským gréckokatolíckym sídelným episkopom (dnes v Rumunsku) o jurisdikciu nad územím Maramorošského panstva.[27] Maramorošské panstvo predtým nepatrilo ani jednému z nich, pre-

tože malo vlastného monastyrského archimandritu-episkopa. Kongregácia Propaganda Fide sa prikláňala v prospech mukačevského apoštolského vikára H. Bizancija (ktorý bol obradovým vikárom egerského latinského biskupa), pretože už v dekréte ustanovenia Mukačevského apoštolského vikariátu za čias Josifa Rogu de Camellisa z roku 1689 sa písalo, že je ustanovený pre «*Grékov danej diecézy a pre všetky novozískané územia v Uhorsku*». Fogarašská gréckokatolícka eparchia bola ustanovená-uznaná pozdejšie za existujúcu roku 1721, a to pre «*sledujúcich grécky obrad žijúcich v provincii Transylvánia*». Vyriešenie otázky teda záležalo od toho, kde bude územie Maramorošského panstva územne pridelené, či k «*Transylvánii*» alebo «*ostatným získaným územiam v Uhorsku*».[28]

Kontroverzia medzi mukačevským gréckokatolíckym apoštolským vikárom (v tieni ktorého stál sídelný egerský latinský biskup) a gréckokatolíckym sídelným episkopom Fogarašu pokračovala ešte i v roku 1732.[29] Maramorošské panstvo bolo nakoniec podriadené jurisdikcii mukačevského apoštolského vikára, teda inými slovami povedané, bolo priradené priamo do Egerskej latinskej diecézy.

Boj o jurisdikciu nad územím Maramorošskej župy v tridsiatych rokoch 18. storočia okrem iného jasne dokazuje, že Maramorošská (Uhoľská) gréckokatolícka eparchia bola pôvodne úplne samostatná. Ak by tomu tak nebolo, nejasnosti ohľadom jurisdikcie nad týmto územím by neboli.

Keď cisár Karol III. (VI.) menoval Simeona Olšavského (1733-1737) na episkopský stolec Mukačevského monastyra (Mukačevskej monastyrskej eparchie), tituloval ho už «*episkopom mukačevským i maramorošským*».[30]

Teda opäť potvrdenie, že tituly za menom mukačevských episkopov neboli náhodné a sú dôkazom, že krátko predtým tieto územia mali svojich vlastných sídelných episkopov a len nedávno boli ich územia pričlenené k novopreferovanej eparchii.

Rok 1735 – posledný neúspešný pokus o regulárnu voľbu maramorošského archimandritu-episkopa

V Maramoroši si černci samotní a neskôr spolu s biľcami slobodne a úspešne vyberali svojho episkopa prakticky len do roku 1720,[31] pretože i keď archimandrit-episkop Dositej Teodorovič (uvedený do úradu archimandritu-episkopa roku 1718) zomrel až v roku 1733, už od roku 1720 mal od cirkevnej i svetskej vrchnosti zakazovanú akúkoľvek episkopskú činnosť, ktorú však i napriek opakovaným zákazom (22. 8. 1720, 18. a 24. 11. 1726, 20. a 26. 11. 1728, 14. 2. 1731) a hrozbám uväznenia (v «*honesta custodia*») s prestávkami vykonával až do smrti.[32]

Niektorí šľachtici obmedzovali právo maramorošských mníchov – čierneho kléru vyberať si episkopa-archimandritu pre svoj maramorošský komitát už aj predtým, ale išlo len o dočasné zásahy: Napríklad maramorošskí baziliáni si roku 1637 za episkopa-archimandritu zvolili jeromnícha Dimitrija Papa, ale Juraj I. Rákoczy, sedmohradské knieža, ho vtedy zakázal vysvätiť na episkopa a sám si poslúžil maramorošským soborom, donútiac ho, aby dočasne uznal nad Maramorošom vládu mukačevského vladyku-archimandrita Vasilija Tarasoviča, ktorého sám Rákoczy tituloval episkopom «mukačevským a maramorošským», pretože obidva komitáty, a teda i rovnocenné monastyrské eparchie patrili do jeho panstva.[33]

I tu vidíme jasnú snahu každého väčšieho magnáta mať na svojom panstve samostatnú a podľa možnosti jednotnú cirkevnú hierarchiu. Každé panstvo severovýchodného Uhorska preto minimálne do konca 17. storočia malo aj svojho vlastného gréckokatolíckeho episkopa-archimandritu. Bolo to i v politickom záujme miestneho zemepána.

Posledný zúfalý pokus o voľbu episkopa v maramorošskom Uhoľskom monastyre pre potreby Maramoroškého komitátu-monastyrskej eparchie sa uskutočnil roku 1735, avšak bez úspechu.

Zo správy mukačevského episkopa Simeona Olšavského, OSBM, (v skutočnosti nebol mukačevským sídelným episkopom, ale len obradovým vikárom egerského latinského biskupa) sa dozvedáme, že akýsi kňazi, menovite: Ivanovič Stojka z Drahova a Jona Vuľchovskyj, vtedy povzbudzovali maramorošský čierny klérus (baziliánskych mníchov) k tomu, aby si aj tentoraz vybrali episkopa spomedzi seba. Následkom toho Maramorošská župná stolica (teda

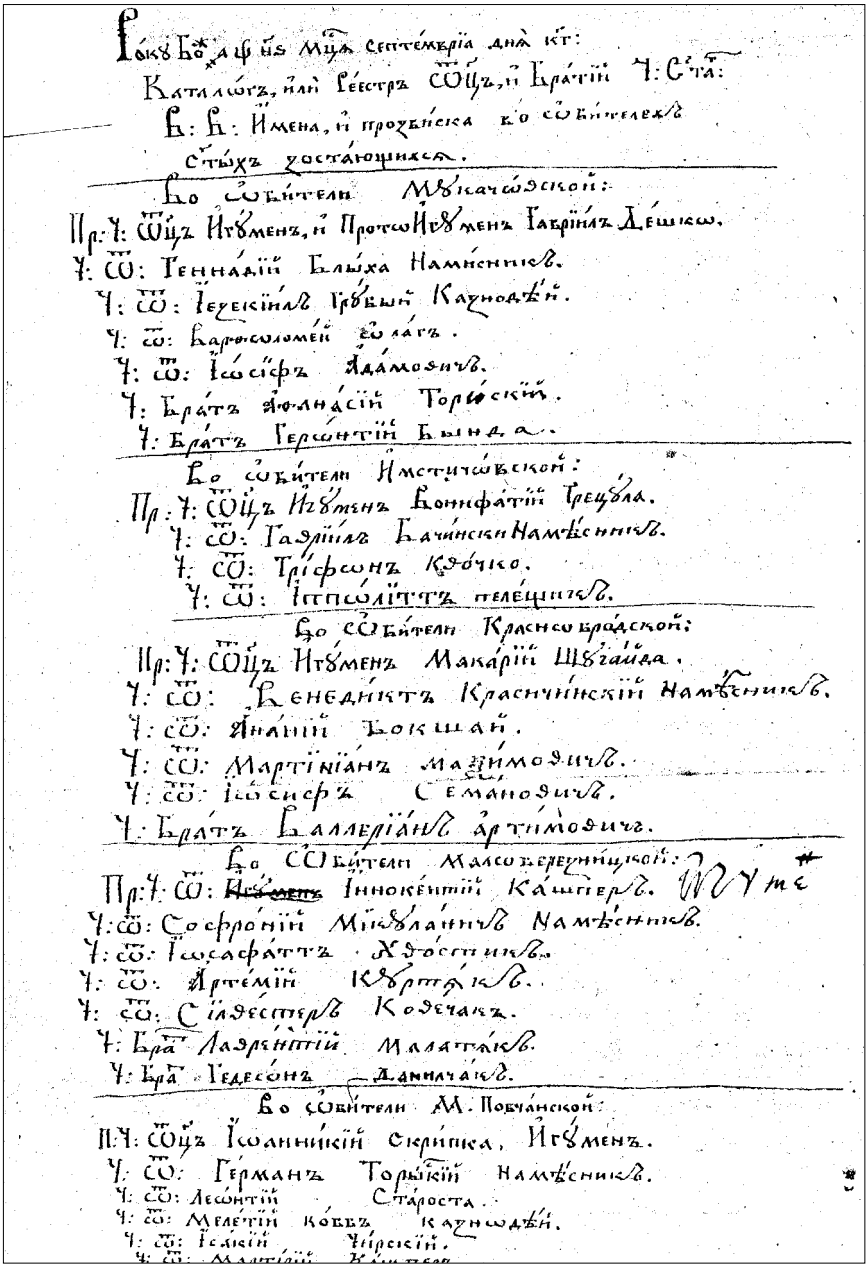

Prvá strana baziliánskeho rukopisného Schematizmu z roku 1756.

vtedajšie štátne úrady) prijala prísne opatrenia, aby sa tomu navždy zabránilo.[34] O aké opatrenia išlo správa nehovorí.

Ako bolo už vyššie konštatované, Uhoľská monastyrská eparchia v Maramoroši takto v roku 1733 smrťou posledného episkopa-archimandritu Dositeja Teodoroviča, OSBM, prestala existovať a jej územie s homogénnym gréckokatolíckym obyvateľstvom bolo pričlenené pod správu Mukačevského vikariátu Egerskej latinskej diecézy,[35] ktorý bol v tom čase, už len jediným preferovaným v danej oblasti uhorským kráľom i egerským latinským biskupom a Rímom.[36]

Definitívny úpadok Uhoľského soborného monastyra

Od momentu kedy Uhoľský materský-soborný monastyr prestal byť sídlom archimandritu-episkopa, nastal jeho úpadok, a to hlavne, čo sa týka počtu v ňom žijúcich baziliánov.

Vladyka Simeon Olšavskyj, OSBM, i napriek tomu, že bol episkopom spravujúcim aj Maramorošskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu, už nikdy nesídlil v Maramoroši v Uhoľskom monastyre, ale v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve…

Podľa svedectva protoihumena Hedeona Pazina, OSBM, sa v Uhoľskom monastyre ešte v roku 1749 nachádzal aj strieborný náprsný kríž episkopa Dositeja Teodoroviča, ktorý bol pochovaný v tomto monastyre. V tom čase (roku 1749) však bolo v monastyre už len 5 kelij a 4 domčeky pre želiarov.[37] Aký rozdiel! – V 17. storočí 330 mníchov – v 18. storočí: päť izbičiek (kelií), to znamená maximálne päť mníchov…!

11. júna roku 1756 previedol oficiálnu vizitáciu Zanevského-Uhoľského monastyra mukačevský protoihumen Joannikij Skripka, OSBM (rodák zo Stropkova). Medzi inventárom monastyrských vecí opäť veľavýznamne uvádza strieborný náhrudný kríž episkopa Dositeja:

«… **Крестиѣ срѣберный малый из ланцꙋшкомъ небоцика еп҃па Досоѳеа, который въ сей церкви погребенъ естъ рокꙋ ҂ѧѱ҃лг** id est 1733…».[38]

Rok 1788 – dekretálne zrušenie Uhoľského monastyra

Trosky niekdajšieho slávneho Uhoľského baziliánskeho monastyra boli definitívne zrušené dekrétom cisára Jozefa II. roku 1788. Takto sa za ďalším slávnym gréckokatolíckym soborným monastyrom roku 1788 definitívne zatvorila voda dejín…

Pokus o zostavenie menovitého zoznamu osídlenia Uhoľského (Maramorošského) monastyra podľa dokumentov

13. storočie – prepodobný mních Hrihorij, mních Vojšelk Mindovhovič (mená ostatných mníchov nepoznáme…);

16. storočie – archimandrit-episkop Štefan Šimonovič (…);

1664-1686 – archimandrit-episkop Joannikij Zejkan (mníchov bolo niekoľko stovák – až 330);

1690-1711 – archimandrit-episkop Josif Stojka (…);

1718-1733 – archimandrit-episkop Dositej Teodorovič (…);

1750 – jeromních Atanazij (v monastyre žil už len jeden mních);

1756 – jeromních Teofan Danč (v monastyre žil len jeden mních);

1766 – jeromních Dositej Pram, jeromních Meletij Kob, mních Artemij Kurtjak.[39]

V ďalších rukou písaných *Schematizmoch* sa uvádzajú baziliáni pôsobiaci v Maramorošskej župe všetci spolu a nie špecifikovane podľa monastyrov, v ktorých pôsobili, preto sa stopa osídlenia Uhoľského monastyra pred rokom 1788, teda pred rokom jeho definitívneho zrušenia opäť stráca v hmle dejín…

---

[1] Petrov uvádza, že monastyr bol zasvätený alebo Vozneseniju, alebo Blahoviščeniju, (porov. А. Петровъ, *“Старая вѣра” и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 84).

[2] Г. Кинах, «Посіщеннє мараморoських монастирів 1749 р.», *Analecta OSBM*, Жовква, II,1-2 (1926) 111.

[3] Porov. А. Кралицкій, «Къ примѣчаніямъ на статью: Списокъ монастырей существовавшихъ иногда въ Мараморошѣ…», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1865, стр. 113.

[4] Porov. A. Пекар, «Де знаходився Полонинський монастир?», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) str. 321-323.

[5] Porov. A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I, С.-Петербургъ, 1905, стр. 16; A. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 107.

[6] Porov. A. Пекар, «Де знаходився Полонинський монастир?», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) str. 321-323.

[7] Porov. A. Кралицкій, «Список монастырей чина святого Василія Великого существовавшихъ иногда въ Марамороши (въ Угорщинѣ) и истертыхъ императоромъ Іосифомъ II. 1788. г. - Примѣчаніе», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1865, стр. 53. Kompletný rukopis z konca 17. st. (po r. 1684) a pochádzajúci zo S.-Peterburgu a opisujúci Uhoľský baziliánsky monastyr uverejnil A. Petrov: A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 86-87.

[8] «… Illud autem de Graeci Ritus Civibus notandum, quod Stephanus Simonovits se scripserit Episcopum Maramorosiensem, et habitavit Uglam…», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 167).

[9] Porov. A. Пекар, «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 283; Poznáme i mená iných maramorošských vladykov-archimandritov, ale ich sídlo je neisté: vladyka Spiridon (1608-1609); vladyka Dositej (1628-1637); vladyka Michail Molodec (1653-1662); vladyka Saba Brankovič (1662-1680)… (porov. A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 195-196). Určite však všetci z nich sídlili v nejakom baziliánskom monastyre, a to či už v Uhoľskom alebo Hruševskom.

[10] A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 383-384, porov. tiež A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 75. V origináli to bolo cyrilikou, ale Hodinka hore uvedený zápis uverejnil latinkou.

[11] Porov. dokument-list Josifa Rogu de Camellisa uverejnený u A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 345-347.

[12] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 336.

[13] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 571-572.

[14] «A Monsignor Nunzio in Vienna. Primo Decembre 1711. Essendosi quì avuta notizia della morte del Vescovo Greco Scismatico Maramoriszense in Ungheria diocesi confinante col Vicariato Apostolico di Monkatz e premendo

sommamente a questa Sacra Congregazione, che si proveda all'indennità della Religione Cattolica, grandemente danneggiata dall'empietà del Defunto in quelle Parti, stima necessario, che V.S. col solito suo fervore, e zelo s'adopri unitamente col Signor Cardinale di Sassonia, à cui parimente si scrive, raccomandandogli un tale affare, appreso la Corte Imeriale, che da essa s'impedisca la sostitutione d'altro Vescovo scismatico al defonto. Ne si lascia di notificarle, come viene suggerito potersi provedere all'occortenze spirituali di quei fedeli, coll'unire quella Chiesa al Vicariato predetto di Monkatz…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 50-51).

[15] «… colla venuta di Monsignor Serafino, Vescovo Greco scismatico Marmarosiense, con tutto il suo numeroso Clero, e popolo all'unione colla Santa Chiesa Romana… Sarà poi effetto della somma pietà, e giustizia dell'E.V. il procurare dalla Corte Imperiale a questo Vescovo, **nuovamente unito**, come anche al suo Clero tutte l'esentioni, privilegii, et immunità, che gode il Clero latino; il che servirà non solo per confermare, e stabilire questi nuovi convertiti alla Santa Unione, ma anche per allettare gl'altri dello stesso Rito, e Natione ad abbracciarla…», (A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 54-55); Porov. tiež list maramorošského vladyku Serafína Petrovana z 25. 11. 1711 a dalšie dokumenty ohľadne tejto témy uverejnené v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 106-109.

[16] «… Il P. Policarpo Filippovitz, Monaco ruteno unito, eletto Vicario Apostolico di Monkatz… Soggiunge che continuando quel popolo senza pastore à poco à poco si và perdendo col passare allo Scisma, allettato da vicini Scismatici, e **particolarmente dal Vescovo Maramorosiense, nuovamente proveduto di quella Chiesa dalla Corte di Vienna**, non ostanti l'opposizioni, e li sforzi in contrario de Signori Cardinali Piazza e di Sassonia ad insinuazione dell' Oratore…», (dokument zo 4. novembra 1713 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 73-74).

[17] Porov. A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 38-39.

[18] I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 75.

[19] «… Sed proh dolor! Excellentissime praesul! In Comitatu Maramorossiensi delitescit adhuc etiamnunc notus ille **unus senecio jam coecus Dosotheus Theodorovics dictus in Monasterio Uglensi – dicitur episcopus**…», (Arch. Dioec. Agriensia ad 1733, porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 100, porov. tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у*

Свиднику, 16, Prešov, 1990, str. 221-223).

[20] V čase vladyčestva Dositeja bol Uhoľský monastyr soborným-materským monastyrom celého Maramoroša, pretože v tom čase už Hrušovský baziliánsky stavropihijský monastyr neexistoval, lebo bol zničený za Rákoczyovho povstania začiatkom 18. storočia.

[21] Napr. v cisárskej hramote Karola VI. z 22. augusta 1720: «Carolus VI.… nihilominus accideret, quod Schism. quidam Eppus Dorotheus (rectius Dosotheus) Spiritualem jurisdictionem in Clerum, et populum usurpando cum maximo scandalo… Quia vero memorato instanti Eppatum cum obventionibus, emolumentis, et jurisdictionibus auctoritate Juris Patronatus nostri R. ante aliquot annos clementer constituissemus, vellemusque hac concessione eundem imperturbate uti, frui, ac gaudere. Idcirco harum serie vobis mandamus, ut memoratum Bizanczy Clerus et populus pro suo vero Eppo agnoscat, obventiones absque renitentia praestet — acceptisque praesentibus praefatum Schismaticum Eppum ab ulteriori exercitio praetensae Spiritualis jurisdictionis districtim inhibere debeatis, et teneamini. Dat. Viennae 22. Aug. 1720. Cottui Marmaros. 27-a vero Exc. Canc. Aulica Consilio Bellico ita, si placidioribus res in effectum deduci nequiret, assistentiam militarem tribuere velit», (Archiv. D. Munk. ad vitam Bizanczy, porov. I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 76).

[22] Porov. A. Baran, *Eparchia Maramorošiensis eiusque unio*, Romae, 1962, str. 81.

[23] Porov. dokument uverejnený v I. Дулишковичъ, *Историческія черты Угро-Русскихъ*, III, Унгваръ, 1877, стр. 98-99; tiež porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 220-221.

[24] Porov. M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 136.

[25] Porov. A. Baran, *Eparchia Maramorošiensis eiusque unio*, Romae, 1962, str. 83.

[26] Podrobný životopis vladyku Dositeja viď A. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 38-41, porov. tiež M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 138-140.

[27] Porov. dokument z 5. mája 1725 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 228-229; Dokument z 12. marca 1731 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III (1710-1740), Romae, 1954, str. 250-252; Dokument z 28. januára 1732 uverejnený v A.G. Welykyj, *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, III

(1710-1740), Romae, 1954, str. 254-258; porov. tiež A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, V (1711-1740), Romae, 1981, str. 266-268, 319-326.

[28] Porov. list Kongregácie Propaganda Fide viedenskému nunciovi zo 7. mája 1725 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, III (1710-1730), Romae, 1956, str. 267-268, a tiež z 12. marca 1731 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, IV (1730-1758), Romae, 1957, str. 17-18.

[29] Porov. list Kongregácie Propaganda Fide viedenskému nunciovi z 31. mája 1732 uverejnený v A.G. Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, IV (1730-1758), Romae, 1957, str. 36-37.

[30] Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 79.

[31] Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 36.

[32] Porov. А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, II, С.-Петербургъ, 1906, стр. 39.

[33] Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 63-65.

[34] Porov. А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I, С.-Петербургъ, 1905, 25-26; А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 136.

[35] Za existujúcu bola Rímom uznaná až po priamej politickej intervencii kráľovnej Márie Terézie roku 1771. V čase o ktorom píšeme i táto Mukačevská eparchia bola len trpená ako dočasne existujúca «oblasť» s gréckym obradom na území Egerskej latinskej diecézy, s cieľom jej postupnej transformácie na latinský obrad.

[36] Porov. А. Петровъ, *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I, С.-Петербургъ, 1905, 25-26; А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 136.

[37] Porov. Г. Кинах, «Посіщеннє мараморських монастирів 1749 р.», *Analecta OSBM*, Жовква, II,1-2 (1926) 111-112.

[38] Г. Кинах, «Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809», *Analecta OSBM*, Львів, III,3-4 (1930) str. 438.

[39] Porov. strojový prepis rukou písaných baziliánskych *Schematizmov* od o. Bartolomeja Dudáša, OSBM, nachádzajúci sa v Archíve otcov baziliánov v Ríme.

4.2.3. Hruševský stavropihijský monastyr – exarchát

(dnes už neexistuje, bol zlikvidovaný vypálením)

Je to starodávny monastyr, pravdepodobne bol pôvodne filiálnym Uhoľskému materskému-sobornému monastyru. V rokoch 1241-1242 Hruševský monastyr vyplienili Tatári,[1] avšak hneď nato bol znova vybudovaný a obnovený do pôvodného stavu. Zasvätený bol sv. Archanjelovi Michalovi a od roku 1391 sa stal sídlom exarchu-i-humena. Hruševský monastyr sa nachádzal na východ od dedinky Hruševo (Maramoroš, Podkarpatská Rus), medzi Hruševom a Nižnou Apšou.[2] O tomto monastyre existuje i z najstarších čias pomerne veľa dokumentov. Príčinou toho je skutočnosť, že územie na ktorom stál tento monastyr, patrilo až do roku 1733 gréckokatolíckym alebo protestantským pánom Sedmohradska a tí nelikvidovali gréckokatolícke dokumenty natoľko, a tak intenzívne, ako rímskokatolíci a protestanti v iných častiach Uhorska.

Predhistória Hruševa

Hruševský baziliánsky monastyr bol založený na starodávnom kultovom mieste pohanského božstva Slovanov. Názov «Hruševo» (veľmi častý aj v iných lokalitách obývaných Rusínmi napr. na Spiši, či Zemplíne) je totiž odvodený od názvu praslovanského božstva slnka a vody, zvaného «Hroch»[3] > «Hroš» (po palatalizácii *ch>š*), tj. predchodcu pozdejšieho «Perúna» uctievaného v podobe vodného (slncového) koňa (porov. z Perzie, tj. pravlasti Slovanov prevzaté gr. «*ἱππο-ποτάμιος = ἵππος ὁ ποτάμιος*»[4] *hroch,* čo znamená doslovne *vodný kôň*). Menom tohto bôžika sa v arpádovskom Uhorsku označovali a dodnes sa na Podkarpatskej Rusi v okolí rieky Uh, tj. v samom srdci pôvodného Uhorska, označujú peniaze[5]-hroši («**грош-и**»; v keltskej výslovnosti *groš-e*)[6] a cyrilometodejské gréckokatolícke kresťanstvo jeho menom navždy označuje morálne zlo: «**грѣхъ**» *hriech.*

14. storočie

Rok 1391 – stavropihijské privilégium

14. augusta 1391, tj. v predvečer sviatku Uspenia Presv. Divi Marii bola konštantinopolským patriarchom Antonom IV. (1388-1395) vydaná hramota, ktorou bol tento, ináč filiálny monastyr povýšený na tzv. stavropihijský, čím si ho konštantinopolský patriarcha prevzal priamo pod svoju jurisdikciu a vyňal ho z právomoci miestneho archimadritu-episkopa[7] (pravdepodobne toho, ktorý sídlil v Uhoľskom monastyre). Ako sa dozvedáme zo samotnej hramoty, ihumenom Hruševského baziliánskeho monastyra bol vtedy jeromních Pachomij.[8]

Hruševský baziliánsky monastyr bol povýšený na stavropihijský na vlastnú žiadosť miestnych, s najväčšou pravdepodobnosťou rusínskych (arpádovských) kniežat, šľachticov Balicu a Draga (v prvom prípade ide o meno zo staroslovanského «**бѣлица**» *belica*, tj. zdrobnelé: «**бѣлъ**», teda *belavý, biely, blonďavý*; druhé meno je odvodené od stsl. «**дракъ**», alebo «**драконъ**» *had, drak, jašter*, v gréckom origináli konštantinopolskej hramoty sa uvádza «*ὅ τε βοϊβόδας ὁ* ***Μπάλιτζας*** *καὶ ὁ* ***Νδράγος***»), pričom veľmož Drag osobne prosbu priniesol do Konštantinopola. Hramota konštantinopolského patriarchu je písaná po grécky. Uvádzame jej plný text v staroruskom preklade Petrova:

«*Антоній, Божіею милостію архіепископъ Константина града, Новаго Рима, и вселенскій патріархъ.+ Такъ какъ благороднѣйшіе братья, во св. Дусѣ возлюбленные сыны нашего смиренія, воеводы Балица і Драгъ, имѣють у мѣста Мараморешъ* (*περὶ τὸν τόπον τοῦ Μαραμόρεσο*) *отъ предковъ монастырь въ честное имя досточтимаго архистратига горнихъ силъ, Михаила, то ради его* (монастыря) *и обратился къ нашему смиренію пришедшій сюда и явившійся въ царствующій градъ для поклоненія здѣшнимъ святынямъ благороднѣйший Драгъ, принятый нашимъ смиреніемъ съ любовью, почетомъ и подобающимъ дружелюбіемъ, и просилъ, чтобы упомянутый монастырь получилъ отнынѣ и до вѣка патріаршій надзоръ и защиту, будучи и называясь патріаршимъ.*

Найдя его просьбу справедливой и разумной, а вмѣстѣ съ тѣмъ и соотвѣтствующей (достоинству) *великой церкви Господа и вселенскаго патріарха,* (а, именно, просьбу о томъ), *чтобы не только* (монастырь) *сталъ патріаршей ставропигіей* (*σταυροπήγια*), *а святые храмы, освященные мѣстными архіереями, получили патріаршу защиту и надзоръ и (связанные) съ этимъ почетъ и величіе, наше смиреніе издаетъ настоящую грамоту съ печатью, чтобы священный и почитаемый монастырь у мѣста Мараморешъ въ честное имя досточтимаго архистратига горних силъ, Михаила, получилъ отнынѣ и до вѣка патріаршій надзоръ и защиту и* (связанные) *съ этимъ почетъ и величіе, будучи и называясь патріаршимъ.*

Назначаетъ же наше смиреніе и досточтимаго игумена этого святаго монастыря, іеромонаха Пахомія, экзархомъ надъ подлежащими монастырю мѣстностями (v gréckom originály je tu slovo «*χώραι*»), *а именно: Селацъ* (*Σελατζίον*), *Артунтъ* (*Ἀρτούντιν*), *Онгоча* (*Ὄγγοτζα*), *Юмперекъ* (*Ἰουμπερέκιν*), *Чичовъ* (*Τζιτζόβιν*), *Болванецъ* (*Παλβανέτζιν*) *и Бистра* (*Πίστραν*). *Поэтому упомянутый досточтимый игуменъ и экзархъ нашего смиренія долженъ надзирать надъ находящимися въ упомянутыхъ мѣстностяхъ іереями и народомъ, наставлять и поучать душеполезному и спасительному, разрѣшать* (кромѣ того) *и разслѣдовать возникающія между іереями церковныя дѣла, давать нужныя распоряженія согласно законамъ и канонамъ и имѣть право освящать возникающіе въ указанныхъ мѣстностяхъ божественные и святые храмы на основаніи* (права) *патріаршей ставропигіи, при чемъ поминовеніе патріарха и его имя должны произноситься при всѣхъ священнодѣйствіяхъ, какъ въ упомянутомъ почитаемомъ монастырѣ, такъ и во всѣхъ возникающихъ божественныхъ и святыхъ храмахъ.*

Еще же повелѣваетъ наше смиреніе настоящей грамотой съ печатью, чтобы, когда умретъ сей игуменъ, благороднѣйшіе братья, воевода Балица и Драгъ, имѣли право съ совѣтомъ монаховъ сего монастыря избрать другаго игумена и поставить его на мѣсто того, такъ, чтобы и онъ имѣлъ право и власть

надъ упомянутыми мѣстностями, какъ нашъ экзархъ, надзиралъ надъ іереями и освящалъ возникающіе святые храмы на основаніи (права) патріаршей ставропигіи.

Ради сего имъ для крѣпости дана настоящая грамота съ печатью нашего смиренія въ мѣсяцѣ августѣ 14 индикта 6899 года.+

+Получилъ сіе изъ честной патріаршей руки.

Антоній, Божіею милостію архіепископъ Константина града, Новаго Рима, и вселенскій патріархъ.+».[9]

Obidvaja maramorošskí veľmoži boli Rusínmi, pravdepodobne ešte arpádovského uhorského rodu, pochádzajúceho z Podkarpatska od rieky Uh, o čom svedčia aj ich mená. Z hramoty sa dozvedáme, že patronát nad monastyrom baziliánov v Hruševe títo veľmoži dostali už od svojich predkov. Teda monastyr existoval i dávno pred rokom 1391.

Konštantinopolský patriarcha vyhovel prosbe veľmožov a povzdvihol monastyr v Hruševe na stavropihijský, čím ho vyňal z právomoci miestneho (pravdepodobne uhoľského) archimandritu-episkopa. Stavropihijský monastyr znamená monastyr, do ktorého poslal patriarcha svoj naprestoľný kríž (slovo «stavropihijský» je gréckeho pôvodu a je odvodené od slov: «*σταυρός*» *kríž* a «*πηγή*» *žriedlo*), ktorý obyčajne nosil pri bohoslužbách v rukách. Tento kríž vložili do základov daného monastyra. Takýmto liturgicko-symbolickým aktom, nad monastyrom prevzal priamy dohľad a jurisdikciu patriarcha konštantinopolský.

Okrem toho z hramoty sa dozvedáme, že miestneho ihumena jeromnícha Pachomia patriarcha menoval svojim exarchom (v hramote sa doslovne píše: «*ἱερομόναχον Παχώμιον, ἔξαρχον*»), čo prinášalo so sebou automaticky i episkopské svätenie, s tým, že túto hodnosť mali zaručenú i jeho nástupcovia-ihumeni. Patriarcha tiež udelil kniežatám Balicovi i Dragovi a tak isto aj ich potomkom privilégium vyberať exarchov stavropihijského monastyra, rozumie sa po porade s miestnymi baziliánmi-mníchmi, tj. stavropihijským soborom.

Dodnes nevysvetliteľná je v hramote zmienka o monastyru

podriadených siedmych «miestach», v gréckom origináli «*χώραι*», v neskoršom latinskom preklade (urobenom pravdepodobne pre uhorského kráľa) to prekladali ako «*pertinentiae monasterii*». Jednalo sa o tieto "miesta": «*Σελατζίον*, *Ἀρτούντιν*, *Ὄγγοτζα*, *Ἰου μπερέκιν*, *Τζιτζόβιν*, *Παλβανέτζιν*, *Πίστραν*». V latinskom texte sa neskôr uvádzali tieto zemepisné názvy: «Zlágyság, Megyesálya, Ugotsa, Berzava, Chicho, Bolvanus, Almazig».[10]

Niektorí predpokladajú, že sa jednalo o pozemky patriace ako majetok Hruševskému monastyru, prípadne územie, ktoré bolo vo vlastníctve kniežat Balicu a Draga a na ňom mal cirkevnú jurisdikciu exarcha-ihumen Hruševského stavropihijského monastyra. Dodnes sa nepodarilo identifikovať všetkých sedem "miest", tj. určiť, kde sa nachádzajú. Zdá sa však, že niektoré z nich existovali aj mimo Maramoroša,[11] čo je samo o sebe veľmi prekvapujúce a na celej záležitosti záhadné.

Je možné, že sa nejednalo len o pozemky, ale o obyteli = dcérske monastyry, ktoré boli priamo podriadené Hruševskému baziliánskemu monastyru. Samozrejme, že dané dcérske monastyry mali svojich kňazov – jeromníchov i mníchov a tiež blízke dediny, v ktorých vykonávali duchovnú správu nezávisle od jurisdikcie Uhoľského materského-soborného monastyra, ktorý spravoval celý zvyšný Maramoroš.

15. storočie

Rok 1404 – iná, tentoraz vo svojom origináli nie grécky, ale rusínsky písaná hramota ohľadom majetkov stavropihije-exarchátu

Synovia Balicu: Dimitrij a Alexander, napísali roku 1404 v maramorošskej Sihoti inú hramotu. Je písaná rusínsky a týka sa tiež monastyra Hruševského. Hramota je darovacou listinou, potvrdzujúcou starý dar. Svedčí o tom, že zemepáni Balica a Drag darovali zo svojho dedičného majetku Hruševskému baziliánskemu monastyru dedinu Teres, Krivčič (Krivé) a Kruševo (Hruševo) a tiež mlyn na zemi Dovhopoľskej v zálive Sopunky, kde ako hovorí hramota, sa vlieva Sopunka do Tisy. Táto hramota, ako bolo už

povedané vyššie, je písaná rusínsky a nachádza sa v národnom múzeu v Budapešti.[12] Gramatika a jazyk prezrádzajú stopy stredovekej keltskej (mäkkej) rusínčiny, osobné mená potvrdzujú slovanský živel ako aj samotný vyššie predpokladaný slovansko-rusínsky pôvod Balicu a Draga.

Text hramoty z 1. mája roku 6912 (1404):[13]

«*+Се азъ пань Радуль, вицашпань Марамурешскым, и жупань Банко, и Тодѣрь, и Шандрь, немиши от Сарвасова, Иванчукь, Драгомирь и брать его Дань, и Леока Белкович, и Косте Драгушевичь, и Косте Поповь, и Нань от Съпжнкы, даемо вѣдомо симъ нашим листомь въсѣкому, кто посмотрить на сесь листъ, аже Балица воевода и Драгь мещерь създиташе церковь въ име святаго архаггела Михаила на земли Тересовскои и прѣд нами дадоше от своего урика три села манастирю и единь млинъ. Едно село Тересь, а друго Кривчичь, а третіе Крушево, и млинъ що е(сть) на земли Длъгополскои на Сопункы, где падаеть Съпъница у Тису, да служет манастиру святаго архаггела Михаила. А по ихъ съмерети и Думитру воевода, и брать его Але(кса)ндръ мещерь дадоше прѣд нами всѣми тия* (vytrhnuté, nedá sa čítať) *села святому архаггелу Михаилу от своего урика: село Тарась, и село Кривчичь, и село Крушево, и млинь, що е(сть) на земли Длъгополскои на Сопонкы, кде падает Съпжница у Тису. А тия села дадоше прѣд нами и на наше вѣданіе и с полемь, и съ лѣсомь, и съ водою, и съ въсѣмь прижитком да будуть манастиру. Писано под нашими печатами на столном мѣстѣ у Сигѣту въ лѣто ѕ҃ и ц҃ и в҃і мѣсяца мая въ а҃ день*».[14]

Táto hramota písaná roku 1404 (!) vo svojom origináli cyrilikou je dôkazom, že i na historickom Podkarpatsku sa vydávali v dávnej minulosti oficiálne úradné listiny písané v rusínštine, len v neskoršom období boli príslušníkmi latinskej kultúry zničené, preto sú dnes tak zriedkavé a výnimočné. Tak isto pri robení ich úradne overených kópií na oficiálnych overovacích miestach, vtedajších «notárskych úradoch» (napr. v Lelešskom premonštrátskom kláštore), tieto listiny písane v origináli po rusínsky boli automaticky

prekladané do latinčiny. Overovacie miesta totiž nerobili opisy cyrilikou. Neskôr sa obyčajne cyrilský rukopis stratil, či časom poškodil a preto zostali len jeho novšie, tentoraz už len latinské verzie…

Dokonca ešte i dnes, v čase modernej techniky notárske úrady napr. na Slovensku majú zakázané overovať cudzojazyčné fotokópie. Pritom sa jedná o presné fotokópie, ktoré sú tak presné ako fotografia – a aj tak notár smie overovať dokumenty-listiny len v úradnej slovenčine… O čo viac to potom platilo v minulosti, keď funkciou notára bolo i listinu prepísať a potom tento opis úradne potvrdiť… V Uhorsku v danom čase bola jedinou preferovanou rečou v ktorej to bolo možné urobiť latinčina.

Iné hramoty, medzi nimi i priama správa z r. 1491 o rusínskom episkopovi Joanovi

Zachovala sa ešte jedna hramota, tentoraz v latinskej verzii z roku 1438, v ktorej sa prikazuje kláštoru v Leleši, aby čím skôr vyslali svojho dôverníka, aby stanovil hranice majetkov «*kalugerov z Hruševa*» (tj. čiernych kňazov s kamilavkami, baziliánskych mníchov z Hruševa), teda Hruševského stavropihijského monastyra. Bolo to potrebné preto, lebo Balica a ani Drag a ani ich potomkovia svoje darovacie listiny nedali potvrdiť uhorskému kráľovi Žigmundovi (1387-1438) a nasledujúci šľachtici (cudzinci, nie arpádovského pôvodu) v čase, keď byzantské gréckokatolícke mníšstvo začalo byť tŕňom v oku latinizácii, začali spochybňovať staré donacijné vlastnícke práva. Možno i vďaka tomu hramota z roku 1404, ktorá je napísaná rusínsky a cyrilikou sa zachovala takou dodnes a tvorí jednu z najstarších listín v Uhorsku napísaných po rusínsky. Ak by totiž bola daná na potvrdenie vtedajšiemu uhorskému kráľovi, musela by byť napísaná po latinsky…

Hruševský monastyr sa spomína aj v roku 1456 v hramote samého kráľa Ladislava V. (1444-1457), kde Lelešská prepozitúra mimo iného dosvedčuje, že Hruševský monastyr bol monastyrom Rusínov a zasvätený bol sv. Archanjelovi Michalovi.[15]

Listina ďalšieho uhorského kráľa, Vladislava II., z roku 1491 potvrdzuje, že v tomto roku v Hruševe sídlil rusínsky episkop (exarcha?) Joan:

«*Exposuit nobis fidelis noster reverendus* ***Joannes eppus Ruthenorum*** *in claustro b. Michaelis archangeli in Maramoros…*»[16]

V dvoch dokumentoch kráľa Vladislava vydaných v ten istý deň (31. júla 1491) sa v jednom spomína episkop Joan sídliaci v Mukačevskom baziliánskom monastyre a v druhom episkop Joan sídliaci v Hruševskom stavropihijskom monastyre. Petrov sa snaží túto skutočnosť vysvetliť tým, že v prípade Hruševského monastyra sa asi jedná o falzifikát.[17] Nie je však vôbec vylúčené, že sa jednalo o dve rozdielne osoby – baziliánskych episkopov, pričom jeden: archimandrit-exarcha Joan sídlil v Hruševe a druhý: archimandrit-episkop Joan sídlil v rovnakom čase v Mukačeve.

Spory o stavropihijitu s mukačevským monastyrským archimandritom-episkopom

V Maramoroši bol koncom 15. storočia Archanjelovi Michalovi zasvätený len jeden jediný veľký baziliánsky monastyr, a to Hruševský. Máme zachovanú listinu kráľa Vladislava II. i z roku 1498, v ktorej odpovedá na sťažnosť exarchu Hruševského baziliánskeho monastyra Ilariona o porušovaní práva stavropihijského monastyra mukačevským archimadritom-episkopom Joanom.[18] V dokumentoch spomínaný mukačevský archimandrit-episkop Joan sa v rokoch 1491-1498 snažil dostať pod svoju právomoc Hruševský stavropihijský monastyr, a preto robil v tomto zmysle rozličné zákroky u kráľa Vladislava II. Hruševský monastyr si naopak bránil svoju exemptnosť a výnimočné postavenie v Cirkvi.[19]

16. storočie

Definitívna strata stavropihijity-nezávislosti

Svoju stavropihijitu, teda nezávislosť Hruševský monastyr definitívne však stratil až roku 1556, keď miestny šľachtic Juraj Báthory, pod ktorého Hruševo patrilo, voviedol do Hruševského monastyra mukačevského archimandritu-episkopa Ilariona (1556-1567?) a odovzdal mu nielen všetky majetky, ale i samotný monastyr.[20] Takto z vôle miestnych veľmožov Hruševský monastyr prakticky stratil svoju stavropihijitu a stal sa dcérskym monastyrom tentoraz monastyra Mukačevského.

Od toho času Hruševský monastyr až do konca svojej existencie priamo závisel od Mukačevského baziliánskeho monastyra. V dokumentoch z rokov 1604 i 1607 nachádzame zmienky, že mukačevský archimandrit-episkop Serhij má pod sebou podriadený i Hruševský, kedysi stavropihijský, monastyr.[21]

17. storočie

Ešte v roku 1607 v Hruševskom monastyre sídlil episkop-exarcha

Roku 1607 Valentín Drugeth de Homonna (gróf z Humenného) (+1609 v Užhorode) napísal takúto hramotu v maďarčine ohľadom Hruševského monastyra, v ktorej znovuuznal, že hruševský ihumen monastyra exarcha je episkop:

«*My, Valentín Drugeth de Homonna* (Humenné)*, radca uhorského kráľa a najvyšší generálny kapitán, gróf Chusta, a tiež večný župan Zemplínskej a Maramorošskej župy, preto, že sa ku nám obrátil vojvoda Moldavska Semen ohľadom Hruševského monastyra, ktorý sa nachádza v Maramorošskej župe, v súvislosti s tým, že* ***za časov blažennej pamiatky kráľov bol rezidenciou valašských*** (Rusíni boli vtedy označovaní Valachmi) ***episkopov*** *a počas terajších zmien pripadol Chustskému zámku, berúc do úvahy dobré susedské vzťahy s moldavským vojvodom Semenom, ktorý túži po obnove tohto monastyra,* ***aby v ňom opäť prebýval episkop****…, sme rozhodli o tom, aby* ***monastyr spolu s episkopom*** *a majetkami ornou pôdou, lúkami, lesmi a všetkými rybníkmi sa vo všetkom radil s chustským kastelánom zámku. Na potvrdenie tejto skutočnosti i na pamiatku pre budúce generácie sme vydali túto hramotu, opatriac ju našim vlastnoručným podpisom a pečaťou. Dané v našom hrade Chuste 9. marca 1607. Gróf Valentín Drugeth z Humenného*».[22]

Mimochodom, tento gróf Valentín Drugeth de Homonna bol protestantom. Práve tento gróf dal vypáliť roku 1603 Krásnobrodský soborný baziliánsky monastyr (dnes v okr. Medzilaborce). Urobil to len preto, že sa mu pri monastyre splašili kone a on si pritom zlomil ruku… Ruka sa mu však nehojila, kým neprisľúbil Bo-

hu, že Krásnobrodský monastyr znovu nevybuduje. Po znovuobnovení Krásnobrodského monastyra sa mu ruka vyliečila.[23] Možno i práve preto, sa tento gróf tak spravodlivo a blahosklonne v roku 1607 správal k Hruševskému baziliánskemu monastyru.

Gróf Valentín Drugeth de Homonna (1577-1609) mal skvelú kariéru:

Už ako 23-ročný sa roku 1600 stal zemplínskym županom. Niekedy po tomto roku sa stal županom i Maramorošskej župy. Hruševský monastyr sa nachádzal práve v Maramorošskej župe. Ako jeden z prvých grófov sa pridal k Bočkajovmu protihabsburgskému povstaniu. V tomto povstaní bol úspešným vodcom. Vojensky pôsobil najmä na území dnešného Slovenska. Dobyl mimo iných miest i významné Nové Zámky. Dokonca i po uzavretí mieru, ešte v roku 1607 podnecoval hajdúchov do boja proti cisárovi. Napokon sa s cisárom zmierili. Roku 1608 dopomohol kráľovi Matejovi II. (1608-1619) na uhorský trón. Ako odmenu za pomoc ho tento v tom istom roku ustanovil krajinským sudcom. Podľa súčastníkov zomrel predčasne a nečakane už ako 32-ročný – roku 1609 ho otrávili nepriatelia z cisárskeho tábora.[24]

Cyrilská tlačiareň v Hruševskom monastyre a jeho vypálenie

V 16.-17. storočí bola v baziliánskom monastyre v Hruševe slovanská tlačiareň, kde bol vytlačený rusínsky *Bukvar*, *Pentekostarion*, ba tlačili sa tu aj liturgické antiminsy, neskôr dokonca i Nový Zákon po rumunsky cyrilskými písmenami… Je isté, že ešte v roku 1696 bola v Hruševe vytlačená rumunská modlitebná kniha tak isto cyrilikou-azbukou…[25]

Zachovala sa napr. drevená matrica antiminsu, na ktorej je okrem iných postáv znázornený aj archanjel Michal a pod jeho nohami je cyrilikou vyrytý rok 1693, okrem toho je na ňom nápis písaný cyrilikou po staroslovansky: «**Бжеⷭ҇твный и бл҃гословеный прⷭ҇тлъ Гдⷭ҇ень, Бг҃а Сп҃са нашегѡ Ї҆сⷭ҇а Хр҃та, и ст҃агѡ животворѧщагѡ Дх҃а бл҃годатїю, Бг҃олюбивымъ Ѻц҃емъ Іосифомъ Стойка, Єп҃помъ Марамарошскимъ и пр. и пр.**». Touto drevenou matricou sa na plátno tlačili antiminsy.[26] Hore uvedený antimins bol vytlačený pre maramorošského episkopa vladyku Kyr Josifa Stojku, OSBM (1690-1711), ktorý sídlil v Uhoľskom sobornom baziliánskom monastyre.

Monastyr s tlačiarňou bol definitívne zničený v poslednom sta-

vovskom povstaní Františka II. Rákoczyho medzi rokmi 1703-1706. O tejto skutočnosti sa dá usudzovať z toho, že ešte v roku 1693 bol v Hruševskom monastyre vytlačený jeden antimins, teda monastyr v tomto roku ešte existoval. Naopak, v rokoch 1733-1735 pri vizitácii baziliánskych monastyrov v Maramoroši sa Hruševský monastyr už nespomína – teda zrejme už neexistoval. Túto domnienku potvrdzuje i všeobecná žiadosť adresovaná roku 1706 cisárovi Jozefovi I., v ktorej sa žiadalo o tlačiareň tlačiacu cyrilikou-azbukou. Teda už v tomto roku v Hruševskom monastyre tlačiareň určite neexistovala. Tradícia tiež potvrdzuje, že monastyr bol zničený za protihabsburgského povstania.[27]

Baziliánske monastyry vypaľovali nielen protestanti (kuruci), ale i rímskokatolíci (labanci)

Keď sa v dejinách nejakého baziliánskeho monastyra uvádza, že bol zničený za toho-ktorého povstania, to ešte vôbec nutne neznamená, že ho zničili povstalci-protestanti. Rovnako pravdepodobne to mohli byť i cisárske-katolícke vojská, pretože latinský živel gréckokatolíkov vždy pokladal alebo za pravoslávnych, alebo nejakých polovičatých katolíkov, pseudokresťanov alebo dokonca za pohanov, respektíve Židov. Na spodných margináliách staroslovanského rukou písaného Evanjeliára pôvodom z 15. alebo 16. storočia baziliánskeho monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve nachádzame z roku 1703 napr. tento zápis o pustošení Mukačeva cisárskym-labanckými katolíckymi vojskami, z ktorých niektorí vojaci bohorúhavo vytrhli z Evanjelia le-

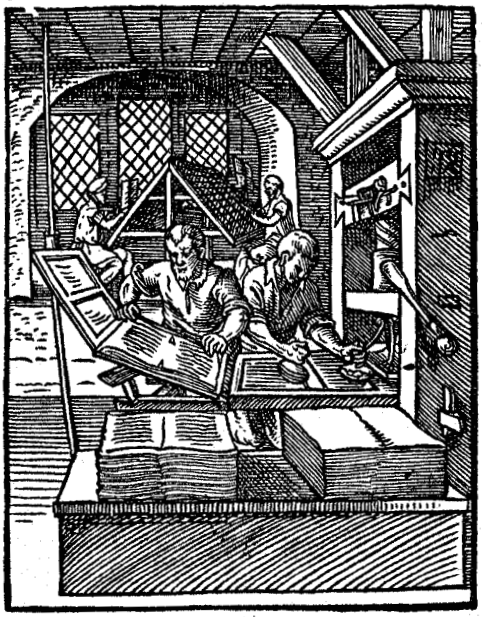

БУЛЯ ЧТОМАЯ
Во стый и великій четвертокъ
на літургіи.
на умовеніи. и по умовеніи ногъ.
и во стый великій пятокъ на утрени
ві. стыхъ страстей
Гда бга и спса нашегѡ іисса хрта.
и на вечерни
въ тойже стый великій пятокъ.

Печатано въ московской типографіи. ѧѱнд года.
мца Ноемврія.

BIBLIOTEKA
ЧИНЪ СТЯГО
ВАСИЛИЯ ВЕЛИКАГО
Valenského 31,
PREŠOV

Titulná strana z jednej z pašovaných cyrilských kníh z Moskvy z 18. storočia.

žiaceho na prestole v ktorom sa nachádza tento zápis 40-50 strán:

«Рок8 б҃жого ҂аѱт того рок8 Ра́ко́ціи̂ Ферецъ при̂шовъ и̂с полщи̂ до м8качовского вароша, и̂ бывъ три̂ д҃ни̂, та м҃, али̂ пото м҃, пришо в҃ е҃ного д҃не барзо рано енора ѧ мо-тїк8к8ли̂ и̂з свои̂мъ, реґеметомъ, и̂ в8гна в҃ оу̂шико и̂з вароша, и̂ много лю̂да пости̂навъ, кор҃и̂и̂, и̂ невинны̂ были̂, прота̂ки̂, и̂ и̂з наваждени̂е м҃ діѧволскіи м҃ цр҃квъ вароск8, и ровиґовск8 розбили̂, варошъ запали̂ли̂, и̂з сеи̂ кни̂ги̂ ли̂стѧ пов8рѣзовали̂»[28] — *Roku Božieho 1703. Toho roku František Rákoczy prišiel z Poľska do mesta Mukačeva a bol tam tri dni, ale potom jedného dňa veľmi zavčas rána prišiel* (cisársky) *generál Montecuccioli zo svojím regimentom a vyhnal všetko z mesta, mnoho ľudí dal sťať, veľa z nich bolo i nevinných a jednoduchých ľudí, a s diabolským úmyslom* (gréckokatolícke) *cerkvi v Mukačeve i Rosvigove zváľali, mesto podpálili a z tejto knihy listy povyrezúvavali.*

Preto i Hruševský monastyr mohli vypáliť katolícke cisárske vojská, ktorým bolo tŕňom v oku všetko, čo nebolo latinské.

Pašovanie cyrilských liturgických a neliturgických kníh do Uhorska

Od roku 1733 sa už celé Maramorošské panstvo definitívne dostalo do rúk katolíckej latinskej šľachty a pod vládu katolíckych Habsburgovcov. I tu bol dôvod, prečo sa Hruševský monastyr po tomto zničení už nikdy nepozbieral. Keďže s ním zanikla i cyrilská tlačiareň, v priebehu 18. storočia sa na historické Podkarpatsko privážali liturgické staroslovanské knihy z Haličiny, Kyjeva alebo priamo z Moskvy. Tento dovoz sa však tiež uhorskými kráľmi prísne zakazoval. Knihy sa však všetkými možnými i nemožnými spôsobmi pašovali (viď titulnú stranu jednej z nich na vedlajšej strane), pretože na území Uhorska neexistovala nijaká cyrilská tlačiareň schopná pokryť dopyt gréckokatolíkov po svojom cyrilometodejskom dedičstve.

Tak napríklad roku 1727 prepašovali na Uhorskú Rus predava-

či kníh Ivan Šaľapin a Michail Vakurov z Vladimíra 530 Psaltyrov a iných bohoslužobných kníh.

Roku 1759 uhorská pohraničná stráž v Užoku zadržala priekupníkov kníh z Kyjeva: mali deväť vozov staroslovanských liturgických kníh.

O rok neskôr, roku 1760 bolo cez Užok prevezných 690 kníh a medzi nimi i 150 *Bukvarov*.

Roku 1762 tá istá pohraničná stráž konfiškovala nový transport 733 kníh (z toho 400 *Bukvarov*), užanský podžupan však vtedy z neznámych dôvodov tieto dovolil predávať.

Roku 1770 v maramorošskom Sihoti u priekupníkov Štefana Hrihoroviča, Ivana Ivanova a Ihnatija Timofejeva bolo zkonfiškovaných 448 veľkých liturgických kníh. Boli potom prevezené do Pressburgu (Bratislavy) a neskôr do Viedne, pričom ich konfiškácia bola samotnou kráľovnou Máriou Teréziou potvrdená a priekupníkom bolo prísne zakázané prichádzať znova do Uhorska. Taktiež záhadou je, že za odobraté im knihy im bolo neskôr vyplatených 4000 guldenov-zlatých…[29] Bolo to pravdepodobne preto, lebo vzťahy medzi Ruskom a Rakúskom sa pri delení Poľska po roku 1770 výrazne zlepšili. Rakúsko vtedy dostalo naspäť nielen dvanásť zálohovaných spišských miest, ale naviac ešte i obrovské územie bývalého Haličského kráľovstva… Politika je politika.

---

[1] Porov. С. Пап, *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983, str. 83.

[2] Porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 109.

[3] V starodávnych ruských bylinách a rozprávkach vystupuje slovanský Perún – boh ohňa (blesku) a vody (búrky) pod svojím pôvodným menom «**г(ѻ)рѻхъ**», (porov. Г. Дьяченко, *Полный церковно-славянскій словарь*, Москва, 1899, стр. 950).

[4] И.Х. Дворецкий, *Древнегреческо-русский словарь*, I, Москва, 1958, стр. 831.

[5] Peniaze, už od čias, keď ich ľudstvo vynašlo a začalo ich užívať, predstavovali pohanské božstvá, ktoré na nich boli aj znázorňované. Porov. talianské «nume» *božstvo* – lat. «nummus» *minca, peniaz*; odtiaľ aj slovenský výraz «nu-

mizmatika». Skýtske božstvo uctievané v Karpatoch v podobe *leva* sa u Avarov-Rómov (Cigánov) dodnes zachovalo v pomenovaní peňazí «love», (J. Berky, J. Prokop, M. Stojka, *Slovensko-rómsky, rómsko-slovenský slovník*, Bratislava, 1996, str. 167) a u (z nich) novovzniknutého rumunského národa zanechalo stopu v názve rumunských peňazí «leva»; Levia, prípadne konská *hriva* dala názov veľkomoravskej «hrivne», praslovanské keltské božstvo «rohatý kohút» – «**кȣръ**» dal názov dnešnej *korune*…

6 «Groše» – ide o menšiu peňažnú jednotku, na ktorú sa delili rusínske veľkomoravské hrivny a ešte slávnejšie dukáty podkarpatských Rusínov-Uhrov razené v rusínskom meste Kremnici (zdrobnelina od stsl. «**кремна**» = '*okreme*' sídlo slovanskej moscho-iberskej šľachty, porov. napr. «Kremeľ» najstaršia časť Moskvy). Vojvoda historického Podkarpatska, tj. Rusínskej marky, ktorá teritoriálne tvorila až jednu tretinu Uhorska a bola vždy dedičným údelom následníka uhorského trónu, sa tituloval «**дȣка**» (dux Ruizorum - pozri v kapitole 1.) a samotné Podkarpatsko malo názov «ducatus (marca) Ruizorum» > odtiaľ názov «dukáty».

7 Porov. В. Гаджега, «Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 154; Text hramoty bol uverejnený po grécky i v latinskom a ruskom preklade u А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 109-111, 151-155.

8 Porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 102-118, 151-155.

9 А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 109-111.

10 А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 153.

11 Porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 113-114.

12 Porov. В. Гаджега, «Додатки до історіѣ русинов и руських церквей в бувш. жупѣ Земплинской - VII. Стан церквей по вымертю королѣв Арпадовичѣв аж до еппа Михаила Мануила Ольшавского», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, стр. 19-21; Hramotu uverejnil vo svojom origináli А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 114-118.

13 6912-5508=1404

14 А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 156-157.

15 Porov. В. Гаджега, «Додатки до історіѣ русинов и руських церквей в бувш. жупѣ Земплинской - VII. Стан церквей по вымертю королѣв

Арпадовичѣв аж до еппа Михаила Мануила Ольшавского», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, стр. 19-21.

[16] Pozri dokument z 31. júla 1491 od kráľa Vladislava, uverejnený v: A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 5-6.

[17] Porov. А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 134-135.

[18] «Wladislaus dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris comiti vel vicecomiti et judicibus nobilium cottus Maromarusiensis presentibus et futuris salutem et graciam. Exponitur matti nostre in persona religiosi fratris Hylarii Grece fidei professoris prioris monasterii b. Michaelis archangeli in Maromarusio fundati, quod licet nos certas literas revmi in Christo patris fratris Anthonii patriarche Cpolitani super certis indultis et libertatibus ac iuribus prefati monosterii per eundem patriarcham concessis ad supplicacionem eiusdem exponentis confirmaverimus, tamen venerabilis frater Johannes eppus de Monkach Grece fidei professor in estate proxime preterita contra huiusmodi indulta prefati patriarche omnes populos in pertinenciis dicti monosterii commorantes vigore quarundam literarum nostrarum ad sinistram exposicionem eiusdem a matte nostra, ut dicitur, impetratarum vellet et niteretur taxare et ad illegitimam recepcionem proventuum dicti monosterii inhiare. Et licet nos utrasque partes ad presenciam mattis nostre vocari fecerimus, ut inter ipsas super ipso negocio iudicium faceremus, tamen quia prefatus eppus de Monkach pro tempore deputato coram nobis non comparuit, ideo nos ipsum exponentem in iuribus suis infra revisionem huiusmodi differenciarum turbari nolentes, mandamus fidelitatibus vestris serie presencium firmiter, ut acceptis presentibus prefatum exponentem contra iura et privilegia dicti monesterii ad solucionem illegitimam aliquorum redituum prefato appo de Monkach artari non permittatis, sed ipsum interea, quosque scilicet per nos causa et differencia pretacta revidebitur, mattis nostre in persona et auctoritate presentibus vobis in hac parte concessa et iusticia mediante protegere, tueri et defensare debeatis. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude in vigilia festi Andree ap. a. d. MCCCCLXXXXVIII. regn. nost. Hung. etc. a. IX, Bohemie vero XXIX. — Relacio venerabilis Georgii prepositi Budensis secretarii regie mattis sk.», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 9-10).

[19] Pozri dokumenty uverejnené v A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 5-10; tiež А. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 131-132.

[20] Dokument z 19. februára 1556: «Georgius de Bathor cottuum Zathmar et Zabolch etc. comes egregio officiali ac circumspectis providisque judicibus juratis et universitati jobbagionum nostrorum in cottu Maromorosiensi in perti-

nentiis Bochko existentium favorem. Misimus istuc in medium vestri revdum Larium eppum Ruthenum, ut claustrum s. Michaelis istic existens ingredi curamqu claustri et animarum vestrarum habere debeat. Quare committimus vobis, ut praefatum Larium eppum in dictum claustrum immittere universasque res et bona claustri tam mobilia, quam immobilia secundum regestum in manus ejusdem dare debeatis, et operam adhibere, quomodo praefatus Larius eppus in medio vestri vitam suam ducat ecclaeque provideat. Ac nobis rescribere curetis. Datum in arce Erdewd die cinerum a. d. 1556», (A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 15-16; porov. tiež A. Петровъ, *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930, стр. 133; А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 73).

21 Porov. A. Hodinka, *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911, str. 46-47, 49-50.

22 «Nos Valentinus Drugeth, de Homonna Regni Hungariae Consiliarius, ac Supremus Generalis Capitaneus, Comes Huztt, nec non Comitatuum Zempléniensis, et Maramorosiensis Perpetuus comes; Továbbá mivel talalának meg bennünket az betsületes Máramáros Vármegye eö kigyelmek, és az Moldvat Simeon Vajda Eö Nagysága Követe az meg nevezett betsületes Maramaros Vármegyében lévő egy Oláh Clastrom véget Milli Keörtvélesnek hivattatik: minthogy penigh az az Clastrom ennek előtte való boldog emlékezető Fejedelmek idejében is Oláh Püspekek lakó helje vólt, és mostanyi változásnak idejben penighlen foglaltatott voltt Huztth várához, meg tekéntvén azért ebben az dologban mind az Moldvay Simeon Vardát eö Nagyságát minékünk kedves szomszéd Barátunkat, s mind penigh az betsületes Maramoros Vármegyét, eö kegyelmek kivánságok szerént azt az Clastromat restituáltuk, ugy hogy Püspök birja, és Huztt Váráról halgasson, epichie, és továba eö róla mi birunk, és akaratunkból száljon az következendő Püspekekre szántóföldgyeivel, kaszáló rétyeivel, erdeivel, s mind halászó vizeivel egyetemben: Ezt is hozzá tévén, hogy az Clastrom mind az Püspekével egyetemben Huzty Capitanunknál mindenekben edgyet értsen: Melly dolognak erőségére, és jövendő emlékezetire attunk ez jelenvaló levelünket petsétükvel, és kezünk irásával meg erősitvén. Actum in Arce Nostra Huztt, die Nona Martii, Anno Domini millesimo sexcentesimo septimo. Comes Valentinus de Homonna m.p.», (M. Lutskay, «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 107-108).

23 Porov. J.V. Timkovič, *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995, str. 25-27.

24 Porov. *Slovenský biografický slovník (833-1990)*, I, Martin, 1986, str. 507.

25 Porov. A. Кралицкій, «Къ примѣчаніямъ на статью: Списокъ монастырей существовавшихъ иногда въ Мараморошѣ…», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1865, стр. 111-114.

[26] Podrobnejšie pozri: А. Кралицкій, «Къ примѣчаніямъ на статью: Списокъ монастырей существовавшихъ иногда въ Мараморошѣ…», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1865, стр. 112.

[27] Porov. А. Петровъ, *Первый печатаный памятникъ угрорусскаго нарѣчія, Урбаръ и иные связанные съ крестьянской Маріи Терезы реформой документы*, С.-Петербургъ, 1908, стр. 106.

[28] Petrov tento marginálny zápis tiež uverejnil avšak s menšími interpunkčnými a ortografickými nepresnosťami (porov. А. Петровъ, *Первый печатаный памятникъ угрорусскаго нарѣчія, Урбаръ и иные связанные съ крестьянской Маріи Терезы реформой документы*, С.-Петербургъ, 1908, стр. 106); Náš zápis bol urobený priamo z daného *Evanjeliára* s maximálnou presnosťou. Bol uverejnený fototypične aj v J.V. Timkovič, *Letopis Bukovského monastyra (Bukovej Hory) a historické zmienky o iných baziliánskych monastyroch na východnom Slovensku*, Prešov, 2004, str. 42-43.

[29] Porov. И.М. Кондратовичъ, «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 108.

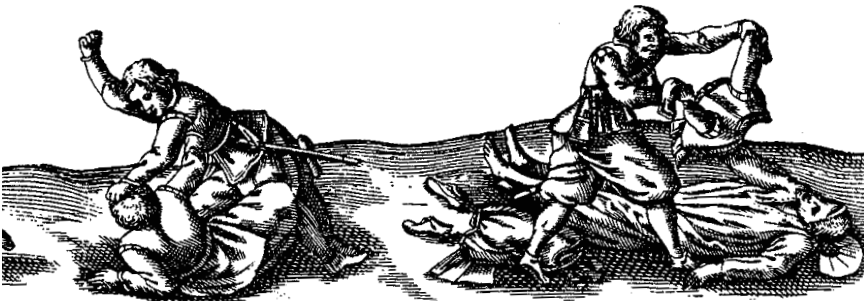

4.3. Marčanská (tj. Vrataňská, Svidnícka, Križevacká) gréckokatolícka monastyrská eparchia

(bola uznaná Rímskou Kúriou za existujúcu roku 1777, Marčanský soborný monastyr bol definitívne vypálený roku 1739)

Táto eparchia sa nachádza na území bývalej Juhoslávie, teda na juhu starého Uhorského kráľovstva. I napriek tomu, že sa rozprestiera mimo územia historického Podkarpatska, venujeme jej samostatnú kapitolu, pretože v polovici 18. storočia sa na jej teritórium odsťahovalo nemalé množstvo rusínskych gréckokatolíkov z Hornice (zo Zemplína z územia Mukačevskej monastyrskej eparchie) a títo «presťahovalci» dodnes tvoria najpodstatnejšiu časť gréckokatolíkov tejto eparchie.

Na dejinách Marčanskej gréckokatolíckej eparchie nachádzajúcej sa na juhu Uhorska tiež vidieť, že vzťah latiníkov ku gréckokatolíkom na juhu krajiny bol v priebehu dejín rovnako negatívny ako všade inde v Uhorsku. Štúdium dejín tejto eparchie odhaľuje prekvapujúce analógie (podobnosti), akých sme už boli svedkami pri dejinách Mukačevskej eparchie (kap. 4.1.), či Spišskej eparchie (kap. 4.2.1.). Podobnosť je tak veľká, že v mnohých prípadoch stačí len vymeniť termíny, napr. termín «Marčanský monastyr-eparchia» za termín «Mukačevský monastyr-eparchia» a «zágrebský latinský biskup» za «egerský latinský biskup» a história – smutná história je tá istá. Menia sa len postavy a prostredie, prípadne aj časový interval, dej-dejiny likvidácie gréckokatolíkov však zostávajú tie isté…

Cirkev je tvorkyňou nových národov (Chorváti, Slováci)

Marčanský baziliánsky soborný monastyr sa nachádzal takmer v strede územia súčasného Chorvátska a bol zasvätený sv. Archanjelovi Michalovi. Bol to gréckokatolícky monastyr s gréckokatolíckym archimandritom-episkopom, obklopený gréckokatolíkmi… V čase existencie tohto baziliánskeho monastyra

Chorvátsko nebolo ani zďaleka tak homogénne latinské, ako je dnes… Storočia trvajúca latinizácia dolného Uhorska však vytvorila v Chorvátsku nový národ odlišný od srbského, vytvorila odlišnú západnú mentalitu, odlišné názory… Presne tak, ako v hornom Uhorsku vytvorila tá istá latinizácia ruka v ruke s protestantizmom nový národ slovenský, odlišný od pôvodného rusínskeho. S tým rozdielom, že pre tých dolu, boli politické podmienky i politické hranice v priebehu storočí o niečo priaznivejšie ako pre tých hore. Ruska (= Raška) država na Dolnej Morave pomohla udržať dodnes cyrilometodejskú tradíciu v Srbsku, kým národ podkarpatských Uhrov-Rusínov bol po nešťastnej bitke pri Rozhanovciach a po zániku svojej državy – bieleho Uhorska, celé stáročia demagogicky pretransformovávaný a na jeho úkor sa posilnili, či vznikli iné národy, ktoré boli vo svojich dejinách oveľa húževnatejšie.

Dodnes hlavný rozdiel medzi Chorvátmi a Srbmi netvorí jazyk, ktorý je takmer identický, ale príslušnosť k obradu. Rozdiely a rozdielnosti jazyka sa vyťahujú a vyzdvihujú len dnes, a to častokrát s umelým zveličovaním. Chorváti sú rímskokatolíci a prebrali cudziu latiniku, Srbi sú pravoslávni a píšu originálnou azbukou-cyrilikou. I na týchto už dnes odlišných národoch dokonca so samos-

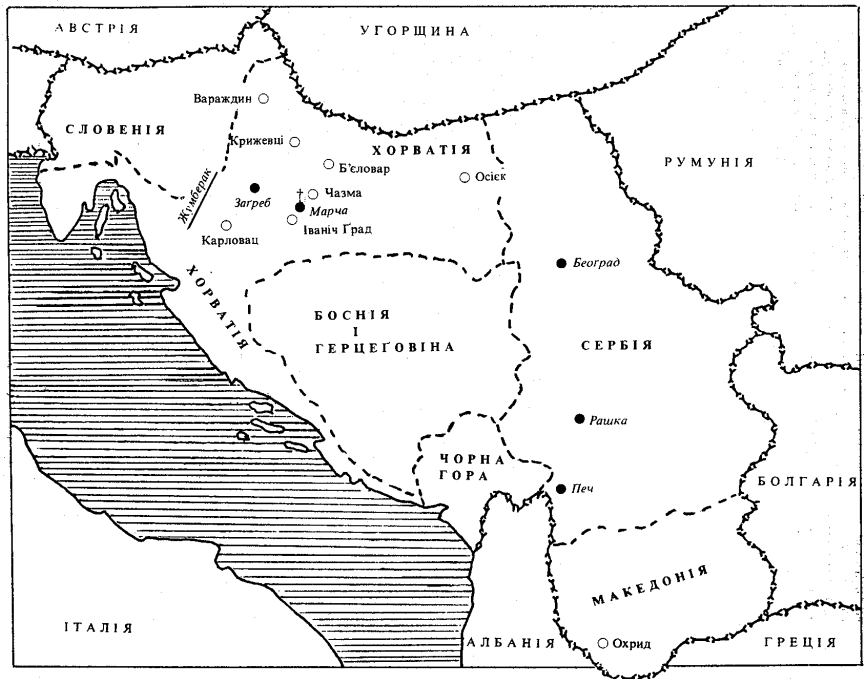

Situačná mapa prevzatá od Ю. Джуджар, Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії, Рим, 1986, стр. 26.

tatnými štátnymi útvarmi je vidno, aký vplyv na tvorbu nových a zánik starých národov má Cirkev a náboženstvo. Náboženský **kult** tvorí najintímnejšiu sféru **kultúry** každého národa a človeka. Chorvátsky národ v dnešnej jeho podstate vytvorila latinská Cirkev vyčlenením zo srbského a to transformáciou jeho obradu, písma a následne i národnej identity.

Podobným spôsobom vplyvom protestantizmu a následne latinskou Cirkvou bol vytvorený aj v hornom Uhorsku nový národ vyčlenením z rusínskeho národa, národ novodobý slovenský.

Rok 1611 – tzv. "únia" baziliánov Marčanského soborného monastyra

(porovnaj s tzv. Užhorodskou "úniou" v roku 1646 – v kap. 4.1.1.)

Archimandritom-episkopom Marčanského baziliánskeho monastyra a episkopom príslušného územia (stred-centrum dnešného Chorvátska) spadajúceho pod tento soborný monastyr bol roku 1611 vladyka Kyr **Simeon Vrataň, OSBM**. Zágrebským latinským biskupom bol v tom čase **Petro Domitrovič** (Dimitrovič) (1611-1628). Dejiny zaznamenávajú, že tento latinský biskup bol pôvodne gréckokatolíckym svjaščenikom, ktorý prešiel na latinský obrad.[1] Aká skvelá to kariéra a postup po zmene obradu!

Zágrebský latinský biskup Petro Domitrovič nebol pôvodne pravoslávnym-schizmatickým svjaščenikom, i keď ho takto latiníci, podobne ako i všetkých gréckokatolíkov v Uhorsku, s obľubou označovali. Skutočne «pravoslávny» svjaščenik – schizmatik by sa totiž nikdy nemohol stať latinským biskupom – nedostal by takú dôveru…

Na jar roku 1611, tj. krátko po zaujatí zágrebskej latinskej katedry, tento novopečený "latinský" biskup napísal list baziliánskemu archimandritovi-episkopovi Simeonovi Vrataňovi do Marče, aby oficiálne uznal pápeža za svoju hlavu. Ako vo všetkých podobných prípadoch skrývalo sa však za tým uznanie nie pápeža za hlavu, ale jeho samého, tj. latinského zágrebského biskupa za svojho bezprostredného predstaveného-nadriadeného… A keďže episkop episkopovi nemôže byť nadriadeným, pokiaľ ten prvý nemá hodnosť archiepiskopa, či metropolitu, išlo o degradáciu toho druhého na pomocného-bezmocného episkopa («obradového vikára» v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu).

Gréckokatolícky marčanský episkop Simeon Vrataň, OSBM, v doprovode latinského kňaza Martina Dubraviča (ktorý bol tiež predtým «pravoslávnym» = gréckokatolíkom a prestúpil na latinský obrad) prišiel v novembri 1611 do Ríma a priamo do rúk pápeža Pavla V. (1605-1621) zložil latinské *Vyznanie viery* a prísahu vernosti. Vtedy bol vladyka Kyr Simeon Vrataň, OSBM, pápežom Pavlom V. potvrdený za episkopa v latinskom, nie monastyrskom chápaní[2] a menovaný obradovým vikárom zágrebského latinského biskupa pre všetkých Rašanov gréckeho obradu na území Uhorska, Slavónska a Chorvátska.[3] Pri tej istej príležitosti bol vladyka Kyr Simeon Vrataň, OSBM, podmienečne, teda «pre istotu» ešte raz vysvätený, lepšie povedané presvätený v latinskej reči a v latinskom obrade (!) na latinského biskupa prostredníctvom kardinála Bellarmína. Inými slovami povedané, bol presvätený-vysvätený za latinského biskupa a potom mu už stačilo, podobne ako Petrovi Domitrovičovi súhlasiť s prechodom na latinský obrad a bol by už evidovaný ako latinský biskup. S ním by prešla automaticky i celá jeho monastyrská Marčanská eparchia na latinský obrad. Bellarmín mu prikázal, aby po svojom návrate do Uhorska «prevysvätil» všetkých kňazov vo svojej eparchii.[4]

Podobnej analógie sme svedkami i v Mukačevskej eparchii v druhej polovici 17. storočia, keď mukačevskí gréckokatolícki episkopi sú presväcovaní znovu a to v latinskom obrade a po latinsky, napr. vladyka Kyr Partenij P. Petrovič, OSBM (1651-1665), vladyka Kyr Josif Vološinovskyj, OSBM (1667-1675)… A na konci 17. storočia mukačevský Josif Roga de Camellis, OSBM, tiež «pre istotu» ešte raz poprevysväcoval všetkých svojich gréckokatolíckych kňazov.[5] Všetko, čo bolo gréckokatolícke bolo totiž v tom čase «špinavé a neisté», a preto to bolo potrebné očistiť v jedinom správnom a pravom latinskom obrade… Tí slabší podľahli a stali sa latiníkmi, ostatní naďalej «živorili»…

Okrem toho pápež roku 1611 uznal soborný baziliánsky monastyr v Marči zasvätený sv. Archanjelovi Michalovi za existujúci (a zapísal ho vo svojej evidencii). Pozor! Uznal len monastyr, nie monastyrskú eparchiu ako takú! Rok 1611 sa teda v latinských dokumentoch zvykne mylne uvádzať, ako «rok založenia»… tohto monastyra. Všetky právomoci dostal Simeon Vrataň «*až do konca svojho života*».[6] «*Až do konca svojho života*» inými slovami zna-

menalo, že jeho nástupcovia tieto právomoci už mať automaticky nebudú.

Podobnú klauzulu – prísľub episkopstva «*do konca života*» dostal spišský gréckokatolícky episkop Jakub na prelome 13.-14. storočia tesne pred likvidáciou Spišskej gréckokatolíckej eparchie (pozri v kap. 4.2.1.).

Mračná sa nad Marčanskou monastyrskou eparchiou sťahujú

A naozaj, rozsudok nad Marčanskou eparchiou bol už vynesený – mala definitívne zaniknúť. Latinský biskup z Ľubľany Tomáš Chren si už vôbec nevšímal gréckokatolíckeho marčanského episkopa Simeona Vrataňa, OSBM, ba dokonca oficiálne navrhoval rakúskemu cisárovi, aby ho odstránil a na jeho miesto ustanovil jedného františkána latinského obradu z Bosny. Biskup Tomáš Chren bol totiž presvedčený a v praxi sa podľa toho aj riadil, že cieľom cirkevnej únie je úplné polatinčenie gréckokatolíkov (prevedenie na latinský obrad). Realizoval úniu teda takým spôsobom, že systematicky vyháňal gréckokatolíckych kňazov (tých čo nemienili zanechať svoj obrad – staru viru) z ich farností a zpomedzi gréckokatolíkov posielal mladých adeptov na kňazstvo do latinských seminárov a vychovával ich v latinskom obrade (porovnaj tie isté praktiky v Mukačevskej eparchii počas 18. storočia). Takýmto spôsobom gréckokatolíci nemajúc svojich vlastných kňazov, a ak, tak len janičiarov, museli prijímať tajomstvá (sviatosti) v latinskom obrade a postupne prechádzali na latinský obrad.[7]

Odstúpenie gréckokatolíckeho episkopa Simeona Vrataňa a jeho smrť

Dvakrát vysvätený episkop Simeon Vrataň (raz v gréckokatolíckom, druhýkrát v latinskom obrade) zostal verný tradícii otcov a nezradil «staru viru», neprestúpil na latinský obrad. Tesne pred smrťou sa zriekol episkopstva a zomrel (pravdepodobne) roku 1630. Pochovaný bol vo svojom baziliánskom monastyre v Marči.[8]

Ako príčina jeho zrieknutia sa zvykne uvádzať jeho staroba a choroba, ale to nebol ten hlavný dôvod, veď aj iní episkopi v dejinách boli starí a chorľaví a nezriekali sa svojho úradu…

Podobné znechutenie i pokusy o zrieknutie sa episkopstva mal i mukačevský episkop vladyka Kyr Heorhij Blažovskyj, OSBM (+1742), ktorý podobne rozmýšľal o svojom dobrovoľnom odstúpení-rezignácii so slovami: «*Je lepšie zrezignovať a byť oslom, ako ostať levom, ktorý sa musí vo všetkom podriaďovať*». V tomto jeho rozhodnutí ho však predbehla predčasná smrť na mor (porov. v kap. 4.1.3.).

«Marčanská» eparchia premenovaná na «Vrataňskú»

Po abdikcii a následnej smrti gréckokatolíckeho baziliánskeho archimandritu-episkopa Simeona Vrataňa, na jeho archimandritské-episkopské miesto nastúpil 8. septembra 1630 archimandrit Marčanského monastyra Maxim Predojevič, OSBM (1630-1642). Potvrdený bol cisárom Ferdinandom II. (1619-1637). Je však zarážajúce, že v menovacom dekréte ho cisár už nemenuje za episkopa starodávnej «Marčanskej», ale (po ovplyvnení latinskou hierarchiou) za episkopa nikdy predtým neexistujúcej-vymyslenej «Vrataňskej» eparchie.[9] Meno bolo odvodené podľa Simeona Vrataňa, ktorý podpísal "úniu". Tomu sa hovorí: umelo pestovaný kult osobnosti.

Keďže «Vrataňská» eparchia nikdy predtým neexistovala, Maxim Predojevič bol automaticky len «pomocným» episkopom, lebo pomocní episkopi dostávali tituly neexistujúcich dávno zaniknutých eparchií.

Druhá svojvoľná zmena názvu gréckokatolíckej Marčanskej eparchie na «Svidnícku»

Po smrti marčanského (vlastne teraz už vrataňského) archimandritu-episkopa Maxima Predojeviča, OSBM, roku 1642, rímskokatolícka hierarchia rozpútala rozhodný boj na likvidáciu jeho eparchie a jeho titulu. No cisár Ferdinand III. (1637-1657) i napriek tomu na návrh baziliánskych kalugerov Marčanského soborného monastyra vymenoval za archimandritu-episkopa Marčanského baziliánskeho soborného monastyra jeromnícha Havriila (Gabriela) Predojeviča, OSBM (1642-1644). Proti tejto nominácii mimoriadne zúrivo bojoval zágrebský latinský biskup Benedikt Vinkovič. Protestoval nielen proti osobe novomenovaného grécko-

katolíckeho episkopa, ale i proti titulu «Vrataňský», navrhujúc, aby bol nahradený titulom inej tiež už neexistujúcej, tentoraz však latinskej (!) «Svidníckej» diecézy. Zlikvidovať menovanie nového archimandritu-episkopa sa mu nepodarilo, ale zlikvidoval titul «Vrataňskej» eparchie a celá gréckokatolícka Marčanská eparchia sa začala odvtedy oficiálne volať «Svidnícka».[10] To bola už druhá zmena.

Takýmto parádnym spôsobom zmenili titul sídelného episkopa «marčanského» na titul len pomocného a k tomu ešte latinského (!) episkopa «svidníckeho». Takto sa marčanský sídelný episkop stal aj podľa titulu len «obradovým vikárom» zágrebského latinského biskupa s titulom neexistujúcej «Svidníckej» eparchie. Episkop Havrijil Predojevič, OSBM, zomrel nečakane už po dvoch rokoch – roku 1644.

Pokus o tretiu zmenu názvu eparchie

I napriek všetkému vyššie uvedenému, baziliánski kalugeri, ba i svetskí kňazi-biľci svoju tentoraz «Svidnícku» eparchiu považovali za samostatnú a podľa toho sa aj správali vo vzťahu k latinskému zágrebskému biskupovi.

Roku 1644 cisár Ferdinand III. menoval za tentoraz už «svidníckeho» episkopa Vasilija Predojeviča, tiež baziliánskeho jeromnícha, ktorý predtým zastával úrad archimandritu Homirského monastyra, ktorý bol vybudovaný na ostrove nachádzajúcom sa v ústí rieky Uncu. Tento tiež musel cestovať až do Ríma, aby bol vysvätený na episkopa a potvrdený v úrade. V Ríme sa však objavil «problém»: ako môže byť gréckokatolícky episkop na čele pôvodne latinského titulu «Svidníckej diecézy»?[11] Bola to však opäť zámienka, alebo lepšie povedané tichá ponuka, aby súhlasil s prijatím latinského obradu, ináč nebude vysvätený. Vasilij Predojevič, OSBM, s tým však nesúhlasil. Keďže cisár naliehal, hľadal sa mu nejaký nový titul neexistujúcej titulárnej eparchie, aby gréckokatolícke kňazstvo i ľud boli vyvedení z omylu, že sú samostatní a na báze 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu sa podriadili latinskému Zágrebu a stali sa integrálnou a nebúriacou sa súčasťou

(marčanskou oblasťou) jeho latinskej diecézy. Čas utekal a v Ríme sa nevedeli dohodnúť, čo ďalej… Cisár bol totiž neústupčivý. Roku 1645 sa Vasilij Predojevič, OSBM, vrátil do svojho sídla do soborného Marčanského monastyra a čakal z Ríma konečné rozhodnutie. Svojho nového titulu sa však nedočkal a zomrel v roku 1648.[12]

Marčanskí gréckokatolícki episkopi obradovými vikármi zágrebského latinského biskupa a masové preťahovanie gréckokatolíkov na latinský obrad

Po ňom sa stal marčanským archimandritom-episkopom Sáva Stanislavič, OSBM (1648-1661), ktorý bol vysvätený od "pravoslávneho" patriarchu, ktorý vtedy sídlil v Péči a tiež sa za trest nikdy nedočkal nového titulu z Ríma. Po jeho smrti sa objavili až traja kandidáti na marčanský prestol a všetci, len preto, aby boli potvrdení Rímom, boli ochotní prisahať vernosť zágrebskému latinskému biskupovi ako jeho «obradoví vikári» v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.[13]

Podobnej situácie sme svedkami v Mukačevskej eparchii začiatkom 18. storočia, keď sa Heorhij Bizancij ponáhľal odprisahať vernosť latinskému egerskému biskupovi a tak "vyfúkol" episkopský prestol Josifovi Hodermarskému, OSBM, ktorý túto ponižujúcu prísahu odmietal zložiť. V Marčanskej eparchii sa v 17. storočí objavili naraz až traja «Bizancijovia».

Cisár Leopold I. (1658-1705) sa informoval u zágrebského latinského biskupa Petra Petretiča, ktorého z kandidátov si vyberie. Avšak tento si nevybral ani jedného a nahlas povedal, čo si vo svojom srdci už dávno prial – navrhol, aby eparchia i episkopský úrad boli definitívne zrušené. V prípade, žeby cisár so zrušením eparchie nesúhlasil, navrhol, aby sa marčanským episkopom stal niekto z Egerskej latinskej diecézy a vo všetkom sa mu podriadil. Cisár i napriek týmto návrhom, berúc ohľad na to, že potrebuje pomoc miestnych gréckokatolíkov vo vojne s Turkami, vymenoval začiatkom roku 1663 zpomedzi troch vyššie spomínaných kandidátov za episkopa s titulom «svidnícky» Havrijila Mijakiča, OSBM (1663-1670). Tento, ako prvý z marčanských episkopov v histórii, verejne vyznal vernosť nielen cisárovi a pápežovi, ale aj svoju absolútnu podriadenosť i miestne-

mu latinskému zágrebskému biskupovi, čím sa prakticky verejne zriekol svojho stáda, zveril ho latinskému biskupovi a sám sa dostal do funkcie jeho kaplána-vikára-pomocníka (pomocného episkopa, teda pastiera bez stáda). Podobnú prísahu vernosti a podriadenosti zágrebskému latinskému biskupovi verejne zložili i ďalší jeho nasledovníci, a medzi nimi i marčanský episkop Pavlo Zorčič, OSBM (1671-1685).[14]

Džudžar (dnes gréckokatolícky exarcha v Srbsku), vo svojej knihe takto charakterizuje myslenie vtedajších latinských zágrebských biskupov:

«… *zágrebskí* (latinskí) *biskupi boli presvedčení, že takýmto spôsobom veriacich byzantsko-slovanského obradu prevedú na latinský obrad a úplne podriadia svojej* (latinskej) *jurisdikcii*».[15]

Marčanskí episkopi len pomocnými episkopami latinského zágrebského biskupa (apoštolskí vikári)

Pavlo Zorčič, OSBM (1671-1685), dostal od pápeža Klementa X. 20. novembra 1671 v menovacom dekréte-bule titul pomocného-titulárneho biskupa «platejského» (Platearum), ale zároveň aj titul «apoštolského vikára». Pravdepodobne sa jednalo o už neexistujúcu eparchiu Platea (*Πλαταιαι*) gréckeho obradu na juh od gréckych Téb. Bola to stredná kompromisná cesta, ako uspokojiť cisára, ktorý si želal samostatného gréckokatolíckeho episkopa a zároveň vyhovieť miestnej latinskej hierarchii, ktorá chcela Marčanskú eparchiu zlikvidovať.[16] Ďalší marčanskí (svidnícki) gréckokatolícki episkopi už dostávali vždy tento titul…[17]

Reťaz týchto menovaní pretrhol až episkop Havrijil Palkovič (1751-1754), ktorý dostal iný titul «*Drusipariensis*» (taktiež neexistujúcej gréckokatolíckej eparchie v Trácii).[18]

Scenár likvidácie Marčanskej eparchie – vzor pre likvidáciu Mukačevskej eparchie

V liste zo 7. marca 1692 egerský latinský biskup Juraj Fenesy (1687-1699) uvádzal cirkevno-právne usporiadanie svidníckych-marčanských episkopov s titulom pomocných biskupov «*Platearum*» a ich absolútnu závislosť na zágrebskom latinskom biskupovi ako príklad hodný nasledovania pre mukačevských

episkopov s tým, aby sa niečo podobné zaviedlo i v Mukačevskej monastyrskej eparchii vo vzťahu k apoštolskému vikárovi Josifovi Rogovi de Camellisovi, OSBM.[19] teda opäť ďalšia, dokonca dobovými aktérmi potvrdená a nahlas vyslovená analógia medzi týmito gréckokatolíckymi eparchiami: Mukačevskou a Marčanskou…

Pohľad do zákulisia filologických prešmykovačiek v tituloch marčanských episkopov

Cieľavedomo premyslené filologické prešmykovačky v tituloch gréckokatolíckych episkopov «obradových vikárov» Marčanskej eparchie neboli náhodné. Prekvapujúce svetlo do tejto problematiky vnáša Baluďanskyj. Podľa neho bolo začiatkom 18. st. k starodávnej Marčanskej (Svidníckej) eparchii pripojené aj bývalé gréckokatolícke vladyčestvo (eparchia) Platenské (Balaton = Blato = Blatenské jazero), tým v podstate pôvodná Platenská gréckokatolícka eparchia prestala elegantným spôsobom existovať. Stalo sa to na podnet latinského kardinála Uhorska Leopolda Koloniča.[20]

Podobne bola na začiatku 18. storočia zlikvidovaná starodávna Maramorošská gréckokatolícka eparchia pričlenením k Mukačevskej eparchii – teda k vikariátu Egerskej latinskej diecézy.

Je tu veľmi dôležitá a určite nie náhodná filologická podobnosť «*Platea*», «*Blatea*»…, podobnosť gréckokatolíckej monastyrskej eparchie pri Balatone (Blatnom jazere) so starodávnou už neexistujúcou eparchiou v Grécku: «*Platea*»… Vzájomná podobnosť mien nie náhodou, ale veľmi pravdepodobne cieľavedome vybraná Rímskou Kúriou pre uspokojenie gréckokatolíckeho ľudu.

Je to niečo podobné, ako keď mukačevskí rusínski (ros = rus) titulárni pomocní episkopi 18. storočia dostávali z Ríma titul už neexistujúceho gréckeho episkopstva v Malej Ázii «*Rossensis*». Mukačevskí episkopi Michail M. Olšavskyj, OSBM, či Joan Bradač, OSBM, si s obľubou vytlačovali na antiminsoch: «**ро҆кодѣ҃ствѣ̑нъ же и҆ ѡ҆свѧщє́нъ господи́номъ ѻ҆чє́мъ… є҆пи́скопомъ росенскимъ мѹка́човскимъ и҆ мара́мори́скимъ вѣка́ріємъ а҆́постолскимъ и совѣ́тни́комъ цр҃скимъ…**» (pozri obrázok: detail z antiminsu M. Olšavského na strane 842).

I tu je vidieť nie náhodnú slovnú filologickú prešmykovačku: «*rosénskym*» — «*rusínskym*», ktorá uspokojovala veriaci ľud, ktorý antimins videl na prestoloch svojich cerkví a tiež miestne gréckokatolícke kňazstvo. Podobná slovná hračka: «*platejským*» — «*blatejským*» uspokojovala gréckokatolíkov v Chorvátsku a na juhu Uhorska, pretože si veriaci mysleli, že naďalej majú svojho episkopa od B(a)latonu. Keď vymizla stopa v pamäti ľudu na starodávnu gréckokatolícku eparchiu s názvom «Blatná» pri Balatone, marčanskí gréckokatolícki episkopi začali dostávať už iné tituly napr. «*Drusiparensis*»…

Ďalší marčanskí pomocní-titulárni episkopi

Ďalšími obradovými vikármi zágrebského latinského biskupa boli: Marko Zorčič (1685-1688), Isaija Popovič (1689-1699), Havrijil Turčinovič (1700-1706), Hrihorij Jugovič (1707-1709), Rafajil Markovič (1709-1726), Hrihorij Vučinič (1727-1733), Silvester Ivanovič (1734-1735), Teofil Pašič (1738-1746), Havrijil Palkovič (1751-1754), Vasilij Božičkovič (1759-1785). Božičkovič sa roku 1777 (vďaka Márii Terézii) stal samostatným sídelným križevackým episkopom a po ňom všetci ostatní už tiež boli samostatnými sídelnými episkopmi: Josafat Bastašič (1787-1793), Silvester Bubanovič (1794-1810), Konstantin Stanič (1814-1830)… a ďalší, ktorých už nemenujeme, lebo v tejto knihe sa zameriavame na dejiny len do konca 18. storočia. Pre zaujímavosť však uvádzame, že v súčasnosti na čele bývalej Marčanskej dnes Križevackej gréckokatolíckej eparchie (lebo medzičasom bola znova premenovaná) stojí vladyka Kyr Slavomír Miklovš (od roku 1983-),[21] ktorý v čase totality chodil i do Prešova na Slovensko ako svätiaci episkop a to až do roku 1990 (vysvätil pre Prešovskú gréckokatolícku eparchiu vyše 30 svjaščenikov).

Rok 1681 – gréckokatolícky seminár v Zágrebe

Roku 1681 marčanský episkop Pavlo Zorčič (titulárny episkop Platejský) kúpil v Zágrebe budovu na gréckokatolícky seminár, ktorá slúži svojmu účelu dodnes.[22]

Rok 1739 – definitívne vypálenie pôvodnej monastyrskej rezidencie marčanských gréckokatolíckych episkopov

Marčanský soborný baziliánsky monastyr, v ktorom nepretržite sídlil episkop marčanskej (svidníckej) eparchie bol definitívne zničený, vypálený a rozváľaný 28. júla 1739. Dejiny zaznamenávajú,

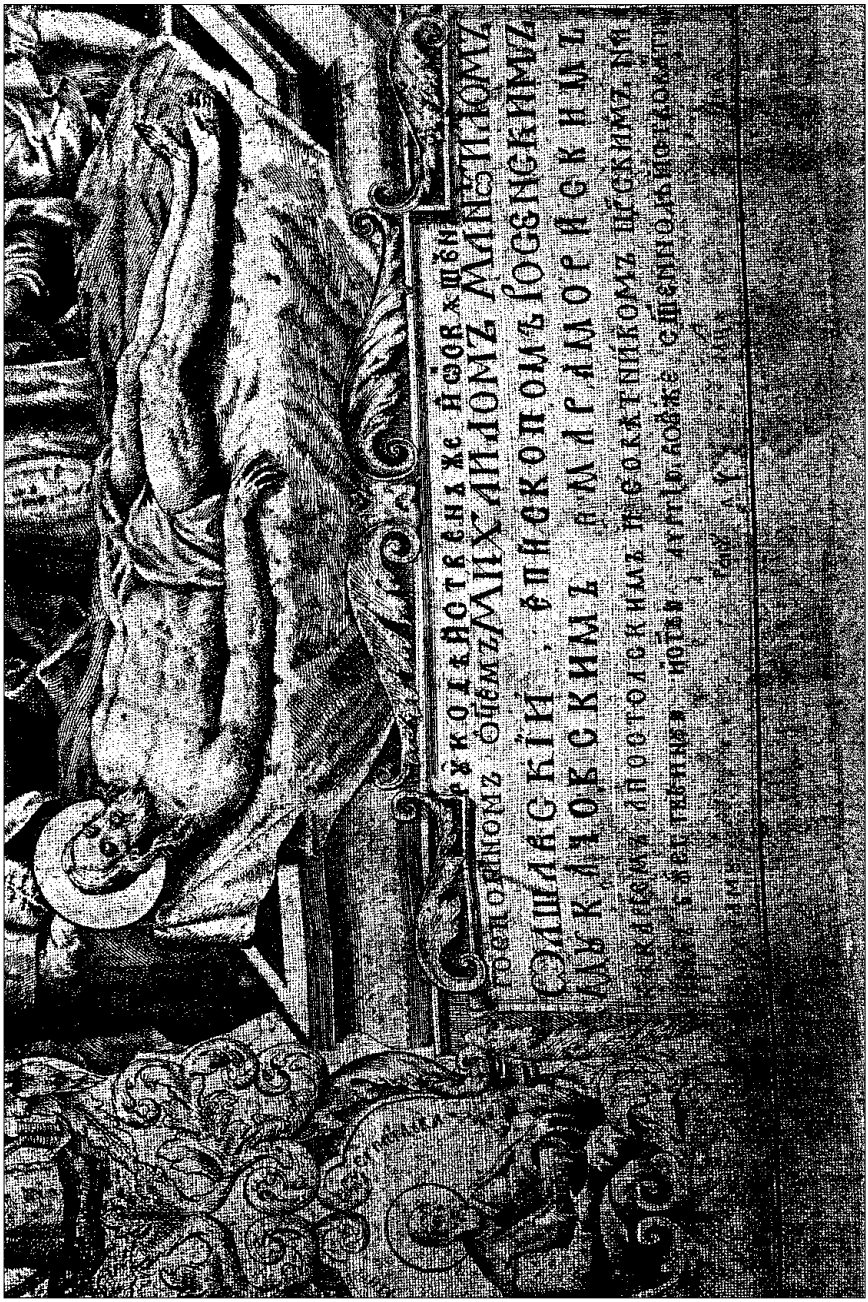

Detail z antiminsa vytlačeného v časoch episkopa Michala M. Olšavského – teda v polovici 18. storočia.

že skazonosné, latiníkmi tak želané dielo vykonali zbojníci vodcu Tomaševiča, ktorí sa spustili 28. júla 1739 z hôr a tak spustošili monastyr, že tento sa z toho nikdy nepozbieral. Od tohto dňa marčanskí episkopi dočasne sídlili v Pribiči okolo Žumperku.[23]

Marčanskí episkopi bez trvalého sídla

Od roku 1777 križevackí gréckokatolícki episkopi až do roku 1801 sídlili na majetku Tkalec pri Križevci, od roku 1801 priamo vo františkánskom kláštore v Križevci,[24] ktorý im daroval rakúsky cisár a bol neskôr prebudovaný na rezidenciu gréckokatolíckeho episkopa.[25] Odtiaľ súčasný a najnovší názov Marčanskej gréckokatolíckej eparchie: «Križevacká».

Opäť tu nachádzame analógiu: najprv zničenie pôvodného sídla baziliánskeho monastyrského episkopa (morálne alebo fyzické) a potom dar zo strany cisára. To isté sa stalo v dejinách Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, ktorá po svojom ožobračení dostala pôvodne jezuitský kláštor za svoje sídlo v Užhorode, či i v dejinách Prešovskej gréckokatolíckej eparchie, ktorá dostala darom od cisára františkánsky kláštor v Prešove za svoju rezidenciu… Avšak tieto skutočnosti lákajú novodobých pisateľov dejín nehistoricky klásť, či zamieňať dátum «darovania» s dátumom «založenia»…

Od roku 1962 až dodnes pôvodne marčanský gréckokatolícky episkop sídli priamo v Zágrebe, ale titul «križevacký» si ponechal dodnes.[26]

Rok 1777 – Mária Terézia matka (Marčanskej-)Križevackej gréckokatolíckej eparchie

Mária Terézia, uhorská apoštolská kráľovná, ktorej najkrajšou a základnou čnosťou bola spravodlivosť, sa rozhodla skoncovať s obradovou genocídou gréckokatolíkov v Uhorsku, a preto sa viackrát obracala na pápeža, aby kánonicky uznal-vytvoril pôvodnú Marčanskú gréckokatolícku eparchiu, ale neúspešne. Po porade s gréckokatolíckym marčanským-svidníckym episkopom Božičkovičom, vybrala za nové sídlo episkopa kráľovské slobodné mesto Križevci, kde sa pôvodne nachádzal baziliánsky monastyr zasvätený sv. Pulcherii.[27]

Na žiadosť Márie Terézie o ustanovenie Križevackej (Marčanskej so sídlom episkopa v Križevci) a Veľkovaradínskej gréckokatolíckej eparchie pápež Pius VI. 30. novembra 1776 «*s veľkým žiaľom*» odpovedal negatívne. Pápež sa pritom odvolával na nestálosť «gréckeho» ľudu vo vernosti katolíckej Cirkvi. Jedným z argumentov latinských biskupov proti uznaniu tejto gréckokatolíckej eparchie v Chorvátsku bolo i to, že už má málo veriacich. Celkovo vtedy už táto gréckokatolícka eparchia mala len sedem farností (päť farností v Žumperskom okruhu a dve farnosti v Bačke). Všetky ostatné gréckokatolícke farností už boli medzičasom pretiahnuté na latinský obrad. Proti projektu Márie Terézie na juhu jej cisárstva sa najviac staval zágrebský latinský biskup, ktorý proti kánonickému uznaniu Križevackej (Marčanskej-Svidníckej) eparchie argumentoval 9. konštitúciou IV. Lateránskeho koncilu.[28] Mária Terézia však opätovne naliehala s novými a novými dôvodmi 27. februára 1777.[29] Zágrebskí latinskí biskupi vždy «*pokladali cirkevné zjednotenie len ako dočasnú etapu cesty prechodu veriacich byzantsko-slovanského* (gréckokatolíckeho) *obradu na latinský obrad*», preto sa stavali proti akejkoľvek koncepcii samostatnej gréckokatolíckej eparchie. Tento stav trval nepretržite až do roku 1777.[30]

Konečne, 17. júna 1777, bulou «*Charitas illa*» pápež Pius VI. kánonicky uznal starodávnu marčanskú gréckokatolícku monastyrskú eparchiu pod menom «Križevacká» gréckokatolícka eparchia a v tom istom roku i Veľkovaradínsku, ktoré však priamo podriadil ostrihomskému latinskému arcibiskupovi,[31] podobne ako predtým Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu.[32]

Marčanská gréckokatolícka eparchia bola teda ako samostatná eparchia, už pod názvom «Križevacká gréckokatolícka eparchia» Rímom kánonicky utvorená (uznaná) až v roku 1777. Na príčine tak pozdného uznania bol vždy negatívny postoj miestnej latinskej hierarchie najmä zo Zágrebu ku gréckokatolíkom a ich kánonickej samostatnosti.

Podobne ako latinský Eger do poslednej chvíle bojoval proti cirkevno-právnej samostatnosti Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, tak isto latinský Zágreb do poslednej chvíle bojoval proti cirkevno-právnej samostatnosti Križevackej gréckokatolíckej eparchie.

Do roku 1771 Rím neuznával v Uhorsku skoro ani jednu jedinú gréckokatolícku eparchiu a ani samostatného episkopa (výnimkou je Fogaraš na území dnešného Rumunska uznaný r. 1721). Mária Terézia ďalej naliehala na pápeža a nakoniec prijala kompromis: aby jednotlivé novouznané gréckokatolícke eparchie neboli združené do samostatnej uhorskej gréckokatolíckej metropolie, ako to cisárovná pôvodne navrhovala, ale aby boli podriadené priamo latinskému uhorskému primasovi sídliacemu v Ostrihome. Takto mali byť gréckokatolíci vraj pod stálym dohľadom, čo sa týka svojej pravovernosti. Keď nie pod miestnym latinským biskupom ako doteraz, tak aspoň pod uhorským primasom. V každom prípade to bolo oficiálne uznanie existencie a zmiernenie latinizácie, lebo Ostrihom bol ďalej ako miestni latinskí biskupi… Tiež cisárovná kompromisne súhlasila s návrhom latinskej hierarchie, aby všetci budúci gréckokatolícki episkopi, podobne ako mukačevský, každý rok verejne skladali katolícke *Vyznanie viery* a v písomnej forme ho posielali nunciovi do Viedne.[33] Mal to byť dôkaz ich pravovernosti, ktorá je nestála a zároveň verejný prejav nedôvery voči nim…

Odstránenie potupného každoročného verejného vyznávania katolíckej viery

V aktách nunciatúry vo Viedni nachádzame dokumenty, že v danom čase mukačevský gréckokatolícky episkop prosil Máriu Teréziu, aby niečo urobila pre odstránenie ponižujúceho každoročného verejného *Viruju*, pretože je nielen ponižujúce, ale aj pohoršujúce aby episkop pred svojou kapitulou verejne skladal *Viruju*; vyjadruje to totiž stálu nedôveru rímskokatolíkov ku gréckokatolíckemu episkopovi a podobné *Vyznanie viery* neskladá nijaký latinský biskup. Aby sa predišlo podobnému ponižovaniu, novovymenovaní gréckokatolícki episkopi pre budúce Rímom uznané gréckokatolícke eparchie Vasilij Božičkovič pre Križevackú a Mojsej Dragocij pre Veľkovaradínsku 20. februára 1777 tiež napísali Márii Terézii podobnú prosbu, aby do ich erekčnej (ustanovujúcej-menovacej) buly neboli vnášané podobné ponižujúce klauzuly.

Mária Terézia ich skutočne vypočula, o čom svedčí jej list pápežovi z 20. marca 1777,[34] a následne títo episkopi vo svojich erekčných bulách už neboli viazaní týmto každoročným ponižujúcim *Vyznaním viery*. 9. apríla 1777 bol Kongregáciou Propaganda Fide z Ríma uvolnený z tejto ponižujúcej povinnosti (každoročného verejného skladania *Viruju*) dokonca aj mukačevský gréckokatolícky episkop Andrij Bačinskyj.[35]

Zhrnutie

Vďaka aktivite Márie Terézie pápež 19. septembra 1771 "vytvoril" Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu; 13. marca 1776 vytvoril v Uhorsku tri nové rímskokatolícke diecézy: Rožňavskú, Spišskú a Banskobystrickú. V nasledujúci rok (17. júna 1777) pápež opäť na žiadosť Márie Terézie vytvoril v západnom Uhorsku ďalšie dve latinské diecézy: Sabarijskú a Alba Regalijskú a v ten istý deň aj gréckokatolícku Križevackú a Veľkovaradínsku… Všetky Máriou Teréziou novovytvorené latinské diecézy dostali od pápeža svoje schválenie temer okamžite. Horšie to bolo so starodávnymi gréckokatolíckymi monastyrskými eparchiami: Mukačevskou gréckokatolíckou eparchiou a tak isto s Križevackou (Marčanskou-Svidníckou, dnes v Chorvátsku) a Veľkovaradínskou (dnes v Oradea Mare v Rumunsku). Tu patrí vďaka najmä Márii Terézii a jej neoblomnej túžbe po nastolení spravodlivosti vo svojom kráľovstve.

Keby nebolo Márie Terézie a jej spravodlivosti, Križevacká a ani Veľkovaradínska gréckokatolícka eparchia by pravdepodobne dodnes neboli utvorené-uznané a s najväčšou pravdepodobnosťou by zanikli podobne ako Spišská a stovky iných v Uhorsku. Našťastie Mária Terézia opäť prerazila, a preto ju možno oprávnene titulovať «*matkou gréckokatolíkov nielen Mukačevskej eparchie, ale celého Uhorska*», pretože im dala život tak, že získali naspäť (i keď v zdecimovanom počte) svoje sídelné eparchie…

Rozšírenie pôvodného územia Križevackej gréckokatolíckej eparchie prílivom nových veriacich z Hornice (Zemplína a Šariša)

Ako už bolo vyššie spomenuté, pôvodná Marčanská gréckokatolícka eparchia mala v čase svojho kánonického uznania r. 1777 (pod titulom: Križevacká) už len veľmi málo, dokopy len 7.000 veriacich.[36] Ostatní sa stratili vo virvare storočí a splynuli s rímskokatolíkmi. Preto k pôvodným teritóriám Marčanskej eparchie (Chorvátsko) boli pridané i iné územia na teritóriu Juhoslávie so svojimi gréckokatolíkmi, predovšetkým Bačka.

Do Bačky sa najmä v rokoch 1746-1751 presťahovalo nemálo rusínskych rodín zo Zemplína a Šariša. Založili rusínske dediny: Ruský Kerestur a Kocur. Odtiaľ neskôr prirodzeným prírastkom vytvárali ďalšie a ďalšie gréckokatolícke farnosti.[37] Títo gréckokatolíci po mnohých peripetiách s miestnym latinským kaločským biskupom[38] vytvorili svoje vlastné farnosti v Ruskom Kerestúre (r. 1751) a v Kocure (1765 – kaplánstvo, a v r. 1780 farnosť).[39] Na Dolnicu (Bačka-Vojvodina) sa z Hornice (okolie Hornádu) sťahovali za účelom zasídľovania pôdy, ktorá ostala nezaľudnenou po vyhnaní Turkov a začala sa zaľudňovať až po mierovom dohovore uzatvorenom s Turkami v roku 1738.[40] Neskôr Rusíni z «Hornice», teda od povodia rieky Hornád vytvorili i nové farnosti a dodnes tvoria najpodstatnejšiu časť veriacich Križevackej eparchie zachovávajúc si svoju pôvodnú keltskú (zemplínsko-šarišskú) variantu rusínštiny a pôvodné kroje i obyčaje.

Začiatkom 19. storočia (1810-1814) rímskokatolícka hierarchia robila opäť zákroky, aby bola Križevacká eparchia zrušená, «*pretože má málo veriacich*». Títo mali byť opäť priamo podriadení latinskému biskupovi v Zágrebe. Práve preto v tomto období (štyroch rokov) Križevacká eparchia bola bez svojho gréckokatolíckeho pastiera. Našťastie sa im to nepodarilo. Latinskému Ostrihomu bola Križevacká eparchia podriadená až do roku 1853, keď ju Rím podriadil novovzniklému zágrebskému latinskému arcibiskupovi. Koncom 19. st. a zač. 20. st. sa do Križevackej eparchie prisťahovali gréckokatolíci z územia dnešnej Ukrajiny. Jurisdikcia Križevackej gréckokatolíckej eparchie bola neskôr rozšírená na všetkých gréckokatolíkov žijúcich v Juhoslávii. Roku 1965 Križevacká gréckokatolícka eparchia mala spolu 60.000 gréckokatolíckych veriacich rozličných národností zorganizovaných v 50 farnostiach.[41]

---

[1] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 29-30.

[2] Nilles uvádza, že Simeon Vrataň bol ustanovený len za «obradového vikára» zágrebského latinského biskupa: «… Vratanja primum abbatem et Episcopum graeci ritus unitorum constituit et Zagrabiensis perpetuum vicarium in ritu graeco creat…», (N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*, II, Oeniponte, 1885, str. 705; porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 28) v zmysle 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu.

[3] «… nuper nomine venerabilis fratris Simeonis, episcopus Rascianorum catholicorum, ritus graeci, intra Hungariae, Sclavoniae et Croatiae fines et in extremis Carniolae partibus consistentium, quod dilecti filii Rasciani in fide et unione catholicae Ecclesiae ritu graeco viventes e Turcarum tyrannide elapsi in diversas regiones secesserunt…», (z ustanovujúcej buly pápeža Pavla V. z 21. novembra 1611, Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 161-162).

[4] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 29-30.

[5] Pozri jeho *Denník* uverejnený u Lučkaja.

[6] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 24-28, 30.

[7] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 29.

[8] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 24-28, 30.

[9] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 32.

[10] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 34-35.

[11] Rovnaký problém mala Rímska Kúria ešte i v roku 1671, keď cisár menoval za «svidníckeho» episkopa baziliánskeho jeromnícha Pavla Zorčiča (Torčiča) (1671-1685): «Audientia Ss.mi, habita die 7 Octobris 1671. Comparve in Roma mesi sono D. Paolo Torchich, Monaco Basiliano di rito Greco, il quale presentò lettere della maestà Imperiale, colle quali veniva nominato per Vescovo Suidnicense, e Vicario del vescovo di Zagabria sopra i Vallachi Scismatici che dimorano in quella diocesi. Ma perchè (per diligenze fatte) non si è trovato ne' Registri, dove si conservano l'erettioni delle Chiese, che proposte di esse fatte nel Concistoro, che sia stao creato mai alcun Vescovo di Suidniz, o Sittini-

za, Chiesa alla quale viene il suddetto Paolo nominato, et à quella di Sittiniza, quando fosse la stessa e vi fossero stati creati Vescovi, tanto non apparterrebbe all'Imperatore di nominare il Vescovo, mentre dalle Carte geografiche apparisce che questa città è situata in Servia, ha stimato espediente la Congregatione, per troncare ogni difficoltà, che si scrivi à Mons. Nunzio di Germania, che procuri che l'Imperatore si contenti ch'al detto Paolo (lasciando da parte ogn'altra nomina) si dia un titolo di Vescovo in partibus e gli sia assegnato ò come Vicario Ap.lico o come Amministratore o in altra guisa la cura de' suddetti Vallachi…», (A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 84).

12 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 36-38.

13 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 38-40.

14 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 38-40.

15 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 38-40.

16 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 40-41.

17 Napr. Marek Sorčič (1688-1689) mal titul «episcopus Platearum seu Plataeensis, tit. in Graecia Secunda», či v taliančine «Monsig. Marco Sorchich, Vicario Apostolico col titolo di Vescovo Platense per li Greci dimoranti nella diocesi di Zagabria», (porov. A.G. Welykyj, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963, str. 89); Či episkop Heorhij Vučinič mal titul: «Gregorius Vucsinics, Dei, & Apostolicae Gratia Svidnicensis & Platensis, SS. Archangelorum Michaelis, & Gabrielis ad fluvium Glogovnicze Archimandrita…», (porov. dokument z 25. marca roku 1732 uverejnený vo svojom latinskom preklade zo srbštiny v J. Basilovits, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, II, Cassovia, 1799, str. 165-166).

18 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 48.

19 Porov. uverejnený dokument v A.G. Welykyj, *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, IV (1691-1710), Romae, 1976, str. 46.

20 Porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, III, Віеннъ, 1851, стр. 327-328.

21 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 192-193.

22 Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 43-45.

[23] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 46, 75, 77.

[24] Cisár Leopold II. (1790-1792) dal križevackému gréckokatolíckemu, teraz už sídelnému episkopovi k dispozícii kostol i kláštor zrušených františkánov, (porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, III, Віеннъ, 1851, стр. 327-328).

[25] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 46, 75, 77.

[26] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 46, 75, 77.

[27] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 55-84.

[28] Argumentáciu latinského zágrebského biskupa Jozefa Gaľufa (1772-1778) pozri v Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 52-55.

[29] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 59-60, 66, 70.

[30] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 43-45.

[31] Porov. list pápeža Piusa VI. primasovi Uhorska do Ostrihomu z 28. 6. 1777 o podriadení Križevackej i Veľkovaradínskej gréckokatolíckej eparchie priamo Ostrihomu, uverejnený v A. Welykyj, *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Roma, 1954, str. 255.

[32] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 59-60, 66, 70.

[33] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 61.

[34] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 62-64.

[35] Porov. A. Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956, str. 122.

[36] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 84.

[37] Osídľovať Kerestur a Kocur mohli len «gréckokatolíci a Rusíni». To bola podmienka, ktorú dala kráľovská komora a táto podmienka sa aj dodržiavala. Porov. kontrakt osídlenia z 17. januára 1751 pre Ruský Kerestur a z 15. mája 1763 pre Kocur uverejnený v Я. Рамач, *Кратка история Руснацох (1745-1918)*, Нови Сад, 1993, стр. 35-43.

[38] Boli najprv podriadení kaločskému latinskému biskupovi, ale keďže latinské kostoly nenavštevovali, ale radšej miestne pravoslávne, bolo im dovolené,

aby mali kňazov z Mukačevskej eparchie a až neskôr boli podriadení Križevackej eparchii. V roku 1851 Križevacká eparchia mala i napriek svojmu obohateniu emigrantami z Hornice, spolu len 15 gréckokatolíckych farností, ostatné boli zlatinizované a splynuli s rímskokatolíckym elementom, (porov. А. Балудянскій, *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, III, Віеннъ, 1851, стр. 327-328).

[39] Porov. Я. Рамач, *Кратка история Руснацох (1745-1918)*, Нови Сад, 1993, стр. 58-61.

[40] Porov. Ю. Джуджар, *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986, стр. 78-79.

[41] Porov. А. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 178.

Latinizácia Uhorska v priebehu tisícročia

11.-12. storočie

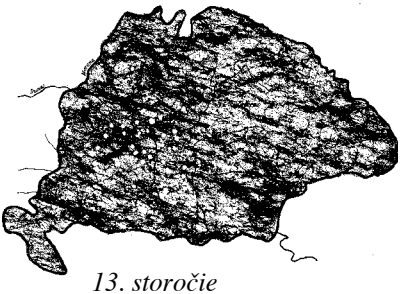

13. storočie

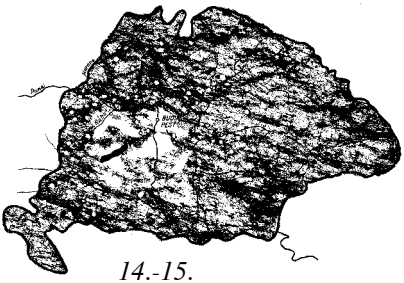

14.-15. storočie

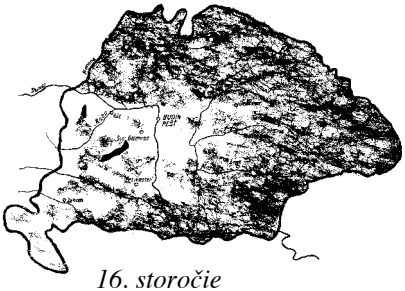

16. storočie

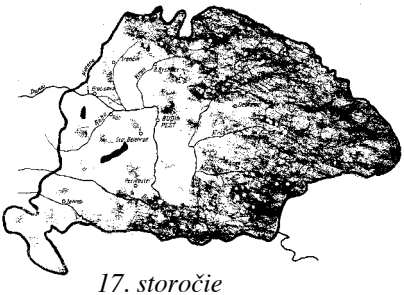

17. storočie

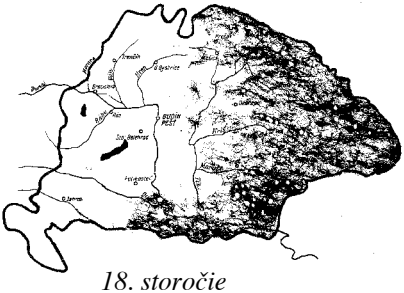

18. storočie

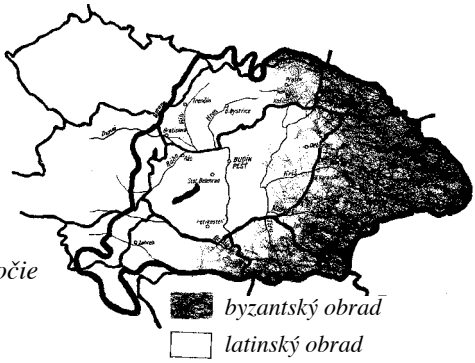

21. storočie

5. Zhrnutie spôsobov likvidácie monastyrských eparchií v Uhorsku (do 18. storočia)

V latinskej Cirkvi (teda na Západe) v stredoveku existoval úplne iný systém pastoračnej správy ako na Východe. Latinské biskupstvo rozdelené na farnosti vysluhované svetskými farármi ekonomicky udržiavanými povinným desiatkovým systémom (dežma) bolo hlavnou charakteristikou Západu až do nedávnej minulosti.

Východ, naopak, bol vždy organizovaný celkom inak. Základnými bunkami pastorácie medzi veriacimi na Východe boli mnohopočetné baziliánske monastyrské eparchie so svojimi mnohopočetnými monastyrmi, z ktorých baziliáni-kalugeri vysluhovali okolité obyvateľstvo. Baziliánski jeromnísi obsluhovali veriacich bezplatne, len za prípadný dobrovoľný dar na udržanie. Práve pre tento dôvod latinský svet chcejúc likvidovať gréckokatolícky obrad v Uhorsku, likvidoval najprv baziliánske monastyry a až potom vytváral stále početnejšie latinské farnosti. Likvidáciou baziliánskych monastyrov sa totiž veľmi ľahko likvidoval i gréckokatolícky obrad v ich okolí.

Likvidácia významnejších gréckokatolíckych monastyrov a monastyrských eparchií prebiehala na území Uhorska trojakým spôsobom:

☠ **1.)** *Prvý spôsob likvidácie:* Do materského-soborného monastyra baziliánov bol po zosadení doživotne voleného archimandritu-episkopa-baziliána **svojvoľne dosadený benediktínsky opát (abbas), latiník,** obyčajne cudzinec, najčastejšie Nemec alebo Talian (tak tomu bolo najmä v **11.-14. storočí**). Takto boli likvidované napr. Kaločská, Veľkovaradínska či Vyšehrádska gréckokatolícke monastyrské eparchie. Táto metóda bola masovo uplatňovaná a veľmi úspešná najmä v 11.-14. storočí i keď pokusy o takýto spôsob likvidácie nachádzame aj v iných storočiach (napr. v po-

lovici 17. storočia latinský františkán dosadený do čela Marčanskej gréckokatolíckej eparchie, či na začiatku 18. storočia – jezuita Ravas dosadený do čela Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie). Takmer súčasne sa obyvateľstvu žijúcemu v spádovej oblasti daného takto likvidovaného baziliánskeho monastyra vyrúbali povinné (cirkevné) desiatky z celoročnej úrody. Od tohto momentu sa takto "upravený" baziliánsky (predtým soborný) monastyr začal v domácich i zahraničných – pápežských správach uvádzať ako benediktínsky kláštor, či biskupstvo latinského obradu.

Keďže v monastyroch vládne dodnes zásada – sľub poslušnosti: nový predstavený, ako i jeho nástupcovia za relatívne kratšiu či dlhšiu dobu zlatinizovali všetkých mníchov, zvyky, i život v celom monastyre. A keďže na baziliánskych mníchoch-kalugeroch stál takmer všetok duchovný život a všetka pastorácia Uhorska, v priebehu storočí v oblastiach spravovaných takýmto zlatinizovaným monastyrom zaniklo cyrilometodejské dedičstvo a obyvateľstvo sa pretransformovalo z gréckokatolíckeho na rímskokatolícke-latinské. Toto je osud centrálneho Uhorska (územie dnešného Maďarska) v období najmä 14.-15. storočia.

Situácii pozvoľnej transformácie baziliánskych monastyrov na benediktínske kláštory napomáhala skutočnosť, že benediktíni dodnes užívajú upravené baziliánske pravidlá. Takto "vzniklo" napr. prvých – v histórii často uvádzaných – desať "rímskokatolíckych biskupstiev" v Uhorsku, ktoré vraj založil sv. Štefan a ktoré sa síce v jeho dobe dlho neudržali (vďaka vzburám gréckokatolíckeho obyvateľstva), ale neskôr boli prolatinskou šľachtou opäť obnovené.

☠ **2.)** *Druhý spôsob likvidácie* gréckokatolíckych monastyrských eparchií bol násilný, tj. **monastyr bol priamo fyzicky vypálený**, mnísi pozabíjaní alebo sa porozutekali do okolitých, ešte existujúcich obytelí (robilo sa to najmä v **15.-18. storočí** pod rúškom vojen, revolúcií, či pod menom zbojníkov…). Takto boli zlikvidované napríklad soborné baziliánske monastyry: Marčanský, Hruševský, Krásnobrodský…

☠ **3.)** Keďže prvé dva spôsoby boli zdĺhavé (v prvom prípade boli potrebné celé storočia na pomalú transformáciu obyvateľstva z gréc-

kokatolíckeho na latinský obrad a v druhom prípade, i keď samotné vypálenie soborného monastyra prebehlo rýchlo, avšak po takomto násilnom zásahu a prevedení obyvatelstva zo «starej viry» na novú bolo potrebné opäť čakať celé storočia na ukľudnenie rozhorčeného obyvateľstva, ktorému sa stala krivda, začal sa aplikovať i *tretí spôsob likvidácie:* Likvidácia sa robila aj tak, že vo vhodnom čase, v priebehu dejín (hlavne po tzv. "únii"), bola **násilne – zásahom «zhora» znemožnená regulárna voľba archimandritu, prípadne bola zabránená jeho následná konsekrácia na episkopa** (**16.-18. storočie** – napr. Uhoľský monastyr) a na episkopské archimandritské miesto bol menovaný (nie volený) černec-mních alebo bilec, ktorí boli janičiarmi, teda gréckokatolíkmi len navonok a vo svojom srdci preferovali latinský obrad. Ak predsa niekde bol i napriek tomu zvolený vlastný archimandrit a právoplatne vysvätený na episkopa, latinský svet a krajinské, cudzincami (hlavne Maďarmi) obsadené úrady ho ignorovali, ako keby neexistoval (napr. vladyka Dositej Teodorovič, OSBM (+1733) v Maramorošskej monastyrskej monastyre), alebo ho poslali do vyhnanstva (napr. vladyka Metodij Rakoveckyj, OSBM, roku 1690 v Mukačevskej monastyrskej eparchii). Takéto monastyry "bez vlastnej hlavy" v neprajníckom ovzduší celých storočí viditeľne chradli, zmenšovali sa, čo do počtu mníchov, často i ekonomicky utláčané a oberané o benefície strácali možnosť akejkoľvek obživy, až boli šľachtou nakoniec úplne zrušené (napr. Uhoľský soborný monastyr v Maramoroši).

Často sa jeden spôsob (vypaľovanie) kombinoval s druhým a tretím, k čomu sa pridávalo i ekonomické a politické ničenie – tzv. studená vojna, ktorá si našla svoju formu vo Valašskej kolonizácii.

Aby sa baziliánske monastyry, na ktorých pôvodne stál celý duchovný život v Uhorsku už nikdy nespamätali a nedostali do pôvodnej sily a krásy, Zamojským synodom (r. 1720) bol definitívne zrušený doživotný úrad archimandritu-biskupa a doživotní ihumeni. A títo boli nahradení trojročnými úradníkmi «protoihumenmi» a «ihumenmi».

Jedna z mála, ba vlastne skoro jediná monastyrská eparchia, ktorá prežila takmer celé tisícročie trvajúci útlak a likvidáciu na his-

torickom Podkarpatsku, bola Mukačevská monastyrská eparchia. Zachovala sa aj vďaka tomu, že mnísi, keď už museli voliť proto-ihumenov-úradníkov, volili medzi sebou každé 3-4 roky vždy toho istého. Okrem toho sa Mukačevská eparchia zachovala i vďaka mimoriadným sympatiám a zvláštnej podpore zo strany uhorského kráľa (hlavne spravodlivej Márie Terézie) – Rím uznal túto starodávnu monastyrskú eparchiu len vďaka tomu, že táto eparchia už mala «zhora» dosadzovaných archimandritov-episkopov (prvý «čisto zhora dosadený» bol Josif Roga de Camellis, OSBM), neskôr boli dosadzovaní biľci vychovaní v latinskom seminári v Trnave… (Bizancij, S. Olšavskyj, Blažovskyj, M. Olšavskyj, Bradač, Bačinskyj…), ktorí do jej liturgie a zvykov vedomky či nevedomky vnášali tisícky latinských prvkov. Organizačnou štruktúrou povinných desiatkov a fár tiež kopírovali-napodobňovali typ latinského biskupstva.

Od tzv. Užhorodskej "únie" (roku 1646) až do uznania Mukačevskej eparchie za existujúcu (roku 1771) však ubehlo vyše 120 rokov a od dosadenia Josifa Rogu de Camellisa (roku 1690), ako prvého čisto «zhora» dosadeného, prolatinského archimandritu-episkopa, až do uznania monastyrskej eparchie Rímom za «naozajstné – skutočne existujúce (!) biskupstvo» (roku 1771), vyše 80 rokov!

Dejiny ešte i dnes existujúcej Veľkovaradínskej (Oradea-Mare) (pozri v kap. 2.2.) a Križevackej gréckokatolíckej eparchie (pozri v kap. 4.3.) dokazujú, že neprajný postoj miestnej latinskej hierarchie voči všetkému gréckokatolíckemu bol nielen na území Mukačevskej eparchie, ale bol rovnako neprajný na celom území Uhorského kráľovstva či Rakúskeho cisárstva.

Gréckokatolíci sa nekatolícky likvidovali a masovo preťahovali na latinský obrad všetkými možnými i nemožnými spôsobmi v skoro celom v tejto práci študovanom období dejín. V úplne otvorenej a násilnej forme a masovo sa to dialo až do *Tolerančného patentu* (do r. 1781). Po *Tolerančnom patente* to pokračovalo a bohužiaľ i pokračuje všelijakými nepriamými a zastretými spôsobmi najmä s individuálnym preťahovaním jednotlivých osôb na latinský obrad.

Vo všetkých časoch prenasledovania a potláčania cyrilometodejského (gréckokatolíckeho v dnešnom slova zmysle) dedičstva bola existencia monastyrských eparchií v Uhorsku po predchádzajúcej likvidácii-vypálení soborných monastyrov s obľubou zamlčovaná, ich význam bagatelizovaný, dokumenty ničené. Ťažko je napríklad vysvetliteľné, prečo takmer tisíc rokov stará eparchia baziliánskeho monastyra na Černečej Hore pri Mukačeve bola v Ríme úradne zaregistrovaná (ako «biskupstvo» rovnocenné s latinským) až roku 1771, a to až po priamej intervencii a vďaka tvrdohlavosti uhorskej apoštolskej kráľovny Márie Terézie. Súčasné prolatínske historické zdroje dnes dokonca s obľubou vyhlasujú rok 1771 za "vznik" Mukačevského episkopstva – po údajnom prisťahovaní "ukrajinského" živlu (legenda o tzv. Valašskej kolonizácii spoza hraníc). Ak by nebolo kráľovny Márie Terézie, tak by k registrácii nikdy nedošlo, a Mukačevské episkopstvo by bolo určite zaniklo[1] podobne ako zanikli gréckokatolícke monastyrské eparchie na Spiši, Maramoroši či na Makovici (v Zborove), v Krásnom Brode, Komárne, Sekule (pri Moravskom sv. Jáne), Javorine…, alebo stovky iných monastyrov a medzi nimi i soborných (episkopských) monastyrov po celom Uhorsku.[2]

---

[1] Komplikovaný proces uznania starodávnej gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie Rímskou Kúriou a veľké, či nenahraditeľné zásluhy v tomto procese uhorskej kráľovnej Márie Terézie podrobne opisuje A. Пекар, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967, стр. 63-71; Sám latinský kardinál Tomko tiež v jednej zo svojich kníh sucho poznamenáva: «Niekoľko rokov pred založením troch (rímskokatolíckych) diecéz (Spiš, Banská Bystrica, Rožňava) Mária Terézia urobila druhý pokus zriadiť jednu diecézu na základe 'najvyššieho patronátneho práva'. Šlo o uniatskú diecézu s byzantsko-slovanským rítom v Mukačeve, ktorá sa na cisárskom dvore pokladala už za riadnu diecézu ešte skôr, než bola r. 1771 zriadená podľa kanonického práva. Napriek mimoriadnym okolnostiam a potrebe uviesť do poriadku kánonicky neúnosný stav, ako aj nebezpečenstvu, že by sa veriaci mohli navrátiť k východnej schizme, pápež Klement XIV., 'motu proprio et ex certa scientia, deque Apostolicae potestatis plenitudine', teda 'apoštolskou právomocou' povýšil Mukačevo na biskupstvo, keď Mária Terézia prejavila svoje 'želanie'…», (J. Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995, str. 38).

[2] O zlatinizovaní stoviek gréckokatolíckych baziliánskych monastyrov a ich premenení na latinské kláštory porov. F. Sasinek, «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II/41, 42, 44 (1864) 642-643, 657-660, 689-692; tiež v kapitole 2.2.

Dobová rytina: verejné hromadné popravy prevádzané v 15. storočí.

6. Praktické závery štúdie s víziou skorej jednoty medzi Západom a Východom

Cieľom tejto štúdie nie je jatriť staré rany, hrabúc sa v dejinách Uhorska, ani cieľom nie je znovuobnovenie pôvodného stavu, ktorý by opäť priniesol mnohý plač a žiaľ u ľudí, ktorí si zvykli na latinský obrad… Cieľom tejto štúdie je poučiť, poučiť dejinami, aby sa chyby, omyly a nespravodlivosti z minulosti už nikdy neopakovali v iných krajinách Východu! Hlavná hranica medziobradového styku sa totiž v dôsledku úlistnej a intrigárskej latinizácii v priebehu storočí posunula viacej na Východ. V dobe sv. Cyrila a Metoda sa tiahla územiami Poľska, nemeckého Rakúska, Čiech, Moravy, Chorvátska… – a dnes sa tiahne už omnoho viac na Východe: cez Bielorusko, Ukrajinu, Rumunsko, či dokonca i cez samotné Rusko…!

Dejiny sú učiteľkou múdrosti.

Dnes sa veľmi veľa hovorí o zjednotení pravoslávnej a rímskej Cirkvi. Študujú sa dogmatické rozdiely, pohľady na teológiu, špiritualitu, liturgiu, cirkevné právo… Túžba po zjednotení je preveliká a predsa k zjednoteniu nedochádza práve pre veľkú nedôveru zo strany pravoslávnych Cirkví. Neveria zjednoteniu, boja sa prozelytizmu (preťahovania veriacich pre ekonomické a sociálne výhody), boja sa toho, že sa dostanú do područia latinského obradu reprezentovaného ľstivou latinskou hierarchiou a zaniknú. Táto historicko-juridická práca na dejinách historického Podkarpatska (či i celého Uhorska) dokazuje, že strach pravoslávnych nie je neopodstatnený. Veď kedysi celé Uhorsko bolo cyrilometodejského-gréckeho obradu a dnes na jeho najvýchodnejších miestach sa nachádzajú už len žalostné vymierajúce zbytky príslušníkov tohto obradu vedené neschopnou a menejcennou hierarchiou dosadzova-

nou cieľavedome «zhora». To isté sa má udiať po zjednotení v Rusku, Ukrajine, Bielorusku, Rumunsku, Bulharsku, Srbsku, Macedónsku či Grécku? Na to pravoslávni nikdy nepristúpia.

Na príčine nejednoty je nevhodné kánonické právo, najmä administratívne zasahovanie

1.) Kedy prakticky vznikla schizma Východ-Západ?

Táto schizma vznikla po politických zmenách dramatického roku 1204 a následkom nespravodlivých kánonických noriem (9. a 53. konšt. IV. Lateránskeho koncilu) ustanovených latinskou Cirkvou na systematickú likvidáciu všetkých nie latinských obradov. Tieto normy boli ustanovené pod záštitou pápeža Inocenta III., ktorý bol viac politikom ako duchovnou osobou. 9. a 53. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu z roku 1215 v latinskej Cirkvi platili a latinská Cirkev ich bezpodmienečne aplikovala i na východné obrady minimálne 500-600 rokov. Práve počas tohto dlhého obdobia sa medzi Východom a Západom zakorenilo odcudzenie, ktoré pretrváva až dodnes.

Na počiatku praktickej schizmy medzi Východom a Západom bola politika (dobytie Konštantinopola roku 1204) a potom nespravodlivá a protikatolícka aplikácia latinského kánonického práva (9. a 53. konštitúcia IV. Lateránskeho koncilu), ktoré všade propagovalo latinský obrad na úkor všetkých ostatných obradov. Na začiatku budúceho zjednotenia medzi Východom a Západom musí byť teda adekvátne spravodlivé, dobre premyslené latinské kanonické právo promulgované pápežom rímskym, ktoré bude tentoraz spravodlivé a tolerantné k iným obradom a ktoré povedie latinské kňazstvo a veriacich ku katolicite, tj. ku všeobecnosti-sobornosti, čiže k absolútnej tolerancii k východným obradom a to nielen v teórii, ale i v praxi. Čím viac sa nové latinské právo vo svojom tolerantnom vzťahu k východným Cirkvám priblíži normám prvého tisícročia existencie Cirkvi, tým, je i realita zjednotenia nádejnejšia…

2.) Akým spôsobom sa latinizácia udiala v Uhorsku?

— Alebo násilným spôsobom so zbraňou v ruke, aký dnes už

neprichádza do úvahy (aplikácia 9. a 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu za asistencie svetskej vojenskej moci);

— alebo, a to je bohužiaľ aktuálne i dnes: jednoduchým, ale veľmi prísne dodržiavaným jednoduchým administratívnym zásahom: **menovaním episkopov (či inej cirkevnej hierarchie) zhora** a to nie černcov-mníchov, ale biľcov (svetských kňazov) – zo strany pápeža. Výsledkom čoho je, že keďže pápež celý svet nepozná, riadi sa návrhom miestnej latinskej hierarchie, ktorá v minulosti, súčasnosti i budúcnosti vždy vyberala, vyberá a bude vyberať kandidáta, ktorý je pre gréckokatolíkov najneschopnejší, avšak najschopnejší a najpovolnejší pre latinizáciu, teda toho najlatinskejšieho z latinských. Tento fakt viedol k postupnej latinizácii gréckokatolíkov a na bezpočetných miestach až k ich definitívnemu zániku, teda pozvoľnému definitívnemu pretransformovaniu sa na latinský obrad.

Ak by sa toto malo opakovať i v budúcnosti u «zjednotených pravoslávnych», je naivizmom si myslieť, že raz v Cirkvi bude dobrovoľná a spontánna jednota medzi rímskokatolíkmi a pravoslávnymi.

Návod na skoré zjednotenie sa Západu s Východom

Keďže **hlavný koreň problému zjednotenia či nezjednotenia sa pravoslávnych s katolíkmi dnes** nespočíva v tej či onej dogme, či užívaní tej či onej terminológie pri jej vysvetľovaní… ako sa to niekedy mylne ba úplne zcestne zdôrazňuje, ale koreň zla je **v skoro tisícročnom nespravodlivom a nekatolíckom (namierenom proti všeobecnosti Cirkvi) administratívnom zasahovaní latinskej Cirkvi do vnútorných štruktúr a záležitostí východných Cirkví – aj náprava musí začať práve z tejto strany**.

Ak by latinská Cirkev dala východným pravoslávnym Cirkvám záruky, že do ich štruktúry nebude nikdy (ani teraz a ani v budúcnosti) zasahovať administratívne (najmä menovaním cirkevnej hierachie či ovplyvňovaním jej výberu; ani teritoriálne – ustanovovaním stále početnejších latinských diecéz na Východe, ktoré rozširujú počet svojich veriacich odsúdeniahodným prozelytizmom); ak by uznala nesprávnosť svojho cieľavedomého

cirkevno-právneho konania v tejto oblasti v predchádzajúcom tisícročí a ospravedlnila sa zato pravoslávnym Cirkvám i gréckokatolíkom a obyvateľstvu tých území, ktoré takýmto nekatolíckym spôsobom prešli na latinský obrad; ak by dala právne záruky, že v prípade ak by sa raz niekto znova pokúšal administratívne zasahovať do pravoslávnych či gréckokatolíckych Cirkví, tieto môžu, ba sú aj vyzývané k prerušeniu kontaktov s rímskou Cirkvou…; a toho, kto toto budúce «*status quo*» naruší, by exkomunikovala z Cirkvi…, zjednotenie by sa stalo radostnou realitou z jedného dňa na druhý…

Latinská Cirkev by musela upraviť a z gruntu prerobiť v tejto oblasti latinský kódex CIC a upraviť i nový *Kódex Kánonov Východných Cirkví*, platiaci od roku 1991 pre gréckokatolíkov, a to tak, aby pri výbere episkopa či inej miestnej hierarchie (metropolitov a patriarchov) sa i u gréckokatolíkov postupovalo presne tak, ako je to dodnes praxou v pravoslávnych Cirkvách, teda výber kandidáta na eparchiálnom synode a nijaké schvaľovanie z Ríma (ako to bolo normálnou praxou i v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii a to od cyrilometodejských čias až do roku 1690).

Prvých tisíc rokov kresťanstva pápež nemenoval žiadnych episkopov na Východe a východná Cirkev stojaca na mníšskych soboroch kvitla a vôbec jej pápežovo menovanie nechýbalo. Dokonca prvé tisícročie všetok rozvoj teológie prebehol práve na Východe a aj všetky ekumenické koncily sa udiali na Východe.

V druhom tisícročí, v dôsledku politických premien a najmä po nešťastnom roku 1204 a roku 1215 sa prax výberu episkopov zmenila v dôsledku čoho sa zo schizmy Východ-Západ sv. Cirkev nemôže pozbierať dodnes.

Táto práca ukazuje, že hlavný koreň pretrvávajúcej schizmy i dnes, teda v čase celosvetovej demokracie a náboženskej tolerancie je práve v cirkevno-právnom myslení latinskej Cirkvi a jej administratívnom zasahovaní (menovanie hierarchie, tvorenie nových diecéz a pod.) do východných Cirkví, o čom nenachádzame v prvom tisícročí ani náznaku.

Autor tejto štúdie si myslí, že keby sa cirkevno-právne normy

(kánonické právo) ohľadne vyberania, či menovania episkopov a tvorby či rušenia eparchií či diecéz vrátilo do stavu spred roku 1204, jednota v Cirkvi by sa stala skorou realitou.

Návod na posilnenie gréckokatolíckeho baziliánskeho mníšstva

Baziliánske mníšstvo so svojimi sobornými monastyrmi bolo vždy pevnou chrbticou gréckokatolíckej Cirkvi a gréckeho obradu v Uhorsku vôbec. Toto mníšstvo sa najmä vďaka premysleným záverom latinizačného Zamojského synodu (r. 1720) podarilo dostať na lopatky. Závery tohto synodu podkopali stabilitu východného mníšstva a definitívne zlikvidovali typicky východné «starčestvo» a to tým, že zrušili doživotných archimandritov, doživotných ihumenov a prikázali časté premiestňovanie mníchov z monastyra do monastyra…, čo je absolútne proti duchu mníšstva a proti učeniu ekumenických koncilov prvého tisícročia i učenia svätých Otcov, ktorí vždy bojovali proti tuláctvu a potláčali mníchov-tulákov, ktorých Zamojský synod naopak kanonizuje za normálny zjav.

Vďaka záverom Zamojského synodu uvedených do praxe na historickom Podkarpatsku v roku 1733 sa archimandrit, či ihumen zmenil z «otca-abbu» na trojročného «úradníka-nájomníka». Od toho času sa každé tri roky premiestňujú baziliáni z monastyra do monastyra a stávajú sa «tulákmi», čo je na úkor ich duchovného života i na úkor duchovného života veriacich žijúcich pri baziliánskych monastyroch.

Od roku 1733 nastáva úpadok baziliánskeho mníšstva na historickom Podkarpatsku a baziliáni administratívnym zásahom zhora (Zamojským synodom a zároveň, že sídelný episkop prestáva byť priamym nadriadeným baziliánom a prestáva byť vyberaný z baziliánov) stratili svoje pôvodne významné miesto v gréckokatolíckej Cirkvi.[1]

Táto štúdia dokazuje, že ak sa má obnoviť pôvodný význam baziliánskeho mníšstva u gréckokatolíkov, závery Zamojského synodu, ktoré spôsobili paralýzu tohto mníšstva by mali byť pápežom zrušené a vtedy sa postupom času v tomto mníšstve obnoví

nielen pôvodná disciplína a stabilita, ale i pôvodná sláva a prospešnosť pre celú sv. Cirkev.

---

[1] Najvyšší predstavený baziliánov Rádu sv. Bazila Veľkého, o. D. Lachovicz, OSBM, na generálnej kapitule roku 2000 prehlásil: «… Дехто твердить (Ґарґано, Іванчо та ін.), **що Василіяни втрачають своє місце на Сході…** На ці закиди треба звернути увагу і подумати, як нам успішніше інтегруватися у Східній Церкві, запитуючи себе, яка наша роль…», («Протоархимандричий звіт з 3. 07. 2000», *Генеральна капітула римська IX 2000 р. Б.*, Рим, 2000, стр. 41); Na konci tej istej generálnej kapituly baziliánov v Ríme, ten istý protoarchimandrit prehlásil: «**Шлях у майбутнє – невідомий**; певно нас зустрінуть проблеми…», («Слово о. Протоархимандрита на завершення Генеральной Капітули під час Божественної Літургії 22. 07. 2000 р. Б.», *Генеральна капітула римська IX 2000 р. Б.*, Рим, 2000, стр. 66).

Mária Terézia — matka gréckokatolíkov Uhorska — tesne pred rokom 1780.

Documenta inedita

Unikátny dokument z 18. marca 1768 z archíva o. B. Dudasa, OSBM

Autentická a vlastnoručne písaná listina Vladyku Kyr Joana Bradača, adresovaná gréckokatolíckemu baziliánskemu archimandritovi-episkopovi Varadína (dnes Oradea-Mare — Veľký Varadín v Rumunsku) Meletijovi Kováčovi, s prosbou, aby prišiel 20. apríla 1768 do baziliánskeho monastyra v Mária Povči (dnes v maďarskom Zemplíne) a vysvätil ho (Joana Bradača), ako jediný svätiteľ, na mukačevského episkopa. Výnimku na svätenie jediným episkopom mu dal rímsky pápež. Z dejín vieme, že vysviacka Meletijom Kováčom sa skutočne uskutočnila 20. apríla 1768.

Vladyka Kyr Joan Bradač (**Брадачь**), OSBM, sa narodil 14. 2. 1732. Základné vzdelanie dostal v rusínskej gréckokatolíckej škole v obci Kamjonka (horný Spiš), kde mala zemianska rodina Bradáčovcov letné sídlo a kde je pochovaná i jeho matka Katarína Bradač. Na gréckokatolíckeho kňaza bol vysvätený r. 1755 a to v baziliánskom monastyre sv. Nikolaja na Černečej Hore pri Mukačeve. V roku 1767 bol menovaný za episkopa Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie. Vysvätený bol v nedeľu 20. apríla 1768 v baziliánskom monastyre v Mária Povči. Zomrel 5. 7. 1772 v Mukačeve ako mukačevský sídelný episkop. Pochovaný je v baziliánskom monastyre na Černečej Hore pri Mukačeve.

Dokument okrem iného dokazuje, niektorými historikmi popieranú existenciu gréckokatolíckeho episkopstva vo Varadíne už pred rokom 1777, na čele ktorého stál varadínsky archimandrit baziliánskeho gréckokatolíckeho monastyra. O tom, že ide o gréckokatolíkov, svedčí v listine jasná zmienka o pápežovi rímskom a jeho nariadení vykonať episkopské svätenie. Jazyk listu svedčí, že i vo Varadíne v tom čase žili Rusíni.

Dokument je písaný novšou skýtskou rusínčinou (nie staroslovansky!), rukou, černidlom a staroslovanskou azbukou-neocyrilikou.

Велебный ѿче Ігꙋмене, Намъ многѡ=любимый!
Сде запечатованный ко Існе=вѣможномꙋ Єпик(о)пꙋ
вараскомꙋ лис, велебнос ваша по ча натꙋпꙋющий, въ
который со Миромъ до варадꙋ порꙋдисца, при Нашомъ
оуклонномъ цѣлованію Єго Існе=велможнотѝ, врꙋчаемо,

Благочестивый Отче Гедимине, Нашъ

Многолюбезный!

Не дошедшо тогдашнее ко Вашей Величествости Отцеву вашему, которое Лист, Величество ваша по Ту Напоминуючи, которое со Миром до вашего порядку, при Нашем оружеонном Володарстве до Вашей Величества, выставено, да предрек, и оусмотрел, такъ Нашъ это самом ко Вашей Величестви посланцем, да при смиренном Поклоне Благодарствия Господа оумолю до Вашей Величества просить, абы радила ко Нашъ сию Архиепископию Лиев про оказанае этом, да радила на де Дадзуратаем Примеравъ Мира Апрыла до Позыцыи Потиденыи, и мае с Нами при Божей помощи Поводзинае. По Дарах Дзяка Сталого исполнити, на Ино Вростом Архиепископом Римскае из Братъ, и Цесаревичо Арикого Бакалавраго Нагенитаи, аже и не Дома, Сем.

Многае прыятае маемо, из которае подзелемся. До Вашей Величества рад до Поиъ приходу оу прасцатае, не Вели по до Вашей Нашей Сам до Вараах итае. Тае бы по Дрогие до Вашей Величества тогда известно, когда помощи Божъ оу Позыцыи Мирем оузрыдае до Вашей Величества поклонитися. Моей Величество ваша на сей Ту изъявлае всем Вашей Ка, которае потрехъ Моем из Вашей до Отарыи Нашей Дадзися, а тае Ее Величества Прыятае Прыятае Цыта, с которой Нельзе Дадзеи изъяе изхерити, тыгъ на Дорогае Ту такъ пресвятого Цесаревичо Арикого

Нашъ

да предас҃, и҆ ᲂу҆стнѣ, ꙗ҆кѡ҆ Нашъ втѡ҃ самомъ ко Єго
І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнѡ҃ти҆ препосылаемый молѝвенѝкъ, да при҆
смѝренномъ Поклонѣ благоѹ҆даныма Словесы ᲂу҆мѝнѡ҆
Єго І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнос҃ проси҃, абы рачѝла ко Намъ сю
А҆рхи҆=Ієрейскѹю свою Лакѹ про ᲂу҆казати҆ вѣтомъ, да
рачѝсꙗ҆ на дє҃ двацꙗ҆тый прѝшє҆шаго Мцꙗ҆ А҆прѝлꙗ҆ доповчи
понѝжѝти҆, и҆ тѹтоє ѿ Нами҆ при҆ Божє҃твенѝой помощѝ по
дарѹ Дѹха с(вꙗ҆)таго и҆спѡ҆нѝти҆, начто Ѳрономъ
А҆рхи҆=Па҃рꙗ҆ршє҃кымъ Рѝмскы҃ и҆збранъ, и҆
Кесаревѡ҆=Ц(а)рѣкою благодатію нареченный, аще и҆ не
дѡ҃той҃, Єсмъ.

Многый при҆чѝны маемо, и҆з которы҃ поважѹемосꙗ҆, Єго
І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнѡ҃ти҆ ра҆нѣє до по҃чи҆ при҆хо҆ ᲂу҆прашати҆,
нежели҆ по до҆жнѡ҃ти҆ Нашо҆й Самъ до варадѹ и҆ти҆. Тый
всѣ по дробнѹ Єго І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнѡ҃ти҆ тогда и҆звѣстѝмо,
когда поможє҃ Богъ ᲂу҆ повчи҆ лѝцемъ ᲂу҆зрѣвше Єго
І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнѡ҃ти҆ поклонѝти҆сꙗ҆. Можє҃ велєбнос҃ ваша на
сеи҆ ча҆ и҆звѣ҃тити҆ всѣ ѡ҆ный бѹ҆ры, который попри҆ходѣ
моемъ и҆з вѝнꙗ҆ воєпархіи҆ нашо҆й сталѝсꙗ҆, а таꙗ҆ єс҃ междѹ
прочѝма при҆чѝнами҆ Єдѝна, ѿ которо҆й неможемо далекѡ҆
ѿзде ѿходѝти҆, нѝже на должащій ча҆ такѡ҆ пресвѣ҃лою
Кесаревѡ҆=Цар(с)ѣкою Намъ повелѣющею ѡ҆х(вꙗ҆)щ(є)ніє
Н(а)ѿює протꙗ҆говати҆. таꙗ҆ и҆ тымъ согла҆наꙗ҆; Єгда
и҆звѣсти҃ велєбваша Єго І҆ѧ҆снє=велможнѡ҃ти҆, и҆ повто҆не
ᲂу҆мѝнѡ҆ молѝвше меномъ Наши҃ да проси҃. абы выш
выраженѹю лакѹ ко Намъ Єго І҆ѧ҆снє=вѣ҆можнос҃ способомъ
прѣ҆пѝсанымъ прооу҆казати҆ рачѝла, и҆ѣ҃томѹ, ꙗ҆кѡ҆ крѣпкѡ҆
ᲂу҆поваемо, аще прои҆зволи҃:

Велєбнос҃ ваша да проси҃ на нашоє смѝренноє пѝсаніє
ѿвѣ҃, и҆ выра҆нѹю разлѹкѹ во пѣ҆вы҃: бѹдє҃ли҆ можна вещъ,

Нашъ подсаврозгеро вѣдчіе твое проповѣдо-
ваніи. Мало и тамъ сознаваго: бда изъ сіи белеб-
ваза во таїне вѣмудрости, и подобіе оумиравъ
мертвые Метомъ Назаръ за грехи. абы вѣзаѣда-
разнѣго Адеа ко Нашъ во Таїне-вѣмудрости бо-
собомъ предписаніемъ прогоказаніи разума, и ко-
томъ. такъ крывакъ оуподаемо, аще проповѣдо-
ваніи:

Белебвоі вазма за грехи на тамое сми-
реніе писаніе вѣдъ, и израдъ разлаго до пе-
дѣ: Бодѣнъ модна вѣдъ, абы во Таїне-вѣмудрости
до подѣ приняти можна, и аще такъ:

Подобре, на преудѣленіе зе здаганіе,
во обпріяла домодѣ и во Таїне-вѣмудрости при-
собіи. Аще не:

Потреме, за разъ своего Мы збиодѣ-
лаемо вітало приходѣ мои та пре вѣдѣніи,
которыи во Таїне-вѣмудрости Христе Господ-
зіи. Ибо израдъ мовае за Нотне белебвоі ва-
зма, домѣни во Таїне-вѣмудрости на которые и-
воі вѣбуждаю ко своемъ согласіно, и ни не?

Потемдеал: Аще домѣ Хоть Христа-
ни дракодомъ Характеро, абы модливо сіта-
німа домодитаіма вѣбуждаіма и волаціи,
не Христе бо Христе нѣтъ и Авраа-Перодъ во
таїне-вѣмудрости во Христе, кромѣ самаи во-
Таїне-вѣмудрости.

Такъ Бгъ Троіцъ сіна оу вараго доходѣ-
ае помодѣ оуданіе во Христа на вратмитіса,

Мому!

абы его Ꙗ҆сне=вѣ̑можно́т до повчи̑ прі̑ти̑ могла, и̑ аще такѡ̑:

повторе, на преи̑дѣленый дѣ̑ двацѧ̑того А҆прі̑лїа вз҃можѣ̑ ли̑ Его Ꙗ҆сне=вѣ̑можнос̾ при̑спѣти̑. А҆ще же нѣ̑:

потрете, да рачи̑ своего мнѣ ѕѣлѡ̑ желаемаго ѡ҆наго при̑ходꙋ той ча̑ преѡ̑дѣли̑ти̑, который Его Ꙗ҆сне=вѣ̑можно́ти̑ бꙋдѣ̑ способнѣ̑ши̑. Таїа выразꙋмѣвше да по҃наѣ̑ велебнос̾ ваша вз҃мѣ̑ли̑ Его Ꙗ҆сне=вѣ̑можнос̾ нѣкоторы̑х ѿсвои̑х ѡ҆фі̑ці̑алѡ̑в ко своемꙋ сослꙋженію, и҆ли̑ нѣ̑?

по четвѣ̑те: А҆ще вз҃мѣ̑ хотѣ̑ бы̑х знати̑ вїаковомъ характырю, абы моглі̑мо съ̑ наши̑ма домови̑тыма ѡ҆фі̑ціалы̑х и҆ ѡ҆гласи̑ти̑, не бꙋдѣ̑ бо жадѣ̑ и҆ный ѿ А҆рхи̑=Іереѡ̑въ Его Ꙗ҆сне=вѣ̑можно́ти̑ со С(вїа)ти̑тѣ̑, кромѣ самаїа Его Ꙗ҆сне=вѣ̑можнос̾.

Ꙗ҆кѡ̑ Гдⷭ҇ъ Богъ сїа ѹ҆ варадѣ докѡ́чавше поможѣ̑ ца̑ли̑вѡ̑ во своїа наврати̑ти̑сїа молю! Чымъ скорей̑ ѡ҆ пре̑речены̑х велебнос̾ ваша Намъ да ѡ҆пи̑шѣ̑ чтѡ̑, и҆ ꙗ҆кѡ̑ доконалосїа, и҆ ча̑ткꙋ на соборы тамтей̑шы с. міра ѹ҆дѣли̑вше дрꙋгое ко Намъ чрѣ̑ выразного и҆ тогожде мꙋдраго сцѣ̑ка и҆ли̑ дїака сполѣ̑наго чымъ скорей̑ препошлѣте. Ввѣ̑ келчи̑, который на дорозѣ мати̑ бꙋдетъ, заплати̑мо, и҆ за ваш, та̑ во вели̑ком дѣлѣ:

Вта̑ памїа̑т ли̑во̑ посе̑ствꙋ ѹ҆чи̑нены̑ трꙋ̑, знайте, и҆щѣ премногое ѡ҆бдареніе ѿ на̑ прі̑мете, егда М҃ры А҆рхи̑ма̑дри̑ской̑ сподоби̑тесїа на трꙋцъ тымъ, которы ѡ҆ней̑ ни҃ не гадаю̑.

Препосылаемо на бꙋдꙋщи̑ пра̑дни̑ два го̑довы ви̑на, едѣ̑ старого, а дрꙋгы̑ нового; ѡ҆бѣ̑ два до ѡ҆па̑рно́ти̑ с. ѡ҆би̑тели̑ врꙋчаемо. Который̑ вещи̑ и҆ный бꙋдꙋ̑т по̑ребны зде стараемосїа, еди̑не на сѣ̑ ча̑ проси̑мо сѣна, ѡ҆брокꙋ, новаго е҆нѡ̑

Monro! кмнъ Скопеи и пре четвертъ великоѥ вели-
ка Нашъ Да и ниже Гмъ, и такеи Докоста-
ноча, и Гаиеѣ на Соборы маитенмы С.
Мрра. Ѹпрѣлиме Арѣвое ко Нашъ Арѣ вели-
кого, и молѣе мрало Бѣка, и ни Да-
ка Ѹмолетна со кмнъ Скопеи пре помалоте.
Все Кеаѣи, которыи на Дорогѣ нами
Ѹпрете, заплатимо, и за вама, тѣ до ве-
ликомъ Дѣлъ.

Сма Наиранидо посеемъ ѹпѣмнетъ
тре, знаиме, идѣ пренмоте и бдаренie и
на приимеме, Дра Мрра Архиепископи
Солоблиеска на трѣгъ тамъ, которыи и-
теи на не гарадъ.

Преносилаемо на бѣрѣгни Прѣ-
ни Да Гоброда вина, ѥже Старого, а Арѣ-
нодого; и Ѥ Да до и на прими Сиби-
теи бѣдаемо. которыи бегли и изи-
Дѣ поребеза зре Сараденоча, Ѥ ниже нате
Да просимо, Вина, и бороеи, нодаго Стиѣ
твристо Гоубъ вина, и Да с Ти коли
пиетизъ вси тамъ приСоеобѣте, за-
Даи за платиса. Ѹже Ѥ Арѣмо писа-
ни и и крѣпиоста и на Прѣдника, Дра
Ѹ великои вазеи Ѹдаиде и з вара-
Дѣ приметои и ѡдъ приимемо.

Ѹбдаемо вего и хрстъ Гораниго
и до ѥ Сата Мирмъ бѣдиеса зо-
мал:

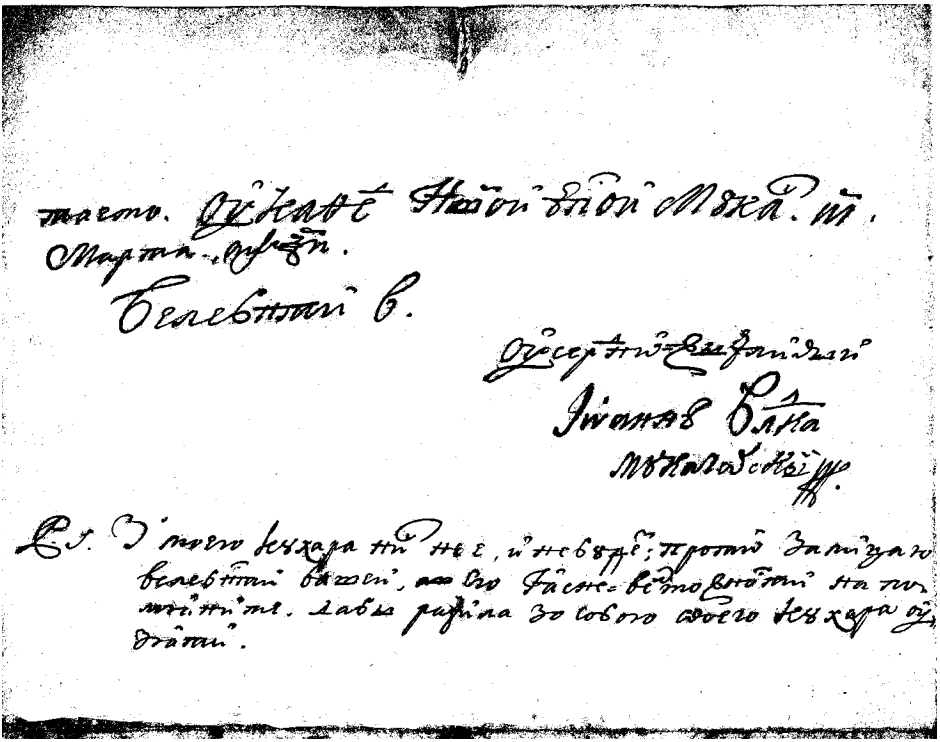

четырїсто голбъ вїна, ї даѣ пта коблѣ пшенїцѣ вы тамѡ прїспособѣте, зачтѡ заплатїсїа. Єще бꙋдемо пїсатї ѡ ѡкрѣтностїа ѡнаго прадн҃ика, егда ѿ велебнїтї вашей щалїве из варадꙋ прїшѣшой ѿвѣт прїимемо.

Цѣлꙋемо всю ѡ Хртѣ братїю ї до ей с(вїа)тых м(о)лїтвъ врꙋчївшесїа зотаемо. Оу каѳе(ри) N(а)шюй Єп(ѵкопск)ой Мꙋка. ї҃. марта. ,аѱ҃ї.

Велебный в.

оусернѡ=жычлївый
Іѡаннъ Вака
мꙋкачовскый
(nečitateľný podpis)

P.S. З҃ моего кꙋхара ни҃ нее, и҆ небꙋдѐ: протѝ залѝщаю велебн҃тѝ вашеѝ, Єго Ꙗснє=вѐможно҃тѝ на и҆нѝме(?), дабы рачѝла зо собою своего кꙋхара оу҆зꙗтѝ.

Ilustračná perokresba: dobová personifikácia Tolerancie medzi náboženstvami vyhlásenej cisárom Jozefom II. (1780-1790).

Resumé

Sv. Cyril a Metod priniesli v 9. storočí Slovanom obrad **byzantský** (grécky, tj. gréckokatolícky, od začiatku pod jurisdikciou pápeža rímskeho). Pri šírení viery mali veľký úspech, pretože sa opierali o nezištné baziliánske mníšstvo (nevymáhajúce cirkevný desiatok), ktorého členmi boli i oni sami. Po celej Veľkej Morave i v severnom Bulharsku (tj. v «bielom» Uhorsku v povodí podkarpatskej rieky Uh) zakladali baziliánske monastyry, ktoré sa stali základom ďalšieho cirkevno-právneho usporiadania, tzv. «monastyrských eparchií».

Funkcia hlavného predstaveného monastyra, tj. archimandritu, ako i funkcia sídelného episkopa boli od samého počiatku stále identické. Episkopi-archimandriti preto vždy sídlili vo svojich baziliánskych monastyroch. Táto cirkevná organizácia (monastyrských eparchií) prekvitala v takejto svojej rýdzo gréckokatolíckej a vôbec jedinej forme určite i v časoch sv. Štefana I.

Uhorský kráľ sv. Štefan I. pod vplyvom svojej nemeckej manželky, orientujúc sa svojou politikou na nemeckých cisárov, vyrúbal v niektorých oblastiach pre niektoré baziliánske monastyry povinné desiatky z úrody a dosadil do čela týchto monastyrov za archimandritov-episkopov latinských benediktínov, čím nevedomky vytvoril predpoklad pre prvé latinské farnosti so systémom povinných cirkevných desiatkov a dosadením cudzincov za archimandritov-episkopov, vytvoril pôdu pre neskorší vznik prvých latinských biskupstiev v Uhorsku. Po smrti sv. Štefana I. protiprávne dosadený uzurpátor kráľovského trónu, cudzinec Peter Orseolo sa pokúšal už v plne otvorenej forme o latinizáciu. Prvé i druhé Vathovo povstanie urobilo však bodku za týmto pokusom o latinizáciu, čo malo za následok, spolu s uvedením gréckokatolíckeho veľkovaradínskeho episkopa-archimandritu na uhorský trón (ako kráľa Kolomana zvaného Knižného), že počas 11. ba i 12. storočia sa v Uhorsku zachovalo gréckokatolícke cyrilometodejské náboženstvo v plnej kráse, i obrad (stara vira) v nezmenenej forme.

Uhorský ľud, jeho králi i vysoká šľachta i naďalej ostávali gréckokatolíckeho obradu a orientovali sa viac na Byzanciu, či Rusko (Haličinu, Kyjev), ako na Nemecko.

Prvým zlomovým rokom je rok 1204, keď križiaci namiesto Svätej zeme, dobyli kresťanský gréckokatolícky Konštantinopol a založili v ňom tzv. Latinské cisárstvo, likvidujúc všade byzantský obrad. Na miesto byzantského konštantinopolského patriarchu, alebo lepšie povedané, teoreticky vedľa neho, bol latinskými križiakmi dosadený latinský patriarcha a všade v Grécku bola vytvorená dvojitá cirkevná hierarchia. Vo všetkých pôvodne gréckokatolíckych eparchiách boli (v Grécku) popri pôvodných gréckokatolíckych episkopoch menovaní biskupi latinského obradu. V tom istom roku pápež Inocent III. vyčíta aj uhorskému kráľovi Imrichovi, že nič nerobí preto, aby sa v Uhorsku šíril latinský obrad.

Podľa zachovaného svedectva pápeža Inocenta III. existoval v roku 1204 v celom Uhorsku len jeden jediný latinský benediktínsky kláštor, kým všetky ostatné (a to v počte rátanom na celé stovky) boli gréckokatolícke-baziliánske. Je to jeden z mnohých historicky nevyvrátiteľných dôkazov, že v 11.-12., ba i na začiatku 13. storočia na celom území Uhorska prekvital byzantský cyrilometodejský obrad a latinská "nová" vira-obrad bol obradom len príšelcov-cudzincov, náhodne sa zdržiavajúcich kupcov alebo hradných úradníkov na tomto území. Práve pre tento dôvod sa v priebehu všetkých dejín gréckokatolícky obrad na území Uhorska označuje ako «stara vira», teda viera pôvodná, prvá, staršia ako neskoršie zavedený latinský obrad.

Roku 1215, tj. necelých jedenásť rokov po katastrofálnej križiackej výprave, nehodnej svojho mena, sa uskutočnil IV. Lateránsky koncil, ktorý vo svojej 9. konštitúcii v snahe "očistiť" Konštantinopol a s ním zároveň i celé Grécko od gréckokatolíckej hierarchie, paradoxálne zakázal to, čo sám (latinský svet) vytvoril, tj. zakázal existenciu podvojnej hierarchie…, avšak na úkor gréckokatolíkov, ponechajúc už len novovytvorenú latinskú hierarchiu. I keď už niektorí arpádovskí uhorskí králi pod vplyvom svojich latinských manželiek od 13. storočia vo vidine väčšej moci a opo-

ry v Nemcoch, sa pokúšajú uviesť do života v Uhorsku 9. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu, táto 9. konštitúcia «odstraňovania podvojnej hierarchie», tj. presnejšie povedané, odstraňovania gréckokatolíckych episkopov, sa v Uhorsku začala dôsledne zavádzať až v 14. storočí francúzskymi Anjouovcami a stala sa hlavným nástrojom likvidácie cyrilometodejského obradu v Uhorsku, ako aj inde vo svete. Bola účinnou až do konca 18. storočia.

I. V celku možno povedať, že od 13. storočia (po roku 1204) sa Uhorsko a králi na jeho tróne orientovali viac na neslovanských Kumánov-Maďarov, ktorí sa medzitým podporovaní kráľom definitívne usadzovali v neosídlených, nehostinných a nezdravých močaristých častiach centrálneho Uhorska, najmä v okolí často sa vylievajúceho Dunaja (medzi Dunajom a Tisou). Koniec 12-teho a hlavne celé 13-te storočie sú teda charakteristické vytláčaním domácej slovanskej gréckokatolíckej cirkevnej hierarchie (gréckokatolíckych archimandritov-episkopov) a dosadzovaním na episkopské katedry cudzincov latinského obradu, čo možno označiť ako **I. ofenzívu likvidácie cyrilometodejského obradu** v Uhorsku. Táto ofenzíva však v celku nebola veľmi úspešná. Obyvateľstvo naďalej ostalo gréckokatolícke. Prakticky došlo len k zmene vo vedení, tj. v osobách gréckokatolíckych episkopov niektorých významnejších gréckokatolíckych monastyrov a ich zámene za latinských benediktínov (napr. v Ostrihome a inde). Uhorskí králi začali v tomto období hlavným soborným-monastyrom v centrálnom Uhorsku so striedavým úspechom dosadzovať za archimandritov-episkopov cudzincov, obyčajne Nemcov alebo Talianov, ktorí tieto monastyry najprv menili na «birituálne» a potom sa ich snažili definitívne previesť na latinský obrad zavádzajúc benediktínsku regulu a usadzujúc v nich benediktínov, alebo neskôr i františkánov. Podarilo sa im to však až za Anjouovcov v 14. storočí.

I napriek tomu cyrilometodejský monastyrský systém vysluhovania veriacich (systém monastyrských eparchií), ktorý je charakteristikou známkou všetkých krajín s byzantskou tradíciou kresťanstva, bol v celom Uhorsku tým najviac používaným až do úpl-

neho vymretia slovanských Arpádovcov (rok 1301) a nástupu na uhorský trón francúzskych Anjouovcov z Neapolského kráľovstva.

II. Vymretie dynastie slovanských Arpádovcov r. 1301 je druhým zlomovým rokom v histórii Uhorska. Za vlády Karola Róberta i jeho syna Ľudovíta Veľkého (14. storočie) začala **Druhá** – tentoraz už **masívna ofenzíva likvidácie cyrilometodejského slovanského obradu**, avšak zasiahla, podobne ako i prvá, iba centrálne časti Uhorska, kde prevažná časť obyvateľstva bola už v tom čase zastúpená kumánskymi maďarskými príšelcami. Likvidácii cyrilometodejského dedičstva napomáhali hlavne neslovanskí cudzinci (Nemci i Taliani) a Kumáni (Maďari), ktorí sa za podpory neschopných kráľov stihli usídliť v močaristých častiach centrálneho Uhorska (*campus Cumanorum*). Cirkevnoprávne sa táto ofenzíva už plne opierala o 9. konštitúciu IV. Lateránskeho koncilu. Všetci gréckokatolíci centrálneho Uhorska, ktorí v tejto ofenzíve, tj. v 14.-15. storočí stratili svoj cyrilometodejský obrad, zároveň stratili i svoju slovanskú-rusínsku identitu a zliali sa s Kumánmi-Maďarmi. Tí, čo nechceli prijať latinizáciu, v tom čase už prezývaní «Valachmi», sa museli vysťahovať (na základe 53. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu) z úrodných nížin krajiny na kopanice, do hôr, do zalesnených pohraničných regiónov Uhorska. To je tzv. Valašská kolonizácia. Anjouovci politickými a vojenskými opatreniami (napr. bitka pri Rozhanovciach roku 1312) vymenili vysokú gréckokatolícku slovanskú, pôvodne arpádovskú šľachtu za cudzineckú-latinskú (taliansku, francúzsku a nemeckú). Vojensky sa stále opierali o spoľahlivých «neslovanov», tj. Kumánov-Maďarov. Počas II. ofenzívy likvidácie bolo očistené od gréckokatolíckeho obradu takmer celé centrálne Uhorsko. Miestne slovanské obyvateľstvo sa postupne pretransformovalo v maďarský národ s rímskokatolíckym obradom.

III. Ďalším zlomovým rokom v histórii gréckokatolíkov Uhorska je rok 1526. Roku 1526 Osmanská (Turecká) ríša definitívne porazila pri Moháči uhorské vojská a postupne obsadila celé juž-

né a centrálne Uhorsko. Utečenci, najmä z radov vysokej a strednej šľachty, tentoraz už (počnúc 14. storočím) cudzineckej, hlavne kumánskej-maďarskej, zaplavujú ohradené mestá horného Uhorska (dnešného Slovenska). Sídlo latinského ostrihomského arcibiskupa sa dočasne prenieslo do Trnavy. 90% rusínskeho slovanského gréckokatolíckeho obyvateľstva žijúceho na území dnešného Slovenska odpadlo na protestantizmus a podľa zásady: «koho panstvo, toho náboženstvo» – vznikajú tzv. «Tóti», čo v nemčine znamená «mŕtvi», tj. odpadlíci od pravej Christovej viery. Tých «90%» plebsu-mŕtvych-tótov tvorili z absolútnej väčšiny bývalí gréckokatolíci-Rusíni utratiaci «staru viru».

Nastupuje jezuitská protireformácia 17. a zač. 18. storočia. A to už sme svedkami **III. fázy násilnej latinizácie** Uhorska zasahujúcej tentoraz i pohraničné oblasti, pri ktorej kráčajú bok po boku protestanti a jezuiti. Jezuiti dokončili, čo protestanti začali. Pod zámienkou obracania z protestantizmu najprv obrátili z protestantizmu vysokú šľachtu, potom podľa tej istej stredovekej zásady: «koho panstvo, toho náboženstvo» automaticky a mnohokrát i násilne i obyčajný ľud. Na rímskokatolícky obrad však prevádzali nielen «presvedčených» protestantov, ale i «starej vire», tj. gréckokatolíkemu cyrilometodejskému obradu verných gréckokatolíkov podľa zásady «*praestantia ritus latini*» – prednosti latinského obradu, platnej v katolíckej Cirkvi až do II. Vatikánskeho koncilu (60-té roky 20. st.). 90% obyvateľstva dnešného Slovenska vďaka protestantom a v ich šľapajách pokračujúcim jezuitom, zmenilo svoju identitu z rusínskej tentoraz v prospech novovzniknutého národa Tótov (pozdejšie zvaného «Slováci») a z cyrilometodejskej azbuky prešlo na latinskú abecedu (latiniku) a z príslušnosti k Rusínom (kedysi slávna «*marchia Ruizorum*») na príslušnosť k novovzniknutému slovenskému národu (národ Tótov).

Práve pre všetky hore uvedené historické skutočnosti, tj. tri za sebou idúce ofenzívy latinizácie, dejepisné anály Uhorska od konca 9. až do začiatku 16. storočia tak prekvapujúco mlčia. O týchto smutných udalostiach latinizácie chýbajú dokumenty v oficiálnych archívoch (až na málo hodnoverné opisy), alebo sa vedcom do

nich zabraňuje vstup (napr. Eger). Ktorákoľvek listina z tohto obdobia by totiž dokazovala, že pôvodným obradom na území celého Uhorska bol obrad gréckokatolícky-cyrilometodejský, a že Uhorsko, a to až do vymretia dynastie Arpádovcov (do zač. 14. storočia) bolo i vo svojich centrálnych častiach slovanské a nie maďarské.

Latinizácia a likvidácia všetkého gréckokatolíckeho, a teda i všetkého slovanského (rusínskeho), pokračovala násilnou formou až do vlády Márie Terézie (1740-1780), ktorá prvá začala tlmiť aplikáciu nespravodlivej 9. konštitúcie IV. Lateránskeho koncilu v Uhorsku a v plnom zmysle slova «prinútila» pápeža uznať za existujúce posledné gréckokatolícke monastyrské eparchie v Uhorsku, a to na jeho severovýchodnom (Mukačevská), východnom (Veľkovaradínska) i južnom pohraničí (Marčansko-Križevacká). Ťažký, i keď ešte stále nie smrteľný úder latinskej netolerancii a násilnej expanzii rímskokatolícizmu v Uhorsku dal revolučný *Tolerančný patent* Jozefa II. r. 1781, ktorý tým, že uznal protestantské aj gréckokatolícke náboženstvo v Uhorsku, i keď latinské zostalo naďalej «vládnucím» (ako uvádza sám Tolerančný patent), predbehol svoju dobu a položil základy slobode náboženského vyznania.

Táto štúdia okrem bohatého historického dokumentačného materiálu poskytuje i konkrétne návrhy riešenia tisíc rokov trvajúcej krízy-rozkolu medzi kresťanským Východom a Západom, a vrhá nové svetlo na tzv. Úniu. Neodsudzuje rímskokatolícku latinskú Cirkev, ktorá je vždy svätá, ale kritizuje jej nehodných členov, ktorých bolo, žiaľ, v priebehu celého tisícročia neúrekom. Práca má preto mimoriadne cenný ekumenický charakter.

Резюме

(по русиньскы)

Св. Кирил і Методій принесли в 9-ім сторочу Славянам обряд **візантійскый** (ґрецькый – ґрекокатолицькый, од свого початку під юрісдікціёв папы рімского). Віру шырили з великым успіхом зато, бо їх опоров было мздонебажливе василіяньске монашество (невымагаюче церьковный десяток), котрого членами были і они самы. По цілій Великій Мораві і в севернім Булгарьску (то значить в «білім» Угорьску близко підкарпатьской рікы Уг) закладали василіяньскы монастырі, котры ся стали фундаментом будучого церьковно-правного упорядкованя, тзв. «монастырьскых єпархій».

Функція головного настоятеля монастыря, то значіть архімандріты і так само функція резіденціялного єпіскопа были од самого початку все ідентічні. Прото єпіскопы-архімандріты мали все свої резіденції у василїяньскых монастырях. Тота церьковна орґанізація монастырьскых єпархій переквітала в тій своїй чісто ґрекокатолицькій і єдино-єдиній формі іщі в часах св. Штефана І.

Угорьскый краль св. Штефан І. під впливом своёй жены-німкы, орьєнтуючі ся свойов політіков на німецькых цісарів, вырубав в дакотрых областях про дакотры василіяньскы монастырі повинны десяткы з уроды а за настоятелів тых монастырів досадив як архімандрітів-єпіскопів латиньскых бенедіктінів. Такым чіном, неусвідомлюючі собі, вытворив фундамент про першы латиньскы парохії зо сістемов повинных церьковных десятків, а досаджіньом чуджінців за архімандрітів-єпіскопів приготовив уродну землю про пізніше вытворіня першых латиньскых єпархій в Угорьску. По смерти св. Штефана І. незаконно досадженый узурпатор кралёвского трону, чуджінець Петро Орсеоло пробовав ла-

тинізовати уж цілком отворено і явно, но перше і друге повстаня Ватга заставило тоты пробы о латинізацію, наслідком чого, вєдно з наступом ґрекокатолицького великоварадіньского єпіскопа-архімандріты на угорьскый трон (як краля Коломана называного Книжным) было, же в 11-ім і 12-ім сторочу ся в Угорьску в повній красі утримала ґрекокатолицька кирилометодійска реліґія, і обряд (стара віра) не змінив свою форму. Люде в Угорьску, їх кралі і высока шляхта оставали і далше в ґрекокатолицькім обряді і веце ся орьєнтовали на Візантію або Русько (Галичину, Київ), як на Німецько.

Перелом настав в 1204-ім році, коли крестоносці місто святой землі добили хрістіяньскый ґрекокатоліцькый Константинопол і основали в нім тзв. Латиньске цісарьство, ліквідуючі всягды візантійскый обряд. На місце візантійского константинопольского патріярхы, або ліпше речено, теоретічно коло нього, быв латиньскыма крестоносцями досадженый латиньскый патріярха а всягды в Ґрецьку была вытворена подвойна церьковна гієрархія. У вшыткых, спочатку ґрекокатолицькых єпархіях в Ґрецьку, бок по боку коло поводных ґрекокатолицькых єпіскопах были установлены єпіскопы латиньского обряду. В тім самім році папа Інокентій III. напоминать і угорьского краля Імріха, же не робить нич прото, жебы ся в Угорьску шырив латиньскый обряд.

В існуючім документі папа Інокентій III. свідчіть, же в 1204-ім році быв в цілім Угорьску лем єден единый латиньскый бенедіктіньскый монастырь а вшыткы остатні (а то в сумі рахованій на дакілько сто) были ґрекокатолицькы-василіяньскы. Тот історічный факт, єден з многых, котрый не мож вывернути доказує, же в 11-ім, 12-ім но і на початку 13-ого стороча на цілій теріторії Угорьска переквітав візантійскый кирилометодійскый обряд, а латиньска «нова» віра-обряд была віров, ці обрядом лем пришелців-чуджінців, на час стримуючіх ся купців, або замоцькых урядників.

Ту є головна причіна того, же в цілій історії Угорьска ся ґрекокатолицькый обряд называть «старов віров», то значіть віров початковов, першов, старшов як пізніше заведеный латиньскый обряд.

В 1215-ім році, то значіть не цілых єденадцять років по катастрофалній выправі крестоносців, котра ани недостойна так называти ся, одбывав ся IV. Латераньскый собор, котрый, хотячі "очістити" Константинопол і з ним і ціле Ґрецько од ґрекокатолицькой гієрархії, в своїм 9-ім установліню парадоксно заказав тото, што сам (латиньскый світ) вытворив, то значіть заказав існованя подвойной гієрархії…, але на шкоду ґрекокатоликів, бо охабив уж лем нововытворену латиньску гієрархію. Хоць дакотры з арпадовскых угорьскых кралів під впливом своїх латиньскых жен, хотячі набыти векшу міць і опору в Німцях, намагали ся завести до жывота в Угорьску 9-те установліня IV. Латераньского собору уж од 13-ого стороча, тото 9-е установліня «одставліня подвойной гієрархії», точніше речено, одставліня ґрекокатолицькых єпіскопів, ся в Угорьску в повні зачало запроваджати аж в 14-ім сторочу французькыма Анжуївцями, і стало ся головнов зброёв ліквідації кирилометодійского обряду в Угорьску, як і інде у світі. Тото установліня мало свій ефект аж до кінця 18-ого стороча.

I. Цілковито можно повісти, же од 13-ого стороча (по р. 1204) ся Угорьско і кралі на його троні орьєнтовали веце на неславяньскых Куманів-Мадярів, котры ся меджі тым, маючі підпору краля, дефінітівно забывали в пустых, непривітливых і нездравых мочаристых областях централного Угорьска, головно в околиці часто выливаючого ся Дунаю (меджі Дунаём і Тісов). Конець 12-ого а головно 13-е стороча суть тоды характерістічны вытискованём домашнёй славяньской ґрекокатолицькой церьковной гієрархії (ґрекокатолицькых архімандрітів-єпіскопів) і досаджованём на єпіскопскы катедры чуджінців латиньского обряду, што

мож означіти як **I. офензіву ліквідації кирилометодійского обряду в Угорьску**. Но тота офензіва не мала цілковито великый успіх. Жытельство і надале остало ґрекокатолицьке. Практічно ся стала лем зміна в духовнім справованю, то значіть в особах дакотрых вызначнішых ґрекокатолицькых єпіскопів, котрых вымінили латиньскы бенедіктіны (напр. в Острігомі і інде). Угорьскы кралі зачали в тім часі до головных-соборных монастырів установляти з перемінливым успіхом за архімандрітів-єпіскопів чуджінців, найчастіше Німців або Таліанів, котры тоты монастырі наперед переміняли на «бірітуалны» (двойобрядовы) а потім ся намагали дефінітівно їх переорьєнтовати на латиньскый обряд запроваджуючі бенедіктіньску реґулу і перетрансформовати новый дораст на бенедіктінів, або пізніше і на франтішканів. Но тото ся їм пощастило аж за панованя Анжуївців в 14-ім сторочу.

І напрік тому кирилометодійска монастырьска сістема выслугованя віруючіх (сістема монастырьскых єпархій), котра є характерістічным знаком вшыткых країн з візантійсков традіціёв хрістіяньства, была в цілім Угорьску хоснована найвеце, а то аж до цілковитого вымертя славяньскых Арпадівців (рік 1301) і наступу французькых Анжуївців з Неапольского кралёвства на угорьскый трон.

II. Вымертя словянских Арпадовців р. 1301 – то другий перелом в історії Угорьска. В часі панованя Карла Роберта і його сына Людовіта Великого (14-е сторочa) започала **Друга** – теперь уж **величезна офензіва ліквідації кирилометодійского славяньского обряду**, но захопила, подобні як і перша, лем централні області Угорьска, де уж переважну часть жытельства творили куманьскы мадярьскы пришелці. Ліквідації кирилометодійского наслідництва помагали головно неславяньскы чуджінці (Німці і Таліане) і Кумане (Мадяре), котры з доволінём неспособных кралів забывали са в мочаристых областях централного Угорьска (*campus*

Cumanorum). Тота офензіва ся церьковноправно уж цілком операла о 9-е установліня IV. Латераньского собору. Вшыткы ґрекокатоликы централного Угорьска, котры в 14.-15. сторочу стратили свій кирилометодійскый обряд, стратили з ним і свою славяньску-русиньску ідентіту і стали ся Куманами-Мадярами. Тоты, котры не хотіли прияти латинізацію, в тім часі уж прозываны «Валахами», мусили (подля 53-ого установліня IV. Латераньского собору) одыйти з уродных низовин країны на верьховины, до гор, до погранічных реґіонів Угорьска. Была то тзв. Валашска колонізація. Анжуївці політічныма і воєньскыма операціями (напр. битва близко Розгановець в 1312-ім році) вымінили высоку ґрекокатолицьку славяньску арпадовску шляхту за чуджінецьку-латиньску (таліаньску, французьку і німецьку). У воєньскых акціях їм вірно помагали «неславяне» Кумане-Мадяре. Через II. офензіву ліквідації было очіщене од ґрекокатолицького обряду ціле централне Угорьско. Славяньске жытельство, оставаюче в тых місцях, ся поступно перетрансформовало на мадярьскый народ з латиньскым обрядом.

III. Далшым переломовым роком в історії ґрекокатоликів Угорьска быв 1526-ый рік. Того року Османьска (Турецька) імперія дефінітівно перемогла близко Могача угорьскы войська і поступно завоёвала ціле южне і централне Угорьско. Утікаючі жытелі з тых областей, головно тоты, што належали до высокой і середнёй шляхты (од 14-ого стороча уж чуджінецькой, головно куманьской-мадярьской) нагорнули ся до обгородженых міст верьхнього Угорьска (теперішнього Словеньска). Резіденція латиньского острігомского архієпіскопа была дочасно переміщена до Тырнавы. Девятьдесять перцент русиньскых славяньскых ґрекокатолицькых жытелів на теріторії теперішнього Словеньска перешло на протестантізм подля правила: «чіє панство, того реліґія». В тім часі взникають тзв. «Тотове», што

по німецькы значіть «мертвы», то є одпавшы од правдивой Хрістовой віры. Тых «90%» плебсу-мертвых-тотів творили переважно бывшы ґрекокатоликы-Русины утратившы «стару віру».

Наступлять єзуїтьска протівреформація. А то сьме уж свідками **III. фазы насилной латинізації Угорьска**, котра теперь захопила і області близко граніць, котру плече при плечю реалізують протестанты і єзуїты. Єзуїты докінчіли тото, што протестанты зачали. Під замінков обертаня з протестантізму обернули наперед з протестантізму высоку шляхту а потім подля того самого середнёвічного правила «чіє панство, того реліґія» автоматічно, а много раз і присиловано обернули і простых людей. Правда, на римокатолицькый обряд переводжали нелем «пересвідченых» протестантів, но і вірників «старой віры», то є ґрекокатолицькому кирилометодійскому обряду вірных ґрекокатоликів, подля правила «*praestantia ritus latini*» – предности латиньского обряду, котре платило в католицькій Церькви аж до II. Ватіканьского собору (60-ы рокы 20-ого стороча). Девятьдесять перцент жытельства Словеньска, дяковати протестантам і в їх слідах ідучім єзуїтам, змінило свою ідентіту з русиньской, теперь на хосен новосформованого протестантами народу Тотів (пізніше названого «Словаци») і з кирилометодійской азбукы перешло на латиньску абецеду (латініку), а з приналежности ку Русинам (колись славна «*marchia Ruizorum*») на приналежность ку новосформованому словеньскому народу (народ Тотів).

Якраз про вшыткы высше описаны історічны факты, то є три за собов слідуючі офензівы латинізації, історічны аналы Угорьска з кінця 9-ого аж до початку 16-ого стороча оставають німы. О тых смутных подіях латинізації не суть в офіціялных архівах к діспозіції многы документы (а як, так лем негодноверны описы), або ся вывідаючім не доволять до них посмотріти (напр. Еґер). Причіна є в тім, же хоцькотра листина з той еры бы правдиво досвідчіла, же на теріто-

рії цілого Угорьска быв початковым обрядом обряд ґрекокатолицькый-кирилометодійскый, і же Угорьско аж до вымертя дінастії Арпадівців (до початку 14-ого стороча) было і в своїх централных областях славяньске а не мадярьске.

Латинізація і ліквідація вшыткого ґрекокатолицького, то значіть і вшыткого славяньского (русиньского) продовжала силованым способом аж до панованя Марії Терезії (1740-1780), котра зачала в Угорьску умертвляти аплікацію несправедливого 9-ого установліня IV. Латераньского собору (з року 1215) і в повнім значіню слова «присиловала» папу рімского узнати за існуючі послідні оставшы ґрекокатолицькы монастырьскы єпархії находячі ся в Угорьску, а то близко його северо-выходных (Мукачевска), выходных (Великоварадіньска) і южных граніць (Марчаньска-Кріжевацька). Міцный, хоць, правда, іщі лем фурт не смертелный удар латиньской інтолеранції і силованій експанзії рімокатолицізму в Угорьску завдав револючный *Толеранчный патент* Ёсифа II. в 1781-ім році, котрый тым, же узнав протестантску і ґрекокатолицьку реліґію в Угорьску, хоч латинска зохабилася надалі «пануючов» (як пише ся і в самим Толеранчным патенті), спередив свою добу і вытворив фундаменты слободы реліґійного пересвідчіня.

Тота штудія приношать окрім богатого історічного документачного матеріалу і конкретны пропозіції на рішіня тісяч років існуючой крізы-розколу меджі хрістіяньскым Выходом і Западом і кладе нове світло на тзв. Унію. Неодсуджує римокатоліцьку латиньску Церьков, бо вона є свята, але критикує єй неспосібных членів, котрых было на жаль, в току тысячолітя не мало. Велику ціну мать екуменічный характер роботы.

Resumé

(in English)

N.B.: Terms «Hungarians» and «Magyars» are not identical in this issue.

Saints Cyril and Methodius brought the Byzantine rite to the Slavs in the 9th century. The Byzantian religious rite was Greek, i.e., Greek Catholic, and in the beginning, was under the jurisdiction of the roman Pope. Saints Cyril and Methodius (both Basilian monks) were very successful in spreading the faith because they built on the selfless Basilian monks (the Basilian monks never required the church tax, the so-called «church ten», which took 10% of the harvest). St. Cyril and Methodius established Basilian monasteries throughout Greater Moravia and in northern Bulgaria («White» Hungary), located in the subcarpathian Uh river basin. These monasteries became the foundation for further church-law consolidation: the biggest ones became centers of the first so-called «monastery eparchies» (monastery Greek Catholic dioceses).

The posts of main monastery Superior (Archimandrite) and resident Bishop were always identical from the beginning. For this reason, Bishops and Archimandrites were at that time always the same person and always had their residence only in their own Basilian monasteries. This church organization of monastery eparchies represented the genuine and unique Greek Catholic Church in the Hungarian kingdom that undoubtedly flourished during the reign of St. Stephen I.

St. Stephen I., the King of Hungary, under the influence of his German wife, oriented his policies toward the politics of the German emperors. Under this German influence, in some areas, he declared an obligatory tax of church ten, to be paid to some Basilian monasteries and appointed Latin Benedictines as abbot-bishops of these monasteries. As a result, he unknowingly set the stage for

the creation of the first Latin parishes with a system of obligatory taxation (church ten), which later led to the establishment of the first Latin bishoprics in the Hungarian Kingdom. After St. Stephen died, a foreigner and usurper named Peter Orseolo was unlawfully appointed Hungarian king. Orseolo tried to latinize the church already in the full opened form but the first and second Vatha uprisings ended his attempt. These both Vatha uprisings along with the Greek Catholic Archimandrite-bishop Koloman (nicknamed the «Bookworm») from the Great Varadin Basilian monastery which became the Hungarian king caused that, during the 11th and 12th centuries, the Greek Catholic, Cyril-Methodian religion was practised in Hungarian Kingdom in all its glory and the rite (old faith) did not change. The Hungarian people, their kings and the nobility kept the Greek Catholic rite going and oriented them more toward Byzantium or Russia (Galicia, Kyjev) than Germany.

The Greek Catholic church met the first of many challenges in 1204, when Crusaders conquered Christian Constantinople instead of the Holy Land, and there founded the Latin Empire. The Crusaders liquidated the Byzantine rite throughout Greece and doubled the church hierarchy. For example in the place of the original Byzantine Patriarch was appointed new Latin Patriarch; where, there were Byzantine Bishops, Crusaders appointed in their place Latin Bishops… Also in 1204, Pope Innocent III blamed the Hungarian King Emeric for not promoting the Latin rite in Hungary.

According to Pope Innocent III's preserved testimony, in 1204 Hungary had only one Latin Benedictine monastery – the rest of the monasteries (of which there were many hundreds), were all Basilian Greek Catholic. This is only one of many irrefutable proofs that the Byzantine Cyril-Methodian rite was flourishing during the 11th and 12th centuries, as well as at the begining of the 13th, while the Latin rite was not. The Latin rite, or the «new» faith as it was called, was the religion of castle officials, foreigners and merchants who stopped along their trade routes. In the course of history, the Greek Catholic rite became known as «old faith» because it was the oldest faith in the region, older than the Latin

rite, which was introduced later.

In 1215, the Fourth Lateran Council was held about 11 years after the disaster of the Crusades, which was not worthy of and had nothing to do with the Cross. The council's ninth constitution tried to "purge" the Greek Catholic hierarchy from Constantinople and Greece. Paradoxically, the ninth constitution also abolished the double hierarchy previously created by the Latin church, leaving the Latin hierarchy in power and dispensing with the Greek Catholic hierarchy. During the 13th century some Hungarian kings of Arpad dynasty, influenced by their Latin wives occasionally tried to introduce the ninth constitution into their dominions in the hopes of gaining power and support from Germans. However, this ninth constitution (of liquidation the double hierarchy) was more consistently introduced until the 14th century, by the French Anjous dynasty. The ninth constitution became the very effective main juridical tool for liquidation of the Cyril-Methodian rite in the Hungarian Kingdom and around the world until the end of the 18th century.

I. The First Offensive. During the 13th century (after 1204), the Hungarian Kingdom and its kings became more oriented toward the non-Slavic Cumans-Magyars than to the original Slavic Hungarians. Cumans-Magyars supported by kings settled the uninhabited sombre and unhealthy swamplands of the central Hungarian Kingdom between the Danube and Tisa Rivers, where the Danube often flooded. The end of the 12th century and the whole of the 13th century are characterized, by the original Slavic Greek Catholic hierarchy (Greek Catholic archimandrites-bishops) being pushed out, and foreign bishops of the Latin rite filling the main bishopric cathedrals. This time may be designated as **the first offensive in the liquidation of the Cyril-Methodian Byzantine rite** in the Hungarian Kingdom. This first offensive however was not successful because the people of central Hungary continued to practice Greek Catholicism. Only the hierarchy had changed in some of the most important Greek Catholic monaste-

ries… and only in central parts of the Hungarian Kingdom, where Cumans-Magyars were settled. Hierarchy was changed from Greek Catholic Basilian archimandrites-bishops to Latin rite Benedictin abbots-bishops, i.e., in Estergom. The Hungarian kings with varying success, began in that period to appoint as heads of main Basilian *sobor*-monasteries, abbot-bishops of the Latin rite: usually foreigners (Germans and Italians). The new Latin bishops changed the original Greek Catholic *sobor*-monasteries first into «double-rite» (biritual) monasteries and later in an absolute mode to Latin rite and they changed the original Basilian rulers of those monasteries to Benedictine or Franciscan rulers. The removal of the Greek Catholic rite from the main Basilian monasteries of the central Hungarian Kingdom was completed in the 14th century during the reign of the Anjous dynasty.

The Cyril-Methodian system of monastery dioceses and parishes, a typical sign of the Byzantine tradition, was common throughout the whole Hungarian Kingdom until the Slavic Arpad dynasty died out in 1301 and the French Anjous dynasty from the Naples Kingdom came to the throne.

II. The Second Offensive. In the 14th century during the reign of King Charles Robert and his son Louis the Great, **the second massive offensive against the Cyril-Methodian Slavic rite** began. Like the first, the second offensive focused on the central Hungarian Kingdom, where the majority of the population was Cuman-Magyar immigrants that time. Non-Slavic foreigners (Germans, Italians) and Cuman-Magyar immigrants, who during the time, with support of uncapable Hungarian Kings were forced to settle in swamplands of the central Hungarian Kingdom (*campus Cumanorum*). This contributed greatly to the liquidation of the Cyril-Methodian heritage. The secon of offensive was already fully based on canon law – by the ninth constitution of the Fourth Lateran Council. All the Greek Catholics in central Hungary who in that offensive lost their Cyril-Methodian rite also lost their Slavonic-Ruthenian identity as they became integrated into Cuman-

Magyars. Those who did not want to accept the Latin rite had to emigrate (based on canon law – fifty-third constitution of the Fourth Lateran Council) from the fertile valleys of central Hungary to the little inhabited mountainous woodlands of the frontier regions of the Hungarian Kingdom. This emigration was called the Valach colonization and emigrated people – the Valachs. The Anjous dynasty preferred the Latin-foreign nobility (Italian, French and German) over the original Arpadic-Slavic Greek Catholic nobility. In order to destroy this original Arpadic nobility, the Anjous dynasty applied political and military measures (e.g. the battle of Rozhanovce in 1312). They used also military force of the non-Slavic Cuman-Magyars. As a result the second offensive gradually erased the Greek Catholic rite almost throughout the central Hungarian Kingdom. The local Slavonic inhabitants were assimilated into the Cuman-Magyars, later becoming a part of the Hungarian-Magyar nation and practising the Roman Catholic rite.

III. The Third Offensive. In 1526 the Ottoman empire defeated the Hungarian army at the battle of Mohach and the Turks took control of southern and central parts of the Hungarian Kingdom. As a result, the Cuman-Magyars from these regions, especially the nobility and middle class, fled to the enclosed towns of the upper Hungarian Kingdom, which is now Slovakia. Trnava temporarily became the seat of the Estergom Latin Archbishop. During this time 90% of the Ruthenian Slavonic Greek Catholics in that region (the present day Slovakia) changed their faith and became Protestants under the principle «the religion of the ruler is the religion of the ruled». Germans called these Protestants «Tots», which in German language means «dead», because they lost the genuine old faith of Christ. Thus, the so-called Toth (Slovak) nation was created.

In the 17th century and at the beginning of the 18th century, the Jesuit Antireformation began. This was **the third offensive of violent latinization** of the Greek-Catholic Hungarian Kingdom and spread not only central parts, but this time also the frontier territo-

ries with Jesuits and Protestants marching side by side. The Jesuits finished what the Protestants had started as regards to liquidation of old faith. The Jesuits persuaded the high nobility to turn away from Protestantism and become Roman Catholics… Then according to the principle «the religion of the ruler is the religion of the ruled» they persuaded the common people to practice Roman Catholicism. Jesuits forced not only Protestants but also Greek Catholics to accept Roman Catholicism. The Roman Catholic church kept the law of «*praestantia ritus latini*» (precedence of the Latin rite). This law remained valid until the Second Vatican Council in the 1960s. 90% of the people of the northern Hungarian Kingdom under the influence of the work of the Jesuits and Protestants changed the Ruthenian identity into Tot (later so-called Slovak) identity. The only famous «*marchia Ruizorum*» no longer existed and the Cyrillic alphabet was replaced by the Roman-Latin alphabet.

Considering the three major offensives of latinization against the Greek Catholic rite the annals of Hungarian history from 9th to the 16th centuries remain surprisingly silent. The archives have none of the original documents from this period (only some copies which are questionable), and researchers have been denied access to archival information from this period (for example in Eger). Original documents from this period could prove that the Greek Catholic, Cyril-Methodian rite was the original faith of the Hungarian Kingdom. Such documents might also show that up until the end of the Arpad dynasty (begining of the 14th century) the central Hungarian Kingdom was inhabited by Slavs and not Magyars.

The forceful introduction of the Latin rite and the destruction of the Cyril-Methodian culture and Slavic (Ruthenian) identity in Hungarian Kingdom came to an end during the reign of Mary Theresa (1740-1780), who was the first monarch to halt the application of the unjust ninth constitution of the Fourth Lateran Council. Furthermore, she forced the Pope to recognize the last Greek Catholic monastery dioceses-eparchies in the northeastern (Mukačevo), eastern (Great Varadin – Oradea Mare) and southern (Mar-

ča-Križevci) frontier regions of Hungary. In 1781 Joseph II passed the Tolerance Law, which was a revolutionary document that stood up to the test of time and became the basis for freedom of religion as a creed. This new law was a hard but not fatal blow to Latin intolerance and the forceful expansion of Roman Catholicism in the Hungarian Kingdom. Although the Latin rite remained the main religion in the Hungarian Kingdom, the Tolerance Law also recognized the Protestant and Greek Catholic religions.

This essay provides valuable historical documentary evidence, makes concrete suggestions on how to solve a thousand-year-old crisis between the Roman and Greek churches and enlightens the so-called unification. This paper does not condemn the Roman Catholic church, which has always been holy, but focuses critical attention on some of its unworthy members. Unfortunately, there have been a lot of them throughout history. That's why this essay is especially valuable for its ecumenical content.

Resumé

(in français)

Au IX.-e siècle, Saints Cyrille et Méthode ont apporté aux Slaves un rite byzantin-grécque (dès le début sous la juridiction du pape romain). Grâce à la désintéressée moinerie basiliens (on n'exigeait pas le payment des dixièmes), ils étaient pleins de réussite pendant leur témoignage. Ils fondaient les monastères basilien en Grande Moravie et aussi au nord de la Bulgarie (c'est à dire à la «blanche» Hongrie – environs le bassin de fleuve Uh – et de subcarpathien) et ces monastères devenaient une fondation pour ecclésiastique-juridique «des éparchie monastique» au temps suivant.

La fonction du supérieur principal du monastère, c'est à dire de l'archimandrite et aussi la fonction de l'épiscopat de la capitale étaient identiques des le point du début. C'est pourquoi les épiscopats-archimandrites résidaient toujours dans leurs monastères basiliens. Cette organisation d'Eglise étaient certainement répandue dans sa pure forme grécocatholique – la seule forme d'Eglise – à l'époque de Saint Etienne I.-er.

Sous l'influence de sa femme allemande, le roi hongrois Saint Etienne I.-er – orientaient sa politique vers les empereus allemands. Pour cela même, il a établi les dixièmes de la récolte pour quelques monastères basiliens et il a nommé les bénédictins latins pour les postes d'archimandrites–épiscopats. De cette manière, il a formé inconsciemment les conditions pour les premières parroisses latines (avec les systèmes des dixièmes ecclésiastiques – obligées) et en installant les étrangers comme les archimandrites–épiscopats, il a préparé aussi les conditions pour les futurs épiscopats latins en Hongrie. Après la mort de Saint Etienne I.-er, un étranger, Pierre Orseolo a été illégalement nommé pour le poste de l'usurpateur du trône royal et il tentaient de latiniser entièrement. Mais l'insurrection de Vath (1-ère et 2-ième) a mis cette tentative

de latinisation en échec, ce qui apporté – aussi avec l'installation de l'épiscopat grécocatholique de Grand Varadin sur le trône hongrois (comme le roi – le Koloman – nommé «Knižný»), que pendant XI.-e et XII.-e siècle on a gardé la réligion anciènne grécocatholique – Cyrille–Méthodique, dans sa pleine beauté et sans changement du rite. Le peuple hongrois, ses rois et son aristocratie pratiquaient ce rite grécocatholique et ils orientaient plus vers la Byzance ou la Russie (Kyjev, Galicia), que vers l'Allemagne.

Première année tournante a été l'année 1204 quand des croisés ont conquis Constantinople à la place de la Terre Sainte et ils ont fondé un empire dit l'Empire latin, liquidant partout le rite byzantin grécocatholique. Les croisés latins ont installé le patriarche latin à côté du patriarche byzantin et une double hiérarchie d'Eglise a été formée partout en Grèce. Dans toutes éparchies originalement grécocatholiques on a nommé (en Grèce) les évêques latins à côté des épiscopats grécocatholiques. En même année, le pape Inocent III.-e a reproché à Emerico le roi hongrois qu'il ne faisait rien pour divulguer le rite latin en Hongrie.

D'après le témoignage du pape Inocent III.-e (qui a été gardé), en 1204 il a existé en Hongrie seulement un monastère bénédictin latin et tous les autres ont été (plus) les monastères grécocatholiques–basiliens. C'est unes des plusieurs historiquement preuves irrécusables, que au XI.-e – XII.-e et aussi au début de XIII.-e siècle, le rite byzantin de Saint Cyrille et Méthode été répandue en toute l'Hongrie et que le rite latin – la réligion «nouvelle» – était pratiquée seulement chez les étrangers, les marchands, et les officiers qui restaient dans ce pays occasionnellement. C'est pourquoi l'histoire de qualifie le rite grécocatholique comme «croyance ancienne» *(stara vira*), c'est à dire la croyance originale, celle qui est la première et qui existait avant le rite latin.

En 1215, moins de onze ans après une catastrophique croisade disproportionnée de son titre, il s'est réalisé le IV.-e Consile Latéran, qui dans sa IX.-e constitution – en tendance de "nettoyer" Constantinople et aussi toute la Grèce de la hierarchie grécocatolique. Paradoxalement, ils ont interdit ce que (le monde latin) a créé

lui même, c'est à dire l'existance de la double hierarchie. Mais au détriment des grécocatholiques laissant déjà seulement formé de nouveau la hierarchie latine. Depuis le XIII.-e siècle quelques rois hongrois Arpadic inffluencés par leurs femmes latines et par le désire d'être plus puissant et d'avoir le soutient chez les Allemands, ils essyaient de réaliser la IX.-e constitution du IV.-e Consile Latéran. Cependant, cette constitution «d'éliminer la double hierarchie», c'est à dire précisément et aussi d'éliminer les épiscopats grécocatholiques – a commencé du XIV.-e siècle et était systématiquement effectuée par les Anjoux. C'était le principal moyen de la liquidation du rite grécocatholique (de Saints Cyrille et Méthode), utilisé en Hongrie et ailleurs dans le monde. Cette méthode était efficace jusqu'au XVIII.-e siècle.

I. Globalement nous pouvons dire que depuis le XIII.-e siècle (aprés 1204), l'Hongrie et les rois hongrois s'orientaient plus vers les Hongrois – non Slaves appelés Cumans. Grâce au soutien des rois, Cumans s'installaient définitivement en Hongrie centrale, dans les parties inrésidence, inhospitalières, malsaines et marécageuses, surtout entre les fleuves Donau et Tisza. La fin du XII.-e siècle et surtout le XIII.-e siècle sont caractérisés par refoulement de la hièrarchie d'Eglise grécocatholique – slave, domestique (grécocatholiques archimandrites-épiscopats) et par la nomination des étrangers latins. Donc, nous parlons de la **I.-ère offensive contre le rite grécocatholique (de Saints Cyrille et Méthode) en Hongrie**. Mais cette offensive n'a pas eu le grand succès. Les habitans restaient grécocatholiques. En effet, on a changé, dans la direction, les épiscopats grécocatholiques par les bénédictins latins, et ce changement s'est réalisés dans les monastères plus importants que les autres (exemple Estergom et ailleurs). Dans le principal «sobor-capitul» monastère, les rois hongrois ont commencé à remplacer les épiscopats-archimandrites par les étranger (surtout les Italiens ou les Allemands). Au début les monastères pratiquaient un rite birituelle, après, en y utilisant une règle bénédictine et en installant les bénédictins, les franciscains, ils essayaient a appli-

quer le rite latin. Le succès et venu au XIV.-e siècle sous la règne des Anjoux.

Malgré tout – le système monastère – cyrillométhodique, caractéristique pour les pays dont la tradition du christianisme est byzantine, était en toute l'Hongrie celui le plus pratiqué jusqu'à l'éxtinction des slaves Arpades en 1301 et l'arrivée des Anjoux de Naples.

II. L'extinction de la dynastie slave Arpadic en 1301 répresente deuxième année tournante dans l'histoire de l'Hongrie. Sous le règne de Charles Robert et son fils Louis le Grand (XIV.-e siècle) **la II.-ème** – cette fois – **une offensive massive contre il rite cyrillométhodique grécocatholique a commencé**. Mais cette offensive s'est effectuée seulement dans les parties centrales de l'Hongrie ou il avait les nouveaux venus Hongrois-Cumans. Les Italiens, les Allemands et les Hongrois-Cumans, qui habitaient l' Hongrie centrale (*campus Cumanorum*), ils ont fait avancer la suppression du patrimoine grécque-catholique a laide des rois incapables. D'après le droit d'Eglise, cette offensive s'est appuyée en tout point sur la IX.-e constitution du IV.-e Consile Latéran. Tous les grécocatholiques de l'Hongrie centrale, qui pendant l'offensive (XIV.-e, XV.-e siècle) ont perdu leur rite grécocatholique, ils ont perdu en même temps leur identité ruthène-slave et ils se sont alliés avec les Hongrois–Cumans. Ceux qui n'ont pas accepté la latinisation (dans ce temps nommés les «Valachs»), ils ont été obligés de se démenager (d'après LIII.-e constitution du IV-e Consile Latéran) et ils ont abandonné les plaines fertiles et sont partis dans les bois ou vers les régions limitrophe. On dit que c'est une «colonisation des Valachs». Les Anjoux ont changé l'aristocratie slave grécocatholique par l'aristocratie latine (italienne, française et allemande) à laide des dispositions politique et militaires (la bataille de Rozhanovce en 1312). Les non slave Hongrois-Cumans leur ont offert le soutient militaire. Pendant la II.-ième offensive, presque toute l'Hongrie centrale a été épuré du rite grécocatholique. Les habitants locaux – slaves sont transformés systématiquement en Hongrois avec le rite catholique-romaine.

III. L'année 1526 représente une autre année tournante dans l'histoire des grécocatholiques en Hongrie. En 1526 l'Empire Turque a vaincu la bataille de Mohatch définitivement et ils occupaient succesivement toute l'Hongrie de sud et l'Hongrie centrale. Depuis XIV.-e siècle, les fugitifs hongrois, surtout l'aristocratie étrangère – hongroise (cumans), s'installaient en ville entourées au nord de l'Hongrie (La Slovaquie d'aujourd'huis). Le siège de l'archevêque latin d'Estergom a été transporté à Trnava pour un certain temps. 90% d'habitants grécocatholiques (ruthène–slaves vivant en Slovaquie d'aujourd'hui) ont converti au protestantisme. D'après le principe: «Celui qui possède la terre, il aussi ordonne la réligion», on voyait dit «Thots» commencer à se prèsenter. Le mots «Thots» veut dire en allemand «morts». C'étaient ceux qui ont abandonné la vraie réligion de Christ. Les anciens grécocatholiques répresentaient la majorité de ces 90% «morts».

Le XVII.-e et le début du XVIII.-e siècle sont caractérisés par la Contre-Réforme jésuite, ce qui indique **la III.-éme étape d'une violente latinisation de l'Hongrie**. La latinisation touchait aussi les régions frontières. Les jésuites et les protestants ont assisté à la latinisation ensemble. Les jésuites ont finis tout ce que les protestants ont commencé. Sous le prétexte du changement du protestantisme, les jésuites ont fait convertir l'aristocratie et puis d'après le principe: «Celui qui possède la terre, il aussi ordonne la réligion», ils ont fait convertir aussi les pauvres, et souvent de la manière violente. Ils persuadaient les protestants «convaincus» et aussi les habitants pratiquant la réligion grécocatholique, d'après la règle «*praestantia ritus latini*» – en faveur du rite latin, valable pour l'Eglise catholique jusqu' au II.-e Consile de Vatican (années 60-tes du XX.-e siècle). Sous l'influence des protestants et des jésuites, 90% d'habitants de la Slovaquie ont changé leur identité ruthène en faveur de la nation des «morts» – «Thots» (plus tard appelés «Slovaque»). On a changé l'alphabet cyrillic en l'alphabet latin et de l'appartenance aux Ruthénes («*marchia Ruizorum*») en l'appartenance au nouveau peuple slovaque (nommé «Thots»).

A cause de ces événements historiques, présentés ci-dessus, les

trois offensives successives, les annales historiques de l'Hongrie restent surprenant silencieux – depuis la fin de IX.-e siècle jusqu'au début du XVI.-e siècle. De ces faits tristes manque des documents aux archives officielles (sauf quelques peu authentiques descriptions) ou les savants nepeuvent pas entrer dans ces archives (par exemple Eger). Car quelconque document – de cette période – pourait montrer que le rite ancien en toute l'Hongrie c'était le rite grécocatholique – de Saints Cyrille et Méthode et que l'Hongrie était même dans ses parties centrale slave, pas hongroise jusqu'à l'extinction de la dynastie des Arpades (début du XIV.-e siècle).

La latinisation et la liquidation de tous les grécocatholiques c'est à dire de tous les slaves (les ruthènes) continuait de la manière violente jusqu' au règne de Marie-Thérèse (1740-1780) qui comme la première a commencé à assourdir la pratique de la IX.-e constitution injuste – du IV.-e Consile Latéran en l'Hongrie et en tout point, elle a forcé le pape à admettre les dernières éparchies monastiques grécocatholiques en l'Hongrie se trouvant dans les régions limitrophes au nord-est (Mukachivenses), à l'est (Grandvaradinenses), au sud (Marchan-Krizevacienses). Le Brevet Tolérant révolutionnaire de Joseph II.-e ont mit l'heurt dur – ne pas encore l'heurt mortel – à l'intolérance latine. Ce Brevet Tolérant ont admis la réligion grécocatholique et aussi la réligion protestante, même si la réligion latine a resté – gouvernementale (comme c'est cité en Brévet Tolérant).

Ce Brevet Tolérant a devancé son temps et a posé les bases pour la liberté de la réligion.

Cet essai nous offre beaucoup de matériel documentaire et aussi les propositions concrètes pour résoudre les désaccords longs entre l'Est et l'Ouest chrétiens, alors nous découvrons dite l'Union dans le nouveau point de vue. Nous ne désapprouvons pas l'Eglise romaine-latine qui reste toujours sainte, mais nous critiquons ses membres indignes car nous les trouvons trop pendant tout le millénaire. Donc, cette dissertation garde le caractére écumenic et c'est pourquoi est extraordinairement inestimable.

Zusammenfassung

(Deutsch)

Die heiligen Kyril und Methodij brachten im neunten Jahrhundert den Slawen den **bysantischen** Ritus (den griechischen, das heisst griech-katholischen am Anfang unter der Jurisdiktion des römischen Papstes). Bei der Verbreitung des Glaubens hatten sie grossen Erfolg, weil sie sich um selbstloses basilianisches Mönchentum stützten (untreibend den kirchlichen Zehner), dessen sie Mitglieder auch selbst waren. In dem ganzen Grossmähren und auch in dem Nordbulgarien (das heißt in «weissen» Ungarn am Ufer des karpatenrussischen Flußes Ung) gründeten sie basilianische Klöster, die dem Grund der nächsten kirchlich-rechtlichen Ordnunng sog. «Klösterlicker Eparchien» wurden.

Die Funktion des Hauptvorstehers des Klosters, d.h. des Archimandriten, wie auch Funktion des Residenzbischofs waren vom selben Anfang immer identisch. Darum residierten Bischöfe-Archimandriten immer in ihren basilianischen Klöster. Diese kirchliche Organisation (der klösterlicken Eparchien) blühte im solchen ihren echten griech-katholischen Form auf und überhaupt in der einzigen Form bestimmt auch in den Zeiten des heiligen Stefans des I.

Der ungarische König der heilige Stefan I. unter dem Einfluss seiner deutschen Gemahlin, orientierend sich mit seiner Politik auf die deutschen Kaiser, bemesste in einigen Gebieten für einige basilianische Klöster verpflichtete Zehner aus der Ernte und stellte an die Spitze dieser Klöster für Archimandriten-Bischöfe die lateinischen Benediktiner an, damit er unbewusst Voraussetzung für erste lateinische Pfarreien mit dem System verpflichteten kirchlicken Zehner geschaffen hat und mit der Einsetzung die Ausländer für die Archimandriten-Bischöfe hat er den Grund für die späteste Entstehung der ersten lateinischen Bistümer in Ungarn gebildet. Nach dem Tod des heiligen Stefan I. wurde rechtwirdig

Usurpator des Königsthrones Ausländer Peter Orseolo eingestzt und er versuchte schon voll in der offenen Form um die Latinisierung. Der erste und zweite Aufstand des Vaths machte den Punkt hinter diesem Versuch um die Latinisierung, was die Ursache hatte, zusammen mit der Einführung griech-katholischen großwardinischen Bischof-Archimandriten an den ungarischen Thron (als den König Koloman genant Knižný), dass griech-katholische kyril-methodische Religion und Ritus (alter Glauben) in voller Schönheit und in der unveränderten Form, während des 11. sogar auch 12. Jahrhunderts in Ungarn aufbewahrt hat. Das ungarische Volk, seine Könige und Hochadel blieben auch weiter bei dem griech-katholischen Ritus und orientierten sich mehr an Byzanz oder an Russland (Halitschina), Kiew, als an Deutschland.

Das erste Bruchjahr war das Jahr 1204, als Kreuzfahrer anstatt des Heiligen Landes, den christlichen griech-katholischen Konstantinopel erobert haben und gründeten in ihm ein sog. Lateinisches Kaisertum liquidierend überall den byzantinischen Ritus. Es wurde anstatt des byzantinischen konstantinopeler Patriarchen, oder besser gesagt, theoretisch neben ihm von den lateinischen Kreuzfahrer den lateinischen Patriarchen eingesetzt und überall in Griechenland wurde die doppelte Kirchenhierarchie gebildet. In allen ursprünglich griech-katholischen Eparchien wurden (in Griechenland) neben den ursprünglichen griech-katholischen Bischöfen, die Bischöfe des lateinischen Ritus ernannt. In demselben Jahr der Papst Inocent III. wirft auch dem ungarischen König dem Imrich vor, dass er nichts dafür macht, damit man in Ungarn der lateinische Ritus verbreitet wurde.

Nach der behaltenen Zeugenschaft des Papstes Inocent III. hat im Jahr 1204 im ganzen Ungarn nur ein einziges lateinisches benediktiner Kloster, bevor alle anderen Klöster (und das in der Zahl gerechnet auf Hunderte) griech-katholische-basilianische wurden. Es gibt einen von manchen undementierten Zeugenschaften, dass byzantinischer kyril-methodischer Ritus schon im 11.-12. sogar auch am Anfang des 13. Jahrhunderts im ganzen Ungarn geblüht hatte und der lateinische Ritus «neuer» Glauben war dem

Ritus nur der Ankömmlinge-Ausländer, aufhaltender sich zufällig Kaufleuten oder Bürgerbeamten auf diesem Gebiet. Für diese Ursache bezeichnet man im Verlauf allen Geschichten der griech-katholische Ritus auf dem Gebiet des Ungarns als «der alte Glauben», also der Glauben der ursprüngliche, erste, ältere als später eingefürter lateinischer Ritus.

Im 1215, d.h., nicht ganz elf Jahre nach der katastrophalen Kreuzzug, unwert seines Namen, hat sich das IV. Lateraner Konzil stattgefunden, welches in seiner IX. Konstitution im Streben «reinigen» Konstantinopel und mit ihm gleichzeitig auch das ganze Griechenland von der griech-katholischen Hierarchie paradoxal verbat das, was selbst (lateinischer Welt) geschaffen hat, d. h., hat es die Existention der Doppelhierarchie verboten. Doch zum Nachteil der Griech-katholiken lassend schon nur neugeschaffene lateinische Hierarchie. Und wenn einige arpadische Könige schon nach dem Einfluss ihren lateinischen Gemalinen seit 13. Jahrhundert in der Vision der grösseren Macht und der Stütze von den Deutschen, vesuchen sie sich ins Leben in Ungarn die 9. Konstitution des IV. Lateraner Konzils einzuführen. Diese 9. Konstitution «Entfernung der Doppelhierarchie», d. h. genau gesagt, die Liquidation der griech-katholischen Bischöfe begann in Ungarn gründlich bis im 14. Jahrhundert mit den französischen Anjouos einzuführen und wurde Hauptinstrument der Liquidation kyril-methodischen Ritus in Ungarn und so auch anderswo in der Welt. Sie war bis Ende des 18. Jahrhunderts wirksam gewesen.

I. Im ganzen kann man sagen, dass Ungarn und seine Könige auf seinem Thron sich seit 13. Jahrhundert mehr an die unslawischen Kumanen-Magyaren orientierten, die inzwischen von dem König unterstüzt wurden, siedelten sie sich definitiv in den unbewohnbaren, ungastlichen und ungesunden morastigen Teilen des Zentralungarns an, vor allem in der Gegend oft überfluteter Donau (zwischen Donau und Tisa). Ende des 12.-ten und hauptsächlich das ganze 13.-te Jahrhundert sind also charakteristisch mit der Verdrängung der heimatslawischen griech-katholischen Kirchen-

hierarchie (der griech-katholischen Archimandriten-Bischöfe) und mit der Einsetzung an die Bischöfkathedren Ausländer lateinischen Ritus, was man, als Erste **I. Offensive der Liquidation kyril-methodischen Ritus** in Ungarn bezeichnen kann. Diese Offensive war nicht im ganzen erfolgreich. Die Bevölkerung blieb weiter griech-katholisch. Man kam praktisch zur Abwechslung in der Führung, d. h. in den Personen der griech-katholischen Bischöfe dereinigen bedeutenden griech-katholischen Klöster und ihre Abwechslung um die lateinischen Benediktiner (zum Beispiel in Estergom und anderswo). Die ungarische Könige begannen in dieser Epoche den Haupt-Münsterklöstern in Zentralungarn mit dem wechselnden Erfolg für die Archimandriten-Bischöfe die Ausländer einzusetzen, gewöhnlich Deutschen oder Italiener, die diese Klöster zuerst an die «biritualen» tauschten und dann bemühten sie sich definitiv an den lateinischen Ritus herzuführen, einführend benediktiner Regel, besetzend in ihnen Benediktiner oder später auch Franziskaner. Es gelang doch ihnen bei Anjouos im 14. Jahrhundert.

Trotzdem kyril-methodisches Klostersystem des Dienstes für Gläubigen (System der Klösterbistümer) ist das charakteristische Anzeichen aller Länder mit der byzantinischen Tradition des Christentums, es wurde in ganzem Ungarn am meisten bis dem vollen Aufsterben der slawischen Arpaden (Jahr 1301) benützt und Besteigung auf den ungarischen Thron der französischen Anjouos aus dem neapeler Königstums.

II. Das Aussterben der Dynastie slawischen Arpaden Jahr 1301 gibt es das zweite Bruchjahr in der Geschichte des Ungars. Bei der Regierung Karl Roberts und seinen Sohn Ludwig des Großen (14 Jahrh.) begann **die Zweite** – diesmal schon **massive Offensive der Liquidation kyril-methodischen slawischen Ritus**, doch griff sie, ähnlich wie die Este nur Zentralteile Ungarns an, wo der uberwiegende Teil der Bevölkerung in dieser Zeit von kumanischen, ungarischen Ankömmlingen vertreten wurde. Der Liquidation der kyril-methodischen Erbes haben hauptsächlich

unslawische Ausländer (Deutschen, Italiener) und Kumanen (Magyaren) geholfen, die sich bei Unterstützung der unfähigen Könige in den morastigen Teilen Zentralungarn erreichten zu besiedeln (*campus Cumanorum*) diese Offensive stützte sich schon voll kirchenrechtlich um die 9. Konstitution des IV. Lateraner Konzil. Alle Griech-katholiken des Zentralungarns, die in dieser Offensive, d. h. im 14.-15. Jahrh. sein kyril-methodischen Ritus verloren hatten, verloren gleichzeitig auch seine slawisch-ruthenische Identität und assimilierten sich mit den Kumanen-Ungarn (Magyaren). Die, welche keine Lateinisierung einnehmen wollten, diesmal genannt «Walachen» mußten sie sich (auf dem Grund der 53. Konstitution IV. Lateraner Konzils) aus den fruchtbaren Tiefebenen des Landes auf die Einzelhöfe in den Bergen auf den waldwachsenen Grenzgebieten des Ungars aussiedeln. Es ist, sog., Walachische Kolonisation. Anjouos mit politischen und Kriegsmassnahmen (zum Beispiel, Schlacht bei Rozhanovce, das Jahr 1312) tauschten griech-katholischen slawischen ursprünglich arpadischen Hochadel um den (ausländisch) fremden-lateinischen (italienischen, französischen und deutschen) Adel. Militärisch stützten sie sich um die verläßlichen «Unslawen», das heißt, Kumanen-Magyaren. Während der II. Offensive der Liquidation wurde von den griech-katholischen Ritus fast das ganze Zentralungarn gereinigt. Die slawische Ortsbevölkerung tranformierte sich nach und nach ins ungarische Volk. mit römisch-katholischen Ritus.

III. Das folgende Bruchjahr in der Geschichte Griech-katholiken des Ungarns ist das Jahr 1526. Im 1526 das Osmaner Reich (Türkische) besiegte difinitiv an der Mohatsch die ungarische Armee und besetzte allmählich das ganze Süd und Zentralungarn. Die Flüchtlinge besonnders aus den Reihen Hoch und Mitteadel, diesmal schon (anfangend 14. Jahrh.) fremden, hauptsächlich, kumanisch-magyarischen, überfluten verzaunende Städte Oberungarns (heutige Slowakei) Der Sitz lateinischen Estergomer Arzibischofs ist zeitweilig (provisorisch) nach Tyrnau übersiedelt. Das 90% ruthenisch-slawischen griech-katholischen Bevölkerung,

die am Gebiet heutiger Slowakei lebte, wurde an den Protestantismus abgefallen (konvertiert) und nach dem Prinzip: «wessen Herrschaft, dessen Religion» – So entstehen sog. «Toten» was auf deutsch «tot» bedeutet, d. h. Abtrünngen vom rechten Christenglaube. Es wurde 90% der Plebs toter – Toten gebildet, es waren meistens ehemalige Griech-katholiken-Ruthenen, die «den Alten Glauben» verloren hatten.

Es tritt jezuitische Antireformation 17. bis Anfang 18. Jahrh. ein. Und das sind wir die Zeugen **der III. Fase gewaltsamen Latinisierung** des Ungarns, treffend diesmal auch Grenzgebiete, bei welcher Protestanten und Jezuiten treten Seite zur Seite. Jezuiten beendeten das, was Protestanten begonnen hatten. Unter dem Vorwand der Bekehrung von dem Protestantismus wandten sie zuerst vom Protestantismus den Hochadel und dann nach dem derselben mittelalten Prinzip: «wessen Herrschaft, dessen Religion» wandten sie automatisch und vielmal auch gewaltsam gläubiges Volk. Auf den römisch-katholischen Ritus wandten sie nicht nur «überzeugenden» Protestanten, sondern auch «Altgläubigen», d. h. dem griech-katholischen, kyril-methodischen Ritus treuen Griech-katholiken nach dem Prinzip «*praestantia ritus latini*» – vorzüge des lateinischen Ritus, gültig in der katholischen Kirche bis zum II. Vatikaner Konzil (60.-e Jahre des 20.-en Jahrhunderts). Das 90 Prozent der Bevölkerung heutiger Slowakei dank der Protestanten und in ihren Fußstappen fortsetzenden Jezuiten, änderte ihre Identität von ruthenische diesmal in der Gunst neuentstehenden Volks Toten (später genannt «Slowaken») und auch aus dem kyril-methodischen Alphabet kam man zum lateinischen Abc (latinik) und von der Ruttenischangehörigkeit (längst berühmt «*marchia Ruizorum*») auf die Angehorigkeit zum neuentstehenden slowakischen Volk (das Volk des Toten).

Gerade für die obergenanute Erfahungen, d. h. drei hinter sich gehende Offensiven der Latinisierung, historische Annalen des Ungarns von 9. bis Anfang 16. Jahrh. so uberraschend schweigen. Um diese traurigen Ereignisse der Latinisierung fehlen Dokumenten in den ofiezielen Archiven (bis auf wenig glaubenswerte Ums-

chreibungen) oder den Wissenschaftlern verhindert man den Eintritt zu ihnen (zum Beispiel Eger). Jede beiliebige Urkunde aus dieser Epoche könnte nämlich beweisen dass der ursprüngliche Ritus auf dem ganzen Gebiet des Ungarns der griech-katholische-kyril-methodische Ritus war und dass Ungarn bis dem Aussterben der Dynastie Arpaden (bis dem 14. Jahrh.) auch in seinen Zentralteilen slawisch nicht ungarisch (magyarisch) war.

Die Latinisierung und Liquidation alles slawischen (ruthenischen) setzte mit der gewaltsamen Form bis der Herrschaft Maria Terezia (1740-1780) fort, die die erste Aplikation der ungerechten 9. Konstitution des IV. Lateraner Konzils in Ungarn zu unterdrücken begann und sie «zwang» den Papst im vollen Sinne des Wortes existierende letzte griech-katholische Eparchien in Ungarn anzuerkenenn und das waren in seinem nordöstlichen (Mukatschewer), osten (Grosswardiner) und im Südgrenzgebiet (Marchantschewer-Krizowezker). Der schwere aber nicht immer noch Todschlag der lateinischen Untoleration und gewaltsamen Expansion den Römisch-katholizismus in Ungarn gab das revolutionere *Toleranzpatent* des Josefs II. im 1781, das damit protestantische und griech-katholische Religion in Ungarn anerkennt wurde, obwohl die lateinische weiter «herrschende» blieb (wie selbst Toleranzpatent Josefs II. einfuhrt), ist seine Epoche vorgerannt und hat Gründe der Religionfreiheit gelegt.

Diese Studie bietet außer dem reichen historischen dokumentarischen Material und auch konkrete Vorschläge und Lösungen tausend Jahre dauernder Krise-Spaltung zwischen dem Christlichen Osten und Westen und wirft das neue Licht auf die sog. Union. Sie verurteilt (klagt) nicht die römisch-katholische Kirche, die immer heilig ist, sondern kritiziert ihre unwürdige Mitglieder, deren leider genug, im Lauf des Jahrhunderts war. Die Arbeit hat darum den ausserordentlichen werten ökumenischen Charakter.

Použitá literatúra

Апостольський лист Римського архиєрея Івана Павла II з нагоди 350-річчя Ужгородської унії, Città del Vaticano, 1996;

БАЛИК Б.І., «Відібрання від Русинів катедральної церкви в Перемишлі в 1412 р.», *Богословія*, Рим, 49 (1985) стр. 49-88;

БАЛИК Б.І., «Церква св. Миколая в Перемишлі в XIV ст.», *Богословія*, Рим, 50 (1986) стр. 21-66;

БАЛУДЯНСКІЙ А., *Исторіа Церковная Новаго Завѣта*, II-III, Віеннъ, 1851;

БАРАН О., «Синод Мукачівської, Фогарашської і Свідницької єпархії у Відні 1773-го року», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 394-403;

БЕНЕШЕВИЧЪ В.Н., *Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій*, Санктпетербургъ, 1906;

БЕСКИДЪ Н.А., *Карпаторусская древность*, Ужгородъ, 1928;

БІДЗІЛЯ Б.І., *Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери*, Київ, 1971;

Божéственнаѧ Лїтꙋргїа йже во свѧтыхъ ѻтцѧ нáшегѡ Ї҆ѡáнна Златоꙋстагѡ, **Римъ**, 1970;

ВАВРИК М., *По василіянських манастирях*, Торонто, 1958;

ВАРАДІ-ШТЕРНБЕРГ Я.І., «Закарпатець Іван Зейкан в оточенні Петра I (1672-1725)», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 33-45;

ВИЗА́НТІ́Й Г.Г., ***Кра́ткоє Припáдковъ Морáлныхъ, и҆лѝ Нрáвныхъ Собра́ніє Дх҃овнымъ Ѻ҆сóбамъ потрéбноє***, **Тернáва**, **҂а҃ѱ҃кз** (1727);

ГАДЖЕГА В., «Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в був. жупѣ Земплинской», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ*, Ужгород, 1935, стр. 17-182;

ГАДЖЕГА В., «Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1922*, Ужгород, 1922, стр. 140-228;

ГАДЖЕГА В., «Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в жупѣ Уґоча», *Науковый зборник Товариства 'Просвѣта' в Ужгородѣ за рок 1925*, Ужгород, 1925, стр. 117-176;

ГАДЖЕГА В., *Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупѣ*, Ужгородъ, 1924;

ГАРАСИМ І., «Нарис вибраних аспектів історії Греко-католицької Церкви (1945-1985)», *Зустрічі*, Warszawa, 5-6 (1990) 20-30;

ГОДИНКА А., «Переписка Еп. М.М. Ольшавського з ігуменами ЧСВВ», *Analecta OSBM*, Львів, VI,1-2 (1935) 223-257;

ГОДИНКА А., «Ци правда, же Мадярщина 'порабствовала' подкарпатськых русинов?», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 57-70;

ГОДИНКА А., «Як наші духовникы проживали», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 35-56;

ГОЛОВАЦЬКИЙ Р., «Митрополича семінарія Рутського», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) str. 375-393;

ГОСТИНЯК С., «Буквар з 1770 року», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 10, Prešov, 1982, str. 233-273;

«Греческая церковь въ Италіи», *Труды Кіевской духовной академіи*, XLVI,5 (1905) 29-50;

ГРОМЯК П. , «Не єм Рус, не єм Українець, єм Русин…», *Русиньскый народный календарь на рік 2002*, Пряшов, 2001, стр. 108-112;

ДВОРЕЦКИЙ И.Х., *Древнегреческо-русский словарь*, I, Москва, 1958;

ДЖУДЖАР Ю., *Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Юґославії*, Рим, 1986;

ДУЛИШКОВИЧЪ І., *Историческія черты Угро-Русскихъ*, I-III, Унгваръ, 1874-1877;

ДЬЯЧЕНКО Г., *Полный церковно-славянскій словарь*, Москва, 1899;

Етимологический словарь славянских языков, X, Москва, 1979;

ЗОЗУЛЯК А., «Пересвідчуюча штатистика», *Народны новинкы*, Пряшов, 31-32 (1993) стр. 1-2;

К. (А. Кралицкий), «Патронат», *Листокъ*, Унгваръ, III/23-24 (1887) стр. 354-355;

КИНАХ Г., «Акти трох монаших соборів (1733, 1755, 1756)», *Analecta OSBM*, Жовква I, Fasc. 4 (1927) 576-579;

КИНАХ Г., «Велямина Рутського Правила для монахів Ч. св. Василія В.», *Analecta OSBM*, Жовква, I (1924) str. 56-72;

КИНАХ Г., «Дневник протоігумена Ґ. Пазина, ЧСВВ», *Analecta OSBM*, Жовква, III,1-2 (1928) 97-125;

КИНАХ Г., «Монаший собор у Мукачеві 1749 р.», *Analecta OSBM*, Жовква, I,2-3 (1925) 273-278;

КИНАХ Г., «Переписка А. Духновича з Василіянами», *Analecta OSBM*, Roma, V (XI) (1967) 361-388;

КИНАХ Г., «Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809», *Analecta OSBM*, Львів, III,3-4 (1930) str. 432-446;

КИНАХ Г., «Посіщеннє мараморських монастирів 1749 р.», *Analecta OSBM*, Жовква, II,1-2 (1926) 105-122;

КИНАХ Г., «Правила и наставленія», *Analecta OSBM*, Жовква, II, 3-4 (1927) str. 336-353;

КОНДРАТОВИЧ И.М., *Исторія Подкарпатскоѣ Руси*, Ужгородъ, 1930;

КОНДРАТОВИЧЪ И.М., «Очерки изъ исторіи Мукачевской Епархіи», *Карпаторусскій Сборникъ*, Ужгородъ, 1930, стр. 91-111;

КРАЛИЦКІЙ А., «Къ примѣчаніямъ на статью: Списокъ монастырей существовавшихъ иногда въ Марамарошѣ…», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1865, стр. 111-114;

КРАЛИЦКІЙ А., «Сѣверо-восточная Угорщина», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ Галицко-русской Матицы*, Львовъ, 1866, стр. 151-155, 299-318;

КРАЛИЦКІЙ А., «Список монастырей чина святого Василія Великого существовавшихъ иногда въ Марамороши (въ Угорщинѣ) и истертыхъ императоромъ Іосифомъ II. 1788. г.», *Науковый Сборникъ издаваемый Лит. Обществомъ*

Галицко-русской Матицы, Львовъ, 1865, стр. 50-53;

ЛАБОШ Ф., *История Русинох Бачкей, Сриму и Славониї 1745-1918*, Вуковар, 1979;

ЛИЗАК Л., «Легнавський монастир», *Kalendar Blahovistnika*, Prešov, 1971, str. 112-117;

ЛИХАЧЕВ Д.С., *«Слово о полку Ігореве» і памятники древнерусской литературы*, Ленинград, 1976;

МАГОЧІЙ П.Р., *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)*, Ужгород, 1994;

МАГОЧІЙ П.Р., «Релігія та етнічна ідентичність в Карпатах: східні християни у Польщі та Чехословаччині», *Галичина*, Львів, 1994, стр. 258-289;

«Макет збірника 'Матеріали до історії василіянських монастирів на Закарпатській Україні'», том I-XII (1368-1865), Центральний державний історичний архів у м. Львові (rukopis);

МЕҐЕЛА І., «Русини й угорці: спільність долі (до постановки питання)», *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Nyíregyháza, 1992, str. 183-190;

«Монастырь красно-бродскій», *Село*, Ужгородъ, 4 (1911) стр. 21-24;

НАГАЄВСЬКИЙ І., *Історія Римських вселенських архиєреїв*, I, München, 1964;

НОВИЧЕВ А.Д., *История Турции*, I, Ленинград, 1963;

ПАНЬКЕВИЧ І., «Матеріали до історії мови південнокарпатських Українців», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 4/2, Prešov, 1970;

ПАП С., *Початки Християнства на Закарпатті*, Philadelphia, 1983;

ПЕКАР А., «Василіяни – носії унійних ідей на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, VII (XIII) (1971) 272-282;

ПЕКАР А., «Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті», *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, Roma, 1992, 383-416;

ПЕКАР А., «Василіянськи протоігумени на Закарпатті», *Analecta OSBM*, Roma, IX (XV) (1974) 152-166;

ПЕКАР А., «Де знаходився Полонинський монастир?», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 321-323;

ПЕКАР А., «Доба занепаду українського чернецтва (від пол. 13-го до кінця 16-го століття)», *Analecta OSBM*, Roma, XIII (XIX) (1988) 66-91;

ПЕКАР А., *Нариси історії Церкви Закарпаття*, I, Рим, 1967;

ПЕКАР А., *Нариси історії Церкви Закарпаття*, II, Рим-Львів, 1997;

ПЕКАР А., «Протоігумен Йоанникій Ю. Базилович, ЧСВВ», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 105-122;

ПЕКАР А., «Пряшівський владика Йосиф Ґаґанець, Візитатор ОО. Василіян», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) 379-393;

ПЕКАР А., «Ужгородска Унія та її творці (1646-1996)», *Analecta OSBM*, Roma, XV (XXI) (1996) 247-300;

ПЕЛЕШЬ Ю., «О деканахъ», *Рускій Сіонъ*, Львовъ, III/20-21 (1873) стр. 625-631, 649-655;

ПЕТРОВЪ А., *Древнѣйшія грамоты по исторіи Карпаторусской Церкви и Іерархіи 1391-1498 г.*, Прага, 1930;

ПЕТРОВЪ А., *Первый печатаный памятникъ угрорусскаго нарѣчія, Урбаръ и иные связанные съ крестьянской Маріи Терезы реформой документы*, С.-Петербургъ, 1908;

ПЕТРОВЪ А., *"Старая вѣра" и Унія въ XVII-XVIII вв.*, I-II, С.-Петербургъ, 1905-1906;

ПЕТРУШЕВИЧЬ А.С., *О введеніи христіянства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирилла и Мефодія тихже учениками и проповѣдниками*, Львовъ, 1882;

Повесть временных лет, I, Москва-Ленинград, 1950;

ПОП И., *Энциклопедия Подкарпатской Руси*, Ужгород, 2001;

Правила Чина С-аго Васїлїѧ Великаго во Угорщинѣ, по наставленїю свѧтаго основателѧ и законодавца С. Васїлїѧ во кратцѣ списаннаѧ и Апостольскимъ Посѣщателемъ, метрополитомъ архїепїскопомъ острохолмскимъ, кардиналомъ Їоанномъ Сцитовскимъ отъ великаго Кира потвердженнаѧ, Львовъ, 1858;

Преподобнаго отца нашего аввы Доровея душеполезныя поученія и посланія, Jordanville, 1970;

РАМАЧ Я., *Кратка история Руснацох (1745-1918)*, Нови Сад, 1993;

Розмова сторіч, Prešov, 1965;

«Русскіи монастыри на Угорской Руси», *Временникъ Института Ставропигійского на г. 1872*, Львовъ, 1872, стр. 114-120;

САБОВЪ Е., «Очеркъ литературной дѣятельности и образованія Угро-русскихъ», *Христоматія церковно славянскихъ и угрорусскихъ литературныхъ памятниковъ*, Унгваръ, 1893, стр. 183-210;

САСИНЕКЪ Ф.В., «Спишское епископство», *Листокъ*, Унгваръ, X/1,2,3,7,9,10 (1894) стр. 4-5, 16-17, 27-29, 76, 101-103, 110-112;

Священна Конгрегація для Східної Церкви, *Устав Богослужень Вечірні, Утрені і Божественної Літургії*, Рим, 1958;

СКОРИК М., «Походження назви міста Самбора», *Літопис Бойківщини*, 5 (1935) стр. 40-50;

Словник гідронімів України, Київ, 1979;

СМИРНОВЪ С., *Древне-русскій духовникъ (матеріалы для исторіи древне-русской покаянной дисциплины)*, Москва, 1913;

СОВА-ГМИТРОВ П., «Великогараздовский клад варварских монет», *Študijné zvesti A.Ú. SAV*, Nitra, IV (1961) str. 134-137;

СТАВРОВСЬКИЙ О., *Словацько-польсько-українське прикордоння до 18 століття*, Братіслава, 1967;

ТЕРЛЕЦКІЙ В., «Описаніе Монастыря Краснобродского», *Литературный Сборникъ Галицко-русской Матицы - год 1870*, Львов, 1870, стр. 23-31;

ТХІР Б., «Десять літ архиєрейського служіння», *Благовіст*, Górowo Iławeckie, 1-2 (2000) str. 1, 3;

УДВАРІ І., *Образчикы з історії пудкарпатськых Русинув*, Ужгород, 2000;

УДВАРІ И., «Повседневная жизнь русинских крестьян Спиша во времена Марии Терезии», *Міжнародна наукова конференція: від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету, Матеріали*, Пряшів-Свидник, 1991, str. 376-385;

Українська радянска енциклопедія, V, Київ, 1961;

ФЕНЦИКЪ Е., «Наше всечестнѣйшее монашество», *Листокъ*, Унгваръ, III/3 (1887) стр. 33-36;

ШЕПТИЦЬКИЙ А., *Аскетичні твори св. Василія Великого*, Львів, 1929;

ШЛЕПЕЦЬКИЙ А., «Мукачівський єпіскоп Андрій Федорович Бачинський та його

послання», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 3, Prešov, 1967, str. 223-241;
Часосло́въ, **Ри́мъ**, 1950;
ЧУБАТИЙ М., *Історія християнства на Руси-Україні*, I, Рим-Ню Йорк, 1965;
ЯВДЫКЪ Л., *Исторія Угорской Руси*, Варшава, 1904.

«A szent Bazil-rend tartományi gyűlése», *Eperjesi lapok*, č. 26 (1909) str. 1-2;
Acta S.C. de Propaganda Fide, I, «Analecta OSBM», Roma, 1953;
ALDÁSY A., «Grosswardein», *The Catholic Encyclopedia*, VII, New York, 1910, str. 40;
ALDÁSY A., «Hungary», *The Catholic Encyclopedia*, VII, New York, 1910, str. 547-560;
ANDREJ J., *Vlača (1349-1999)*, Levoča, 1999;
Atlante storico – Cronologia della storia universale, Milano, 1966;
BARAN A., «Documenta inedita de confirmatione Parthenii Petrovyč episcopi mukačoviensis», *Analecta OSBM*, Roma, III (IX)/3-4 (1960) 440-448;
BARAN A., *Eparchia Maramorošiensis eiusque unio*, Romae, 1962;
BARAN A., «Obligatio Synodi Zamostianae in Ucraina Carpatica sec. XVIII», *Analecta OSBM*, Roma, II (VIII), Fasc. 3-4 (1956) str. 525-530;
BARDOSSY J., *Moldavensis vel Szepsiensis Decimae Indagatio*, Posonii, 1802;
BÁRDOSY J., *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802;
BASILOVITS J., *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, Cassovia, 1799-1805;
BASILOVITS J., *Imago vitæ monasticæ*, Cassoviæ, 1802;
BENDÁSZ I., KOI I., *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994;
BEŇKO J., *Osídlenie severného Slovenska*, Košice, 1985;
BEŇKO J., *Starý Turiec*, Martin, 1996;
BERKY J., PROKOP J., STOJKA M., *Slovensko-rómsky, rómsko-slovenský slovník*, Bratislava, 1996;
BIHLMEYER K., TUECHLE H., *Storia della Chiesa, II: Il Medioevo*, Brescia, 1969;
«Biskup Werth: Katolícka cirkev v Rusku rastie», *Život Cirkvi*, Bratislava, 15-16 (2001) str. 8;
BLAŽEJOVSKYJ D., *Byzantine Kyivan Rite Students*, Rome, 1984;
BOKES F., *Slovenská vlastiveda, IV, Dejiny Slovákov a Slovenska od najstarších čias až po prítomnosť*, Bratislava, 1946;
BONCHONSKY J.P., *The Other Catholics, Obedient and Faithful*, Mt. Shasta, 1993;
BONKALÓ A., *The Rusyns*, New York, 1990 (preklad z maďarského: BONKALÓ A., *A Rutének (Ruszinok)*, Budapest, 1940);
BOHÁČ V., «Hlavné zásady kňazskej formácie v prešovskom seminári», *Theologos*, Prešov, II/4 (2000) str. 35-38;
BREZOVÁKOVÁ B., «Konsolidačné snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317)», *Historický časopis*, Bratislava, 41/4 (1993) str. 361-378;
BRIDGE A., *Křížové výpravy*, Praha, 1995;
BUCKO V., *Cirkev Kristova v dejinách*, Bratislava, 1944;

BUCKO V., *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493-1568)*, Bratislava, 1940;

Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XVI., Agriae, 1816;

CINEK F., *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc, 1926;

Conciliorum Oecumenicorum Decreta, Bologna, 1991;

CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 1996;

CROCE G.M., *La Badia Greca di Grottaferrata e la rivista "Roma e l'Oriente"*, Vol. I, Città del Vaticano, 1990;

DE VRIES W.,*Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983;

Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku, Trnava, 1994;

Dejiny Slovenska, I, Bratislava, 1986;

Dejiny Trnavy, Bratislava, 1989;

Dictionnaire abrégé de six langues slaves (russe, vieux-slave, bulgare, serbe, tchèque et polonais) ainsi que français et allemand rédigeé sous les auspices de son altesse impériale le prince Pierre d'Oldenbourg par le professeur F. Miklosich, St. Pétersbourg et Moscow, 1885;

Dizionario degli Istituti di Perfezione, VII-VIII, Roma, 1983-1988;

DOBŠINSKÝ P., *Slovenské rozprávky (Prostonárodné slovenské povesti)*, Praha, 1960;

«Drobnosti», *Slovesnosť*, Skalica, II/41 (1864) str. 653-654;

DVORNIK F., *Lo scisma di Fozio*, Roma, 1953;

DZUBÁKOVÁ M.M., «Sestry služobnice», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) 71-100;

ĎURICA M.S., *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1996;

ENDLICHER S.L., *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849;

FEDOR M., *Spolupatróni Európy ich odkaz na Slovensku*, Michalovce, 1990;

FEJÉR G., *Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*, Budae, 1829-1844, tomus I-XI (celkom 40 zväzkov);

FEŇAROVÁ M., *Spišské prepoštstvo (Stredoveké listiny 1248-1526, Inventár)*, Bratislava, 1964;

FERRANTE N., *Santi italogreci in Calabria*, Villa S. Giovanni, 1981;

FITCH H., *The Perfect Calendar for Every Year of the Christian Era*, New York – London, 1900;

FORTE B., *Trinità come storia*, Milano, 1988;

FÜGEDI E., *Castle and Society in Medieval Hungary (1000-1437)*, Budapest, 1986;

GABRIELE DE JUXTA HORNAD, *Initia religionis christianae inter Hvngaros Ecclesiae orientali adserta*, Francofvrti-Lipsiae, 1740;

GALBIATI E., «Ruolo della Badia di Grottaferrata nella considerazione del rito greco nel mondo latino», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLII (1988) 183-195;

GIANNINI P., «Il monachesimo basiliano in Italia», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLI (1987) 5-18;

GOMBOS A., «Annales Hildesheimenses ad a. 1031», *Catalogus fontium historiae Hungaricae*, I, Budapestini, 1937,

GUZEJ J., *Humenné a okolie*, Košice, 1972;

HALAGA O.R., *Boj Košíc proti oligarchii Omodejovcov a Matúš Trenčiansky*, Bratislava-Košice, 1986;

HALAGA O.R., «Cyrilometodejské dedičstvo po príchode Maďarov», *Slavia*, Praha, XLI/3 (1972) str. 285-294;

HALAGA O.R., *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*, Košice, 1947;

HALAGA O.R., «Soľné hrady v Potisí a ranofeudálne pohraničie», *Nové obzory*, Bratislava, V (1962) str. 77-107;

HALAGA O.R., *Východoslovenský slovník*, I-II, Košice-Prešov, 2002;

HALAGA O.R., «Z dejín Košickej univerzity», *Historický časopis*, Bratislava, IV/4 (1956) str. 521-535;

HAMILTON B., «The City of Rome and the Eastern Churches in the Tenth Century», *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, XXVII (1961) str. 5-26;

HANUŠIN J., «Vývoj obyvateľstva v Trebišove», *Kalendár Jednoty sv. Cyrila a Metoda pre gréckokatolíkov Slovákov na rok 1949*, Michalovce, 1949, str. 103-107;

HARČAR A., *Historický význam protireformácie v Košiciach z roku 1604*, Budapešť, 1942;

Helmolda kněze buzovského Slovanská kronika, Praha, 1947;

HLINKA B., RADOMĚRSKÝ P., *Peniaze celého sveta*, Bratislava, 1983;

HODINKA A., *A Munkácsi Gör. Szert. Püspökség Okmanytára*, I köt. 1458-1715, Ungvár, 1911;

HOLČÍK Š., *Prešporské korunovácie*, Bratislava, 1992;

HOMZA M., «Pokus o interpretáciu úlohy kňažnej Adelaidy v Uhorsko-poľskej kronike», *Historický časopis*, Bratislava, 47/3 (1999) str. 357-381;

HORÁČEK J., *Slovo o pluku Igorovom Igora syna Sviatoslava vnuka Olega*, Bratislava, 1947;

HÖRK J., *A Sáros – Zempléni ev. esperesség története (monographia)*, Košice (Kassa), 1885;

HORKAJ Š., PRUŽINSKÝ Š., *Pravoslávna Cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí*, Prešov, 1998;

HORVÁTH P., *Listy poddaných z rokov 1538-1848*, Bratislava, 1955;

HOSTINSKÝ P.Z., «Bliskavice historické V. Castrum Galicz», *Letopis Matice Slovenskej*, Banská Bystrica, VII/1 (1870) str. 41-49;

HROCHOVÁ V., *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha, 1982;

HUNKA J., «Medené mince Bela III. – dôsledok menovej reformy v Uhorsku?», *Historický časopis*, Bratislava, 42/4 (1994) str. 609-624;

HÝROŠ Š., «Kežmark, jeho páni a okolie», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XII/1 (1875) 34-72;

CHALKOKONDILES, *Poslední zápas Byzance*, Praha, 1988;

CHALOUPECKÝ V., «Slovenské dioecese a tak řečená apoštolská práva», *Bratislava*, Bratislava-Praha, II (1928) str. 1-69;

CHALOUPECKÝ V., *Staré Slovensko*, Bratislava, 1923;

CHALOUPECKÝ V., «Uherská politika Přemysla Otakara II.», *Od pravěku k dnešku*, I, Praha, 1930, str. 130-188;

CHALOUPECKÝ V., *Univerzita Petra Pázmánya a Slovensko*, Bratislava, 1935;

CHALOUPECKÝ V., *Valaši na Slovensku*, Praha, 1947;

CHALUPECKÝ I., «K niektorým problémom najstarších dejín Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 23-25;

CHALUPECKÝ I., SMATANA M., *Hrad Ľubovňa*, Martin, 1987;

CHROMEC B., *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha, 1935;

Chronica Hungarorum impressa Budae 1473, Typis similibus reimpressa, Budapestini, 1900;

Chronicon Pictum (Képes Krónika), I, Phototypice impressum, Budapestini, 1964;

JANKOVIČ V., «Na 500. výročie narodenia Mikuláša Oláha, ostrihomského arcibiskupa (10.1. 1493 - 14.1. 1568)», *Viera a život*, Trnava, III/2 (1993) 168-169;

JÁNOS I., *Ruszinok latin nyelvű panegyricus II. Józsefhez*, Nyíregyháza, 2002;

JANŠÁK Š., *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu*, Bratislava, 1932;

JORGENSON J., «Father Alexis Toth and the Transition of the Greek Catholic Community in Minneapolis to the Russian Orthodox Church», *St. Vladimir's Theological Quarterly*, Crestwood, New York, XXXII/2 (1988) str. 119-137;

JOUGAN A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin, 1958;

KADLEC K., *Podkarpatská Rus*, Praha, 1920;

KADLEC K., *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, 1916;

KATONA S., *Historia Critica Primorvm Hvngariae Dvcvm*, Pestini, 1778;

KATONA S., *Historia Critica Regvm Hvngariae*, I, III, Pestini, 1779-1780;

KATONA S., *Historia Critica Regvm Hvngariae*, IV-V, Posonii-Cassoviae, 1781-1783;

KAVULJAK A., *Hrad Orava*, Turčiansky Sv. Martin, 1927;

KAVULJAK A., *Miestopis Oravy*, Bratislava, 1955;

KAVULJAK A., «Starobylé drevené kostoly v Orave», *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, Turčiansky Sv. Martin, XXIX (1935) str. 1-15;

Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov, Bratislava, 1998;

KOLB G., *Series Romanorum Pontificum cum reflexionibus historicis*, Tyrnaviae, 1733;

KOLLÁR J., *Staroitalie slavjanská aneb Objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a bájesloví, zvláště v řeči a v literatuře nejdávnějších vlaských a sousedních kmenů, z ktorých zřejmo, že medzi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*, Vídeň, 1853;

KOLLER J., *De sacra Regni Ungariae corona commentarius*, Quinque-Ecclesiis, 1800;

KOMOROVSKÝ J., *Kráľ Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, 1957;

KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI, *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu Kánonov Východných Cirkví*, Città del Vaticano, 1998;

Kosmůw letopis český s pokračowáními kanowníka wyšehradského a mnicha sázawského, Praha, 1882;

KOVÁCS B., *Az Egri egyházmegye története 1596-ig*, Eger, 1987;

KOVÁČ D., *Kronika Slovenska*, I, (od najstarších čias do konca 19. storočia), Bratislava, 1998;

Krátky slovník slovenského jazyka, Bratislava, 1997;

KRYŠTOF, *Úvod a přehledné dějiny Byzantského státu, Byzantologie*, I., Prešov, 1995;

KUSAK D., *Hrady a zámky v Československu*, Bratislava, 1990;

KÚTNIK J., «Benedictine Missionaries in Slovakia in the 9th-11th Centuries», *Slovak Studies*, Cleveland-Rome, XXII (1982) 79-131;

LACKO M., «Scepusio», *Enciclopedia cattolica*, XI, str. 23;

LACKO M., «Le Chiese Orientali nell'America del Nord», *Unitas*, Ed. italiana, XIX/3 (1964) 188-216;

LACKO M., «Slovacchia», *Enciclopedia cattolica*, XI, Città del Vaticano, 1948-1954, str. 805-813;

LACKO M., «Užhorodská únia», *Most*, Cleveland, 3-4 (1958) 109-132;

LACKO M., *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Roma, 1955;

Lexicon linguae palaeoslovenicae, II, Praha, 1967;

Lexikón slovenských dejín, Bratislava, 1997;

Lexikón svetových dejín, Bratislava, 1997;

LINSCOTT M, «La Congregazione per gli istituti di vita consacrata e per le società di vita apostolica», *La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»*, Città del Vaticano, 1990;

LITTLE CH.E., *The Cyclopedia of classified dates*, Austria-Hungary New York, London, 1900;

LUKAČKA J., «Římska Kúria a poslední Arpádovci», *Historica*, Bratislava, XLIII (1997) str. 173-181;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, II/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 13, Prešov, 1988, str. 109-245;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, II/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 14, Prešov, 1986, str. 93-258;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, III», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16, Prešov, 1990, str. 29-256;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 17, Prešov, 1991, str. 27-181;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, IV/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 18, Prešov, 1992, str. 63-153;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, V/1», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 20, Prešov, 1995, str. 83-185;

LUTSKAY M., «Historia Carpato-Ruthenorum, V/2», *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 21, Prešov, 1998, str. 51-141;

MACŮREK J., *Dějiny Maďarů a Uherského státu*, Praha, 1934;

Magyarország vármegyéi és városai, I. Abauj-Torna vármegye és Kassa, Budapest, 1896;

Magnae Moraviae Fontes Historici, I-IV, Brno, 1966-1971;

MAGOCSI P.R., «Karpatskí Rusíni: súčasný stav a perspektívy v budúcnosti», *Diskusia*, ročník 40., 2 (1992) str. 183-192;

MAGOCSI P.R., «Nová slovanská národnosť? Rusíni stredovýchodnej Európy», *Etnické minority na Slovensku*, Košice, 1997, str. 251-263;

MAGOCSI P.R., *Our People (Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America)*, Toronto, 1994;

MAGOCSI P.R., *Východní Slovania v Karpatoch*, Bratislava, 2000;

MAJTÁN M., *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*, Bratislava, 1972;

MALIAK J., «Revúca v župe Gemerskej», *Sborník Matice Slovenskej*, Turčiansky Sv. Martin, XI-XII (1934) str. 199-206;

MARCZALI H., *A magyar tőrténet kútfőinek kézikönyve (Enchiridion fontium historiae Hungarorum)*, Budapest, 1901;

MARSINA R., *Corpus diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, I, Bratislava, 1971;

MARSINA R., «Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi Východom a Západom», *Historický časopis*, Bratislava, 40/4 (1992) str. 409-421;

MARSINA R., *Legendy stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1997;

MARSINA R., «Štúdie k Slovenskému diplomatáru I, Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235», *Historické štúdie*, Bratislava, XVIII (1973) str. 5-119;

MEIJER J., *A successful council of union (A theological Analysis of the Photian synod of 879-880)*, Thessaloniki, 1975;

MELLEN J., *Series Regvm Hvngariae e nvmmis avreis*, Bresslau-Leipzig, 1750;

MERSHMEN F., «Rosalia», *The Catholic Encyclopedia*, XV, New York, 1910, str. 184;

MOLNAR A., *Dictionarium ungarico-latinum*, Francofurti, 1644;

MONDIS J., *Bukovce*, Prešov, 1998;

MORAVCSIK J., *The Holy Crown of Hungary*, Budapest, 1938;

MÚCSKA V., *Kronika anonymného notára kráľa Bela, Gesta Hungarorum*, Budmerice, 2000;

Naše dejiny v prameňoch, Bratislava, 1971;

NEMES K., *Cartographia Hungarica*, (Magyarország térképei a XVI. és XVII. századból fakszimile kiadásban), I, Budapest, 1972;

NIEDERLE L., *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských*, Praha, 1919;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti, oddíl kulturní, I, Život starých Slovanů*, Praha, 1911-1913;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti, oddíl kulturní, III, Život starých Slovanů*, Praha, 1921-1925;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti I, Původ a počátky národa slovanského*, Praha, 1925-1926;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti II, Původ a počátky Slovanů jižních*, Praha, 1906-1910;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti III, Původ a počátky Slovanů západních*, Praha, 1927;

NIEDERLE L., *Slovanské starožitnosti IV, Původ a počátky Slovanů východních*, Praha, 1924;

Oriente cattolico, Città del Vaticano, 1974;

PAPP G., «I monaci dell'Ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta OSBM*, Roma, I,1 (1949) 3-20;

«Paradoxy z našej histórie – kauza Hraničné, filiálka farnosti Kremná, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1997) str. 296-297.

«Paradoxy z našej histórie – kauza Pusté Pole, dekanát Stará Ľubovňa», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1997) str. 266-267.

«Paradoxy z našej histórie – kauza Vyšná Olšava (s filiálkou Nižná Olšava), dekanát

Stropkov», *Blahovistnik*, Prešov, 9 (1997) str. 246;

PASCHINI P., «Vescovo (diritto canonico)» *Enciclopedia cattolica*, XII, Città del Vaticano, 1948-1954, stľ. 1315-1319;

PASSARELLI I.G., «Il monachesimo italo-greco», *Storia Europea, Il monachesimo nel primo millenio* (Convegno internazionale), Roma, 1989, str. 185-194;

PASTERNAK J., *Ruské Karpaty v archeologii*, Praha, 1928;

PEKAR A., *The Bishops of the Eparchy of Mukachevo with Historical Outlines*, Pittsburgh, 1979;

PEKAR A., *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis (an. 1771)*, Roma, 1956;

PEKAR A., «Documents concernings the apostolic visitation of the basilian fathers in Transcarpathia (1856-1858)», *Analecta OSBM*, Roma, XIII (XIX) (1988) str. 306-356;

PEKAR A., «Some documents concerning the 'Bradač affair'», *Analecta OSBM*, Roma, X (XVI) (1979) str. 221-228;

PEKAR A., «The elevatione of a secular priest, Peter Bilianskyj, to the episcopacy in 1780», *Analecta OSBM*, Roma, XIV (XX) (1992) 227-238;

PERTUSI A., *La caduta di Costantinopoli – l'eco nel mondo*, II, Verona, 1976;

PERFECKIJ E., «Podkarpatské a haličskoruské tradice o králi Matyášovi Corvinovi», *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, Bratislava, IV/4 (1926) str. 218-278;

PETTA M., «La erezione dell'Abbazia di Grottaferrata a monastero esarchico», *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, Grottaferrata, XLII (1988) 143-15;

PIETRAS L.T., «Strážcovia jednoty a lásky», *Theologos*, Prešov, III/2 (2001) str. 61-75;

PIKER J. B., *Topographia magni regni Hungariae*, Viennae, 1750;

POCIEJ J., *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych, i innych wiarogodnych dokumentów…*, Warszawa, 1845;

POLLA B., VINDIŠ I., *Východoslovenské hrady a kaštiele*, Košice, 1966;

POTEMRA M., *Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918*, Martin, 1958;

POTTORNYAY P., *Historia revolutionum Regni Hungariae… cum commentariis Principis Francisci Rakoczy de bello Hungarico ab anno MDCCIII usque ad eius finem et Comitis Nicolai Bethlem*, I–II, Giratohini, 1767–1768, (rukopis);

PRAŽÁK A., «Slovenská otázka v době J.M. Hurbana», *Sborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, Bratislava, I/13 (1923);

PROCKO B.P., «The establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884-1907», *Pennsylvania History*, Quarterly Journal of the Pennsylvania Historical Association, XLII/2 (1975) 1-18;

PROCHÁZKA M., «Papež Rehoř VIII. a zánik slovanské liturgie v Čechách i na Moravě», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 4-44.

PŘIKRYL F., *Sv. Kliment u Osvětiman*, Brno, 1890;

RAKOCZY F., *Zpověď, Vlastní životopis*, Praha, 1908;

RAPANT D., «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku, I Provincia Wag, II Dux Ruizorum, III Filii jobagionum (Deti bojarské)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, IX/1 (1974) str. 47-74;

RAPANT D., «Drobné štúdie k slovenskému stredoveku IV Rutheni exercituantes (bojoví Rusíni)», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 108-124;

RAQUEZ O., «Le vesti liturgiche nella Chiesa bizantina», *Echi d'oriente*, Roma, V/2 (1983) str. 17-20;

RATKOŠ P., «Hranice Liptova a Spiša po stránke cirkevno-správnej», *Historický sborník*, Turčiansky sv. Martin, V/1 (1947) str. 66-68;

RATKOŠ P., *Naše dejiny v prameňoch*, Bratislava, 1971;

RÁČEK B., *Československé dějiny*, Praha, 1933;

RÍMAN, «Situácia gréckokatolíckych bohoslovcov v Československu», *Mária*, Toronto, 11 (1988) str. 21-23;

ROBINSON N.F., *Monasticism in the orthodox churches*, London, 1916;

ROMAN J., «The Establishment of the American Carpatho-Russian Orthodox Greek Catholic Diocese in 1938: A Major Carpatho-Russian Uniate Return To Orthodoxy», *St. Vladimir's Theological Quarterly*, Crestwood, New York, XX/3 (1976) str. 132-160;

ROMANO G.M., *Dizionario di erudizione Storico-Ecclesiastica*, 59, Venezia, 1852;

RUMAN J., *Otázka slovensko-rusínskeho pomeru na východnom Slovensku*, Košice, 1935;

RUNCIMAN S., *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa, 1968;

SABOL Š., *Prešov v minulosti a dnes*, Bratislava, 1943;

SALAGIUS S., *De statu Ecclesiae Pannonicae, VII, De initiis religionis christianae inter Hungaros*, Quinque-Ecclesiis, 1800;

SALACHAS D., *La normativa del Concilio Trullano commentata dai canonisti bizantini del XII secolo Zonaras, Balsamone, Aristenos*, Palermo, 1991;

SASINEK F.V., *Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dejepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov*, I, Turč. Sv. Martin, 1872;

SASINEK F.V., «Attentat Záhoviča vo Vyšehrade dňa 17. apríla 1330 a jeho príčina», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/1 (1871) str. 63-66;

SASINEK F.V., «Církev cyrillo-methodějská», *Sborník velehradský*, Brno, IV (1885) str. 45-68;

SASINEK F.V., *Dejiny kráľovstva uhorského, I., Arpádovská éra*, B. Bystrica, 1869;

SASINEK F.V., *Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867;

SASINEK F.V., «Dejopisný význam slova 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 6 (1864) str. 81-86;

SASINEK F.V., «Ešte raz Rugia čili Slovensko», *Letopis Matice Slovenskej*, Turčiansky Sv. Martin, VII/2 (1870) str. 55-56;

SASINEK F.V., «O mene 'paganus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/39 (1864) 618-620;

SASINEK F.V., «Odpoveď na odpoveď p. Knausa v záležitosti historického práva maďarčiny v cirkvi a vlasti», *Slovesnosť*, Skalica, roč. II, č. 32 (1864) str. 497-498;

SASINEK F.V., «Opeť o stredovekom 'christianus'», *Slovesnosť*, Skalica, II/30 (1864) 471-473;

SASINEK F.V., «Pokresťanenie Poľska», *Slovesnosť*, Skalica, II/42 (1864) 665-668;

SASINEK F.V., «Rugia čili Slovensko», *Letopis Matice Slovenskej*, B. Bystrica, VI/1 (1869) 16-23;

SASINEK F.V., «Samuel, údelné knieža Slovenska», *Letopis Matice Slovenskej*, Banská Bystrica, VII/1 (1870) str. 77-87;

SASINEK F.V., *Slováci v Uhorsku*, Turčiansky Sv. Martin, 1902;

SASINEK F.V., «Slovanské dejepisné žriedla (Nestor, +1136)», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/2 (1872) str. 45-50;

SASINEK F.V., «Stolný Belohrad», *Slovesnosť*, Skalica, II/37 (1864) 585-586;

SASINEK F.V., *Sv. Method a Uhorsko*, Turč. sv. Martin, 1884;

SASINEK F.V., «Trudoviny k dejopisu slovensko-obradnej cirkve v Uhrách», *Slovesnosť*, Skalica, II (1864), článok na pokračovanie, ktorý sa tiahne v celom ročníku 1864;

SASINEK F.V., «Župa a župani», *Letopis Matice Slovenskej*, B. Bystrica, VI/2 (1869) 71-78;

SEDLÁK V., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*, I-II, Bratislava, 1980-1987;

SHEREGHY V., PEKAR V., *Vospitanije podkarpato-ruskoho svjaščenstva*, Pittsburgh, 1951;

Schematismus Venerabilis Cleri Administrationum Apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia Anno Reparatae Salutis 1943, Prešov, 1943;

Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1833, Leutschoviae, 1833;

Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1840, Leutschoviae, 1840;

Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1842, Leutschoviae, 1842;

Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1844, Leutschoviae, 1844;

Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato 1866, Leutschoviae, 1866;

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi M. DCCC. XX., Agriae, 1819;

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXXXIX, Eperiessini, 1839;

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Prešoviensis (Fragopolitanae) et Administraturae Apostolicae Dioec. Munkačensis in Slovachia pro Anno Domini 1944, Prešov, 1944;

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Ungvariensis Pro Anno 1809-1814, Ungvarini, 1814;

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini M.D.CCC.XVI., Cassoviae, 1816;

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsienis ad Annum Domini 1878, Ungvarini, 1878;

Schématizmus Košickej diecézy 1995, Košice, 1995;

Schematizmus Nitrianskej diecézy, Bratislava, 1996;

SCHMIDT J.J., *Historia cirkwe ewanjelické podle Augsspurského wyznání w Uhřich*, Pessti, 1868;

SCHWARTZIUS G., *Introductio ad historiam Ungariae critico politicam*, Viennae, 1770;

SCHWARZ G., *Samuel rex Hungariae qui vulgo Aba audit*, Lemgoviae, 1761;

SIMON C., «The First Years of Ruthenian Church Life in America», *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 60/1 (1994) 187-231;

Slovenský biografický slovník (833-1990), I-III, Martin, 1986-1989;

Slovenský náučný slovník, I-III, Bratislava-Praha, 1932;

SMOLÁKOVÁ M., PEVNÝ P., *Slávne korunovačné klenoty*, Bratislava, 2001;

SOPKO J., *Kroniky stredovekého Slovenska*, Budmerice, 1995;

SOUČEK J.B., *Řecko-český slovník k Novému Zákonu*, Praha, 1994;

STANISLAV J., *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*, Turčiansky sv. Martin, 1950;

Statuta Ordinis S. Basilii Magni in Hungaria, Strigonii, 1857;

STILTINGUS J., *Vita Sancti Stephani regis Hungariae ex latinis et graecis, aliarumque gentium monumentis collecta, digesta, commentariis et observationibus illustrata*, Cassoviae, 1767;

STOLÁRIK S., *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*, Humenné, 1995;

SUCHÝ M., «Spišské mestá v Poľskom zálohu», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 55-87;

Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciæ anno MDCCXX;

SWIETECZKÝ B., *Kurucké války na Slovensku* (náčrt válečných událostí na Slovénsku a v Podkarpatské Rusi koncem XVII. a počátkem XVIII. století), Praha, 1928;

ŠAŠ O., *Archiv privilegovaného města Mukačeva 1376-1850*, Mukačevo, 1933;

ŠKULTÉTY J., «Visľania a Veľká Morava», *Slovenské pohľady*, 2 (1929) str. 91-101;

ŠPIRKO J., *Cirkevné dejiny*, I-II, Turčiansky Sv. Martin, 1943;

ŠPIRKO J., *Snem v Tridente*, Košice, 1947;

ŠPIRKO J., *Výtvarné pamiatky Spišskej Kapituly*, Turčiansky Sv. Martin, 1943;

ŠVORC P., *Sprievodca po historickom Prešove*, Prešov, 1997;

ŠVORC P., *Sprievodca po sakrálnych pamiatkách a cirkevnom živote Prešova*, Prešov, 1999;

TAPIÉ V.L., *Marie Terezie a Evropa*, Praha, 1997;

THEINER A., *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, I-II, Romae, 1859-1860;

THUROCZ, J. de, *Chronica Hungarorum II. Commentarii*, I-II, Budapest, 1988;

TIBENSKÝ J., *Dejiny Slovenska slovom i obrazom*, I., Martin, 1973;

TIMKOVIČ G.A., «Cyrilika je staršia ako glagolika», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, III/1-2 (1998) 5-208;

TIMKOVIČ G.A., «Najstaršia listina Košíc z roku 1230 svedčí o tom, že Košice boli gréckokatolíckou farnosťou s gréckokatolíckym farárom», *Blahovistnik*, Prešov, 11 (1998) str. 291-294;

TIMKOVIČ G.A., «Postriženie», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 25-31;

TIMKOVIČ G.A., «Pôvod 'Cigánov'», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 101-123;

TIMKOVIČ G.A., «Prečo sa vo Sv. Písme kráľ a vládca diablov, tj. vládca pekla nazýva 'Belzebub', keď my ho voláme 'Luciferom'?», *Blahovistnik*, Prešov, 5 (1998) str. 124-126;

TIMKOVIČ G.A., «Staroslovančina je prvým spisovným jazykom podkarpatských Rusínov», *Blahovistnik*, Prešov, 5 (1998) str. 119-121;

TIMKOVIČ G.A., «Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili na Veľkej Morave byzantskú

liturgiu sv. Jána Zlatoústeho», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 91-135;

TIMKOVIČ G.A., «Svätý Cyril (+869) bol katánskym episkopom», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, I/1-2 (1996) str. 53-90;

TIMKOVIČ G.A. a J.V., «Kríž», *Krásnobrodský zborník*, Prešov, II/1 (1997) str. 5-23;

TIMKOVIČ J.V., «Baziliánski protoihumeni», *Blahovistnik*, Prešov, 4 (1997) 97-100;

TIMKOVIČ J., «Jozef II. – záchranca posledných spišských gréckokatolíkov», *Blahovistnik*, Prešov, 7 (1998) 175-177;

TIMKOVIČ J.V., *Letopis Bukovského monastyra (Bukovej Hory) a historické zmienky o iných baziliánskych monastyroch na východnom Slovensku*, Prešov, 2004;

TIMKOVIČ J.V., *Letopis Krásnobrodského monastiera alebo kúsok zo slávnych dejín gréckokatolíkov na Slovensku*, Prešov, 1995;

TIMKOVIČ J.V., «Preobraženije Hospodne a 'hora Tábor' Prešovskej eparchie», *Blahovistnik*, Prešov, 7-8 (1996) str. 171-175;

TIMKOVIČ J.V., «Rusínska a slovenská Cirkev *sui iuris*», *Krásnobrodský zborník*, II/2 (1997) 211-219;

TIMKOVIČ J.V., «Ruskovoľanské Evanjelium prezrádza dejiny Ľubotína (okres Stará Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 1 (1996) str. 12-14;

TIMKOVIČ J., TIMKOVIČ G., «Predstavujeme Vam: hrekokatolicku parochiju Litmanovu (dekanat Stara Ľubovňa)», *Blahovistnik*, Prešov, 10 (1996) 260-265;

TIMKÓ I., *Keleti kereszténység, Keleti egyházak*, Budapest, 1971;

TIMON S., *Cassovia vetus ac nova*, Cassovia, 1732;

TOMÁŠIK S., «Pamätnosti Gemersko-Malohontské», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, IX/1-2 (1872) str. 31-53, 16-33;

TOMKO J., *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*, Spišská Kapitula - Spišské Podhradie, 1995;

UDVARI I., *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990;

UDVARI I., *Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei*, Nyíregyháza, 2002;

UDVARI I., *Ruszinok a XVIII. században*, Nyiregyháza, 1994;

«Uhorsko a Uhri», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, VIII/1 (1871) 66-75;

UNGHVÁRY E., «A Bukócz-hegyi monostor története», *Adalékok Zemplén-vármegye történetéhez*, IV, Sátoralja-Ujhely, 1899, str. 22-24, 56-58, 88-89, 116-117;

VENCKO J., *Z dejín okolia Spišského Hradu*, Spišské Podhradie, 1941;

ULIČNÝ F., *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice, 1990;

ULIČNÝ F., «Liptov», *Vlastivedný zborník Liptovského múzea v Ružomberku*, Martin, VII-IX (1982, 1985, 1987) str. 39-89, 133-208, 61-149;

ULIČNÝ F., «Osídlenie Šariša v 13.-14. storočí», *Nové Obzory*, Prešov, 12 (1970) str. 15-43;

ULIČNÝ F., *Štátny archív v Prešove*, Bratislava, 1959;

ULIČNÝ F., «Výsady spišských miest z roku 1271», *Slovenská archivistika*, Bratislava, XVI/1 (1981) str. 88-96;

ULIČNÝ F., «Zavedenie gregoriánskeho kalendára na Slovensku», *Slovenská archivistika*, Bratislava, XVI/2 (1981) str. 48-80;

VÁŇOVÁ-BODNÁROVÁ M., «Činnosť hodnoverného miesta Jasov do roku 1350», *Historica Carpatica*, Košice, IX (1978) str. 279-314;

VARSIK B., «K otázke falza Bardejovskej listiny z roku 1247», *Slovenská archivistika*, Bratislava, X/2 (1975) str. 141-150;

VARSIK B., *Osídlenie Košickej kotliny*, I-III, Bratislava, 1964-1977;

VARSIK B., «Pôvodné slovanské osídlenie Spiša a korene Spišských miest», *Spišské mestá v stredoveku*, Košice, 1974, str. 11-22;

VASIĽ C., *Gréckokatolíci dejiny – osudy –osobnosti*, Michalovce, 2000;

«Věřících lidí ubylo v celé zemi», *Katolický týdeník*, Praha, XII/29 (2001) str. 7;

Vojenské dějiny Československa, I-II, Praha, 1985-1986;

VRTEĽ L., *Na troch vŕškoch biely kríž*, Bratislava, 1990;

WAGNER C., *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, II, Viennae, 1773, 1774;

WAGNER C., *Analecta Scepusii sacri et profani*, III, IV, Possonii-Cassoviae, 1778;

WALLASZKY P., *Conspectvs Reipvblicae Litterariae in Hungaria ab initiis Regni ad nostra vsqve tempora*, Bvdae, 1808;

WELYKYJ A.G., *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, I-V (1622-1862), Romae, 1953-1955;

WELYKYJ A.G., *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, I (1658-1779), Romae, 1963;

WELYKYJ A., *Documenta Pontificium Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I-II, Roma, 1953-1954;

WELYKYJ A.G., *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae*, I (1601-1730), Romae, 1979;

WELYKYJ A.G., *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, II-V (1641-1740), Romae, 1973-1981;

WELYKYJ A.G., *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, I (1550-1593), Romae, 1959;

WELYKYJ A.G., *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, I-VI (1622-1790), Romae, 1954-1957;

WERBOCZ S. de, *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae (Decreta, Constitutiones et Articulos Regum inclyti Regni Ungariae)*, II, Tyrnaviae, 1696;

WICK V., *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*, Košice, 1936;

WINTER E., *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945;

ZÁBORSKÝ J., «Maďari pred opanovaním terajšej vlasti – Bieli a čierni Uhri», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/1 (1874) str. 35-65;

ZÁBORSKÝ J., «Maďari v X. století», *Letopis Matice Slovenskej*, Turč. Sv. Martin, XI/2 (1874) str. 35-71;

ZUBKO P., HROMJÁK Ľ., *Košický biskupi*, Vranov nad Topľou, 1998;

ZUBKO P., ŠVÁRNY M., *Spišskí biskupi*, Spišské Podhradie, 1996;

ŽIVNÝ, *Dějiny slovanské církve – Svátek sv. velikomučenníka Dimitrija*, Praha, 1887;

ŻYGULSKI Z, *Sztuka Turecka*, Warszawa, 1988;

700" Šarišské Dravce, Krásna Lúka, Poloma, Levoča, 1995;

Analytický index

A

Aba Krásny 282.
Abba 278, 279, 280.
Abba Samuel 35, 145, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 227, 230, 237.
Abovci 203, 206.
Abovský hrad 203, 225.
Abraham W. 344.
Abrahámovský monastyr 109.
Abramský monastyr 107.
Adalbert 66.
Adelfos 733.
Adolf 732.
Agathon sv. 194, 196, 197, 223.
Agathon Sikul sv. 531.
Agnesa 216.
Achtum 136, 137, 179, 180.
Alba Julia 54, 63, 64, 381, 478.
Alba-Regalijské biskupstvo 846.
Aldásy A. 177, 345, 604, 605, 670.
Alexander 347, 401, 817.
Alexander IV. 534.
Alexander V. 305.
Alexander VI. 87.
Alexander VII. 331, 486, 511, 720.
Alexander VIII. 65, 525, 586, 711, 726.
Alexios 216.
Allatae sunt 540.
Almaš Horný a Dolný 229.
Almaš potok 229.
Almazig 817.
Almádsky monastyr 110.
Almoš 21, 145, 185, 229.
Almoš hrad 229.
Also Kubin 42.
Altaišské anály 205.
Altitudo divini 87,
Alžbeta 34, 264, 299, 325, 335, 746.
Amante 532.
Anastázia 202, 216.
Andrášovce 388, 395, 409, 428.
Andrášy A. 460, 466.
Andrášy Š. 693.
Andreeti A. 444.
Andrej 138, 739.
Andrej J. 94.
Andrejkovič M. 662.
Andrejkovič Š. 763, 775.
Andrejkovičovia 82, 93.
Andrejovce 401, 429.
Andrella J. 670.
Andrij 409.
Andronik 143.
Anicetos sv. 531.
Anjouovci 36, 81, 111, 130, 132, 133, 134, 138, 140, 143, 166, 173, 250, 251, 276-278, 284, 286, 288, 290-294, 297, 298, 299, 333, 335, 347, 374, 494, 533, 534, 731, 745.
Anna zo Savoja 302.
Annales Hildesheimenses 144.
Anonymova kronika 116, 205, 294.
Anonymus 15, 20, 59, 62, 63, 72.
Anterus sv. 531.
Anton 739.
Anton IV. 814, 816.
Apovský monastyr 109.
Apporský monastyr 106.
Aragónsky J. 331.
Ardanovo 410.
Aron P. 64.
Arpád 59, 62, 332, 343.
Arpádovci 15, 22, 24, 34, 42, 55, 59, 130, 138, 166, 170, 215, 227-229, 250, 257, 264, 275, 276, 287, 289, 291, 295, 332, 333, 387, 392, 534, 691, 696, 745.
Artunt 815.
Arwa 41.
Aspremont 441.
Atanasij 10, 808.
Atény 499.
Atha 211, 232.
Augusto Ch. de Saxonia 500.
Aventínsky monastyr 135.
Avignone 277.

B

Babolčský monastyr 110.
Bacúr 360.

Bačinskyj A. 398, 424, 446, 447, 457, 460, 462, 466, 515, 525, 569, 572, 575, 576, 579, 580, 587, 588, 605, 636, 657, 673, 675, 683, 688, 689, 691, 692, 694, 768-770, 776, 777, 786, 846, 856.
Bačkov 287.
Bačkovský hrad 286.
Badini J. 520, 586.
Bachov absolutizmus 45.
Bajerov 629.
Bajtko 398.
Bakonybéli 228.
Balaton 36, 59, 114, 230, 297, 840, 841.
Balduin Flanderský 241.
Balgrad 63.
Balica 814-819.
Balik B.I. 344, 345, 506, 507.
Ballingh J. 403, 429.
Balné 772, 774.
Balog 46.
Baluďanskyj A. 63, 64, 172, 177, 182, 183, 188, 189, 222, 225, 232, 234, 236, 237, 271, 273, 337, 339, 344, 345, 840, 849, 850, 851.
Balvanec 815.
Banko 818.
Banská Bystrica 80.
Banskobystrické biskupstvo 106, 379, 470, 492, 520, 526, 582, 604, 626, 696, 697, 700, 719, 846.
Barakon 399.
Baran A. 65, 433, 511, 592, 599, 811.
Baranč 629.
Baranovič P. 414, 416.
Barca 628.
Bardejov 84, 102, 269, 293, 401, 757, 758.
Bardejovský monastyr 107.
Barkóczy de Szala F. 551, 598, 611, 613, 616, 617, 619, 630-636, 640, 645, 660, 661, 770.
Bartolomej 732.
Basileos I. 196, 223.
Basilios 532, 533, 589.
Basilovits J. 57, 63, 95, 171, 189, 190, 233, 268, 377, 506, 511, 584, 585, 593, 598, 601, 603, 644, 701, 705, 706, 849.
Bastašič J. 841.
Batha 206.
Batský monastyr 106, 107.
Baza 304.
Bazil 225.
Bazil Veľký sv. 12.
Bazilea 307.
Báč 113, 136, 177, 313, 695.
Báčska eparchia 136.
Báčsky monastyr 107.
Bárdosy J. 92, 114, 170, 171, 172, 175, 179, 183, 189, 191, 209, 225, 229, 231, 233, 234, 235, 268, 377, 732, 779-781.
Báthory J. 820, 828.
Báthoryová S. 403, 427.
Báthmonostor 107.
Bebekovci 297.
Beensky monastyr 108.
Behelský monastyr 107.
Bejmut J. 459.
Bel M. 116.
Bela 227.
Bela I. 206, 207, 208, 209, 229, 230, 231.
Bela II. 160, 185, 216, 332.
Bela III. 136, 216.
Bela IV. 34, 35, 40, 67, 72, 188, 206, 216, 259, 260, 265, 267, 269, 271, 287, 289, 335, 737.
Belehrad 63, 129, 348.
Belehradský monastyr 106.
Belenenský monastyr 105.
Belic I. 410.
Belkovič L. 818.
Bellarmín 834.
Belohrad 68, 177.
Belohradské biskupstvo 106.
Belohradský monastyr 105.
Belošský monastyr 110.
Belsko 128.
Belský monastyr 108.
Benátky 180, 228.
Bendász I. 646.
Benedictus Dominus 535.
Benedikovce 401, 429.
Beneditk 745.
Benedikt I. 732.
Benedikt II. 732.
Benedikt VI. 16.
Benedikt VII. 68.

Benedikt IX. 243, 532.
Benedikt XIII. 305, 555, 579, 599.
Benedikt XIV. 492, 538, 540, 604.
Beneševič V.N. 93, 95, 96, 169.
Benkovič A. 585.
Beňko J. 66, 74, 332.
Bercseny 97, 421, 434, 444, 691.
Berky J. 827.
Bernard z Klervo sv. 96.
Bernolák 26.
Berzava 817.
Beskid N.A. 96, 395, 425, 428, 515, 752, 778, 780, 781, 783.
Bethlen G. 390, 713, 717, 725.
Bélik J. de 782.
Bidermann 47.
Bidziľa B.I. 223.
Biel 81.
Bielowski A. 66.
Bih V. 442.
Biharsko 206.
Bihlmeier K. 234, 236, 603.
Bihor parrochia 132.
Bijacovce 186, 392, 730, 772.
Bileckyj M. 599.
Bilobukorský monastyr 110.
Biro M. 380.
Bisah 388, 395, 428.
Bisgnano 533.
Bizancij H. 11, 57, 80, 92, 122, 169, 176, 217, 235, 405, 446, 503, 504, 515, 538, 542, 545, 548-555, 559-565, 568, 575, 577, 579, 597, 598, 600, 610, 614, 618, 619, 641, 642, 644, 657, 687, 699, 700, 704, 726, 802-804, 811, 838, 856.
Blažejovskyj D. 582, 605.
Blažov 583.
Blažovskyj H. 576, 579, 580, 583, 604, 605, 612, 613, 615, 619, 626, 627, 641, 643, 645, 647, 657, 688, 836, 856.
Blatný monastyr 107.
Bobovište 409, 429, 574.
Bobrov 753.
Bobrovec 128.
Bočkay Š. 390.
Bodrog 46.
Bodrogmonostor 107.
Boháč V. 667, 672.
Bohdanovce pri Košiciach 396, 428.
Bojan 195.
Bokes F. 58, 336.
Bokšaj J. 662, 673.
Boleslav 187, 198, 221.
Boleslav I. 221.
Boleslav II. 197, 221.
Boleslav III. 221.
Boleslav IV. 221.
Boleslav V. 221.
Boleslav Chrabrý 205.
Bolvanus 817.
Boľ 629.
Bonfínius A. 317, 342.
Bonchonsky J.P. 76.
Bonifác 138, 339.
Bonifác V. 531.
Bonifác VIII. 277.
Bonifác IX. 303, 304, 305.
Bonkaló A. 463, 524, 586, 595.
Boris 729.
Bors parrochia 132.
Borsa 437.
Borša Holý 286.
Boršova 56.
Boršský monastyr 108.
Borzakovskyj J.B. 758.
Bospor a Dardanely 239.
Bothský monastyr 106.
Bova 534, 535.
Bovankovič J. 601.
Bozóksky monastyr 108.
Božičkovič V. 582, 841, 845.
Bôlsky monastyr 107.
Bradač J. 540, 551, 568, 575, 579, 581, 582, 595, 606, 609, 614, 657, 673, 675, 677, 678, 683, 685, 686, 688, 700, 701, 703, 704, 840, 856, 865, 871.
Bradač M. 581, 792.
Bradač S. 581.
Bradačová K. 606, 865.
Brancatio 430.
Braničevský hrad 286.
Brankovič S. 809.
Brašovský monastyr 109.

Bratislava 24, 25, 29, 40, 45, 46, 66, 67, 300, 353, 357, 368, 373, 434, 520, 579, 595, 665-667, 783, 826.
Brehov 629.
Brekov 298.
Brekovský hrad 286.
Bremenský A. 221.
Brest-Litovská únia 507.
Brezinský monastyr 109.
Brezno 360.
Brezov 629.
Brezováková B. 226, 336.
Brezovica 388, 395, 428, 629.
Brezovička 629.
Brežany 139, 456.
Bridge A. 267.
Brigido de Brezovitz et Mahrenfels M. 776, 782.
Bruno 120.
Brušnica 46.
Brutovce 458, 753, 762, 766, 772, 774, 790.
Břetislav 748.
Břevnovský monastyr 221.
Bubanovič S. 841.
Bucko V. 360, 379, 380, 381, 604, 605.
Buda 200.
Budapešť 266, 370, 617, 818.
Budča 360.
Budimír 283.
Budín 31, 51, 136, 170, 179, 262, 263, 278, 308, 334, 356, 357, 423, 522, 740, 792.
Budínska kronika 211.
Budínsky monastyr 105, 106, 108.
Budínsky sobor 262, 263, 617.
Buchlovský hrad 171.
Bukoň-Šumlský monastyr 110.
Bukova Hora 128.
Bukovce 128.
Bukovina 60, 753.
Bukovský monastyr 110, 565.
Bukurešť 660.
Bulčský monastyr 107.
Buldus 138.
Bulko H. 564, 566, 601.
Burgio 355, 378.
Buzica 629.
Büdinger 183, 236.
Byhar 28, 30, 58, 68, 129, 138, 144, 183, 215.
Byharská eparchia 162.
Byharsko 24, 27, 58, 67, 144, 206.
Byharský hrad 14, 58.
Byharské vrchy 14.
Byhorská eparchia 138.
Byhorský monastyr 109.
Bystrá 397, 815.
Bystrický monastyr 478.
Bystrík 138.
Byzerský monastyr 107.
Bzovík 117.

C

Calceopul A. 534.
Capit Cunorum 20.
Carnuntum 25.
Carrafa 522.
Castrum Ruthenor 36.
Catalini N. 537.
Catapranos 138.
Cedren 61.
Celestín III. 222.
Cernina 779.
Cibar A. 457.
Cibinský monastyr 109.
Cijanko I. 410.
Cijanko M. 410.
Cimarra 537.
Cinek F. 705.
Cígeľka 779.
Cínsky monastyr 109.
Clavaral 105.
Colloredo A.T. 448.
Cosenza 533.
Cosmas 748.
Croce G.M. 590.
Croton 534.
Csaholi F. 355.
Csaska J. 782.
Csáky 391.
Csákyovci 390.
Csudarovci 297.

Cumanorum Campus 20, 67.
Cyprián 57.
Cyril sv. 12, 29, 52, 53, 68, 76, 79, 82, 99, 166, 171, 195, 196, 197, 207, 209, 211, 213, 220, 288, 398, 450, 469, 471, 488, 493, 571, 678, 691, 696, 706, 744, 802, 859.
Czorenig 47.

Č

Čanád 30, 68, 113, 129, 136, 137, 177, 180, 249.
Čanádska eparchia 103, 107, 136, 228.
Čanádske biskupstvo 137.
Čanádsky monastyr 105, 107.
Čarne 759.
Čarňanskyj 759.
Čáky Š. 762.
Čatársky monastyr 110.
Čársky J. 494.
Čečejovce 628, 629.
Čele J.A. 299.
Černeča Hora 31, 37, 64, 93, 110, 121, 169, 174, 365, 381, 403, 443, 469, 470, 477, 480, 527, 539, 542, 547, 553, 563, 564, 565, 568, 569, 571-574, 578, 594, 597, 675, 693, 700, 701, 720, 729, 746, 807, 823, 857, 865.
Černokňažník 90, 91.
Čarny 654.
Červenica 629.
Červený Kláštor 81.
Červený vrch 622, 730.
Čičava 298, 779.
Čičov 815.
Čimková 753.
Činadijovo 410.
Čirč 619, 620, 646.
Čižatice 139.
Čornský monastyr 108.
Čubatyj M. 96, 223.
Čudánsky monastyr 107.
Cultus Marialis 788.
Čunovo 772.
Čuthský monastyr 108.

D

Damassus II. 243.
Damjan 409, 410.
Dan 818.
Danč T. 808.
Daniel 746.
Dardanely 519.
Dávid 19, 228, 229, 282.
Deak L. 62, 67.
Debitum pastoralis officiis 329.
Dedinky 753.
Dejiny Slovenska 111, 112.
Demeter 282, 739.
Deršský monastyr 107.
Deško H. 601.
Detek 629.
Detrik 46.
Develický monastyr 110.
Dewazenhaw 781.
Diego dal Pozzo 538.
Dienovský monastyr 109.
Dimitrij 143, 144, 409, 817.
Dioklecián 24, 25.
Dionis J. 398.
Dionisij 409, 410.
Dionýsios sv. 531.
Dlhá Lúka 397.
Dlugoš (Długos) J. 329, 330, 345.
Dmelnický monastyr 108.
Dmitrovský monastyr 105.
Dobrakuťa M. 361.
Dobrá Niva 360.
Dobrovský 27.
Dobšinský P. 89, 97.
Doczy A. 721, 727.
Dolha 306.
Dolný Kubín 42.
Domaninci 639.
Domaňovce 730, 778.
Domán 730.
Domitrovič P. 833, 834.
Domonya 639.
Domoslav 229.
Donch 67.
Dornavský monastyr 109.
Dorobratovo 409.

Dorotej 10, 176.
Dorotej sv. 574.
Dositej 809.
Dovalovo 754.
Dóžovo povstanie 96, 316, 347, 348, 364, 456.
Dömös monastyr 108.
Drag 814-819.
Dragocij M. 845.
Dragoš M. 163.
Drahomir 818.
Drahov 805.
Drahuševič K. 818.
Dráva 114.
Driečna 401, 429.
Drinopol 367.
Drozovský monastyr 107.
Drugeth 94, 333, 412, 427.
Drugeth F. 286, 298, 299, 745.
Drugeth J. 22, 287.
Drugeth Ján X. 475.
Drugeth Juraj III. 300, 393, 471, 651.
Drugeth Juraj IV. 474-476, 482, 497, 508, 509.
Drugeth M. 299.
Drugeth V. 97, 286, 300, 507, 821, 822, 829.
Drugeth Ž. 413, 414, 433, 522, 722.
Drugethovci 287, 297-299, 333, 390, 413, 414, 421, 472, 473, 479, 480, 509, 510, 653, 691, 693.
Dubová 43.
Dubovica 388, 395, 428.
Dubovský monastyr 110.
Dubravič M. 834.
Dubrovec 409.
Dudáš B. 812.
Dudič A. 444.
Dudinskyj J. 763.
Duchnovič A. 562.
Dukas M. 310, 312.
Dulišković I. 73, 167, 169, 172, 189, 190, 233, 236, 336, 435, 581, 585, 597, 598, 600, 602, 603, 606, 642, 644-646, 649, 670-672, 700, 701, 703, 725, 727, 810, 811.
Dumnič J. 233.
Dunaj 20, 21, 25, 27, 35, 36, 67, 106, 142, 165, 183, 202, 495, 624, 706.
Dunajec 298.
Dunajský monastyr 106.
Duplín 629.
Durazzo 537.
Dvoreckyj I.CH. 826.
Dvorník F. 197, 223, 268.
Dzubáková M.M. 667, 672.
Džudžar J. 343, 643, 703, 832, 839, 848, 849, 850, 851.

Ď

Ďačenko G. 72, 176, 826.
Ďakovo-Sriemske biskupstvo 107.
Ďurica M.S. 68, 92, 166, 191.

E

Ebronský monastyr 107.
Eger 28, 30, 113, 129, 138, 139, 177, 249, 306, 370, 410, 470, 478, 481, 484, 485, 498, 522, 523, 525, 537, 538, 541, 542, 545, 546, 551, 559, 566, 573, 584, 597, 615, 657, 662, 664, 673, 681, 687, 695, 711, 718, 727, 742, 798.
Egerská eparchia 138.
Egerská diecéza 23, 139, 248, 251, 261, 404-407, 411, 417, 431, 471, 473, 478, 482, 484, 486, 492, 500, 503, 524, 526, 536, 548-552, 554, 580, 604, 609, 612, 614, 615, 624-627, 630, 634, 640, 641, 643, 647, 660-663, 677, 680, 683, 688, 689, 696, 697, 699, 700, 706, 707, 718, 719, 726, 798, 800, 802-804, 807, 812, 838, 840, 844.
Egerské arcibiskupstvo 107, 552.
Egerský monastyr 138.
Egrešský monastyr 107, 109, 110.
Eleuterios Nikopolitanos sv. 531.
Emerik 26, 112, 171, 199, 224, 244, 513.
Endlicher S.L. 59, 63, 66, 68, 173, 177, 178, 179, 180, 181, 186, 189, 235, 273.
Ents 629.
Epek 711, 723.
Ephemerides Canoniae Teplensis 447.
Erdö-Horváthi 629.
Erdődy de Monyorókerék G. 550, 551, 552, 563, 597, 598, 610, 613, 641, 644, 726.

Erdődy de Monyorókerék L. 613.
Erchanbald 15.
Erlau 129.
Este H. d' 331.
Esterházy 444.
Esterházy de Galantha K. 23, 551, 582, 613, 640, 641, 650, 673, 677-680, 685, 686, 687, 700, 701, 704.
Esztergom 129, 142.
Etsi pastoralis 492, 540.
Eugen IV. 307.
Eusébios sv. 531.
Euthymij 722, 727, 728.
Evaristos sv. 531.
Evfímia 216.
Evfrozinia 216.
Eximia Regalium Principum 539.

F

Farkasfalvi 743.
Fáj 629.
Fedor 409.
Fedor I. 410.
Fedor M. 73, 377, 491, 512, 748, 782, 784.
Fedor V. 410.
Fehér G. 180.
Fejér G. 67, 116, 117, 171, 172, 174, 179, 182, 184, 189, 190, 231, 232, 268, 271, 272, 380, 514, 731, 780, 782.
Felsó-Domonya 639.
Felsö-Novaj 629.
Fencik E. 599.
Fenesy G. 261, 503, 526, 839.
Feňarová M. 336, 780, 782, 783.
Ferdinand 397, 714.
Ferdinand I. 44, 356, 357, 359, 364, 368, 379.
Ferdinand II. 605, 836.
Ferdinand III. 509, 836, 837.
Ferenc I. 409.
Ferenc P. 409.
Ferrante N. 57, 170, 530, 531, 588-590.
Ferrara 307.
Filip F.P. 72.
Filip L. 402, 694.
Filipovič P. 546, 548, 594, 595, 800, 810.
Fiľakovo 522.
Fiľakovský hrad 426.
Firčák J. 444.
Fitch H. 515.
Florencia 307.
Florentská únia 308, 347.
Florentský koncil 307, 347, 349.
Florián 329.
Fogaraš 64, 409.
Fogarašská eparchia 23, 63, 64, 804, 845.
Fogarašský monastyr 109.
Foľvark 758, 772, 774.
Fony 630.
Forbasy 781.
Forgáč F. 364.
Forte B. 512.
Folkmár 459, 466.
Fotios 166, 196, 197, 243.
Francisk 409.
Francúzska revolúcia 461, 655.
František I. 683.
František Jozef I. 444, 715.
Fričovce 629.
Fridman 753.
Fridrich 161, 341.
Fridrich II. 531, 681.
Friedrich 68.
Friedt C. 397.
Fuldské Anály 196.
Fulianka 779.
Fuxhoffer 211.
Fünfkirchen 129.

G

Gaboltov 630.
Gaborjanský monastyr 109.
Gabriele de juxta Hornad 62, 183, 232, 235, 236.
Gaganec J. 123.
Gajdobrský monastyr 107.
Galbiati E. 591, 592.
Gall P. 286.
Galuf J. 850.
Gampe J. 771.
Ganganelli G.A. 453.
Gardízi M. 60.

Gargano 864.
Gašpar 747.
Gavorjanský monastyr 109.
Gejza 34.
Gejza I. 145, 148, 149, 151, 158, 185, 186, 208, 216, 229, 731.
Gejza II. 216, 332.
Gejzovič 151, 152, 153, 158.
Gelnica 459, 460, 769, 772.
Gemerský hrad 334.
Gentilis 277, 279.
Georgius 67.
Gerace 534.
Gesta Hungarorum 20.
Geza 229.
Gérard 137, 180, 181, 228.
Giannini P. 57, 589, 590.
Gilles St. kláštor 113.
Ginzel 221, 223.
Giovanni Teriste di Stile (S) monastyr 57.
Girints 629.
Gizela 120, 121, 129, 164, 199-201, 204, 208, 216, 224, 225, 229, 264.
Gniezno 221, 262, 263.
Godofredus 211, 232.
Gojdič P.P. 81, 213, 696.
Gombos A. 66.
Gorazd 232.
Gorazd sv. 194, 195, 196, 197.
Goraždivka Veľká a Malá 195.
Gotalský monastyr 108.
Góbel M.T. 177.
Gölnicz 459, 466.
Göncz Ruszka 628.
Görgej L. 776.
Grabský monastyr 108.
Gradonic J. 296, 337.
Gradoš J. 784.
Gran 30, 129, 183.
Gregor 26, 508.
Gregor III. sv. 532.
Gregor V. 121.
Gregor VII. 219, 220, 263, 533.
Gregor IX. 256, 260, 329.
Gregor XI. 297, 348.
Gregor XII. 305.
Gregor XIII. 371, 535, 778.
Gregorovič J. 13.
Grécke kolégium 518, 537.
Gréckokatolícky kalendár 504.
Grottaferrata 243, 416, 432, 532, 534-537.
Guaxupe diecéza 105.
Guibertus 172.
Guillaumme D. 603.
Gulovič V. 763, 774.
Guzej J. 336, 394, 427.
Gyerömonostra 109.
Györ 30, 129, 519.
Györfy G. 73.
Gyren 781.
Gyula Fehervár 63.

H

Haáb 739.
Habickyj V. 758.
Habovka 754.
Habsburgovci 276, 356, 367, 373, 374, 380, 386, 390, 401, 426, 437, 443, 522, 523, 800, 802, 825.
Hačava 399.
Hadžega V. 67, 73, 77, 95, 179, 189, 234, 336, 426, 432, 435, 463, 464, 467, 506, 507, 585, 594, 646, 647, 649, 670, 705, 706, 827.
Hahotský monastyr 110.
Hajdudorogská eparchia 48, 693.
Halaga O.R. 67, 68, 76, 119, 170, 171, 175, 271, 280, 334, 428, 514, 584.
Halicko-Volinský letopis 795.
Halič 328, 329.
Haličkovič A. 601.
Haligovce 753.
Haluščinskyj T. 172.
Hamilton B. 179.
Hanigovce 621.
Hankovce 629.
Hantský monastyr 110.
Hanušin J. 647.
Harasim I. 75.
Harčar A. 584.
Harichovce 753, 772.
Harskutský monastyr 108.
Haršanij T. 662.

Hatvanský monastyr 109.
Havrilovič R. 496.
Havroš O. 233.
Haynauové nariadenie 45.
Hájniky 360.
Hedeon 169.
Hedviga 301.
Heinrich 26.
Helcmanovce 758, 762, 772, 774, 776, 777, 791.
Helena 216, 347.
Helmold 16, 221.
Heinrich 284, 286, 732, 745.
Hennadij 313.
Henrich 199, 200, 221, 244, 739.
Henrich II. 120, 217, 225.
Henrich III. 121, 201, 208, 217, 230.
Henrich IV. 155.
Heovízsky monastyr 109.
Heraklios 21.
Herimannova kronika 205.
Herman 142.
Hermanovce 628, 629.
Hernád-Kérts 629.
Hernád Némethi 629.
Hertník 629.
Hervasij 141, 706.
Hildesheimské anály 205.
Hirka J. 665, 666.
Hitler 494.
Hladovka 754.
Hlinka B. 188.
Hlohovec 358.
Hniezdne 755, 781.
Hnilčík 753, 772, 773.
Hnilec 753.
Hniezdne 737.
Hniežďanská eparchia 68.
Hodermark 583, 662, 758, 762, 771-773, 776, 791.
Hodermarskyj J. 9, 10, 11, 57, 261, 537, 538, 541-549, 552, 553, 555, 563, 564, 568, 577, 579, 583, 588, 592-596, 599, 624, 625, 655, 657, 838.
Hodermarskyj P. 592, 655.
Hodinka A. 57, 63, 71, 73, 76, 91-92, 94, 95-97, 174, 273, 343, 380-383, 429-432, 434, 435, 463, 464, 506, 508, 510, 511, 513, 515, 586, 591-596, 647, 670, 722, 724-726, 783, 784, 809, 812, 828, 829.
Hodža 374, 389.
Holčík Š. 188, 379.
Holovackyj R. 669.
Homza M. 229.
Honórius III. 166, 190, 256, 269, 534.
Hopko V. 81.
Hora Athos 795.
Hora sv. Martina 102.
Horányi A. 153.
Horáček J. 223.
Hordoš 410.
Horkaj Š. 645.
Horná Olšava 46.
Hornád 56, 65, 203, 293, 847.
Hornourošovský monastyr 110.
Horond 409.
Horvát 137.
Horváth K. 392.
Horváty 399.
Hostinský P.Z. 225, 429.
Hostiňak S. 703.
Hostovice 493.
Hörk J. 394, 395, 427.
Hrabkovský monastyr 107.
Hrabovec 629.
Hrabovo 409.
Hradiský monastyr 221.
Hradište 59.
Hradský monastyr 107.
Hradszky J. 73.
Hran 183.
Hraničné 139, 456, 512, 749, 753, 755.
Hrašovík 283.
Hrbečský monastyr 106.
Hrboltová 754.
Hric 409.
Hrihorij 26, 479, 795, 808.
Hrihorovič Š. 826.
Hroch 813.
Hrochová V. 267.
Hromjak P. 233.
Hromják Ľ. 584, 707.
Hron 30, 70, 129, 142, 183, 396, 706.

Hronský Beňadik 361.
Hronský monastyr 105.
Hroš 813.
Hrubov 629.
Hruševo 637, 639, 813, 816, 817, 820, 822.
Hruševský exarchát 497, 713, 813.
Hruševský monastyr 31, 71, 110, 539, 713, 723, 809, 811, 813, 814, 817, 819, 820-823, 825, 854.
Hruštín 754.
Hubová 754.
Humenné 84, 167, 287, 298, 300, 393, 394, 413, 427, 472, 480, 509, 651, 821.
Humenský hrad 286, 390.
Humeňak V. 410.
Hung 20.
Hunka J. 234.
Huňady J. 315, 316.
Huňadyovci 276, 314, 316.
Hurban 45, 374, 389.
Hus J. 305, 308.
Hutka 779.
Hutty 754.
Hybe 128, 754.
Hyginos Aténsky sv. 531.
Hýroš. Š. 463.
Hviezdoslav P.O. 42.
Hvozdzik J. 72.

CH

Chalcedonský koncil 225, 249.
Chalkokondiles 186, 310, 341, 668.
Chalopupecký V. 58, 61, 67, 70, 72, 73, 77, 133, 176, 178, 182, 183, 188, 225, 234, 235, 273, 335-337, 342, 378, 428, 605, 706, 707, 782, 784, 785.
Chalupecký I. 336, 779.
Charitas illa 844.
Chedur 73.
Chema 138.
Chersigský hrad 332.
Chicho 817.
Chios 518, 587.
Chlebnica 754.
Chmeľov 395, 428.
Chmeľnica 781.
Choleva M. 96.
Cholm 329.
Cholský monastyr 109.
Choma J. 601.
Chors 195, 222, 342, 343.
Chorvát M. 360.
Chrastné 282.
Chrasť nad Hornádom 753.
Chren T. 835.
Christianae religionis 643.
Christianus de Saxonia 624, 718.
Christodulos 499.
Christus Dominus 39.
Chromec B. 647.
Chudľov 409.
Chust 28, 821.
Chustský zámok 36, 821, 829.
Chunt parrochia 132.
Chyžné 753.
Chyžňany 397, 428.

I

Iberský polostrov 55.
Ibrahim 522.
Iegel 459.
Ihľany 583, 662, 758, 762, 772, 773, 776, 777.
Ihnatovič T. 581.
Ilarion 722, 820, 829.
Ildský monastyr 107.
Illye H. 659, 670.
Iľkovič A. 701.
Imrich 26, 44, 112, 117, 119, 121, 144, 199, 206, 220, 224, 228, 229, 258, 289, 513, 739.
Imstičevo 83.
Imstičevský monastyr 10, 31, 110, 564, 565.
Ináncs 629.
Inocent 231.
Inocent III. 92, 112-119, 136, 171, 221, 237, 242, 244, 245, 246, 249, 254-256, 258, 262, 273, 348, 513, 571, 680, 702, 860.
Inocent IV. 72, 222, 257.
Inocent VI. 119, 295, 296, 301, 348, 507.
Inocent VII. 305.

Inocent X. 406, 479, 483.
Inocent XI. 586.
Inocent XII. 519, 537.
Inštrukcia Východnej Kongregácie 502, 579, 633.
Istanbul 239.
Ister 142, 183.
Isterhron 129, 142.
Isus Christos 7, 8, 39, 42, 53, 157, 158, 188, 193, 198, 217, 241, 246, 247, 248, 252, 261, 285, 303, 312, 450, 505, 526, 570, 574, 591, 611.
Italičkovič M. 459.
Ivan 409, 410.
Ivan III. 347.
Ivančo 864.
Ivančo J. 459.
Ivančuk 818.
Ivanov I. 826.
Ivanovič S. 841.
Izabella 264.
Izák Komnen 216.
Izjaslav 216.
Ivanský monastyr 106.

J

Jabloňovce 229.
Jacin B. 601.
Jagello 301.
Jagelovci 276.
Jager 129.
Jaklin B. 434.
Jaklovce 459, 460, 767, 772.
Jakov 409.
Jakovský monastyr 108.
Jakub 138, 143, 183, 410, 732-743, 746, 767, 780, 781, 835.
Jakub d'Itri 534.
Jakubany 753, 755, 756, 777, 779, 781, 791.
Jakubova Voľa pri Lipanoch 395, 428.
Jakušič J. de Orbova 474, 475, 482, 484, 485, 509, 510.
Jakušičová A. 474, 475.
Jakušovce 46.
Jamborskí 82, 93.
Jamborskyj J. 759, 761.
Jamborskyj M 763.
Jamborskyj V. 458, 459, 762-765, 768, 775.
Jamník 128, 730, 778.
Janík 628, 629.
Jankovič V. 378.
Janšák Š. 72, 382, 583.
Janovič 409.
Janovič J. 620.
Janovič P. 620, 646.
Janovič S. 620, 646.
Jarabina 128, 581, 753, 755, 777, 791.
Jaroslav Múdry 202, 216.
Jasenov 287, 298.
Jasenovský hrad 286, 390.
Jasenovský monastyr 167, 413, 416, 432.
Jasov 22, 63, 357, 373, 430, 509, 584.
Jasovský kláštor 737.
Jasovský monastyr 584.
Jastrabie 621.
Jastský monastyr 110.
Javdyk L. 189.
Javorinská eparchia 721, 857.
Ján 359, 534, 739.
Ján sv. 193.
Ján II. 31, 53, 174, 365, 368, 381.
Ján V. 532.
Ján V. Paleológ 302.
Ján VI. 532.
Ján VII. Kalaber 532.
Ján VIII. 68.
Ján VIII. Paleológ 307.
Ján IX. 16.
Ján XIII. 197.
Ján XXII. 284.
Ján XXIII. 48, 304, 305.
Ján Pavol II. 213, 255, 256, 331, 485, 486, 499, 505, 514, 515, 616, 684, 695, 697, 712.
Ján z Bosny 745.
János I. 701.
Jánošík 445.
Jány F. 669, 670.
Jászberényi T. 483.
Jekelfalussy V. de 782.
Jeleňak M. 601.

Jelšava 398.
Jerotej 142.
Jeršová M. 61.
Jeruzalem 172, 173, 285.
Jesse 229.
Jevíčsky monastyr 221.
Jindřichov Hradec 437.
Jiskra J. 325.
Joan 141, 190, 409, 469, 732, 734, 735, 743, 819, 820.
Jorgenson J. 76.
Josif Roga de Camellis 9, 31, 54, 56-57, 65, 83-87, 89, 95-96, 98, 121, 122, 139, 399, 405, 420, 421, 423, 442, 443, 446, 479, 487, 495, 496, 498, 500, 513, 518, 519-530, 536-538, 540, 541, 543-546, 549, 554, 555, 564, 568, 572, 576, 578, 582, 583, 585, 587, 588, 593, 594, 605, 609, 643, 655, 687, 691, 692, 699, 709, 710, 711, 716, 717, 719, 726, 736, 740, 741, 756, 758, 784, 797, 804, 809, 834, 840, 856.
Jothský monastyr 107.
Jougan A. 180, 228.
Jozef 307.
Jozef I. 424, 446, 823.
Jozef II. 7, 80, 153, 163, 252, 400, 447, 449-451, 453, 454, 456, 459-462, 465, 530, 549, 613, 618, 640, 657, 675-677, 689, 691, 701, 756, 765, 768, 776, 777, 808, 872.
Judita 205, 208, 217, 230.
Jugan P. 171.
Jugovič H. 841.
Jumperek 815.
Jurij 409, 801.
Jurkanič T. 10.
Jurkovský monastyr 107.
Jurské 762, 766, 772-775.
Jusko L. 409.
Jusko M. 409.
Jusko V. 409.
Justiniánov Kódex 744.
Július III. 534.

K

Kadlec K. 73, 74, 294, 337, 344, 374, 375, 378, 379, 383, 464.
Kaios Dalmátsky sv. 531.
Kajňa 46.
Kalábria 13, 111, 170, 531-534, 536, 589.
Kalinka J. 398.
Kaloča 30, 113, 129, 139, 177, 181, 182, 297.
Kaločská eparchia 139, 140, 853.
Kaločské arcibiskupstvo 107, 119, 136.
Kaločský monastyr 107, 182.
Kamčatka 134.
Kamenica 388, 395, 428.
Kamienka 581, 587, 606, 618, 753, 755, 756, 777, 781, 791, 865.
Kaminskyj P. 443, 524, 546, 586.
Kan L. 334.
Kandia 519.
Kaňuk A. 763.
Kaňuk M. 776, 791.
Kapušanský hrad 334.
Kapušany 628, 629.
Karlovec 417.
Karol I. z Anjou 333, 335.
Karol II. 333.
Karol III. 424, 446, 504, 542, 553, 625, 804.
Karol VI. 542, 553, 625, 715, 724, 804, 811.
Karol z Anjou 262, 264.
Karol z Apúlie 332.
Karol Róbert 166, 276-279, 281-282, 284-288, 297-299, 301, 332-336.
Karol Veľký 531, 532.
Karpaty 28, 29, 36, 45, 47, 49, 55, 59, 69, 194, 225, 291, 294, 313-315, 393, 404, 414, 684, 795.
Kartáginský snem 40.
Kasarský monastyr 108.
Kasprišin R. 645.
Kašper M. 601.
Katánia 730.
Katolícke noviny 389.
Katona S. 113, 116, 171, 189, 190, 202, 230, 268, 270, 271.
Kauniz 461.
Kavuljak A. 43, 71, 73, 74, 92, 134, 135, 178, 324, 344, 751, 783.
Kazimír 629.

Károly A. 439, 603.
Kedrin 142.
Kechnec 628.
Kelbovce 46.
Kendice 629.
Keresztúrsky monastyr 110.
Kertys A. 670.
Kerularios 243.
Kevsehi H. 692.
Kežmarok 739.
Kinach H. 507, 602, 808, 812.
Kiprios 143.
Kišdy B. 480, 481, 483, 509.
Kiševič H. 751.
Kiška L. 553, 598.
Kladrubský monastyr 221.
Kláštor pod Znievom 426.
Kláštor pri Hrone 746.
Klejn I. 64.
Klement V. 277.
Klement VI. 140, 745.
Klement VII. 305.
Klement VIII. 433, 644, 645.
Klement IX. 538.
Klement X. 643, 839.
Klement XI. 552, 600, 726.
Klement XII. 603, 604.
Klement XIII. 489, 541, 678, 680, 702.
Klement XIV. 251, 453, 539, 587, 609, 680-682.
Kletos 138.
Kletos sv. 531.
Kletos II. 138.
Klížske opátstvo 278.
Klobušický F. 9, 121, 521, 584, 585, 586.
Kluknava 753, 774.
Knauz F. 179, 180, 271.
Knežič M. 299.
Kniha Stepennaja 15.
Kňažia 43, 754.
Kob M. 808.
Kocak A. 601.
Kocur 375, 847, 850.
Koháry Š. 389, 426.
Koi I. 646.
Kojšov 611, 618, 772, 775-777, 791.
Kokoš 285, 334, 745.
Kokošovce 630.
Kolačkov 753, 755, 772, 774.
Kolb G. 589.
Kolbasov 15, 410.
Kolbovce 779.
Kollár F.A. 116.
Kollár J. 715, 724.
Koller J. 61, 186, 187, 188, 230.
Koloman 114, 131, 144-149, 151, 153, 157, 158, 160, 172, 184, 185, 188, 215, 216, 218, 219, 220, 229, 231, 234, 729, 731.
Kolonič L. 9, 88, 400, 419, 423, 437, 441, 442, 495, 513, 516, 518-521, 523, 524, 525, 582-584, 653, 669, 670, 709, 757, 784, 798, 840.
Kološ 106, 286.
Kološský monastyr 108.
Kolovskyj T. 584.
Koľ I. 409.
Komárno 286, 717, 719, 721.
Komárňanská eparchia 721, 857.
Komárňanský monastyr 108, 367.
Komjatszky L. 599.
Komorovský J. 342.
Komorovský P. 43, 324.
Kondratovič I.M. 77, 94, 336, 338, 587, 589, 590, 596, 600, 603, 649, 830.
Kongregácia pre biskupov a rehoľníkov 416, 433, 547, 643.
Kongregácia pre Východné Cirkvi 502, 605, 606.
Kongregácia Propaganda Fide 37, 84, 95, 330, 416, 430, 486, 487, 504, 509, 514, 515, 536, 576, 577, 593-595, 601, 605, 610, 627, 642, 653, 683, 701, 711, 798, 799, 800, 804, 812, 846.
Konrád 26, 409.
Konštans II. 530.
Konštantinopol (Carihrad) 8, 112, 116, 172, 173, 216, 221, 239, 241, 242, 246, 247, 252-254, 256-258, 261, 265, 301, 302, 307, 309-313, 347, 364, 530-532, 795, 814, 816, 860.
Konštantinopolský koncil 196, 197.
Konštantín 152.
Konštantín I. 532.

Kopánszky G. 599.
Kopáň 175.
Kopčany 629.
Kopinuvci 410.
Koppanský monastyr 106, 110.
Koproncský monastyr 107.
Korabinský J. 252, 270.
Koriatovič T. 37, 121, 287, 294.
Kosakovskyj A. 87, 88, 97.
Kosmas 748.
Kosovickyj G. 476-478, 480-482, 509.
Kostnický koncil 305, 308.
Kosťo 409.
Košice 41, 45, 46, 61, 65, 80, 136, 139, 203, 252, 279, 280, 284, 285, 303, 304, 334, 335, 361, 362, 367, 368, 373, 378, 386, 444, 465, 467, 509, 520, 522, 584, 622, 623, 628, 662, 685, 730, 743, 750, 776, 778.
Košice-Kavečany 629.
Košická Belá 459, 460, 628, 772.
Košická eparchia 776, 778.
Košická kronika 226.
Košická Nová Ves 628.
Košická Polianka 628.
Košické biskupstvo 107, 379, 451, 470, 478, 492, 513, 520, 526, 604, 621, 626, 627-630, 647, 648, 696, 697, 700, 719.
Košické Olšany 283, 284, 628.
Košický exarchát 48, 433, 465, 504, 693.
Košický hrad 225.
Kovachich M.G. 343, 344.
Kovarovce 358.
Kovejčak S. 601.
Kovács B. 608.
Kováč D. 188, 334, 336.
Kováč M. 162, 865.
Kozma 748, 749.
Kozmov letopis 748, 749.
Kožkovce 46.
Kódex Kánonov Východných Cirkví 505, 514, 515, 712, 862.
Krakow 222.
Kralickyj A. 463, 559, 600, 808, 809, 829, 830.
Kralovič J. 763.
Kráľ J. 445.
Kráľovce 139, 282.
Kráľovodvorský monastyr 109.
Kráľovský Chlmec 628, 629.
Kráľovský monastyr 108.
Krásna Hôrka 460, 693.
Krásna nad Hornádom 117, 136, 173, 628.
Krásne 762.
Krásnobrodská eparchia 497, 711, 713, 716, 720, 748, 857.
Krásnobrodská únia 378, 471.
Krásnobrodský monastyr 13, 79, 97, 110, 167, 367, 413, 416, 422, 433, 471, 473, 480, 507, 510, 529, 539, 564, 565, 602, 651, 720, 721, 821, 822, 854.
Krásny Brod 113, 471-474, 507, 713, 717, 719, 720, 726, 743.
Kremeľ 827.
Kremná 44, 139, 587, 618, 749, 753, 755.
Kremnica 44, 326, 357, 754, 827.
Kriský monastyr 109.
Krivany 629.
Krivčič 817.
Krivé 817.
Križevacká eparchia 49, 64, 251, 680, 831, 841, 843, 844, 846, 847, 851, 856.
Križevci 843, 844.
Križevský monastyr 843.
Križlovce 46.
Križoviany 301.
Kríž 35.
Krížsky monastyr 109.
Krompachy 457, 460, 774.
Kronika Kozmu Pražského 197, 198.
Krupecký A. 330, 378, 472, 473.
Krušetnica 754.
Kruševo 817, 818.
Kružľová 779.
Kryštof 267.
Kubín 358.
Kubo 138.
Kučma 616.
Kučnický monastyr 109.
Kulin 258.
Kuntz 778.
Kupa 138.
Kurimka 401, 429.
Kuropalates 61, 142.

Kurtjak A. 808.
Kurucova J. 774.
Kusak D. 72-73.
Kuzma 409.
Kuzma J. 662.
Kútnik J. 57, 174.
Kyjev 21, 22, 32, 616, 825, 826.
Kysingský monastyr 108.

L

Laborec 56.
Labov 777.
Labs-Alsó 753.
Labs-Felsó 754.
Lacko M. 57, 76, 173, 174, 378, 433, 508, 509, 510, 591, 605, 626, 627, 630, 647, 648, 724, 780, 786.
Lacková 781.
Ladice 361.
Ladislaus 67.
Ladislav 301, 332, 361.
Ladislav sv. 113, 145, 148, 184, 185, 212, 213-217, 219, 220, 229, 232, 233, 729.
Ladislav IV. Kumán 35, 264, 275, 333, 737.
Ladislav V. 740, 819.
Ladislav V. Pohrobok 313, 316, 325.
Ladižinskyj A. 763.
Ladomír 401, 429.
Laetentur caeli 307.
Lachovci 409.
Lachovicz D. 864.
Lampert 138, 187.
Lapagy 722.
Lateránsky koncil I. 263.
Lateránsky koncil II. 263.
Lateránsky koncil IV. 22, 37, 40, 55, 118, 245-254, 257, 258, 260, 261, 263, 265, 266, 284, 291-295, 303, 307, 308, 313, 350, 352, 353, 362, 363, 373, 404, 406, 411, 416, 471, 477, 479, 483, 485, 486, 489, 492, 494, 499, 507, 540, 541, 545, 548, 553, 571, 590, 600, 609, 614, 617, 631, 640, 645, 680, 681, 696, 698, 702, 719, 733, 739, 741, 746, 833, 837, 838, 844, 848, 860, 861.
Latorica 56, 675.
Laurent V. 183.
Lavky 429, 574.
Lavrentij 218, 232.
Lavrovský monastyr 541, 593, 594.
Lány 168.
Le Mair 691.
Legnava 128.
Legnavský monastyr 57, 110.
Lehkyj A. 659, 670.
Leleš 521.
Lelešský kláštor 305, 562, 563, 585, 818, 819.
Lelešský monastyr 107, 585.
Lenartov 629.
Lendacký monastyr 109, 744.
Lendak 743, 744.
Lentko J. 775.
Lentko T. 775.
Leopold I. 87, 88, 96, 417-419, 424, 434, 446, 462, 496-498, 515, 523, 669, 710, 715, 838.
Leopold II. 850.
Letopis Hildesmeinensis 26.
Letopis Matice Slovenskej 396.
Lev 26, 67.
Lev II. 287, 532.
Lev III. 531.
Lev VI. 143.
Lev IX. sv. 243.
Lev X. 254, 257, 348, 349, 350, 376, 488, 747.
Leventhe 211.
Levice 229.
Levkanič I. 601.
Levoča 392, 581, 771, 772, 776, 778, 786.
Léh 629.
Ličartovce 395, 428.
Lieskovec 629.
Lieský monastyr 109.
Lichačev D.S. 61, 72, 223.
Likava 128.
Likavský hrad 43, 44, 325.
Linscott M. 433.
Lipany 628, 629.
Lipovce 629.
Lipovník 117.
Lippay J. de Zombor 404-408, 410, 411, 430, 469, 481, 483, 484, 486, 487, 508,

548, 752, 783.
Liptov 128.
Liptovská Anna 772.
Liptovská Lužná 754.
Liptovská Osada 754.
Liptovské Matiašovce 754.
Liptovské Revúce 754.
Liptovský Hrádok 754.
Liptovský Michal 754.
Lisková 128.
Litmanová 581, 753, 755, 756, 777, 791.
Litmanovská farnosť 581.
Litomyšlský monastyr 221.
Little Ch.E. 236.
Lodomerius 143, 183, 738, 780.
Lochovo 409.
Lokca 754.
Lomnica 758.
Lopaď 713, 722.
Lopej 359.
Lophágy 722.
Lopuchov 388, 395, 428, 758, 784.
Lorantfi Z. 431.
Loreto 654.
Lotár de Conti Segni 255.
Loyola I.L. de 386.
Lubinský monastyr 108.
Lubjany 298.
Lucifer 60.
Lučenec 399.
Lučinský monastyr 108.
Lučky 409.
Ludrová 754.
Ludvík Nemec 196.
Luka 138, 409, 410, 732, 734, 735, 779.
Lukačka J. 273.
Lumen gentium 447, 515, 540.
Lutskay M. 56, 57, 93, 95, 96, 170, 176, 177, 180, 181, 189, 234, 382, 394, 400, 429, 430, 432-434, 466, 508, 509, 512, 514, 524, 529, 546, 566, 567, 581, 583, 585-588, 597, 598, 600, 602, 603, 606, 612, 641-646, 648-650, 671, 672, 701, 702-704, 724, 727, 778, 783, 785-792, 797, 809-811, 829, 848.
Luxemburgovci 276.
Lúčky 750, 754.
Lyonský koncil 262.
Lyskaolaza 737.

Ľ

Ľubica 742.
Ľubietová 360.
Ľubiša 629.
Ľubľana 835.
Ľubotín 611, 618-622, 629, 646.
Ľubovianský hrad 286, 299, 781.
Ľudovít II. 44, 348, 354, 355, 357, 378.
Ľudovít IX. Svätý 335.
Ľudovít Veľký 81, 119, 120, 166, 276, 278, 295-298, 301, 328, 329, 333, 745, 747.
Ľupča 128, 359.
Ľvov 541, 566, 587, 616.
Ľvovský synod 502, 604.

M

Macůrek J. 45, 59, 67, 72, 74, 117, 173, 226, 228, 234, 332, 333, 336, 338, 341, 344, 376, 463.
Madočský monastyr 106.
Maftej 409.
Maglovec 334.
Magočský monastyr 106.
Magocsi P.R. 69, 70, 75.
Maholányi J. 434.
Majerka 753, 758, 772, 774, 785.
Majnek A. 695, 706.
Majtán M. 59, 335.
Makaria 306.
Makovická eparchia 497, 748.
Makovický monastyr 367.
Makovický sobor 85, 124.
Makovický zámok 85, 102, 725.
Makrancij A. 662, 663.
Malachovskyj J. 586.
Malatiná 754.
Malatín 128.
Malá Lomnica 758, 769, 772.
Malčice 629.
Malé Borové 754.
Maliak J. 399, 429.
Maloberezň. mon. 110, 169, 564, 565, 613.
Malužiná 754.

Malý Lipník 779.
Malý Rusín 65.
Mansi J.D. 223.
Manuel I. 216.
Manuel II. Paleológ 302, 307.
Maramorošská eparchia 261, 284, 405, 625, 626, 698, 711, 718, 720, 793, 798, 799, 803, 807, 855, 857.
Marczali 188.
Marča 833.
Marčanská eparchia 251, 591, 831, 834, 835, 836, 837, 839, 840, 841, 843, 844, 846, 847, 854.
Marčanský monastyr 831, 832, 833, 836, 841, 854.
Margecany 457, 459, 460, 466, 772.
Margetfalva 459, 466, 772.
Marchia Ruizorum 25, 35, 40, 44, 65, 68, 138, 144, 161, 199, 200, 206, 259, 278, 281, 286, 289, 297, 299, 314, 326, 373, 376, 386-388, 390, 425, 609, 651, 655, 827.
Marchia Ruthenorum 25, 44, 144.
Markovič R. 841.
Markus Aurelius 70.
Markušovce 772.
Maroš 35, 136.
Marošhrad 136, 137.
Marošvár 30, 129, 180.
Marošvárska eparchia 228.
Marsina R. 60, 173, 189, 224, 233, 265, 266, 273.
Martin 409, 410.
Martin IV. 262.
Martin de Tour sv. 731.
Martin L. 409.
Martyrios I. 138.
Martyrios II. 138.
Maruša 103, 137.
Marušský monastyr 107.
Matala J. 773.
Matej 732, 734, 735.
Matej Korvín Huňady 43, 44, 74, 161, 294, 309, 314-326, 341, 354, 378, 425.
Matej II. 822.
Matejovce 742.
Mathes J.N. 183.
Matica slovenská 24, 59.
Matúš 329, 330.
Matúš Čák Trenčiansky 35, 203, 278, 281, 282, 286, 298, 745.
Matysová 701.
Mavrocordat T. 496.
Maximilián II. 41, 42, 73, 80, 92, 361, 365, 367, 378.
Mária 216, 333.
Máriapovčiansky monastyr 651, 865.
Mária Terézia 7, 23, 49, 64, 162, 163, 248, 251, 405, 424, 446, 449, 452, 453, 456, 461, 462, 487, 489, 490, 515, 541, 549, 569, 572, 574, 576, 582, 591, 595, 604, 605, 609, 611, 617, 620, 640, 641, 647, 657, 660, 661, 664, 670, 675, 677-681, 683, 684, 688, 689, 691-693, 701, 702, 710, 712, 736, 741, 742, 746, 760, 761, 768, 779, 812, 826, 841, 843, 845, 846, 856, 857, 864.
Márkus D. 337.
Medzany 226.
Medzibrodie 43.
Medzilaborce 132, 167, 293, 471, 616, 821.
Megela I. 73.
Megyesálya 817.
Mehmed II. Fatih Dobyvateľ 221, 310, 313.
Meijer J. 223.
Melfský hrad 589.
Melfský synod 532.
Mellen J. 224, 342.
Menniti P. 536-538.
Mercati A. 340.
Mershmen F. 778.
Messale Basiliano 535.
Meszeský monastyr 109.
Metod sv. 29, 30, 52, 53, 68, 69, 76, 79, 82, 93, 99, 102, 103, 166, 171, 177, 193, 194, 195, 196, 197, 207, 209, 211, 213, 220, 288, 398, 450, 469, 471, 488, 493, 571, 678, 691, 696, 706, 744, 802, 859.
Metodij 565.
Mezzoriuso 537.
Mezzoiuso 536.
Mičiná 360.
Miďanica 409.
Mieško II. 206.

Migne J.P. 166, 183, 268.
Michal 359.
Michal III. 161.
Michal VII. Dukas 149, 152, 186.
Michal VIII. Palaiologos 262.
Michalovce 375, 504, 639, 640.
Mijakič H. 838.
Mikita M. 601.
Mikitovič I. 758.
Mikitovičovia 82, 93.
Miklovš S. 841.
Mikula F. 444.
Mikuláš 282, 360, 739.
Mikuláš II. 155, 532.
Mikuláš IV. 139, 182.
Mikulčice 161.
Mileto 532.
Mindovhovič V. 795, 808.
Minskyj H. 601.
Miter 409.
Miter I. 410.
Mitrák S. 62, 72, 177.
Mnich J. 459.
Mních 81.
Mníšek nad Popradom 749, 753, 755.
Moháč 44, 348, 349, 354, 355, 356, 367, 373.
Mokroluh 629.
Moldavský monastyr 479.
Molnar A. 589.
Molodec M. 809.
Montecuccioli 825.
Morava 25, 59.
Moravcsik J. 186, 187.
Moravský sv. Ján 508, 721.
Moric I. 410.
Mornäus F. 355.
Morosini T. 241.
Morossena 179.
Moskaľský hrad 334, 335.
Moskfalua 18, 61.
Moskovská Ves 18.
Moskva 60, 102, 380, 494, 824, 825, 827.
Mosoch 334, 335.
Mošampara 143.
Moškovec 61.
Mošovce 358.
Moyzesova ul. 467.
Mrazovce 46.
Mstislav 216,
Mukačevo 31, 41, 64, 80, 84, 93, 113, 195, 294, 356, 361, 362, 375, 406, 408, 425, 431, 445, 469, 470, 477, 495, 502, 512, 522, 527, 539, 542, 563-565, 568, 569, 572-574, 578, 590, 611, 615, 632, 658, 660-662, 675, 677, 692, 695, 701, 702, 714, 717, 720, 729, 741, 757, 760, 807, 823, 857, 865.
Mukačevská eparchia 11, 23, 37, 38, 48, 86, 100, 121, 122, 123, 139, 163, 169, 248, 385, 399, 405, 406, 413, 417, 422, 423, 432, 433, 443, 447, 456, 457, 459, 460, 462, 469-471, 478, 479, 481, 484, 486, 487, 490, 497, 500, 504, 505, 517, 518, 520, 523, 526, 529, 536, 537, 539, 540-542, 544, 545, 547-549, 552, 561, 563, 564, 572, 575-578, 580, 582, 586, 591, 595, 601, 604, 609-611, 614-617, 621, 624-626, 631, 636, 637, 641, 643, 647, 651, 655, 656, 661-664, 670, 673, 677, 678, 680, 681, 683, 685-689, 692, 693, 695, 699-702, 708-712, 716-719, 722, 725, 726, 736, 746, 760, 761, 776, 777, 789, 798, 799, 803, 812, 831, 834, 835, 838-840, 843, 844, 846, 854-857, 862.
Mukačevské latinské biskupstvo 492, 520,
Mukačevský hrad 9, 63, 403, 404, 408, 429, 437, 438, 439, 584, 729, 797.
Mukačevský monastyr 9, 10, 37, 57, 73, 79, 91, 100, 110, 121, 169, 174, 365, 381, 422, 429, 476, 480, 487, 520, 524, 525, 527, 540, 543, 544, 547, 552, 553, 558, 559, 565, 566, 571-573, 578, 605, 651, 670, 713, 795, 804, 820, 821.
Mukačevský synod 95, 547, 548.
Muratori L. 449.
Muráň 397, 398.
Muráňsky zámok 389, 397, 399, 426.
Mutimír 202, 732-735.
Múcska V. 67, 73, 227.
Mútne 754.
Myhal 409.
Myslava 628.
Myšľa pri Košiciach 396, 428.

N

Nagy-Mihály 639.
Nagy Oroszfalvu 41, 374.
Nagy Rusi 66.
Nagy Varád 14, 30, 58, 68, 129.
Nagymonostor 473, 507, 720.
Nahajevskyj I. 237, 273.
Najmik 639.
Nádashy L. 661.
Nálepkovo 459, 460, 772.
Neapol 81, 393.
Nedziľskyj E. 605.
Negrej Š. 459.
Nemes K. 61, 67.
Napoleon I. 465.
Nálepkovo 767.
Námestovo 754.
Nepomucenum 252.
Nestor 21, 227.
Nevické 298, 317.
Nevický zámok 287, 318.
Newman B.M. 177.
Nicejský koncil I. 104, 169, 249, 269, 576.
Niederle L. 46, 47, 74, 75, 647.
Nikolaj 138, 141, 507, 745.
Nilles N. 848.
Niman 795.
Nitra 41, 68, 102, 103, 113, 117, 141, 142, 168, 177, 249.
Nitrianska eparchia 141.
Nitrianska farnosť 132, 133.
Nitrianske biskupstvo 108, 141, 624, 625, 696, 697, 706, 707.
Nitrianske kniežatstvo 27.
Nitrianske údelné vojvodstvo 27.
Nitriansky monastyr 105, 108.
Nižna Viznica 410.
Nizná 754.
Nižná Apša 813.
Nižná Jedľová 401, 429.
Nižná Myšľa 628.
Nižná Olšava 139, 456, 512, 749.
Nižná Oľka 46.
Nižná Polianka 779.
Nižné Repaše 758, 772, 776, 777.
Nižný Hrušov 629.
Nižný Medzev 629.
Nižný Mirošov 779.
Nomokánon 79, 82, 100, 225, 744.
Notár L. 313.
Nová Ľubovňa 755, 781.
Nové Zámky 522, 822.
Novhorodok 795.
Novičev A.D. 341, 378.
Novosinszki G. 671.
Nyésta 629.

Ň

Ňagov 660.

O

O-Rusi 66.
Obrázková kronika 132, 146, 147, 200, 204, 208, 234, 300, 319, 343, 739, 740.
Obrovický monastyr 221.
Očová 360.
Odilo 114, 184.
Odovský monastyr 109.
Ochtiná 397.
Okoličné 128, 754.
Okrský monastyr 108.
Okružná 621.
Októbrová revolúcia 23.
Olaszliszka 737.
Oláh H. 381.
Oláh M. 103, 131, 353, 354, 358, 363, 364, 386, 447.
Oleg 21, 22.
Oleksikovič I. 410.
Oleksikovič L. 410.
Olomouc 448, 593, 655.
Olsva Alsó 749.
Olšavica 583, 758, 772, 776, 777, 791.
Olšavka 779.
Olšavskyj M.M. 64, 83, 162, 410, 422, 462, 551, 572-574, 576, 579-581, 595, 598, 602, 611, 618, 619, 620, 625, 630, 631, 632, 634, 635, 637-640, 646, 647, 657-664, 670, 672, 688, 692, 700, 705, 709, 710, 720, 749, 802, 840, 842, 856.
Olšavskyj S. 83, 563, 564, 566, 568, 576, 579, 583, 595, 599-601, 604, 612, 614, 618, 625, 641, 657, 687, 720, 726, 802, 804, 805, 807, 856.

Olšavskyj Š. 662.
Omodej 203, 204, 226, 279, 280, 281.
Omodejovci 35, 203, 278-280, 284-287, 300, 334, 335, 745.
Omodejovský hrad 284.
Ondava 56.
Onderko 786.
Ondrej 359.
Ondrej I. 165, 190, 202, 203, 206, 207, 211, 216, 332.
Ondrej II. 22, 33, 34, 35, 82, 228, 258, 259, 267, 289.
Ondrej III. 35, 264, 276, 332, 334, 737.
Ongoča 815.
Onokovci 639.
Opátka 629.
Opiná 395, 428.
Oppido 534.
Oradea Mare 14, 28, 68, 129, 144, 163, 171, 591, 670, 846, 865.
Orava 41, 43, 81, 134, 135, 292, 324, 354, 358, 378, 626, 750, 751, 785.
Oravská farnosť 134.
Oravská Lesná 754.
Oravské Veselé 754.
Oravský Biely Potok 754.
Oravský hrad 41, 43, 44, 73, 81, 134, 135, 324, 325.
Oravský Podzámok 754.
Orávka 750.
Ordzovany 772.
Orientalium ecclesiarum 447, 515, 540, 648.
Orichovicja 317, 318.
OrinčajJ. 763.
Orosláňoš 137.
Oroszlany 137.
Oroszvár 40, 67.
Orozyn vilis 65.
Ortuťová 395, 428.
Osava 229.
Osikov 630.
Ostrá Lúka 360.
Ostrihom 30, 68, 113, 129, 142, 143, 144, 165, 177, 183, 248, 249, 284, 297, 331, 334, 364, 410, 484, 522, 551, 559, 683, 695, 706, 707, 718, 740, 742.
Ostrihomská arcidecéza 386, 539, 625, 706, 761, 845, 847, 850.
Ostrihomská diecéza 406, 407, 431, 526, 624, 696, 697, 700, 707, 719.
Ostrihomská eparchia 142, 143.
Ostrihomská farnosť 132.
Ostrihomská metropolia 108.
Ostrihomská synoda 82.
Ostrihomská synoda II. 131, 148.
Ostrihomský kláštor 782.
Ostrihomský monastyr 108, 142, 738.
Osturňa 721, 758, 776, 777, 791.
Osvětimanský monastyr 170, 221.
Oto 224, 226.
Oto Orseolo 200.
Oto Vesprém 204.
Otokar 211.
Otokar II. 40.
Otranto 534.
Otto I. 66.
Őrmező 630.

P

Pacem in terris 48.
Pagranský monastyr 110.
Pachimér 143.
Pachomij 814-816.
Palermo 537, 730.
Palineus J. 355.
Palkovič H. 839, 841.
Paloča 298.
Pankotský monastyr 107.
Pannonhalm 102, 113, 175, 278, 731.
Pannonhalmský monastyr 175.
Pannoniae mons 102.
Panónia 19, 20, 21, 25, 33, 36, 59, 62, 67, 68, 181.
Panónska hora 102.
Panónsky monastyr 105.
Paňkevič I. 71, 381, 646, 647.
Paňovce 628, 629.
Pap D. 805.
Pap M. 442.
Papp G. 167, 171, 514.
Papp J. 573.
Papp Š. 65, 68, 92, 96, 172, 180, 181, 183, 188, 189, 337, 513, 781, 826.

Parížska komúna 449.
Parma 50.
Paschini P. 269, 582.
Pasov 121.
Passaic 50.
Passarelli I.G. 588, 589.
Pastelij J. 662, 664, 792.
Pastúchovský monastyr 107.
Pašič T. 841.
Pataky J. 64.
Pavel 409.
Pavľany 772, 774.
Pavol 143, 285, 732, 745.
Pavol II. 574.
Pavol III. 386.
Pavol V. 834.
Pavol VI. 788.
Pazin H. 565, 601, 793, 807.
Pažiť 358.
Paxi B. 355.
Párvy A. 782.
Pázmany P. 114, 363, 605, 707.
Päthorodský monastyr 105.
Päťkostolie 177.
Päťkostolná eparchia 143, 304.
Päťkostolné biskupstvo 106.
Päťkostolný monastyr 106.
Pečovská Nová Ves 630.
Pekar A. 57, 73, 425, 435, 506-509, 514, 515, 516, 582, 586, 591, 594, 595, 598, 599, 601, 603-606, 644, 645, 649, 670, 671, 672, 700-705, 723, 724, 809, 812, 829, 850, 851, 857.
Peleš J. 73, 700.
Perehinský monastyr 525, 587.
Perejaslav 216.
Peremyšľ 102, 328, 329, 330, 331, 472.
Peremyšlská diecéza 378, 506.
Peremyšlská eparchia 330, 331, 378, 507, 752, 777.
Peremyšlský hrad 329, 330.
Perényi F. 355.
Perfeckij E. 319, 341-344.
Perín 628, 629.
Pertusi A. 341.
Perún 813, 826.
Pešť 605.
Peteó Péter 286.
Peter Apoštol sv. 531.
Peter Orseolo 200-202, 204, 206-208, 211.
Peter Veľký 83.
Pethény 286.
Petkovce 46, 779.
Petraš J. 449.
Petretič P. 838.
Petri 629.
Petro 138, 409.
Petrohrad 102.
Petrohradinský monastyr 107.
Petronij 713.
Petro-Varadínsky monastyr 107.
Petrov A. 68, 73, 76, 94, 96, 97, 104, 168, 432, 584, 587, 601, 671, 724, 726, 808, 809-812, 814, 826-830.
Petrovan S. 723, 797, 799, 800, 810.
Petrovany 629.
Petrová Ves 781.
Petrovič P. 13, 286, 287, 300, 406, 413, 414, 416, 433, 476, 478-480, 482, 483, 485, 486, 489, 496, 502, 505, 508, 510, 511, 515, 715, 716, 720, 721, 834.
Petruš P. 459.
Petruševič A.S. 223, 796.
Peturský monastyr 110.
Pevný P. 186.
Pécs 30, 129, 353, 368, 423, 838.
Pécske biskupstvo 106.
Pietras L.T. 65, 704.
Pignatelli A. 519.
Piker B. 173, 174.
Piligrim 16, 68.
Pilis 171, 190.
Pilišský monastyr 106.
Pistrjalovo 410.
Pittsburgh 50.
Pius II. 747.
Pius IV. 364.
Pius VI. 163, 251, 680, 761, 844, 850.
Pius VII. 188, 465, 706.
Pius IX. 491, 536.
Pius X. 789.
Pius XI. 536.
Pius XII. 492.
Platea 839, 840.

Platenská eparchia 840.
Plavečský hrad 286, 300.
Plavja 409.
Plechotice 629.
Ploské 628, 629.
Ploštín 128.
Pluma 518.
Pociej J. 175, 340, 341, 669.
Podhradie 475.
Podolínec 284, 737, 755, 781.
Podproč 772, 774.
Pohorelá 398.
Pokuťa 409.
Polerieka 61.
Poloninská eparchia 793.
Poloninský monastyr 795.
Poltz A. 447.
Pontificio Istituto Orientale 511.
Pop I. 336, 649.
Pop M. 662.
Popiel S. 584.
Popov K. 818.
Popovič I. 841.
Poprad 56, 742, 743, 751, 758.
Poráč 758, 762, 772, 776, 777, 791.
Porfyrogenet K. 61, 62, 76, 142, 151, 186.
Poroszló monastyr 108.
Porš Š. 739.
Poruba 46.
Potembra M. 425.
Potočka 46.
Potok 299.
Považská Bystrica 475.
Povčij A. 721.
Povesť vremennych let 227.
Pozonský monastyr 108.
Požunský monastyr 105.
Pragendorf 459, 466.
Praha 198, 437, 471, 472, 748.
Prakovce 459, 460, 772.
Pram D. 808.
Praxedy sv. monastyr 135.
Pray J. 116, 380.
Pražák A. 74.
Pražská eparchia 68.
Pražský monastyr 198.
Pravrovce 46.
Predojevič H. 836, 837.
Predojevič M. 836.
Predojevič V. 837, 838.
Preslava 729.
Prešov 81, 139, 199, 205, 206, 301, 334, 335, 388, 395, 518, 522, 527-530, 620, 646, 667, 721, 776, 778, 843.
Prešovská eparchia 48, 123, 152, 213, 433, 456, 504, 587, 604, 618, 665, 683, 693, 731, 749, 778, 841, 843.
Prešporok 46, 353, 357, 368.
Pribič 843.
Prievidza 358.
Primič I. 410.
Primič M. 410.
Prinovský monastyr 108.
Prituľany 46, 779.
Príhradný 398.
Procko B.P. 75.
Procházka M. 168, 198, 224.
Prokop 138.
Prokop J. 827.
Prokop sv. 165, 221.
Prosiek 754.
Pruské 475.
Pružinský Š. 645.
Přemysl Otakar II. 161.
Přikryl F. 171.
Ptičie 630.
Pucák 46.
Pucov 754.
Pusté Pole 139, 456, 512, 779.
Puškaš F. 410.
Pyrker J.K.L. 782.

R

Raab 30, 129, 177, 519.
Rabča 754.
Rabčice 754.
Rac D. 572, 573, 603.
Radatice 630.
Radoměrský P. 188.
Radul 818.
Radvanovce 630.
Radvaň 359.
Radzivill S. 654, 669.

Rakonský monastyr 108.
Rakovec nad Ondavou 583.
Rakoveckyj M. 54, 496, 497, 517, 520, 521-524, 537, 538, 543, 583, 584, 586, 587, 699, 716, 717, 723, 740, 855.
Rakoveckyj T. 599.
Rakovič A. 410.
Rakovič J. 410.
Ralter F.A. 93.
Ramač J. 850, 851.
Rangerio 533.
Rapant D. 68, 74, 342, 344, 383.
Raquez O. 603.
Raslavice 628, 629.
Rathbresail synod 169.
Ratkoš P. 93, 177, 178, 333, 783.
Ratólsky monastyr 110.
Ravas F. 503, 544, 545, 547, 854.
Ravenna 530.
Rábske biskupstvo 108.
Rábsky monastyr 108.
Ráckevský monastyr 106.
Ráček B. 188, 270, 342, 378, 463, 465, 467.
Rákoczy 96, 489.
Rákoczy František I. 437, 584.
Rákoczy František II. 390, 437-447, 463, 470, 506, 521, 546, 584, 585, 823, 825.
Rákoczy Juraj I. 390, 401, 404, 408, 429, 431, 582, 713, 805.
Rákoczy Juraj II. 390, 582.
Rákoczy P. 401, 430.
Rákoczy Ž. 427.
Rákoczyova J. 437, 441, 585.
Rákoczyova kaplnka 226.
Rákoczyovci 401, 421, 447, 476, 477, 511, 699.
Rákoczyovo povstanie 356, 437-446, 691, 800, 803, 811.
Rednik A. 64.
Reggio 532, 533.
Rejdová 399.
Rejpašskyj J. 459.
Relata semper 683.
Reľov 753.
Remety 459, 466, 772, 774.
Renčišov 758, 779.
Repejov 46.
Revúca 128, 397, 399.
Révay J.A. de 782.
Rhosum 704.
Rieger F.L. 71, 91, 465, 467, 583.
Richard 15.
Richter A. 457.
Rimavská Sobota 428.
Rimay 88, 97.
Rím 23, 64, 95, 101, 121, 135, 144, 153, 157, 172, 173, 179, 196, 197, 252, 261, 265, 277, 304, 307, 351, 394, 404, 408, 413, 414, 416, 417, 430, 432, 434, 441, 459, 469-472, 477, 480-482, 484-488, 493, 495, 496, 499, 501, 503, 504, 511, 514, 518, 523, 524, 526, 531, 532, 535, 536-539, 541, 542, 544-546, 549, 552, 556, 557, 559, 561, 564, 566, 573, 575, 576, 580, 583, 586, 591, 599, 610, 614, 626, 637, 644, 654, 664, 669, 670, 673, 678, 681, 683, 685-688, 701, 709, 710, 723, 726, 738, 741, 746, 757, 764, 768, 798, 807, 812, 834, 837, 838, 840, 845, 846, 847, 856, 864.
Rjurik 19.
Robert il Guiscardo 532.
Robinson N.F. 71, 603.
Roknický monastyr 108.
Roman J. 75, 459.
Romano G.M. 66.
Romano N.V. 537.
Romanus Pontifex 760.
Rosin 65.
Rospopa 409.
Rossano 533.
Rougia 24.
Rovná 401, 429.
Rovné 724.
Rozália sv. 729, 730.
Rozhanovce 35, 78, 203, 278, 281-286, 288, 290, 299, 335, 745.
Rozhanovský hrad 282.
Rožňava 399, 772.
Rožňavské biskupstvo 108, 379, 459, 470, 492, 513, 520, 526, 582, 604, 630, 696, 697, 700, 719, 846.
Róbert 258.
Rózsaveg 283.

Rudinský monastyr 106.
Rudňany 772.
Rudolf I. 262.
Rudolf II. 372, 714.
Ruggero 532, 533.
Ruggiero J. 120.
Rugia 24, 25, 66.
Runciman S. 341.
Rupibuský monastyr 108.
Rusenbach 66.
Rusín 65.
Rusínska marka 41, 67, 144, 206.
Rusínsky hrad 67.
Rusínsky monastyr 109.
Ruska država 40.
Ruská Nová Ves 528.
Ruská Voľa 620, 646.
Ruskinovce 742.
Ruskov 628.
Ruský hrad 40, 67.
Ruský Kerestur 375, 847, 850.
Ruský potok 40, 66, 67, 781.
Rusovce 40, 67.
Russbach 25, 66, 67.
Russen villas 65.
Russin 65.
Rusynth villis 65.
Ruthenia 25.
Rutskyj V. 654.
Ruzia 24, 25, 198, 223.
Ruzsin 66.
Ružbachy 66, 781.
Ružínska priehrada 65.
Ružomberok 43.
Rwsyn 65.
Ryan J. 169.

S

S. Severina 533.
Sabadoš H. 569.
Sabadoš J. 673.
Sabar 103.
Sabaria 103.
Sabarské biskupstvo 108, 846.
Sabarský monastyr 108.
Sabol Š. 588.
Sabolčský monastyr 220.
Sabov E. 72, 237, 588, 606.
Sačurov 629.
Sakoľa 298.
Salachas D. 93, 95, 96.
Salbeck K. de 458, 465, 732, 760, 761, 762-765, 768, 775, 782, 785.
Salm 397.
Salominský monastyr 109.
Samassa J. 782.
Sambor 102, 168.
Samuel 199, 201, 204, 205.
Saracén M. 533.
Sarnovský S. 331.
Sarvasov 818.
Sasinek F.V. 15, 24, 25, 51, 57-58, 60, 62-63, 66, 67, 68, 76, 102, 105, 106, 110, 111, 136, 141, 164, 165, 168-170, 172, 177, 179, 180, 182, 183, 186, 189, 190, 208, 209, 211, 221-224, 228, 230, 231, 232, 236, 237, 258, 271, 298, 338, 340, 341, 343, 344, 379, 514, 585, 710, 723, 724, 778, 781, 858.
Sava 409, 479, 508.
Sárosy 773.
Sázavský monastyr 165, 221.
Secinský 472.
Sedlák V. 226, 780.
Sedliacka Bzina 41.
Sedliacka Dubová 754.
Sedlice 388, 395, 428.
Sedmohradské biskupstvo 108.
Sedmohradsko 28, 29, 51, 68, 69, 106, 174, 177, 286, 357, 361, 363, 404, 803, 813.
Segedín 136.
Sekule 508, 721.
Sekulská eparchia 721, 857.
Selac 815.
Selec 359.
Selepčényi J. 469.
Selim II. 367.
Senviz 629.
Serafín 142.
Serbin M. 9.
Serenčský monastyr 107.
Sergej 31.

Sergej I. sv. 532.
Serhij 723, 821.
Sevľuš 555, 577.
Séchovci 398.
Shereghy V. 435, 514, 598, 670-672, 705.
Schmidt J.J. 378, 465.
Schulek M. 428.
Schwandtner 25, 116.
Schwartzius G. 232.
Schwarz G. 225.
Sičakovič D. 410.
Sielnica 128.
Siena 286.
Sigray J. 750, 757, 758.
Sihoť 817, 818, 826.
Sihoťský monastyr 106.
Siksava 629.
Silišský monastyr 106.
Silvester II. 121, 154, 159, 187, 199.
Simighský monastyr 110.
Simko 409, 410.
Simon C. 75.
Simonovič S. 478, 479, 508.
Simpson D.P. 177.
Sinesij 162.
Sirmium 257.
Sixtín 532.
Sixtos II. Aténsky sv. 531.
Sixtus IV. 747.
Skorik M. 168.
Skripka J. 601, 807.
Skurla M. 410.
Skylites 142.
Slacký T. 458.
Slaná 229, 399.
Slanec 298.
Slanské pohorie 229.
Slanský hrad 229.
Slatina 360.
Slatvina 392.
Slavkovce 762, 784.
Sliače 128.
Slitský monastyr 110.
Slivník 629.
Slobodomurárske hnutie 448, 449.
Slovenská Ves 766.
Slovinky 457-459, 493, 611, 758, 762, 763, 767, 768, 772-777, 791.
Slovo o polku Igoreve 19, 32, 195.
Smatana M. 336.
Smerekovskí 82, 93.
Smerekovskyj H. 763.
Smirnov S. 435.
Smižany 751.
Smoláková M. 186.
Smolník 460, 772, 774.
Snina 66, 132, 293, 298, 629.
Sobieský J. 417.
Sobor 68, 103, 168.
Soboršín 103.
Soboš 401, 429, 779.
Sobranecký monastyr 108.
Sočovce 358.
Solicitudo omnium Ecclesiarium 465.
Solivar pri Prešove 229.
Solymošský monastyr 107.
Solník 46.
Solnockyj 202.
Sombah 781.
Sombor 102.
Sopko J. 72, 175, 185, 186, 225, 332-334, 338, 780.
Sopunka 817, 818.
Sorčič M. 849.
Souček J.B. 225.
Sova-Hmitrov P. 223.
Spič H. 774.
Spielbergský hrad 441.
Spiridon 809.
Spišská Belá 742.
Spišská eparchia 284, 497, 711, 713, 715, 729, 734, 736, 738, 739, 741, 745, 746, 777, 831, 835, 857.
Spišská Kapitula (Sobor) 101, 102, 113, 176, 286, 391, 581, 729, 730, 734, 737, 742, 744-746, 748, 749, 761, 767, 769, 778, 786, 788, 790.
Spišská komora 367-371, 375, 444.
Spišská Nová Ves 742, 751, 758, 772.
Spišská Sobota 742.
Spišské biskupstvo 109, 379, 451, 470, 492, 513, 526, 582, 604, 626, 696, 697, 700, 712, 719, 738, 752, 753, 755, 756,

760, 761, 764, 765, 777, 779, 846.
Spišské modlitby 249, 748, 749.
Spišské Podhradie 93, 391, 392, 742.
Spišské Vlachy 458, 742, 774.
Spišský hrad 285, 390-392, 729, 745, 751, 769.
Spišský monastyr 79, 109, 539, 729, 732, 740, 742, 744.
Splitská synoda 52.
Spytihnev II. 155.
Squillace 533.
Srežňanský 397.
Sriem 68, 143.
Sriemska Mitrovica 29, 196.
Sriemska eparchia 143.
Sriemsky monastyr 107.
Stalin 69.
Stamanus 518.
Stanča 84.
Stanič K. 841.
Stanislav 743.
Stanislav J. 60.
Stanislavič S. 838.
Stankovany 754.
Staraj I. 581.
Stará Halič 399.
Stará Ľubovňa 66, 81, 128, 139, 284, 293, 581, 587, 611, 618, 622, 701, 737, 742, 749, 753, 756, 777, 781.
Starengradský monastyr 107.
Starosta N. 565.
Starý Rusín 65-66.
Staurian J. 535.
Stažkovce 46.
Stigranensi parrochia 132, 133.
Stiltingus J. 224.
Stojka 795.
Stojka I. 805.
Stojka J. 83, 625, 723, 797-799, 808, 822, 827.
Stojkovci 83.
Stolárik S. 426.
Stoličný Belehrad 102, 160, 208, 230, 333, 334, 516, 522.
Strabičo 409, 410.
Stráňany 758, 772, 776, 779.
Stráže pod Tatrami 742, 751.
Strigonia 142.
Stromeckyj B. 601.
Stropkov 84, 128, 132, 139, 293, 629, 749, 750, 807.
Suchý M. 781.
Sula 32.
Sulín 755, 756, 777, 791.
Suša 480.
Suzdaľ 216.
Süleyman I. 348, 355.
Sv. Michal 313.
Sv. Ondrej nad Hronom 359.
Svätopluk 729.
Svätoštefanská koruna 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 334, 341, 731.
Svedlér 459, 466.
Svidnička 401, 429.
Svidnícka diecéza 837.
Svidnícka eparchia 23, 64, 251, 591, 831, 836, 837, 840, 846.
Svidník 133, 293.
Svjatopolk (Svätopluk) II. 216.
Swieteczký B. 463, 583, 585, 586.
Syfridus 746.
Symehský monastyr 107.
Synadene 216.
Syrakúzy 530.
Szalkai L. 354, 355.
Szamota I. 143.
Szatmár 84, 434, 717, 728.
Szatmárska eparchia 711, 713, 721, 722.
Szatmárske biskupstvo 108, 470, 492, 513, 520, 526, 604, 630, 700, 719.
Szatmársky mier 585.
Szatmársky synod 83, 84, 95.
Szechiovci 297.
Szeklencz 659, 670.
Szentivány F. 786.
Szentpetéry 227, 334.
Széczén 585.
Székesfehérvár 102, 160, 208, 230, 516, 522.
Szieczkyj G. 584.
Szigeth 796.
Szikszó 629.
Szirmay V. 602.
Szmrecsányi P. 782.

Szomolok 460.
Sztrabó F. 615.

Š

Šalamún 33, 160, 207, 208, 217, 228, 230.
Šaľa 426.
Šaľapin I. 826.
Šandr 818.
Šandruv P. 409.
Šapinec 779.
Šariš (Veľký) 199, 205, 226, 298.
Šarišský hrad 226, 285.
Šarkaň I. 51.
Šarolta 204.
Šaš O. 463.
Šároši 773.
Šebeš 200, 612.
Šemetkovce 401.
Šeptickyj A. 604.
Šibrik 444.
Šimonovič Š. 797, 808.
Šivetice 397.
Škultéty J. 142, 143, 183, 189.
Šoproň 45, 585.
Šoproňská zmluva 341.
Šoproňský monastyr 108.
Šošovci 335.
Šovar 298.
Špirko J. 57, 132, 178, 267, 270, 273, 332, 333, 336, 340, 381, 434, 582, 782, 785.
Štefan 34, 334, 737.
Štefan I. sv. 26, 34, 40, 44, 56, 105, 114, 115, 120, 121, 129, 130, 137, 144, 153, 154, 158, 159, 163-165, 172, 173, 175, 177, 179, 181, 187, 189, 199-201, 203-206, 208, 213, 216, 224, 227-230, 233, 247, 264, 288, 604, 710.
Štefan II. 26.
Štefan III. 159, 199, 532.
Štefan IV. 216.
Štefan V. 173, 333.
Štiavnica 128.
Štiavnický monastyr 109.
Štiavnik 401, 429.
Štítnik 397.
Štrba na Liptove 750.
Štúr Ľ. 45, 374, 389.
Šuhajda M. 601.
Šumiac 389, 398, 399, 400, 618, 762.
Švárny M. 782, 786.
Švedlár 459.
Švorc P. 227, 588.
Šymehský monastyr 110.

T

Tapié 681, 702.
Tarasovič J. 618-622, 646.
Tarasovič V. 13, 22, 57, 63, 402, 403, 405, 408, 430, 432, 477, 478, 482, 489, 491, 509, 511, 604, 713, 714, 724, 805.
Tarkovič H. 683, 721.
Tarnóczy M. 483.
Tassi F. 537.
Tatský monastyr 108.
Taureana 532.
Taurus 61.
Tegel 459, 466.
Teha M. 409.
Teleforos sv. 531.
Telegdský monastyr 109.
Telekeši Š. 549, 597.
Telgárt 398, 762.
Telkský monastyr 108.
Teodor I. 216.
Teodoros I. Jeruzalemský 531.
Teodorovič D. 720, 724, 797, 801-803, 805, 807, 808, 811, 855.
Teodosios 534.
Teodul Synadem 145, 149.
Teofil 416, 432.
Teofilakt 142, 183.
Teotmar 15.
Teplá 128.
Teplenský kláštor 447, 448.
Teplica 762.
Teplický monastyr 107.
Teplička 754, 758, 766.
Teres 817, 818.
Teresky monastyr 109.
Terňa 628, 629.
Téby 839.
Theiner A. 72, 140, 175, 182, 190, 271, 337-339, 344, 378, 507, 702.
Theofan 61.

Thoubachský monastyr 108.
Thököly I. 386, 390, 392, 433, 437, 439, 441, 522, 584, 585, 699.
Thökölyho povstanie 386, 585, 710.
Thökölyovci 699.
Thuróczy 202, 780.
Thuróczyho kronika 209, 210, 230, 315.
Thurzo F. 41, 378.
Tchir B. 345.
Tibenský J. 93, 333, 433, 723.
Timko I. 92, 180, 183, 337.
Timkovič G.A. 57-60, 62-63, 65-67, 70, 72, 74-76, 95, 166, 167, 178, 187, 222, 223, 224, 227, 229, 236, 335, 338, 342, 383, 425, 426, 512, 516, 701, 778, 785, 792.
Timkovič J.V. 14, 60, 75, 92, 97, 336, 425, 507, 508, 592, 601, 603, 642, 672, 705, 723, 784, 792, 829, 830.
Timofejev I. 826.
Timon S. 226.
Tisa 20, 27, 35, 36, 46, 58, 67, 522, 817; 818.
Tisov 397.
Tisovec 428.
Titelský monastyr 107.
Tkalec 843.
Tobulský hrad 334, 335.
Todir 818.
Tolerančný patent 453-457, 460, 613, 618, 689, 856, 872.
Toma 138.
Tomajský monastyr 107.
Tomaševič 843.
Tomáš 24, 360.
Tomáš Akvinský sv. 257, 271.
Tomášik S. 428, 429, 584.
Tomko J. 101, 168, 463, 703, 782, 857.
Tomory P. 355.
Topiský monastyr 107.
Topľa 56, 293.
Topoľany 640.
Topoľčany 358.
Toporec 774.
Torčič P. 848.
Tordský monastyr 109.
Tormovský monastyr 109.
Torysa 56, 293, 628, 629.
Torysky 758, 772, 776, 777, 791.
Toryskyj J. 569.
Továrne 298.
Tradita ab antiquis 789.
Transylvánia 14, 28, 30, 49, 64-65, 129, 289, 291, 430, 431, 478, 653, 659, 802, 804.
Trauczon-Fálva 629.
Trauttmansdorf 448.
Trebišov 59, 298, 375, 465, 622-623, 750.
Trenčín 29, 31, 41, 80, 281, 361, 362, 375, 425.
Trhovište 628, 629.
Tridentský koncil 364, 422, 600, 767.
Tripartitum 36, 290, 347.
Trnava 11, 84, 170, 357, 364, 370, 373, 378, 386, 426, 427, 544, 559, 560, 563, 575, 578-581, 593, 605, 655-658, 660, 661, 669, 670, 707, 856.
Trnavský monastyr 108.
Trnavský synod 364.
Trobs 753.
Tropea 533.
Trostanica 409.
Trulský koncil 85, 92, 95, 185, 219.
Tŕnie 360.
Tubal 334, 335.
Tuechle H. 234, 236, 603.
Turany nad Ondavou 629.
Turčianský monastyr 106.
Turčiansky sv. Jur 18, 61.
Turčiansky sv. Martin 61, 358.
Turčiansky sv. Michal 61.
Turčinovič H. 841.
Turianský monastyr 110.
Turiec 18, 61.
Turňanský monastyr 105.
Tuto 15.
Tvarožná 742.
Tvrdošín 754.
Tychonský monastyr 105, 190.
Tyrnavský monastyr 109.
Týnsky monastyr 107.

Ť

Ťačevo 692.
Ťahanovce 629.

U

Ubľa 318, 613.
Udavské 630.
Udvari I. 429, 464, 467, 649, 705, 794.
Ugolinus 136.
Ugotsa 817.
Ugrinus 136.
Ugrský monastyr 109.
Uh 14, 15, 17, 24, 28, 30, 56, 58-59, 61, 194, 195, 813.
Uhľanská eparchia 793.
Uhoľská eparchia 497, 626, 698, 718, 726, 727, 793, 794, 804, 807, 811.
Uhoľský monastyr 32, 79, 83, 110, 565, 625, 713, 720, 723, 794, 796-798, 801, 802, 803, 805, 807-809, 811, 813, 814, 817, 822, 855.
Uhorská komora 368, 519.
Uhorské Raslavice 388, 395, 428, 628, 629.
Ujhelyi 666.
Uličˇ 410.
Uličˇ-Krivé 15.
Uličný F. 65, 173, 177, 293, 336, 337, 779, 782, 783.
Uncu 837.
Ungarie dominium 136.
Unitatis redintegratio 515.
Urban II. 113, 114, 145, 146, 172, 184, 219, 263.
Urban V. 120, 301, 348, 534.
Urban VI. 305.
Urban VIII. 261, 683, 703, 730.
Užhorod 14, 15, 20, 22, 28, 63, 298, 393, 405, 474, 476, 479, 482, 483, 502, 503, 509, 515, 691-693, 695, 698, 706.
Užhorodská únia 13, 22, 31, 87, 255, 351, 352, 405, 406, 416, 419, 470, 471, 474, 476-477, 482-488, 491-492, 495, 498-500, 505, 543, 548, 583, 680, 695, 698, 725, 763, 833, 856.
Užhorodský hrad 300, 474, 475, 485, 500, 501, 691-693.
Užhorodský monastyr 413.
Užok 826.

Ú

Úhorná 762, 766.
Ústie nad Priehradou 754.

V

Vacovské biskupstvo 109, 640.
Vacovský monastyr 109.
Vagendrissel 459, 466, 772.
Vajda 629.
Vajkovce 283.
Vakurov M. 826.
Valaská Dubová 754.
Valaši a Valašské právo 294, 323.
Valašská Bzina 41.
Valašská kolonizácia 36, 54, 55, 249, 250, 265, 291-294, 296, 313, 323, 327, 389, 618, 755.
Valentín 359.
Valkov 46.
Valoch F. 409.
Valoch M. 409.
Van Nuys 50.
Vandernath 602.
Varadi-Šternberg J.I. 94.
Varadín 113, 171.
Varadínske regestry 73.
Varadínsky monastyr 105.
Varsík B. 66, 334, 360, 779.
Varšava 120.
Vasiľ 200, 202, 225, 229, 409, 410.
Vasiľ C. 612, 644.
Vasiľ P. 409.
Vaškovský monastyr 106.
Vatha 115, 165, 200-206, 211, 224, 226, 230.
Vatha J. 148, 199, 208, 209, 230.
Vathov hrad 203.
Vathov monastyr 107.
Vathovo povstanie 130, 131, 137, 138, 143, 148, 201, 202, 206-213, 228, 231.
Vatikán 105.
Vatikánska knižnica 518, 583.
Vatikánsky koncil I. 491.
Vatikánsky koncil II. 8, 39, 105, 253, 447, 491, 505, 514, 515, 540, 547, 616, 633, 648, 664, 667, 668, 689, 712, 743, 756.
Vavrinec 138.
Vazul 200, 225.
Važec 750.

Václav 739.
Vácska diecéza 119.
Vácz 30, 129, 177.
Váh 17, 24, 58, 61.
Vár 87.
Vechec 629.
Velehrad 30, 58, 66, 68, 129, 144, 230.
Veletiensi D. 599.
Veličná 358.
Velikoje Bystroje 410.
Velijneš 162.
Veľká 93, 742.
Veľká Domaša 629.
Veľká Lomnica 186.
Veľká Poloma 397.
Veľká Ves 313.
Veľké Borové 754.
Veľké Trakany 629.
Veľkovaradínska eparchia 138, 144, 162, 163, 188, 251, 497, 591, 680, 693, 711, 723, 844, 846, 853, 856.
Veľkovaradínske biskupstvo 109, 162, 163.
Veľkovaradínsky monastyr 109, 144, 148, 162, 865.
Veľkováradsky monastyr 109.
Veľkrop 46.
Veľký Kamenec 629.
Veľký Lipník 753, 756, 758, 772, 776, 777, 791.
Veľký Rakovec 583.
Veľký Rusín 65.
Veľký Slavkov 751.
Veľký Šariš 237.
Veľký Varadín 14, 28, 30, 138, 144, 162, 183, 215, 660, 670, 695.
Vencko J. 93, 94, 176, 177, 392, 426, 778, 783.
Venecia 779.
Vernár 398.
Verteškerestúrsky monastyr 106.
Veselényovci 391.
Vesprímska eparchia 163.
Vesprímske biskupstvo 109, 163.
Vesprímszky monastyr 105, 110, 189.
Veszprém 30, 113, 129, 164, 165, 177, 695, 783.
Vibo 532.
Viedenské Nové Mesto 519.
Viedeň 23, 64, 87, 164, 370, 417, 426, 434, 439, 519, 522, 548, 581, 585, 606, 642, 644, 657, 661, 677, 701, 702, 776, 798, 809, 826, 845.
Vihorlat 14, 17, 24, 58, 67, 206, 229.
Viching 166, 493, 696, 706.
Viktor II. 243.
Vilňus 669.
Vinkovič B. 836.
Vinohradiv 555.
Visla 194.
Vislanka 779.
Vislocká K. 581.
Vislocký 581.
Vislockyj V. 777.
Vita S. Procopii maior 165.
Viterbini M. 301.
Vizi Š. 763.
Vizsoly 629.
Vít 140, 165.
Vladimír II. Monomach 216.
Vladislav 301, 506, 828.
Vladislav I. 308, 309.
Vladislav II. 73, 290, 326, 819, 820.
Vladislav V. Jagelovský 329.
Vladislav VI. Jagelovský 308.
Vlachov 397.
Vojenské dejiny Československa 282, 283.
Vojtech 142, 143.
Vojtovce 46.
Vojtský monastyr 109.
Volferus 138.
Volodimir 143, 328, 329, 553, 598, 738, 826.
Voloch D. 410.
Volos D. 410.
Vološany 284.
Vološinovskyj J. 168, 424, 479, 496, 716, 724, 725, 834.
Volovec 61.
Volovské vrchy 61.
Voluvci 410.
Vozár S. 45.
Vrančič (Verančič) A. 354.

Vranov 445, 464.
Vrataň S. 833-836, 848.
Vrataňská eparchia 831, 836, 837.
Vrbica 128.
Vrbov 742.
Vrchovce 46.
Vries W. de 254, 268, 270, 339, 511, 592, 668, 789.
Vrteľ L. 336.
Vsevolod 19.
Vučinič H. 841.
Vuhor 30.
Vulkan S. 163.
Vuľchovce 801.
Vuľchovskyj J. 805.
Vuľchovský monastyr 801.
Vyšegrád 165.
Vyšehrad pri Dunaji 41, 113, 165, 166, 190, 249, 374, 695.
Vyšehrádsky hrad 165, 298.
Vyšehrádsky monastyr 105, 106, 135, 165, 166, 190, 256.
Vyšehrádska eparchia 165, 269, 853.
Vyšna Viznica 409, 410.
Vyšná Jedľová 779.
Vyšná Olšava 749.
Vyšná Voľa 629.
Vyšné Repaše 772, 791.
Vyšný Balog 426.
Vyšný Komárnik 779.
Vyšný Mirošov 779.
Vyšný Slavkov 751, 758, 766, 772.
Vyšný Tvarožec 779.
Východná 750.

W

Wagner C. 335, 338, 339, 380, 732, 733, 745, 778, 779, 782.
Waitzen 129.
Waldo 15.
Wallaszky P. 668.
Wazul 225.
Welykyj A.G. 63, 64, 65, 73, 95, 175, 188, 272, 273, 345, 377, 430, 431, 507-511, 513, 514, 515, 582, 583, 585-588, 591, 593-596, 598, 601, 604, 605, 641, 642, 644, 647, 668, 669, 702-706, 723, 725, 726, 727, 785, 787, 810-812, 849, 850.
Werbóczy 36, 178, 184, 206, 228, 232, 233, 234, 235, 236, 290, 347, 379.
Werth 494.
Wick V. 181, 252, 270, 339, 340, 425, 463.
Willerm 208, 230.
Winter E. 464, 465.
Wroclaw 49.

Z

Zaboysky L. 782.
Zabučský monastyr 107.
Zahaťa 409.
Zachariáš 15.
Zachariáš sv. 532.
Zacharovce 458, 459, 460, 762, 766.
Zaltas 59.
Zamojský zynod 11, 92, 502, 503, 555, 556-558, 561, 564-570, 572, 575-577, 579, 599, 600, 604, 606, 855, 863.
Zamošč 555, 556, 599.
Zana 304.
Zanevka 793, 795.
Zanevská eparchia 793.
Zareva H. 410.
Zaričský monastyr 564, 565.
Zathay 360.
Zavacka A. 457.
Zavada 753.
Zavidovo 409, 410.
Záborský J. 58, 176, 230, 271, 301, 339, 376.
Zágreb 837, 841, 843.
Zágrebská diecéza 844.
Záha F. 298, 299, 300.
Zákamenné 754.
Zámsky monastyr 110.
Zápoľského kaplnka 391.
Zápoľský J. 356.
Závadka 758, 759, 762, 766, 772, 776, 777, 791.
Závodszky L. 93.
Zázrivá 754.
Zbince 629.
Zbojnícky hrad 334, 335.
Zborov 84, 85, 102, 430, 725.

Zbyhonský monastyr 108.
Zdoba 622.
Zejkan J. 83, 478, 479, 723, 797, 808.
Zejkan M. 565.
Zejkanovci 83.
Zeľnij I. 601.
Zemplín 298.
Zemudský monastyr 106.
Zemunský monastyr 107.
Zlatá bula 22, 33-35, 62, 259, 289, 290.
Zlatá Idka 629.
Zlágyság 817.
Zniev 18.
Znij M. 459.
Zobor 102.
Zolná 360.
Zoltán 59.
Zombor 630.
Zonaras 61, 142.
Zorčič M. 841.
Zorčič P. 839, 841, 848.
Zosimos sv. 531.
Zozuľak A. 75.
Zrínska H. 437-439, 441, 444, 584, 585.
Zrínska K. 41, 42, 378, 522.
Zsakorócz 459, 466.
Zubko P. 584, 707, 782, 786.
Zubné 46.
Zubricza-Felsó 754.
Zubrohlava 754.

Ž

Žakarovce 458, 459, 460, 762, 766, 774.
Želivský monastyr 221.
Žalobín 629.
Ždiar 754.
Žetkej A. 569, 673.
Židikovci 83.
Žigmund 101, 315, 368, 819.
Žigmund I. 305.
Žitie Metodovo 99, 102, 193, 194.
Živný 143, 166, 179, 183, 191, 227, 236, 269, 276, 278, 332, 333, 340, 344, 352, 376, 377, 725.
Žumperk 843.
Župčany 628, 629.
Żygulski Z. 236, 311, 341.

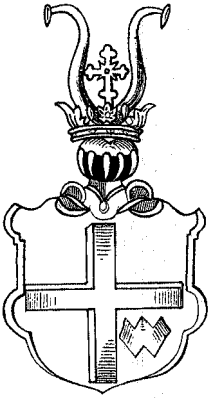

Iný rodový erb autora
tejto knihy zvaný Dębno.
Jeho pôvod je z 13. st.

Autor: Vladimirus de juxta Hornad
Názov publikácie: Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.–18. storočie)

Vydané v júni roku 2004.

ISBN 80-969168-0-7

Oblečenie baziliánskeho mnícha – kalugera v Uhorsku pred rokom 1690.

ISBN 80-969168-0-7

DEJINY GRÉCKOKATOLÍKOV PODKARPATSKA

DEJINY GRÉCKOKATOLÍKOV PODKARPATSKA

ISBN 80-000165-0-7